

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი
საერთაშორისო ბიზნესის კათედრა

**გლობალიზაცია, საერთაშორისო ბიზნესის თანამედროვე
პრობლემები და განვითარების ტენდენციები**

**საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია
6-7 აპრილი, 2012 წელი**

გამომცემლობა „უნივერსალი“
თბილისი 2012

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Faculty of Economics and Business

Department of International Business

***Globalization, Contemporary Problems of International
Business and Development Trends***

International Scientific – Practical Conference
April 6-7, 2012

Publishing House "UNIVERSAL"

Tbilisi 2012

გლობალიზაცია, საერთაშორისო ბიზნესის თანამედროვე პრობლემები და განვითარების პერსპექტივები საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალები. თბ., 2012.

2010 წელს ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის "საერთაშორისო ბიზნესის" კათედრამ, მოლდოვის, პრადის, ოდესის, ბუქარესტის უნივერსიტეტების შესაბამისი პროფილის კათედრებთან გააფორმა ურთიერთშეთანხმების მემორანდუმი. ამ ხელშეკრულების ჩარჩოებში 2011 წლის 27 სექტემბერს მოლდოვის სახელმწიფო უნივერსიტეტში გაიმართა სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე "საერთაშორისო ტურიზმი მსოფლიო ბიზნესის ფენომენი," რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს კათედრის წევრებმა. 2011 წლის 15 აპრილს ჩატარდა საერთაშორისო კონფერენცია ოდესის სახელმწიფო ეკონომიკურ უნივერსიტეტში "თანამედროვე მსოფლიოს ეკონომიკურ სისტემაში საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარება": 2011 წლის სექტემბერში ოდესის, თბილისის, ვარშავის, მოლდოვის სახელმწიფო უნივერსიტეტების პროფესორების მიერ გამოიცა ერთობლივი სახელმძღვანელო საერთაშორისო ეკონომიკაში (რედაქტორები პროფ. ი.კოზაკი და თ. შენგელია), 2012 წლის თებერვალში ბუქარესტის, თბილისის, მოლდოვის, ოდესის უნივერსიტეტების ბაზაზე, საერთაშორისო ბიზნესის პრობლემატიკის ერთობლივი კვლევის მიზნით შეიქმნა სამეცნიერო კონსორციუმი და განისაზღვრა საკვლევე პროექტი: "ეკონომიკური ბიზნესციკლების პროგრამების მოდერნიზაცია, ჰარმონიზაცია და შესაბამისობა ევროკავშირის პოლიტიკასთან." ამ პროექტს თსუ-ს მხრიდან ხელი მოაწერა რექტორმა ზ-მა ა. კვიციანიძემ, ბუქარესტის უნივერსიტეტიდან რექტორმა ზ-მა ი. სპანილესკუმ, მოლდოვის უნივერსიტეტიდან რექტორმა პროფ. ა. გალბენამ, ოდესის ეროვნული ეკონომიკური უნივერსიტეტიდან პროფ. მ. ზვერიაკოვმა, დამფინანსებელი მხარე ევრაზიის ფონდია. ამ პროექტის რეალიზაციაში თსუ-ს მხრიდან მონაწილეობას მიიღებს საერთაშორისო ბიზნესის კათედრა. ამ ერთობლივი სამეცნიერო ღონისძიებების ლოგიკური გაგრძელება ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საერთაშორისო ბიზნესის კათედრის მიერ 6-7 აპრილს ორგანიზებული საერთაშორისო სამეცნიერო პრაქტიკული კონფერენცია თემაზე: "გლობალიზაცია, საერთაშორისო ბიზნესის განვითარების თანამედროვე პრობლემები და განვითარების პერსპექტივები". წინამდებარე კრებულში წარმოდგენილია ქართული და უცხოელი მეცნიერების კვლევები ამ სფეროში, რომლებიც განსხვავებულ ჭრილში წარმოგვიდგენენ საერთაშორისო ბიზნესის აქტუალურ პრობლემატიკას.

**Globalization, Contemporary Problems of International Business and Development Trends
International Scientific – Practical Conference, April 6-7, 2012**

The Compendium of reports was prepared for an international scientific - practical conference on the topic "Globalization, Contemporary Problems of International Business and Development Trends". The conference was organized by International Business Department of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University and was held on April 6-7, 2012. The conference included researches of Georgian and foreign scientists on the relevant business topics. This Compendium included the following topics: Economic Problems of International Business and Globalization; Development of International Trade under the Conditions of Global Crisis; Financial and Monetary Relations in International Business; As well Investment Policy during the Conditions of Globalization; Socio-cultural Environment of International Business; Problems of International Marketing and Management; Investment and Innovation Policy; Statistical, Mathematical Methods and Models in International Business.

© 789-041, 2012

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2012

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 19, : 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge

ISBN 978-9941-17

კონფერენციის საორგანიზაციო საბჭო:

1. თეიმურაზ შენგელია - თსუ-ს სრული პროფესორი, „საერთაშორისო ბიზნესის“ კათედრის ხელმძღვანელი;
2. იაკობ მესხია - თსუ-ს სრული პროფესორი
3. რამაზ ფუტყარაძე - თსუ-ს ასოცირებული პროფესორი
4. ეკა ლევაშვილი - თსუ-ს ასოცირებული პროფესორი
5. დავით სიხარულიძე - თსუ-ს ასოცირებული პროფესორი
6. შოთა შაბურიშვილი - თსუ-ს ასოცირებული პროფესორი
7. ჟანა თოლორდავა - თსუ-ს ასოცირებული პროფესორი
8. ლეილა ქადაგიშვილი - თსუ-ს ასისტენტი პროფესორი
9. რუსუდან მაისურაძე - პროფესორის ასისტენტი

სარედაქციო კოლეგია:

1. თეიმურაზ შენგელია - ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი, კათედრის ხელმძღვანელი
2. იაკობ მესხია - ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი
3. ალექსანდრე გრიბინჩა - ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, მოლდოვის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, კათედრის გამგე
4. იური კოზაკი - ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, ოდესის სახელმწიფო ეკონომიკური უნივერსიტეტის პროფესორი, კათედრის გამგე
5. იური მაკაგონი - ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, დონეცკის ეროვნული უნივერსიტეტის პროფესორი, კათედრის გამგე
6. მარიე გეროდესი - პრადის ეკონომიკური უნივერსიტეტის (Ph.D) პროფესორი
7. ტატიანა ბორზდოვა - ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, ბელორუსიის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოცენტი, კათედრის გამგე
8. მარინა ბარანოვსკაია - ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, ოდესის სახელმწიფო ეკონომიკური უნივერსიტეტის დოცენტი
9. აშხენ იაცენკო - ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, დონეცკის ეროვნული ეკონომიკური უნივერსიტეტის დოცენტი
10. ლეილა ქადაგიშვილი - თსუ-ს ასისტენტი პროფესორი, პასუხისმგებელი მდივანი

Organizational Team of the Conference

1. **Teimuraz Sengelia** – Full Professor of Tbilisi State University, Chair of International Business Department
2. **Jakob meskhia** – Full Professor of Tbilisi State University
3. **Ramaz Futkaradze** – Associate Professor of Tbilisi State University
4. **Eka lekashvili** – Associate Professor of Tbilisi State University
5. **Davit sikharulidze** – Associate Professor of Tbilisi State University
6. **Shota Shaburishvili** – Associate Professor of Tbilisi State University
7. **Jana Tolordava** – Associate Professor of Tbilisi State University
8. **Leila Qadagishvili** – Assistant Professor of Tbilisi State University
9. **Rusudan Maisuradze** – Professor’s Assistant of Tbilisi State University

Editorial Board

1. **Teimuraz Shengelia** – Doctor of Economic Sciences, Iv.Javakhishvili Tbilisi State University, Full Professor, Chair of the Department.
2. **Jakob Meskhia** – Doctor of Economic Sciences, Iv. Javakhishvili Tbilisi State University, Full Professor.
3. **Alexandre Gribincea** – Doctor of Economic Sciences, State University of Moldova, Professor, Chair of the Department.
4. **Iuri Makagon** - Doctor of Economic Sciences, Doneck National University, Professor, Chair of the Department.
5. **Iuri Kozak** - Doctor of Economic Sciences, State University of Economics of Odessa, Chair of the Department.
6. **Marie Gerodes** – Prague University of Economics, Full Professor
7. **Tatiana Bordzova** - Belorussian state University. Institute of Management and Social technologies. Candidate of economic science. Chair of the Department.
8. **Marina Baranovskaia** – Candidate of Economic Sciences, Docent of Odessa State Economics University
9. **Ashen Iacenko** - Candidate of Economic Sciences, Docent of Doneck National University
10. **Leila Qadagishvili** – Assistant Professor of Tbilisi State University, Secretary of the Editorial Board.

გლობალიზაცია და საერთაშორისო ბიზნესის გარემო საქართველოში

გლობალური პროცესები გამოირჩევა თავიანთი ობიექტური ხასიათით, ამიტომ ლოგიკურია ის რომ ისინი თვითდინებით ვითარდება და ანგარიშს არ უწევს ქვეყნის შესაძლებლობებს, მის თვითმყოფადობას, უნიკალურობას და რესურსების გამოყენების ჩვენიულ ხედვას, რაც საქართველოს მოსახლეობის ნაწილში ბადებს მათდამი ნიჰილისტურ განწყობას. საქართველოს ვალდებულებაა, გაითვალისწინოს გლობალიზაციის ზოგადი კანონზომიერებანი, ჩაერთოს გლობალური პროცესების მართვის არეალში, თავი დაიმკვიდროს მსოფლიო საერთაშორისო ინტეგრაციულ პროცესებში. ეს ვალდებულება ვრცელდება არა მარტო განვითარებად, არამედ განვითარებულ ქვეყნებზეც. 2008 წლის მსოფლიო ფინანსურმა კრიზისმა ცხადყო, რომ საერთო მსოფლიო გლობალური პროცესების გათვალისწინების გარეშე არ არსებობს ეროვნული ეკონომიკის პროგრესი. ამიტომ, გლობალურ კანონზომიერებათა შეცნობა, მათი გათვალისწინება ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების პროცესში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ისეთი სახელმწიფოებისთვის, როგორც ჩვენი ქვეყანაა. ამდენად, განვითარების თანამედროვე ეტაპზე საქართველოს მიზანია მსოფლიოს ეკონომიკურ სივრცეში ინტეგრაცია, რაც მიიღწევა ბიზნეს-გარემოს ჰარმონიზაციით ამ სფეროში მსოფლიოს ძირითად მოთხოვნებთან. ისტორიის გაკვეთილები ცხადყოფს, რომ ქვეყანაში უმუშევრობისა და შესაბამისად სიღარიბის დაძლევის ძირითადი გზა არის ინსტიტუციური რეფორმები, ინვესტიციური აქტიურობის გადიდება. ამ თვალსაზრისით ადგილობრივი კაპიტალის შესაძლებლობები მოკრძალებულია. ამიტომაც არის, რომ ქვეყნის წინაშე მდგარი პრიორიტეტული ამოცანების რიცხვში უმთავრესია უცხოური კაპიტალის მოზიდვა, რაც მეტად რთული ამოცანაა, რადგანაც საქართველოს მცირე ოდენობით გააჩნია ის სტრატეგიულ ენერგეტიკული რესურსები (ნავთობი, გაზი), რომლებიც მიმზიდველია უცხოელი ინვესტორებისათვის. ამითაა მოტივირებული ის, რომ ქვეყანა მიმართავს ღია ეკონომიკურ პოლიტიკას, რომელიც გამომდინარეობს იმ ქვეყნების გამოცდილებიდან, რომლებიც XX-ს 60-იანი წლებიდან განვითარების მაღალი ტემპებით გამოირჩევიან. იგულისხმება „აზიური ვეფხვები“ - ტაილანდი, სინგაპური, ჰონგკონგი, რომელთა ეკონომიკური წარმატების საწინდარია ღია ეკონომიკური პოლიტიკა და მიმზიდველი ბიზნეს-გარემოს შექმნა. ცხადია ისიც, რომ ყველა წარმატებული კონვერგენცია არა უბრალოდ საბაზრო ეკონომიკის, არამედ თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ხდება. ამდენად, მნიშვნელოვანია იმ რეალობის გათვალისწინება, რომელიც მიმდინარეობს ქვეყანაში ტრასფორმაციის ეტაპზე, ქვეყანაში ინსტიტუციური რეფორმების დარგში, რაც უნდა გახდეს საქართველოს სწრაფი ეკონომიკური განვითარების საწინდარი.

ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დინამიზმის დასადგენად სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ გამოიყენება ეკონომიკური ინდექსები. ინდექსების გამოყენება განსაკუთრებით აქტუალური გახდა გლობალიზაციის ფონზე, როდესაც მსოფლიო ეკონომიკაში სრულიად ახალი კონკურენტული ვითარება ჩამოყალიბდა. საერთაშორისო ორგანიზაციები სახელმწიფოების მთავრობებს სთავაზობენ სხვადასხვა ინდექსებით შეფასონ თავიანთი ეკონომიკური მდგომარეობა. მათი გამოყენება არ ცვლის ცხოვრების დონის ან ცხოვრების ხარისხის შეფასების ფუნდამენტალურ მაჩვენებლებს, ისეთებს როგორებიცაა: მთლიანი შიდა პროდუქტი მოსახლეობის ერთ სულზე ან ადამიანის განვითარების ინდექსი და სხვა. ამ ინდექსების არსებობა პირველ რიგში აიხსნება სურვილით დაანახონ სხვადასხვა სახელმწიფოებს მათი რეალური პრობლემები და ამდენად, პოლიტიკური ნება და ძალისხმევა მიმართული იქნას სწორედ ამ პრობლემების მოგვარებაზე. სხვა საკითხია თუ როგორ დასკვნებს გააკეთებენ სხვადასხვა სახელმწიფოები და როგორი მიმართულებით წარმართავენ თავიანთ ძალისხმევას.

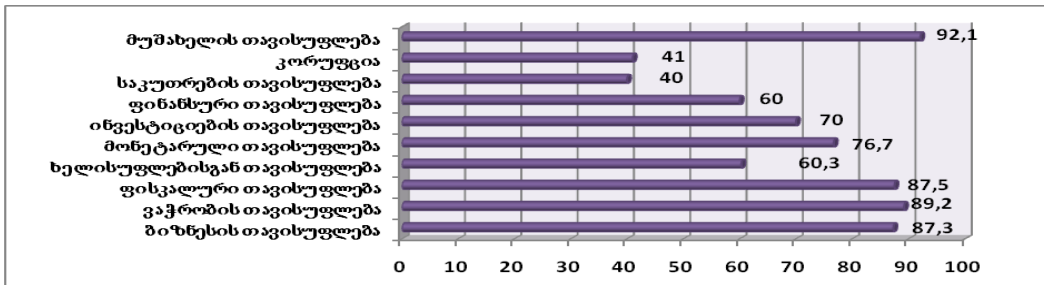
ბიზნესის გარემოს შესაფასებლად, მნიშვნელოვანია ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის გაანალიზება. აღნიშნული ინდექსი არის ეკონომიკური თავისუფლების მაჩვენებელი, რომელსაც ადგენენ საერთაშორისო სტრუქტურები სახელმწიფოს სტრუქტურებთან და სხვადასხვა ინსტიტუტებთან მიმართებაში, რომლის მიხედვითაც დგინდება ქვეყნებს შორის სხვაობა ეკონომიკური თავისუფლების ცალკეული ინდიკატორების მიხედვით.

ფრეზერის ინსტიტუტის 2010 წლის მსოფლიო ეკონომიკური თავისუფლების მოხსენების მიხედვით, საქართველო, წინა წელთან შედარებით 22 პოზიციით დაწინაურდა და 141 ქვეყანას შორის 23 ადგილზე (7,47 ქულით) იმყოფება. აღნიშნული დაწინაურება განპირობებულია შემდეგი ფაქტორებით: ქვეყანაში სახელმწიფო დანახარჯების წილის შემცირება; მდგრად ვალუტაზე ხელმისაწვდომობის ზრდა (ფულის მოცულობის ზრდა ეკონომიკაში და დაბალი ინფლაციის სტანდარტული გადახრა); საერთაშორისო ვაჭრობის ზრდა, სავაჭრო ბარიერების, ბიზნესის რეგულირების ბიუროკრატიული დანახარჯებისა და პროცედურების შემცირება, ბიზნესის დაწყების გამარტივება და სხვა [10, გვ. 32].

Heritage Foundation - ის მიერ ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის გაანგარიშება ემყარება 10 მაჩვენებლის განსაზღვრას: ბიზნესის თავისუფლება; ვაჭრობის თავისუფლება; ფისკალური თავისუფლება; სახელმწიფოსგან თავისუფლება; მონეტარული თავისუფლება; საინვესტიციო თავისუფლება; ფინანსური თავისუფლება; საკუთრების უფლება; კორუფციისგან განთავისუფლება; შრომის თავისუფლება. ¹¹ დიაგრამა წარმოგვიდგენს საქართველოში 2011 წელს ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსს. Heritage Foundation-ი ინდექსის მიხედვით, ქვეყნებს 5 ჯგუფად ჰყოფს: 1. თავისუფალი (80-100%); 2. უპირატესად თავისუფალი (70-79.9%); 3. ზომიერად თავისუფალი (60-69.9%); 4. უპირატესად არათავისუფალი (50-59.9%); 5. რეპრესიული (0-49.9%) [13, გვ.51].

დიაგრამა ¹¹

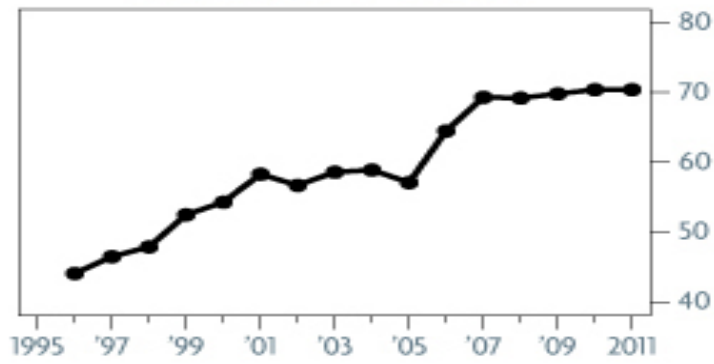
ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი საქართველოში 2011 წელს

2011 წლის ინდექსის მიხედვით, საქართველოს ეკონომიკამ შეინარჩუნა „ძირითადად თავისუფალი“ ქვეყნის სტატუსი, ვინაიდან ეკონომიკური თავისუფლების მთლიანი ინდექსი საქართველოში არის 70,4. აღნიშნული მაჩვენებლით იგი მსოფლიოში 29-ე, ხოლო ევროპის რეგიონის 43 ქვეყნიდან მე-11 ადგილზეა. მისი მთლიანი მაჩვენებელი (70,4) მსოფლიოს საშუალო მაჩვენებელზე (59,7) მაღალია. რუსეთ-საქართველოს ომისა და მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის გავლენის მიუხედავად, ეკონომიკა ბოლო 5 წლის განმავლობაში განიცდის საშუალოდ 4,8%-იან წლიურ ზრდას. Heritage Foundation - ის მიერ ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის გაანგარიშება ემყარება 10 მაჩვენებლის განსაზღვრას: ბიზნესის თავისუფლება; ვაჭრობის თავისუფლება; ფისკალური თავისუფლება; სახელმწიფოსგან თავისუფლება; მონეტარული თავისუფლება; საინვესტიციო თავისუფლება; ფინანსური თავისუფლება; საკუთრების უფლება; კორუფციისგან განთავისუფლება; შრომის თავისუფლება [13, გვ. 26]. ¹² დიაგრამაზე წარმოდგენილია საქართველოში 1995-2011 წლებში ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის ცვლილების დინამიკა.

საქართველოს ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის დინამიკა 1995-2011 წლებში

ცხრილი 11

საქართველოს ადგილი ბიზნესის სიმარტივის მიხედვით 2011 წელს

	183 ქვეყანას შორის	აღმ.ევროპისა და ცენტ.აზიის რეგიონში
ბიზნესის დაწყების სიმარტივე	7	2
ლიცენზიის მიღება	4	1
თანამშრომელთა დაქირავება	89	8
ქონების რეგისტრაცია	1	1
კრედიტის მიღება	8	2
ინვესტორთა დაცვა	17	4
გადასახადების გადახდა	42	5
საგარეო ვაჭრობა	54	5
კონტრაქტების აღსრულება	41	8
ბიზნესის დახურვა	109	19
ბიზნესის კეთება (საერთო ინტეგრირებული ინდექსი)	16	1

წყარო: [12. გვ. 56].

მსოფლიო ბანკის „ბიზნესის კეთების“ მონაცემთა ბაზა უზრუნველყოფს ბიზნესის რეგულირებისა და ბიზნესგარემოს ობიექტურ შეფასებასა და ამ შეფასების შედეგად შესაბამისი ინდიკატორების მიღებას. 2011 წლის ივნისში მოხდა 183 ქვეყნის ეკონომიკის გრადაცია ბიზნესის კეთების სიმარტივის მიხედვით. აღნიშნულ გრადაციაში საქართველომ მსოფლიოში მე-16, ხოლო რეგიონში 1-ლი ადგილი დაიკავა [12. გვ. 48].

ამავე ფონდის შეფასებით, კვლავინდებურად დაბალია ქვეყანაში კერძო საკუთრების დაცვის მაჩვენებელი. უცხოელი და ქართველი ინვესტორები კვლავაც ეჭვის თვალით უყურებენ სასამართლოს უნარს, რომ ის დაიცავს კერძო საკუთრებას და კონტრაქტებს, სუსტია ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის მხრივ კანონის აღსრულება. მსოფლიო ბანკის რეიტინგით, ბიზნესის სიმარტივის მიხედვით, საქართველო მე-7 ადგილზეა, თუმცა დგას მისი შენარჩუნების პრობლემა, რადგან ძლიერი პოლიტიკური რისკების პირობებში ძალიან იოლია ბიზნესის დაკარგვა. ამ კვლევაში არის ნეგატიური მომენტებიც, მაგალითად, მსოფლიო ბანკის რეიტინგი უარყოფითად აფასებს გაკოტრების პროცედურას და ამ მხრივ საქართველო 109-ე ადგილზეა.

საქართველო საერთაშორისო რეიტინგებში ასე გამოიყურება:

„ბიზნესის კეთების სიადვილე“ (Doing Business) – 2006 წელს 112-ე ადგილიდან 2011 წელს მე-11 ადგილზე გადაინაცვლა. (გაუმჯობესება 101 ადგილით);

“ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი” (Heritage Foundation) – 1997 წელს 125-ე ადგილიდან 2011 წელს 26-ე ადგილზე გადაინაცვლა (გაუმჯობესება 99 ადგილით)

“კორუფციის აღქმის ინდექსი” (Transparency International) – 2005 წელს 130-ე ადგილიდან 2011 წელს 66-ე ადგილზე გადაინაცვლა (გაუმჯობესება 64 ადგილით);

“შიდა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების განხორციელების ინდექსი” (UNCTAD მსოფლიო ინვესტიციების ანგარიში) – 1995 წელს 119-ე ადგილიდან 2011 წელს მე-30 ადგილზე გადაინაცვლა (გაუმჯობესება 89 ადგილით);

“ბერტელსმანის გარდაქმნის ინდექსი 2011” (BertelsmannFoundation): მენეჯმენტის ინდექსი – 42-ე ადგილი, ხოლო სტატუსის ინდექსით – 52-ე ადგილი დაიმკვიდრა [10, გვ 92].

2011-2012 წლის ანგარიშის “გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსის” მიხედვით საქართველოს რეიტინგი 5 ადგილით გაუმჯობესდა და 93-ე პოზიციიდან 88-ე პოზიციამდე გადმოინაცვლა [8, გვ 42].

2003 წლის ნოემბრის ცნობილ მოვლენებამდე საქართველოს სახელისუფლებო შტოებისთვის სიმპტომატური მოვლენა იყო კორუფცია. მომდევნო პერიოდში ქვეყნის ხელისუფლების ერთ-ერთი ყველაზე სერიოზული მიღწევა იყო სისტემური კორუფციის დაძლევა, შეიზღუდა ჩრდილოვანი ეკონომიკის წილიც. საზოგადოებრივ და კერძო სექტორებში ამ თვალსაზრისით მიმდინარე პროცესები შეესაბამება საერთაშორისო სტანდარტებს. ამაზე მეტყველებს ის, რომ:

საერთაშორისო ორგანიზაცია „გლობალური პატიოსნების“ 2011 წლის ანგარიშში აღნიშნულია რომ „საქართველო ამოღებულია მასშტაბური კორუფციის ქვეყნების სიიდან“. ამ სიიდან ქვეყნის ამოღება ხდება იმ შემთხვევაში თუ ის აკმაყოფილებს „გლობალური ინდექსის“ სამ მაჩვენებელს: პოლიტიკური პარტიებისა და კანდიდატების გამჭვირვალეობა; სახელმწიფო საწარმოების მენეჯმენტი და მათი მართვის გამჭვირვალეობა; მაღალი რანგის სახელმწიფო მოხელეების ინტერესთა კონფლიქტთან დაკავშირებული წესები. ამ მაჩვენებლების მიხედვით საქართველომ მიიღო 100-დან 73 ქულა [8, გვ. 54]. 2010 წლის მოხსენებაში - «ანტიკორუფციული გარდაქმნა», მსოფლიო ბანკი მიესალმება საქართველოში მიმდინარე ანტიკორუფციულ პროცესებს; მსოფლიო ბანკი და EBRD თავის მოხსენებაში აღნიშნავენ, რომ ფირმების დონეზე კორუფცია დაეცა 60-დან 5 %-მდე. ათასწლეულის ცვლილებების მილენიუმის პროგრამით, 2011 წლის კორპორაციების უფლებამოსილების ინდიკატორები მეტყველებს იმაზე, რომ ქვეყანა აკმაყოფილებს კორუფციის კონტროლის მაჩვენებლებს. საქართველოს, მისი ჯგუფის, ქვეყნებში ამ თვალსაზრისით აქვს მაღალი ქულები; აშშ-საერთაშორისო რესპუბლიკური ინსტიტუტის მიერ ჩატარებული სოციოლოგიური გამოკვლევით, გამოკითხული მოსახლეობის 95% ადასტურებს იმას, რომ მათ 2011 წელს არ გადაუხდიათ ქრთამი [4, გვ. 94].

მიუხედავად ამისა, „გლობალური პატიოსნების“ შეფასებით ამ თვალსაზრისით საქართველოში არის პრობლემებიც ესენია: კანონების განხორციელების; ძალაუფლების, აღმასრულებელ შტოში თავმოყრის პრობლემა. რაც შეეხება ელიტურ კორუფციას ის ელიტური იმიტომაც, რომ ძნელად აღმოსაჩენია, და ნაკლებად ხელმისაწვდომია საზოგადოებრივი ორგანიზაციებისათვის. „გლობალური პატიოსნების“ ექსპერტის ნათანელ ელერის გამოკვლევის შედეგებით: „ საქართველოს კონტექსტში ამ პრობლემის გარკვეული ნიშნები მართლაც შეიმჩნევა,“ საზოგადოდ, მისი ერთ ერთი ნიშანი მუდავნდება იმაში, რომ არ არის ის მექანიზმი, რომელიც მაღალი რანგის ჩინოვნიკს არ მისცემს იმის შესაძლებლობას, რომ გადადგომის შემდეგ წავიდეს იმ ბიზნესში, რომელსაც ის კურირებდა[4, გვ. 78].

საქართველოში არსებული მძიმე სოციალური პრობლემები (უმუშევრობა, საარსებო მინიმუმი, დაბალი მსყიდველობითი უნარი, ფასების ზრდა და სხვა) ერთი მხრივ, და, მეორე მხრივ, რამოდენიმე მნიშვნელოვან ეკონომიკურ ინდექსში მაღალი ადგილების დაკავება, საერთაშორისო ორგანიზაციების ოპტიმისტური შეფასებები, აშკარად ქმნის გარკვეულ დაბნეულობას და ხშირად გამოიხატება მოსახლეობის უდიდესი ნაწილის მიერ ამ ინდექსებისადმი დაბალ ნდობაში.

დასაქმების პრობლემა ყველაზე მწვავეა და ლოგიკურია, რომ ის იკავებს პირველ ადგილს ყველა სოციოლოგიურ გამოკითხვაში. ეკონომიკურმა კრიზისებმა, ტერიტორიების

ოკუპაციამ და ამის შედეგად რუსეთთან კონფრონტაციამ ზეგავლენა მოახდინა დასაქმების დინამიკაზე. 1990 წელთან შედარებით ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა შეადგენს 71%-ს აქედან დასაქმებულია 59%. 2003 წლიდან უმუშევართა რაოდენობა გაიზარდა 43% დასაქმებულთა საერთო რიცხვი შემცირდა 12.5%-ით.

აღსანიშნავია, რომ უმუშევართა აღნიშნული დონე ეფუძნება ორ სტატისტიკურ-მეთოდოლოგიურ დაშვებას, რომლებიც ამცირებენ პრობლემის სიმწვავეს: უმუშევრებს არ მიეკუთვნება თვითდასაქმებულები; უმუშევრობის დონე განისაზღვრება შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის კრიტერიუმით ანუ უმუშევარს განეკუთვნება 15 წელს ზემოთ პირი რომელიც არ მუშაობს გამოკითხვის მომენტიდან წინა შვიდი დღის განმავლობაში 1 საათის განმავლობაშიც კი და ეძებს სამუშაოს ბოლო ოთხი კვირის მანძილზე.

დასაქმებულთაგან 621 ათასი ეწევა დაქირავებულ შრომას. აქედან, სახელმწიფო სექტორში 300 ათასი კაცი. მილიონზე მეტი კი თვითდასაქმებულია. ამ კატეგორიიდან 4/5 ეკონომიკის აგრარულ სექტორშია დასაქმებული, სადაც ერთ სულზე წარმოებული დამატებული ღირებულება საარსებო მინიმუმზე ნაკლებია. აღნიშნულის ერთ ერთი ძირითადი მიზეზი ინვესტიციური ნაკადების არასწორი რეგულაცია, მათი დასაქმებაზე არაორიენტირებული გადანაწილება და ქვეყანაში ამ მხრივ არსებული რეგულაციების სისუსტეა. რაც თავის მხრივ არ იწვევს ბიზნეს სექტორის დასაქმებაზე ორიენტაციას. აშშ-ი მოსახლეობის 70 % მცირე ბიზნესშია დასაქმებული საქართველოში ეს მაჩვენებელი მხოლოდ 16 % შეადგენს, რაც 3-4ჯერ ჩამორჩება განვითარებულ ქვეყნებს. დასაქმებულთა 63 % მსხვილ ბიზნესშია დაკავებული. ევროკავშირში ეს მაჩვენებელი მხოლოდ 39%. ამ მიზეზების გამო გაიზარდა შრომითი მიგრაცია. ამჟამად საქართველოდან გასული ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა შეადგენს 1 მლნ 300 ათასს. რომ არა ეს ფაქტორი უმუშევრობის დონე საქართველოში არა 16-17 პროცენტი არამედ 65% იქნებოდა. ასაკობრივ ჯგუფებში ჭარბობს უმუშევრობა ახალგაზრდებში 25 წლამდე ასაკში მხოლოდ 37%-ია დასაქმებული. ახალგაზრდების დასაქმებასაც აქვს თავისი სპეციფიკა თავი იჩინა ე.წ. «ეიჯიზმის» სინდრომმა მმართველობითი ორგანოებში ხელმძღვანელ თანამდებობებზე ახალგაზრდების მასობრივმა დასაქმებამ, რაც დისკრიმინაციულ მდგომარეობაში აყენებს სხვა ასაკობრივ ჯგუფებს [3].

ბოლო წლებში გაიზარდა ხელფასის მსყიდველობითი უნარიანობა. თუ 2003 წელს საშუალო ხელფასით შესაძლებელი იყო 22 კგ ხორცის ყიდვა 2010 – 72კგ-სა ხოლო 2011-ში 48 კგ-ს. მიუხედავად ამისა ამჟამინდელი ხელფასი საკმარისია საშუალო, ოთხსულიანი ოჯახის სოციალური სიდარობის ნიშნულის მხოლოდ 65%-ის გადასაფარად. საშუალო ხელფასი აშშ-ის დონის მხოლოდ 10.6 %-ია შესაბამისად ეს შეადგენს 608 ლარს და 3260 დოლარს. დასაქმებულთა ხელფასის მაჩვენებელი საქართველოში ამერიკულის 3,5%-ს შეადგენს მსყიდველობითი უნარის პარიტეტი კი 6,9%-ს. რეალურად საშუალო ხელფასის მსყიდველობითი უნარიანობა საქართველოში აშშ-ზე თითქმის 15-ჯერ დაბალია. ამავდროულად ფასების დინამიკით საქართველო გაუტოლდა ევროპას ზოგიერთი პროდუქციის ფასით კი გაუსწრო კიდევაც [10, გვ 64].

ერთ-ერთი უმწვავესი სოციალური საკითხი საარსებო მინიმუმთან არის დაკავშირებული.

სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ბოლო მონაცემებით საქართველოში შრომისუნარიანი ასაკის მამაკაცის საარსებო მინიმუმი 155 ლარია, საშუალო მომხმარებლის – 137 ლარი, ოთხსულიანი ოჯახის – 260 ლარი. საარსებო მინიმუმი დგინდება მინიმალური სასურსათო კალათის საფუძველზე.

საარსებო მინიმუმის მაჩვენებლის განსაზღვრა ხდება პროდუქტებზე არსებული სეზონური ფასების და ადამიანის მოთხოვნილებების აუცილებელი დღიური ნორმის მიხედვით. დადგენილი დღიური ნორმა 2300 კილოკალორიის მიღებას გულისხმობს, რასაც 40 სახეობის სხვადასხვა საკვები პროდუქტი ადგენს. მაგრამ აქვე მინდა აღვნიშნო, რომ აუცილებელია სასაქონლო ნომენკლატურის გაზრდა, რიგი საქონლის, თუ მომსახურების დამატებით, რომელიც აუცილებელია ადამიანის არამარტო ფიზიკური არსებობისთვის, არამედ მისი ინტელექტუალური შესაძლებლობების და უნარების განვითარებისთვის.

თუ საქართველოში არსებულ საარსებო მინიმუმს და ფასების დონე შევადარებთ მაგალითისათვის, თუ ავიღებთ ამერიკის შეერთებულ შტატების ანალოგიურ მონაცემებს დავინახავთ, რომ იქ საარსებო მინიმუმი ერთ სულზე წელიწადში 10.830 ამერიკულ დოლარს შეადგენს, ხოლო ოთხსულიან ოჯახზე - 22.050 ამერიკულ დოლარს - ანუ დაახლოებით 3091 ლარი თვეში, როცა საქართველოში ოთხსულიანი ოჯახის საარსებო მინიმუმ 260 ლარით განისაზღვრება. ეს კი იმაზე მიუთითებს, რომ საქართველოში ოთხსულიანი ოჯახის საარსებო მინიმუმის თანაფარდობა ამერიკულთან შედარებით, დაახლოებით 8%-ია.

საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მონაცემებით, საქართველოში ამერიკასთან შედარებით საერთო შეწონილი ფასების დონე 55%-ია, ხოლო «ბიგმაკის» ინდექსის თანახმად 85%-ია. ჩვენთან ფასები, მაგალითად, ბენზინზე 40%-ით უფრო მაღალია ვიდრე აშშ-ში, ფრინველის ხორცზე 30%-ით, ბანანზე 70%-ით, ასევე 25%-ით ძვირია საქონლის ხორცი და რიგი სხვა პროდუქტები. გამოდის, რომ ჩვენთან საარსებო მინიმუმი ნამდვილად არ უნდა იყოს ასეთ დაბალ დონეზე, ამერიკულ საარსებო მინიმუმთან შედარებით [10, გვ 72].

თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ინსტიტუციური რეფორმები და მისი შედეგები დროში ერთმანეთს არ ემთხვევა, რადგანაც რეფორმები ორიენტირებულია გრძელვადიან პერსპექტივაზე. აქედან გამომდინარე, ხელისუფლების გააზრებული თანმიმდევრული პოლიტიკა ინსტიტუციური რეფორმების დარგში, შეიძლება საქართველოს შემდგომი განვითარების თუ ეკონომიკური წინსვლის საწინდარი გახდეს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. შენგელია თ., საერთაშორისო მენეჯმენტი. თბ., «ახალი საქართველო», 2012. 734 გვ.
2. შენგელია თ., გლობალური ბიზნესი. თბ., „ახალი საქართველო“. 2011. 640 გვ.
3. ემა ტუხიაშვილი., «შიში და შიმშილი ინვესტიციებში», „კვირის პალიტრა“, №42 (202) 21-27 ნოემბერი, 2011. გვ. 23-26.
4. საქართველოს ეროვნული ანტიკორუფციული სტრატეგია, 2009 წ.
5. ქვეყნის ძირითადი მონაცემები და მიმართულებები 2012-2015 წლებისათვის. საქართველოს მთავრობა, თბ., 2011.
6. www.heritagefoundationbec.ge/images/doc/information
7. www.geostat.ge
8. www.economy.ge
9. www.nbg.gov.ge
10. <http://germany.mfa.gov.ge/index.php?lang-id=GEO&sec-id=http://www.osgf.ge/files/publications/2011/Report-GEO.pdf>
11. <http://www.resonancedaily.com/index.php?id=rub=3&id-artc=1948>
12. <http://www.doingbusiness.org/rankings>
13. <http://www.heritage.org/index/country/georgia>

Teimuraz Shengelia

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University,
Doctor of Economics Sciences. Full Professor

Globalization and International Business Environment in Georgia Summary

Globalization is inevitable and the only way of world economic development. Ongoing integration processes in the world makes it clear that it has no other alternative. Counter way of globalization is destined to economic autarkies and regress of society. Small Countries like Georgia has no another way of development than rational and gradual integration in global environment. This thesis is supported by the recent history of Georgia. Georgia must search the most rational ways of integration

in world economic globalization processes and by that way ensure its own place in the world economy.

To determine the rate of economic development of our country is used different economic indexes by the international organizations. The role of indexes in analyzing the countries performance became especially active with the advance of globalization processes. The letter has triggered to create new competitive environment for international business. Using the international indexes does not change the fundamental approaches of measuring the living standards. Active use of international index is first of all determined by the fact that analysts want to see the real problems in different countries and by that way which is directed towards the activization of real problems to create political will for solving these problems. Another aspect of this question is that how governments would react to these information and possible steps may be taken to address these problems.

Poor social conditions in Georgia (Unemployment, low incomes, low purchasing power of social benefits, rise in price levels etc.) on one hand and advance of countries position in a number of international indexes on the other created some misunderstanding for the citizens and as result they have low confidence and trust to those indexes.

იაშა (იაკობ) მესხია

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი,
ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი

გლობალური კორუფცია თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკასა და ბიზნესში

საერთაშორისო ბიზნესის მდგრადი და უსაფრთხო განვითარების ერთ-ერთ ძლიერ მუქარას წარმოადგენს კორუფცია, რომელიც უკანასკნელ წლებში თავისი გამოვლენის მრავალფეროვნებით და დინამიურობით ხასიათდება. შეიძლება ითქვას, რომ ეკონომიკის გლობალიზაციის გაღრმავების პროცესს თან ახლავს კორუფციის, როგორც რთული სოციალური ფენომენის, ინტერნაციონალიზაცია, რაც მის ექსპორტში და, შესაბამისად, სივრცით-გეოგრაფიულ გაფართოებაში გამოიხატება. ამაზე მიუთითებს სამოქალაქო საზოგადოების საერთაშორისო ორგანიზაცია «Transparency International»-ის მიერ გამოქვეყნებული ანგარიში «მსოფლიო კორუფციის ბარომეტრი», რომლის თანახმად 2011 წელს მსოფლიოში ყოველი მეოთხე ადამიანი ქრთამს იღებდა. დღეისათვის დედამიწაზე კორუფციის გარეშე არ არსებობს არც ერთი ქვეყანა. გაეროს სტატისტიკის მონაცემებით მსოფლიოში ყოველწლიურად კორუფციულ გარიგებებში ექცევა ერთ ტრილიონ აშშ დოლარზე მეტი, რაც მსოფლიოს მშპ-ს თითქმის 2 პროცენტს შეადგენს.

კორუფციასთან დაკავშირებული სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები და მასთან ბრძოლის სტრატეგიები დიდი ხანია მეცნიერული კვლევის საგანია, თუმცა გლობალური კორუფციის კომპლექსური შესწავლის კუთხით სამეცნიერო კვლევები ჯერჯერობით საწყის სტადიაზეა. წინამდებარე მოხსენების მიზანია საგარეო ეკონომიკურ ურთიერთობებში და კერძოდ, საერთაშორისო ბიზნესში კორუფციის თანამედროვე მდგომარეობის ანალიზის, შეფასებისა და განზოგადების საფუძველზე პრობლემის აქტუალურობის წინა პლანზე წამოწევის მცდელობა და გლობალურ კორუფციასთან ბრძოლის ზოგიერთი მეთოდური და პრაქტიკული ხასიათის წინადადებების შემოთავაზება.

კორუფციის ცნების გაგების სხვადასხვა კონცეფციები არსებობს. კლასიკური გაგებით კორუფცია განმარტებულია როგორც სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება პირადი სარგებლის მისაღებად. ჩვენი აზრით, ეს ყველაზე მშრალი, დღეისათვის მოძველებული განმარტებაა. კორუფციამ, როგორც უკანონო ქმედებამ ახალი თვისებები და ფორმები შეიძინა, შეიძლება ითქვას, იგი გლობალიზაციის პარალელურად განვითარდა, უფრო

«სრულყოფილი» და მრავალწახნაგოვანი გახდა. მიგვაჩნია, რომ ყველა ის ქმედება, რომელიც მიმართულია დაუმსახურებელი, უკანონო ნებისმიერი სახის ეკონომიკური და ინტელექტუალური სარგებლის მიღებასთან კორუფციად უნდა ჩაითვალოს. ასეთ ქმედებებად უნდა იქნას მიჩნეული ქრთამის აღება და მიცემა, ნეპოტიზმი, ანგარებითი ლობიზმი, ამომრჩეველთა ხმების მოსყიდვა, პოლიტიკური პარტიების უკანონო დაფინანსება, გამოძალვა, სახელმწიფო მოხელეებზე შეღავათიანი კრედიტების გაცემა, სახელმწიფო შესყიდვების განხორციელება ნეპოტიზმის ნიშნით, ბიუჯეტის გაუმჭვირვალობა და სხვა ქმედებები, რომლითაც შესაძლებელია არაკანონიერი მატერიალური, ინტელექტუალური და სხვა სახის სარგებლის მიღება.

დღეისათვის კორუფციის ოთხ ძირითად სახეს განიხილავენ: საყოფაცხოვრებო კორუფცია, საქმიანი კორუფცია, უმაღლესი ხელისუფლების (ელიტარული) კორუფცია, პოლიტიკური კორუფცია. ჩვენი აზრით, კორუფციის მოცემული კლასიფიკაცია შემდგომ სრულყოფას და ტრანსფორმაციას საჭიროებს. საქმე იმაში მდგომარეობს, რომ გლობალიზაციის თანამედროვე ეტაპზე მიმდინარე ტრანსნაციონალიზაციის ანუ ჭარბი კაპიტალის მქონე ქვეყნებიდან მის დეფიციტურ ქვეყანებში გადაადგილებას თან სდევს ორივე მხარის სწრაფვა მაქსიმალური მოგების მიღებისაკენ. ეს ჩვეულებრივი და მისაღები პროცესია, თუმცა მისი პრაქტიკული რეალიზაცია დაკავშირებულია სხვადასხვა ეგზოგენურ და ენდოგენურ წინააღმდეგობრივ ფაქტორებთან და პირობებთან, რომლის გადასაჭრელად ხშირ შემთხვევაში ორივე მხარე მზადაა მიმართოს კორუფციულ გარიგებებს.

საერთაშორისო ორგანიზაციები ცალკეულ ქვეყნებს და სხვა სუბიექტებს რესურსებს უნაწილებენ მათში დასაქმებული ჩინოვნიკების მეშვეობით, რომლებიც არ არიან ამ რესურსების მესაკუთრეები. ამავე დროს საერთაშორისო ორგანიზაციების ბიუროკრატიაზე არაა დაწესებული ისეთი ძლიერი და მუდმივი მონიტორინგი, როგორც ნაციონალურ ორგანიზაციებზე, რადგან არ არსებობს მათი სპეციალური საერთაშორისო მაკონტროლებელი ორგანო, ხოლო, არსებული საერთაშორისო საფინანსო-ეკონომიკური ინსტიტუციები, რომელთა ფუნქციას შეადგენს მათ მიერ განაწილებული რესურსების მიზნობრივ ხარჯვაზე კონტროლი, ან ვერ უმკლავდებიან ამ კუთხით საქმიანობას, ან თავად არიან ჩაფლული კორუფციულ გარიგებებში. ყოველივე ეს იწვევს ინტერნაციონალური ხასიათის კორუფციის მასშტაბების ზრდას. ჩვენი აზრით, კორუფციას, რომლის ექსპორტირება ხდება საერთაშორისო საფინანსო-ეკონომიკური ორგანიზაციების, ტრანსნაციონალური კორპორაციებისა და სხვა საერთაშორისო სტრუქტურების საქმიანობის შედეგად მსოფლიოს ნებისმიერ ქვეყანაში, შეიძლება ვუწოდოთ **გლობალური კორუფცია**. იგი ვლინდება უცხოური კაპიტალის მონაწილეობით ისეთ საქმიანობებში როგორცაა: ერთობლივი საწარმოების შექმნა, ინვესტიციური პროექტების რეალიზაცია და სახელმწიფო საკუთრების პრივატიზაცია, საბანკო ტრანზაქციების განხორციელება, გარიგებები ოფშორებიდან გადასახადების რეპატრიაციაზე, ბაზარზე მონოპოლიური მდგომარეობის მოპოვება და შენარჩუნება, ლობისტური ჯგუფების საქმიანობა, საერთაშორისო დახმარებებისა და გრანტების განაწილება და სხვა საერთაშორისო დონის საქმიანობები. გლობალურ-ინტერნაციონალური ხასიათისაა ცალკეული ქვეყნების ლიდერების და პოლიტიკოსების, მაღალი თანამდებობის ჩინოვნიკებისა და ტოპ-მენეჯერების მიერ კორუფციული გზით მოპოვებული ფულის მსხვილ საერთაშორისო ბანკებში შენახვა და ა.შ. საერთაშორისო ვაჭრობაში მონაწილე არც ერთი ქვეყანა არაა დაცული გლობალური კორუფციისაგან. ამ პრობლემის აქტუალურობა მსოფლიო თანასაზოგადოებამ ცხადად დაადასტურა უკანასკნელ წლებში GG-8 და GG-20-ის ფარგლებში ჩატარებულ საერთაშორისო სამიტებზე. წინამდებარე მოხსენების ფორმატის შეზღუდულობის გამო მოკლედ მიმოვიხილოთ საერთაშორისო ეკონომიკურ საქმიანობებში გლობალური კორუფციის გავრცელების შესაძლებლობები და სქემები.

• **კორუფცია ტრანსეროვნულ კომპანიებში.** იგი დიდ საფრთხეს უქმნიან მსოფლიო ეკონომიკას. ტრანსეროვნული კორუფცია ვლინდება თანამდებობრივი პირების მოსყიდვაში, რომლის მიზანია შესაძლებლობების მიღება განხორციელონ ან გააგრძელონ ეკონომიკური საქმიანობა რომელიმე ქვეყანაში, ან მიიღოს გარკვეული არაკანონიერი უპირატესობები.

ექსპერტების შეფასებით ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციაში (Organization for Economic Co-operation and Development – OECD) შემაჯავალ ქვეყნებში, სადაც იწარმოება მსოფლიო მთლიანი შიგა პროდუქტის დაახლოებით 60%, ყოველწლიურად უცხოელი ჩინოვნიკების მოსასყიდად იხარჯება 30 მილიარდამდე დოლარი, ხოლო იარაღით საერთაშორისო ვაჭრობისას ქრთამის სახით გაიცემა 2,5 მილიარდ დოლარამდე.¹

- **კორუფცია პოლიტიკებულ ბიზნესში.** ტრანსნაციონალური კომპანიები თანდათანობით შეეზარდნენ სახელმწიფოს. წარმოიქმნა «პოლიტიკური ბიზნესმენების» კასტა, რომლებიც მმართველი პარტიებისათვის არჩევნებში თანადგომისა და ფულადი დახმარების სანაცვლოდ, ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ მათი მხრიდან სარგებლობენ სხვადასხვა სახის პრეფერენციებით და ლოიალური დამოკიდებულებით.

- **ელიტარული კორუფცია.** იგი გავრცელდა სახელმწიფო მმართველობის უმაღლეს ემელონებში და მიიღო საერთაშორისო ხასიათი.. ელიტარული კორუფციის უამრავი მაგალითებია მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანაში. დღეისათვის ყველაზე კორუმპირებულად ითვლება რუსეთი და ჩინეთი. საერთაშორისო გახმაურებული მსხვილი ინტერნაციონალური კორუფციის ფაქტორების უბრალო ჩამოთვლაც კი ტექნიკურად შეუძლებელია. სულ ახლახან კორუფციასთან დაკავშირებით გამოწვეული ხმაურის გამო თანამდებობიდან გადადგა გერმანიის პრეზიდენტი ქრისტიან ვულფი. საფრანგეთის ექს-პრეზიდენტი ჟაკ შირაჟი გაასამართლეს ქ. პარიზის მერობის დროს მისი კორუფციული საქმიანობისათვის, ხოლო უკრაინის ექს-პრემიერ მინისტრი იულია ტიმოშენკო გასამართლდა კორუფციული გარიგებისათვის. კორუფციის უნიკალურ მაგალითად უნდა იქნას მიჩნეული აშშ-ს ისტორიაში უდიდესი ფინანსური პირამიდის შემქმნელი ბერნარდ მედოფი, რომელსაც მიესაჯა 150 წლიანი პატიმრობა. მსოფლიოში ყველაზე კორუმპირებული 10 ლიდერის ჩამონათვალი შემდეგნაირად გამოიყურება²:

სახელი და გვარი	თანამდებობრივი მდგომარეობა	მითვისებული თანხა (მიახლოებითი, აშშ დოლარში)
მუჰამედ სუჰარტო	ინდონეზიის პრეზიდენტი (1967-1998)	15-35 მილიარდი
ფერდინანდ მარკოსი	ფილიპინების პრეზიდენტი (1972-1986)	5-10 მილიარდი
მობუტუ სესე-სარკო	ზაირის პრეზიდენტი (1965-1977)	50 მილიონი
სანი აბაჩა	ნიგერიის პრეზიდენტი (1993-1998)	2-5 მილიარდი
სლობოდა მილოშევიჩი	სერბეთის პრეზიდენტი (1989-2000)	100 მილიონი
ჟაკ-კლოდ დევილიე	ჰაიტის პრეზიდენტი (1971-1986)	300-900 მილიონი
ალბერტო ფუხიმორი	პერუს პრეზიდენტი (1990-2000)	60 მილიონი
პავლე კაზარენკო	უკრაინის პრემიერ მინისტრი (1996-1997)	114-200 მილიონი
არნოლდო ალემანი	ნიკარაგუას პრეზიდენტი (1997-2002)	100 მილიონი
ჟოზეფ ესტრადა	ფილიპინების პრეზიდენტი (1998-2001)	78-80 მილიონი

- **კორუფცია საერთაშორისო სარეტინგო კომპანიებში.** საერთაშორისო რეტინგები-სადმი ნდობის ხარისხი დაბალია. საერთაშორისო სარეტინგო სააგენტოების მონოპოლიურ მდგომარეობაზე და მათში საქმიანობის მეთოდოლოგიურ ხარვეზებზე და კორუფციულ სქემებზე ეჭვი სულ უფრო იზრდება მთელ მსოფლიოში³. მონოპოლისტი “დიდი სამეული“ სარეტინგო კომპანიის საქმიანობა გლობალური კრიზისის შემდგომ პერიოდში ევროპის წამყვანი ქვეყნებისა და აშშ დაპირისპირების მიზეზი გახდა, რის გამოც ევოკავირმა სულ

¹ Corruption, Global Security, and World order/Robert J. Rotberg(ed), Washington: Brookings Institution, 2009.

² <http://www.10samih.ru/lyudi/top-10-samyx-korrumpirovannyx-chinovnikov-mira.html>

³ **მესხია ი.** საერთაშორისო სარეტინგო ბიზნესი და ფინანსური კრიზისები, ჟ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, 2011, №5.

ახლახან დაარსა ახალი საერთაშორისო სარეიტინგო სააგენტო, რომელიც მკაცრ მონიტორინგს დაექვემდებარება.

• **კორუფცია საერთაშორისო ფინანსურ ინსტიტუტებში.** «მსხვილმასშტაბიანი» კორუფციის ერთ-ერთი ფართო ასპარეზია საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტებისა და სახელმწიფოთა ფინანსური და ტექნიკური დახმარებები. რიგი კლექტორატიული (ქურდების ხელისუფლება) სახელმწიფოები ბლოკავენ ისეთ პროექტებს, რომლებიც გათვლილია მოსახლეობის ღარიბი ფენისათვის და პროგრამებს, რომლებიც ითვალისწინებენ თავისუფალი კონკურენციის არსებობას. ამავე დროს არიან სახელმწიფოები, რომლებიც მიღებულ დახმარებებს იყენებენ თავიანთი ძალაუფლების გასაძლიერებლად და საკუთარი მოქალაქეების ექსპლუატაციისათვის. ზოგიერთი მკვლევარის აზრით, ასეთ ქვეყნებს არ უნდა გაეწიოს დახმარება¹. კორუფციის სერიოზულ გამოვლინებებს აქვს ადგილი საერთაშორისო საბანკო სისტემაში., მაგ., აშშ-ს, დიდი ბრიტანეთის და სხვა ქვეყნების მსხვილ ბანკებში. საექვო ბანკების სიაში მოხვდა ვატიკანის ბანკიც, რომელიც წლების განმავლობაში ეწეოდა «ფულის გათეთრების» ოპერაციებს.

• **კორუფცია ლობისტურ ინსტიტუტებში.** ლობიზმის ინსტიტუტი ზოგადად გულისხმობს იმ კანონშემომქმედებზე ზეწოლას, რომლებიც მუშაობენ სამართლებრივი აქტის მომზადებაზე. ამგვარი საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირების მთავარი პრობლემა მდგომარეობს პატიოსან ლობისტურ აქციასა და მოსყიდვას შორის ზღვრის დადგენაში. მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში როგორც იფიციალურმა, ასევე არალეგალურმა ლობიზმმა კორუფციული შეფერილობა მიიღო. თანაც კორუფციულ ელემენტებს შეიცავენ როგორც ნაციონალური, ასევე უცხოური ლობისტური ინსტიტუტები. ეს უკანასკნელი პირდაპირაა დაკავშირებული ქვეყნის უმადლესი თანამდებობის იმ პირებთან, რომლებსაც შეუძლიათ სერიოზული გავლენა მოახდინონ საკანონმდებლო და აღმასრულებელი სტრუქტურების გადაწყვეტილებებზე.

ცნობილია, რომ „Transparency International“ კორუფციის კვლევას ატარებს სამი მიმართულებით: «კორუფციის აღქმის ინდექსი», «ქრთამის მიცემის ინდექსი» და “მსოფლიო კორუფციის ბარომეტრი” რომელებიც გვიჩვენებენ მსოფლიოს ქვეყნებში სახელმწიფო ორგანოების კორუმპირებულობის დონეს, აფასებენ მეწარმეებს შორის კორუფციის გავრცელების სიდიდეს, ზომავენ მოქალაქეთა დამოკიდებულებას კორუფციისადმი. აქ ერთ მნიშვნელოვან გარემოებას უნდა გაეცვას ხაზი. საქმე იმაში მდგომარეობს, რომ «კორუფციის აღქმის ინდექსისაგან» განსხვავებით, «ქრთამის მიცემის ინდექსი» გამოკვლევა ხდება მსოფლიოს 28 მსხვილი ქვეყნის ჭრილში, რაც ხშირად მცირე ზომის ცალკეულ ქვეყნებში კორუფციის შეფასებისას ქმნის ცრუ წარმოდგენებს. მაგალითად, ის გარემოება, რომ «ქრთამის მიცემის ინდექსის» ჩამონათვალში არ ფიგურირებენ ისეთი მცირე ზომის ქვეყნები, როგორცაა აზერბაიჯანი, სომხეთი და საქართველო, სრულიად არ ნიშნავს, რომ ამ ქვეყნების საერთაშორისო ბიზნეს-საქმიანობაში ქრთამის მიცემა-აღებას არა აქვს ადგილი.

მსოფლიო თანასაზოგადოება განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს კორუფციასთან ბრძოლას და შესაბამის გამაფრთხილებელ საქმიანობას. ამ მიზნით უკანასკნელ წლებში გაეროს და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ მიღებულ იქნა მთელი რიგი დოკუმენტები, თუმცა მსოფლიოში კორუფციის მხრივ მდგომარეობა არ გაუმჯობესებულა.

მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე ეტაპზე ყალიბდება დადებითი ტენდენცია ანტიკორუფციული საქმიანობის საერთაშორისო პროექტების ფორმირებისა და რეალიზაციის მიმართულებით, კვლავაც გადაუჭრელი რჩება მთელი რიგი მნიშვნელოვანი პრობლემები. როგორც ჩანს, არსებული საერთაშორისო ეკონომიკური და ფინანსური წესრიგის შენარჩუნების პირობებში შეუძლებელია კორუფციასთან ეფექტიანი ბრძოლა. გლობალური კორუფცია ხელს უშლის ერთიანი, მსოფლიოს სამართლებრივი, პოლიტიკური და ეკონომიკური სივრცის

¹ **Сьюзан Роуз-Аккерман**, Коррупция и государство: причины, следствия, реформы, пер. с англ., М. «Логос», 2003.с.47.

ფორმირებას, იწვევს სოციალური წონასწორობის დესტაბილიზაციას, იწვევს მსოფლიო ეკონომიკური მოწყობის დიფუზიას.

ჩვენი აზრით, გლობალურ კორუფციასთან ბრძოლის მიზნით საჭიროა გატარდეს შემდეგი ღონისძიებები:

- ✓ შემუშავდეს საერთაშორისო ანტიკორუფციული სტრატეგია, რომელიც მიმართული იქნება მსოფლიოში საზოგადოების ანტიკორუფციული განწყობის ფორმირებისაკენ, კორუფციის ნეგატიური შედეგების გაცნობიერებისაკენ, ფინანსურ სფეროში გამჭვირვალობის და კორუფციული შემთხვევების გამოვლენისაკენ, კორუფციისაგან დაზარალებული სუბიექტების დანაკარგების სამართლიანი ანაზღაურებისაკენ;

- ✓ გაიხსნას საერთაშორისო ბანკებში განთავსებული ინდივიდუალური მსხვილი ანაზღაურებები, შეფასდეს მათი წარმოშობის კანონიერება და კორუფციის გამოვლენის შემთხვევაში დაპატიმრებულ იქნას ნომრიანი უსახელო ანგარიშები და აღნიშნული თანხები დაუბრუნდეს კორუმპირებული პირის ბაზირების სახელმწიფოს;

- ✓ სახელმწიფოებში შიდა და გარე კორუფციასთან ბრძოლის მიზნით შეიქმნას ანტიკორუფციული სამსახური, რომელიც განახორციელებს სამართალდამცავი და მკონტროლ-ლებელი ორგანოების მიერ კორუფციასთან ბრძოლის კუთხით გატარებულ ღონისძიებათა მონიტორინგს. ასეთი დუბლიორი სამსახურის საქმიანობის პრაქტიკა კარგადაა აპრობირებული ისრაელში;

- ✓ საჭიროა კორუფციასთან ბრძოლის ზომიერი, ოპტიმალური რეჟიმის დამყარება, რადგან როგორც ჩინეთის გამოცდილება გვიჩვენებს, ამ კუთხით დამნაშავეთა დახვრეტაც კი უკუ რეაქციას იწვევს. დემოკრატიული რეჟიმი, მართალია არ იძლევა კორუფციისაგან გათავისუფლების გარანტიას, მაგრამ იგი კორუფციასთან ბრძოლის უფრო ეფექტიან შესაძლებლობას უზრუნველყოფს;

- ✓ განხორციელდეს ყველა სახელმწიფო კანონების პასპორტიზაცია და ლობისტური ზეწოლით მიღებული საექსპო, კორუფციული საფრთხის შემცველი მუხლების გასწორება. ვინაიდან შეუძლებელია ლობისტურ საქმიანობაში კეთილსინდისიერ და კორუფციულ ზეწოლას შორის საზღვრის გავლება, აიკრძალოს ლობიზმის ინსტიტუტის არსებობა ხელისუფლების ყველა შტოებში;

- ✓ ოფშორებმა, როგორც «საგადასახადო სამოთხემ» უნდა შეწყვიტონ საიდუმლო თავ-შესაფრის ფუნქციის შესრულება. საერთაშორისო და ეროვნულ ბაზრებზე ფუნქციონირებადმა სუბიექტებმა უნდა მიიღონ უნიკალური ღია ნომრები, რაც უზრუნველყოფს მათი საქმიანობის საერთაშორისო გამჭვირვალობას. ოფშორულ ზონებში ფირმების რეგისტრაცია, მესაკუთრის ვინაობა და მისამართი, ეკონომიკური საქმიანობის ფორმები და მეთოდები უნდა გახდეს საზოგადოებისათვის გამჭვირვალე და ხელმისაწვდომი;

- ✓ შემოწმდეს უცხოური ინვესტიციების კეთილსინდისიერების ხარისხი, რისთვისაც საჭიროა საზოგადოებას მიეწოდოს მათ შესახებ სრული ინფორმაცია, ასევე ღია გახდეს სახელმწიფოებსა და კერძო ფირმებს შორის დადებული გარიგებები და კონტრაქტები;

- ✓ გაიზარდოს ყველა დონის ბიუჯეტების გამჭვირვალობის ხარისხი, ბიუჯეტში გაუწერელი ხარჯების მოცულობა არ უნდა აღემატებოდეს მთლიანი შიდა პროდუქტის 2 პროცენტს;

- ✓ აიკრძალოს ყოფილი მაღალი თანამდებობის სახელმწიფო მოხელეების მიერ მსხვილ კერძო სტრუქტურებში ხელმძღვანელად დანიშვნა, რათა გამოირიცხოს კერძო სექტორის კორუფციული შეზრდა სახელმწიფოსთან. უმაღლეს თანამდებობაზე გამოირიცხოს პირველი რიგის ნათესავების დანიშვნა.

საქართველო, ისევე როგორც მსოფლიოს ნებისმიერი ქვეყანა, თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში, არაა დაზღვეული გლობალური კორუფციისაგან. ექსპორტ-იმპორტი, ინვესტიციები, საერთაშორისო ტრანზიტები, პრივატიზაცია, სახელმწიფო შესყიდვები და სხვა ეკონომიკური ურთიერთობები, რომლებიც დაკავშირებულია საერთაშორისო ეკონომიკურ სივრცესთან, შეიცავს გლობალური კორუფციის მაღალ რისკებს. გამომდინარე აქედან, საჭიროა არა მხოლოდ შიდა, არამედ აგრეთვე გლობალურ კორუფციასთან ბრძოლის პრევენციული ღონისძიებების

გატარება, რომელთა შორის მთავარია: სამოქალაქო საზოგადოების პოლიტიკური და ეკონომიკური საფუძვლების ფორმირება; სახელმწიფოებრიობის სამართლებრივი საფუძვლების განმტკიცება; პოლიტიკურ მენეჯმენტში პლუტოკრატიული და კლეპტოკრატიული ელემენტების შევიწროება და აღმოფხვრა; საზოგადოებრივი ცხოვრების ანალიტიკური და ეკონომიკური დემოკრატიზაცია და ჰუმანიზაცია და საზოგადოებრივი მორალის გაჯანსაღება.

Iasha (Jacob) Meskhia

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University,
Full professor. Doctor of Economic Sciences

Global Corruption in Modern World Economy and Business

Summary

The present article analyzes modern situation of corruption existing in the world economy and international business. It gives arguments in favor of introducing the category of “Global Corruption” in scientific phraseology that means the corruption exported in any country of the world through the activities of international financial and economic organizations as well as transnational corporations. It is revealed in such kind of activities as establishment of enterprises by participation of foreign capital, realization of investment projects and privatization of state property, conducting banking transactions, offshore deals on double taxation, gaining and maintaining monopoly on markets, activities of lobbyist groups, distribution of grants and international financial technical assistance, etc.

The article also provides with corruption schemes and examples in international rating companies, international financial institutions, transnational companies, politicized business, supreme government bodies, lobbyist institutions and in other international organizations.

Georgia, like any other country in the world is not secured from global corruption in the circumstances of modern economic integration. Export and import, investments, international transits, privatization and other kinds of economic relationships which are connected with international economic space, contain high risks of corruption that are the prerequisites for the necessity of taking preventive measures in this direction.

The article gives theoretical and practical offers and recommendations on fight against global corruption on the basis of general conclusions, analysis and evaluation of corruption facts in the world economy and international business.

ელგუჯა მექვაბიშვილი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი,
ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი

ეკონომიკური კრიზისების თეორია და გლობალიზაციის ეპოქის ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისები

2004 წელს ამერიკელ მეცნიერებს ფინ კიუდლანდსა და ედვარდ პრესკოტს მიენიჭათ ნობელის პრემია ეკონომიკის დარგში. ჟიურის გადაწყვეტილებაში აღნიშნული იყო, რომ მეცნიერებმა ეს უმაღლესი ჯილდო დაიმსახურეს რეალური საქმიანი ციკლის (RBC) თეორიის შემუშავებაში შეტანილი უმნიშვნელოვანესი წვლილისათვის, რომელიც ეკონომიკური კრიზისების პროგნოზირებისა და პრევენციის საშუალებას იძლევა¹.

¹ Вопросы экономики, 2005, №3, с. 33.

ამ მოვლენიდან ცოტა ხნის შემდეგ მსოფლიო ეკონომიკას თავს დაატყდა უმწვავესი კრიზისი 2007–2008 წლების გლობალური ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისის სახით, რომელსაც ანალოგი 1929–1933 წლების მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის, ანუ ე.წ. „დიდი დეპრესიის“ სახით თუ მოემბენება.

გლობალური ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისების მიზეზების, ხასიათის, შედეგების და პერიოდულად განმეორებადობის ალბათობასთან დაკავშირებით მეცნიერთა შორის აზრთა დიდ განსხვავებას აქვს ადგილი. ეკონომისტთა ერთი ჯგუფის აზრით, გლობალური ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისი ზოგადად საზოგადოებათმცოდნეობასა და კერძოდ, ეკონომიკურ მეცნიერებაში არსებული კრიზისის ერთ-ერთი გამოხატულებაა: „მთელი საზოგადოებათმცოდნეობა, დასავლეთის ეკონომიკური მეცნიერების ჩათვლით, ამჟამად კრიზისში იმყოფება. არც ერთი თეორია არ იძლევა დღეს პასუხს კითხვაზე – რა საზოგადოებაში ცხოვრობს კაცობრიობა და რა ელოდება მას თვალსაწიერ მომავალში. განა ნიშანდობლივი არ არის ის ფაქტი, რომ უკანასკნელ ხანებში ნობელის პრემია მეცნიერებს ენიჭებათ მხოლოდ კერძო და გამოყენებითი ეკონომიკური პრობლემების გადაჭრისათვის?“ კითხულობს რუსი პროფესორი ვ. კულიკოვი¹. მსგავსი მოსაზრებაა ჩამოყალიბებული გერმანელი ეკონომისტების ერთობლივ სტატიასში „ფინანსური კრიზისი და თანამედროვე ეკონომიკური მეცნიერების ჩავარდნა“². ცალკეული ეკონომისტების, მაგალითად, პოლონელი პროფესორის გჟეგოჟ კოლოტკოს კრიტიკა პირდაპირ არის მიმართული ეკონომიკური ორთოდოქსიის, ანუ ნეოლიბერალური ეკონომიკური დოქტრინის წინააღმდეგ. მეცნიერი კანონზომიერად მიიჩნევს იმ ფაქტს, რომ თანამედროვე გლობალური ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისი ნაკლებად შეეხო სკანდინავიის ქვეყნებს, რომლებსაც ნეოლიბერალურისაგან განსხვავებული ეკონომიკური მოდელი აქვთ³.

რაში მდგომარეობს თანამედროვე გლობალური კრიზისების მთავარი მიზეზები და სპეციფიკური ხასიათი? შესაძლებელია თუ არა მსგავსი კრიზისების პროგნოზირება და პრევენცია? ეკონომიკური კრიზისების თეორიაზე დაყრდნობით ჩვენ შევეცდებით თეზისური სახით პასუხი გავცეთ ამ შეკითხვებს. ამასთანავე, ანალიზის პროცესში გამოვიყენებთ არა ტრადიციული (კეინზიანური და ნეოკლასიკური) თეორიების პოსტულატებს, არამედ ეკონომისტთა შორის ნაკლებად პოპულარულ ნ. კონდრატიევის კონიუნქტურის დიდი ციკლების, ანუ როგორც მას ი. შუმპეტერმა უწოდა, კონდრატიევის ციკლების თეორიას და თავად ი. შუმპეტერის ინოვაციების ევოლუციური თეორიის ელემენტებს.

ზოგადი თვალსაზრისით, კრიზისი არის მოვლენათა განვითარებაში რაღაც მკვეთრი გარდატეხა, რთული გარდამავალი მდგომარეობა, მძიმე სიტუაცია. მსოფლიოში კარგადაა ცნობილი კრიზისების სხვადასხვა თეორია, რომელთა შორისაც გამოვყოფდით კრიზისების კვლევის ჰოლანდიურ სკოლას. ეს უკანასკნელი შეისწავლის როგორც ზოგადად კრიზისის, ისე მისი კონკრეტული სახეობების – ეკონომიკური, სოციალური, პოლიტიკური, ტექნოგენური, ეკოლოგიური, დემოგრაფიული და ა.შ. შინაარსს, მიზეზებს, განვითარების კანონზომიერებებს. ამ სკოლის წარმომადგენელთა მიერ კრიზისი განმარტებულია, როგორც „საზოგადოებრივი სისტემის საბაზისო ფასეულობების და ნორმების, ან მისი ძირითადი სტრუქტურების მიმართ სერიოზული საფრთხე, რომელიც წარმოშობს კარდინალური გადაწყვეტილებების მიღების აუცილებლობას შეზღუდულ დროსა და მაღალი ხარისხის გაურკვევლობის პირობებში.“⁴

აღნიშნული დეფინიცია ახლოს დგას XX საუკუნის 30–იანი წლების დასაწყისში რუსი მეცნიერის ა. ბოგდანოვის მიერ ე.წ. „ტექტოლოგიაში“ ჩამოყალიბებულ თეზისთან: „სისტემის

¹ В. Куликов "Цаголовская школа" и её нынешнее значение. Российский экономический журнал, 2004, № 4, с. 56.

² Финансовый кризис и провалы современной экономической науки. Вопросы экономики, 2010, № 6, с. 10.

³ Гж. Колодко. Неолиберализм и мировой экономической кризис. Вопросы экономики, 2010, №3, с. 61

⁴ Rosental U., Charles M., Coping with Crisis: The Management of Disasters, Riots and Terrorism – Spingfeld: Charles C. Thomas, 1999, p. 10; Gist R., Lubin B. (eds.), Psychological Aspects of Disaster – New York, John W., Lie And Sons, 1999; Barton A. H. Communities in Disaster: A Sociological Analysis of Collective Stress Situations – New York: Doubleday, 1989.

ყოველგვარი ცვლილება განხილული უნდა იქნეს როგორც განსაკუთრებული კრიზისი. ყოველი უწყვეტობა ანალიზის გზით შეიძლება დანაწევრდეს კრიზისების უსასრულო ჯაჭვის სახით.¹ ამასთანავე, „წონასწორობა კრიზისების მხოლოდ კერძო შემთხვევაა... ტექტოლოგიისათვის კრიზისების ცნება უნივერსალურია“²

ეკონომიკური კრიზისების ზოგადი თეორია ემყარება შემდეგ უმნიშვნელოვანეს პოსტულატებს.

პირველი. კრიზისისათვის დამახასიათებელია **გაურკვევლობა**, ანუ **ბიფურკაციის** მდგომარეობა, რაც იმას ნიშნავს, რომ საზოგადოება და კერძოდ, ეკონომიკა კრიზისის დროს და განსაკუთრებით პოსტკრიზისულ პერიოდში გზაჯვარედინზე იმყოფება. მას შეუძლია იმოდროს განახლებისაკენ, პროგრესისაკენ, ახალი თვისობრიობისაკენ, ან გადაგვარებისა და დესტრუქციისაკენ. ბიფურკაციის მდგომარეობას ხშირად თან ახლავს ინფორმაციის შეზღუდულობა, რაც მთლიანად სისტემის ნეტროპიის მიზეზი შეიძლება გახდეს.

მეორე. კრიზისისათვის ნიშანდობლივია **მოულოდნელობა**, რომელიც შეიძლება წარმოშვას ინფორმაციის ნაკლებობამ ან პირიქით, ჭარბმა „საინფორმაციო ხმაურმა“. ორივე მათგანი იწვევს გადაწყვეტილების მიმღები პირის ან სტრუქტურის დეზორიენტაციას, მისგან გამომდინარე პანიკურ განწყობილებას ან გაუმართლებელ პასიურობას. საბოლოო ანგარიშით ყოველივე ამას მოყვება არასწორი მოქმედება ან გაუმართლებელი უმოქმედობა.

მესამე. კრიზისს თან სდევს სისტემისათვის (ქვესისტემებისათვის) **ზიანის მიყენების საფრთხე**, რომელიც განხილული უნდა იქნეს გადაწყვეტილების მიმღები ინდივიდების ან სტრუქტურების მიერ დაშვებული შეცდომების, ორგანიზაციული „ჩავარდნების“, გარემოს უსწრაფესი ცვლილების ურთიერთქმედებათა კანონზომიერი შედეგის სახით.

მეოთხე, კრიზისი, როგორც **„შესაძლებლობათა ფანჯარა“**, საზოგადოებრივი განვითარების პარადიგმის ცვლილების სტიმულია. ნიშანდობლივია ის გარემოება, რომ ბერძნულ ტრანსკრიფციაში კრიზისი ნიშნავს „გადაწყვეტას“ ან „შემობრუნების პუნქტს“; ლათინურში „გაყოფას“ ან „გარდატეხას“; ჩინურში ერთდროულად – „საფრთხეს“ და „შესაძლებლობას“.³ აღნიშნულიდან გამომდინარე, კრიზისი შეიძლება განხილული იქნეს არა მხოლოდ დამანგრეველი, არამედ შემოქმედებითი პროცესის სახითაც. ამით იგი განსხვავდება „კატასტროფისაგან“, რომელიც კრიზისის მხოლოდ დესტრუქციული კომპონენტია.

მეხუთე. ეკონომიკური კრიზისები მრავალგვარია, ისევე როგორც მათი გამომწვევი ფაქტორები. ამასთანავე, ყველა ფაქტორი არ მოქმედებს ერთდროულად და თანაბარი ძალით. ეკონომიკური კრიზისის ანალიზის დროს მნიშვნელოვანია იმ ერთი ან რამდენიმე ფაქტორის გამოყოფა, რომელიც იწვევს კრიზისს და განსაზღვრავს მის ხასიათს.

მეცნიერების განვითარების ხანგრძლივი ისტორია გვიჩვენებს, რომ სამყაროში ყველაფერი ციკლურად ვითარდება, მათ შორის ეკონომიკა და საზოგადოებაც. სწორედ ეს ფაქტია წინა პლანზე წამოწეული რუსი მეცნიერის ნ. კონდრატიევის „კონიუნქტურის დიდი ციკლებს“ ანუ „ეკონომიკური დინამიკის გრძელი ტალღების“ თეორიაში. მისი აზრით, ეკონომიკური კონიუნქტურების დინამიკას რიტმულობა ახასიათებს, რაც იმაში გამოიხატება, რომ აღმავალ ფაზას თან მოსდევს დაქვეითება და პირიქით. შესაძლებელია ამგვარი რყევის რამდენიმე ციკლის გამოყოფა: გრძელვადიანი, ანუ ცივილიზაციური ციკლის, რომელიც რამდენიმე ასეულ წელიწადს მოიცავს; დიდი ანუ გრძელვადიანი – 50-90 წლიანი ციკლი და პატარა (მოკლევადიანი) ე.წ. „სამრეწველო – კაპიტალისტური ციკლი“ 8-11 წლიანი პერიოდით. ციკლის სამივე აღნიშნული სახეობა ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირშია. ამასთანავე, ზეგრძელვადიანი და გრძელვადიანი ეკონომიკური და სოციალური დინამიკის ანალიზი საშუალებას იძლევა შესწავლილი იქნეს წარმოების ტექნოლოგიური წყობების ცვლილების რიტმი და მისით განპირობებული მსოფლიო ეკონომიკისათვის დამახასიათებელი ტურბულენტობა. ნ. კონდრატიევის თეორიის თანახმად, დიდი ციკლების მატერიალური საფუძველია ძირითადი კაპიტალური

¹ Богданов. А.А. Тектология. Всеобщая организационная наука. книги 1 и 2 . Экономика, 1989, с. 253.

² იქვე.

³ Анатомия кризисов. Отв. редактор В. М. Котляков. М., Наука, 1999. с. 31.

საქონლის მასობრივი განახლება, რომელიც თავის მხრივ უკავშირდება წარმოების ტექნოლოგიური საფუძვლების (წყობების) შეცვლის პროცესს: „დიდი ციკლის აღმავალი ტალღა გამოწვეულია ძირითადი კაპიტალური საქონლის განახლებით და გაფართოებით; საზოგადოების ძირითადი მწარმოებელი ძალების რადიკალური ცვლილებით და გადაჯგუფებით“¹ – წერს მეცნიერი.

ზემოაღნიშნულ პროცესში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ინოვაციების როლი, გამოგონებათა დაგროვილი ფონდის ფართო გამოყენება. თუმცა „წარმოების ტექნიკის ნამდვილი ცვლილებებისათვის სამეცნიერო – ტექნიკურ გამოგონებათა არსებობა არასაკმარისია. ეს უკანასკნელი შეიძლება გამოუყენებელი აღმოჩნდეს, ვიდრე არ აღმოცენდება მისი გამოყენებისათვის აუცილებელი ეკონომიკური პირობები... ტექნიკის განვითარება ჩართულია დიდი ციკლების განვითარების რიტმულ პროცესებში“² მაშასადამე, კონდრატიევი მიიჩნევდა, რომ ეკონომიკის გრძელვადიანი ციკლური განვითარების მთავარი იმპულსები ინოვაციებიდან მომდინარეობს, მთელ ეკონომიკაში ვრცელდება და იწვევს კუმულატიურ ეფექტს. ამ თვალსაზრისით, კონდრატიევის „დიდი ტალღების“ თეორია ძალიან უახლოვდება ი. შუმპეტერის ინოვაციების ევოლუციურ თეორიას, რასაც დიდი მნიშვნელობა აქვს გლობალური ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისების მიზეზთა ანალიზის თვალსაზრისით.

კაცობრიობა (განსაკუთრებთ მისი ავანგარდული ნაწილი) ამჟამად იმყოფება პოსტინდუსტრიულ გარდამავალ პერიოდში, რომელშიაც „მთელი კაპიტალისტური სისტემა რაღაც სხვად იქცევა“³ და „მომავალი, რომელიც არაა გარდაუვალი და უალტერნატივო, განისაზღვრება სწორედ ამ გარდამავალ პერიოდში“.⁴

თანამედროვე ზოგადეკვილიზაციურ გარდამავალ პერიოდში ერთმანეთს ემთხვევა ორი უმნიშვნელოვანესი პროცესი – გლობალიზაცია და წარმოების მეხუთე ტექნოლოგიური წყობიდან მეექვსეზე გადასვლა, რაც არსებითად განსაზღვრავს მსოფლიო ეკონომიკის ფუნქციონირების ხასიათს და განვითარების მაგისტრალურ მიმართულებას. გრძელი ტალღების კონცეფციის მიხედვით, მსოფლიო ეკონომიკა ამჟამად იმყოფება კონდრატიევის ერთ-ერთი დიდი ტალღის ყველაზე დაღმავალ ფაზაში, რომელიც იმავდროულად წარმოადგენს ახალი აღმავალი ტალღის დასაწყისს და ახალი მეექვსე ტექნოლოგიური წყობის საწყის წერტილს. სწორედ ამიტომაც, ჩვენი აზრით, გლობალიზაციის ეპოქის ეს 10-15 წელიწადი ასეთი არამყარ და უხვი გლობალური ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისებით.

კონდრატიევის „დიდი ტალღის“ დაღმავალი ფაზის დაწყება 1970-იან წლებს უკავშირდება და ეკონომიკის ზრდის ტემპების სისტემატიური დაქვეითების მკვეთრად გამოხატული ტენდენციით ხასიათდება. კერძოდ, გაეროს ექსპერტთა გაანგარიშებით მსოფლიო მშპ-ს ზრდის წლიური ტემპი 1960-იან წლებში შეადგენდა 5,4 %-ს, 1970-იან წლებში იგი შემცირდა 4,1 %-მდე, 1980-იან წლებში – 3,0 %-მდე, ხოლო 1990-იან წლებში – 2,3 %-მდე.⁵ იგივე ტენდენცია გრძელდებოდა XXI საუკუნის პირველ ათწლეულში და უფრო მეტიც, 2007-2008 წლების გლობალური ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისის შედეგების გათვალისწინებით, ეს მაჩვენებელი 1,7%-მდე დაეცა, ანუ დაახლოებით 50 წლის მანძილზე ადგილი აქვს მსოფლიო ეკონომიკის ზრდის ტემპის 3-ჯერ უფრო მეტად შემცირებას. კონდრატიევის თეორიიდან გამომდინარე სავარაუდოა, რომ მსოფლიო ეკონომიკის რყევების ამპლიტუდა მომავალი 7-8 წლის განმავლობაში კიდევ უფრო გაიზრდება და ახალი მწვავე გლობალური ეკონომიკურ-ფინანსური კრიზისების წარმოშობის ალბათობაც მაღალი იქნება. დაახლოებით 2020 წლის შემდეგ დაიწყება დიდი ტალღის აღმავალი ფაზა, ეკონომიკური ზრდა მყარ ხასიათს შეიძენს და პიკს მიაღწევს 2030 წლისათვის. ამის შემდეგ კვლავ დაიწყება დაღმავალი ფაზა, რომლის „ფსკერიც“ 2050 წლის-

¹ Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. М., Экономика, 1997, с. 390-391. Kondratieff N.D. The World Economy and Its Conjunctions During and After the War. Moscow, 2004.

² Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры. с.382-383.

³ И. Валерстайн. Глобализация и переходный период. Экономические стратегии, №2, 2000, с. 15.

⁴ იქვე.

⁵ Crotty J. Why There is Chronic Excess Capacity? Challenge, 2002, November/December, p. 22.

თვის დადგება და ა.შ.

ეკონომიკის გლობალიზაცია წარმოშობს მსოფლიო ეკონომიკაში კონდრატიევის ციკლური ტალღების სინქრონიზაციას და როგორც ეკონომიკურ აღმავლობას, ისე დაღმა სვლას მკვეთრად გამოხატული გლობალური ტენდენციის ხასიათს შესძენს.

რამდენად შეეხება ყოველივე ზემოაღნიშნული საქართველოს? რა თქმა უნდა, ამ ტენდენციების ზეგავლენა საქართველოს ეკონომიკაზე ძალიან მნიშვნელოვანი იქნება. ამის მიზეზი კი ის არის, რომ გლობალიზაციის გაღრმავებასთან ერთად საქართველო სულ უფრო მაღალი ხარისხით ჩაერთვება მსოფლიო ეკონომიკაში და მისთვის არცერთი ის კანონზომიერება და ტენდენცია უცხო არ იქნება, რომელიც მთლიანად გლობალური ეკონომიკის ფუნქციონირებისთვისაა დამახასიათებელი.

ამრიგად, ეკონომიკური მეცნიერების მიერ ახალი პარადიგმის საფუძველზე აუცილებლად უნდა იქნეს აღიარებული და შესწავლილი ის მიზეზები, რომლებიც განაპირობებს გლობალიზაციისა და პოსტინდუსტრიულ გარდამავალ პერიოდში ციკლური რყევებისა და კრიზისების წარმოშობის გარდაუვალობას. სწორედ ეკონომიკური კრიზისების თეორიის შემოქმედებითი გაღრმავების გზითაა შესაძლებელი ქვეყნის გრძელვადიანი სოციალურ-ეკონომიკური და მეცნიერულ-ტექნიკური განვითარების პროგრამების შემუშავება. ანტიკრიზისული მართვა და კრიზისების მართვა ამ პროგრამების ორგანულ შემადგენელ ნაწილს უნდა წარმოადგენდეს. ეს საშუალებას მოგვცემს წინასწარ განვჭვრიტოთ ეკონომიკური კრიზისების მოახლოება, მისი სიღრმე, სწორი დიაგნოზი დავუსვათ მათ და შესაბამისად, მოვახერხოთ კრიზისული ფაზის მაქსიმალურად სწრაფად და მინიმალური დანაკარგებით გავლა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Barton A. H. Communities in Disaster: A Sociological Analysis of Collective Stress Situations – New York: Doubleday, 1989
2. Crotty J. Why There is Chronic Excess Capacity? Challenge, 2002, November/December
3. Gist R., Lubin B. (eds.), Psychological Aspects of Disaster – New York, John W., Lie And Sons, 1999
4. Kondratieff N.D. The World Economy and III's Conjunctions During and After the War. Moscow, 2004
5. Rosental U., Charles M., Coping with Crisis: The Management of Disasters, Riots and Terrorism – Springfield: Charles C. Thomas, 1999
6. Богданов. А.А. Тектология. Всеобщая организационная наука. книги 1 и 2. Экономика, 1989
7. Валерстайн И. Глобализация и переходный период. Экономические стратегии, №2, 2000
8. Колодко Г.ж. Неолиберализм и мировой экономический кризис. Вопросы экономики, 2010, №3
9. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. М., Экономика, 1997
10. Куликов В. "Цаголовская школа" и её нынешнее значение. Российский экономический журнал, 2004, № 4

Elguja Mekvabishvili

Iv. Javakhishvily Tbilisi State University,

Full professor.

Doctor of Economic Science

The Theory of Economic Crises and The Financial-Economic Crises of Globalization Age

Summary

In the end of 20th and in the beginning of 21st centuries global financial and economic crises have become frequent, that as an actual problem in the agenda puts profound scientific studying of the given phenomenon.

In communication by the given problem there are different positions. According to one group of

scientists, economic crises don't represent the typical phenomenon for modern capitalism. It is a short-term deviation from the general equilibrium, which is restored in an automatic mode by means of a market mechanism. According to other economists, existence of economic crises is objective and during a globalization epoch occurs their deepening. Some economists among the major reasons of global financial and economic crises name insufficient preparation of a modern economic science for studying of this actual problem. Author considers, high-grade studying of modern global financial and economic crises and its prevention are impossible within the limits of the traditional neoclassical theory. He offers essentially new approach to a problem which leans on elements of D.Kondratieff "Big Waves" and innovation theories of J. Shumpeter. Within of the given view are offered some conclusions:

- Global financial and economic crises are a product of the postmodernist transition period, which economic maintenance is expressed in transformation of industrial economy in the postindustrial;
- The major reason of financial and economic crises is fast and uncontrolled distribution of financial innovations, which destroys equilibrium of the financial markets;
- Increase of economic crises coincides with a descending phase of D.Kondratieff "Big Waves", which will proceed approximately 8-10 years and during this time we should expect serious instability in world economy.

Prof. Dr. Rewas Gwelesiani

Iv. Javakhischwili Staatliche Universität Tbilissi

Prof. Dr. Ewgeni Barataschwili

Georgische Technische Universität

Georgien gegenüber den globalen Aufforderungen - Die Wirtschaftsreformen

Nach dem 5-tägigen russisch - georgischen Krieg im August 2008 sind in Georgien in Bezug auf die globale Finanzkrise neue wirtschaftliche Aufforderungen entstanden, nämlich sind das folgende: Beseitigung von den zugefügten Schäden, Überwindung der Bankkrise, Prävention vom nachfolgenden relativ hohen Inflationswachstum, Einhaltung von der nationalen Währungsstabilität.

Nach dem Krieg hat der Umfang der direkten ausländischen Investitionen in Georgien abgenommen, was vor allem dadurch verursacht ist, dass unter den Bedingungen der globalen Finanzkrise die Investoren versuchen, ihre Investitionen in mehr sicheren Ländern vorzunehmen als sich unter der Gefahr der russischen Aggression befindendes Georgien. Unter den Bedingungen der globalen Finanzkrise hat sich auch der Umfang der Geldüberweisungen von den im Ausland lebenden Georgiern für ihre Verwandten reduziert. In Bezug darauf, dass Georgien über stark negative Außenhandelsbilanz verfügt, wo Exportanteil 4mal den Importanteil überschreitet, ist es nicht erstaunlich, dass die Wechselkursstabilität von Lari gefährdet ist.

Schwache Entwicklung des Finanzmarktes Georgiens hat dazu beigetragen, dass die Auswirkung der globalen Finanzkrise nicht zu stark war, um den Zusammenbruch der georgischen Wirtschaft zu verursachen. Gleichzeitig damit bedeutet es aber auch nicht, dass die globale Finanzkrise keinen Einfluss auf die georgische Wirtschaft ausgeübt hat. Nämlich hat der Umfang der direkten ausländischen Investitionen abgenommen, für georgische Banken ist es schwer geworden, Kredite mit relativ niedrigen Zinsen auf den europäischen Finanzmärkten zu verschaffen, weil diese wegen der Krise teurer geworden sind.¹

Als ein der wichtigsten Ziele in der Wirtschaftspolitik des Staates gilt die Entwicklung des pri-

---

¹ Wladimer Papawa. Wirtschaft in Georgien in Nachkriegsperiode: Neue Aufforderungen und alte Fehler. Teil 1, Sammlung von Aufsätzen der unabhängigen Experte „Sakartwelo 2009; Aufforderungen und Perspektiven nach dem Krieg“. Tbilissi. 2010 (Herausgegeben in georgischer Sprache).

vaten Unternehmertums auf dem Grund der günstigen Bedingungen. Die wirtschaftlichen Reformen sind gerichtet auf die Sicherung des Wirtschaftswachstums aufgrund der Liberalisierung und Entwicklung des Privatsektors.¹ In dieser Richtung hat georgische Regierung wichtige Schritte unternommen.

- 1) **Liberaler Steuerpolitik** – infolge der im Steuersystem durchgeführten Reformen ist die georgische Steuergesetzgebung die beste in Europa. Wesentlich niedriger sind sowohl die Zahl der Steuer von 21 bis 6 als auch die Steuersätze geworden.
- 2) **Zollreform** - Laut dem Zollgesetzbuch ist das Zollverfahren bedeutend einfacher geworden. Infolge der Zollsatzreform sind die mit Außenhandel verbundenen Kosten einfacher und niedriger geworden. Die Einfuhrzollsätze sind fast für 90% der Produktion unnötig geworden, und zur Zeit gelten nur drei Arten vom Einfuhrzollsatz (0%, 5%, 12%) statt ehemaligen 16 Arten.
- 3) **Modernisiertes System der Business-Lizenzierung** - Infolge der Reform im Lizenz- und Genehmigungsausgabesystem ist die Anzahl von Lizenzen und Genehmigungen um 84 Prozent gesunken, zur Zeit braucht man Lizenz und Genehmigung nur für die mit hohem Risiko verbundenen Produktion und Dienstleistungen sowie für die Ausnutzung von Naturressourcen und Ausführung der spezifischen Tätigkeit.
- 4) **Freie Industriezone** - Der steigenden Liberalisierung von Investitionsverhältnissen im Lande zufolge, wurde zwecks der Förderung von direkten ausländischen Investitionen „das Gesetz über freie Industriezonen“ verabschiedet; laut diesem Gesetz darf solche Zone auf dem Gelände von mehr als 10 ha geschaffen werden. Nach dem Beschluss der Georgiens Regierung gelten aufgrund derer oder der Investorinitiative in der Zone unterschiedliche Steuernormen, vereinfachte Registrierung und andere Verfahren. Das Schaffen von Freizonen und derer Funktionsweise werden den Zufluss von modernen Technologien begünstigen, die Nachfrage auf Facharbeitskräfte bilden und positive Wirkung sowohl auf Region- als auch Landwirtschaft ausüben.
- 5) **Reform vom System der technischen Regulierung** - Für das Anbieten auf dem internationalen Markt der georgischen Erzeugnissen und Dienstleistungen ist das Aufheben von technischen Hindernissen eine der notwendigen Bedingungen der nachfolgenden Wirtschaftsentwicklung in Georgien. Infolge der genannten Reform ist man zum freiwilligen Normsystem übergegangen, und es wurde die Rolle der Regierung bei dieser Systemsteuerung reduziert, was für die Erweiterung der unternehmerischen Tätigkeit wichtig ist. Die Einführung in Georgien von der freiwilligen Standardisierung ermöglicht den Unternehmern die Auswahl der für ihre Tätigkeit im Lande geltenden notwendigen Normen.
- 6) **Privatisierung vom Staatsvermögen**, derer Hauptaufgabe ist, die zum staatlichen Eigentum gehörenden Objekte zu privatisieren, was ihrerseits begünstigen wird: Förderung der Wirtschaftsentwicklung im Lande, Wachstum und Entwicklung vom Privatsektor, Zufluss von einheimischen und ausländischen Investitionen, wirkungsvolle Ausnutzung von vorhandenen Ressourcen usw.

In Bezug auf die globalen Aufforderungen sind besonders bemerkenswert jene umfangreichen Reformen, welche auf dem Businessbereich verwirklicht wurden. Der Rechtsakt der wirtschaftlichen Freiheit beinhaltet die Grundprinzipien der liberalen Wirtschaft und jene grundsätzlichen Beschränkungen, welche sogar vom Staat nicht verletzt werden dürfen. Zum Beispiel, dieser Akt beschränkt die staatlichen Ausgaben auf 30% des Bruttoinlandsproduktes, es ist auch begrenzt das Wachstum der Lizenzgesamtzahl, Schaffen von neuen Regelungsbehörden; die Einführung von neuen Steuern ist nur aufgrund der allgemeinen Volksbefragung möglich, es ist beliebige Preiskontrolle abgeschafft, der Staat lehnt alle Bank- und andere finanziellen Vermittlerinstitutionen ab, es wird die

---

¹ Wirtschaftsreformen. Ministerium für Wirtschaft und nachhaltige Entwicklung. <http://www.economy.ge/> (in georgischer Sprache)

Begrenzung auf die Konvertierbarkeit vom Lari aufgehoben, es ist auch beliebige Beschränkung auf Kapitalbewegungen verboten usw.

Man hat sich sogar von der traditionellen Antimonopolgesetzgebung abgesagt, georgische Regierung hat „Gesetz über das freie und konkurrenzfähige Handel“ verabschiedet, welches nicht die Monopolisierung auf verschiedenen Businessbereichen zulässt, sondern auf die Begrenzung der konkurrenzfähigen Bedingungen gezielt ist.

Georgien hat seine Finanz- und Börsenmärkte der internationalen Konkurrenz zur Verfügung gestellt. Zum Beispiel ist der georgische Markt für die ausländischen Banken A+ und noch höherer Kategorie ohne jegliche Beschränkungen offen. Die Reformergebnisse haben positive Auswirkungen auf internationalen Georgiens- Rating ausgeübt. Zum Beispiel, 2004 war Georgien auf der Liste der günstigen Rahmenbedingungen für Unternehmensgründung auf dem 150. Platz, aber 2009 hat Georgien schon den Platz 11 belegt, es hat solche entwickelte Länder wie Schweden und Finnland hinter sich zurückgelassen, was als bestes Ergebnis unter den in der Welt entwickelten Ländern gilt. Es ist zu beachten, dass Russland auf dieser Liste den Platz 120 belegt. Auf der von Transparency International zusammengestellten Liste bezüglich der Korruption ist Georgien vom Platz 124 im Jahr 2004 auf den Platz 67 im Jahr 2009 gestiegen und entspricht damit dem Niveau einiger EU-Ländern.¹

Für das Land, welches sich gegenüber den globalen Aufforderungen befindet, gelten als Prioritätsrichtungen bei den strukturellen Reformen folgende:

- Für Georgien gilt als Hauptaufgabe die Belebung der privaten Investitionen nach der Krise. Die Behörden müssen sich aktiv bemühen, um direkte ausländische Investitionen anzureizen, die einheimischen Spargelder und Investitionen zu fördern und von den privaten Quellen finanzierten Rentensysteme zu entwickeln. Im Rahmen des Finanzsystems muss die Politik auf die Stärkung der normativen Regulierung gezielt sein (incl. Unterstützung der Reduzierung von der Umwandlung der Bankbilanzen in Dollar).
- Es ist notwendig nachfolgend entsprechende Reformen auf dem Gebiet der Stadtverwaltung durchzuführen, dabei gehören zu den Hauptproblemen: der Wiederaufbau von physischer Infrastruktur, Reform vom Tarifsysteem und Restrukturierung von den der Stadtverwaltung gehörenden Unternehmen zwecks derer Effizienzsteigerung. Auf dem Gebiet der Naturressourcen, besonders auf dem Gebiet des Erdöl- und Gastransit-verkehrs, ist es notwendig zwecks der Konkurrenzverstärkung die führende Rolle des Teilnehmers „Erdöl- und Gaskorporation“ schwächer zu machen.
- Unabhängig von den in der letzten Zeit erzielten Leistungen ist es noch viel für das Schaffen der für Handel und Investitionen günstigen Rahmenbedingungen zu machen.²

Die Tatsache, dass die Georgiens Wirtschaft standfest bleibt, ist vor allem den Geldgeber-Organisationen zu bedanken, das Erhalten ihrer Hilfe hat unserem Land die russische Aggression erleichtert. Falls es kein Krieg wäre, sei es zweifelhaft, dass Georgien unter den Bedingungen der globalen Finanzkrise wesentliche materielle Unterstützung operativ erhalten könnte, was die Grundlage für die Standfestigkeit der staatlichen Wirtschaft bildet. Es ist Paradoxe, aber gleichzeitig ist das die Tatsache, dass solche für Georgien negative Erscheinung wie der Krieg uns die Möglichkeit gab, den wirtschaftlichen Kollaps zu vermeiden.

Die Grundfrage der staatlichen Investitionspolitik ist die Herausbildung der günstigen Investitionsumgebung. Die Investitionsumgebung enthält sämtliche Faktoren, die von den Investoren vor der Verwirklichung der Kapitalanlagen berücksichtigt werden müssen und die, in der Endkonsequenz, in einer solchen Komplexkennzahl wie das Investitionsrisiko Ausdruck finden wird.

---

¹ Andrej Epifanzew. Reformen in Georgien, Nachrichtenagentur. Projekt von Institut für Nationalstrategie. <http://www.apn.ru/publications/print23547.htm> (geschrieben in Russischer Sprache).

² Recovery and Reform, Transition Report 2010 - European Bank for Reconstruction and Development, 2010, 164 p.

Auf Grund der vorhandenen Angaben können jene Grundtendenzen festgestellt werden, die die Investitions Umgebung Georgiens kennzeichnen. Die Investitions Umgebung Georgiens wird von verschiedenen ausländischen Organisationen beurteilt. Es ist darunter die durch den Investitions- und Steuerausschuss der Handelskammer von USA im September 2005 durchgeführte Analyse der Investitions Umgebung Georgiens zu erwähnen. Sie Forschung bestand aus zwei Teilen: in der ersten Etappe wurden jene Faktoren festgelegt, die die Investitions Umgebung in Georgien fördern und bestimmen, in der zweiten Etappe wurden aber diese Faktoren nach ihrer Realität klassifiziert. Die Faktoren wurden nach dem amerikanischen SWOT 5-Punktbewertungssystem geschätzt, nach dem die Vor- und Nachteile, Möglichkeiten und Gefahren der Investitions Umgebung Georgiens folgenderweise vorgestellt werden können: Vorteile: - 1. billige Arbeitskraftressourcen, 2. Naturschätze, 3. demokratisches politisches System, 4. geopolitische Lage Georgiens. Nachteile: - 1. Deformierung der Industrieranchestruktur, 2. nicht effektive Konkurrenz Umgebung, 3. Unflexibilität des Verwaltungsapparats, 4. niedriges Niveau der Korporationsverwaltung und Geschäftsethik, 5. Industriebasis, 6. niedrige Qualifikation der Arbeitskraft. Die Möglichkeiten: 1. Verminderung der Beschränkungen im Bereich des Business und Handels, 2. Zusammenarbeit mit internationalen Organisationen, 3. Verwirklichung der internationalen Projekte, solcher wie TRASEKA und Baku- Ceyhan- Erdölleitung. Gefahren: 1. Einstellung der Reformen und der Möglichkeit der Reversibilität der Prozesse, 2. Zunahme des technologischen Abgrunds zwischen Georgien und Wesen, 3. Verschärfung der politischen Konflikte in Georgien, 4. starke Konkurrenz seitens anderen Ländern. Aus den angeführten Angaben ist zu ersehen, dass die wichtigen Probleme bei der Schaffung der anziehenden Investitions Umgebung sind: Sicherung der politischen und makroökonomischen Stabilität, Verfolgung der fiskalischen und monetären Politik unter Berücksichtigung der Interessen des Produktionssektors, Bildung des transparenten, effektiven und stabil-legalen Milieus, Beseitigung der korrumpierten bürokratischen Barrieren, Aktivierung der Arbeit der die Investitionen befördernden Agenturen u.a. Außer den obenerwähnten Faktoren der Attraktivität der Investitions Umgebung ist die geopolitische Lage des Landes zu betonen. Die Lage des Georgiens muß zu einem wichtigen Faktor des Kapitalzuflusses in großen Umfängen ins Land werden. Trotz der Ausarbeitung am 10. Juni 1995 des Gesetzes Georgiens „Über ausländische Investitionen“, welches die Schaffung in Georgien des Meistbegünstigungsprinzips für ausländische Investitionen (hier werden Steuervergünstigungen und Sicherung der bestimmten Garantien gemeint) vorsah, folgte diesem leider kein Interesse der ausländischen Investoren. Der Grund besteht in schwieriger ökonomischen, politischen und kriminellen Situation. Ungeachtet der zur Lösung des Problems verwirklichten bestimmten Schritte wurden in der Entwicklung der Ökonomik die Bedingungen der Regelung der ausländischen Investitionen den Bedingungen der Regelung der nationalen Investitionen nicht gleichgestellt. Genau deswegen hat unserer Meinung nach, einerseits, Beeinträchtigung der Interessen der örtlichen Kleininvestoren, Ausfuhr des örtlichen Kapitals nach Ausland durch den Bürger des Landes, starke Senkung der Konkurrenzfähigkeit der ohne ausländische Investitionen funktionierten Betriebe erfolgt und, andererseits, haben gleichzeitig jene Betriebe und Organisationen Steuervergünstigungen unverdient bekommen, die sich praktisch mit Handelsoperationen beschäftigten. Das hat aber die Lage bedingt, als ein bestimmter Teil der ausländischen funktionierenden Betriebe unter die Geltung des Gesetzes fiel und die vorgesehenen Vergünstigungen bekam, dass eine der Gründe der Wachstumshemmung des Steueraufkommens wurde. Dieser und andere Faktoren sowie die Notwendigkeit des Schutzes der örtlichen Investitionen hat die Investitionspolitik unseres Landes vor den neuen Anforderungen gestellt. Gerade aus den erwähnten Gründen wurde am 12. November 1996 das neue Gesetz „Über die Förderung und Garantien der Investitionstätigkeit“ angenommen, welches nicht nur nationale Investitionen zu regeln hatte, sondern auch jene Sphären der Tätigkeit bestimmen mußte, in den die Verwirklichung der Investitionen verboten oder beschränkt werden mußte. Damit würde auch den ausländischen Investitionen durch die Schaffung der Einheitsbasis ihrer Regelung, Schutzes und Heranziehung Anreiz gegeben werden.

Auf dem Hintergrund der optimistischen Wirtschaftsprognosen müssen der Umsetzung dieser

Prognosen in die Wirklichkeit solche Schritte wie die Bestimmung der staatlichen Investitionsprogramme vorangehen, auf deren Grundlage die Ausarbeitung der gründlichen staatlichen Investitionsprogramme erfolgen wird, die die Finanzierungsquellen jedes einzelnen Programms entsprechend den Vorrangsrichtungen, Formen und, im Ergebnis, die sich aus der Realisierung des Programms ergebende sozialökonomische Erwartungsergebnisse offenbaren werden; nach den die Begutachtung der staatlichen Investitionsprogramme in entsprechenden staatlichen Ministerien und Behörden, wo ihre Korrektur, Rangierung nach bestimmten Kriterien, Ziehung der Schlüsse und als Ergebnis die Ausarbeitung der aussichtsreichen staatlichen Investitionsprogramme, ausgehend aus den aussichtsreichen staatlichen Investitionsprogrammen, Untersuchung der Frage des Gesamtbedarfs an Investitionen und auf dieser Grundlage die Prognostizierung der Ausgleichsmöglichkeiten auf Kosten der zentralisierten Staatseinkommen und mobilisierten Finanzressourcen erfolgen werden wird. Georgien ist die Brücke, die einige Wirtschaftsregionen verbindet; es ist ein besonders wichtiges Transitland, welches am Kreuzweg von Europa und Asien liegt und die Rolle des natürlichen Transportkorridors spielt. Georgien ist die kürzeste Transitmarschroute zwischen Westen und Zentralasien zur Transportierung des Erdöls, Erdgases sowie der Trockenfracht. Man kann 10 Gründe für Investition Georgiens anführen: 1. politische und liberale Wirtschaftsreformen, 2. anziehende mikroökonomische Umgebung, 3. Konkurrenzhandelsordnung, 4. liberales Steuergesetzbuch, 5. Privatisierung des Staatsvermögens, 6. modernisiertes System der Businesslizenzierung, 7. reformiertes System der technischen Regelung, 8. strategische geographische Lage, 9. konkurrenzfähiges Banksystem, 10. Georgien ist das Land der ältesten Kultur und Traditionen.

Die nach 2005 durch die Regierung Georgiens durchgeführten Reformen und Initiativen zur Verbesserung der Investitionsumgebung haben positive Ergebnisse gezeigt, dass durch internationale Forschungen und Beurteilung bestätigt ist.

Die direkten ausländischen Investitionen in Georgien haben 2005 449,8 Mio USD (2004 - 499 Mio USD) betragen. Eine bestimmte Verringerung im Vergleich zum Vorjahr wurde durch die Beendigung des Baus der Erdölleitung Baku-Ceyhan-Tbilissi bedingt, obwohl der Umfang der anderen Investitionen (die nicht mit der Erdölleitung verbunden sind) sich im Vergleich zum 2004 um 44 Mio USD - von 139 Mio USD bis 183 Mio USD - gestiegen ist. 2006 haben die direkten ausländischen Investitionen in Georgien 1.190 Mio USD betragen, dass die Kennziffer des Vorjahrs um 740.2 Mio USD überschreitet. 2007 haben die direkten ausländischen Investitionen in Georgien 2014.8 Mio USD (im Vergleich zum 2006 beträgt das Wachstum 824 Mio USD) betragen . Die direkten ausländischen Investitionen in Georgien betragen 2008 1564 Mio USD (im Vergleich zum 2007 beträgt die Abnahme 450 Mio USD). 2009 haben die direkten ausländischen Investitionen in Georgien 658.4 Mio USD betragen (die Abnahme im Vergleich zum 2008 beträgt 905.6 Mio USD). Nach vorläufigen Angaben haben die direkten ausländischen Investitionen in Georgien 553.1 Mio USD (um 16% weniger als 2009) betragen. Im Jahre 2010 betrug der Anteil der führenden Länder an direkten ausländischen Gesamtinvestitionen wie folgt: Niederlande - 25.9%, USA - 19.6%, Rußland - 9.3%, internationale Organisationen - 9.1%, Aserbaidschan - 8.4%, die Vereinigten Arabischen Emirate - 7,8%, Türkei - 6.8%.¹

Das Gesamtvolumen der aus der Europäischen Union in Georgien eingegangenen direkten ausländischen Investitionen betragen 2006 407.1 Mio USD, dass um 163.4 Mio USD mehr als die Kennziffer für voriges Jahr ist. Trotz dem Nominalwachstum hat sich aber der Anteil der Europäischen Union an den Gesamtinvestitionen sowohl in Jahres- als auch Quartalskennziffern stark vermindert. Der Grund dazu war die Schlussphase des Baus der Südkaukasischen (Schach-Denis) Pipeline.

2007 betrug der Umfang der direkten ausländischen Investitionen aus den Ländern der

---

¹ Das auswärtige Amt Georgiens

<http://www.mfa.gov.ge/print.php?gg=1&sec-id=76&info-id=64&lang-id=GEO> (herausgegeben in georgischer Sprache)

Europäischen Union 1132.7 Mio USD, das um 725.6 Mio USD mehr als Kennziffer der vorigen Jahres ist. Der Umfang der direkten ausländischen Investitionen aus den Ländern der Europäischen Union betrug 476.6 Mio USD (Verminderung beträgt im Vergleich zum Vorjahr 656 Mio USD). 2009 betrug die Gesamtzahl der direkten ausländischen Investitionen aus den Ländern der Europäischen Union 224.1 Mio USD (Verminderung im Vergleich zum Vorjahr - 252.5 Mio USD). 2010 betrug die Gesamtzahl der direkten ausländischen Investitionen aus den Ländern der Europäischen Union 174.7 Mio USD.¹ Recht groß war auch die Investitionsflucht aus Georgien. Diesen Faktor hat das rein politische Moment in Zusammenhang mit den GUS-Ländern bedingt. Nach der Verminderung des Investitionsstroms aus den GUS-Ländern wurde aus GUS die Investition nur in der Höhe von ein Million USD verwirklicht. Dasselbe erfolgt im Falle unseres nächsten Nachbars, Armeniens, das sehr gute Beziehungen mit Russland hat und bemüht sich seine Politik mit ihm zu balancieren. Ziemlich große Investitionen hat auch Kasachstan rückgeführt. Darüber hinaus ist Akzent auf die Länder zu legen, die stabil sind. Vor allem gehören zu diesen die Länder der Europäischen Union, die Türkei, USA. Wenn man aber die Fluchtdynamik beachtet, so sieht man, dass die die Situation zum Ende 2009 stabil wird. Wie man sieht, gab es nach den Ereignissen des Augustes Gefahr und Besorgnis, dass Russland seine Aggressionshandlungen fortsetzen kann. Solche Besorgnisse der Investoren ließen sich aber zu Ende des Jahres nach.

Die sehr niedrigen Kennziffern der verwirklichten Investitionen sind aber in einer, den in der Welt verlaufenden ökonomischen Prozessen, abgewandten Weise nicht zu betrachten. Wenn seit 2003 in der Weltwirtschaft Prozesse verliefen, die die internationale Handelsausweitung, das Wachstum der direkten ausländischen Investitionen bedeuteten, so hat sich dieser Trend seit September 2008 geändert. Die Welt stand vor der globalen Wirtschaftskrise und überall, sozusagen, das Problem des Kapitalsdefizits entstand, wodurch die Verringerung der Investitionen bedingt wurde. Das hat, natürlich, auch auf Georgien Einfluß gehabt, vollends dass dieser Prozess mit den Kriegsaktionen im August zusammenfiel. Heute überwindet die Weltwirtschaft allmählich die Krise, obwohl noch viele Faktoren vorzusehen sind um Konsequenzen ziehen zu können.

Die Investitionspolitik, als solche, gibt es extra nicht. Es gibt die Wirtschaftspolitik, die die Investitionspolitik enthält. So lange, bis es nicht bestimmt wird, welche Wirtschaftspolitik wir durchführen wollen, können wir über die Investitionspolitik nicht reden. Man braucht nicht ein Fahrrad neu auszudenken, da wir schon erfolgreiche Muster haben, wie das alles, zum Beispiel, in Slowenien und Tschechien verlief. Es ist einfach zu begreifen, dass die Investitionen und Export in Georgien die zwei Seiten einer Medaille sind. Deshalb muß eine bestimmte Wirtschaftspolitik vorhanden und die zu ihr gehörende Investitionspolitik der Erfüllung bestimmter Zwecke dienen muß. Ohne das werden wir nur mit der Heranziehung und nicht mit der Politik zu tun haben. Unter der Hereinziehung wird der Einlauf aller Investoren verstanden, und unter der Politik in bestimmten Sphären, wo die Vorränge bestimmt werden, die Formierung der besonderen positiven Bedingungen.

Die ausländischen Investitionen geben wichtige positive Ergebnisse in der Wirtschaft.

Die direkten ausländischen Investitionen sind für das, das Kapital exportierende Land, die Einkommensquelle, für das die ausländischen Investitionen bekommenen Land aber - das Mittel zur die Lösung der ökonomischen Probleme.

Das Problem der Entwicklungsländer, darunter auch Georgiens, ist mit der Mobilisierung der eigenen Mittel, die zur Verwirklichung der Kapitalanlagen notwendig sind, verbunden. Der Grund dieses Problems besteht im niedrigen Niveau der Arbeitsleistung in Entwicklungsländern, dass seinerseits das niedrige Niveau der Arbeitsvergütung bedingt. Unter Bedingungen der niedrigen Einkommen sind die Ersparnisse entweder sehr klein noch überhaupt nicht vorhanden, dass in der

---

¹ Das auswärtige Amt Georgiens

<http://www.mfa.gov.ge/print.php?gg=1&sec-id=76&info-id=64&lang-id=GEO> (herausgegeben in georgischer Sprache)

Wirtschaft den Mangel an freien Geldmitteln, d.h. die Mangelhaftigkeit der Investitionsressourcen bedingt. Der Ausweg aus dieser Lage ist durch die Gewinnung von ausländischen Investitionen möglich.

Das Kommen der ausländischen Investitionen ins Land ändert die früher vorhandene Konkurrenz. Der ausländische Investitionszufluss hängt von der Industriestrategie des Staates ab, als der Staat den Plan der Entwicklung bestimmter Zweige, Betriebe und Regionen hat.

Unter heutigen Bedingungen enthält die Politik der Heranziehung von ausländischen Investitionen zwei Kreise: den inneren Kreis – die unmittelbar mit den Investitionen verbundene Politik, Handelsliberalisierung und den Außenkreis – die makrowirtschaftliche Politik. Für die ausländischen Investoren ist jenes Land anziehend, in dem die Regierung richtige Wirtschaftspolitik treibt und in dem politischen Stabilität ist.

Den Beitrag der direkten ausländischen Investitionen zur Entwicklung der Transformationswirtschaft Georgiens kann man in und sekundäre Arten zu teilen. Der Hauptbeitrag zur Entwicklung der Wirtschaft Georgiens äußert sich in:

1. der Lieferung der Transformationswirtschaft Georgiens der Zusatzressourcen (Arbeitskräfte, Produktionskapital usw.);
2. Lieferung der neuen Technologien und modernen Qualitätskontrollsysteme, Mangel an den in der Transformationswirtschaft Georgiens in Erscheinung tritt. Das wird der Wirtschaft Georgiens die Möglichkeit geben:
  - für nationale Verbraucher konkurrenzfähigere Produktion herzustellen;
  - die Etappe des verminderten Imports effektiv zu enden und zu der nach ökonomischer Entwicklung orientierten Etappe zu übergehen;
  - neue Arten der Tätigkeit zu entwickeln;
  - unter Bedingungen der Verschärfung der internationalen Konkurrenz seine Waren und Dienstleistungen auf den Weltmarkt zu bringen.

Die Komponenten des sekundären Beitrags der direkten ausländischen Investitionen zu der Entwicklung und dem Gedeihen der Transformationswirtschaft Georgiens:

1. Gewährleistung für die Wirtschaft Georgiens der wichtigen Extranachfrage nach den Waren der örtlichen Hersteller;
2. Ausbildung der örtlichen Lieferanten in den Fertigkeiten zur Herstellung und Verkauf der hochwertigen, sicheren Waren von niedrigen Selbstkosten.

Die möglichen Außeneffekte der direkten ausländischen Investitionen können sowohl positive, als auch negative Einwirkung auf die Entwicklung der Transformationswirtschaft Georgiens haben. Als positiven Außeneffekt der ausländischen Investitionen kann man die Gewinnung von den örtlichen Unternehmen der modernen Verwaltungsfertigkeiten, Technologien und hochqualifizierten Fachkräfte betrachten.

Die direkten ausländischen Investitionen gewährleisten in der Transformationswirtschaft Georgiens den positiven Außeneffekt mit Hilfe der bestimmten Mechanismen. In der ersten Linie können die örtlichen Kleinfirma zur Sicherung der internationalen Konkurrenzfähigkeit die ausländischen fortgeschrittenen Technologien durch flexible und dynamische Simulation, Qualitätsverbesserung und Erhöhung Arbeitsleistung ohne Erwerb der kostspieligen ausländischen „know-how“ erlernen und anwenden. Die direkten ausländischen Technologien stimulieren, andererseits, die Heranziehung der Infrastrukturinstitutionen (internationale Handelsbroker, Wirtschaftsprüfer- und Beratungsgesellschaften usw.) in nationale Wirtschaft. Solche Gesellschaften schaffen ihre Niederlassungen in Georgien und verwirklichen direkte ausländische Investitionen.

Auf solche Weise tragen die direkten ausländischen Investitionen zur Einführung der neuen Technologien in Transformationswirtschaft Georgiens bei, die sowohl für den Herstellern (niedrige Selbstkosten und hohe Arbeitsproduktivität), als auch für Verbraucher (niedrige Preise und hohe Qualität) und für die Wirtschaft im ganzen (Zunahme des Bruttoinlandsprodukts) vorteilhaft werden. Es muß

darauf hingewiesen werden, dass die direkten ausländischen Investitionen keine Garantie der obengenannten positiven Effekten geben. Sie können negative Außeneffekte haben und den nationalen Gesellschaften Schaden bringen, dass sich im folgenden äußern kann:

1. die ausländischen Firmen können die Fachleute aus den örtlichen kleinen und weniger konkurrenzfähigen Firmen heranziehen, dass das intellektuelle Potential der letzten vernichten wird.
2. Die ausländischen Firmen setzen, im Vergleich zu den örtlichen Firmen, relativ höhere Gehälter aus und erhöhen das mittlere Lohnniveau in der Wirtschaft, wodurch die Konkurrenzfähigkeit der nationalen Firmen zerstört wird.
3. Die Liberalisierung im Bereich der ausländischen Investitionen kann negative Einwirkung auf die Steuerbilanz und makroökonomische Stabilität ausüben:
  - der Reinbeitrag der ausländischen Investitionen kann in der Steuerbilanz Georgiens negativ werden, wenn der Gewinn systematisch repatriert wird und nicht reinvestiert wird;
  - wenn die Heranziehung des Kapitals gegenüber dem Bruttoinlandsprodukt der Transformationswirtschaft Georgiens zu groß wird, das kann die Durchführung der monetären Politik, Kontrolle über den Devisenkurs und Anwendung der makroökonomischen Stabilisierungsprogramme erschweren;
  - die ausländischen Großinvestitionen können in der Ökonomik übermäßige Expansion der Gesamthansforderung bedingen;
  - die übermäßige Unabhängigkeit von der ausländischen Finanzierung kann die Transformationswirtschaft Georgiens und, insbesondere, ihr Banksystem sehr empfindlich zur Konjunktur der Finanzweltmärkte und zum Verhalten der ausländischen Investitionen machen. Der Arbeitsplatzabbau wegen der Investoren erfolgte nicht nur in Georgien, sondern auch in der ganzen Welt. Es ist bekannt, dass dem Zufluß der Investitionen die Verringerung der Beschäftigtenzahl in realen Sektoren folgt. Deswegen können wir auf die Investitionen nicht verzichten.
  - Es würde der Ruf unbefugt, dass die Hauptsache das ökonomische Wachstum ist und die anderen Probleme automatisch sich regeln werden. Apropos hat man in Mexiko nur dann nach diesem Problem nachgedacht, als nach dem Kommen der Investoren die Grenze zwischen der Reichen und Armen katastrophal gewachsen hat und die Lage der ärmsten Schichten nicht geändert hat.

Die direkten ausländischen Investitionen können, also, auf die Entwicklung der Transformationswirtschaft Georgiens sowohl positiven als auch negativen Einfluss ausüben.

Die Ausgleicheung der etwaigen negativen Effekte ist durch die staatliche Regelung der direkten ausländischen Investitionen möglich. Die gut nachgedachte staatliche Außenhandelspolitik und die Politik der Gewinnung von direkten ausländischen Investitionen wird zur maximalen Nutzenziehen daraus beitragen und den Transformationsprozeß durch Sicherung des selbsterhaltenden kontinuierlichen Wirtschaftswachstums beschleunigen.

Zur Heranziehung in Georgien der ausländischen Investitionen sind folgende Maßnahmen zu treffen: 1) es sind die Entwicklungstendenzen und Richtungen des internationalen Business zu forschen. Es ist ihr Einfluss auf die für die Heranziehung der Investitionen vorhandenen Möglichkeiten zu bestimmen. 2) Es sind die gegenüber den internationalen Finanzorganisationen aufgenommenen Verpflichtungen zu erfüllen und richtige Wirtschaftspolitik auszuarbeiten. 3) Fortsetzung der Bekämpfung der Korruption, besonders im Zoll- und Steuersystem. 4) Reformen in Finanz-Haushaltssphäre, Verminderung des bürokratischen Staatsapparats. 5) Beschleunigung des Privatisierungsprogramms der staatlichen Großunternehmen. 6) Schaffung der vollkommenen Bank der Investitionsprojekte und Vorlegung den potentiellen Investoren der Information über reale Lage in Georgien usw.

Die Durchführung solcher Maßnahmen wird zum Zufluss ins Land der ausländischen

Investitionen beitragen und die Einführung der modernen Technologien gewährleisten sowie die Schaffung der konkurrenzfähigen Artikel, Verbesserung des Dienstleistungsniveaus, Ertragssteigerung und Erhöhung des Lebensstandards fördern.

ეთერ ხარაიშვილი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
სრული პროფესორი,
ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი

ინოვაციური განვითარების ეროვნული და საერთაშორისო ფაქტორები აგრობიზნესში

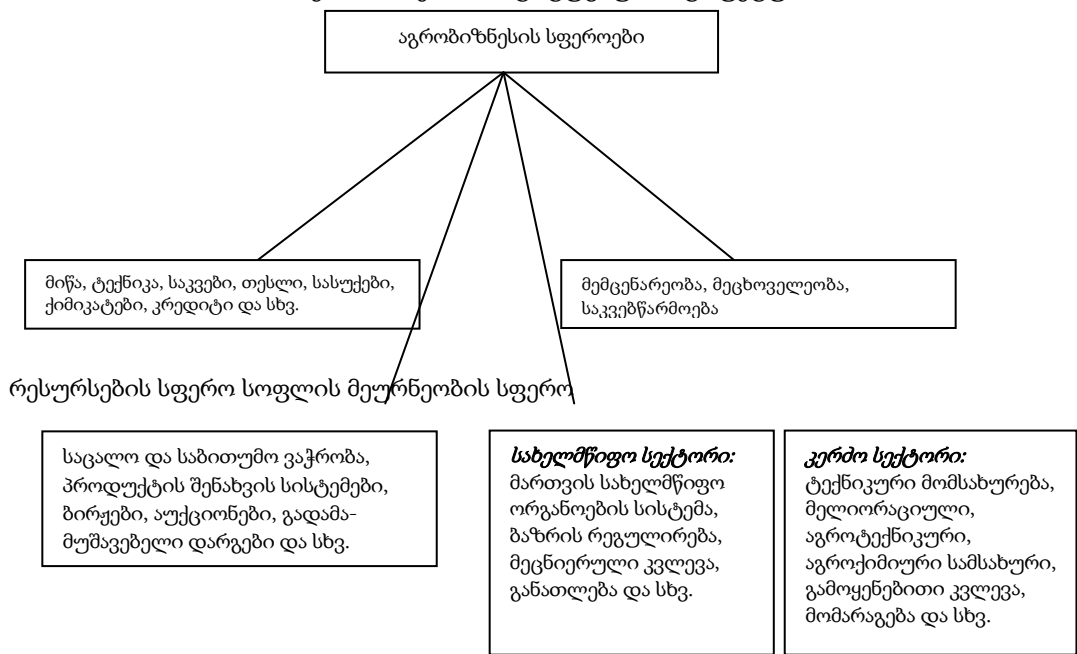
აგრობიზნესის განვითარების ინდიკატორები ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკურ მაჩვენებლებზე აისახება. ამ სფეროს როლი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ნაკლებად განვითარებულ ქვეყნებში. ამასთან, ბოლო პერიოდში უპირატესობა მცირე და საშუალო მეურნეობების განვითარების ხელშეწყობას მიენიჭა. აღნიშნული ძირითადად განპირობებულია ნაკლები ფინანსური და მატერიალური დანახარჯებით, დროის მცირე მონაკვეთში პრობლემების ოპერატიულად მოგვარებით, ინოვაციების სწრაფად დანერგვის შესაძლებლობებითა და სხვ. ამ პრინციპებზე დაფუძნებული აგრობიზნესის განვითარება უზრუნველყოფს: ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტების წარმოების სწრაფ ზრდას, გადამამუშავებელი დარგების ფორმირებას ახალი ტექნოლოგიების საფუძველზე, იმპორტის ჩანაცვლებას ეროვნული პროდუქტებით, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას, აგროტურიზმის განვითარებას, ქართული სოფლების აღორძინებას. დასახელებული მიზნების მისაღწევად აუცილებელია მიწის კადასტრის მიხედვით ფერმერულ მეურნეობათა იდენტიფიკაცია, საქართველოსა და საერთაშორისო დონეების მიხედვით აგრობიზნესის რეგულაციების მოწესრიგება, საერთაშორისო და ადგილობრივი სამეცნიერო ფონდებიდან ეკონომიკური ერთეულების ჩართვა ინოვაციური პროექტების განხორციელებაში, აგრობიზნესის ინოვაციურ განვითარებაზე მოქმედი ეროვნული და საერთაშორისო ფაქტორების გამოვლენა და მათი გონივრული შემცენება.

საქართველოში ინოვაციური აგრობიზნესის განვითარება, უპირველეს ყოვლისა, კონკურენტუნარიანი პროდუქტების წარმოებას უნდა დაემყაროს, რაც მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული მიკროზონალურ პირობებზე. აღნიშნული არის, ასევე, პრიორიტეტული დარგების ოპტიმალური შერჩევის საუკეთესო გზა და საექსპორტო აგროსასურსათო პროდუქციის წარმოების საშუალება.

აგრობიზნესის განვითარებაზე მოქმედი ფაქტორები ორი უმნიშვნელოვანესი ჯგუფის შესაბამისად გამოვიკვლიეთ: 1. ენდოგენური ფაქტორები (აგრობიზნესის ინსტიტუციური სისტემა, ეკონომიკური განვითარების ფაქტორები, სახელმწიფო რეგულირების ინსტრუმენტები); 2. ეგზოგენური ფაქტორები (საერთაშორისო დახმარება, საერთაშორისო ბიზნესგარემო, საერთაშორისო ეკონომიკური განვითარების ინსტრუმენტები, საერთაშორისო რეგულაციები).

ენდოგენური ფაქტორებიდან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია აგრობიზნესის ინსტიტუციური სისტემის ანალიზი და მათი როლის განსაზღვრა ინოვაციურ განვითარებაში. ზოგადად, აგრობიზნესის ინსტიტუციური სისტემა შემდეგი სტრუქტურული ერთეულებით შეიძლება წარმოვადგინოთ:

აგრობიზნესის ინსტიტუციური სტრუქტურა¹

მარკეტინგული სფერო აგროსერვისის სფერო

სქემა 1.

აგრობიზნესის ინსტიტუციური სტრუქტურის ანალიზით შეიძლება დასკვნის გაკეთება, რომ ამ სფეროში გამოყენებული რესურსების (მიწის, შრომისა და კაპიტალის) ეფექტიანი კომბინაციით შესაძლებელია კონკურენტუნარიანი პროდუქტების წარმოების, გადამამუშავების, განაწილებისა და გასაღების ეფექტიანი სისტემის შექმნა მომხმარებლისათვის ახალი და/გაუმჯობესებული პროდუქტების მიწოდების მიზნით. მასასადამე, აგრობიზნესი სფეროების, დარგებისა და რესურსული პოტენციალის ისეთი ინსტიტუციური სისტემაა, რაც მუდმივად ინოვაციურ პროცესებს უნდა დაემყაროს.

აგრობიზნესის ინოვაციურ განვითარებაზე მსჯელობა შეუძლებელია მიწის რესურსების სფეროში არსებული პრობლემების აღწერის გარეშე. ამ პრობლემათაგან აღსანიშნავია ამ რესურსების შესახებ არასაიმედო და არასრულყოფილი ინფორმაცია. სამწუხაროდ, ქვეყანაში არ მოიპოვება დეტალური მონაცემები მიწათმფლობელობის, მიწათსარგებლობის, დეგრადირებული მიწების, დაბინძურების გავრცელების არეალის შესახებ. ცხადია, ასეთი ინფორმაციის გარეშე შეუძლებელია მიწის რესურსების გამოყენებასა და დაცვასთან დაკავშირებული პროგრამების დაგეგმვა და განხორციელება. „მიუხედავად იმისა, რომ სხვადასხვა უწყებები აგროვებენ მთელ რიგ სივრცით და სტატისტიკურ მონაცემებს, ის მაინც ძალიან მწირია და ამ ინფორმაციაზე დაყრდნობით რთულია ზუსტად შეფასდეს მიწის რესურსების მდგომარეობა.² აღნიშნულთან დაკავშირებით რეკომენდებულია საქართველომ გადადგას შესაბამისი სამართლებრივი და ორგანიზაციული ნაბიჯები, რათა მოახდინოს ინტეგრირება ევროკავშირის მნიშვნელოვან დირექტივასთან სივრცული ინფორმაციის ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბების შესახებ.

¹ ე. ხარაიშვილი, საქართველოს აგროსამრეწველო კომპლექსის ეკონომიკურ-ორგანიზაციული მექანიზმი და მისი სრულყოფის მიმართულებები, თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 2004, გვ. 62.

² (Directive 2007/2/EC of the European Parliament and of the Council of 14 March 2007 establishing an Infrastructure for Spatial Information in the European Community (INSPIRE).

არსებულ მონაცემებზე დაყრდნობით, აგრეთვე ექსპერტული შეფასებით, საქართველოში მიწის რესურსების გამოყენების სფეროში შემდეგი მნიშვნელოვანი პრობლემები დაფიქსირდა:

- მოუწესრიგებელია მიწის რესურსების ფლობისა და განკარგვის უფლებები, ასევე პასუხისმგებლობები გაფანტულია სხვადასხვა ადგილობრივ და ცენტრალურ უწყებებს შორის;
- შეზღუდულია მიწის რესურსების მდგრადი მართვისთვის გამოყოფილი ბიუჯეტი;
- მიწის რესურსების არამიზნობრივი გამოყენების გამო ადგილი აქვს მიწების დეგრადაციას;
- არასაკმარისი და ფრაგმენტულია მიწის კანონმდებლობა და აღსრულების მექანიზმი;
- შეზღუდულია ინფორმაციასა და ინოვაციურ ტექნოლოგიებზე ხელმისაწვდომობა;
- სუსტია კავშირი მეცნიერულ ცოდნასა და სამეცნიერო კვლევებთან ;
- სახელმწიფო პოლიტიკის არარსებობის გამო ვერ ხორციელდება დარგობრივი სტრატეგიების განვითარება მიწის დეგრადაციასთან დაკავშირებული პრობლემების გადასაჭრელად;
- დაუდგენელია მიწათმოსარებელთა საზღვრები, როგორც კერძო მესაკუთრეებს, ასევე, სახელმწიფო საკუთრებაში არსებულ მიწებს შორის და სხვ.

პრობლემები თითქმის იდენტურია ტექნიკის, საკვების, თესლის, სასუქების, ქიმიკატების, კრედიტის რესურსების გამოყენების სფეროში. აგრობიზნესის ინოვაციური განვითარებისათვის აუცილებელია სახელმწიფომ გაატაროს შესაბამისი ღონისძიებები, გამოიყენოს მართვის ადმინისტრაციულ-ორგანიზაციული მეთოდები. ასეთ შემთხვევაში ფაქტორთა დასახელებული ჯგუფების შესწავლით შესაძლებელი გახდება აგრობიზნესის განვითარებისათვის აუცილებელი რესურსების (მიწა, შრომა, კაპიტალი) ეფექტიანი გამოყენება, ბიზნესის საერთაშორისო გამოცდილების გაზიარება, აგრობიზნესის სფეროში სახელმწიფო დახმარების ფორმების შერჩევა, საფინანსო, სადაზღვევო, საგადასახადო და საბაჟო პოლიტიკის მიმართულებების განსაზღვრა, თავისუფალი კონკურენციისა და საბაზრო ფასწარმოქმნის სისტემის ამოქმედება.

აგრობიზნესის ინოვაციურ განვითარებაში განსაკუთრებული როლის შესრულება ფერმერულ მეურნეობათა მასშტაბების გაზრდას შეუძლია. ამ გზით განვითარება გამოიწვევს ტექნიკური პროგრესის მიღწევების მოკლე დროში გამოყენებას, კაპიტალის კონცენტრაციას, პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის სრულყოფას მოსახლეობის მომსახურების გაუმჯობესებით.

ჩვენს მიერ შესწავლილ ფერმერულ მეურნეობათა მასშტაბების მიხედვით დღეს საქართველოში სამი ტიპის მეურნეობები ფუნქციონირებენ: 1. წვრილმასშტაბური, რომლებიც პროდუქციას მხოლოდ საკუთარი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად აწარმოებენ. მათ საკუთრებაშია ერთ ჰექტარამდე მიწის ნაკვეთები და მათი წილი მეურნეობათა საერთო რაოდენობაში 20%-ს შეადგენს; 2. საშუალო მასშტაბის, რომლებიც ფლობენ ერთიდან სამ ჰექტარამდე მიწის ნაკვეთებს, მათი წილი 20%-ია; 3. მსხვილმასშტაბური, რომელთა მფლობელობაშია 100 ჰექტარამდე მიწის ნაკვეთები, ხოლო მათი ხვედრითი წონა ფერმერთა საერთო რაოდენობაში მხოლოდ 5%-ია.¹ ამასთან, გამოკითხულ ფერმერთა 68%-ის გამოცდილება 5 წელს არ აღემატება.² შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში აგრობიზნესი განვითარების საწყის სტადიაზეა.

აგრობიზნესის განვითარებაზე უარყოფითად მოქმედებს სამთავრობო რეგულაციების ხშირი ცვლილება. გამოკითხულ ფერმერთა 44%-ის აზრით ეს გავლენა მნიშვნელოვანია. ენდოგენურ ფაქტორთა შორის აგრობიზნესის რეგულაციისათვის მნიშვნელოვანია კანონის მიღება „ფერმერული მეურნეობების შესახებ“.

¹ ანკეტური გამოკითხვისა და ექსპერტული შეფასების მასალები.

² საქართველოს ახალგაზრდა ეკონომისტთა ასოციაციის მიერ ჩატარებულ; ი კვლევა, თბილისი, 2011.

აგრობიზნესის ინოვაციურ განვითარებაში მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს ისეთი ეგზოგენური ფაქტორი, როგორცაა ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკის ინიციატივა – საქართველოში ფერმერებისა და სოფლის მეურნეობაში მოქმედი სხვა ეკონომიკური სუბიექტების დასაკრედიტებლად 40 მილიონ ევროს გამოყოფა ადგილობრივი პარტნიორი ბანკებისათვის. „სოფლის მეურნეობის სფეროში დახმარების ეს პაკეტი აერთიანებს მნიშვნელოვან საკრედიტო რესურსს, პირველადი რეაგირების ფონდს და ტექნიკურ დახმარებას, რაც ბანკებს დაეხმარება სექტორის დაკრედიტებაში. ის, ასევე, მოაგვარებს საქართველოში სოფლის მეურნეობის ფინანსურ შეზღუდვას, რადგან ფერმერებს ამჟამად უჭირთ კაპიტალის მოზიდვა წარმოებაში ინვესტიციების განსახორციელებლად“.¹

2010 წელს ევრობანკის მთლიანმა ინვესტიციებმა 348.5 მილიონი ევრო შეადგინა. ქვეყანაში საქმიანობის დაწყებიდან ამ ბანკს უკვე 1.6 მილიარდი ევრო აქვს დაბანდებული 136 პროექტში, საიდანაც 94 მილიონი ევრო აგრობიზნესის სექტორზე მოდის.² დაფინანსების მიზანია ფინანსურ რესურსებზე ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება პირველადი და მეორადი აგრობიზნესის მხარდასაჭერად, კერძოდ ტექნიკური თანამშრომლობის ფარგლებში გათვალისწინებულია 5 მილიონი ევროს მოცულობის ინვესტიცია. ამასთან, ევრობანკის ადგილობრივი ვალუტის მხარდაჭერის ინიციატივის ფარგლებში პარტნიორ ბანკებს საქართველოში ეძლევათ კრედიტის ლარებში აღების შესაძლებლობაც. მაშასადამე, ინვესტიციების მიზანმიმართული გამოყენება უზრუნველყოფს, ერთი მხრივ, აგრობიზნესში რისკის მართვის პოლიტიკის განხორციელებას, მეორე მხრივ, სავალუტო რისკების მოხსნას. „უნდა ვივარაუდოდ, რომ ამას მნიშვნელოვანი გავლენა ექნება სურსათის წარმოების ჯაჭვზე, ხოლო მის სარგებელს ადგილობრივი მომწოდებლები და ფერმერები იგრძნობენ“.³

ექსპერტული გათვლებით საქართველოს მოსახლეობა ეროვნული წარმოების აგროსასურსათო პროდუქტებით დაკმაყოფილების დონე 59%-ით ნაკლებია ფიზიოლოგიურ ნორმებთან შედარებით.⁴ იმპორტის მოცულობა 4-ჯერ აღემატება ექსპორტს.⁵ ამასთან, ანკეტური გამოკითხვის მასალებმა, ექსპერტებთან ინტერვიუებმა გვიჩვენა, რომ აგროსასურსათო პროდუქტების მწარმოებელთა 33.5%-თვის ძირითადი კონკურენტები იმპორტიორები არიან. პრობლემის მოსაგვარებლად საჭიროა არა იმპორტზე ბარიერების დაწესება, არამედ აგრობიზნესის განვითარებისათვის ხელსაყრელი გარემო პირობების შექმნა სახელმწიფო პროტექციონისტული პოლიტიკის გატარებით.

აგრობიზნესის ინოვაციურ განვითარებაზე მოქმედი ეროვნული და საერთაშორისო ფაქტორების ანალიზის დროს გასათვალისწინებელია, რომ ეროვნული პროგრამები და საერთაშორისო ვალდებულებები შესაძლო დაფინანსების წყაროებთან და განხორციელების ინსტიტიციურ მექანიზმთან ერთად კონტექსტშია განსახილველი. მაგალითად, საქართველო გახდა გაეროს კონვენციის მხარე მიწის რესურსების გაუდაბნობასთან ბრძოლაში, თუმცა, ამ მხრივ გრძელვადიანი ინტეგრირებული ეროვნული სტრატეგია არ შემუშავებულა, შესაბამისად, პროგრამა არ განხორციელებულა და განახლებას საჭიროებს. კონვენციის მიზანი ერთდროულად მიმართულია მიწის პროდუქტიულობის გაზრდისა და რეაბილიტაციისათვის, მიწისა და წყლის რესურსების კონსერვაციისა და მდგრადი მართვისათვის. ინტეგრირებული ეროვნული სტრატეგია კი პოლიტიკის ინსტრუმენტი გახდება კონვენციის მიზნის მისაღწევად.

აგრობიზნესის ინოვაციური განვითარების განსაზღვრელი ფაქტორია შესაბამისი განათლების სფეროს რეაბილიტაცია. ინოვაციური განვითარების პრინციპები, შეიძლება

¹ ხ. ეშანოვი, საქართველოში ევროკავშირის დელეგაციის ატაშე სოფლის მეურნეობის სფეროში, <http://7days.ge/index2.php?newsid=15769> 05.01.2012.

² <http://7days.ge/index2.php?newsid=15769>

³ ვ. ფორესტიერი, ევრობანკის კავკასიის, მოლდოვასა და ბელორუსიის რეგიონალური დირექტორი <http://7days.ge/index2.php?newsid=15769> 05.01.2012.

⁴ გათვლების წყარო: Food Security and Agriculture Highlights www.foodsec.org Security

⁵ www.geostat.ge

ითქვას, რომ აღიარებული და დეკლარირებულია „საქართველოს კანონში მეცნიერების, ტექნოლოგიების და მათი განვითარების შესახებ“. საჭიროა კანონმდებელთა მხრიდან ინოვაციური ეკონომიკის პრინციპების გააზრება წარმოებისა და პროფესიული განათლების სფეროთა შორის ინტეგრირებისათვის. ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისა და განათლების სისტემის ურთიერთკავშირის პროცესში აუცილებელია საკანონმდებლო დონეზე ინოვაციური ეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბერუჩაშვილი გ. ინოვაციური ეკონომიკური პოლიტიკის აქტუალობა <http://www.polity.ge/georgia/economics/2268-inovaciuri-ekonomikuri-politikis-aqtualoba.html>
2. ჩიქავა ლ. ინოვაციური ეკონომიკა, თბილისი, 2006.
3. ხარაიშვილი ე. საქართველოს აგროსამრეწველო კომპლექსის ეკონომიკურ-ორგანიზაციული მექანიზმი და მისი სრულყოფის მიმართულებები, თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 2004.
4. საქართველოს სოფლის მეურნეობა სტატისტიკური პუბლიკაცია, თბილისი 2011.
5. საქართველოს ახალგაზრდა ეკონომისტთა ასოციაციის მიერ ჩატარებული კვლევის მასალები, 2011.
6. საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მონაცემები <http://www.moa.gov.ge/>
7. Directive 2007/2/EC of the European Parliament and of the Council of 14 March 2007 establishing an Infrastructure for Spatial Information in the European Community (INSPIRE).
8. Communication From The Commission To The Council And The European Parliament Towards A Thematic Strategy On The Sustainable Use Of Natural Resources, Brussels, 1.10.2003, COM(2003) 572 final.
9. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council establishing a framework for the protection of soil and amending Directive 2004/35/EC, Brussels, 22.9.2006, COM(2006) 232 final, 2006/0086 (COD).
10. Food Security and Agriculture Highlights www.foodsec.org Security Information for Decision Making
11. www.geostat.ge
12. <http://7days.ge/index2.php?newsid=15769>
13. [http://www.foodsec.org/web/publications/pubshome/pubdetailfef\[uid\]=115597](http://www.foodsec.org/web/publications/pubshome/pubdetailfef[uid]=115597)

Eter Kharashvili

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University,
Doctor of Economic Sciences, Full Professor

National and International Factors of Innovative Development in Agrobusiness

Summary

The article has justified the impact of agrarian business indicators upon economic indices. The role of development of agrarian business in rising of peoples welfare has been evaluated. There has been analyzed national and international factors of innovative development. The factors affecting development of the agrarian business are studied in view of the most significant divisions: 1. Endogenous factors (institutional schemes of the agrarian business, factors of economic development, the state regulation tools); 2. Exogenous factors (international assistance, international business environment, tools of international economic development, international regulations).

Based on analysis the conclusion has been made that development of agro-business supported by

innovative principles provides : swift growth of ecologically pure products, formation of processing branches based on new technologies, substitution of import by national products, creation of new jobs, development of agro-tourism, reinstatement of Georgian villages.

While deliberation of active national and international factors of agro-business innovative development should be considered that national programs and international obligations must be reviewed together with possible funding sources and institutional tools of implementation.

The agro-business innovative development definition factor is considered rehabilitation of corresponding education sphere. In order to integrate between spheres of production of innovative economic principles and professional education for inter-relationships of the state economic development and education system it is necessary to pursue the innovative economic policy on legislation level.

Kravchenko Yevhen Victorovich

Odessa National Economic University, Lecturer

The agribusiness development in the cross-border cooperation system by means of European neighbourhood and partnership instrument

The European Union is an active player in the world, clear evidence of what appear to support the strategic documents of individual parts of the world. For the countries-neighbours it was displayed in contracts on associations and plans of action of the European Neighbourhood Policy (ENP). With the adoption of the ENP, Ukraine has received a lot of new programs and tools aimed at modernizing public administration and support of socio-economic development. Public, private and third sectors were given more opportunities to use a huge arsenal of care provided in a geographic and thematic programs within the Community.

Financial soil of the European Neighbourhood Policy strategy is the European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI), which is now the largest program of assistance from the EU to its neighbours, particularly Ukraine. Considering the logic of construction new to Ukraine to the given support, Ukraine has an opportunity to work in a mode which is characteristic for the countries staying at a stage of negotiations concerning the introduction into EU. [1]

The European Union is one of the main actors providing assistance to Ukraine. During 1991 - 2006 the European Community has provided assistance to Ukraine in the amount of EUR 2.4 billion. Since 2007, financing to Ukraine for realisation of the European neighbourhood policy were made within the limits of the European Neighbourhood and Partnership Instrument. Considering the maintenance, the financing size and the ENPI procedure for the state bodies of different levels, public organisations, scientific institutions and other interested parties appears many the new prospects connected with possibility to take part in different ENPI programs (national, regional, thematic, transboundary). Together with means of the political initiative of EU «East partnership» throughout 2007-2013 the general help of the European Union to the countries-neighbours will exceed 12 billion euro.

Within the limits of the European Neighbourhood and Partnership Instrument Odessa region takes part in following programs:

- the cross-border cooperation programme “Romania-Ukraine-Republic of Moldova” 2007-2013;
- the transnational cooperation programme “South-East Europe” 2007-2013;
- the cross-border cooperation programme “Black sea” 2007-2013.

Let's consider each of them.

The cross-border cooperation programme «Romania-Ukraine-Republic of Moldova» 2007-2013. Within the limits of ENPI the Program of the neighbourhood Romania - Ukraine is transformed to the

cross-border cooperation program «Romania-Ukraine-Republic of Moldova» 2007-2013. The program's Budget is 126718000 euros.

Comprehensible territories include:

- Districts Botoshan, Suceava, Iasi, Vaslui, Galatz and Talca in Romania;
- Chernovitsky and Odessa regions in Ukraine;
- All territory of Republic of Moldova.

Additionally introduced the new concept of "neighbouring regions." These regions will have access to all the priorities of the Programme, but in their territory will be carried out only "soft" projects.

Following neighbouring regions can participate in the Program:

- District Braila in Romania;
- Ivano-Frankovsk, Vinnitsa, Ternopol (Ternopol, Berezhansky, Podgaetsky, Terebovljansky, Monastic, Gusjatinsky, Chertkovsky, Borschevsky, Zaleshchitsky and Buchatsky districts) and Khmelnytsky (Vinkovetsky, Chemerovetsky, Khmelnytsky, Kamenets-Podolsk, Letichevsky, Dunaevetsky, Derazhnjansky, Novoushitsky, Jarmolinsky and Gorodetsky districts) regions in Ukraine.

Priorities and Program actions:

Priority 1. Creation of more competitive boundary economy.

Priority 2. Calls of environment and readiness for extreme situations.

Priority 3. Cooperation in a format «People to People». [2]

The next program in which the Odessa region takes part, the transnational cooperation programme «South-East Europe» 2007-2013. The program budget makes 206 692 000 euros. Comprehensible territories include all territory of Albania, Austria, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, the Former Yugoslavian Republic Macedonia, Greece, Hungary, Moldova, Montenegro, Romania, Serbia, Slovakia, Slovenia, and also separate regions of Italy and Ukraine (the Odessa, Chernovitsky, Zakarpatye, Ivano-Frankovsk regions).

Priorities and Program actions:

Priority 1. Assistance to development of innovative activity and business:

Priority 2. Protection and environmental improvement.

Priority 3. Increase of level of availability of communications.

Priority 4. Adjustment of transnational cooperation for maintenance of a sustainable development of regions.[3]

And the third Program is the cross-border cooperation program "Black sea" 2007-2013. The budget of the program for 2007-2013 is 17 million euro. Comprehensible territories include regions of following countries: Armenia, Azerbaijan, Bulgaria, Georgia, Greece, Moldova, Romania, the Russian Federation, Turkey, Ukraine.

Priorities and Programme actions:

Priority 1. Assistance to social and economic development in frontier regions..

Priority 2. The decision of the general problem questions

Priority 3. Cooperation in a format «contacts between people». [4]

Thus, the European Neighbourhood and Partnership Instrument acts as the important financial assets for the Odessa region which induces us to search for ways of its use.

One of alternative ways is the project offered by us on creation and advancement cluster structures in the Odessa region within the limits of the cross-border cooperation programme «Romania-Ukraine-Republic of Moldova» 2007-2013.

Today one of the most effective instruments of a sustainable development, increase of competitiveness and investment appeal of regions in Europe and all over the world is cluster model of business development. Its implementation allows to give to corresponding sector of economic activity an essential impulse of development of all business structures functioning in this sector.

The carried out preliminary analysis has shown, that region of Northwest Black Sea Coast including a southern part of the Odessa area, a southern part of Republic of Moldova, Black Sea and Low-Danube regions of Romania have similar climatic characteristics. It causes similar agricultural structure, and as consequence - the problems identical to agribusiness on either side of border. The cores from them are resulted more low:

The preliminary analysis showed that the region of North-West Black Sea region including the southern part of Odessa region, the southern part of Republic of Moldova and Black Sea and Low-Danube region of Romania similar climatic characteristics. This leads to a similar structure of agricultural production, and as a consequence - the problems are the same for agribusiness on both sides of the border. The main ones are listed below:

- 1) low efficiency of productive forces in agribusiness: insufficient qualification of a personnel reserve, obsolete capacities;
- 2) irrational use of economic potential of the Odessa region;
- 3) low level of interrelations of entities of agribusiness sector, especially between representatives of business located on the different sides of the border;
- 4) insufficient awareness of entities of economic activities on features of cross-border cooperation in agrarian and industrial complex sphere;
- 5) deficiency and irrational use of a labour in agrarian and industrial complex sector;
- 6) insufficient level of innovations and researches which stimulate manufacture of new products;
- 7) low competitiveness of economic entities in agribusiness sphere.

By the current moment these problems demand the fast and effective decisions. In the project's participants opinion these problems can be solved by the creation of the Agribusiness Development Cluster Agency (ABCDe), as a base element of the highly effective cluster in the Odessa region.

The target groups of this project are legal entities and individuals. Legal entities - economic entities of different legal forms of organization of the Odessa region (private enterprises, rural (farm), agricultural associations, agricultural cooperatives, etc.).

Individuals - young professionals in the field of economics of agribusiness, agro-industry managers, competent staff of the regional and district state administrations and farmers.

The project is actual and relevant, because it:

- provides additional possibilities for the use of available agrarian potential of the Odessa region;
- provides all target groups with the information on possibilities of cross-border cooperation in agrarian and industrial complex sphere;
- facilitates the promotion of entrepreneurship in a regional cluster of agribusiness;
- provides increase of the competence of key experts in region by means of trainings, training etc.;
- provides information services in the implementation of cluster formations in the agribusiness sector of the Odessa region.

ABCDe will promote:

- 1) strengthening and deepening of a good-neighbourhood between territorial communities, business and the authorities of Odessa region and other ones, presented in the project;
- 2) the creation the agribusiness cluster in Odessa region;
- 3) improvement of internal and international competitiveness of cluster members.
- 4) development of cross-border cooperation concepts in production and marketing of agricultural products, including organic products, and modern agricultural techniques and technology (a joint initiative of the processing and association studies to improve the quality of agricultural products);
- 5) support for agricultural businesses;
- 6) agriculture modernizations;
- 7) formation of investment attractiveness of the region's agribusiness, through the creation and

improvement of infrastructure.

The project will play an important role abroad. It will consist in:

- the interchange of the best clustering experience between representatives of target groups of Ukraine (the Odessa region) and other ones, presented in the project;
- training of specialists capable to take an active part in the formation processes of clustering and the formation of cluster structures in agribusiness;
- promoting and sharing information with partners with prospect of establishing of similar institutions and the cluster structures on their territory.

The description of the project and its efficiency. Overall project aim is to achieve sustainable development, competitiveness and investment attractiveness of the Odessa region that will be achieved through the creation of new and existing development means to create a new integrated market of agricultural products, development of information and resource base of the agriculture, to harmonize with the existing infrastructure and the development of international cooperation in order to revive the agricultural potential of the region.

Achievement of an overall aim of the project will allow receiving a number of results, among which:

- 1) the Analysis of experience in the organization and functioning of clusters in the Odessa region.
- 2) the Analysis of experience in the organization of the clusters, agrarian (agricultural) clusters in Europe.
- 3) the Developed Concept of ecological, safe and competitive agriculture (agribusiness) in the Odessa region on the cluster basis.
- 4) Improvement of sphere of agrarian and industrial complex in the Odessa region and management of biological and industrial resources.
- 5) Formation of positive, attractive, competitive, agrarian image of the Odessa region.
- 6) Trained staff to work in the field of cluster formation and agribusiness.
- 7) New developed technologies of production and processing of agricultural products.

Also, realization of the offered project will lead to reception of material results, among which:

- 1) A report on the current state of agrarian and industrial complex sphere in the Odessa region and supervising principles on its optimization.
- 2) the Concept of development of ecological, safe, competitive agriculture (agribusiness) in the Odessa region.
- 3) the Book about agrarian potential of the Odessa region.
- 4) the Newsletter.
- 5) the Methodical guide for the organization and agribusiness introduction.
- 6) the Film.
- 7) The database coordination in agribusiness in the border regions of Ukraine and its partners.

Hypothesis at the implementation stage and after: ABCDE can serve as a starting point in forming a new neoinstitutional structure of the international integration processes in the project area.

Stability after the completion of the project will be provided by:

- the creation of the cluster concept, adapted to the features of agribusiness and state regulation in the Odessa region;
- coordinated interaction partners;
- interest of target groups to obtain information;
- the creation of such institutional and cluster structures throughout the project area and their functioning in the territory as a single system.

Thus, the main financial instrument for implementing the European Neighbourhood Policy, which is based on the strong interest of the European Union into a powerful economic development and stability, as well as improving the quality of a country's neighbours, is a European Neighbourhood and Partnership Instrument.

Creation of new clusters in Ukraine will contribute to productivity growth and innovation activity of enterprises belonging to the cluster, as well as increased intensity of development of small and medium-sized businesses, increased investment, accelerated socio-economic development of placing clusters, eventually will increase the number of workers locations, salaries, and revenues in the budgets of all levels, increase sustainability and competitiveness of regional economies.

One step towards improving the competitiveness of agriculture in Odessa region may be the creation of cluster structures. This task may take us a proposed agribusiness cluster development agency, which is one of the most effective tools for improving the competitiveness of agriculture Odessa, through innovative forms of business, including Agribusiness cluster.

Agencies need to create a cluster development of agro-supported initiatives and priorities number 1 Joint Operational Programme Romania-Ukraine-Moldova 2007-2013, namely, "to create a more competitive border economy." Creating Agency leads to better economic performance in agriculture in the program area by forming a cluster of agriculture, modernization and diversification of cooperative activities in this direction.

Bibliography

1. N.A. Gnydyuk. European Neighbourhood and Partnership Instrument. Financial assistance and the European Union. Kiev - 2010. - 182
2. European Neighbourhood and Partnership Instrument, the Joint Operational Programme "Romania-Ukraine-Moldova 2007-2013." The final corrected version. - 2008. - 140
3. European Territorial Cooperation 2007-2013. South East Europe (SEE). Transnational Co-operation Programme for a European area in transition on the way to integration. Operational Programme. Final version endorsed by the European Commission. - 2007. - 190
4. Black Sea Basin Joint Operational Programme 2007-2013. Black Sea Cross Border Cooperation. Final version. - 2007. - 88

სოლომონ პავლიაშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სრული პროფესორი,
ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი. თბილისის სასწავლო
უნივერსიტეტის რექტორი

მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი და გლობალიზაციის თავისებურებანი

თანამედროვე გლობალიზაცია წარმოადგენს მსოფლიოს განვითარების თვისობრივად ახალ მოვლენას, რომელიც მოიცავს საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროს. სწორედ გლობალიზაციისათვისაა დამახასიათებელი ეროვნული და გლობალურ-ეკონომიკური ურთიერთობების ადგილების გადანაცვლება. გლობალიზაციის განვითარებასთან ერთად იზრდება საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების წამყვანი, პრიორიტეტული როლი. დღეს უფრო მეტად მნიშვნელოვანია მსოფლიო ეკონომიკური სისტემების ერთიანი წესის შემუშავება და მისი დანერგვა-გატარება თითოეული ქვეყნის ეკონომიკაში. თუმცა ეს პროცესი საკმაოდ რთულია და ძლიერი ქვეყნების ეკონომიკური სისტემებიც ძნელად ეგუება გლობალური ეკონომიკის მოთხოვნებს. "კაპიტალის ბაზრების გლობალური ინტეგრაციის ზრდა ხელს უშლის ცალკეული ქვეყნების მიერ ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებას... ეკონომიკის კარგახსნილობას ურთიერთსაპირისპირო მოვლენები მოსდევს: ერთი მხრივ, მიმდინარეობს სხვადასხვა ქვეყნების მეურნეობათა ინტეგრაცია, იქმნება თავისუფალი ვაჭრობის ზონები,

ხოლო მეორე მხრივ, ცალკეული ქვეყნები ამჟღავნებენ მსოფლიო ბატონობის სურვილს¹. ხშირად ამ მიმართულებებით უშუალოდ ჩართულნი არიან საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტები. დასამალი არ არის, ზოგჯერ მათ საქმიანობას გლობალიზაციის პროცესების დაჩქარების მიზნით ცალკეული ქვეყნების მიმართ (პირველ რიგში პოსტკომუნისტური) თავსმოხვეული და ძალდატანებითი ხასიათი აქვს. რაც ხშირად პოზიტიურის მაგივრად უდაოდ ნეგატიურის მომტანია. “უდიდესი ეკონომისტი, საერთაშორისო სავალუტო ფონდის განმკარგულებელი დირექტორის ყოფილი პირველი მოადგილე სტენლი ფიშერიც კი თანამდებობაზე ყოფნისას თვითკრიტიკული იყო და გლობალურ კონტექსტში ფონდის მაკოორდინებელი ფუნქციის როლის ამაღლებასთან დაკავშირებით”².

გლობალიზაცია არის პროცესი რომელიც ასახავს მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნების წინაშე წამოჭრილი პრობლემების გადაჭრის ერთიანი გზების ძიებას. ეს შეიძლება იყოს როგორც ეკოლოგიური, სასურსათო, ჯანმრთელობის დაცვის და სხვა სფეროების მომცველი. ერთი შეხედვით გლობალიზაციის იმანენტური ბუნება სხვა არაფერია თუ არა ეკონომიკების ერთიანი სოციალური ორიენტაცია. “ინდუსტრიული საზოგადოების გადაზრდამ პოსტინდუსტრიულში ახალი ბიძგი მისცა მსოფლიო განვითარებას და დააჩქარა გლობალიზაციის პროცესი. ყველაზე მნიშვნელოვანია ის, რომ მან ეკონომიკას სოციალური ორიენტაცია შესძინა”³. გლობალიზაციის პროცესი ხასიათდება მთელი რიგი ფაქტორებით. რომელთაგან შეიძლება გამოვყოთ ტრანსნაციონალური ქსელების განვითარება, საფინანსო სფეროს სწრაფი გლობალიზაცია, ინფორმაციულ ტექნოლოგიათა განვითარება და მსოფლიო ეკონომიკების ლიბერალიზაცია. (ეს უკანასკნელი ბოლო 5 წელიწადია მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის გამო ხშირად ნაკლებადაა გამოხატული). “რაც ყველაზე მთავარია მიმდინარეობს ინტეგრაციული რეგიონალური ეკონომიკური ბლოკების შექმნა, რომლებიც მსოფლიო მეურნეობის მნიშვნელოვანი სუბიექტები გახდნენ”⁴.

დასამალი არ არის, რომ თანამედროვე მსოფლიო ინტეგრაციას, გლობალიზაციის პროცესს, გააჩნია როგორც პოზიტიური, ასევე ნეგატიური მხარეებიც. ამერიკელი მეცნიერის ი.ვალერშტაინის აზრით “გლობალიზაცია სხვა არაფერია, თუ არა თანამედროვე სინამდვილის უდიდესი შეცდომა, სახელისუფლებო დაჯგუფებების მიერ თავსმოხვეული სიცრუე, ანუ პროცესი რომელიც არ წარმოადგენს თვისობრივად ახალ მოვლენას”⁵. გლობალიზაციის ნეგატიური ბუნების მკაფიო გამოხატულებაა ასე გაწეილი მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი. რომელიც ფაქტიურად “დომინოს პრინციპით” მეტ-ნაკლებად მოედო სხვადასხვა კონტინენტებსა თუ ქვეყნების ეკონომიკებს. სწორედ ამიტომაც, ჯერ კიდევ სიღრმისეულად ვერ გაერკვია მსოფლიო თანამედროვე ეკონომიკური კრიზისის წარმოშობის მიზეზებსა თუ მის თავისებურებებში.

გლობალიზაციის პროცესმა, საერთო ფინანსურმა რეგულაციებმა, ეკონომიკურმა კარგახსნილობამ უდაოდ დააჩქარა კრიზისის გავრცელება. ამის ნათელი მაგალითია ევროპაში დაუსრულებელი, გაუგებარი ეკონომიკური სტაგნაცია. “მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის გაღრმავებამ თავისი ნეგატიური მხარეები მკაფიოდ გამოავლინა. კრიზისმა გადაინაცვლა თითქმის ყველა კონტინენტზე, შეირყა საბანკო სექტორები აზიის უდიდეს ქვეყნებში - ჩინეთში, ინდოეთში, იაპონიაში, აგრეთვე ისეთ დიდ ქვეყნებში როგორცაა: ბრაზილია, რუსეთი, კანადა. კრიზისის მასშტაბურობამ და გავრცელების სისწრაფემ მთავრობების დაბნეულობა გამოიწვია. თავიდან თითოეული სახელმწიფო ცდილობდა დამოუკიდებლად შებრძოლებოდა კრიზისულ პროცესებს, მაგრამ შემდგომ ყველასთვის ნათელი გახდა, რომ ავტონომიურ

¹ ა.აბრალავა. “ეროვნული ეკონომიკა და გლობალიზაცია”. თბილისი. 2005, გვ.155

² ვ.პაპავა. არატრადიციული ეკონომიკის. თბილისი. 2011. გვ.349

³ რ.ასათიანი. გლობალიზაცია, ეკონომიკური თეორია და საქართველო. თბილისი, 2010, გვ.17

⁴ შ.ვეშაპიძე, ე.ლევაშვილი, ა.გრიშკაშვილი, ნ.ასლამაზიშვილი. მსოფლიო ეკონომიკა. თბილისი. 2008. გვ.133

⁵ Валерштайн И. Глобализация или переходный период. Экономические стратегии 2000, №2, М.2000, с.15-26

რეჟიმში კრიზისის დაძლევა შეუძლებელი იყო”¹. მეორეს მხრივ, სწორედ ამ კრიზისმა აჩვენა გლობალიზაციის პოზიტიური ბუნება, რაც გამოიხატა მსოფლიოს დიდი სახელმწიფოების შეთანხმებულ და სინქრონულ ქმედებაში “დიდი ოცეულის” სახით.

მსოფლიო გლობალური ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისის დროს “დიდმა ოცეულმა” კრიზისის მძიმე შედეგების მაქსიმალურად შესარბილებლად გადამწყვეტი როლი შეასრულა. მიუხედავად იმისა, რომ თითოეულ ქვეყანას საკუთარი მიზნები და ამოცანები ჰქონდა, საბოლოო გადაწყვეტილების მიღება მაინც ერთიანი კონსენსუსით ხდებოდა, რაც კრიზისიდან გამოსავლის ძიების ყველა ეტაპზე შემდეგ ძირითად მიმართულებებს მოიცავდა: ეკონომიკის სახელმწიფო სტიმულირება; საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების რეგულირების გამკაცრება და მათი საქმიანობის გამჭვირვალობის გაზრდა; პროტექციონიზმის მინიმიზაცია ვაჭრობასა და ეკონომიკის სხვა სექტორებში.

აღსანიშნავია რომ, თანამედროვე ეკონომიკურმა და საფინანსო კრიზისმა გარკვეულად ხელი შეუწყო მსოფლიოს ცალკეული რეგიონების დაახლოებას, გლობალიზაციის პროცესების დაჩქარება-გაღრმავებას. უკვე არსებული გაერთიანებების მჭიდროდ თანამშრომლობას და ერთიანი გადაწყვეტილებების მიღებას. მაგალითად OPEC-ის ქვეყნები (ირანი, ერაყი, ყატარი, ალჟირი, ანგოლა, ვენესუელა, არაბთა გაერთიანებული საემიროები და სხვა), რომლებიც მსოფლიო სანავთობო მარაგის 70%-ზე მეტს აკონტროლებენ ცდილობენ თავიანთ რიგებში გააერთიანონ მექსიკა, რუსეთი და სხვა ქვეყნები. ასევე გამოიკვეთა სხვა მსხვილი ტრანსნაციონალური კომპანიების შექმნის მაგალითად, შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციას (ჩინეთი, რუსეთი, ტაჯიკეთი, უზბეკეთი, ყაზახეთი) სურვილი აქვს ევროპასთან ერთად შექმნას ერთიანი ენერგეტიკული ბაზარი.

როგორც ცნობილია 2008 წლის მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის ძირითად მიზეზად მიჩნეულია ამერიკის უმსხვილესი იპოთეკური კომპანიების Freddy Mac-სა და Fanny Mae-ის გაუზარებელი, ხშირ შემთხვევაში არაპროგნოზირებადი მოქმედება, კერძოდ ობლიგაციების დიდი რაოდენობით გაყიდვა, მისი გაუმჭვირვალობა, საკრედიტო და საინვესტიციო ფუნქციების შერწყმა-არევა. ამან მომხმარებლისთვის იპოთეკური კრედიტების აღება გაამარტივა და მიმოქცევაში დოლარის მოცულობის მკვეთრი ზრდა გამოიწვია, რასაც მოჰყვა საბანკო სექტორის სრული კრაზი. ამ პროცესს თან სდევდა საფონდო ბირჟის კრიზისი; ფინანსური ინსტრუმენტების (ფიუჩერული გარიგებები, ოფციონი, სვოპი, ფორვარდი და სხვა) არასწორად გამოყენება; ნავთობის ფასების შესამჩნევი გაძვირება; საერთაშორისო სარეიტინგო Standard & Poor’s, Fitch და Moody’s ხშირად არასწორი შეფასებები და რაც ყველაზე მთავარია აშშ-ის მარეგულირებელი სამსახურების (კერძოდ ფედერალური რეზერვების სამსახური) მიერ პროცესების იგნორირება, უმოქმედობა, გაუმართავი და უპასუხისმგებლო საქმიანობა.

უნდა აღინიშნოს, რომ 2008 წლის ეკონომიკურ კრიზისს გარკვეული ბიძგი აშშ-ში 2000-2007 წლებში განხორციელებულმა ეკონომიკურმა პოლიტიკამაც მისცა. ჯერ კიდევ 2004 წელს ცნობილმა ეკონომისტმა, ნობელის პრემიის ლაურეატმა პოლ კრუგმანმა თავის მონოგრაფიაში “დიდებული ტყუილი” პირდაპირ მიანიშნა, რომ ამერიკისთვის რთული იქნებოდა გაბერილი საპენსიო, სამედიცინო და სამხედრო პროგრამის მომსახურება, რომელიც ძირითადად საარჩევნო კამპანიის პიარ-პროგრამა იყო². მან მკაცრად გააკრიტიკა საშემოსავლო და მემკვიდრეობით გადაცემული ქონების გადასახადების შემცირება, რომელიც ძირითადად მოსახლეობის მაღალ-შემოსავლიან ფენას, ანუ მას შეეხო, ვისაც წელიწადში მინიმუმ 200.000 აშშ დოლარი ჰქონდა, დაბალმა და საშუალო შემოსავლიანმა ოჯახებმა კი ეს შედავათი ნაკლებად იგრძნეს. და ბოლოს, იპოთეკური ობლიგაციების გამოშვებით რომელიც შემდგომ შესყიდულ იქნა ევროპისა და სხვადასხვა ფინანსური ინსტიტუტების მიერ, ამ პროცესში ჩათრეულ იქნა მსოფლიო. სწორედ

¹ ი.მესხია. “გლობალური კრიზისი და საქართველოს ეკონომიკა”. ჟურნალი სოციალურ ეკონომიკა №2. თბილისი. 2009, გვ.15

² П.Кругман. «Великая ложь». М.2004, стр. 177

პ.კრუგმანმა იწინასწარმეტყველა, რომ ასეთი ეკონომიკური პოლიტიკა ამერიკას ფინანსურ კრიზისამდე მიიყვანდა, შემდეგ კი მთელს მსოფლიოს მოედებოდა. მაშინ, როდესაც აშშ “დიდი სტაბილურობის” ეკონომიკურ ქცევას ზეიმობდა, ხოლო მილტონ ფრიდმენსა და “ჩიკაგოს სკოლის” სხვა ცნობილ წარმომადგენლებს მიაჩნდათ, რომ “დეპრესიის პრევენციის ძირითადი პრობლემა გადაჭრილი იყო”, კრიზისის დადგომის ნიშნები განსაკუთრებით 2006 წლიდან ნელ-ნელა იკვეთებოდა. ამ დროს როგორც პოლ კრუგმანი აღნიშნავს, ეკონომიკური დარგის პროფესიონალები თვლემდნენ¹.

თუმცა, განსხვავებული შეხედულება აქვს ამერიკელ მეცნიერს, ნობელის პრემიის ლაურეატს ჯოზეფ სტიგლიცს, რომელიც თვლის, რომ გარკვეულად გლობალიზაცია გახდა დამატებითი ფაქტორი კრიზისის გაღრმავებისა. მის რეკომენდაციებს შორის, მნიშვნელოვანია ის რომ მსოფლიო, ეროვნული და კერძო ფინანსური ინსტიტუტები გახდნენ მაქსიმალურად გამჭვირვალე, დაცული იქნეს ერთიანი სტანდარტები ფინანსურ სექტორში, შეიქმნას ვალუტის ერთიანი, მსოფლიო რეზერვები².

თანამედროვე გლობალური ეკონომიკური კრიზისის განვითარების ფონზე, ეკონომიკის სტაბილური ფუნქციონირებისათვის მსოფლიომ გვერდი ვერ აუარა “მივიწყებულ” კეინსის ეკონომიკურ თეორიას ეკონომიკის რეგულირების აუცილებლობის შესახებ. ჯ.მ.კეინსის, “ზოგადი თეორიის” არსი მდგომარეობდა იმაში, რომ საბაზრო მექანიზმი ვეღარ მოქმედებდა ავტომატურად. ბუნებაში არ არსებობს სრულყოფილი კონკურენცია, რომ საბაზრო ეკონომიკის გამართული, მდგრადი ფუნქციონირება შეუძლებელია თუ არ მოხდა სახელმწიფოს ჩარევა ეკონომიკაში. კეინსმა დაასაბუთა, რომ სახელმწიფოს ჩარევა ეკონომიკაში, მთავრობის ფუნქციების გაფართოება ერთადერთი საშუალებაა ეკონომიკური კრიზისების, დეპრესიის, უმუშევრობის თავიდან ასაცილებლად, რომ განვითარებული კაპიტალიზმის პირობებში ყველა მნიშვნელოვანი პრობლემის გადაწყვეტა რესურსების მიწოდების სფეროში კი არ უნდა ვეძებოთ, არამედ მოთხოვნის სფეროში³. შემდგომში ყოველივე ეს ცნობილმა გერმანელმა პოლიტიკოსმა და სახელმწიფო კანცლერმა, ლუდვიგ ერჰარდმა თავისებური ინტერპრეტაციით გაიმეორა “სახელმწიფოს ამოცანა არაა უშუალოდ ეკონომიკაში ჩარევა, იქამდე ვიდრე ამას თავად ეკონომიკა არ მოითხოვს”.⁴

მიუხედავად იმისა, რომ პირველ ეტაპზე ზოგიერთი ევროპული ქვეყანა თავს იკავებდა სახელმწიფოს მხრიდან ეკონომიკაში ჩარევაზე, მათ მაინც მოუწიათ ამ იძულებითი ნაბიჯის გადადგმა. ამის ნათელი მაგალითია გერმანია, რომელმაც განახორციელა 50 მილიარდიანი სტიმულირების პაკეტი და პლუს 100 მილიარდიანი გარანტია სახელმწიფოს მხრიდან იმ ბანკებისათვის, რომლებიც გასცემდნენ კრედიტებს კერძო კომპანიების დასახმარებლად.

ამერიკის შეერთებულ შტატებში ეკონომიკური კრიზისის დასაძლევად პრეზიდენტმა ბარაკ ობამამ თითქმის ტრილიონი დოლარი მოითხოვა. აღნიშნული გეგმა ითვალისწინებდა შემდეგ ღონისძიებებს: საფინანსო - საბანკო სისტემის გაჯანსაღებას, მსხვილი საავტომობილო კომპანიების დახმარებას.

აღნიშნულ ქვეყნებს, მიუხედავად თავისი ლიბერალური ეკონომიკისა, არც იაპონიის სახელმწიფო ჩამორჩა. მან 270 მილიარდი დოლარი გამოყო ბანკებისთვის მოსახლეობისა და კომპანიების მიერ აღებული კრედიტების ვადის გაგრძელებისათვის, ხოლო 20 მილიარდი ერთჯერადი დახმარება საშუალო და დაბალშემოსავლიანი ოჯახებისათვის. თითქმის ანალოგიური ეკონომიკის მასტიმულირებელი ღონისძიებები გაატარეს სხვა სახელმწიფოებმაც.

¹ რ.ასათიანი. მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი და ეკონომიკური თეორიის მეინსტრიმი. ჟურნალი სოციალური ეკონომიკა. სპეც#1. თბილისი. 2011, გვ.45

² Д. Стиглиц. «Рынок не справился» www.neftegaz.ru 10.07.2009

³ ს.პავლიაშვილი. მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი და საქართველო. ჟურნალი “სოციალური ეკონომიკა” №1. თბილისი, 2011, გვ.31

⁴ ლ.ერჰარდი. კეთილდღეობა ყველასათვის. (თერგმანი გერმანულიდან). თბილისი, 2011. გვ.178

მსოფლიოში განხორციელებულმა ასეთმა მასტიმულირებელმა საინვესტიციო პოლიტიკამ უდავოდ ხელი შეუწყო ეკონომიკის გამოცოცხლებას და შედარებით შეამსუბუქა კრიზისების გავლენა მსოფლიოზე, რაც უდავოდ პოზიტიური იყო. თუმცა, არსებობს ერთი გარემოება, რომელიც ეკონომიკურ თეორიაშიც კი ინვესტიციების განხორციელების თანმდევი და რომელიც გარკვეულად ხელს უწყობს ინფლაციურ პროცესებს. ასეთი მოვლენა მსოფლიოში ერთხელ უკვე დაფიქსირდა, კერძოდ, გასული საუკუნის 40-50-იან წლებში, როდესაც ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის როლი ეკონომიკაში სრულიად იგნორირებული იყო. ეკონომიკური სტაბილიზაციის პროგრამებში მთავარი მნიშვნელობა მიენიჭა ინვესტიციების საბიუჯეტო სტიმულირებას, რამაც თანდათან დააგროვა ინფლაციური პოტენციალი, რომელიც შემდეგ გამოვლინდა გასული საუკუნის 70-80-იან წლებში მაღალი ინფლაციით. სწორედ ასეთი მასტიმულირებელი ეკონომიკური პოლიტიკა გახდა 2010-2011 წლის პირველ ნახევარში საქართველოში ინფლაციური პროცესების წარმომშობი. როდესაც ინფლაციის ზრდის ტემპმა თითქმის 11% გადააჭარბა.

დიდი მოცულობით ინიექციების შეშვება, ერთდროულად, დიდი დოზით ერთი მხრივ ხელს უწყობს ეკონომიკის გამოცოცხლებას, უმუშევრობის შემცირებას, ხოლო მეორე მხრივ იგი ინფლაციური პროცესების მასტიმულირებელია. ასეთი მასტიმულირებელი ეკონომიკური პოლიტიკის მსოფლიოს მრავალწლიანი გამოცდილება მოწმობს, რომ უმუშევრობის წინააღმდეგ ბრძოლა ნებისმიერი საშუალებებით ხშირად მთავრდება ინფლაციის გაზრდით, შრომის მწარმოებლურობის შემცირებით, ბაზრის მოქნილობის შესუსტებით, რასაც საბოლოო ანგარიშით მივყავართ უმუშევრობის გაზრდასთან¹.

ევროპის ქვეყნებში კრიზისის დაძლევის პროცესს პრობლემები შეექმნა 2010 წლის გაზაფხულზე, როდესაც საბერძნეთის განსაკუთრებით მაღალმა ბიუჯეტის დეფიციტმა სუვერენული ვალის კრიზისი გამოიწვია. კრიზისი სხვა ფისკალურად სუსტ ქვეყნებსაც გადაეცა და საფრთხე შეუქმნა ფინანსურ სისტემას საერთაშორისო დონეზე. თუმცა ევროკავშირის ძლიერი მხარდაჭერის შედეგად კრიზისის განვითარების შეჩერება მოკლე დროშივე მოხერხდა და მისი უარყოფითი ეფექტი მინიმალური იყო. 2010 წელს ევროზონაში რეალური მშპ-ს დაგეგმილი 1.5%-ითაც ვერ შესრულდა. ხოლო უმუშევრობის დონე 9.4%-დან 10.1 პროცენტამდე გაიზარდა, თუმცა ეკონომიკური მდგომარეობა მკვეთრად განსხვავებულია ევროზონის წევრი ქვეყნების შიგნით. წარმოების ექსპორტის ზრდამ ხელი შეუწყო გერმანიის მშპ-ს 3.3% ზრდას, ხოლო უმუშევრობის მაღალი დონის გავლენით საფრანგეთში კრიზისიდან გამოსვლა შედარებით ნელი ტემპით მიმდინარეობდა და ეკონომიკურმა ზრდამ 2010 წელს მხოლოდ 1.6% შეადგინა. ეკონომიკური ზრდის გაცილებით დაბალი მაჩვენებლები იყო საბერძნეთში, ირლანდიაში, პორტუგალიაში, ესპანეთსა და იტალიაში, რადგანაც ეს ქვეყნები განსაკუთრებით შეზღუდულნი არიან ფისკალური დეფიციტის მოცულობით. ევროზონის ინფლაციის 2010 წლის ფაქტიური მაჩვენებელი 1.7% იყო და ინფლაციის რისკები დაბალი რჩებოდა. ევროპული ცენტრალური ბანკის რეფინანსირების განაკვეთი არ შეცვლილა 2011 წლის განმავლობაში და 1% შეადგინა. მაღალი ზრდა დაფიქსირდა განვითარებადი ევროპის ისეთ ქვეყნებში, რომლებზეც გლობალურმა კრიზისმა მსუბუქი გავლენა იქონია. 2010 წელს თურქეთის და პოლონეთის რეალური მშპ-ს ზრდის ტემპებმა შესაბამისად 7.8% და 3.4% პროცენტი შეადგინა. მეორე მხრივ, განვითარებადი ევროპის იმ ქვეყნებისთვის, რომელთაც გლობალურმა კრიზისმა ყველაზე დიდი ზიანი მიაყენა ლატვია, ბულგარეთი, რუმინეთი (2009 წელს ამ ქვეყნებში ეკონომიკურმა ვარდნამ შეადგინა შესაბამისად - 18%, 5% და 7.1%) მოსალოდნელია კრიზისიდან ნელი ტემპით გამოსვლა. 2011 წელს აღნიშნული მაჩვენებლები უფრო გაუარესდა.

ექსპერტების ვარაუდით 2012 წელს მშპ-ს ზრდის ტემპი მსოფლიოში დაახლოებით 4.4% იქნება, შესაბამისად ჩინეთი - 8.8%, ინდოეთი - 9.0%, ბრაზილია - 4.0%, რუსეთი - 4.0%. თუმცა, ჯერ-ჯერობით 2009-2011 წლებში მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის დაძლევისათვის

¹ С.Павлишвили. «Основные признаки регулирования рынка труда в регионе». Международный научный информационно-аналитический журнал «Социальный Вестник». №3 (17). 2004г.

მიღებულმა ღონისძიებებმა სასურველი შედეგი არ მოგვცა. ამის ნათელი მაგალითია კრიზისი, რომელიც გაღრმავდა საბერძნეთსა, პორტუგალიასა და იტალიაში. ევროკავშირმა გამოიყენა ერთიანი ეკონომიკური რეგულაციის თითქმის ყველა ელემენტი. ცდილობს განახორციელოს ერთიანი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა, მაქსიმალურად შეამციროს ევროკავშირის წევრი ქვეყნების ბიუჯეტის დეფიციტი, სახელმწიფო მოხელეთა რაოდენობა.

ყოველივე ეს კი, ქვეყნებს შიგნით იწვევს სოციალურ დაძაბულობას, მთავრობათა ცვლას. სწორედ ევროკავშირში მიმდინარე ეკონომიკური კრიზისი არის მაგალითი რეგიონალური გლობალიზაციის პოზიტიური და ნეგატიური მხარეების აშკარა გამოვლინების. ხშირად სახელმწიფო მეთაურები ვერ გარკვეულან დაემორჩილნონ თუ არა ევროკავშირის საერთო მოთხოვნებს თუ მოუსმინონ საკუთარ ხალხს და იმოქმედონ დამოუკიდებლად.

ევროპული კრიზისი განსაკუთრებული შემთხვევაა, რომელიც ეკონომიკური კრიზისიდან პოლიტიკურ კრიზისში გადაიზარდა. ბიუჯეტის დეფიციტის შემცირება უდაოდ შეუწყობს ხელს ფინანსურ სტაბილურობას, ინფლაციის დაბალ ტემპებს, რაც საბოლოო ჯამში ინვესტორების ნდობას აამაღლებს. თუმცა თავისთავად მხოლოდ ბიუჯეტის შემცირება ვერ გახდება ეკონომიკური კრიზისის დაძლევის პანაცეა. ამავედროულად, სახელმწიფოებმა სტრუქტურულად სწორედ უნდა განსაზღვრონ საბიუჯეტო ხარჯების მიმართულებები. არ უნდა გამოირიცხონ ეკონომიკისა და უშუალოდ საბანკო სისტემის მასტიმულირებელი ხარჯების გაწევა. ევროკავშირი უკვე ისე ჩამოყალიბდა როგორც ერთიანი ეკონომიკურ-პოლიტიკური რგოლი, რომ ძნელია ილაპარაკო ცალკეული წევრი ქვეყნების ეკონომიკებზე. გვინდა თუ არ გვინდა, ისინი ერთიან ეკონომიკურ სივრცეში უნდა განვიხილოთ. ამის თქმის საშუალებას გვაძლევს თვითონ ევროკავშირის დამოკიდებულება ცალკეული ქვეყნების მიმართ, რომლებიც ერთიანი ეკონომიკური რეგულაციების შეუსრულებლობის შემთხვევაში იძულებული გახდებიან დატოვონ ევროკავშირი.

გლობალიზაცია, ეკონომიკური კარგახსნილობა, ხშირ შემთხვევაში, მასიური შეუფერხებელი მიგრაციული პროცესები ერთმხრივ ვითომ ამცირებს უმუშევრობას ერთ რომელიმე ქვეყანაში, მაგრამ ამავედროულად ზრდის უმუშევრობას მეორე ქვეყანაში. ეს მოვლენა მსოფლიო კრიზისის ფონზე სულ უფრო და უფრო ნათელი ხდება. ამავედროულად, სახელმწიფოებმა უნდა გაითვალისწინონ ერთი გარემოება, რომელიც პოსტინდუსტრიული საზოგადოებისთვისაა დამახასიათებელი, კერძოდ, მაღალი ტექნოლოგიები, თანამედროვე მეცნიერულ-ტექნიკური პროცესი იწვევს სამუშაო ძალის მუდმივ გამოთავისუფლებას. განსაკუთრებით რეალურ სექტორში. უნდა მოხდეს ამ სამუშაო ძალის ზუსტი პროფორინტაცია და გადასროლა შესაბამისად სხვა სექტორებში, თუნდაც ეს იყოს მომსახურების სფერო.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ა. აბრალავა. ეროვნული ეკონომიკა და გლობალიზაცია. თბილისი. 2005
2. ვ. პაპავა. არატრადიციული ეკონომიკისი. თბილისი. 2011
3. რ. ასათიანი. გლობალიზაცია, ეკონომიკური თეორია და საქართველო. თბილისი, 2010
4. შ. ვეშაპიძე, ე. ლეკაშვილი, ა. გრიშკაშვილი, ნ. ასლამაზიშვილი. მსოფლიო ეკონომიკა. თბილისი. 2008
5. Валерштайн И. Глобализация или переходный период. Экономические стратегии 2000, №2, М. 2000
6. ი. მესხია. „გლობალური კრიზისი და საქართველოს ეკონომიკა“. ჟურნალი სოციალურ ეკონომიკა №2. თბილისი. 2009
7. П.Кругман. «Великая ложь». М. 2004
8. რ. ასათიანი. მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი და ეკონომიკური თეორიის მეინსტრიმი. ჟურნ. სოციალური ეკონომიკა. №1. თბილისი. 2011
9. Д. Стиглиц. «Рынок не справился» www.neftegaz.ru 10.07.2009
10. ს. პავლიაშვილი. მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი და საქართველო. ჟურნ. „სოციალური

ეკონომიკა“ №1. თბილისი, 2011

11. ლ. ერჰარდი. კეთილდღეობა ყველასათვის. (თერგმანი გერმანულიდან). თბილისი, 2011

12. С. Павлиашвили. «Основные признаки регулирования рынка труда в регионе».

Международный научный информационно-аналитический журнал «Социальный Вестник». №3 (17). 2004г.

Solomon Pavliashvili

Georgian Tbilisi Teaching University Full professor,
Doctor of Economic Sciences, The Rector of
the Tbilisi Teaching University.

The World Economic Crisis and Peculiarities of Globalization

Summary

The article deals with the peculiarities of the world economic crisis and globalization at the modern stage, the positive and negative side of the globalization and its revealing character on the background of the world economic crisis. Speculative nature of the financial instruments, unreasonable, wrong activities of banking institutions, negligence of US Regulatory Service towards financial operations, often inaccurate, subjective assessments of International rating companies are considered as a main factor of economic crisis. It is considered that, on the one hand, globalization as a process promotes the process of reintegration of countries, regions and on the other hand it restricts the independent development of national economies. In EU ongoing economic processes is a clear example of contradictory development of globalization and national economies.

In the article the reasonable use of economy, state regulatory systems are considered as the main factor to overcome crisis, particularly, stimulating nature of economic policy. The article also deals with the macroeconomic parameters of separate countries. On the example of Europe it is shown that common economic regulations are sometimes a stimulator of social tension and in fact, changes of governments have no result.

ეკა ლეკაშვილი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

გლობალიზაციის პირობებში ეკონომიკური პოლიტიკის აქტუალური პრობლემების შესწავლისათვის

თანამედროვე ეტაპზე ინტენსიური საერთაშორისო ეკონომიკური ინტეგრაციის ფონზე იზრდება ეკონომიკური პოლიტიკის მნიშვნელობა, რაც განპირობებულია ქვეყნის განვითარებაზე გლობალიზაციის ეფექტებით. სწორად ფორმირებული სახელმწიფოებრივი პოლიტიკა საშინაო და საგარეო მიზნების მიღწევას უწყობს ხელს. გლობალიზაციის პირობებში, ერთის მხრივ ეროვნულ ინტერესებს შორის წინააღმდეგობა მატულობს, ხოლო მეორეს მხრივ იზრდება ქვეყნების ურთიერთდამოკიდებულების ხარისხი. ეს უკანასკნელი კი, თავის მხრივ, რისკების და საფრთხის შემცველია, განსაკუთრებით ეკონომიკური კრიზისების განვითარებისას. ეკონომიკური რყევები მტკივნეულად აისახება საგარეო ვაჭრობის, ფულად-საკრედიტო და სოციალურ სფეროებზე, ინვესტიციებზე, წარმოების ფაქტორების, საქონლისა და მომსახურების ბაზრებზე. ნათელია, რომ მუდმივად უნდა ხორცილედებოდეს ქვეყნის საერთაშორისო ეკონომიკური ინტეგრაციის და გლობალიზაციის ინტენსივობაზე დაკვირვება და შეფასება

სწორი ეკონომიკური პოლიტიკის ჩარჩო-პირობების ფორმირების მიზნით. ანალიზის შედეგების საფუძველზე შესაძლებელია მიღწევადი და ეფექტიანი ნაციონალური მიზნების ფორმირება.

კვლევის მიზანია საერთაშორისო ეკონომიკური ინტეგრაციის და გლობალიზაციის ინტენსივობის შესწავლა გლობალიზაციის KOF ინდექსზე დაყრდნობით.

გლობალიზაცია ნიშნავს მსოფლიო ქვეყნების ინტეგრაციას საერთო ეკონომიკური, პოლიტიკური და სოციალური სისტემების ქვეშ. თუმცა გლობალიზაციის ფენომენთან დაკავშირებით მკვლევარებს შორის ცხარე კამათი მიმდინარეობს. ზოგი მიიჩნევს, რომ გლობალიზაცია კაცობრიობის განვითარების ადრეულ ეტაპზე დაიწყო (Holton, 1998). ზოგი თვლის, რომ გლობალიზაცია თავისი თანამედროვე ფორმებითა და განვითარებით ჩამოყალიბდა ევროპის კოლონიზაციის დაწყებასთან ერთად (Hoogvelt, 1997; Robertson, 1992), სხვები გლობალიზაციის პროცესს უკავშირებენ სამრეწველო რევოლუციის განვითარებას და კაპიტალის თავისუფალი მოძრაობის დაწყებას (Gill, 1999), თუმცა ნათელია, რომ საერთაშორისო სავაჭრო კავშირების განვითარება, ნეოლიბერალიზმის ზრდა და სახელმწიფოთა უცხოეთზე ორიენტირებული სტრატეგიები გლობალიზაციის პროცესების ხელშეწყობი ფაქტორები გახდა.

გლობალიზაციის ტენდენციის დონის დადგენა და პროცესის ანალიზი იძლევა საშუალებას გამოვაცალკევოთ ის ქვეყნები, რომლებიც მეტი ღიაობით ხასიათდებიან და მზად არიან გახსნილი ურთიერთობებისთვის.

ქვეყნების გლობალიზებულობის დონის გამოსაკვლევად იყენებენ ე.წ. KOF ინდექსებს. ეს არის აგრეგირებული მაჩვენებელი, რომელიც მოიცავს ეკონომიკურ, სოციალურ და პოლიტიკურ ასპექტებს.

გლობალიზაციის KOF ინდექსის მიხედვით ეკონომიკურ გლობალიზაციას ახასიათებს საქონლის, კაპიტალის, მომსახურების, ინფორმაციული ნაკადების შორ მანძილზე გადატანა, პოლიტიკურ გლობალიზაციას – სამთავრობო პოლიტიკის დიფუზია, ხოლო სოციალურს – იდეების, ინფორმაციის, ადამიანური ურთიერთობების მაღალი ხარისხი. ეს მაჩვენებლები, თავის მხრივ, ეყრდნობა შემდეგ ქვეინდექსებს: რეალური ეკონომიკური ნაკადების მოცულობა; ეკონომიკის შეზღუდვები; ინფორმაციული ნაკადების მოძრაობა; პირადი კონტაქტების მაჩვენებლები; კულტურული სიახლოვის მონაცემები.

პოლიტიკური გლობალიზაციის ქვეინდექსები განისაზღვრება შემდეგი ინდიკატორებით: ქვეყანაში საელჩოების რაოდენობა, საერთაშორისო ორგანიზაციების წევრობა, საერთაშორისო ხელშეკრულებების რაოდენობა, გაეროს უსაფრთხოების საბჭოს მისიის წევრობა. აღნიშნული ინდექსები პროცენტულ მაჩვენებლებში გამოიხატება და ყოველწლიურად გაიანგარიშება. რაც უფრო მაღალია მაჩვენებელი, უფრო მეტია ქვეყნის გლობალიზებულობის დონე.

2010 წლის გლობალიზაციის KOF ინდექსის მიხედვით ყველაზე გლობალიზებული ათი ქვეყანაა: ბელგია (92.95), ავსტრია (92.51), ჰოლანდია (91.90), შვეიცარია (90.55), შვედეთი (89.75), დანია (89.68), კანადა (88.24), პორტუგალია (87.54), ფინეთი (87.31), უნგრეთი (87.00). აღნიშნულ რეიტინგში საქართველოს 69-ე ადგილი უკავია (61.29). ჩვენს მეზობელ, ასევე გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებს, აზერბაიჯანსა (55.18) და სომხეთს (54.99) შესაბამისად 95-ე და 96-ე პოზიციები¹. აღსანიშნავია, რომ ლიდერი ქვეყნების უმეტესობა ევროპის რეგიონს მიეკუთვნება. ამასთანავე, ისინი არ ითვლებიან წამყვან პოლიტიკურ და ეკონომიკურ მოთამაშეებად. თუმცა, როგორც მონაცემები გვიჩვენებს, ყველაზე უფრო აქტიურად არიან ჩართულნი მსოფლიოს ცხოვრების ყველა ასპექტში.

გლობალიზაციის KOF ინდექსი გამოიყენება დიდი რაოდენობის ქვეყნებისთვის ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში გლობალიზაციის ცვლილებების საკვლევად. გლობალიზაციის 2011 წლის ინდექსი მოიცავს 186 ქვეყანას 1970–2008 წლებში და განისაზღვრება 23 ცვლადზე დაყრდნობით.

KOF ინდექსის ეკონომიკური ხარისხი იზომება ერთის მხრივ ვაჭრობისა და ინვეს-

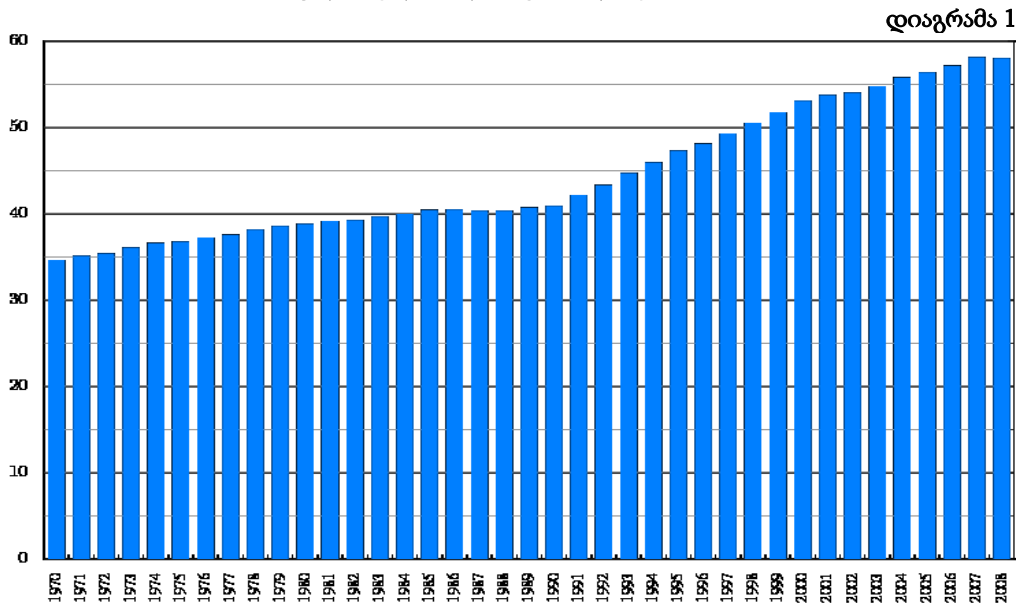
¹ www.globalization.kof.ethz.ch

ტიციების მოცულობით და, მეორეს მხრივ, ვაჭრობასა და კაპიტალის მოძრაობაზე დაწესებული შეზღუდვებით, რომლებიც ეროვნული ეკონომიკის დასაცავად გამოიყენება. გლობალიზაციის სოციალური განვრცობა აისახება ინფორმაციისა და იდეების განვრცობაში, ხოლო პოლიტიკური გლობალიზაცია გვიჩვენებს ქვეყნებს შორის პოლიტიკური თანამშრომლობის საკითხს.

KOF ინდექსის მიხედვით გლობალიზაცია იზომება 1-დან 100-მდე მასშტაბით და ცვლადები გამოიხატება პროცენტებით. ეს ამცირებს მონაცემთა მერყეობას დროის განმავლობაში. გამოყენებული მონაცემები განახლდა უკანასკნელი წლების მიხედვით. მიმდინარე მონაცემები არ არის შედარებადი გასულ წელს გამოცემულ მონაცემებთან, რადგან მონაცემთა ბაზა შეიცვალა. წინა წლებთან შედარება ტექსტებში ემყარება ახალი გაანგარიშების მეთოდს.

მთლიანად მსოფლიოში გლობალიზაციის პროცესების განვითარება სატრანსპორტო, საკომუნიკაციო საშუალებების და ინფორმაციულ ტექნოლოგიებთან იყო დაკავშირებული. მსოფლიოს გლობალურობის კოეფიციენტის განვითარების დინამიკა 1970-2008 წლებში ასახულია ¹ დიაგრამაზე. მსოფლიო დაახლოებით 20 ერთეულით (35-დან 55-მდე) უფრო დაახლოვდა 2007 წლისთვის 1970 წინა პერიოდთან შედარებით, თუმცა 2008 წელს კოეფიციენტმა მცირედით იკლო, რაც მსოფლიო საფინანსო კრიზისის გავლენით აიხსნება. საყურადღებო ფაქტია, რომ საქართველოს გლობალიზაციის ინდექსი, 2008 წელს ზრდით ხასიათდება (¹2 დიაგრამა).

მსოფლიო გლობალიზაციის დონე 1970-2008¹

მონაცემთა მიმდინარე ანალიზი ასახავს 2008 წლის საფინანსო და ეკონომიკურ კრიზისს. კრიზისის შედეგები მკაფიოდ აისახება გლობალიზაციის KOF ინდექსზე: კლება გამოიხატა სოციალურ და ეკონომიკურ გლობალიზაციის ინდექსით, ხოლო პოლიტიკური გლობალიზაცია ინარჩუნებს ზრდის ტემპს.

გლობალიზაციის KOF ინდექსზე დაყრდნობით გამოიკვეთა მსოფლიოს ყველაზე გლობალიზებული და ნაკლებად გლობალიზებული ქვეყნები. ბოლო პერიოდში გლობალიზაციის პროგრესული ზრდა შეინიშნებოდა აღმოსავლეთ ევროპის და ცენტრალური აზიის განვითარებად და სწრაფად მზარდ ქვეყნებში. თუმცა 2011 წელს გლობალიზაციის კოეფიციენტმა აჩვენა, რომ ამ ტენდენციამაც სტაგნაცია განიცადა 2008 წლიდან. გლობალიზაციის ხარისხი მაღალია აღმოსავლეთ ევროპაში, ცენტრალურ აზიაში, ინდუსტრიულ ქვეყნებში და დასავლეთ

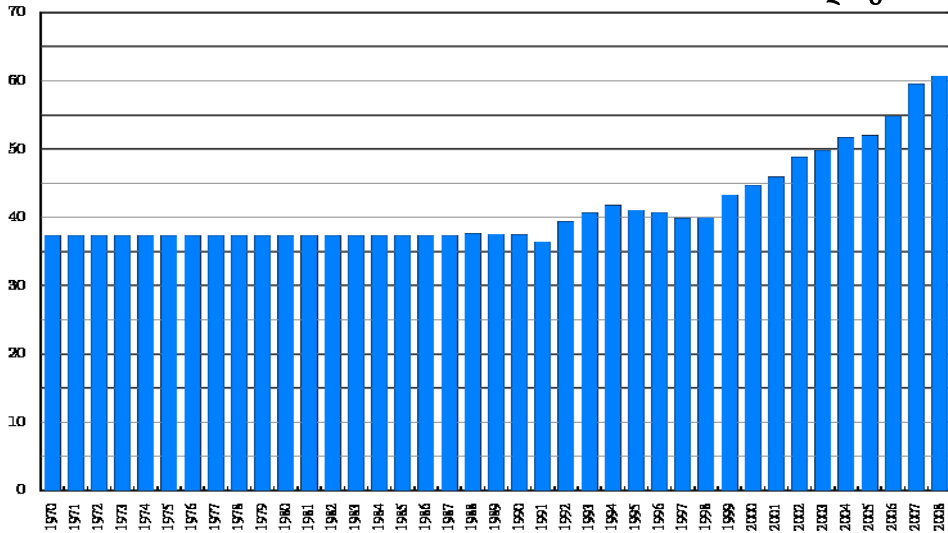
¹ www.globalization.kof.ethz.ch

ევროპაში, თუმცა დასავლეთ ევროპაშიც შეიმჩნეოდა სტაგნაცია გარკვეული პერიოდის განმავლობაში. გლობალიზაციის პროცესმა გადაინაცვლა აღმოსავლეთ აზიისა და წყნარი ოკეანის სივრცეში. გასულ წელთან შედარებით, როდესაც ინდექსი დაეცა შუა აღმოსავლეთსა და ჩრდილოეთ აფრიკაში, მიმდინარე წელს კვლავ გამოჩნდა გლობალიზაციის მაღალი დონე, თუმცა უკანასკნელი პერიოდის კრიზისული მოვლენები არ არის ასახული მიმდინარე ინდექსში.

საქართველოს გლობალიზაციის დონე 1970-2008¹

დიაგრამა 2

დიაგრამაზე ასახული მდგომარეობა ზუსტად ასახავს ქვეყნის ტრანსფორმირების ხანას: დახურული ეკონომიკური და პოლიტიკური სისტემიდან ღია ტიპის საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლას.

ამავე პერიოდში გლობალიზაციის პროცესი ევროპის რეგიონში ლოგიკური განვითარებით ხასიათდება: შედარებით ნელი ზრდა შეინიშნება 1970-1993 წლებში, ხოლო შემდეგი ათწლეულები 2-ჯერ უფრო სწრაფი გლობალიზაციის ხარისხით ვითარდება. 2008 წლიდან ეკონომიკურმა და სოციალურმა გლობალიზაციამ დაიწყო შენელება. მხოლოდ პოლიტიკური გლობალიზაცია შესუსტების გარეშე მიმდინარეობდა. ბელგია, ავსტრია, ნიდერლანდები და შვედეთი ამ ინდექსის მიხედვით რეიტინგის სათავეში იყვნენ გასულ წელს. შვედეთი ერთი ადგილით გადმონაცვლდა და ახლა მეხუთე ადგილზეა. მეხუთე პოზიციაზე მყოფი გერმანია კი გადანაცვლდა 16 ადგილზე. ბრუნეის სამეფომ გადმონაცვლა ყველაზე მაღალი ნახტომით 68 დან 38 ადგილზე, ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკამ გადაინაცვლა 24 ადგილით და 92 პოზიცია დაიკავა.

თუ უფრო სიღრმისეულად განვიხილავთ 2011 წლის ანგარიშს, ვნახავთ, რომ ეკონომიკური გლობალიზაციის ინდექსი მოიცავს რეალური ეკონომიკის მოცულობას. ეს უკანასკნელი, კი, თავის მხრივ, შედგება მშპ-დან პროცენტულად განსაზღვრული შემდეგი კომპონენტებისაგან: საგარეო ვაჭრობა; პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები; ტრანსფერები უცხოელი მოქალაქეებისთვის – არარეზიდენტებისთვის.

ეკონომიკური გლობალიზაციის კიდევ ერთი შემადგენელი ნაწილია შეზღუდვების, აკრძალვების ოდენობა. ის მოიცავს შემდეგ ქვეკომპონენტებს: ფარული საიმპორტო ბარიერები; საშუალო სატარიფო განკვეთები; გადასახადები საერთაშორისო ვაჭრობაზე; კაპიტალის ანგარიშების შეზღუდვები.

¹ www.globalization.kof.ethz.ch

ეკონომიკური გლობალიზაცია. გასულ წელს სინგაპური იყო ეკონომიკური გლობალიზაციის რეიტინგის სათავეში, რომელსაც მოჰყვებოდა ლუქსემბურგი, ირლანდია, მალტა და ბელგია – თითოეული მათგანი არის პატარა, ღია ეკონომიკა. ნიდერლანდები ეკონომიკური გლობალიზაციის სვეტში მეექვსე ადგილს იკავებს, შვეიცარია კი 24 პოზიციას. ისეთი დიდი ქვეყნები, როგორებიცაა გერმანია და აშშ, შესაბამისად, 28 –ე და 50 –ე ადგილებზე არიან. იაპონია 92 პოზიციანაა. ბურუნდი, ნიგერია და ეთიოპია კვლავ ეკონომიკურად ყველაზე ნაკლებად გლობალიზებულ ქვეყნებად გვევლინებიან.

სოციალური გლობალიზაციის კომპონენტი შედგება პირადი კონტაქტებისაგან, რაც თავის მხრივ მოიცავს: სატელეფონო კავშირებს, ტრანსფერებს, უცხოელი მოსახლეობის წილს მთლიან მოსახლეობაში, უცხოური წერილების რაოდენობას. ასევე, მოიცავს ინფორმაციულ ნაკადების, რომელიც მოიცავს: ინტერნეტის მომხმარებლებს (მოსახლეობის 100 სულზე), ტელევიზორების რაოდენობას (მოსახლეობის 1000 სულზე) და ბეჭდვითი მედიას (წილი მშპ-ში). და ბოლოს კულტურული სიახლოვის კოეფიციენტისგან, რომელიც მოიცავს: მაკდონალდსის რესტორნების რიცხვს ქვეყანაში, ასევე, წიგნებით საერთაშორისო ვაჭრობის მოცულობას.

სოციალური გლობალიზაცია. შვეიცარია, ავსტრალია, ბელგია და კანადა კვლავ სოციალური გლობალიზაციის რეიტინგის სათავეში არიან, გერმანია 12–ე პოზიციანაა, ჩინეთი და ინდოეთი(მიუხედავად მოსახლეობის სიმრავლისა), შესაბამისად 130 და 150 პოზიციებს იკავებენ. უკანასკნელ ადგილებს იკავებენ მიანმარი, ტიმორ–ლესტე და კონგოს დემოკრატიული რესპუბლიკა.

პოლიტიკური გლობალიზაცია. პოლიტიკური გლობალიზაციის ტოპ ათეულში ცვლილებები არ განხორციელებულა ევროპის ქვეყნების მიხედვით. საფრანგეთი პირველ ადგილზეა, მას მოყვება იტალია, ბელგია, ავსტრია და ესპანეთი. დიდი ბრიტანეთი 90-ე, იაპონია 34-ე და აშშ 15 პოზიციას იკავებს.

2011 წლის გლობალიზაციის ინდექსის მიხედვით საქართველო 74 ადგილზეა (60.71); ეკონომიკური გლობალიზაციის მიხედვით 33-ე ადგილზე (78.54); სოციალური გლობალიზაციის მიხედვით 99-ე ადგილზე (49.48); პოლიტიკური გლობალიზაციის ინდექსით 139-ე ადგილზე (52.03).

გლობალიზაციის ტენდენციებში ჩართვა და მსოფლიო მეურნეობაში ქვეყნების ინტეგრაცია სხვა ქვეყნებთან, საგარეო ეკონომიკური კავშირების გაფართოებით ხორციელდება. მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის და ინტეგრაციის პროცესებში გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებისათვის, მათ შორის საქართველოსთვის, დიდი მნიშვნელობა აქვს საგარეო ვაჭრობის მასშტაბების ზრდას.

ამრიგად, გლობალიზაციის თანამედროვე კვლევები გვიჩვენებს, რომ რაც მეტად არიან ჩართული ქვეყნები გლობალიზაციის პროცესებში, მით უფრო აქტიურად ინარჩუნებენ მინიმალურ შემზღუდავ ბარიერებს თავისუფალი ვაჭრობისა და კაპიტალის მოძრაობის გზაზე, მათი კანონმდებლობა საზოგადოდ უფრო მოწესრიგებულია, სამეწარმეო გადასახადები კი მაღალი. პოლიტიკა ტექნოლოგიების დარგში ხელს უწყობს ინოვაციებს. ასეთი ქვეყნებში უფრო მიზანდასახულად ატარებენ კანონის უზენაესობისა და საკუთრების დაცვის პრინციპებს, მეორე მხრივ, ნაკლებად გლობალიზებული ქვეყნები მიდრეკილნი არიან ისეთი პოლიტიკის გატარებაზე, რომელიც დაფუძნებულია ბაზრების ფუნქციონირებაში უშუალო ჩარევაზე, რაც მკვეთრად ამცირებს მათ კონკურენტუნარიანობას. გლობალიზაციის KOF ინდექსის საფუძველზე შესაძლებელია ისეთი ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავება და გატარება, რომელიც საშუალებას მოგვცემს გავაფართოვოთ წარმოების მოცულობა და მოხმარების შესაძლებლობები, განვსაზღვროთ ეროვნული ბაზრის გახსნილობის პროცესებში უცხოური კონკურენტისაგან, სავალუტო რისკების რყევებისგან თავდაცვის პოლიტიკა; ეფექტიანად ვისარგებლოთ საგარეო პოლიტიკური და სოციალური კავშირებით. ეს უკანასკნელი კი ხელს შეუწყობს სწრაფ ეკონომიკურ განვითარებას და სტაბილურობის მიღწევას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Press Release. Kof index of Globalization 2011. Friday, 18 March 2011
2. Economic Policy, Globalization and the Labour Movement: Changes in the Global Economy, GLU, Paper No.1 Feb.2008
3. Edward Elger, Globalization, Economic Development and Inequality. An Alternative Perspective;
4. Edward Feser, Globalization, Regional Economic Policy and Research

Eka Lekashvili

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University,
Associate Professor, Academic Doctor of Economics

For the Study of Actual Problems of Economic Policy under Globalization

Summary

KOF index of globalization and modern studies show that the more countries are involved in the globalization process the more actively they maintain minimum restricting barriers to free trade and capital circulation. Their legislation is generally more perfect and taxes for entrepreneurs are high. Policy in the field of technologies supports innovations. In such countries principles of supremacy of law and protection of property rights are maintained more deliberately. On the other hand, less globalized countries are oriented on the implementing the policy based on direct intervention in market functioning, which considerably reduces their competitiveness. Based on KOF index it's possible to develop and implement the economic policy, which enables us to increase the volume of production output and possibilities of usage, define the policy protecting from foreign competition and currency risk fluctuations in terms of openness of national market and to benefit from external political and social relations. The latter will promote rapid economic development and achieving stability.

ხათუნა ბერიშვილი

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

გლობალიზაცია და საინვესტიციო აქტივობის ზრდის პრობლემები საქართველოში

საინვესტიციო გარემო ეს არის კაპიტალდაბანდებაზე მოქმედი ობიექტურ და სუბიექტურ ფაქტორთა ერთობლიობა, რომელიც ზეგავლენას ახდენს ინვესტიციების მოზიდვის პროცესზე, არეგულირებს მას. იმ ფაქტორთა რიცხვს რომლებიც განსაზღვრავენ საინვესტიციო კლიმატს საქართველოში, მიეკუთვნება ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური მდგომარეობა, კრიმინოგენული ვითარება, საკანონმდებლო ბაზა, საგადასახადო სისტემა, შრომითი და ბუნებრივი რესურსების სიახვე და სხვა.

უკანასკნელ პერიოდებში მსოფლიოში, განსაკუთრებით განვითარებად და აზიის ქვეყნებში ჩამოყალიბებული ტენდენცია მეტყველებს იმაზე, რომ მსოფლიოში უმკაცრესი კონკურენციაა პირდაპირი ინვესტიციების მოზიდვის თვალსაზრისით. ასეთ პირობებში საქართველომ უნდა მოძებნოს თავისი „მიზიდველობის ცენტრი“ უცხოური ინვესტიციებისთვის, რაც უპირველეს ყოვლისა გულისხმობს ეკონომიკის ლიბერალიზაციას, ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემოს შექმნას.

ამ მხრივ ქვეყანაში გადაიდგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯები რაც გამოვლინდა შემდეგში:

ეკონომიკური რეფორმები ქვეყანაში ატარებენ სისტემატიურ ხასიათს; სტრატეგიული გეოპოლიტიკური მდებარეობა ქვეყანას ეკონომიკური განვითარების დაჩქარებისათვის, ამ მეტად მნიშვნელოვანი რესურსის ათვისების და გამოყენების შესაძლებლობას აძლევს; შეიქმნა ხელსაყრელი სავაჭრო რეჟიმი; ჩატარდა ლიბერალური საგადასახადო რეფორმა; გამარტივდა ლიცენზირებისა და ნებართვების პროცედურა; ჩამოყალიბდა კორუფციისაგან თავისუფალი გარემო და ამოქმედდა ბიზნესში კანონიერების მექანიზმები.

საქართველო, სამწუხაროდ იმ ქვეყანათა რიცხვს განეკუთვნება, რომელსაც უცხოური კაპიტალის გარეშე არ შეუძლია ეკონომიკის დაჩქარებული აღორძინება. მიუხედავად ამისა, საზოგადოებაში ხშირად არის აზრთა სხვადასხვაობა იმასთან დაკავშირებით, სასარგებლოა თუ არა ქვეყნისთვის უცხოელი ინვესტორის შემოსვლა, როგორც ე.წ. „მწვანე ველის“ ინვესტიციების, ასევე მოქმედი ობიექტების შესყიდვის გზით.

რუსეთ-საქართველოს ომისა და მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის შედეგად, საქართველოში უცხოური ინვესტიციების შემოდინება შენედა. თუმცა ქვეყანაში განხორციელებული ინსტიტუციური რეფორმები, პოლიტიკური ცვლილებები მნიშვნელოვან პერსპექტივებს ბადებს ინვესტიციური საქმიანობის შემდგომი გაღრმავების თვალსაზრისით. კერძოდ, იქმნება ყველა პირობა ინვესტიციების მოზიდვისთვის ეკონომიკის ისეთ დარგებში, რომელთა განვითარება ხელს შეუწყობს ქვეყნის ეკონომიკურ წინსვლასა და საერთაშორისო ეკონომიკაში სათანადო ადგილის დამკვიდრებას. ამ მხრივ, საქართველოში ყველაზე პერსპექტიული დარგებია ტურიზმი, მშენებლობა, სოფლის მეურნეობა, ტრანსპორტი და კომუნიკაციები. ეს დარგები საჭიროებენ სახელმწიფოს მხრიდან მხარდაჭერას, რომელიც უნდა გამოიხატოს მოქნილი საკანონმდებლო ბაზისა და საგადასახადო სისტემის შექმნაში, გარკვეული შეღავათების სისტემის დაწესებაში, იმ მიზნით, რომ მოხდეს ამ დარგებში ინვესტიციების გაფართოვება.

საქართველოში საინვესტიციო საქმიანობას არეგულირებს კანონი „ინვესტიციების სახელმწიფო მხარდაჭერის შესახებ“, რომლის მიზანია ინვესტიციების განხორციელების ხელშეწყობა, ინვესტიციების დაბანდებისა და სამეწარმეო საქმიანობისათვის აუცილებელი პროცედურების გაუმჯობესება. ეს კანონი ვრცელდება საქართველოს ტერიტორიაზე განხორციელებულ ნებისმიერ ინვესტიციაზე.

ინვესტიციების მთავარი ფუნქციაა ხელი შეუწყოს ეროვნული ეკონომიკის ზრდის ტემპების დაჩქარებას, გამოაცოცხლოს და წახალისოს კრიზისში მყოფი საწარმოები, უზრუნველყოს შიდა წარმოება აუცილებელი ფინანსური სახსრებით, ხელი შეუწყოს ქვეყნის ინტეგრაციულ პროცესში ჩართვასა და ადგილობრივი კადრების კვალიფიკაციის ამაღლებას.

საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობამ 2011 წლის III კვარტალში 266 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, რაც 66 პროცენტით აღემატება 2010 წლის მაჩვენებელს, ხოლო მიმდინარე წლის II კვარტალის მაჩვენებელზე 31 პროცენტით მეტია. ამასთან, I-III კვარტალების ჯამური წინასწარი მონაცემები 49 პროცენტით აჭარბებს 2010 წლის შესაბამისი პერიოდის მაჩვენებელს. ცხრილი 11 ასახავს უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების დინამიკას 2009-2011 წლებში.

ცხრილი¹¹

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოში 2009-2011* წწ. (მლნ. აშშ დოლარი)

	2009				2010				2011		
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები	114.0	177.2	173.2	194.0	166.5	208.3	225.6	214.1	173.7	203.4	266.0

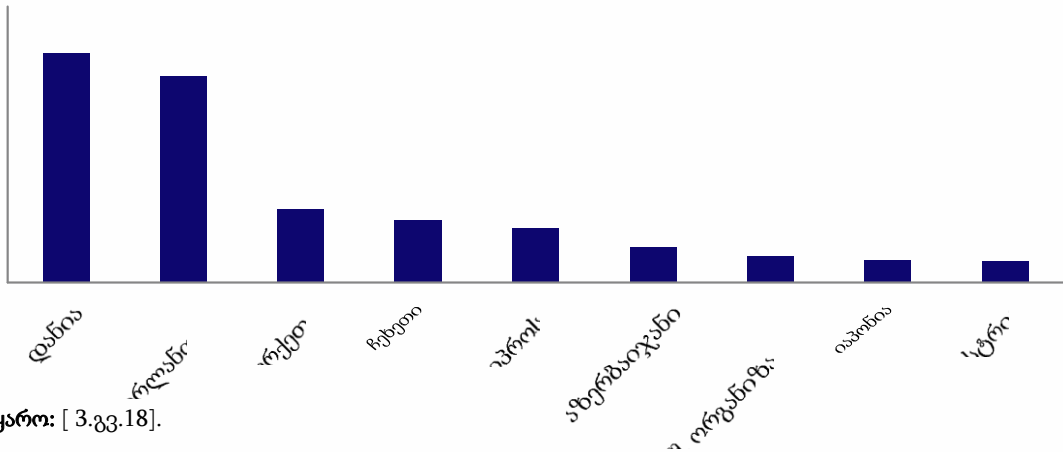
წყარო: [3. გვ.14]

2011 წლის I-III კვარტალში საქართველოში განხორციელებულმა პირდაპირმა უცხოურმა ინვესტიციებმა ჯამურად 643 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, ხოლო შვიდი უმსხვილესი პირდაპირი

ინვესტორი ქვეყნის წილმა - 79 პროცენტი. მათ შორის დანიას უკავია პირველი ადგილი 100 მლნ, შემდეგ პოზიციასზე ნიდერლანდები- 90 მლნ. აშშ დოლარით.

საინტერესოა ქვეყანაში ინვესტიციების დარგობრივი სტრუქტურა, რომელიც ასახავს იმას, თუ რომელი დარგია უფრო მიმზიდველი და საინტერესო ინვესტიციების განსახორციელებლად.

უმსხვილესი ინვესტორი ქვეყნები 2011 წლის III კვარტალში

წყარო: [3.გვ.18].

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები ეკონომიკის სექტორების მიხედვით 2010-2011* წწ.

2010-2011

I - III

სულ	208.3	225.6	600.4	173.7	203.4	266.0	643.1	
	მათ შორის:							
მრეწველობა	55.7	91.5	42.1	189.3	82.8	29.5	28.2	140.5
საფინანსო სექტორი	10.4	26.0	53.2	89.6	39.8	34.3	49.5	123.6
ენერგეტიკა	16.0	-5.7	4.9	15.3	19.9	-26.9	86.1	79.2
უმრავი ქონება	15.7	39.6	52.6	107.9	7.0	49.0	21.5	77.5
ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა	15.0	33.6	38.5	87.1	1.8	56.0	16.5	74.3
მშენებლობა	3.1	-7.3	7.9	3.7	14.4	12.5	4.2	31.2
ჯანმრთელობის	0.1	-0.2	0.0	-0.2	3.9	1.1	13.5	18.5
სასტუმროები და სოფლის მეურნეობა	22.7	-10.3	4.1	16.5	3.4	8.9	2.5	14.7
სოფლის მეურნეობა	3.3	2.9	0.8	7.0	1.6	1.9	5.7	9.2
დანარჩენი	24.5	38.3	21.4	84.2	-1.0	37.1	38.3	74.4

წყარო: [3.გვ. 22]

როგორც ამ სქემიდან ჩანს, ინვესტიციების დარგობრივ სტრუქტურაში 2011 წლის მესამე კვარტალში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ენერგეტიკას, რომელშიც 86 მლნ. აშშ დოლარის ინვესტიცია განხორციელდა, მეორე ადგილზეა საფინანსო სექტორი - 49,5 მლნ. აშშ დოლარი, მნიშვნელოვნად გააქტიურდა ინვესტიციები ჯანდაცვასა და სოფლის მეურნეობაშიც. გლობალური ფინანსური კრიზისის გამო დაეცა ინვესტიციები მშენებლობაში.

2011 წლის პირველი კვარტალში საქართველოს წმინდა საერთაშორისო საინვესტიციო პოზიციამ 12,4 მლრდ აშშ დოლარი შეადგინა, რაც წინა წლის შესაბამისი პერიოდის მაჩვენებელს 10.9%-ით აღემატება. მთლიანი აქტივები 3,8 მლრდ აშშ დოლარია, სადაც

70.7% სარეზერვო აქტივებს უკავია, რაც წინა წლის პირველი კვარტალის მონაცემებს 23.6%-ით აღემატება და მიმდინარე წლის 31 მარტის მდგომარეობით 2.7 მლრდ აშშ დოლარს შეადგენს.

საანგარიშო პერიოდისთვის, მთლიანმა ვალდებულებებმა 16,2 მლრდ აშშ დოლარი შეადგინა. პირდაპირი ინვესტიციებისადმი ვალდებულებები, წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით, 8.4%-ით გაიზარდა და 8,0 მლრდ აშშ დოლარს გაუტოლდა.

პორტფელური ინვესტიციების ვალდებულებები წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით 32.0%-ით არის გაზრდილი (ძირითადად საქართველოს რკინიგზის მიერ გამოშვებული ევრობონდების ხარჯზე) და 1,2 მლრდ აშშ დოლარს აღემატება. აქედან, 550,6 მლნ აშშ დოლარი სამთავრობო ევრობონდებია.

სხვა ინვესტიციები საანგარიშო პერიოდის ბოლოსთვის, წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით, 15.4%-ით გაიზარდა და 7,0 მლრდ აშშ დოლარს გაუტოლდა. მათ შორის 5,8 მლრდ აშშ დოლარი სესხებს უჭირავს.

2011 წლის მარტში, წინა წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით ეროვნული ბანკის სასესხო ვალდებულებები 0.4%-ით გაიზარდა, რაც გამოწვეულია ძირითადად საკურსო ცვლილებით და 663,0 მლნ აშშ დოლარს გაუტოლდა. სამთავრობო სექტორის სასესხო ვალდებულებები 23.2%-ით გაიზარდა სავალუტო ფონდის კრედიტების და სხვა გრძელვადიანი ვალდებულებების ხარჯზე.

ამავე პერიოდში, საბანკო სექტორის სასესხო ვალდებულებები 10.0%-ით არის გაზრდილი. აქედან, გრძელვადიანი ვალი 4.3%-ით შემცირდა, ხოლო მოკლევადიანი ვალი 3.9-ჯერ გაიზარდა. გასული წლის შესაბამისი პერიოდის მიმართ, ვალდებულებები ნაღდი ფულის და დეპოზიტების სახით 58.7%-ით გაიზარდა.

2011 წლის მარტის ბოლოსათვის, ეროვნული ბანკის სხვა გრძელვადიანმა ვალდებულებებმა 228,4 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, რაც განაწილებულ ნასესხობის სპეციალურ უფლებებს წარმოადგენს. მრავალი დასავლური კომპანია ჯერ კიდევ არასაკმარისად არის ინფორმირებული საქართველოში დარგობრივი განვითარების ტენდენციებისა და შესაძლო პარტნიორობის შესაძლებლობების შესახებ. ასეთი გაურკვევლობა ამუხრუჭებს ინვესტიციების შემოდინებას ქვეყანაში.

როგორც საქართველოს ეროვნული საინვესტიციო სააგენტო გვამცნობს, საქართველოს სამრეწველო პოტენციალი საკმაოდ მაღალია და შესაბამისად მოტივირებულია სწრაფად განვითარდეს. აქედან გამომდინარე, უცხოური ფირმები და ინვესტორები ეძებენ შესაძლებლობას რათა განახორციელონ ინვესტიციები ჩვენს ქვეყანაში. ხელისუფლების მიერ ჩატარებული ღონისძიებების მთელი კომპლექსი მიმართული დინამიკური ეკონომიკური ზრდის, ბიზნესის კანონმდებლობის გაუმჯობესების, ლიბერალური საგადასახადო კოდექსისა და ძლიერი საკანონმდებლო ბაზის შექმნისაკენ, რომელიც უზრუნველყოფს ინვესტორთა ინტერესების დაცვას, სწორედ ინვესტირების წახალისებისთვისაა განხორციელებული, ამას ემატება იაფი, განათლებული და კვალიფიციური სამუშაო ძალა, რაც განაპირობებს მყარი პლატფორმის არსებობას წარმატებული ბიზნესის ჩამოსაყალიბებლად საქართველოში.

ამავე სააგენტოს მონაცემებით, საქართველოში არსებული 4.600-ზე მეტი კომპანია უცხოელი ინვესტორების მეშვეობითაა დაარსებული. ამ კომპანიებში კაპიტალიზირდება საქართველოს მრავალენოვანი და განათლებული სამუშაო ძალა. ინვესტირების მხრივ საქართველო მიმზიდველია შემდეგი ფაქტორების მიხედვით: საქართველოში არსებობს კონკურენტუნარიანი და შეღავათიანი შრომითი რესურსები, უძრავი ქონება და გადასახადები; სამუშაო ძალის მნიშვნელოვანი ნაწილი (1.9 მლნ. ადამიანი) არის უმაღლესი განათლებით - 30,8%-ს აქვს უნივერსიტეტის დიპლომი; საშუალო თვიური ნომინალური ხელფასი ევროპულ ეკვივალენტთან შედარებით არის დაბალი - 2010 წელს, იგი შეადგენდა 346 აშშ დოლარს; უმუშევარი მოსახელობიდან 50.4% (169 100 ადამიანი) არის 20-დან 34 წლამდე ასაკის; საქართველო გამოირჩევა დაბალი ტარიფებით, საზღვარზე განბაჟების პროცედურების გამარტივებით, პრეფერენციული სავაჭრო რეჟიმებით თავის ძირითად პარტნიორებთან, მათ შორის ევროკავშირსა და ამერიკასთან. ასევე თავისუფალი სავაჭრო

ურთიერთობა აქვს თურქეთთან და დსთ-ს ქვეყნებთან. საქართველო არის მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრი 2000 წლიდან და არ გააჩნია რაოდენობრივი შეზღუდვები სავაჭრო ურთიერთობებში. საქართველოს საგარეო ვაჭრობა სწრაფად მზარდია 2003 წლიდან რაც შედეგია აგრესიული და მწვავე პოლიტიკური და ეკონომიკური რეფორმებისა; საქართველო ვიზიტორებს სთავაზობს მაღალი ხარისხის საცხოვრებელ პირობებს, რაც დაკავშირებულია სუფთა გარემოსთან და ეკოლოგიურად სუფთა საკვებ პროდუქტებთან.

ინვესტიციების დარგში მთავრობის ოპტიმისტური პროგნოზების მიუხედავად, მათ რეალობად გადაქცევას აუცილებელია წინ უნდა უძღოდეს ისეთი ნაბიჯები, როგორცაა: სახელმწიფო საინვესტიციო პროგრამების განსაზღვრა, რომლის საფუძველზეც მოხდება სახელმწიფო საინვესტიციო მიმართულების სიღრმისეული დამუშავება, სადაც გამოიკვეთება პრიორიტეტულ მიმართულებებზე დაყრდნობით თითოეული პროგრამის როგორც ძირითადი მიზნები, ასევე ამ მიზნების მისაღწევად აუცილებელი ხარჯების მოცულობა, დაფინანსების წყაროები, ფორმები და საბოლოო ჯამში პროგრამის რეალიზაციიდან გამომდინარე მოსალოდნელი ეკონომიკური და სოციალური შედეგები. მეტად მნიშვნელოვანია ასევე, საინვესტიციო ფონდების, სალიზინგო და სადაზღვევო კომპანიების და სხვადასხვა სახის ბირჟების შექმნისა და განვითარების სახელმწიფო საინვესტიციო პროგრამების შემუშავება, რომელიც ხელს შეუწყობს საინვესტიციო რესურსების მოზიდვას და აქედან გამომდინარე, უფრო მრავალფეროვანს გახდის ინვესტიციების განხორციელების ფორმებს, გააუმჯობესებს ინვესტიციების განაწილებისა და საინვესტიციო ობიექტების შერჩევის პროცედურას.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, სწრაფი ეკონომიკური აღმავლობა შეუძლებელია ინვესტიციების ქვეყანაში მოზიდვის გარეშე. ამისათვის საჭიროა აღმოიფხვრას ის მავნე ტენდენციები, რომლებიც ხელს უშლის ინვესტიციების საქართველოში დაბანდვასა და საინვესტიციო პროექტების განხორციელებას, რათა ინვესტორებს შეექმნათ წარმატებული ფუნქციონირების შესაძლებლობები.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა: www.nplg.gov.ge
2. საქართველოში საინვესტიციო გარემოს სრულყოფის პრინციპები, თბ. 2009.
3. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ანგარიში: <http://www.geostat.ge/>
4. Doing Business - Measuring Business Regulations: <http://www.doingbusiness.org>
5. საქართველოს ეროვნული ბანკი: <http://nbg.gov.ge/>
6. საქართველოს ეროვნული საინვესტიციო სააგენტო: www.investingeorgia.org/

Khatuna Berishvili
Sokhumi State University,
Associated Professor
Academic Doctor of Economics

Globalization and problems of investment activities in Georgia

Summary

Investment environment it is a collection of objective and subjective factors that affect the capital attraction and allocation processes. Investments are crucial for Georgia for insuring economic growth, achieve higher economic efficiency and to increase the overall employment level in the country. Because Georgia is not resource rich country and free investment resources are scarce the only source of investment is foreign direct investments inflows. Rapid economic growth and development is impossible without the inflow of substation number of foreign direct investments. For attracting the

substantial volume of foreign direct investment it is essential to overcome and solve those negative tendencies that are real impediment for investments inflow in our country. Creating the supportive environment for foreign investors will result in high volume of FDI inflow in Georgia that will ultimately lead us to economic growth and possible economic prosperity.

Леонович Александр Николаевич

Республика Беларусь. Военная академия,
заместитель начальника кафедры социальных наук

Тихонович Наталия Станиславовна

Республика Беларусь. Белорусский государственный университет,
старший преподаватель кафедры экономической теории

Современные тенденции развития мирового рынка вооружения и военной техники

Обеспечение национальной безопасности и обороноспособности в условиях обострения конкурентной борьбы и межстранового соперничества на мировой арене требует от любого члена мирового сообщества уделять серьезное внимание оснащению своих Вооруженных сил современным вооружением и военной техникой (ВВТ). Военно-промышленная база большинства стран мира не в состоянии удовлетворить все потребности национальных армий в ВВТ, и спрос на них покрывается с помощью импорта. Кроме того, созданное во многих странах на предыдущих этапах развития военное производство и низкая емкость внутреннего рынка делают необходимым экспорт части производимой военной продукции. Реализация интересов экспортеров и импортеров вооружения и военной техники реализуется на мировом рынке ВВТ.

Мировой рынок вооружения и военной техники представляет собой систему военно-экономических отношений между странами, военно-промышленными корпорациями по поводу купли-продажи ВВТ, изделий двойного назначения, технологий их производства [1, с.207]. Он состоит из совокупности региональных и национальных рынков ВВТ.

Анализ функционирования мирового рынка ВВТ является сложной и комплексной задачей. Это обусловлено рядом обстоятельств:

- глобальной перестройкой оборонных индустрий развитых стран мира в конце 90-х гг., чему послужило сокращение военных бюджетов практически всех стран мира. В результате слияний и поглощений компаний только в военной промышленности США с 1990 по 2003 г. произошло сокращение фирм-производителей самолетов и кораблей с 8 до 3, тактических ракет с 13 до 3, спутников с 8 до 6, ракет-носителей с 6 до 3, вертолетов с 4 до 3, колесных машин с 6 до 3 [2, с.47];

- снижением закупок ВВТ для внутренних потребностей и расширение торговли вооружением и военной техникой крупнейшими военно-промышленными компаниями, что так же связано с уменьшением военных расходов. В период с 1990 по 1997 гг., сложилась уникальная ситуация, при снижении объема экспорта ВВТ, его удельный вес в общем объеме национального военного производства заметно вырос в США – с 11 до 21 %, Франции – с 31 до 41 %, Великобритании – с 38 до 50 %. В России, в конце 90-х гг. поставки ВВТ за рубеж примерно в 3-4 раза превышали соответствующие поставки собственным вооруженным силам [3, с.49];

- объединением оборонной промышленности на международном уровне, в связи с тем, что внутренний рынок ВВТ отдельных стран (особенно европейских) был явно недостаточен для рентабельного существования на нем национальных военных производств;

- усилением кооперационных процессов, для осуществления больших проектов в области военного производства, обусловленных ростом стоимости вооружения и военной техники. Наи-

более известным примером межгосударственной кооперации стало сотрудничество компаний ведущих европейских стран (Великобритания, Франция, Германия, Бельгия, Испания, Турция, Люксембург) для разработки крылатого еврогрузовика «Эйрбас А400М».

Изучение мирового рынка вооружения и военной техники имеет большое значение, в связи с чем его исследованием занимается большое количество центров и организаций. Среди них наиболее признанными и авторитетными международными научными центрами являются: Стокгольмский институт изучения проблем мира (SIPRI), Исследовательская служба Библиотеки Конгресса США (CRS), Лондонский международный институт стратегических исследований (IISS), Американское агентство по контролю над вооружением (ACDA). В Российской Федерации проблемами экспорта вооружения и военной техники занимается Центр анализа мировой торговли оружием (ЦАМТО) и Центр анализа стратегий и технологий (ЦАСТ).

Однако информация данных аналитических центров имеет ограниченную степень достоверности. Это связано с тем, что они используют различные методики при анализе динамики развития мирового рынка ВВТ, что выражается в наличии различий в количественной оценке объемов. Кроме того, они не располагают полной информацией об основных параметрах контрактов или поставок ВВТ, в том числе по следующим показателям: временными (дата контракта, срок действия, график поставок техники, график расчетов); количественными; географическими (страна-получатель, страна-поставщик, промежуточное расположение); финансовыми (сумма оплаты, вид и форма, условия расчетов); техническими (тип боевой техники, ее состояние).

В комплексе данные аспекты порождают сложности в исследовании мирового рынка ВВТ.

Выход на мировые рынки ВВТ осуществляется через систему международных военно-экономических отношений. Основными формами международных военно-экономических отношений выделяют: помощь иностранным государствам; торговля вооружением и военной техникой; лицензионное производство ВВТ; совместная разработка вооружения и военной техники; международный стратегический альянс производителей ВВТ; совместное предприятие по производству ВВТ; транснациональные слияния и поглощения[4, с.6].

Однако основное место в международных военно-экономических отношениях занимает торговля вооружением и военной техникой. Пик торговли оружием пришелся на 1987 г. и составил 40,6 млрд долл. Но уже с 1988 г. начался практически непрерывный спад мировых оружейных поставок. В 1994 г. в мире было реализовано продукции военного назначения всего на 19,7 млрд долл., т. е. почти в 2,1 раза меньше, чем в 1987 г.[5, с.37]. Это было обусловлено резким уменьшением мировых военных расходов после окончания холодной войны.

В начале XXI продажи ВВТ постепенно стали возрастать. По данным центра анализа мировой торговли оружием ежегодный объем мирового экспорта ВВТ в 2003-2010 гг. стабильно возрастал до 2008 года включительно. Из-за мирового экономического кризиса в 2009 году объем мирового экспорта ВВТ снизился до 46,93 млрд долл, однако уже в 2010 году достиг своего максимума за 8-летний период – 57,843 млрд долл.(табл.1)[6]. Основными участниками мирового рынка вооружения и военной техники являются: среди развитых стран – США, Великобритания, Франция, Германия, Израиль, Италия; транзитивных стран – Россия, Китай, Украина. На пять крупнейших поставщиков ВВТ (США, Россия, Германия, Франция, Великобритания) в последние годы приходилось 74,2 % всех поставок.¹

---

¹ Рассчитано автором по данным Центра анализа мировой торговли оружием – 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://armstrade.org/>. 7.02.2012г.

Экспорт вооружения и военной техники в 2003–2010 гг. (млн долл.)

Годы	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2003-2010
Экспорт ВВТ	26548,0	27613,3	29945,3	36390,7	47804,5	48062,4	46930,3	57843,2	321137,7

Лидером в торговле военной продукцией являются Соединенные Штаты Америки. США прошли путь от импортера, практически полностью зависящего от зарубежных поставок вооружения и военной техники до крупнейшего в мире экспортера ВВТ. Гражданская война в Америке дала толчок быстрому развитию «оружейного бизнеса». Уже в конце 60-х и в 70-е гг. XIX в. американское оружие и боеприпасы продавались в 22 странах, включая Китай и Японию. Быстрыми темпами росли масштабы экспорта американского вооружения и военной техники в годы Первой и особенно Второй мировых войн. После окончания Второй мировой войны США заняли господствующее положение.

Результаты рейтинга ЦАМТО свидетельствуют, что и на современном этапе, первое место по фактическому экспорту ВВТ занимают США, которые в период с 2003 по 2010 гг. продали вооружения и военной техники на сумму 119338,8 млн долл., второе место заняла Россия – 45452,1 млрд долл., третье Франция – 20223,1 млн долл., четвертое Германия – 24599,0 млн долл.; пятое Великобритания – 18568, 2 млн долл.[6].

Высокий спрос на военную продукцию США обусловлен следующими причинами: во-первых, высоким техническим уровнем предлагаемой военной продукции; во-вторых, комплексностью условий сделок и надежность послепродажного обслуживания ВВТ; в-третьих, постоянно усиливающейся государственной поддержкой; в-четвертых, перестройкой производственной и сбытовой деятельности с ориентацией специально на внешние рынки.

Характерной особенностью для мирового импорта ВВТ является гораздо большее количество участников. Если в рейтинге экспортеров присутствует 72 страны, то в рейтинге фактических импортеров 155 стран. Данный рынок менее монополизирован, на 5 ведущих импортеров (США, Индия, ОАЭ, Австралия, Греция) приходится 28,2% все приобретений¹. Лидером в импорте ВВТ являются так же США, которые приобрели ВВТ в период с 2003 по 2010 гг на сумму 25691,1 млн долл; второе место заняла Индия – 18864,2 млн долл, третье ОАЭ – 17368, четвертое Австралия – 14411,5 млн долл; пятое Греция – 14348 млн долл.[6].

Республика Беларусь также является участником мирового рынка вооружения и военной техники. Согласно Договору по обычным вооруженным силам в Европе большие объемы техники, оставшиеся Беларуси в наследство от Краснознаменного Белорусского военного округа, подлежали сокращению: 2171 основной боевой танк, 1420 БМП и БТР, 167 боевых самолетов. Именно эти запасы обеспечили основу экспорта вооружения из Беларуси и позволили стране войти число крупнейших поставщиков вооружения[7,с.39]. Наибольших успехов, по данным СИПРИ, Республика Беларусь достигла в период 1996–2000 гг., когда совокупный объем экспорта составил 1246 млн. долл. США[8,с.30]. В период 1998–2002 гг. экспорт ВВТ составил 1142 млн долл. США[9,с.529]. С данными показателями Республика Беларусь заняла десятое место в рейтинге СИПРИ. Поставки в основном осуществлялись в страны, где имеется устойчивый спрос на недорогие советские ВВТ, зачастую бывшие в эксплуатации. В последние годы экспорт ВВТ Республики Беларусь снизился, что подтверждается отчетами республики в Регистр ООН, а также мировыми аналитическими центрами.

Развитие мирового рынка вооружения и военной техники предопределенно размерами военных расходов. История свидетельствует, что значительный рост военных ассигнований происходит в период подготовки и ведения войн. На финансирование Первой мировой войны все

¹ Рассчитано автором по данным Центра анализа мировой торговли оружием – 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://armstrade.org/>. 7.02.2012г.

ее участники затратили 208,1 млрд долл., из них расходы Германии составили 47 млрд, Великобритании – 40,9 млрд, Франции – 33,6 млрд, США – 19,8 млрд долл.[10,с.90]. В годы Второй мировой войны они достигли 1 трлн 117 млрд долл. (695 млрд долл. израсходовали страны антигитлеровской коалиции, а 422 млрд долл. – Германия с союзниками)[10,с.96].

Наибольших размеров военные расходы достигли в период «холодной войны». Мировые военные расходы только за период с 1960 по 1986 г. возросли с 345 млрд до 825 млрд долл. (в ценах 1984 г.) [10,с.110]. В 90-х годах XX века наблюдалась тенденция уменьшения военных расходов во многих государствах. Это было обусловлено: окончанием «холодной войны» и ядерного противостояния США и СССР; распадом СССР. В результате общемировые расходы на военные нужды сократились на 26 %, в том числе военные расходы США снизились на 29 %, Великобритании – на 23%, Франции – на 13%, Германии – на 26 %. Российские военные расходы сократились в пятнадцать раз – с 203 млрд долл. в 1989 г. до 13,6 млрд долл. в 1998 г.[11,с.173-174].

В начале XXI века военные ассигнования начали возрастать. По данным ЦАМТО военные расходы увеличились с 888345 млн долл в 2003 году, до 1507497млн долл в 2010 году(табл.2).

Таблица 2

Мировые военные расходы в 2003-2010 гг. (млн долл)

Годы	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2003-2010
Мировые военные расходы	888345	991473	1078362	1181109	1288960	1371274	1432823	1507497	9739850

Основными факторами, обусловившими рост военных расходов, являются следующие: увеличение военных расходов в США, с 415,223 млн долл в 2003 году, до 700,18 млн долл 2010 году[6], связанный с приростом крупных дополнительных ассигнований на покрытие расходов по ведению военных действий в Афганистане и Ираке; действия общего характера по борьбе с терроризмом после атак террористов 11 сентября 2001 г.; повышение военных расходов в других экономически развитых странах Великобритании, Франции, Японии; увеличение военных расходов в тех странах, которые претендуют на роль «региональных» лидеров (Китай, Индия, Индонезия, Австралия, Бразилия, Саудовская Аравия, Иран, Алжир); повышение военных расходов в странах, стремящихся обеспечить военный паритет с соседними государствами (Например в Южной Корее, Азербайджане, Армении); ростом военных расходов в странах, представляющих нестабильные с военно-политической точки зрения регионы (Ближний Восток и Северная Африка).

При анализе военных расходов следует отметить две противоположные тенденции, которые наметились в мировых военных расходах в период мирового экономического кризиса. Первая и совершенно очевидная тенденция проявилась в том, что ряд стран однозначно заявили о планируемых сокращениях военных бюджетов. По данным ежегодника СИПРИ в 2009 г. наиболее крупные сокращения военных расходов осуществили – Молдавия (25%), Черногория (19%), Болгария (7,6%), Хорватия (8,3%), Эстония (9,1%), Литва (11%), Румыния(13%), Сербия (5,8%), Словакия (6,7 %) и Украина (11%).[12]. Вторая совершенно противоположная тенденция, проявляющаяся в увеличении военных расходов такими странами как США, Китай, Россия, Индия и Бразилия. Анализ показывает, что к этой группе относятся и многие другие страны.

Данные российских источников о военных бюджетах стран СНГ в 2010 г. свидетельствуют о том, что Республика Беларусь также увеличивала свои расходы на национальную оборону с 681 млн долл в 2008г. до 910 млн долл в 2009 г.[13,с.3].

Рост военных расходов, связан в первую очередь с тем, что для любой страны поддержка национального военно-промышленного комплекса (ВПК) очень важна. Во многих развитых странах продукция военно-промышленного комплекса является серьезной статьёй экспорта, причем любая военная продукция – это высокотехнологичные товары, характеристики которых определяются соответствующим уровнем технологий и в гражданских отраслях промышленности. Это значит, что политика стран в кризисный период заключается в том, чтобы в максимальной степени сохранить военную промышленность, как самый высокотехнологичный сектор нацио-

нальной экономики. Есть два пути решения этой задачи – увеличение внутреннего заказа для национального ВПК и продвижение продукции на мировой рынок.

Подводя итог вышесказанному, можно выделить основные тенденции, присущие мировому рынку вооружения и военной техники: после снижения мировых военных расходов в результате окончания «холодной войны» в конце XX века, в начале XXI века произошел их интенсивный рост; не смотря на мировой экономический кризис, охвативший все страны мирового сообщества, повышение мировых военных расходов в целом продолжилось; благодаря росту мировых военных расходов увеличилась реализация вооружения и военной техники на мировых рынках ВВТ в начале XXI века, после резкого снижения в конце XX века; в Республике Беларусь наблюдаются две разнонаправленные тенденции, сначала увеличение экспорта ВВТ, а затем его значительное снижение и рост военных расходов на современном этапе.

Список использованной литературы

1. Военная экономика: учебное пособие / В. Г. Ольшевский, А. Н. Леонович, А. П. Хлебоказов [и др.]; под общ. ред. В. Г. Ольшевского. – Минск.: ВА РБ, 2011. – 259 с.
2. Леонович А.Н. Мировое военное производство в условиях глобализации экономики / Минск: ВА РБ, 2008. – 236с.
3. Фарамазян Р., Борисов В. Военная экономика: этапы развития и контуры будущего // Мировая экономика и междунар. отношения. – 2001. – № 9.
4. Леонович А.Н. Международные военно-экономич. отношения/ Минск: ВА РБ, 2010. –87с.
5. Зименков Р. И., Соколова Е. Н. США на мировом рынке вооружений // США – Канада: экономика, политика, культура. – 2006. – № 6.
6. Центр анализа мировой торговли оружием – 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://armstrade.org/>. 7.02.2012г.
7. Василевич А. ВТС Республики Беларусь в 1996–2000 годах//Экспорт вооруж.– 2000.– № 5.
8. Азаматов Н. И. Оборонка сосредоточивается // Бел. думка. – 2004. – № 12.
9. Ежегодник СИПРИ–2003: вооружения, разоружение и международная безопасность: Пер. с англ. / Ин-т мировой экономики и междунар. отношений РАН. – М.: Наука, 2004.
10. Фарамазян Р. А. Трансформация военной экономики: XX – начало XXI в. – М.:Наука, 2006.
11. Попович Л. Г. Современные технологические и организационно-экономические факторы создания военной техники // Вестник Акад. воен. наук. – 2009. – № 2 (27). – С. 173–177.
12. SIPRI Yearbook, 2011.[Электронный ресурс].–Режим доступа:<http://www.sipri.org/> 7.02.2012
13. Матвеев А. Оборонка секвестру не подлежит. Суммарные военные расходы постсоветских стран увеличатся в 2010 году на 5 процентов // Воен.-пром. курьер. – 2010. – № 45 (320).

Leanovich Aliaksandr

Republic of Belarus. The Military Academy of the Republic of Belarus – Deputy Chief of chair of Social Sciences

Tikhanovich Natallia

Republic of Belarus. Belarusian State University – senior teacher of the Economics Chair

The modern world's market of armament and military equipment tendencies development

Summary

This article dwells on the world's market of armament and military equipment, its role in military and economic relations, tendencies of its modern development. The article submits the leading centers which evaluate the world armament and military equipment market. It analyses the main difficulties and problems, which are connected with the armament market evaluation. The article also dwells on the principal forms of the international relations military and economic sphere and stresses upon the international armament and military equipment trade, the development of the world's

armament and equipment export, its growth during “post-cold war” period. The article underlines the dynamics of the world’s military financial implications’ development at the end of the 20th - the beginning of the 21st centuries. The role of the republic of Belarus in the world’s armament and military equipment is shown, the leading tendencies of the modern world’s military armament and equipment trade market development and the world’s military financial implications are determined.

მაღახაზ ჩიქობავა

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის მორიგი ტალღა და მისი გავლენა საქართველოზე

ბოლო დროს სულ უფრო მეტად საუბრობენ მსოფლიო ფინანსური კრიზისის მოსალოდნელ მეორე ტალღაზე. ამ მოლოდინს ამძაფრებს მიმდინარე წლის იანვარში შვეიცარიის ქალაქ დავოსში დასრულებული ეკონომიკური სამიტი. აღნიშნული სამიტის ფონზე ისეთი ავტორიტეტული გამოცემა, როგორცაა „The Financial Times“, მსოფლიო ეკონომიკაში შექმნილ მდგომარეობს აფასებს, როგორც უაღრესად კრიზისულს. გაზეთის აზრით „ულტრალიბერალური და დერეგულირებული კაპიტალიზმის ფორმულა აღარ მუშაობს“. საბაზრო ეკონომიკის თანამედროვე ვერსია უარყოფილ უნდა იქნას, რადგანაც „ის აღმოჩნდა არამხოლოდ არასტაბილური, არამედ დიდწილად უსამართლო“, აღნიშნავენ ექსპერტები. როგორც ამერიკული ხაზინის ყოფილი ხელმძღვანელი ლოურენს სამერსი წერს, შეერთებულ შტატებში, ანუ ქვეყანაში, რომელიც მოწოდებულია იმისთვის, რომ თავის თავში კაპიტალიზმის უმაღლესი მიღწევები განასახიეროს, ის მოსახლეობის ნდობას კარგავს: ახლახანს ჩატარებული კვლევის თანახმად, ქვეყნის მხოლოდ 50% საუბრობს მასზე პოზიტიურად. კაპიტალიზმი ფინანსური საპნის ბუშტების, ატროფირებული ეკონომიკური ზრდის და მაღალი უმუშევრობის სიმბოლოდ იქცა. The Financial Times-ის ასკვნის, რომ „კაპიტალიზმი კრიზისში აღმოჩნდა, რადგან უსამართლობის მთავარ წყაროდ იქცა. ის არ იცავს მორალურ ღირებულებებს. 1980-იან წლებამდე შექმნილ სიმდიდრეს ასე თუ ისე საზოგადოებისათვის შედარებით სამართლიანი ფორმით ანაწილებდა და ეკონომისტებიც საყოველთაოდ აღიარებდნენ, რომ სწორედ ბაზარი იყო ის სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფდა რესურსების ოპტიმალურად განაწილებას.

მაგრამ 1980 წლიდან მოყოლებული საერთო სურათი რადიკალურად შეიცვალა. სულ უფრო გაღრმავდა უთანასწორობა როგორც ცალკე ადებულ განვითარებულ ქვეყნებში, ისე ამ ქვეყნებს შორის, რაც ზემოთხსენებული გაზეთის აზრით სერიოზულ საფრთხეს უქმნის დემოკრატიას და კონსენსუსზე აშენებულ საზოგადოებას, რომელიც ყველაზე მეტად საშუალო ფენას ეყრდნობა. დღეისათვის აშშ-ში ბოლო ერთი საუკუნის განმავლობაში ერთობლივი შემოსავლების განაწილების მხრივ ყველაზე დიდი უთანასწორობა ფიქსირდება. ცნობილმა ამერიკელმა პოლიტოლოგმა ნორმან ორნშტეინმა აღნიშნა, რომ შეერთებული შტატების შემოსავლების დღევანდელი სტრუქტურა მესამე სამყაროს ქვეყნებისთვისაა დამახასიათებელი. 1980 წლიდან ყველაზე მდიდარ ამერიკელთა 1%-ის ქონება 300%-ით გაიზარდა.

იმავედროულად, როგორც ეს შრომის სამინისტროს სტატისტიკიდან ჩანს, ამერიკული ოჯახის საშუალო შემოსავალი 40%-ზე მეტად არ გაზრდილა. მეტიც, სპეციალისტები აზუსტებენ, რომ ეს ნამატაც მხოლოდ იმის გამო გაჩნდა, რომ ქალების ნაწილი შრომის ბაზარს შეუერთდა. თუკი ამერიკული ოჯახის შემოსავლების ამ მეორე წყაროს არ ჩავთვლით, სურათი კიდევ უფრო მიიმეა: ბოლო 30 წლის განმავლობაში მამაკაცების შემოსავლები აშშ-ში საერთოდ არ გაზრდილა. ევროპაშიც ანალოგიური ტენდენციაა.

უფრო მკაფიო ანალიზისთვის, შრომის სამინისტროს მონაცემები უნდა შეივსოს იმ მონაცემებით, რომელიც მსყიდველობითუნარიანობის ცვლილებებს ეხება: ზოგიერთ სექტორში ის მართლაც გაიზარდა ფასებზე გლობალიზაციის ზეწოლის გაძლიერების შედეგად. თუმცა, ამ საშინელ ფასებს დიდწილად ანალოგიურ დასკვნამდე მივყავართ: „თანამედროვე ეკონომიკაში ორი მიმართულებაა: ძალიან სწრაფი ზემოქმედებისთვის და შებოჭილი ყველა დანარჩენისთვის“, წერს The Financial Times-ის მიმომხილველი ჯონ ფლენდერი.

გაზეთის აზრით „საბაზრო ეკონომიკამ შეძლო სხვა სისტემებზე უპირატესობის მოპოვება, რადგანაც ის მუდმივად განახლებადია“. საჭიროა მეტისმეტად გაზრდილი და ამის გამო არაკონტროლირებადი ფინანსური სექტორის რეგლამენტირება. საჭიროა წარმოების მართვის სისტემის რეფორმირება, რომელიც უპირატესობას ანიჭებს მოკლევადიან სტრატეგიებს, ასევე კაპიტალის უსწრაფესი და რაც შეიძლება მაღალი მონეტიზაცია (სწორედ ამან აიყვანა კომპანიის სააქციო ღირებულება აბსოლუტში). საჭიროა იმ საგადასახადო შეღავათების სისტემის გადახედვა, რომელიც მდიდრებს სულ უფრო ნაკლები გადასახადის გადახდას ავალდებულებს.

მართლაც, რამდენად შეესაბამება ყოველივე ზემოთქმული სიმართლეს? იქნებ 2011-2012 წლების ფინანსური კრიზისი მხოლოდ ფანტომია? შევეცადოთ ფაქტების მოშველიებით და მათი ურთიერთშედარებით პასუხი გავცეთ დასმულ კითხვას: მოსალოდნელია თუ არა კრიზისის მომდევნო ტალღა და თუ მოსალოდნელია, რამდენად ძლიერი იქნება ის?

ჯერ კიდევ 2011 წლის დასაწყისში შეგვეძლო გვეთქვა, რომ მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის მომდევნო ტალღა მეტისმეტი პესიმიზმის ნაყოფია. იმ დროისათვის უმსხვილესმა მსოფლიო ეკონომიკებმა მოახდინეს როგორც წარმოების, ისე ფინანსების სექტორში გამოჯანსაღების საკმარისად სტაბილური ნიშნების დემონსტრირება. მაგრამ სიტუაცია ძირეულად შეიცვალა. აშშ-სა და ევროზონის ქვეყნების ეკონომიკის მდგომარეობის შესახებ ინფორმაციებს მივყავართ აზრამდე, რომ 2011-2012 წლების კრიზისი სულ უფრო რეალური ხდება. როგორც ჩანს, ისტორია განმეორდება, მაგრამ გარკვეული კორექტირებით. რა გვალმდევს ამის თქმის საფუძველს? ვიდრე დასმულ კითხვას გავცემდეთ პასუხს, თვალი გადავავლოთ კრიზისის ფესვებსა და განვითარების ქრონოლოგიას.

2008 წლის მეორე ნახევარში გლობალური კრიზისის ფესვები ფინანსურ სექტორში ჩაისახა. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ერთ-ერთ ძირითად მიზეზად შეიძლება გამოვყოთ საკრედიტო ბაზრის “გადახურება”, რამაც გამოიწვია ჯერ იპოთეკური და შემდგომ, აშშ-ის ფინანსური კრიზისი, ხოლო თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ აშშ-სა და დასავლეთ ევროპის ეკონომიკა მჭიდრო კავშირშია ერთმანეთთან, ის ევროპასაც გადაწვდა. ამჟამად ეს სპირალი, გარკვეულწილად, უკუ მიმართულებით ვითარდება. 2011 წლის მსოფლიო ფინანსური კრიზისი დაიწყო იმის გამო, რომ მთავრობებმა ვერ მოახერხეს საკუთარი ქვეყნის ეკონომიკის ზრდის სტიმულირება და სახელმწიფო ფინანსებთან დაკავშირებული პრობლემების მოგვარება, რასაც მოჰყვა ბიზნესის მხრიდან ნდობის დაკარგვა, საინვეტიციო დანახარჯების შემცირება, რაც ეკონომიკური ზრდის შემაფერხებელი და უმუშევრობის ზრდის დამატებით ფაქტორად იქცა. სწორედ აღნიშნული პრობლემა შეეხო მსოფლიოს უმსხვილესი ქვეყნების ეკონომიკას. ერთი სიტყვით, 2011 წლის მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი გასული ტალღის ერთგვარ გაგრძელებად მოგვევლინა.

მსოფლიო ეკონომიკაში განვითარებული ბოლო მოვლენები სულ უფრო გვაფიქრებინებს იმას, რომ 2008 წლის გლობალური ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისი არათუ დასრულდა, არამედ გადავიდა რემისიის სტადიაზე და 2011 წლის ფინანსური კრიზისი არა იმდენად დამოუკიდებელი მოვლენაა, რამდენადაც წინამორბედი ტალღის ლოგიკური გაგრძელება. ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, ფსკერი, საიდანაც იწყება ეკონომიკის აღმავლობა, ჯერ კიდევ არ ჩანს. ეს უკანასკნელი დებულება ნამდვილად არ არის საფუძველს მოკლებული. აშშ-სა და სხვა ქვეყნების კრიზისებმა განაპირობა ის, რომ მთავრობებმა დაიწყეს სახელმწიფო პროგრამების განხორციელება შიგა მოთხოვნის სტიმულირების მიზნით. ამ პოლიტიკის წყალობით შემცირდა გაუსაღებელი საქონლის მარაგები და საჭირო გახდა მათი შევსება, რამაც მოახდინა ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორში ატივობის ზრდის სტიმულირება. მაგრამ ცხადია,

რომ ლიკვიდურობის ასეთი ინექცია ეკონომიკაში უკვალოდ არ ქრება. ბუნებრივია, რომ ეს ბიუჯეტის მაჩვენებლებზე აისახა, რომლის დეფიციტი კიდევ უფრო გაღრმავდა. ეს კი დღის წესრიგში სახელმწიფო დანახარჯების მკაცრი შემცირების აუცილებლობას აყენებს, რადგანაც ხაზინის შევსების სხვა წყარო უზრალოდ არ არსებობს. უმუშევრობის მაღალი დონე, ფასების ზრდა, ტენავირების ამაღლება, საწარმოო სიმძლავრეების დატვირთვის დაბალი დონე – საგანგაშო სიგნალებია. მოლოდინი იმისა, რომ ამერიკასა და ევროპაში კრიზისი დასრულდება, არ გამართლდა. სინამდვილეში ის ახალ ფაზაში გადავიდა.

ეკონომიკური კრიზისი აშშ-ში კვლავ იკრებს ძალას. 2010 წელს მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდა პირველ ორ კვარტალში 1.3%-მდე შემცირდა, რითაც დამუხრუჭდა 6 თვიანი გაჯანსაღების პროცესი, რომელიც 2009 წლის შუა პერიოდში დაიწყო. რასაკვირველია, ეს ჯერ კიდევ არ არის რეცესია, თუმცა ტენდენცია ფრიად დამაფიქრებელია. თუ ასე გაგრძელდება, გარდაუვალი იქნება ეკონომიკის უარყოფითი ზრდის ტემპები. გარდა ამისა, ამერიკელი მომხმარებლების ნდობის ფაქტორმა 2008 წლის ნოემბრიდან თავის მინიმუმს მიაღწია, რაც მეტყველებს იმაზე, რომ სამომხმარებლო ხარჯების სფეროში ზრდას არ უნდა ველოდოთ. შრომის ბაზრიდან ძალიან საგანგაშო სიგნალები მოდის, ფაქტიურად რეალურ სექტორში სამუშაო ადგილები არ იქმნება. ეს იმას ნიშნავს, რომ მომსახურების სფეროზე ორიენტირებულ ეკონომიკაში სტაბილიზაციის მიღწევა შეუძლებელია, თუ დასაქმების დონე არ გაიზრდება. შესაბამისად, სრული საფუძველი არსებობს იმისა ვიფიქროთ, რომ კრიზისი აშშ-ში ახალ ძალას იკრებს.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, აშშ-ში ეკონომიკურმა კრიზისმა მოახდინა პრობლემების პროვოცირება სხვა რეგიონებში. თუ ევროზონის ეკონომიკა ადრე უფრო სტაბილური იყო, ვიდრე ამერიკული, ამჟამად ნათელია, რომ ეს უფრო ილუზიაა ვიდრე რეალობა. რეგიონის ეკონომიკური და ფინანსური პირობები სულ უფრო რთულდება. E17-ის ეკონომიკის ზრდა (2011 წლის 2 კვარტლის მონაცემებით) შეფერხდა 0,2%-მდე (პირველ კვარტალში არსებულ 0,8%-თან შედარებით). ეს ყველაზე უარესი მაჩვენებელია 2009 წლის რეცესიის შემდგომი აღმავლობიდან მოყოლებული. თუ ამას დავამატებთ იმას, რომ ევროზონის ქვეყნების თავზე დამოკლეს მახვილივით ჰკიდია პერიფერიული ქვეყნების სუვერენული ვალის პრობლემა, ფრიად მძიმე სურათი იხატება. რაც მთავარია, ჯერ-ჯერობით შექმნილი სიტუაციიდან გამოსავალი არ ჩანს. ყურადღების ცენტრშია საბერძნეთი, რადგანაც მისი დეფოლტის ალბათობა სულ უფრო იზრდება. თუ ის უახლოეს პერიოდში ვერ მიიღებს მორიგ ტრანშეებს, მაშინ გამოცხადდება ტექნიკური დეფოლტი (ეს უკანასკნელი არის სიტუაცია, როდესაც მსესხებელი არ ასრულებს სესხის თაობაზე შეთანხმების პირობებს, მაგრამ მას ფიზიკურად ამ შეთანხმების შესრულება შეუძლია მომავალში). გამორიცხული არ არის, რომ სწორედ ამ მოვლენამ მოახდინოს იმის პროვოცირება, რომ ეკონომიკურმა კრიზისმა მსოფლიოში დამატებითი იმპულსები შეიძინოს. ბუნებრივია, რომ მსგავსი მოვლენებისადმი მოლოდინი ახდენს ეროვნული ვალუტების კურსის ვარდნის პროვოცირებასაც.

ვნახოთ, თუ რა ცვლილებებს განიცდიდა ვალუტების კურსი იმ პერიოდში, რომლის შესახებაც ვსაუბრობთ. 2008 წლის დასაწყისში გარდაუვალი ჩანდა დოლარის კრიზისი. ვალუტა თითქმის ყველა ფრონტზე თმობდა პოზიციებს. დოლარის კურსის ვარდნის ძირითად მიზეზად შეიძლება დასახელდეს აშშ-ის მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების გაუარესება. მაგრამ, როდესაც აშშ-ში კრიზისი ძალას იკრებდა, ბაზრის პრიორიტეტები შეიცვალა და აშშ-ის ვალუტამ მოახდინა ყველა ადრინდელი დანაკარგების კომპენსირება. ბოლო სამი წლის განმავლობაში განწყობის გლობალური ცვლილება არაერთხელ მოხდა, თანაც, იყო მომენტები, როდესაც ამერიკული ეკონომიკა ავლენდა გაჯანსაღების ნიშნებს, ხოლო დოლარი უფასურდებოდა. 2011 წლის შემოდგომაზე, როდესაც სულ უფრო მწვავედებოდა მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი, დოლარი კვლავ „ფორმაში“ იყო. თუ ამერიკაში ჯერ-ჯერობით კვლავ პრობლემებია, მაშინ ლოგიკურად ისმის კუთხვა: რატომ იზრდება დოლარის კურსი კრიზისის დროს? აქ ყველაფერი საკმაოდ მარტივადაა. ფინანსურ ბაზარზე არსებული კრიზისი ინვესტორებს აიძულებს რისკიანი აქტივებიდან ფინანსური რესურსები გადაიტანონ შედარებით უსაფრთხო აქტივებში. დოლარი იაპონურ იენასთან და შვეიცარიულ ფრანკთან ერთად ტრადიციული ვალუტაა,

რომელიც თავშესაფრის ფუნქციას ასრულებს. სწორედ ეს ახდენს აშშ-ის ვალუტაზე მოთხოვნის ზრდის პროვოცირებას, რაც უზრუნველყოფს კიდევ მის სიმყარეს. იგივე შეიძლება ითქვას ევროსთან მიმართებაშიც. დრო და დრო აშშ-დან ეკონომიკური სტატისტიკა პოზიტიურ სიგნალებს იძლევა. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ინვესტორებს სწამთ ნათელი მომავლის, რომ ამერიკაში კრიზისი წარსულს ბარდება და სწორედ უმსხვილესი მსოფლიო ეკონომიკის სტაბილიზაცია დაეხმარება დანარჩენ სუბიექტებს რეცესიიდან გამოსვლაში.

ერთ-ერთი მთავარი პრობლემა, რომელიც კრიზისის პერიოდში დგება დღის წესრიგში კაპიტალდაბანდების საკითხია. მანამ, ვიდრე ბაზრებზე მაღალია გაურკვევლობის ხარისხი, ჩვეულებრივ ადამიანებს უფრო ბანალური პრობლემები ადარდებთ, კერძოდ, როგორ შეინახონ თავიანთი დანაზოგები? ანალიტიკოსებს ხშირად უწევთ გასცენ პასუხი კითხვაზე, თუ სად არის კრიზისის პერიოდში ფულის დაბანდება უპრიანი. ყველაზე გონივრული გადაწყვეტილება მოცემულ შემთხვევაში იქნება პორტფელის ფორმირება დოლარების, ევროებისა და ეროვნული ვალუტისაგან. რასაკვირველია, ეს არ მოგვცემს მოგებას, მაგრამ, ბაზრებზე ვალუტების გარკვეული მკვეთრი რყევების შემთხვევაში შესაძლებლობას მოგვცემს მოვახდინოთ დანაკარგების მინიმიზაცია. გარდა ამისა, სულ უფრო იზრდება ოქროს როლი, რომელიც საკმაოდ საინტერესო აქტივად გვევლინება, რაც დასტურდება ოქროს ფასების დინამიკით. არსებული მდგომარეობა მეტყველებს იმაზე, რომ პერსპექტივაში ამ აქტივის სწორედ ამგვარი დინამიკა იქნება შენარჩუნებული.

ბოლოს და ბოლოს გაგრძელება თუ არა კრიზისი? ვფიქრობთ, საკითხის ასე დასმა მთლად კორექტული არ არის. თუ დავუბრუნდებით ზემოთქმულს, შეიძლება გავაკეთოთ დასკვნა, რომ აშშ-ში ფინანსური კრიზისი ჯერ კიდევ არ დასრულებულა. პირიქით, იწყება მისი მეორე ტალღა. თანაც, ის არა მარტო ამერიკას, არამედ მრავალ სხვა ქვეყანასაც შეეხება. იმის პროგნოზირება, თუ როგორ განვითარდება მსოფლიო ფინანსური კრიზისი, რთულია. ერთადერთი, რისი თქმაც დანამდვილებით შეიძლება, არის ის, რომ ნამდვილად არ არის მოსალოდნელი დოლარის კრიზისი უახლოეს პერიოდში. დღესდღეობით, დოლარი რჩება ერთ-ერთ ყველაზე ლიკვიდურ აქტივად (დოლარზე დამყარებული საქონელბრუნვის ლომის წილი, მასშია ნომინირებული ნავთობი, ლითონები, მარცვლეული). ხოლო იმ პირობებში, როდესაც ფინანსური სტაბილურობა კითხვის ნიშნის ქვეშაა, ლიკვიდურობა განსაკუთრებულად მოთხოვნადი ფაქტორი ხდება. ამიტომ, მანამ, ვიდრე მთავრობა ვერ გამოწახავს საშუალებას წარმოშობილი პრობლემების დასაძლევად, დოლარის, როგორც საინვესტიციო აქტივის გაქრობაზე საუბარი მეტისმეტად გაზვიადებულია. თუმცა არ არის გამორიცხული, რომ პერსპექტივაში მაინც მოხდეს დოლარისგან, როგორც ძირითადი სარეზერვო ვალუტისაგან, უკან დახევა. ამის წინაპირობები გამოჩნდა. ამერიკის კრიზისმა გამოიწვია ის, რომ ჩინეთმა – დოლარის აქტივების უმსხვილესმა მფლობელმა – უკვე დაიწყო თანდათანობით აშშ-ის ვალუტის მარაგისგან თავის დაღწევა. ამასთან, რუსეთი და ჩინეთი გადავიდნენ ეროვნული ვალუტებით ურთიერთანგარიშსწორებაზე. მართალია, ეს მხოლოდ ცალკეული სიგნალია, მაგრამ ეს ტენდენცია სავსებით რეალურია, რომ მასობრივი გახდეს. ყველაზე სახიფათო კი ისაა, რომ აშშ-ის მთავრობას ჯერ-ჯერობით არ ძალუძს შეაჩეროს „საბეჭდი მანქანა“, რადგანაც იძულებულია აანაზღაუროს საკუთარი კოლოსალური ვალი. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ დოლარების მასა მომავალშიც გაიზრდება, რითაც შექმნილი სიტუაცია კიდევ უფრო გამწვავდება. ყველაზე პესიმისტური პროგნოზის შემთხვევაში, სწორედ მაშინ შეიძლება დაიწყოს დოლარის, როგორც მსოფლიო ვალუტის და აშშ-ის ახალი ეკონომიკური კრიზისი (მათ შორის, სურსათის მიწოდებასთან დაკავშირებითაც). თუმცა ამას 2012 წლისათვის არ უნდა ველოდოთ.

რა გველის ამ მხრივ საქართველოში? ვარაუდი იმის შესახებ, რომ კრიზისი დაძლეულია და საქართველოს არაფერი ემუქრება, რბილად რომ ვთქვათ, ძალიან გულუბრყვილოდ ჩანს. პრობლემები, რომლებმაც მოახდინეს პირველი კრიზისული ტალღის პროვოცირება, სრულ დაძლევაზე ძალიან შორსაა, თანაც ამას ემატება სერიოზული პრობლემები ევროპულ ეკონომიკაში. ყველაფერი ეს, რასაკვირველია, ჩვენს ქვეყანაზე, როგორც იმპორტზე ორიენტირებულზე, პირდაპირ თუ ირიბად მაინც იქონიებს გავლენას, კერძოდ, პირველადი მოხმარების

საგნების, განსაკუთრებით სურსათის, ენერგეტიკული და ფინანსური რესურსების მოდინების თვალსაზრისით.

საბოლოოდ, გლობალური კრიზისისა და საქართველოზე მისი შესაძლო გავლენის შესახებ ცალსახა პასუხის არარსებობის მიუხედავად, გამოსავალი ყოველთვის არსებობს. იმისათვის, რომ მსოფლიო ფინანსური კრიზისი და მისი ნეგატიური გავლენა საქართველოს ეკონომიკაზე მინიმუმამდე შემცირდეს, აუცილებელია ქვეყნის რეალურ სექტორში ფინანსური რესურსების მიდინების სტიმულირება, რაც არსებული რეალობიდან გამომდინარე სავსებით შესაძლებელია.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. В.Колташов. Кризис глобальной экономики. М., 2009
2. И.И. Вьюгина. Некоторые особенности экономических и финансовых кризисов в процессе мировой интеграции. М., 2009
3. www.worldbank.org
4. www.imf.org
5. www.ft.com/intl/global-economy

Malkhaz Chikobava

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University
associate professor,
Academic Doctor of Economics

The next wave of a world economic crisis and its influence on Georgia

Summary

In given work are analyzed causing factors of a modern economic crisis and its influence on Georgia.

Bankruptcies of financial institutions and so called “inflating of a bubble” preceding them in developing countries are caused by a number of reasons. Besides granting of doubtful credits, they include excessive use derivatives, inflow of cheap money from the countries with the developing market economy, inadequate measures of monetary accommodation, the inconsistent policy of the governments and improper execution of supervising functions.

Shall the crisis continue or not? Financial crisis of the USA is not yet finished. On the contrary, the second strike is coming. Moreover, it will touch not only the USA, but the other countries as well. Predicting how the world financial crisis shall develop is quite difficult.

What can we expect in Georgia? Supposing that, crisis is overcome and Georgia is not in danger seems to be very naïve. Problems provoking the first crisis strike are very far from total overcoming, including serious problems in European economy. All these, by all means, shall have direct or indirect effect on our country, as it is oriented on import, namely, on basic commodities, especially attracting of food stuff, power and financial resources.

Finally, notwithstanding non-existence of unique answer about global crisis and its possible effects on Georgia, there is always way out. For minimizing the world financial crisis and its influence on the economy of Georgia, it is necessary to promote financial resources in country’s real sector, which is quite feasible considering existing reality of the country.

Влияние процессов глобализации на международный бизнес

Дискуссии о том какова природа и конечные цели глобализации, начавшиеся с момента изучения феномена глобализации, не только не прекратились, но и приобрели глубину и масштаб.

Понятие «глобализация» многогранно. В широком понимании выделяют следующие определения глобализации:

- процесс выхо да интересов национальных хозяйствующих субъектов за пределы территориальных границ отдельных государств одновременно с формированием и расширением сферы деятельности транснациональных экономических и финансовых структур;
- процесс выхода частных национальных экономических проблем на глобальный мировой уровень с целью их решения с учетом мировых хозяйственных интересов и мобилизации мировых ресурсов;
- это непосредственное влияние того, что происходит в одной части мировой экономики на другие ее части, которые могут быть не связанными;
- это необходимость координации в общемировых масштабах национальных экономик и финансовых политик с целью создания единого мирового порядка.

В более конкретном понимании, «глобализация» - это термин, которому можно придать разные значения в зависимости от того, речь идет об отдельной компании, отрасли, стране или о мировом производстве в целом.

Процесс глобализации развивается под влиянием совокупности технико-технологических, социально-экономических, политических, морально-этических и культурных факторов.

Формами проявления глобализации является:

- становление общепланетарного научно-информационного пространства, глобальной информационной инфраструктуры, сетевых информационных технологий, мировой коммуникационной системы и технологических макросистем в сфере производства, транспорта и связи;
- интенсификация международных трансакций, развитие электронной коммерции, становление рынков рабочей силы, товаров, информационных технологий на основе постепенного снятия барьеров в торговле, подписания многосторонних торговых соглашений и т.д.;
- быстрый рост мирового финансового рынка, который функционирует в режиме реального времени на основе объединения рыночных и сетевых компьютерно-коммуникационных технологий;
- резкое увеличение объемов и скорости перемещения капиталов; интенсификация глобальных финансовых операций;
- увеличение открытости и взаимозависимости экономик, хозяйственно-технологическое сближение стран, интенсификация региональных интеграционных процессов, развитие межконтинентальной интеграции и т.д.;
- становление единого мирового производства на базе размещения составных частей производственно-сбытового процесса в разных странах, интенсификации планетарной деятельности глобальных хозяйственных комплексов мультинациональных компаний, многопрофильных транснациональных корпораций, транснациональных банков, их объединений и т.д.;
- возникновение новых глобальных экономических субъектов (транснациональных корпораций, региональных объединений, международных организаций, городов-мегаполисов, неправительственных организаций, общественных движений, мировых финансовых центров, интеграционных группировок) и новых форм рыночного обращения (глобальных стратегий, глобальных

сетей, объединений, поглощений, стратегических альянсов);

- международное движение циклических колебаний экономики, биржевых, валютных, финансовых кризисов; сближение процентных ставок, внутренних и мировых цен и т.д.;

- унификация ведения бизнеса, воплощение «сетевой логики» взаимоотношений в мировом масштабе, реструктуризация деятельности фирм на основе гибкого сетевого принципа;

- формирование новой системы глобального управления; увеличение количества наднациональных структур регулирования мирового хозяйства, межправительственных и неправительственных международных организаций;

- информационно-культурное сближение народов, распространение единых стандартов жизни, унификация вкусов, ценностей, принципов и норм обращения, универсализация культуры и т.д.;

- формирование специфических интересов и новых расхождений, нарушение равновесия мировой экосистемы и обострение глобальных проблем.

Исследованию процессов глобализации посвящены труды таких известных ученых как: Г. Тернборна, И. Валлерстайна, Д. Хелда, Р. Робертсона, С. Хантингтона, Э. Гидденса, Ф. Фукуями, З. Баумана, О. Уткина, Ш. Ейзенштадта, Н. Елиаса, О. Богомолова и др.

Несмотря на множество теоретических подходов к феномену глобализации, разработка проблематики, связанной с влиянием ее на международный бизнес остается фрагментарной.

Многочисленные взгляды на глобализацию можно систематизировать, условно выделив следующие предметные парадигмы:

- парадигма теорий политической глобализации;

- парадигма теорий финансово-экономической глобализации;

- парадигма территориально-демографической глобализации;

- парадигма информационно-коммуникационной глобализации.

Каждая из этих парадигм является отдельным исследовательским звеном глобалистики и занимается предметом исследования, очерченного конкретной научной методологией, однако каждая из них оказывает свое специфическое, как положительное, так и отрицательное влияние на функционирование и развитие бизнеса на международном рынке. При этом под международным бизнесом понимается такая предпринимательская деятельность, преимущественной сферой действия которой являются международные экономические отношения в мировой экономике. Международный бизнес можно условно разделить на несколько основных сегментов: глобальный бизнес, интернациональный (многосторонний) бизнес, иностранный бизнес в принимающей стране и бизнес за рубежом.

Вхождение фирмы в международный бизнес, как правило, начинается с простейших форм обычной зарубежной торговли и по мере развития, накопления опыта, наращивания потенциала и использования ключевых компетенций достигает высшей формы – транснациональной или многонациональной корпорации.

Рассмотрим влияние каждой из отмеченных выше парадигм на развитие и функционирование международного бизнеса во всех формах его проявления.

Политическая глобализация:

- ослабление твердости государственных границ облегчает передвижение товаров и услуг, капиталов, рабочей силы;

- преобразование многонациональных компаний и других организаций, как частных, так и государственных в основных действующих лиц глобальной экономики;

- возрастание роли ТНК на международном рынке и приобретение ими полномочий, по ряду параметров сопоставимых с полномочиями национальных правительств.

Финансово-экономическая глобализация:

- либерализация торговли товарами и услугами, рынков капитала и другие формы экономической либерализации, облегчают выход и работу компаний на международном рынке;

- концентрация и централизация капитала, рост производных финансово-экономических инструментов, резкое сокращение времени осуществления межвалютных соглашений;
  - унификация требований к налоговой, региональной, аграрной, антимонопольной политике, к политике в области занятости и др.;
  - применение единых для всех стран стандартов на технологию, экологию, деятельность финансовых организаций, бухгалтерскую и статистическую отчетность;
  - увеличение международного трансферта рисков;
  - резкий рост масштабов производства.
- Территориально демографическая глобализация:
- снятие миграционных барьеров между странами;
  - дорогая рабочая сила замещается дешевой, не требующей существенных социальных расходов;
  - формирование некой мультинациональной деловой культуры, что приводит к нарастанию национальной и культурной дифференциации, проявляющейся в тяжелых конфликтных формах;
  - стремление народов и этнических общностей сохранить свои культурные и национальные ценности приводит к возникновению ограничений и запретов на международную экономическую деятельность в той или иной стране.
- Информационно-коммуникационная глобализация:
- возможности компьютеризации, информатизации и телекоммуникаций сделали международный бизнес легко осуществимым и более прибыльным;
  - удаленность партнеров друг от друга перестает быть решающим препятствием для их производственного сотрудничества;
  - быстрое распространение знаний в результате научного или другого видов интеллектуального взаимообмена;
  - резкое сокращение, благодаря передовым технологиям, транспортных, телекоммуникационных затрат, значительное снижение затрат на обработку, хранение и использование информации;
  - информационные технологии позволяют в определенной степени выравнивать условия ведения бизнеса для крупных и мелких компаний, поскольку выход на международный рынок уже может не требовать крупных инвестиционных вложений.

Список литературы

1. Глобализация мирового хозяйства / М.Н., Осьмова А.В. Бойченко. - М.: ИНФРА-М, 2006
2. Международный менеджмент / С.Э. Пивоваров, Л.С. Тарасевич, А.И. Майзель и др.- СПб.: Издательский дом «Питер», 2001
3. Пахомов Ю.М., Лук'яненко Д.Г., Губський Б.В. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі. – К., 1997
4. Jameson F. Globalization and political strategy, 2000. New Left Revolution, №4
5. Robertson K. Globalisation. Theory and Civilisation Analysis // Comparative Civil.Review, 1987, №17

Voronova E.V.

The Ukraine. Odessa National Economical University.

Candidate of economical science. Docent

The impact of Globalization on International Business

Summary

In the article many-sided nature of process of globalization, the form of display of globalization are considered. The essence of globalization in wide and narrow understanding is defined. It is

established that globalization process develops under the influence of set of tehniko-technological, social-economic, political and cultural factors.

Definitely that, despite set of theoretical approaches to a globalization phenomenon, the problematics connected with its influence on the international business remains fragmentary.

Numerous researches at a phenomenon of globalization are systematized and its subject paradigms are allocated: a paradigm of theories of political globalization, a paradigm of theories of financial and economic globalization, a paradigm of territorially-demographic globalization, a paradigm of information-communication globalization.

The emphasis that each of these paradigms renders specific, both positive, and negative influence on functioning and business development in the international market is placed. Degree and specificity of influence of each of these paradigms on the international business is characterized.

Ladislav Tulli

Gzeck Republic. Prague,
University of Economics, (Ph.D) Professor

Comparative Economic Organization Between Countries

Introduction

We examine comparative economic organization through the lens of transaction cost economics. The argument proceeds in four parts. We begin by holding the institutional environment (rules of the game) constant and examine the organization of economic activity as between alternative modes of governance—markets, hybrids, firms and bureaus. We then examine the effects of changes in the institutional environment, over time or between countries, on investment and organization by domestic firms. We then extend our analysis to examine investment and contracting in which the multinational corporation is a key actor. Investment and contracting in various countries that have recently experienced economic crises which have altered investor's perceptions of the institutional environment are then briefly examined.

In effect, ours is a bottom-up view of the nation-state in which the microan-alytics of organization are featured. We do not focus on familiar macroeconomic conditions, such as the aggregate level of investment, the rate of growth, unemployment, and the like. Rather, we ask how does economic activity get organized under different institutional regimes. An interesting by-product of this exercise is that it ought to be possible to infer, from knowledge of the organization of economic activity in a country, some of the gross features of the institutional environment.

Our efforts to link the institutional environment and the organization of economic activity should be of interest at several levels: to economists seeking mechanisms to link variation in the structure of a nation's political institutions and economic outcomes; to managers seeking to expand their operations beyond their home countries; and to policymakers seeking to influence or shape the evolution of economic activity in their country. By jointly considering the effect of political and contractual hazards on economic organization, this paper advances previous work in this domain that has traditionally considered the impact of variation in the institutional environment or in the characteristics of the transaction on governance. Even in those studies that examine both effects simultaneously, the mechanisms by which the hazards emanating from the characteristics of the transaction and from the institutional environment may interact have received only preliminary attention.

The institutional environment itself operates at two levels: an informal level — the norms, customs, mores, religion; and a formal level – the polity, judiciary, laws of contract and property. Of

these two, we emphasize the latter. It is important to realize that the institutional environment is rich: a lot of things have a bearing on the efficacy of contract and organization. This variety can be treated in both piecemeal and composite ways. We do both.

The baseline setup. Transaction cost economics is a comparative contractual approach to economic organization in which the action resides in the details of transactions on the one hand and governance on the other. Given that all complex contracts are unavoidably incomplete (by reason of bounded rationality) and that contract as mere promise, unsupported by credible commitments, is not self-enforcing (by reason of opportunism¹), the question is which transactions should be organized how. Much of the predictive content of transaction cost economics works through the discriminating alignment hypothesis, according to which transactions, which differ in their attributes, are aligned with governance structures, which differ in their costs and competences, so as to effect a (mainly) transaction cost economizing result. Implementing this requires that transactions, governance structures, and transaction cost economizing all be described. What are the defining attributes of transactions? What are the attributes with respect to which governance structures differ? What main purposes are served by economic organization? How is transaction cost economizing accomplished?

According to John R. Commons, 'the ultimate unit of activity ... must contain in itself the three principles of conflict, mutuality, and order. This unit is a transaction'.² Transaction cost economics concurs that the transaction is the basic unit of analysis and regards governance as the means by which *order* is accomplished in a relation in which potential *conflict* threatens to undo or upset opportunities to realize *mutual* gains.

The problem of conflict on which transaction cost economics originally focused is that of bilateral dependency.³ The organization of transactions that are supported by generic investments is easy: classical market contracting works well because each party can go its own way with minimal cost to the other. Specific investments are where the problems arise. Contracts that are supported by durable investments in nonredeployable assets pose contractual hazards, in that one or both parties can defect from the letter or spirit of an agreement. That is true even if property rights are 'well defined', contract laws are 'well conceived', and the judiciary enforces the laws in a 'principled way'.

Thus even if property rights are well defined in general, some property rights are very hard to describe (it is not cost effective to describe them with greater precision) and hard to enforce (it is difficult for a court to be apprised of true underlying conditions). Property rights ambiguities thus remain even in a regime where best efforts to define and enforce property rights through the courts have been made. Similar considerations apply to contract law: there are limits on how exacting the law can be and how effectively it can be enforced by the courts.

The upshot is that a huge amount of property right protection and contract law enforcement is moved out of the courts and onto *private ordering*. As Marc Galanter has put it, in 'many instances the participants can devise more satisfactory solutions to their disputes than can professionals constrained to apply general rules on the basis of limited knowledge of the dispute'.⁴ The courts are thus reserved for purposes of ultimate appeal.

The alignment of transactions to alternative modes of private ordering—principally markets, hybrids, and hierarchies—is where the main action resides. Taking adaptation (of autonomous and cooperative kinds) to be the central problem of economic organization, the basic alignment is that simple transactions (by which we mean those that pose few contractual hazards) will be organized in markets and that transactions thereafter move to hybrids and, eventually, to unified ownership (hierarchy) as contractual hazards build up. These regularities are shown by the solid governance cost

---

¹ 'Self-interest seeking with guile' (Williamson, 2006, p. 6).

² Commons (1932), p. 4.

³ See Williamson (2006) *et al.*

⁴ Komai (1986), p. 4.

schedules in Figure 1. When contractual hazards are low, more complex forms of organization are at a disadvantage since they incur 'added bureaucratic costs for which no benefits can be ascribed'.¹ However, as contractual hazards increase, 'the high-powered incentives of the market impede adaptability... and maladaptation costs are incurred. Although the transfer of such transactions from market to hierarchy creates added bureaucratic costs, those costs may be more than offset by the bilateral adaptive gains that result'.² The data are corroborative.³

Shift parameters for domestic investors. The basic setup holds the institutional environment constant (and normally assumes that property rights and contract law regimes are strong). Comparisons within a country (over time) or between countries (cross-sectionally) can be made by introducing differences of property right and contractual kinds.

Unsurprisingly, more secure property rights regimes will elicit more investment in durable, nonredeployable assets as well as those assets with weak appropriability regimes, *ceteris paribus*.⁴ Also, contract law changes that shift the relative costs of governance will induce transactions to be moved into what have now become the (comparatively) lower cost modes.

By comparison with market and hybrid modes of governance, where interfirm contracting disputes are presented to the courts for purposes of ultimate appeal, hierarchy settles most of its own conflicts internally. Accordingly, changes in contract law will be concentrated on market and hybrid modes of governance. A change in contract law that improves the quality of enforcement will therefore reduce the governance costs of market and hybrid contracting as compared with hierarchy. More transactions will thus be mediated by spot and long-term contracts in regimes where contract enforcement works well. Such changes are shown by the move from solid to dashed lines in Figure 1.

Changes in intellectual property rights can be interpreted similarly. Where such property rights protection is weak, firms that engage in interfirm contracting run the risk that knowledge of innovations will leak out.⁵ Such firms will organize more economic activity internally, thereby to reduce the hazard of leakage. The downward shift of market and hybrid governance curves in Figure 1 can be interpreted as an improvement in the intellectual property rights, thereby supporting greater interfirm contracting.

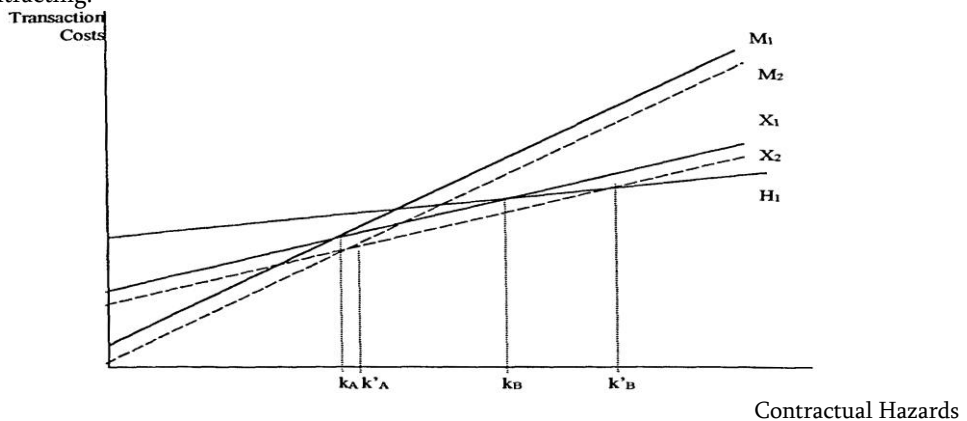

FIGURE 1. The simple shift parameter framework.

The overall composition of investment and contracting will reflect changes of both investment

¹ Williamson (2006), p. 106.

² Williamson (2006), pp. 106-107.

³ See Braguinski (2010).

⁴ See Agarwal (2010).

⁵ See Teece (2010).

and organizational kinds.¹ Such considerations have begun to make their way into the public policy literature, especially in relation to the theoretical arguments and empirical evidence for differential efficacy of privatization and deregulation as a function of the institutional environment.²

A noteworthy feature of this literature is that nominal changes in contract and property rights laws do not necessarily imply effective changes. There is a need to go beyond the (nominal) laws on the books to consider the de facto laws, which brings in the credibility (or lack thereof) of the mechanisms of enforcement.

A related concern is to ascertain the ease with which even de facto changes in the law of property or contract can be reversed, which brings in the polity. Issues of credible commitment are posed. As Barry Weingast has put it, 'In important respects, the logic of political institutions parallels that of economic institutions. To borrow Williamson's phrase, the political institutions of society create a "governance structure" that at once allows the society to deal with on-going problems as they arise and yet provides a degree of durability to economic and political rights. Importantly, these help limit the ability of the state to act opportunistically'.³

Thus, whereas promises (mere words) are easy to utter, credible promises require more. Janos Kornai's observation that craftsmen and small shopkeepers fear expropriation in Hungary despite 'repeated official declarations that their activity is regarded as a permanent feature of Hungarian socialism' is pertinent.⁴ That 'many of them are myopic profit maximizers, not much interested in building up lasting goodwill... or by investing in long-lived fixed assets'⁵ is partly explained by the fact that 'These individuals or their parents lived through the era of confiscations in the forties'.⁶

But there is more to it than that. Not only is there a history of expropriation, but, as of 1986, the structure of the government had not changed in such a way as to assuredly forestall subsequent expropriations. Official declarations will be more credible only with long experience or if accompanied by a credible (not easily reversible) reorganization of politics. As one Polish entrepreneur once remarked, 'I don't want expensive machines. If the situation changes, I'll get stuck with them'.⁷ Note, in this connection, that the objectivity of the law is placed in jeopardy if the law and its enforcement are under the control of a one-party state.⁸ Credibility will be enhanced if a monarch who has made the law 'may not make it arbitrarily, and until he has remade it-lawfully-he is bound by it'.⁹ Self-denying ordinances and, even more, inertia that has been crafted into the political process, have commitment benefits.¹⁰

When credibility is absent, the state may need to become the fallback investor for durable, nonredeployable assets. Thus, whereas sometimes state ownership occurs because the state wants to be so engaged, sometimes it occurs by default: the risk-adjusted rate of return is so high that private investment cannot be supported. Indeed, that is precisely the argument of Levy and Spiller in their examination of privatization of telecommunications in five countries.¹¹ When there is an absence of confidence in the independence and integrity of the judiciary, private investors run the risk that regulation will be arbitrary and capricious. Faced with those hazards, they will be prepared to pay little

---

¹ See Williamson (2006)

² See Willig (1994)

³ Weingast (1993), p. 233.

⁴ Gagnon (2008), pp. 170-176.

⁵ Gagnon (2008), p. 170

⁶ Gagnon (2008), p. 175.

⁷ *New York Times*, 25 October 1989, pp. A1, A10.

⁸ See Braguinski (2009), p. 37.

⁹ Berman (1983), p. 9.

¹⁰ See Doz (1981).

¹¹ See Kogut (1988)

for pre-existing investments and will manage those investments with an emphasis on immediate returns. Such hazards are especially great in parliamentary regimes, where legislative and executive branches are under common control.

Shift parameters for multinational corporations. Our purpose here is to go beyond the simple shift parameter framework for domestic firms to include multinational firms and their relations with host-country partners as these are influenced by the property rights regime of a host country.

Informal (including language and cultural) differences in the institutional environment aside, if the formal institutional environment is identical (or very similar) in the host and home country, the multinational firm will decide the make or buy decision with primary reference to the same tradeoff in the host country as it does with home country suppliers. In that event, the argument from Section 2 carries over.

A substantial body of empirical work within international business has examined the question of appropriate governance for multinational subsidiaries through just such a comparative lens. These studies consistently find support for the proposition of a discriminating alignment between high contractual hazards and more hierarchical governance.¹ Added complications appear, however, when the analysis is expanded to include host countries where the institutional environment differs substantially from the home country. And, of course, language or cultural differences that have economizing consequences need to be factored into the choice of governance.² We set the latter aside and focus on formal features.

In countries where the government's commitments to a given structure of taxation and/or regulation or even a set of property rights are easily changed, multinational corporations face added political hazards of two kinds. First, the government is more likely to behave in an opportunistic manner for its own benefit. Second, the host-country partner or a host-country competitor may opportunistically approach the government with requests to take actions that have the effect of favoring them at the expense of the multinational. We label these direct and indirect political hazards, respectively. In both of these cases, the multinational corporation faces added hazards relative to the host-country firm due to the differential access to the political process that arises by reason of nationality. Thus whereas opportunism that originates with the state and opportunistic use of the state are everywhere a concern, they are a special concern in cross-national contracting and investment.

Recent headlines provide examples of each of these hazards. Direct political hazards are of daily concern to foreign firms operating in Russia. Firms as diverse as General Electric and Ben & Jerry's have recently pulled out of the country, citing arbitrary and capricious taxation and regulation. Enterprising politicians are a chronic concern. Coca-Cola's St. Petersburg bottling plant was recently threatened with having its fire permit revoked, leading to a forced closure, awaiting a \$1m 'donation' to the local fire inspectorate for the construction of a new fire station.³

Indirect political hazards have also received much publicity recently, especially in regard to the lack of transparency in the newly struggling East Asian economies. The tax breaks and import protection provided to Indonesian President Suharto's son for the construction of a national car that severely disadvantaged the investments made by Japanese and European car companies under the assumption that they would receive the preferential terms are one example. Another comes from the Philippines where Hong Kong-based Hutchinson Ports has twice won bids over the Philippines-based ICTSI to operate a new container terminal at Subic Bay. The perception is that it would be able to handle a larger volume of cargo and begin operations more quickly. ICTSI, however, has twice successfully lobbied President Ramos to personally intervene and require an additional round of bidding. Hutchinson Ports' managing director John Meredith now believes that his company's bids will

---

¹ See Davidson (1985),

² See Davidson (1985),

³ *The Economist*, 6 September 1997, p. 68.

continue to be overturned until ICTSI wins.¹

Given the presence of such political distortions and/or expropriation hazards, the multinational firm needs to examine: (1) whether partnering with a domestic supplier provides relief because the domestic supplier can beneficially influence political and regulatory practice; (2) whether the use of gray or black markets provides relief from the 'grabbing hand' of the state by making the transaction harder for public authorities to detect; and (3) whether such partnering or reliance on informal economic organization is fraught with added contractual hazards because partner and polity will prospectively work in concert to the disadvantage of the multinational.

One vein of literature advises multinational firms to acquire 'bargaining power' when confronted by direct political hazards. Firms with strong competitive advantages—due to unique technological resources, marketing skills, capital resources or scale economies—will possess a strategic advantage in negotiations with host-country governments.² They will be better able to deal with host government controls over market access or propensities to subsidize domestic producers or competitors.³ The main conclusion from this literature is that expropriation hazards will be reduced if multinationals have relatively high bargaining power compared to the host-country government and can maintain that edge through strategic management of firm assets or through political lobbying.⁴

A problem with this argument is that *ex ante* strategic bargaining advantages largely evaporate as soon as the multinational has made durable and immobile investments in the host country.⁵ Confronted with this prospect, multinational firms should look ahead and work out the *organizational* ramifications of such hazards. What direct and indirect (organizational) instruments will mitigate these hazards?

Partnering with a host-country firm is one possibility. Choices between and tradeoffs within legal and extra-legal modes of trading will need to be examined. Remaining within the legitimate (legal) sector, the main tradeoff to be faced is how much of an added stake should be awarded to host country workers, managers, and investors (over and above those that are warranted by 'simple' efficiency considerations) by reason of direct political hazards. The idea here is to reduce the hazards of political expropriation by loading a greater fraction of the costs of expropriation onto domestics to which the polity will be more deferential.⁶

This deference derives from the higher political costs-unemployment, reduced tax revenue, political contributions and votes-and lower political benefits-through appeal to national pride and/or sovereignty-obtained in the expropriation of wholly or partly domestic partners as compared with entirely foreign firms (where the latter are normally assumed to use lower levels of domestic factors due to the 'liability of foreignness').⁷ While assistance from the home country government, private-sector consultants and support from multilateral institutions may reduce these disadvantages, such relief is costly.

A wide body of empirical evidence supports the proposition that, *ceteris paribus*, local partners will be more likely to receive a share of equity ownership in countries with high political hazards.⁸ Note that from the perspective of the multinational firms this involves a less hierarchical governance structure.

Recourse to illegitimate (gray market or black market) trading is another option. To be sure, this

---

¹ *The Economist*, 1 February 1997, pp. 64-65.

² See Poynter (1985) .

³ See Davidson (1985).

⁴ See Poynter (1985).

⁵ See Gudnov (1972)

⁶ This hypothesis is strongly supported by the only available empirical study, which was conducted by Bradley (1977). The author finds that expropriation of joint ventures exclusively between foreign multinationals is eight times as likely as expropriation of joint ventures that involve local partners.

⁷ See Zaheer (1995).

⁸ See Willing (2010).

poses hazards of its own. Some transactions, however, may be easy to disguise or hide, whereupon they can be placed outside the reach of oppressive regulation/taxation/ bureaucratization/manipulation. Theoretical work by Bannerjee,¹ Che and Qian,² and Hay *et al.*,³ support the proposition that firms faced with political hazards have greater recourse to illegitimate behavior. Qualitative studies by De Soto⁴ in Peru and Kaufman and Kaliberda⁵ and Black *et al.*,⁶ in Russia on the prevalence of the underground economy in countries with predatory institutional environments is also corroborative. Preliminary quantitative work demonstrates that the use of trade credit in transition economies varies in both the perceived reliability of *ex post* enforcement mechanisms (confidence in the courts and membership in trade associations) and the accessibility of *ex ante* information (membership in relevant social and business network and geographic proximity.)⁷

The above discussion links organizational choices to the level of a nation's political hazards, but the possibility that *intrafirm* and *interfirm* contractual hazards may be exacerbated by the polity also bears remark. In the degree to which partnering by a multinational with a local firm poses added hazards by reason of a compliant polity to which the local partner enjoys better access, the choice of governance will be tilted away from partnering in favor of vertical integration.

One example of such magnified contractual hazards is the ongoing shareholder dispute in the Russian firm of Novolipetsk. A group of foreign investors-who, along with Russian partners, own 40% of the firm's equity-have been stymied in their attempts to nominate board members. Documents sent by the group are repeatedly not received or miss the deadline despite the contrary evidence of registered mail and courier service receipts. Dimitry Vasiliev, chairman of the Federal Securities Commission claims 'At the moment, I have insufficient enforcement powers. I cannot fine directors or put them in jail'; he says 'shareholders must decide these questions in civil courts'. Needless to say, the Russian managers and workers who own the remaining 60% of the equity are taking advantage of the lack of enforcement powers by the Securities Commission to secure benefits for themselves through the use of hidden financial accounts and the awarding of supply contracts to their confederates on the basis of terms other than price and quality.

In a heuristic way, the relations are as shown in Figure 2, where the level of contractual hazards (as indexed by the condition of asset specificity) is on the horizontal axis and the transaction costs of contract (X) and ownership (H) are shown on the vertical axis. The reference condition, where the property rights regime is the same in the multinational's home country and in the host country, is shown by subscript 1. Added direct political hazards in the host country increase the cost of ownership, which is shown as a vertical displacement from H to $\bar{H}$. The displacement is vertical as assets of all types are equally affected by the potential for arbitrary and capricious government action of the type faced by Ben & Jerry's or Coca Cola in Russia.

Indirect political hazards posed by the partnering firm in the host country increase the cost of contracting in an amount proportional to the level of contractual hazards posed by the transaction and are shown as a rotation of X_1 to X_2 . In this case, the magnitude of the increase in governance costs is not independent of the level of contractual hazards. Where the potential returns to opportunistic behavior are high, the creation of an additional (non-market) mechanism by which the host country partner may act to the detriment of their foreign partner increases the hazards faced by the multinational firm by relatively more than in the absence of contractual hazards.

---

¹ See Willing (2010).

² See Willing (2010).

³ See Doz (1981).

⁴ See DeSoto (1989)

⁵ See Goodnow (1972).

⁶ See Komai (1986).

⁷ See Goodnow (1972)

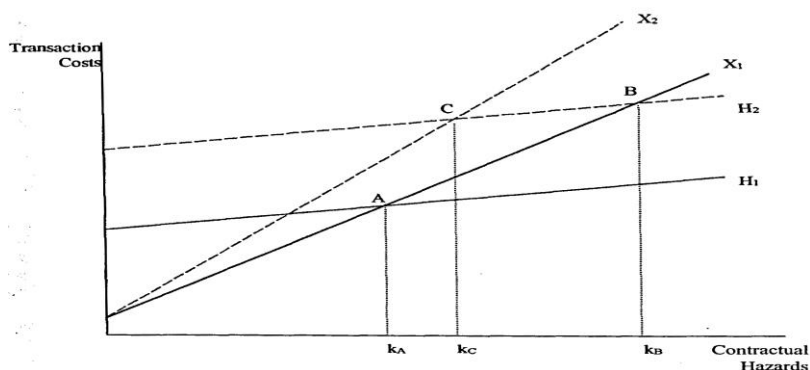

FIGURE 2. Political hazards, contractual hazards and governance.

For example, consider the case of two firms seeking to establish a manufacturing operation in a country with a strong property rights regime. One firm employs a generic production technology and the second a firm-specific technology safeguarded in the home country through trade secrets. Despite the differences in their production technologies and the threat of technological leakage, both firms receive sufficient value from their local partners in terms of local information that they minimize governance costs in the host country by partnering. As the low level of political hazards implies a low probability of achieving a change in the current policy regime, neither local partner finds lobbying host-country political actors for a policy intervention that would alter the distribution of returns between the local partner and the multinational to have a positive expected value. If political hazards increase in the host country, both operations face the threat that the government will alter tax, regulatory or other relevant policies to their detriment. However, the incentives faced by the two local partners differ substantially. In the first case, the local partner may find it advantageous to lobby the government for changes in policy that change the distribution of returns between the multinational and the local partner. However, in the second case, the local partner may seek not only to shift the distribution of returns but also to manipulate the political system in a way that transfers ownership of a potentially rent-generating technology from the multinational to the local partner. The incentives for opportunistic behavior in the non-market arena are clearly larger in the latter case. *Ceteris paribus*, the governance costs for partnerships should increase by a larger amount for transactions with higher levels of contractual hazards (in this case, a firm-specific production technology) as compared to transactions with lower levels of contractual hazards (in this case, a generic production technology). Returning to Figure 2, the upshot is that:

- (1) contract (partnering) is the least cost mode under the reference condition ($H_1|C_1$) up to value k_A , but gives way to ownership as contractual hazards continue to increase beyond k_A ;
- (2) direct political hazards increase the attractiveness of partnering up to the level of k_C , ($H_2|C_2$);
- (3) indirect political hazards reduce the attractiveness of partnering back to the level of k_A ($H_1|C_1$).

Though we have shown point C (and k_C) to fall on the right of point A (and k_A), such that a weakening of the property rights regime leads to an increase in the range of transactions for which partnering is the least cost governance mode, point C (and k_C) may also be on the left of point A (and k_A). In this case, a weakening of the property rights regime would lead to a decrease in the range of contractual hazards for which partnering is the least cost governance mode. The actual direction of this shift will depend on the slopes of the X and H schedules and the magnitude of their shift and rotation (which reflect the relative magnitude of direct and indirect political hazards faced by the multinational firm and the relationship between these hazards and transaction costs).

While we are unable to make definitive predictions regarding the impact of a weakening of the

property right regime on the range of transactions over which partnering will be favored in a given country, we are able to make specific predictions regarding the impact of such a decrease in credibility on transactions with low as compared with high contractual hazards. For the sake of expositional convenience, consider the transaction with contractual hazards given by k_A .¹ Under the reference condition (H_1, X_1) the transaction costs associated with organizing this transaction as a partnership and a wholly owned enterprise are identical ($TC(H_1(k_A)) = TC(X_1(k_A))$). However, after the weakening of the property rights regime (H_2, X_2) , it is now cost effective to organize the transaction k_A by supplanting ownership by partnership ($TC(H_2(k_A)) < TC(X_2(k_A))$). Now consider the transaction with contractual hazards given by k_c . Initially, transaction costs were minimized under ownership ($TC(H_1(k_c)) < TC(X_1(k_c))$). However, after the weakening of the property rights regime, the transaction costs associated with partnership X_2 and ownership H_2 are identical ($TC(H_2(k_c)) = TC(X_2(k_c))$).

Regardless of the relative location of point C and point A, it will be true that at sufficiently low levels of contractual hazards a weakening of the property rights regime will increase the attractiveness of partnership. However, as the level of contractual hazards increases, the strength of this relationship will diminish and could even be such that ownership is increasingly attractive. The main result that emerges from our analysis is that the impact of variation in property rights regimes either across countries or over time on the relative costs of governance of partnership and ownership will depend crucially on the level of contractual hazards posed by the individual transaction.

Earlier research on the origins of the multinational corporation concluded that the same assets which provide multinational corporations economic advantage over host country competitors give rise to contractual hazards in relations with local trading partners.² In that event, the high contractual hazards that are endemic in the overseas operations of multinational corporations make it likely that some multinationals will respond to the presence of political hazards by eschewing partnerships with host country firms.³

Empirical tests of this theory require two types of data: first, a measure of the institutional environment of a given country in a given year which centers upon the notion of credible commitment; and, second, measures of contractual hazards in the operations of multinational corporations. As it turns out, much of the empirical work cited above fails to provide either or both of these measures.⁴ Recent empirical analyses by Henisz,⁵ Murtha,⁶ and Oxley⁷ demonstrate that suitable measures of both the institutional environment and of contractual hazards are available and do support the theoretical predictions that we have set forth herein. Specifically, the theoretical framework that we present offers differential predictions as to how multinational firms investing in countries with weak property rights regimes will alter the governance of their transactions characterized by relatively low vs high contractual hazards. In countries with relatively weak property rights regimes or countries suffering a weakening of said regimes, the probability that a transaction will be organized under partnership

---

¹ Note that given the magnitude of the shift and rotation employed here, k_A (the intersection between the original partnership and ownership schedules) is sufficiently low to pose a contrast to k_B . While this may not always be the case, there will always be some level of contractual hazards sufficiently low such that the governance costs of partnership are reduced relative to ownership

² See Commons (1932)

³ Note that the foregoing assumes that the level of contractual hazards (the value of k) is given. In fact, k is a decision variable and will be chosen (in part) with reference to the condition of political hazards. This introduces added complications which, for the purposes of this paper, are treated as second order and are ignored.

⁴ See Note 31.

⁵ See Kogut (1988).

⁶ See Murtha (1991).

⁷ See Kogut (1988).

increases for transactions with low contractual hazards while it increases for transactions with low contractual hazards while it decreases for transactions with high contractual hazards.

An application to recent economic crises. An important component of recent economic crises in such countries as Thailand, Russia and Brazil has been the concern that actual policies, as opposed to *ex ante* pledges, may benefit insiders at the expense of local or international investors that lack political connections. In other words, the perceived strength of the property rights regime has decreased dramatically in many emerging markets. The theoretical arguments that we have developed lead to several predictions regarding the impact of differentiated hazards on investment and contracting in countries with varying levels of exposure to multinational corporate activity.

In economies where multinational activity plays a relatively small role such as Russia, the primary impact of a perceived weakening of the property rights regime will be a reduction in the level of investment *and* an increase in the reliance by domestic firms upon the internal provision of intermediate inputs so as to avoid the higher perceived costs of using the courts or other official third party dispute resolution mechanisms when disagreements with suppliers arise. Alternatively, firms may eschew formal markets and rely more heavily on gray or black market activity and/or enforcement mechanisms.¹

While the magnitude of investment—especially in durable, nonredeployable *assets*—will similarly decline in more open economies such as Brazil or Thailand, the impact of a similar weakening of the property rights regime on the organization of economic activity is more complex in these cases. Specifically, for those transactions where the risk of expropriation by a counter-party is low due to the generic or easily imitable nature of the relevant technology or the lack of reliance by the multinational parent on a brand name reputation that may be degraded by the counter-party, weakening of the property rights regime should lead to a higher degree of reliance on domestic counter-parties (see the preceding discussion of point k_A in Figure 2). These partners will provide the multinational parent with assistance in navigating the increasingly muddy waters of the domestic political arena. However, where the nature of the technology employed or the susceptibility to free-riding yields concerns regarding private expropriation hazards, the potential benefits obtained from counter-parties in the political arena could be more than offset by the danger that they will manipulate the play in that political system to their advantage (see the preceding discussion of point k_C in Figure 2).

In circumstances where there has been a dramatic short-term weakening of the property rights regime, researchers who are able to identify well-designed measures of contractual hazards, such as those developed by Murtha² and Oxley,³ should be able to separately observe the two distinct effects of property rights regimes on the organization of activity that we describe.

Conclusion

The upshot is that the bottom-up view out of which transaction cost economics works can tell us a good deal about the condition of the institutional environment and its impact on the organization of economic activity. Analysis may be pursued both within or between countries, on domestic or multinational investors. In each case the discriminating alignment between the level of hazards (contractual and/or political) and the mode of governance is prominently featured.

Within a country, the choice of governance mode (market, hybrid or hierarchy) is mainly determined by the attributes of transactions. Allowing for change in a given country over time or comparing domestic investors in two countries, more credible institutional environments support more

---

¹ See Braguinsky (2009).

² See Gtignon (2008).

³ See Gtignon (2008).

complex economic transactions and modes of governance. Finally, extending the analysis to include the multinational corporation introduces the need to adapt the choice of governance mode in a given country to take into account the level of both contractual and political hazards.

The relationship between these hazards is not, however, simply additive. That is because the influence of political hazards on the cost and competences of different organizational reforms operates through both direct (state-sector opportunism) and indirect (opportunistic use of the state) channels. Substantial variation in both sets of hazards, such as is provided in the open economy context (especially when extended to emerging markets), may be needed in order to empirically identify these individual effects.

Inasmuch as the action resides in the details, this conceptual framework needs to be joined by deep local knowledge of both the governance of international transactions and the nature of political hazards. That combination is precisely what is in progress, as witness the recent transaction level analysis of the contractual hazards faced by multinational corporations developed in Murtha and Oxley, which offer substantial improvements upon prior firm-level analysis. Similar micro-analytic improvements in the measurement of property rights regimes provided by the host country government are also required.

When joined with appropriate industry- or country-specific knowledge, the 'relentlessly calculative and comparative approach to economic organization' offered by transaction cost economics can provide substantial insight into the reasons for differences in the structure of economic activity both across countries and over time.

References

1. Agarwal, Sanjeev and Sridhar N. Ramaswami. 2009. Choice of Foreign Market Entry Mode: Impact of Ownership, Location and Internalization Factors. *Journal of International Business Studies* 23(1)
2. Banerjee, Abhijit. 2010. A Theory of Misgovernance. *Quarterly Journal of Economics* 112(4)
3. Braguinsky, Serguey. 2009. Enforcement of Property Rights During the Russian Transition: Problems and Some Approaches to a New Liberal Solution. *Journal of Legal Studies* 28(2)
4. Commons, John R. 1932. The Problem of Correlating Law, Economics and Ethics. *Wisconsin Law Review*
5. Davidson, William H. and Donald G. McFetridge. 1985. Key Characteristics in the Choice of International Technology Transfer Mode. *Journal of International Business Studies* 16(2)
6. Doz, Yves and C. K. Prahalad. 1981. How MNCs Cope with Host Country Intervention. *Harvard Business Review* March-April
7. Gatignon, Hubert and Erin Anderson. 2008. The Multinational Corporation's Degree of Control over Foreign Subsidiaries: An Empirical Test of a Transaction Cost Explanation. *Journal of Law, Economics and Organization* 4(2)
8. Goodnow, James D. and James E. Hansz. 1972. Environmental Determinants of Overseas Market Entry Strategies. *Journal of International Business Studies* 3
9. Kogut, Bruce and Harbir Singh. 1988. The Effect of National Culture on the Choice of Entry Mode. *Journal of International Business Studies* 19(3)
10. Komai, Janos. 1986. The Hungarian Reform Process: Visions, Hopes and Reality. *Journal of Economic Literature* 24(4): 1687-1737.
11. LeCraw, Donald. 1984. Bargaining Power, Ownership and Profitability of Transnational Corporations in Developing Countries. *Journal of International Business Studies* 15(1)
12. Poynter, Thomas A. 1985. *Multinational Enterprises and Government Intervention*. New York: St. Martin's Press.
13. Ramachandran, Vijaya. 1993. Technology Transfer, Firm Ownership and Investment in Human Capital. *Review of Economics and Statistics* 75(4)
14. Williamson, Oliver E. 2006. *The Mechanisms of Governance*. New York: Oxford University Press
15. Willig, Robert D. 2010. Public versus Regulated Private Enterprise. *Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics*, 1993

ბიზნესის სახელმწიფოს რეგულირების თავისებურებები პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში

თანმედროვე პერიოდში ეკონომიკის ტრანსპორმაცია გულისხმობს საბაზრო ეკონომიკის სწრაფვას. სახელმწიფოს როლი ტრანსფორმაციის პროცესში, ბაზრის ჩამოყალიბებასა და რეგულირებაში არაერთგვაროვანია. ამა თუ იმ ქვეყნის ეკონომიკის რეგულირება ხდება სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკური სისტემის ფუნქციონირებაში ჩარევის გზით. ამგვარ ჩარევას გააჩნია, თავისი ფორმები და საზღვრები. თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარება მოითხოვს ეკონომიკის ფუნქციონირებაში სახელმწიფოს ჩარევის ისეთი ინსტრუმენტარის გამოყენებას, როგორცაა ეფექტიანი ფისკალური, ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა და ცივილიზებული ბიზნეს-გარემოს შექმნა.

სახელმწიფო რეგულირების ეფექტიანობის საკითხი განსაკუთრებით მწვავედ დგას პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში (მათ შორის საქართველოშიც), სადაც ეკონომიკის სფეროების სახელმწიფო რეგულირება მრავალფეროვანია თავისი ფორმების, განხორციელების მეთოდებისა და მათი ეროვნული ეკონომიკის განვითარების ამა თუ იმ პერიოდთან მისადაგების მიხედვით. რეგულირების პროცესთა ამგვარი სახესხვაობა იძლევა ერთმანეთისაგან განსხვავებულ ეფექტებს, რომლებსაც ბუნებრივია, თან ახლავს ადეკვატური სოციალ-ეკონომიკური შედეგები.

პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პერიოდში ბიზნესის განვითარების პროცესი რიგი თავისებურებებით და ტენდენციებით ხასიათდება. თუ განვითარებულ ქვეყნებში ბიზნესის განვითარება მცირე საწარმოებით დაიწყო და შემდგომ, წარმოიქმნა მსხვილი სტრუქტურები, პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში მიმდინარეობდა და ზოგან ამჟამად მიმდინარეობს, საბჭოთა პერიოდში არსებული მსხვილი მონოპოლიური, არაეფექტიანი სახელმწიფო საკუთრების, მსოფლიო სტანდარტებთან შეუსაბამო ტექნოლოგიების მქონე საწარმოების მცირე საწარმოებად რეორგანიზაციის და მათი კერძო საკუთრებაზე გადაცემის მრავალმხრივი პროცესი. ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 80-იანი წლებიდან კერძო საკუთრებაზე ეტაპობრივად გადასვლის მცდელობა იყო, რაც იძლეოდა თვითდაფინანსებასა და თვითრეგულირებაზე გადასვლის შესაძლებლობას, რამაც შედეგი ვერ გამოიღო.

სხვადასხვა ქვეყანაში დროის განსხვავებულ პერიოდში ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის ხარისხი და მაშტაბები განსხვავებულია. გასული საუკუნის დასაწყისამდე აშშ-სა და დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში მოქმედებდა თავისუფალი კონკურენციის პრინციპი, რაც განაპირობებდა ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩაურევლობას. თავისუფალი კონკურენციის ბაზაზე წარმოიქმნა მსხვილი კორპორაციები, რომლებიც აკონტროლებდნენ მთელი დარგის საფინანსო-ეკონომიკურ საქმიანობას, თავს ახვედნენ ბაზარს მონოპოლიურ ფასებს. ამით ისინი ხელს უშლიდნენ თავისუფალი მეწარმეობის განვითარებას და საბაზრო მექანიზმის ნორმალურ ფუნქციონირებას. წარმოიქმნა სიმდიდრისა და სიღარიბის უკიდურესობანი, რაც მოითხოვდა ამ უთანასწორობის რაღაც თანაფარდობაში მოყვანას. ყოველივე ზემოთ თქმულმა განაპირობა, თითოეული ადამიანის ეკონომიკური ინტერესების დაცვის მიზნით, ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების აუცილებლობა. გადასაწყვეტი იყო ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის ფორმები და ფარგლები. სახელმწიფოს მიერ ბიზნესის რეგულირების მრავალფეროვანი ფორმები გამოიყენება, რომლებიც ახორციელებენ არამხოლოდ ბიზნესის მოქმედების რეგლამენტირებას, არამედ მისი მხარდამჭერი აქტიური პოლიტიკის გატარებასაც. ბიზნესის მხარდამჭერის ტრადიციული მეთოდების გამოყენებას მრავალი ქვეყანა არასაკმარისად მიიჩნევს, და სახელმწი-

ფოსგან მოითხოვს უფრო ფართო მხარდაჭერას. უმეტესად აპროტესტებენ მკაცრ საგადასახადო სისტემას და მაღალ საშემოსავლო გადასახადებს. ზოგიერთ ქვეყანაში ბიზნესის განვითარებას ხელს უშლის მოძველებული კანონმდებლობა, პოლიტიკური სიტუაცია და არასტაბილური ეკონომიკური მდგომარეობა.

თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ბიზნესის განვითარების სტრატეგიის ძირითად პარამეტრებად ინფორმაციული ტექნოლოგიები გვევლინება, რომელთა ბაზაზე ყალიბდება გლობალური ბიზნესი. რაც განაპირობებს გლობალური მონოპოლიების გაბატონებას, თავისუფალი კონკურენციის შეზღუდვას და მათ საქმიანობაზე სახელმწიფოს ზეგავლენის შესუსტებას. საჭიროა სახელმწიფომ კორექტირება შეიტანოს ეკონომიკური პოლიტიკის სტრატეგიაში, რათა წარმოების ეფექტიანობის ამაღლების გზით უზრუნველყოს მყარი ეკონომიკური ზრდა, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნით მოსახლეობის სოციალური დაცვის სისტემის ამაღლება. ჩვენს ქვეყანაში სახელმწიფოს როლი სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების მართვაში დაბალ დონეზეა, რიგი ეკონომიკური პროცესები თვითდინებაზეა მიშვებული, რაც ვერ უზრუნველყოფს საბაზრო ეკონომიკის ზრდის მაღალ ტემპს, საწარმოო ძალთა სათანადო დონეზე განვითარებას, მოსახლეობის სოციალურ დაცვას, მათი ცხოვრების დონის ამაღლებას და ა.შ. აქ საჭიროა საბაზრო თვითრეგულირების ქმედითუნარიანობის ამაღლება, რაც მოითხოვს სახელმწიფოს აქტიურ ჩარევას საბაზრო ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბებაში. თუმცა, აუცილებელია, საბაზრო თვითრეგულირებისა და ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების ოპტიმალური ბალანსის მიღწევა. ბიზნესის სახელმწიფო რეგულირების სფეროში.

ბიზნესის განვითარება ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების მნიშვნელოვანი ფაქტორია. ბიზნეს-გარემოს გამართული ფუნქციონირებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს ქვეყანაში თავისუფალი კონკურენციის არსებობას. კონკურენციის პოლიტიკის გატარება აუცილებელი პირობაა ცივილიზებული საბაზრო ურთიერთობების ჩამოყალიბებისათვის, რადგან კონკურენცია წარმოადგენს დემოკრატიის განვითარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ობიექტურ საფუძველს. აღნიშნულიდან გამომდინარე დიდი როლი ენიჭება ანტიმონოპოლიურ რეგულირებას, რომლის მთავარი დანიშნულებაა კონკურენციის დაცვა და სტიმულირება. ანტიმონოპოლიური პოლიტიკა ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების შემადგენელი ნაწილია, რომლის მთავარი დანიშნულებაა ერთის მხრივ, უზრუნველყოს მაღალი ეფექტიანობის მქონე მსხვილმაშტაბიანი ეკონომიკური უპირატესობების გამოყენება და მეორეს მხრივ, განახორციელოს კონკურენციის განვითარების მიზნით, ამ ეკონომიკის შესაძლო ნეგატიური შედეგების განეიტრალება. „კონკურენციის პოლიტიკისა და რეგულირების სფეროში მიღებული სამართლებრივი ნორმები ემსახურებიან მონოპოლიათა ძალაუფლებისაგან საზოგადოებრივი ინტერესების დაცვას, რომლის მიღწევის საქმეში, კონკურენციის კანონმდებლობა და რეგულირება ასრულებს მთავრობის ძირითადი ინსტრუმენტის ფუნქციას. თუმცა აქვე ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ ეს ინსტრუმენტები განსხვავდებიან ხასიათისა და ზემოქმედების ზომების მიხედვით. შესაბამისად, კანონმდებლობა კონკურენციის სფეროში და რეგულირება არ წარმოადგენს სინონიმურ ცნებებს. უფრო მეტიც, შეიძლება გამოიყოს კონკურენციის კანონმდებლობის და რეგულირების პრობლემების შესაძლო შეთანხმებულობის შემდეგი ოთხი ვარიანტი – 1) რეგულირება შეიძლება ეწინააღმდეგებოდეს კონკურენციის პოლიტიკას; 2) რეგულირებას შეუძლია შეცვალოს კონკურენციის პოლიტიკა; 3) რეგულირებას შეუძლია მოახდინოს კონკურენციის პოლიტიკის კოპირება და 4) რეგულირების სისტემას შეუძლია გამოიყენოს კონკურენციის საკითხებით დაკავებული ორგანოს მეთოდები“¹

თავისუფალი კონკურენციის დაცვა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში, სადაც ჯერ კიდევ მიმდინარეობს ბიზნეს-გარემოს ფორმირება. დღესდღეობით საქართველოში ფაქტობრივად არ არსებობს ან შეზღუდულია თავისუფალი საბაზრო კონკურენცია, რადგან სამომხმარებლო ბაზრის სხვადასხვა სეგმენტები მონოპოლიზებულია

¹ Типовой закон о конкуренции – Серия документов ЮНКТАД по проблематике законодательства и политики в области конкуренции. Организация объединенных наций. Женева, 2003.

მაღალი კონტროლირებადი ფასებით ერთი ან ერთმანეთთან მორიგებული რამდენიმე კომპანიის მიერ. 2005 წელს საქართველოს ხელისუფლებამ გააუქმა ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობა, რომელიც მნიშვნელოვნად პასუხობდა საერთაშორისო გამოცდილებასა და პრაქტიკას. შესაბამისად გაუქმდა ანტიმონოპოლიური სამსახური, რომლის ძირითადი ფუნქცია იყო კონკურენციის უზრუნველყოფა და ბაზარზე მონოპოლიური საქმიანობის აღკვეთა; მომხმარებელთა უფლებების დაცვა; სარეკლამო საქმიანობის რეგულირება; სასაქონლო და საფინანსო ბაზრების ანალიზი. ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის სანაცვლოდ, მიღებულ იქნა „თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ“ კანონი და შეიქმნა შეზღუდული უფლებების მქონე ეკონომიკის სამინისტროს დაქვემდებარებაში მყოფი თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის სააგენტო. აღნიშნულ კანონი აღარ არეგულირებს მონოპოლიურ საქმიანობას და არ ზღუდავს მას. შესაბამისად შექმნილ სააგენტოს აღარ ეხება ზედამხედველობის ისეთი მნიშვნელოვანი ფუნქციების განხორციელება, როგორცაა ბაზარზე დომინანტური მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება, კონკურენციის შემზღუდველი ხელშეკრულებების და შეთანხმებული საქმიანობის შესწავლა; კომპანიების შესყიდვა და შერწყმა მონოპოლიური საქმიანობის განსახორციელებლად და ა.შ. ახალი 2005 წლის კანონი "თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ" ძირითადად არეგულირებს სახელმწიფო დახმარებისა და მიზნობრივი პროგრამების საკითხებს და ნაკლებად ეხება ანტიმონოპოლიური რეგულირებისა და არაკეთილსინდისიერ კონკურენციის საკითხებს. შესაბამისად, თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის სააგენტოს არ გააჩნია რეალური ბერკეტები, რათა ბაზარზე შეზღუდოს ანტიმონოპოლიური საქმიანობა და ფაქტობრივად წარმოადგენს საკონსულტაციო დაწესებულებას.

იმის მაგივრად, რომ მთავრობას ინსტიტუციონალურად გაემდიერებინა ანტიმონოპოლიური სამსახური და არსებული მონოპოლიური სტრუქტურები შეეზღუდა ბაზარზე, პირიქით, შექმნა ადგილობრივი და სხვადასხვა პროდუქციის იმპორტიორი მონოპოლისტები, რის შედეგადაც სამომხმარებლო ბაზრის მონოპოლისტურ სეგმენტებზე ფასების ზრდა და პროდუქციის ხარისხის გაუარესება. ამასთან, არ ტარდება მონოპოლიზირებული სასაქონლო და საფინანსო ბაზრების ანალიზი. ამგვარი მდგომარეობის შექმნით მნიშვნელოვნად გართულდა საექსპორტო დონეზე მონოპოლისტური სეგმენტების სრულყოფილი ანალიზის ჩატარების შესაძლებლობა. თავისუფალი კონკურენციის შეზღუდვის მხრივ მდგომარეობა შესასწავლია, საქართველოს ეკონომიკის ისეთ სფეროებში, როგორცაა: კომუნიკაციები (მობილური კავშირი, ინტერნეტი), ნავთობპროდუქტები, ფარმაცევტული და სხვადასხვა სახის საიმპორტო პროდუქციის საქონელი, ასევე ბუნებრივი მონოპოლიების სასაქონლო ბაზრის მიმართულებები და ა.შ. ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის არარსებობის გამო, ევროკავშირი და ევროკომისია საკუთარ კრიტიკულ დასკვნებში საქართველოს ხელისუფლებას მიუთითებენ, რომ ქვეყანაში არსებული სამართლებრივი და ინსტიტუციონალური ვითარება ვერ უზრუნველყოფს სამართლიან და თავისუფალ კონკურენტულ გარემოს, რაც თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის ერთ-ერთი ფუნდამენტური პრინციპის უგულვებელყოფაა.

ამ მდგომარეობიდან ერთი-ერთი გამოსავალია, საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისი ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის მიღება. რეალურად მოქმედი ანტიმონოპოლიური სამსახურის აღდგენა, რომელიც შეზღუდავს მონოპოლიურ სტრუქტურებს და შექმნის პირობებს ჯანსაღი კონკურენციისათვის, რაც მნიშვნელოვნად შეუმსუბუქებს მოსახლეობას სამომხმარებლო ბაზარზე არჩევანის გაკეთებას, ხელმისაწვდომი ფასისა და ხარისხის მრავალფეროვნების შესაბამისად.

გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში ბიზნესისა და პოლიტიკის სფეროებს შორის ურთიერთობა კანონმდებლობით ნაკლებადაა რეგულირებული. პოლიტიკაში ყოფნა ბიზნესის კეთების საუკეთესო საშუალებაა, ხოლო დაგროვილი ქონება კი გზა პოლიტიკისაკენ. განვითარებული ქვეყნების მთავრობები უზრუნველყოფენ ბიზნესის თანაბარ პირობებში არსებობას, სადაც არაა გამორიცხული ლობიზმის ინსტიტუტის არსებობა, მაგრამ წარმატებული ბიზნესის არსებობა და საკუთრების გადანაწილება არაა დაკავშირებული პოლიტიკასთან. ჩვენს ქვეყანაში კი გავლენის სფეროების ფლობა და წარმატებული ბიზნესის

კეთება უშუალოდ პოლიტიკასთანაა დაკავშირებული. ახალმა საგადასახადო კოდექსმა ბიზნესის წარმომადგენლებს საქმიანობა გაურთულა და მეწარმე დაუცველი დარჩა. მიუხედავად იმისა, რომ, საგადასახადო განაკვეთები შემცირდა ბიზნესმენი, ჩინოვნიკების ნებასურვილზე დამოკიდებული და უუფლებო დარჩა. საგადასახადო კოდექსში მრავალი ნორმა ბუნდოვანია და გაურკვეველი. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ბიზნესმენისათვის „შეწერილი“ არაოფიციალური გადასახადები. რაც წარმოადგენს სახელმწიფო რეკეტს და ბიზნესის დაუცველობას. აუცილებელია არსებული სიტუაციის შეცვლა. ბიზნესსა და ხელისუფლებას შორის ცივილიზებული ურთიერთობის ჩამოყალიბება. როგორც აღვნიშნეთ სხაქართველოში წარმატებული ბიზნესი, მხოლოდ პოლიტიკის მეშვეობით არსებობს. ამიტომ ბიზნესმენები ეძებენ პოლიტიკურ „სახურავებს“ ან თავად მიისწრაფიან მისკენ.

ამრიგად, საქართველოში ბიზნესის განვითარებისათვის ჯერ კიდევ არახელსაყრელი პირობებია შექმნილი. ბიზნეს-გარემოს ფორმირების პროცესში მთელი რიგი შეცდომებია დაშვებული, რომელთა აღმოფხვრის გარეშე შეუძლებელია ბიზნესის სფეროში წარმატების მიღწევა. კერძოდ, ა) უნდა შემუშავდეს სწორი საინვესტიციო პოლიტიკა, ამაღლდეს დაბანდებული კაპიტალის უკან დაბრუნების გარანტია, უფრო ეფექტურად უნდა იქნეს გამოყენებული ჩვენი ქვეყნის გეოპოლიტიკური მდებარეობა და ა.შ.; ბ) ჩვენს ქვეყანაში ბიზნესის სახელმწიფოებრივი რეგულირება უნდა მოხდეს საზოგადოებრივი ინტერესების გათვალისწინებით. სახელმწიფო უნდა იცავდეს კონკურენციას, ხელს უწყობდეს შემოსავლების სამართლიან გადანაწილებას, იცავდეს ეკოლოგიურ წონასწორობას, აკონტროლებდეს დასაქმებისა და ინფლაციის დონეს; გ) სახელმწიფო უნდა ზრუნავდეს ენერგეტიკის, ტრანსპორტის, კავშირგაბმულობის, სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის, ახალი ტექნოლოგიების განვითარებაზე, იგი უნდა ასტიმულირებდეს საფინანსო ინსტიტუტების საქმიანობას, საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარებას, გარემოს დაცვასა და სოციალური კლიმატის გაუმჯობესებას. ხელისუფლება ხელს უნდა უწყობდეს რესურსების რაციონალიზაციას, ინფლაციისა და უმუშევრობის შემცირებას, სტაბილური სამუშაო ადგილების შექმნას და სხვა მაკროეკონომიკური პროცესების სტაბილიზაციას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. პაპავა ვლ. პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის პოლიტიკური ეკონომია და საქართველოს ეკონომიკა, თბილისი, 2002
2. ერქომაიშვილი გ. მეწარმეობის ფორმირებისა და განვითარების თავისებურებანი საქართველოში, თბილისი, 2004
3. სამადაშვილი უ. ბიზნესის საფუძვლები. თბილისი, 2007
4. Типовой закон о конкуренции – Серия документов ЮНКТАД по проблематике законодательства и политики в области конкуренции. Организация объединенных наций. Женева, 2003

Ekaterine Mekantsishvili

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University,
Asisstent-professor, Academic Doctor of Economics

Peguliarities of State Regulation of Business in the Postgommunist Countries

Summary

Development of modern market economic relations needs interaction of state into the functioning of economics with realization of the functions such as the macroeconomics regulation and the realization of effective monetary and fiscal policy. The efficiency of state regulation of economic system is special difficulty in the post communist countries (including Georgia).

The work formulates the peculiarities of state regulation of business in the post communist countries. There are shown positive and negative moments of measures realized by the state in the

development of business in transition period to market economy. In Georgia there is a very unprofitable environment for business development. Many factors brake it. For example: political-economical and social factors, non-development of bond-fund exchange and financial-intermediary institutions, frequent changes of normative basis and payment system, foreign debts, the poverty of population, transnational companies political influence which is profitable for them and etc.

Козак Ю.Г.

Украина, Одесский национальный экономический университет, д.э.н., профессор

Барановская М.И.

Украина, Одесский национальный экономический университет, к.э.н., доцент

Повышение конкурентоспособности стран ЕС: инновационный аспект

В современных условиях инновации становятся фактором, способным существенно влиять на формирование конкурентоспособности стран. Это задание особенно актуально для Украины, которая владеет значительным инновационным потенциалом, который используется недостаточно. Исходя из евроинтеграционных направлений Украины, на особого внимания заслуживает опыт стран Евросоюза относительно развития инновационной деятельности.

Теоретические методологические принципы исследования инновационного развития стран Европейского Союза заложены в работах зарубежных и отечественных ученых: С.Глазьева, Г.Гринберга, П.Кругмана, Ю.Макогона, М.Портера П.Самуэльсона, И.Шумпетера и др.

Однако, анализ освещения теоретических и практических проблем, связанных с использованием инновационных конкурентных преимуществ стран ЕС в контексте их недавнего расширения, свидетельствует о необходимости последующих исследований в этом направлении. Вышеупомянутое определило актуальность и направленность исследования.

Важной составляющей нового этапа развития Украины является усиление интеграционных процессов, курс на вступление в ЕС. Исходя из перспектив избранного курса, путь технологического развития Украины будет тесно связан с моделью Европейского Союза, поскольку эта модель допускает не просто тесное сотрудничество в сфере науки и техники, но и интегрирование экономик европейских стран. Следовательно, модель ЕС могла бы стать одной из определяющих на пути технологического развития Украины, что обуславливает необходимость ее глубокого изучения и освещения.

В Европе, как и в других развитых странах мира, растет роль научных, инновационных, технологических и инвестиционных факторов, которые все больше приобретают значение компоненты экономического развития. Даже невзирая на некоторое замедление темпов экономического роста, в большинстве стран Западной Европы во второй половине XX и в начале XXI века динамика инвестиций в НИОКР остается позитивной [1].

В последнее десятилетие инвестиции в «знание», то есть расходы на НИОКР, высшее образование, информационные и коммуникационные технологии, растут темпами, которые опережают темпы роста инвестиций в основной производственный капитал.

Если в среднем по ЕС среднегодовые темпы прироста предпринимательского сектора за период 1990-1998рр. составляли 1,46%, то для отраслей, которые основываются на знаниях, этот показатель превышал 2% (2,07%). В конце 90-х гг. доля наукоемких отраслей выросла в целом по ЕС до 26%, выше среднего значения она была в Ирландии - 39,2%, Бельгии - 37,9, Швейцарии - 36,5, Германии - 31,7, Франции - 27,2, Голландии - 26,7, Венгрии - 26,2%. Причем больше половины значения этого показателя приходится, как правило, на так называемые наукоемкие услуги,

представленные, в первую очередь, финансовыми, страховыми и другими бизнес-структурами и их разновидностями.

Общей тенденцией для преобладающего большинства европейских стран стало увеличение в ВВП во второй половине 90-х годов доли расходов на НИОКР. В то же время в структуре инвестиций в «знание» имело место неравномерное распределение по странам, вызванное специализацией в формировании «новой» экономики. В европейских странах, которые владеют сравнительно развитой научно-исследовательской базой, - Австрии, Германии, Франции, Швеции - больше половины этих инвестиций направляется в НИОКР, остальные - в образование и разработку программного обеспечения. В странах с достаточно ограниченным сектором исследований и разработок - Греции, Ирландии, Португалии и Испании - эти инвестиции преимущественно концентрируются в сфере высшего образования; Дания, Норвегия, Голландия, Великобритания специализируются на развитии программного обеспечения.

Статистические данные свидетельствуют, что с середины 90-х годов ускоряются темпы производства и распространения информационно коммуникационных технологий (ИКТ). Другая общеевропейская тенденция – продолжение изменения структуры финансирования НИОКР в сторону сокращения удельного веса государственных источников и роста частных инвестиций. Однако в странах Центральной и Восточной Европы - Польше, Венгрии, Словении - наблюдается противоположная тенденция, которую можно объяснить спецификой системных трансформаций.

Во второй половине 90-х годов правительства почти всех западноевропейских стран приняли ряд программ стимулирования инновационной деятельности, направленные, в первую очередь, на распространение нововведений. Одно из главных мест в реализации этих программ заняли институциональные изменения, в частности, формирование структурных элементов и механизмов осуществления инновационной политики. Независимо от национальных разногласия в подходах, можно выделить три общих аспекта.

1. Создание новых административных структур, основанных на системном характере инноваций. Некоторые страны (Великобритания, Германия) изменили функции министерств или создали новые министерства, которые занимаются вопросом инновационной политики. Внесены также изменения к механизму координации - созданы новые координирующие органы (инновационные советы) или к компетенции уже существующих научных советов включены вопросы инновационной деятельности.

2. На правительственном уровне инновации признаны жизненно важным фактором экономического развития, проводятся широкие правительственные кампании по проблемам нововведений, наблюдается активизация диалога между научным сообществом, промышленностью и общественностью.

3. Использование нового механизма прогнозирования и определения приоритетов «Предвидения» («Foresight») для формирования национальной инновационной стратегии. Его цель – определить стратегические направления исследований и инноваций для повышения конкурентоспособности страны[2].

С усилением международных интеграционных процессов и разработкой согласованной экономической политики, появляется новая возможность внедрения единой инновационной политики на уровне государств-членов ЕС. Разработка единого антимонопольного законодательства; использование системы ускоренных амортизационных отчислений, которые, собственно говоря, являются беспроцентными ссудами на приобретение новейшей техники; льготное налогообложение расходов на НИОКР; поощрение малого наукоемкого бизнеса; прямое финансирование предприятий для поощрения нововведений в сферах новейших технологий; стимулирование сотрудничества научных и учебных учреждений и компаний, которые изготавливают наукоемкую продукцию, - это далеко не полный перечень атрибутов инновационной политики, которая проводится в странах ЕС и открывает равные возможности для национальных предприятий стран-членов ЕС в сфере инновационного бизнеса.

Стратегической линией стран членов Европейского Союза в сфере инновационной деятельности является концентрация финансовых ресурсов на ключевых направлениях, которые охватывают:

- создание единой для всех стран-членов ЕС базы данных, которая аккумулирует и регламентирует комплекс минимально необходимых процедур и формальностей для создания предприятий;
- поддержку малых и средних предприятий с целью правовой защиты от незаконного копирования разработанных технологий и продукции;
- создание механизма финансовой поддержки малых и средних предприятий, предоставления им помощи в подготовке, регистрации и поддержке патентов, учитывая опыт работы национальных и европейских патентных бюро;
- усовершенствование системы финансирования инновационной деятельности предприятий;
- введение более совершенного налогового механизма, который предоставлял бы определенные льготы предприятиям, которые занимаются разработкой и выпуском инновационной продукции;
- создание на предприятиях и компаниях условий для стимулирования повышения образовательного уровня работников.

В настоящее время значительная часть Евросоюза, в первую очередь Финляндия, Швеция, Дания, Нидерланды и Великобритания, опережают США и Японию по многим показателям НИОКР. Так Ирландия, Франция, Финляндия, Великобритания и Швеция лидируют по динамике выпуска научных работников и инженеров. Финляндия, Швеция и Нидерланды – лидеры по финансированию НИОКР государством и патентованию в Европейском патентном ведомстве.

Европейский Союз в среднем направляет на НИОКР 2,4% ВВП, в то время как США - 2,64, Япония - 3,04% (в ряде европейских стран этот показатель значительно выше - в Швеции 3,6%, Финляндии 3,1%). Однако, если в США доля частного сектора в общих расходах на НИОКР составляет 68,2%, то в ЕС - 56,3%. Существенно отстает ЕС и по показателям инновационной активности, в частности удельного веса в ВВП венчурного капитала, капитализации новых компаний, рынка информационных технологий, а также по доле новых продуктов на национальных рынках[3].

Отставание Западной Европы от конкурентов во многом вызвано специфическими чертами этого региона, в частности высокой долей государственного сектора, недостаточными стимулами для предпринимательства, разногласиями в национальных инновационных системах, характере и степени инновационного развития государств-членов ЕС. Расширение ЕС за счет новых членов влечет за собой определенные негативные особенности научно-технического развития, которые остались от плановой государственной экономики. В последнее время Евросоюз смог добиться некоторых сдвигов в реализации стратегии инновационного развития. Ряд стран (в частности Великобритания) увеличили расходы на НИОКР или отказались от их запланированного сокращения (например, Франция), начали использовать новые механизмы стимулирования инновационной деятельности в предпринимательском секторе.

Отсутствие серьезного прогресса в инновационном развитии, проблемы, связанные с расширением Евросоюза, старение населения - все эти факторы легли в основу предложений Еврокомиссии по новым направлениям инновационной политики. Эти предложения сформулированы в документе «Инновационная политика: современные подходы в контексте Лиссабонской стратегии», где выделены такие приоритеты:

- улучшение инновационной среды путем усиления инновационной составляющей по всем направлениям национальных политик;
- стимулирование рыночного спроса на инновации и использование концепции «лидирующих» рынков, которая предусматривает поддержку рынков, наиболее благосклонных к нововведениям;

- стимулирование инноваций в госсекторе, преодоление бюрократического консерватизма государственной администрации;
- усиление региональной инновационной политики.

В 2002р. в ЕС на базе объединения советов по внутренним рынкам и промышленности и исследовательских советов был создан Совет по вопросам конкурентоспособности. В рамках Еврокомиссии происходят регулярные встречи Группы комиссаров по проблемам повышения конкурентоспособности, занятости и устойчивого развития[2].

Большую роль в процессе координации национальных инновационных политик играют мероприятия ЕС по сбору, анализу, оценке и распространению информации о состоянии инновационной деятельности в странах-членах и наиболее успешных примерах инновационной политики. Среди них:

- тренды инноваций в Европе - распространение успешных примеров инновационной политики;
- Европейский инновационный таблоид - ежегодные данные о состоянии науки, техники, инновационного поведения компаний и инновационная среда;
- иннобарометр - специальные исследования конкретных аспектов инновационной политики, включая вложения компаний в нововведения;
- деятельность электронной службы информации ЕС по вопросам НИОКР и инновационной политики - CORDIS, в рамках которой предоставляются также сведения о возможностях использования результатов работы проектов ЕС.

Отмеченные информационные мероприятия выходят за пределы программ научных исследований и конструкторских разработок, финансируемых фондами ЕС, и охватывают всю инновационную деятельность стран Западной и Центральной Европы.

За последние 10 лет в странах Европейского Союза значительно выросло значение регионального научно-технического и инновационного сотрудничества. Появление новых технологий и глобализация экономики, а также ограниченность правительственных бюджетов обусловили повышения роли регионов в осуществлении экономической деятельности. В результате, региональные власти все шире налаживают контакты с заинтересованными кругами за рубежом на субрегиональном уровне. Одновременно региональные проблемы решаются путем тесных контактов центрального правительства и местной власти, поскольку последним лучше известны технические, экономические и социальные потребности регионов[4]. Таким образом, в последние годы все теснее переплетаются три уровня формирования региональной политики (политика, осуществляемая самими регионами, региональная составляющая федеральной инновационной политики и наднациональная политика ЕС).

Постепенно изменяется характер национальных научно-технических политик, основным приоритетом которых становится внедрение новых знаний в экономику, что также повышает значение регионального аспекта инновационной политики[5]. В результате, региональная политика все в большей степени приобретает структурный, а не перераспределительный характер. Федеральное правительство играет доминирующую роль в фундаментальных исследованиях и подготовке научных кадров, а регионы все больше реализуют политику распространения инноваций. В частности, в Великобритании регионы Восточного Мидленда, Северного востока, Уэльс и Шотландия имеют собственную инновационную стратегию и активно принимают участие в инновационных программах ЕС.

Следовательно, вкладывая средства в инновации, общество закладывает основы долгосрочной стратегии формирования внутреннего рынка товаров потребительского и производственного назначения.

Для перехода к инновационной модели экономического развития необходимо реализовать три главные задания:

- развитие конкурентоспособного предпринимательского сектора и его ядра - больших

корпораций, его способности к концентрации и перераспределению средств в приоритетные направления;

- следование государственным приоритетам развития образования, науки и технологий;
- полноценная интеграция в глобальную инновационную сферу, мировую торговлю наукоемкими товарами и интеллектуальной собственностью.

Всё это требует взвешенной комплексной государственной стратегии, главным принципом которой является максимально полная реализация потенциала инновационного развития для коренной модернизации национальной экономики, повышения ее социально-экономической эффективности и национальной конкурентоспособности.

Список использованной литературы

1. Collaboration Proves Key to Innovative Developments. Gwendolyn Holstege, Jun 2011. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://editorsupdate.elsevier.com/2011/06/collaboration-proves-key-to-innovative-developments-2>
2. European innovation Scoreboard 2008, SEC (2003) 1255 European Composition, Luxembourg, 2008
3. Андрощук Г.А. Программа инновационного развития экономики Германии: Стратегия высоких технологий / Верховный Совет Украины, Комитет по вопросам науки и образования, Киев - Наука и инновации. 2009. Т. 5. №3. - С. 72-88
4. Annual Conference notes. "Open Innovation for Regional Development" - September 2011. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.technopolicy.net/annualconference>
5. Porter M. Building the Microeconomic Foundations of Prosperity: Findings from the Microeconomic Competitiveness Index. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.weforum.org

Kozak Y.G.

Ukraine. Odessa National Economical University.
Doctor of Economic Science. Professor

Baranovskaia M. I.

Ukraine. Odessa National Economical University.
Candidate of Economic Science. Docent

Competition caoacity rising in Europian Countries: Innovation aspect

Summary

The level of economic development of countries in the modern world depends on a level of its innovative development, ability to develop, to elect and enter the newest technologies.

Historically, innovation has been practiced within institutions. And it has been largely driven by companies, individual innovators, or specialized researchers and designers rather than by those who are ultimate users of the innovations. Innovation is a key success factor to build a knowledge based economy and a prosperous future.

The major changes that are now taking place, whether environmental, demographic or other, constitute global challenges and require an appropriate response. Europe has a key role to play so that international cooperation, like science, forms an area without borders. For this reason research is a completely separate theme in the European Union's foreign and enlargement policies.

For Ukraine, it is a vitally important prerequisite to enhance its global economic competitiveness, improve overall economic efficiency, sustainability and the quality of life. Government support of improvement of innovative environment of country plays a considerable role in these processes. The EU is assisting Ukraine to realize its scientific and technological potential.

გლობალიზაცია და გლობალური ეკონომიკის რეგულირების პერსპექტივები

თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარე კრიზისული მოვლენების ფონზე იქმნება შთაბეჭდილება გლობალიზაციის განვითარების ტემპების შენელებისა და დეგლობალიზაციის პროცესის დაწყების თაობაზე. ამავდროულად, გლობალიზაცია განიხილება როგორც გლობალური ეკონომიკური კრიზისის განმაპირობებელი ძირითადი ფაქტორი. შესაბამისად, განსაკუთრებულ აქტუალურობას იძენს გლობალიზაციის, დეგლობალიზაციისა და გლობალური რეგულირების ცალკეული ასპექტების ანალიზი.

ამ ეტაპზე, გლობალიზაციის მკვლევართა მხრიდან აქტიურად განხილულ საკითხთა შორის გამოსაყოფია: პირველი, მოსაზრება გლობალიზაციის უპრეცედენტობის თაობაზე, მეორე, გლობალიზაციისა და ეროვნული სახელმწიფოს ურთიერთმიმართებისა, და მესამე, საკითხი არსებული საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების გაფართოებისა თუ შემცირების თაობაზე [2, გვ. 17]. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ გლობალიზაციის საყოველთაოდ მიღებული დეფინიცია არ არსებობს და შესაბამისად, გარკვეულწილად მართებულია მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ "გლობალიზაცია არის ის, რასაც ცალკეული ადამიანი მიიჩნევს გლობალიზაციად" [1, გვ.18].

უპირველეს ყოვლისა, აღსანიშნავია, რომ გლობალიზაცია არის პროცესი, რომლის განვითარების გრძელვადიანი შედეგი გლობალიზებული ეკონომიკის ფორმირებაა, რომელიც თავის მხრივ, შეიძლება განიმარტოს როგორც ერთიანი, პლანეტარული მასშტაბის ეკონომიკური სისტემა, რომელიც დაფუძნებულია ეროვნულ ეკონომიკებს შორის ბარიერების გარეშე ურთიერთობებზე. ამ ეტაპზე, მსოფლიო ეკონომიკა წარმოადგენს გლობალიზებად და არა გლობალიზებულ ეკონომიკას. მსოფლიო ეკონომიკა გლობალიზდება მე-20 საუკუნის 50-იანი წლებიდან, რომელიც ამავდროულად, შეიძლება მიჩნეულ იქნას "კლასიკური ეროვნული სახელმწიფოს" როლის შემცირების საწყის წერტილად. ნათელია, რომ გლობალიზაციის პროცესის განვითარების ანალიზისას იკვეთება ეროვნული სახელმწიფოს როლის შემცირების ტენდენცია, რაც გარკვეულწილად დომინირებადი მოსაზრებაა გლობალიზაციის მკვლევართა შორის.

ასევე, უკანასკნელ წლებში მსოფლიო ვაჭრობისა და კაპიტალის საერთაშორისო მოძრაობის ტემპების შემცირების მიუხედავად, გადაჭარბებულია ცალკეული მეცნიერის მოსაზრება მსოფლიო ეკონომიკის დეგლობალიზაციის პროცესის დაწყების თაობაზე. დეგლობალიზაციის განხორციელების ინსტრუმენტებს ქვეყნების კარჩაკეტილობა, იზოლაციონიზმი, ეკონომიკური ნაციონალიზმი და ეკონომიკური პროტექციონიზმის აღორძინება წარმოადგენს.

თუმცა, თანამედროვე ეტაპზე, ქვეყნებს შორის ეკონომიკურ-პოლიტიკური ურთიერთდამოკიდებულების უპრეცედენტოდ მაღალი ხარისხი, განვითარებული, ასევე გარკვეულწილად განვითარებადი ქვეყნების საგარეო-ეკონომიკურ პოლიტიკაში ლიბერალური მიდგომების დომინირება (შესაბამისად, გლობალური ეკონომიკური კრიზისის მიუხედავად პროტექციონისტული ღონისძიებების გატარების არეალის სიმცირე) და საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების არსებული (თუნდაც შემცირებული) მასშტაბები არ იძლევა დეგლობალიზაციის პროცესის დაწყების დადასტურების შესაძლებლობას. ამავდროულად, დეგლობალიზაცია მისი განხორციელების ინსტრუმენტების არაპროგრესულობის გათვალისწინებით მნიშვნელოვანი ზიანის მომტანია, როგორც ცალკეული ეროვნული ეკონომიკის, ისე მთლიანად მსოფლიო ეკონომიკისათვის.

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ გლობალური კრიზისის გამომწვევ მიზეზებს შორის უმთავრესია არა გლობალიზაცია თავისთავად, რომელიც ობიექტური და გარდაუვალი პრო-

ცესია, არამედ გლობალიზებადი ეკონომიკის რეგულირების ეფექტიანი მექანიზმების არარსებობა. ასევე, გლობალური ეკონომიკური პრობლემები და მათი პროგრესირებადი ხასიათი ხელს უწყობს მსოფლიოს პოლიტიკურ და აკადემიურ წრეებში არსებული საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციების რეფორმირების ან ახალი გლობალური მარეგულირებელი ინსტიტუტის შექმნის აუცილებლობის თაობაზე მოსაზრების დამკვიდრებას. აღნიშნული საკითხის აქტუალურობა განპირობებულია ეკონომიკის გლობალიზაციის შედეგად ეროვნული სახელმწიფოების მხრიდან ეკონომიკის რეგულირების არაეფექტიანობით და კრიზისული მდგომარეობის გავრცელების სწრაფი ტემპებით.

გლობალიზებადი ეკონომიკა ევოლუციური მიდგომებით რეგულირების აუცილებლობას აყენებს. შესაბამისად, გლობალური ეკონომიკური კრიზისის აღმოფხვრის მიზნით ცალკეული ქვეყნების (უპირატესად, განვითარებული სახელმწიფოები) მიერ გატარებულ თუ გაცხადებულ ღონისძიებებში შეინიშნება გლობალიზებადი ეკონომიკის მარეგულირებელი მკაფიო, გამჭვირვალე და ამავდროულად, ყველა ქვეყნისათვის სავალდებულო წესებისა და პროცედურების შემუშავებისა და განხორციელების აუცილებლობა.

გლობალური რეგულირების პერსპექტივების ანალიზისას ძირითადად სამი მიდგომა განიხილება: 1. არსებული საერთაშორისო ინსტიტუტების (საერთაშორისო სავალუტო ფონდი - სსფ, შრომის საერთაშორისო ორგანიზაცია, საერთაშორისო ანგარიშსწორების ბანკი) გაძლიერება; 2. ცალკეული საკითხების ირგვლივ საერთაშორისო თანამშრომლობის გაფართოება; 3. განვითარებული ქვეყნების მხრიდან გლობალური საკითხების გადაწყვეტაზე პასუხისმგებლობის აღება [2, გვ. 22].

თანამედროვე ეტაპზე, მსოფლიოს პოლიტიკურ და აკადემიურ წრეებში უპირატესად განიხილება სსფ-ის და ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის (ვმო) უფლებების გაფართოების საკითხი, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ცალკეული ქვეყნის მიერ გატარებული პოლიტიკის გლობალური ეკონომიკის სტაბილური განვითარების მიზნებთან შესაბამისობა.

როგორც მსოფლიო ეკონომიკის მკვლევარები მიუთითებენ, გლობალური ეკონომიკის სტაბილური განვითარების მიზნის მისაღწევად აუცილებელია "ყველა ქვეყანამ გააცნობიეროს მასზე დაკისრებული პასუხისმგებლობა და აირჩიოს ის პოლიტიკა, რომელიც ხელს შეუწყობს გლობალურ ეკონომიკურ ზრდას და ფინანსურ სტაბილურობას" [3, გვ. 1].

გლობალური ეკონომიკის სტაბილური განვითარების უზრუნველყოფის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ინსტრუმენტად შეიძლება განხილულ იქნას ევროკავშირის ფარგლებში არსებული კრიტერიუმების (უპირველეს ყოვლისა, სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტისა და საგარეო ვალის მიმართება მშპ-თან) მსოფლიო მასშტაბით დამკვიდრების ხელშეწყობა და ცალკეული ქვეყნის მხრიდან აღნიშნული კრიტერიუმების დაცვის სავალდებულო ხასიათი. ამის მიღწევის ერთ-ერთი გზაა საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ფარგლებში ზემოაღნიშნულ კრიტერიუმებთან შებამისობის უზრუნველყოფისა და დაცვის მიზნით სსფ-ს ყველა წევრი ქვეყნის მიერ ვალდებულების აღება, ეკონომიკური რეფორმების გრძელვადიანი პროგრამების შემუშავება და განხორციელება.

ამდენად, მნიშვნელოვანია საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციების (სსფ, ვმო) უფლებამოსილება გაფართოვდეს სახელმწიფოთა ეკონომიკური პოლიტიკის ეფექტიანი კოორდინაციისა და მათ მიერ აღებული ვალდებულებების შესრულების ზედამხედველობის უზრუნველყოფის მიმართულებით.

ახალი გლობალური მარეგულირებელი ინსტიტუტის ჩამოყალიბების საკითხთან დაკავშირებით აკადემიურ წრეებში არაერთი მოსაზრება არსებობს, რომელთა მიხედვითაც აღნიშნული ინსტიტუტის ფუნქციები გაცილებით კომპლექსური ხასიათის იქნება, ვიდრე დღეს არსებული ორგანიზაციების [4]. თუმცა, ამ ეტაპზე მსგავსი სახის ორგანიზაციის ჩამოყალიბება მნიშვნელოვნად გაამწვავებს თანამედროვე მსოფლიოში არსებულ წინააღმდეგობებს. ასევე, გასათვალისწინებელია ეროვნული სახელმწიფოს, როგორც ტერიტორიულ-სამართლებრივი ინსტიტუტისა და გლობალური რეგულირების ახალ ინსტიტუტს შორის ურთიერთმიმართების პრობლემატური და ამავდროულად, არაერთმნიშვნელოვანი საკითხი. აღნიშნული კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს გლობალიზაციასთან დაკავშირებულ მწვავე პრობლემას -

ეროვნული ეკონომიკური პოლიტიკისა და გლობალური ეკონომიკის მიზნებს შორის არსებულ წინააღმდეგობრივ ურთიერთმიმართებას, რომლის გადალახვა არცთუ ისე მარტივია, ცალკეული ქვეყნის განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე არსებული განსხვავებული მიზნებიდან გამომდინარე.

გლობალიზაციის პროცესის განვითარების შედეგად გლობალიზებული ეკონომიკის ფორმირების პერსპექტივა გარკვეულწილად ამყარებს ერთიანი უნივერსალური მარეგულირებელი ორგანოს ფორმირების იდეას, რომელიც ამ ეტაპზე საკმაოდ უტოპიურად გამოიყურება, რასაც ვერ ვიტყვით გრძელვადიან პერსპექტივაზე. მსგავსი ფუნქციების მქონე ინსტიტუტის ფორმირების საკითხი პირდაპირ კავშირშია უპირველეს ყოვლისა განვითარებული ქვეყნების (დიდი ოცეული - G-20) პრიორიტეტებთან, ჭეშმარიტად გლობალიზებული ეკონომიკის ფორმირების ტემპებთან და მის სოციალურ-პოლიტიკურ ასპექტებთან.

ნათელია, რომ ეროვნულ სახელმწიფოებს მოუწევთ გარკვეულწილად დაექვემდებარონ საერთაშორისო ორგანიზაციების ფარგლებში შემუშავებულ წესებსა და პროცედურებს. საერთაშორისო ორგანიზაციების როლი მზარდი ტენდენციით ხასიათდება, რაც მკაფიოდ მიუთითებს არცთუ ისე შორეულ პერსპექტივაში ახალი საერთაშორისო ინსტიტუტის ფორმირების შესაძლებლობაზე, რომელიც გაცილებით უნივერსალური ხასიათის იქნება, ვიდრე დღეს არსებული საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციები.

შესაბამისად, გლობალიზებადი ეკონომიკის მოთხოვნების გათვალისწინებით ეროვნული სახელმწიფოს ფუნქციები მნიშვნელოვან ტრანსფორმაციას განიცდის. თუმცა, გრძელვადიან პერსპექტივაშიც ეროვნული სახელმწიფო რჩება საერთაშორისო ურთიერთობებისა და მსოფლიო ეკონომიკის ერთ-ერთ ძირითად სუბიექტად.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Brakman S., Garretsen H., Marrewijk CH., Witteloostuijn A. Global Economy: An introduction to International Economics and Business, 2006
2. The Handbook of Globalization, edited by Jonathan Michie, 2003
3. Truman E. G-20 reforms of the International monetary System: An Evaluation, November, 2011
4. Бек У. Что такое глобализация? перевод с немецкого. М., 2001; Гидденс Э. Ускользящий мир. Как глобализация меняет нашу жизнь, М., 2004

Emir Eteria

Sokhumi State University, Associated Professor,
Academic doctor of Economics

Globalization and Perspectives of Global Economy's Regulation

Summary

First of all, it has to be emphasized that when talking about modern World economy we are observing globalizing rather than globalised economy. Globalised economy means formation of united, world-scale economic system, which is based on economic relations of national economies without boundaries and where nation-state is not a major player any more. Development of globalization resulted in transformation of functions of nation-state, which in some cases is expressed by loosing as well as acquiring of certain functions.

Development of global economy is closely linked to the policy of developed countries and international economic organizations. At the same time, it is greatly affected by existence of global economic problems, solving of which is beyond reach of any state or international organization.

Among the main causes of global crisis is not only a course of globalization as such, which is objective and inevitable process, but also lack of regulation mechanisms of globalizing economy.

Many contradictions of globalization, among them asymmetry of development, social contradictions, and so on, require establishment of new world economic order, which will ensure sustainable development of separate national economies and world economy as a whole. Accordingly, conversion of globalization into supporting factor for economic development significantly relies on modernization of existing international economic organizations.

For Sustainable development of global economy it is of utmost importance to increase Authority of international economic organizations (IMF, WTO) for coordination of nation-state`s economic policies and monitoring implementation of undertaken responsibilities.

Борздова Татьяна Васильевна

Республика Беларусь, Государственный институт
управления и социальных технологий БГУ,
кандидат технических наук, доцент,
заведующий кафедрой управления недвижимостью

Устюшенко Наталья Андреевна

Республика Беларусь, Государственный институт
управления и социальных технологий БГУ,
преподаватель кафедры управления недвижимостью

**Проблемы качества образования в контексте интеграции бизнеса республики
Беларусь в мировую экономику**

Сегодня эффективная интеграция Республики Беларусь в мировое экономическое пространство является приоритетным направлением развития ее государственности и экономики. Но для того чтобы этот процесс принес ожидаемые результаты, нужно понять и реализовать несколько важных положений. Они основываются на знании и прогнозировании тенденций в изменениях внешнеэкономической среды (системы мирового хозяйства), а также четком понимании необходимой, сбалансированной с национальными интересами, трансформации национального хозяйства, которые могли бы обеспечить эффективное взаимодействие с мировым хозяйством на основе высокого уровня конкурентоспособной экономики. Наше государство только входит в систему мирового хозяйства, и от того, как этот процесс будет происходить, зависит не только и не столько динамика внешней торговли, а прежде всего – возможность дальнейшего социального и экономического развития государства как органичной подсистемы мировой экономики [1].

Международный бизнес имеет ряд особенностей. Но какую бы из характерных черт международного бизнеса не рассматривать, каждая из них решающим образом зависит именно от того, насколько персонал фирмы обладает и, что еще важнее, умеет практически использовать весь тот набор знаний, умений и навыков, без которой вхождение в любую сферу международного бизнеса неэффективно, а зачастую просто невозможно. Обратим внимание на такую важнейшую черту международного бизнеса, как – значение знаний и компетентности в его эффективности. Доступность и всеобщность международного бизнеса внешне делает вхождение в него достаточно легким. Однако, не достигнув значительных успехов на национальном уровне, вряд ли можно говорить о серьезных достижениях компании в мировом разрезе. И в этом отношении ступенчатость развития – естественная стратегическая линия именно накопления знаний. При этом не важна направленность этих знаний, будут ли это знания технологические, правовые и или финансовые, – речь идет именно о том, что переход на каждую последующую ступеньку возможен только с соответствующим набором знаний и умений у всего персонала фирмы, так или иначе задействованного в этих процессах. Эти знания и умение их использовать могут привести предприятие в элиту международного бизнеса, в тот относительно небольшой круг корпораций, которые, опираясь на соединение компьютеризации,

телекоммуникаций и возможностей финансовых рынков и управляя этой триадой посредством компетентности персонала, достигают главных высот эффективности и максимума отдачи на вложенные в международный бизнес ресурсы [2]. Таким специалистом невозможно стать в одночасье. Этому предшествует долгий и сложный путь обучения и приобретения теоретических и практических знаний и навыков в различных учебных заведениях страны, в том числе, и в Государственном институте управления и социальных технологий БГУ (далее – ГИУСТ БГУ).

Ключевым условием экономического роста Республики Беларусь и повышения благосостояния ее населения является обеспечение конкурентоспособности страны. Современные социальные, научно-технические, технологические и экологические условия требуют от вузов выпускников с высоким качеством образования. Современная бизнес-среда формирует условие – экономика требует качественного образования. Однако возникает проблема – в самом определении качества образования. Несмотря на крайне широкое использование термина «Качество образования», универсальная и четкая дефиниция этого понятия представляется весьма затруднительной. Это связано в первую очередь с многообразием подходов и критериев оценки качества образования. Редукционистский подход отталкивается на значении термина «качество»: качество – степень соответствия присущих объекту характеристик установленным требованиям. Соответственно, «качество образования» трактуется следующим образом [3]: качество образования – сбалансированное соответствие образования (как результата, как процесса, как образовательной системы) многообразным потребностям, целям, требованиям, нормам (стандартам). Еще более формально трактует этот термин «Кодекс Республики Беларусь об образовании», указывая источник этих требований. Качество образования – соответствие образования требованиям образовательного стандарта, учебно-программной документации соответствующей образовательной программы. Более широкий подход основывается на идее о том, что цель образования – дать человеку знания, которые нужны ему для последующего применения. Соответственно, качество образования может оцениваться исходя из результативности использования знаний в реальной действительности. Качество образования – востребованность полученных знаний в конкретных условиях их применения для достижения конкретной цели и повышения качества жизни. Качество знаний определяется их фундаментальностью, глубиной и востребованностью в работе после окончания обучения. Подход к пониманию качества образования можно представить в виде следующей последовательности [4]: носитель знаний, передача знаний, получатель знаний, восприимчивость методик передачи знаний, фундаментальность знаний, востребованность полученных знаний, получение новых знаний.

Система менеджмента качества в образовании строится на следующих принципах: понимание и выполнение требований к образованию с учетом достижений научно-технического прогресса и международных стандартов; ориентация на потребителя, жесткая конкуренция на рынке труда требует мобильности и динамичности системы менеджмента; постоянное совершенствование образовательного процесса с учетом результатов мониторинга.

Можно выделить следующие блоки показателей качества [4]: качество преподавательского состава, состояние материально-технической базы учебного заведения, мотивация преподавательского состава, качество учебных программ, качество студентов, качество инфраструктуры, качество знаний, инновационная активность руководства, внедрение процессных инноваций, востребованность выпускников, конкурентоспособность выпускников на рынке труда, достижения выпускников.

Анализ и решение вопросов качества образования студентов ГИУСТ БГУ связано не только с планированием учебного процесса, его научного и методического обеспечения, но и с развитием форм и методов объективного контроля знаний и системы постоянных измерений, оценки и определения тенденций изменения учебного процесса. Сегодня это актуально в связи с активным внедрением в БГУ системы менеджмента качества. В соответствии с СТУ ДП 8.2.4-01-01-2010 «Мониторинг и оценка студентов» [5] в ГИУСТ БГУ появилась возможность осуществлять процедуру социологического мониторинга удовлетворенности выпускников, молодых специа-

листов и работодателей с целью изучения мнения выпускников, молодых специалистов и их работодателей о качестве подготовке специалистов, а также выработать возможные направления совершенствования образовательного процесса в ГИУСТ БГУ. Такая процедура может быть реализована при осуществлении следующих мероприятий:

- сбор и обработка эмпирических данных о соответствии качества обеспечиваемого образования требованиям выпускников;
- сбор и обработка эмпирических данных о соответствии качества обеспечиваемого образования требованиям работодателей.

В этой статье уделим внимание мониторингу мнений выпускников кафедры управления недвижимостью ГИУСТ БГУ за 2010-2011 года. Методом сбора информации от выпускников и молодых специалистов является социологический индивидуальный опрос, осуществляемый в форме устного, письменного или телефонного анкетирования респондентов. Анализ проводимого в 2010и в 2011 году анкетирования выпускников кафедры и молодых специалистов осуществлялся в соответствии с СТУ ДП 8.2.3-01-01-2010 «Мониторинг и измерения процессов» [6] (таблица 1).

Таблица 1

Анализ трудовой деятельности выпускников специальности “менеджмент” направления “менеджмент недвижимости” за 2010-2011 гг.

Выпускники кафедры	Количество выпускников 2010 год выпуска		Количество выпускников 2011 год выпуска		Количество выпускников всего	
	чел.	доля (%)	чел.	доля (%)	чел.	доля (%)
Всего опрошено	45	100,00	41	100,00	86	100,00
Работает по специальности	20	44,44	21	51,22	41	47,67
Работает не по специальности	23	51,11	16	39,02	39	45,34
Научно-исследовательской работой	0	0,00	1	2,44	1	1,16
Преподавательской деятельностью	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Административно-управленческой деятельностью	15	33,33	7	17,07	22	25,58
Ведением бизнеса	8	17,77	8	19,51	16	18,60
Не работает	2	4,44	4	9,76	6	6,98

Сбор базовых показателей осуществлялся среди выпускников дневной и заочной формы получения высшего образования 2010-2011 годов. Анкетированием охвачено 86 студентов. Опрос показал, что после получения диплома по специальности работает 41 человек, не по специальности работает 39 человек, что соответственно составляет 47,67 % и 45,34% от общего количества опрошенных респондентов. Из них руководящие должности занимают 22 выпускника ГИУСТ БГУ, это составляет 25,28 % от общего количества опрошенных. Организовать собственное дело пожелали 16 человек (18,6%). При этом нужно заметить, что никто из выпускников не проявил интереса к преподавательской деятельности, хотя в процессе обучения некоторые студенты этих годов выпуска проявляли склонность к научно-исследовательской работе.

В таблице 2 приведена оценка уровня молодыми специалистами своей профессиональной подготовки в БГУ по пятибалльной шкале. Первые данные в каждой ячейке относятся к 2010 году выпуска, а вторые (приведенные через наклонную черту) – к 2011 году выпуска.

Как видно из таблицы 3, абсолютное большинство выпускников в той или иной степени

удовлетворены профессиональной подготовкой осуществляемой в ГИУСТ БГУ. Около 7 % опрошенных респондентов (6 человек) остались неудовлетворенны качеством образовательного процесса в ГИУСТ БГУ.

Во время учебы в ГИУСТ БГУ студенты имеют возможность проходить практику и выполнять дипломное исследование по месту будущей работы. По результатам проведенных опросов по 26 человек (по 30,23 % из числа опрошенных) проходили практику и выполняли дипломное исследование во время учебы по месту будущей работы. Работали совместителями 23 выпускника, что составляет 26,75 % от общего числа респондентов. При этом, 29 выпускников (33,72 %) считают, что это способствует знакомству с будущими профессиональными обязанностями и получению соответствующих навыков, а 51 человек (59,3 %) затруднились ответить на этот вопрос. На вопрос о том, нуждались ли выпускники в начале трудовой деятельности на своем рабочем месте в дополнительной подготовке (стажировке) под руководством опытного специалиста 57 человек (66,28 %) ответили утвердительно. Из всех опрошенных отметили, что у них была такая возможность, – 59 человек (68,06 %).

Таблица 2

Оценка выпускниками 2010-2011 гг. специальности “менеджмент” направления “менеджмент недвижимости” профессиональной подготовки в ГИУСТ БГУ по 5-тибалльной шкале

Показатели профессиональной подготовки	Низкий	Скорее низкий	Средний	Скорее высокий	Высокий
1. Теоретическая подготовка по специальности	0/0	2/0	5/7	20/21	18/13
2. Практическая подготовка по специальности	3/0	2/6	15/16	23/14	2/5
3. Навыки научно-исследовательской работы	1/0	3/0	18/10	13/17	8/14
4. Навыки работы с компьютером и в сети Интернет	2/0	3/0	9/12	22/19	9/10
5. Навыки самостоятельной работы и пополнения знаний	0/0	0/0	9/0	18/11	18/30
6. Знание иностранного языка	1/0	3/0	10/12	22/19	9/10
7. Деловое общение, работа в коллективе	1/0	1/0	7/3	15/14	21/24
8. Навыки управленческой деятельности	1/0	2/1	14/8	16/22	12/10
9. Основы ведения бизнеса	2/0	5/5	13/14	16/18	9/4

Таблица 3

Оценка выпускниками 2010-2011 гг. специальности “менеджмент” направления “менеджмент недвижимости” удовлетворенности профессиональной подготовкой в ГИУСТ БГУ

Категория удовлетворенности	Количество выпускников 2010 год выпуска		Количество выпускников 2011 год выпуска		Количество выпускников всего	
	чел.	доля (%)	чел.	доля (%)	чел.	доля (%)
Всего опрошено	45	100,00	41	100,00	86	100,00
Удовлетворен	18	40,00	18	43,90	36	41,87
Скорее удовлетворен	22	48,89	22	53,65	44	51,16
Скорее неудовлетворен	3	6,67	1	2,44	4	4,65
Неудовлетворен	2	4,44	0	0,00	2	2,32

Проведенный анализ анкет показал, что в целом качество образования в ГИУСТ БГУ, по мнению выпускников, за 2010-2011 гг. довольно высокое. Студенты отмечают сильную теоретическую подготовку по изучаемым дисциплинам, не слишком высокий уровень практической подготовки по специальности, хорошие навыки научно-исследовательской работы, средний уровень навыков управленческой деятельности и основ ведения бизнеса. Имеется ряд замечаний и предложений, учет которых будет способствовать улучшению качества преподаваемых дисциплин и позволит готовить специалистов, востребованных как на отечественном, так и зарубежном рынке труда.

Таким образом, система базовых показателей (эмпирических индикаторов), используемая при проведении социологического опроса, обеспечивает преемственность результатов для исследования динамики процесса, при этом она носит гибкий характер, в нее можно включать новые индикаторы, актуальные для того или иного периода исследования. Регулярное проведение такого рода опросов способствует выявлению проблем в образовательном процессе и на основе анализа показателей, замечаний и предложений является одним из способов повышения качества образовательных услуг. Только профессионалы, обладающие сильной теоретической и практической подготовкой, способные думать нестандартно, готовые к самосовершенствованию и развитию личностных качеств на основе мирового опыта, могут оказать существенное влияние на становление и развитие цивилизованного рынка в Республике Беларусь и интеграционных процессов в мировую бизнес среду. Поскольку именно интегративный характер и постоянное обновление и составляют основу эффективности использования знаний в международном бизнесе в эпоху глобализации.

Литература

1. Международный бизнес в Украине, современные проблемы внешнеэкономической политики Украины // Allbest.ru [Электронный ресурс]. – 2011. – Режим доступа : <http://otherreferats.allbest.ru/international/00025067-0.html>. – Дата доступа : 20.01.12
2. С. Э. Пивоваров Международный менеджмент / Пивоваров С. Э., Майзель А. И., Тарасевич Л.С. // [Электронный ресурс]. – 2011. – Режим доступа : <http://www.piter-press.ru/attachment.php?barcode=978580460189&cat=exc&n=0>. – Дата доступа : 20.01.12.
3. Качество образования // Справочник "Образование в Беларуси" [Электронный ресурс]. – 2011. – Режим доступа : <http://www.obrazovanie.by/info/kachestvo-obrazovania.html>. – Дата доступа : 20.01.12.
4. С. Д. Ильенкова Показатели качества образования / Ильенкова С. Д. // UBO.ru [Электронный ресурс]. – 2006. – Режим доступа : <http://www.ubo.ru/articles/?cat=124&pub=1332>. – Дата доступа : 20.01.12.
5. СТУ ДП 8.2.4-01-01-2010 «Мониторинг и оценка студентов»
6. СТУ ДП 8.2.3-01-01-2010 «Мониторинг и измерения процессов»

Bordzova T.

Republic of Belarus, Belorussian State University,
Institute of Management and Social Technologies.
Candidate of economic science

Ustiushenko N.

Republic of Belarus, Belarus State University,
Institute of Management and Social Technologies

Education quality problems of Belarusian Republic in context of business Integration in world's economical

Summary

Today the most important factor determining the development of world economy is the globalization of it. Based on growing interdependence of national economies and increasingly closed integration, globalization not only affects the level of interstate relations, but also all levels of the economy.

Since its beginning the process of globalization is qualitatively related to new era in the development of international business, when multinational companies and banks are coming to the front, taking the world economy into international production, ensuring the acceleration of scientific and technical progress in all its areas such as technical level and product quality, production efficiency, improved forms of management and management of enterprise. Therefore, there is a particularly acute problem of providing business with highly qualified specialists, which is impossible without improving the quality of education. Quality of education is determined, first of all by the quality of person who carries knowledge (teachers, faculty members) and transmits it to the students with a help of different methods. Scientific and technological progress leads to the appearance of new tools and objects of work, new manufacturing and information technologies. That is why continuing education is required in order to obtain new knowledge and its use in professional activities. One of the ways of increasing the quality of training specialists in the Republic of Belarus - is implementation of quality management system.

ზადრი ცხადამე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი,
ფილოლოგიის აკადემიური დოქტორი

ეკა ცხადამე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი,
ფილოლოგიის აკადემიური დოქტორი

გლობალიზაცია, კრიზისი და სახელმწიფო ენა

გლობალიზაციაზე ახლა ყველგან ბევრს წერენ. მისი როგორც ტერმინის (ზოგადი და ვიწრო მნიშვნელობით) არსი, განმარტება ასეთია: „გლობალიზაცია (ინგლ. Globalization) 1. საკითხის გლობალურად (ფართო მასშტაბით) წარმოჩენა. 2. ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უნიფიკაცია, რომლის წარმმართველად თანამედროვე მსოფლიოში აშშ მოიაზრება, სხვა სიტყვებით: მსოფლიოს ხალხთა ერთიან სახელმწიფო სისტემაში ჩართვა, ერთიან სტანდარტებზე დაფუძნებული ცხოვრების წესის, ფასეულობების დამკვიდრება და ერთი ცენტრიდან მართვადი მსოფლიოს შექმნა“ [1]. ამრიგად, გლობალიზაცია არის პროცესი, რომლის შედეგადაც ნაციონალურ სახელმწიფოთა საზღვრები, სხვადასხვა სფეროში (ეკონომიკა, სოციალური ურთიერთქმედებები და მისთ.) გამჭვირვალე და შეუქცევადია.

სპეციალისტებისგან გამოყოფილია გლობალიზაციის სამი ფუძე: ა) ადამიანის თავისუფლად გადაადგილება, ბ) კაპიტალის თავისუფლად გადაადგილება, ვ) ინფორმაციის თავისუფლად გადაადგილება.

კონცეპტუალური თვალსაზრისით, რა შეიძლება იყოს ამის საწინააღმდეგო? ერთ-ერთი ჩვენი კოლეგა ამ კითხვას ასე პასუხობს: „ა-ს წინააღმდეგია ქსენოფობია; ბ-ს წინააღმდეგია ეკონომიკური განუვითარებლობის (გეგმური ეკონომიკის) ფილოსოფია, გ-ს წინააღმდეგია იზოლაციონიზმის ფილოსოფია, ხოლო ამ ყველაფრის საერთო საფუძველი კი შიშია – შიში განვითარების, ცვლილებების წინაშე“ [2, 2].

გლობალიზაციის ნიშნით აღბეჭდილი მსოფლიო ისტორია მოწმეა ნაირგვარი პოლიტიკური, გეოპოლიტიკური, რელიგიური კატაკლიზმისა (ანტიკური ხანა, კერძოდ, ალექსანდრე მაკედონელის ეპოქა, ქრისტიანობის მსოფლიო რელიგიად გადაქცევა...). ასეთ შემთხვევაში, ცხადია, გეოპოლიტიკური და ლინგვოკულტურული ფაქტორები ან ვექტორები დიდად განსაზღვრავენ ქვეყნის ან ენის ბედსა და მომავალს. საქართველო ამ მხრივ უნიკალური მაგალითია. კავკასიის იდენტურობა და ლინგვოპრობლემა სწორედ აქ წყდებოდა ისტორიულად. ქართველი ერი და ქართული ენა საუკუნეობრივად ისრუტავდა უცხოური ენების კულტურულ, რელიგიურ და პოლიტიკურ რეალიებს, იცავდა თავის ეროვნულ და ენობრივ მახასიათებლებს, თუმცა იმავდროულად უხვად იღებდა და ითვისებდა უცხოურ ლექსიკასა და ფრაზეოლოგიას (მიუხედავად იმისა, სჭირდებოდა ეს თუ არა მას). ამიტომაც, რომ ენაში „მდგომარეობა“ და „ვიტარება“ ტერმინებად ქცეული სიტყვების გვერდით გვაქვს ფრანგული ლექსემა „სიტუაცია“, არაბული წარმოშობის „ვექილის“ პარალელურად ლათინური „ადვოკატი“ და საკუთრივ ქართული „დამცველი“, წარმოშობით სპარსული ლექსემის „კომპის“ (პირველად გვხვდება 864 წლის პირველ თარიღიან „სინურ მარავალთავში“), „კოსკის“ გვერდით ქართული ციხე, ჯიხური, ბერძნული წარმოშობის ეკონომიკის, ეკონომისტის გვერდით ახლახანს ენაში დამკვიდრების პროცესში მყოფი ინგლისურენოვანი ეკონომიკის. საქართველოს საუკუნეების მანძილზე ყოველთვის უწევდა სხვაენოვან დიდ სოციუმებთან გამკლავება ბუნებრივი ან ნაძალადევი (თავსმოხვეული) კონტაქტის სახით. აგრესიული ენობრივი პოლიტიკა კიდევ უფრო აწრთობდა ყოველივე ქართულს (თუნდაც რუსული ორსაუკუნოვანი ექსპანსიის დროს). ასე იქცა თავის დროზე მართლმადიდებლობა ჩვენ „ეროვნულ“ რელიგიად – „ნუ გათათრდები“ იმავდროულად ქართულ იდენტობას, სახელმწიფო და მშობლიური ენის დაცვასაც გულისხმობდა.

ისმის კითხვა: რა მიმართებაშია გლობალიზაცია ახალმექმნილ ქართულ ეროვნულ სახელმწიფოსთან, კრიზისთან, სახელმწიფო ენასთან?

ჩვენი საზოგადოების განვითარების თანამედროვე ეტაპზე მიმდინარე სტრუქტურულმა ძვრებმა ეკონომიკასა და პოლიტიკაში ეკონომიკურ მეცნიერებას დიდი საზრუნავი გაუჩინა, პრიორიტეტული მდგომარეობა განამტკიცა და მისი როლი გამორჩეულად გაზარდა. ეს კი განაპირობა არა მხოლოდ იმან, რომ ყოველი ეკონომიკური სტრატეგია პოლიტიკაა, არამედ იმანაც, რომ ყოველი ეკონომიკური ღონისძიება ადამიანის სასიცოცხლო ინტერესებთან არის დაკავშირებული და მის იდეურ მრწამსს, მის შეხედულებებსაც ერთგვარად განსაზღვრავს.

დღეს არაერთ სახელმწიფოს კრიზისული მდგომარეობიდან გამოსვლა უჭირს. მით უფრო ახალფეხადმულ დამოუკიდებელ საქართველოს სახელმწიფოს, რომელიც ერთდროულად არაერთი პრობლემის წინაშე დგას. მაგრამ აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ, რაც ჩვენში ხდება, მარტოდენ მსოფლიოში მიმდინარე ეკონომიკური კრიზით არ არის გამოწვეული, არც არსებული ხელისუფლების ბრალია, არც მხოლოდ განვლილი საბჭოური წესთწყობისა, ჩვენი აზრით, მისი სათავე ქართველის კაცის საუკუნეობრივ გონით ყოფაშია საძიებელი. არც ის უნდა დავივიწყოთ, რომ საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ქართველი კაცის ცნობიერებამ დეგრადაცია და დეკულტურიზაცია განიცადა. მასობრივმა უმუშევრობამ ძალზე გაამწვავა სოციალური გარემო, დაძაბა საზოგადოება, წარმოშვა უიმედობა და ნიჰილიზმი, ოჯახური ძალადობა, დაუკარგა სახელმწიფოებრივი აზროვნებისა და ქვეყნის (სახელმწიფოს) შენების განცდა. მაღალია მოსახლეობის მიგრაციის, დაბერების, სიკვდილიანობის მაჩვენებელი [3, 17-18]. სამუშაოდაკარგულმა, უსამართლოდ სამსახურიდან გათავისუფლებული და შეურაცხყოფილი

ადამიანის ფსიქიკამ მიძიმე შედეგი გამოიღო. როგორც ცნობილია, „სამუშაოს დაკარგვა ფსიქიკური ტრამვაა, რომელიც თავისი მნიშვნელობით უახლოესი ადამიანის სიკვდილს ან დაპატიმრებას თუ ჩამორჩება“ (სამუელსონი). ეს პრობლემა კიდევ უფრო მძაფრ და მწვავე ხასიათს იღებს საქართველოში მიმდინარე პროცესის – არსებული ეკონომიკური სტრუქტურების რღვევისა და ახალი სისტემის შექმნასთან დაკავშირებით, ცხადია, თავისი უარყოფითი შედეგი მოიტანა 2008 წლის აგვისტოს ომამც [4, 7-8].

გლობალიზაციამ და გლობალიზაციურმა პროცესებმა ქართულ სახელმწიფოზე, სახელმწიფო ენაზე, ერთდროულად, დადებითი და უარყოფითი გავლენაც მოახდინა. დადებითი იმ გაგებით, რომ მსოფლიო ცივილიზაციასა და კატაკლიზმებს „უფროსი ძმის“ გარშე ვეზირებით, უარყოფითი – ჩვენივე ბუნებიდან გამომდინარე.

დღევანდელი ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისი საქართველოში, ჩანს, ჯერჯერობით შეუქცევადია. ჯერ კიდევ 2008 წელს საფინანსო ინსტიტუტების კულუარებში არ გამორიცხავდნენ დოლარის კურსის ვარდნას – ლარს გაუტოლდებო, იყო პროგნოზი [5]. მაგ., პროფ. ლ. პაპავა გვაფრთხილებდა: „საქართველოს მოსახლეობა ხუთი წლის შემდეგაც ვერ დააღწევს თავს სიდარობეს, აღარაფერს ვამბობ იმაზე, რომ ჩვენი ქვეყნის მთავრობამ მშობლიური ქართული ენაც კი არ იცისო“ [5,5]. ცნობილ ეკონომისტს ასეთი ფაქტი მოჰყავს: „სიდარობის დაძლევის პროგრამაში“ ვხვდებით სოციალური დახმარების ტიპს, რომელსაც ჰქვია უმი-სამართო, „ბრტყელი“ (!) დახმარების პრაქტიკა, რაც პირდაპირი კალკია ინგლისურიდან. გარდა ამისა, თუ პროგრამის ერთ თავს ჰქვია „ეროვნული კეთილდღეობა“, მეორე თავის სათაურია „მოსახლეობის კეთილდღეობა“. თითქოს ენობრივი ლაფსუსები ეკონომიკასთან არაფერ შუაშია, მაგრამ სინამდვილეში, სიღრმისეულად, სულ სხვაგვარადაა: დღევანდელმა „თინეიჯერმა“ რეფორმატორებმა როგორც იციან მშობლიური ენა, ისე ერკვევიან „ეკონომიკურ კოლაფსში“ და მისგან თავდაღწევის გზების ძიებაში. ასეთია ჩვენი პოლიტიკურ-კრიზისული რეალობა.

ეკონომიკური კრიზისი სოციუმზეც, საზოგადოებაზეც აისახება, საზოგადოების დეკულტურიზაცია კი თავის მხრივ, ენობრივ დეკულტურიზაციას წარმოშობს.

ანბანური ჭეშმარიტებაა: „ქართული ენა ჩვენი სახელმწიფოს ყოფიერების სახლია“ (პროფ. ზ. კიკნაძე), მაგრამ როგორია ჩვენი საზოგადოებრივი ყოფიერება? როგორ ვეპყრობით ქართულ სახელმწიფო ენას?

იაკობ გოგებაშვილი, მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში, შეგვახსენებდა: დედა ენის მშობელი ხალხია ანუ დედა ენის დედა ერია – როგორიცაა ერი, ისეთია დედა ენაც. დღეს კი დედა ენა გადაგვარების გზაზეა შემდგარი, გადაგვარებულ ქართულს კი ეროვნულად გადაგვარებული ნაცია ქმნის. ამის თქმის საფუძველს გვაძლევს ენობრივი პოლიტიკის წარმართვა მათ მიერ, ვისაც ეს ნაკლებ ეხებათ. მაგ., საქართველოში, განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს ეგიდით არსებობს საგანმანათლებლო პროგრამა, რომელსაც „ქართული, როგორც მეორე ენა“ ჰქვია. ჩვენს სახელმწიფოში ეს პროგრამა მიმართულია საქართველოში მცხოვრები ეთნოუმცირესობებისათვის (სომხები, აზერბაიჯანელები), რომელთა ნაწილმა ქართული ენა, როგორც სახელმწიფო და სალიტერატურო ენა საკომუნიკაციო დონეზეც კი სუსტად ან სრულიად არ იცის. თუ ადრე (განათლებისა და მეცნიერების ყოფილი მინისტრის კ. ლომიას დროს) ეს მცდელობა მთლად წარმატებული ვერ აღმოჩნდა, ახლა დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ ეს მართლაც კარგი საგანმანათლებლო წამოწყებაა, როგორც ინტეგრაციისაკენ გადაგმული „საგანმანათლებლო ნაბიჯი“ საქართველოს პრეზიდენტის მ. სააკაშვილის, ახლანდელი განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის დ. შაშკინის წარმატებული სვლა (ახალგაზრდა სომხებსა და აზერბაიჯანელებს, რომლებმაც ეროვნული გამოცდა თავიანთ ენაზე ჩააბარეს („ზოგადი უნარები“...), სურვილისამებრ უფლება მიეცათ საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლებში ე. წ. 0 (მოსამზადებელ) ჯგუფებში სწავლისა. მოსამზადებელი განყოფილების ფორმით რიგიანად ქართულის, როგორც სახელმწიფო ენის, შესწავლის შემდეგ, გახდებიან წარმატებული და ინტეგრირებული მოქალაქეები ჩვენი ქვეყნისა). ეს ნაბიჯი კი მოვიწონეთ, მაგრამ, სამწუხაროდ, ამ წამოწყებას მავანთ (სპეციალისტებმა) ერთი უზუსტობა მოაყოლეს – საპრეზიდენტო პროგრამის სახელდებას სახე უცვალეს და „ქართული , როგორც მეორე ენა“

უწოდეს. როგორც ჩანს, ამ პროგრამის სახელი ინგლისურის წაბამკით შექმნეს: „A1, B1..., პროგრამები”. მაგრამ ინგლისური რომ საქართველოში უცხო ენაა და მასთან ქართულის გათანაბრება არ შეიძლება (რატომღაც გამორჩათ?). ჩვენ აზრით, ეს ცუდად გააზრებული იგნორირებაა ქართული სახელმწიფო ენისა. წარმოვიდგინოთ ინგლისში ინგლისურ ენის საგანმანათლებლო პროგრამას რომ სახელდება „ინგლისური, როგორც მეორე ენა” შეურჩიონ..., თუმცა ინგლისური დღეს მსოფლიო ენაა და მას ასეთი „წაჯექ-უკუჯექობით” ფუნქციური ნეიტრალიზაცია არ ემუქრება, მაგრამ ქართულს? განა შეიძლება პატარა საქართველოში ქართულს „მეორე ენა” ეწოდოს? ეს ხომ ქართულის, როგორც სახელმწიფო ენის, უფლებების შეზღავანებაა. მაშ, სანაცვლოდ რა ალტერნატიული ტერმინი შევთავაზოთ საზოგადოებას? სახელდება სხვადასხვაგვარი შეიძლება იყოს: მაგ., 1. საგანმანათლებლო პროგრამა „ქართული ენა” საქართველოში მცხოვრები არაქართველებისათვის; 2. ქართული, როგორც სახელმწიფო ენა; 3. ქართული, როგორც არამშობლიური ენა (საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობებისათვის). ჩვენ პირადად, ამ უკანასკნელ სახელწოდებას ავირჩევდით (ასევე ჰქვია სტუ-ში ბიზნეს-ინჟინერინგის ფაკულტეტზე ჩვენ მიერ შედგენილ და ვიზირებულ სილაბუსებს).

ჩვენი წარმატება თუ წარუმატებლობა ჩვენს ხელთაა: როგორც გავირჩევით, ისეთ სახელმწიფოს ავაშენებთ. აღსანიშნავია, რომ ქართული სახელმწიფოს „მემდგარ-არმემდგარობაზე” უცხოელი კოლეგა-ინტელექტუალებიც სწუხან. ცნობილი გერმანელი კულტუროლოგი ფრანკ ტრემელი ერთ-ერთ ინტერვიუში ასე გვაფრთხილებს: „სანამ ლიბერალური საზოგადოების ინტერესები არ გადაილახება, ქართველთა თვითგანადგურებას ბოლო არ ექნება” [6].

ჩვენი დასკვნით, ქართული ეკონომიკური და საზოგადოებრივი კრიზისის ძირები და ამ კრიზისის გამომწვევი მიზეზები გლობალიზაციასთან და მსოფლიო ეკონომიკურ კრიზისთან ნაკლებად არის დაკავშირებული, ის უფრო ჩვენი ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ყოფიერებიდან, ეროვნული ცნობიერებიდან იღებს სათავეს.

აგრესიული ბილწიტყვაობა და უხამსობა ტელეეკრანიდან, საზოგადოების სხვა თავმესაყრელი ადგილებიდან... არაერთგზის და არაერთგვაროვნად ვრცელდება. რუსეთში კარგ დღეში არც რუსული ენაა – ცოცხალ მეტყველებაში მოხშირდა გრამატიკული სქესის აღრევა, დავიწყებას ეძლევა ფონემა **ჟ**... ორთოგრაფიულმა და ენობრივმა რეფორმამ სასურველი შედეგი ვერ გამოიღო გერმანიაშიც. ასე რომ მსოფლიო გლობალიზაციის პირობებში საქართველოსა და ქართული ენის პრობლემატიკა განმხოლოებით არ დგას.

დღევანდელი დრო, ქართული სახელმწიფო, ქართული, როგორც ძირძველი „მსოფლიო ენა” კაცობრიობის ცივილიზაციის ამ ახალ ეტაპზე ახალ ტემპს, ნოვაციურ და ინოვაციურ, ტერმინოლოგიურ და უცხოური ლექსიკის შემოსვლა-დამკვიდრებას გვთავაზობს. ახალი ლექსიკა (ნეოლოგიზმი) სახიფათო არაა, რადგან ეს საერთო ტექნოლოგიური პროცესის ფეხის აბმაა (ინგლისური ენა ამ მხრივ წელიწადში 50,000 სალექსიკონო ერთეულით მდიდრდება). სახიფათო და სავალალო ისაა, ჩვენ როგორ ვეპყრობით ქართულ ენას, როგორც მშობლიურ ფენომენს. უნიათობა, დაუდევრობა, წამხედურობა, ახირებაში გადაზრდილი ძალადობრივი დამოკიდებულება, განსხვავებული აზრის არმოსმენა და არგათვალისწინება უსამართლობას, საზოგადოებრივ კრიზისს, დეკულტურიზაციას წარმოშობს, ეს უკანასკნელი კი თავის მხრივ ენობრივი დეკულტურიზაციის ნიშნებს.

2011 წელს სტუ-ში ამ მხრივ ერთგვარ წინგადადგმულ ნაბიჯად გვესახება ნორმატიულ-ტექნიკური ჯგუფის შექმნა (ხელმძღვანელი პროფ. ა. შავგულიძე), ასევე საქართველოს ენობრივ-საინფორმაციო ფონდის დაარსება (ხელმძღვანელი პროფ. გ. ქაშაკაშვილი, წევრები: ა. ფრანგიშვილი, ლ. ღვინჯილია, ვ. ასათიანი, ზ. წვერაძე...), მაგრამ საქმეს ვერც ეს უშველის. საჭიროა შემუშავდეს და გატარდეს სახელმწიფო პოლიტიკა და ნებელობა ქართული, როგორც მშობლიური და სახელმწიფო, ენის შესახებ, ასევე გამოიძებნოს ფინანსური სახსრები, მხოლოდ ფონდების და ტერმინოლოგიური ჯგუფების შექმნა ქვეყანას სასურველ შედეგს ვერ მოუტანს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. **ბ. ცხადაძე, ე. ცხადაძე, ი. კვესელავა, ქ. კვესელავა**, სასწავლო-სამეცნიერო განმარტებითი ლექსიკონი. 1. (ზოგადსაგანმანათლებლო ცნება-ტერმინები, ეკონომიკა, ბიზნესი, მარკეტინგი, სამართალი და პოლიტიკა, მასობრივი კომუნიკაციები), თბ., 2012
2. **კ. გაბაშვილი**, ჩვენ, გლობალიზაცია და ენა. „ლიტერატურული გაზეთი“, 11-14 მარტი, 2011
3. **ვ. სულაბერიძე**, დეპოპულაცია და საქართველოს დემოგრაფიული უსაფრთხოება, ავტორეფერატი, თბ., 2004.
4. **ი. მესხია**, ომი და ეკონომიკა. ჟურნ.: „ბიზნესი და კანონმდებლობა“, #5, 2008
5. ინტერვიუ **ლ. პაპავასთან**. იხ. ჟურნალი „გზა“, #3.02.2008
6. **ფრ. ტრემელი**, „სანამ ლიბერალური საზოგადოების ინტერესები არ გადაილახება, ქართველთა თვითგანადგურებას ბოლო არ ექნება“. presa. ge. file // Documents and Settings |User|Desktop|index.php.htm

Badri Tskhadadze

GTU, Doctor of Philology, Assistant Professor

Eka Tskhadadze

GTU, Professor

GLOBALIZATION, CRISIS, OFFICIAL LANGUAGE

Summary

Globalization processes in the world are of a great scale. They include the following: 1) unrestricted travel of men; 2) unrestricted movement of capital; 3) unrestricted sharing of information.

Currently many countries find it hard to overcome the state of crisis. All the more this refers to the new fledged independent Georgia, which confronts a lot of problems, but it should be mentioned in this connection that what is happening in this country was not caused solely by the world economic crisis, neither it is only the fault of existing government or of the past Soviet system. In our opinion the origin of crisis should be searched historically in the Georgian's reasoning (in his/her way of life – existential thinking).

The official Georgian language, Georgian as the ancient “world language” at this new stage of human civilization is offering the introduction-establishment of a new pace, the novel and innovative, terminological and foreign vocabulary. The introduction of new vocabulary into language is not dangerous for this is in line with the overall technological process. Dangerous and disappointing is how we treat Georgian as a natural phenomenon. Carelessness, imitation, forcible attitude grown into obstinacy, non-acceptance and disregard for a different opinion create injustice, social crisis, deculturalization; the latter in its turn shows the signs of linguistic deculturalization.

As a step forward in this connection we consider the creation in 2011 at GTU of the Normative-Technical Group (headed by Professor A. Shavgulidze) and the establishment of the Georgian Linguistic-Information Fund (headed by Professor G. Kashakashvili with the membership of A. Prangishvili, L. Ghvinjilia, et al.), but this too will not suffice to improve the situation. It will be necessary to develop and implement a state policy on the Georgian as a natural and official language, as well as to search for financial means, because with only establishment of funds and terminological groups no desired results may be achieved for the country.

Развитие систем образования в контексте глобализации

В последние два десятилетия XX века в многочисленных дискуссиях о развитии систем образования и образовательных услуг большое место занимает исследование тенденций их развития в условиях глобализации.

Глобализация (англ. globalization) – процесс интеграции национальных экономик в расширяющиеся мировые рынки [1, с. 103]. Данный термин пришел на смену таким понятиям, как «взаимозависимость», «интернационализация» и характеризует качественно новый этап развития системы международных отношений в различных сферах (экономической, социальной, политической). Некоторые западные авторы подчеркивают, что среди всех направлений глобализации (экономических, культурных, политических и пр.) наиболее «продвинутым» является экономическое. Главным фактором, повлиявшим на учебные заведения, по их мнению, является экономическая идеология глобализации, подчеркивающая первостепенное значение рынка, приватизации и уменьшения роли государственного сектора, дерегулирования экономики и интенсификации труда.

По мнению Андреева А.А. «глобализация носит объективный характер и стала результатом экономических, политических, институциональных и социальных перемен, вызванных радикальными преобразованиями в производственной сфере под влиянием технологического переворота, связанного в первую очередь с микроэлектронной революцией» [2].

Как показывает практика, глобализация носит всеобъемлющий характер, распространяясь на все стороны человеческой деятельности, затрагивая сферы бытия (общественного и индивидуального), в том числе и образование. Одним из следствий глобализации, а также в силу коммерциализации образования Всемирная торговая организация (ВТО) включила образование в перечень услуг, торговля которыми в случае заключения Генерального соглашения по торговле услугами будет регулироваться его положениями.

Процессы глобализации международной образовательной среды неразрывно связаны с постоянно возрастающим значением знаний как необходимой составляющей интеллектуального, культурного и социального потенциалов человеческого капитала в условиях неравномерного роста мобильности и транспарентности современного информационного общества. Исследователи–специалисты по проблемам образования, а также сотрудники международных организаций, занимающихся разработкой и реализацией международных программ в области образования, пытаются разграничить понятия «глобализация» и «интернационализация» применительно к образованию. Руководители же учебных заведений, по сути, не видят между этими понятиями принципиальных различий – по их мнению, глобализация, интернационализация, развитие международного образования – это практически одно и то же; разница между этими понятиями чисто количественная. Глобализация трактуется как всемирная экономическая, культурная и политическая интеграция на многонациональной основе, приводящая к созданию целостной системы, которая предполагает формирование соответствующей политико-правовой надстройки [4]. Глобализация образования – это итог и высшая ступень интернационализации. Открывается филиал за рубежом, растет число иностранных студентов в учебном заведении, осуществляются международные научно-исследовательские проекты – все это многие руководители вузов называют глобализацией.

Лидеры стран часто возлагают вину за снижение конкурентоспособности экономики на систему образования, которая, по их утверждению, недостаточно хорошо готовит молодежь к

деятельности в условиях глобальной экономики [5].

Некоторые западные эксперты считают, что понять суть реформ систем образования в таких странах, как США, Великобритания, Австралия, можно через призму концепций глобализации. С одной стороны, экономическая глобализация подчеркивает императивность рыночной конкуренции и глобального капитала в содействии конвергенции институциональных структур ведущих стран, и в частности их образовательных систем. Действуя во всемирном масштабе, транснациональные предприятия все больше диктуют условия экономической политики. Национальные государства должны все больше учитывать это и постоянно борются за улучшение своих конкурентных преимуществ. Это ведет к главному: распространившаяся по всему миру сеть рыночных отношений содействует стандартизации систем знаний во всех ведущих промышленных странах. Поскольку национальные государства организуют и распространяют знания через формальное образование, эта логика предполагает тенденцию конвергенции систем образования разных стран.

С другой стороны, глобальная рационализация, хотя и связана с экономическими императивами, подчеркивает идею унитарной культурной системы [4].

Некоторые западные экономисты считают, что именно глобализация стала одной из основных причин сокращения государственного финансирования образования в 90-е годы (С. Слотер, Л. Лесли).

Изучение трудов отечественных и зарубежных ученых показывает, что в настоящее время существуют как сторонники, так и противники глобализации. К негативным последствиям можно отнести: угрозу транснациональными корпорациями и крупными монополиями национальным образовательным системам, а дальнейшая либерализация и дерегулирование будут означать наступление на права граждан, в том числе на свободу доступа к образованию. Они выступают против усиления утилитарного, потребительского подходов к образованию, против выхолащивай образования духовности и просветительства.

Общие тенденции развития европейских систем образования были выявлены в ходе исследований, проводимых по поручению Европейской комиссии Лондонским институтом образования (вторая половина 1990-х гг.):

- увеличение количества обучаемых в «послеобязательном» и профессиональном образовании на фоне роста доли молодежи, выбывающей из системы образования;
- статусное разделение между общим и профессиональным образованием в большинстве стран Евросоюза;
- рост популярности «чередующегося» обучения (сочетания обучения и производственной деятельности);
- возрождение программ «ученичества», повышение их популярности;
- разработка более гибких требований и квалификаций для начала трудовой деятельности;
- осознание необходимости образования в течение всей жизни с акцентом на профессиональный аспект [3].

К современным тенденциям развития мирового рынка образовательных услуг можно отнести:

- интернационализацию образования (рассматривается в настоящее время как позитивная альтернатива глобализации), основанную на универсальном характере знаний, мобилизации коллективных усилий международного научного сообщества. К числу ее несомненных преимуществ относят: увеличение доступности высшего образования, универсализацию знания, появление международных стандартов качества и развитие инновационного характера высшего образования, расширение и укрепление международного сотрудничества, активизацию академической и студенческой мобильности. В Европейском пространстве высшего образования ее связывают с Болонским процессом, в рамках которого она в основном фокусируется на мобильности и сотрудничестве образования в данном пространстве. Интернационализация образования приобретает

черты качественно нового этапа - интеграции, о чем свидетельствует, по мнению многих ученых, появление соответствующей политико-правовой надстройки интеграционного комплекса. Интеграция образования, по своему содержанию, представляет собой всемерное сближение национальных образовательных систем, их взаимодополняемость, превращение образования в мировую социальную систему;

- активизацию деятельности мирового сообщества по повышению всеобщего уровня образования - связана со стремлением к трансформации и росту, т.е. к постоянному изменению и обновлению самих систем образования, без чего невозможно их развитие и адаптация к изменяющимся условиям окружающей жизни. В 2000 г. правительства 164 стран вместе с партнерскими организациями всего мира приняли коллективные обязательства значительно расширить возможности получения образования для детей, молодежи и взрослых. Участники Всемирного форума по образованию, проводившегося в Дакаре (Сенегал), одобрили основные цели своей деятельности в области образования до 2015 года;

- рост масштабов высшего образования (массовизация высшего образования) - связан с возрастанием роли науки в производстве и обществе. По данным ОЭСР, в 2000 году в России высшим образованием было охвачено 28 % населения в возрасте от 15 до 19 лет, в США - 24 %, Канаде и Великобритании - 22 %, Франции - 19 %. Значительный рост числа студентов высших учебных заведений особенно наблюдался после 2000 года, достигнув почти 153 млн. человек в 2007 году. На каждые 100 студентов высших учебных заведений в 2000 году было 150 студентов в 2007 году;

- коммерциализацию (товаризацию) системы образования и образовательных услуг. Образование становится услугой, которая имеет все необходимые свойства товара и, следовательно, как любой товар имеет свою цену. Международный образовательный рынок растет экспоненциально: так, согласно данным ВТО, в 1999 г. он оценивался в 25-30 млрд. дол. США, а в 2005 г. достиг 90 млрд. дол. США;

- ориентацию государств на экспорт образовательных услуг и получение от него значительных финансовых средств, вследствие чего он становится высокоприбыльной статьей в структуре общих доходов от экспорта и все в большей мере развивается как экспортная отрасль. Устойчивый лидер - США, контролирующая почти 1/4 мирового финансового образовательного оборота, оказание образовательных услуг иностранцам является пятой статьей экспорта по размерам вклада в национальную экономику;

- изменение географических профилей в студенческой мобильности. Перераспределение образовательных потоков на мировом рынке образовательных услуг приводит к усилению конкуренции между странами-экспортерами. К 2025 году общее количество студентов в мире по прогнозам возрастет с сегодняшних 97 млн. до, примерно, 260 млн. человек. По прогнозу ЮНЕСКО число иностранных студентов к этому времени увеличится с 2-х миллионов до 5-7 миллионов, 2/3 из них составят выходцы из Азии. Лидерство по поставке студентов будет за Индией и Китаем, следовательно, борьба развернется именно за эти регионы. Учитывая, что обучение иностранных студентов является выгодным бизнесом, конкуренция стран-экспортеров на этом рынке неизбежно будет обостряться.

Глобализация как объективный фактор, имеющий позитивные и негативные влияние требует тщательного учета его на развитие системы образования. Изучение общих тенденций развития мирового рынка образовательных услуг имеет важное значение для разработки образовательной политики государства, оценки прогресса и извлечения уроков из опыта других стран в контексте устойчивого развития.

Список использованной литературы

1. Словарь современных экономических и правовых терминов / Автор.-сост. В.Н. Шимов, А.Н.

- Тур, Н.В. Стах и др.; Под ред. В.Н. Шимова и В.С. Каменкова. – Мн.: Амалфея, 2002. – 816 с.
2. Андреев, А.А. Педагогика высшей школы. Новый курс / А.А. Андреев – М.: Московский международный институт эконометрики, информатики, финансов и права, 2002. – 264 с.
  3. Плюшкина, Т.А. Содержание и технологии подготовки менеджеров в высших профессиональных школах Франции: Дис. ... канд. пед. наук. Казань, 2004
  4. Полупанова, Е.Г. Международное сотрудничество в области высшего образования западных стран в контексте инновационности / Е.Г. Полупанова // Высшая школа. – 2008. – № 1 (63). – С. 16-19.
  5. Глобализация и образование. Сб. обзоров / Отв. ред. Зарецкая С.Л. – М.: ИНИОН, 2001. –144. с.

Krum E.

Republic of Belarus. BSU, Institute of Goven and Social Technology.
Candidate of economic science

Education system development in context of globalization

Summary

In the last two decades of the twentieth century in numerous discussions about the development of education and educational services is a great place to study the trends of development in a globalizing world. Globalization is an objective factor that has both positive and negative impact requires careful consideration of the development of its education system. The global market of educational services at the present time is one of the most rapidly developing areas of the economy. The main trends of the global market for educational services may include: the internationalization of education, the revitalization of the international community to improve public education, the growth of higher education, commercialization of education and educational services, the orientation of the export of educational services, change geographic profiles of student mobility. The study of general trends of the global market for educational services is essential for the development of educational policy, evaluate progress and learning from the experiences of other countries in the context of sustainable development.

გიორგი ლაღანიძე

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დეკანის მოადგილე

გლობალიზაცია და ეკონომიკური ინდექსები

ეკონომიკური განვითარების ინდექსები სხვადასხვა ამოცანების შესასრულებლად ფართოდ გამოიყენება სხვადასხვა ავტორიტეტული საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ. ამ ტიპის ინდექსების გამოყენება განსაკუთრებით აქტუალური გახდა გლობალიზაციის ფონზე, როდესაც მსოფლიო ეკონომიკაში სრულიად ახალი კონკურენტული ვითარება ჩამოყალიბდა. ეს ვითარება იქმნება ეკონომიკური განვითარების მსოფლიო კანონზომიერებათა შეუქცევადობით, თანამშრომლობის აუცილებლობით, რომლის შინაგანი დინამიზმი მარტივად შეიძლება დავახასიათოთ ფორმულით ყველა ყველას კონკურენტია. საერთაშორისო ორგანიზაციები სახელმწიფოების მთავრობებს სთავაზობენ სხვადასხვა ინდექსებით შეაფასონ თავიანთი ეკონომიკური პოლიტიკის წარმატებები. ამ ინდექსების გამოყენება არ ცვლის ცხოვრების დონის ან ცხოვრების ხარისხის შეფასების ფუნდამენტალურ მაჩვენებლებს, ისეთებს როგორცაა მთლიანი შიდა პროდუქტი ერთ სულ მოსახლეზე ან ადამიანის განვითარების ინდექსი. ამ ინდექსების არსებობა პირველ რიგში აიხსნება სურვილით დაანახონ სხვადასხვა სახელმწიფოებს მათი რეალური პრობლემები და ამდენად პოლიტიკური ნება და ძალისხმევა მიმართული იქნას სწორედ ამ პრობლემების მოგვარებაზე. სხვა საკითხია თუ როგორ დასკვნებს გააკეთებენ სხვადასხვა სახელმწიფოები და როგორი მიმართულებით წარმართავენ თავიანთ ძალისხმევას.

საქართველოს მძიმე ეკონომიკური მდგომარეობა, სოციალური პრობლემები და მოსახლეობის მსყიდველობითი უნარის დაბალი ტემპით ზრდა, ერთის მხრივ და მეორეს მხრივ საქართველოს მიერ რამოდენიმე მნიშვნელოვან ეკონომიკურ ინდექსში მაღალი ადგილების დაკავება აშკარად ქნის გარკვეულ დაბნეულობას და ხშირად გამოიხატება მოსახლეობის უდიდესი ნაწილის მიერ ამ ინდექსებისადმი დაბალ ნდობაში. წინამდებარე სტატია ეფუძნება ავტორის მიერ ჩატარებულ კვლევას და წარმოაჩენს ამ საკითხის ფართო აუდიტორიისათვის უკეთ გაცნობის მცდელობას.

ჩვენი ყურადღება ამჯერად შეჩერდება სამ მნიშვნელოვან იდექსზე: ბიზნესის კეთების სიმარტივე; ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი; გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი. პირველი ორი ინდექსი არა მხოლოდ სპეციალისტებისათვის, არამედ მოსახლეობის ფართო ფენებისთვისაც არის კარგად ცნობილი, თუმცა ბოლო ინდექსზე მხოლოდ აკადემიურ წრეებში მსჯელობენ.

ბიზნესის კეთების სიმარტივის ინდექსს ამუშავებს საერთაშორისო საფინანსო კორპორაცია, მსოფლიო ბანკის ერთ-ერთი შემადგენელი სტრუქტურა. აღნიშნული ინდექსი ძირითადად ორიენტირებულია პოტენციურ ინვესტორებზე, რათა მათ შეექმნათ ნათელი წარმოდგენა სხვადასხვა ქვეყნებში ბიზნესის წარმოების პროცესზე. ინდექსი აგებულია ათი მაჩვენებლის საფუძველზე, რომლებსაც თანაბარი წონები აქვთ მინიჭებული. ეს მაჩვენებლებია: ბიზნესის დაწყება; სამშენებლო ლიცენზიების რაოდენობა; მუშაკთა დაქირავება; საკუთრების რეგისტრაცია; კრედიტის აღების შესაძლებლობა; ინვესტორთა დაცვა; გადასახადების გადახდა; საზღვრისპირა ვაჭრობა; კონტრაქტების შესრულება; ბიზნესის დახურვა. თავისთავად ცხადია რომ სხვადასხვა მაჩვენებლები სხვადასხვა ერთეულებში იზომება.

საქართველომ 2005 წლიდან დაწყებული საკმაოდ დიდ წარმატებას მიაღწია.

ცხრილი 1.

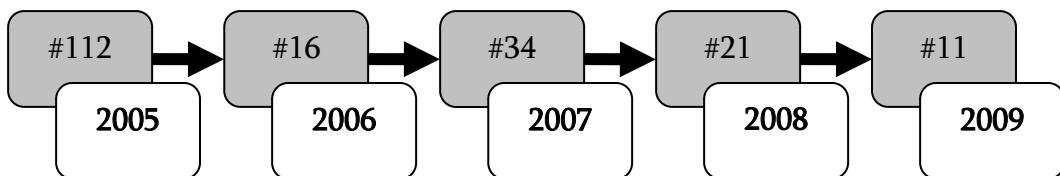
საქართველოს ადგილი ბიზნესის კეთების სიმარტივით

	ბიზნესის კეთების სიმარტივე	ბიზნესის დაწყება	სამშენებლო ლიცენზიების რაოდენობა	მუშაკთა დაქირავება	საკუთრების რეგისტრაცია	კრედიტის აღების შესაძლებლობა	ინვესტორთა დაცვა	გადასახადების გადახდა	საზღვრისპირა ვაჭრობა	კონტრაქტების შესრულება	ბიზნესის დახურვა
საქართველო	11	5	7	9	2	30	41	64	30	41	95

იმავ პერიოდში ინვესტიციების ზრდის გათვალისწინება ნათლად მიანიშნებს რომ ინდექსმა აშკარად სწორად აჩვენა საქართველოში მიმდინარე ეკონომიკური პროცესები, კერძოდ კი ლიბერალიზაცია, რომელმაც შეამცირა ადმინისტრაციული ბარიერები და ამდენად საქართველომ საბოლოო ჯამში საკმაოდ მაღალი ადგილები დაიკავა. ამავე პერიოდში საქართველომ, როგორც რეფორმატორმა სახელმწიფომ მიიღო ძალიან მაღალი შეფასება.

ცხრილი 2.

საქართველოს ადგილები ბიზნესის კეთების სიმარტივის მიხედვით

მონაცემების ზედაპირული ანალიზიც კი აჩვენებს, რომ საქართველოს მაჩვენებლები ორ

ძირითად ჯგუფად იყოფა, პირველი ოთხი მაჩვენებლით საქართველო აშკარად ლიდერობს, ხოლო დანარჩენ ექვს მაჩვენებელში მისი შედეგები გაცილებით უარესია. უნდა აღინიშნოს რომ პირველი ოთხი მაჩვენებელი პირადაპირ უკავშირდება ადმინისტრირების პროცესს და ამდენად ამ მაჩვენებლების მიხედვით მდგომარეობის გაუმჯობესება პოლიტიკური ნების პირობებში შესაძლებელი იყო. საქართველოს მთავრობას ეს პოლიტიკური ნება გააჩნდა და შესაბამისად გატარებულმა ლიბერალურმა რეფორმებმა გარკვეული დადებითი შედეგები გამოიღო. დანარჩენი მაჩვენებლები მოითხოვდნენ სიდრმისეულ ეკონომიკურ რეფორმებს, რომელთა განხორციელება ერთის მხრივ დროის მოკლე მონაკვეთში ძალზე რთულია, და მეორეს მხრივ მათი დადებითი შედეგები ეკონომიკაზე მყისიერად არ აისახება. შევჩერდეთ ორ მაჩვენებელზე რომელშიც საქართველოს ყველაზე ცუდი შედეგები აქვს. ესაა საგადასახადო ადმინისტრირება და ბიზნესის დახურვა. საგადასახადო ადმინისტრირება ნიშნავს არა მხოლოდ საგადასახადო სტრუქტურების ძალაუფლებას, არამედ გადასახადების გადახდის საყოველთაობას. ნებისმიერ ბიზნესს ჭირდება გადასახადების გადახდაში საყოველთაობა რათა კონკურენტულ ბრძოლაში ყველა თანაბარ მდგომარეობაში იყოს ჩაყენებული. შერჩევითობა გადასახადების გადამხდელების მიმართ გარკვეულ გადამხდელებს აყენებს უკეთეს პირობებში და ხელს არ უწყობს თავისუფალი კონკურენციის პრინციპების განვითარებას.

საბაზრო ინფრასტრუქტურის შემადგენელი სტრუქტურების განუვითარებლობა ზღუდავს ტაქტიკური ინვესტიორებისათვის ქვეყნიდან გასვლას და ამდენად არ უწყობს ხელს მათ შემოსვლას ქვეყანაში. ტაქტიკური ინვესტიორების მოსაზიდად აუცილებელია საბირჟო ვაჭრობის სისტემის განვითარება, რაც საშუალებას მოგვცემს გავუმარტივოთ ტაქტიკურ ინვესტიორებს ფუნქციონირება, სამწუხაროდ აქციონირების პროცესი საქართველოში არასოდეს არ სარგებლობდა მაღალი პოპულარობით და ეს ობიექტურად ართულებს პროცესს.

ალბათ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა შევჩეროთ ორი თითქოს ერთნაირი ბუნების მქონე მაჩვენებლის აშკარა განსხვავებაზე. ბიზნესის დაწყება საქართველოში საკმაოდ მარტივია და შესაბამისად გვაქვს საკმაოდ მაღალი მაჩვენებელი, ხოლო ბიზნესის დახურვაში ყველა სხვა მაჩვენებელთან შედარებით ყველაზე უარესი შედეგი. თავისი ბუნებით ეს ორი მაჩვენებელი მიეკუთვნება ადმინისტრირების სფეროს და ამდენად ასეთი განსხვავება არალოგიკურია. რეალურად ბიზნესის დაწყება მიეკუთვნება დისციპლინარულ ადმინისტრირებას, ანუ ბიზნესის დაწყება რეგულირდება ლიცენზიებითა და ნებართვებით, შესაბამისად ლიცენზიებისა და ნებართვების გაუქმება ამარტივებს ბიზნესის დაწყების პროცესს. ბიზნესის დახურვა კი მაკონტროლებელი ადმინისტრირების სფეროა და აქ მხოლოდ ნებართვების ან ლიცენზიების შემცირებით შეუძლებელია პროცესის გამარტივება. განსხვავება ადმინისტრირების ამ ორ ფორმას შორის აშკარად მიანიშნებს თუ რა ნაბიჯები უნდა გადაიდგას მდგომარეობის გამოსასწორებლად. ეს განსხვავება ასევე ადასტურებს თუ რატომ არის საქართველოს განმაზოგადებელი ეკონომიკური მაჩვენებელი მშპ ერთ სულ მოსახლეზე აშკარა დისონანსში იმ სახელმწიფოებთან შედარებით, რომლებსაც ამ ინდექსით დაახლოებით საქართველოს მსგავსი მაჩვენებელი აქვთ.

ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის გაანგარიშებას აწარმოებენ ისეთი ცნობილი ორგანიზაციები, როგორცაა ჰერიტეჯის ფონდი და უოლსტრიტ ჟურნალი (Heritage Foundation & Wall Street Journal). ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი ასევე აგებულია ათი თავისუფლების პრინციპზე: ბიზნესის; ვაჭრობის; ფისკალური; სამთავრობო დანახარჯები; მონეტარული; საინვესტიციო; ფინანსური; საკუთრების უფლებები; კორუფცია და სამუშაო ძალა.

აქაც, ისევე როგორც პირველ შემთხვევაში გამოიყოფა მაჩვენებელთა ორი ჯგუფი მაღალი მაჩვენებლები და დაბალი მაჩვენებლები. ამ უკანასკნელს განეკუთვნება საკუთრების უფლებები და კორუფცია. პრინციპულად აქაც იკვეთება იგივე ტენდენცია, ადმინისტრირების გაუმჯობესების ხარჯზე, კერძოდ ძალიან სწრაფი ლიბერალიზაციით საქართველომ მიაღწია რამოდენიმე მაჩვენებლის მიხედვით ძალიან კარგ შედეგებს, რამაც საბოლოო ჯამში განაპირობა საკმაოდ მაღალი მაჩვენებელი კერძოდ 26-ე ადგილი მსოფლიოში და მე-14 ევროპაში.

ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი (2010)

ეკონომიკა	ბიზნესის თავისუფლება	ვაჭრობის თავისუფლება	ფისკალური თავისუფლება	სამთავრობო დანახარჯები	მონეტარული თავისუფლება	საინვესტიციო თავისუფლება	ფინანსური თავისუფლება	საკუთრების უფლებების დაცვა	კორუფცია	სამუშაო ძალა	ეკონომიკური თავისუფლება
საქართველო	87,9	89,1	89,1	65,3	70,2	70,0	60,0	40,0	39,0	93,7	26

სამწუხაროდ საქართველო ვერ დაიკვეხნის თავის მაჩვენებლებს გლობალურ კონკურენტუნარიანობაში. ამ უკანასკნელ ინდექსს აქვეყნებს მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმი (World Economic Forum). 2010-11 წლების გამოქვეყნებული ანგარიშის მიხედვით საქართველო 93-ე ადგილზეა.

უფრო დეტალურად განვიხილოთ კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებლის გაანგარიშების მეთოდოლოგიური ასპექტები. მაჩვენებლები დაყოფილია სამ ჯგუფად: საბაზისო მოთხოვნები; ეფექტურობის ზრდის ხელშემწყობი ფაქტორები; ინოვაცია და კომპლექსურობა (განვითარებულობა).

საბაზისო მოთხოვნები იყოფა ოთხ მიმართულებად (თითოეულის წონაა 25%): 1. ინსტიტუტები, რომლებიც თავის მხრივ იყოფა სახელმწიფო (75% მიმართულების შიგნით) და კერძო (25%); 2. ინფრასტრუქტურა, რომელიც თავის მხრივ იყოფა ორ ჯგუფად (თანაბარი წონებით 50%); სატრანსპორტო, და ენერჯო და სატელეფონო; 3. მაკროეკონომიკური გარემო; 4. ჯანდაცვა და დაწყებითი განათლება, რომელიც იყოფა ორ თანაბარ წონიან ქვეჯგუფად ჯანდაცვა და დაწყებითი განათლება.

ეფექტურობის ზრდის ხელშემწყობი ფაქტორები იყოფა: 5. უმაღლესი განათლება და ტრენინგი (17%), რომელიც თავის მხრივ იყოფა სამ (33%) ქვეჯგუფად: განათლების რაოდენობრივი მაჩვენებლები; განათლების ხარისხობრივი მაჩვენებლები და პროფესიული ტრენინგი; 6. სასაქონლო ბაზრების ეფექტურობა (17%), რომელიც თავის მხრივ იყოფა კონკურენცია (67%) და მოთხოვნის ხარისხობრივი პირობები (33%); 7. სამუშაო ძალის ბაზრის ეფექტურობა (17%), რომელიც თავის მხრივ იყოფა ორ თანაბარ ქვეჯგუფად: მოქნილობა და ტალანტის გამოყენების ეფექტურობა; 8. ფინანსური ბაზრების განვითარება (17%) იყოფა ორ თანაბარწონიან ქვეჯგუფად ეფექტურობა და სანდოობა; 9. ტექნოლოგიური მზადყოფნა (17%) იყოფა ორ თანაბარ წონიან ჯგუფად: ტექნოლოგიების ათვისება და ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენება; 10. ბაზრის ზომა (17%), იყოფა შიდა ბაზრის ზომა (75%) და საგარეო ბაზრების ზომა (25%).

ინოვაცია და კომპლექსურობა (განვითარებულობა), რომელიც იყოფა ორ თანაბარ წონიან ქვეჯგუფად: 11. ბიზნესის განვითარება და 12. ინოვაციურობა.

შესაძლებელია განვიხილოთ სხვადასხვა სახელმწიფოების სამივე მაჩვენებელი, რათა საბოლოო ჯამში შეგვექმნას წარმოდგენა ამ მაჩვენებლების ურთიერთკავშირზე და მათ კავშირზე რეალურ ცხოვრების დონესთან.

უნდა აღინიშნოს რომ, ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის და ბიზნესის კეთების სიმარტივის მიხედვით სახელმწიფოები ძირითადად მსგავს მაჩვენებლებს აჩვენებენ. რამოდენიმე გამონაკლისის გარდა. ამდენად ეს ორი მაჩვენებელი ძირითადად ორიენტირებულია რათა განისაზღვროს სახელმწიფოს პოტენციალური შესაძლებლობები და ამდენად ამ მაჩვენებლებსა და რეალურ ცხოვრების დონეს შორის უშუალო კავშირი არაა. რასაკვირველია მაღალი შედეგების მიღწევა არავითარ შემთხვევაში არ უნდა გავიგოთ, როგორც უაზრო ახირება. ამ ორი ინდექსის მიხედვით მაღალი შედეგები ქმნიან დადებით ფონს სახელმწიფოს შემდგომი ეკონომიკური განვითარებისათვის და პოზიტიურ ზეგავლენას ახდენენ პოტენციურ ინვესტორებზე.

სახელმწიფოების შედარებითი მაჩვენებლები წამყვანი ეკონომიკური ინდექსების (საერთაშორისო) მიხედვით

სახელმწიფო	ეკონომიკური თავისუფლების 42748 ინდექსი	გლობალური კონკურენტუნარიანობა	ბიზნესის კეთების სიმარტივე	მშპ ერთ სულზე აშშ დოლარებში სსფ 2009
ჰონ-კონგი	1	11	3	42748
სინგაპური	2	3	1	50523
ავსტრალია	3	16	9	38911
ახალი ზელანდია	4	23	2	26708
ირლანდია	5	29	7	39468
შვეიცარია	6	1	21	43007
კანადა	7	10	8	38025
აშშ	8	4	4	46381
დანია	9	9	6	35757
ჩილე	10	30	49	14341
დიდი ბრიტანეთი	11	12	5	34619
მავრიკი	12	55	17	12527
ბაჰრეინი	13	37	20	27068
ლუქსემბურგი	14	20	64	78395
ჰოლანდია	15	8	30	39938
ესტონეთი	16	33	24	17908
ფინეთი	17	7	16	33556
ისლანდია	18	29	14	38023
იაპონია	19	6	15	32608
მაკაო	20	-	-	33000 ¹
შვედეთი	21	2	18	35965
ავსტრია	22	18	28	38839
გერმანია	23	5	25	34212
კვიპროსი	24	40	40	28544
სენტ ლუცია	25			10178
საქართველო	26	93	11	4757
ტაივანი	27	13	46	31834
ბოცვანა	28	76	45	13992
ლიტვა	29	47	26	16542
ბელგია	30	19	22	35422

კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებელი კი გამოხატავს სახელმწიფოს ეკონომიკური განვითარების დონეს და მისი კავშირი რეალურ ცხოვრების დონესთან აშკარაა. სამწუხარო ფაქტია, რომ საქართველოს კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებლები ინარჩუნებენ სტაბილურ დინამიკას და არ უმჯობესდებიან ბოლო სამი წლის განმავლობაში. ეს აშკარად მიუთითებს სიღრმისეული ეკონომიკური რეფორმების აუცილებლობაზე. ჩატარებულმა ლიბერალიზაციამ მოგვცა გარკვეული დადებითი შედეგები, თუმცა შემდგომი გაუმჯობესება ამ მიმართულებით პრაქტიკულად არ მოიტანს რაიმე გარღვევას. ეკონომიკური რეფორმირების შემდეგი ტალღა უკვე ორიენტირებული უნდა იქნას კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებლების გაუმჯობესებაზე. ამ

¹ ცენტრალური სადაზვერვო სამმართველოს მონაცემები 2009 წ.

მიმართულებით გადადგმული ნაბიჯები, კერძოდ ინფრასტრუქტურული პროექტები უნდა გაღრმავდეს, ვინაიდან მათი ეფექტი მოკლე დროის პერიოდებში იქნება გამოვლენილი. ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ კურსი განათლების უპირობო პრიორიტეტად გამოცხადებაზე ცალსახად სწორია. ასევე დადებითად უნდა შეფასდეს ახალი ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის მშენებლობის გადაწყვეტილება, რამაც მნიშვნელოვნად უნდა შეუწყოს ხელი საქართველოს ძალზე დაბალი მაჩვენებლების გაუმჯობესებას ინოვაციებთან მიმართებაში. ძალზე სერიოზულ ფაქტორად რჩება ბიზნესისა და მეცნიერების დაახლოების საკითხი. სამწუხაროდ, როგორც მსოფლიო პრაქტიკა მოწმობს აქ სწრაფი და ცალმხრივი გადაწყვეტილებები არ მუშაობენ და აუცილებელია კარგად გააზრებული სტრატეგიის შემუშავება. ამ სტრატეგიის ძირითადი მიმართულებები შესაძლებელია უკვე ეხლა გამოკვეთოთ: ბიზნეს ინკუბატორების ქსელების ფორმირება უმაღლეს სასწავლებლებთან, უმაღლესი სასწავლებლების ბაზაზე ტექნოპარკების ან ტექნოპოლისების შექმნა, საგადასახადო შეღავათების დაწესება თუ კერძო კომპანიები ახდენენ მოგებიდან სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოების დაფინანსებას, სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოების თანადაფინანსება სახელმწიფო და კერძო კომპანიების მიერ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. <http://www.doingbusiness.org/economyrankings/>
2. <http://www.heritage.org/index/>
3. <http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20Competitiveness%20Report/index.htm>

Giorgi Gaganidze

TSU, Academic Doctor of economics,
Deputy Dean Faculty of Economic and Business

Globalization and economic indices

Summary

In the Scientific article Author analyzed the different economic indices of Georgia. Globalization formed the unique competitive situation in the World; different economic indices are used to compare different opportunities for the potential investors. On the other hand economic indices presented by International Organizations giving to the National Governments clear understanding on the major directions of the development. National Governments could compare different development models and the ways of their implementation. For the sake of clarity it should be mentioned that economic indices and real economic development somehow are different, and thus there is a strong interest to further clarify the issues. National Governments are presenting achievements in the development based on the indices, however the economic situation is differ. Author tried to explain those differences on the Georgian practical experience.

ბესარიონ ნაყოფია

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი

საქართველოს ეკონომიკური განვითარების ზოგიერთ საკითხი

ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე დამოკიდებულია ხალხის ცხოვრების დონის ზრდა. სწორედ ეკონომიკური რესურსების შეზღუდულობის პირობებში თითოეული საქონლისა და მომსახურების წარმოება მხოლოდ განსაზღვრული ოდენობით შეიძლება, მაშინ როცა ადამიანთა მოთხოვნილებები მრავალფეროვანია. ამიტომ ადამიანებს ყოველთვის როდი აქვთ ის, რაც

სურთ. ამ წინააღმდეგობას მნიშვნელოვნად ამწვავებს ის გარემოებაც, რომ წარმოებრივ შესაძლებლობათა ზრდის ტემპებს წინ უსწრებს მოთხოვნილებათა ზრდის ტემპები.

ამ წინააღმდეგობის დაძლევა კი არც ერთ ქვეყანას, არც ერთ ერს დამოუკიდებლად, იზოლირებულად არ შეუძლია. ამიტომ წარმოიქმნება საგარეო ეკონომიკური, სავაჭრო კავშირები, იზრდება რესურსების მოძრაობის მასშტაბები როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე საზღვრის გავლით. ამასთან დაკავშირებით იქმნება საბაჟოებისა და სავალუტო კურსის რეგულირების საჭიროება და სხვ.

ქვეყნისათვის ხელსაყრელობის პრინციპებზე, სამეწარმეო საქმიანობის ყოველმხრივ განვითარების საფუძველზე უნდა შეიქმნას პირობები სპეციალური სავაჭრო ზონების, თავისუფალი ეკონომიკური ზონის, სპეციალური ინდუსტრიული ზონების შექმნა და მათი ფუნქციონირება საზღვარგარეთული წარმოების არამარტო შედეგების მოზიდვისათვის, არამედ თვით წარმოების განვითარებისათვის. ეს მოტივი აუცილებლად შეეჯერებული უნდა იქნეს ერთობლივი საწარმოების შექმნისას თავისუფალი ეკონომიკური ზონის, სპეციალური სავაჭრო ზონების, სპეციალური ინდუსტრიული ზონების ჩამოყალიბებისას.

უცხოური კაპიტალი ამ შემთხვევაში შემდეგი ფაქტორებითაა დაინტერესებულია:

1. შეაღწიოს ბაზარზე, რომელსაც იმპორტის შეზღუდული მსყიდველობითი უნარი გააჩნია;
2. გამოიყენოს ქვეყნის მეცნიერული მიღწევები და ტექნიკური გამოკვლევები თანამედროვე საქონლის წარმოებისათვის;

3. ხელი მიუწვდეს იაფ მინიმალურ რესურსებზე (მუშახელზე, ნედლეულზე).

ამ დროს თვითონ ქვეყანა კაპიტალის მოზიდვის მიზნით დაინტერესებული უნდა იყოს:

1. გამოიყენოს უცხოეთის ქვეყნების მართვის სისტემების მოწინავე ტექნოლოგიები;
2. შეავსოს დაგროვების შინაგანი წყაროები;
3. მოიზიდოს ინვესტიციები;
4. შეამციროს იმპორტი და მასთან დაკავშირებული ხარჯები;
5. გაზარდოს ექსპორტი, განსაკუთრებით მზა საქონლის;
6. განახორციელო ბიუჯეტის დეფიციტის შემცირება;
7. ხელი შეუწყოს ქვეყნის ეკონომიკის სტაბილიზაციას.

ასეთი ღონისძიებები განპირობებულია ქვეყნებსა და რეგიონებს შორის ურთიერთხელსაყრელი გაცვლის სტიმულირებისათვის. ასეთი შედეგებით ხელი უნდა შეეწყოს განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკურ ზრდას. იგი ხელსაყრელ პირობებს ქმნის ზღვისპირა რეგიონების განვითარებისათვის მათი საერთო ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბებაში-აჭარაში, ფოთში, ანაკლიაში ასევე ქვეყნის შიგა სხვადასხვა რეგიონებში.

ზემოთ ჩამოთვლილი ინტერესები ყოველთვის როდი ემთხვევა პარტნიორი ქვეყნების ინტერესებს, რის გამოც საჭიროა მათი ურთიერთშეეჯერება და ურთიერთხელსაყრელ პრინციპებზე დაყრდნობით ერთიანი ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელება.

სპეციალური სავაჭრო ზონები, თავისუფალი ეკონომიკური ზონა, სპეციალური ინდუსტრიული ზონები იქმნება განვითარებად ქვეყნებში. ჩვენი ქვეყანაც ჯერჯერობით, განვითარებად ქვეყნებს მიეკუთვნება. ამიტომ ასეთი ზონების შექმნის მსოფლიო გამოცდილება სასარგებლო საქმედ უნდა ჩათვალოს. თანამედროვე ეტაპზე ასეთი ზონების ჩამოყალიბებისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ქვეყნის ეროვნული ინტერესები. ამასთან დაკავშირებით საჭიროა გაირკვეს, რა აინტერესებს რომელიმე ქვეყანას, მათ კორპორაციებს ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკაში შეღწევის დროს.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ამერიკის შეერთებული შტატების ადმინისტრაციის მზადყოფნა საქართველოსთან ზოგადად თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის შემოღება. მსგავსი გადაწყვეტილებები მიიღება მხოლოდ სტრატეგიულ პარტნიორებთან. მსგავსმა შეთანხმებამ თითქმის ყველას სერიოზული დადებითი შედეგი მოუტანა. ამიტომაც ეს ახალი და წინგადადგმული გზა ქართული ეკონომიკის განვითარებისათვის, რაც მისი პრაქტიკული განხორციელების შემდეგ ძალიან მალე ჰპოვებს თავის ასახვას.

ასეთი სპეციფიკური ზონების ნორმალური ფუნქციონირებისათვის საჭიროა ისეთი ეკო-

ნომიკური ბერკეტების ამოქმედება, როგორცაა საგადასახადო შემოსავლების დაწესება შეღავათიანი ტარიფების შემოღების გზით. ასეთ ზონებში არც თუ ისე იშვიათად შეღავათებს აწესებენ ფუნქციონალური თვალსაზრისითაც. ეს უკანასკნელი გულისხმობს გარკვეული ახალი ტექნოლოგიების ათვისების სტიმულირების მიზნით საგადასახადო განაკვეთების შემცირებას. ეკონომიკურ ზონებში საქონლის შეტანა-გამოტანისას შეიძლება მოიხსნას საბაჟო კონტროლი. ასეთი კონტროლი ხორციელდება მხოლოდ იმპორტიორი ქვეყნის მხრიდან. აქედან გამომდინარე, თავისუფალი მეწარმეობისა და ბიზნესის დამკვიდრებისათვის სასარგებლოა იმპორტირებული რესურსების და ნედლეულის ბაზაზე განხორციელდეს საბოლოო პროდუქციის წარმოება მისი ექსპორტირების მიზნით. ბიზნესისათვის მომგებიანია ასეთ ეკონომიკურ ზონებში საქონლის შესყიდვა, რადგან იგი მხოლოდ თავისი ქვეყნების საბაჟო კონტროლს გაივლის.

სახელმწიფო დავალიანების სიდიდე და ბიუჯეტის დეფიციტი ეკონომიკის მდგომარეობის მაჩვენებელია. სწორედ ასეთი ზონების შექმნისა და ფუნქციონირების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიზანია ბიუჯეტის დეფიციტის შემცირების საქმეში თავისი წვლილის შეტანა. სწორედ ის დამატებითი შემოსავლები, რაც დაკავშირებული იქნება საქონლის გაზრდილ მოძრაობასთან საზღვარზე, მისი გადაადგილების შეღავათიან რეჟიმზე, იქნება წინაპირობა ბიუჯეტში დეფიციტის შემცირებისა.

მეტად ხელსაყრელი საბანკო-საკრედიტო ოპერაციების წარმოება, საშუამავლო საქმიანობის გამართვა საერთაშორისო ვაჭრობის საქმეში. ასეთ ზონებში წარმატებით ხორციელდება საერთოდ, ინფრასტრუქტურის შემდეგი ფორმების ჩამოყალიბება: საგარეო, სატელეფონო, სატელეფაქსო, სატელეტაიპო, საინტერნეტო და სხვა უახლესი კავშირურთიერთობების სისტემათა გამოყენება. საკმაო შემოსავლებს იძლევა საზოგადოებრივი კვების, სხვადასხვა დანიშნულების ოფისების მშენებლობა და მათი ექსპლუატაცია.

სპეციალურ თავისუფალ ზონებს უარყოფითი მხარეებიც გააჩნია. კერძოდ, საწარმოები, რომლებიც აწარმოებდნენ პროდუქციას ქვეყნის სხვა რეგიონებში, კონკურენციის გამო იძულებულნი გახდებიან გადაიტანონ წარმოება აღნიშნულ ზონებში (რადგან არ იხდიან გადასახადებს), ეს კი გამოიწვევს გარკვეულ წილად სხვა რეგიონებში უმუშევრობის ზრდას; ასევე საშემოსავლო გადასახადი ეკისრება მხოლოდ ადგილობრივ მუშახელს და სხვა ქვეყნიდან ჩამოსული სამუშაო ძალა თავისუფალია.

სპეციფიკური ზონების შექმნა საწყის ეტაპზე ასევე მნიშვნელოვან ხარჯებთანაა დაკავშირებული თუნდაც იმიტომ, რომ საგადასახადო შეღავათების დაწესება სახელმწიფო დოტაციის ტოლი ღონისძიებაა. აქედან გამომდინარე, ასეთი ზონის დაწესება, როგორც ქვეყნის საგარეო-ეკონომიკური პოლიტიკის მნიშვნელოვანი ნაწილი, საკანონმდებლო ბაზის ჩამოყალიბებას მოითხოვს. სხვა შემთხვევაში გამორიცხული არაა, რომ ამ პროცესის განვითარება ქვეყნის ეროვნული ეკონომიკისათვის და საერთოდ, ეროვნული ინტერესებისათვის ზიანის მომტანი გახდეს.

სპეციალური ეკონომიკური ზონების შემოღების წინაპირობად უნდა ჩაითვალოს ეროვნული ვალუტის სტაბილიზაცია, სხვა შემთხვევაში მოსალოდნელია სხვა ქვეყნის მტკიცე კურსის მქონე ვალუტის მოზღვაება ეროვნული პროდუქციის გატანის კვალობაზე, ეს კი ფაქტობრივად ვალუტის შემომტანი ქვეყნისათვის უპროცენტო კრედიტის მიცემას ნიშნავს. კიდევ უფრო საშიშია ინფლაციური ვალუტის შემოჭრა, რაც ფაქტობრივად გატანილი პროდუქციის დაკარგვის ტოლია.

სპეციალური ეკონომიკური ზონების შექმნის დროს გასათვალისწინებელია ჩრდილოვანი ეკონომიკის გააქტიურების მაღალი ღონის შესაძლებლობა. გამომდინარე აქედან, ხელისუფლებამ, რომლის ტერიტორიაზეც სპეციალური და თავისუფალი ეკონომიკური ზონები ფუნქციონირებენ, უნდა განახორციელოს ღონისძიებანი ჩრდილოვანი ეკონომიკის დასაშვები ლეგალიზაციისათვის. ასეთი სპეციალური და თავისუფალი ეკონომიკური ზონების შემოღება საქართველოში უნდა განხორციელდეს სახელმწიფო კონტროლის გაძლიერების პირობებში. ასეთ ზონებში ფორმირებული საწარმოების მოგების მნიშვნელოვანი ნაწილი უნდა დარჩეს სახელმწიფოს, პირველ რიგში უნდა მოიცავდეს დასასვენებელ-გასართობ ობიექტებს, სასტუმროებისა

და ტურისტული ბაზების ქსელებს, ქვეყნის სხვა ინფრასტრუქტურის ობიექტებს, საიდანაც დაზანდებული კაპიტალის ამოღება მოკლედროში ხდება და იძლევა მნიშვნელოვან დივიდენდებს.

ქვეყნისათვის მნიშვნელოვანია საგარეო ვაჭრობის განვითარება. ამ მხრივ ქვეყნის საგარეო სავაჭრო ბალანსი უარყოფითია და იმპორტი ექსპორტს დაახლოებით 4-ჯერ მაინც აჭარბებს. შექმნილი სიტუაცია კიდევ უფრო დამძიმებულ ხასიათს მიიღებს, თუ მხედველობაში მივიღებთ ექსპორტ-იმპორტის სასაქონლო სტრუქტურას. სახელდობრ, ექსპორტში სანედლეულო უპირატესობას, ხოლო იმპორტში სამომხმარებლო საქონელს. ევროსაბჭოში გაერთანების შემდეგ საქართველო მის წევრ ქვეყნებთან ურთიერთობაში სარგებლობს უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმით. ჩვენი ქვეყნისადმი გამოყენებული პრეფერენციათა სისტემა, რაც ითვალისწინებს როგორც ცნობილია, გარკვეული დახმარების აღმოჩენას ექსპორტის განხორციელებაში, ანუ საქართველოდან შემოსულ საქონელზე აწესებენ შემცირებულ ტარიფებს, თანაც ამგვარ შეღავათებს ისინი ახორციელებენ ცალმხრივად, ყოველგვარი სანაცვლო შეღავათების გარეშე.

ცნობილია რომ თავისუფალი ვაჭრობის პირობებში საქონელი იქვე მიედინება, სადაც ფასი მაღალია. ამდენად შემოღებული ტარიფები იმპორტზე წარმოადგენს ტაქსას. ტარიფების მსგავსად ფასებზე ზეგავლენისათვის შემოაქვთ ქვოტები, რომლის დროსაც ფასი ყალიბდება არა მარტო სავაჭრო წონასწორობის დონეზე, არამედ მასში „შესწორებები“ შეაქვთ ტარიფებისა და კვოტების მეშვეობით. ტარიფებისა და ქვოტების მოქმედების ძირითადი პრინციპი ერთი და იგივეა, თუმცა მათ შორის არის განსხვავებაც. არაკრძალული ტარიფი მთავრობას რაღაც განსხვავებასაც უტოვებს, რომელიც სხვა გადასახადების შესაძლებლობასაც ქმნის მაშინ როცა, სახელმწიფოს ქვოტები შემაჯამებელ ფასში რეალიზაციიდან მოგების სხვაობას იმპორტის სასარგებლოდ გაიტანს.

ჩვენი ქვეყნისათვის თავისუფალი საერთაშორისო ვაჭრობა საექსპორტოდ, პირველ რიგში განპიროვდა ისეთი პროფილის დარგებით, როგორებიცაა მანგანუმის, ღვინის, კონიაკის, თამბაქოს, ჩაის პროდუქციით, ხე-ტყით. ხოლო იმპორტირება ხდება ძირითადად დაზღა-დანად-გარებით, მოწყობილობა, ნავთობი, ბამბა, შაქარი, ყავა, კაკაო და ა.შ. თუ წინა საუკუნეებში თავისუფალი ვაჭრობის ძირითად საგნებს ნედლეული, სასურსათო პროდუქტები და მსუბუქი მრეწველობის ნაწარმი შეადგენდა, ამჟამად გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება მრეწველურ საქონელს, უწინარეს ყოვლისა, მანქანა-იარაღებსა და თანამედროვე ტექნიკურ და ტექნოლოგიურ მოწყობილობებს; ასევე სულ უფრო ფართედ ხდება ვაჭრობა ლიცენზიებითა და ნოლუ-ჰაუთი.

თანამედროვე ეტაპზე არამარტო მყარდება ასეთი ეკონომიკური კავშირები, არამედ ტექნოლოგიური პროგრესის განვითარების კვალობაზე კიდევ უფრო ბევრად დამოკიდებულნი ხდებიან ერთმანეთზე მსოფლიოს რეგიონები და ქვეყნები. მსოფლიო ისწრაფვის ერთიანობისაკენ. ერთიანობისაკენ სწრაფვა განპირობებულია იმ ცნობილი გლობალური პრობლემებით, რომელიც თანაბრად აღელვებს მსოფლიოს ყველა კუთხის მოსახლეობას და ეს უნდა გადაწყდეს ყველას ერთიანი ძალისხმევით.

გამოყენებული ლიტერატურა

- 1) Daniel J. International Business, N.U. 2008
- 2) Kovzanadze I. Systemic and Borderline Banking Crises: Lessons Learned for Future Prevention, Univerrse Inc. New York, Bloomington 2011
- 3) შენგელია თ. საერთაშორისო ბიზნესი, გამომცემლობა „ახალი საქართველო“ თბილისი 2011
- 4) ნაყოფია ბ. ბიზნესის საფუძვლები, გამომცემლობა „გეორგიკა“ თბილისი 2010

Some items of economical development of Georgia**Summary**

Development of the special free economic zone in the seaside region of Georgia, in particular, Ajara, Anaklia and poti is mainly associated with the foreign capital flow what will result in the development of the general infrastructure. This, of course, should be finalized by creating joint ventures. The interests are also bilateral within the limits of mutual benefit. It is the mutual benefit capable of attracting investments to the country. However, sometimes when it does not serve the interests of the partner countries it becomes necessary to summarize them against each other on the beneficial what is realized by the process of negotiation.

When establishing a special free economic zone, they consider a preferential tax income regime, and quite often, they set the privileges in a functional point of view. During the import export of the goods to and from the free economic zone, the customs control may be declined, this is to say as setting the customs privileges. Bank-and-credit operations and mediatory actions in the field of international trade are much beneficial, what is the precondition for creating a special free economic zone.

ომარ გიგიაშვილი

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, პროფესორი

მომსახურების ბიზნესის გლობალიზაცია

უკანასკნელ პერიოდში საერთაშორისო არენაზე განსაკუთრებით გაიზარდა ინტერესი მომსახურების სფეროსადმი. ამჟამად მსოფლიოში უკვე აღიარებულია მომსახურების დარგების უდიდესი მნიშვნელობა მსოფლიო ეკონომიკის განვითარებაში. ეს აზრი მტკიცედ დამკვიდრდა სოციალურად და ეკონომიურად განვითარებული ქვეყნების სპეციალურ ლიტერატურულ გამოცემებში, ეკონომიკის ექსპერტებისა და ცნობილი პრაქტიკული მუშაკების შეფასებებში. ყოველივე ამის გამო მომსახურების ბიზნესის შემდგომი მაღალი ტემპებით განვითარების აუცილებლობა მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში ერთ-ერთ მთავარ ამოცანად გადაიქცა.

აღნიშნულიდან ამოცანის წარმატებით გადასაწყვეტად მრავალ ქვეყანაში დაიწყო მომსახურების ბიზნესის (სფეროს) თეორიისა და პრაქტიკის მეცნიერული შესწავლა. უმაღლეს სასწავლებლებში გაიხსნა სპეციალობები ამ სფეროსათვის მაღალკვალიფიციური კადრების მოსამზადებლად. მრავალი ქვეყნის მთავრობამ და საკანონმდებლო ორგანომ განახორციელა მთელი რიგი სამუშაოები მომსახურების სფეროს (ბიზნესის) განვითარებისთვის ხელშეწყობის მიზნით. ამჟამად ინტენსიურად შეისწავლება მომსახურების ბიზნესის არსის, ბუნების, მენეჯმენტის, მარკეტინგის, მომსახურებაზე მოთხოვნის განსაზღვრისა და პროგნოზირების, სტარატეგიული განვითარების მიმართულებები და სხვა საკითხები.

მომსახურების ბიზნესის გლობალიზაციის თავისებურებათა შესწავლის აუცილებლობა განსაკუთრებით თვალსაჩინო გახდა მაშინ, როდესაც მთელ რიგ ქვეყნებში მისმა განვითარებამ მიაღწია მაღალ დონეს. კერძოდ, მაშინ, როცა ამ ქვეყნებში მომსახურების ბიზნესმა ძირითადად დააკმაყოფილა შიდა ბაზრის მოთხოვნები და დღის წესრიგში დადგა მომსახურების საზღვარგარეთის ქვეყნებში გატანისა და გლობალურ პროცესებში ჩაბმვის საკითხი. გლობალიზაციის პროცესი პირველად დაიწყო ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში, რადგან სწორედ აქ მიაღწია მომსახურების ბიზნესმა განვითარების მაღალ დონეებს.

როგორც ცნობილია, აქამდე ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკური აღორძინება და განვითარება ჯერ იწყებოდა საწარმოო სფეროს უპირატესი განვითარებით, რომელიც თავისი განვითარ-

რების გარკვეულ ეტაპზე უკვე ქმნის მომსახურების სფეროს (ბიზნესის) განვითარების შესაძლებლობებსაც. ამიტომაც იყო, რომ მომსახურების ბიზნესის (სფეროს) განვითარების მაღალი დონეები მიღწეული იქნა სწორედ იმ ქვეყნებში, სადაც საწარმოო სფეროს განვითარება მაღალ დონეზე იქნა აყვანილი. მაგრამ იმის გამო, რომ ეს ორივე სფერო ერთმანეთთან მჭიდროთაა დაკავშირებული, თავის მხრივ მომსახურების სფეროს (ბიზნესიც) ხელს უწყობს საწარმოო სფეროს შემდგომ განვითარებას.

მაგალითად, ამჟამად მსოფლიოში უძლიერესი ეკონომიკის მქონე ქვეყნის – აშშ ეკონომიკას ახასიათებენ, როგორც მომსახურების ეკონომიკას, რადგან დასაქმებული მოსახლეობის ძირითადი ნაწილი დაკავებულია მომსახურების სექტორში, რომელთა ხვ.წილმა 2005 წელს 80%, ხოლო ამ სექტორში წარმოებულმა მთლიანმა შიდა პროდუქტმა 75% შეადგინა¹. დაახლოებით, ანალოგიური კანონზომიერებით ხასიათდება სხვა ეკონომიკურად მაღალგანვითარებული ქვეყნებიც. კერძოდ, საბუჯეტო შემოსავლებში მომსახურების სფეროს ხვ. წილი აშშ-ში შეადგენს 70%-ს, იაპონიაში – 74%-ს, ხოლო გერმანიაში 62%-ს.

ამრიგად, ნებისმიერი, განსაკუთრებით კი განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკაში, მომსახურების ბიზნესის (სფეროს) მნიშვნელობის სულ უფრო ზრდასთან ერთად დღის წესრიგში დგება მომსახურების გლობალიზაციის საკითხი. თანამედროვე მსოფლიოს ქვეყნებში მომსახურების სფეროს გლობალიზაციისადმი ინტერესის ძლიერ გაზრდა გამოწვეულია არა მარტო იმის გამო, რომ იგი შეიცავს საერთაშორისო ვაჭრობას, არამედ იმიტომაც, რომ მასში ერთიანდება მრავალი სხვა მომსახურების დარგიც. გარდა ამისა, მასთან მჭიდრო კავშირშია იმ პირდაპირი ინვესტიციების სიდიდე, რომლებიც ჩაიდება სხვა ქვეყნებში მომსახურების წარმოებისა და ამ ქვეყნის მოსახლეობაზე მიყიდვის მიზნით. აღსანიშნავია, რომ ასეთი სახის ინვესტიციების განხორციელებამ მხოლოდ ბოლო პერიოდში შეიძინა მნიშვნელობა მსოფლიო ეკონომიკაში.

მომსახურების გლობალიზაცია განსაკუთრებით მნიშვნელოვან როლს თამაშობს განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკაში. მაგალითად ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა თუ 1960 წელს მოახდინეს 19,7 მილიარდი დოლარის საქონლისა და 6,3 მილიარდი დოლარის მომსახურების ექსპორტირება, ხოლო 14,8 მილიარდი დოლარის საქონლისა და 7,7 მილიარდი დოლარის მომსახურების იმპორტირება, 1997 წელს ეს მაჩვენებლები მნიშვნელოვნად გაიზარდა და საქონლის ექსპორტმა 678,2 მლრდ დოლარი, ხოლო მომსახურების ექსპორტმა 253,2 მლრდ დოლარი შეადგინა. შესაბამისად საქონლის იმპორტი გაიზარდა 877,1 მლრდ დოლარამდე და მომსახურებისა კი 167,9 მლრდ დოლარამდე. ეს მაჩვენებლები მეტყველებენ იმაზე, რომ ბოლო პერიოდში საქონლის სავაჭრო დეფიციტმა შეადგინა 199 მლრდ დოლარი, მაშინ, როცა მომსახურებაში სავაჭრო სალდო იყო დადებითი და იგი 85,3 მლრდ დოლარს უდრიდა. ფაქტობრივად ამ პერიოდში საერთაშორისო ვაჭრობის ბალანსი აშშ-ში იყო უარყოფითი, მიუხედავად იმისა, რომ მომსახურებით ვაჭრობა ყოველთვის დადებითი იყო. ანუ სავაჭრო დეფიციტი მომსახურების გარეშე უფრო მეტი იქნებოდა².

როგორც ცნობილია, საერთაშორისო მაშტაბით გლობალიზაციის თეორიული შესწავლა ჯერ კიდევ მე-20 საუკუნის ბოლო ათწლეულებში დაიწყო და მას მიეძღვნა მრავალი თეორიული ნაშრომი და კონკრეტულ მაჩვენებლებზე დაფუძნებული პრაქტიკული გამოკვლევები. მიუხედავად ამისა, მომსახურების გლობალიზაციის საკითხების შესწავლა ახალი დაწყებულია და იგი ამჟამად სერიოზული შესწავლის საგანი გახდა მსოფლიო მაშტაბით.

საერთაშორისო ვაჭრობის განხორციელება, რომელიც გლობალიზაციის საკითხების შესწავლისას კვლევის ძირითად საგანს წარმოადგენს, შეუძლებელი იქნებოდა ისეთი მომსახურების გარეშე, როგორცაა: სატრანსპორტო, ტელეკომუნიკაციური, სადაზღვევო, იურიდიული, საბანკო და მთელი რიგი სხვა მომსახურების სახეები (დარგების, დარგობრივი ჯგუფების). კერძოდ, როდესაც ერთ ქვეყანას მეორე ქვეყანაში გააქვს გასაყიდად საქონელი ამას აუცილებლად სჭირდება სხვადასხვა სახის მომსახურებაც. ეს კი ნიშნავს, რომ იგი საქონელთან ერთად

¹ К. Хаксевер и др. Управление и организация сфере услуг, М., 2002. с.27

² К. Хаксевер и др. Управление и организация сфере услуг, М., 2002. с.91–92.

საზღვარგარეთ ყიდის სატრანსპორტო, სადაზღვევო და ა.შ. მომსახურებასაც. ამ მიზეზით მომსახურება საერთაშორისო ვაჭრობაში ებმება ირიბად. ბოლო პერიოდში საერთაშორისო ვაჭრობაში სულ უფრო იზრდება მომსახურების მოცულობა, რასაც ძირითადად განაპირობებს მომსახურებაზე მოთხოვნის ზრდა მრავალ ქვეყანაში (განსაკუთრებით ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში) და საქონლით ვაჭრობის საერთო მოცულობის გადიდება. ყოველივე ეს ხელს უწყობს მომსახურების გლობალიზაციის გაღრმავებას.

მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში შესწავლილი და გამოქვეყნებული ლიტერატურული წყაროების მიხედვით ირკვევა, რომ უკანასკნელ ათწლეულებში მომსახურების ეკონომიკური როლი განუხრელად იზრდება. ამას კი განაპირობებს მსოფლიოს ქვეყნებში მომსახურებაზე მოთხოვნის საერთო ზრდა და საქონლით ვაჭრობის მოცულობის გამუდმებული გადიდება. ყოველივე ეს აიხსნება ოთხი ძირითადი მიზეზით:

1. მომსახურებაზე მზარდი მოთხოვნით, რაც განპირობებულია მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში ცხოვრების მაღალი დონის მიღწევით. როცა თვით რიგითი მოქალაქეების პირველადი მოთხოვნები (ფიზიოლოგიური, უსაფრთხოების) დაკმაყოფილებულია და ისინი უკვე აყენებენ ისეთი მაღალი დონის მოთხოვნებს, რომლებიც მომსახურების სფეროს დარგების მიერ კმაყოფილდება. კერძოდ, იზრდება მოთხოვნები საერთაშორისო ტურიზმზე (მოგზაურობაზე), დასვენებაზე, გართობაზე, სამედიცინო მომსახურებაზე და მრავალ სხვა მომსახურებაზე.
2. მომსახურების პროცესების (მოქმედებათა) დეზინტეგრაციით, როდესაც საოჯახო საქმიანობის შესრულებაზე ოჯახის წევრების მიერ აღარ იხარჯება თავისუფალი დროის უდიდესი ნაწილი და მთელი რიგი საოჯახო საქმიანობის შესრულება ხდება მომსახურების ფირმებში ანუ შესაძლებელი ხდება მათი შექმნა მომსახურების სფეროს ქსელში. ამის საშუალებას იძლევა მოსახლეობის რეალური შემოსავლების ზრდა, რაც განსაკუთრებით უფრო თვალსაჩინო ხდება განვითარებულ ქვეყნებში.
3. სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული მომსახურების საწარმოთა (ფირმათა) პრივატიზაციით. ეს ძირითადად შეეხება სოციალისტური სისტემის ქვეყნებს, რომლებმაც მოახდინეს მათ საკუთრებაში არსებული მომსახურების სფეროს ობიექტთა (ორგანიზაციათა) პრივატიზება. აღნიშნული ორგანიზაციების (ფირმები, კომპანიები) საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლამ და ამ სფეროში სახელმწიფო მონაპოლის გაუქმებამ გამოიწვია გლობალიზაციის პროცესების დაჩქარება.
4. კომპიუტერული და ტელეკომუნიკაციური ტექნოლოგიების პროგრესით, რომელმაც მნიშვნელოვანი დადებითი გავლენა მოახდინა ქვეყნების მიერ მომსახურების საზღვარგარეთ გაყიდვის მოცულობაზე ანუ მომსახურების საერთაშორისო ვაჭრობაზე. ეს ზემოქმედება უფრო თვალსაჩინოა იმ მომსახურების სახეებზე (ჯგუფებზე), რომელთაც საფუძვლად უდევს ინფორმაციის გაცვლა და მისი დამუშავება, სიახლეთა მოპოვება და გავრცელება და სხვ. ეს ფაქტორი ხელს უწყობს არა მარტო მომსახურებით საერთაშორისო ვაჭრობის გადიდებას, არამედ მომსახურების სფეროში პირდაპირი საზღვარგარეთული ინვესტიციების გაზრდასაც. სოციალისტურ და სხვა ქვეყნებში მოსახლეობის შემოსავლების გადიდებამ, ცხოვრების წესის შეცვლამ და საოჯახო საქმიანობის დეზინტეგრაციამ, აღნიშნული ქვეყნების ბაზრები უფრო მიმზიდველი გახდა საერთაშორისო სერვისული კომპანიებისათვის. ყოველივე ეს კი ხელს უწყობს მომსახურების სფეროს შემდგომ გლობალიზაციას. გარდა აღნიშნულისა, კომპიუტერულ და ტელეკომუნიკაციურ ტექნოლოგიებში მიღწეული პროგრესი მომსახურების სფეროში არსებული მცირე სიდიდის ფირმებსაც აძლევს შესაძლებლობას ჩაებმნენ მომსახურებით საერთაშორისო ვაჭრობაში და გლობალიზაციის პროცესებში, რის საშუალებასაც იძლევა ინტერნეტი.

ამჟამად, საერთაშორისო სპეციალურ ლიტერატორულ წყაროებში განიხილება საკითხი იმის თაობაზე, თუ სერვისული კომპანიები რატომ მიდიან გლობალიზაციის გზით. ერთ-ერთი ასეთი

წყაროს მიხედვით გამოიყოფა სერვისული კომპანიების (ფირმების) გლობალიზაციის რვა ძირითადი მიზეზი¹: მყიდველთა საერთო მოთხოვნები, გლობალური მყიდველები, გლობალური არხები, წარმოების მამულების ზრდით განპირობებული გლობალური ეკონომიკა, ხელსაყრელი ლოჯისტიკა, პროგრესი ტექნოლოგიაში, სამთავრობო პოლიტიკა და ინსტრუქციები, გადასატანი კონკურენტუნარიანი უპირატესობა.

მყიდველთა საერთო მოთხოვნებში იგულისხმება მთელი მსოფლიოს მამულებით მოთხოვნათა (გემოვნებათა) გომოგენიზაცია ანუ ერთნაირ (საერთო) მოთხოვნათა ხვ. წილის ზრდა მომსახურების სახეების (დარგების) მიხედვით. მაგალითად, იზრდება საერთო (ერთნაირი) მოთხოვნა მსოფლიოში მომსახურების ისეთ სახეებზე, როგორცაა: სასწრაფო კვება, ავიახაზები, ტურიზმი, ჯანდაცვა და მრავალი სხვა, რომლებიც გადაიქცნენ გლობალურ მომსახურებად. ამ შემთხვევაში ასეთი სახის მომსახურებაში დაკავებულ სერვისულ კომპანიებს ეძლევათ კარგი შესაძლებლობა მათ მიერ წარმოებულ ძირითად (საკვანძო) მომსახურებას დაუმატონ ნაციონალური თავისებურებების მქონე მომსახურების სახეები.

გლობალური მყიდველების რაოდენობის ზრდის ტენდენცია შეინიშნება მსოფლიოს მამულებით. ეს ხდება მაშინ, როდესაც საზღვარგარეთ იხსნება სავაჭრო ან პროდუქციის მწარმოებელი ფირმა, მას მიჰყვება აგრეთვე ზოგიერთი სერვისული კომპანიები, მაგალითად ბუღალტრული ფირმა. ასევე საზღვარგარეთ ჩასული ტურისტი ცდილობს მომსახურება შეუკვეთოს აქ არსებულ (თუ არის ასეთი) თავისი ქვეყნის სერვისულ კომპანიას.

გლობალური არხები შექმნა ინტერნეტმა, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელი ხდება მრავალი სახის მომსახურების (ასევე საქონლის) გაყიდვა. ამ გზით თვით უმცირეს სერვისულ კომპანიასაც ეძლევა შესაძლებლობა შესთავაზოს სხვა ქვეყნის მომხმარებლებს თავის მომსახურება ამ ქვეყანაში თავისი ფიზიკური ყოფნის გარეშე.

წარმოების მამულების ზრდით განპირობებული გლობალური ეკონომიკა მიიღწევა იმ შემთხვევაში თუ არსებობს საზღვარგარეთ წარმოების შესაბამისი მოცულობით გაზრდის ხელსაყრელი პირობები. ამიტომ საზღვარგარეთ მსხვილი სერვისული კომპანიის გახსნის გადაწყვეტილების მიღებას წინ უნდა უსწრებდეს ამ ქვეყანაში არსებული პირობების გულდასმითი გამოკვლევა.

ხელსაყრელი ლოჯისტიკის არსებობა მსოფლიოს ქვეყნებში ხელს უწყობს მომსახურების გლობალიზაციის გადმავებას. ეს პირველ რიგში მიიღწევა მაშინ, როცა შესაძლებელი ხდება ლოჯისტიკური დანახარჯების შემცირება მთლიანად და მისი ცალკეული ნაკადების მიხედვით. მაგალითად, საჰაერო ტრანსპორტით მგზავრობის ფასების შემცირება იწვევს მსოფლიოში ტურიზმის მნიშვნელოვან განვითარებას.

პროგრესი ტექნოლოგიაში გულისხმობს იმ ბარიერების აღმოფხვრას, რომლებიც აფერხებენ სერვისული კომპანიების საზღვარგარეთის ბაზრებზე გასვლას და საერთოდ, მომსახურების ინტერნაციონალიზაციას. ისინი აგრეთვე ქმნიან ხელსაყრელ პირობებს მომსახურების ახალი სახეებისა და ახალი ფორმების დასაწერად და სერვისულ დარგებში პირდაპირი ინვესტიციების განხორციელებას.

სამთავრობო პოლიტიკა და ინსტრუქციები ბევრად განსაზღვრავს სერვისული კომპანიების დაინტერესებას გლობალიზაციაში ჩასაბმელად. თუ სამთავრობო პოლიტიკა და საკანონმდებლო ნორმატივები ხელსაყრელია, მაშინ კომპანიების მისწრაფება გლობალიზაციისაკენ მნიშვნელოვნად იზრდება. ეს კი მაშინ ხდება, როდესაც სამთავრობო შეზღუდვები მცირე ან არ არსებობს.

გადასატანი კონკურენტუნარიანი უპირატესობა გულისხმობს იმას, თუ სერვისულ კომპანიას რამდენადაა აქვს შესაძლებლობა გადაიტანოს (გამოიყენოს) თავისი წარმატებული კონცეფციები და უპირატესობები საზღვარგარეთის ქვეყნებში.

გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, მას შემდეგ, რაც სერვისული კომპანია დაინტერესდება საზღვარგარეთის ბაზრებზე გასვლით და გლობალურ პროცესებში ჩაბმით, აუცილებელია მან შეის-

¹ К. Хаксевер и др. Управление и организация сфере услуг, М., 2002. с.96

წავლოს მომსახურების ბიზნესის სფეროში არსებული გლობალური გარემო. ნებისმიერ კომპანიას, რომელიც ბიზნესის საერთაშორისო არენაზე გადის ექსპორტიორის, იმპორტიორის ან უცხოეთის პირდაპირი ინვესტორის როლში, აუცილებელია გააჩნდეს ინფორმაცია იმ ბიზნესის გლობალურ გარემოზე, რომელშიც მან უნდა იმოქმედოს. ამასთან კომპანიამ უნდა გააცნობიეროს, რომ ბიზნესის გლობალური გარემოს შესახებ საჭირო ობიექტური ინფორმაციის მოპოვება და მისი შესწავლა-განალიზება სერიოზულ ძალისხმევას მოითხოვს. მის გარეშე შეუძლებელია კომპანიამ მიაღწიოს სერიოზულ წარმატებას საზღვარგარეთის ქვეყნების ბაზრებზე. ამ შემთხვევაში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს გლობალური გარემოს ისეთ ფაქტორების შესწავლას, როგორცაა: პოლიტიკური სტაბილურობა, არსებული კანონმდებლობა, ეკონომიკური მდგომარეობა, სოციალური და კულტურული გარემო, ტექნოლოგიური გარემო, დემოგრაფიული გარემო და სხვ. ამის შემდეგ სერვისულმა კომპანიამ დასაბუთებულად უნდა აირჩიოს გლობალიზაციის ის ფორმა, რომლითაც უნდა გავიდეს საერთაშორისო ბიზნესის სამყაროში და რომელიც მისთვის იქნება წარმატების მომტანი. ეს შეიძლება იყოს ექსპორტი, იმპორტი, ლიცენზირება, ფრენჩაიზინგი, მართვაზე კონტრაქტის დადება და სხვ.

ცხრილი 1

საქართველოს საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობები 2007–2009წწ¹.

საქართველოს საგადასახდლო ბალანსი (ათასი აშშ დოლარი)				საქართველოს საგარეო ვაჭრობის ბალანსი (ათასი აშშ დოლარი)			
მაჩვენებლები	2007წ.	2008წ.	2009წ.	მაჩვენებლები	2007წ.	2008წ.	2009წ.
მიმდინარე ანგარიში	-2009965	-2912275	-1216465	ექსპორტი	1232110	1495345	1133622
ა. საქონელი კრედიტი დებეტი	-2895825	-3833225	-2398993	იმპორტი	5212158	6301540	4366106
	2088285	2427979	1893602	სალდო	-	-	-
	-984110	-6261205	-4292595	ბრუნვა	3980048	4806195	3232484
ბ. მომსახურება კრედიტი დებეტი	161150	21002	333308				
	109070	1260426	1307976				
	-932920	-2239424	-974668				

მომსახურების გლობალიზაციასთან დაკავშირებით ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე ბუნებრივია, იზადება კითხვა იმის შესახებ თუ რა მდგომარეობაა ამ მხრივ საქართველოს მომსახურების ბიზნესში და რა უნდა გაკეთდეს ამ მიმართულებით? ცნობილია, რომ საქართველო არ მიეკუთვნება ეკონომიკურად და სოციალურად მაღალგანვითარებული ქვეყნების რიცხვს, სადაც მომსახურების ბიზნესი (სფერო) განვითარების განსაკუთრებით მაღალი დონითაა წარმოდგენილი. მიუხედავად ამისა, ერთობ დიდია მომსახურების ბიზნესის როლი საქართველოს ეკონომიკაში, რაც დამტკიცებულია ბოლო პერიოდში ჩვენს მიერ შესრულებულ გამოკვლევებში. მოკლედ შეიძლება ითქვას, რომ ამჟამად საქართველოს მომსახურების სფეროში იწარმოება ქვეყანაში წარმოებული მთლიანი შიდა პროდუქტის 60%, აქ დასაქმებულია ქვეყანაში დასაქმებულთა 59%, მასზე მოდის საქონელბრუნვის 65,5% და ა.შ.

საქართველოს ეკონომიკაში მომსახურების ბიზნესის როლის განსაკუთრებით ამაღლება მნიშვნელოვნად გამოიწვია საწარმოო (მატერიალური) წარმოების სფეროში შექმნილმა პრობლემებმა, რომლებმაც გამოიწვია მრეწველობის მთელი რიგი დარგების გაუქმება და ზოგიერთი სხვა დარგების განვითარების შეჩერება. ამას ემატება ისიც, რომ ამ ჩიხიდან გამოსვლის პერს-

¹ საქართველოს სტატისტიკური წელიწლეული 2010, თბ., 2011, გვ. 240–241

პექტივა თითქმის არ ჩანს. ასეთი მდგომარეობიდან გამოსვლისა და საქართველოს ეკონომიკის გაძლიერების რეალურ მიმართულებად მომსახურების ბიზნესის (სფეროს) განვითარება უნდა იქნეს მიჩნეული, რაშიც განსაკუთრებული როლი უნდა ითამაშოს მომსახურების ბიზნესის გლობალიზაციამ.

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ამჟამად მომსახურების ბიზნესის უკვე მნიშვნელოვან დადებით როლს თამაშობს საქართველოს საგარეო ეკონომიკურ ურთიერთობებში (იხ. ცხრილი 1). საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ შედგენილი წელიწლეულის მონაცემების მიხედვით 2009 წელს (2010 წლის შედეგები ჯერ არაა გამოქვეყნებული) საქართველოს საგარეო ვაჭრობის ბალანსი, ისევე როგორც წინა წლებში, კვლავ დეფინიციურია და უარყოფითი სალდო –3232484 ათას აშშ დოლარს უდრის, რაც მთლიანად საქონლით ვაჭრობის შედეგს ასახავს. აღნიშნული დეფიციტი კიდევ უფრო მეტი იქნებოდა, მაგრამ იგი შეამცირა მომსახურებით საგარეო ვაჭრობაში მიღებულმა დადებითმა სალდომ. კერძოდ, როგორც საქართველოს საგადასახდელო ბალანსიდან ჩანს მომსახურების ბიზნესის საერთაშორისო ნაკადებიდან მიღებულმა სხვაობამ დადებითი სალდოს სახით 333308 ათასი აშშ დოლარი შეადგინა (1307976–974668=333308).

ამრიგად, როგორც ოფიციალური მონაცემები ცხადყოფენ, მომსახურების სფეროს (ბიზნესის) გლობალიზაცია წარმოადგენს საქართველოს ეკონომიკის გაძლიერების, საგადასახდელო ბალანსისა და საგარეო ვაჭრობის ბალანსის შედეგების გაუმჯობესების მნიშვნელოვან მიმართულებას. ცალკე აღნიშვნის ღირსია ის ფაქტი, რომ საქართველოს მომსახურების ბიზნესის გლობალიზაციაში ამჟამად მთავარ როლს საერთაშორისო ტურიზმის განვითარება თამაშობს, რაც კვლევის ცალკე თემაა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. თეიმურაზ შენგელია, ბიზნესის ადმინისტრირების საფუძვლები, თბ., 2008
2. იაშა (იაკობ) მესხია, საერთაშორისო ვაჭრობა, თბ., 2011
3. К. Хаксвер и др. Управление и организация сфере услуг, теория и практика, М., 2002
4. საქართველოს სტატისტიკური წელიწლეული 2010, თბ., 2011

O. Gigiashvili

Academic Doctor of Economics, Professor

Globalization of the Service Business

Summary

The need to study globalization of the service Business arises at the certain stage of the business development. Particularly, the research needs to be conducted at the time when a business development entirely meets in the mal market of the country. Only after succeeding inside the country the issue of imports services abroad can be considered.

The factual data of the tax and trade balances of developed countries proves that the service globalization have a significant role for the highly developed economies.

The following for reasons encourage service companies to move to the globalization: existence of the global costumers, costumers demand on their services, global channels, also, global economy of the production, convenient global logistics and others.

The globalization process in Georgia has started successfully and this process has already resulted in the positive impact of the nation's trade balance. The Service business has an external surplus in the trade balance of the country while a general foreign trade balance has been experiencing deficit in the last years.

გლობალური რისკები - 2012

სავალუტო სისტემების ნგრევა, წყლისა და საკვების დეფიციტი, უმუშევრობის ქრონიკული ზრდა, სოციალური გარანტიების შემცირება - ოცდამეერთე საუკუნის მეორე ათწლეულის მთავარ რისკებად სახელდება¹.

საერთაშორისო სავალუტო ფონდი მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარე პროცესებზე დაკვირვებით ვარაუდობს, რომ ქვეყნებში სახელმწიფო ხარჯების მუდმივი და დაუსაბუთებელი ზრდა, მდიდრებსა და ღარიბებს შორის უფსკრულის კიდევ უფრო გაღრმავება, კიდევ უფრო ნეგატიურად იქნება ასახული მსოფლიო ეკონომიკაზე.

სსფ-ს მოთოვნით 469 ექსპერტი მუშაობდა 2012 წლის გლობალური რისკების გამოსავლენად.

5 ქულიან შკალაზე ექსპერტებმა 4,03 ქულა მიანიჭეს მოსალოდობის სხვადასხვა ფენებს შორის შემოსავლების დისპროპორციას და ბიუჯეტის ქრონიკულ დისბალანსს.

მსოფლიო ეკონომიკისათვის გაცილებით უფრო მაღალი რისკით შეფასდა, ფინანსური ინსტიტუტებისა და სავალუტო სისტემების კრაზი, (4.08 ქულა), რაც შეეხება ნედლეულზე და სოფლის მეურნეობის პროდუქტებზე ფასების ზრდას, ეს რისკი 3,87 ქულით იქნა ექსპერტების მიერ შეფასებული².

„მსოფლიო დგას ანტიუტოპიის საზღვარზე. ეს უტოპიის შებრუნებული ფორმაა, სადაც ცხოვრება სავსეა სირთულეებით და ცარიელი, უსაფუძვლო იმედებით“- ასეთია მსოფლიო სავალუტო ფონდის ექსპერტთა დასკვნა.

შვეიცარიის დავოსში, მორიგ ტრადიციულ ეკონომიკურ ფორუმზე შეკრებილმა მსოფლიოს უმდიდრესმა ადამიანებმაც თანამედროვე კაცობრიობის ყველაზე დიდ პრობლემად სიმდიდრის არათანაბარი განაწილება დაასახელეს. ამ ფორუმზე გამოითქვა იმედი, რომ ეს ადამიანები იფიქრებენ და ეცდებიან, რომ შეასუსტონ და აღმოფხვრან სოციალური უთანაბრობა.

ფინანსური, დემოგრაფიული და სოციალური რისკების ურთიერთკავშირი, კიდევ უფრო გაზრდის უმუშევრობას, ახალგაზრდების დიდი ნაწილი დარჩება დაუსაქმებელი და პარალელურად გაიზრდება პენსიონერთა რიცხვი, რომელიც კიდევ უფრო დამოკიდებული გახდება მთავრობაზე, სხვადასხვა ქვეყნის მთავრობებს კი, უამისოდაც არ აკლიათ ვალები. განვითარებულ ქვეყნებში, დასავლეთ ევროპასა, ჩრდილოეთ ამერიკასა და იაპონიაში, წინა საპენსიო ასაკის დასაქმებული მოსალოება შიშობს, რომ შემცირდება მათი სოციალური უფლებები, ისეთი, როგორცაა, სახელმწიფო პენსია და ხარისხიანი სამედიცინო მომსახურების მიღება.

ახალგაზრდებმა კი იციან, რომ მათ მოუწევთ ფინანსური მხარდაჭერა პენსიონერთათვის, რომელთა რიცხვი სულ უფრო იზრდება, (ყოველწლიურად ხანდაზმულთა რიცხვი 2,6%-ით იზრდება, მაშინ როცა მთლიანი მოსახლეობის ეს მაჩვენებელი 1%-ს შეადგენს მოლოდ.) ხანდაზმულთა რაოდენობის ზრდა შეიმჩნევა, არა მხოლოდ განვითარებულ ქვეყნებში, განვითარებად ქვეყნებშიც მნიშვნელოვნადაა შემცირებული ახალგაზრდების წილი 10-დან 24 წლამდე ასაკისათვის.

„გლობალური რისკები-2012“- ეს არის გამოწვევა საერთაშორისო თანამეგობრობისადმი, რათა გაუმჯობესდეს კოორდინაცია და თანამშრომლობა ქვეყნებს შორის, რამეთუ ვერც ერთი ეს რისკი ვერ იქნება თავსებადი ერთი რომელიმე ქვეყნის საზღვრებში, ცხადია, ამ ყველაფერს გლობალიზაციას ვერ დავაბრალებთ, რადგან იგი შეუქცევადი ხასიათის პროცესია და იმაზე ფიქრს, შევაჩეროთ, თუ ხელი შევუწყობთ მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციას, სჯობს

¹ World ekonomik forum. Global Risks 2012 - Seventh Edition. 26-30 August 2012, Davos, Switzerland.

² <http://idrc.info/pages-new.php/IDRC-Davos-2012/831/1/>

ვიფიქროთ, იმ ინსტიტუტების სწორად მუშაობასა და ფუნქციონირებაზე, რომელთა ვალიცაა ამ პროცესების რეგულირება და მართვა.

როგორც ახლა უკვე ანალიზებენ ექსპერტები, კრიზისების ერთ-ერთი გამომწვევი მიზეზი მსოფლიო საფინანსო ინსტიტუტებში - ხელმძღვანელობის ფულადი ანაზღაურების წესსა და ბანკის მიერ გაწეული რისკის შეფასებას შორის ინტერესთა კონფლიქტი გახლდათ. ასევე საინვესტიციო ბანკების რეგულირების მექანიზმების არარსებობა¹.

ავსტრიელი, ბრიტანული ეკონომიკური სკოლის წარმომადგენელი, ფრიდრიხ ჰაიეკი ამტკიცებდა, რომ ბაზარი არის ყველაზე უფრო სრულყოფილი მექანიზმი რესურსების გადანაწილებისათვის, რამეთუ მასში აისახება მილიონობით მომხმარებლისა და მწარმოებლის ინტერესები. პოლიტიკოსებს და სახელმწიფო მოხელეებს ვერასდროს ექნებათ ასეთივე სრული ინფორმაცია, რესურსების ეფექტურად გადანაწილებისათვის.

თუ ეს ასეა, რატომ ხდება დღეს ასეთი აქტუალური ცენტრალური ბანკების ჩარევა ბაზრების ფუნქციონირებაში? მითუმეტეს, რომ ფინანსურ აქტივებზეც ფასებს ადგენს ბაზარი.

ევროზონის კრიზისსაც ევროპის ცენტრალური ბანკის არასწორ ფულად-საკრედიტო პოლიტიკას უკავშირებენ.

დღევანდელმა ეკონომიკურმა კრიზისმა დილემის წინაშე დააყენა ევროპის ცენტრალური ბანკი - მიუხედავად იმისა, რომ არა მონაწილეობა საბიუჯეტო კრიზისის დაძლევაში.

როცა სუვერენულ საელმწიფოში საბიუჯეტო კრიზისი იწყება, ანუ როცა შეუძლებელი ხდება ბიუჯეტის დეფიციტის დაფარვა, კრიზისთან ბრძოლაში მონაწილეობას იღებს სახელმწიფოს ყველა რგოლი, მათ შორის ცენტრალური ბანკიც.

საბიუჯეტო კრიზისთან ბრძოლაში ცენტრალური ბანკის მონაწილეობა აიხსნება იმით, რომ ის ბოლომდე დამოუკიდებელი ვერ არის სახელმწიფოსგან. გარდა ამისა არსებობს ეკონომიკური მიზეზებიც.

ევროს თანამედროვე ზონაში არსებობს ევროპის ცენტრალური ბანკი, რომელიც დამოუკიდებელია ამ ზონაში შემავალი ნებისმიერი სახელმწიფოსაგან. ამიტომ შეუძლებელია რომელიმე ხელისუფლებამ აიძულოს ევროპის ცენტრალური ბანკი, ჩაერთოს კრიზისთან ბრძოლაში, მაგრამ მას ამის გაკეთება შეუძლია თავისი ნების საფუძველზე.

განვიხილოთ, რა ფაქტორებს შეუძლიათ აიძულონ ევროპის ბანკი მონაწილეობა მიიღოს ევროზონაში მიმდინარე საბიუჯეტო კრიზისებთან ბრძოლაში.

საბიუჯეტო კრიზისი დიდი ალბათობით, გადადის ფინანსურ ან საბანკო სისტემის კრიზისში. მითუმეტეს რომ ევროკავშირის ბევრი ბანკი იყენებს ევროზონის წევრი-ქვეყნების ობლიგაციებს, როგორც ყველაზე ლიკვიდურ და საიმედო ინტრუმენტებს მოკლევადიანი ინვესტიციების განორციელებისათვის, საბიუჯეტო კრიზისი და მითუმეტეს დეფოლტთან ახლოს მდგომი სიტუაცია კი ნიშნავს რომ სახელმწიფო ობლიგაციები არალიკვიდური ხდება და მათზე მოთხოვნა მცირდება.

საბიუჯეტო კრიზისი ითხოვს სახელმწიფო ხარჯების შემცირებას, რაც ეკონომიკის დეპრესიის პირობებში მთლიანი შიდა პროდუქტის მაჩვენებლის შემცირებას გამოიწვევს.

ევროზონის ქვეყნების ხელისუფალთა მიმართ კი ევროპის ცენტრალური ბანკი პასუხისმგებელია ამ ქვეყნებში ეკონომიკის მდგომარეობაზე.

სახელმწიფოს გადახდისუნარიანობის შენარჩუნების პირობებში ბიუჯეტის კრიზისი წარმოადგენს ლიკვიდურობის კრიზისის ტიპიურ სახეს, - როცა მიმდინარე შემოსავლები არ არის საკმარისი მიმდინარე ვალდებულებების დასაფარავად. ეკონომიკის ლიკვიდურობის მარდაჭერა კი ცენტრალური ბანკის ამოცანაა.

ბიუჯეტის დეფიციტის პირობებში ნებისმიერ ცენტრალურ ბანკს და მათ შორის ევროპის ცენტრალურ ბანკსაც სამი ძირითადი ინსტრუმენტი გააჩნია:

- დაკრედიტება სახელმწიფო ობლიგაციების გირავნობით,
- პირველად ან მეორად ბაზარზე სახელმწიფო ობლიგაციების გამოსყიდვა და

¹ Technical Compilation Guide for Pension. 2011 edition European central bank.

- სახელმწიფოს პირდაპირი დაკრედიტება.

ევროპის ცენტრალური ბანკის მიერ საბიუჯეტო კრიზისთან ბრძოლის ყველა ინსტრუმენტი მონეტარულია, ანუ თითოეული მათგანი ზემოქმედებს (ზრდის) ფულის მასაზე. ფულის მასის ზრდა კი ხელს უწყობს ინფლაციის ზრდას, თუმცა ევროპის ქვეყნების ეკონომიკების რეცესიული მდგომარეობის გამო, ინფლაციის დაჩქარება მინიმალური იქნება.

სამაგიეროდ, ეკონომიკის დასუსტება ხელს შეუწყობს ინფლაციის და ინფლაციური რისკების გადაჭარბებული მოლოდინს.

ევროპის ცენტრალური ბანკის მიერ ბიუჯეტის დეფიციტის დაფინანსება ხელს უწყობს, ევროს, როგორც მსოფლიო სარეზერვო ვალუტის რეპუტაციის შელახვას, რამეთუ ინფლაციური რისკის ქვეშ მდგომი ვალუტა, ვერ იქნება იდეალური რეზერვებისათვის, მეორეს მხრივ კი თუკი ევროზონის ქვეყნებში დაძლეული არ იქნება ბიუჯეტის კრიზისი, ევროს, როგორც მსოფლიო სარეზერვო ვალუტის სტატუსი კვლავ დადგება ეჭვქვეშ, რამეთუ, ყველასათვის ცხადი გახდება ევროზონის ამორფულობის საკითხი.

კიდევ ერთი მინუსი ევროპის ცენტრალური ბანკისათვის - თუ ეს ბანკი კრედიტს მისცემს დეფოლტის პირას მდგომ ქვეყანას და ამ ყვეყანაში დეფოლტი მაინც მოხდება, მაშინ კრედიტით მიცემული თანხები უპირობოდ დაიკარგება, ევროპის ცენტრალური ბანკს არანაირი ინსტრუმენტი არ გააჩნია ქვეყნის ხელისუფლებაზე ზეგავლენის მოსახდენად.

ასე რომ ევროპის ცენტრალური ბანკი იდგა დილემის წინაშე - დახმარებოდა თუ რა, ან რა სახით დახმარებოდა ევროკავშირის ქვეყნებს საბიუჯეტო კრიზისის დაძლევაში? რომელი ინსტრუმენტის ამოქმედება იქნებოდა ნაკლებად საშიში ეკონომიკისათვის?

ისეთი ანალიტიკოსების აზრით კი, როგორებიც არიან პოლ კრუმანი და დევიდ ბექ-ვორტი, ევროპის ცენტრალური ბანკის პოლიტიკამ მიიყვანა ევროზონა რეცესიამდე. ევროპის ბანკის მიერ საპროცენტო განაკვეთების გაორმაგება სუსტი ეკონომიკისა და უმუშევრობის პირობებში, ინფლაციის თავიდან აცილების მიზნით დამღუპველი აღმოჩნდა,

ევროპის ცენტრალური ბანკის მიერ საპროცენტო განაკვეთის შემცირება 25%-მდე დაგვიანებული და არასაკმარისი აღმოჩნდა საბიუჯეტო კრიზისის დაძლევისათვის.

თუმცა სხვა ექსპერტები ამ კრიზისის მიზეზებს ა.შ.შ.-სა და სხვა ქვეყნების მიერ იაფი კრედიტების გაცემაში ხედავენ.

განსხვავებულ კურსს ირჩევს იაპონია და დაკრედიტების პოლიტიკას დაფინანსების პოლიტიკით ცვლის.

2012 წლის გლობალური რისკები კი რისკებად რჩება და გვაიძულებს მეტი ვიფიქროთ კრიზისების მიზეზებზე და მსოფლიო ეკონომიკის გადარჩენაზე.

პრობლემების იგნორირებამ, მათზე თვალების დახუჭვამ ჩიხში მოაქცია, არა მარტო ცალკეული ქვეყანა და რომელიმე სოციალური ფენა, არამედ მთლიანად მსოფლიო საზოგადოება.

შვეიცარიის დავოსში, 2012 წლის ეკონომიკურ ფორუმზე გამოთქმული მოსაზრებებს წითელ ხაზად გასდევდა იდეა იმის შესახებ, რომ ევროპას სჭირდება მკაცრი საბიუჯეტო დისციპლინა და მეტად მოქნილი პოლიტიკური მექანიზმები, იმისათვის რომ დაძლეულ იქნეს ეკონომიკური პრობლემები.

არასახარბიელო აღმოჩნდა საერთაშორისო სავალუტო ფონდის, ამ ფორუმზე გაკეთებული, პროგნოზიც, რომელმაც შეცვალა მსოფლიო ეკონომიკური ზრდის შეფასების მექანიზმი და ევროპას ეკონომიკური სტაგნაცია და მსოფლიოს „დიდი დეპრესია“ უწინასწარმეტყველა. იმისათვის რომ ეს პროგნოზები არ გამართლდეს, მსოფლიო დიდ ეკონომიკურ ტრანსფორმაციას საჭიროებს.

Global risks of 2012

Summary

Composers of "Global risks of 2012» have asked 469 experts in the field of manufacture, state administrations, scientific researches and a civil society to estimate 50 global risks in five categories (economic, social, geopolitical, technological and environment) on degree of their probability and on influence on a scale from one to five.

The next decade experts consider as the most probable an essential disproportion in incomes of different levels of population and a chronic budgetary disbalance (on 4,03 points). Further with a small separation cyberattacks (3,80 points) and a lack of water resources (3,79 points) follow increase in emissions of hotbed gases (3,88 points).

The interrelation of budgetary, demographic and social risks can lead to that the most part of the young population will face the high chronic unemployment, thus increasing number of pensioners will depend more and more on the governments, which and so are burdened by debts.

Budgetary disproportions will be the main risk of 2012, experts agree. «It is a detonator of the second wave of crisis, it that has already occurred.

ია მესხიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასისტენტ პროფესორი

ეკონომიკური გლობალიზაციის ზოგიერთი თავისებურებები

ეკონომიკის გლობალიზაცია დინამიური და შეუქცევადი მსოფლიო პროცესია. ის პირველ რიგში მზარდი ეკონომიკური ინტეგრაციის პროცესს, საერთაშორისო ვაჭრობისა და კაპიტალის გადაადგილების ლიბერალიზაციას, დაჩქარებულ ტექნოლოგიურ პროგრესს, ინფორმაციული საზოგადოების ჩამოყალიბებას გულისხმობს.

ეკონომიკის ლიბერალიზაცია, ჩვენის აზრით, გულისხმობს მსოფლიოს სხვადასხვა ხალხებისა და ქვეყნების ეკონომიკის მყარ ურთიერთობებს, სამეურნეო და გაცვლით თანამშრომლობას ქვეყნებს შორის, რომლის საბოლოო მიზანი საერთო ფასეულობებზე დაფუძნებული გლობალური საზოგადოების შექმნაა.

გლობალიზაციის ძირითადი თავისებურება ცალკეული სახის პროდუქციის, საქონლის თუ მომსახურების მსოფლიო ბაზრის განუწყვეტელი გაფართოებაა, რის გამოც ნაკლებად რჩება სივრცე ადამიანური, საზოგადოებრივი თუ ბუნებრივი ღირებულებების გასავითარებლად. ამიტომაც გლობალიზაციის მოსალოდნელი შედეგების დადგენა ღრმა კვლევის საგანია.

ეკონომიკის გლობალიზაციის ერთ-ერთ დადებით მხარეს წარმოადგენს საერთაშორისო ვაჭრობის წახალისება, რაც თითოეულ ქვეყანას აძლევს საშუალებას დასპეციალდეს იმ საქონლისა და მომსახურების წარმოებაზე, რომელსაც ის უფრო ეფექტურად აწარმოებს არსებული რესურსების რაციონალურად გამოყენების პირობებში. ეს ხელს შეუწყობს შრომის საერთაშორისო დანაწილებს.

ბიზნეს ორგანიზაციები თავიანთ ეკონომიკურ საქმიანობას ახორციელებენ სხვადასხვა სახელმწიფოებში. იქმნება ე.წ ტრანსნაციონალური კორპორაციები, რომლებშიც დასაქმებული არიან სხვადასხვა კულტურის, ეროვნების, ღირებულებების და მენტალობის მატარებელი ადა-

მიანები. მრავალეროვანი ადამიანების მართვის პროცესი რიგ თავისებურებებთან არის დაკავშირებული. მაგალითად, განსხვავებული პოლიტიკური სისტემის თავისებურებებით, კანონმდებლობის შინაარსით და თვით პროდუქციის მომხმარებელთა მენტალობით არის განპირობებული. ამგვარი სხვაობები მრავალეროვან გაერთიანებებს უქმნიან როგორც სიძნელეებს, ასევე გარკვეულ ხელსაყრელ პერსპექტივებსაც. ცხადია, ისეთი ორგანიზაციების მართვა გაცილებით ძნელია, რომლებიც სათაო ოფისებისგან ათასობით კილომეტრითაა დაშორებული და მრავალეროვანი და სხვადასხვა რელიგიის და კულტურის მიმდევარნი მუშაობს, ვიდრე კომპაქტურად განლაგებული, ერთ ენაზე მოლაპარაკე ჯგუფის მართვა. ამიტომ ეკონომიკის გლობალიზაციამ მართვის პროცესის აუცილებელ კომპონენტად მოითხოვა კულტურათაშორისი მიდგომების გაცნობიერება და მისი ჩართვა ბიზნესის მართვაში.

ეკონომიკური გლობალიზაციის ინტენსივობა მსოფლიოს სხვადასხვა ნაწილში არათანაბარია და დაკავშირებულია ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების დონესთან. ეკონომიკურად ძლიერ ქვეყნებში ის ბევრად უკეთეს შედეგებს იძლევა. მაგალითად, გამოვლინდა შიდადარგობრივი ვაჭრობის ტენდენცია. შედეგად საერთაშორისო გაცვლის ზრდა ხდება სულ უფრო ნაკლებად მგრძობიარე კონფლიქტების მიმართ, ვიდრე დარგათაშორისი გაცვლის დომინირების პირობებში, როდესაც განსაზღვრული საქონლის ექსპორტს ერთი ქვეყნიდან შეეძლო შესაბამისი დარგების დაკნინება იმპორტიორ ქვეყანაში.

თავისუფალი ვაჭრობა საშუალებას იძლევა გათანაბრდეს სხვადასხვა მწარმოებლებისა და ქვეყნების შესაძლებლობები, რათა მათ თავისუფლად შექმნან ის საქონელი და მომსახურება, რომელსაც ბაზარზე გაიტანენ. ტრანსნაციონალური კორპორაციები ამ უპირატესობებს კარგად იყენებენ. მათი ეფექტურობის საფუძველია – წარმოების რესურსების მთელ მსოფლიოში ფლობის და ხელმისაწვდომობის უპირატესობა, ჰორიზონტალური დივერსიფიკაცია სხვადასხვა დარგებში, ეკონომია წარმოების მასშტაბში, არჩევანის შესაძლებლობა კომპანიის საწარმოების განთავსებისას სხვადასხვა ქვეყანაში, მათი ეროვნული ბაზრების სიდიდის გათვალისწინება, ეკონომიკური ზრდის ტემპების, ფასების, ეკონომიკური რესურსების მისაწვდომობის, აგრეთვე პოლიტიკური რესურსების წინასწარ გათვლა.

გარდამავალი ქვეყნების ხელისუფლებას, როგორც წესი, უხდება ეროვნული ბაზრის დაცვა და პროტექციონისტურ პოლიტიკას მიმართვას. თუ მთავრობები არ შეზღუდავს ზოგიერთი პროდუქციის შემოტანას ქვეყანაში, ადგილზე მისი წარმოება არახელსაყრელი გახდება და საწარმოები დაიხურება, მაგრამ, მეორეს მხრივ, თუ იაფი პროდუქცია უპირატესი მწარმოებლებიდან არ შემოვიდა ბაზარზე, ადგილზე წარმოებული პროდუქცია გაძვირდება და თითქმის იგივე შედეგს მივიღებთ.

გლობალიზაციამ გაამარტივა რესურსების გამოყენება მათი ხელმისაწვდომობით. გლობალიზაციის გავლენა მკვეთრად დაეტყო სავალუტო, საფინანსო და სასაქონლო სფეროს და ბირჟების მუშაობას. თანამედროვე ტექნოლოგიები ინფორმაციის სწრაფი გაცვლის საშუალებას იძლევა, რაც აღნიშნულ პროცესებს ამარტივებს.

ეკონომიკური ინტეგრაცია ხელს უწყობს ქვეყნებს შეინარჩუნონ მშვიდობა და დემოკრატია, რადგან თავისუფალი ვაჭრობის ორმხრივი სარგებლიანობა სავაჭრო ურთიერთობებს სტაბილურს ხდის, თუმცა აქვე იკვეთება გლობალიზაციის უარყოფითი შედეგებიც.

გლობალიზაციის და თავისუფალი ვაჭრობის ლიბერალიზაციის პროცესის კვალდაკვალ მდიდარ და ღარიბ ქვეყნების შემოსავლებს შორის სხვაობა უფრო და უფრო იზრდება – მდიდარმა ქვეყნებმა მთლიანი შიდა პროდუქტი 6-7-ჯერ გაზარდეს, ხოლო ღარიბმა ქვეყნებმა 3 – 4-ჯერ. იზრდება უმუშევართა რიცხვი და მე-20 საუკუნის ბოლო 2 ათწლეულის განმავლობაში თითქმის გაორმაგდა ღარიბი და უკიდურესად ღარიბი მოსახლეობის რაოდენობა.

ფირმებს თავიანთი წარმოება იმ ქვეყნებში გააქვთ, სადაც კვალიფიციური მუშახელის უფრო იაფად დაქირავების შესაძლებლობაა. პარალელურად, რთულდება მდგომარეობა შრომის ბაზარზე, უმუშევრები ვერ პასუხობენ სამუშაო ძალის მიმართ წაყენებულ მოთხოვნებს. საბაზრო მექანიზმებით მათი სოციალურ განვითარებში ჩართვა შეუძლებელია, თუკი მათ ისე არ მივუდგებით, როგორც ეკონომიკური მწარმოებლობის მთავარ ძალას. ეს ეკონომიკურთან

ერთად კულტურული იდენტურობის სხვაობის შედეგაცაა. მათთვის რთულია მყისიერად დაეუფლონ ინფორმაციულ რევოლუციას, რომლისთვისაც ინფორმაცია და ცოდნა ნედლეულიცაა და საქონელიც. არადა, უნდა იზრდებოდეს შრომის ხარისხი და შესაბამისად, მისი ფასიც.

იწყება უმუშევრად დარჩენილი სამუშაო ძალის მიგრაცია განვითარებადი ქვეყნებიდან. მიგრაციის პრობლემა შეიძლება სხვადასხვა მიზეზებით აიხსნას, თუმცა ეკონომიკური ფაქტორის წილი უდიდესია. იკვეთება უცხოელი გადარიბებული მუშების ექსპლოატაციის ტენდენციები – ღარიბი ქვეყნების მოსახლეობის ექსპლოატაცია მსხვილი ინდუსტრიული ძალების მიერ. იაფმა მუშახელმა პროდუქციის წარმოების გადადინება გამოიწვია საზღვარგარეთის ქვეყნებში. შემცირდა სრულ განაკვეთებზე მომუშავეთა რიცხვი. საშუალო ფენის შემოსავლები თანდათანობით მცირდება.

მსოფლიო გლობალიზაციის პროცესში ახალ-ახალი სახელმწიფოები ერთვებიან. დასავლეთის დემოკრატიულ სივრცესთან თანდათანობით დაახლოებით, საერთაშორისო პროექტების განხორციელებაში მონაწილეობით ამ პროცესში თავისთავად ებმება საქართველოც. ის განუხრელად შემოდის ჩვენს ცხოვრებაში და დიდ გავლენას ახდენს თითოეული ჩვენგანის აზროვნებასა და ქცევაზე. გლობალიზაცია საქართველოს მსოფლიო მასშტაბით წარმოების განსაზოგადოება-ინტერნაციონალიზაციის, კაპიტალის თავისუფალი ბრუნვის, საერთაშორისო ბაზარზე გასვლის, ინფორმაციის, იდეების, თანამედროვე მენეჯმენტისა და მარკეტინგის გამოცდილების სწრაფი გაცვლის პროცესში დაეხმარა. ხელი შეუწყო პოლიტიკურად, ეკონომიკურად, იდეოლოგიურად მოწესრიგებულ სამყაროსთან ქვეყნის ინტეგრაციას. გლობალიზაცია საქართველოს ეხმარება იმ დახურული სივრციდან გასვლაში, რომელიც ასწლეულების განმავლობაში აშორებდა პროგრესულ პროცესებს, უზრუნველყოფს მის უსაფრთხოებას და დემოკრატიული გზით განვითარებას.

შეივარიული ეკონომიკის ინსტიტუტმა მსოფლიო გლობალიზაციის ინდექსი გამოაქვეყნა, სადაც საქართველო 156 ქვეყანას შორის 74-ე ადგილზეა (სოციალური გლობალიზაციის მიმართულებით 98-ე, პოლიტიკური გლობალიზაციის მიმართულებით კი 139-ე). რეგიონის ქვეყნებიდან საქართველოს მოლდოვა, თურქეთი, უკრაინა და რუსეთი უსწრებენ. რეიტინგის სათავეში ევროპული ქვეყნები – ბელგია, ავსტრია და ნიდერლანდები დგანან.

ინდექსი სამი მთავარი კომპონენტისგან შედგება – ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური გლობალიზაცია. ყველაზე კარგი მაჩვენებლები საქართველოს ეკონომიკური გლობალიზაციის კომპონენტში აქვს. მაღალი მაჩვენებლები საქართველოს საიმპორტო ბარიერების სიმცირეში, გადასახადების მცირე რაოდენობასა და დაბალ საგადასახადო განაკვეთებში აქვს. ეკონომიკური გლობალიზაცია ვაჭრობის, პირდაპირი და პორტფელური ინვესტიციების მოცულობასაც ითვალისწინებს.

გლობალიზაცია თანამედროვე ცივილიზაციის კანონზომიერი განვითარების თანმდევი პროცესია, რომელიც მომავალში უფრო მეტად განვითარდება. სახელმწიფოები მას წინ ვერ აღუდგებიან, რადგან არ არსებობს მისი შეჩერების პირობები და ფაქტორები. ამიტომ, უმჯობესია დროულად ვმართოთ მოვლენები, რომლებიც ამ პროცესებს ქვეყნის სასარგებლო ფაქტორებად აქცევს. გლობალიზაციის პროცესი ქვეყნებმა თავის სასიკეთოდ უნდა გამოიყენონ და უარყოფითი შედეგები თავიდან აირიდონ. გლობალიზაცია არ ცნობს ეროვნულობას. ის მხოლოდ უნივერსალურ ღირებულებებს ავითარებს და ამით ინდივიდებსა და ქვეყნებსაც კი ერთმანეთს ამსგავსებს.

ეკონომისტთა ერთი ნაწილი აღნიშნავს, რომ მივედით გლობალიზაციით გამოწვეულ სოციალურ კრიზისამდე, თუმცა სხვები ადასტურებენ, რომ იგივე პროცესები ჩაკეტილი ეკონომიკის პირობებშიც (გლობალიზაციის გარეშე) გარდაუვალი იყო, ხოლო გლობალიზაცია თანმხლები სირთულეების გადალახვაში გვეხმარება. ამ საკითხების შესწავლას წლები ჭირდება.

Some peculiarities of economic globalization

Summary

Globalization is the natural process of the civilization's development, which will be intensively developed in the future as well. The states aren't capable to resist to this process as there is no mechanism to prevent this process. Therefore, it is necessary to investigate a current situation, to control and manage it according to the country's strategies and goals. Each country should use the advantages of globalization process and avoid its negative consequences.

Globalization process promoted internationalization and industrialization of Georgia in a global scale, it helped to free movement of the capital, to enter the world market, to informational interchange, ideas, experience in sphere of modern management and marketing. Globalization process promotes the integration of our country into politically, economically, ideologically well-ordered world. Globalization helps to escape from the closed space which during hundred years separated Georgia from progressive processes, therefore provides safety and development of democratic ideas in the country.

გიული ქეშელაშვილი

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი

საერთაშორისო ორგანიზაციების ეკონომიკური როლი საქართველოს ევროინტეგრაციაში

საქართველო მდებარეობს მსოფლიოს ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან გეოპოლიტიკურ რეგიონში, დიდი აბრეშუმის გზის საკვანძო ადგილზე, რომელიც ისტორიულად უდიდეს როლს ასრულებდა ევროპისა და აზიის განვითარებაში. იგი დღესაც წამყვან როლს ასრულებს ნავთობისა და გაზის, ენერგომატარებლების მსოფლიო განაწილების სქემებში, მილსადენების ახალ პროექტებში და თავისი წვლილი შეაქვს ამ ქვეყნების ინსტიტუტების, სამეცნიერო დაწესებულებებსა და საწარმოების, ბაზარსა და წარმოებას შორის კავშირების ჩამოყალიბებაში, რეგიონის მოსახლეობის ცხოვრებისა და მუშაობის დასავლურ სტილთან დაახლოებაში. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია ახალი ტექნოლოგიების ინსტრუმენტებისა და ინოვაციური პროდუქტების გამოყენების ხელშეწყობა, ახალი პრაქტიკისა და მუშაობის მეთოდების განხორციელება საქმიანობის სფეროს გაფართოების, მსოფლიო ბაზარზე შეღწევის, ცოდნა-გამოცდილების გაზიარების, პროცესების დაჩქარებისა და დანახარჯების შემცირების თვალსაზრისით.

ევროპასა და აღმოსავლეთ აზიას შორის სავაჭრო ურთიერთობებს ჩვენს წელთაღრიცხვამდე II საუკუნის მეორე ნახევრიდან ჩაეყარა საფუძველი. ტერმინი “აბრეშუმის გზა” პირველად 1877 წელს გამოიყენა გერმანელმა მეცნიერმა ფერდინანდ რიხტგეფერმა, თუმცა მისი ისტორია ორ ათასწლეულზე მეტს ითვლის. გლობალიზაციის პროცესმა დღის წესრიგში დააყენა ევროპა-აზიის სახმელეთო სატრანსპორტო დერეფნის აღდგენის საკითხი და ევროკავშირის ინიციატივით შემუშავდა “ევროპა-კავკასია-აზიის სატრანსპორტო კორიდორის” (TRACECA) პროექტი. მას მოიხსენებენ როგორც “ახალ აბრეშუმის გზას”. თავდაპირველ გაერთიანებაში მონაწილეობდა 8 ქვეყანა, ხოლო ამჟამად 13: აზერბაიჯანი, სომხეთი, ბულგარეთი, საქართველო, ყაზახეთი, ყირგიზეთი, მოლდოვა, რუმინეთი, თურქეთი, უკრაინა, უზბეკეთი, ტაჯიკეთი და თურქმენეთი. ეს უკანასკნელი არ არის წევრი, თუმცა გააჩნია გაერთიანების მონაწილე ქვეყნის სტატუსი. TRACECA-ს 2005 წელს შეუერთდა კიდევ ორი სახელმწიფო – ირანი და ავღანეთი. TRACECA-ს მიზანია მონაწილე ქვეყნებს შორის ეკონომიკური ურთიერთობების,

ვაჭრობისა და სატრანზიტო ინფრასტრუქტურის განვითარება.

დღეისათვის ელექტრონული ვაჭრობის პირობებში მუშაკებს, მენეჯერებს, ინსტრუქტორებსა და ორგანიზაციებს შეუძლიათ ათვისონ მუშაობის ახალი მეთოდები, რომლებზეც დამყარებულია ახალი სამუშაო ადგილების შექმნა. კავკასიის რეგიონის ქვეყნებში საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურის განვითარებას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს დასაქმების, ეკონომიკური ზრდის, საწარმოთა კონკურენტუნარიანობისა და მოსახლეობის მატერიალური კეთილდღეობის თვალსაზრისით. იგი ხელს უწყობს დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ქვეყნებს შორის თანამშრომლობას და სოციალური და ეკონომიკური პირობების შესაბამისობის მიღწევას. აღნიშნული მიმართულებით მნიშვნელოვანია ელექტრონული ეკონომიკის ფარგლებში მიღწეული გამოცდილებებისა და ნოუ-ჰაუს სწრაფად შემოტანის პროცესის მომზადება, მხარდაჭერა და წახალისება.

საქართველოში საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურის გავრცელების მიმართულებით მნიშვნელოვან როლს ასრულებს საქართველოს სამეცნიერო-საგანმანათლებლო კომპიუტერული ქსელების ასოციაცია "გრენა",

ასოციაცია „გრენა“ დაარსდა 1999 წლის 26 ივლისს და მისი დამფუძნებლებია საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველოს სახელმწიფო ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტი, თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტი, საქართველოს სახელმწიფო აგრარული უნივერსიტეტი, თსუ მაღალი ენერჯის ფიზიკის ინსტიტუტი, ფონდი «ღია საზოგადოება - საქართველო». დაარსების დღიდან "გრენას" ხელმძღვანელობს (აღმასრულებელი დირექტორი) ფიზიკა-მათემატიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი რამაზ ქვათაძე.

ასოციაციის მუშაობის სპეციფიკიდან გამომდინარე, "გრენას" მიერ მიწოდებული საინფორმაციო და საკომუნიკაციო სერვისები მოიცავს სრულყოფილი ინტერნეტის მიწოდებას და გათვალისწინებულია როგორც თანამშრომლებისათვის, ასევე სტუდენტებისათვის.

დღეისათვის „გრენას“ ქსელში გაერთიანებულია საქართველოს წამყვანი უნივერსიტეტები, საგანმანათლებლო და კვლევითი ცენტრები, საერთაშორისო ორგანიზაციები, ფონდები, სამინისტროები, რომელთა რაოდენობამ 80-ს გადააჭარბა. ასოციაციის მუშაობა დიდი ხანია გასცდა ქ. თბილისს და მოიცვა ქუთაისი, ბათუმი, თელავი. ანხორციელებს რა დასახულ მიზნებს, ასოციაცია „გრენა“ თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიების გამოყენებით ქმნის კომპიუტერული ქსელის ინფრასტრუქტურას, რომელიც აკავშირებს საქართველოს საგანმანათლებლო და სამეცნიერო დაწესებულებებს, ბიბლიოთეკებს, მუზეუმებს და სხვა არაკომერციულ ინსტიტუტებს ერთ საინფორმაციო სისტემად. იგი ხელს უწყობს საქართველოს საგანმანათლებლო და სამეცნიერო დაწესებულებებში საინფორმაციო ცენტრების და ლოკალური ქსელების განვითარებას, აკავშირებს რა მათ საერთაშორისო სატელეკომუნიკაციო ქსელებთან.

„გრენა“ საერთაშორისო არენაზე ფართოდ თანამშრომლობს ნატო-სა და ევროკავშირის შესაბამის სტრუქტურებთან, ამჟამად ჩართულია ისეთ მნიშვნელოვან საერთაშორისო პროექტებში, როგორცაა, "SEE-GRID ინფრასტრუქტურა რეგიონალური მეცნიერებისათვის", "შავი ზღვის ურთიერთკავშირი", "საკომუნიკაციო კვანძების ორგანიზება სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში", "უსაფრთხოების სრულყოფა და გრენას ქსელური ინფრასტრუქტურის განვითარება", "საქართველოს სამეცნიერო-საგანმანათლებლო კომპიუტერული ქსელის ფუნქციონირება და შემდგომი განვითარება" და ა.შ.

"გრენა" ქმნის არა მარტო საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურას, არამედ უზრუნველყოფს სათანადო კადრების მომზადებას. პროფესიული სწავლა-მომზადება საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების სფეროში მიმდინარეობს "გრენას" რეგიონული Cisco-ს ქსელური აკადემიის ბაზაზე.

"გრენა" მომხმარებელს სთავაზობს ორ საფეხურიან სწავლებას CCNA-სა და Network Security-ის სერტიფიცირებული პროგრამებით. CCNA-ს კურსი არის პირველი ნაბიჯი გახდე მცირე და საშუალო სიდიდის ქსელების დაგეგმვის, ინსტალაციის და ადმინისტრირების

სპეციალისტი. იგი არის Cisco-ს ყველა სერთიფიკატის ბაზისი. Network Security-ის კურსის გავლის შემდეგ მსმენელს შესაძლებლობა ეძლევა რაციონალურად დაგეგმოს ქსელის უსაფრთხოების საერთო სქემა, განახორციელოს ქსელის უსაფრთხოების ფუნქციური კომპონენტების დანერგვა და მართვა, მოახდინოს დროული და კომპეტენტური რეაგირება ინციდენტების შემთხვევაში. აღნიშნული კურსი ითვალისწინებს თეორიულ და პრაქტიკულ მეცადინეობებს Cisco-ს სისტემის ქსელურ აპარატურასთან. კურსის წარმატებით დასრულების შემდეგ მსმენელი იღებს შესაბამის სერთიფიკატს.

დამოუკიდებლობის მოპოვებიდან საქართველოს დღემდე ნატო-ს წევრ ქვეყნებთან 360-ზე მეტი სხვადასხვა საერთაშორისო ხელშეკრულება აქვს გაფორმებული, რომელთაგან 140 ეკონომიკის სფეროს მოიცავს. ნატო-ს წევრ ქვეყნებთან განვითარებული საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობები საქართველოს ნატო-ში გაწევრიანების ერთ-ერთი წინაპირობაა. განსაკუთრებით აღსანიშნავია საგარეო-სავაჭრო ურთიერთობანი. დღეისათვის საქართველოს მსხვილ სავაჭრო პარტნიორებად გვევლინება თურქეთი, გერმანია, იტალია, ნიდერლანდები, აშშ და ბულგარეთი. საქართველოში განხორციელებული ნატო-სა და ევროკავშირის პროექტების მნიშვნელოვანი ხვედრითი წონა მოდის საქართველოს სამეცნიერო - საგანმანათლებლო კომპიუტერული ქსელების ასოციაცია "გრენა"-ზე. "გრენა" საგანმანათლებლო პროექტებს ახორციელებს უნივერსიტეტებსა და სამეცნიერო ინსტიტუტებთან მჭიდრო თანამშრომლობით, ნატო-ს სამეცნიერო პროგრამის, ევროკავშირისა და ფონდი "ღია საზოგადოება საქართველოს" მხარდაჭერით. მათ მიერ გაწეულმა დაფინანსებამ 1999-2009 წლებში შესაბამისად 1460500; 145700 და 410000 ევრო შეადგინა.

აქ უდავოდ დიდია პროგრამული უზრუნველყოფის სპეციალისტების როლი პროექტის მართვის პროგრამების შემუშავებაში, რომელიც ერთდროულად რამდენიმე პროექტის ხელმძღვანელობის საშუალებას იძლევა. პროგრამები უზრუნველყოფს პროექტის დაგეგმვის ისეთი მეთოდების გამოყენებას, როგორცაა განტის გრაფიკები, ქსელური დიაგრამები, პასუხისმგებლობის მატრიცები და ა.შ. პროგრამების ეს პაკეტი დაკავშირებულია ინტერნეტის ტექნოლოგიასთან, რომელიც საკვანძო ინფორმაციისადმი წვდომის საშუალებაა. ვებსაიტის პროექტების გამოყენება აუმჯობესებს მუშაობას და შესაძლებელს ხდის ინფორმაციის გაცვლას იმ გუნდებს შორის, რომლებიც მუშაობენ ერთსა და იმავე პროექტებზე სხვადასხვა რეგიონში. პროექტის ვირტუალური გუნდები ერთმანეთთან ურთიერთობას ამყარებენ ელექტრონული საშუალებით. ამჟამად ინფორმაციის გაცვლა პროექტზე შესაძლებელია ელექტრონული ფოსტით, ტელეკომუნიკაციებით, ფაქსებითა და ვიდეოკონფერენციებით. ასოციაცია "გრენას" გააჩნია ვიდეოკონფერენციის პროფესიული აპარატურა, რომელიც მაღალი ხარისხის ვიდეოკონფერენციის ჩატარების საშუალებას იძლევა ინტერნეტის საშუალებით. იგი გაერთიანებულია EveNetwork – ის მსოფლიო ვიდეოკონფერენციათა ქსელში. პროექტის გუნდებს შეუძლიათ კრებების ჩატარება, ელექტრონულ ფოსტას თან ახლავს ვიდეოშეცდომინებები. პროექტის მართვის ინდივიდუალური პროგრამები უფრო რთულ საინფორმაციო სისტემებთანაა დაკავშირებული, რომლებიც ერთდროულად რამდენიმე პროექტის კოორდინირებას ახდენს. ეს სისტემები უკავშირდება ორგანიზაციის ცენტრალურ საინფორმაციო სისტემას. გამოიყენება შეფასების წამახალისებელი სისტემები, რაც ხელს უწყობს პროექტების ეფექტიან მართვას. გამოიყენება პროექტების მონიტორინგის სისტემა: გრძელვადიანი პროექტები გადაიან გეგმურ შემოწმებას, რომლის დროსაც აღინიშნება პროგრესი და საჭიროების შემთხვევაში განისაზღვრება მასში კორექტივების შეტანის აუცილებლობა. ეს პროექტები მჭიდროდ უკავშირდება ორგანიზაციის სტრატეგიულ მოთხოვნებს, კავშირი სტრატეგიულ მიზნებსა და პროექტებს შორის ნათელია ორგანიზაციის თითოეული წევრისათვის.

"გრენას" პროექტების მენეჯერს ორიენტაცია ყოველთვის გლობალური პერსპექტივის შემუშავებაზე აქვს აღებული. ამიტომ მისი წარმომადგენლები ყოველთვის წარმატებულად მუშაობენ ერთდროულად სხვადასხვა ქვეყანაში თავიანთ პარტნიორებთან ერთად.

ცხადია, რომ ინტეგრაციული პროექტების რეალიზაციაში მნიშვნელოვანი ადგილი საფინანსო-საკრედიტო სისტემას უკავია, რომლის ძირითადი დანიშნულებაა პროექტების საფინანსო რესურსებით უზრუნველყოფა. ამიტომ საქართველოს საინვესტიციო მიმზიდველობის

საკითხი საკმაოდ პრიორიტეტულია.

კავკასიის ქვეყნებში საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურის განვითარების ხელშეწყობა გულისხმობს უახლესი საკომუნიკაციო პრაქტიკის, მუშაობისა და ვაჭრობის ახალი მეთოდების, სწავლებისა და დასვენების ახალი ფორმების უკეთ გაცნობიერებას, რათა ადამიანებს ჰქონდეთ შესაძლებლობა იყვნენ ნოვატორები, უფრო პროდუქტიულები და ეფექტიანები მუშაობაში, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს ნიადაგი ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესებისათვის, რაც ციფრულ სისტემებში გათვითცნობიერებული საზოგადოების შექმნის წინაპირობაა. ნატო-ს, ევროკავშირის, ფონდი "ღია საზოგადოება საქართველოს", მეცნიერების და ტექნოლოგიების საერთაშორისო ცენტრის და უკრაინის მეცნიერების და ტექნოლოგიების ცენტრის დაფინანსებით "გრენას" მიერ განხორციელებული საგანმანათლებლო პროექტები ხელს უწყობს კავკასიის რეგიონში ნოუ-ჰაუს დანერგვას, შესაძლებლობას აძლევს ადამიანებს შეიძინონ ახალი ტექნოლოგიების აუცილებელი ცოდნა, ზრდის მათი კომპეტენტურობის დონეს საინფორმაციო ტექნოლოგიების სფეროში, ეხმარება სოციალურ და ეკონომიკურ წინსვლას, რაც საქართველოს ევროინტეგრაციის საფუძველია.

G. Keshelashvili

Academic Doctor of Economics,
Professor

Economical Role of the International Organizations in Eurointegration of Georgia

Summary

Work considers the issues of information and communication infrastructure of the Silk Road countries. In particular, min provides analysis of the projects implemented by Georgian Scientific-Educational Computer Networks Association Grena, funded by NATO, EU, Fund Open Society Georgia, International Center of Science and Technologies and Ukraine Center of Science and Technologies promoting introduction of know-how in Caucasian Region, provide opportunity of acquiring the necessary knowledge of new technologies to the people and increase the level of their competences thus conditioning social and economic progress.

თინათინ ჟორჟოლიანი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

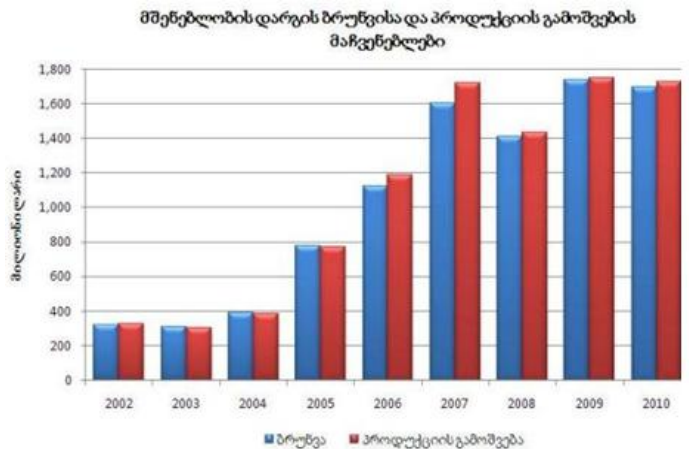
გლობალიზაცია და სამშენებლო ბიზნესის განვითარება საქართველოში

განვითარების თანამედროვე ეტაპზე გლობალიზაცია საქართველოს ისტორიის განუყოფელი ნაწილია. გლობალიზაცია არის სოციო-ეკონომიკური ინტეგრაციის პროცესი და ერთ-ერთი ყველაზე მწვავე დებატების თემა საერთაშორისო ეკონომიკაში. ამერიკელი ეკონომისტი ბ. ზკაგვატის განმარტებით გლობალიზაცია არის „საგარეო ვაჭრობის, უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების, მოკლევადიანი კაპიტალის ნაკადების, სამუშაო ძალის და საერთოდ მოსახლეობის გადაადგილების, ასევე ტექნოლოგიების საერთაშორისო გაცვლის საფუძველზე მსოფლიო სისტემაში ეროვნული ეკონომიკის ინტეგრაციის პროცესი“ [8, გვ.12]. ეს არის პროგრესი რომლის მოვლენები, გადაწყვეტილებები და ქმედებები დედამიწის ერთ ნაწილში მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სივრცის მეორე ნაწილზე. მსოფლიო გარდაიქმნება ერთ ბაზრად სადაც კორპორაციული სტრატეგია ეფუძნება გლობალური ბიზნესის გარემოს დინამიკას. გლობალური ბაზრის ინტეგრაცია და განვითარება არსებით გავლენას ახდენს სიღარიბის დონის შემცირე-

ბაში, რაც დადებითად ურთიერთქმედებს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაზე. არსებობს მკვეთრად განსხვავებული არგუმენტები საქართველოს სამშენებლო ინდუსტრიის პერპექტივაში გლობალიზაციის პროცესის შესახებ. საქართველოში მშენებლობის დარგის განვითარებისათვის აუცილებელია გამოვიკვლიოთ გლობალიზაციის, გარემოს და კულტურის სხვადასხვა ასპექტების საკითხები, რომლებიც მჭიდრო კავშირშია სამშენებლო საქმიანობის, სამშენებლო ფირმებისა და ზოგადად მშენებლობის დარგთან.

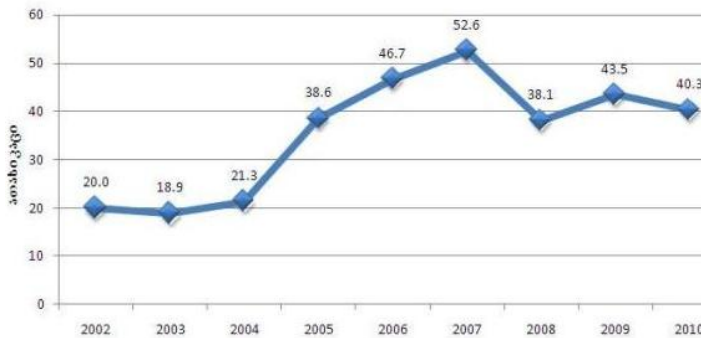
სამშენებლო ბიზნესის სირღმისეული შესწავლა აშკარად ხაზს უსვამს, რომ მას აქვს გადაწყვეტი რილი ეკონომიკის განვითარებასა და ქვეყანაში სიმდიდრის შექმნაში. ეს სექტორი თავის შინაარსით არის მეტად რთული და კომპლექსური სისტემა, რომელიც მოიცავს უამრავ ე.წ. მონაწილე სუბიექტებს: კლიენტები, კონსულტანტები, ინჟინრები და არქიტექტორები, ფინანსისტები, სადაზღვევო კომპანიები, მთავარი კონტრაქტორები და სუბკონტრაქტორები. აგრეთვე სამშენებლო ბიზნესი წარმოადგენს ბოლო მომხმარებელს სხვადასხვა მრეწველობის დარგებისა როგორცაა ფოლადის, ცემენტის და ა.შ წარმოება და მცირე მრეწველობის როგორცაა საღებავი, მიღები და ა.შ. წარმოება. საქართველოში 2010 წლის მონაცემებით მშენებლობის დარგი ითვლის: მშპ 7,9% (2 623,7 მლნ ლარი), ყველა რესურსის გამოყენება 50 % და ენერჯო რესურსების მოხმარება 40 %. 2004-2010 წწ. საქართველოში მშენებლობის დარგის ბრუნვისა და პროდუქციის გამოშვების მაჩვენებლები შემდეგნაირად გამოიყურება (იხ. ნახ. № 1)

2010 წელს საქართველოში 823 ობიექტის მშენებლობა დასრულდა, საერთო ფართობით 925094 კვ.მ. აღნიშნულ პერიოდში დასრულებულ მშენებლობათა 38.5% საცხოვრებელ შენობებზე, 26.7 % სავაჭრო ობიექტებზე, 11,7% ჯამრთელობის დაცვის ობიექტებზე, ხოლო 7% სამრეწველო და სასაწყობო დანიშნულების შენობებზე მოდის. რეგიონების მიხედვით დასრულებული მშენებლობების 20.5 % ქვემო ქართლში, 17% იმერეთში, 15.3% ქ. თბილისში, 11.2% აჭარაში, 9.8% სამეგრელო ზემო სვანეთში, ხოლო 7.6% მცხეთა-მთიანეთის რეგიონშია განთავსებული. აღსანიშნავია, რომ 2010 წელს მშენებლობაზე გაცემული ნებართვების რაოდენობა 4609 შეადგენს, აქედან 55.5% არასაცხოვრებელი, ხოლო 45.5% საცხოვრებელი შენობაა. საქართველოს სამშენებლო ბაზარზე დღეისათვის მოქმედებს 40 დეველოპერული კომპანია; 66 არქიტექტურული კომპანია პროექტირება და დიზაინი; 64 სამშენებლო-სამონტაჟო კომპანია; 6 გზებისა და ხიდების პროექტირება, მშენებლობა, რეაბილიტაცია; 3 კოტეჯების პროექტირება და მშენებლობა; 7 საპროექტო საკონსტრუქტორო ორგანიზაცია; 53 ინტერიერის დიზაინის; 8 ლანდშაფტის დიზაინისა და 6 გეოდეზია და კარტოგრაფიის ფირმა.

რაც შეეხება ამავე პერიოდის მშენებლობის დარგში დასაქმებულთა რაოდენობა, ისინი ასე გამოიყურება. (იხ. ნახ. № 2)

მშენებლობის დარგში დასაქმებულთა რაოდენობის მაჩვენებელი

გლობალურმა საფინანსო კრიზისმა სერიოზული პრობლემები შეუქმნა უძრავი ქონების ბიზნესს ისეთ ქვეყნებშიც კი, რომლებიც მსოფლიო საფონდო ბაზრის პასიური მონაწილენი არიან. მათ შორისაა საქართველოც, სადაც სამშენებლო ბიზნესზე უარყოფითი გავლენა მსოფლიო კრიზისამდე რუსეთ-საქართველოს კონფლიქტმა მოახდინა. საქართველოს დეველოპერული კომპანიები საკრედიტო რესურსების სიმწირესა და გაყიდვების რაოდენობის შემცირებას უჩივიან. ბიზნესის გადარჩენის მიზნით სამშენებლო ფირმები ინვესტორებს უცხოეთში ეძებენ. ასე მაგალითად საქართველოში გაკოტრებული სამშენებლო კომპანიების ყიდვას ისრაელური „ბიზი ჯგუფი“ გეგმავს 100 მილიონამდე ინვესტიციის განხორციელებით.

გლობალიზაცია ხელს უწყობს საერთაშორისო ფინანსების მოზიდვას ქვეყანაში ძირითადი ინფრასტრუქტურული პროექტების განხორციელებისათვის, რომელსაც უდიდესი ეფექტი აქვს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისათვის განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, როდესაც ადგილობრივ სამშენებლო კომპანიებს არ გააჩნიათ ფინანსები. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებმა ინფრასტრუქტურის პროექტებში, ასევე შესაძლოა გამოიწვიოს მშენებლობის დარგში მოთხოვნის ზრდა ადგილობრივი სამშენებლო კომპანიებისათვის. გლობალიზაცია ზრდის კონკურენციას უცხოელ კონტრაქტორებს შორის, რაც იწვევს პროექტების ღირებულების შემცირებას, მაგრამ აღნიშნულ ფაქტორს შეიძლება მოყვეს ადგილობრივი სამშენებლო კომპანიების ზრდის შესაძლებლობების შემცირება. საერთაშორისო ფირმები ქვეყანაში იწვევს ახალი ტექნოლოგიების შემოღებას, რაც ქვეყნის ინფრასტრუქტურის მოდერნიზაციას და ადგილობრივი კომპანიების განვითარებას განაპირობებს. როდესაც სახელმწიფო გადასცემს უცხოურ ფირმებს დიდ და კომპლექსურ პროექტებს, მთავრობამ უნდა აიღოს პასუხისმგებლობა, ერთის მხრივ დაბალი ღირებულებით განახორციელოს პროექტები და მეორეს მხრივ ხელი შეუწყოს ადგილობრივი ფირმების განვითარებას, რათა მომავალში ადგილობრივმა ფირმებმა შეცვალონ საგარეო კონტრაქტორები. ცხადია, რომ მიზნები უცხოური სამშენებლო ფირმებისა და მასპინძელი განვითარებადი ქვეყნის მთავრობების სხვადასხვაა. გრძელვადიან პერიოდში, ადგილობრივი სამშენებლო ფირმებსა და მათი უცხოელი კოლეგებს შორის სხვაობა ტექნოლოგიების, საფინანსო და მართვის სფეროში, შეიძლება აღმოიფხვრას გაცვლით. თუმცა უცხოური ფირმები წინააღმდეგი არიან მათი ტექნოლოგია გადასცენ ადგილობრივ ფირმებს, რადგან მიაჩნიათ, რომ ეს ნიშნავს, რომ ისინი კვებავენ და ზრდიან მათ მომავალ კონკურენტებს.

როგორც ცნობილია საქართველოს ადგილობრივი კაპიტალის შესაძლებლობები მოკრძალებულია. ამიტომაც არის, რომ ქვეყნის წინაშე მდგარი პრიორიტეტული ამოცანების რიცხვში უმთავრესია უცხოური კაპიტალის მოზიდვა. ბოლო პერიოდში დაწყებულმა ეკონომიკურმა რეფორმებმა საქართველოს მსოფლიო მაშტაბით დაუმკვიდრა ერთ-ერთი სწრაფად განვითარებადი ქვეყნის იმიჯი. მსოფლიო ბანკის (World Bank) მოხსენება „ინვესტიციები საზღვრებს გარეთ 2010“-ის (Investing Across Borders 2010) მიხედვით, საქართველო, მსოფლიო 87 ქვეყანას შორის, ერთ-ერთი ყველაზე გახსნილი ქვეყანაა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებისთვის. მსოფლიო ბანკის აღნიშნული კვლევის ყველა ინდიკატორით, საქართველო, უცხოური კაპიტა-

ლის მიმართ სრულიად ღია და არანაირი შეზღუდვა არ არსებობს უცხოური კომპანიის მიმართ. საქართველოში უცხოური ბიზნესის წამოწყებისთვის მხოლოდ 4 პროცედურა და 4 დღეა საჭირო. კომპანიას შეუძლია „ონლაინ“ რეჟიმში შეავსოს რეგისტრაციისათვის საჭირო საბუთები და მიიღოს საიდენტიფიკაციო ნომერი. ქვეყანაში კომპანიებს შეუძლიათ სახანკო ანგარიშები უცხოურ ვალუტაში გახსნან. არ არსებობს მინიმალური კაპიტალის მოთხოვნა, როგორც ადგილობრივი, ასევე, უცხოური კომპანიისათვის. საქართველოში ბიზნესის წამოწყება კომპანიას 1 კვირაზე ცოტა დროში (4 დღეში) შეუძლია. 2008 წელს მიღებული კანონით, ქ. თბილისში, მიწის ფლობასთან დაკავშირებული სარეგისტრაციო საკითხები ძალიან გამარტივდა და დაჩქარდა. მიწის, როგორც იჯარით აღება, ასევე, ყიდვა შესაძლებელი და ამ კუთხით, არ არსებობს შეზღუდვა მიწის ფართობთან დაკავშირებით. მიწის იჯარით აღებისათვის საქართველოში მხოლოდ ერთი კვირაა საჭირო.

2011 წლის პირველ სამ კვარტალში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ოდენობამ 643.1 მილიონი აშშ დოლარი შეადგინა, ანუ წინა წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით 42.7 მილიონი აშშ დოლარით (7.1 პროცენტით) მეტი. საქართველოს ეკონომიკის სექტორების მიხედვით, 2011 წლის პირველ სამ კვარტალში მშენებლობის დარგში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობამ წინასწარი მონაცემებით 31154,3 ათასი აშშ დოლარი შეადგინა. 2007-2011 წწ. საქართველოში მშენებლობის დარგში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობა შემდეგნაირად გამოიყურება (იხ. ცხრილი № 1)

	2007	2008	2009	2010	I კვარტალი 2011*	II კვარტალი 2011*	III კვარტალი 2011*
სულ	2 014 841,6	1 563 962,4	658 400,6	814 496,6	173 697,0	203 385,2	266 022,4
მათ შორის:							
მშენებლობა	171 891,8	56 725,3	105 218,8	4 705,9	14 364,5	12 544,7	4 245,1
უძრავი ქონება	30 543,9	277 837,7	147 410,3	119 253,0	7 048,1	48 960,3	21 529,6

კვლევებმა ცხადყო, რომ კულტურის ელემენტები მნიშვნელოვან როლს ასრულებს საერთაშორისო ბაზარზე. უცხო ქვეყანაში ბიზნესი მოითხოვს იმ ქვეყნის კულტურულ მოთხოვნილებებთან ადაპტირებას, რაშიც იგულისხმება მოლაპარაკებების ფორმების, გადახდის სისტემების, ორგანიზაციული სტრუქტურის, პროდუქტის რეკლამირების მორგება ქვეყნის კულტურასთან. როგორც ცნობილია, ყველა ფირმას აქვს თავისი კულტურა, რომელიც განსაზღვრავს ორგანიზაციის ისტორიას, ზომას, კორპორატიულ მიზნებსა და ამოცანებს, წარმოების ტექნოლოგიებს, ბაზარსა და საოპერაციო გარემოს. მშენებლობის სფეროში, სადაც რამდენიმე ორგანიზაცია დროებით ურთიერთქმედებენ პროექტზე, ორგანიზაციის კულტურის გათვალისწინება მნიშვნელოვანია. კულტურულ საკითხების მართვის უნარი, განსაკუთრებით მრავალ კულტურულ სიტუაციებში, რომლებიც გვხვდება წლის მსხვილი სამშენებლო პროექტების განხორციელებისას, არის განსაზღვრელი პროექტისა და კორპორატიული წარმატების. გლობალიზაციის პირობებში აუცილებელია ფირმებმა შეიმუშაონ პროცედურებისა და ურთიერთობების ისეთი პრაქტიკა, რომელშიც გათვალისწინებული იქნება სხვადასხვა საზოგადოებისა და ფირმების კულტურის ელემენტები.

თანამედროვე ეტაპზე, როდესაც მიმდინარეობს ბაზრის გლობალიზაცია ტენდენცია შეთავაზებები ვებ-სერვისით გაიზარდა და საქართველოში არსებული თითქმის ყველა სამშენებლო კომპანია დღეს სთავაზობს მომსახურებას ინტენეტის საშუალებით. ინტერნეტი ითვლება საუკეთესო იარაღად დაამყარო ურთიერთობა მომხმარებელთან, რადგან ყველა ადამიანი დროის უმეტეს ნაწილს ატარებს ინტერნეტთან.

გლობალიზაციის პირობებში კორპორაციებს გადაწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება. მშენებლობის დარგის სპეციფიკიდან გამომდინარე განვითარებული ქვეყნების სამშენებლო ფირმები ორიენტირებულნი არიან გრძელვადიან პერიოდზე და მუდმივად ახორციელებენ ინვესტირებას ადამიანურ რესურსებში, ტექნიკასა და კვლევა და განვითარებაში, რათა გააფართოვონ მათი საქმიანობის სფერო. საქართველოში, ისევე როგორც უმრავლეს განვითარებად ქვეყნებში სამშე-

ნებლო ფირმები ხასიათდებიან მოკლევადიან პერიოდზე ორიენტაციით, პროფესიონალიზმის დაბალი დონით, მშენებლობის დასრულებაზე ნაკლები ფოკუსირებით და არაკვალიფიციური პერსონალით. სწორედ გლობალიზაცია, პროდუქციის, ტექნიკისა და კვალიფიციური პერსონალის მოძრაობით, უწყობს ხელს ადგილობრივი სამშენებლო ფირმები განვითარდნენ, რათა აქტიურები გახდნენ როგორც ადგილობრივ ისე საერთაშორისო სამშენებლო ბაზარზე.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. შენგელია თ. „საერთაშორისო მენეჯმენტი“ თბ., 2012
2. შენგელია თ. „გლობალური ბიზნესი“ . თბილისი, 2010
1. ასათიანი რ. „თანამედროვე ეკონომიკის განმარტებითი ლექსიკონი“. თბილისი, 2009
2. ტურაშვილი ა. „მშენებლობის ეკონომიკა“. თბილისი, 1997
3. ბიჭიაშვილი ნ., ქადაგიშვილი ლ. „ამოცანების კრებული და მეთოდური მითითებები სამშენებლო წარმოების ორგანიზაციაში, დაგეგმვასა და მართვაში“. თბილისი, 1997
4. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. სტატისტიკური პუბლიკაცია „საქართველო ციფრებში“. თბილისი, 2010
5. Flankel. Globalization of the Economy. N. Y. 2009
6. The World Bank Group. Investing Across Borders 2010.
7. Journal of Economics and Engineering, ISSN: 2078-0346, Vol. 2. No. 1, February, 2011
8. Journal of Economics and Engineering, ISSN: 2078-0346, May, 2010
9. www.geostat.ge
10. www.worldbank.org

Tinatin Zhorzholiani

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University,
Doctoral Student

Globalization and the Construction Business development in Georgia

Summary

I present this report on the impact of globalization on the construction industry in Georgia. Globalization is a process of socio-economic integration across the globe and is one of the most hotly-debated topics in international economics. It is a progression by which events, decisions and activities in one part of the world have significant consequences on other parts of the globe. Globalization is a total mindset in which the entire world becomes a single market so that the corporate strategy is based on the dynamics of global business environment. Globalization is concerned with economic growth necessary to take care of poverty and therefore, globalization is promoted because development and integration of the global markets have a substantial impact on poverty reduction.

Each and every business today has been globalized and similar is the case with the construction business. As this world has been globalized, thus businesses have start to become globalized too. The influence of globalization on the construction industry is the transformation of local and regional markets into one global market. Impacting local construction industry in providing open construction trade. The globalization affects the characteristics and structure of international construction activity with issues relating the challenges from the global climate. The aim for the international construction industry is to provide the supply and demand of related goods and services required to undertake the necessary projects. Globalization facilitates provision of international finances for implementation of major infrastructure projects, particularly when local construction companies lack finances and sometimes expertise to participate in the sponsorship of privatized projects. Nevertheless, foreign direct investment in projects could lead to an increase in construction demand creating opportunities for

domestic companies. Globalization should cause competition among overseas contractors hopefully lowering the Project Costs, but may result in curtailing opportunities for growth of domestic companies.

The construction industry plays a very important role in the economic development of any country. Construction industry is a key indicator and driver of economic activity and wealth creation. In this paper there will be a short explanation of the Construction Industry in Georgia.

ბორის ჭიჭინაძე

ა.წერეთლის სახელობის ქუთაისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

რეგიონალური ეკონომიკური პოლიტიკის სტრატეგიული პრიორიტეტები

თანამედროვე პირობებში, მაშინ როცა მეტად მწვავედ დგას საკითხი ამა თუ იმ ქვეყნის წინაშე, თუ როგორ ეკონომიკურ მოდელს აირჩევს ქვეყანა მისი შემდგომი განვითარებისათვის, უადრესად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ისეთი რეგიონალური ეკონომიკური პოლიტიკის წარმოებას, რომელიც მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს ადგილობრივი თვითმმართველობების ეკონომიკურ განვითარებს. რეგიონალური ეკონომიკა კი თავისთავად წარმოადგენს ქვეყნის მთლიანი ეკონომიკის განუყოფელ ნაწილს. თანამედროვე მსოფლიოში წარმოქმნილი ეკონომიკური რეცესიების პირობებში განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნების მთავრობების წინაშე გადახედვას დაექვემდებარა დღემდე არსებული სხვადასხვა ეკონომიკური დოქტრინები, რომლებიც ჩამოყალიბებული იყო სხვადასხვა მეცნიერ-ეკონომისტების მიერ და წლების განმავლობაში ამა თუ იმ ქვეყნის მთავარ დასაყრდენს წარმოადგენდა ეკონომიკური პოლიტიკის წარმართვის საქმეში.

დღემდე სადავოა და სხვადასხვა შეხედულებები არსებობს იმის შესახებ, უნდა ჩაერიოს თუ არა სახელმწიფო ეკონომიკის ფუნქციონირებაში, თუ ჩარევა გარდაუვალია, მაშინ რა დოზით და რა მექანიზმებით უნდა მოახდინოს სახელმწიფომ ბაზრის რეგულირება. აღნიშნული პრობლემის აქტუალობაზე მიუთითებდა ჯერ კიდევ მე-18 საუკუნეში ცნობილი შოტლანდიელი მეცნიერ-ეკონომისტის ადამ სმითის (1723-1790) მიერ ჩამოყალიბებული ერთ-ერთი პრინციპი, რომელიც ეკონომიკაში «უხილავი ხელის» სახელითაა ცნობილი, იგი ნიშნავს ეკონომიკის თვითრეგულირების მექანიზმს, ეფექტურად დაარეგულიროს რესურსების განაწილება ბაზრის სუბიექტებს შორის. არსებობდა სხვა ალტერნატიული შეხედულებაც, რომელიც ცნობილმა ამერიკელმა მეცნიერმა ჯონ მეინარდ კეინზმა (1883-1946) მე-20 საუკუნის დასაწყისში ჩამოაყალიბა. კეინზისთვის უპირველესი იყო იმ საკითხის შესწავლა, თუ როგორ მოქმედებს ან იმოქმედებს ეროვნული ეკონომიკური პოლიტიკა ადამიანების კეთილდღეობაზე. ჯ.მ. კეინზი თანამედროვე ეკონომიკურ მეცნიერებაში თამამად შეიძლება მივიჩნიოთ ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების დოქტრინის ლიდერად. 1936 წელს მის მიერ გამოქვეყნებული მთავარი ნაშრომი «დასაქმების, სარგებლისა და ფულის ზოგადი თეორია» ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წიგნია ეკონომიკურ ლიტერატურაში. ჯ.მ. კეინზს დასაშვებად მიაჩნდა სახელმწიფოს ჩარევა ქვეყნის ეკონომიკის რეგულირებაში გარკვეული დოზით, რადგანაც მისი მტკიცებით არ შეიძლება ქვეყნის მოსახლეობის კეთილდღეობა მთლად ბაზარს იყოს მინდობილი, რადგან ამ დროს არ არის გამორიცხული კაზარზე გამოჩნდნენ არაკეთილსინდისიერი მოთამაშენი, რომლებიც ნეგატიურად იმოქმედებენ ბაზარზე მოქმედ სუბიექტებზე, რაც საერთო ჯამში ქვეყნის მოსახლეობის ეკონომიკურ კეთილდღეობაზე ნეგატიურად აისახება. ზემოდადნიშნულ ორივე ვერსიას უდავოდ აქვს თავისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები, მაგრამ ჩვენი მთავარი მიზანი ამ ეტაპზე არის სწორედ ის, როგორ უნდა შეარჩიოს სახელმწიფომ ის «ოქროს შუალედი» რომელიც უზრუნველყოფს ქვეყნის ეკონომიკურ მდგრადობას, საინვენსტიციო გარემოს გაუმჯობესებას, მოსახლეობის დასაქმებას, რაც საერთო ჯამში უზრუნველყოფს საერთაშორისო ასპარეზზე ჩვენი ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას. როგორი კანონები

უნდა მიიღონ პარლამენტში, რათა უზრუნველყოფილი იყოს აღნიშნული საკითხების მოგვარება და ქვეყანა დამოკიდებული არ გავხადოთ უცხოურ ე.წ. «სარეინტიგო ორგანიზაციების» შეფასებებზე, რომელთა შეფასებების 90 % არასწორია და ქვეყნის უმაღლეს ხელისუფალთ არასწორ ინფორმაციებს აწვდის, რაც ხშირ შემთხვევაში რეალობის სხვანაირ ინტერპრეტაციას იძლევა.

ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის ნორმალურ წარმართვაზეა ძირითადად დამოკიდებული რეგიონალური პოლიტიკის წარმოებაც, რადგანაც რაც არ უნდა კარგი რეგიონალური პოლიტიკა არსებობდეს, თუ ის არ ჯდება ქვეყნის მთლიანი ეკონომიკური პოლიტიკის სტრატეგიაში, მისი განხორციელება წარმოუდგენელია. მეტად საინტერესო იქნება თუ ღრმად გავანალიზებთ, თანამედროვე საქართველოს რეგიონალური პოლიტიკის დადებით და უარყოფით მხარეებს და დავსახავთ სამომავლოდ რეგიონალური ეკონომიკური პოლიტიკის სტრატეგიულ პრიორიტეტებს.

დღეისათვის ადგილობრივი თვითმმართველობები მუშაობენ «ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ «საქართველოს ორგანული კანონის შესაბამისად. აღნიშნული კანონი წარმოადგენს თვითმმართველობების ძირითად სამოქმედო კანონს. აღნიშნული კანონით რეგულირდება ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულების ფუნქციები, განსაზღვრულია მათი უფლებები და მოვალეობები. ადგილობრივი თვითმმართველობების საბიუჯეტო მოწყობა კი რეგულირდება საქართველოს კანონით, რომელიც «საბიუჯეტო კოდექსის» სახელითაა ცნობილი. სწორედ ეს ორი კანონი არის ძირითადი ადგილობრივი თვითმმართველობებისათვის, რათქმა უნდა სხვა მნიშვნელოვან საკანონმდებლო აქტებთან ერთად.

როგორც ზემოდ აღნიშნე საქართველოს ორგანული კანონი «ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ» არეგულირებს თვითმმართველობების მუშაობას, აღნიშნული კანონის მე-16 მუხლის თანახმად ადგილობრივ თვითმმართველ ორგანოებს გააჩნიათ საკუთარი უფლებამოსილებები, ესენია; ა) ადგილობრივი გადასახადების და მოსაკრებლების შემოღება და გაუქმება; ბ) ადგილობრივი მნიშვნელობის ტყის და წყლის რესურსების მართვა; გ) ადგილობრივი სამგზავრო გადაზიდვების რეგულირება საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით, მოსახლეობის მუნიციპალური ტრანსპორტით მომსახურებისა და ადგილობრივი გადაზიდვების წესების, ტრანსპორტის მარშრუტებისა და გრაფიკების განსაზღვრა და შესაბამისი ნებართვების გაცემა; დ) გარე ვაჭრობის, ბაზრებისა და ბაზრობების რეგულირება. ე) გარე რეკლამის განთავსების რეგულირება საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით; ვ) საყოფაცხოვრებო ნარჩენებისა და უტილიზაციის სამუშაოთა წარმოების დაგეგმვა და განხორციელება ან მათ განხორციელებაზე მუნიციპალური შესყიდვების ორგანიზება, სასაფლაოების პატრონობა; ზ) თვითმმართველი ერთეულის სივრცით-ტერიტორიული დაგეგმვა და თვითმმართველი ერთეულის სივრცით-ტერიტორიული დაგეგმვის ნორმებისა და წესების განსაზღვრა, მიწათსარგებლობის გენერალური გეგმის, განაშენიანების რეგულირების გეგმის, დასახლებათა ტერიტორიების გამოყენებისა და განაშენიანების რეგულირების წესების დამტკიცება, თვითმმართველი ერთეულის ტერიტორიის კეთილმოწყობისა და საინჟინრო ინფრასტრუქტურის განვითარების პროგრამების დამტკიცება; თ) მუნიციპალური არქივის შექმნა და საარქივო მომსახურების ტარიფების დადგენა საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით; ი) თვითმმართველი ერთეულის მუნიციპალური პროგრამების და გეგმების შემუშავება და დამტკიცება; კ) თვითმმართველი ერთეულის ტერიტორიაზე ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სფეროში მუნიციპალური რესურსების მობილიზირება, შესაბამისი ღონისძიებების (ადამიანის ჯანმრთელობისათვის უსაფრთხო გარემოს შექმნა, ცხოვრების ჯანსაღი წესის დამკვიდრება, ჯანმრთელობის რისკფაქტორების იდენტიფიცირება) შემუშავება, განხორციელება და ამის თაობაზე მოსახლეობის ინფორმირება.

როგორც საქართველოს ადგილობრივი მუნიციპალიტეტების საქმიანობის მონიტორინგმა გვიჩვენა, თვითმმართველობების აბსოლუტურ უმრავლესობაში (თითქმის 90%-ში) არ ხორციელდება ადგილობრივი თვითმმართველობების ზემოდაღნიშნული საკუთარი უფლებამოსილებანი, ეს გამოწვეულია როგორც ობიექტური ასევე სუბიექტური მიზეზებით. ხშირ

შემთხვევაში ამ საკუთარი უფლებამოსილებების შეუსრულებლობა გამოწვეულია იმით, რომ ცენტრსა და თვითმმართველობებს შორის არ არის უფლებამოსილებები მკაფიოდ გამიჯნული, ადგილებზე შეინიშნება საკუთარი საბიუჯეტო შემოსავლების ქრონიკული უკმარისობა და რაც მთავარია უმრავლესი მუნიციპალიტეტები განიცდიან კვალიფიციური საჯარო მოხელეების დეფიციტს.

კრიტიკას ვერ უძლებს საქართველოს კანონი «საბიუჯეტო კოდექსის შესახებ», აღნიშნული კანონის 65-ე მუხლში აღნიშნულია, რომ თითოეულ ადგილობრივ თვითმმართველ ერთეულს აქვს საკუთარი დამოუკიდებელი ბიუჯეტი, რომ ეს ბიუჯეტი დამოუკიდებელია როგორც სხვა თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტისგან, ასევე სახელმწიფო ბიუჯეტისა და ავტონომიური რესპუბლიკების ბიუჯეტისგან. ზემოდაღნიშნული საკუთარი უფლებამოსილებების განსახორციელებლად ადგილობრივ თვითმმართველობებს ეძლევათ გათანაბრებითი ტრანსფერი. გათანაბრებითი ტრანსფერის გამოანგარიშების წესი განისაზღვრება ფინანსთა მინისტრის შესაბამისი ბრძანებით. გათანაბრებითი ტრანსფერი ვერ უზრუნველყოფს თვითმმართველობების საკუთარი უფლებამოსილებების შესრულებას და ადგილობრივი თვითმმართველობების საბიუჯეტო დამოუკიდებლობას კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს. არასაკმარისი ადგილობრივი საბიუჯეტო შემოსავლები კი საერთო ჯამში თვითმმართველობების მუშაობაზე ნეგატიურად აისახება, გამომდინარე აქედან ვეღარ ხდება რეგიონების ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება და ადგილობრივი თვითმმართველობები ცენტრზე (თბილისი) დამოკიდებულნი ხდებიან.

რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის აუცილებელია ტერიტორიული და დარგთაშორისი განვითარების სრულყოფა, სახელმწიფო და ადგილობრივი მუნიციპალიტეტების ინტერესების გათვალისწინებით, რამდენადაც სწორედ ადგილობრივი თვითმმართველობების ეკონომიკურ განვითარებაზე დამოკიდებული ადგილებზე სოციალური პრობლემების სწორად გადაწყვეტა, ასევე ადგილობრივი მოსახლეობის დასაქმება, მუნიციპალიტეტების საინვესტიციო მიმზიდველობის ზრდა და საერთო ჯამში რეგიონების კონკურენტუნარიანობის ამაღლება, ყოველივე ზემოდაღნიშნული შესაძლებელია განხორციელდეს მხოლოდ «ცოდნაზე დამყარებული ეკონომიკური» კანონების ცხოვრებაში გატარებით, რომლის გარეშეც ფაქტიურად წარმოუდგენელია ადგილობრივი თვითმმართველობების ეკონომიკური განვითარება, ეკონომიკური განვითარების გარეშე კი ზედმეტია საუბარი ერთიანი რეგიონალური პროდუქტის წარმოების ზრდაზე, სწორედ მიღებულმა კანონებმა უნდა უზრუნველყონ ადგილობრივი თვითმმართველობების ჩართულობა წარმოებული რეგიონალური პროდუქტის დადგენის საქმეში, რადგანაც რეგიონში წარმოებული პროდუქტით (მათ შორის მომსახურებით) შეიძლება სწორი ანალიზის გაკეთება სამომავლოდ ადგილებზე გასატარებელი ეკონომიკური რეფორმების კუთხით, დღეს კი აბსოლუტურად საპირისპირო მოვლენასთან გვაქვს საქმე, მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად ადგილობრივ თვითმმართველობებს არ გააჩნიათ არანაირი ბერკეტი იმისა, რათა მათ დაადგინონ მათ სამოქმედო ტერიტორიაზე მოქმედი საწარმოების მიერ წარმოებული პროდუქციის რაოდენობა, ასევე შესაბამისი მუნიციპალიტეტების ტერიტორიაზე გაწეული მომსახურების ოდენობა. ადგილებზე მოქმედი საწარმოების მიერ გამოშვებული პროდუქციისა და მომსახურების შესახებ ინფორმაციის არ-არსებობა წარმოადგენს თავის მხრივ ძირითად შემაფერხებელ ფაქტორს ადგილობრივი ბიუჯეტების დაგეგმვის დროს. ადგილობრივი ბიუჯეტები იგეგმება სპონტანურად ადგილებზე ყოველნაირი საბიუჯეტო გადასახადების შესახებ ინფორმაციის არარსებობის პირობებში. აქვე აღსანიშნავია ისიც, რომ «საბიუჯეტო კოდექსის» შესახებ საქართველოს კანონით ადგილობრივი თვითმმართველობების ერთადერთ შემოსავალს დღეს მოქმედი გადასახადებიდან წარმოადგენს მხოლოდ ქონების გადასახადი, ქონების გადასახადი თავის თავში მოიცავს, როგორც ფიზიკური და იურიდიული პირების ბალანსზე რიცხული ქონების გადასახადს, ასევე სასოფლო და არასასოფლო სამეურნეო დანიშნულების მიწაზე ქონების გადასახადს, სწორედ ქონების გადასახადიდან ამოსაღები თანხები წარმოადგენს ადგილობრივი თვითმმართველობების საბიუჯეტო შემოსავლების დაახლოებით 20 %-ს. საქართველოს ადგილობ-

რივი თვითმმართველობების წარმომადგენლობითი ორგანოების (საკრებულოები) მიერ მიღებულმა ადგილობრივი ბიუჯეტების ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ადგილობრივი ბიუჯეტების საშემოსავლო ნაწილის დამტკიცებისას თითქმის არ ხდება ქონების გადასახადის გეგმით გათვალისწინებულ ნაწილში იმის გაშიფვრა, თუ რომელი საწარმოებიდან ელიან ადგილობრივი თვითმმართველობები ბიუჯეტში გათვალისწინებულ ქონების გადასახადს (მათ შორის მიწის გადასახადს), ეს კი ქონების გადასახადის დაგეგმვისას დიდ უზუსტობას იწვევს, სწორედ ეს არის გამომწვევი მიზეზი იმისა, რომ საქართველოს ზოგიერთ თვითმმართველობას ქონების გადასახადის კუთხით გეგმა აქვს შესრულებული 200 %-ით, ზოგს კი 40 %-ით, ეს სწორედ ქონების გადასახადის არასწორად დაგეგმვით არის გამოწვეული. კიდევ უფრო რთულად დგას საქმე ერთ-ერთი ადგილობრივი მოსაკრებლის---- ბუნებრივი რესურსებით სარგებლობის მოსაკრებლის დაგეგმვის დროს, აღნიშნული მოსაკრებლიდან ამოღებული თანხები 100 %-ით ირიცხება შესაბამისი თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტებში. აღნიშნული მოსაკრებლიდან მისაღებ თანხებს ადგილობრივი თვითმმართველობები გეგმავენ წინა წლებში ფაქტიურად მიღებული შემოსავლებიდან გამომდინარე, ამ შემთხვევაში ფაქტიურად არ ხდება იმ სახელმწიფო უწყებებთან, როგორცაა საქართველოს ბუნებრივი რესურსებისა და ენერგეტიკის სამინისტრო, ასევე ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროსთან კონსულტაციების მიღება, იმასთან დაკავშირებით თუ რომელ ფიზიკურ და იურიდიულ პირებზე გასცეს ზემოდაღნიშნულმა უწყებებმა შესაბამისი ლიცენზია ბუნებრივი რესურსებით სარგებლობის კუთხით მუნიციპალიტეტების მიხედვით, ასეთი ურთიერთდამოკიდებულება იწვევს სწორედ ბუნებრივი რესურსების მოსაკრებლების კუთხით ადგილობრივი ბიუჯეტების საშემოსავლო ნაწილის დაგეგმვის არაეფექტურობას. როგორც ზემოდ მოგახსენეთ ეს ხშირად გამოწვეულია იმით, რომ უმრავლესი ადგილობრივი თვითმმართველობების დონეზე არ არის მიღებული «ცოდნაზე დამყარებული» ეკონომიკური კანონები, რაც საერთო ჯამში ადგილობრივი ბიუჯეტების გამჭვირვალობაზე ნეგატიურად აისახება. მდგომარეობას ართულებს ისიც, რომ როგორც საქართველოს მუნიციპალიტეტების ადგილობრივი ბიუჯეტების ანალიზმა გვიჩვენა, თითქმის უმრავლესი მუნიციპალიტეტის ადგილობრივი ბიუჯეტში ძალიან მიზეზური თანხებია გათვალისწინებული ადგილობრივი საჯარო მოხელეთა კვალიფიკაციის ამაღლებისათვის, ბიუჯეტით გათვალისწინებული თანხები არა თუ კვალიფიკაციის ამაღლებას, არამედ ადგილობრივ საჯარო მოხელეთა გადამზადების ცენტრთან მისვლასაც კი ვერ უზრუნველყოფს. გამომდინარე აქედან ადგილობრივ საჯარო მოხელეთა ცოდნის დონე ყოველწლიურად კლებულობს, რაც იწვევს პროფესიული კადრების მუნიციპალიტეტებიდან გადინებას და თვითმმართველობებს არაკონკურენტუნარიანს ხდის. საჭიროა ცენტრალური ხელისუფლების მიერ ადგილობრივ თვითმმართველობებს უფრო მეტი დამოუკიდებლობა მიეცეთ აღნიშნული კუთხით.

პრობლემურად დგას საკითხი ასევე იმის შესახებ, რომ ადგილობრივ თვითმმართველობებს არ გააჩნიათ მონაცემები მათ სამოქმედო ტერიტორიაზე შემოსული და გასული ადგილობრივი თუ უცხოური ინვენსტიციების მოძრაობის შესახებ, რადგანაც დღეს მოქმედი არანაირი კანონი თუ კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი შესაბამის სახელმწიფო ორგანოებს არ ავალდებულებს შემოსული და გასული ინვენსტიციების შესახებ საქმის კურსში ჩააყენოს ადგილობრივი თვითმმართველობები. მაშინ როცა მოზიდული ინვენსტიციები წარმომადგენს სწორედ ერთ-ერთ მაკროეკონომიკურ პარამეტრს ამა თუ იმ რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შესწავლის საქმეში. საჭიროა ამ მხრივ მიღებულ იქნეს ისეთი კანონები, რომლებიც ადგილობრივი თვითმმართველობების მუშაობას ამ კუთხით უფრო ეფექტურს გახდის და მათ სამოქმედო ტერიტორიაზე ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებას შეუწყობს ხელს.

ადგილობრივი თვითმმართველობების ეკონომიკური მდგომარეობის ეფექტურ განვითარებაზე მნიშვნელოვნად მოქმედებს შემდეგი მაჩვენებლები; ესენია;

- 1) ადგილობრივი განათლების დონე;
- 2) ადგილობრივი მოსახლეობის ფიზიკური ჯანმრთელობის მდგომარეობა;
- 3) ადგილობრივი მოსახლეობის სიცოცხლის ხანგრძლივობა;

- 4) ადგილობრივი მოსახლეობის ხელმისაწვდომობა ჯანდაცვის მომსახურებაზე;
- 5) ადგილობრივი მოსახლეობის ბედნიერების ხარისხი;
- 6) ადგილობრივი მცხოვრებლების შემოსავალი ერთ სულ მოსახლეზე;
- 7) ადგილობრივი მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარება;
- 8) ადგილობრივ დონეებზე ბიზნესის სხვადასხვა სახეობების მოზიდვა;

რა უნდა გაკეთდეს იმისათვის, რომ ადგილობრივ თვითმმართველობებს მიენიჭოთ ისეთი უფლებამოსილებანი, რომელიც უზრუნველყოფენ მათი საბიუჯეტო დამოუკიდებლობის ზრდას და ცენტრზე (თბილისი) დამოკიდებულების ხარისხს მნიშვნელოვნად შეამცირებს? აღნიშნული საკითხი მეტად აქტუალურია, რადგანაც ძლიერი და დამოუკიდებელი რეგიონალური ეკონომიკის გარეშე ფაქტიურად წარმოუდგენელია ქვეყნის მთლიანი ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება.

საჭიროა გამოვყოთ რამოდენიმე ფორმა საქართველოს რეგიონალური ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე. ესენია;

- 1) კლასიკური რეგიონალური ეკონომიკური სისტემა.
- 2) მაკრო-რეგიონალური ეკონომიკური სისტემა.
- 3) სუბ-რეგიონალური ეკონომიკური სისტემა.
- 4) მიკრო-რეგიონალური ეკონომიკური სისტემა.

აღნიშნული ეკონომიკური სისტემები სხვადასხვა თავისებურებებით ხასიათდებიან, მთლიანობაში ისინი რეგიონალური ეკონომიკური მდგომარეობის შესწავლას უზრუნველყოფენ, აღნიშნული ეკონომიკური სისტემების განხილვით მივალთ იმ კონდიციამდე, რომ საქართველოს რეგიონალური ეკონომიკური მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად საჭიროა; ა) ადგილობრივი რესურსული ბაზის გაფართოება და უნარჩენო თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვა. ბ) ადგილობრივი ტერიტორიული ბიზნეს საქმიანობის დივერსიფიკაცია რათა მასზე მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისების შედეგად გამოწვეული მავნე ზემოქმედების მიუხედავად გაიზარდოს მათი მდგრადობა. გ) ადამიანური კაპიტალის წილის ზრდა რეგიონალურ მთლიან კაპიტალში. დ) ფინანსური და რეალური სექტორების თანაბარზომიერად განვითარების უზრუნველყოფა, რომელიც წარმოადგენს აუცილებელ ფაქტორს საფინანსო-საინვესტიციო მდგომარეობის გაუმჯობესების საქმეში.

ყოველივე ზემოდაღნიშნულიდან გამომდინარე აუცილებელია; ა) სახელმწიფოსა და კერძო ადგილობრივი ბიზნესის ურთიერთქმედების ეფექტურობის გაზრდა. ბ) ადგილობრივი ბუნებრივი და ადამიანური რესურსების გამოყენების ეფექტურობის ზრდა. გ) ადგილობრივი თვითმმართველობების საინვესტიციო მიმზიდველობის ზრდა. დ) ადგილობრივი თვითმმართველობების კონკურენტუნარიანობის ზრდა თანამედროვე ევროპული მოთხოვნების შესაბამისად. ე) ადგილობრივი მოსახლეობის ჩართულობის ზრდა ადგილობრივი მნიშვნელობის კანონების განხილვისა და მიღებისას. ვ) ადგილობრივი საბიუჯეტო შემოსავლების დივერსიფიკაციის მიზნით ადგილობრივი საჯარო მოხელეების კვალიფიკაციის ამაღლება და რაც მთავარი ადგილობრივი ადამიანური რესურსების ეფექტურად გამოყენება.

ადგილობრივი თვითმმართველობების დონეზე ასევე საჭიროა განხორციელდეს; ა) ადგილებზე ვენჩურული საწარმოების დაფუძნება. ბ) ადგილობრივი საწარმოების დაბალპროცენტიანი და გრძელვადიანი სესხებით უზრუნველყოფის საქმეში თვითმმართველობების თანამონაწილეობა გ) ადგილობრივი საწარმოების იპოთეკური კრედიტებით უზრუნველყოფა. დ) ადგილობრივი საწარმოების ლიზინგური მომსახურებით უზრუნველყოფა. ე) ერთობლივი საწარმოების დაფუძნება ადგილობრივი თვითმმართველობების თანამონაწილეობით. ვ) ადგილობრივი უმაღლეს საჯარო მოხელეთა სისტემატური მონაწილეობა თვითმმართველობების ტერიტორიაზე შექმნილ ამხანაგობების წევრებთან ადგილობრივი მნიშვნელობის საკითხების გადაწყვეტის საქმეში. ზ) ადგილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაციების გააქტიურება ადგილობრივი საჭირობორტო საკითხების ეფექტურად გადაწყვეტის საქმეში. აღნიშნული ერთობლივი ღონისძიებების გატარების შემდეგ ადგილობრივი თვითმმართველობების მუშაობა

უფრო ეფექტური გახდება, რაც უზრუნველყოფს ადგილობრივი თვითმმართველობების მმართველობითი პოლიტიკის მიახლოებას ევროპის განვითარებული ქვეყნების ადგილობრივ თვითმმართველობებთან.

საბოლოოდ დასკვნის სახით კიდევ ერთხელ შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ ადგილობრივი თვითმმართველობების განვითარების რამოდენიმე ძირითადი პრიორიტეტი;

- 1) ადგილობრივი მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზრდა;
  - 2) ადგილობრივი ბიზნესის მაქსიმალურად განვითარება;
  - 3) ადგილობრივი განათლების დონის ამაღლება;
  - 4) ადგილობრივი მოსახლეობის საშუალო შემოსავლის დონე;
  - 5) ადგილობრივი მოსახლეობის ხელმისაწვდომობა სახელმწიფო და ადგილობრივ სერვის მომსახურებებზე;
  - 6) ადგილობრივი მოსახლეობის მაქსიმალურად უზრუნველყოფა ინფრასტრუქტურული მომსახურებით (დენი, წყალი, ტელეფონი, ინტერნეტი, ტრანსპორტი და სხვა)
  - 7) ადგილობრივი ეკოლოგიური გარემოს მდგომარეობის სისტემატურად გაუმჯობესება და ეკოგარემოზე მკაცრი მონიტორინგის დაწესება.
  - 8) ადგილობრივი საბიუჯეტო შემოსავლების დივერსიფიკაცია;
  - 9) ადგილობრივი მოსახლეობის მაქსიმალურად ჩართულობა ადგილობრივი მნიშვნელობის საკითხების გადაწყვეტაში.
  - 10) ადგილობრივი თვითმმართველობების საჯარო მოხელეთა კვალიფიკაციის სისტემატური ამაღლება შესაბამის სასწავლო და კვლევით ცენტრებში, როგორც საქართველოში ასევე უცხოეთში;
  - 11) ადგილობრივი ბიუჯეტით გათვალისწინებული ხარჯვითი ნაწილის გამჭვირვალობა;
  - 12) ადგილობრივი ბუნებრივი რესურსების (ტყე, მდინარე, სასარგელო წიაღისეული და სხვა) მართვაში თვითმმართველობის მაქსიმალურად ჩართულობა;
  - 13) ადგილობრივი სტატისტიკური სამსახურების მუშაობის ეფექტურობა.
  - 14) ადგილობრივი ტურისტული პოტენციალის მაქსიმალურად გამოყენება;
  - 15) სხვა ადგილობრივი პრიორიტეტების მაქსიმალურად გამოვლენა;
- ყოველივე ზემოდაღნიშნულიდან გამომდინარე ღრმად ვარ დარწმუნებული, რომ ცენტრალური ხელისუფლების მიერ მიღებულ იქნება სწორედ ისეთი კანონები, რომლებიც მაქსიმალურად უზრუნველყოფენ ცენტრსა და რეგიონებს შორის უფლებამოსილებათა კომპეტენციის მკაცრად გამიჯვნას, რაც საერთო ჯამში ადგილობრივი თვითმმართველობების ეკონომიკურ განვითარებას შეუწყობს ხელს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს კანონი «ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ»
2. საქართველოს კანონი «საბიუჯეტო კოდექსის შესახებ»
3. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი
4. ღვთამე გ. ჩიხლაძე ნ. სატრანსფერო პოლიტიკა და რეგიონების ფინანსური მხარდაჭერის აქტუალური საკითხები საქართველოში (იმერეთის მხარის მაგალითზე). საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია. ქუთაისი, 1-2 მაისი, 2010 წელი. (თემა; რეგიონალიზაცია, თანამედროვე რეგიონული ეკონომიკური და სოციალური პროცესები)
5. ჭიჭინაძე ბ. თვითმმართველი ერთეულების ბიუჯეტის ფინანსური დამოუკიდებლობის საკითხისათვის. საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია. ქუთაისი, 1-2 მაისი, 2010 წელი. (თემა; რეგიონალიზაცია, თანამედროვე რეგიონული ეკონომიკური და სოციალური პროცესები)
6. ჭიჭინაძე ბ. თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტის ფინანსური დამოუკიდებლობის პრობლემები. საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია, ქუთაისი, 16-17 მაისი, 2009 წელი. (თემა; გლობალიზაცია, მსოფლიო კრიზისი და სამხრეთ კავკასია)

7. ჭიჭინაძე ბ. საქართველოს ადგილობრივი თვითმმართველობების ფინანსური მხარდაჭერის აქტუალური საკითხები; სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია, ქუთაისი, 5-6 ნოემბერი, 2011 წელი. (თემა; ეკონომიკის და ბიზნესის თანამედროვე პრობლემები და განვითარების ტენდენციები) მიმღვნილი ქუთაისის უნივერსიტეტის 20 წლისთავისადმი
8. დორინა ე. რეგიონალური განვითარების რეგულირების მეთოდოლოგიური საფუძვლები. (რუსულ ენაზე) საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია. ქუთაისი, 1-2 მაისი, 2010 წელი. (თემა; რეგიონალიზაცია, თანამედროვე რეგიონული ეკონომიკური და სოციალური პროცესები
9. პროხოროვა ვ. ფროლოვა პ. რუბინ გ. სახელმწიფო და მუნიციპალური მმართველობა (რუსულ ენაზე) . კრასნოდარი; კუბსტუ. 2006

Boris Chichinadze

A.Tsereteli Kutaisi State University,
Doctoral Student

The strategic priorities of regional economical politics

Summary

In the conditions of the global financial economic crisis it is important, what budgetary-tax policy the central self-management conducts, whether the laws passed by them help to increase the independent budget of Local government and that it is necessary to do to increase degree of independent local government considerably, and also to improve the transport policy operating in Georgia.

In the article the attention also is paid to the questions that disturbs to the local self-government's development, why there is a few foreign and local investments what is necessary to do considerably to reduce the level of unemployment.

The above-stated article will tell about these questions and the ways of their decision.

In that way the self-government institutions have to find out the real priorities to provide the regional economical development.

რამაზ გერლიანი

ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დოქტორანტი

ეკონომიკური თავისუფლება და ეკონომიკური კრიზისები

ეკონომიკის წონასწორული მდგომარეობა არ არის მუდმივი უცვლელი პროცესი. ეკონომიკური პრაქტიკა ისტორიულად ამის მაგალითია; მაკროეკონომიკური წონასწორობის დარღვევა იწვევს ეკონომიკის სტაგნაციას, კრიზისს, შემდგომ კი მიმდინარეობს მისი რეაბილიტაციის პროცესი, ვიდრე ისევ არ ჩამოყალიბდება წონასწორობა ეკონომიკის ახალი აღმავლობის გზით.

ჩვენ უკვე ეკონომიკური თუ არაეკონომიკური ლიტერატურიდან ვიცით [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7], რომ სტაგნაციის პროცესს თან ახლავს ისეთი უარყოფითი მოვლენები როგორცაა: დანაზოგის, მშპ-ის, დასაქმების და შემოსავლების შემცირება, უმუშევრობის და ინფლაციის ზრდა და სხვა მახასიათებლები. საბოლოოდ კი ყოველივე ისევ დარეგულირდება და ეკონომიკური კრიზისი ციკლური ვარდნა უბრუნდება წონასწორულ მდგომარეობას, ყოველივე ეს კი ხორციელდება ციკლურად მისი შესაბამისი ფაზებით.

ამრიგად, ეკონომიკური თავისუფლება და ეკონომიკური კრიზისი ეკონომიკის ციკლურ

განვითარებაში მჭიდრო კავშირში იმყოფებიან.

თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში შევეცდებით ავხსნათ კრიზისის და ციკლური ვარდნის გამომწვევი რიგი მიზეზები, რომლებიც თანამედროვე პირობებში იკვეთება.

როგორც უკვე საყოველთაოდ ცნობილია, ეკონომიკურ კრიზისს გამოსახავენ ციკლურად, ხოლო ციკლს ყოფენ 4 ძირითად ფაზად: მწვერვალი (პიკი), ფსკერი (კრიზისი), დაცემა (დაქვეითება), აღმავლობა (გამოცოცხლება).

მაკროეკონომიკური წონასწორობის მთავარი პრობლემა მდგომარეობს ერთობლივი მიწოდების და ერთობლივ მოთხოვნას შორის წონასწორობის თანაფარდობის დარღვევაში. თუმცა როგორც ჩვენთვის ცნობილია ის მოიცავს აგრეთვე:

1. დანაზოგების და ინვესტიციების თანაფარდობას;
2. შრომაზე მოთხოვნისა და მიწოდების თანაფარდობას;
3. ინფლაციისა და უმუშევრობის თანაფარდობას.

ერთობლივი მოთხოვნის და ერთობლივი მიწოდების თანაფარდობის შესაბამისად არღვევს მაკროეკონომიკურ წონასწორობას და იწვევს ეკონომიკურ კრიზისს და ციკლურ რყევას. ხოლო რატომ ირღვევა მათ შორის წონასწორობა ამაზე გვაქვს გარკვეული წარმოდგენა – ანუ მოქმედებს ჭარბი დანაზოგი (შავი დღისთვის) რომელიც ჯ.მ. კეინსს ახსნილი აქვს „ფსიქოლოგიური კანონის“ მეშვეობით, დანაზოგის სიჭარბე როგორც მეცნიერთა უმრავლესობა თანხმდება წარმოადგენს ეკონომიკური კრიზისის ციკლური ვარდნის წანამძღვარს.

თანამედროვე პირობებში, როცა ადგილი აქვს ფასეულობათა ცვლას, ალბათ ეკონომისტებს მოცემულ ფაქტთან დაკავშირებით ყურადღებით მეცნიერული გააზრება გვმართებს. ვთანხმდებით რა გამოუყენებადი დანაზოგის ზრდა არის ეკონომიკური კრიზისის წანამძღვარი. თუმცა ვერ დავეთანხმები, რომ თანამედროვე პირობებში დანაზოგის ზრდა მხოლოდ აიხსნას „ფსიქოლოგიური ფაქტორით“. აღნიშნული პრობლემის განსაზღვრას ეხება სწორედ ჩვენი ანალიზი, სადაც შევეცდები გავაანალიზოთ დამატებით ის ფაქტორებიც, რომლებიც მოქმედებენ „დაგროვებაზე“ და მათი მოქმედება და გავლენა ანგარიშგასაწევია თანამედროვე ეკონომიკის პირობებში. აგრეთვე, ვისაუბრებთ იმაზეც, რომ დანაზოგის ზრდა აუცილებლად მივიჩნიოთ თუ არა კრიზისის და ციკლური რყევის გარდაუვალ პირობად - წანამძღვრად.

ამრიგად იმისათვის, რომ დანაზოგისკენ სწრაფვის მიზეზს დაუბრუნდეთ ერთობლივი მოთხოვნისა და ერთობლივი მიწოდების ურთიერთკავშირში უნდა ჩავვიყოთ.

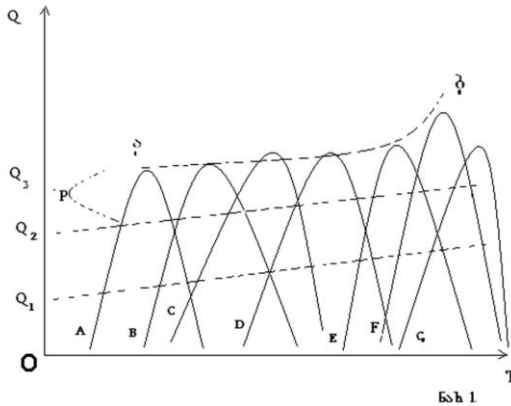
თანამედროვე პირობებში ადამიანის ზრდადი მოთხოვნილებები ატარებენ წარმოებაზე წინმსწრებ ტენდენციებს – რაც წარმოშობს დახვეწილ მაღალ მოთხოვნას, ხოლო ამ მოცემულობას მიწოდებამ ადექვატურად თუ ვერ უპასუხა უკვე მათ შორის ადგილი აქვს თანხვედრი გარიგებების დარღვევას ანუ „დისბალანს“, ეს არ არის სიტუაცია ბაზარზე საქონლის სიჭარბის არამედ ბაზარზე „X“ ახალგაზრდა საქონლის ნაკლებობა, დეფიციტია, რომელზეც წინმსწრები მოთხოვნა წარმოშობილი.

შესაბამისად ამ პროცესს ერთის მხრივ საქონლის სიჭარბე ახასიათებს, სინამდვილეში კი საქმე გვაქვს ერთობლივი „მიწოდების დაბერებასთან“ (მოძველებასთან, მოცემულის მიმართ ადექვატური ტერმინი ჯერ ეკონომიკურ ლიტერატურაში არ გხვდება ამიტომ ასე მოვიხსენიებთ „ერთობლივი მიწოდების სიბერე“), რომელზეც ახალი ერთობლივი მოთხოვნა არა-ადექვატურად ანუ უარყოფითად რეაგირებს. ამ დროს აღმავლობის ფაზაში შემოსავლები იზრდებიან და აძლიერებენ „ნოვაციური“ საქონლის მოლოდინს.

ხეშო აღნიშნულ შემთხვევაში მომხმარებლებს მეტი სტიმული ეძლევათ დაზოგვისაკენ. ვინაიდან არის ფული, არის საქონლისა და მომსახურების შეძენის სურვილიც, თუმცა ბაზარზე მოცემული საქონელი ვერ პასუხობს წინმსწრებ ახალ სასურველ მოთხოვნილებებს და შესაბამისად მოთხოვნაც სუსტდება (ამის მაგალითად არც თუ ისე შორეული წარსული კომუნისტური პერიოდი შეგვიძლია მოვიყვანოთ).

დავედით იქამდე, რომ დაზოგვის მნიშვნელოვან მიზეზად ჩავთვალოთ ერთობლივი „მიწოდების სიბერე“ მ.შ. ახლა განვმარტოთ თუ რატომ ხორციელდება ერთობლივი „მიწოდების დაბერება“.

საქონლის სასიცოცხლო პერიოდები

მოგეხსენებათ, რომ ნებისმიერ საქონელი ან საქონელთა ჯგუფს ახასიათებს ბაზარზე სასიცოცხლო პერიოდი /ციკლი/, ანუ პერიოდი ერთი სახეობის საქონლის ბაზარზე შესვლის, დამკვიდრების, სიმწიფის, ბაზრიდან გასვლის. (აღნიშნული უფრო ნათლად ჩანს ნახაზზე 1.)

- CPI- ფასები (P- მოგება)
- T- დროთი პერიოდი
- “ა” და “ბ” ციკლის სრული (4 ფაზიანი) მონაკვეთი
- A,B,C,D და ა.შ სხვადასხვა საქონლისა და მომსახურების სასიცოცხლო ციკლის მრუდები.

- Q1 – საქონლის სასიცოცხლო ზღვარი
- Q2 – საქონლის ბაზარზე დამკვიდრების პერიოდი
- Q3 – საქონლის სიმწიფე- მომგებიანობის პერიოდი

ამრიგად, ნახაზიდან ჩანს საქონლის (მომსახურების) ბაზარზე მოქმედების პერიოდი, თუ მიწოდებამ დროულად ვერ უპასუხა „A” დაბერებული საქონლიდან „B” ახალ ნოვაციურ საქონელზე გადასვლა, მისი ჩანაცვლება მაშინ ადგილი ექნება „მიწოდების სიბერეს” და შესაბამისად გადახდისუნარიანი მოთხოვნის კლებასაც, თუნდაც შემოსავლების ზრდის კვალობაზე. რასაც მიყვავართ საბაზრო წონასწორობის დარღვევამდე. ჩვენ არ უარვყოფთ იმას, რომ დაზოგვისადმი „ზღვრული მიდრეკილება” არსებობს შემოსავლების ზრდის პარალელურად, მაგრამ მხოლოდ დანაზოგის ზრდის ახსნა ამ კუთხით თანამედროვე პირობებში სრული ჭეშმარიტება ვერ იქნება. ვინაიდან იგივე ფსიქოლოგიური ფაქტორია ისიც, რომ „დამიანი რაც უფრო მეტს მოიხმარს, მით მეტის მოხმარების სურვილი უჩნდება” ოღონდ თვისობრივად უკეთეს და უფრო თანამედროვე საქონელზე და მომსახურებაზე.

ამრიგად, მზარდი შემოსავლების შესაბამისად იზრდება მოხმარებაც, მაგრამ თუ „მიწოდება დაბერებულია”, მაშინ არ იხარჯება შეოსავლის ზრდის პროპორციულად. ვინაიდან თანამედროვე პროგრესულ პირობებში, როდესაც ბაზარზე უამრავი სახის საქონელი იყრის თავს ეს ასუსტებს გაჯერების ფაქტორს და შეაბამისად ზღვრულ მოხმარებასაც.

შეიძლება თვისობრივად ერთი საქონელი (მომსახურება) მარავალი გაუმჯობესებითა და სხვადასხვა ფორმით შეგვხვდეს დროის მცირე პერიოდში ხარისხისთვის და გემოვნებისთვის უკეთესი მახასიათებლებით, რომ ჩვენ გაჯერების გრძნობის აღქმაც კი არ გვხვდეს წილად. თუმცა ეს იმ შემთხვევაში, თუ მიწოდება მოქმედებს ადექვატურად ანუ ახერხებს ბაზრის, მომხმარებლების მოთხოვნილებათა ზუსტ განჭვრეტა-პროგნოზირებას და ბაზარს აწვდის ნოვაციურ საქონელს (მომსახურებას).

მაგრამ ისმის კითხვა როგორ მოახერხოს ეს? - აქ კი უნდა დაუბრუნდეთ დანაზოგებს და ეკონომიკურ თავისუფლებას. დანაზოგი ეკონომიკური აღმავლობისას იზრდება – ხოლო ეკონომიკა მუდმივად განუხრელი აღმავალი ხაზით ვითარდება. თუმცა ზოგჯერ უფრო ნელი ტემპით ზოგჯერ უფრო დაჩქარებულად და ამას წონასწორობის დარღვევას და კრიზისს უწოდებთ და ავსახავთ ციკლურად. მ.შ. დანაზოგი შესაბამისად ციკლისა იზრდება მაგრამ არა თანაბარზომიერად.

მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენ უკვე ვახსენეთ ციკლური ვარდნის წანამძღვარს წარმოადგენს დანაზოგის ზრდა, ყოველთვის როდია დანაზოგის ზრდა კრიზისის საშიშროების მატარებელი, არამედ მხოლოდ მაშინ, თუ მისი ინვესტირება არ მოხდა ოპტიმალურად ახალ ნოვაციურ დარგში. მტკ გასავითარებლად და ახალი ინტენსიური წინსვლის მასტიმულირებლად. ხოლო თავისუფალი ინვესტირება ვერ ხორციელდება თუ ეკონომიკური თავისუფ-

ლება დაბალია და თუ ხორციელდება არა იმ მიმართულებით რაზეც საზოგადოებრივი ანუ მომხმარებელთა ინტერესებია მიმართული.

რომ დაუბრუნდეთ წონასწორობას დანაზოგსა და ინვესტიციებს შორის მაკროეკონომიკური დონეზე, ის შეესაბამება დანაზოგსა და ოპტიმალურად (სწორად) დაბანდებულ ინვესტიციებს შორის თანაფარდობას. ანუ რეალურად რას ნიშნავს ეს, თუ ინვესტირება არ იქნა დროულად ახალ ოპტიმალურ სფეროში ის მხოლოდ იწვევს „დაბერებული მიწოდების“ ზრდას და დაარღვევს ჰარმონიულ პროპორციას ერთობლივ მოთხოვნასა და ერთობლივ მიწოდებას შორის, რაც წინაპირობას ქმნის კრიზისის და ციკლური ვარდნის.

ეს ვითარება შემდეგნაირად ისახება (იხ. ნახ. 1.): ნახაზის შესაბამისად, თუ “B” საქონლის მიწოდების სიმწიფის პერიოდში, თუ უკვე არ განხორციელდა ინვესტიცია “A” ახალგაზრდა საქონლის წარმოებაზე და არ განხორციელდა ბაზარზე მიწოდება, რომლის შესაბამისი მოთხოვნად გარდასაქმნელი მოთხოვნილება (მოლოდინი) არსებობს, მაშინ „მიწოდების სიბერე“ გარდაუვალა, რაც როგორც უკვე ავღნიშნეთ მხოლოდ საწყის ეტაპზე გაზრდის დანაზოგებს.

თუ ინვესტირება განხორციელდა მაგრამ არა ოპტიმალურად (არა ეკონომიკურად თავისუფალ გარემოში) ამ შემთხვევაშიც მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის ჰარმონიული კავშირი მაინც დაირღვევა” ანუ თუ სიმწიფის პერიოდში ინვესტირება განხორციელდა “მწიფე” „ა“ საქონლის (მომსახურების) წარმოებაზე („A“-ს და „B“-ს მივიჩნევთ საქონელთა ერთობად) ამ შემთხვევაშიც დისბალანსი მაინც გადაუვალა და მართლაც უკვე იქნება სიჭარბე „დაბერებული მიწოდების”, რაც ან ეკონომიკის კრიზისულ ვითარებამდე მიგვიყვანს საერთაშორისო დონეზე ან ინვესტიციების გადადინებას გამოიწვევს (მაგ: ქვეყნიდან-ქვეყანაში ან რეგიონიდან რეგიონში).

ყოველივედან გამომდინარე მივდივართ იქამდე, რომ საჭიროა ინვესტიციების დაბანდება ნოვაციებისა და მტკ-ში. ვინაიდან ახალ „A” საქონლის (მომსახურების) მიწოდებაზე გადასვლა მოითხოვს უპირველეს ყოვლისა, „B” დაბერებული საქონლის საწარმოო უკვე მორალურად გაცვეთილი ფონდების მოდერნიზება-გადაიარაღებას და მომსახურეთა კვალიფიკაციის ამაღლება-გადამზადებას, ან კიდევ ახალი პროფესიების დაუფლებას. უმეტეს შემთხვევაში სრულიად ახალ ნოვაციურ ტექნოლოგიებზე გადასვლა, ახალი ფონდების შექმნას თვისობრივად ახალ გადამზადებულ ან სრულიად ახალი კვალიფიკაციის პერსონალის მოზიდვას და ა.შ.

რაც თავის მხრივ არჩევანის მრავალფეროვნებას უზრუნველყოფს ხოლო არჩევანის მრავალფეროვნება მთავარი მახასიათებელია ეკონომიკური თავისუფლებისთვის. ანუ რაც მეტია ასარჩევი ალტერნატივები მით მეტია ეკონომიკური თავისუფლება.

ამრიგად, ადგილი აქვს უკვე თვით შრომის მოთხოვნა-მიწოდების თანაფარდობის ცვლილებასაც. თუ დროულად ვერ მიეწოდა მოთხოვნის შესაბამისად კვალიფიციური შრომის რესურსი, ეს უკვე ზეგავლენას მოხდენს ერთობლივ მიწოდებაზე უარყოფითად, გაზრდის უმუშევრობას და უარყოფითად იმოქმედებს შემოსავლებზე და რა საკვირველია დაზოგვის პოტენციალზეც. აქ კი უშუალოდ უნდა ერთვებოდეს სახელმწიფოს პოლიტიკა ეკონომიკური თავისუფლების ამაღლებისა და განათლების სფეროში, ვინაიდან განათლება და თავისუფლება ეს ის სფეროა, რომელსაც ჭირდება სახელმწიფოს პოლიტიკის მხარდაჭერა, სწორედ ამ ვითარებას შეესაბამება ის საზოგადო ჭეშმარიტება როგორცაა „განათლებაში ჩადებული ინვესტიცია ყველაზე სარგებანად დაბანდებული ინვესტიციაა”.

საბოლოოდ ჩვენს მიერ ჩატარებული ანალიზი გვიჩვენებს, რომ დანაზოგის ზრდა სრულებითაც არ არის სავალალო და საშიში, თუ ის ინვესტირებული იქნება ოპტიმალურად პროგრესირებად დარგებში წინმსწრები მოთხოვნილებების შესაბამისად. თუმცა დანაზოგის ზრდა თავისმხრივ სიგნალი უნდა იყოს როგორც სახელმწიფოსთვის, ასევე კერძო სამეწარმეო სუბიექტებისთვის იმისა, რომ ინვესტირება ვერ ხორციელდება ოპტიმალურად და საჭიროა სახელმწიფოს მხრიდან მის ხელთ არსებული ბერკეტების (ფისკალური და მონეტარული) ამოქმედება ეკონომიკური თავისუფლების მხარდასაჭერად, ხოლო კერძო სუბიექტებისთვის გადახედვა ბაზარზე მდგომარეობის, ვინაიდან ეს არის შანსი მათთვის ახალი შესაძლო მოთხოვნილების გამოცნობისა და მისი დაკმაყოფილებისა, რაც უკვე ნიშნავს ახალ სამოღვაწეო ნიშის მოპოვებას.

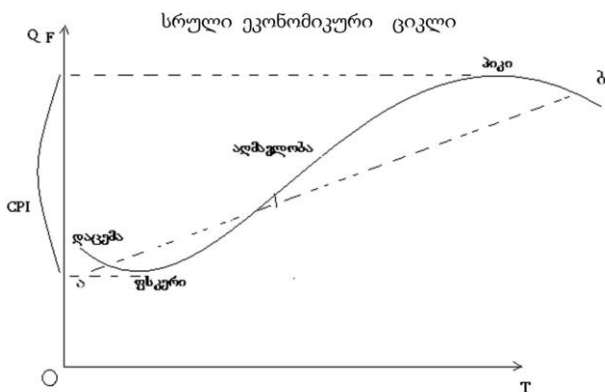
აღნიშნულს კი ჭირდება ეკონომიკური თავისუფლება, მძლავრი მარკეტინგული სამსახურები და ძლიერი თანამედროვე მენეჯმენტის საფუძველზე მოქმედი კერძო სფერო. აღსანიშნავია, რომ ამ უკანასკნელთ თანამედროვე თავისუფალი ეკონომიკის პირობებში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ეკონომიკის წონასწორული მდგომარეობას.

თანამედროვე პირობებში საბანკო სფეროსა და კერძო სუბიექტებს შორის თანამშრომლობის მრავალფეროვნების კვალობაზე შეიძლება კიდევ ერთი გარემოების ახსნა, რომელსაც უშუალო კავშირი აქვს კრიზისთან და შესაბამისად ეკონომიკურ თავისუფლებასთან.

დაზოგვისადმი ადამიანთა მიდრეკილების თეორიის თანახმად – ერთ-ერთი დაზოგვისადმი სწრაფვის მიზეზად ძველი მიდგომით შეიძლება დაგვესახელებინა შემოსავლების აკუმულირება ისეთი საქონლისა და მომსახურების შესაძენად, რომელსაც სუბიექტთა შემოსავალი ერთჯერადად ვერ ყოფნის (ვთქვათ, ერთი თვის შემოსავალი, ხელფასი, და ა.შ) თანამედროვე პირობებში შესაძლებელია ნებისმიერი სახის პროდუქტის (დოვლათის) შექმნა კრედიტის სახით ანუ დაუშვათ 200 ლარიანი შემოსავლით, ჩვენ რაღაც „X“ საქონელს შესაძენად, რომლის ფასიც 1600 ლარს წარმოადგენს გვიხდებოდა დანაზოგის კეთება გარკვეული პერიოდის განმავლობაში ვთქვათ 10 თვე. თანამედროვე პირობებში ეს შეიძლება ჩანაცვლდეს კრედიტით და შევიძინოთ მისი მეშვეობით. რაც ზრდის ეკონომიკურ სუბიექტთა არჩევანის თავისუფლებას, თავისხმრივ ამცირებს დაზოგვისადმი მიდრეკილებას და აბათილებს მიდგომას დანაზოგის აკუმულირებისა საქონლის შესაძენად.

აღნიშნულ ვითარებას აქვს რასაკვირველია დადებითი და უარყოფითი მხარეებიც ეკონომიკური კრიზისის გამოწვევისა და ციკლური ვარდნის თვალსაზრისით.

ვარდნის პროცესზე უმეტეს წილად მოქმედებს არა უშუალოდ დანაზოგი, არამედ არარენტაბელური ინვესტიციები. როდესაც უკვე იწყება ვარდანა, იმ პერიოდისთვის უკვე არსებობს სტიმული უმუშევრობის გაღვივებისთვის ის უკვე ვარდნის დასაწყისშივე სცილდება ბუნებრივ დონეს და იწყება ჩვენთვის ნაცნობი ციკლური უმუშევრობა (იხ. ნახ. 2) ამ პერიოდისთვის ადგილი აქვს არჩევანის შეზღუდვას (მაშასადამე თავისუფლების) და როგორც უკვე ვიცით ფასების დაცემას „დაბერებულ საქონელზე“. ფსკერზე ყოფნისას კი უმუშევრობა მაქსიმუმს აღწევს აგრეთვე მიმდინარეობს ინფლაციური პროცესი, რომელიც ზომიერზე მეტია, ხოლო ამ შემთხვევაში „ვილიპსის მრუდის“ შესაბამისად უმუშევრობა იწყებს შემცირებას ინფლაციის ზრდის კვალობაზე.

ნახ 21

- QF- საქონლის რაოდენობა ეკონომიკური თავისუფლების პირობებში
- CPI- ფასები (P- მოგება)
- T- დროთი პერიოდი
- “ა” და “ბ” ციკლის სრული (4 ფაზიანი) მონაკვეთი

ინფლაცია დარტყმას აყენებს უპირველეს ყოვლისა, დანაზოგებს და ამის კვალობაზე

დაზოგვისადმი სტიმული მცირდება რაც რეანიმაციის დადებით ინსტრუმენტად შეიძლება ჩაითვალოს, აგრეთვე შეუძლია ასტიმულიროს დასაქმება.

მივიჩნევთ, რომ ვარდნის პროცესში ინვესტიციების ზრდისას იზრდება მულტიპლიკატორი და აქსელერატორი, რაც კიდევ უფრო ამძაფრებს ვარდნის სიმძიმეს. აგრეთვე ეს დამოკიდებულია იმაზე, თუ ინვესტირება ვარდნის ფაზაში რამდენად სწორად იქნება განხორციელებული ანუ ინტენსიური გზით თუ გამოვიყენებთ ნოვაციების ინვესტირებისთვის, ის აუცილებლად თუნდაც ვარდნის ფაზაშიც კრიზისის დაძლევის უწყობს ხელს. ამ შემთხვევაში ვარდნის სიღმე იქნება ნაკლები და მალევე დაიწყება რეანიმაციული პროცესი.

ამრიგად თუ სწორი ეკონომიკური პოლიტიკა ტარდება მონეტარულ და ფისკალურ სფეროში შესაძლებელი მათი მეშვეობით ეკონომიკური თავისუფლების უზრუნველყოფა და ციკლური კრიზისის მართვა.

ჯ.მ კეინის „ანტიკრიზისული რეცეპტი“, ეკონომიკური კრიზისისას მისი ვარდნისას მიზანშეწონილია მოკლე ვადიან პერიოდში. მიუხედავად იმისა, რომ ერთის შეხედვით ის ეწინააღმდეგება ეკონომიკური თვისუფლების პრინციპებს. თუმცა მისი გამოყენება არ არის გათვლილი გრძელვადიან პერიოდზე და ის მოკლე ვადიან პერიოდში კრიზისიდან გამოყვანას ემსახურება.

ხოლო, გრძელვადიან პერიოდში უფრო ეფექტიანია, მათმორის ეკონომიკური თავისუფლების თავალსაზრისითაც „ლაფერის ეფექტად“ წოდებული პოლიტიკის გამოყენება, რაც გაახანგრძლივებს აღმავლობის პერიოდს მეტი ეკონომიკური თავისუფლებისა და ეკონომიკის სტაბილურობის /წონასწორობის/ გზით ხანგძლივი პერიოდის მანძილზე.

ლაფერის პოლიტიკის პარალელურად თავისუფლი ინვესტირების ხელშეწყობით შესაძლებელია ციკლური რყევის ამპლიტუდის შემცირება, ეკონომიკის პიკური მდგომარეობის გაახანგრძლივება და ამით ღრმა ეკონომიკური კრიზისის არიდება.

ეკონომიკის ციკლური ცვალებადობა გარდაუვალია. ჩვენი როგორც ეკონომიკის სტრატეგიების მიზანი არაა და ვერც იქნება ციკლური სვლის შეჩერება, არამედ კრიზისის (დაცემის) შემსუბუქება და ვარდნის ციკლის სიღრმისა და დროითი ხანგძლიობის შემცირება ეკონომიკური თავისუფლების მაქსიმალური უზრუნველყოფით.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბუთხუზი თ. შესაძლებლობის აღსრულება. თბ., 2008
2. დარბუაშვილი ნ. ეკონომიკური კრიზისი და მისი დაძლევის კონცეპტუალური მიმართულებანი თბ. 1999
3. თეთრუაშვილი მ. სახელმწიფოს ეკონომიკური როლი თავისუფლების პირობებში, „სოციალური ეკონომიკა“. თბ., #4, 2007
4. მიზესი ლ. ფ., ჰაეკი ფ. ფ., ლიბერალიზმის საფუძველი, თავისუფლების ბიბლიოთეკა. წიგნი I. თბ., 2004
5. სამუელსონი პ., ნორდჰაუსი უ., „ეკონომიკა“ ტ.4, თბ., 2000
6. ჩხაიძე ი., ტორონჯაძე თ. „სვპ“ სისტემა. თბ., 2003
7. ჩხაიძე ი. როგორ გავმდიდრდეთ ანუ ჩვენი გზა ეკონომიკურ კეთილდღეობისაკენ. თბ, 1999
8. <http://www.nplg.gov.ge/ec/ka/cart/search.html?cmd=search&pft=biblio&qs>
9. <http://www.tsu.edu.ge/data/file-db/library/PHD-Eka%20Gegeshidze.pdf>
10. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/spn/2009/spn0904.pdf>
11. <http://ucAtlas.ucsc.edu/sap.php>
12. <http://www.nplg.gov.ge/dlibrary/collect/0002/000418/Tushishvili%20N.pdf>
13. <http://www.conference.ge/index.php/topic/6522-ekonomikuri-tavisuflebis-khari/>
14. <http://nesgeorgia.org/search.php>
15. <http://www.youtube.com/watch?v=jCaUA5l-bYc>
16. <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704113504575264513748386610.html?mod=djemEditorialPage-h>

Economic Freedom and Economic Crisis

Summary

Economic freedom and economic crisis have a strong correlation from the point of view of economic cycles. Taking into consideration this point, the article discusses the reasons of the crisis and the cycles emerging in the free market economies. It is given an explanation of the main problem of macroeconomic imbalances as well – imbalances in the aggregate demand – supply of.

In the modern economy any increasing wants (requirements) of society are always in excess of providing by industries, but this fact challenges the arising of a new demand. In such a case, if the latter one is not responded by the side of the supply adequately, that gives the violation of crossing transactions – “imbalances”.

The article argues that “the more income the more consumption level”, but if the supply does not respond to any new demand, the marginal propensity to consume decreases – the cost does not follow the income proportionally.

Despite the fact that growth of savings is a precondition of cyclical downfall, the increase of savings is not always the reason of it. It is only the case, when savings are not invested in any innovative field.

We consider that the growth of investments increases multiplier and accelerator effects in the process of the fall, what do hasten the process towards the down. It also depends how right investments are managed in this process. But if they go directly to any innovative field, it helps to be overcome the crisis sooner.

In the period of crisis, J.M. Keynes “the anti-crisis recipe” is expedient only for short term. For the long-run period more convenient is to be used the policy called as “Laffer Effect”, which will make longer the reviving period with more economic freedom and adjustment policies.

Cyclic dynamics of the economy are inevitable. The aim of economic strategists is not stopping cyclic process totally, but facilitating of the deep of economic downfall in as soon as possible short time by maximum using of the economic freedom.

თამილა თურმანიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის დოქტორანტი

ეკონომიკური გლობალიზაცია, თანამედროვეობის მთავარი გამოწვევა

მსოფლიო ეკონომიკური გლობალიზაცია ბოლო წლებში სულ უფრო მასშტაბურ ხასიათს ღებულობს.

მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების წინსვლამ საგრძნობლად შეამცირა კომუნიკაციისა და გადაზიდვის შემაფერხებელი ფაქტორები. დღეისათვის ოკეანეში გადაზიდვის ღირებულება ნახევარია, ვიდრე ეს იყო 1930 წელს. კომპიუტერის ღირებულება შემცირდა 80%-ით, ვიდრე ეს იყო 1990 წელს. მნიშვნელოვნად შემცირდა საერთაშორისო ვაჭრობისა და ინვესტიციების ღირებულება. სწორედ ეკონომიკური გლობალიზაციის შედეგია გლობალური წარმოება (ბიზნესი). მაგალითად, ფორდი გერმანული წარმოების მანქანაა, მისი სიჩქარეთა სისტემა-კორეუ-

ლია, სატუმბო სისტემა-ამერიკული, ძრავის სისტემა-ავსტრალიური. ამ ტიპის გლობალური წარმოება შესაძლებელი გახდა ტექნოლოგიური წინსვლის შედეგად. თუ ეკონომიკურ წინსვლას და ეკონომიკურ განვითარებას ვივარაუდებთ როგორც ტექნოლოგიურ მამოძრავებელ ძალას ეკონომიკური გლობალიზაციისა, მაშინ ბაზარზე განხორციელებული რეფორმა მთელს მსოფლიოში უნდა განვიხილოთ როგორც ინსტიტუციური მამოძრავებელი ძალა ამ ტენდენციისა. ბევრმა ქვეყანამ შეამცირა სატარიფო და არა სატარიფო ბარიერები, უფრო და უფრო მეტი ქვეყანა სხვა ქვეყნებში ქმნის მიმდინარე ანგარიშებსა და კაპიტალს.ეს ყველაფერი სტიმულირებას აძლევს ვაჭრობისა და ინვესტიციების განვითარებას.

მულტინაციონალური კორპორაციები (MNCs) გახდა მთავარი მატარებელი ეკონომიკური გლობალიზაციისა. ისინი მსოფლიო წარმოების ორგანიზებითა და რესურსების განაწილებით ახდენენ საკუთარი მოგების მაქსიმიზაციას. 1996 წელს მსოფლიოში 44 000 მულტინაციონალური კორპორაცია არსებობდა, რომლებსაც 280 000 შვილობილი კომპანია და ფილიალი ჰქონდათ. 1997 წელს ამერიკის შეერთებული შტატების პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების 80 % მულტინაციონალური კორპორაციები ფლობდნენ. 70 % ტექნოლოგიური გზავნილებისა მიმდინარეობდა მულტინაციონალურ კორპორაციებს შორის.

გლობალიზაციის ფინანსური სექტორი სწრაფად განვითარებადი და ყველაზე გავლენიანი ასპექტია ეკონომიკური გლობალიზაციისა. საერთაშორისო ფინანსები პირველ რიგში ემსახურება საერთაშორისო ვაჭრობას და საინვესტიციო საქმიანობას. თუმცა ეკონომიკური გლობალიზაციის განვითარებასთან ერთად ის უფრო და უფრო დამოუკიდებელი ხდება. საქონლისა და შრომის ბაზართან შედარებით, ფინანსური ბაზარი ერთადერთია, სადაც აქტიურად მიმდინარეობს გლობალიზაციის რეალური პროცესები. 1970 წლიდან ტრანსსასაზღვრო კაპიტალის მოძრაობა გახდა უფრო მზარდი. 1980 წელს საერთო მოცულობა ტრანსსასაზღვრო ოპერაციების, აქციები და ობლიგაციები ძირითადად განვითარებულ ქვეყნებში იყო არანაკლებ 10 %, თუმცა ეს ციფრი გაიზარდა და 1995 წელს 100% მიაღწია.

განვითარებული ქვეყნები მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ ეკონომიკური გლობალიზაციის პროცესში. 1996 წელს ექსპორტის საერთო მოცულობა 4,057 მილიარდი იყო, ეს საერთაშორისო ვაჭრობის 81,7% შეადგენდა. 1995 წელს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები მთელს მსოფლიოში შეადგენდა 85,1%, ეს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები განხორციელებული იყო 10 განვითარებული ქვეყნების მიერ, მათ შორის არიან შვედეთი, შვეიცარია და ნიდერლანდები.

განვითარებული ქვეყნების მნიშვნელოვანი როლი ეკონომიკური გლობალიზაციის პროცესში, არის აგრეთვე ის ფაქტი რომ სწორედ ისინი განსაზღვრავენ წესებს საერთაშორისო ეკონომიკურ ბირჟებზე. არსებულ წესებს საერთაშორისო ეკონომიკურ საქმიანობაში აქვს კარგი ასპექტი მასობრივი წარმოების სოციალიზირებით, ეს წესები განსაზღვრულია განვითარებული ქვეყნების მიერ. საერთაშორისო ეკონომიკური და ფინანსური ორგანიზაციები კონტროლდება შეერთებული შტატებისა და დასავლეთის სხვა ქვეყნების მიერ. ისინი ამ ქვეყნებს იყენებენ რათა ხელი შეუწყონ და წინა პლანზე წამოწიონ გლობალიზაციის განვითარება. ამავ დროს ისინი არიან ბენეფიციარები ეკონომიკური გლობალიზაციისა.

2010 წლის ნოემბერში, შეერთებულ შტატებსა და ჩინეთს შორის დაიდო ხელშეკრულება რომლის საფუძველზე ჩინეთი გახდა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის (WTO) წევრი. ამით ჩინეთმა გადადგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯი რათა კიდევ უფრო აქტიურად ჩართულიყო მსოფლიო ვაჭრობაში. მოცემული შეთანხმების საფუძველზე ჩინეთში დაჩქარდა ეკონომიკური სისტემის რეფორმა და ამით ჩინეთი ჩაერთო ეკონომიკური გლობალიზაციის პროცესში. ეს არის მომგებიანი ხელშეკრულება, ერთის მხრივ ამერიკის შეერთებულ შტატებს შეუძლია გაზარდოს საქონლის ექსპორტი და მომსახურება ჩინეთში რაც ხელს შეუწყობს უფრო მეტი სამუშაო ადგილების შექმნას. მეორეს მხრივ, ჩინეთს შეუძლია გაზარდოს მისი წილი ამერიკის ბაზარზე, გარდა ამისა მოწინავე ტექნოლოგიები, მართვის გამოცდილება და კაპიტალი შესაძლებელია წარმოდგენილი იქნას განვითარებული ქვეყნებიდან, ზეწოლა საერთაშორისო კონკურსზე გახდა მამოძრავებელი ძალა რეფორმისა და გარე სამყაროს მიმართ გახსნაზე.

დღეს მთავარი ამოცანაა საერთაშორისო ბაზარზე დინამიზმის შენარჩუნებით ხელი შეეწყოს ეკონომიკური გლობალიზაციის სამართლიანობას, სულიერი ზრდის წახალისებას, თავისუფლებას და პასუხისმგებლობის ამაღლებას. ჩვენი მთავარი ამოცანაა უკეთესად გავიგოთ ეკონომიკური გლობალიზაციის სირთულეები. ვაცნობიერებ რომ ღრმა გლობალური ცნობიერება ავსებს ჩვენს ინდივიდუალურ და საზოგადოებრივ სულიერებას. ჩვენ წინ უნდა აღვუდგეთ იმ ფაქტს რომ ჩვენი რეალური გამოცდილება არის უნივერსალური, ჩვენ უნდა წავახალისოთ სასაქონლო, სამრეწველო და საფერძო შეთანხმებები, ერებს, ორგანიზაციებსა და საზოგადოებას შორის, რომელთაც სურთ ხელი შეუწყონ მდგრად კულტურას, თავი უნდა დავიზღვიოთ ინტელექტუალური საკუთრების მისაკუთრებაში საერთაშორისო ვაჭრობის დროს, რომელიც ითვალისწინებს ყველა სახის მედიკამენტებს, სასუქებს და მავნე ორგანიზმების კონტროლს.

სავაჭრო შეთანხმებებში როგორცაა „შეთანხმება ჩრდილო ამერიკის თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ“ (NAFTA) და „ამერიკის თავისუფალი ვაჭრობის ზონა“ (FTAA) დაცული უნდა იყოს საჯარო პოლიტიკის დებულებები და წესები, ბავშვთა დაცვის, შრომისა და გარემოს დაცვის წესები.

საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, მსოფლიო ბანკი, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია და სხვა საერთაშორისო საფინანსო და სავაჭრო დაწესებულებები უნდა გახდეს გამჭვირვალე და დემოკრატიული საზოგადოებისა და ქვეყნებისათვის.

თანდაყოლილი ღირებულება და ღირსება ყველა ადამიანისა: მოწოდებული ვართ მონაწილეობა მივიღოთ ყველა ორგანიზაციის მუშაობაში, რომელიც ხელს უწყობს ადამიანის უფლებების დაცვას, სამართლიან დასაქმებას და ეკოლოგიურ სამართლიანობას. ქვეყნები პასუხისმგებლები არიან მოითხოვონ საგარეო და საშინაო კომპანიების გადასახადები, შეუქმნან ხელქვეითებს საარსებო მინიმუმი, შეუქმნან ჯანსაღი და უსაფრთხო გარემო, პატივი სცენ მათ. შრომის სტანდარტებში ჩართული უნდა იყოს გაერთიანებული ერების საერთაშორისო შრომის ორგანიზაცია. ამასთანავე მნიშვნელოვანია ცხოვრების ხარისხის მაჩვენებელი, როგორცაა ბავშვთა სიკვდილიანობა, წიგნების გავრცელება და განათლების დონე.

1950 წლიდან 1999 წლამდე მსოფლიო შიდა პროდუქტის საშუალო წლიური ზრდის საერთო მაჩვენებელი 3,8% იყო, საშუალო წლიური ზრდის ტემპი სავაჭრო საქონლისა ამ პერიოდში იყო 6,2%, 1980 წლიდან 1999 წლამდე სავაჭრო მომსახურების წლიური ზრდის ტემპი 7,0% იყო. 1982 წლიდან 1999 წლამდე პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების საშუალო ზრდის ტემპმა 13% შეადგინა.

ეკონომიკური გლობალიზაცია არის გლობალური ინტეგრაციის გაზრდა, არა მარტო ბაზარზე არამედ ფინანსურ სისტემაში, სავაჭრო, საკომუნიკაციო და ტექნოლოგიურ სისტემაში, კანონებში, რომელიც გზას უვლის ტრადიციულ ეროვნულ, კულტურულ, ეთნიკურ და სოციალურ საზღვრებს. თუმცა არ არსებობს ეფექტური გლობალური მარეგულირებელი სისტემა რომელიც გააკონტროლებს ეკონომიკურ გლობალიზაციას. დადგენილი ეკონომიკური გლობალიზაციის წესები შეიქმნა სავაჭრო შეთანხმებების, საერთაშორისო სამართლის და დომინირებული ქვეყნების მიერ. ეს წესები აუმჯობესებს კაპიტალის კონტროლს, ინტელექტუალური საკუთრების უფლებას, საჯარო მომსახურებას და იმ სუსტ კანონებს, რომელიც იცავს შრომის, ჯანმრთელობის, უსაფრთხოებისა და გარემოს დაცვის წესებს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. François Chesnais, Grazia Ietto-Gillies, Roberto Simonetti, European Integration and Global Corporate Strategies, Publishing House “Routledge”, 2000
2. John H. Dunning, Sarianna M. Lundan, Multinational Enterprises and the Global Economy, Edward Elgar Publishing, Publishing House “Routledge”, 2008
3. Rajneesh Narula, Multinational Investment and Economic Structure: Globalization and Competitiveness, London: Publishing house “Routledge”, 1999

Economic globalization, the major challenge of modern times

Summary

The study of the present paper is the problem with economic globalization that it has not gone far enough. Major barriers to trade remain in key sectors of export interest to developing countries such as agriculture and textiles and clothing, and trade remedy actions (antidumping, countervail, and safeguards) have proliferated (often directed at developing countries), in many cases replacing prior tariffs. Indeed, tariffs facing developing country exports to high-income countries are, on average, four times those facing industrial country exports for manufactured goods and much higher again for agricultural products. Agricultural subsidies in developed countries further restrict effective market access by developing countries. Economic estimates have found that the costs of protection inflicted on developing countries by developed countries negate most or all of the entire value of foreign aid in recent years. Our vision of the world as an interconnected web challenges us to turn from self-serving individualism toward a relational sense of ourselves in a global community, and toward practices that help create economic structures designed to serve the common good. We are called to bring our Unitarian Universalist Principles to our understanding of economic globalization and to help mitigate its adverse effects.

ნატო ჩადუნელი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
დოქტორანტი

საერთაშორისო კორპორაციების როლი გლობალიზაციის სოციალურად ორიენტირებული მოდელის დანერგვაში

თანამედროვე საზოგადოებრივი განვითარება მიმდინარეობს გლობალიზაციის პროცესის ფარგლებში. გლობალიზაცია ბევრ პროგრესულ ცვლილებას განაპირობებს, თუმცა მას თან ახლავს მრავალი მწვავე სოციალური და ეკოლოგიური პრობლემა. გლობალიზაციის ძირითად სუბიექტებს შორის მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია საერთაშორისო კორპორაციებს. ანტიგლობალიზების მთავარ სამიზნეს სწორედ ისინი წარმოადგენენ. ამიტომ თანდათან უფრო მეტ აქტუალობას იძენს იმ საკითხის კვლევა, თუ რა ზემოქმედებას ახდენს საერთაშორისო კორპორაციების საქმიანობა თანამედროვე პრობლემებზე.

კორპორაციების ძალაუფლების ზრდა გახდა ჩვენი დროის ერთ-ერთი მთავარი პრობლემა. ვაშინტონის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი ჯონ ბ. ქალენი თავის წიგნში, სახელწოდებით „საერთაშორისო ბიზნესი“, აღნიშნავს, რომ მსოფლიოს ბევრ უმსხვილეს კორპორაციას აქვს მნიშვნელოვანი ფინანსური აქტივები იმისათვის, რომ ზეგავლენა მოახდინონ ქვეყნებზე. მაგალითისათვის იგი ასახელებს ამერიკულ კორპორაცია „უოლ-მარტს“, რომლის შემოსავლები მნიშვნელოვნად აღემატება მრავალი ქვეყნის მთლიან შიდა პროდუქტს¹.

2010 წლის მსოფლიოს 100 უმსხვილესი ეკონომიკიდან 40 არის კორპორაცია (ეგუძნება ქვეყნების მშპ-ების და კორპორაციების შემოსავლების შედარებას). Wal-Mart Stores და Royal Dutch Shell არის უფრო დიდი ვიდრე დანია, ტაილანდი, კოლუმბია, საბერძნეთი და

---

¹ J. B. Cullen and K. P. Parboteeah, International Business: Strategy and Multinational Company, New York, 2010, pp. 452

მდგომარეობას.

გამოკვლევებმა უჩვენა, რომ ღარიბ ქვეყნებში მუშებს შეიძლება ექსპლუატაციას უწევდნენ ტნკ-ები დაბალი ხელფასების, დამატებითი სამუშაო საათების და ცუდი სამუშაო პირობების გამო. Oxfam-ის - გლობალური მოძრაობა სიღარიბისა და უსამართლობის წინააღმდეგ - გამოკვლევის თანახმად, სპორტული ტანისამოსის მწარმოებელი კომპანიები მუშებს განვითარებად ქვეყნებში უხდებიან მინიმალურ ხელფასებს და ხშირად აიძულებენ იმუშაონ მრავალი საათის განმავლობაში მძიმე - ხშირად სახიფათო პირობებში, საშუალოდ 3 აშშ დოლარზე ნაკლები ანაზღაურებისათვის, თუმცა ისინი აწარმოებენ მსოფლიოში ერთ-ერთ ყველაზე ძვირადღირებულ და სასურველ ბრენდებს¹.

ზოგიერთი მკვლევარი ამტკიცებს, რომ საერთაშორისო კორპორაციები აიძულებენ მთავრობებს მიიღონ შეღავათიანი პირობები. ამგვარი შეღავათები, როგორც წესი, ნიშნავს შემოსავლების დაკარგვას, რაც შეიძლება გამოყენებული ყოფილიყო ადგილობრივ სოციალურ პროგრამებზე.

საერთაშორისო კორპორაციებს ხშირად აკრიტიკებენ სუსტი ეკოლოგიური რეგულაციებით ან ეკოლოგიური რეგულაციების საერთოდ არარსებობით სარგებლობისთვის და მიიჩნევენ, რომ არიან ჰაერისა და წყლის დაბინძურების მთავარი მიზეზი.

ინგლისელი მკვლევარი ჯონ მადელი, თავის წიგნში „დიდი ბიზნესი და ღარიბი ხალხი“ ამტკიცებს, რომ ტნკ-ების საქმიანობა უარყოფით ზეგავლენას ახდენს მსოფლიოს ღარიბი მოსახლეობის კეთილდღეობაზე: „მესიჯის „დასავლეთი საუკეთესო“ გავრცელებით, ტნკ-ები ამცირებენ მოთხოვნას ადგილობრივად წამოყვებულ საქონელზე და ამით ზიანს აყენებენ ადგილობრივ მრეწველობას. ღარიბი მოსახლეობა ყიდულობს ტნკ-ების პროდუქტებს და ამავედროულად მუშაობენ კორპორაციებში იმ პირობებით, რომლებსაც კორპორაციები აწესებენ; ისინი ცხოვრობენ იმ სივრცეში, სადაც ტნკ-ები ფუნქციონირებენ და განიცდიან გარემოში მიმდინარე ცვლილებების ზეგავლენას, რომლებიც გამოწვეულია კორპორაციების არსებობით“².

ამრიგად, თუ ყოველივე ზემოთქმულს შევაჯამებთ, მიზეზები, რის გამოც აკრიტიკებენ საერთაშორისო კორპორაციებს, შეიძლება ჩამოყალიბდეს შემდეგნაირად:

- მსოფლიოს ბევრ უმსხვილეს კორპორაციას აქვს მნიშვნელოვანი ფინანსური აქტივები იმისათვის, რომ ზეგავლენა მოახდინონ ქვეყნებზე;
- საერთაშორისო კორპორაციები ბაზრებზე იკავებენ მონოპოლურ მდგომარეობას;
- საერთაშორისო კორპორაციები ექსპლუატაციას უწევენ ადამიანურ რესურსებს;
- მთავრობის მხრიდან საერთაშორისო კორპორაციები იღებენ მნიშვნელოვან შეღავათებს, რაც იწვევს სახელმწიფო შემოსავლების დაკარგვას;
- საერთაშორისო კორპორაციები ექსპლუატაციას უწევენ გარემოს;
- საერთაშორისო კორპორაციების საქმიანობა ზიანს აყენებს ღარიბ მოსახლეობას.

ზემოთაღნიშნული და სხვა მრავალი პრობლემა გვიჩვენებს, რომ მხოლოდ საკანონმდებლო ნორმები ვერ უზრუნველყოფს ეკონომიკის მდგრად გავითარებას. აღნიშნულის გათვალისწინებით, საერთაშორისო კორპორაციები სცილდებიან მათი სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საზღვრებს და ნერგავენ სოციალური პასუხისმგებლობის პროგრამებს. ამასთან, მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა და მისმა სოციალურმა შედეგებმა მნიშვნელოვნად შეარყია მომხმარებლის რწმენა და ნდობა ბიზნესისადმი, რამაც საზოგადოების ყურადღება მიმართა საწარმოების სოციალურ და ეთიკურ მდგომარეობაზე. ყოველივე ამან წარმოშვა კორპორაციის სოციალური პასუხისმგებლობის (Corporate Social Responsibility – CSR) წინა პლანზე წამოწევის საჭიროება.

ტერმინს „კორპორაციის სოციალური პასუხისმგებლობა“ სხვადასხვაგვარად განსაზღვრავენ. მიუხედავად ზოგჯერ მწვავე შეუთანხმებლობებისა ძირითადი აზრი, რომელსაც კორ-

¹ Oxfam-ის (გლობალური მოძრაობა სიღარიბისა და უსამართლობის წინააღმდეგ) კვლევის მიხედვით

² Madeley J., Big Business, Poor Peoples: How Transnational Corporations Damage the World's Poor, London and New York, 2008, pp. 7-8

პორაციის სოციალური პასუხისმგებლობის ყველა მკვლევარი იზიარებს, არის ის, რომ ბიზნესს აქვს მნიშვნელოვანი როლი საზოგადოებაში.

ცნობილი ინგლისელი მკვლევარი ვენი ვისერი მიიჩნევს, რომ „იყო პასუხისმგებელი რაღაცაზე, ნიშნავს მოახდინო მისი პოტენციალის რეალიზება... პასუხისმგებლობა მოითხოვს მეტს არაფერს, რომ იმოქმედო ყველაზე სანდო გზით, რაც კი არსებობს“¹.

სტანდარტიზაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის (ISO) განმარტების თანახმად, სოციალური პასუხისმგებლობა ესაა ორგანიზაციის პასუხისმგებლობა იმ ზემოქმედებისათვის, რასაც ახდენს მის მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები და მის მიერ განხორციელებული საქმიანობა საზოგადოებასა და გარემოზე, გამჭვირვალე და ეთიკური ქცევის მეშვეობით, რაც წვლილს შეიტანს მდგრად განვითარებაში, მათ შორის საზოგადოების ჯანმრთელობასა და კეთილდღეობაში; გაითვალისწინებს დაინტერესებული მხარეების მოლოდინებს; შესაბამისობაში იქნება ქცევის საერთაშორისო ნორმებთან; დაინერგება მთელი ორგანიზაციის მასშტაბით და გამოყენებული იქნება მის ურთიერთობებში.

სტანდარტიზაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის დირექტივის (ISO 26 000) მიხედვით, სოციალური პასუხისმგებლობის განხორციელებისას ორგანიზაციებმა პატივი უნდა სცეს შვიდ პრინციპს. ესენია: ანგარიშვალდებულება; გამჭვირვალობა; ეთიკური ქცევა; დაინტერესებული მხარეების (stakeholders) ინტერესების პატივისცემა; კანონის უზენაესობის პატივისცემა; ქცევის საერთაშორისო ნორმების პატივისცემა; ადამიანის უფლებების პატივისცემა².

კორპორაციის სოციალური პასუხისმგებლობის შესახებ ევროკავშირის განახლებულ სტრატეგიასთან (2011-14) დაკავშირებით ევროკომისიის უწყების თანახმად, სოციალური პასუხისმგებლობის შესრულებისათვის კომპანიამ დროულად უნდა მოახდინოს თავის ბიზნეს-საქმიანობასა და ძირითად სტრატეგიაში ეკოლოგიური, ეთიკური, ადამიანისა და მომხმარებლის უფლებებთან დაკავშირებული საკითხების ინტეგრირება დაინტერესებულ მხარეებთან თანამშრომლობის პირობებში, რათა ჩამოაყალიბოს ყველა დაინტერესებული მხარისა და ფართო საზოგადოების საერთო ღირებულებები და მოახდინოს შესაძლო უარყოფითი ზემოქმედების იდენტიფიცირება, პრევენცია და შემსუბუქება.

ევროპის კომისია იყო პიონერი CSR-ის წინ წამოწევის მიმართულებით საჯარო პოლიტიკის განვითარებაში. მისმა პოლიტიკამ სახელწოდებით „ევროპული ალენსი CSR-ისათვის“, დიდი წვლილი შეიტანა CSR-ის სფეროში მიღწეულ პროგრესში, რაზეც მეტყველებს შემდეგი მონაცემები:

- ❖ EU-ის საწარმოების რიცხვი, რომლებმაც ხელი მოაწერეს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გლობალური შეთანხმების 10 CSR პრინციპს, გაიზარდა 600-დან 1900-მდე 2006 –2011წწ.;
- ❖ EU-ის კომპანიების რიცხვი, რომლებმაც ხელი მოაწერეს ტრანსნაციონალური კომპანიის შეთანხმებებს გლობალურ ან ევროპულ პროფკავშირებთან, რომელიც ეხებოდა ისეთ საკითხებს, როგორცაა შრომითი სტანდარტები, გაიზარდა 79-დან 140-მდე 2006 –2011 წწ.;
- ❖ ევროპული საწარმოების რიცხვი, რომლებიც აქვეყნებენ ე. წ. მდგრადობის ანგარიშებს გლობალური ანგარიშების ინიციატივის დირექტივების შესაბამისად, გაიზარდა 270-დან 850-მდე 2006 –2011 წწ. და ა. შ.³.

ევროკომისიის ჩარჩო პროგრამებით გათვალისწინებულია კვლევითი პროექტი „CSR-ის ზეგავლენის შეფასება და შესრულების ანალიზი (IMPACT)“, რომლის მიზანია განავითაროს CSR-ის გაზომვის მეთოდები და განსაზღვროს თუ რა წახალისებები უნდა იქნას გამოყენებული, რომ საჯარო პოლიტიკის ჩარჩოში წინ წამოიწიოს CSR-მ. იგი იყენებს 4

¹ W. Visser, The Age of Responsibility: CSR 2.0 and the New DNA of Business, Noida, 2011, pp. 11

² Guidance on social responsibility, International standard, ISO, 26000, 01.11.2010

³ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, European Commission, Brussels, 25.10.2011

ემპირიულ კვლევის მეთოდს – ეკონომეტრიკული ანალიზი, შემთხვევითა ანალიზი, ქსელის ანალიზი და დელფის გამოკვლევა, რათა პასუხი გასცეს შემდეგ კითხვებს: რა სარგებელი და ზეგავლენა აქვს CSR-ს ბიზნესისა და მთელი საზოგადოებისათვის? როგორ შეძლებენ პოლიტიკოსები, მენეჯერები და დაინტერესებული მხარეები გაზომონ და გაანალიზონ მისი ზეგავლენა? პროექტი აგროვებს მყარ მტკიცებულებებს იმასთან დაკავშირებით, ახდენს თუ არა ზეგავლენას და როგორ CSR მდგრად განვითარებასა და კონკურენტუნარიანობაზე ევროკავშირის 27 ქვეყანაში. აღნიშნული პროექტის ფარგლებში მოხდება შემდეგი დარგების გამოკვლევა: საცალო ვაჭრობა, საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები, საავტომობილო, სამშენებლო და ტექსტილი. პროექტისათვის გამოყოფილია 2,6 მლნ. ევროს ღირებულების დაფინანსება¹.

ევროკომისიის გათვლებით, CSR-ის მეშვეობით საწარმოებს შეუძლიათ მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანონ ევროკავშირის ხელშეკრულების მიზნების შესრულებაში, როგორცაა მდგრადი განვითარება და მაღალკონკურენტუნარიანი სოციალური საბაზრო ეკონომიკის მიღწევა. მიმდინარე ეკონომიკური კრიზისის სოციალური შედეგების, მათ შორის სამუშაო ადგილების დაკარგვის, შემსუბუქება წარმოადგენს CSR-ის შემადგენელ ნაწილს. CSR აგრეთვე ხელს შეუწყობს 2020 წლის ევროპული სტრატეგიის მიზნების განხორციელებას, ესენია: 75%-იანი დასაქმების მიღწევა; ევროკავშირის მშპ-ის 3%-ის ინვესტირება კვლევებსა და განვითარებაში/ინოვაციებში; სიღარიბეში და სიღარიბის რისკის ქვეშ მცხოვრები ან სოციალურად გარიყული ადამიანების რაოდენობის სულ მცირე 20 მლნ-ით შემცირება და ა. შ.².

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან შეიძლება დავასკვნათ, ბევრი პრობლემა, რომელიც თან ახლავს თანამედროვე გლობალიზაციას, უკავშირდება საერთაშორისო კორპორაციების უკონტროლო და მხოლოდ მაქსიმალური მოგების მიღებაზე ორიენტირებულ საქმიანობას. ამიტომ გლობალიზაციის სოციალურად ორიენტირებული მოდელის ცხოვრებაში დამკვიდრების თვალსაზრისით გადაწყვეტი მნიშვნელოვან უნდა მიენიჭოს საერთაშორისო კორპორაციებს. კორპორაციების საქმიანობის უარყოფითი შედეგების მინიმუმამდე შემცირებისა და აღმოფხვრისათვის ერთადერთი გზაა საერთაშორისო კორპორაციების მიერ სოციალური პასუხისმგებლობის შესრულება, რაც, თავის მხრივ, ხელს შეუწყობს გლობალიზაციის თანმხლები პრობლემების გადაჭრას და გლობალიზაციის სოციალური ორიენტაციის გაძლიერებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Anderson S. and Cavanagh J., Top 200: The Rise of Corporate Global Power, updated version of a report released in 1996, Washington, 2000
2. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, European Commission, Brussels, 25.10.2011
3. Cullen J. B. and Parboteeah K. P., International Business: Strategy and Multinational Company, New York, Routledge 2010, 500 pp.
4. Guidance on social responsibility, International standard, ISO, 26000, 01.11.2010
5. Madeley J., Big Business, Poor Peoples: How Transnational Corporations Damage the World's Poor, second edition, London and New York, Zed Books Ltd, 2008, 240 pp.
6. Visser W., The Age of Responsibility: CSR 2.0 and the New DNA of Business, 2011, Noida, Thomson Digital, 305 pp.
7. საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, World Economic Outlook Database, September 2006, 2011
8. <http://ec.europa.eu/europe2020/reaching-the-goals/targets/index-en.htm>
9. <http://business.ceu.hu/cbs/research-activities>
10. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/index.aspx>

¹ IMPACT Project Executive Summary, 22 April 2010

² <http://ec.europa.eu/europe2020/reaching-the-goals/targets/index-en.htm>

11. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/data/index.aspx>
12. <http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2011/full-list>
13. <http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2006/full-list/index.html>
14. <http://corpwatch.org/article.php?id=377>

Nato Chaduneli

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University,
Doctoral Student

Corporate Social Responsibility and the Socially-Oriented Model of the Globalization

Summary

Globalization should be credited for a lot of positive developments in the modern world but it has also been accompanied by significant social and environmental problems. Many of the problems are caused by uncontrolled and only maximum profit-oriented activities of international corporations. Thus in order to engrain the socially-oriented model of the globalization in life, the crucial importance should be given to practices of international corporations. To reduce and eradicate negative consequences of corporate activity corporations should address the social responsibility. Social responsibility is responsibility of an organization for the impacts of its decisions and activities on society and the environment, through transparent and ethical behavior, that contributes to sustainable development, including health and the welfare of society; takes into account the expectations of stakeholders; is in compliance with applicable law and consistent with international norms of behaviour; and is integrated throughout the organization and practised in its relationships.

Socially responsible corporate behavior, in turn, will contribute to solving the problems and strengthening of social orientation of the globalization.

ლეილა ქადაგიშვილი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასისტენტ პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ეკონომიკური გლობალიზაციის პოზიტიური და ნეგატიური მხარეები

ეკონომიკური გლობალიზაცია თანამედროვე მსოფლიო მეუნეობრივი განვითარების ძირითადი მიმართულებების მთავარი განმსაზღვრელი ფაქტორი გახდა. ეკონომიკური ცხოვრების ინტერნაციონალიზაციის პროცესი საკმაოდ დიდი ხანია მიმდინარეობს, მაგრამ უკანასკნელ წლებში საერთაშორისო ინტეგრაციის კუთხით დაგროვილმა რაოდენობრივმა და თვისობრივმა პოტენციალმა და ამ სფეროში მიმდინარე სწრაფმა ცვლილებებმა მსოფლიო ეკონომიკა ახალ პარადიგმაზე აიყვანა და საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებს ახალი შინაარსი შესძინა. ერთი მხრივ, მსოფლიო არენაზე წარმოიქმნა ახალი ბაზრები, ახალ-ახალი ეკონომიკური გაერთიანებები და დაჯგუფებები, ხოლო, მეორე მხრივ, გლობალურ დონეზე მიმდინარე ინტეგრაციულმა პროცესებმა ცალკეულ ქვეყნებსა და რეგიონულ გაერთიანებებს შორის ადრე არსებული საზღვრები თანდათანობით წაშალა. გლობალიზაციამ შექმნა პირობები საქონლის, მომსახურების, კაპიტალისა და ტექნოლოგიების ურთიერთხელსაყრელი გაცვლისათვის. შეიძლება ითქვას, რომ მსოფლიო გადაიქცა ერთ „დიდ ქალაქად“, მსხვილ უნივერსალურ ბირჟად, სადაც ყველა მისი მონაწილე ცდილობს მოგების მიღებას. ასეთია ზოგადად გლობალიზაციის და მათ შორის ეკონომიკური ინტეგრაციის ფილოსოფია, რომელიც აიძულებს

ქვეყნებსა და რეგიონებს უზრუნველყონ კონკურენტუნარიანი საქონლისა და მომსახურების წარმოება, რათა საკუთარი ადგილი იპოვონ მსოფლიო ეკონომიკურ სივრცეში.

გლობალიზაციის მასშტაბების ზრდისა და გაღრმავების პროცესში უაღრესად დიდ როლს ასრულებენ მსხვილი ტრანსნაციონალური კომპანიები, რომლებიც ძირითადად ბაზირებული არიან დასავლეთის ინდუსტრიულად განვითარებულ ქვეყნებში. ისინი სწრაფად და დაუბრკოლებლად ახერხებენ სახელწიფოთა ეროვნული ეკონომიკური საზღვრების გადალახვას და უცხო ქვეყნებში ეკონომიკური გავლენის მოპოვებას. აქ იკვეთება ერთი ძალიან საინტერესო გარემოება. საქმე იმაშია, რომ კაპიტალმა თანდათანობით დაკარგა ეროვნულობა, რაც ნიშნავს მის გადაადგილებას ნებისმიერ იმ ქვეყანაში (თუნდაც მტრულად განწყობილში), სადაც შესაძლებელია მაღალი მოგების მიღება.

ამ კუთხით ეკონომიკურ გლობალიზაციას ფართო გასაქანი მისცა სოციალისტური სისტემის მსხვერველამ, რომლის დროსაც თითქმის შეუვალი იყო ამ ბანაკში შემავალი ქვეყნების საზღვრები. მეორე მნიშვნელოვანი მოვლენა, რომელმაც ხელი შეუწყო ეკონომიკური გლობალიზაციის დაჩქარების პროცესს მდგომარეობს იმაში, რომ უკანასკნელ წლებში მსხვილი ტრანსნაციონალური კომპანიები თანდათანობით შეეზარდნენ სახელმწიფო სტრუქტურებს, რის გამოც ისინი უფრო თავისუფალი და შეუზღუდავი გახდნენ თავიანთ ბიზნეს საქმიანობაში. საყურადღებოა ის გარემოება, რომ დღევანდელ ეტაპზე მსოფლიოს უმსხვილესი კომპანიები, საერთაშორისო ბანკები, სადაზღვევო კომპანიები და სხვა სახის ბიზნეს-სტრუქტურები იმდენად ძლიერი და დამოუკიდებელი გახდნენ, რომ ისინი უკვე მნიშვნელოვნად ერევამ მსოფლიო პოლიტიკური და ეკონომიკური პროცესების მართვასა და რეგულირებაში.

XX საუკუნის მიწურულს დაიწყო კაცობრიობის განვითარების ახალი, გლობალიზაციის შოკური ეტაპი, რომელიც წინა ეტაპებისაგან განსხვავდება თავისი სისწრაფით, მასშტაბურობით, მრავალფეროვნებით და შეიძლება ითქვას პოლიტიკური შეფერილობითაც. დღევანდელ ეტაპზე ეკონომიკური გლობალიზაციის გაღრმავებას ხელს უწყობს მრავალი საერთაშორისო საფინანსო-ეკონომიკური ინსტიტუცია-საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, მსოფლიო ბანკი, ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაცია და ა. შ., აგრეთვე ევროპის ერთიანი სავალუტო კავშირი, რომელმაც თავისი არსებობის განვლილ ეტაპზე დაადასტურა საკმაოდ მაღალი მდგრადობა, თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ დღეისათვის კრიზისულ მდგომარეობაში იმყოფება.

გლობალიზაცია ფრაგმენტაციის საწინააღმდეგო ტერმინად ჩამოყალიბდა გასული საუკუნის 80-იან წლებში, როდესაც ამერიკელმა მეცნიერმა თეოდორ ლევიტმა იგი ცალკეული ბაზრების შერწყმის პროცესის ასახსნელად გამოიყენა. თუ თავდაპირველად გლობალიზაცია წმინდა ეკონომიკური შინაარსის ტერმინი იყო, სულ რამდენიმე წელიწადში მან ფართო მნიშვნელობა შეიძინა და საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფერო მოიცვა¹. ეკონომიკურის გარდა, გლობალიზაციას პოლიტიკური, ტექნიკური, სოციალური, ეკოლოგიური, კულტურული და სხვა ასპექტებიც აქვს. გლობალიზაცია მეტად რთული, ურთიერთდაკავშირებული და ურთიერთგადაჯაჭვული პროცესების კომპლექსია და ფართო გაგებით სხვადასხვა მეცნიერების შესწავლის ობიექტს წარმოადგენს.

გლობალიზაციის ფენომენის წარმოშობა თანამედროვეობის სხვა მრავალ პრობლემასთან ერთად უკავშირდება ისეთი ეკონომიკური პრობლემების გადაჭრას, როგორცაა სიღარიბე (სურსათის დეფიციტი), საერთაშორისო ვალები, ფარული ეკონომიკა, რომლის მასშტაბი დაახლოებით 13 ტრილიონი აშშ დოლარია და ა.შ.

სანამ უშუალოდ გლობალიზაციასთან დაკავშირებულ პრობლემებსა და გამოწვევებს შევხებოდეთ, მიზანშეწონილია გავანალიზოთ გლობალიზაციის კატეგორიის გაგების სხვადასხვა ვარიანტი. ამასთანავე წინასწარ უნდა შევნიშნოთ, რომ სხვადასხვა ავტორები ზოგადად გლობალიზაციის კატეგორიის განმარტებაში პრიორიტეტულად წარმოაჩენენ მის ეკონომიკურ კომპონენტს. აღსანიშნავია, რომ უკანასკნელ წლებში გლობალიზაციის ტერმინი ყველაზე ხშირად გამოიყენება მეცნიერულ და პოლიტიკურ ბრუნვაში, თუმცა მისი შინაარსი ჯერ კიდევ

¹ თ. შენგელია, გლობალური ბიზნესი. თბ., 2010, გვ. 30

გაუგებარი და ბუნდოვანი რჩება. ამაზე მკაფიოდ მიუთითებს მისი არაერთგვაროვანი გაგება, როგორც უცხოელი, ასევე ქართველი მკვლევარების მიერ. მაგალითად, ფ. ლეგრენის აზრით, გლობალიზაცია არის ჩვენი და ჩვენგან დაშორებული ადამიანების სულ უფრო მეტი ეკონომიკური, პოლიტიკური და კულტურული ურთიერთკავშირის შეკუმშული ასახვა¹.

ჯ. ბჰაგვატი მიუთითებს, რომ გლობალიზაცია არის საგარეო ვაჭრობის, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების, კაპიტალის ნაკადების, სამუშაო ძალის და, საერთოდ, მოსახლეობის გადაადგილების, ასევე ტექნოლოგიების საერთაშორისო გაცვლის საფუძველზე მსოფლიო სისტემაში ეროვნული ეკონომიკების ინტეგრაცია².

ქართველი მკვლევარის რ. ასათიანის აზრით – დღეს გლობალიზაციაში იგულისხმება მსოფლიოს ქვეყნებსა და რეგიონებში მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკური, კულტურული, სამეცნიერო-ტექნოლოგიური და ა.შ. პროცესების უნიფიკაცია (ერთიან სისტემაში მოქცევა) აშშ-ისა და ჩრდილოატლანტიკური ბლოკის სხვა უმსხვილესი ქვეყნების მიერ შემუშავებული მოთხოვნების (ნორმების, ფასეულობების, კრიტერიუმებისა და ა.შ.) შესაბამისად³.

პროფესორი რ. გოგოხია კი თვლის, რომ გლობალიზაცია არის მსოფლიოს მომცველი ეკონომიკური ურთიერთობების ქსელის განვითარება. უფრო კონკრეტულად, გლობალიზაცია არის სახელმწიფოებს შორის საქონლისა და მომსახურების, წარმოების ფაქტორების, მათ შორის განსაკუთრებით შრომის, კაპიტალის და ცოდნის თავისუფალი მოძრაობა⁴.

გლობალიზაციის ამ განმარტებებიდან ნათლად ჩანს, რომ მათში ეკონომიკური კომპონენტი დომინირებს. 1995 წელს გამოქვეყნებულ ნაშრომში ამერიკელი მეცნიერი ჯორჯ იიპი ეკონომიკასთან მიმართებაში გლობალიზაციის სტიმულებს ოთხ ჯგუფად ყოფს⁵. ესენია: ბაზრის, დანახარჯების, სახელმწიფოს (ქვეყნის) და კონკურენციის სტიმულები.

- ✓ ბაზარი მაშინ აძლევს სტიმულს გლობალიზაციას, როცა მომხმარებლებს ერთნაირი შემოსავლები და ბაზარზე წარმოდგენილი საქონლის მიმართ დაახლოებით ერთნაირი მოთხოვნები აქვთ.
- ✓ დანახარჯების სტიმული მასშტაბის ეფექტით გამოიხატება და, ცხადია, მწარმოებლები უარს არ იტყვიან გლობალურად გააფართოონ თავიანთი ბიზნესი.
- ✓ სახელმწიფოს მხრიდან გლობალიზაციის წახალისება იმ ქვეყნებში ხდება, რომლებშიც ჯანსაღად აფასებენ გლობალიზაციის მეშვეობით ვაჭრობის გაფართოებას, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას და ყველანაირად ხელს უწყობენ ამ პროცესების გაფართოებას.
- ✓ რაც შეეხება კონკურენციის მეშვეობით გლობალიზაციის სტიმულირებას, იგი გამოიხატება, მძაფრ კონკურენტულ ბრძოლაში დამარცხების შიშით და კომპანიების საერთაშორისო ალიანსებში გაერთიანებით. ასეთი ალიანსები კი სწორედ გლობალური ეკონომიკის ბიზნეს – სუბიექტები ხდებიან.

ჩვენი აზრით, გლობალიზაციის არსი შეიძლება ჩამოყალიბდეს შემდეგნაირად: გლობალიზაცია არის სამეურნეო საქმიანობის, ინფორმაციის, ეკოლოგიის, ტექნიკის, მენეჯმენტის, სოციოკულტურულ და სამოქალაქო საზოგადოების სფეროებში ყოველდღიური საქმიანობის საზღვრების გაუქმება. ეს კი განხორციელებადია თანამედროვე მეცნიერულ-ტექნიკური და ტექნოლოგიური მიღწევების გამოყენების პირობებში, რომლის მეშვეობითაც თავისუფლად შესაძლებელი მანძილისა და საზღვრების უმტკივნეულოდ გადალახვა.

გლობალიზაციის პროცესი მოიცავს ეკონომიკის სხვადასხვა სფეროს. კერძოდ: საქონლის,

¹ Philippe Legrain, Open World : The Truth About Globalization. London: Abaws 2.

² Jagdish Bhagwati. In Defense of Globalization. 2004.

³ რ. ასათიანი. გლობალიზაცია, ეკონომიკური თეორია და საქართველო. საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია, შრომების კრებული, თბ., 2010 გვ. 123.

⁴ რ. გოგოხია, შერეული ეკონომიკური სისტემა: არსი, მოდელები, განვითარების ტენდენციები, თბ., 2004 გვ. 15.

⁵ George Yip. Total Global Strategy (Prentice Hall,1995).

მომსახურების, ტექნოლოგიების და ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტების საერთაშორისო ვაჭრობას; საერთაშორისო საფინანსო – საკრედიტო და სავალუტო ოპერაციებს; საწარმოო, სამეცნიერო – ტექნიკურ, ტექნოლოგიურ, საინჟინრო და ინფორმაციულ თანამშრომლობას.

ნამდვილი გლობალური ბაზრის შექმნას შეიძლება ათწლეულებიც კი დასჭირდეს. მრავალი პოლიტიკური მიზეზის გამო კაპიტალის მოძრაობისა და ვაჭრობის რეჟიმების უნივერსალიზაციამ ჯერ კიდევ ვერ შექმნა ერთგვაროვანი სამეურნეო გარემო, ჩვენი პლანეტისათვის ერთიანი ეკონომიკური სივრცე. მსოფლიოს 200–ზე მეტი სახელმწიფო არათანაბრად ვითარდება. განვითარებადი ქვეყნების მოსახლეობის ნახევარზე მეტს კი განვითარება არც შეხება, ისინი ჩაკეტილ ეკონომიკურ სივრცეში ცხოვრობენ.

გლობალიზაციას ჰყავს მომხრეებიც და მოწინააღმდეგეებიც. მომხრეები მის დადებით მხარეებზე ამახვილებენ ყურადღებას, მოწინააღმდეგენი კი – უარყოფით მხარეებზე. მომხრეები ამტკიცებენ, რომ გლობალიზაციას მთელი მსოფლიოს ეკონომიკისათვის სარგებლის მიცემის უზარმაზარი პოტენციალი აქვს¹. ვაჭრობაზე შეზღუდვების მოხსნამ და კონკურენციის გამძაფრებამ ცალკეული ქვეყნები და კომპანიები იძულებული გახადა გლობალურად ეაზროვნათ, გლობალურად დაეგემათ და გლობალურად ემოქმედათ. ახალი ტექნოლოგიები, რომლებიც გლობალიზაციის მამოძრავებელ ძალას წარმოადგენს, მეტად სწრაფად ვრცელდება და ქვეყნები, რომლებიც ამ ტექნოლოგიების გამოყენებით აწარმოებენ ახალ საქონელს და მომსახურებას ბაზარზე არსებულ კონკურენციაში იმარჯვებენ და ლიდერებიც ხდებიან.

გლობალიზაციის დადებითი მხარეები უდავოდ ბევრია. მათ შორის ძირითადია: სპეციალიზაციის გაღრმავება და შრომის საერთაშორისო დანაწილება, მასშტაბის ეკონომია, თავისუფალი ვაჭრობის ურთიერთსარგებელი, კონკურენციის გაძლიერებით ახალი ტექნოლოგიების განვითარების წახალისება, შრომის მწარმოებლურობის ამაღლების ხელშეწყობა, ფინანსური რესურსების მობილიზება, საერთო – საკაცობრიო პრობლემების გადაწყვეტა და სხვ.

გლობალიზაციას უარყოფითი მხარეებიც აქვს. მათ შორის მნიშვნელოვანია: ქვეყნებს შორის შემოსავლების არათანაბარი განაწილება, ეკონომიკის რეგულირებაში სახელმწიფოს როლის შემცირება, სოციალური დამაბულობის ზრდა, სახელმწიფოს როლის შემცირება სოციალურ სფეროში, დასავლური ღირებულებების თავს მოხვევა და ეროვნული ტრადიციების უგულებელყოფა. მის ყველაზე ნეგატიურ მხარედ შეიძლება ჩაითვალოს ერთ რომელიმე მსხვილ განვითარებულ ქვეყანაში ეკონომიკური და ფინანსური კრიზისის სწრაფად გავრცელება მსოფლიოს სხვა ქვეყნებში. ამის უამრავი მაგალითები არსებობს, მათ შორის ჯერ კიდევ ბოლომდე დაუძლეველი გლობალური ეკონომიკური და ფინანსური კრიზისი, რომელსაც საფუძველი ჩაეყარა აშშ–ში და სწრაფად მოედო მთელ მსოფლიოს.

მიუხედავად ზემოაღნიშნული უარყოფითი მხარეებისა, გლობალიზაციისათვის გვერდის ავლა ფაქტობრივად შეუძლებელია, იგი უალტერნატივოა, რის გამოც მისგან თავის არიდება ნიშნავს ქვეყნის იზოლაციაში ყოფნას. გლობალიზაცია უნდა შევასაძღვოთ, როგორც ობიექტური რეალობა, კანონზომიერი პროცესი, რომელიც ეხმარება ყველა ქვეყნის წინსვლას, „რაც უფრო მაღალი იქნება ეკონომიკის გლობალიზაცია, მით უფრო ძლიერები იქნებიან მისი მონაწილენი“².

ამრიგად, გლობალიზაცია კარგიც არის და ცუდიც. ბუნებრივია ქვეყანას უნდა შეეძლოს კარგის გამორჩევა და ცუდის თავიდან აცილება. ამასთან გასათვალისწინებელია, რომ გლობალიზაციის ყველა კარგი მხარეც ყოველთვის არ მოერგება ეროვნულ სახელმწიფოებრივ ინტერესებს. ამიტომ უფრო ლოგიკურად მივიჩნევთ, რომ სუვერენულმა სახელმწიფომ ინდივიდუალურად (საკუთარ ისტორიულ ტრადიციებთან მიმართებაში) გლობალიზაციასთან ადაპტირების სტრატეგია შეიმუშაოს³.

¹ Дж. Сломан, Кевин Хайнз. Экономика для бизнеса (полный курс MBA) М., ЭКСМО, 2010, с.661

² Naisbitt J. Global Paradox. N.Y. 1994, P.11.

³ ნ. ჭითანავა, გლობალიზაცია და საქართველოს სოციალურ – ეკონომიკური განვითარების პრობლემები. საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია, შრომების კრებული, თბ. 2010, გვ. 88.

ცხადია, გლობალიზაცია იძლევა ცოდნისა და სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის უახლესი მიღწევების სწრაფი გავრცელების შესაძლებლობას, ეკოლოგიური კრიზისების დაძლევის, საშიში გლობალური ეპიდემიების ლიკვიდაციისა და სხვა მრავალი გლობალური პრობლემის გადაჭრის შესაძლებლობას, მაგრამ ეს ყველაფერი მოხდება, ჯერ ერთი, მაშინ, თუ არსებობს ძირითადი სუბიექტების (მხედველობაში გვაქვს მაღალგანვითარებული ქვეყნების მთავრობები) კეთილი ნება, და მეორეც, თუ მიღებული სარგებელი განაწილდება თანაბრად. სწორედ სარგებლის არათანაბარმა განაწილებამ გამოიწვია ის ანტიგლობალისტური მოძრაობები (სიეტლი, ვაშინგტონი, პრადა, დავოსი და ა.შ.), რომლებიც მსოფლიოში მიმდინარეობს და, რომელმაც ქვეყნები დაყო დასავლეთის მაღალგანვითარებულ, მდიდარ და აღმოსავლეთის განუვითარებელ ღარიბ ქვეყნებად. პირველი მიეკუთვნება ქვეყნების იმ ჯგუფს, რომლებიც გვეკარნახობენ გლობალიზაციას, მეორე კი იმ ჯგუფს, რომელმაც უნდა მიიღოს გლობალიზაცია, რადგან მათ სხვა ალტერნატივა არ გააჩნიათ. სწორედ ქვეყანათა ამ მეორე ჯგუფში შედის საქართველოც.

თანამედროვე პირობებში გლობალიზაცია იწვევს: რეგიონული ინტეგრაციული პროცესების ინტენსიფიკაციას, სახელმწიფოთა ეკონომიკური სისტემების გახსნილობას, ნებისმიერ ბაზარზე უპრობლემო მონაწილეობას, სავაჭრო და საფინანსო ოპერაციების ნორმებისა და წესების უნივერსალიზაციას, ბაზრების რეგულირებისა და კონტროლის უნიფიკაციას და ა.შ. რეალურად მსოფლიო იძენს საერთო სტანდარტებს. ასეთ პირობებში იცვლება ეროვნული ეკონომიკის როლი და ადგილი და წინა პლანზე გამოდის ეროვნული ეკონომიკის საგარეო შემადგენელი.

საქართველოს საგარეო ვაჭრობის გეოგრაფიული არეალი ყოველწლიურად ფართოვდება. „საქართველოში მოქმედი საგარეო ვაჭრობის პოლიტიკა ლიბერალური ხასიათისაა, რაც გულისხმობს გამარტივებული საგარეო ვაჭრობის რეჟიმს (საბაჟო პროცედურებს), ლიბერალურ საიმპორტო სავაჭრო რეჟიმს, დაბალ საიმპორტო ტარიფებსა და ვაჭრობის სახელმწიფოებრივ რეგულირებაში არასატარიფო მეთოდების მინიმალურად გამოყენებას“¹ 2011 წლისათვის სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნების რაოდენობამ ისტორიულ მაქსიმუმს მიაღწია და 147 ქვეყანა შეადგინა. 2011 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით, საქართველოში შემოვიდა 814,5 მლნ აშშ დოლარი პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია, იმპორტის მოცულობამ შეადგინა 7057,8 მლნ აშშ დოლარი, ექსპორტის მოცულობამ – 2189,1 აშშ დოლარი, სახელმწიფოს საგარეო ვალმა 3,646 მლრდ აშშ დოლარი².

მსოფლიოში ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება ნებისმიერი სახელმწიფოს უმთავრესი ამოცანაა. ეს ამოცანა უპირატეს მნიშვნელობას იძენს გლობალიზაციის პირობებში. ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის გაზრდაში მთავარ როლს ასრულებს მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების განვითარება და მისი ინტერნაციონალიზაციის ხარისხი. ამ მიმართულებით გადადგმულია მნიშვნელოვანი ნაბიჯი – მიღებულია გადაწყვეტილება ქ. ბათუმში ახალი ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის მშენებლობის შესახებ.

ამრიგად, ზემოაღნიშნული ტენდენცია ცხადყოფს, რომ საქართველო აქტიურად ჩაერთო გლობალიზაციის პროცესში, რაც გამოიწვია ქვეყნის განვითარების დასავლურმა კურსმა. ჩვენ უნდა შევძლოთ ეროვნულ ფასეულობებთან ადაპტირებულ დასავლური ეკონომიკური, სოციალური, სამართლებრივი, პოლიტიკური და სხვა მიღწევების დანერგვა, რაც ქართული ეროვნული თვითმყოფადობისა და ქვეყნის წარმატებული განვითარების წინაპირობა იქნება.

¹ ი. მესხია, საერთაშორისო ვაჭრობა. თბ., 2011 გვ. 402

² აღნიშნული მაჩვენებლების შესახებ ინფორმაცია განთავსებულია ვებ-გვერდზე <http://www.geostat.ge> 2011

Globalization: Problems, Outcomes, Challenges

Resume

The paper deals with the problems, outcomes and challenges of globalization. It discusses advantages and disadvantages of globalization. It is noted that there are a lot of advantages of globalization. Major ones are deepening of specialization and international division of labor; scale economy; mutual benefit from free trade; encouragement of development of new technologies by strengthening competition; mobilization of financial resources; solving common human problems; etc.

Globalization has some disadvantages either. The important ones are: unequal income distribution between countries; reduction of the role of state in economic regulation; increase of social tension; reduction of the role of state in social field; pressure of western values and ignore of national traditions.

It is concluded that regardless of the abovementioned disadvantages, it's impossible to avoid the process of globalization. Georgia is already involved in the process. (Geography of external trade of Georgia is widening every year. By 2011, the number of trade partners reached its maximum and amounted 147 countries. As of January 1, 2011 the inflow of foreign direct investments in Georgia totaled USD 814.5 million; import amounted USD 7057.8 million; export was in the amount of USD 2189.1 million and external debt of Georgia totaled USD 3.646 billion). There is no way to step back. But the next steps in this direction should be taken so that Georgian identity is preserved.

გიორგი ფანოზიშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის
ბიზნეს-ინჟინერინგის ფაკულტეტის დოქტორანტი

საერთაშორისო შრომითი მიგრაცია - როგორც გლობალიზაციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი

გლობალიზაცია - როგორც საზოგადოებასა და საერთაშორისო ეკონომიკაში ცვლილებების ამსახველი მოვლენა, ძირითადად საერთაშორისო ვაჭრობისა და კულტურული გაცვლის ზრდითაა გამოწვეული. ყოველივე ზემოაღნიშნულში კი ერთ-ერთ მნიშვნელოვან როლს საერთაშორისო შრომითი მიგრაცია თამაშობს.

თანამედროვე საქართველოსთვის, მიუხედავად ეკონომიკური წინსვლისა, შრომით-მიგრაციული პროცესები განსაკუთრებული აქტუალურობით გამოირჩევა, რაც ძირითადად განპირობებულია იმით, რომ შრომით მიგრანტთა რაოდენობა თითქმის საქართველოს მოსახლეობის ერთ მეოთხედს შეადგენს და ყურადსაღებია ისიც რომ საქართველოსთვის შრომითი მიგრაცია მხოლოდ ცალმხრივ ხასიათს ატარებს და საზღვარგარეთ დასაქმებული ქართველი მიგრანტების უკან დაბრუნების პოტენციალი ძალზედ დაბალია.

ზემოაღნიშნულ საკითხს აქტუალურობას მატებს კიდევ მრავალი ფაქტორი, რომელთაგანაც გამოსარჩევია ცალმხრივი ხასიათის შრომითი მიგრაციით გამოწვეული საქართველოს ეკონომიკისთვის მთლიანი შიდა პროდუქტის მნიშვნელოვანი დანაკარგი.

მეტად მნიშვნელოვანი და ამავდროულად საკმაოდ რთული ამოცანაა შრომითი მიგრაციის დადებითი და უარყოფითი მხარეების შეფასება. რატომღაც მის დადებით ეკონომიკურ როლზე აქცენტი ნაკლებადაა გამახვილებული, უარყოფითზე კი (გადასახადების შემცირების

მიზნით შემოსავლების დამალვა, კრიმინალური ვითარების გამწვავება, არალეგალურ დასაქმებასთან დაკავშირებული გაუთვალისწინებელი სიმძნელები და სხვა) ბევრს წერენ და საუბრობენ. ჩვენი კვლევის ერთ-ერთ ამოცანას სამუშაო ძალის მიგრაციის დადებითი გავლენის გამოკვეთა წარმოადგენს მოსახლეობის ცხოვრების დონეზე.

როცა შრომითი მიგრანტი თავის ქვეყანას ტოვებს, უდიდეს რისკს ეწევა, მაგრამ გამართლების შემთხვევაში მოგებული რჩება არა მარტო ის და მისი ოჯახი, არამედ სახელმწიფო და მსოფლიო საზოგადოებაც. სამუშაო ძალის ექსპორტის შედეგად სახელმწიფოები მნიშვნელოვან შემოსავალს ვალუტის სახით იღებენ - ემიგრანტთა გზავნილების ფორმით.

ქვეყნის ეკონომიკაზე გზავნილების გავლენა შეიძლება შემდეგნაირად დავაჯგუფოთ: შემოსავლების მიღება, წარმოების ხელშეწყობა, შესაძლო ინფლაცია, რისკების ზრდა; მას ცვლილებები შეაქვს სოციალურ-დემოგრაფიულ სტრუქტურაში, შრომის ბაზარსა და სოფლის მეურნეობაში, არის პოტენციური განვითარების წყარო და ა.შ.

სამუშაო ძალის ექსპორტისაგან სახელმწიფო შემოსავლებს წარმოადგენს:

1. საშუამავლო და ტურისტული ფირმების შემოსავლებიდან გადასახადები; 2. გადასახადები მიგრანტთა უშუალო გზავნილებზე; 3. მიგრანტების მიერ სამშობლოში განხორციელებული ინვესტირება (სამშობლოში ჩამოტანილი წარმოების საშუალებები, მიწისა და უძრავი ქონების, ფასიანი ქაღალდების შექმნა); 4. გარდა ამისა, მიგრანტებს სამშობლოში დაბრუნებისას თან მოაქვთ დაახლოებით იმავე ოდენობის დანაზოგები, რომელიც მათ მიერაა განხორციელებული გზავნილებათა სახით. შესაბამისად, სამუშაო ძალის ექსპორტიორი ქვეყნის ეროვნული შემოსავალი (იგულისხმება გზავნილებათა თანხა) ორმაგდება.

ფულადი გზავნილები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს დონორი ქვეყნის განვითარებაზე. გზავნილები იხარჯება როგორც ბავშვების განათლებისთვის, მაღალხარისხოვანი და საფუძვლიანი მკურნალობისთვის, ასევე უძრავი ქონებისა და პროდუქციის შესაძენად. აქედან გამომდინარე მიგრანტის ოჯახის მიერ სამომხმარებლო ბაზარზე პროდუქციის შექმნით, იზრდება აღნიშნულის ადგილობრივი წარმოება, ჩნდება სამუშაო ადგილები. მაგრამ ყურადსაღებია რომ გაზრდილი მოხმარების ნეგატიური მხარე ის არის, რომ მან შეიძლება ინფლაციას შეუწყოს ხელი.

შრომითი მიგრაციის უმნიშვნელოვანეს ნეგატიურ მოვლენად შეგვიძლია განვიხილოთ ქვეყნიდან ინტელექტის გადინების პროცესი. 90-იანი წლებიდან მოყოლებული საქართველოდან დაიწყო მაღალკვალიფიციური კადრების გადინება საზღვარგარეთ (ძირითადად რუსეთში და თურქეთში და ცოტა მოგვიანებით აშშ-სა და ევროპაში) რომელთათვისაც მშობლიურ ქვეყანაში სამუშაო ველარ მოიძებნა, ხოლო მიმღები ქვეყნისთვის მათი კვალიფიკაცია მიმზიდველი აღმოჩნდა. ზემოაღნიშნული ინტელექტის გადინების კვალი დღემდე შესამჩნევია ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობისთვის. განათლებისა და კვალიფიკაციის მაღალი დონით განსაკუთრებით აშშ-სკენ მიმართული მიგრაციული ნაკადი გამოირჩევა.

დადებით მხარეებს შორის აღსანიშნავია ვაჭრობა-ბიზნესით დასაქმებული ემიგრანტების მომრავლება საქართველოში. საქართველოში მიგრაციის ამ ფორმასთან მიმართებაში არანაირი კვლევა არ ტარდება. საზღვრების გახსნის შემდეგ საქმიანობის ამ სახეს აქტიურად აუწყო ფეხი ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობამ. ბევრმა მათგანმა თურქეთში, რუსეთში, პაკისტანში თუ სხვა ქვეყნებში კომერციული საქმიანობით გაიტანა თავი 90-იანი წლების ძნელბედობის ჟამს და მნიშვნელოვანი კაპიტალიც დააგროვა. შრომითი მიგრაციის ამ ტიპს დიდი ყურადღება უნდა დაეთმოს, ვინაიდან იგი უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს გლობალიზაციის საწყის ეტაპზე.

შრომითი მიგრაციის უარყოფითი ზეგავლენის შესამცირებლად ძალზედ მნიშვნელოვანია მისი შესწავლისა და სწორად აღრიცხვის ხარვეზების აღმოფხვრა. დღეისათვის საქართველოში შრომითი მიგრაციის აღრიცხვა ძირითადად სასაზღვრო სტატისტიკაზე დაყრდნობით ხორციელდება. სასაზღვრო სტატისტიკა მოიცავს ქვეყნის მოქალაქეებისა და მოქალაქეობის არ მქონე პირთა სასაზღვრო გამშვებ პუნქტებში შესვლა-გასვლის ყველა ფაქტს. მაგრამ ის არ განასხვავებს ერთმანეთისგან შრომით მიგრანტებს, ტურისტებს, სტუდენტებსა თუ სხვა გადაადგილებულ პირთ. ამიტომ იგი შრომითი მიგრაციის შესასწავლად ნაკლებად მიზანშეწონილია

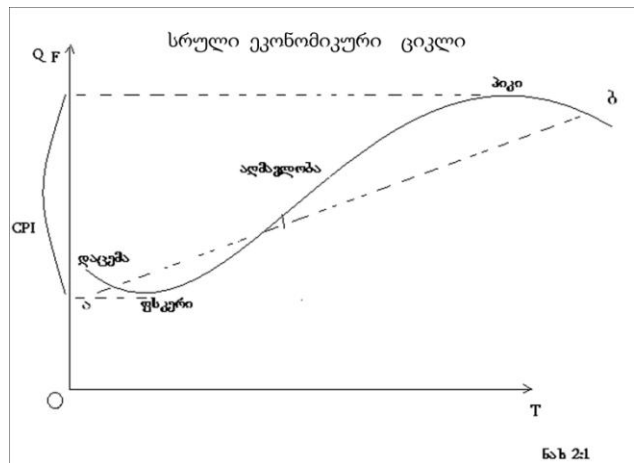

და მოსაძებნია სხვა ალტერნატიული გზა უფრო ზუსტი აღრიცხვისათვის.

ამრიგად, შრომით მიგრაციას აქვს როგორც ნეგატიური ასევე პოზიტიური ზეგავლენა მიმღები და დონორი ქვეყნებისათვის, თვით მიგრანტებისა და მათი ოჯახებისთვის. მთლიანობაში კი, იგი დადებითი მოვლენაა.

საქართველოს მოსახლეობის შრომითი მიგრაციის მართვის პრობლემებზე მსჯელობისას უპირველეს ამოცანად აღნიშნული კონტინგენტის შემადგენლობის აღრიცხვა და შესწავლა უნდა დაისახოს. კვლევისას გამოვლინდა, სასაზღვრო სტატისტიკა და ადმინისტრაციული წყაროები ყოველთვის ვერ იძლევა საჭირო ინფორმაციას შრომით მიგრანტთა ზუსტ რაოდენობასა და მიგრაციის ხანგრძლივობაზე. ამ მხრივ შედარებით მეტი ინფორმაციის მოცემა შეუძლია ადმინისტრაციული წყაროს ერთ-ერთ სახეს - სამუშაო ძალის ექსპორტ-იმპორტის ნებართვების სისტემას, რაც ჩვენს ქვეყანაში ფაქტობრივად არ არსებობს. მისასალმებელი იქნებოდა ასეთი ფუნქციის მატარებელი ახალი სამსახურის ჩამოყალიბება, რომელიც პირდაპირ დაექვემდებარება სამოქალაქო რეესტრის სააგენტოს, უშუალო კონტაქტში იქნება საზღვარგარეთ არსებულ ანალოგიურ სამსახურებთან და ამით სრულ აღრიცხვიანობას მოახდენს სამუშაო ძალის იმპორტ-ექსპორტის სფეროში.

ჩვენის აზრით უმნიშვნელოვანესი წინსვლა იქნებოდა საქართველოს მოქალაქე ემიგრანტთა ინტერნეტ-პორტალის შექმნა, სადაც მოხდება მათი რეგისტრაცია, დაფიქსირდება თუ რა სახის გამოცდილება თუ განათლება მიიღეს მათ ემიგრაციის პერიოდში და რა მოთხოვნები გააჩნიათ სამშობლოში დაბრუნებისთვის. ამგვარი მონაცემთა ბაზის განხილვა უნდა მოხდეს შესაბამისად დასაქმების სამსახურის მიერ და შესთავაზოს შესაბამის ემიგრანტს სამუშაო ადგილი მშობლიურ ქვეყანაში. ამით მივიღებთ რეალობასთან მაქსიმალურად მიახლოებულ მონაცემებს საქართველოს მოქალაქე ემიგრანტებისა და მათ სამომავლო გეგმებზე.

ყოველივე ზემოაღნიშნულთან ერთად აუცილებელია მიგრანტთა ფულადი გზავნილების გაზომვა. ოფიციალური მონაცემების ძირითად წყაროს მიგრანტთა გადარიცხვების შესახებ წარმოადგენს ყოველწლიური საგადასახადო ბალანსი, რომელიც ფულადი ნაკადების მართვისა და კონტროლის მეთოდოლოგიური საფუძველია, მაგრამ თავის მხრივ იგი არაადაკმაყოფილებელია და რეალურ სიდიდიდან საკმაოდ დაცილებული. მიგრანტთა უმეტესობა თანხებს მშობლიურ ქვეყანაში ნაცნობების მეშვეობით (ხელზე) აგზავნის, რომლებიც საქართველოში მოემგზავრებიან. ამ კონკრეტული საკითხის მოსაგვარებლად მისასალმებელი იქნებოდა საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ ახალი ფულადი გზავნილის სახეობის შემუშავება, რომელიც უფრო ხელმისაწვდომი იქნება ემიგრანტთათვის, ქართული მხარის მიერ გზავნილზე მინიმალური საკომისიოს დაწესების ხარჯზე.

ჩვენი ვარაუდით ემიგრანტთა ნაკადი კიდევ უფრო გაიზრდება ევროკავშირისა და საქართველოს შორის სავიზო რეჟიმის გამარტივების შემდეგ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ჯოლია გ. საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები, თბ., 2008
2. мировая экономика и международные отношения, 2010. #8
3. გაჩეჩილაძე რ. მოსახლეობის მიგრაცია საქართველოში და მისი სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები. გაერო. თბ., 1997. 62გვ.

4. <http://ka.wikipedia.org/wiki>
5. <http://www.statistics.ge>
6. მიგრაციის სტატისტიკა. საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი. თბილისი, 2005, 2006, 2007, 2008 წლის გამოცემები
7. საქართველოს შინამეურნეობები, 2003-2004. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო, სტატისტიკის დეპარტამენტი. ეკონომიკურ-სტატისტიკური კრებული. თბილისი, 2005. 116გვ.
8. არალეგალური მიგრაცია და მიგრანტთა უკანონო გადაყვანა. მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ მომზადებული ანგარიში. თბ., 2008
9. შრომითი მიგრაცია საქართველოდან. IOM. 2006. გვ.39
10. საქართველოს ეროვნული ბანკი. მონეტარული და საბანკო სტატისტიკის ბიულეტენი. თბილისი 2009, # 9(65)
11. ჭელიძე ნ. შრომით ემიგრანტთა საზღვარგარეთ დასაქმების პირობები და ფულადი გზავნილები. ჟ. «სოციალური ეკონომიკა», №1, 2006. გვ.57-64
12. www.demoscope.ru

Giorgi Panozishvili
Georgian Technical University.
Faculty of Business-Engineering,
Doctoral Student

International labor migratin – as one of important factors of globalization

Summary

The labor emigration still remains as one of the most important problems in modern Georgia. In spite of the certain economical advances, it's still massive. After collapsing the former Soviet Union, people were made in order to survive physically, to seek the way out in being employed abroad. The significant part of the Georgian citizens are working abroad illegally, but in the other side, their revenue in working abroad plays a great role in assisting our country's population financially. Legalization and regulation problem is yet very significant and unsettled.

The discussed issues in the article are: the reason of the labor emigration of the Georgian citizens and organization forms, the professional-qualificational structure and conditions, also the revenues of the labor emigrants and the solving ways of the problematic issues.

Here is also discussed such international migration issues, which are connected to the decrease of labor and intellectual potential in case of single migration and the migrants' not returning.

There in the work are mentioned, the main trends of the labor migration reasons. And what is the most important; we discussed the returned migrants' problems which are to be solved, in the above mentioned article.

Kristina Jganjgava
Iv. Javakhishvili Tbilisi State University,
Doctoral Student

The effects of FDI Inflows on host Country economy growth in case of Georgia

Abstract

In this paper we investigate the relationship between foreign direct investment and economic growth. A large volume of econometric literature showed, that it was a direct relation between FDI and economic growth not just for the developed countries, but also for most of the developing countries. This paper adds to the literature by analyzing the existence and nature of these relationships. We demonstrate, that foreign direct

investment lead to the increase in Gross domestic product. The study focuses on the FDI-led growth hypothesis in the case of Georgia and based on time series data from 1997 to 2010. Georgia offers attractive investment opportunities for foreign investors and has adopted a number of policies to attract foreign direct investment into the country. Georgia is characterized as an open economy, which is actively integrating in the global market. Relationship between FDI and economy growth is tested by applying multiple regression models. The change in GDP is taken as dependent variable, while FDI and international trade are considered as independent variables. The estimation results show, that the overall model is significant and FDI are positively related to economic growth. As well, the impact of international trade on economy growth is found to be positive.

Key words: Foreign Direct Investment (FDI), Economic Growth, Gross domestic product (GDP), International trade (IT)

JEL classification:C12,C32,F18.

INTRODUCTION

Nowadays attraction of FDI is becoming increasingly important for developing countries. This is often based on the implicit assumption, that greater inflows of FDI will bring certain benefits to the country's economy. According to Frindlay (Frindlay, R.,1978), FDI is a way to improve a country's economic performance through the transmission effect of more advanced technologies introduced by multinationals. Multinational firms are often regarded as the more technologically developed firms. They implement FDI and in that way benefit from utilizing their assets and resources efficiently, while FDI recipients benefit from acquiring technologies and from getting involved in international production and trade networks (Iipsey,R.,2003). Blomstrom and Kokko states, that FDI gives developing countries cheap access to new technologies skills thereby, enhancing local technological capabilities and their ability to compete on world markets (Blomstrom and Kokko ,1998). Caves noted, that attracting more FDI has several positive effects. Among these are productivity gains, technology transfers, the introduction of new processes, managerial skills and know-how in the domestic market, employee training, international production networks, and access to markets (Caves,1996). According to the International Monetary Fund, "direct investment reflects the aim of obtaining a lasting interest by a resident entity of one economy (direct investor) in an enterprise that is resident in another economy (the direct investment enterprise). The "lasting interest" implies the existence of a long-term relationship between the direct investor and the direct investment enterprise and a significant degree of influence on the management of the latter"(Duce M.,2003). Developing countries need to attract FDI to industrialize, develop and create jobs attacking the poverty situation in their countries. As a result, most developing countries recognize the potential value of FDI and have liberalized their investment regimes and engaged in investment promotion activities. As Mueller and Goicthe remark, FDI helps host countries to boost productivity, encourage employment, stimulate innovation and to enhance sustained economic growth (Mueller and Goic,2002).

FDI has become an increasingly more important factor of economic growth. Developing and transition nations have a particularly strong interest in attracting foreign capital. Domestic savings are often insufficient in these countries to finance their investment needs. This capital shortage affects both public and private investment. Attracting foreign investments is one of Georgia's key priorities to promote sustainable economic development. The paper focus on the effectiveness of investment climate in Georgia after transition period and analyze the effect of global crisis on Georgia's investment activity. As Borensztein states, spillovers from FDI stimulate the growth rate of the host country (Borensztein et al,1998). The direct investment becoming an immediate source for the production of convertible goods, that can be sell very well in global markets, thus, this is creating opportunities for the generation of foreign exchange funding.

AN OVERVIEW OF FDI POLICY IN GEORGIA

Georgia was one of the first former Soviet republics to adopt market reforms on foreign investment. However, political instability has hampered efforts to attract capital from abroad. Oil and gas pipeline projects and expanded privatization sales promised to reverse this trend. By the mid-1990s, both GDP and total foreign investment began to grow steadily. In September 1998 the decision was made to make all future

economic regulations in full conformity with the norms of the European Community. Legislation in 2000 extended the scope of the privatization program, created a capital market, and provided for the registration of enterprise and agricultural land, all conducive to improving Georgia's investment climate. Also in 2000, the currency appeared to have stabilized.

Annual foreign direct investment (FDI) inflow swelled to \$242.58 ml. in 1997 and reached \$265.3 ml. in 1998(see table 1.1.) mainly due to work on the Baku-Supsa pipeline¹ and on the Supsa terminal. Foreign capital flows fell to an annual average of 81.23 ml. in 1999. FDI were too small and amounted 330.89 ml. USD in 2003, but increased till 499.80 ml. USD in 2004. The largest investment in the Georgian economy and highest FDI inflow was in 2007- 2014.80 ml. USD, 19.8% more than in previous year. After this period investment decreased by 10.1% in 2008 and by 8.4% in 2009. The FDI's in 2008 amounted 1 564 ml. USD while it has decreased and amounted 658.40 ml. in 2009. Georgia was eventually affected negatively by the global financial crisis due in 2008-2009. After the events of August 2008 (South-Ossetian - Georgian war)² significantly worsened the investment environment of the country. For example, the company “Kazmunaigaz” from Kazakhstan refused to invest 1 billion dollars, as well the American company “Clear Stream Holding”, canceled the already announced investment. The company had brought “WI max” frequency for 9 million 3 thousand Gels and had planned to provide wireless internet service (Narmania, D.,2009). However in 2010 the country saw a rapid recovery with FDI, it rose and amounted 814.50 ml.USD.

Table1.1. Trends of FDI during 1997-2010

Years	FDI(ml.USD)
1997	242.58
1998	265.33
1999	81.23
2000	131.7
2001	109.93
2002	156.12
2003	330.89
2004	499.80
2005	449.80
2006	1190.40
2007	2014.80
2008	15664.00
2009	658.40
2010	814.50

Source: National statistics office in Georgia

The global economic crisis caused a very deep depression in the country's economy. Since it is not easy to revive the confidence of investors, especially under the global financial crisis, our government should apply the existent political mechanisms to insure risks. Georgia has 3 Free Industrial Zones (Kutaisi, Poti and Tbilisi), that offer incentives and opportunities to process, produce and export goods with a minimal tax burden. Firms can export goods free of trade barriers to global markets of more than 500 ml. consumers. With the introduction of Georgia's 3 Free Industrial Zones, many new investment opportunities can be expected in the following sectors for example: Textiles- Apparel Organic Fertilizers, Metallurgy, Heavy Machinery, Petrochemicals etc. The government established also 2 Free Touristic Zone:

¹ The Baku-Supsa Pipeline is an 833-kilometre long oil pipeline, which runs from the Sangachal Terminal near Baku to the Supsa terminal in Georgia. It transports oil from the Azeri-Chirag-Guneshli field.

² South Ossetia War or Russian-Georgian War was an armed conflict in August 2008 between Georgia on one side, and on another side Russia and separatist governments of South Ossetia .

Kobuleti and Anaklia offering for investors unprecedented terms for the construction of hotels along the seaside, that has the best climate conditions. Georgia has a strategic location with its close proximity to Europe, Central Asia, Turkey and the Middle East, it stands as an attractive place for multinational companies to locate their manufacturing and production operations. The Georgian government has made a commitment to greater transparency and simplicity of regulation. Georgia's fast paced economic reforms, which included new tax and custom codes, reduced the level of corruption and aggressive privatization and had created more attractive business climate, than it was in previous years (KbiltsetsklashiIi, T.,2010). Currently Country needs to apply extraordinary methods for the attraction of new investors. In this regard, it seems reasonable to grant Investors some of those p ivileges, including tax breaks, which can be enjoyed only by the investors operating under effective legislation in the free industrial zone, for a certain period and throughout the country. Moreover, special benefits should be offered to those investors who would invest their capital into export – oriented industries and create new jobs. A liberal tax code, a strong legal framework to protect investors and the availability of strategic or natural resources,skilled workforce presents a solid platform for successful business in Georgia.

Research Methodology

Multiple Regression analysis was carried out using relevant econometric techniques and measured the impact of FDI flows on economic growth in Georgia. Relevant econometric tests such as coefficient of determination R-square, Standard error of coefficients, T-Statistics and F- ratio were carried out in order to assess the relative significance, desirability and reliability of model estimation parameters.

The model consist of four variables: Foreign direct investment (Y), Gross domestic product (GDP) and International Trade (import+export).

The estimated equation used in this empirical analysis is

$$GDP = \beta_0 + \beta_1(FDI) + \beta_2(FT) + \beta_3(IT)$$

$$\beta_0 > 0 \quad \beta_1 > 0 \quad \beta_3 > 0$$

Where, the coefficients β_1 , β_2 , β_3 show how much output responds to the changes in the Foreign direct investment and International Trade.

GROSS DOMESTIC PRODUCT (GDP): one of the broadest indicators of a nation's economic strength can be gauged from its gross domestic product (GDP), as this measure is an estimate of the value of goods and services produced domestically within the country during a given period for example, one year. Gross Domestic Product is used as dependent variable. It is often considered as an indicator of growth and standard of living for a country. In our analysis GDP is measured in millions of USD in current prices.

Table 1.2. GDP during 1997-2010

Years	GDP current prices(ml.USD)
1997	3503.78
1998	3487.57
1999	2862.98
2000	3083.18
2001	3239.80
2002	3550.48
2003	4020.69
2004	5170.68
2005	6411.00
2006	7761.70
2007	10171.90
2008	12800.5
2009	10767.1
2010	11636.5

Source: National statistics office in Georgia

International trade: Total trade implies sum of total exports and total imports. Trade is another explanatory variable in this study, that affects the economic growth of Georgia. Economic growth, whether in the form of export promoting or import substituting strategy, can significantly affect trade flows. Export led growth leads to expansion of exports which in turn promote economic growth by expanding the market size for developing countries. Economic growth and FDI are closely linked with international trade. Countries, that are more open are more likely to attract FDI inflows in many ways: Foreign investor brings machines and equipment from outside of the host country in order to reduce their cost of production. This can increase exports of the recipient country. Growth and trade are mutually dependent on one another. Nowadays, countries tending to be more open to trade, as liberal trade policy attracts higher levels of FDI

Regression analysis estimated the conditional expectation of the dependent variable (FDI) given the independent variable (GDP) and International Trade (IT). Our method have been developed for robust regression, that involves correlated responses such as time series data (1997 – 2010), growth curves, graphs and other data objects.

Table:1.3. FDI and IT dynamics in 1997 – 2010

Yeras	FDI(ml.USD)	GDP(ml.USD)	IT(ml.USD)
1997	242.58	3503.78	1239.50
1998	265.33	3487.57	1073.80
1999	81.23	2862.98	927.60
2000	131.7	3083.18	1033.40
2001	109.93	3239.80	1069.20
2002	156.12	3550.48	1140.40
2003	330.89	4020.69	1600.30
2004	499.80	5170.68	2461.20
2005	449.80	6411.00	3353.00
2006	1190.40	7761.70	4611.2
2007	2014.80	10171.90	644.30
2008	15664.00	12800.5	7796.9
2009	658.40	10767.1	5633.9
2010	814.50	11636.5	6731.4

Source: National statistics office in Georgia

FDI, GDP and IT are measured in millions of USD in current prices. The main regression results indicate, that FDI has a positive overall effect on economic growth. Here is a summary of these three variables:

Table:1.4. Case Summaries.

	FDI(ml.USD)	GDP(ml.USD)	IT(ml.USD)
Mean	503.48	5319.13	2808.08
Minimum	31.23	2862.98	544.30
Maximum	2014.80	12800.50	7796.90
Std.deviation	587.51	3606.72	2418.37

Regression results and interpretation are as follows:

Table:1.5

Dependent Variable: GDP Current Prices	Coefficients		T-statistics	95% CI	
	B	Std.error		Lower bound	Upper bound
constant	1834.84	454.2633	4.039155	835.0133	2834.667
FDI	3.327037	0.537952	6.184632	2.143012	4.511062
IT	0.881912	0.130689	6.748174	0.594267	1.169556

Accordingly, we can write the following equation:

$$\text{GDP} = 1834.840 + 3.327(\text{FDI}) + 0.882(\text{IT})$$

Table1.6. ANOVA

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	8928596.522	3	2976198.841	21.582	.001 ^a
	Residual	965298.930	7	137899.847		
	Total	9893895.451	10			

a. Predictors: (Constant), ER, GDP, IT

b. Dependent Variable: FDI

The goodness of fit of the model is 0.001, that underlines that, the model is significant at 99%.

To see the true relationship between FDI, GDP, IT and exchange rate, the time variable should be included in our regression. Regression results and interpretation are as follows:

Table:1.7. Coefficients

		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
Model		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	1834,840	454,263		4,039	,002
	FDI	3,327	,538	,542	6,185	,000
	IT	,882	,131	,591	6,748	,000

a. Dependent Variable: GDP

The coefficient for FDI is 3.327, that means, for every unit increase in FDI is predicted 0.6 point increase in GDP, coefficient is significant, because its p-value is 0.002. holding all other variables constant. For every unit increase in IT we expect 0.8 unit increase in GDP. The coefficient is statistically significant as its p-value of 0.000 is less than 0.05. Standardized $\beta=0.542$ indicates, that if FDI increase by one standart deviation (587.51 ml.USD), consistently GDP increase by 0.54 std.deviation. Std.deviation for GDP is 3606.72(see table 1.4.) and this constitutes a change of 1954.84 (0.542 * 3606.72).Therefore, for every 587.51(ml.USD) more spent on FDI, an extra 1954.84 GDP can be accepted(when IT is constant). For IT standardized $\beta=0.591$, it means, that if IT amount increase by one std.deviation GDP increase by 0.59 std.deviation. For IT std.deviation is 2418.37 (see table 1.4.) and so that's constitutes a change of 1429.25 (0.591*2418.37). Accordingly, if It will rise an extra 0.59, than 1429.25 extra GDP can be expected (when FDI is constant)

Table 1.8. Model Summary

Dependent variable: GDP				
Predictors: (Constant), FDI (Million dollar), FT(Mil.USD),				
Method: Least Squares				
Sample (adjusted):2000-2010				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.966 ^a	.933	.921	1016.82141

a. Predictors: (Constant), FDI, IT

We used dependent variable GDP current prices, constant predictors FDI and IT in the model summary analysis. If FDI and IT is taken as an independent variable while denoting GDP as a dependent variable, the following results is obtained: according to the regression analysis, the goodness of fit R-squared is 0.933 meaning that approximately 93% of the variability explained by changes in FDI and IT, whereas - 6.7% - by other factors. In this case, the adjusted R-square 92% demonstrating a strong correlation between FDI, IT and GDP (based on the data of 1997-2010). As a result of the multiple regression analysis we can conclude , that FDI positively influences economic growth in Georgia and thus the increase in FDI inflows have immense importance for the economic prosperity of our country.

Conclusion

The objectives of this study were to explore empirically the relationship between FDI and economy growth in Georgia. Findings showed, that FDI in Georgia induces the positive economic growth. The increase in FDI inflows is key factor for the economic prosperity of our country. High GDP will increase employment and this will attract foreign investors to the country. The greatest importance, when talking about FDI inflows in Georgia, pertains to the existing investment climate, which is the major determinant of the amount of FDI, that flows into the country. However, recently Georgia has been hindered by political, financial and economic crises which lead slow economic growth in the country's economy. In addition to the Russian war and some internal factors, global financial crisis contains more than enough risks (including threat of slowing down the growth of Georgia's economy and threat of termination or reduction of investment flows) for Georgia to experience serious problems with respect to maintaining economic well-being.

References

- Alfaro,L., Chanda, A., Kalemli-Ozcan, S & Sayek, S.,(2004), "FDI and economy growth: the role of local financial markets", *Journal of International Economics* 64, pp.89-112
- Balasubramanyam, V., Salisu, M., Sapsford,D.,(1996), "Foreign Direct Investment and Growth in EP and IS countries", *The Economic Journal* No. 435,pp 92-105
- Bengoa,M.,& Sanchez-Robles, B., (2003), "Foreign Direct Investment, economy freedom and growth:new evidence from Latin America", *European Journal of Political Economy*,19,pp.529-545
- Borensztein, E., De Gregorio, J. & LEE, J.W., (1998), "How does Foreign Direct Investment affect Economic Growth?", *Journal of international Economics*,45,115-135
- Blomstrom, M., Kokko, A., (1998), "Multinational corporations and spillovers" *Journal of economic Surveys*,12, 247-277
- Caves,R.E.,(1996), "*Multinational Enterprise and Economic Analysis*", second edition, Cambridge surveys of Economic literature
- Department of statistics of Georgia, 2011, FDI&GDP in Georgia, report of Statistics
- Duce M., (2003), "Definition of Foreign Direct Investment(FDI): a methodological note", Banco de Espana

Frindlay, R.,(1978),”Relative backwardness, direct foreign Investment and the transfer of technology: a simple dynamic model”, *Quarterly Journal of Economics*, 92:1-16
 Georgian Economic Overview, (March,2011), from www.georgia.gov.ge

Hymer,S.H.(1976), “The international operations of national firms a study of direct investment”, MIT Monograph in Economics, Cambridge, MA, No.14

Kbiltsetsklashili, T.,(2010), “Attracting Investors: Case of Impact of FDI on the Achievements of Economic Growth in Georgia”, *IBSU Scientific Journal 2010, 4(2), 35-51*

Lipsey, R.,(2002), “Home and host country effects of FDI”, NBER, Working Paper No. w9293

Narmania D., Murgulia Sh., Zedelashvili O., Nanitashvili M., Khutsishvili G., "European Neighbour Policy and Georgia, Centre for Strategic Research and Development", Bulletin N,102,2007,pp.7-12

Ministry of foreign affairs of Georgia, (2009), www.mfa.gov.ge

Ministry of Economic Development of Georgia, www.economy.ge

Mueller, S.L.,&Goic,S.,(2002), “Enterpreurial potential in transition economies; A view from tomorrow’s leaders”, *Journal of Development Entepreunership*,7(4),17

Solow, R.,(1956), “A contribution to the Theory of Economic Growth”,*Quarterly Journal of Economics*,vol70,pp.65-94

Wu Jyun-Yi&HSU Chih-Chiang, (2008),”Does Foreign Direct Investment promote economic growth? Evidence from a Threshold Regression Analysis”, *Economics Bulletin*, vol.,15,No.12,2008

Trevino, L.J.,& Upadhyaya K.P.,(2003), “Foreign aid, FDI and economic growth: evidence from Asian countries”, *transnational Corporations*, 12(2), pp.119-135

ნუგზარ თოდუა

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
 სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი,
 ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი

ქართული კომპანიების საექსპორტო სტრატეგიების მარკეტინგული კვლევა

უკანასკნელი ათწლეულებისათვის დამახასიათებელია წარმოების გლობალიზაცია, საგარეო ბაზრების მიმართ ნაციონალური ეკონომიკის გახსნა. საწარმომ, რომელიც საერთაშორისო ბაზარზე გასვლას გეგმავს, უწინარეს ყოვლისა, უნდა შეარჩიოს კონკრეტული ბაზარი, რომელზედაც იგი თავისი მარკეტინგული ძალისხმევის კონცენტრაციას მოახდენს. ინტერნაციონალიზაციის თეორიის მიხედვით, მსოფლიო ბაზარზე მოქმედების ეფექტიანობა იზრდება საერთაშორისო ოპერაციებში პრაქტიკული მონაწილეობით, კერძოდ, გამოცდილებაზე დამყარებული ცოდნის საფუძველზე [1]. სწორედ, საერთაშორისო ბაზარზე საქმიანობის უშუალო გამოცდილება ამაღლებს საზღვარგარეთულ ბაზარზე დამატებითი რესურსების განთავსებას [2].

საერთაშორისო ბაზრებზე გასვლა ფირმის მხრიდან მოითხოვს დიდ ძალისხმევას, ასევე საწარმოო და ფულად შესაძლებლობებს. ფირმა მზად უნდა იყოს მოსალოდნელი სირთულეების გადასალახავად, რადგან გაცილებით რთულია საგარეო ბაზარზე საქონლის დამკვიდრება, ვიდრე საშინაო ბაზარზე. სხვადასხვა ქვეყნის მოსახლეობის მოთხოვნები განსხვავებულია ერთმანეთისაგან. ამიტომ ფირმამ კარგად უნდა შეისწავლოს თითოეული ქვეყნის თუ რეგიონის მოთხოვნები და ამის შესაბამისად აწარმოოს საქონელი, რომელსაც ექნება შესაფერისი მარკა, ასორტიმენტი, მომხმარებლისათვის მისაღები დიზაინი, შეფუთვა და მარკირება [3].

მიუხედავად იმისა, რომ უკანასკნელ წლებში საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვა ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, მას ჯერ კიდევ უარყოფითი სალდო აქვს. კერძოდ, 2010 წელს ქვეყნის საგარეო სავაჭრო ბრუნვა განისაზღვრა 6678.5 მლნ აშშ დოლარით (1178,8 მლნ აშშ დოლარით მეტი წინა წელთან შედარებით). მასში ექსპორტის მოცულობამ შეადგინა 1583.4 მლნ აშშ დოლარი, ხოლო იმპორტისა - 5095.1 მლნ აშშ დოლარი. ამასთან, აღსანიშნავია ის

ფაქტი, რომ 2010 წელს საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვამ ევროკავშირის ქვეყნებთან 1736 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, რაც წინა წლის შესაბამის მაჩვენებელზე 13 პროცენტით მეტია [4].

ცხადია, ექსპორტის როლი უმნიშვნელოვანესია ქვეყნის განვითარებაში. ამიტომაც საქართველოს ეკონომიკის ერთ-ერთ პრიორიტეტად მიჩნეულია ექსპორტის მხარდაჭერად სამამულო პროდუქციისათვის ახალი ბაზრების მოპოვების ხელშეწყობა. საზღვარგარეთულ ბაზრებზე წარმატების მიღწევისათვის კი აუცილებელია რიგი ღონისძიებების შესრულება. მათ შორის უმთავრესია გააზრებული მარკეტინგული სტრატეგიის შემუშავება და ქართული პროდუქციის სწორი პოზიციონირება საერთაშორისო ბაზარზე, რაც უმთავრესი პრიორიტეტია ქართული ექსპორტის განვითარებისათვის.

თანამედროვე ეტაპზე ქართული კომპანიებისათვის მეტად საგულისხმოა სტრატეგიული თვალსაზრისით ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ბაზართან - ევროკავშირთან ურთიერთობა. ეს საკითხი განსაკუთრებულია რუსული ემბარგოს ფონზე, რომლის შედეგადაც ქართული პროდუქციის მრავალ სახეობას გასაღების პრობლემები შეექმნა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, საქართველოს ეკონომიკის განვითარების მაღალი ტემპის შესანარჩუნებლად საჭიროა ექსპორტის დივერსიფიცირება, ანუ საქართველოში წარმოებული პროდუქციის ტრადიციული ბაზრებიდან (რუსეთი, ცენტრალური აზია და ა.შ.) ევროპული, უმაღლესი სტანდარტების ბაზარზე გადასვლა. ბუნებრივია, რომ სწორი სავაჭრო პოლიტიკის არსებობის შემთხვევაში, 500 მლნ-ზე მეტი მომხმარებლის მომცველი ბაზარი ნებისმიერი კომპანიისათვის უაღრესად მიმზიდველია.

ევროკავშირთან ინტეგრაცია საქართველოს საგარეო პოლიტიკის ერთ-ერთი მთავარი პრიორიტეტია. ამასთან, ევროკავშირის ბაზარზე შესაღწევად რთული მოთხოვნები დასაკმაყოფილებელი [5]. ამ მოთხოვნათა სირთულეს განაპირობებს ის, რომ ევროკავშირის ქვეყნები საკუთარ ბაზარზე ისეთ პროდუქციას არ უშვებენ, რომელიც ევროკავშირის სტანდარტებს არ შეესაბამება. ევროკავშირის ბაზარზე პროდუქციის იმპორტის დამაბრკოლებელი ფაქტორია აგრეთვე ხარისხის კონტროლი, მომხმარებელთა უფლებების დაცვა, საბაჟო და ბიუროკრატიული პროცედურები, გარემოს დაცვითი ზომები და სხვა. სწორედ, სატარიფო და არასატარიფო ბარიერების პრობლემებიდან გამომდინარე, ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის შემოღება საქართველოსთვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი თემაა. ის კრიტერიუმები, რაც ვაჭრობის თავისუფალ ზონაში მონაწილეობის მოლაპარაკებების დასაწყებად არის საქართველოს მიმართ წაყენებული, ხელს შეუწყობს ქართული სტრუქტურებისა და კანონმდებლობის ჰარმონიზაციას ევროკავშირთან, რაც არასატარიფო ბარიერების გადალახვის სიმარტივეს გამოიწვევს. ყოველივე ეს კი საბოლოოდ უზრუნველყოფს საქართველოსა და ევროკავშირს შორის მჭიდრო სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარებას.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, საკმაოდ საინტერესოა იმის გარკვევა, თუ როგორია ქართული საწარმოების ექსპორტის მარკეტინგული სტრატეგია ევროკავშირის ბაზარზე. კერძოდ, თუ რა სახის პრობლემებს აწყდებიან ისინი ექსპორტირებისას, რამ განაპირობა მათთვის ევროკავშირის ბაზრის მიმზიდველობა, როგორ ფუნქციონირებს მარკეტინგის სამსახური და რა გავლენა იქონია ეკონომიკურმა კრიზისმა მასზე, მარკეტინგული სტრატეგიის რომელ ელემენტზე ამახვილებენ ყურადღებას განსაკუთრებით, რამდენად გამართულად ახორციელებენ ისინი ექსპორტის მარკეტინგულ სტრატეგიას.

ევრობაზარზე ორიენტირებული ქართული კომპანიების მარკეტინგული სტრატეგიების გამოსავლენად ჩავატარეთ კვლევა. სტატისტიკის დეპარტამენტის მიერ მოწოდებული ინფორმაციის შესაბამისად შევისწავლეთ ის ქართული კომპანიები, რომლებიც ევროკავშირის ქვეყნებში ექსპორტს ახორციელებენ. კვლევის ფარგლებში გამოვიკითხეთ 30 კომპანია. კვლევის არეალი მოიცავდა მთელ საქართველოს. მარკეტინგული კვლევისათვის გამოვიყენეთ რაოდენობრივი კვლევის მეთოდი, ხოლო ანკეტური გამოკითხვა ჩავატარეთ სატელეფონო და ინტერნეტ გამოკითხვის აპრობირებული მეთოდების გამოყენებით [6].

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ გამოკითხული კომპანიების უმრავლესობა (60 %) 5 წელზე მეტია, რაც ფუნქციონირებს, 20% 2-დან 5 წლამდე საქმიანობს ბაზარზე, 17% - 1-დან 2 წლამდე, 3% კი - 1 წლამდე. ამ კომპანიებიდან 5 წელზე ზემოთ ექსპორტს ახორციელებს გამო-

კითხულთა 50%, 2-დან 5 წლამდე - 30%, 1-დან 2 წლამდე - 15% და 1 წლამდე - მხოლოდ 5%.

მარკეტინგული სტრატეგიის განსაზღვრისათვის მნიშვნელოვანია იმის განსაზღვრა, თუ უმეტესად რომელი ქართული პროდუქტი მიეწოდება ევროკავშირის ბაზარს. გამოკითხული კომპანიების თითქმის მეოთხედს (23%-ს) ევროკავშირის ქვეყნებში გააქვს ღვინო, 20%-ს - ფოლადი, 10%-ს - სოფლის მეურნეობის პროდუქცია (ხილი, მწვანელი, ბოსტნეული), 13%-ს - თხილი, 7%-ს - ლითონი, 6%-ს უალკოჰოლო ან მცირეალკოჰოლიანი პროდუქცია, 6%-ს - ქვანახშირი, 6%-ს - ლითონი და 6%-ს მანგანუმის ორჟანგი, 3%-ს - მინერალური წყალი. რაც შეეხება ექსპორტის სიხშირეს, გამოკითხული კომპანიების 5% ექსპორტს ეწევა ყოველთვიურად, 30% - ყოველკვარტალურად, ხოლო 20% - 6 თვეში ერთხელ.

კვლევამ საშუალება მოგვცა დაგვედგინა ქართული კომპანიების მიერ ექსპორტის განხორციელების ძირითადი მოტივები, კერძოდ, თუ რა დატვირთვა გააჩნდა მათთვის ექსპორტს. გამოკითხულთა 37%-სათვის ექსპორტს განაპირობებს ევროკავშირის ბაზარზე ქართული პროდუქციისადმი არსებული ხელსაყრელი სატარიფო ბარიერები, 30%-სათვის - ადგილობრივ ბაზარზე პროდუქციის პოპულარობა, 17%-სათვის - ადგილობრივი ბაზრის გაჯერება, 10%-სათვის - საკუთარი პროდუქციის მაღალი ხარისხი და იმ სტანდარტებთან შესაბამისობა, რასაც ევროკავშირი უყენებს არაწევრი ქვეყნების პროდუქციას, 6%-სათვის კი მსოფლიო ბაზარზე ენერგორესურების გაძვირება და დეფიციტი.

საკმაოდ მნიშვნელოვანია იმის გარკვევა, თუ რატომ ანიჭებენ უპირატესობას ქართული კომპანიები საექსპორტოდ ევროკავშირის ბაზარს. გამოკითხული კომპანიების 40%-მა მიუთითა, რომ მათთვის ევროკავშირის ქვეყნებში ექსპორტი მისაღებია ხელსაყრელი სატარიფო ბარიერების გამო, 30% თვლის, რომ ევროპელი მომხმარებელი ქართული ნაწარმისადმი კეთილგანწყობილია, 20%-ის აზრით, ევროპული ბაზარი არ არის სრულად ათვისებული, ხოლო 10% ფიქრობს, რომ ევროპელი მომხმარებლები მარკეტინგულ სტიმულირებაზე რეაგირებას უფრო ადვილად ახდენენ.

საექსპორტო მარკეტინგული სტრატეგიის შემუშავებაში გადამწყვეტი როლი ენიჭება მარკეტინგის სამსახურს. ამიტომ კვლევის პროცესში ყურადღება გავამახვილეთ შემდეგ საკითხზე: ფუნქციონირებს თუ არა ქართულ კომპანიებში მარკეტინგის სამსახური და რამდენად ეფექტიანია იგი. კვლევის შედეგად აღმოჩნდა, რომ მარკეტინგის სამსახური გააჩნია გამოკითხულთა აბსოლუტურ უმრავლესობას (65%-ს), რაც ჩვენი რეალობისათვის საკმაოდ დადებით მოვლენად შეიძლება ჩაითვალოს. ასევე საინტერესოა იმის გარკვევა, თუ როგორი გავლენა მოახდინა მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა ქართული კომპანიების მარკეტინგული სამსახურების საქმიანობაზე. აღმოჩნდა, რომ კომპანიების 80%-ის მარკეტინგის სამსახურზე ეკონომიკურ კრიზისს არანაირი ზეგავლენა არ მოუხდენია, ხოლო 20%-ში კი შემცირება გამოიწვია.

საზღვარგარეთულ ბაზარზე საქონლის პოზიციონირების საქმეში საკვანძო ადგილი უჭირავს მარკეტინგულ კვლევებს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, შევეცადეთ იმის გარკვევას, თუ რა მნიშვნელობას ანიჭებენ ქართული კომპანიები ექსპორტის განხორციელებისათვის მარკეტინგულ კვლევებს და ატარებენ თუ არა ისინი კვლევებს საზღვარგარეთულ ბაზარზე გასვლამდე. აღმოჩნდა, რომ ასეთ კვლევებს საკუთარი მარკეტინგული სამსახურის მიერ ახორციელებს გამოკითხულთა მხოლოდ 30%, ხოლო დანარჩენი - საზღვარგარეთული სპეციალიზებული სააგენტოების მიერ.

საგარეო ბაზარზე პროდუქციის ექსპორტის პროცესში დიდი ყურადღება ექცევა მარკეტინგული სტრატეგიის ელემენტების თანაფარდობას. ამიტომ შევისწავლეთ ექსპორტზე მომუშავე ქართული კომპანიების მიერ გამოყენებული მარკეტინგული სტრატეგიის ელემენტების პრიორიტეტულობა. გაირკვა, რომ ევრობაზარზე გასვლის წინ გამოკითხულთა 40% უპირველეს მნიშვნელობას ანიჭებს განფასებას, 26% - დისტრიბუციას, 10% - პრომოუშენს, 20% - პროდუქციის დიზაინს და 4% - კონკურენტთა ანალიზის ჩატარებას. ამასთან, საკმაოდ საინტერესოა კომპანიების მხრიდან იმის დაფიქსირება, თუ მარკეტინგული სტრატეგიის რომელი ელემენტი განაპირობებს მათ წარმატებას ევრობაზარზე. გამოკითხულთა 50%-ის აზრით, მარკეტინგული სტრატეგიის ასეთი ელემენტი პროდუქციის მაღალი ხარისხი, 33%-ის შეხედუ-

ლებით - დაბალი ფასი, ხოლო 17% ასახელებს რეკლამას და სხვადასხვა სახის მასტიმულირებელ ღონისძიებებს.

ცნობილია, რომ დღეისათვის გლობალურ ბაზარზე მომხმარებელთა ინფორმირების საქმეში ყველაზე აქტიური და გამოყენებადია სოციალური მედიის საშუალებები. ამიტომ საინტერესო იყო იმის დადგენა, თუ რამდენად აქტიურად იყენებენ ქართული კომპანიები ექსპორტის განხორციელების დროს სოციალურ ქსელებს. აღმოჩნდა, რომ სოციალურ ქსელებს საერთოდ არ იყენებს გამოკითხული კომპანიების 60%, 30% - მეტნაკლებად მიმართავს და მხოლოდ 10% მას იყენებს აქტიურად. ვფიქრობთ, რომ ამ მიმართულებით ქართულ კომპანიებს მეტი აქტიურობა მართებთ.

საგარეო ბაზარზე პროდუქციის გატანა შეუძლებელია მომხმარებელთა ქცევის შესწავლის გარეშე. ამ დროს მნიშვნელოვანია იმის გაგება, თუ რომელი ფაქტორი განაპირობებს მომხმარებლების მიერ ყიდვის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებას. როგორც ჩვენს მიერ ჩატარებულმა კვლევამ გვიჩვენა, ქართული კომპანიების 40%-ის აზრით, უცხოელი მომხმარებლის მიერ ყიდვის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებაზე გავლენას ახდენს პროდუქციის მაღალი ხარისხი, 30%-ს ასეთ ფაქტორად მიიჩნია მისაღები ფასები, 14%-ს - მომხმარებელთა საჭიროება, 10% თვლის, რომ უცხოელი მომხმარებლები ყიდვის შესახებ გადაწყვეტილებას სპონტანურად იღებენ, 5% გადამწყვეტ ფაქტორად ასახელებს პროდუქციის წარმოშობის ქვეყნას (country of origin), ხოლო 1% - მომხმარებელთა სურვილს. ამასთან დაკავშირებით, საინტერესოა იმ ფაქტის გამოვლენა, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია ევროპელი მომხმარებლებისათვის ფაქტორი - დამზადებულია საქართველოში (Made in Georgia). გამოკითხული კომპანიების 55%-ს მიაჩნია, რომ ეს ფაქტორი მეტნაკლებად მნიშვნელოვანია ევროპელი მომხმარებლებისათვის, 30% თვლის, რომ უმნიშვნელოა და მხოლოდ 15% აღნიშნავს, რომ მნიშვნელოვანია. გამოკითხულმა კომპანიებმა ქართული პროდუქციის პრიორიტეტულობა ახსნეს იმით, რომ იგი ხასიათდება მაღალი ხარისხით, გამოირჩევა ეკოლოგიური სისუფთავით, აქვს სასარგებლო თვისებები, შეესაბამება ევროკავშირის მიერ დადგენილ სტანდარტებს, რაც, საბოლოო ჯამში, ევრობაზარზე წარმატებულ პოზიციონირებას განაპირობებს. ამასთან, მნიშვნელოვანია იმ პრობლემების გამოკვეთა, რომლებიც ევრობაზარზე პროდუქციის ექსპორტირების დროს ქართველ კომპანიებს ექმნებათ. როგორც კვლევამ აჩვენა, კომპანიების 65%-ს, ძირითადად, ექმნება ტრანსპორტირების, 30%-ს - დოკუმენტაციის, ხოლო 5%-ს - სატარიფო ბარიერების პრობლემები.

ვფიქრობთ, კვლევის შედეგები დაეხმარება ქართულ კომპანიებს საგარეო ბაზარზე წარმატებული საქმიანობისა და კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფაში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Johanson, J. and Vahlne, J.E. (1977) 'The internationalization process of the firm - a model of knowledge', Journal of International Business Studies, vol.8, #1, pp.23-32
2. Hollensen, Svend. Global Marketing: A market-responsive approach. - 2nd ed. - Harlow, 2001
3. Philip R. Cateora, Mary C. Gilly, John L. Graham. International marketing. - 15th ed. 2011. p.344
4. www.geostat.ge
5. www.europa.eu.int
6. Малхотра Н. К. Маркетинговые исследования. Практическое руководство.: Учебник. Пер. с англ. - М.: Издательский дом "Вильямс", 2003

Nugzar Todua,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University,
Full Professor.
Doctor of Economics Sciences

Marketing Survey of Georgian Companies' Export Strategies

Summary

The last few decades have been characterized with globalization of production and openness of national economy to the foreign markets. An enterprise planning global expansion must select particular market and concentrate its marketing efforts on it. Consumer demands of different countries vary from each other. Therefore, a firm must thoroughly study each countries consumer demands and adapt its products to them. Product must be properly branded, assorted, designed, packaged, and marked.

Although Georgia's turnover of foreign trade has been growing for the last few years, its balance is still negative. Therefore, one of the country's main priorities is to support export activities by identifying new markets for Georgian products. For the products to be successful in foreign markets, it is necessary to develop respective marketing strategy and ensure their proper positioning in the international market. That is of the major priorities for development of Georgia's export.

Considering the above mentioned, export marketing strategies of Georgian enterprises in European Market have been studied on the bases of marketing research and the results of the research have been depicted in the article. Particularly, research revealed those problems that Georgian companies face while exporting their products, reasons defining the attractiveness of European Markets, functioning of marketing service and the impact of economic crises on their activity, elements of marketing strategy that have been particularly emphasized and the manner export marketing strategies are being developed and implemented. Survey results will help Georgian companies successfully conduct their activities and to ensure their competitiveness in foreign market.

ჯანა თოლორდავა

ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის აკადემიური დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი

უმაღლესი განათლების გლობალიზაცია

განათლებისა და მეცნიერების გლობალიზაცია სულ უფრო დიდ მასშტაბებს ღებულობს, რაც გამოიხატება უნივერსალური (შეთანხმებული) სასწავლო პროგრამების შედგენაში, რომლებიც სტუდენტების, მაგისტრანტების და დოქტორანტების მობილურობას უწყობენ ხელს. მეცნიერებაში ეს გამოიხატება პროფესორ-მასწავლებელთა სტაჟირებასა და სხვადასხვა საერთაშორისო ფონდებიდან მათი მობილურობისა და სამეცნიერო კვლევების დაფინანსებაში. კვლევების ტრადიციული საბიუჯეტო და საკონტრაქტო დაფინანსებასთან ერთად სულ უფრო იყენებენ საკონკურსო ფინანსირებას სხვადასხვა საერთაშორისო და ეროვნული ფონდების მეშვეობით. ყოფილი საბჭოთა კავშირის სივრცეში ასეთი ფონდებია ISE (საერთაშორისო სამეცნიერო ფონდი), INTAS (ევროპული მეცნიერების მხარდამჭერი ფონდი), CRDF (სამოქალაქო კვლევების ამერიკული ფონდი), მაკარტურის ფონდი და სხვ.

უმაღლესი სკოლა გლობალური ქსელის შემადგენელი ნაწილი ხდება, მაგრამ მისი შემდგომი პროგრესი დამოკიდებული იქნება იმაზე, თუ როგორ განვითარდება ტრადიციული უნივერსიტეტები, რომელთაც ყოველთვის მიენიჭება უპირატესობა. უკანასკნელ წლებში ეკო-

ნომიკური, სოციალური და კულტურული ურთიერთობების გართულებასთან დაკავშირებით საჭირო გახდა ახალი ტიპის, უნივერსალური საბაზო და ფუნდამენტური ცოდნის მქონე სპეციალისტების მომზადება. სწორედ ამან განაპირობა მსოფლიოში კლასიკური უნივერსიტეტების მომრავლება, სადაც სასწავლო პროცესი მჭიდროდ არის დაკავშირებული მეცნიერებისა და სხვადასხვა დისციპლინების გამოკვლევებთან.

მსოფლიოში გლობალიზაციის პირობებში საკმაოდ აქტიურად განიხილება საუნივერსიტეტო სისტემის დიფერენციაციის იდეა. კერძოდ, წამყვანი უნივერსიტეტებისა და სამეცნიერო დაწესებულებების ბაზაზე უნივერსიტეტების ჩამოყალიბება, სადაც აკადემიური და უმაღლესი სკოლის მეცნიერებების გაერთიანებით შესაძლებელი გახდება სამეცნიერო საქმიანობის აქტუალური პრობლემებისა და უმაღლესი სკოლის განვითარების საკითხების უკეთ გადაწყვეტა.

იგივე ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების შერწყმით სულ უფრო სამეცნიერო-სასწავლო ინოვაციური კომპლექსის სახეს ღებულობს, რომლის მრავალმხრივ საქმიანობას საფუძვლად უდევს სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობა. ამ გაერთიანების შედეგად საგანმანათლებლო პროცესი უნივერსიტეტში სამეცნიერო და სასწავლო საქმიანობის ორგანული შერწყმის საფუძველზე იქნება აგებული, სადაც სტუდენტი აქტიურად ჩაერთვება სამეცნიერო კვლევის შემოქმედებით პროცესში. ეს კი განათლების ფუნდამენტალიზაციისა და სპეციალისტების მომზადების ხარისხის ამაღლების აუცილებელი პირობაა.

ასე მაგალითად, პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი, რომელიც დღეს ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტრუქტურული ერთეული გახდა, სტუდენტებსა და დოქტორანტებს დამატებით შესაძლებლობებს შეუქმნის მომზადების დონის ამაღლების საქმეში. ეს მიიღწევა ინსტიტუტის სამეცნიერო კვლევებსა და პროექტებში მათი ჩართვით, სამეცნიერო კონფერენციებში მონაწილეობით და ინსტიტუტის ჟურნალ „ეკონომისტ“-ში კვლევების შედეგების სტატიების სახით გამოქვეყნებით. ევროპაში სამეცნიერო სისტემის ანალოგიურად ინსტიტუტში შესაძლებელი გახდება ახალი აკადემიური დოქტორების დროებითი მუშაობა (პოსტდოქტორის პოზიციები) და ახალგაზრდა პროფესორ-მასწავლებლების ე.წ. საბატაკალების პრაქტიკის დანერგვა, რომლის დროს ისინი დროებით თავისუფლდებიან ლექციებიდან (რამდენიმე თვის ვადით) და გადადიან სამეცნიერო-კვლევით შემოქმედებით საქმიანობაზე.

პიროვნების შემოქმედებითი ნიჭის განვითარება თანამედროვე განათლების და უპირატესად უმაღლესი სკოლის უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა. იგი მჭიდროდ არის დაკავშირებული ადამიანის ადაპტირებასთან სწრაფად ცვალებადი პირობებისადმი. ცხადია, რომ აქ დიდი როლი ენიჭება მეცნიერებას. ეს ეხება ყველა ქვეყანას, ვინაიდან ცვლილებები ხდება ნებისმიერ ქვეყანაში მისი ეკონომიკურ-სოციალური დონის მიუხედავად და ამ პირობებში სერიოზული კვლევების ჩატარება, დროული მოკლე- და გრძელვადიანი პროგნოზების გაკეთება დიდ მნიშვნელობას იძენს.

განვითარებული ქვეყნების განათლების ეროვნული სისტემების სფეროში მიმდინარე რეფორმების მიმართულებებისა და შინაარსის განმსაზღვრელი გლობალიზაცია გახდა. იგი მასშტაბურ ცვლილებებს და გარდაქმნას გულისხმობს, ამიტომ უმაღლესი სკოლა სერიოზულად უნდა მოეკიდოს ახალი ფორმაციისთვის სპეციალისტების მომზადებას, განსაკუთრებით მსოფლიო ეკონომიკის და მენეჯმენტის სფეროში, რათა უნივერსიტეტდამთავრებულებმა შეძლონ ადაპტირება ცვალებად სამყაროსადმი.

ამ პრობლემებთან დაკავშირებით რუსეთში შეიქმნა საპრეზიდენტო და ფედერალური პროგრამები, რომელთა მიზანია აკადემიური მეცნიერებების მხარდაჭერა, უმაღლესი სკოლის სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალის შენარჩუნება და გლობალიზაციის პირობებში მეცნიერებისა და განათლების, მეცნიერებისა და წარმოების ურთიერთკავშირის დამყარება.

დიდ ბრიტანეთში ასეთი პრაქტიკა უკვე არსებობს, სადაც დანახარჯები უმაღლეს განათლებაზე შეადგენს 7,5 მლრდ. ევროს წელიწადში, აქედან 4,5 მლრდ. ევრო სწავლებაზე და 3 მლრდ. სამეცნიერო კვლევებზე. გარდა ამისა კემბრიჯის უნივერსიტეტმა ბიზნესთან ვიწრო კონტაქტები დაამყარა ჯერ კიდევ 60-იან წლებში, რამაც მას სპეციალისტების მომზადებისა და

სამეცნიერო კვლევების ჩატარებისათვის ფინანსური სახსრების მოზიდვის საშუალება მისცა. ამით მთავრობა აღწევს “ცოდნის გადაცემის მაქსიმიზაციას და გავრცელებას საზოგადოების სასარგებლოდ და ეკონომიკის ზრდის უზრუნველსაყოფად”.¹

მიუხედავად ამისა 2006 წელს რომში “Honoris Cause”-ს ცერემონიაზე, სადაც ამ საპატიო წოდებით აჯილდოებებენ ევროპის ქვეყნების განათლების ყოფილ მინისტრებს (რასაც თავად ვესწრებოდი), ინგლისის განათლების მინისტრმა ტესა ბლექსტონმა წუხილით განაცხადა, რომ ვერ შეძლო სათანადოდ მეცნიერების დაფინანსება. იგივე აზრი გამოთქვეს თავიანთ გამოსვლებში მინისტრებმა: საფრანგეთის - კლოდ ალევრმა, გერმანიის - იურგენ რუტგერსმა და იტალიის მინისტრმა ლუიჯი ბერლინგერმა.

ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა სხვადასხვა ქვეყნებში მეცნიერების დაფინანსების შესახებ მონაცემების შესწავლა, რომელიც მოტანილია ცხრ.1

ცხრილი 1. ქვეყნებისა და რეგიონების წილი სამეცნიერო -კვლევით და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების დაფინანსებაში (%).²

	2004	2005	2006	2025
ევროპა	24,6	23,8	23,4	20,0
ჩრდილო და სამხრეთ ამერიკა	37,8	37,5	37,1	35,0
აშშ	32,7	32,0	31,3	28,0
აზია	37,6	38,7	39,5	45,0
ჩინეთი	11,8	12,8	13,6	20,0
იაპონია	13,0	12,6	12,4	12,0
მსოფლიო მასშტაბით	100,0	100,0	100,0	100,0

როგორც ცხრილიდან ჩანს, მეცნიერების დაფინანსებაში ლიდრობენ აშშ და ევროპა, მაგრამ მომავალში შეიძლება ამ სფეროს დაფინანსების კლების ტენდენცია. ჩინეთს ახასიათებს პრინციპულად განსხვავებული ტენდენცია, რომლის მიხედვით ხდება კვლევების დაფინანსების ზრდა პერსპექტივაში. აქ სამეცნიერო -კვლევით და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოებზე დანახარჯების ზრდის ტემპები წინ უსწრებს ეკონომიკური ზრდის ტემპებს. მეცნიერ მუშაკთა რიცხოვნობა ბოლო წლებში გაიზარდა 77%-ით. ეს აიხსნება იმით, რომ ჩინეთისთვის აქტუალური ამოცანაა გახდეს მსოფლიოში წამყვანი მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების სფეროში. ცნობილია, რომ ჩინეთის პატენტების რიცხვი მსოფლიოს პატენტების საერთო მოცულობაში ყოველწლიურად მატულობს. ამასთან ერთად უნდა აღინიშნოს, რომ საერთო ტენდენცია გახდა აზიის ქვეყნების დომინირება მეცნიერების დაფინანსებაში ევროპასა და აშშ-თან შედარებით.

გლობალური ეკონომიკის პირობებში უნივერსიტეტების ძირითად ამოცანად რჩება სპეციალისტების ისეთი გენერაციის მომზადება, რომელიც შეძლებს მსოფლიოში პერმანენტულად მიმდინარე ცვლილებების მართვას. ამერიკელი სპეციალისტები თვლიან, რომ ამ პირობებში ადამიანს 3-5-ჯერ³ მოუწევს პროფესიის შეცვლა. უკანასკნელ წლებში საუნივერსიტეტო განათლების ხარისხის ამაღლებამ ხელი შეუწყო დასავლეთისა და აღმოსავლეთის მთელი რიგი ქვეყნების ეკონომიკურ ზრდას, სტატისტიკა მოწმობს, რომ აშშ-ს, გერმანიისა და იაპონიის ეროვნული შემოსავლების 40-60%-ით გაზრდას სწორედ მუშაკების ცოდნის დონე უზრუნველყოფს.⁴ ცოდნის კერად კი უნივერსიტეტებს მიიჩნევენ, სადაც სპეციალისტების მიერ მიღებული

¹ Гибсон М., Афонин А.Ю. Бизнес и высшее образование: опыт взаимодействия в Великобритании <http://www.umj.ru/index.php/pub/inside/45/2004>, №4

² <http://dist-economics.eu.spb.ru/HTML/predmet/discussion/Globalization/globaliz1.htm>

³ ქ. თოლორდავა La globalizzazione e l'educazione nel mondo contemporaneo თავი მ.პ.კავალიერის წიგნში „Identità e diversità: due concetti complementari” Anicia editore, Roma, 2005

⁴Обзор Ламберта по взаимодействию бизнеса и высшего образования.Lambert Review of Business-University Collaboration. 2003. December,

განათლება ეროვნული ეკონომიკების კონკურენტუნარიანობის მნიშვნელოვან ფაქტორად იქცა. აღნიშნული ამოცანების მისაღწევად საერთაშორისო უმაღლეს სკოლაში ხდება ტრანსფორმაციები, რომელიც ეხება სწავლების ახალი ტექნოლოგიების დანერგვას. უნივერსიტეტები უფრო მეტ ადგილს უთმობენ თეორიული ცოდნის პრაქტიკულ გამოყენებას, რაც ხელს უწყობს მომავალი სპეციალისტების პროფესიულ ადაპტირებასა და ზრდას, უვითარებს მათ პრაქტიკულ უნარ-ჩვევებს. ამ მიზნით თეორიის ილუსტრირება ე.წ. case-studies და საქმიანი თამაშების (games business) მეშვეობით ხდება, რომლებიც შესრულებულია კომპიუტერულ ან „ხელით“ ვერსიაში. ამ მეთოდების მეშვეობით სტუდენტები საწარმოო, მარკეტინგულ, ფინანსურ და კომპანიის საქმიანობის სხვა სფეროების პრაქტიკულ ასპექტებს შეისწავლიან. სწავლების გლობალიზაციის კიდევ ერთი ახალი ფორმაა საქმიან თამაშში, ჩატის რეალურ რეჟიმში სხვადასხვა ქვეყნების სტუდენტების ჩართვა, რაც ხშირად ხდება პრაქტიკაში თანხის წინასწარი გადახდის პირობით.

აღსანიშნავია, რომ გლობალიზაციის პრობლემების შესწავლა საქართველოსთვის მნიშვნელოვანია, ვინაიდან იგი მსოფლიოს, ცალკეული ქვეყნების განვითარების იმ ძირითადი სცენარების გააზრებისა და გაანალიზების საშუალებას იძლევა, რომელიც მოსალოდნელია უახლოეს პერსპექტივაში. აღნიშნული ტენდენციების ცოდნა რეალური გამოცდილების წყაროა, რაც დიდ სარგებლობას მოუტანს ჩვენს ქვეყანას.

ამიტომაც ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში თავის დროზე შეიქმნა “გლობალიზაციისა და მდგრადი განვითარების საუნივერსიტეტო სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრი”, რომლის მეცნიერ-კონსულტანტი თსუ-ს იმდროინდელი პრორექტორი, საქართველოს აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, აკად. ანზორ ხელაშვილი იყო და ხელმძღვანელოდა. თ. თოლორაძე. ცენტრის თანამშრომლები იყვნენ უნივერსიტეტის სხვადასხვა ფაკულტეტებისა და სპეციალობის პროფესორ-მასწავლებლები, რომლების კვლევები უზრუნველყოფდნენ პრობლემისადმი სისტემურ მიდგომასა და კომპლექსურობას. აღნიშნული ცენტრის მიზანი იყო გლობალიზაციისა და მდგრადი განვითარების პრობლემების მეცნიერული შესწავლა და, ისევე როგორც ეს მიღებულია მსოფლიოს ყველა წამყვან უნივერსიტეტში, კურსის “გლობალიზაცია და მდგრადი განვითარების” სასწავლო გეგმებისა და პროგრამების შემუშავება სასწავლო პროცესში დასაწერად.

ცენტრის სამეცნიერო მუშაობის ერთ-ერთი მიმართულება გლობალიზაცია განათლების სფეროში იყო, სადაც იგეგმებოდა და ტარდებოდა კვლევები კონკრეტულად საქართველოს მაგალითზე შემდეგი მიმართულებებით: სასწავლო გეგმებისა და სწავლების მეთოდების, საერთაშორისო საგანმანათლებლო პროექტების, საერთაშორისო უმაღლესი სასწავლებლების უნიფიცირების შედეგების პროგნოზირება ხანგრძლივი პერსპექტივისათვის. რამდენად უქმნის ეს გარემო პირობებს ინტელექტუალური რესურსების კონცენტრაციას მდიდარ ქვეყნებში და შესაბამისად მათ მიგრაციას საქართველოდან. რა მდგომარეობა იქმნება საქართველოს საგანმანათლებლო და სამეცნიერო-კვლევით სტრუქტურებში. ამ მიმართულებით ცენტრის თანამშრომლების მრავალი შრომა დაიბეჭდა, როგორც სამამულო, ასევე საზღვარგარეთის უნივერსიტეტების სამეცნიერო ჟურნალებსა და საერთაშორისო კონფერენციების კრებულებში, გამოიცა წიგნები.

კვლევების შედეგად დადგინდა, რომ ტრადიციული უნივერსიტეტები გლობალიზაციის პირობებშიც რჩება თავისი სტატუსით, რომლის შეცვლა ინტერნეტით შეუძლებელია. ახალი ინფორმაციული ტექნოლოგიები (IT) ვერ შეცვლის სტუდენტებისა და პროფესორ-მასწავლებლების საქმიან ურთიერთობებს. უნივერსიტეტები იარსებებენ სულ, როგორც გლობალური ქსელის ნაწილი და მათში გაერთიანებული იქნება ორივე ფორმის სწავლება, როგორც IT-ს გამოყენებით, ასევე ტრადიციული.

განათლების გლობალიზაციის ნეგატიური ტენდენციებია კადრების გადინება, განათლების სფეროს დამოკიდებულება მსხვილ უნივერსიტეტებზე, კერძოდ, უცხოეთის უნივერსიტეტებზე.

ამ პრობლემასთან დაკავშირებით დიდ მნიშვნელობას იძენს უნივერსიტეტების როლი რეგიონების განვითარების საქმეში, რომელთა ამოცანაა არა მარტო გლობალური ამოცანების, არამედ ეროვნული ამოცანების გადაწყვეტა. უნივერსიტეტები დღეს მოიაზრება რეგიონების განათლების, მეცნიერების და კულტურის ცენტრებად, რომელთა პრობლემებია ინდუსტრიული კულტურის, ტექნოგენური ცივილიზაციის კრიზისის გადალახვა, ახალი კულტურის, ეროვნული კულტურული მემკვიდრეობების შენარჩუნება და განვითარება და სხვა.

გლობალიზაციის ეპოქაში მეცნიერების მხარდაჭერისა და განვითარების ფორმები მუდმივად იცვლება. ფუნდამენტური და გამოყენებითი მეცნიერებები ამ ფონდების ინვესტიციებით ხორციელდება: მსოფლიო სამეცნიერო საზოგადოებების მნიშვნელოვანი ნაწილის მხარდაჭერა, რომლის განადგურება, ნობელის პრემიის ლაურეატის ჰ. ჰოფმანის სიტყვებით, “მსოფლიო ცივილიზაციას ნგრევით ემუქრებოდა”¹; კლებულობს “ტვინების გადინება”; სხვადასხვა ქვეყნების მეცნიერები პერსპექტიული კვლევების შესახებ ინფორმირების გამო, ბუნებრივად ერთვებიან ამ ინტეგრაციულ პროცესში.

არაერთხელ აღინიშნა პუბლიკაციებში, რომ “ტვინების გადინებას” ხშირ შემთხვევაში არ იწვევს ქვეყნის რთული ეკონომიკური მდგომარეობა. იგი უფრო უკავშირდება მეცნიერ მუშაკის საქმიანობის სფეროს, სადაც მას სჭირდება სათანადო დონეზე ექსპერიმენტების ჩატარება, ინფორმაცია ახალი კვლევების შესახებ, კონტაქტები მოწინავე კვლევით ცენტრებთან და ა.შ. ამ შემთხვევაში გრანტები დიდ როლს თამაშობს, მაგრამ ეს არ არის ამ პრობლემის გადაწყვეტის ერთადერთი ვარიანტი. მსოფლიო პრაქტიკაში ამ პრობლემისადმი არსებობს ორი მიდგომა: პირველია, მეცნიერთა დაბრუნება სამშობლოში სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის ან ლაბორატორიის ხელმძღვანელობის, ფინანსური სტიმულების პირობით; მეორეა ნაწილობრივად დაბრუნების უზრუნველყოფა, ანუ ლექციების ციკლის ან კვლევების გარკვეული ნაწილის ჩატარება სამშობლოში. მოწვევის ინიციატივას მთავრობის გარდა, თავის თავზე იღებენ სამეცნიერო სტრუქტურებიც.

თანამშრომლობის არეალი საერთაშორისო დონეზე ფართეა, მაგრამ საქართველოსთვის დღევანდელი პირობებიდან გამომდინარე მისაღებია მისი შემდეგი მიმართულებები: მცირე მეცნიერტევადი ბიზნესის განვითარება; ინოვაციური კლასტერების ფორმირება და ერთობლივი სამეწარმეო სტრუქტურების შექმნა უნივერსიტეტების ბაზაზე.

პირველი მიმართულება გულისხმობს ქვეყანაში მცირე მცირე ბიზნესის განვითარებას, რომელიც (ნოუ-ჰაუს) კომერციალიზაციას შეუწყობს ხელს. ამ მიმართულებით საზღვარგარეთის სხვადასხვა ფონდები სთავაზობენ მასწავლ პროგრამებს ტექნოლოგიური მენეჯმენტისა და ტექნოლოგიების კომერციალიზაციის სფეროში, რომელთა დანიშნულებაა პრაქტიკული დახმარების გაწევა ამ საპასუხისმგებლო და რთულ საქმიანობაში. გამოკითხვების მასალები მოწმობს იმაზე, რომ ამ პროგრამებში მონაწილე ფირმების 53-73% თვლის, რომ პროგრამებმა ხელი შეუწყვეს მათი ბიზნესის განვითარებას.

მეორე მიმართულება ინოვაციური კლასტერების ფორმირება დღეს აქტიურად ვითარდება საზღვარგარეთის ქვეყნებში. მისი მიზანია პილოტური პროექტების შემუშავება ეკონომიკური ზონებისა და ტექნოპარკების ბაზაზე. კლასტერებმა ხელი უნდა შეუწყონ კონკურენტუნარიანი ბიზნესის განვითარებას, მათ შორის ინოვაციებისადმი, ტექნოლოგიებსა და ნოუ-ჰაუსადმი ხელმისაწვდომობის გაფართოების გზით.

ეს ის მიზეზებია, რომელიც განპირობებულია აკადემიური და დარგობრივი მეცნიერებების ქრონიკული დაუფინანსებლობით, სამრეწველო წარმოების შემცირებისა და სამეცნიერო კადრების გადინებით. ყოველივე ამან ნეგატიური ზეგავლენა მოახდინა სამეცნიერო საქმიანობის შედეგებზე, რამაც რიგ მეცნიერთა პროტესტი გამოიწვია.

---

¹ И.Г.Дежина. Новые тенденции в российской научной политике: влияние глобализации. *ИМЭМО РАН.2008*

Globalization of University Education

Currently in the context of globalization differentiation of the university system is being actively looked into. Specifically, creation of universities where the vital research problems and goals of development of higher educational institutions are being effectively solved by means of combining academic sciences and university disciplines, such universities to be established on the basis of major universities and scientific research institutions. This article summarizes the experience of foreign universities in this field and analyzes the issues dealt with by the Tbilisi State University, having chosen this way.

The Tbilisi State University having united under its roof scientific research institutions, has acquired the status of an innovative scientific and educational complex with the scientific-research work as a basis of its diversified activities. As a result of such union the educational process in the University will base upon integration of the scientific and educational activities, whereupon students will be involved in the creative processes of scientific research.

მარინა გედევანიშვილი

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი,
აკადემიური დოქტორი, რექტორის მოადგილე,
ხარისხის უზრუნველყოფის სამსახურის ხელმძღვანელი

გიორგი შიხაშვილი

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ახალი კონცეპტუალური პარადიგმები განათლების მართვის სრულყოფისათვის გლობალიზაციის პირობებში

თანამედროვე მსოფლიოში მიმდინარე გლობალური ეკონომიკური პროცესები ხშირად უმწვავესი პრობლემების წინაშე აყენებს მთელ კაცობრიობას. ასეთ პრობლემათაგან უმთავრესია სასიცოცხლო გარემოს კატასტროფული დეგრადაცია.

სრულიად ნათელია, რომ საზოგადოების პროგრესი გლობალური, რეგიონული თუ ცალკეული ქვეყნების მასშტაბით, წარმოდგენილია ჯანმრთელი და ცოცხალი ადამიანების გარეშე. ადამიანის სიცოცხლეს კი ბუნებათსარგებლობის¹ დღევანდელი პრიორიტეტულ-ეკონომიკური, ტექნოკრატიული პრინციპი ემუქრება. ასეთი გარემოება წარმოშობს თანამედროვეობის უდიდეს გამოწვევას - კაცობრიობის სასიცოცხლო გარემოს შენარჩუნების პრობლემას, რომლის გადაჭრა შეუძლებელია მთელი ეკონომიკური და სამეცნიერო-საგანმანათლებლო საქმიანობის რადიკალური შეცვლის გარეშე.

ბიოსფეროში არსებული წონასწორობის კატასტროფული დარღვევა ძირითადად ადამიანის სამეურნეო-საწარმოო საქმიანობის, ანუ ეკონომიკის ფუნქციონირების პროცესში ხდება. ამიტომაც პრობლემის გადაჭრაც უმთავრესად ღრმად გააზრებული და ეკოლოგიურად დასა-

---

¹ ბუნებათსარგებლობის პროცესში ფართო გაგებით იგულისხმება წარმოების მთელი ციკლი რესურსების გამოყენებიდან პროდუქციის დამზადებისა და მოხმარების ჩათვლით.

ბუთებული ეკონომიკური განვითარების შედეგად არის შესაძლებელი.

სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ეკოლოგიზაციის გზების ხანგრძლივი ძიების შედეგად თანამედროვე მეცნიერებამ შეიმუშავა „მდგრადი განვითარების კონცეფცია“. ეს არის საზოგადოების განვითარების ისეთი სისტემა, რომელიც ეკონომიკური განვითარებისა და გარემოს დაცვის ინტერესების გათვალისწინებით უზრუნველყოფს ადამიანის ცხოვრების დონის ამაღლებას და მომავალი თაობების უფლებას - ისარგებლონ შეუქცევადი რაოდენობრივი და ხარისხობრივი ცვლილებებისაგან მაქსიმალურად დაცული ბუნებრივი რესურსებითა და გარემოთი.

მდგრადი განვითარების კონცეფციის საფუძველს წარმოადგენს სპეციალური გამოკვლევა საერთაშორისო კომისიისა, რომელმაც კვლევის შედეგები მოხსენების სახით 1987 წელს წარუდგინა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციას.¹ ეს კონცეფცია „მდგრადი განვითარების პრინციპების“ სახით ჩამოყალიბდა 1992 წელს რიო-დე-ჟანეიროში გაეროს სპეციალურ კონფერენციაზე „გარემოსა და განვითარების შესახებ“.² გაეროს რეკომენდაციით და საერთაშორისო აღიარებით იგი მიღებულია როგორც უმთავრესი პარადიგმა გლობალური, რეგიონული და სახელმწიფოებრივი განვითარებისათვის. კონფერენციაზე დაისახა კაცობრიობის უმწვავესი სოციალურ-ეკონომიკური და ეკოლოგიურ პრობლემების გადაჭრის გზები. კონფერენციის შედეგებს (მასალებს) ნაკლებად იცნობს ჩვენი საზოგადოება, ამიტომ მათ განხილვაზე შედარებით ვრცლად შევჩერდებით. ამასთან, ეს დაგვეხმარება სათანადო დასკვნებისა და წინადადებების შემუშავებაში.

„რიო“-ს კონფერენციაზე მიღებულ იქნა შემდეგი ფუნდამენტური დოკუმენტები:

1. „რიო-დე-ჟანეიროს დეკლარაცია გარემოსა და განვითარების შესახებ“;
2. „დღის წესრიგი XXI საუკუნისათვის“.

„რიოს“ დეკლარაციაში არსებული პრინციპები თავისი არსით და დანიშნულებით უახლეს, XXI საუკუნის პოლიტიკურ, სოციალურ-ეკონომიკურ, ბიზნეს-სამენეჯმენტო და სამეცნიერო-საგანმანათლებლო პარადიგმებს წარმოადგენენ. აქედან გამომდინარე, საჭიროდ მიგვაჩნია ზოგიერთი მათგანის შინაარსის გადმოცემა და თემატური აქცენტირება:³

პრინციპი 1. ადამიანებზე ზრუნვას ცენტრალური ადგილი უკავია მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფის ღონისძიებათა სისტემაში. ადამიანებს აქვთ უფლება ჰქონდეთ ჯანსაღი და ნაყოფიერი სიცოცხლე ბუნებასთან ჰარმონიულობის პირობებში;

პრინციპი 4. განვითარების მდგრადობის მისაღწევად აუცილებელია, რომ გარემოს დაცვა იქცეს განვითარების პროცესის განუყოფელ ნაწილად და დღევანდელივით არ განიხილებოდეს მისგან მოწყვეტით;

პრინციპი 8. მდგრადი განვითარების რეალურობისა და ყველა ადამიანისათვის ცხოვრების უფრო მაღალი დონის უზრუნველსაყოფად სახელმწიფოებმა უნდა შეზღუდონ და გააუქმონ წარმოებისა და მოხმარების არასიცოცხლისუნარიანი მოდელები;

პრინციპი 9. მდგრადი განვითარების მისაღწევად სახელმწიფოებმა უნდა ითანამშრომლონ ეროვნული სამეცნიერო პოტენციალის განმტკიცებისათვის სამეცნიერო ტექნიკური პროგრესისა და ინოვაციური ტექნოლოგიების სფეროში გამოცდილების გაზიარება-გადაცემის გზით.

„რიო“-ს მეორე დოკუმენტი - „დღის წესრიგი XXI საუკუნისათვის“ წარმოადგენს ყოვლისმომცველ პროგრამას მთელი კაცობრიობისათვის ახალ საუკუნეში და აქვს უდიდესი თეორიულ-მეთოდოლოგიური და პრაქტიკული მნიშვნელობა სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ყველა სფეროსათვის. მასში გადმოცემულია ახალი, ფუნდამენტური პარადიგმები

¹ იხ.: Our Common Future. World Commission on Environment and Development. Oxford New York. Oxford University Press, 1987.

² აღნიშნულ კონფერენციას ლაკონურობისათვის „რიო“-ს უწოდებენ, ამიტომ ტექსტში ჩვენც ასეთ შემოკლებას გამოვიყენებთ.

³ იხ. გაეროს ვებ-გვერდზე : <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm>

პოლიტიკის, ეკონომიკის, ბიზნესისა და განათლების სფეროსათვის, რომელთაგან გამოვყოფთ ჩვენი თემისთვის მნიშვნელოვანს: ¹

- უნდა დამუშავდეს საკითხი სიმდიდრის და აყვავების ისეთი ახალი კონცეფციების შესახებ, რომლებიც უზრუნველყოფდნენ ცხოვრების უფრო მაღალ დონეს ცხოვრების წესის შეცვლის გზით და ნაკლებად იქნებოდნენ დამოკიდებული დედამიწის შეზღუდულ რესურსებზე და უკეთესად უპასუხებდნენ მის სიცოცხლისუზრუნველყოფ შესაძლებლობებს;
- აუცილებელია შევცვალოთ ეკონომიკური ზრდის დღევანდელი კონცეფციები და დავსახოთ ისეთი ეკონომიკური ამოცანები, რომლებიც გაითვალისწინებენ ბუნებრივი რესურსების სრულ ღირებულებას. ასეთი მიდგომა მოითხოვს ისეთი ახალი ეკონომიკური მაჩვენებლების შემუშავებას, რომლებშიც ასახული იქნება მდგრადობა ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობის შეფასებისას;
- მდგრადი განვითარების მიღწევა დამოკიდებულია მოხმარების სტრუქტურის ცვლილებებთან ეფექტიანი წარმოების შეხამებაზე, ეს კი მოითხოვს ინდუსტრიულად განვითარებულ ქვეყნებში დამკვიდრებული წარმოება-მოხმარების სისტემების ორიენტაციის შეცვლას;
- მთლიანად ფასებმა, ბაზრებმა, საგადასახადო და ეკონომიკურმა პოლიტიკამ უნდა განსაზღვროს და უზრუნველყოს საზოგადოების გონივრული დამოკიდებულება ეკოლოგიური სისტემის მიმართ. ამ მიზნით ძირეული ცვლილებებია საჭირო საზოგადოებრივი წარმოების პრაქტიკულად ყველა სფეროში.

მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფისათვის ქვეყნებმა და მთავრობებმა უნდა:

- შეიმუშაონ პოლიტიკა, რომელიც წახალისებს წარმოების და მოხმარების მდგრად სტრუქტურებზე გადასვლას;
- შეიმუშაონ მდგრადი განვითარების ეროვნული, რეგიონული და ადგილობრივი კონცეფციები, სტრატეგიები, პროგრამები, რათა გააერთიანონ მთლიან სისტემაში სოციალური და ეკოლოგიური პოლიტიკა ყველა სამინისტროს და საქმიანობის დონეზე საგადასახადო და საბიუჯეტო სფეროს ჩათვლით;
- შეწყვიტონ ან შეამცირონ ისეთი სუბსიდიები, რომლებიც არ პასუხობენ მდგრადი განვითარების მიზნებს;
- გამოიყენონ ადმინისტრაციული და ეკონომიკური ზომები, რათა წახალისონ მრეწველობაში ეკოლოგიურად გამართლებული ტექნოლოგიების დანერგვა;
- აუცილებლად მოახდინონ ცვლილებები ინფორმატიკის, დაგეგმვისა და მართვის სფეროებში ზემოთაღწერილი მიზნების განხორციელებისათვის.

განათლების მართვის სისტემის სრულყოფის სფეროში სათანადო ღონისძიებებს დათმობილი აქვს „დღის წესრიგის“ 36-ე თავი. აღსანიშნავია, რომ „დღის წესრიგის“ ამ ნაწილს საფუძვლად დაედო 1977 წელს თბილისში გაეროს ეგიდით (UNESCO, UNEP) ჩატარებული გარემოსდაცვითი განათლების საკითხებისადმი მიძღვნილი სახელმწიფოთაშორისი კონფერენციის დოკუმენტები.²

„დღის წესრიგის“ 36-ე თავის მიხედვით, განათლების სფეროში მთავრობებმა და კომპეტენტურმა ორგანიზაციებმა უნდა:

- უზრუნველყონ ფორმალური, არაფორმალური და უწყვეტი განათლების ორგანი-

¹ იხ. : გაეროს მდგრადი განვითარების განყოფილების ვებ-გვერდზე:

<http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/res-agenda21-04.shtml>;

<http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/res-agenda21-30.shtml>;

<http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/res-agenda21-36.shtml>.

² იხ.: გარემოსდაცვითი განათლების საკითხებისადმი მიძღვნილი სახელმწიფოთაშორისი კონფერენციის მასალები, თბილისი 1977 წლის 14-26 ოქტომბერი. გამომცემლები: ევროკავშირი და კავკასიის რეგიონული გარემოსდაცვითი ცენტრი, 2006.

ზება, საერთაშორისო საგანმანათლებლო თანამშრომლობა და მათი უპირატესი დაფინანსება მცირე სასკოლო ასაკიდან მოწიფულ ასაკამდე მოსახლეობის ყველა ფენაში;

- მოაგვარონ მდგრადი განვითარების კონცეფციებისა და დისციპლინათშორისი საგნების ჩართვა ყველა საუნივერსიტეტო და პროფესიული განათლების პროგრამებში;
- უზრუნველყონ მაღალკვალიფიციური კადრების მომზადება მდგრადი განვითარებისა და გარემოსდაცვითი სფეროსათვის;
- შექმნან უნივერსიტეტებში და კორპორაციებში მდგრად განვითარებაზე სპეციალიზებული სამეცნიერო-სასწავლო და სატრენინგო ცენტრები;
- ყველანაირად წახალისონ ეკოლოგიურად უხიფათო საწარმოთა საქმიანობა, ხელი შეუწყონ ასეთი საწარმოებისათვის ხელმძღვანელი კადრების მომზადებას;
- მაქსიმალურად წახალისონ ფუნდამენტური და გამოყენებითი კვლევები მდგრადი განვითარების, გარემოსდაცვითი მართვისა და განათლების სფეროში.

„რიოს“ კონფერენციის დებულებებისა და რეკომენდაციების გააზრება და განხორციელება აუცილებელია მთელი კაცობრიობის გადარჩენა-განვითარებისათვის. განსაკუთრებით ეს აქტუალურია ტრანსფორმაციის პროცესში მყოფი ქვეყნებისათვის.

მდგრადი განვითარების მოდელზე გადასვლის უზრუნველყოფა, პირველ რიგში, მთავრობების მოვალეობას წარმოადგენს და ამისათვის აუცილებელია ეროვნული კონცეფციების, პოლიტიკის, პროგრამებისა და გეგმების შემუშავება.

სამწუხაროდ, საქართველოში კომპეტენტური წრეები ნაკლებ ყურადღებას უთმობენ ამ საკითხებს და არ ასრულებენ „რიოს“ მოთხოვნებს, რაც დასტურდება შემდეგი რეალობებით:

- საქართველოში დღემდე არ არის შემუშავებული მდგრადი განვითარების ეროვნული კონცეფცია, პოლიტიკა და შესაბამისი პროგრამები;
- არასაკმარისია სამეცნიერო კვლევები მდგრადი განვითარების, გარემოსდაცვითი მართვისა და განათლების სფეროში;
- უმაღლესი და პროფესიული განათლების სისტემაში თითქმის არ ხდება მდგრადი განვითარების და გარემოსდაცვითი დისციპლინების სწავლება და შესაბამისი კადრების მომზადება (განსაკუთრებით ეს ითქმის ეკონომიკის სპეციალობისა და ბიზნესის ადმინისტრირების მიმართულების საგანმანათლებლო პროგრამების შესახებ).

ჩვენი აზრით, აუცილებელია უახლოეს მომავალში შემუშავდეს საქართველოს მდგრადი განვითარების ეროვნული კონცეფცია, რომელმაც უნდა განსაზღვროს ეროვნული ეკონომიკის და მთლიანად საზოგადოების გარემოსდაცვით პრიორიტეტზე ორიენტირების ძირითადი მიმართულებები, მიზნის მიღწევის მექანიზმები და მართვის მეთოდები.

სასურველია, ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების, გარემოს დაცვის, ენერგეტიკისა და ბუნებრივი რესურსების სამინისტროებმა გაააქტიურონ მუშაობა ამ მიმართულებით.

საქართველოს მდგრადი განვითარების კონცეფცია უნდა მოიცავდეს შემდეგ ძირითად ბლოკებს:

1. მდგრადი განვითარება, როგორც ახალი სოციალურ-ეკონომიკური თეორია და მისი პრაქტიკული რეალიზაციის გზები;
2. მდგრადი განვითარება და საქართველოს ეკონომიკური განვითარების ეროვნული მოდელი;
3. მდგრადი განვითარების სამეცნიერო-საგანმანათლებლო და საკადრო უზრუნველყოფა.

საქართველოს მდგრადი განვითარების კონცეფციის სამეცნიერო-საგანმანათლებლო და საკადრო უზრუნველყოფის უმთავრესი მიზანია - აამაღლოს საქართველოში საზოგადოების ეკონომიკურ-ეკოლოგიური ცნობიერება, დაარეგულიროს შესაბამისი სამეცნიერო-საგანმანათლებლო საქმიანობა, უზრუნველყოს სათანადო კადრების მომზადება და ამ სფეროში უცხოეთთან თანამშრომლობა.

მდგრადი განვითარების სამეცნიერო-საგანმანათლებლო და საკადრო უზრუნველყოფის ბლოკი უნდა შედგებოდეს შემდეგი მიმართულებებისაგან:

- მეცნიერული კვლევების განვითარება მდგრადი განვითარებისა და გარემოსდაცვითი განათლების სფეროში;
- ამ მიმართულებით სათანადო ტექნოლოგიების, პროგრამების, პროექტებისა და რეკომენდაციების შემუშავება;
- ეკოლოგიურ-ეკონომიკური პროფილის სპეციალობების შესაბამისი საგანმანათლებლო პროგრამების შემუშავება და ამ სფეროსთვის პროფესორ-მასწავლებელთა კადრების მომზადება;
- აღნიშნული პროგრამებით კვალიფიციური, ბაზარზე მოთხოვნი კადრების მომზადება;
- უწყვეტი გარემოსდაცვითი განათლების სისტემის შექმნა ქვეყნის მასშტაბით;
- ცენტრალიზებული და ადგილობრივი სამეცნიერო-საგანმანათლებლო, საინფორმაციო-საკონსულტაციო და ტრენინგ-ცენტრების სისტემის შექმნა;
- საერთაშორისო თანამშრომლობა გარემოსდაცვითი მეცნიერებისა და განათლების სფეროში.

ვითვალისწინებთ რა გარემოსდაცვითი განათლების დიდ აქტუალობას გლობალური და ეროვნული მასშტაბით, აგრეთვე იმ გარემოებას, რომ გაეროს მიერ 2005-2015 წლები გამოცხადებულია მდგრადი განვითარების ინტერესებისათვის განათლების ათწლეულად, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, ახლო მომავალში თბილისში ჩატარდეს საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია „განათლება მდგრადი განვითარების ინტერესებისათვის“. კონფერენცია მიეძღვნება გარემოსდაცვითი განათლების თანამედროვე აქტუალურ პრობლემებს და იქნება ორგანული გაგრძელება გაეროს ეგიდით (UNESCO, UNEP) 1977 წელს თბილისში ჩატარებული, გარემოსდაცვითი განათლებისადმი მიძღვნილი სახელმწიფოთაშორისი კონფერენციისა.

ყოველივე ზემოთქმული თვალნათლივ გვიჩვენებს, რომ მდგრადი განვითარება არ არის მხოლოდ გარემოს დაცვა. მდგრადი განვითარება ეს არის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ახალი პარადიგმა, ახლებური - ადამიანზე ორიენტირებული აზროვნება, ბიზნესის გონივრული მართვა და შესაბამისი საგანმანათლებლო საქმიანობა.

მთლიანობაში, მდგრადი განვითარების ფუნდამენტური დოკუმენტების კონცეპტუალური ანალიზი საფუძველს გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ეკონომიკური თეორიის განვითარებაში დადგა ახალი ეტაპი, როდესაც ადრინდელი შეხედულებების ძირეული ცვლილებების საფუძველზე ყალიბდება უახლესი სოციალურ-ეკონომიკურ-ეკოლოგიური აზროვნება და შესაბამისი თეორიულ-მეთოდოლოგიური ბაზა, რომელსაც უნდა დაეყრდნოს რაციონალურად რეგულირებადი ეროვნული და გლობალური საზოგადოებრივი სისტემების ყველა შემადგენელი ნაწილი, მათ შორის, შესაბამისი ბიზნესისა და განათლების მართვის სფეროები.

Marina Gedevanishvili

Caucasus International University,
Academic Doctor, Vice Rector, Head of Quality Assurance Service

Giorgi Shikhashvili

Caucasus International University,
Academic Doctor of Economics, Full Professor

New conceptual paradigms for improvement management of education under conditions of globalization

Summary

Pursuant to UN recommendation and international acknowledgement principles of sustainable development and “Agenda 21” is considered as the main idea for global, regional and state development. It represents universal program for humanity in the new century and has major theoretical-methodological

and practical significance for all sphere of social-economic development. It reflects new fundamental paradigms for politics, economics, business and education.

The creation of theoretical basis of sustainable development of Georgia is just the organic principium, which provides all kind of methodological preconditions for balanced economical-ecological development and management of society. Coming from this it is necessary to perform the Sustainable Development Conception of Georgia, which by itself will arrange the development tradition, sustainability, balance and progress for the long period of time.

The main purpose of scientific-educational and personnel assurance of the idea of sustainable development is to improve public's economic-ecological consciousness in Georgia, regulate respective scientific-educational activities, train necessary personnel and cooperate with foreign countries.

ნუგზარ პაიჭაძე

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი

შრომის ეროვნული ბაზარი გლობალიზაციის პირობებში

საზოგადოების განვითარების დღევანდელი ეტაპისათვის დამახასიათებელია მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაცია. იგი უდიდეს გავლენას ახდენს შრომის საერთაშორისო დანაწილებასა და კოოპერაციის სისტემის ფორმირებაზე. ძირითადად, ამ ფაქტორითაა განპირობებული შრომის ეროვნული ბაზრების აქტიური ჩაბმა მსოფლიო სოციალურ-ეკონომიკურ ურთიერთობებში. ამით, ცხადია, გარკვეულწილად იზღუდება დასაქმების დამოუკიდებელი ეროვნული პოლიტიკის გატარების შესაძლებლობა, რაც ხშირად იწვევს გარკვეულ სერიოზულ პრობლემებს.

გლობალიზაციის პირობებში შრომის ეროვნული ბაზრის ფუნქციონირების საკითხებზე მრავალი შრომაა დაწერილი¹. მიუხედავად ამისა, შრომის ეროვნულ ბაზრებზე გლობალიზაციის გავლენის საკითხები ჯერჯერობით ნაკლებადაა შესწავლილი. ამჟამად ამ პრობლემაზე მომუშავე მეცნიერებში მის ცალკეულ საკითხზე ერთიანი აზრი არ არსებობს. თუმცა, შეიძლება ითქვას, რომ მათი უმეტესობის აზრით, გლობალიზაციას ალტერნატივა არ აქვს და ღია საბაზრო ეკონომიკა უფრო ეფექტიანია, ვიდრე დახურული. ცხადია, არიან საწინააღმდეგო თვალსაზრისზე მდგომარეობის. ისინი თვლიან, რომ თანამედროვე პირობებში მსოფლიოს მასშტაბით ვაჭრობის თავისუფლებას (სწორედ ესაა ეკონომიკის გახსნილობის მთავარი ელემენტი) თან ახლავს ისეთი ნეგატიური შედეგები, როგორიცაა: დასაქმებულთა შრომის ანაზღაურების შეფარდებითი შემცირება და უმუშევრობის ზრდა. აქედან გამომდინარე, ისინი ეროვნულ მთავრობებს სთავაზობენ გაატარონ «შრომითი პროტექციონიზმის» პოლიტიკა, ანუ გაატარონ ისეთი ადმინისტრაციული და ეკონომიკური ზომები, რომლებიც, საბოლოო ანგარიშით, უზრუნველყოფენ ეროვნულ ბაზარზე სამუშაო ადგილების დაცვას. ასეთი ღონისძიებები შეიძლება იყოს: სხვა ქვეყნებიდან სამუშაო ძალის მოდინების შეზღუდვა, საბაჟო გადასახადი, კვოტირება და ლიცენზირება და სხვ. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მოცემულ შემთხვევაში დიდი სიფრთხილის გამოჩენა საჭიროა. ცხადია, შრომის ეროვნული ბაზრის დაცვის ზემოაღნიშნულ ღონისძიებათა ერთი ხელის მოსმით უარყოფა არ იქნებოდა სწორი, მაგრამ არც ის იქნებოდა გამართლებული, თუ მას მიმართავდნენ არა როგორც დროებით, არამედ როგორც მუდმივ ღონისძიებას. მაშინ იგი გადაიქცეოდა ეკონომიკის განვითარების შემფერხებელ ფაქტორად, რაც გაართულებდა ეკონომიკის სტრუქტურულ გარდაქმნას და ხელს შეუშლიდა მისი ეფექტიანობის ამაღლებას მთლიანობაში.

¹ მ. ტუხაშვილი. საქართველოს შრომითი პოტენციალი, თბ., 1998; P. Дж. Эренберг, P. Смит. Современная экономика труда. Перевод с английского. М., 1996.

გლობალიზაციის მოქმედება შრომის ბაზრებზე ორმხრივია. ერთი მხრივ, ხდება შრომის გლობალური ბაზრის ფორმირება, რომელშიც ჩართულია ეროვნული ადამიანური რესურსები; მეორე მხრივ, მსოფლიოში და განსაკუთრებით ევროპაში მიმდინარე გლობალიზაცია და ინტეგრაციული პროცესები იწვევს ახალ ხარისხობრივ ძვრებს შრომის ეროვნული ბაზრების შიგნით. აქედან გამომდინარე, შრომის ბაზარზე გლობალიზაციის გავლენის შესასწავლად, აუცილებელია განისაზღვროს: ა) გლობალური შრომის ბაზრის ფორმირების მიმართულებები და პერიმეტრები; ბ) გლობალიზაციის პირობებში შრომის ეროვნულ ბაზარზე მიმდინარე ხარისხობრივი ცვლილებები; გ) შრომის გლობალურ ბაზარში ჩართვიდან მოსალოდნელი ნეგატიური შედეგების თავიდან აცილების ინსტრუმენტები.

შრომის ეროვნული ბაზრის ფორმირება გავლენას ახდენს კომპანიებზე, დარგზე და ეროვნულ ეკონომიკაზე მთლიანობაში. ზოგიერთი მკვლევარის (დ. ფერელი¹ და სხვ.) მოსაზრებით, რაც უფრო ეფექტურად ფუნქციონირებს შრომის გლობალური ბაზარი, მით უფრო ხელსაყრელია იგი მისი მონაწილეებისათვის, რამდენადაც იგი ეხმარება მათ უფრო რაციონალურად გაანაწილონ თავიანთი რესურსები. იგივე დ. ფერელის შეფასებით, შრომის გლობალური ბაზრის პერიმეტრები ჯერჯერობით საკმაოდ მცირეა, მაგრამ მხედველობაშია მისაღები ამ პროცესის დინამიკა. მაგალითად, 2003-2007 წლებში ოფშორული სამუშაო ადგილების საერთო რაოდენობა 2,73-ჯერ გაიზარდა (1,5 მლნ.-დან 4,1 მლნ.-მდე). იგი მაღალი ტემპებით იზრდება ამჟამადაც. აღსანიშნავია, რომ ადგილი აქვს მნიშვნელოვან განსხვავებებს დარგობრივ ჭრილში. მაგალითად, პროგრამული უზრუნველყოფის სფეროში სამუშაო ადგილების 50%-ს ახლო პერსპექტივაში ფუნქციონირება შეუძლია ოფშორინგის პრინციპებზე. ამ პრინციპებზე მუშაობის მაღალი შესაძლებლობებია, აგრეთვე, სერვისის, ვაჭრობისა და სხვა სფეროებში.

ოფშორინგის პოტენციურად მიმზიდველი ქვეყნებია ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის სახელმწიფოები, რუსეთი, ისეთი მაჩვენებლებით, როგორცაა: საქმიანი გარემო და ინფრასტრუქტურა, მინიმალური რისკები; ცენტრალური და აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნები (ინდოეთი, ჩინეთი, მალაიზია, ფილიპინები) ოფშორინგისათვის მიმზიდველია მინიმალური დანახარჯებითა და გაუჯერებელი შინაგანი ბაზრის არსებობით. ოფშორინგის მიმართულებათა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია ხელფასის საათობრივი დონე. იგი ცენტრალური, აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებსა და რუსეთში შეადგენ აშშ-ის შესაბამისი დონის 40-50%-ს. ანალოგიური მაჩვენებელი აზიის ქვეყნებში 10-დან 30%-მდეა, ხოლო დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში 160 %-მდე.

გლობალიზაციასთან დაკავშირებულია მნიშვნელოვანი ცვლილებები შრომის ეროვნულ ბაზარზე. იგი შეიძლება დაიყოს შემდეგ მიმართულებებად: 1) ეროვნულ ეკონომიკაში დასაქმებული პერსონალის საგანმანათლებლო დონის ამაღლება; 2) სამუშაო ძალის მობილურობის ამაღლება.

მოსახლეობის საგანმანათლებლო დონისა და განათლებაზე დანახარჯების ამაღლება უნივერსალური ტენდენციაა მსოფლიოში. მისი უშუალო შედეგია დადებითი ხარისხობრივი ცვლილებები თვით ადამიანში, რაც განაპირობებს მისი ინდივიდუალური კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას შრომის ბაზარზე. აქვე აღსანიშნავია, რომ ბოლო წლებში, მართალია ნაკლებგანვითარებულ ქვეყნებში უნივერსიტეტდამთავრებულთა რაოდენობა ყოველწლიურად მნიშვნელოვნად მატულობს, მაგრამ სათანადო ავტორიტეტულ სპეციალისტთა მოსაზრებით, სამწუხაროდ, მათი მომზადების დონე ჯერ კიდევ ვერ პასუხობს სადღესო მოთხოვნებს. მათივე გაანგარიშებით, ამჟამად შრომის დაბალი ანაზღაურების მქონე ქვეყნებში (არგენტინა, ბრაზილია, ბულგარეთი, ჩინეთი, მალაიზია, პოლონეთი, რუსეთი და სხვ.) უნივერსიტეტდამთავრებულთა საშუალოდ მხოლოდ 13%-ს შეუძლია წარმატებით იმუშაოს საეთაშორისო კომპანიებში. ცხადია, ამ ქვეყნების რიცხვს განეკუთვნება საქართველოც. ყოველივე ეს მიუთითებს უმაღლეს სასწავლებლებში ახალგაზრდა სპეციალისტების მომზადების ხარისხის გაუმჯობესების აუცილებლობაზე, რომლის გარეშე შეუძლებელია შრომის საგარეო ბაზრებზე მათი კონკურენტუნარიანობის ამაღლება.

¹ Ferrell D., Laboissiere M. (2007) The Emerging Global Labor Market: Mc Kinsey Global Institute.

საქმე ისაა, რომ გლობალიზაციის პირობებში სწორედ განათლებაა შრომის საერთაშორისო ბაზარზე გასვლისა და ახალი ტექნოლოგიების ათვისების ძირითადი პირობა. ეს კი განაპირობებს განათლების ეროვნულ დაწესებულებათა საქმიანობაში აქცენტების შრომის ბაზარზე გადატანას.

დღეს ყველა ევროპული ქვეყნისათვის დამახასიათებელია დემოგრაფიული ვარდნა. ამ მხრივ არც საქართველოშია სახარბიელო მდგომარეობა. ეს კი მომავალში გამოიწვევს უმაღლესი სკოლის სტუდენტებისათვის კონკურენციას და ამ უკანასკნელის გამწვავებას საერთაშორისო დონეზე. უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციის თანამედროვე საფეხურისათვის დამახასიათებელია სტუდენტთა და პროფესორ-მასწავლებელთა ტრანსნაციონალური მობილურობის ამაღლება, აგრეთვე, სასწავლო პროცესებში უახლესი ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენება, რაც აადვილებს საზღვარგარეთული საგანმანათლებლო რესურსებისადმი მისაწვდომობას. გლობალიზაციის გავლენით დღეს უკვე დგინდება მაღალი მოთხოვნების მქონე განათლების სტანდარტები, რომლებსაც აუცილებლად ანგარიში უნდა გაუწიოს სახელმწიფოებმა და ეროვნულმა უმაღლესმა სასწავლებლებმა.

გლობალიზაციის პირობებში ადგილი აქვს შრომის ეროვნული ბაზრების მოქნილობის მნიშვნელოვან ამაღლებას. იგი გამოხატულებას პოულობს მის მონაწილეთა (დაქირავებულების, დამქირავებლების, შრომის ბაზრის ინსტიტუტების) მორგებაში სოციალურ, ეკონომიკურ და ტექნოლოგიურ ცვლილებებთან. შრომის ბაზრის მოქნილობა განიხილება სხვადასხვა კუთხით: როგორც რაოდენობრივი, ფუნქციონალური და ინსტიტუციონალური მოქნილობა. მისი შეფასებისას იყენებენ მუშაობის დროის, სამუშაო ადგილის, სამუშაოზე მოწყობის, შრომის მიწოდებისა და შრომაზე მოთხოვნის ელასტიურობის მაჩვენებლებს. გაეროს მონაცემებით, ბოლო წლებში ადგილი აქვს შრომის ბაზრის რაოდენობრივი მოქნილობის ზრდას, რამდენადაც ადგილი აქვს სამუშაო დღის შემცირების ტენდენციას და იმავდროულად მოსახლეობის საბაზრო აქტიურობის ზრდას (განსაკუთრებით ქალების). ამას ხელს უწყობს მუშაობის მოქნილი გრაფიკები, შეთავსება, შინა შრომა და სხვ.

გლობალიზაციისათვის დამახასიათებელია სამუშაო ძალის მობილურობის ზრდა. იგი ძირითადად განპირობებულია შემდეგი გარემოებებით: 1) წარმოიშობა ვირტუალური ორგანიზაციები, რომლებიც სამუშაო ადგილებით უზრუნველყოფს ადამიანებს ცალკეულ დასახლებულ პუნქტებში და არ თხოულობს გეოგრაფიულ მიბმას; 2) თანამედროვე ორგანიზაციებში გართულებულია მომუშავეებს შორის ამოცანებისა და ფუნქციების მკვეთრად დანაწილება, შესაბამისად, მათი ვიწრო პროფესიული სპეციალიზაციის უზრუნველყოფა. ამიტომ, ხშირად მომუშავე თავის მოქმედებებში ორიენტირებულია არა კონკრეტულ ამოცანებზე, არამედ ორგანიზაციის საერთო მიზნებზე. აქედან გამომდინარე, მას უნდა შეეძლოს არა მარტო შეასრულოს კონკრეტული ამოცანები, არამედ დააყენოს ეს ამოცანები. ეს კი მოითხოვს მისი მობილურობის ამაღლებას; 3) გლობალიზაციისას აქტიურდება სამუშაო ძალის მიგრაცია, რასაც თან ახლავს მისი (სამუშაო ძალის) მობილურობის ამაღლება.

მსოფლიო ბანკის მონაცემებით (მიგრაცია და ფულადი გადარიცხვები, 2008), მომუშავეთა მიგრაცია მსოფლიოში 2008 წელს შეადგენდა 190, 6 მლნ. ადამიანს, ანუ პლანეტის მოსახლეობის 3 %-ს, მათ შორის 7 % ლტოლვილები იყო. მიგრანტების უმეტესობა საზღვარგარეთ სამუშაოს ეძებენ იმიტომ, რომ ვერ შესძლეს ეპოვათ იგი თავიანთ ქვეყანაში. განვითარებადი ქვეყნებიდან საზღვარგარეთ მუშაობის მსურველთა 47 % მას ეძებს განვითარებადი ქვეყნებში. 2005 წელს იმიგრანტების ყველაზე დიდი ნაკადი დაფიქსირდა აშშ-ში, რუსეთში, გერმანიაში, ინდოეთში.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან შეიძლება გავაკეთოთ დასკვნა, რომ გლობალიზაციის პროცესში მიმდინარეობს სოციალურ-შრომით ურთიერთობათა სერიოზული ხარისხობრივი ცვლილებები: საზოგადოებრივ წარმოებაში ებმება მოსახლეობის სულ უფრო მეტი ფენები, შრომის ბაზარზე ჩნდება დასაქმების ახალი სახეობები და ფორმები, იზრდება მომუშავეთა მიმართ წაყენებული მოთხოვნები და სხვ.

ცხადია, დიდია გლობალიზაციის გავლენა საქართველოს შრომის ეროვნულ ბაზარზეც. მისთვის, მეტ-ნაკლები ზომით. დამახასიათებელია შრომის ბაზრის განვითარების ყველა ის

ტენდენცია, რომლის შესახებ ზემოთ იყო აღნიშნული. აქ განსაკუთრებით თვალში საცემია უმუშევრობის მაღალი და შრომის ანაზღაურების დაბალი დონე. შესაბამისად, დიდია სამუშაო ძალის, ძირითადად ახალგაზრდობის, მათ შორის მაღალკალიფიციურის, გადინება საზღვარგარეთ. ამასთან, რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს, საკმაოდ დიდია იმ პროფესიების მქონე სამუშაო ძალის მოდინება საზღვარგარეთიდან, რომელთა სიჭარბეა ჩვენთან. სამწუხაროდ, საქართველოში მიგრანტებისა და ემიგრანტების შესახებ დაზუსტებულ სტატისტიკურ მონაცემებს არ აქვეყნებენ, რაც ართულებს მეცნიერული კვლევების ჩატარებას მოცემულ პრობლემაზე. არსებობს მხოლოდ საექსპერტო მონაცემები, რომლებიც ერთმანეთისაგან მკვეთრად განსხვავდებიან. მაგალითად, ექსპერტთა ერთ ნაწილს მიაჩნია, რომ საქართველოდან საზღვარგარეთ უკანასკნელ წლებში სამუშაოდ გასულია 1 მილიონზე მეტი ადამიანი, ხოლო მეორე ნაწილის ვარაუდით მათი რაოდენობა ნახევარ მილიონამდეა და ა. შ. ასეა თუ ისე, დღეს საქართველოდან საზღვარგარეთ სამუშაოდ გასულია კვალიფიციური სამუშაო ძალის, თანაც ახალგაზრდობის საკმაოდ მნიშვნელოვანი ნაწილი, მაშინ, როცა, როგორც უკვე აღნიშნული იყო, ანალოგიურ სამუშაოთა შესასრულებლად ჩვენთან საზღვარგარეთიდან შემოსულია მომუშავეთა მნიშვნელოვანი ნაკადი. ეს კი საზიანოა არა მარტო ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისათვის. არამედ, საერთოდ, ქვეყნის მომავლისათვის. აქ, უპირველეს ყოვლისა, მხედველობაშია დემოგრაფიული პრობლემა. ამიტომ, შრომის ბაზრის ეფექტიანობის ამაღლების ინტერესებიდან გამომდინარე, აუცილებელია სახელმწიფომ გაატაროს შრომის ეროვნული ბაზრის რეგულირების დაბალანსებული პოლიტიკა, რომელიც გაითვალისწინებს ეროვნულ სპეციფიკასაც და გლობალურ ტენდენციებსაც. განსაკუთრებულ შემთხვევებში ჩვენ შესაძლებლად მიგვაჩნია «შრომითი პროტექციონიზმის» პოლიტიკის გატარებაც. თუმცა, უნდა გვახსოვდეს, რომ შრომის ეროვნული ბაზრის დაცვის პოლიტიკა გლობალიზაციის პირობებში უნდა ატარებდეს დროებით ხასიათს, რამდენადაც მას აქვს მხოლოდ დროებითი ეფექტი და, ამდენად, იგი არ შეიძლება არჩეულ იქნეს სტრატეგიულ ორიენტირად.,

Nugzar paichadze

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University,
Doktor of Economics, Associate Professor

The National Labor Market During Globalization

Summary

The article considers the following issues of globalization's impact on the national labor market: expedience of "labor protectionism" approach, reciprocity of globalization's reaction on labor market, significant changes on the national labor market caused by globalization, qualitative changes of the social and labor associated relationships in the process of globalization, impact of globalization on Georgia's national labor market. In the end, it gives certain recommendations in regulating Georgia's labor market.

Morie Gerodes

Czech Republic. Prague
University of Economics, (Phd) professor

Regional Economic Integration and National Marketing Systems

Abstract

Regionalization of economic and political activities has its proponents and opponents. Regional economic blocs are expected in theory to be a magnification of the concept of globalization or internationalization, which has its roots in economics but has been expanded to virtual every aspect of national life. In reality, regional economic blocs appear to be an accelerated driving of the vehicle of globalization backwards. The impact on national marketing systems is that

individual countries within each union have lost their sovereignty in decision-making concerning their marketing approaches and strategies. For a multinational company (MNC), it is necessary to fully understand and appreciate this tendency towards global economic integration and function within such framework. It may well be that the development augurs well for marketers because instead of dealing with say fifteen sets of marketing systems in Europe, they have to deal with one. The key marketing tasks would then be research and identification of market development forms such as mature, new growth, and emerging markets and designing strategies to fit each.

Introduction

Globalization is defined in various ways, but the tendency is either to concentrate on its economic beginnings or on the expanded version that covers virtually all aspects of life including culture, education, social relations, politics, and others. Also contentious is the issue of the benefits of globalization. While some people praise globalization as the panacea to poverty in countries around the world, some feel that it exacerbates poverty and marginalization particularly in developing countries that do not have the history and structures to benefits from the global wind of change.

The International Food Policy Research Institute (IFPRI) in its 2008-2010 Annual Report puts itself in the group that is conscious of the benefits of globalization. In the first place, the body defines globalization from the expanded perspective. It states: At IFPRI, globalization encompasses much more than capital, labour, and technology flows. It also refers to increased political, cultural, and social linkages among people and nations; to common legal and regulatory frameworks and institutions; from environmental and trade treaties to international agreements on best banking practices or anticorruption measures and to the emergence of global effects resulting from the behaviour of individual and societies, and from the spread of HIV/AIDS to recurrent financial crises (Berkman, Ed., p.62).

The report rightly reminds the world that one of the planks of globalization – open national markets – is used discriminatorily. While developed countries call for opening up of markets of developing countries, they close theirs by way of tariff barriers, most favoured status arrangements, and other agreements. The report calls for positive action by the World Trade Organization (which superseded the General Agreements on Tariffs and Trade in 2003 as the world's policeman in international trade policies and practices) as well as by national governments towards making globalization useful to developing countries.

One aspect of globalization that is also on the front burner in world thinking, action, and discussion is regional trade arrangements. There are ardent protagonists who battle bitter antagonists of the arrangements or organizations that have turned out to be regional economic behemoths that have the potential of holding the world to ransom. Of greatest interest but concern is the gradual but sure development of the "United States of Europe" (as proposed by Winston Churchill in 1946). With the actualization of a common currency and gradual but subtle loss of political powers by member nations, a single market with common approaches and practices is slowly but surely emerging.

Nor is the Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC) comprising the United States of America (USA), Canada, Japan, and several Asian and Pacific countries that controls about 47% of world export (Encarta, 2004), leave anyone in doubt as to the impact of regional economic blocs on the world economy. Such developments are expanding world trade but inwards in a concentric or centripetal fashion. Non-members of the unions become veritable 'outsiders' and can only pick the crumbs if and when they are allowed to drop.

These developments have far-reaching implications for national marketing systems and those interested in doing business in the regions. Hamill (2010), observes that companies that can benefit from the European Union (EU) for instance are those with strong product portfolios and extended market coverage across Europe. Distribution will have to follow the trend in a pan-European marketing system such that a MNC would have to avoid having several plants in several countries but rather root for supplies of multi-country markets supported by a coordinated European logistics system. The impact

on organizational management is also highlighted, whereon effort must be concentrated on cross-border collaboration and control of management structures across borders.

The question is, how many small and medium enterprises (SMEs) whether in developed or developing countries can muster the structures required for multi-country marketing? Hitherto a small business could set up a manufacturing unit in one country where it has some strength and follow the practices in that country. Now such firm has to contend with an amorphous supranational organization that appears innocuous yet is exceedingly powerful.

How does this global trend affect countries of West Africa for instance? Ogunkola (2010), in analyzing the impact of the Economic Community of West African States (ECOWAS) on intra-regional trade flows submits that though marginal increases have been observed in trade flows, the impact of the sub-regional body has been dulled by the reluctance of member-nations to embrace the principle of limited if not outright elimination of trade barriers. Unfortunately, the poor management of the organization has ensured the continuance of unrecorded trans-border trade (UTT) in the sub-region. It is evident that the national marketing systems in member countries are still fully independent and unfortunately, unorganized. A multi-country corporation that has social responsibility high in its framework would assist in the development of marketing and production infrastructure. One that is 'smart' can only come into exploit a region in disarray.

Nor is the situation better in other African countries. Sharer (2001), has lamented that there is a proliferation of sub-regional economic and related arrangements in Africa that sometimes have conflicting and, or dovetailing aims and functions. South Africa for instance has up to four such unions while the whole of Europe has just one! This amounts to a waste of resources. It is about time African countries woke up to the need for coordinated action or be left in the lurch.

The United Nations General Assembly at its 76th Plenary Session on December 17, 2010 adopted Resolution 46/145 on implementation of policies aimed at encouraging and facilitating economic integration among developing countries (UN, 2010). The resolution was based on the recognized fact that regional economic integration facilitates trade, investment, technology change, and the strengthening of economic growth in countries of the world. This position is confirmed by writers such as Weber and Taube (2010), who indicate for instance that countries that seek to join the EU, currently the largest trading bloc in the world, "should find that the long term gains from membership outweigh the costs" as experiences with Portugal, Spain, and Ireland have shown.

Writing on the need for regional integration in Africa, Sharer (2011), states categorically that it is a "major potential source of enhanced trade and investment, economic efficiency, and growth generally" (p.16). Chao, Samiee, and Lip (2003), also indicate that the Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC) Forum has been making effort to emulate the success of the EU in eliminating barriers to trade while accommodating economic development. With the whole world covered (Europe, Asia, the Pacific, and Africa), a counter argument on integration is hardly expected.

Paul Streeten, a renowned American economist, while accepting the benefits of integration puts up a different argument ending with a caution. To him, integration should be defined as "providing equal economic opportunities, however unequal the initial endorsements and achievements of members of the integrated area" (Streeten, 2001, p.34). International integration he opines, implies "the adoption of policies by separate countries as if they were a single political unit" (p.34). Based on his analysis, he concludes that in fact the world was more integrated in the 1980s than it is now. He observes the inconsistency in the move for economic integration (trade, financial, direct investment) without free movement of people in the classic conception of *laissez-passer* (unrestricted travel and migration) by the French economist Francois Quesnay as an addition to the concept of *laissez-faire*.

The danger of half-measures is perhaps the major point of departure by opponents and conservative proponents of the concept of integration. Sharer (2001), like Streeten, cautions on sidelining broad-based liberalization and common external tariff of African economies vis-à-vis their major trading partners. Such could cause "inefficient trade diversion to more expensive imports from

regional partners” and also “undermine the efficiency of the tax system” (p.16). Rama (2003), adds that for labour, integration could lead to displacement of low skill workers and more hardship for those affected. For Africa he further cautions on the proliferation of regional trade arrangements that appear to have “overlapping membership, conflicting obligations, different strategies and objectives, and conflicting rules and administrative procedures” (p.16). He cites the case of South Africa that is involved with the Common Market for Eastern and Southern Africa, the Southern African Customs Union, the Southern African Development Community, and one can add, the African Union. Nigeria is a member of the Economic Community of West African States (ECOWAS), the African Union, the Chad Basin Commission, and several bilateral and multilateral economic-related associations.

The fears and anti-integration campaigns have been on the increase in Europe where some governments outside the EU are eagerly seeking admission into the regional body. Citizens of the Irish Republic for instance opposed the moves of the government of Ireland to join the EU following the Treaty of Nice in France, which approved the enlargement of EU membership. McAllister (2011), reports that some citizens feel that the EU is undemocratic, changes things in favour of the big nations, and that “in the so-called countries some fear that EU entry will be a step back rather than a great leap forward” (p.25). These fears may be unfounded but they are legitimate particularly for countries emerging from Russian domination under the erstwhile Union of Soviet Socialist Republics (USSR). Hard-won freedom one must appreciate, should not be relinquished under whatever guise, now that the EU is regarded by some as ‘Fortress Europe’ (Ball, McCulloch, Frantz, Geringer, & Minor, 2002).

Whichever side of the divide one stands, the reality is that the world is moving closer and closer towards what can be termed *integrated separation* rather than the much-touted global village. The information superhighway, transportation beyond the speed of sound, and split second communications may make persons thousands of kilometres apart to be just a mouse click or a button touch away; in reality, the world appears to be going forward in a backward direction to the time when partitions were made primarily for economic reasons and the Darwinian principle reigned. Meanwhile, the integration locomotive hums on to encompass the world.

Globalization and National Marketing Systems. The term globalization has been on lips, paper, tube, and what have you with such ferociousness it is as if the world was never there before it or that it is a brand new concept. Globalization involves the reduction of barriers to trans-world contacts and through it people become more able, physically, legally, culturally, and psychologically to engage with each other in one world. The World Bank (1999), sees the phenomenon as facilitating integration of trade, finance, people, and ideas in a single global marketplace. Ajayi (2001), agrees, observing that globalization facilitates interaction and integration of activities in human societies around the world.

Cogburn (2003), is more inclined to defining globalization from an economic perspective. To him, globalization: at its most organic and fundamental level ... is about the monumental structural changes occurring in the process of production and distribution in the global economy. These structural changes are responses by many global enterprises that confront tremendous pressures and fantastic opportunities presented by the increased application and integration of advanced information and communication technologies (ICTs) into their core business processes (e.g. R&D, manufacturing, testing, back-office operations, marketing,

distribution). Cogburn also notes that at the “conjectural and secondary” level, globalization affects all of the social, political, and economic structures and processes. It is not quite explicit why Cogburn thinks that changes in the social, political, and economic structures are conjectural and secondary.

By and large, globalization is more commonly used in the context of economies or specifically, international businesses. Ball *et al* (2002), see it as economic globalization, an international integration of goods, technology, labour and capital through global strategies adopted by firms on a worldwide basis. At the World Economic Forum in 1999, a new terminology – globality – was introduced to highlight the results of the globalization process, that is, the benefits of globalization.

The implication of globalization to nations with particular reference to national marketing systems is first of all that globalization is a process that has tremendous impact on existing and future structures. The fact that a marketing system has to do with the interactions of internal and external environments on the ability of firms (and by extension nations) to meet consumer needs (Hisrich & Peters, 1998), globalization as it affects the domestic and international environments certainly affect national marketing systems. For instance it has been noted above that sovereignty is threatened through integration and globalization. This implies the loss of freedom of countries to determine their marketing systems in a globalizing world.

Regional Economic Integration. Four major forms of primarily economic integration arrangements as identified by Ball et al (2011) are: Free Trade Areas (FTAs) – no tariffs among member countries but imports from nonmember countries may be subject to tariff regimes on individual member decision basis. An example is the European Free Trade Association established in 1960 by Austria, Denmark, United Kingdom (UK), Norway, Portugal, Sweden, and Switzerland in reaction to the formation of the European Economic Community (EEC) in 1957. Customs Union -internal tariffs are abolished and a common external tariff is adopted. An example is the Southern African Customs Union. Common Market -a customs union extended to cover abolition of restriction on the mobility of capital and labour among member nations. Examples are the European Economic Community (EEC) or the Common Market, ECOWAS, among others. Complete Economic Integration -there is full integration of economic and even political structures. A single currency is used and a supranational organization oversees monetary and fiscal policies in all the member countries. The EU is working towards this and the extent of the integration is actually the cause of problems in the Union. A few of the more popular integration forums are discussed hereunder.

The European Union. This is the largest and by far the one with the most far-reaching integration frameworks and achievements. The need for what turned out to be the foundation for a possible 'United States of Europe' is traced to 1948, when the Netherlands, Belgium, and Luxembourg formed a customs union named the Benelux Union. Earlier in 1946, Sir Winston Churchill, then the British Prime Minister had actually suggested the formation of a 'United State of Europe.' The formation of the European Coal and Steel Community in 1951 and the European Economic Community (the Common Market) by way of the Treaty of Rome in 1957, as well as the formation of the European Atomic Energy Commission (Euratom) in 1957 signaled the beginning of greater integration of countries of Europe. The three bodies merged in April 1965, operating one set of institutions under the European Community with effect from July 1967. There were six members as at then, to wit, France, Germany, Italy, Belgium, the Netherlands, and Luxemburg. In 1972, the United Kingdom (UK), Ireland, and Denmark joined while Greece joined in 1981 and Spain and Portugal joined in 1986. Austria, Finland, and Sweden joined in 1995 (EU, 1998).

With 12 members and a plan for a monetary union (the European Monetary System) and further developments, the group changed its name in 1993 to the European Union (EU) after the Treaty of Maastricht in the Netherlands was ratified on November 1 of the same year. The EU is expected to increase its membership to 25 and is to maintain links with 71 countries in Africa, Pacific, and the Caribbean (ACP).

The implications for national marketing system in the member countries is that they have virtually lost their economic, and to some extent, their political sovereignty. A single currency (the Euro), a single market, a Single European Act which was adopted in 1985 and provides for common policies and standards on employment, taxes, health, and the environment undoubtedly imply a single marketing system for all the current 15 members and the proposed 10. The EU ensures four freedoms for citizens of member countries: movement of goods, services, capital, and people. Ball et al (2011), regard the EU as a 'regional government' because of its wide powers over members including having a European Court of Justice to handle judicial matters as well as a parliament for constitutional issues. In concluding on the impact of the Union on member countries that include marketing systems, Ball et al (2011), observe:

EU directives have superseded 15 sets of national rules; they have harmonized 100,000 national standards, labeling laws, testing procedures, and consumer protection measures covering everything from toys to food, to stock broking to teaching. As many as 60 million customs and tax formalities or borders were scrapped. (p.170).

What more can be said about a single marketing system? International marketers and non-member nations of the EU must therefore note that in dealing with the current 15 member nations (other than in currency matters in which UK and Norway are yet to adopt the Euro), they are dealing with one marketing system, not 15. It appears that should be beneficial to international marketers.

Globalization and Regional Integration – Marketing Implications. Regional integration is a growing phenomenon in the world that has dynamism and momentum that can hardly be stopped. Some of the groupings root for integration beyond economics and culture. The EU in particular, has an eye on a pan-European government in the mould of the USA. Some are more political than economic, as in the AU and ECOWAS. There are others in-between, including blocs that are not regional yet very powerful, such as the Organization of Petroleum Exporting Countries (OPEC), UNCTAD and the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). These groupings seek to have control over development in the markets in member countries. International firms have marketing tasks that they must perform in the light of the activities of regional economic blocs. A very important, and indeed critical task is that of research. Johanssen (2007), regards global marketing research as so important and central to global marketing that he devotes a full chapter for it in his book “Global Marketing.” Following research, it is easier to determine national marketing systems and the role that regional groupings and globalization forces and trends have on them. It is within such context that informed decisions and follow-up actions can be taken to ensure profitable global marketing.

Conclusion

Globalization is a force in international development that is millennia old. In current terms, it involves considerable changes in the world beyond the sphere of economics that was originally the focus. Regional integration leading to economic blocs form part of the move towards globalization but at the same time operating with inward looking policies. Multinational companies must study nations individually to determine the influence of globalization and where available, regional economic integration on the national marketing systems in the countries that they are interested in.

References

1. Ajayi, S. I. (2001). What Africa needs to do to benefit from globalization. *Finance & Development*. 38 (4). 6-7.
2. Ball, D. A; McCulloch, W. H. Jr; Frantz, P. L; Geringer, J. M; & Minor, M. S. (2011).
3. *International business: The challenge of global competition*. (8 ed.). Boston: McGraw-Hill/ Irwin.
4. Berkman, J. (Ed.). (2011). *IFPRI 2008-2011 annual report*. Washington, DC: International Food Policy Research Institute.
5. Chao, P; Samice, S; & Lip, L .S. (2003). International marketing and the Asia-Pacific region: Developments, opportunities, and research issues. *International Marketing Review*. 20(5). Retrieved on June 10, 2003 from <http://www.emeraldinsight .wm/00\265-1335.htm>
6. Cogburn, D.L. (2003). Globalization, knowledge, education, and training in the information age. Retrieved on March 11, 2003, from <http://www.unesco.org/web world/infoethico-2 /eng/papers-23.htm>
7. Encarta Premium Suite (2004). (Computer Software). Globalization. Albuquerque: Microsoft Corporation. European Communities (1998). *How does the European Union work?* (2ed.) Luxembourg: European Communities.
8. Hamill, J. (2010). Regional trading blocs. In M.J. Baker (Ed). *Companion encyclopedia of*

marketing. London and New York: Routledge.

9. Hisrich, R. D; & Peters, M. P. (1998). *Entrepreneurship*. (4ed.) Boston, Massachusetts: McGraw-Hill/Irwin.
10. Johanssen, J. K. (2007). *Global marketing: Foreign entry, local marketing, and global management*. Chicago: McGraw-Hill/Irwin.
11. McAllister, J. F. O. (2011, October 21). The EU -Love it or leave it. *TIME*. 160 (17). 23.
12. Ogunkola, E. O. (2011). The impact of ECOWAS on the intra-regional trade flows in West Africa: An empirical analysis. *The Nigerian Journal of Economic and Social Studies*. 39(1). 13
13. Rama, M. (2003). Globalization and the labor market. *The World Bank Research Observer*. 18(2). 159.
14. Sharer, R. (2011). An agenda for trade, investment, and regional integration. *Finance & Development*. op.cit 16.
15. Streeten, P. (2001). Integration, interdependence, and globalization. *Finance & Development*. 38 (2). 34.
16. The World Bank (2011). *World development indicators*. Washington, D.C: The World Bank.
17. Weber, R; & Taube, G. (2000). Estonia moves toward EU accession. *Finance & Development*. 37 (3). 28.

ემზარ ჯულაყიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

საწარმოო პერსონალი - გლობალურ კონკურენციაში წარმატების მიღწევის უმნიშვნელოვანესი რესურსი

თანამედროვე მენეჯმენტის პრაქტიკულად ყველა სპეციალისტი აღიარებს, რომ XXI საუკუნეში ორგანიზაციის წარმატებას ძირითად განაპირობებს მასში არსებული ნდობის ატმოსფერო, ადამიანური ურთიერთობები, პერსონალის თვითგანვითარება, მათი მოტივაცია, გუნდურობა და ა.შ. როგორც ცნობილია, საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირების საფუძველი არის კონკურენცია. თავად კონკურენცია არის ეკონომიკური სისტემა, რომელიც შედგება ერთმანეთთან ლოგიკურად დაკავშირებული ელემენტებისაგან - კონკურენტული ძალებისგან. კონკურენტული ძალები კი - ერთობლიობაში ქმნიან კონკურენტულ გარემოს. დღეს არსებულ აგრესიულ ბიზნეს გარემოში, როდესაც ტექნოლოგიების განვითარების დონე კომპანიებს აძლევს იმის საშუალებას, რომ მოკლე ვადებში გაიმეორონ „გუშინდელი“ ინოვაცია, საიმედო კონკურენტული უპირატესობის მიღწევა შესაძლებელია მხოლოდ ადამიანური ფაქტორის ეფექტიანი გამოყენების საფუძველზე. ანუ, თანამედროვე ეტაპზე ადამიანური რესურსი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია, რომელიც ორგანიზაციის ეფექტურობას განაპირობებს. მის წარმატებულ მართვაზე დამოკიდებული ნებისმიერი ორგანიზაციის კონკურენტული უპირატესობის მიღწევა და განვითარება. თუ უკანასკნელი ათწლეულების მანძილზე საწარმოო რესურსების ტრიადაში (ადამიანური, მატერიალური და ფინანსური რესურსები) ორგანიზაციის სამეწარმეო გარემოს, მისი განვითარების მიზნებისა და ამოცანების შესაბამისად იცვლებოდა თითოეული მათგანის სტრატეგიული მნიშვნელობა, დღეს, ორგანიზაციის წარმატების ძირითად წყაროდ სწორედ ადამიანური რესურსებია მიჩნეული.

გლობალური კონკურენტული უპირატესობის მიღწევაში საწარმოო პერსონალის განსაკუთრებული მნიშვნელობის დასტურად უპირველესად უნდა აღინიშნოს, რომ მიუხედავად დღეისათვის მიმდინარე არნახული მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესისა, რამაც მეტ-ნაკლებად მთელი მსოფლიო მოიცვა და გლობალიზაციის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ხელშემწობ ფაქტორად იქცა, ადამიანი იყო, არის და ყოველთვის იქნება ამ პროგრესის მთავარი წამომწყები, განმახორციელებელი, განმავითარებელი და მასთან ერთად - შეუცვლელი ფაქტორი. უფრო მეტიც, თანამედროვე ტექნოლოგიურ, საწარმოო, პოლიტიკურ, მმართველობით, სოციალურ და სხვა

ნებისმიერ პროცესებში ადამიანის ფაქტორის, მის მოქმედებათა საიმედოობის როლი განუზომლად გაიზარდა. მაგალითად, როცა ადამიანი ჩაქუჩით აჭედებს ლურსმანს, ადამიანის შეცდომის ყველაზე ცუდი შედეგი შეიძლება ჩალურჯებული თითი იყოს და წარმოიდგინეთ (უკანასკნელ პერიოდში ამის არაერთი სამწუხარო ფაქტია ცნობილი), რა შეიძლება გამოიწვიოს ადამიანის შეცდომამ, როცა ის ატომურ რეაქტორს, ხალხით სავსე გემს, ავიალინერს, დამლუპველი რადიაციისა თუ ვირუსების გავრცელების შემზღვეველ პროცესებს მართავს და ა. შ.

ადამიანური რესურსის გამოყენებაზე აქცენტის გადატანას განაპირობებს ის გარემოებაც, რომ როგორც ცნობილია, ეკონომიკური სისტემის ყველა რესურსის საერთო თავისებურებებთან (შეზღუდული რაოდენობით არსებობა, ცვეთა და განახლების აუცილებლობა) ერთად, ადამიანური რესურსები გამოირჩევა მთელი რიგი მისთვის დამახასიათებელი სპეციფიური თავისებურებებით, რითაც ფაქტიურად გამოიხატება მისი განსაკუთრებული ადგილი და როლი ეკონომიკურ სისტემაში. მანქანებისა და ნედლეულისაგან განსხვავებით ადამიანი არის პიროვნება, რაც ყველაზე უმთავრესია, რომელსაც ინტელექტი და ემოცია ახასიათებთ. ამ სახის რესურსის პროდუქტიულობას საზღვარი არ აქვს, ამიტომ სწორედ მასშია ყველაზე დიდი რეზერვი ორგანიზაციის ეფექტურობის ამალღებისა და მისი კონკურენტუნარიანობის მიღწევისათვის. უფრო მეტიც, ტექნოლოგიური და ორგანიზაციული სიახლეების დანერგვას მხოლოდ იმ შემთხვევაში მოაქვს სასურველი შედეგი, თუ არსებული სიახლე ინტეგრირებული და კოორდინირებულია საკადრო პოლიტიკასთან. ადამიანური რესურსის ეს სპეციფიური თავისებურებებია:

- ❖ თანამედროვე პირობებში, ყველა რესურსი სწრაფად ძველდება. ადამიანები კი მათი პირადი მოტივაციიდან გამომდინარე მუდმივი სრულყოფისა და განვითარების ძიებაში არიან. ამიტომ ეს რესურსი კი არ ძველდება, არამედ უფრო მდიდრდება. ისინი სრულყოფენ თავიანთ უნარ-ჩვევებს და საკუთარ პროფესიონალიზმს და ამაში ორგანიზაციის თანადგომას ითხოვენ;
- ❖ ადამიანში ცოდნა და კვალიფიკაცია არათანაბრადაა გადანაწილებული. მათ სხვადასხვა უნარები, შესაძლებლობები და მონაცემები გააჩინიათ, რაც კადრების შერჩევის საფუძველს წარმოადგენს. თუმცა ყველა მათგანს სჭირდებათ სწავლება და პერიოდულად გადამზადება, კვალიფიკაციის ამალღება, ტრენინგი და ა.შ.;
- ❖ განსხვავებით სხვა რესურსებისაგან, პიროვნება მოქმედებს არა მხოლოდ საკუთარი მიდრეკილებებიდან და გადაწყვეტილებებიდან გამომდინარე, არამედ გარემო პირობების გათვალისწინებითაც. მათი შრომითი ხელშეკრულების მოტივებიც განსხვავებულია, ამიტომ პერსონალის მოტივაციის მართვა მენეჯმენტის საკვანძო ამოცანაა;
- ❖ თანამედროვე ადამიანის შრომითი მოღვაწეობა ხანგრძლივია (40-50 წელი) და შესაბამისად, ადამიანური რესურსების კვლავწარმოებას გრძელვადიანობა ახასიათებს.

წარსულში დარჩა ტექნოკრატული მიდგომის უპირატესობა, დაფუძნებული რობოტიზაციაზე, კომპიუტერიზაციაზე, სადაც ადამიანის ინტელექტის ჩანაცვლების მრავალი მცდელობის შედეგად დადასტურდა, რომ ეფექტური ორგანიზაციისათვის აუცილებელია ტექნოკრატული და ჰუმანიტარული (ადამიანური) მიდგომების დაბალანსება. საბოლოოდ კი, აქცენტმა გლობალურ მიდგომაზე გადაინაცვლა, რომელიც დაფუძნებულია ადამიანების ინტელექტუალურ და შრომით პოტენციალზე.

ორგანიზაციის პერსონალის მართვისას ყველას და განსაკუთრებით კი მენეჯერებს მუდამ უნდა ახსოვდეთ, რომ ადამიანების მართვა შეუძლებელია განხორციელდეს სტანდარტული მეთოდებით, რეცეპტებით, რომ ესა თუ ის საქმე “მხოლოდ ასე უნდა გაკეთდეს”. შესაბამისად, არ შეიძლება არსებობდეს “სტანდარტული ადამიანი”, სწორედ ამიტომ ადამიანთა მართვა ხელოვნებაა, რომელიც არა მხოლოდ მათ ფუნქციურ ვალდებულებებსა და უფლებამოსილებებს, არამედ მათ გრძნობებს, განწყობას, სულიერებას და სხვა პიროვნულ მახასიათებლებსაც უკავშირდება. ეს თავისებურებები აუცილებელია სათანადოდ იქნეს გათვალისწინებული პერსონალის მართვის

სტრატეგიის შემუშავებისას და გამოყენებული იქნას მისი რეალიზების პროცესში.

ორგანიზაციის სტრატეგიის განსაზღვრა უშუალოდ ამ ორგანიზაციის მისიიდან და მიზნებიდან გამომდინარეობს. შესაბამისად, პერსონალის მართვის სტრატეგიაც ორგანიზაციის მისიისა და მიზნების მიღწევის ადამიანური რესურსებით უზრუნველყოფას უკავშირდება. ეს ორგანიზაციის სტრატეგიის ყველაზე მნიშვნელოვანი და პრიორიტეტული კომპონენტია, რადგან ადამიანური კაპიტალის, ადამიანური ფაქტორის გარეშე ორგანიზაციის ვერც ერთი მიზანი და ამოცანა ვერ გადაწყდება. შესაბამისად, ადამიანური რესურსების მართვა ნებისმიერი ორგანიზაციის სტრატეგიული ფუნქციაა.

დასავლეთში საკმაოდ გავრცელებულია, ე.წ. „ადამიანური კაპიტალის თეორია“. ამ თეორიის მიხედვით, მომუშავეთა ცოდნა და კვალიფიკაცია მიჩნეულია მათი ორგანიზაციის კუთვნილებად, რომელსაც მოაქვს შემოსავალი. ამ ცოდნის მიღებაზე გაწეული დრო და დანახარჯები (პერსონალის მოზიდვაზე, შერჩევაზე, ადაპტაციაზე, ტრენინგზე, ატესტაციაზე, შრომის პირობების გაუმჯობესებაზე და ა.შ. გაწეული ხარჯები) მიჩნეულია ინვესტიციებად. აქ, ადამიანურ კაპიტალში დაბანდებთან აღრიცხვის ორი მოდელი არსებობს: აქტივების მოდელები, როცა ხდება ადამიანურ კაპიტალში დანახარჯების აღრიცხვა და სარგებლიანობის მოდელი, როცა ხდება ასეთი დანახარჯების ეფექტიანობის შეფასება.

უნდა ითქვას, რომ ადამიანური რესურსების განვითარებაში დაბანდებული კაპიტალი ერთ-ერთი ძვირად ღირებული ინვესტიციაა, მაგრამ, როგორც მსოფლიოს მოწინავე ქვეყნების გამოცდილება ადასტურებს, ეს ამავდროულად, ყველაზე ეფექტიანი და მომგებიანი ინვესტიციაა. აქსიომაა, რომ ყოველი ორგანიზაციის მიერ თავისი მიზნებისა და ამოცანების განხორციელებაში, ადამიანური რესურსების განვითარებასთან დაკავშირებულ სხვა ფაქტორებთან ერთად, გადამწყვეტ როლს ამ მიზნებისა და ამოცანების შემსრულებელი ადამიანების კვალიფიკაცია, პროფესიონალიზმი, გამოცდილება და მოტივაცია თამაშობს.

იმის მიუხედავად, რომ დასავლეთში (და არა მარტო დასავლეთის ქვეყნებში) ადამიანის ფაქტორს ძალზე დიდ ყურადღებას აქცევენ, მათ სასწავლო და სამეცნიერო ლიტერატურაში მაინც შეხვედებით ჩანაწერებს, რომ ადამიანები მათი ყველაზე მნიშვნელოვანი რესურსია, მაგრამ ეს სფერო ყველაზე უფრო ნაკლებად აქვთ ხოლმე განვითარებული, ვიდრე, მაგალითად, ფინანსების, წარმოების, მატერიალური რესურსებით მომარაგების მენეჯმენტი. ქართულ სინამდვილეში, ამ მხრივ, ჯერ მხოლოდ პირველი ნაბიჯები იდგმება, ისიც ეკონომიკის განვითარების, ადამიანთა დასაქმების, მოტივირებისა და ცხოვრების დონის ძალზე ცუდ ფონზე. მიუხედავად, ამისა როცა ადამიანურ კაპიტალსა და ადამიანური რესურსების სტრატეგიულ მართვაზე საუბარი, მთელი პრინციპულობით უნდა ითქვას, რომ ამ სფეროში ინვესტიციების შეზღუდვა, ადამიანის ფაქტორის იგნორირება, პერსონალის არასათანადო მოტივაცია და სოციალური დაუცველობა ბუმერანგით უბრუნდება ორგანიზაციის წინსვლასა და მის განვითარებას. აქ მნიშვნელოვანია, მენეჯერისაგან ისეთი ატმოსფეროს შექმნა, რომელშიც თითოეული თანამშრომელი შეძლებს თავისუფლად აკეთოს საქმე და რომელიც უზრუნველყოფს მათი იდეების პრაქტიკულ დანერგვას. ეს კი უკვე კონკურენტული უპირატესობის მიღწევის გარანტიაა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გარეთ რ. ჯონსი, ჯენიფერ მ. ჯორჯი, თანამედროვე მენეჯმენტის საფუძვლები (ქართული გამოცემის რედაქტორი მ. მახათაძე), თბ., 2006 წ. -303 გვ.
2. ეჯიბაძე ო. მართვის მომავალი, ელექტრონული ჟურნალი, „საზოგადოებრივი მეცნიერებები“, www.education.ge
3. ჯულაყიძე ე., ჯულაყიძე შ. ადამიანური რესურსების მენეჯმენტი, ქუთაისი, აწსუ, 2011 წ. - 156 გვ.
4. <http://www.sapientisat.ge/themes/nikoloz/business/SapientiSat-BJ-2007-N4-June-Motivacia-vs-Motivireba.pdf>
5. www.sapientisat.ge/index.php?section=24

Industrial Staff - important resource to succeed in global competition

Summary

In order to achieve preference in the modern, global competition, the role of reliability of the human factor has been increased immensely. In the last decades, in the list of industrial resources (human, material and financial resources) strategic significant of each one was being changed according to goals of the organization. But now, the main resource of success of the organization is considered human resources. This resource with general characteristics of all resource of the economic system has specific features, which express particular place and role in the economic system. Though, all of them need to study, rise qualification, training, and etc. or they need solid investment.

It must be said, that capital made in the development of the human resources is one of the most expensive investment, but as the experience of progressive countries of the world confirms, this is the most efficient and profitable investments at the same time. With all principalities should be mentioned, that restriction of investment in the sphere and improper motivation of the staff returns to the company as boomerang in its success and development. But, making perfect atmosphere in the global competition is the significant condition to succeed.

ირმა დიხამინჯია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი, ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ქეთევან კოკაია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასისტენტ პროფესორი, ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ლიდერობა, როგორც ეფექტიანი მენეჯმენტის ინსტრუმენტი

მართვის საკითხებისადმი მიძღვნილ სამეცნიერო ლიტერატურაში აღწერილია ასეულობით თვისება, რომელიც აუცილებელია მენეჯერისათვის ეფექტიანი მმართველობითი საქმიანობის განსახორციელებლად. ყველა მენეჯერს, გარდა ზოგადი თვისებებისა, გააჩნია მთელი რიგი პიროვნული თვისებები, რომელიც აუცილებელია წარმატებული და ეფექტიანი მართვისთვის. მეცნიერებისა და ანალიტიკოსების დასკვნების მიხედვით, პიროვნული მახასიათებლები პირდაპირ კავშირშია ეფექტიან ლიდერობასთან. პიროვნულის გარდა იგი უკავშირდება ლიდერის უნარ-ჩვევებს, ცოდნას, შესაძლებლობებს და გამოცდილებას. ჩვენი საზოგადოებისათვის არაერთი ლიდერია ცნობილი, რომელმაც დიდი გავლენა მოახდინა პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, კულტურულ თუ სხვა სფეროში მიმდინარე პროცესებზე საკუთარი პიროვნული თვისებებიდან გამომდინარე. შესაძლოა, ეს ადამიანები არ წარმოადგენდნენ დადებით პიროვნებებს, თუმცა მათ ლიდერული და ქარიზმატული მახასიათებლებით თავიანთი ადგილი დაიმკვიდრეს მსოფლიო ისტორიის ფურცლებზე.

ლიდერობის ფენომენის შესწავლა დაიწყო გასული საუკუნის 30-იანი წლებიდან და მას საკუთარი ისტორიაც გააჩნია. ზოგიერთი მეცნიერი მიიჩნევს, რომ ლიდერობა ესაა ინდივიდებსა და ადამიანთა ჯგუფებზე ზეგავლენის უნარი, ზოგი თვლის, რომ ლიდერობა წარმატებული ჯგუფის დინამიური მუშაობის შედეგია, სხვები თვლიან, რომ ლიდერობას ადამიანის გრანდიოზული ძალისხმევა განაპირობებს. არის ასევე მოსაზრება, რომ ლიდერს გარემოებები და აუცილებლობა ქმნის, თუმცა სხვა მოსაზრების თანახმად, ლიდერული თვისებების მქონე

ადამიანი ყოველთვის ლიდერია. ფსიქოანალიზის ფუძემდებელი ზ. ფროიდი თვლიდა, რომ ლიდერობა არის ორმხრივი ფსიქოლოგიური პროცესი: ერთის მხრივ – ჯგუფური, მეორეს მხრივ – ინდივიდუალური, ამ პროცესების საფუძველს კი წარმოადგენს ლიდერების უნარი, გაუთვითნებობიერებლად მოიზიდონ და გამოიწვიონ სხვებში მისდამი აღფრთოვანების, პატივისცემის და სიყვარულის გრძნობა. ხალხის თავყვანისცემა ერთიდაიგივე პიროვნებისადმი, მას ხდის ლიდერად [4. გვ.325].

დღეისათვის არსებობს მრავალი მცდელობა გამოკვლევებისა და გამოცდილების საფუძველზე შედგეს ლიდერის მახასიათებელთა ჩამონათვალი. ლიდერის მახასიათებლების ტიპური ჩამონათვალი შემდეგ თვისებებს მოიცავს: ლიდერი ავლენს მაღალ გამძლეობას დამაბულ სიტუაციებში; უყვარს თანამშრომელთა მონაწილეობის წახალისება გადაწყვეტილებათა მიღებაში; გამუდმებით ანალიზებს საკუთარ შეცდომებს; აღიარებს, რომ ცხოვრობს კონკურენციის ეპოქაში და იცის “კონკურენტული ბრძოლის კანონები”; ტაქტიკურად გამოხატავს ნეგატიურ დამოკიდებულებას ვინმესადმი; გამარჯვების და დამარცხების შემთხვევაში იკავებს ემოციებს; საკუთარ თავს აიგივებს ჯგუფთან; აყენებს რეალურ მიზნებს [5. გვ.436]. სხვა ჩამონათვალში მოცემულია კარგი ლიდერის შემდეგი თვისებები: ინტელექტი, პატიოსნება, სიმამაცე, ადამიანებისადმი ინტერესი, ლოიალურობა, შემოქმედებითი წარმოსახვა და ღრმა ინტერესი [3. გვ.37].

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ თავისთავად ლიდერობა არ წარმოადგენს ფასეულობას. ლიდერს უნდა გააჩნდეს პასუხისმგებლური დამოკიდებულება საკუთარი ლიდერობისადმი, მის დაქვემდებარებაში არსებული ორგანიზაციისა და პერსონალისადმი. ეს პასუხისმგებლობა მისგან ასევე მოითხოვს ყოველთვის ნიჭიერი ადამიანების გარემოცვაში ყოფნას. ეფექტიან ლიდერებს სჭირდებათ ეფექტიანი თანამშრომლები დასახული მიზნების ეფექტიანი შესრულებისათვის. მაგალითად, იაპონურ კომპანიებს წარმატების არანაირი საიდუმლო რეცეპტი არ გააჩნიათ - არც ერთ თეორიას, პროგრამას ან სამთავრობო პოლიტიკას არ შეუძლია კომპანია გახადოს წარმატებული, ეს შესაძლებელია მხოლოდ შესაბამის ადამიანთა დახმარებით. სწორედ, ამიტომაცაა იაპონური მენეჯმენტის ყველაზე მთავარი ამოცანა კომპანიისადმი, როგორც მშობლიური ოჯახისადმი, დამოკიდებულების ჩამოყალიბება, ნორმალური ურთიერთობების დამყარება მუშაკებთან. ამერიკელები ასეთ დამოკიდებულებას უწოდებენ ურთიერთობას შრომასა და ადმინისტრაციას შორის [6. გვ.191]. (თუმცა, ნაკლებსაგარაუდოა, რომ მართვის იაპონური სტილის გამოყენება მთელ მსოფლიოშია შესაძლებელი).

ხელმძღვანელობისა და ადამიანთა მართვის უნარი - ეს არის ეფექტიანი ლიდერის ჭეშმარიტი თვისება. იგი ახორციელებს საკუთარი ორგანიზაციის მიზნების, პრიორიტეტების შემუშავებას, განსაზღვრავს და აყალიბებს ორგანიზაციის მისიას ადამიანთა შრომის, უნარჩვევების, ქცევის მოტივების გამოყენებით. ლიდერი ასევე ასრულებს უკვე არსებულ ჯგუფებში ერთიანობის შენარჩუნების მთავარ ფუნქციას. როგორც ვხედავთ, ლიდერობა აიგება ისეთ ურთიერთობებზე, როგორიცაა “ლიდერი - მიმდევარი”, ვიდრე “უფროსი - ხელქვეითი”. ყველა მენეჯერმა უნდა გამოიყენოს თავის ქცევაში ლიდერობა, წინააღმდეგ შემთხვევაში, პროდუქტიული მენეჯერი ყოველთვის ვერ იქნება ეფექტიანი ლიდერი, და პირიქით, მართვაში მიღწეული წარმატებები მენეჯერს ვერ იხსნის ცუდი ლიდერობისაგან.

ლიდერობა ძალზე მნიშვნელოვანია წარმატების მისაღწევად ყველა დონეზე დიდსა თუ პატარა ორგანიზაციაში. ლიდერობის პიროვნული სტილი, რასაც მენეჯერი ირჩევს და იყენებს სხვებზე ზეგავლენის მოსახდენად, განსაზღვრავს მიდგომას, რაც საჭიროა დაკისრებული ფუნქციების განხორციელებისას. ხელმძღვანელმა უნდა იცოდეს, როდის, სად, როგორ და რამდენად დაეხმარება მას ხელმძღვანელობის ესა თუ ის მოდელი. იგი ვალდებულია იცოდეს, როდის უნდა მიმართოს შესაბამის სპეციალისტს. მომზადებულმა ხელმძღვანელმა იცის ამ მეთოდების გამოყენების მექანიზმი. ხელმძღვანელთა ტიპებისა და ხელმძღვანელობის ეფექტიანობის შესახებ ფსიქოლოგებისა და სოციოლოგების მიერ ჩატარებულმა კვლევებმა გამოავლინა ხელმძღვანელობის ყველაზე ხშირად გამოვლენილი ფორმები - ავტოკრატიული, დემოკრატიული. ფრედ ი. ფიდლერი იყო ერთ-ერთი პირველი ლიდერობის მკვლევართაგანი, ვინც აღიარა, რომ ეფექტიანი

ლიდერობა დამოკიდებულია ლიდერობის და სიტუაციის სპეციფიკაზე. ის მიუთითებს, თუ რომელი ტიპის მენეჯერი შეიძლება იყოს საუკეთესო მოცემულ სიტუაციაში. მან ჩამოაყალიბა ლიდერის ორი ძირითადი სტილი: ორიენტირებული ადამიანებზე და ორიენტირებული სამუშაოზე [5. გვ. 493]. პირველი (ანუ, დემოკრატი ხელმძღვანელი) – მიზანმიმართულია ხელქვეითებთან კარგ ურთიერთობებზე, ხოლო მეორე, ანუ, სამუშაოზე ორიენტირებული - უზრუნველყოფს ხელქვეითების მუშაობის მაღალ დონეს. წმინდა სახით, როგორც წესი, არც ერთი სტილი არ ვლინდება, მაგრამ ტენდენცია შეინიშნება. პრაქტიკულად ხელმძღვანელობის ერთი სტილის მუდმივად გამოყენება შეუძლებელია. ლიდერი მიისწრაფვის ადაპტიური ხელმძღვანელობისაკენ, რაც მოიცავს სხვადასხვა სიტუაციებში შესაბამის ქცევას. ლიდერის წარმატებებზე მსჯელობენ არა იმის მიხედვით, თუ რას აკეთებენ ისინი, არამედ, როგორ აკეთებინებენ ამას სხვა ადამიანებს. როგორც მენეჯმენტის კურსიდანაა ცნობილი, ლიდერობის სტილი ხელქვეითების მიმართ ხელმძღვანელის ქცევის ჩვეული მანერაა, მათზე ზეგავლენა და მათი მოტივირება ორგანიზაციის მიზნების მისაღწევად. უფლებამოსილების დელეგირების (გადაცემის) დონე, ძალაუფლების ტიპი, რომელსაც იყენებს მმართველი, მისი მზრუნველობა პერსონალზე ან ამოცანის შესრულებაზე – ყოველივე ასახავს მენეჯერის ლიდერობის სტილს [3. გვ. 466]. თუკი ლიდერი ასხივებს ენერჯიასა და ენთუზიაზმს, ორგანიზაცია წარმატებული იქნება, თუკი ადგილი აქვს დისკომფორტსა და ავტორიტარიზმს – ბიზნესი ვერ იქნება ეფექტიანი. მენეჯმენტის კურსიდან ცნობილია, რომ ტრადიციული ლიდერობა აგებული იყო ლიდერის “კანონიერ ძალაუფლებაზე”, ანუ მისი სტატუსისა და პიროვნული ქარიზმატულობის აღიარებაზე. დღევანდელი ლიდერი, კი, მიისწრაფვის უფრო რბილი ზეგავლენისაკენ, რომელიც ემყარება ზოგადკორპორატიული ინტერესების ინტეგრაციას და მის სხვა ლიდერებსა და ხელქვეითებზე გადაცემას. თანამედროვე მენეჯერები უფრო განათლებულები, ინოვატორები არიან., ცდილობენ საკუთარ თავში ორგანიზაციისათვის მნიშვნელოვანი კომპეტენციების განვითარებას. მკვლევარები და ანალიტიკოსები მენეჯერებს სთავაზობენ იყონ ოპტიმისტები, ფლობდნენ იუმორის გრძნობას, აზროვნებდნენ პრაქტიკულად, იყონ თვითკრიტიკული, კარგი მოსაუბრე, კარგი მსმენელი, საჭიროების შემთხვევაში მიიღონ შენიშვნები, გარეგნულად იყონ მუდამ მოწესრიგებული, არ უნდა იყონ უხეში და ა.შ. გარეგნობა და ჩაცმულობა ახასიათებს პიროვნებას და ხელს უწყობს მენეჯერის ავტორიტეტის ამაღლებას. (ზოგიერთმა კორპორაციამ მენეჯერთა გარეგნობის სტანდარტებიც კი შეიმუშავა. მაგალითად: მენეჯერი იყოს მაღალი, სანდომიანი, უბრალო მანერებით, კლასიკური ჩაცმულობით და ა. შ.) [6. გვ.79].

სტრატეგიული ცვლილებების კვლევითი ინსტიტუტის Andersen Consulting მონაცემების თანახმად, გლობალური ლიდერის მახასიათებლების თაობაზე გამოკითხულ ამერიკელ ტოპ-მენეჯერთა უმრავლესობამ უპირატესობა მიანიჭა მენეჯერის “გლობალურ აზროვნებას” და “კულტურული მრავალგვარობისადმი მასტიმულირებელ დამოკიდებულებას”, ხოლო ავსტრალიელი და ევროპელი მენეჯერები უპირატესობას ანიჭებდნენ “პირად პროფესიონალიზმს”. თუმცა, ანალიტიკოსებისა და მკვლევართა აზრით, მსოფლიოს თანამედროვე ტენდენციებიდან გამომდინარე, ამერიკელ და ევროპელ მენეჯერთა შეხედულებები თითქმის იდენტურია “გლობალური ლიდერის” ძირითადი მახასიათებლების თაობაზე - გამოკითხულ მენეჯერთა უმრავლესობა თვლის, რომ ეს თვისებები უნდა იყოს: გლობალური აზროვნება, გუნდური მუშაობისა და პარტნიორებთან მუშაობის უნარი, კოლექტიური ლიდერობა, ტექნოლოგიური კომპეტენტურობა, კონკურენტული უპირატესობისადმი მისწრაფება, კულტურული მრავალგვარობის მხარდაჭერა, მაღალი ინტელექტუალური და ეთიკური მაჩვენებლები[8].

კოლუმბიის უნივერსიტეტის კვლევების თანახმად, რომლიც ჩატარებული იყო 1998 წ., თანამედროვე ამერიკული კომპანიების ტოპ-მენეჯერს ხელმძღვანელი თანამდებობა საშუალოდ მხოლოდ ოთხი წლის განმავლობაში უკავია (ზოგიერთ კომპანიაში კი 2,4 წელი), ხოლო 90-იან წლებამდე ეს მაჩვენებელი 2-ჯერ მეტი იყო [4. გვ.63]. ეს იმაზე მოწმობს, რომ თანამედროვე პერიოდში ხშირია სამსახურიდან მათი დათხოვნის შემთხვევები, რადგან, თუ ადრე მენეჯერებს სამსახურიდან ათავისუფლებდნენ ცუდი ფინანსური მაჩვენებლების გამო, დღეს ამის მიზეზს წარმოადგენს ლიდერობისა და გუნდური მუშაობის უუნარობა, რამეთუ ახალი ეკონომიკური და პოლიტიკური საკითხების გადაწყვეტა, რაც მეტად პრიორიტეტულად

იქცა XX-XXI საუკუნეების მიჯნაზე, შეუძლებელია ლიდერობის ტრადიციულ მოდელებზე დაყრდნობით. გლობალიზაციის პირობებში დიდი მოთხოვნით სარგებლობენ ახალი, ინოვაციური აზროვნების ლიდერები. ლიდერობისადმი მოთხოვნის ცვლილება გამოწვეულია თანამედროვე სამყაროში მიმდინარე სოციო-პოლიტიკური და ეკონომიკური ცვლილებებით. საქმიანი სამყარო ითხოვს პერსონალისადმი, ზოგადად, მართვისადმი, ახალ მიდგომებს, რომელიც მოიცავს არა მხოლოდ კომპანიის საქმიანობის ეფექტიანობის მომტან სტრატეგიებს, არამედ იმგვარ სტრატეგიებს, რაც უზრუნველყოფს კომპანიის განვითარების ახალი რესურსის - შემოქმედებითი, სარისკო და პარადოქსული მიდგომების - განვითარებას. ეს კი, თავის თავში მოიცავს ლიდერობის ხასიათის, მენეჯმენტის მეთოდოლოგიის ცვლილებას კომპანიის წინაშე მდგომი ახალი ამოცანების შესაბამისად, ასევე ლიდერის იმ სტილის გამოვლენას, რომელიც მომავალში კომპანიის პერსონალის ეფექტიანი მართვის განმსაზღვრელი იქნება.

საბოლოო ჯამში, მეტად რთულია განსაჯო, თუ რამდენად კარგი ლიდერი იქნება ადამიანი მხოლოდ მისი პიროვნული თვისებების საფუძველზე. ამიტომ დროთა განმავლობაში მკვლევარები შეჯერდნენ საერთო აზრზე, რომ არასაკმარისია მხოლოდ პიროვნული მახასიათებლების განხილვა, საჭიროა იმ სიტუაციების გათვალისწინება, რომელშიც ეს თვისებები ვლინდება. ეს იმას კი არ ნიშნავს, რომ პიროვნული თვისებები არ ახდენენ გავლენას ლიდერად ჩამოყალიბებაში, საჭიროა როგორც ადამიანის პიროვნების განხილვა, ისე იმ სიტუაციის ხასიათისაც, სადაც მას უხდება ლიდერული როლის შესრულება. აქედან გამომდინარე, ადამიანი რომ ჩამოყალიბდეს ეფექტიან ლიდერად, ის უნდა იქცეს შესაფერის ადამიანად შესაფერის დროსა და სივრცეში. ლიდერს არ შეუძლია იყოს ყოველთვის და ყველგან. მას შეუძლია გამოავლინოს საკუთარი ლიდერული თვისებები მხოლოდ შესაფერის სიტუაციებში. ამით ლიდერები ზრდიან ორგანიზაციის წარმატების შანსს. ვინც ამას ახერხებს ის ჭეშმარიტი ლიდერია.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Ralph M. Stogdill., Hand Book of Leadership: a Survey of Theory and Research.,N-Y The Free Press., 1974.,pp.35-71
2. გარეთ რ. ჯონსი; ჯენიფერ მ. ჯორჯი; - “თანამედროვე მენეჯმენტის საფუძველები.” პირველი ქართული გამოცემა. 2006
3. ზარათაშვილი ე, თავალანძე ლ, აბრალავა ა, “მენეჯმენტი და ადმინისტრირება”. თბ. 2007 წ.
4. Друкер П.Ф. Энциклопедия менеджмента., Москва-Санкт-Петербург-Киев., 2004
5. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоური Ф. Основы менеджмента М.: Дело, 1998
6. Морита А. Сделано в Японии – история фирмы СОНИ., пер. с англ., Москва., изд. группа «прогресс», 1993
7. Старобинский Э.Е. Как управлять персоналом? Москва., 1998
8. www.accenture.com

Irma Dikhaminjia

Doctor of economics,
Associated Professor of Sokhumi State University

Keti Kokaia

Doctor of economics,
Assistant Professor of Sokhumi State University

Leadership, as a tool for effective management

Summary

Researches, in the branch of psychological leadership, show that the best manager is a person who is the leader too. Competent and responsible leader is a difficult and instant problem of business-like world. The solution to new economic and political problems is impossible depending on the traditional models of leadership. Modern and innovative intellectuals are greatly demanded in conditions of

globalization. The world demands new approaches to management which don't include only the effective strategies of a company's business but also ensure the improvement of new resources - creative, risky, paradoxical approaches - for company's development. It includes in itself the change of the leadership character and management methodology in accordance with the new problems of the company, and also the realization of leader's style which will be the determiner of effective management of a company's staff in the future.

Гусенко Ольга Сергеевна

Одесский национальный
экономический университет, старший преподаватель

Концепция национальных инновационных систем в странах с переходной экономикой: теоретический аспект

Успешное управление инновационными процессами на сегодняшний день является важнейшей предпосылкой эффективного развития как отдельной компании, так и национальной экономики.

Актуальность исследования определяется стоящей перед экономической наукой задачей дальнейшего развития теории и практики становления инновационных систем в странах с переходной экономикой, находящихся на различных этапах трансформации своих хозяйственных систем и попыткой сократить существующий значительный разрыв в уровнях социально - экономического и технологического развития с развитыми странами.

Инновационная модель развития уже стала свершившимся фактом для многих развитых стран - США, Японии, стран Западной Европы - бесспорных лидеров мирового технологического прогресса. Для них инновационная стратегия уже превратилась в главную составляющую экономической политики государства.

В отличие от развитых стран экономика ряда постсоветских государств переживает сегодня глубокий структурно-технологический кризис. Несмотря на провозглашенный этими странами курс на инновационный путь развития, им не удалось сформировать продуманную целенаправленную, рассчитанную на долгосрочную перспективу научно-техническую и инновационную стратегию, позволяющую продвинуться по пути догоняющей модернизации до реального хозяйственного прогресса.

Таким образом, для постсоциалистических стран становится крайне актуальным изучение объективных предпосылок, особенностей и закономерностей развития инновационных процессов в условиях переходной экономики, обобщение накопленного опыта в этой области в целях ускорения процесса перехода к инновационной модели развития и построения современной «новой экономики».

Впервые концепция национальных инновационных систем была проанализирована в трудах таких всемирно известных экономистов, как К. Фримана, Б. Лундвалла, Р. Нельсона. В большинстве научных источников основное внимание уделяется анализу НИС в развитых странах и лишь некоторые исследования ориентованы на изучение НИС в развивающихся странах и странах с переходной экономикой. Все они утверждают, что специфика функционирования НИС в развивающихся странах и странах с переходной экономикой, с точки зрения технологического развития и экономической эффективности, отличается от развитых стран.

Эмпирические сравнения между странами показывают, что существуют сильные различия между странами по показателям развития экономики, то есть страны могут быть отнесены либо к группе «лидеров» либо к «последователям», которые имеют возможность наверстать упущенное. Литература по вопросу «технологического разрыва» является очень полезной для объяснения различий в темпах экономического роста. Теоретики «технологического разрыва» считают

технологические различия основной причиной отличий между странами.

А. Гершекрон и другие определяют технологию или знания как основу организационной структуры. В этом аспекте, технология не может рассматриваться как общественное благо, передача технологий является более сложным и дорогим процессом. Следовательно речь идет не о замене устаревших технологий более современными, а о постоянном преобразовании технологических, экономических и институциональных структур. НИС, которая включает в себя институциональные факторы, необходима для анализа источников успеха и неудач страны. В послевоенной литературе по «догоняющему развитию» указывается на то, что различия между странами являются причиной разнообразия в темпах роста производительности труда. Мозес Абрамовиц, основатель гипотезы «догоняющего развития», утверждает, что различия между странами в уровнях производительности труда создают мощный потенциал для будущей конвергенции этих уровней. Гипотеза показывает, что страна, будучи отсталой с точки зрения уровня производительности, имеет возможности для быстрого прогресса. Чем больше технологический а, следовательно, разрыв в производительности труда между лидером и последователем, тем больше потенциал у страны-последователя для роста производительности труда. Критика этой гипотезы заключается в определении технологической отсталости как феномена, обусловленного только наличием факторов производства в стране. Но социальные характеристики объясняют значительную часть неудач той или иной страны в достижении такого же уровня производительности как и в развитых странах. То есть социальные проблемы могут свести на нет потенциал страны для «большого скачка». М. Абрамовиц определяет техническую компетентность и наличие политических, коммерческих, индустриальных и финансовых учреждений как основных факторов социального потенциала. Кроме того, он вводит термин «технологическая конгруэнтность» для стран, которые очень отличаются от страны-лидера с точки зрения наличия экономических факторов. Им будет трудно применять технологию лидера, поскольку технология создается под влиянием среды, в которой она формируется. Эта идея возродилась в результате разработки концепций национальных инновационных систем. Процесс развития происходит на национальном уровне. Факторы производства, специфические для каждой страны, влияют на этот процесс, а следовательно, технологические изменения в различных странах имеют конкретную национальную ориентацию. Лундвалл и Нельсон используют термин «национальные инновационные системы» для того, чтобы рассматривать страны как отдельные системы с их динамикой. В настоящий момент отношения между концепцией НИС и теорией «догоняющего развития», по нашему мнению, являются центральным вопросом. Как мы видим путем выявления наиболее важных аспектов технологического развития, успех процесса «догоняющего развития» лежит в основе показателей эффективности НИС страны.

Считается, что наиболее важным аспектом успешного «догоняющего развития» является скорость, с которой страна-последователь может внедрять иностранные технологии. Посредством изготовления товаров-имитаторов страна-последователь достигает индустриализации. Технологическая имитация предполагает нечто большее, чем просто идти тем же путем, что и страна-лидер. Она скорее связана с критическим этапом в процессе обучения и индустриализации и поэтому ее следует рассматривать именно в этом контексте. На уровень имитации влияют технологический потенциал, структура рынка технологий и международные правила торговли. Отсталые страны всегда стремились к развитию, но с переменным успехом. Как утверждают Далман и Нельсон, быть успешным с точки зрения развития требует большего, чем просто иметь доступ к технологиям ведущих стран. «Даже в странах с очень низкими уровнями общего образования, производительности труда и доходов существуют анклавы предприятий (или кластеры), которые используют технологии, аналогичные тем, что используются в развитых странах» [1, стр. 23]. Эти анклавы должны распространяться в масштабах всей экономики с целью усиления устойчивого экономического развития. Развитие будет зависеть от технологических возможностей. Термин «технологические возможности» охватывает знания и навыки, необходи-

мые для приобретения, освоения, использования, адаптации и создания технологий. Чем больше страна располагает технологическими возможностями и чем лучше она способна их накапливать, тем более успешным будет процесс развития.

Одним из ключевых аспектов технологического развития является создание институтов и институциональных механизмов, которые способствуют инновационным процессам. Наличие только инновационных частных фирм недостаточно. Способность фирм проводить инновационную деятельность напрямую зависит от того какие государство создало условия и наличия стимулов. Таким образом, отношения между промышленностью и правительством представляет большой интерес для продвижения условий технологического прогресса.

Общенациональная технологическая политика должна осуществляться в целях содействия технологическим изменениям за счет пропаганды знаний и их распространения, или путем оказания поддержки фирмам для занятия ими технологических ниш на рынке. Все это следует из идеи «технологической конгруэнтности» М.Абрамовица. Можно утверждать, что для того, чтобы успешно имитировать технологии страна-последователь не должна во многом отличаться от страны-лидера с точки зрения экономических, политических и социальных факторов. Для этого правительство должно создать необходимые стимулы для политической и экономической системы. Кроме того, тщательное внимание следует уделить роли человеческих ресурсов, поскольку образование занимает центральное место в процессе технологического развития.

Б.Лундвалл формулирует НИС как «... элементы и взаимосвязи, которые взаимодействуют в области производства, распространения и использования новых, экономически полезных знаний ... и расположены в пределах страны». [2, стр. 6] Он утверждает, что НИС является комбинацией структуры производства и институциональной системы, которая представляет собой инновационную систему. Термин «национальные инновационные системы» определяет понятие инновации как ключевую концепцию, которая в настоящее время играет важную роль для повышения конкурентоспособности страны, инновации здесь определяются как новые знания или комбинации существующих знаний. В этом контексте, инновации осуществляются фирмами под влиянием комплекса экономических, политических, социальных, культурных и научных факторов. С нашей точки зрения необходимо использовать концепцию НИС, которая определяет ее как систему, состоящую из следующих элементов: процесса обучения (learning process), институциональной инфраструктуры (institutional set-up), экономического развития (economic development).

Инновации, во-первых, являются результатом интерактивного процесса обучения, поскольку именно взаимодействие в экономике приводит к появлению новых комбинаций имеющихся знаний или новых знаний. Во-вторых, инновации представляют собой кумулятивный процесс. Эти характеристики позволяют сделать вывод, что институциональная инфраструктура экономики будет влиять на инновационные процессы. Нельсон утверждает, что различия между инновационными системами групп стран является крайней мере результатом различий в экономических и политических предпосылках и приоритетах этих стран. Он определяет факторы, которые влияют на экономическую структуру страны – индустриальное развитие, наличие факторов производства и исторический аспект. Направления технологического развития, количество и качество природных, человеческих и инфраструктурных ресурсов, исторический опыт страны приводят к появлению специфических географических и политических структур, которые отражают различные национальные структуры производства. Что касается институциональной инфраструктуры, то необходимо отметить, что любая система состоит из ряда компонентов, а также отношений между ними, которые описывают структуру системы. В целом, литература по инновационным системам определяет в качестве основного компонента – организации и институты. Можно утверждать, что организации и институты играют разные роли в процессе инновационной деятельности со сложными, но важными взаимосвязями между ними. Д. Норт определяет организации как игроков в игре, а институтами являются нормы и правила, по которым эта игра проходит. Создавая препятствия или стимулы для инноваций, институты формируют поведение

организаций. Организации являются формальными структурами с имеющейся целью, для достижения которой они были созданы. Они являются акторами. Институты же могут развиваться стихийно и часто не имеют конкретных целей функционирования. Таким образом, анализ НИС должен включать характер, структуру и изменения организаций, поскольку они являются двигателями для технологических изменений и нововведений.

Существует разница между частными и общественными организациями. Фирмы представляют собой наиболее важные частные организации, имеющие отношение к инновациям, поскольку они играют центральную роль в инновационных процессах. Помимо эффективного производственного процесса, фирмы способны продуцировать инновации в течение длительного периода для того, чтобы оставаться конкурентоспособными. В этой связи, они должны обладать определенными полномочиями, такими как поиск новых знаний, возможность использования «иностранных знаний» и использования «неожиданных знаний». Общественные организации делятся на три категории. Во-первых, это инновационноориентированные организации, производящие знания, такие как университеты и исследовательские институты. Во-вторых, некоторые организации имеют функцию распространения знаний, такие как научные парки. Третьей категорией организаций являются патентные ведомства или организации, которые устанавливают стандарты, то есть создают институциональную основу для частных организаций. Частные организации и общественные организации всех трех категорий крайне необходимы для создания инновационной экономики.

Институты являются набором общих привычек, процедур, правил и норм, регулирующих отношения между индивидами и группами как внутри, так и вне организации. Институты также влияют на инновации. Влияние институциональной структуры на инновационные процессы осуществляется через различные направления, которые возникли из трех основных функций институтов. Во-первых, институты снижают неопределенность относительно поведения других субъектов путем предоставления информации. В результате, отношения между акторами являются достаточно стабильными. Во-вторых, они могут урегулировать конфликты и налаживать сотрудничество между различными сторонами. В-третьих, институты представляют стимулы путем установления заработной платы, различных налогов, прав интеллектуальной собственности и др. Эти функции создают не только стабильность в обществе, но и являются необходимым условием стабильности для технологических изменений. За счет институтов, инновационная деятельность может происходить систематически в организованных формах, что делает возможным более быстрый прогресс. Однако, даже если институциональная структура экономики характеризуется высокой степенью стабильности, полностью «жесткие» учреждения будут препятствовать экономическому развитию. Институты должны непрерывно изменяться. В целом, существуют две различных силы, отвечающие за институциональные изменения. При наличии различных конфликтов, касающихся политических и социальных отношений или доходов и распределения власти, всегда будут силы, которые будут стремиться к институциональным и социальным изменениям. Также, движущей силой институциональных изменений являются технологические изменения. Фримен и Перес проиллюстрировали эту концепцию в своей технико-экономической парадигме. Они утверждают, что изменения технико-экономической парадигмы имеют такие большие последствия для всех секторов экономики, что ее распространение сопровождается серьезным кризисом или перестройкой экономики, в которой социальные и институциональные изменения необходимы для достижения лучшей точки пересечения между новыми технологиями и старой социально-институциональной системой. [3, стр. 56]

Одной из характеристик инновационных систем, является важность институциональной структуры экономики, так как относительная стабильность институтов во времени позволяет организациям действовать и выжить в условиях кризисных явлений, а также предоставляет возможности инновационной деятельности. Влияние институциональной структуры на процесс обучения проявляется в различных направлениях. Например, если большая часть общества

сопротивляется изменениям, поскольку они просто относятся критически к нововведениям, даже если эти преимущества очевидны, то такой неформальный институт будет блокировать инновационный процесс. Запас знаний не изменится, даже если это необходимо, и будет препятствовать экономическому развитию. Кроме того, институты могут непосредственно влиять на скорость внедрения инноваций. Для поддержки инновационной деятельности организаций необходимо создавать адекватные системы стимулирования. Одной из таких систем может служить разработка политики в области образования таким образом, чтобы человеческие ресурсы, экономика были бы способны и желали получать и усваивать новые технологии. Это может способствовать увеличению темпов реализации новаторских идей. Одновременно с этим, институциональная структура в определенной степени зависит от процесса обучения в экономике, поскольку новые знания влияют на нормы и привычки общества или дают основания для новой политики и правительственных правил.

Таким образом, подытоживая вышесказанное, необходимо отметить, что концепция НИС будет эффективной для стран с переходной экономикой при условии, что она будет адаптирована к особенностям развития этих стран. Можно утверждать, что страны с переходной экономикой находятся в процессе «догоняющего развития». Но перспективы этого процесса напрямую будут зависеть от способности стран генерировать промышленные и технические, а потому и институциональные изменения.

Список использованной литературы

1. Nelson R. National Innovation Systems. A Comparative Analysis. — Oxford: Oxford University Press. - 1993. – p.23-26
2. Lundvall B.-A. National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning. — NY: Anthem Press. - 2010. – 367 p.
3. Jasmina Kitanovic. The applicability of the concept of national innovation systems to transition economies//Innovation: Management, Policy, & Practice. – V.2 – 2007. – p.56

Gusenko O.

Ukraine. Odessa National Economic University.
Teacher

Conception of national innovation systems in transitional countries: theoretical aspect

Summary

The paper deals with understanding the constitution and characteristics of National Innovation Systems (NIS) in transition countries. In this paper the importance of NISs for economic development has been examined. This importance is reflected in the fact that the elements contained in a NIS are those elements necessary for a successful process of catching up in transition countries. Hence, trying to analyze the prospects of a technologically backward country to catch up, raises the question about the actual state, effectiveness and development of the NIS of the country.

The core elements of NIS are both knowledge and learning and the institutional set-up of an economy. In the context of anticipating a possible further institutional development to advance the innovation process, informal institutions are important to look at. As it has been argued, transition countries are characterized by a mismatch between the techno-economic subsystem, which emerged out of an occurred technological shift, and the old socio-institutional framework, as this normally has not been adapted to the new requirements. The aim of the presented approach is to exactly identify existing mismatch problems. By making this approach more specific in future research this aim should be reached both on a theoretical and empirical level. It will then be possible to develop policy recommendations that support more systemic and effective NIS in transition countries.

Кольчева Людмила Леонидовна

Одесский региональный институт
государственного управления при Национальной академии
государственного управления при Президенте Украины,
соискатель степени кандидата наук

Социокультурный фактор в развитии современных макрорегионов

Анализируя исторический путь европейских стран, пройденный ими во второй половине XX века, справедливо утверждать, что диалог европейских культур сыграл значимую роль в истории развития современного Европейского Союза.

Последние 60 лет в Европе, как и во всем мире, отчетливо прослеживается тенденция стремительного развития процессов объединения экономической и политической жизни стран, в результате которых, внешняя стратегия каждой из них характеризуется такими понятиями как межрегиональное и международное сотрудничество. Эти процессы ведут к созданию единого экономического, оборонного, информационного и культурного пространства. Именно в этом контексте феномен Европейского Союза является неповторимым примером объединенного пространства не только по географическому признаку, но и благодаря совместной истории, схожим традициям и мировоззрению.

Появление такого рода объединения способствовало изменению парадигмы: человеческий фактор вышел на новый более высокий уровень, чем исключительно экономическое мышление, которое вместе с глобализацией, экологическими вопросами, а также сплоченностью, солидарностью народов и регионов, и новым измерением Европы становится все более очевидным. Во всех этих аспектах духовность, религиозность, культура играют решающую роль. Поскольку невозможно развить эффективную экономику и проводить грамотную политику без высокого уровня развития общества, невозможно достичь социальной сплоченности без уважения других традиций и культуры.

Например: для того, чтобы стать членом ЕС необходимо соответствовать «Копенгагенским критериям», которые предусматривают выполнение ряд требований: стабильность учреждений, гарантирующих демократию, верховенство права, соблюдение прав человека и защиту прав меньшинств; наличие действующей рыночной экономики, конкурентоспособности на внутреннем рынке Союза [1,с.79]. Во главе угла превыше всего остаются интересы европейского общества, и отдельно взятого человека.

Известный американский политолог Сэмюэл Хантингтон в своей работе «Столкновение цивилизаций» говорит о том, что сейчас намного лучше группировать страны, основываясь при этом не на их политических или экономических системах, ориентируясь не на уровень экономического развития, а исходя из культурных и цивилизационных критериев [2].

То есть цивилизация является некоторым культурным феноменом. Деревни, регионы, этнические группы, народы, религиозные общины – все они обладают своей особой культурой, отражающей различные уровни культурной неоднородности. В свою очередь европейские страны имеют общие культурные черты, которые принципиально отличают их от китайского или арабского мира.

Таким образом, речь идет о феномене идентичности, которая должна основываться на общем прошлом, с упором на культурную однородность, общую экономическую жизнь и общие цели социальной политики. В результате должно появиться новое чувство принадлежности к единому целому, которое доминирует над чувством принадлежности к отдельному государству [3,с.5].

В начале XXI века ситуация в мире кардинальным образом меняется, ведущую роль

начинает играть сотрудничество на уровне регионов. ЕС начинает внедрять новую концепцию межрегионального сотрудничества – развитие макрорегионов. Сущность которой, заключается в совместном взаимодействии в экономическом, социальном и культурном направлениях развития регионов ЕС и соседних стран, не входящих в Европейское сообщество. Этот подход позволяет странам вместе ставить общие цели, согласовать пути финансирования идей, и работать над решением общих проблем различного характера: экономического, социального, инфраструктурного и экологического. Наряду с этим подобная региональная политика имеет не только внутреннее, но и внешнее, измерение. Межрегиональное сотрудничество не только дополняет межгосударственные отношения, но и стимулирует их. Развитие отношений между регионами стран Европейского Союза, и стран, стремящихся стать членами ЕС, может стать важным фактором европейской интеграции.

В своей основе все инициативы, касающиеся макрорегионов, должны отвечать трем требованиям Брюсселя: не рассчитывать на дополнительные денежные средства, на изменения в законодательстве, на создание дополнительных учреждений. Основная цель таких условий заключается в том, чтобы дать ход инициативам за счет координации существующих связей [4]. Однако, подход к развитию каждого макрорегиона вырабатывается индивидуально с учетом географического положения, возможностей и перспектив развития, сплоченности интересов и стремления сотрудничать.

Приоритетными направлениями существования макрорегионов являются создание рабочих мест, инновации и рост экономики, безопасность, взаимопроникновение культур, продвижение европейских ценностей. За счет выстраивания конкурентоспособных регионов ЕС рассчитывает максимально соответствовать вызовам глобализации.

Пилотным проектом создания механизма макрорегионов является «Стратегия Европейского союза для региона Балтийского моря», которая разрабатывалась в течение 2007-2009 годов. После ее принятия началась разработка следующего проекта – «Стратегии ЕС для Дунайского региона», которая была принята в 2011 году. На данном этапе в стадии подготовки находится «Стратегия ЕС для Черноморского региона», с основной целью – бесперебойное обеспечение Европы энергоносителями – нефтью и газом.

Балтийская стратегия объединила между собой 8 стран ЕС такие как: Германия, Дания, Латвия, Литва, Польша, Финляндия, Швеция и Эстония, с населением около 100 миллионов человек. Таким образом, образовав плотное кольцо из государств вокруг Балтийского моря. Жители этого региона получили своеобразную монополию на возможности планировать развитие своих территорий, укреплять региональную самобытность и лично расставлять приоритеты, зная, что соседние государства также заинтересованы и готовы вкладывать ресурсы в развитие региона.

В плане действий выделены 15 приоритетных направлений, включающие в себя 80 крупных региональных проектов в области энергетики, транспорта, охраны окружающей среды, инноваций, научных исследований, общественной безопасности, туризма и др.

Среди проектов, в частности, новая железнодорожная линия «Rail Baltica» из Варшавы в Таллинн. Также в плане действий и строительство автомагистрали «Via Baltica». Проект «Baltrad» предусматривает модернизацию метеорологических радиолокационных станций региона Балтийского моря. Проект «Josefine» направлен на предоставление целевой и индивидуальной поддержки предприятиям малого и среднего бизнеса для выхода на международные рынки.

С одной стороны, мировой финансово-экономический кризис существенно снизил темпы реализации стратегии и планы по объединению энергетических рынков государств Балтийского региона. «В то же время, прозвучал призыв для инвесторов не снижать финансирования инфраструктурных проектов по причине кризиса, а для государств Балтийского региона полнее использовать преимущества структурных фондов ЕС, которые должны обеспечить максимальную поддержку стратегии» [5].

Поскольку Румыния и Болгария вошли в состав ЕС, река Дунай стала «внутренним» водным путем ЕС, который через реку Рейн непосредственно связывает Северное и Черное моря. Таким образом, дунайский регион стал вопросом внутреннего развития ЕС и важным направлением дальнейшей интеграции. Логично, что возникла необходимость выработки дунайской стратегии ЕС. «Стратегия развития Евросоюза для Дунайского региона» была утверждена в 2011 году. Она охватывает 14 стран, по территории которых протекает Дунай: 8 стран-членов ЕС (Германию, Австрию, Венгрию, Чешскую Республику, Словацкую Республику, Словению, Болгарию и Румынию) и 6 стран, не входящих в ЕС (Молдову, Украину, Хорватию, Сербию, Боснию и Герцеговину и Черногорию). В бассейне Дуная проживает около 115 млн. жителей ЕС, качество жизни почти 20 млн. из них в значительной мере зависит от этой реки [6].

Стратегия ориентирована на укрепление безопасности региона, защиту окружающей среды, обеспечение долгосрочного экономического развития, активизацию культурных обменов, продвижение европейских культурных и образовательных ценностей. Предполагает реализацию более 200 мероприятий.

Вместе с тем, нельзя не заметить, что стабильное развитие Дунайского региона в целом тормозится диспропорциями в социально-экономическом развитии государств и территорий, расположенными в бассейне реки. Для их преодоления требуются не только значительные капиталовложения государственных средств, но и привлечение масштабных инвестиций. Негативное влияние оказывает и соперничество между дунайскими странами, борьба за лидерство и обретение конкурентных преимуществ.

В этом контексте особенно интересным становится европейская инициатива по созданию «Стратегии ЕС для Черноморского региона». Регион Черного моря, в котором тесно переплетены культуры, религии, история разных народов обладает огромным потенциалом развития. Однако, это регион, который никогда не славился стабильностью и спокойствием. На протяжении многих веков он находился в зоне столкновения интересов. И сегодня черноморский регион является одной из горячих точек планеты и не только потому, что здесь не решены локальные конфликты непризнанных государств, но еще и потому что не решены противоречия, возникающие из-за все более конкурентной среды, которая периодически переходит в открытое противостояние. Это обуславливается рядом обстоятельств. Исторически развитие региона Черного моря определяли взаимоотношения между востоком и западом.

К Черноморскому региону принадлежат 10 стран: три члена ЕС – Болгария, Румыния и Греция, одна страна-кандидат – Турция, пять восточноевропейских стран – соседей Европейского Союза – Азербайджан, Армения, Грузия, Молдова и Украина, а также Россия как стратегический партнер ЕС. Исходя из этого, данный регион Черного моря является областью богатой своими социальными, культурными и религиозными аспектами, где межкультурный и межконфессиональный диалог должен играть центральную роль. Тем более, что перед европейским сообществом стоит задача дать достойные ответы на вызовы современности, среди которых наиболее значимыми являются демографическая ситуация и старение население, ухудшение экологической ситуации и климатические изменения, энергетические проблемы, нелегальная миграция и организованная преступность реки [7].

Однако, в Черноморский регион ЕС рассматривает несколько с другой точки зрения: расширения своего присутствия и влияния в Черноморском регионе, который рассматривается в качестве связующего звена между Европой и Каспием, интерес к которому определяется наличием месторождений углеводородного сырья. Помимо этого Черноморский регион приобрел ключевое значение с точки зрения контроля над транспортными артериями и трубопроводами, которым европейцы уделяют повышенное внимание в контексте обеспечения энергетической безопасности.

Одним из последних значимых документов, которым Евросоюз обозначил свое стремление к укреплению влияния в Черноморском регионе, стала резолюция Европарламента, принятая 20

января 2011 года. Документ, получивший название «Стратегия ЕС в отношении Черного моря», стал очередным и, вероятно, не последним документом, который конкретизировал и документально оформил инициативу ЕС «Синергия Черного моря», выдвинутую в 2007 году. Как известно, «Синергия» наметила общие направления деятельности ЕС в регионе, такие как демократия, права человека, безопасность и «замороженные конфликты», энергетика и транспорт, рыболовство и торговля [8].

Отличительной особенностью «Стратегии» является требование предусмотреть в бюджете ЕС финансирование приоритетных региональных программ, а также подчеркивается необходимость выработки согласованного механизма в реализации Стратегии для Дунайского региона и Стратегии Черноморского региона как единой модели внешнеполитической деятельности ЕС.

Следует отметить, что процесс создания единой Европы, который длится уже более 50 лет, стал возможным лишь потому, что в его основе лежат не поверхностные вопросы экономического развития и гарантий безопасности, а более глубокие – сходство мировоззренческих ориентиров и установок европейских народов. Именно сходство образа мышления европейцев определяет успех этого дела, благодаря этому они могут найти компромисс и прийти к взаимовыгодным договоренностям.

Ярким примером такого консенсуса может служить последнее расширение ЕС в 2004 и 2007 годах, когда в эту организацию были приняты страны с весьма разными экономическими уровнями и, к тому же, со значительно более низкими хозяйственными показателями, чем демонстрируют «старые» члены Евросоюза.

Затянувшийся экономический кризис в Европе вряд ли позволит руководству ЕС в ближайшее время даже подумать о расширении. Наоборот, с такими темпами ухудшения ситуации в скором времени придется изобрести юридический путь выхода из ЕС. Совершенно не случайным в этом контексте ЕС был выработан новый формат развития Европы и соседствующих стран – макрорегионы. В основе данного подхода лежит создание стратегии развития макрорегиона, т.е. объединенных между собой по территориальному признаку.

На сегодня существует 2 принятые стратегии для стран Балтийского моря, для стран и регионов Дунайского бассейна, в процессе разработки находится стратегия ЕС для Черноморского региона. И если в Балтийский макрорегион входят все члены-страны ЕС, кроме России, то уже в Дунайский – 8 стран-членов ЕС) и 6 стран, не входящих в ЕС, Черноморский макрорегион – 10 стран: три члена ЕС, одна страна-кандидат, пять восточноевропейских стран-соседей, один стратегический партнер ЕС.

Отчетливо прослеживается тенденция к увеличению макрорегионов, не только с точки зрения количества участников, но и соседствующих с ЕС стран. Европа пытается увеличить уровень своего влияния все дальше на восток, что начинает противоречить основополагающим принципам европейской идентичности, а становится больше похоже на меркантильный интерес энергетической безопасности старого света.

На протяжении всего своего существования ЕС меняется: расширяется территория, появляются новые возможности и новые препятствия, претерпевают изменения политические ценности, социальные ориентиры, доминируют экономические интересы. На сегодняшний момент ЕС руководствуется социокультурными приоритетами в последнюю очередь.

Список литературы

1. Европейский Союз. Словарь-справочник/ За ред. Марченко М. – К.: «К.И.С.», 2006. – 140 с.
2. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций // Полис. – 1994. – №1. – С.33 – 48.
3. Куарони К. Европейская идентичность, или как помочь людям почувствовать себя гражданами Европы // Европа. – 2004. – №35. – С. 5.
4. www. coe.int – Concil of Europ.
5. Олейнич В.М. Report on the European Strategy for the Baltic Sea Region and the role of macro-

regions in the future cohesion policy. 2009/2230 (INI)// www.europa.eu

6. www.coe.int – Concil of Europ.
7. Гриневецкий С. Региональная политика имеет не только внутреннее, но и внешнее, измерение// <http://www.chaspik.info/bodynews/7666/2.htm>
8. Жильцов С. ЕС расширяет черноморские инициативы// <http://www.ng.ru/courier/2011-06-27/9-es.html>.\)

Kolcheva L.

Ukraine. Odessa regional Institute of State
Management on National Academy

Social – Cultural factor in development of contemporary macroregions

Summary

A characteristic feature of the present century are the processes of unification of the states at different levels, which resulted in the foreign policy of each country is characterized by such concepts as intercontinental, international and interregional cooperation. These processes are, somehow, lead to the creation of a single economic, defense, information and cultural space.

At the beginning of the XXI century, the world situation changed drastically, leading role is played by cooperation at the regional level. The EU began to implement a new concept of regional cooperation - the development of macro-regions.

This approach allows countries to set common goals together, agree on ways of financing ideas, and work to solve common problems of different nature: economic, social, and environmental infrastructure.

At present, there are two strategies adopted for the Baltic Sea, for the countries and regions of the Danube River Basin, located in the development of the EU strategy for the Black Sea region. And if in the Baltic macro-region composed of all members of the EU countries, except Russia, then in the Danube - 8 EU Member States) and six countries outside the EU, the Black Sea macro-region - 10 countries, three EU member state, a candidate country, five Eastern European neighboring countries, a strategic partner of the EU.

ლამარა ქოქიაური

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სრული პროფესორი,
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი

საერთაშორისო ბიზნეს-მოდელები და ინტერნეტ-ეკონომიკის სტრატეგია

ჩატარებული კვლევების თანახმად, 2000 წლის ბოლოს მსოფლიოში აღირიცხებოდა 325 მილიონი ინტერნეტის მუდმივი მომხმარებელი, აქედან 150 მილიონი ჩრდილო ამერიკაში, 11 მილიონი ლათინურ ამერიკაში და 157 მილიონზე მეტი ევროპასა და დანარჩენ მსოფლიოში. სულ უფრო მეტი კომპანია და დარგები მონაწილეობენ ინტერნეტის ინფრასტრუქტურის და ინტერნეტ-ეკონომიკის ფასეულობების ჯაჭვის წარმოებასა და მხარდაჭერაში. ინტერნეტ-ეკონომიკაში მოთხოვნას, აყალიბებენ შემდეგი კომპანიები:

- სპეციალიზებული მოწყობილობების და მაკომპლექტებელი მოწყობილობის მწარმოებლები: კომპანია Cisco Systems (კომპიუტერული მოწყობილობების და მარშრუტიზატორების წარმოებაში მსოფლიო ლიდერი) კომპანიები Lucent Technologies, Motorola, Texas instruments PMC Sierra da 3 com.

- კომუნიკაციური მომსახურების პროვაიდერები, რომლებიც ახორციელებენ ტელე-კომუნიკაციების ქსელების შექმნას და გამოყენებას ინტერნეტის ინფრასტრუქტურის უზრუნველყოფისათვის. ესაა კომპანიები, რომლებიც პასუხისმგებელი არიან ინტერნეტის ფუნქციონირებისათვის მოწყობილობის დადგმასა და მხარდაჭერაზე – ადგილობრივი სატელეფონო კომპანიები, ამ სფეროში მომუშავე საკაბელო კომპანიები, უკაბელო კომუნიკაციების პროვაიდერები.
- უმსხვილესი კომპანიები: World.com:AT&T; Qwest Communications, Deutsche Telekom, British Telecom, Vodap-one Airtouch, Bell atlantic, CBC Communicatiოს u globals crossing.
- კომპიუტერული ტექნიკის და მაკომპლექტბელი ნაწილების მომწოდებლები – ესაა კომპანიები, რომლებიც აწარმოებენ კომპიუტერულ ტექნიკას, მუშა სადგურებს, სერვერებსა და პერიფერიულ მოწყობილობას, ასევე შიდა მოწყობილობებს. კომპანიების ამ ჯგუფში შედიან: Intel, San Microsystems, Seagate Technology, IBM, Lomega, FujiTsu, NEG, Matsushita/Panasonic, Acer, Philips Electronics, Toshiba Gateway u New Rackard.
- სპეციალიზებული პროგრამული უზრუნველყოფის შემმუშავებელი. ეს კომპანიები ამუშავებენ კომპიუტერული ოპერაციებისათვის პროგრამულ უზრუნველყოფას, ციფრულ პროგრამებს, შეკვეთების მიღებას, ელექტრონული ურიკები Вроизеру vanephoй რეკლამის მხარდაჭერის პროგრამებს და ახდენენ ვებ-გვერდების დამუშავებას, ასევე ИК მოდემებს, უკაბელო მოწყობილობებს, სამუშაო სადგურებს, მუშასადგურებს, ლოკალურ ქსელებს და ა.შ. DoubleClick აწვდის სპეციალურ პროგრამას დემოგრაფიული მონაცემების შეკრებისათვის, Web მომხმარებელთათვის. იგი აანალიზებს მიღებულ მონაცემებს მითითებული კრიტერიუმების საფუძველზე და მომხმარებელს ეკრანზე უჩვენებს რეკლამას მათი ინდივიდუალური მახასიათებლების გათვალისწინებით. DoubleClick-ის პროგრამები ასევე აგროვებენ ინფორმაციას შემკვეთებისათვის მიმართვის სიხშირის შესახებ ბანერული რეკლამისათვის და იმ მომხმარებლების მახასიათებლებს, რომლებიც ამ რეკლამით არიან დაინტერესებულნი. IclickCharge, CMSI კომპანიის ქვეგანყოფილება ამუშავებს პროგრამულ უზრუნველყოფას ელექტრონული გადახდებისათვის, იგი ახალგაზრდა, მაგრამ აშხიციური კომპანიაა.

Blaxxun-ი სპეციალიზდება პროგრამული უზრუნველყოფის შემმუშავებით საიტების სამგანზომილებიანი დაპროექტებისათვის, რაც ძალზე საინტერესოა საცალო მოვაჭრეთათვის. სხვა დამწყები კომპანია Engaga Technologies გვთავაზობს პროგრამებს ქსელში გრაფიკის განახლებისა და სტანდარტული მოსარგებლის პროფილის შექმნისათვის. ამ ინფორმაციის საფუძველზე კომპანიები სრულყოფენ თავიანთ ელექტრონულ მარკეტინგულ სტრატეგიას. პროგრამული უზრუნველყოფის მსხვილი შემმუშავებლების რიცხვს განეკუთვნებიან ასევე: Microsoft, IBM,, SAP.Commerce one, Seibel Systems, Ariba, Octacle Inkтоми, Sun Microssteams, Macromedia და Nevell.

- ელექტრონული კომერციის კომპანიები. ამ კატეგორიაში შედიან, პირველ რიგში, ის კომპანიები, რომლებიც ვაჭრობას ეწევიან B2B ბაზარზე: Cisco-ს, Intel და Dell Computer-ის პრაქტიკულად ყველა ოპერაცია კორპორატიულ კლიენტებთან გადააქვთ ინტერნეტში, ხოლო General Electric ინტერნეტის მეშვეობით ყველა ოპერაცია გადმოაქვს მომხმარებელთან, მეორეც, კომპანიები, რომლებიც B2B-ის დონეზე მუშაობენ, ისეთები, როგორებიცაა EMusic.com, Ebay, CarParty.com, Furniture.com, MoterWature.com, Bay.com, Charles Schwab; მესამეც, ბიზნეს გართობა ინტერნეტში; ესენია შემდეგი კომპანიები: Disneu, Nintendo, Electronics Arts u Sony; მეოთხეც, კომპანიები ინტერნეტ-პროვაიდერები: America Online, Yahoo; Briefing.com, The motley fool u ivilage.

ზოგიერთი შეფასების მიხედვით, კომერციული ოპერაციების მოცულობა ინტერნეტში 2009 წელს მიაღწევს 1,3 ტრილიონ დოლარს. 1999 წელს სამი კომპანია - Dell Computer, Intel, Cisco Systems - ყოველდღიურად ინტერნეტში ატარებდა 100 მლნ. დოლარის თანხის ოპერაციებს. ბევრი კომპანია მუშაობს ერთდროულად ჩამოთვლილი რამდენიმე მიმართულების მიხედვით. ჰოლდინგური კომპანია-CMGI, რომელსაც ვენჩურული საწარმოებიც გააჩნია, ფლობს 52

ინტერნეტ-კომპანიის, აქციების პაკეტებს. აქედან მთლიანად ანდა ნაწილობრივ ეკუთვნის მას ცხრა კომტენტ-პროვაიდერი, 12 კომპანია, რომლებიც ამუშავებს პროგრამულ უზრუნველყოფებს და ელექტრონული კომერციის სხვა საშუალებებს, 12 საცალო ვაჭრობის ელექტრონული კომპანია. იაპონურმა ვენჩურულმა კომპანიამ SoftBank-მა მოახდინა სახსრების ინვესტირება 100-ზე მეტ მაღალტექნოლოგიურ საწარმოში, რომლებიც სპეციალიზდებიან ელექტრონული კომერციისათვის პროგრამული უზრუნველყოფისათვის. WEB პუბლიკაციები, ელექტრონული საცალო ვაჭრობა, კონტენტ-პროვაიდერებისათვის SofiBank ფლობს Yahoo! E-Trade, E-Loon, Critical That, TheStreet.com და აშშ-ში ზოგიერთ სხვა კომპანიებს, თუმცა კომპანიების ძირითადი ოპერაციები ხორციელდება იაპონიის ბაზარზე აზიისა და ევროპის ზოგიერთ რეგიონში.

ელექტრონული კომერციის გავრცელება მოითხოვს ახალი ბიზნეს-მოდელების და სტრატეგიების შემუშავებას, ოღონდ ჯერ უნდა გაანალიზდეს, ინტერნეტის ათვისება კორპორაციული და ინდივიდუალური მომხმარებლების მიერ რა გავლენას მოახდენს დარგებში არსებული სიტუაციაზე და შეცვლის საზღვრებს მათ შორის აი, ამ მოვლენის ყველაზე შესამჩნევი ნიშნები:

ინტერნეტი გლობალურ კონკურენციაში რთავს ყველა კომპანიას, მიუხედავად მათი ადგილმდებარეობისა. ეს განსაკუთრებით ეხება იმ კომპანიებს, რომლებიც აწარმოებენ მაღალხარისხიან პროდუქციას ტრანსპორტირების დაბალი ხარჯებით. საცალო ვაჭრობაში ინტერნეტი აფართოვებს ბაზრის საზღვრებს გეოგრაფიული რეგიონების საზღვრებიდან შორს, რომელშიც მოქმედებს ტრადიციული საცალო მოვაჭრე. ტრადიციულ საცალო ვაჭრობაში საყოფაცხოვრებო ელექტრონიკის ორი მაღაზია, რომლებიც ერთიმეორისაგან 50 კმ-ით არიან დაშორებული, ერთიმეორეს კონკურენციას არ უწყევს, ხოლო ვირტუალურ სამყაროში საყოფაცხოვრებო ელექტრონიკის ნებისმიერი მაღაზია იმ მოვაჭრეების კონკურენციაა, რომლებიც მისგან ასობით მილით არიან დაშორებული (მათი რეალური ადგილმდებარეობა შეიძლება საერთოდ არ იყოს ცნობილი და ამას არც აქვს მნიშვნელობა). ასე რომ, ელექტრონული კომერცია აჩაღებს კონკურენციულ ბრძოლას სხვადასხვა რეგიონის მოვაჭრეებს შორის ხარისხობრივ და ახალ დონეზე. ელექტრონული კომერციის სამყაროში ეროვნული საზღვრები კარგავენ ადრინდელ მნიშვნელობას, ასე, მაგალითად: eBay-ს აუქციონში შეიძლება გაიყიდოს საქონელი მომხმარებელზე მსოფლიოს ნებისმიერი ქვეყნიდან, ხოლო კომპანია eBay აძლევს ორივე მხარეს დეტალურ ინსტრუქციას შეძენილი საქონლის მიწოდების შესახებ. იზრდება სატრანსპორტო კომპანიების რიცხვი, რომლებიც ფირმებს მომსახურეობას სთავაზობენ ტვირთების გადაზიდვის სახით მსოფლიოს ნებისმიერ წერტილში. იმისათვის, რომ ინტერნეტი გამოყენებული იქნას გლობალურ ვაჭრობაში, კომპანიების Web საიტები უნდა ფლობდნენ რამდენიმე ენას (B2B-ის ბაზარზე ეს არც ისე მნიშვნელოვანია, რამდენადაც ინგლისური ენა გახდა საქმიანი ურთიერთობების საერთაშორისო ენა). ამის გარდა, სხვადასხვა ქვეყნების მომხმარებლებს აქვთ სხვადასხვა გემოვნება საიტების გაფორმებასა და ფუნქციებთან მიმართებით. ზოგიერთ მომხმარებელს მოსწონს საიტები სხვადასხვა აუდიო და ვიდეოეფექტით, სხვები აფასებენ უბრალოებასა და ფუნქციონალურობას. მომხმარებელთა სხვადასხვა მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების მიზნით და ენობრივი ბარიერის გადასალახავად ბევრი კომპანია ინარჩუნებს რამდენიმე Web-საიტს, როგორც წესი, თითო საიტს მსოფლიოს ყველა რეგიონში.

კონკურენცია დარგებში ძირითადად იზრდება ელექტრონული კომერციის ათვისებით ტრადიციული კომპანიების მიერ და ახალი ინტერნეტ-კომპანიების შექმნის გამო, რომლებიც მუშაობენ მხოლოდ ქსელში. მსოფლიო ქსელი – ეს არა მარტო საქონლის გავრცელების მნიშვნელოვანი ახალი არხია, რომელიც შესაძლებელს ხდის მოიცვას გაცილებით მეტი მომხმარებელი შედარებით დაბალი დანახარჯებით, არამედ ესაა ბიზნესის ეფექტიანობის ამაღლების და ოპერაციების ხარჯების შემცირების საშუალება. ასე რომ, ინტერნეტ-ტექნოლოგიები სავაჭრო კომპანიების კონკრეტული მეთოდების არსენალში კიდევ რამდენიმე ინსტრუმენტს ამატებს. ბევრი ტრადიციული კომპანია ქმნის Web-საიტებს, ზოგჯერ აუცილებელი მიზნებით, ზოგჯერ თავდაცვითი მიზნებით. ამავდროულად კონკურენტულ ბრძოლაში გამოდის ბევრი ახალი ინტერნეტ-კომპანია ისეთ დარგებშიც კი, რომლებშიც შესვლა დახურული იყო ინტერნეტ-

ტექნოლოგიების გარეშე. ამიტომ ბევრ დარგში მკვეთრად მწვავდება კონკურენცია.

- შესასვლელი ბარიერები ელექტრონულ კომერციაში შედარებით დაბალია – საქმიანობის ბევრი სახე, რომლებიც ელექტრონული კომპანიის ფასეულობების ჯაჭვში შედის, შეიძლება გადაეცეს აუტსორინგს. პროგრამული უზრუნველყოფა საიტის შესაქმნელად და შესანარჩუნებლად ადვილი შესაძენია (თუკი კომპანიას არ სურს მისი დამოუკიდებლად შემუშავება, ხოლო Web-საიტის განთავსების, შენარჩუნებისა და ადმინისტრირების მომსახურება შედარებით იაფია. დღეისათვის ბევრი კომპანია სპეციალიზდება ინტერნეტ-კომპანიებისათვის ყველა სახის მომსახურების გაწევაზე, დაწყებული Web-საიტების შემუშავებითა და შენარჩუნებით და დამთავრებული ელექტრონული ფოსტის შექმნით. საჭირო საწარმოო მომსახურების შემუშავება შეიძლება გადაეცეს შემდეგ შემსრულებლებს. ყველაზე მნიშვნელოვანი შემავალი დანახარჯები დაკავშირებულია ცნობადი ბრენდის შექმნასა და კლიენტების მოზიდვასთან Web-საიტში. ბევრი სამუშაო ელექტრონულ კომერციაში შეიძლება შესრულდეს ე.წ. სახლში. შედარებით დაბალი შესავალი ბარიერები ნაწილობრივ ხსნიან ინტერნეტ-კომპანიების უზარმაზარ რაოდენობას. მომავალში მათი რიცხოვნობა მილიონობით გაიზომება.
- ელექტრონული მყიდველები უფრო მომთხოვნები არიან ფასის მიმართ, რამდენადაც შეიძლება შეუდარდეს საქონლის ფასები კონკურენტი – კომპანიების მიწოდების ფასებს.

კონკურენტი მომწოდებლები – Web-საიტები, ღიაა მონაწილეებისათვის სადღეღამისოდ და უქმე დღეების გარეშე, რაც მომხმარებლებს საშუალებას აძლევს შეუდარონ კომერციული წინადადებები და ეძებონ ოპტიმალური ვარიანტი. ელექტრონული ქსელების გეოგრაფიულად განთესილი მულტიპლიკაციური კომპანიები აერთიანებენ თავიანთ შეკვეთებს მასალების და მაკომპლექტებელი ნაწილების შემენაზე, რათა მივიღოთ ფასდაკლება მიმწოდებლებისაგან. საბითუმო და საცალო ვაჭრების ფირმებს ასევე შეუძლიათ ჩაატარონ ელექტრონული კვლევები, შეუდარონ სხვადასხვა მწარმოებლის ფასები, ხარისხი და კომერციული წინადადებები. ყოველ მოსარგებლეს შეუძლია მიიღოს მისთვის საინტერესო საქონლის მიმოხილვა, შეუდაროს ერთიმეორეს სამომხმარებლო თვისებები და კონკურენტი მარკების ფასები. ინტერნეტი უპირატესობას ანიჭებს გეოგრაფიულად დაშორებულ შედარებით მცირე საწარმოებს, რომლებიც ადრე იყვნენ ერთადერთი მიმწოდებლები მომხმარებლებისაგან მოხერხებული დაშორებით. ხშირად ინტერნეტ-მომხმარებლები თანხმდებიან შეიძინონ ავტომობილები დილერებისაგან, რომლებიც ასეული კილომეტრით არიან დაშორებული, ყიდულობენ ავეჯს Furniture.com, კომპაქტ დისკებს EMusic.com, ერთმანეთში თანხმდებიან სესხების თაობაზე, E-Loon ან Mortgage.com-ის მეშვეობით. ყველა ტიპის მყიდველები – მეწარმეები, ბითუმად მოვაჭრეები, საცალო ვაჭრები, ინდივიდუალური კლიენტები – შეიძლება გაერთიანდნენ ჯგუფებად, გააერთიანონ შეკვეთები და მიიღონ მოწოდების უფრო უკეთესი პირობები იმათთან შედარებით, რომლებსაც ისინი მიიღებდნენ, რომ ემოქმედათ დამოუკიდებლად. შესყიდვების აგენტებს Well Farg და Chase Mannatan საიტებზე შეუძლიათ შექმან კორპორაციული შეკვეთების პული და მიიღონ მოწოდების უკეთესი პირობები ანდა სპეციალური ფასდაკლებები. პულების სისტემა მომგებიანია გამყიდველებისათვისაც, რამდენადაც უზრუნველყოფს მყიდველთა დიდი ჯგუფების მოზიდვას, რაც შესაძლებელს ხდის მკვეთრად შემცირდეს დანახარჯები მარკეტინგსა და გაყიდვებზე.

- ინტერნეტი საშუალებას იძლევა შეირჩეს მომწოდებლები მსოფლიოს ნებისმიერი ქვეყნიდან და დამყარდეს მათთან მჭიდრო ურთიერთხელსაყრელი თანამშრომლობა ეფექტიანობის ამაღლებისა და დანახარჯების შემცირებისათვის. მრავალმა კომპანიამ დიდი ხანია დაამყარა ურთიერთკავშირები და თანამშრომლობა უცხოელ მომწოდებლებთან იაფი მასალებისა და მაკომპლექტებელი მოწყობილობების მისაღებად, ხოლო ელექტრონული ტექნოლოგიები შესაძლებელს ხდიან ისინი მჭიდროდ ინტეგრირდნენ უცხოელ მომწოდებლებთან თავიანთი მოწოდების ხაზებით, ამით

შეამცირონ დანახარჯები და დააჩქარონ ბაზარზე საქონლის წინ წაწევა. ინტერნეტის მეშვეობით შესაძლებელია მომწოდებლების მიერ გლობალური მასშტაბით, ხოლო ხელშეკრულების დადების შემდეგ შეიძლება გაკონტროლდეს ქსელის მეშვეობით შეკვეთების შესრულება, განხორციელდეს მიწოდება ზუსტად დროში, ერთობლივად შეიქმნას ახალი საქონელი და უბრალოდ განხორციელდეს ეფექტიანი ურთიერთობა. მთავარია, რომ ელექტრონული ტექნოლოგიები კომპანიებს ანიჭებენ დამატებით კონკურენტულ უპირატესობას მომწოდებლებთან უფრო ეფექტიანი ურთიერთქმედების შედეგად.

- ინტერნეტისა და კომპიუტერული ტექნოლოგიების სწრაფი განვითარება საშუალებას არ იძლევა ერთმნიშვნელოვნად მოხდეს შედეგების პროგნოზირება, ასე მაგალითად, რამდენიმე წლის წინ Intel-მა და Microsoft-მა გააძლიერეს ძალისხმევა პერსონალური კომპიუტერის როგორც მრავალფუნქციონალური მოწყობილობის სრულყოფისათვის, კორპორატიული და ინდივიდუალური სარგებლობისათვის. ორივე კომპანიამ სათანადოდ ვერ შეაფასა ინტერნეტის როლი ტექნოლოგიურ პროგრესსა და ბიზნესში და მალე იძულებული გახდა შეეცვალათ თავიანთი საქმიანობის ორიენტაცია ამ მიმართულებით. რამდენიმე წლის წინ Lometa-ს აქციები სწრაფად იზრდებოდა იმიტომ, რომ კომპანია ლიდერობდა დიდი ტევადობის ZIP – დისკების წარმოებაში 100 მეგაბაიტიდან, გათვალისწინებული იყო, რომ ეს დისკები თანდათანობით შეავიწოვებდნენ ჩვეულებრივ სამდიუმთან დისკებს. ZIP-ი სთავაზობდა კომპიუტერების ბევრ მწარმოებელს ჩაერთო 15 დისკები სხვადასხვა მოდულის კომპიუტერების მოწოდებაში. კომპანიის ბიზნეს მოდელი გულისხმობდა დაბალი ფასების შენარჩუნებას ზიპ დისკო ველებზე მაქსიმალური მომხმარებლის მოზიდვის მიზნით, ხოლო მოგების ძირითადი მასა უნდა შემოსულიყო ZIP-დისკების რეალიზაციის შედეგად, რომელიც იყიდებოდა 10 დოლარის ფასის სხვაობით. ZIP-დისკებმა აღიარება მოიპოვეს ბაზარზე და აქვე მყარი დისკების მწარმოებლებმა მოულოდნელად იპოვეს გზა მკვეთრად გაედიდებინათ ამ უკანასკნელის მოცულობა (არსებული მაჩვენებლები 10 და 25 მეგაბაიტამდე), ამავდროულად მკვეთრად შეამცირეს ხარჯები მათ წარმოებაზე. კომპიუტერების მომხმარებლები გადაერთვნენ დიდი მოცულობის მქონე მყარი დისკების მოდელზე და უკვე აღარ ყიდულობდნენ ZIP-დისკებს. ZIP-ის აქციების კურსი დაეცა და კომპანიისათვის მძიმე პერიოდი დადგა.
- ინტერნეტი აჩქარებს ახალი ტექნოლოგიებისა და იდეების გავრცელებას. კომპანიებს მსოფლიოს ნებისმიერ ქვეყანაში და მათ შორის განვითარებად ქვეყნებშიც შეუძლიათ ინტერნეტის მეშვეობით განახლოონ ტექნოლოგიური ინოვაციები, მიიღონ ინფორმაცია ახალი საქონლის, ახალი პროექტების შესახებ ევროპის, იაპონიის, ჩრდილო ამერიკის ბაზრებზე და თავიანთი დარგების ლიდერების შესახებ. დაშორებამ და ადგილმდებარეობამ თანამედროვე მსოფლიოში თავისი მნიშვნელობა დაკარგა, ხოლო ინტერნეტი გახდა მძლავრი საშუალება გლობალიზაციისა და ერთიანი მსოფლიო თანამეგობრობის შექმნის საქმეში. ბიზნესის თვალსაზრისით, ეროვნულმა საზღვრებმა დაკარგეს ადრინდელი მნიშვნელობა.
- ელექტრონული კომპანიები მოითხოვენ კომპანიებისგან სწრაფ მოქმედებას, ინტერნეტის რეჟიმში მოქმედებას, ანდა ინტერნეტის სისწრაფით მოქმედებას. სულ რამდენიმე წლის წინ ყველაზე სწრაფადმოქმედ კომპანიებს შეეძლოთ გაეთვალათ თავიანთი კონკრეტული უპირატესობა თავიანთ შედარებით ნელამოქმედ მოწინააღმდეგეებთან შედარებით. ელექტრონული კომერციის ბოხოქარ სამყაროში სისწრაფე გადარჩენის პირობა გახდა. ახალი მიღწევები სხვადასხვა სფეროში თითქმის ყოველდღე იჩენენ თავს. საბაზრო და კონკურენტული პირობები წამიერად იცვლება. ჩამორჩენილები იღუპებიან.
- ელექტრონული ტექნოლოგიები ახალ შესაძლებლობას წარმოაჩენენ ფასეულობების დარგობრივი და კორპორაციული ჯაჭვის რესტრუქტურისა და ცვლილებისათვის. შეკვეთების

გაფორმება მასალებსა და მაკომპლექტებელ მოწყობილებაზე ინტერნეტის მეშვეობით აიძულებს მწარმოებლებს, გადავიდნენ ზუსტად დროში მიწოდების რეჟიმზე, შეამცირონ სასაქონლო-მატერიალური მარაგები და აწარმოონ მხოლოდ იმდენი პროდუქცია, რამდენსაც ბაზარი ითხოვს. ეს შესაძლებელს ხდის რეაგირება მოქნილად მოახდინონ მოთხოვნის ცვლილებებზე მიწოდების ჯაჭვის მართვისათვის, დაწყებული შეკვეთის გაფორმებიდან და დასრულებული მისი შესრულებით. გამოიყენება საწარმოს რესურსების დაგეგმვის ელექტრონული სისტემა (ERP) და წარმოების მართვის ელექტრონული სისტემა (MES). ელექტრონულ სისტემებზე გადასვლა ისე ამცირებს დანახარჯებს, რომ კომპანიას შეუძლია აწარმოოს პერსონალიზირებული საქონელი მასიური წარმოების ხარჯების დონეზე, ზოგჯერ კი უფრო იაფადაც კი, ამის გარდა, მკვეთრად მცირდება წარმოების დრო და დანახარჯები შრომის ანაზღაურებაზე. უ.დ. ედვარდსმა, ERP-სისტემების სპეციალისტმა, შეძლო პრინტერის დამზადების დრო 4 საათიდან 24 წუთამდე შემცირებინა. ბევრი ცნობილი ავტომობილმშენებელი კომპანია რთავს ელექტრონული განთავსების და შეკვეთების დამუშავების სისტემაში თავის ფასეულობათა ჯაჭვებს, რომლებიც ორგანიზაციის შეკვეთების მიხედვით ამზადებენ ავტომობილებს მასიური წარმოებისთვის.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. **Друкер П.** Задачи менеджмента в XXI веке. –Издательский дом “Вилиамс” , 2003
2. **Ghosh, Shikhar**, “Making Business Sense of the Internet”, Harvard Business Review, March-April 1998, p. 126-135
3. **Kaplan, Steven; Johanbir sawhey**, “E-Hubs: The New B2B Marketplaces”, Harvard Business Review, May-June 2000, p. 97-103
4. **Rosenoer, johnathan; Douglas Armstrong; J.Russel Gates.** The Clickabe Corporation: Succesfull Strategies for Copturing the Internet Advantage (New York Free Press, 1999)
5. **Timmers, Paul**, “Business Models for Electronic Markets”, Electronic Markets (www.electronicmarkets.org/netacademy/publications.naf/all-pk949), July 1998

Lamara Qoqiauri

Doctor of Economic Sciences, Full Professor
of Technical University of Georgia

International Business-Models and the Strategy of Internet Economics

Summary

It is difficult to evaluate personally the impact of internet and rapidly developed electronic commerce upon business. Electronic commerce has changed character of the market, gave rise to movement of new forces and basic factors of the economy. It gave birth to the conditions to form new strategic groups. Using electronic commerce becomes decisive concrete resource, while refusing it means being defeated in particular fight. Creative method of approach towards processing and realization of the problems of electronic commerce creates colossal opportunities for restructuring chain of valuables and improvement of competitiveness of the company. It is known that internet economy includes new abilities and dangers, which need to be learnt and new decisions have to be made, which, in its turn, means necessity of processing new highly effective strategy by the manager.

Internet is joint electro network, which consists of several services and high-speed computers, digital automatic phone stations, routers, telecommunication devises, personal contacts and personal computers. Foundation to the internet is telecommunication lines (with great passing optic-fiber and telephone ability), which unite countries and continents and provide passing data through figures.

Passing ability of the line is defined by the speed and volume of data passed through it. these lines are united by the digital automatic telephone stations play the functions of the routers, which define channels of transferring data and provide location of accumulating information. The customers are allowed to the global network through the servers of local line or internet-providers, which regulate exchange of data among inserted final users. For provide normal work on internet and use electronic commerce it is necessary to have various software.

This article discusses the problems, which are met by the company while processing particular strategy, while internet and electronic commerce play important role. The subject of our discussion also is change of business-surrounding and peculiarities of competitive surrounding in electronic commerce, new types of business-models and the strategy of internet company, attacking and defensive actions for turning operations of electronic company, traditional company into the central range.

ნინო ფარესაშვილი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასისტენტ პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

საქართველოს ეკონომიკური სტრატეგიის განხორციელების მნიშვნელოვან ამოცანათა შესახებ

საქართველოს ეკონომიკური სტრატეგიის მნიშვნელოვან ამოცანას წარმოადგენს მსოფლიოს ქვეყნებთან ყოველმხრივი თანამშრომლობა, მსოფლიო ორგანიზაციებთან ურთიერთკავშირების განმტკიცება, შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში წარმატებები და მსოფლიო ბაზრებზე ადგილის დამკვიდრება. ქვეყნის ეკონომიკური სტრატეგიის მიზანია ყოველმხრივ გააძლიეროს ეკონომიკური კავშირები საქართველოს სხვა მეგობარ ქვეყნებთან. XXI საუკუნის დასაწყისში საქართველოს მიეცა ისტორიული შანსი ევროპის და მსოფლიო სხვა სახელმწიფოებთან ყოველმხრივი ურთიერთობების განვითარებისა და ყველაზე რთული ამოცანების გადაწყვეტისათვის. ამისათვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია ურთიერთობების მაქსიმალური გააქტიურება, რომელიც არა მხოლოდ ჯამურ ეფექტს იძლევა, არამედ ემსახურება ქვეყნის პოტენციალის გადიდებას, ეკონომიკური ზრდის დაჩქარების სტიმულირებას. რაც უფრო მაღალია და რაც უფრო ახლოა მსოფლიო ქვეყნების საზოგადოებრივი განვითარების დონე, მით უფრო ორგანულია მათი დაახლოების და ინტეგრაციის პროცესი.

საქართველოს თანამედროვე ეკონომიკური პოლიტიკა უნდა გამომდინარეობდეს საბაზრო ეკონომიკის განმტკიცებისა და ევროკავშირში ქვეყნის ინტეგრაციის ამოცანებიდან. ამიტომ, ქვეყანამ უდიდესი ყურადღება უნდა დაუთმოს ურთიერთეკონომიკური კავშირების ყოველმხრივ განვითარებას, რადგან მას მონაწილე ქვეყნებისათვის დიდ ურთიერთეკონომიკურ სარგებლობასთან ერთად, არანაკლები პოლიტიკური მნიშვნელობაც აქვს.

თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ მსოფლიო ეკონომიკური ინტეგრაციის გაღრმავება სახელმწიფოებს შესაძლებლობას აძლევს: მიაღწიონ მაღალ ეკონომიკურ შედეგებს, გაზარდონ წარმოების ეფექტიანობა, სრულად დააკმაყოფილონ მომხმარებელთა მოთხოვნა, მაშინ ამ პროცესის გაღრმავებაში ასევე დიდი როლი უკავია ამა თუ იმ სახელმწიფოს მმართველ გუნდს. უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ დღეს-დღეისობით საქართველოს მთავრობა აქტიურად ცდილობს ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკური ინტეგრაციის პროცესებში ჩართვას. საქართველო, საერთაშორისო სამართლის პრინციპებისა და ნორმების დაცვით, ახორციელებს კონსტრუქციულ, ტრანსპარენტულ და თანამიმდევრულ საგარეო პოლიტიკას. საქართველოს დიპლომატიური სამსახური, პარლამენტთან და სხვა შესაბამის სახელმწიფო უწყებებთან ერთად, მაქსიმალურ ძალისხმევას იჩენს, რათა საქართველომ შეძლოს ინტეგრირება დასავლურ ინსტიტუ-

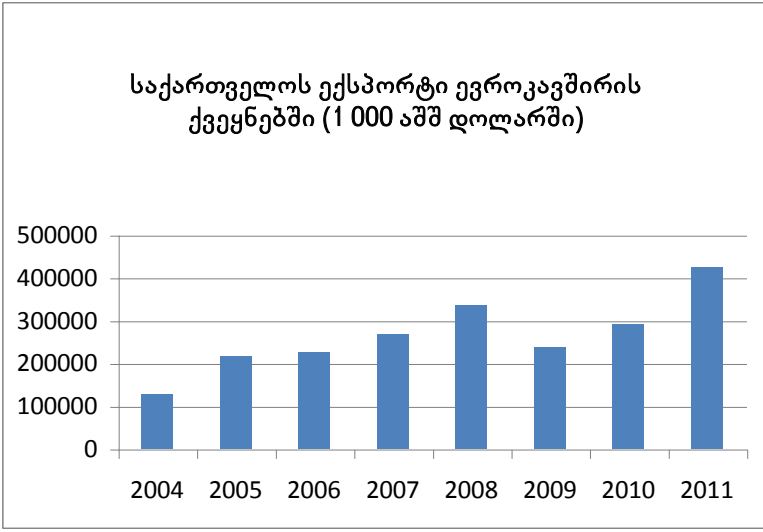
ტებში, განავითაროს ურთიერთმომგებიანი ეკონომიკური თანამშრომლობა, საკუთარი წვლილი შეიტანოს საერთაშორისო უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში და ღირსეული ადგილი დაიმკვიდროს დემოკრატიულ სახელმწიფოთა თანამეგობრობაში.

ევროკავშირთან საქართველოს ურთიერთობა უფრო ინტენსიური 2003 წლის ვარდების რევოლუციის შემდეგ გახდა, როდესაც ევროკავშირმა კიდევ ერთხელ დაადასტურა საქართველოში მიმდინარე ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური რეფორმების მხარდაჭერა. ევროკავშირსა და საქართველოს შორის 18 წლიანი ურთიერთობების პროცესში დაიდო რამოდენიმე ხელშეკრულება, რომელიც მიზნად ისახავდა საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ღრმა პარტნიორული ურთიერთობების შექმნას. ამ შეთანხმებათა შორის აღსანიშნავია „პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ შეთანხმება (PCA)“. შეთანხმება მიზნად ისახავდა საქართველოში ძირეული რეფორმების განხორციელებას, რაც ევროპული ფასეულობების დამკვიდრებას და ქვეყნის კანონმდებლობისა და ინსტიტუტების ევროკავშირის სტანდარტებთან დაახლოებას შეუწყობდა ხელს.

საქართველოს ევროპის სამეზობლო პოლიტიკაში (ENP) ჩართვამ ქვეყნის ევროკავშირთან უფრო ღრმა ინტეგრაციის პერსპექტივა გააჩინა. ისევე, როგორც PCA-ით, 2006 წლის ნოემბერში გაფორმებული ENP-ის სამოქმედო გეგმითაც თანამშრომლობის ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიმართულებად სავაჭრო ურთიერთობები განისაზღვრა. PCA-ისგან განსხვავებით, რომელიც ვაჭრობასთან დაკავშირებულ სფეროებში კანონმდებლობის მხოლოდ ეტაპობრივ დაახლოებას ისახავდა მიზნად (PCA, მუხლი 43), ევროპის სამეზობლო პოლიტიკის სამოქმედო გეგმით ყველა ამ სფეროში შესაბამისი ღონისძიებების ნუსხა ჩამოყალიბდა. აქაც განმსაზღვრელი საქართველოს სამართლებრივი და ინსტიტუციური ჩარჩოს ევროკავშირის სტანდარტებთან დაახლოება იყო.

მართალია, საქართველოს მთავრობა საწყის ეტაპზე სამოქმედო გეგმის 5-წლიანი ვადის ნაცვლად 3 წელიწადში განხორციელებას ისახავდა მიზნად, დღეს უკვე ნათელია, რომ მიღწევების მიუხედავად, წინ კიდევ ბევრი სამუშაოა. ხაზი უნდა გაესვას, რომ ვაჭრობასთან დაკავშირებულ მთელ რიგ სფეროებში (ტექნიკური რეგლამენტები, სურსათის უვნებლობა, ინტელექტუალური საკუთრების დაცვა, კონკურენციის პოლიტიკა და სხვა) საქართველოს მთავრობის ხედვა განსხვავდება ევროკავშირის მიდგომებისგან. ეკონომიკის მაქსიმალური დერეგულირების გზა, რომელიც მთავრობამ აირჩია, ხშირად წინააღმდეგობაში მოდის ევროკავშირის კანონმდებლობასთან ჰარმონიზაციის პოლიტიკასთან.

რეფორმებს ვაჭრობასთან დაკავშირებულ სფეროებში ახალი იმპულსი მისცა ევროკავშირ-საქართველოს შორის ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმების (DcFTA) დადების პერსპექტივამ. მზადყოფნა ამ მიმართულებით პროცესების დაჩქარების თაობაზე ევროკავშირმა ევროპული საბჭოს 2008 წლის 1 სექტემბრის გადაწყვეტილებით გამოხატა. 2008 წლის შემოდგომაზე ევროკომისიას დაევალა შეფასებინა, თუ რამდენად იყო მზად საქართველო DcftA-ის მოლაპარაკებების დასაწყებად. 2009 წლის მარტში ევროკომისიამ ქართულ მხარეს გადასცა აღნიშნული მოლა-

პარაკებებისათვის საქართველოს მზადყოფნის შეფასების დოკუმენტი და შესაბამისი რეკომენდაციების პაკეტი. ამ რეკომენდაციების შესრულება პრაქტიკულად მოლაპარაკებების დაწყების წინაპირობად განისაზღვრა. დოკუმენტით გათვალისწინებული ღონისძიებები ეხმაურება საქართველო-ევროკავშირის ENP-ის სამოქმედო გეგმას და, რიგ შემთხვევაში, ახდენს მისი დებულებების შემდგომ განმარტებასა თუ დაკონკრეტებას. მიუხედავად იმისა, რომ ამ წინაპირობების განსაზღვრიდან 2,5 წელზე მეტია გასული, მთავრობამ ჯერჯერობით ვერ მიაღწია სასურველ შედეგს. მოლაპარაკებები ასოცირების შეთანხმების თაობაზე 2010 წლის ივლისში და შემდგომ 4 დეკემბრის 2011 წელს ისე დაიწყო, რომ ამ შეთანხმების ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი – თავისუფალი ვაჭრობის – საკითხი კვლავ ღიად რჩება.

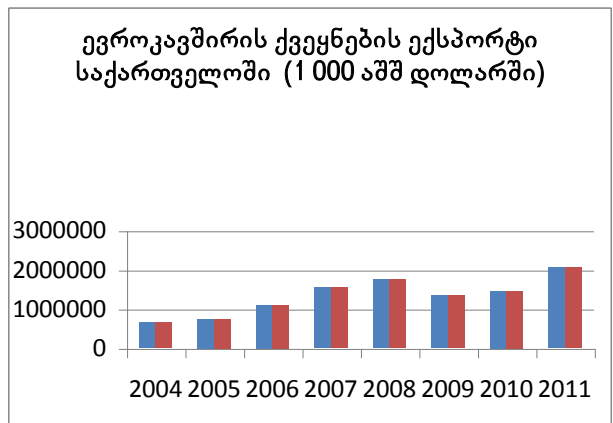
ევროკავშირთან ინტეგრაციისაკენ აღებული კურსი საზოგადოების აშკარა მხარდაჭერით სარგებლობს. ამ მიმართულებით გადადგმული ყველა ნაბიჯი მზარდი ინტერესის საგანია. მიუხედავად ამისა, მთავრობის მიერ ENP-ის, ახლა უკვე DCFTA-ის, მიზნებისათვის დაწყებული რეფორმები სამოქალაქო საზოგადოების ჩართულობის მაღალი ხარისხით არ ხასიათდება.

ვიდრე უშუალოდ ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალის ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების განხილვაზე გადავიდოდეთ, აუცილებელია განხილულ იქნეს საქართველოს და ევროკავშირის ქვეყნებს შორის სავაჭრო ურთიერთობების დინამიკა:

საქართველო ევროკავშირთან პრეფერენციების განზოგადებული სისტემით (GSP+) სარგებლობს, რაც გულისხმობს ექსპორტირებულ საქონელზე საიმპორტო ტარიფის შემცირებულ განაკვეთებს. ძველი GSP სქემით საქართველოს ეძლეოდა შესაძლებლობა ევროკავშირის ბაზარზე უბაჟოდ მხოლოდ 3 300 დასახელების პროდუქცია შეეტანა, ხოლო 6 900 საქონელზე მოქმედებდა გარკვეული შეღავათები. GSP+-ის ბენეფიციარის სტატუსის მიღების შემდეგ საქართველო სარგებლობს უფლებით ევროკავშირში უბაჟოდ შეიტანოს 7 200 სახეობის პროდუქცია. როგორც სპეციალისტები ამბობენ, ეს სქემა მომგებიანია განსაკუთრებით თხილის ექსპორტირებისათვის, რადგან ახალი რეჟიმი ითვალისწინებს 0%-იან საბაჟო ტარიფს მაშინ, როცა ძველი GSP სქემით ეს მაჩვენებელი 2.1 % იყო.

გრაფიკზე ნათლად ჩანს, რომ საქართველოს ექსპორტი ევროკავშირის ქვეყნებში 2004 წლიდან მატების ტემპით ხასიათდება, ექსპორტის მატებას ხელი შეუწყო ზემოთ აღნიშნულმა პრეფერენციათა განზოგადებულმა სისტემამ. თუმცა, უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ 2009-2010 წლებში 2008 წელთან შედარებით ექსპორტის მაჩვენებელი კლებულობს, რაც უდაოდ უნდა მიეწეროს იმ დროისთვის განვითარებულ მოვლენებს, რომელიც პირდაპირპროპორციულად აისახა ექსპორტის დინამიკაზე. საუბარია მსოფლიო ფინანსურ კრიზისზე და რუსეთ საქართველოს ომზე. აღნიშნულმა გარემოებებმა ასევე იმოქმედა ევროკავშირის ქვეყნებიდან იმპორტირებულ საქონელზეც. ნიშანდობლივია ის ფაქტი, რომ ევროკავშირიდან იმპორტირებული საქონლის რაოდენობა გაცილებით მეტია ვიდრე საქართველოდან ექსპორტირებულის. ვფიქრობთ, რომ ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებით საქართველო შეძლებს გაზარდოს ექსპორტირებული საქონლის რაოდენობა ევროკავშირის ქვეყნებში.

საქართველოსა და ევროკავშირს შორის თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ პირველად ოთხი წლის წინ ევროპის სამეზობლო პოლიტიკის სამოქმედო გეგმაში აღინიშნა. ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმების (DCFTA) თაობაზე ევროკავშირსა და საქართველოს შორის მოლაპარაკებათა მოსამზადებელი ეტაპი 2008 წლის ოქტომბერში დაიწყო, მას შემდეგ, რაც

ევროკავშირის საბჭომ დაავალა ევროკომისიას, შეეფასებინა საქართველოს მზადყოფნა ამ მოლაპარაკებათა დასაწყებად. 2009 წლის მარტში ევროკომისიამ დაასრულა და ქართულ მხარეს გადასცა DCFTA-ის მოლაპარაკებებისათვის საქართველოს მზადყოფნის შეფასების დოკუმენტი და მისგან გამომდინარე რეკომენდაციების პაკეტი.

შეფასების დოკუმენტმა და შესაბამისმა რეკომენდაციებმა თავდაპირველად 11 სფერო მოიცვა, მაგრამ 2010 წლის დასაწყისისათვის გამოიკვეთა 4 საკვანძო სფერო, რომელთაც ევროკომისია DCFTA-ის მოლაპარაკებების დასაწყებად გადაამწყვეტ მნიშვნელობას ანიჭებს:

- ვაჭრობის ტექნიკური ბარიერები;
- სანიტარული და ფიტოსანიტარიული კონტროლი;
- ინტელექტუალური საკუთრების უფლებები
- კონკურენციის პოლიტიკა.

2010 წლის ივლისში საქართველოს მთავრობამ ოფიციალურად გამოაქვეყნა თავისი პასუხები DCFTA-ის მოლაპარაკებებისათვის ქვეყნის მზადყოფნის შეფასების დოკუმენტში ჩამოყალიბებულ რეკომენდაციებთან დაკავშირებით. მთავრობა მიიჩნევდა, რომ 2010 წლის ბოლოსთვის ყველა, მათ შორის ოთხივე საკვანძო, სფეროში მნიშვნელოვანი პროგრესია მიღწეული. ვაჭრობის ტექნიკური ბარიერების ნაწილში ევროკავშირის ძირითადი რეკომენდაცია ითვალისწინებდა პრიორიტეტულ სამრეწველო სექტორებში ევროკავშირის asquis შესაბამისი ტექნიკური რეგლამენტების მიღების სამთავრობო პროგრამის დამტკიცებას და მისი განხორციელების დაწყებას.

2010 წლის 25 აგვისტოს საქართველოს მთავრობამ დაამტკიცა სტანდარტიზაციის, აკრედიტაციის, შესაბამისობის შეფასების, ტექნიკური რეგლამენტებისა და მეტროლოგიის სფეროში საკანონმდებლო რეფორმის და ტექნიკური რეგლამენტების მიღების სამთავრობო პროგრამა, რომელიც წინასწარ იქნა შეთანხმებული ევროკომისიის სამსახურებთან. უფრო ადრე, 16 ივლისს, მთავრობამ მიიღო შესაბამისი სტრატეგია, რაც თავისთავად არ წარმოადგენდა ევროკომისიის მხრიდან DCFTA-ის მოლაპარაკების დაწყების წინაპირობას.

ევროკომისიის ძირითადი რეკომენდაციის შესაბამისად, მთავრობამ დაიწყო აღნიშნული პროგრამის განხორციელება. კერძოდ, მუშავდება პროდუქციის უსაფრთხოებისა და თავისუფალი მიმოქცევის კოდექსის პროექტი; განხორციელდა ევროკავშირის ახალი და გლობალური მიდგომის დირექტივების, აგრეთვე პროდუქტის უსაფრთხოების ზოგადი დირექტივისა და წუნდებულ პროდუქტზე პასუხისმგებლობის დირექტივის შედარებითი ანალიზი.

DCFTA-ის მოლაპარაკების დასაწყებად ევროკომისია საქართველოს მთავრობისგან მოითხოვდა ტექნიკური რეგულირების, სტანდარტიზაციის, აკრედიტაციის, მეტროლოგიის და შესაბამისობის შეფასების სფეროში ინსტიტუციური სისტემის მნიშვნელოვან გაუმჯობესებას. პასუხად საქართველოს მთავრობამ მითითებულ სტრატეგიაში დეტალურად გაწერა აღნიშნული სფეროს ეროვნული ინსტიტუტების გაძლიერების ღონისძიებები, თუმცა არსებითი ხასიათის ძვრები, თუ არ ჩავთვლით ტექნიკური და სამშენებლო ინსპექციის შექმნას და საქართველოს აკრედიტაციის ეროვნული ორგანოს – აკრედიტაციის ცენტრისა და სტანდარტიზაციის, ტექნიკური რეგლამენტებისა და მეტროლოგიის ეროვნული სააგენტოს ინსტიტუციური ნაკლოვანებების (Institutional Gap) შეფასებას, 2010 წელს არ მომხდარა.

ამრიგად, ვაჭრობის ტექნიკური ბარიერების სფეროში საქართველოს მთავრობამ, მართალია, დაამტკიცა ევროკომისიის რეკომენდაციების შესაბამისი სამოქმედო პროგრამა და სტრატეგია, მაგრამ ვერ შეძლო ევროკომისიისთვის საკმარისად დამაჯერებელი ნაბიჯების დემონსტრირება ინსტიტუციური მოწყობის ნაწილში მათი განხორციელების მიმართულებით. აუცილებელია ვაჭრობის ტექნიკური ბარიერების სფეროში, უფრო ეფექტიანი ნაბიჯების გადადგმა ინსტიტუციური ცვლილებების მიმართულებით; უწინარესად, სტანდარტიზაციის, ტექნიკური რეგლამენტების და მეტროლოგიის ეროვნული სააგენტოს ქმედუნარიანობის გაძლიერების კუთხით.

ეს საკითხი სამ ძირითად მიმართულებას მოიცავს: სურსათის უვნებლობა, ვეტერინარია და მცენარეთა დაცვა. 2005 წლამდე რეგულირება ამ სფეროში ძირითადად საბჭოთა პერიოდ-

დიდან შემორჩენილ პრინციპებს ეყრდნობოდა.¹ რა თქმა უნდა ეს სისტემა ვერ პასუხობდა ჩამოყალიბებულ საერთაშორისო მიდგომებს და თავად მწარმოებელსაც გაუმართლებელ ტვირთად აწვა.

2005 წლის 27 დეკემბერს მიღებულ იქნა სურსათის უვნებლობისა და ხარისხის შესახებ კანონი, რომელმაც ძირეულად შეცვალა რეგულირების პრინციპები და შესაბამისი ინსტიტუციური მოწყობა, ასევე კანონში აისახა ევროკავშირის კანონმდებლობების ძირითადი მიდგომები, კერძოდ კი ინტეგრირებული კონტროლის სისტემა, რომელმაც ყურადღება საბოლოო პროდუქტის სერტიფიცირებიდან სურსათის წარმოების მთელ ჯაჭვზე გადაიტანა. კანონით ასევე განხორციელდა გაფანტული და ხშირად ურთიერთგადამფარავი უფლებამოსილებების ერთიან უწყებაში თავისმოყრა, რომელსაც დაერქვა სურსათის უვნებლობის, ვეტერინარიისა და მცენარეთა დაცვის ეროვნული სამსახური. სამწუხაროდ, მომდევნო წლებში რეფორმა შეფერხდა და კანონის ამოქმედება რამდენჯერმე გადავადდა. შეჩერდა ასევე კანონის ყველა ის მუხლები, რომლებიც აღსრულების მექანიზმს წარმოადგენდა.

სანიტარიული და ფიტოსანიტარიული კონტროლის სფეროში ევროკავშირი მოითხოვდა სწორედ 2005 წელს მიღებული სურსათის უვნებლობისა და ხარისხის შესახებ კანონის შეჩერებული მუხლების ამოქმედებას. 2010-2011 წლებში საქართველოს პარლამენტმა შეიტანა ცვლილებები კანონში, რომლის მიხედვითაც 2005 წელს მიღებული კანონის შეჩერებული მუხლები ამოქმედდა. ამჟამად, მიმდინარეობს მუშაობა სურსათის უვნებლობისა და ხარისხის კოდექსზე, რომელიც უახლოეს მომავალში ოფიციალურად დამტკიცდება საქართველოს პარლამენტის მიერ.

ევროკავშირის კიდევ ერთი რეკომენდაცია ეხებოდა საქართველოში სურსათის უვნებლობის ეფექტიანი სისტემის სტრატეგიის და საკანონმდებლო პროგრამის დანერგვას. ეს სტრატეგია და პროგრამა, რომელიც წინასწარ იქნა შეთანხმებული ევროკომისიის შესაბამის სამსახურებთან მთავრობამ 2010 წლის 28 დეკემბერს დაამტკიცა (საქართველოს მთავრობის 2010 28 დეკემბრის განკარგულება N1756 სურსათის უვნებლობის ყოვლისმომცველი სტრატეგიის პროგრამის დამტკიცების თაობაზე). შეიძლება ითქვას, რომ 2010 წლის ბოლოსთვის ქართულმა მხარემ დაგვიანებით, მაგრამ მაინც გაიზიარა ყველა ძირითადი რეკომენდაცია კონტროლის სფეროში.

იმისთვის, რომ მომზადდეს DFTA-ის მოლაპარაკებების ეტაპი საჭიროა მთავრობამ გადადგას შემდეგი ნაბიჯები:

- აჩვენოს გარკვეული პროგრესი სურსათის უვნებლობის კონტროლის რეალური მექანიზმების დანერგვის მხრივ;
- გააძლიეროს საინფორმაციო კამპანიები განსაკუთრებით რეგიონებში კანონმდებლობის მოთხოვნათა შესახებ ინფორმირების მიზნით;
- გაზარდოს სურსათის უვნებლობის სამსახურის შესაძლებლობები (ადამიანური, მატერიალური და ფინანსური რესურსები);
- განსაკუთრებული ყურადღება მიაქციოს სურსათის უვნებლობის ლაბორატორიების გაძლიერებას;
- უზრუნველყოს პოლიტიკის შემუშავების გამჭვირვალობა და ამ პროცესში ბიზნეს წრეებისა და სამოქალაქო საზოგადოების მეტი ჩართულობა.

ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის კანონმდებლობისა და აღსრულების მექანიზმების დამსგავსება ევროპულ კანონმდებლობასთან, ღრმა და ყოვლის მომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმების მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია. იმისთვის, რომ ინტელექტუალური საკუთრების კანონმდებლობა დაუახლოვდეს ევროპულ სტანდარტებს მნიშვნელოვანი შემდეგი ვალდებულებების შესრულება:

- საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფა;

¹ Sophio Qemkhadze, The barriers of Sanitary and Phytosanitary reforms and the ways of overcome them in Georgia. Tendency of Georgian Economy 2007.

- საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლებისკენ მიმართული ღონისძიებების ჩატარება;
- არსებული მდგომარეობის სიღრმისეული კვლევა და მისი ანალიზი.

ინტელექტუალური საკუთრების უფლებათა დაცვის სფეროში ევროკავშირის ძირითადი რეკომენდაცია გულისხმობდა მოქმედი კანონმდებლობის აღსრულების მნიშვნელოვან გაუმჯობესებას იმისთვის, რომ შემცირებულიყო პირატობა და ფალსიფიცირება. ფაქტია, რომ საქართველოში პირატობისა და ფალსიფიცირების წინააღმდეგ ბრძოლის ეფექტური საშუალება არ არსებობს. როგორც ადგილობრივი, ისე უცხოელი მოქალაქეები აღნიშნავენ, რომ სასამართლო სისტემას, მთელ რიგ შემთხვევებში, არ ძალუძს კერძო მესაკუთრეთა უფლებების დაცვა, ხოლო ეს ყველაფერი კი უარყოფითად აისახება საქართველოს საინვესტიციო გარემოს მახასიათებლებზე.

ევროკომისია რეკომენდაციას აძლევდა მთავრობას, აემოქმედებინა ევროკავშირის კანონმდებლობასთან თავსებადი ცალკე კანონი დიზაინის შესახებ. 2010 წლის 4 მაისს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო კანონი დიზაინის შესახებ, (საქართველოს კონსტიტუციის შესაბამისად, ეს კანონი აღიარებს ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტის – დიზაინის – საკუთრების უფლების ხელშეუვალობას; აწესრიგებს დიზაინის შექმნასთან, რეგისტრაციასთან, გამოყენებასთან, სამართლებრივ დაცვასთან და აქედან გამომდინარე, უფლებების განხორციელებასთან დაკავშირებულ ურთიერთობებს). ამასთან, საპატენტო კანონში შეტანილ იქნა ცვლილებები, რომლებიც დამატებით დაცვის სერტიფიკატს ეხება.

- იმისთვის, რომ შესრულდეს DCFA-ის რეკომენდაციები, საჭიროა საქართველოს მთავრობამ შექმნას ეფექტიანი მექანიზმები ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის სფეროში, რაც პირატობისა და ფალსიფიცირების წინააღმდეგ ბრძოლაში გამოიხატება;

- დაიხვეწოს ინტელექტუალურ საკუთრების უფლებათა დაცვის შესაბამისი ინსტიტუციური ერთეულები, რათა მოხდეს არსებული მდგომარეობის სიღრმისეული ანალიზი და კანონის დარღვევის შემთხვევაში განხორცილდეს შესაბამისი რეაგირება; ზემოთ აღნიშნული პირობების შესასრულებლად კი საჭიროა გამოიყოს ფულადი სახსრები მთავრობისგან.

ამ სფეროში ევროკომისიის ძირითადი მოთხოვნა იყო საქართველოს მთავრობის მიერ ქმედითი პოლიტიკური სისტემის გატარება, ევროკავშირის სტანდარტების, კონკურენციის თანამედროვე პოლიტიკის შესაბამისად. რეკომენდირებული იყო სტრატეგიის შექმნა, რომელიც გაითვალისწინებდა შემდეგ ასპექტებს:

- თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის სააგენტოს ინსტიტუციური დამოუკიდებლობა, სრულყოფილი საგამოძიებო უფლებამოსილება;
- კონკურენციის კანონის შემუშავება ანტიტრესტული რეგულირების ჩართვით;
- ამ კანონის სწრაფი აღსრულების უზრუნველყოფა.

საქართველოს მთავრობამ ევროკომისიის სტრატეგიის შესრულება 2010 წელს დაიწყო, მას შემდეგ რაც შესაბამისი პროექტი შეთანხმდა ევროკომისიის სამსახურებთან (საქართველოს მთავრობის 2010 წლის 3 დეკემბრის განკარგულება N1551 კონკურენციის პოლიტიკის ყოვლისმომცველი სტრატეგიის დამტკიცების თაობაზე). კანონში თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ შეტანილ იქნა ცვლილება, რომლითაც გაუქმდა თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის სააგენტო, ხოლო მისი უფლებამოსილება გადაეცა საჯარო სამართლის იურიდიულ პირს. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ცვლილებამ ვერ გააფართოვა სააგენტოს ადმინისტრაციული და ფინანსური დამოუკიდებლობა.

კონკურენციის პოლიტიკის სფეროს გასაუმჯობესებლად მნიშვნელოვანია შემდეგი ნაბიჯების გადადგმა:

- ეფექტიანი საგამოძიებო სისტემის შექმნა;
- ეფექტიანი კონკურენციის კანონის შემუშავება, ანტიტრესტული რეგულირების ჩართვა, ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის მმართველობაში მოყვანა;

ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებაზე მოლაპარაკებათა მოსამზადებელი ეტაპის ფორმატში 2010 წლის ბოლოსთვის საქართველოს მთავრობამ შეძლო სტრატეგიული ხედვების ევროკომისიის რეკომენდაციებთან შესაბამისობაში

მოყვანა, მაგრამ DFTA-ზე ოფიციალურ მოლაპარაკებათა დასაწყებად ეს საკმარისი არ აღმოჩნდა. ამრიგად მოლაპარაკების მოსამზადებელ ეტაპზე ქართულმა მხარემ აქცენტი უმთავრესად სტრატეგიული დოკუმენტების შემუშავებაზე გააკეთა. მიუხედავად ამისა ნათელია, რომ მოლაპარაკებათა დაწყებამდე ევროკომისია საქართველოს მთავრობისგან კონკრეტულ ნაბიჯებს მოელის მიღებული სტრატეგიული და პროგრამული დოკუმენტების პრაქტიკული რეალიზაციის თვალსაზრისით. 2011 წლის 5 დეკემბერს დაიწყო ოფიციალური მოლაპარაკებები DCFTA-ზე. თუმცა, რამდენად დაიდება აღნიშნული შეთანხმება ევროკავშირსა და საქართველოს შორის ჯერ კიდევ ბუნდოვანია.

ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეკრულების გაფორმება ძალზედ მნიშვნელოვანია საქართველოსთვის. საექსპორტო მიმართულებით საქართველოს გაეხსნება ძალიან დიდი პოტენციალი. ბევრად უფრო გაადვილდება საქართველოდან ნებისმიერი სახეობის პროდუქტის ექსპორტი ევროკავშირში. ჩვენ ვიცით, რომ ვაჭრობაში ძირითადი ბარიერები არ არის ტარიფები, ისინი ევროკავშირს საკმაოდ დაბალი აქვს. დაბრკოლებებს პროდუქტისათვის უფრო მეტად ქმნის არასატარიფო, ტექნიკური ბარიერები. აქ, უწინარეს ყოვლისა, საუბარია ტექნიკურ რეგლამენტებზე. მაგრამ თუ ტექნიკური რეგლამენტები იქნა ჰარმონიზებული ევროკავშირთან, უკვე შესაძლებელი იქნება შეთანხმების დადება ხარისხის შესაბამისობის შეფასების სისტემების ურთიერთცნობაზე. ეს იმას ნიშნავს, რომ საქართველოში გაცემულ ხარისხის შესაბამისობის სერტიფიკატებს ავტომატურად აღიარებენ ევროკავშირის ტერიტორიაზე. ამის მიღწევა კი ძალზედ მნიშვნელოვანია.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. www.polity.ge
2. www.europa.eu
3. www.gfsis.org
4. www.parliament.ge
5. www.sakpatenti.org.ge
6. ევროპის სამეზობლო პოლიტიკის სამოქმედო გეგმის განხორციელება საქართველოში ვაჭრობასა და მასთან დაკავშირებულ ზოგიერთ სფეროში (2011 წლის მოხსენება)
7. ვასილ მჟავანაძე, „საქართველოს მსოფლიოს ქვეყნებთან ეკონომიკური ინტეგრაციის გაღრმავების თანამედროვე ამოცანები“, ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“, 2011

Nino Paresashvili

I.Javaxishvili Tbilisi State Universiti ,
Academic Doctor of Economics,
Asistent Professor

About Significant Tasks for Implementation of Economic Strategies for Georgia

Summary

The Article “On Significant Tasks for Implementation of Economic Strategies for Georgia” focuses on important target of economic strategies for Georgia – on multilateral cooperation with the states worldwide. With this scope it is necessary to make more efficient steps in sphere of technical barriers in trade toward institutional changes, first of all in view of enhancement of capacity of National Agency for standardization, technical regulations and metrology. As a result of conclusion of deep and overwhelming free trade agreement directed to export the great potential will be opened for Georgia. The export of any kind of products from Georgia to Europe will be rather simplified.

In order to prepare DFTA negotiations stage it is necessary for government to make the following steps. We will draw our attention: to show certain progress in introduction of actual

mechanisms for supervision of products safety; to promote information campaigns, especially in rural area aiming to be informed about legislation requirements; to raise opportunities of products safety service (human, material and financial recourses); special attention will be directed to enhancement of laboratories testing products safety; to provide transparency for elaboration of policy and wider engagement of business units and civil societies in this process.

ჩარიტა ჯაში

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

მომხმარებელთა კვლევის ზოგიერთი ასპექტი გლობალურ ბაზრებზე

გლობალიზაციის თანმდევი პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური პროცესები გავლენას ახდენენ ბიზნესის განვითარებაზე. გლობალური ტრანსფორმირების პროცესში ჩნდება ახალი ფასეულობები და ყალიბდება სოციალურ-ეკონომიკურ ურთიერთობათა სრულიად განსხვავებული ახალი ფორმები, რომლებიც მოითხოვენ მარკეტინგულ საქმიანობაში ცვლილებებს. მარკეტინგში სტრატეგიული დაგეგმვა და მართვა უშუალოდ დაკავშირებულია გლობალურ ბაზრის მოთხოვნის რეგულირებასთან და მომხმარებელთან მდგრადი ურთიერთობების ფორმირებასთან. გლობალური ბაზრის პირობებში მომხმარებლის დაკმაყოფილებისათვის პროდუქტისა და მომსახურების მხოლოდ მაღალი ხარისხი საკმარისი არ არის. აუცილებელია ფასეულობათა ისეთი სისტემის დამკვიდრება, რომელიც ახლოსაა მიზნობრივი სემენტის ფასეულობებთან. ხშირად ეს მოითხოვს ზემოქმედებას მომხმარებლის აღქმაზე, მოტივაციაზე, ქცევაზე, რაც თანამედროვე მარკეტინგული ტექნოლოგიებისა და პროგრამების საშუალებით ხორციელდება. გლობალურ ბაზარზე მოქმედი კომპანიები მომხმარებელთა შესწავლას პროდუქტის შექმნამდე ადრე იწყებენ. ბევრად მეტს ხარჯავენ მომხმარებელთა ქცევის კვლევაზე, რათა დროულად განსაზღვრონ მომხმარებელთა ქცევის დინამიკა, თუ როგორ რეაგირებენ ისინი სხვადასხვა მასტიმულირებელ მარკეტინგულ მეთოდებზე. ქვეყნის კულტურული ფასეულობებიდან გამომდინარე გლობალურ ბაზარზე განსხვავებულია მომხმარებელთა ინტერესები, ცხოვრების სტილი, რაც აისახება მათ მრავალფეროვან მოთხოვნებში. მარკეტინგული სტრატეგიის ამოცანას წარმოადგენს პროდუქტის საერთაშორისო ბაზარზე ინტენსიურ შეთავაზებასთან ერთად თითოეული კომპანიის მიერ საკუთარი პოზიციების ზუსტად შეფასება. როდესაც ფირმებს უნდათ შეინარჩუნონ კონკურენტუნარიანობა დღევანდელ საერთაშორისო გლობალურ გარემოში, აუცილებელია გაითვალისწინებული იქნეს განსხვავებული კულტურული გარემო, საერთაშორისო და ადგილობრივი ბიზნესის თავისებურებები, პერსპექტივები და რისკები.¹

გლობალურმა კონკურენციამ საერთაშორისო ფირმებს შორის თანამშრომლობის აუცილებლობა წარმოშვა, რათა მძაფრი კონკურენციის პირობებში მათ უპირატესობის შენარჩუნება შესძლონ. ბოლო პერიოდში მნიშვნელოვნად გაიზარდა გლობალურ პროდუქტებზე და მომსახურებაზე მოთხოვნილება, ასევე უახლეს ტექნოლოგიურ შესაძლებლობებზე, რაც გლობალიზაციის მდგრად განვითარებაზე მიუთითებს.

საინფორმაციო ტექნოლოგიების მასშტაბურმა განვითარებამ კიდევ უფრო გაამარტივა კომპანიებს შორის კომუნიკაციების დამყარების შესაძლებლობები. სოციალურ მედია მარკე-

¹ Marieke de Mooij , Geert Hofstede Cross-Cultural Consumer Behavior: A Review of Research Findings, Journal of International Consumer Marketing, 23:181–192,2009

ტინგმა რევოლუციური გადატრიალება მოახდინა გლობალურ ბაზარზე. სოციალური კომუნიკაციების თანამედროვე საშუალებებმა ახალი მუხტი მისცა მომხმარებელთა პოზიციების გაძლიერებას ბიზნეს ინდუსტრიაში. სპეციალისტებს მიაჩნიათ, რომ მომხმარებელთა კვლევასთან დაკავშირებით საინტერესო სამუშაოებია ჩატარებული განვითარებულ ქვეყნებში მომხმარებელთა ქცევებზე, თუმცა სათანადოდ არ წარმოებს ეს კვლევები მესამე მსოფლიოს ქვეყნებში (ბრაზილია, სინგაპური, ინდოეთი, ჰონკონგი, ტაილანდი და სხვა ქვეყნები), ასევე აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების მომხმარებელთა მაგალითზე. ამ კუთხით საინტერესო ანალიზია მოცემული საერთაშორისო ჟურნალში «მომხმარებელთა მარკეტინგი გლობალურ ბაზარზე «ინდოელი მკვლევარი პ. რაჯუ თავის ნაშრომში «მომხმარებელთა კვლევა გლობალურ ბაზარზე, A-B-C-D-ის პარადიგმა და მისი გამოხატულება აღმოსავლეთ ევროპისა და მესამე მსოფლიოს ქვეყნებში» აღნიშნავს, რომ ეს ქვეყნები თანდათანობით იკავებენ მეტად მნიშვნელოვან ადგილს გლობალურ ბაზარზე. თუმცა პროდუქტისა და მომსახურების ხელმისაწვდომობის, მყიდველთა ქცევის, მოხმარების პროცესის მახასიათებლების საკითხები კარგად არაა შესწავლილი. ამ ქვეყნებში მომხმარებელთა მოთხოვნების იდენტიფიცირება და რეალიზების პრაქტიკა აუცილებელია, როგორც მომხმარებლებისათვის ასევე იმ კომპანიებისათვის, რომლებიც გეგმავენ აღნიშნულ ბაზრებზე პოზიციონირებას.²

გლობალურ ბაზარზე არსებული პრობლემის გადაჭრას კომპანიები მომხმარებელთა ქცევის ანალიზისა და შეფასების საფუძველზე აწარმოებენ. საერთაშორისო კომპანიები მომხმარებელთან ურთიერთობებს აგებენ სხვადასხვა კონცეფტუალური მოდელებითა და პროგრამებით, რაც საშუალებას იძლევა დეტალურად გაერკვენ მომხმარებელთა მოთხოვნებში გლობალურ ბაზარზე.³

ცნობილია, რომ მომხმარებლის კაპიტალი ფოკუსირებას ახდენს⁴ გათვითცნობიერებულ მომხმარებელზე, რომელიც კარგად ერკვევა მიწოდებული პროდუქტისა და მომსახურების სარგებლიანობაზე. მარკეტინგული სტრატეგიის წარმატების ინდიკატორი მომხმარებელთა რაოდენობაა, თუმცა მომხმარებელთა თვისებრივ სეგმენტირება არანაკლებ მნიშვნელოვანია. მომხმარებლის ფასეულობა ობიექტური შეფასებაა სარგებლიანობის თვალსაზრისით, დამყარებული პროდუქტისა და მომსახურების შეცნობისა და სარგებლის კოეფიციენტზე, რომელსაც აღწევს მომხმარებელი საბოლოო მოხმარების შედეგად. დავით აკერი თავის ცნობილი წიგნში «ძლიერი ბრენდის ფორმირება»⁵ «ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ მომხმარებლის მიერ აღქმული ხარისხი გამოიხატება მის ლოალობაში, რადგან შეუძლებელია მომხმარებელს მსგავსი დამოკიდებულება გააჩნდეს დაბალი ხარისხის პროდუქტის მიმართ. ამიტომ დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სამომხმარებლო გამოცდილებას, მის ცოდნას პროდუქტისა და მისი გამოყენების შესახებ. იტალიელ ვ. პარეტოს ცნობილი კანონის მიხედვით კომპანიის ყველაზე ლოალური მომხმარებლების 20% კომპანიისათვის 80%-მდე მოგება მოაქვს. გაყიდვების პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ ბრენდისადმი ლოალობის ფენომენი ზრდის გაყიდვების რაოდენობა, მიუხედავად იმისა, რომ ლოალობა არ მიიღება მხედველობაში ბრენდის ღირებულების განსაზღვრისას. მომხმარებელთა ლოალობა წარმატებული მარკეტინგული სტრატეგიის შედეგია და იგი მომხმარებელთა სასარგებლოდ ხორციელდება, ეს კი უზრუნველყოფს მუდმივი მომხმარებელის შენარჩუნებასა და პოტენციური მომხმარებლის მიზიდვას. თუმცა არსებობს მოსაზრება, რომ უნდა მოხდეს ლოალობის ფაქტორის გაზომვა ბრენდის ღირებულების განსაზღვრისათვის.

¹ Todua N., Erdener Kaynak, Ali Riza Apil. Georgian Consumers Evolution of Products Sourced From a Geographically Close Proximity Country. USA. «Journal of Euromarketing», 17 No. 3/4, pp.199-218, 2008

² Raju P.S., Consumer behavior in global markets: the A-B-C-D paradigm and its application to eastern Europe and the Third World, Journal of Consumer Marketing, Vol. 12 Iss: 5, pp.37 – 56. 1995

³ Burnet J. Consumer behavior: the road to effective policy-making , 2008, Switzerland,

⁴ Rust, R. Zeilman V. Lemon, K. Return on marketing: using customer equity to focus market strategy, journal of Marketing strategy, 68/1/.pp: 109-127 , 2004

⁵ Aaker, D. Building Strong Brands , 1996, p: 21-25

ბრენდის კაპიტალზე გავლენას ახდენს სხვა ფაქტორი, როგორცაა ცნობადობა, ასოციაციები და აღქმული ხარისხი. მომხმარებლის სუბიექტური და წინასწარი შეფასება ბრენდის მომხმარებლის პოზიტიურ აღქმას უკავშირდება. მაგრამ მომხმარებელთა შენარჩუნება კი დამოკიდებულია ობიექტურ აღქმაზე, რომელიც მხოლოდ მოხმარების შედეგად ხერხდება და განაწყობს ლოალურად მომხმარებელს.¹ რაოდენ მიმზიდველი არ უნდა იყოს პროდუქტის ტიპი, მომხმარებელი იშვითად იხდის ფულს ან საერთოდ არ იხდის, თუ იგი პროდუქტის ფასეულობებს არ აღიარებს. მომხმარებლის მიერ შეცნობილი რეალური ფასეულობები ხშირად ერთმანეთისაგან განსხვავდება. ამ შემთხვევაში პროდუქტისა და მომსახურების შეცნობისათვის მნიშვნელობა ენიჭება ისეთ ფაქტორებს, როგორცაა: კომპანიის რეპუტაცია, დიზაინი, რეკლამის ხარისხი. პროდუქტის იმიჯი. მაგალითად, თუ პარფიუმერიის რეგიონალური ქსელი, რომელიც რეკლამირებაზე ხარჯავს 2 მილიონს და მხოლოდ 1 % შეცვლის პროდუქტისა და მომსახურებისადმი მომხმარებლის დამოკიდებულებას, მომხმარებლის კაპიტალი აჭარბებს ერთ პროცენტს პროდუქტისა და მომსახურების მიმართ სპეციფიკური დამოკიდებულების გამო. სოციალური მედია მარკეტინგი ეხმარება მომხმარებლებს საკუთარი აზრებისა და ინტერესების გამოხატვაში, ხელს უწყობს ლოალობის ინიციატივების გაძლიერებას, რაც ბოლო პერიოდში ინტესიურად გამოიყენება.

საერთაშორისო ბრენდების წარმატებას გლობალურ ბაზარზე განსაზღვრავს მომხმარებლის ლოალობის მდგრადი დამოკიდებულება. მომხმარებელთა ქცევაზე და მის ლოალობაზე გავლენას ახდენენ შემდეგი ფაქტორები:

- საერთაშორისო ვაჭრობის ფართო გავრცელება;
- კომპანიებსა და მომხმარებელთა შორის ინტერაქტიური ურთიერთობების გაძლიერება, რამაც განაპირობა მომხმარებელთა ძალუფლებისა და გავლენის ზრდა;
- კომუნიკაციებისა და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის ინტენსიური ზრდა ;
- მსოფლიო ბაზარზე პროდუქტის ახალი მწარმოებელი კონკურენტების გამოჩენა (ჩინეთი, ინდოეთი, სამხრეთ ამერიკა) და დაბალი დანახარჯებით ახალი ფასეულობების მქონე პროდუქტით და მომსახურებით უზრუნველყოფა;
- ტრადიციული რეკლამის ზემოქმედებისა და ეფექტურობის შემცირება, სოციალური ქსელების გამოყენება ლოალობის ინიციატივების გასაძლიერებლად ;
- ინოვაციების დიფუზია;
- მომხმარებელთა არამდგრადობა ბრენდისადმი დამოკიდებულებაში;
- ინტერნაციონალიზაციის გავლენა მომხმარებელთა ცხოვრების სტილზე .

კომპანიის წარმატების მნიშვნელოვან მარკეტინგულ ინსტრუმენტს წარმოადგენს ინოვაცია, ახალი იდეებისა და პროდუქტების წარმოჩენა ბაზარზე. იგი თავისი მახასიათებლებით მკვეთრად განსხვავდება უკვე არსებული პროდუქტისაგან და მისი წილი ბაზარზე 10% არ აღემატება.²

თანამედროვე გლობალური ბაზარი წარმოუდგენელია ინოვაციური იდეებისა და მისი პრაქტიკული განხორციელების გარეშე. ინოვაციების მასტიმულირებელ საშუალებებს სხვადასხვა ქვეყნებში წარმოადგენს პირდაპირი საგარეო ინვესტიციები, რაც ახალი იდეებისა და პროდუქტების გავრცელებას უწყობს ხელს. ბაზარზე ინოვაციის პოზიციონირებისა და მომხმარებელთა დამოკიდებულების განსაზღვრისათვის მრავალი კვლევა არსებობს. ე. როჯერსი თავის ცნობილ ნაშრომში ინოვაციის დიფუზია განსაზღვრავს მთავარ მაჩვენებლებს, რომლებიც ბაზარზე ინოვაციის წარმატებას განაპირობენ: ახალი პროდუქტის **შედარებითი უპირატესობა** ფოკუსირდება არა პროდუქტის ობიექტურ სარგებლიანობაზე, არამედ მომხმარებელთა მიერ აღქმულ უპირატესობაზე. ასევე მნიშვნელოვანია ახალი **პროდუქტის შეთავსებადობის** ხარისხი მომხმარებლის ფასეულობათან და ცხოვრების სტილთან. ინოვაციის აღქმის ხარისხი

¹ Capizzi, Loyalty Trends for the 21st Century, Ferguson , R. Using Loyalty Analytics to Grow from Data Infancy to Adulthood," . COLLOQUY Volume 11, issue 1, 2003.

² Rogers, Everett, M. Diffusion of Innovations, The Free Press, New York,p:204–244, 1995

მოქმედებს ახალი პროდუქტის წინსვლაზე ბაზარზე, რადგანაც რაც უფრო **კომპლექსურია** ახალი პროდუქტი, მით უფრო უჭირს მას ბაზარზე აღიარების მოპოვება. კომპანიები მილიონობით თანხებს ხარჯავენ, რომ ახალი **ნიმუშის გამოცდის** შესაძლებლობა მიეცეთ პოტენციურ მომხმარებლებში. მარკეტოლოგები აქტიურად ეწევიან **ცნობადი სახეების** ჩართვას ახალი პროდუქტის პოზიციონირებისას, რომ პოპულარული გახადონ პროდუქტი.¹ ყველა ეს მაჩვენებელი ფართოდ გამოიყენება მომხმარებელთა კვლევის პროცესებში.

მკვლევარები კ. ვაკარო და ნ. კონი 2007 წელს გამოქვეყნებულ კვლევაში წარმოადგინეს საერთაშორისო მომხმარებელთა 5 ფასეულობა, რაც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მომხმარებელთა მიერ ახალი პროდუქტისა და მომსახურების მიღების ხარისხზე.²

- ინტერნეტის კომუნიკაცია;
- ტექნოლოგიური პროგრესის ეფექტიანობა;
- მომხმარებელთა უფლებები;
- ჰედონიზმი და ესთეტიკურობა ;
- ჰუმანურობა და ეთიკა

აღსანიშნავია, რომ აღნიშნული მახასიათებლები 60-იან წლებში განიხილებოდა მხოლოდ ამერიკული კულტურის კონტექსტში. თუმცა შემდგომ კ. ვაკარომ და ნ. კონიმ მას მისცეს მომხმარებელთა ფასეულობის საერთაშორისო განზომილება. ამ მახასიათებლების საფუძველზე მკვლევარების კ. ვაკაროსა და ნ. კონის მიერ განხილული იქნა პოპულარული საერთაშორისო ბრენდის Apple iPhone-ის მომხმარებელთა ლოალობისა და პროდუქტის პოზიციონირების საკითხები. კვლევის დროს გაანალიზებული იქნა ყველა ასპექტი, რომლებიც მოცემულია ამ კლასიფიკაციაში. აღნიშნული კომპანიისათვის მომხმარებელთა უფლებების დაცვა, ესთეტიკურ აქცენტებზე ყურადღების გამახვილება, ჰუმანურობისა და ეთიკის აღიარება კომპანიის მარკეტინგული სტრატეგიის მთავარი ხაზია, რომელსაც იგი მიზანმიმართულად და თანმიმდევრულად იცავს.

ინოვაციური პროდუქტების დიფუზია უწყობს საერთაშორისო მომხმარებელთა ლოალობის გაძლიერებასა და პროდუქტის ინტენსიურ მოხმარებას. კვლევის შედეგები აჩვენებენ, რომ გლობალურ ბაზარზე მოღვაწე მწარმოებელი და დისტრიბუტორი კომპანიები ცდილობენ განახორციელონ მომხმარებელთა სტიმულირების მრავალფეროვანი აქციები. ისინი ძალისხმევას არ ზოგავენ, რომ მომხმარებელს აგრძნობინონ რაოდენ მნიშვნელოვანია მათი მხარდაჭერა კომპანიის წარმატებისათვის რაც მათ ლოიალობაში გამოიხატება. მომხმარებელთა კვლევის წარმოდგენილი ასპექტები განსაზღვრავენ წარმატებულ მარკეტინგულ სტრატეგიას გლობალურ ბაზრებზე.

Charita Jashi

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University,
Associated Professor

Some Aspects of Consumers Researches in the Global Markets

Summary

The global economy is developing in a rather complex, dynamic environment. The process of global transformation is accompanied with the emergence of setting new values different social-economic relationships requiring changes in current marketing approaches.

¹ Gudonaviciene R, RutelioneA. Decisions of Customer Loyalty Programs Formation, Economics Management. Volume: 14, Issue: 2000, p: 397-406,2009.

² Vaccaro, V. Cohn, Global Consumer values on the internet and the relationship of diffusion characteristics, lifestyle International Journal of Business Research, Vol. VII (2), 2007, 176-186.D. Vaccaro Ahlawat, S. Cohn Diffusion of innovation, marketing strategies, and global consumer values for a high technology product. "

Strategic marketing planning and management directly related to the global market demand regulation and formulation of sustainable relationships with customers. It is not enough to satisfy the global market consumer needs by offering only high quality products. It is absolutely necessary to establish the system of values similar to values of target segments. For this reason, we should impact on consumers perception, motivation and behavior which should be implemented by modern technologies and marketing programs.

Existing problems on the global markets are resolved by analyzing and evaluating the consumer's behavior. International companies are trying to build strong partnerships with consumers by using of various conceptual programs and models which allows to understand requirements of consumers in the global market.

From the perspective view of the experts the numbers of interesting researches on consumers behavior are carried out in developed countries, although they are not properly carried out this research in third world countries (Brazil, Singapore, India, Hong Kong, Thailand and other countries). Also European customer experience is interesting as well. In this regard, there is an impressive analysis in the international journal of ``Consumer marketing in the globalmarket.'' These countries gradually occupy an important place in the global market. However, the availability of products and services, customer behavior, consumption characteristics of the process is not well studied. It is necessary to identify and investigate the requirements of consumers in these countries, as well as companies activities in the market positioning. Success of international brands in the global market is determined by consumers' sustainable loyalty and innovations.

Климкович Н. И.

Государственный институт управления и социальных технологий Белорусского государственного университета, преподаватель.

Классификация центров ответственности

В современных условиях любая организация устанавливает для себя определенные цели развития как на краткосрочную, так и на долгосрочную перспективы, для достижения которых необходимы различные ресурсы. Эффективность деятельности организации во многом зависит от работы ее структурных подразделений, управление которыми осуществляется согласно их функциям. Главным же для любой коммерческой организации является не осуществление каких-либо видов деятельности, а получение прибыли. Следовательно, в основу управления необходимо ставить не только функции подразделения, но и его роль в процессе получения и расходования денежных средств. Сделать это позволяет выделение в организации центров финансовой ответственности (ЦФО), представляющих собой форму организации управленческого контроля, при которой большая часть управленческих решений, направленных на обеспечение выполнения организацией ее целей, принимается на низших уровнях управления [17].

Иными словами, под ЦФО подразумевается сегмент внутри организации, во главе которого стоит лицо, отвечающее за достижение целевых показателей в пределах установленных для него ограничений и выделяемых ресурсов, а также принимающее решения о целесообразности затрат подразделения [16].

Существует множество подходов к классификации центров ответственности. На основании проведенных исследований можно сделать вывод о том, что она производится по определенным признакам. Так, по признаку объема полномочий и ответственности определены четыре основных типа центров ответственности [1–15; 17–19]:

– центр затрат, отвечающий за выполнение определенного объема работ (производственного задания), потребляющий различные ресурсы для осуществления своих

функциональных обязанностей и таким образом влияющий на затраты, а также отвечающий за их величину и управление ими;

- центр доходов (выручки), несущий ответственность только за выручку от продаж продукции, товаров, услуг и за затраты, связанные с их сбытом, т.е. за формирование доходов бизнес-направления или всей организации;

- центр прибыли, ответственный не только за затраты, но и за финансовые результаты своей деятельности, т.е. за прибыль и факторы ее формирующие;

- центр инвестиций, несущий ответственность не только за выручку и затраты, но и за капиталовложения, имеющий право управлять не только оборотным капиталом, но и внеоборотными активами.

Кроме того выделяют и другие центры ответственности – смешанные, сочетающие в себе признаки двух или нескольких классических центров ответственности и представляющие собой подразделение организации, в текущей деятельности которого делегированные полномочия по различным направлениям деятельности различны [19].

Помимо вышеперечисленных выделяются производные от них центры ответственности. Так, как разновидность центров затрат могут выделяться:

- центры закупок [3; 18];

- центры ненормируемых затрат [12; 14] или у разных авторов это – центры управленческих затрат [5; 19] (расходов) [18], центры контроля и управления [1, с. 17; 3; 10; 13; 15], центры частично регулируемых затрат [8, с. 38];

- центры нормативных [5; 14; 19] (нормируемых) [12] затрат или центры регулируемых затрат [8, с. 38].

В работах [2; 9; 18] определены центры маржинального дохода, ответственные за маржинальную прибыль.

Дискиным И. выделен центр учета [4], Касперович И. и Колесниковым С. – центры стоимости [6; 7], Борисевичем Н. и Мишиным Ю. – центры капиталовложений [1, с. 17; 13].

В [18] центры, ответственные за инновационную деятельность организации определяются как венчур-центры.

Яблукова Р. отмечает, что в наукоемких производствах возможны центры ноу-хау [20].

В зависимости от задач и функций центра ответственности их подразделяют на основные [1, с. 17; 3; 10; 13] и вспомогательные [3; 10] (обслуживающие) [1, с. 17; 13], а от степени совпадения с местом возникновения затрат – на совпадающие и не совпадающие [3; 10].

По критерию места в иерархии центров ответственности их делят на горизонтальные одновидовые, горизонтальные многовидовые [3; 10] и пирамидальные [10].

По признаку отношения к внутреннему хозяйственному механизму к центрам ответственности определяют аналитические и хозрасчетные центры [1, с. 17; 3; 10; 13].

Еще одним вариантом классификации центров ответственности является их разделение по принципам:

- функциональный [5; 6; 11, с. 30];

- территориальный [5; 6; 11, с. 30];

- соответствия организационной структуре [6; 11, с. 31];

- сходства структуры затрат [11, с. 31].

Костромина Д. в зависимости [10]:

- от целеполагания внутрифирменного управления выделяет стратегические и оперативные центры ответственности;

- от уровня управления – предприятие; отделы и службы предприятия; отдельные виды производства; цех; производственный участок; бригада.

Таким образом, на основе анализа публикаций сведем рассмотренные подходы к классификации центров ответственности в таблицу с разбивкой на виды по определенным признакам.

Основываясь на проведенном анализе подходов к классификации центров ответственности, следует сделать вывод о том, что наиболее универсальной классификацией считают выделение их исходя из объема полномочий и ответственности, критерием которой является характер экономических показателей, вменяемых в ответственность соответствующим центрам, считая его инвариантным к сфере, отрасли и масштабу бизнеса.

Таблица – Классификация центров ответственности организации

Классификационные признаки	Виды центров ответственности
Целеполагание внутрифирменного управления	Оперативные Стратегические
Уровень управления	Организация Отделы и службы организации Отдельные виды производства Цех Производственный участок Бригада
Объем полномочий и ответственности	Центры затрат (как разновидность выделяют центры нормативных затрат, центры управленческих затрат (центры управления и контроля) и центры закупок) Центры дохода (выручки) Центры маржинального дохода Центры прибыли Центры инвестиций Центры стоимости Центры учета Венчур-центры Центры ноу-хау Центры продаж Центры капитальных вложений Смешанные центры
Задачи и функции центра	Основные Вспомогательные (обслуживающие)
Степень совпадения с местом возникновения затрат	Совпадающие Не совпадающие
Место в иерархии центров ответственности	Горизонтальные одновидовые Горизонтальные многовидовые Пирамидальные
Отношение к внутреннему хозяйственному механизму	Аналитические Хозрасчетные
По принципу	– функциональный: обслуживающие, материальные, производственные, управленческие; сбытовые; – территориальный: в рамках одного центра ответственности объединены несколько бизнес-функций хозяйствующего субъекта; одно функциональное направление деятельности подразделяется на несколько центров ответственности; – сходства структуры затрат; – соответствия организационной структуре
Цели контроля за затратами и калькулирования себестоимости	Носители затрат Центры затрат

Необходимо отметить, что в результате выделения центров ответственности происходит децентрализация управления организацией, иными словами ответственность распределяется по уровням управления, то есть высшее руководство организации передает часть своих полномочий руководителям среднего звена, получающим наряду с обязанностями по достижению поставлен-

ных целей право на управление ресурсами организации, в рамках установленных им показателей.

Список литературы

- 1 Борисевич, Н.Н. Создание эффективной системы управленческого учета на предприятии / Н.Н. Борисевич // Экономика. Финансы. Управление. – 2003. – №10. – С. 16–25
- 2 Боровков, П. Финансовая структура – управление бизнесом черезэкономику / П. Боровков // lawmix.ru [Электронный ресурс]. – 2008. – Режим доступа: <http://www.lawmix.ru/bux/55685/>. – Дата доступа: 01.02.2012
- 3 Гойхер, О.Л. Построение структуры центров финансовой ответственности / О.Л. Гойхер, Е.М. Гусарова // ВлГУ Электронный журнал [Электронный ресурс]. – 2007. – Режим доступа: <http://journal.vlsu.ru/index.php?id=1873>. – Дата доступа: 15.09.2009
- 4 Дискин, И. Как управлять холдингом на основе финансовой структуры / И. Дискин // cfin.ru [Электронный ресурс]. – 2006. – Режим доступа: <http://www.cfin.ru/management/strategy/orgstr/manage-holding.shtml?printversion>. – Дата доступа: 23.07.2010
- 5 Заруднев, А.И. Управление затратами хозяйствующего субъекта / А.И. Заруднев, Г.С. Мерзликина // cis2000.ru [Электронный ресурс]. – 2009. – Режим доступа: <http://cis2000.ru/Budgeting/ReceivablesRu.shtml>. – Дата доступа: 01.02.2012
- 6 Касперович, И. Методы контроллинга в ценообразовании / И. Касперович // Spravka-jurist.com [Электронный ресурс]. – 2007. – Режим доступа: <http://spravka-jurist.com/base/part-tx/tx-rsxdse.htm>. – Дата доступа: 15.09.2009
- 7 Колесников, С. Центры ответственности / С. Колесников // osp.ru [Электронный ресурс]. – 2000. – Режим доступа: <http://www.osp.ru/cw/2000/05/2986/>. – Дата доступа: 15.09.2009.
- 8 Контроллинг как инструмент управления предприятием / А.Е. Ананькина [и др.]; под ред. Н.Г. Данилочкиной. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1999. – 297 с.
- 9 Королев, А.Н. Организация бюджетного процесса в холдинговой компании / А.Н. Королев, В.М. Герасимов // oad.rags.ru [Электронный ресурс]. – 2009. – Режим доступа: <http://oad.rags.ru/vestnikrags/issues/issue0307/030723.htm>. – Дата доступа: 15.09.2009
- 10 Костромина, Д.В. Управление затратами и прибылью предприятия на основе организации центров финансовой ответственности / Д.В. Костромина // diplom.krsk.info [Электронный ресурс]. – 2004. – Режим доступа: <http://www.diplom.krsk.info/stFsost-22.htm>. – Дата доступа: 15.09.2009
- 11 Лебедев, П.В. Контроллинг: теория, методика, практика / П.В. Лебедев. – Минск: УП «ИВЦ Минфина», 2001. – 152 с.: ил.
- 12 Лейкин, Д. Управление по центрам ответственности / Д. Лейкин // iteam.ru [Электронный ресурс]. – 2005. – Режим доступа: <http://www.iteam.ru/publications/finances/section-12/article-2475/>. – Дата доступа: 15.09.2009
- 13 Мишин, Ю.А. Система управленческого учета на современном предприятии / Ю.А. Мишин // dis.ru [Электронный ресурс]. – 2001. – Режим доступа: <http://www.dis.ru/library/manag/archive/2001/3/981.html>. – Дата доступа: 05.01.2010
- 14 Мошкина, Д. Финансовая структура и центры финансовой ответственности / Д. Мошкина // cfin.ru [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cfin.ru/ias/frc.shtml>. – Дата доступа: 30.10.2009
- 15 Филиппович, И.С. Организация управленческого учета по центрам финансовой ответственности / И.С. Филиппович // cfin.ru [Электронный ресурс]. – 2006. – Режим доступа: <http://www.cfin.ru/management/finance/budget/cfo-accounting.shtml>. – Дата доступа: 23.07.2010
- 16 Фрунзе, Л. Центры финансовой ответственности в системе управления предприятием / Л. Фрунзе // Откуда это (какой портал или журнал) [Электронный ресурс]. – 2009. – Режим доступа: <http://stratum.ru/ru/publication/102.html>. – Дата доступа: 15.09.2009

- 17 Центры ответственности // lib.mabico.ru [Электронный ресурс]. – 2009. – Режим доступа: <http://lib.mabico.ru/2110.html>. – Дата доступа: 15.09.2009
- 18 Центры финансовой ответственности. Первый шаг на пути к бюджетированию // Развитие бизнес-систем [Электронный ресурс]. – 2009. – Режим доступа: <http://www.rbsys.ru/print.php?page=187&option=public>. – Дата доступа: 15.09.2009
- 19 Щиборщ, К.В. Учет по центрам ответственности как основа системы материального стимулирования на предприятии / Щиборщ К.В. // cfin.ru [Электронный ресурс]. – 2009. – Режим доступа: <http://www.cfin.ru/press/management/2000-6/05.shtml>. – Дата доступа: 15.09.2009
- 20 Яблукова, Р. Центры ответственности на предприятии / Р. Яблукова // nventech.ru [Электронный ресурс]. – 2009. – Режим доступа: <http://www.inventech.ru/lib/finances/finances-0019/>. – Дата доступа: 15.09.2009

Klimkovich Nadezhda

State Institute of Management and Social
Technologies of the Belorussian State University

Classification responsibility centres

Summary

There is given a notion to financial responsibility centres and peculiarities of managing them. There is made an analysis of different approaches to responsibility centres categorizations and is stated that the most universal of them is considered revealing responsibility centres proceeding from the volume of authority and responsibilities which criterion is a nature of the economic factors brought to there centres responsibility considering this criterion invariant to the sphere, branch and scale of the business.

Zurab Garakanidze

Ph.D (Economics)

Global and Regional Energy - Projects for Georgia - Russia relations (from the point of view of the Strategic “10-Point Plan” of the Government of Georgia).

In July 2011, Turkey hosted an international conference to discuss navigation security issues in the Bosphorus and Dardanelles Straits. The event was held in Istanbul and was attended by representatives of about 20 leading foreign oil companies, including international majors and firms based in Russia and Kazakhstan. Those attending the conference agreed on the importance of guarding against environmental accidents and keeping the Turkish Straits open. These waterways are among the busiest sea lanes in the world. According to official statistics, some 154 million tonnes of crude oil and petroleum products passed through the Turkish Straits in 2009. About 51,000 ships sail through the Bosphorus and Dardanelles each year, five times more than in 1990. According to a report presented at the Istanbul conference by Turkey's Energy Ministry, 136 ships navigate the straits each day on average. Of these, 27 are tankers, the report noted.

Emergency measures

In his opening address at the conference, Turkish Energy Minister Taner Yildiz called for introducing emergency measures to protect the straits in light of swelling ship traffic. Over the last 15 years, he noted, some 115,000 tonnes of crude oil and petroleum products have been spilled in the Turkish Straits. He also noted that Istanbul, which is home to 15 million people, was located on the Bosphorus. Any accident involving an oil tanker in the area would have grave environmental consequences for the city, he said. Despite this threat of environmental catastrophe, Turkey does not have the option of closing or tightly restricting shipping traffic through the straits. Under the 1936 Montreux Convention, which

regulates navigation in these waters, the Bosphorus and Dardanelles must remain open. Yildiz said at the conference that Ankara was committed to upholding its obligations. He also commented, though, that attitudes had changed because of the disaster that followed the collapse of the Deepwater Horizon drilling platform at BP's Macondo field in the Gulf of Mexico in April 2010. This event highlights the need for new rules, he said. According to the Turkish press, Ankara has announced its intention of working with foreign oil companies to create a fund for protecting the straits against accidents. The cost of this plan may exceed US\$30 billion, by some estimates. However, the Turkish government, pointing again to the massive spill in the Gulf of Mexico last year, says the proposed measures are well worth the price. Part of Turkey's plan involves reorienting oil flows away from the straits and into an overland pipeline – specifically, the Samsun-Ceyhan Oil Pipeline, which will be built by a Russian-Italian-Turkish consortium along the Samsun-Ceyhan route. This scheme is designed to establish a crude transportation route to bypass the Bosphorus and Dardanelles Straits and to link the Black Sea to the eastern Mediterranean. Turkish authorities assert that oil companies will not suffer losses if they switch from tankers to this route.

Russian support

Ankara has actively lobbied for the construction of a pipeline from Samsun to Ceyhan for years. It has achieved some success on this front with the recent signing of a deal with the Russian energy giant Rosneft, which will join Italy's Eni and Turkey's Calik Enerji to build the pipeline. Russia's state oil pipeline operator Transneft will also be involved in the project. Its participation, and that of Rosneft, will ensure that the Samsun-Ceyhan link is filled and therefore profitable. Russia had long resisted the pipeline project, in part because of its own plans for the establishment of another bypass route through Greece and Bulgaria. In the face of Turkey's plans to introduce new environmental protection measures for the Bosphorus and Dardanelles, though, it seems to have decided to embrace Samsun-Ceyhan. This logic is sound; if the pipe were built by other investors and the straits somehow shut down, Russia would have a very difficult time finding an alternative route for oil exports through the Black Sea. Meanwhile, Russia has not given up on the other bypass line, which would run from Burgas on the Bulgarian Black Sea coast to Alexandroupolis, a Greek port on the northern Aegean coast.

Transportation costs

If both of these pipelines were built, they would be able to accept most of the oil that is now transited through the straits. However, Nikolai Tokarev, the president of Transneft, has said that the cost of pumping oil through the Burgas-Alexandroupolis pipeline is likely to be nearly twice as high as the cost of tanker shipments through the Turkish Straits. He also estimated that the cost of using the Samsun-Ceyhan pipeline would be nearly three times as high. Nevertheless, Eni, Transneft and Rosneft have agreed to co-operate with the Turkish government on this pipeline venture. Meanwhile, reports from the conference in Istanbul state that US companies have suggested upgrading the straits rather than establishing transportation routes. A Chevron representative, for example, said that his company was not considering any new routes for fuel oil shipments. (BP, for its part, has prepared a special document on methods of bypassing the straits, according to an employee of the company's Turkish office.) Turkey, however, has resisted the US proposals. Turkish Environment Minister Veysel Eroglu has said: "Freedom of passage through the [straits] should be controlled in the interests of ecology and for the people of Turkey." However, there is no way to redirect oil flows immediately. Moreover, Turkey will probably have a difficult time convincing foreign energy giants to fork out the many billions of dollars needed to cover the costs of setting up the proposed environmental programme and of constructing the pipeline to Ceyhan.

CPC expansion

This problem was highlighted by two developments in December 2010. On one hand, Moscow struck an agreement with the Caspian Pipeline Consortium (CPC) on the expansion of the Tengiz-Novorossiisk oil export link. On the other hand, Russia and Turkey signed documents providing for Rosneft and Transneft to join with Eni and Turkey's state pipeline operator Botas on the Samsun-Ceyhan project. These events may be linked. The CPC expansion project will increase the volume of oil flowing into the Black Sea. It will boost the capacity of the Tengiz-Novorossiisk link from its current

level of about 36.5 million tonnes per year (733,000 bpd) to 67 million tonnes per year (1.34 million bpd). Most of the additional volumes will come from the massive Tengiz field in western Kazakhstan, which is operated by a Chevron-led consortium. However, some may come from Kashagan, an even larger field in the Caspian Sea. The cost of the expansion project is expected to reach US\$5.4 billion, a figure that some Russian observers have described as unreasonable.

Burgas-Alexandroupolis

Moscow resisted the plan for years but agreed to approve it after Transneft managers, along with First Deputy Prime Minister Igor Sechin, struck a deal with Chevron that provided for crude from the Tengiz field to be transported by tanker from Novorossiisk to Burgas for loading into the Burgas-Alexandroupolis link. Then in 2010, Bulgarian Prime Minister Boiko Borisov, who was appointed in July 2009, said he would rather not go ahead with the pipeline project. He said it posed an unacceptably high risk of pollution for the magnificent beaches of southern Bulgaria. This would endanger the tourist business, which is much more important for the country than the “pittance” of 36 million euros (US\$49 million) per year in transit fees from the pipeline, he said. There is an obvious and simple alternative to Burgas-Alexandroupolis – namely, continued use of the Bosphorus and Dardanelles Straits. However, Ankara is seeking to limit oil shipments through these channels. Initially, Moscow openly objected to the Turkish position and accused Ankara of violating the Montreux Convention, which guarantees freedom of passage for civil transport through the Turkish Straits. These protests failed to move Turkish officials, who remained unwilling to accept the risk of increased tanker traffic. Signs of a rapprochement appeared in 2009, when Russian Prime Minister Vladimir Putin and his Turkish counterpart Recep Tayyip Erdogan signed an agreement that gave Russia’s state-run natural gas monopoly Gazprom the right to build a section of the South Stream pipeline in Turkey’s section of the Black Sea. In exchange for this, Putin agreed to Ankara’s insistence on using the Samsun-Ceyhan pipeline for shipments of Russian oil. Sechin, who had long opposed the Turkish bypass route, publicly expressed his displeasure with the deal. However, Putin appears to have decided that it is more important to please Alexei Miller, the head of Gazprom. This is perhaps because South Stream is meant to serve the important strategic purposes of bypassing Ukrainian transit routes and of competing with EU’s Southern Gas Corridor, a pipeline projects designed to reduce European dependence on Russian gas¹.

It appears that Russia has abandoned the Burgas-Alexandroupolis project in favour of the Samsun-Ceyhan pipeline and Turkey’s programme for protecting the Bosphorus and Dardanelles Straits. In so doing, it has also made a point about its relationship with one of its main post-Soviet partners – Bulgaria.

Thus, we think it would not be bad, that Georgian energy policy will be transformed as a rational policy. In this regard, and according to the Georgian government’s strategic “10 Point Plan”² in the coming years the country should become as a regional energy and transport “hub”. For that purpose we discuss two projects: 1) An alternative route for Kazakh oil in the South Caucasus: Novorossiysk – Supsa – Ceyhan Oil Pipeline, and 2) EU’s “Southern Gas Corridor” and the Russian – Armenian “North – South Gas Pipeline» Interkonektor.

An alternative route for Kazakh energy resources in the South Caucasus: Novorossiysk – Supsa – Ceyhan Oil Pipeline.

Forgotten proposals for an along Black Sea coast Novorossiisk-Supsa-Ceyhan pipeline deserve a second look, because the Caspian Pipeline Consortium’s (CPC) Tengiz-Novorossiysk oil pipeline threatens an ecology of the Turkish straits.

Along with Azerbaijan, Kazakhstan is vitally interested in diversifying its options for oil and gas

---

1 Z. Garakanidze. “Successful Visit of the EC High Level Officials to Azerbaijan and Turkmenista”. English-language Magazine “Political Reflection”, Turkey, Ankara. Vol 2, No 1, p. 49-52. March, 2011

2 “10 point strategic plan of the Government of Georgia”

<http://www.government.gov.ge/index.php?lang-id=geo&sec-id=234&info-id=33014>

deliveries to world markets and in reducing its dependence on transit routes through Russia. To some extent, it has succeeded; it has, for example, been exporting oil to China via the Atasu-Alashankou pipeline since 2006. However, the growth of production at the Tengiz and Karachaganak deposits, along with the promise of future output from Kashagan, has created a powerful incentive for the creation of an additional export route through the Southern Caucasus.

Since the disintegration of the USSR, Kazakhstan has exported most of its oil via Russian territory, using two high-capacity pipelines. One of these is the Soviet-built Atyrau-Samara link. The other is the conduit from Tengiz to Novorossiisk built by the Caspian Pipeline Consortium (CPC).

The CPC was meant to allow Kazakhstan to export more oil, especially production from the Tengiz field. Since the pipeline ends at the Black Sea coast, however, the oil must then be loaded onto tankers for transport through the Turkish Straits into the Mediterranean market. Many shippers favour continuing this arrangement recently.

The CPC provides export of the Kazakhstan and Russian oil. For 10 years of work it has shipped to consumers from the sea terminal near Novorossiisk, Russia, almost 270 million tons of raw materials which have taken out more than 2500 tankers. In July 2011 realization of the project of expansion of capacity of petrowire system which will come to the end in September, 2012 has begun.

Project CPC is one of the most successful in energy sphere on the post-Soviet territory. Application of the advanced organizational and administrative technologies, the modern and reliable equipment, highly professional and responsible shots became its card. 10 years oil pipeline Tengiz - Novorossiisk in the general length of 1511 kilometers functions without uniform failure. Currently ongoing project CPC reconstruction was developed taking into account prospect of increase in its initial throughput in 2,5 times - to 67 million tons of oil annually, with antifrictional additives - 76 million tons.¹

Bosphorus bypass may help in conflict resolution

Now works on a number of the CPC pipeline objects undergo with a schedule advancing for two months. In particular, on reconstructed pumping station Kropotkinsky it is executed about 20% of works. Modernization will end and starting of operations are planned for September, 2012. The expansion project is realized without a stop of swapping of oil.

Ankara, though, is wary, especially in light of the mentioned campaign to expand the CPC's capacity. It would instead like to see Kazakhstan crude shipped across the Black Sea for loading into the planned Samsun-Ceyhan pipeline. Russia, meanwhile, has previously urged Kazakhstan to use the planned Burgas-Alexandroupolis pipeline.

All of these options pose certain problems. Turkey opposes the first on the grounds that it would put too much strain on the Bosphorus and Dardanelles Straits, while Russia and Kazakhstan have yet to make concrete throughput commitments to the Samsun-Ceyhan project. Bulgaria, for its part, has effectively blocked the Burgas-Alexandroupolis scheme.

As such, Georgia, Russia and Turkey ought to team up for talks on another alternative – an oil pipeline connecting Novorossiysk, Supsa and Ceyhan, along the Russia and Georgia Black Sea coasts. One virtually nobody remembers, which calls for moving Kazakhstani oil along the Georgian Black Sea coast, from southern Russia through Abkhazia, a breakaway region of Georgia, and into Turkey. The idea gained some popularity in the 1990s but was later abandoned. It is worth reviving, though, now that work on the CPC expansion project has begun.

The alternative pipeline would also be cost-effective. Russian experts have calculated its costs at US\$600 million, as compared with US\$30 billion for the proposed Turkish Straits fund, US\$2 billion for Samsun-Ceyhan or 1 billion euros (US\$1.44 billion) for Burgas-Alexandroupolis².

---

1 Z. Garakanidze. "Protecting the Turkish Straits". NewsBase, week 28, p. 4; 21 July, 2010

2 Z. Garakanidze. "Important Step has been Made in Supply and Transit of the Shah Deniz 2 Gas". English-language Magazine "Political Reflection", Turkey, Ankara. Vol 2, No 4, p. 24-27, December, 2011

Additionally, the pipeline would generate additional transit fees for both Moscow and Tbilisi. Russia could use these revenues to recoup its losses from the Azerbaijani pipelines, while Georgia could use its share to cover costs related to reunification with Abkhazia.

It is worth noting, though, that unless the problem of Abkhazia's status vis-à-vis Georgia is resolved, the Novorossiisk-Supsa-Ceyhan project will not be able to gain any momentum.

EU's "Southern Gas Corridor" and the Russian - Armenian "North - South Gas Pipeline» Interkonektor

In 2010 the Georgian parliament approved changes in the Law on Privatisation of State Property. As a result, the Russia-Georgia-Armenia natural gas pipeline, or the so-called North-South Trunk Pipeline, was removed from the list of state-owned assets not eligible for sale. A number of experts have noted that privatisation of the pipeline would serve no real fiscal purpose for Georgia. The sale would probably generate no more than US\$250-300 million in non-tax revenues for the Georgian budget, given that the initial price discussed in 2005, when Tbilisi first attempted to sell, was US\$200-250 million. What, then, would be the benefits to buyer and seller? From an economic point of view, privatisation entails few risks. On the contrary, Tbilisi would probably opt to sell the pipeline to a private investor willing to invest tens of millions of dollars in its rehabilitation. This would enhance the quality of gas flows, which would, in turn, improve Georgia's standing as an energy transit state, as it is indicated in the Government's «10 point plan». But in geopolitical terms, sale of the North-South Trunk Pipeline to an investor from Russia or any of its allies would pose certain challenges for Georgia and its Western allies. For this reason, some analysts have speculated that the quick decision to prepare for privatisation was a result of political pressure. How can we avoid such an influence?

Economic importance

The North-South Trunk Pipeline begins in the southern Russian city of Mozdok and ends at the Armenian border after passing through Georgia. It is 235 km long and includes two parallel lines – one 1,200-mm pipe and a 700-mm backup pipe. The pipeline has never operated at its full design capacity of 18 billion cubic metres per year for both lines. Even during the Soviet period, transit volumes never topped 9.5 bcm per year. But after the collapse of the Soviet Union, throughput dropped sharply. In 2007-2009, for example, it pumped only 1.7-1.9 bcm per year. Most of the gas pumped through the pipeline is transited to Armenia, since as of 2007 Georgia began sourcing most of its gas from Azerbaijan's Shah-Deniz offshore field. The state-controlled Georgia Oil and Gas Corporation (GOGC) is, however, entitled to take 10% of throughput as a transit fee. In recent years, Georgia has consumed about 1.73 bcm per year of gas, while Armenia has used about 1.93 bcm per year. These figures indicate that GOGC receives approximately 190-193 million cubic metres per year of free gas as so-called monetisation of the transit fee. These volumes, which the company sells to the local population, cover only about 11.0-11.2% of Georgian gas consumption.

The Georgian connection

At present, the only place where Caspian and Russian gas transport network intersect is in Georgia. In that country, the North-South Trunk Pipeline, which runs from Russia to Armenia via Georgia, crosses the South Caucasus Pipeline (SCP), which is currently pumping gas from the first stage of Shah Deniz (SD1) and which will direct gas into Nabucco or Transanatolian Gas Pipeline. The point of intersection is near the village of Jandara, near Gardabani. The North-South Trunk Pipeline begins in the southern Russian city of Mozdok in Russia and terminates at the Armenian-Georgian border. The 235-km conduit includes two pipes – one with a diameter of 1,200 mm and a second or spare tube with a diameter of 700 mm. Most of the gas transited through these pipes is now delivered to Armenia, as Georgia has been receiving SD1 gas since 2007. Following the collapse of the Soviet Union, the pipeline operated far below capacity. While the design capacity of both pipes comes to 18 bcm per year, the network pumped only 1.7-1.9 bcm per year in 2007-2010. (Even in Soviet times, the maximum annual transit volume was 9.5 bcm per year.) If it were connected to SCP, this pipeline could be used to

channel some of the gas that Russia might have exported via South Stream into the Nabucco or Transanatolian pipelines. Increasing gas transits would also be profitable for Georgia. The country already receives 10% of the gas pumped through the North-South Trunk Pipeline as a transit fee. In recent years, gas consumption in Georgia has averaged about 1.73 bcm per year, while Armenia has used about 1.93 bcm per year. This implies that the state-owned Georgia Oil and Gas Corporation (GOGC) receives approximately 190-193 million cubic metres per year of free gas, equivalent to about 11.0-11.2% of the country's gas consumption, which it then monetises through sales to the local population. The volume of gas transited through Georgian territory is slated to rise in 2017, when SD2 begins production. At that time, the SCP link, which has only been pumping 4.7 bcm in 2011, will see its capacity increase dramatically to 20 bcm per year. An agreement signed between Turkey and Azerbaijan on the transit and volume of SD2 gas in June 2010 provides for the pipeline to operate at full capacity. Linking the SCP to the North-South Trunk Pipeline would improve the latter's prospects while also giving Russia access to a new high-capacity export route and improving Nabucco's or Transanatolian's access to gas supplies. Making the connection would be easy and would not restrict supplies to Armenia, especially since that country is now able to receive gas from another supplier – namely, Iran. If this can be done, the competition between Southern Gas Corridor's projects and South Stream would subside, and the two projects would instead complement each other. That is, rather than working against Southern Gas Corridor, Gazprom would be able to make use of the EU's pipelines to gain a new export route to Europe.

Moreover, connecting SCP with the North-South Trunk Pipeline would allow the creation of a wider network in which Iran could serve as a supplier. Iranian gas pumped through the Tabriz-Meghri line to Armenia could then be pumped to Georgian village Jandara, near Gardabani, via the Armenian network and redirected into the SCP for loading into the Transanatolian or any Southern Gas Corridor's gas line, just as gas from Russia could be pumped through the North-South line for transfer to the SCP. This would be cost-effective, as it would make use of existing pipes rather than require the construction of new lines.

References

- 1) "10 point strategic plan of the Government of Georgia"
<http://www.government.gov.ge/index.php?lang=id=geo&sec=id=234&info=id=33014>
- 2) Z. Garakanidze. "Protecting the Turkish Straits". NewsBase, week 28, p. 4; 21 July, 2010;
- 3) Z. Garakanidze. "Important Step has been Made in Supply and Transit of the Shah Deniz 2 Gas". English-language Magazine "Political Reflection", Turkey, Ankara. Vol 2, No 4, p. 24-27, December, 2011
- 4) Z. Garakanidze. "Successful Visit of the EC High Level Officials to Azerbaijan and Turkmenista". English-language Magazine "Political Reflection", Turkey, Ankara. Vol 2, No 1, p. 49-52. March, 2011
- 5) Fried, Daniel. US-Russia Relations in the Aftermath of the Georgia Crisis. Testimony of Daniel Fried, Assistant Secretary of State for European and Eurasian Affairs, before the House Committee on Foreign Affairs, Washington DC, 9 September 2008.
<http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/109363.htm>
- 6) Towards a Secure, Sustainable and Competitive European Energy Network, Green Paper, Commission of the European Communities, Brussels, November 2008. p.3
- 7) Energy Security and Solidarity Action Plan: Second Strategic Energy Review. European Commission, Directorate-General for Energy and Transport. Brussels, 2008.
<http://ec.europa.eu/energy/strategies/2008/2008-11-ser2-en.htm>
- 8) Francis, David R. Petropolitics at heart of Russia-Georgia Clash. The Christian Science Monitor — 18 August 2008. <http://www.csmonitor.com>
- 9) United States-Georgia Charter on Strategic Partnership, signed in Washington DC on 9 January

2009. <http://www.mfa.gov.ge>

- 10) Foreign Policy Strategy 2006-2009, Ministry of Foreign Affairs, at <http://www.mfa.gov.ge>, p. 15;
- 11) Russian Minister of Foreign Affairs Sergei Lavrov, Commentary on the Speech of British Foreign Secretary David Miliband in Kyiv, 27 August 2008 <http://www.mid.ru/brp-4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcb3/9eef4de1d8fddd4bc32574b4001e8521?OpenDocument>
- 12) Izvestiya, 31 March 2008, <http://www.izvestiya.ru>;
- 13) Pritchkin, Stanislav. Georgia hits its transit potential. Nezavisimaya Gazeta — 15 August 2008. <http://www.ng.ru/courier/2008-09-15/15-transit.html>
- 14) C. German, Tracey. Pipeline politics: Georgia and energy security Small Wars & Insurgencies, Volume 20, Issue 2 June 2009, p. 361
- 15) Z. Garakanidze. "When Russia will ready to joint the WTO..." English-language Magazine "Political Reflection", Turkey, Ankara. Vol 1, No 2, p. 61-64. December, 2010
- 16) Z. Garakanidze. "The oil price fluctuations and Georgian Economy". Georgian magazine "Social-Economics", #1 (13), PP. 139-142. March, 2011
- 17) Z. Garakanidze. "The influence of the Russia-Georgia war on transportation of the Caspian hydrocarbons". English/Georgian Magazine "Georgian Economics", p. 52, No 1, January, 2010
- 18) Z. Garakanidze. "Pipeline privatisation dilemma". NewsBase, week 30, p. 5; 4 August, 2010

ზურაბ გარაყანიძე

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
ბრიტანული ჟურნალის News Base კომენტატორი

გლობალური და რეგიონალური ენერგო-პროექტები საქართველო-რუსეთის ურთიერთობებისათვის (საქართველოს მთავრობის სტრატეგიული "ათპუნქტიანი გეგმის" თვალსაზრისით)

რეზიუმე

«სამხრეთის ნაკადის» ნებართვის მიცემით ანკარა ცდილობს რუსეთი კვლავ დაითანხმოს სამსუნ-ჯეიჰანის ნავთობსადენის აშენებაში თანამონაწილეობაზე, რაც კიდევ მეტად გაზრდის თურქეთის ტრანზიტული ქვეყნის სტატუსს. ე.ი. თურქეთმა ორიენტაცია აიღო ისეთ ენერგეტიკულ პროექტებზე, რომლებშიც თვითონ იქნება მილსადენების ოპერატორი, გაზის გაყიდვაში თანამონაწილე და ფინანსური შემოსავლების მიმღები. სავარაუდოდ, ამით აიხსნება თურქეთის დაინტერესების შემცირება «ნაბუქოსადმი».

ვფიქრობთ, არ იქნებოდა ურიგო, რომ საქართველოს ენერგეტიკულმა პოლიტიკამაც პრაგმატული ტრანსფორმაცია განიცადოს. ამ თვალსაზრისით და საქართველოს მთავრობის სტრატეგიული "ათპუნქტიანი გეგმის" ამოცანიდან გამომდინარე, რომ ქვეყანა უახლოეს წლებში რეგიონული ენერგეტიკული და სატრანსპორტო «ჰაბი» უნდა გახდეს, საჭიროდ მიგვაჩნია განვიხილოთ ორი პროექტი: 1) «სამხრეთის გაზის დერეფნისა» და რუსეთ-სომხეთის დამაკავშირებელი «ჩრდილოეთ-სამხრეთის მაგისტრალური გაზსადენის» ჯანდარის ინტერკონექტორი; 2) ყაზახური ენერგორესურსების ალტერნატიული მარშრუტი სამხრეთ კავკასიაში: ნავთობსადენი ნოვოროსიისკი-სუფსა-ჯეიჰანი. ორივე ენერგო-პროექტი შესაძლებელია გახდეს რუსეთთან დიალოგის დასაწყისი, ვინაიდან მათი განხორციელება, რუსეთის მთავრობაში წარმოდგენილი მძლავრი «ენერგო-ლობის» არსებობის პირობებში, მოსკოვისათვისაც მომგებიანი იქნება, რაც დასტურდება სტატიაში მოყვანილი გაანგარიშებებით.

კორპორაციული მართვის სამართლებრივი ასპექტები საქართველოში

კორპორაცია კაპიტალური საზოგადოების ერთ-ერთი ფორმაა. კაპიტალური საზოგადოებებია ის საზოგადოებები, რომლებსაც წილებად დაყოფილი კაპიტალი აქვთ. ძირითადად ეს არის სააქციო საზოგადოება.

საზღვარგარეთის, კერძოდ კი ამერიკის სამართალში, იმ კორპორაციებს, რომლებიც სამეწარმეო საქმიანობაში ფუნქციონირებენ, სამეწარმეო კორპორაციები ეწოდებათ. სხვა სახის საზოგადოებებთან შედარებით ამერიკაში სამეწარმეო კორპორაციები საზოგადოებების ყველაზე მნიშვნელოვანი ფორმაა. ასეთი კორპორაციის ნიშნებია [1, გვ. 77]:

- იურიდიულ პირად აღიარება;
- შეზღუდული პასუხისმგებლობა;
- წილების (აქციების) გასხვისებადობა;
- ცენტრალიზებული მენეჯმენტი (საბჭოს ტიპის ორგანოს ხელმძღვანელობით);
- კაპიტალის წილებად (აქციებად) დაყოფა.

იმის მიუხედავად, რომ ასეთი ნიშნები ნაწილობრივ შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოებებსაც გააჩნიათ, კორპორაციის კლასიკურ მოდელად მაინც სააქციო საზოგადოებები გვევლინება. მათ აქვთ წესდებით გათვალისწინებული საგარანტიო კაპიტალი, რომელიც აქციებად არის დაყოფილი.

ასე რომ, როცა ვმსჯელობთ კორპორაციულ მართვაზე, პირველ რიგში ვგულისხმობთ სააქციო საზოგადოებების მართვას. კორპორაციული მართვა ხორციელდება სააქციო საზოგადოების ხელმძღვანელობის ზედა დონეზე და იგი მიმართულია მის სტრუქტურასა და პროცესებზე სამართლიანი, გამჭვირვალე და ანგარიშვალდებული ქცევის უზრუნველსაყოფად.

2010 წლის სტატისტიკის მონაცემებით საქართველოში 2441 სააქციო საზოგადოება მოქმედებდა [2, გვ. 25]. რაოდენობრივი თვალსაზრისით მათი ხვედრითი წონა საქართველოში მოქმედ საწარმოთა საერთო რიცხვში მხოლოდ 0,9%-ია, მაგრამ დასაქმების და პროდუქციის წარმოების მაჩვენებლებში მათ ლომის წილი უკავიათ. სწორედ ამიტომ ამ კომპანიათა მართვის სამართლებრივი ასპექტების შესწავლა, მათი შედარება უცხოურ ანალოგიურ კომპანიათა მართვასთან, და, ამ მიმართულებით ქართულ სამეწარმეო სამართალში სასურველი ცვლილებების შემოთავაზება მეტად საჭირო საქმედ მიგვაჩნია.

ამ თემას ეხება წინამდებარე ნაშრომი.

კორპორაციული მართვის ერთმნიშვნელოვანი განმარტება არ არსებობს. ყველა ისინი სხვადასხვანაირია და მათი შინაარსი დამოკიდებულია ავტორის ხედვაზე, ქვეყანაზე და სამართლებრივ ტრადიციებზე. ამის მიუხედავად კორპორაციული მართვის ამ სხვადასხვა განმარტებებში მოიძებნება შემდეგი საერთო ელემენტები [3, გვ. 14], კერძოდ: კორპორაციული მართვა არის სტრუქტურებით და პროცესებით განსაზღვრული ურთიერთობების სისტემა, ეს სტრუქტურები შეიძლება მოიცავდეს მხარეებს სხვადასხვა და ზოგჯერ ურთიერთსაპირისპირო ინტერესებით, ყველა მხარე ჩართულია კორპორაციის მართვასა და კონტროლში, ყოველივე ეს ხორციელდება უფლებებისა და პასუხისმგებლობების სათანადოდ გასაწილებლად და კომპანიის აქციონერული ღირებულების გასაზრდელად.

კორპორაციულმა მართვამ განვითარების გრძელი ისტორია განვლო. იგი საუკუნეების განმავლობაში ყალიბდებოდა. პირველი დიდი ნაბიჯი ამ მიმართულებით გადაიდგა დიდი ბრიტანეთის გაერთიანებულ სამეფოში, როცა ბრიტანელმა მეცნიერებმა ადამ სმიტმა თავის ნაშრომ "ხალხთა სიმდიდრეში" გაფრთხილება მისცა კომპანიებს სუსტი კონტროლის საშიშროების შესახებ და მენეჯმენტის წახალისებისკენ მიუთითა. ეს იყო 1776 წელს. შემდეგში,

კერძოდ 1844 წელს, კვლავაც დიდ ბრიტანეთში, სააქციო საზოგადოების შესახებ პირველი აქტი დაიწერა. 1931 წელს აშშ-ში მეცნიერებმა ბერლიმ და მონსმა გამოაქვეყნეს ეპოქალური ნაშრომი სახელწოდებით "კორპორაცია და კერძო საკუთრება". 1968 წელს ევროკავშირმა მიიღო სამეწარმეო კანონმდებლობის პირველი დირექტივა. 1987 წელს ტრედდვის კომისიამ გამოაქვეყნა ანგარიში თაღლითური ფინანსური ანგარიშგების, აუდიტის კომიტეტის როლის და სტატუსის დადასტურების შესახებ და შემუშავა შიდა კონტროლის სისტემა. 1992 წელს ქედბერის კომიტეტმა გამოაქვეყნა კორპორაციული მართვის პირველი კოდექსი. 1998-1999 წლებში დიდ ბრიტანეთში გამოქვეყნდა კომბინირებული კოდექსი და თორნბულის სახელმძღვანელო შიდა კონტროლის შესახებ. ამის გარდა, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციამ ("ეთგო") გამოაქვეყნა პირველი საერთაშორისო სტანდარტი კორპორაციული მართვის შესახებ. მას "ეთგო"-ს პრინციპები ეწოდება [2]. 2001-2004 წლებში გამოქვეყნდა გერმანიის კორპორაციული მართვის კოდექსი, მოხდა "ეთგო"-ს პრინციპების გადახედვა და ა. შ.

საქართველოს ხელისუფლების მხრიდან ამ სფეროს დასარეგულირებლად დიდი აქტივობა არ შეიმჩნევა. მთელ ამ პროცესში საქართველოს მონაწილეობა რამოდენიმე საკანონმდებლო აქტით გამოიხატა: საქართველოს კანონი "მეწარმეთა შესახებ"; კანონი "ფასიანი ქაღალდების შესახებ", საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, კანონი "კომერციული ბანკების შესახებ" და 2009 წელს შექმნილი "კორპორაციული მართვის კოდექსი კომერციული ბანკებისთვის". ამის შედეგია ის, რომ კორპორაციებში უგულვებელყოფილია აქციონერთა ინტერესები, არ ხდება სათანადო დონეზე და სათანადო სისრულით ინფორმაციის გამჟღავნება, ადგილი აქვს ინტერესთა დაპირისპირებას და ა. შ.

თუმცა, მიუხედავად საკითხს თანმიმდევრულად.

ზოგადი მენეჯმენტისგან განსხვავებით რომელსაც მართვის სამი დონე (ზედა, საშუალო და ქვედა) აქვს, კორპორაციული მართვა 4 ეტაპიანია. ესენია [3, გვ. 20]:

- 1 დონე – საკანონმდებლო და მარეგულირებელ მოთხოვნებთან შესაბამისობა.
- 2 დონე – კორპორაციული მართვის გაუმჯობესებისთვის მიღებული ზომები.
- 3 დონე – კორპორაციული მართვის დახვეწილი სისტემა.
- 4 დონე – ლიდერობა კორპორაციულ მართვაში.

იმ პოტენციურ სარგებლებს შორის, რომლებიც ნახაზზეა ნაჩვენები, ყველაზე მნიშვნელოვანია კორპორაციის **საოპერაციო ეფექტიანობის გაუმჯობესება**. იგი მიიღწევა რამდენიმე გზით:

1. გაუმჯობესებული ზედამხედველობა და ანგარიშვალდებულება;
2. გადაწყვეტილების მიღების გაუმჯობესებული პროცესი;
3. გაუმჯობესებული შესაბამისობა, ნაკლები კონფლიქტები.

განვიხილოთ თითოეული ცალ-ცალკე:

გაუმჯობესებული ზედამხედველობა და ანგარიშვალდებულება ნიშნავს იმას, რომ კომპანიაში მართვის გაუმჯობესება იწვევს ანგარიშვალდებულების სისტემის გაჯანსაღებას, ამცირებს თაღლითობის რისკს. ანგარიშვალდებულებების ამაღლება პრობლემებს წარმოაჩენს კრიზისის დადგომამდე, რის გამოც მათ გადასაწყვეტად ადრეულ ეტაპზევე მიიღება ზომები. ამასთან, კორპორაციული მართვა აუმჯობესებს პირების საქმიანობას და მის კონტროლს.

გადაწყვეტილების მიღების გაუმჯობესებულ პროცესში იგულისხმება ის, რომ სანიმუშო კორპორაციული მართვის სტანდარტების დაცვა ხელს უწყობს გადაწყვეტილებების მიღების პროცესის გაუმჯობესებას. მაგალითად, თუ კომუნიკაციის პროცესი ეფექტურად რეგულირდება, ასეთ შემთხვევაში კომპანიის საბჭოს წევრები, დირექტორები და აქციონერები უფრო სწორ გადაწყვეტილებებს მიიღებენ. ეს მოხდება იმიტომ, რომ კარგი კომუნიკაციების მეშვეობით ისინი უფრო ინფორმირებული იქნებიან და უკეთ გაიაზრებენ საკუთარ პასუხისმგებლობებს.

გაუმჯობესებული შესაბამისობა, ნაკლები კონფლიქტები ნიშნავს კორპორაციაში არსებული მართვის სისტემის შესაბამისობას მოქმედ წესებთან, კანონებთან, უფლებებთან და

დაინტერესებული მხარეების მოვალეობებთან. თუ ეს არ ხდება, მაშინ მხარეები იწყებენ საჩივრებს სასამართლოში, რაც კომპანიას დიდი ხარჯები უჯდება.

მნიშვნელობით მეორე რიგის სარგებელი, რომელიც მოაქვს კარგ, სწორ კორპორაციულ მართვას, არის **კაპიტალის ბაზრებზე წვდომის გაუმჯობესება**. ასეთ კომპანიას ადვილად შეუძლია მიიზიდოს თავისუფალი კაპიტალი, როგორც აქციების გამოშვებით და გაყიდვით, ისე საკრედიტო რესურსების მოზიდვით. სწორად მართული კომპანიები განიხილებიან როგორც ინვესტორზე ორიენტირებული კომპანიები, რომელთა მიმართაც არსებობს იმის ნდობა, რომ აქციონერთა უფლებების დაურღვევლად შეუძლიათ უკუგების მიღება.

კარგი კორპორაციული მართვა გულისხმობს სწორად შედგენილ ანგარიშგებას და მასში მოცემული ინფორმაციის გამჭვირვალობას. ასეთი ანგარიშგების გაცნობის შემდეგ ინვესტორები რეალურ წარმოდგენას იქმნიან მსესხებელ ფირმაზე. ასე რომ ფინანსური ანგარიშგება ზრდის (ან ამცირებს) მართვის მნიშვნელობას. სპეციალური გამოკვლევით დადგენილია [5], რომ დასავლეთ ევროპაში ინვესტორთა 44%-ისათვის ანგარიშგება ნაკლებ მნიშვნელოვანია, 41%-თვის თანაბრად მნიშვნელოვანი, 15%-თვის კი უფრო მნიშვნელოვანი. აღმოსავლეთ ევროპაში პირიქითაა. მათთან ინვესტორთა 15%-თვის ანგარიშგება ნაკლებ მნიშვნელოვანია, 45%-თვის თანაბრად მნიშვნელოვანი და 40%-თვის უფრო მნიშვნელოვანი. ჩვენი აზრით, ამას ის გარემოება იწვევს, რომ აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები ყოფილი სოციალისტურ ქვეყნებია (პოლონეთი, ჩეხეთი, უნგრეთი და სხვები), განვითარების დაბალი დონით და საბაზრო ურთიერთობების მცირე პრაქტიკით. ნდობა მათი კომპანიების მიმართ, ცხადია, ნაკლებია, ვიდრე დასავლეთ ევროპის ქვეყნების -გერმანია, საფრანგეთი, ინგლისი და სხვები -კომპანიების მიმართ. დასავლეთ ევროპას უტოლდება ჩრდილო ამერიკა (აშშ და კანადა), ხოლო აღმოსავლეთ ევროპას - აზია და ლათინური ამერიკა და აფრიკა.

კარგი კორპორაციული მართვის სარგებელია **იაფი კაპიტალისადმი ხელმისაწვდომობა**. ეს მიიღწევა მოზიდული კაპიტალის ღირებულების (ფასის) შემცირებით. როგორც ცნობილია, რაც მეტია კაპიტალის მოზიდვის რისკი, მით მეტია ხარჯი. ეს რისკები მოიცავს ინვესტორის უფლებების დარღვევის რისკსაც. თუ ინვესტორის უფლებები ადეკვატურადაა დაცული, მაშინ კაპიტალის მოზიდვის ხარჯი შეიძლება შემცირდეს. ამის გარდა, კაპიტალის მოზიდვის ხარჯი და რისკის დონე უკავშირდება ქვეყნის ეკონომიკურ და პოლიტიკურ მდგომარეობას. ეს განსაკუთრებით ეხება განვითარებად ქვეყნებს, მათ შორის საქართველოს. საქართველოში სამართლებრივი ბაზაც ახალია, ამ სფეროში რეფორმებიც საბოლოოდ არ არის დამთავრებული, და, ყოველივე ამიტომ საქართველოს კომპანიებში ინვესტიციების ჩადებაზე უცხოური ინვესტორები თავს იკავებენ. ისინი მზად არიან პრემიებიც კი გადაიხადონ კარგად გამართულ კომპანიებში ჩადებული ინვესტიციებისთვის. ამ მიზნით რუსეთში ისინი პრემიის სახით -38% იხდიან, ჩინეთში -25%-ს, აშშ-ში -14%-ს, პოლონეთში - 23%-ს და ა. შ. [3, გვ. 23].

ინვესტორები კორპორაციულ მართვის პრაქტიკულ დონეს უკავშირებენ მისი **აქტივების სიდიდესაც**. მათი თვალთახედვით, თუ კომპანია კარგადაა მართული, მისი აქტივებიც მეტი სიდიდისაა. მართლაც, კომპანიის აქტივებში შედის ისეთი აქტივი, როგორც არის დებიტორული დავალიანება (მოთხოვნები). კომპანიისადმი ეს დავალიანება წარმოეშვებათ მისი პროდუქციის განვადებით (30, 60, 90, 120 დღე) მყიდველებს. დებიტორული ვალის თანხა კომპანიის საკუთრებაა, მაგრამ განვადებით ანგარიშსწორების გამო, განზიდულია კომპანიიდან. თუ კომპანია სწორად იმართება, ცხადია, ეს ვალი ვადაში დაუბრუნდება მას, მაგრამ თუ მართვა სუსტია, დებიტორული ვალი შეიძლება დასაბრუნებლად საეჭვო, ანდა სულაც უიმედოც კი გახდეს. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში, იგი დააკლდება მისი აქტივებს. მეტიც, კომპანიის აქტივების ლიკვიდურობის გამოანგარიშების მეთოდიკით დებიტორული ვალი მაღალლიკვიდურ აქტივებში ითვლება. ქართველებს ეს პარადოქსად გვეჩვენება, რადგანაც საქართველოში დებიტორული ვალის 50-80% ამოუღებელი რჩება და ზარალში ჩამოიწერება. ამის მიზეზი კომპანიების სუსტი ფინანსური მართვაა.

კარგი კორპორაციული მართვის სარგებელია აგრეთვე უკეთესი რეპუტაციის დამკვიდრება. რეპუტაცია ანუ გუდვილი, კომპანიის არამატერიალური აქტივია. კარგად მართული

კომპანიის გუდვილი მაღალი ღირებულებისაა. გუდვილის ღირებულების ზრდა იწვევს კომპანიის პროდუქციისადმი ნდობის ზრდას, რაც თავის მხრივ აპირობებს მაღალ გაყიდვებს და კომპანიის რენტაბელობის ამაღლებას.

რა მდგომარეობაა ამ მხრივ საქართველოში, როგორია კორპორაციული მართვის თავისებურებები და ბაზა და რა უნდა გაკეთდეს მისი სრულყოფის მიმართულებით?

მიუხედავად იმისა, რომ განვლილი წლების მანძილზე საქართველოში მნიშვნელოვანი სამართლებრივი და ეკონომიკური რეფორმები განხორციელდა და კანონმაც "მეწარმეთა შესახებ" სრულყოფის მიმართულებით რამდენჯერმე განიცადა კორექტირება, საქართველოს, ჯერ კიდევ ბევრი რამ სჭირდება თანამედროვე სრულყოფილი კორპორაციული მართვის სისტემის დასაწესებად. საქართველოს ეკონომიკური წარუმატებლობის ერთ-ერთ მიზეზად ის სახელდება, რომ ქვეყანას არა აქვს კორპორაციული მართვის კარგი სისტემა. კორპორაციის დირექტორები და მენეჯერები არ თვლიან საკუთარ თავს აქციონერების წარმომადგენლებად, მათ წინაშე ანგარიშვალდებულებებად და ხშირად პირად გამორჩენას იღებენ აქციონერების ან კომპანიის ხარჯზე [6, გვ. 17].

სათქმელია ისიც, რომ რთულმა და მკაცრმა საგადასახადო კანონმდებლობამ საქართველოში გამოიწვია ხელმძღვანელობის მახინჯი პრაქტიკის დანერგვა, კერძოდ, კი ის, რომ კომპანიის დირექტორები იძულებული გახდნენ შემოეღოთ შავი და თეთრი ბუღალტერია.

2008 წელს საერთაშორისო საფინანსო კორპორაცია IFC-მა საქართველოს 150 კომპანიაში ჩაატარა კორპორაციული მართვის კვლევა. ასეთივე კვლევა მას ჩატარებული ჰქონდა 2004 წელსაც. ბოლო გამოკვლევით აღმოჩნდა, რომ "ქართული კომპანიების კორპორაციულ მართვაში სასურველი ცვლილება განხორციელდა ბოლო 4 წლის განმავლობაში, მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა კორპორაციული მართვის შესახებ ცოდნა და ერთგულება" [7, გვ. 8]. მაგრამ "ცოდნასა და ერთგულებაში" პროგრესი არ არის საკმარისი. დარღვევები იყო და კვლავაც რჩება კორპორაციული მართვის მთელ რიგ საკითხებში, კერძოდ:

1. **კონცენტრირებული მფლობელობაში.** 90-იანი წლების დასაწყისში გვხვდებოდა შედარებით დისპერსული მფლობელობის სტრუქტურა. მეორე მხრივ, კომპანიების უმრავლესობაში აქციების გადაცემა მეორად ბაზარზე განაპირობებდა მფლობელობის დიდ კონცენტრირებას აქციონერთა მცირე ჯგუფის – ძირითადად სახელმწიფო კომპანიების ყოფილი დირექტორების ხელში. ბევრ ქართულ კომპანიას ამჟამადაც აკონტროლებს აქციონერთა მცირე ჯგუფი. ასეთი კონცენტრირებული მფლობელობის სტრუქტურა ხშირად არღვევს მცირე აქციონერთა უფლებებს.

2. **მფლობელობა და კონტროლის გაყოფა.** მაკონტროლებელი აქციების უმრავლესობა ისევე მოქმედებს, როგორც კომპანიის გენერალური დირექტორი და სამეთვალყურეო საბჭოშია წარმოდგენილი. იმ კომპანიებსაც კი, რომლებიც ერთმანეთისაგან გამოყოფენ მფლობელობას და კონტროლს, ხშირად ეს მხოლოდ ქაღალდზე აქვთ დაწერილი. ასეთ კომპანიებს, როგორც წესი, აქვთ ანგარიშვალდებულებისა და კონტროლის სუსტი სტრუქტურები, მაკონტროლებელი აქციონერების უმრავლესობა ზედამხედველობას უწევს საკუთარ თავს დირექტორის და სამეთვალყურეო საბჭოს წევრის როლში.

3. **მოუქნელი ჰოლდინგური სტრუქტურები.** დარგების უმრავლესობაში ძირითადი ბიზნეს-ჯგუფები, ჰოლდინგური კომპანიების სახით, აკონტროლებენ კომპანიებს. მიუხედავად იმისა, რომ ჰოლდინგური სტრუქტურები შეიძლება ემსახუროდნენ სამართლებრივ მიზნებს, კომპლექსურ ბიზნეს-სტრუქტურებს, აქციების ჯვარედინ მფლობელობას, პირამიდულ სტრუქტურებს და სხვა მექანიზმებს, მას შეუძლია მფლობელობის ბუნდოვანი სისტემის შექმნა, რის გამოც კომპანია რთულად გასაგები ხდება აქციონერებისათვის.

4. **გამოუცდელი და არაადეკვატური კორპორაციული ორგანოები.** 1994 წლის კანონმდებლობით კორპორაციებს მკაცრად ევალებოდათ სამეთვალყურეო საბჭოსა და აღმასრულებელი საბჭოს არსებობა. 2008 წელს კანონში "მეწარმეთა შესახებ" სამეთვალყურეო საბჭოს არსებობა სავალდებულო გახდა მხოლოდ რამდენიმე შემთხვევაში. ყველა სხვა შემთხვევაში, კომპანიამ თვითონ უნდა გადაწყვიტოს შექმნას თუ არა სამეთვალყურეო საბჭო. გარდა ამისა,

თუ კომპანიის წესდება ამის საშუალებას იძლევა, დირექტორები შეიძლება იყვნენ სამეთვალყურეო საბჭოს წევრებიც. ეს ის პირობაა, რომლის დროსაც დირექტორი როგორც სამეთვალყურეო საბჭოს წევრი კონტროლს უწევს დირექტორის როლში თავის საქმიანობას. ცხადია ასეთი კორპორაციული ორგანოები არც დამოუკიდებელი არიან და არც სიცოცხლისუნარიანნი.

5. სამართლებრივი და მარეგულირებელი ბაზა. საქართველოს კორპორაციული მართვის სამართლებრივი ბაზა ჩამოყალიბების სტადიაშია. მართალია არსებობს რამოდენიმე ნორმატიული დოკუმენტი, მაგრამ ეს საკმარისი არ არის. სწორედ ამიტომ არის მთელი რიგი დარღვევები ქართულ კორპორაციათა მართვაში. მაგალითად, სამეთვალყურეო საბჭოს წევრების შრომის ანაზღაურების სიდიდეს უნდა განსაზღვრავდეს საერთო კრება, ფაქტიურად კომპანიათა 50%-ში მათი შრომის ანაზღაურება ფიქსირებულია, დივიდენდების გაცემის შესახებ საბოლოო გადაწყვეტილება უნდა მიიღოს აქციონერთა საერთო კრებამ სამეთვალყურეო საბჭოს და დირექტორატის რეკომენდაციების საფუძველზე, სინამდვილეში ქართულ კომპანიების 8%-ში ამას იღებს დირექტორთა საბჭო, 53,3%-ში სამეთვალყურეო საბჭო და მხოლოდ 40,7%-ში საერთო კრება, კომპანიაში კაპიტალის გაზრდის გადაწყვეტილება კანონით უნდა მიიღოს აქციონერთა კრებამ, გამოკვლევებით კი დადგინდა, რომ კომპანიათა 50,7%-ში ამ გადაწყვეტილებას იღებს სამეთვალყურეო საბჭო და ა. შ. [7, გვ. 34, 89, 102].

IFC-ის გამოკვლევით ისიც დადგინდა, რომ საქართველოს კომპანიების მხოლოდ 50%-შია ხელმისაწვდომი აქციონერების მიერ ბალანსის გაცნობა, 41,3%-ში – მოგება-ზარალის ანგარიშის გაცნობა, 25,3%-ში – კაპიტალის ცვლილებების გაცნობა, 19,3%-ში აქციათა საკონტროლო პაკეტის მფლობელ აქციონერთა ვინაობის გაცნობა, 16-18%-ში დირექტორების და სამეთვალყურეო საბჭოს წევრების შრომის ანაზღაურების გაცნობა და ა. შ. [7, გვ. 51]. ამის გარდა, დარღვევებია ინფორმაციის საჯაროობაში, გარიგებების დადებაში, აუდიტის კომიტეტის შექმნაში და მრავალი სხვ.

პრობლემები, რაღა თქმა უნდა, საზღვარგარეთის კომპანიებსაც აქვთ, მაგრამ ჩვენთან ეს პრობლემები მეტია. ამას ალბათ საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის სიახლეც და მისდამი მოუმზადებლობაც უწყობს ხელს. კვლავაც გრძელდება საბჭოური სინდრომი - ნათესავების და მეგობრების მიღება სამსახურში, გარიგებების დადება და ქონების შექმნა სხვისი სახელით და მრავალი სხვ. ყოველივე ამის აღმოფხვრა იოლი არ არის. ამას დროც სჭირდება და მოწესრიგებული სამართლებრივ-მარეგულირებელი ბაზაც.

იმ ფაქტორების რიცხვში, რომლებიც ხელს უშლიან კორპორაციული მართვის სრულყოფას, ქართული კომპანიები, პირველ რიგში, ასახელებენ ფინანსური სახსრების ნაკლებობას, ინფორმაციის და ცოდნის ნაკლებობას და კვალიფიციური სპეციალისტების დეფიციტს [7, გვ. 15]. ჩვენ ვეთანხმებით კომპანიათა მესვეურებს მეორე და მესამე მიზეზების რეალობაში, მაგრამ არ ვეთანხმებით პირველ მიზეზში, რადგან ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ფინანსური სახსრების ნაკლებობა არ უნდა უშლიდეს ამ საქმეს ხელს, რადგანაც სწორედ კორპორაციული მართვის სრულყოფის ძირითადი ასპექტი გარედან კაპიტალის შემოდინების უზრუნველყოფასთან არის დაკავშირებული.

2009 წლის 23 სექტემბერს საქართველოს ბანკების ასოციაციამ მიიღო კორპორაციული მართვის კოდექსი კომერციული ბანკებისთვის. ეს არის ნებაყოფლობითი კოდექსი, რომელიც ემყარება პრინციპს "დაემორჩილე ან განმარტე". კოდექსი სარეკომენდაციოა კომპანიებისთვისაც. იგი ემყარება "ეთგო"-ს და კორპორაციული მართვის ბაზელის პრინციპებს და მსოფლიო საუკეთესო პრაქტიკას, ისეთ საკითხებში, როგორცაა: აქციონერთა უფლებები, ინფორმაციის გამჟღავნება, კორპორაციული მართვის ორგანოები, შიდა კონტროლი, რისკების მართვა და მრავალი სხვ.

ამ საკითხში ჩვენი რეკომენდაცია იმაში მდგომარეობს, რომ მოცემული პრინციპების დანერგვა ნებაყოფლობითი კი არა, არამედ სავალდებულო იყოს (როგორც კომერციული ბანკებისთვის, ისე კომპანიებისთვისაც). ჩვენს ამ მოსაზრებას ის საფუძველი აქვს, რომ ჩვენი ეკონომიკა იმყოფება გარდამავალ ეტაპზე, ჩვენი კომპანიების მმართველი ადამიანების ფსიქოლოგიაც

ჯერ-ჯერობით მთლიანად არ არის გადაწყობილი საბაზრო ფსიქოლოგიაზე და მათთვის უფრო გამოდგება შესასრულებლად სავალდებულო კოდექსი და არა სარეკომენდაციო კოდექსი. ეს უნდა გაგრძელდეს მანამ, სანამ საქართველო არ გადავა სრულყოფილ საბაზრო ეკონომიკაზე და მისი კომპანიების მმართველი პერსონალის ფსიქოლოგიაშიც საბოლოოდ არ აღმოიფხვრება საქმისადმი ზერელე დამოკიდებულების, დაუდევრობის, უპასუხისმგებლობის და დაქვემდებარებულ პირთა ინტერესების უგულვებელყოფის საბჭოური სინდრომი.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ლ. ჭანტურია. კორპორაციული მართვა და ხელმძღვანელთა პასუხისმგებლობა საკორპორაციო სამართალში, თბ., "სამართალი", 2006
2. მეწარმეობა საქართველოში, სტატისტიკური ინფორმაცია, თბ., 2010
3. კორპორაციული მართვის სახელმძღვანელო, საქართველო, საერთაშორისო საფინანსო კორპორაცია - IFC, სექტემბერი, 2010
4. OECD Principles of Corporate Governance OECD, 2004
5. Mck;nsey & Corpany, Global Investor Opinion survey, Lul, 2002
6. Corporate Governance in Eurazia: A Comparative Overview OECD, 2004
7. კორპორაციული მართვის კვლევა საქართველოს კომპანიებში, საერთაშორისო საფინანსო კომპანია - IFC, თბ., 2008

Manana Kharkhel

Technical University of Georgia,
PhD in Economics, Associated Professor

The Legal Aspects of Corporate Management In Georgia

Summary

In Manana Arkheli's article :”The legal aspects of Corporate management in Georgia” it is discussed about the modern stage of Georgian corporate management and the necessity of its improvement .It is also analysed the backward of corporate management in Georgia compared with the practice of foreign countries. The regulation basis of this subject isn't formed perfectly ,therefore the shareholders and corporate managers guard their own interests and act to change the situation effectively.

It is said In Manana Arkheli's article that there were many facts to break the law in corporate management in Georgia and foreordained the ways to improve the situation.

ლოიდ ქარჩავა

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი, ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი.

საერთაშორისო ბიზნესკომუნიკაცია და მისი პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე

საერთაშორისო ბიზნესკომუნიკაციის როლი და მნიშვნელობა ბიზნესში განსაკუთრებით გაიზარდა ბოლო ათწლეულებში. ეს გამოწვეულია იმ ტენდენციით, რომ ფირმები თავიანთი პროდუქციისა და მომსახურების რეალიზებას ახდენენ არა მხოლოდ იმ ქვეყანაში, სადაც იწარმოება პროდუქცია, არამედ მის ფარგლებს გარეთაც. ვაჭრობა სხვადასხვა ქვეყნებს შორის ათასი წლის წინაც მიმდინარეობდა, მაგრამ XX საუკუნის მორე ნახევრიდან ამან სისტემატური ხასიათი მიიღო და ეს პროცესი ყოველდღიურად ღრმავდება.

საერთაშორისო ბიზნესკომუნიკაცია თავისი შინაარსით საწარმოთაშორისი კომუნიკაციის მსგავსია. მათ შორის განსხვავება იმაშია, რომ საწარმოთაშორისი კომუნიკაციის დროს ურთიერთობა მიმდინარეობს ერთი ქვეყნის ფარგლებში, ხოლო საერთაშორისო კომუნიკაციების დროს ურთიერთობებში შედის ორი ან რამდენიმე ქვეყნის ეკონომიკური აგენტი. მიუხედავად ფიზიკურად მეტი სიშორისა ორ კომუნიკანტს შორის, აქაც შეიძლება შეგვხვდეს კომუნიკაციის ანალოგიური ფორმები და საშუალებები, როგორც საწარმოთაშორისი კომუნიკაციების დროს. რაც შეეხება მიზანს, ის ერთიდაიგივეა ორივე შემთხვევაში – ესაა პროდუქციის, მომსახურების ყიდვა-გაყიდვა ხელსაყრელ პირობებში.

საერთაშორისო ბიზნესკომუნიკაციას ადგილი აქვს როგორც საქონლის იმპორტის შემთხვევაში, ისე ექსპორტის დროს. ორივე შემთხვევაში ესაა ბიზნესგარიგება ორი ან მეტი სხვადასხვა ქვეყანაში განთავსებული სავაჭრო-სამრეწველო ფირმებს შორის. ორ ეკონომიკურ სუბიექტს ეკონომიკური თანამშრომლობის დასაწყებად, ბუნებრივია ესაჭიროება გარკვეული შეთანხმება, რომელიც ორივე მხარის მოთხოვნებსა და ინტერესებს აკმაყოფილებს. მაგრამ როდესაც ანალოგიური თანამშრომლობა მიმდინარეობს სხვადასხვა ქვეყანაში განლაგებულ ფირმებს შორის, მათ ექმნებათ დამატებითი წინააღმდეგობები, ვიდრე ერთ ქვეყანაში მოქმედ ფირმებს. ესაა ამა თუ იმ ქვეყნის ეროვნული, ტრადიციული, კულტურული, ენობრივი და სამართლებრივი განსხვავებები.

ამა თუ იმ საზოგადოებაში ქვეყნის სხვადასხვა ნორმებია, რომელიც მათი კულტურის მაჩვენებელია. მართალია, თითოეული ადამიანი ინდივიდუალურია, მაგრამ არის გარკვეული ჩვევები და კულტურა, რომელიც ამა თუ იმ ჯგუფის ადამიანებს დროთა განმავლობაში ჩამოყალიბდათ ისევე, როგორც ცალკეულ ქვეყნებს. მაგალითად, იაპონური სიტყვა – “ჰაი”, რომელიც “დიახს” ნიშნავს, თურმე ყოველთვის არ ნიშნავს თანხმობას, რის გამოც, მათივე თქმით, ამერიკელები პირველ ხანებში ხშირად შეცდომაში შედიოდნენ მოლაპარაკებების დროს[2, გვ.73].

როცა ბიზნესი ქვეყნის ფარგლებს გარეთ გადის, და დღეს მარტო შიგა ბაზრის იმედად დიდ ბიზნესს ვერ გააკეთებ, იქ აუცილებელია ადგილობრივი ეროვნული ხასიათების გათვალისწინებაც. თუ ძალიან ჩავლრმავდებით ეროვნულ და ეთნიკურ ნიშან-თვისებებს, შევნიშნავთ, რომ ყოფილ საბჭოთა კავშირშიც ათწლეულების მანძილზე ჩამოყალიბდა ერთიანი საბჭოთა კულტურა. ამავე დროს, ადამიანები ინარჩუნებენ უძველეს ტრადიციებსა და ტრადიციულ ნიშან-თვისებებს. ეს შესამჩნევი ხდება თუნდაც საქართველოს მაგალითზე კუთხეების მიხედვითაც.

ყოველივე ამის ცოდნა იმიტომ არის კარგი, რომ როცა იგი თანამოსაუბრის ეროვნული თუ კუთხური ხასიათი და შენ გაითვალისწინებ თუ რა ესიამოვნება მას, შეხვედრა გაცილებით წარმატებით დამთავრდება. გარდა ამისა, ამა თუ იმ პროდუქციაზე სარეკლამო კლიპის მომზადებისას გასათვალისწინებელია იმ აუდიტორიის ეროვნული კულტურა და ხასიათი, ვისთვისაც იგი არის გათვლილი. წინააღმდეგ შემთხვევაში რეკლამამ შეიძლება უკუშედეგი აჩვენოს, რისი მაგალითებიც საკმაოდაა მსოფლიოში ბიზნესის პრაქტიკაში. ეს კი საერთაშორისო ბიზნესკომუნიკაციების ერთგვარ ბარიერად ითვლება, რომელიც **კულტურული ბარიერის** სახელითაა ცნობილი.

მაგალითად, 1980 წელს კომპანია “ფი ენდ ჯი“-მ (P&G) „ქემის“ საპონი შეიტანა იაპონიაში, რამაც მას სერიოზული პრობლემები შეუქმნა. რეკლამაში ნაჩვენებია იყო, რომ იაპონელი მამაკაცი შედიოდა სააბაზანოში, სანამ მისი მეუღლე შხაპს იღებდა. ქალი თავისი ახალი საპნის შესახებ იწყებდა საუბარს, მაგრამ კაცი მას მხარზე ხელს კრავდა და მიანიშნებდა, რომ საპონზე საუბრის გუნებაზე არ იყო. ეს რეკლამა პოპულარული იყო ევროპაში, მაგრამ მიუღებელი აღმოჩნდა ტრადიციების მიმდევარი იაპონელებისათვის, რადგანაც მათ ცუდ ტონად აღიქვეს ის, რომ მამაკაცი ცოლს უხეშად ექცევა. [3, გვ. 542]

მსგავსი ბარიერების გათვალისწინება აუცილებელია საერთაშორისო ბიზნესკომუნიკაციების სტრატეგიის დაგეგმვის დროს, რათა თავიდანვე იქნას აღმოფხვრილი მოსალოდნელი გაუგებრობები.

საერთაშორისო ბიზნესკომუნიკაციის ბარიერად მიჩნეულია ასევე, **წყაროს ეფექტი**, რაც გულისხმობს პროდუქციის მწარმოებელი ქვეყნის, ანუ წარმოშობის, წყაროს მიმართ იმ ქვეყნის მომხმარებლის დამოკიდებულებას, სადაც ეს პროდუქცია არის შეტანილი სარეალიზაციოდ. წყაროს ეფექტი საერთაშორისო ბიზნესკომუნიკაციაზე უარყოფით გავლენას ახდენს მაშინ, როდესაც სავაჭრო ქვეყნის პოტენციურ მომხმარებელს უცხოურ ფირმებზე საწინააღმდეგო შეხედულება გააჩნია. ამის მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ ის, რომ 1990-იან წლებში „იაპონური დარტემის ტალღამ“ გადაუარა ამერიკას. იაპონური კომპანიები სწუხდნენ იმის გამო, რომ ამერიკელი მომხმარებელი მათ პროდუქტს ნეგატიურად ღებულობდა. ამიტომ გადაწყვიტეს ისეთი რეკლამის გაკეთება, რომელშიც აისახა თუ რამდენად „ამერიკული“ გახდა მათი პროდუქცია. [3, გვ. 542]

აი, კიდევ ერთი მაგალითი, თუ როგორ შეძლება წყაროს ეფექტით გამოწვეული ბარიერის დაძლევა სწორი რეკლამით. 1999 წელს საფრანგეთში ჯონ ბოვანი გმირად აღიარეს იმის გამო, რომ მან „მაკდონალდის“ შენობა დაანგრია. ფრანგულმა „მაკდონალდსმა“ მას ისეთი რეკლამით უპასუხა, სადაც ნაჩვენებია იყო, რომ ამერიკელი ვერ მიხვდა, თუ რატომ იყენებდა ფრანგული მაკდონალდის ადგილობრივ და არა გენმოდინფიცირებულ პროდუქციას. ამ რეკლამის დადებითი ზეგავლენის შედეგად „მაკდონალდის“ ფრანგული წარმომადგენლობა მსოფლიოს ყველაზე ძლიერი ფილიალების რიცხვში აღმოჩნდა.

მიუხედავად ზემოთ ხსენებული უარყოფითი მომენტებისა, წარმატებული კომპანიები მოგების დიდ ნაწილს სწორედ დადებითი წყაროს ეფექტიდან ღებულობენ. ასეთ შემთხვევაში ფირმა პირიქით, ხაზს უსვამს პროდუქციის უცხოურ წარმომავლობას. მაგალითად, შვეიცარიული საათი, იაპონური ელექტროტექნიკა, ფრანგული ღვინო, იტალიური ტანსაცმელი, გერმანული მანქანები და სხვა თითქმის ყველა ქვეყანაში მიღებულია.

რაც შეეხება **ხმაურის დონეს**, ის წარმოადგენს პოტენციური მომხმარებლის მოსაზიდად კონკურენტული გზავნილების რაოდენობას და ის ქვეყნების მიხედვით განსხვავებულია. მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში, სადაც კონკურენცია მაღალია, ხმაურის დონეც დიდია. მიუხედავად იმისა, რომ ფირმები განვითარებად ქვეყნებშიც იბრძვიან მომხმარებლის ყურადღების მისაქცევად, აქ ნაკლები ძალისხმევა იხარჯება და შესაბამისად, ხმაურის დონეც დაბალია. [3, გვ. 543]

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ საერთაშორისო ბიზნესკომუნიკაციების დროს დამატებით ბარიერებად შეიძლება ჩაითვალოს საკანონმდებლო ნორმატიული ბაზის განსხვავება ქვეყნებს შორის. ბუნებრივია, რომ თითოეულ ქვეყანაში განსხვავებული საკანონმდებლო ნორმატიული ბაზაა და მათ შორის ბიზნესის სფეროშიც. როცა ფირმის ხელმძღვანელობა გეგმავს საკუთარი პროდუქციის ექსპორტს ამა თუ იმ ქვეყანაში, მან აუცილებლად უნდა გაითვალისწინოს ზემოთ-ხსენებული ბარიერების გარდა სამართლებრივი ბარიერები, რომელიც შეიძლება მას დახვდეს უცხო ქვეყანაში. მაგალითად, დაწყებული საბაჟო გადასახადიდან, აქციზის, საშემოსავლო თუ სხვა სახის გადასახადები. ზოგიერთი ქვეყანა საკუთარი პროდუქციის დაცვის მიზნით აწესებს იმდენად მაღალ გადასახადებს იმპორტულ საქონელზე, რომ ადგილობრივზე ძვირი გახდეს სარეალიზაციო ფასი, ეწევა პროტექციონისტულ პოლიტიკას. ამ ბარიერის გადალახვა მხოლოდ შესაბამისი ინფორმაციის მოპოვებით არის შესაძლებელი, რათა სათანადოდ იქნას შესწავლილი პოტენციური უცხო ქვეყნის ბაზარი ამ ბარიერების გათვალისწინებით. ამ პრობლემის გადაწყვეტას გარკვეულწილად ხელს უწყობს მსოფლიოს სავაჭრო ორგანიზაცია, სადაც ამ ორგანიზაციაში მონაწილე ქვეყნები თანხმდებიან ერთიან წესებზე უცხო ქვეყნის პროდუქციის შეტანისას თავიანთ ქვეყნებში და პირიქით.

დღეისათვის ინტერნეტი საშუალებას იძლევა საჭირო ინფორმაციების მოსაპოვებლად, თუნდაც სხვა ქვეყანაში, მაგრამ მისი სრულფასოვნად გასაგებად როგორც პროფესიონალური, ასევე ენის ცოდნაა საჭირო. აქ კიდევ ერთი – ენობრივი ბარიერი იჩენს თავს.

ენის არასრულფასოვანი ცოდნა, ეს სერიოზული ბარიერია. ენის არცოდნა ნიშნავს, რომ შენ ვერ ეუბნები შესაძლო პარტნიორს, რა გინდა მისგან და რას სთავაზობ სანაცვლოდ. ამის გარეშე კი მოლაპარაკება ვერ შედგება. თარჯიმნის აყვანა შესაძლებელია, მაგრამ პარტნიორებს

უშუალო ურთიერთობა სჭირდებათ, ხშირად ისინი ისეთ გარიგებებს აწარმოებენ, რომ მათ შორის საუბარს მესამე პირი არ ესწრება. აქ ურთიერთდობის ფაქტორი დიდ როლს ასრულებს. შუამავალის შემთხვევაში კი ნდობის ფაქტორის ხარისხი ბუნებრივია, კლებულობს.

საქართველოს ხელისუფლების მიერ გადადგმული ნაბიჯები სკოლების კომპიუტერიზაციისა და ინგლისური ენის შესწავლის გაძლიერებისაკენ უდაოდ პროგრესული, დროული და აუცილებელი ნაბიჯია ამ სახის ბარიერების გადასალახავად. შესაბამისად, კარგი იქნება იგივე პოლიტიკის გატარება პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში თუ სხვა ქვეყნებში, სადაც ჯერ კიდევ დაბალია კომპიუტერის მოხმარების დონე და სუსტად არის საერთაშორისო ენის - ინგლისური ენის სწავლება, რაც ხელს შეუწყობს ამ ქვეყნების ინტეგრაციას მსოფლიოს ერთიან ეკონომიკურ სივრცეში.

დასკვნის სახით შეიძლება ვთქვათ, რომ საერთაშორისო ბიზნესკომუნიკაციის ძირითად პრობლემურ საკითხად, უფრო ზუსტი იქნება რომ ვთქვათ, ბიზნესკომუნიკაციის ბარიერებად გვევლინება ზემოთ ხსენებული კულტურული ბარიერი, წყაროს ეფექტი, ხმაურის დონე, საკანონმდებლო ნორმატიული ბაზა და ენობრივი ბარიერი. თითოეული მათგანი დაძლევალია, ისე როგორც ნებისმიერი სხვა პრობლემა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ამინოვი ი.ი. ერიაშვილი ნ.დ. საქმიანი ურთიერთობის ფსიქოლოგია. „სამართლიანი საქართველო“, თბილისი, 2009 წელი
2. ქარჩავა ლ., ბიზნესკომუნიკაციების განვითარების გლობალური ტენდენციები და საქართველო, ჟურნალი „ახალი ეკონომისტი“, N4, 2010 წელი
3. შენგელია თ., გლობალური ბიზნესი, „ახალი საქართველო“, თბილისი, 2010 წელი
4. შენგელია თ., საერთაშორისო მენეჯმენტი, „ახალი საქართველო“, თბილისი, 2012 წელი
5. ჩაჩანიძე გ., ნანობაშვილი ქ., ბიზნეს-კომუნიკაცია, სტუ, თბილისი, 2009 წელი
6. Рейфе А. Е. *Эффективность стратегий интегрированных бизнес-коммуникаций предпринимательских структур в условиях глобализации.* Санкт-Петербург: 2008
7. www.businesscommunication.com

Loid Karchava

Caucasus International University, Associated Professor,
Doctor of Business Administration (PHD)

International Business Communication and Its Problems for Contemporary Stage

Summary

In the article is consideration the role and significance of international communication in business. Its role in the second part of XX century was grow exceptionally and is increase every day. At the same time, international business communication has some barriers. They are presented in the article as problems of the international business communication.

As barriers of international business communication considered: 1) **Cultural barrier**, which means negative dependence to the imported goods by the foreign countries populations. The advertisements made on the goods are incompatible in the several countries for the difference national characters and originality; 2) **Effect of source**, which means dependence of the consumer in the country, where the production is carry in for the realization, to the product's manufacture country, to the origin, to the source of product; 3) **Noise level** is a messages quantity for bringing to the potential consumers. By the author considered as international business communication's barriers also **difference law base** in the different countries and **language barrier**. In the present article is given the ways for crossing each barriers.

პოსტკრიზისული კონტექსტუალური გადაწყვეტილებები ბიზნეს ორგანიზაციებში

პოსტკრიზისული კონტექსტი ახალ გამოწვევებს სთავაზობს კომპანიებსა თუ ამ დარგის ექსპერტებს. კონტექსტუალური გადაწყვეტილებები ბიზნესორგანიზაციებში მოიცავს გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ორი ძირითადი ასპექტის გათვალისწინებას:

1. კონტექსტში ორიენტაციის სწორად გადაწყვეტა;
2. ორიენტაციის უზრუნველყოფი გადაწყვეტილებების მიღება.

მნიშვნელოვანია წარმატების დეტერმინანტთა სწორად გაანალიზება და დანერგვა. ხშირად იყენებენ ისტორიული ანალიზის, პროგნოზირების, თუ ანალოგიების ანალიზის მეთოდებს. მეცნიერებმა აშშ-ს და აგრეთვე თანამედროვე ბიზნესის წარმატების განმსაზღვრელ ფაქტორთა შორის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან დეტერმინანტად მიჩნიეს მათი მრავალი რაკურსით გაფართოების უნარი. რამდენიმე ათეული წელია ბიზნესის ფარგლები ფართოვდება განვითარებადი ქვეყნების ზრდის შესაბამისად. ეს უკანასკნელნი ხსნიან ბაზრებს კორპორაციებისთვის, რომლებიც ქმნიან ფილიალებს და ითვისებენ როგორც სამომხმარებლო, ასევე იაფი რესურსების ბაზრებს. ეს პროცესები დაკავშირებულია როგორც ტრანსნაციონალური კორპორაციების უკონტროლო ზრდასთან, აგრეთვე კორპორაციათა ორგანიზაციული და მმართველობითი სტრუქტურების გართულებასთან და გადაწყვეტილების მიღების კონტექსტის მუდმივ ცვლილებებთან.

მიუხედავად მუდმივი პრაქტიკისა, კომპანიებს დღესაც უჭირთ ცვლილებებთან გამკლავება. ნიშანდობლივია, რომ რეცესია უპირატესად უტევს განვითარებულ ქვეყნებს, ცვლის განვითარებადი ქვეყნების როლს მსოფლიო პროცესებში და ბაზრის საზღვრებს, რომლის პროგნოზირება უფრო და უფრო რთული ხდება.

ბოლო კრიზისის შემდეგ განვითარებადი ბაზრების საზღვრები გაფართოვდა. ასეთი ქვეყნების ზრდა დაფიქსირდა 2009 წელსაც კი, მიუხედავად ზოგადი რეცესიისა და იმისა, რომ კრიზისამდელი ზრდის მასშტაბები გაცილებით დიდი იყო. განვითარებადი ქვეყნებში ფუნქციონერმა კომპანიებმა ორიენტირები მიმართეს შიდა ბაზრებისკენ, ეს კი მთლიანად ცვლის მათ დამოკიდებულებას ყველა ტიპის ოპერაციისადმი.

ექსპერტები მიიჩნევენ, რომ განვითარებადმა ქვეყნებმა მოახერხეს კრიზისის პროგნოზირება და პრევენციული ღონისძიებების გატარება. მაგალითად, 2007 წელს, როცა უძრავ ქონებაზე ფასები კატასტროფულად იზრდებოდა, ჩინურმა სამშენებლო კომპანიამ „Vanke“ დაიწყო ბინებზე ფასების შემცირება და ცდილობდა მოესწრო გაყიდვა. 2008 წელს მან ააშენა ნაკლები სახლი და მყიდველებს, რომლებიც მყისიერად ან მოკლევადიან პერიოდში გადაიხდიდნენ საფასურს, სთავაზობდა ფასდაკლებებს. შედეგად, წლის ბოლოს, კომპანიის ფულადმა რეზერვებმა შეადგინა 20 მლრდ იენა.

განვითარებადი ქვეყნებში, კომპანიებს კრიზისის დამლევაში დაეხმარა სახელმწიფო პროგრამები. მაგალითად, 2008 წელს ჩინეთის მთავრობამ 586 მლრდ დოლარი გამოყო ანტიკრიზისული ღონისძიებებისათვის, რამაც რა თქმა უნდა, გაზარდა შიდა მოთხოვნა და მისცა ბიძგი მრავალ დარგს განვითარებისათვის. გამოიყო თანხები ინფრასტრუქტურული პროექტებისთვის, მეტროს, საავტომობილო გზების და ლიანდაგების მშენებლობისთვის. თუმცა იმ სფეროებში მოღვაწე კომპანიებმა, რომელიც შიდა ბაზარზე უკვე განვითარებული იყო, კრიზისი განიცადეს და დღეისათვის ცდილობენ მოიცვან სხვა სფეროები ან შექმნან უფრო ძვირადღირებული მცირე მოცულობის პროდუქცია. ამასთან, სამომავლოდ ყველა კომპანია

ითავისებს, რომ თუ ვერ შეძლო ბაზრის დიდი სეგმენტის ათვისება, განდევნილი იქნება კონკურენტების მიერ. მანქანათმშენებლობის სექტორში, კომპანიები, რომლებიც აწარმოებენ ავტომანქანებს 1.6 ლ-მდე ძრავის მოცულობით, ჩინეთის მთავრობა პირდება გადასახადების შემცირებას 50%-ით, რაც რა თქმა უნდა, მთლიანად შეცვლის ავტოინდუსტრიის სტანდარტებს ამ ქვეყანაში. BCG- ჯგუფის პეკინის ოფისის ხელმძღვანელი დევიდ მაიკლი თვლის, რომ ეს ინიციატივა მთლიანად შეცვლის ამ ინდუსტრიის თვისებრიობას, როგორც ადგილზე, ასევე სამყაროში. განვითარებად ქვეყნებში კრიზისმა შეცვალა სიტყვის – „ნორმა, ნორმატივი“ – შინაარსი. წარმატებული კონტექსტუალური გადაწყვეტილებების მაგალითებია აგრეთვე ის, რომ ჯერ კიდევ 2008 წლის დეკემბერში, ჩინურმა კომპანიამ „BYD Auto“-მ მსოფლიოში პირველმა შეძლო ჰიბრიდული ელექტრომობილის – F3DM – სერიული წარმოება, რომლის ფასი დღეისათვის 20 ათასი დოლარის ფარგლებშია. ინდურმა კომპანიამ „Tata Motors“-მა 2009 წელს აწარმოა მსოფლიოში ყველაზე იაფფასიანი (2 ათასი დოლარი) ავტომობილი „Nano“.

განვითარებად ქვეყნებში კრიზისმა განაპირობა შიდა კონკურენციის ზრდა. რადგან ექსპორტის მოცულობა შემცირდა, კომპანიები მეტოქეობენ შიდა ბაზრების დაპყრობისთვის. კონკურენცია კი ძლიერი კომპანიების წამოწევას და მათ განვითარების ახალ საფეხურზე დაწინაურებას შეუწყობს ხელს. ექსპერტები ვარაუდობენ „ახალი გიგანტების“ შექმნას, რომლებიც ბიზნესის ამინდს განსაზღვრავენ მომავალში. გასათვალისწინებელია, რომ განვითარებული ქვეყნების კომპანიებთან შედარებით მათ უპირატესობა უკვე ქონდათ, ფასისმიერი კონკურენციის თვალსაზრისით.

„ახალი გიგანტები“ ახორციელებენ აქტივების რესტრუქტურისაციას, უარს ამბობენ საეჭვო პროექტებზე, დივერსიფიკაციაზე, ამლიერებენ ბიზნესის ძირითად მიმართულებას, ორიენტაციას იღებენ „ექვსი სიგმის“ კონცეფციაზე, რათა იმუშაონ „უკეთ და იაფად“. ნიშანდობლივია, რომ განვითარებადი ქვეყნების კომპანიებმა კრიზისი აღიქვეს როგორც ხარჯების მეტად შემცირების მიზეზი. დღეისათვის, ისინი ცდილობენ გადახედონ სტრატეგიას, რათა არ დაუშვან გადახარჯვა, ეკონომიურად გამოიყენონ რესურსები. ამასთან, ჩინეთის, ინდოეთის, თურქეთის კომპანიები პერსონალის მიმართ მეტად მომთხზვნები გახდნენ, შეამცირეს სამუშაო ძალაზე მოთხოვნა, „გაყინეს“ ხარჯები, შეაჩერეს პრემიების სისტემა. კემბრიჯის უნივერსიტეტის ბიზნეს-სკოლის პროფესორი პიტერ უილიამსონი აღნიშნავს რომ „ინოვაციების დრო დადგა, რადგან გაიფადა რესურსები და განსაკუთრებით სამუშაო ძალა“.

ექსპერტი ანანდ რამანი კომპანიებს ურჩევს გაითვალისწინონ გარკვეული ფაქტები და რეკომენდაციები:

- აუცილებელია უარი თქვან ინვესტირებაზე დასავლეთის ქვეყნებში და განვითარების გზები იპოვონ განვითარებად სამყაროში. შესაბამისად, აქტუალური ხდება მუშაობა ახალ სეგმენტებზე, გასათვალისწინებელია, რომ პროვინციებში დასახლებულთა დაინტერესება პროდუქციით საკმაოდ რთულია.

- უნდა შეიცვალოს მართვის პრინციპები. ზოგი კომპანია უკვე დიდი ხანია საქმიანობს ჩინეთში და ინდოეთში. იქ ფუნქციონერი კომპანიები, რა თქმა უნდა, განსხვავებული ორგანიზაციული სისტემებია. შესაბამისად, საჭიროებენ მენეჯერებს („გლობო მენეჯერი“), ახლებურ მართვის სისტემას და მომავლის გლობალურ ოპერაციულ მოდელებს, რომელებიც ორგანიზაციას გადაიყვანენ სრულიად ახალ დონეზე.

- აქტუალურია კორპორაციების მხრიდან ზეგავლენის მოხდენის და შთანთქმის პროცესები. „ახალი გიგანტები“ ცდილობენ გახდნენ მსოფლიო ლიდერები. ლიკვიდურობის პრობლემების მოხსნისთანავე, იწყებენ დასავლეთის კომპანიების შესყიდვას, საფონდო ბირჟებზე წამყვანი აქტივების ღირებულების განახევრებასთან ერთად ცდილობენ სასაქონლო კომპანიების შესყიდვას, რომლებიც თავიანთი ბრენდებით უკვე დამკვიდრებულნი იყვნენ ბაზარზე.

2007 წელს საერთაშორისო გარიგებებში ლიდერობდა ინდური კომპანიები, თუმცა მომავალში მსგავსი ინიციატივები მეტი ექნება ჩინეთს, ბრაზილიას და რუსეთსაც, რადგან მათ მეტი საკუთარი კაპიტალი აქვთ. ინდოეთს კი ადრე აღებული ვალების გასტუმრება მოუწევს. შეინიშნება ბირჟებზე აქტივობები ბრაზილიის, ჩინეთის, ინდოეთის მხრიდან. თუმცა, პირველ ეტაპზე შეეცდებიან

შეიძინონ საშუალო ზომის კომპანიები და სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი ბიზნესები, რადგან მსხვილი უცხოური კომპანიების მართვა გაცილებით რთულია. სავარაუდოდ ჩამოყალიბდება არა გლობალური, არამედ საერთაშორისო კომპანიები. ისინი გლობალური კორპორაციის შექმნას ამჯობინებენ ჩამოყალიბონ რეგიონში რამდენიმე კომპანია.

„ახალი გიგანტები“ აქტიურად პარტნიორობენ უცხოურ კომპანიებთან, განსაკუთრებით ბუნებრივ რესურსებზე ხელმისაწვდომობისათვის. ამის მაგალითებია ჩინეთის განვითარების ბანკის მიერ ბრაზილიურ „Petrobras“-ისთვის გადახდილი კრედიტი 10 მლრდ დოლარის ოდენობით, ასევე ორი რუსული კომპანიისთვის, როგორცაა „Роснефть“-ის (15 მლრდ დოლარი) და „Транснефть“-ის (10 მლრდ დოლარი) დაკრედიტება 20 წლის განმავლობაში წლიური 15 მლნ. ტონა ნავთობის მიღების სანაცვლოდ.

- გასათვალისწინებელია, რომ ტრანსნაციონალური კორპორაციებისათვის სასარგებლო ხდება „ახალ გიგანტებთან“ თანამშრომლობა, რადგან განვითარებადი ქვეყნების მზარდ ბაზარზე შედევვა შეუძლებელია ადგილობრივი წარმომადგენლობის გარეშე. დასავლეთმა მათ უნდა შესთავაზოს გამოცდილება, ტექნოლოგიები და აქტივები. ასეთ სტრატეგიას დაერქვა ტრიანგულაცია. მსგავსი გარიგება შედგა იაპონურ ფირმა Kawasaki-სა და ინდურ Bajaj Auto-ს შორის. შეთანხმება ითვალისწინებდა ძვირადღირებული იაპონური მოტოციკლების გაყიდვების ხელშეწყობას ინდურ ბაზარზე და იაფი ინდური მოტოციკლების გაყიდვების მხარდაჭერას აზიურ ბაზრებზე, გარდა იაპონური ბაზრისა. აგრეთვე, წარმატებული ესპანური კომპანია „Telefynica“ ეხმარება ჩინურ „Huawei Technologies“-ს სატელეკომუნიკაციო აღჭურვილობის გაყიდვებში ლათინოამერიკულ ბაზრებზე.

- იზრდება „მწვანე“ ტექნოლოგიების დანერგვის მნიშვნელობა. კომპანიები აცნობიერებენ, რომ ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქციის წარმოების გარეშე ვერ გაიზრდება მათი გაყიდვების მოცულობა, და აგრეთვე ვერ შეძლებენ მიიღონ სათანადო ფასნამატი.

კრიზისამდე დასავლური კომპანიები თავდაპირველად შედიოდნენ განვითარებადი ქვეყნების ბაზრებზე პოპულარული, ან ვარდნის სტადიაზე მყოფი მოდელებით და მხოლოდ შემდეგ ქმნიდნენ ბრენდებს ამ ბაზრებისთვის. ამჯერად, მათ მოუწევთ თავიდანვე ზრუნვა კონკურენტუპირატესობის მოსაპოვებლად. პირველ რიგში, უნდა იზრუნონ „მწვანე“ პროდუქციის წარმოებაზე, რადგან განვითარებადი ქვეყნების ბაზრები მალე გაჯერებული იქნება მსგავსი პროდუქციით.

- აფრიკა ხდება კონკურენციის არენა „ახალი გიგანტებისთვის“, როგორც კი თავს გაართმევენ რეცესიის ეტაპს. ჯერ კიდევ 2006 წელს ვაჭრობის მოცულობა ინდოეთსა და აფრიკას შორის შეადგენდა 20 მლრდ დოლარს, ჩინეთთან კი 32 მლრდ დოლარს. ამ წელს ჩინეთის ინვესტიციებმა აფრიკაში შეადგინა 8 მლრდ დოლარი, ხოლო ინდოეთის – 2 მლრდ დოლარი. განვითარებული ქვეყნების გაჯანსაღება გაცილებით ხანგრძლივი პროცესი იქნება. აფრიკა ნაკლებად ინტეგრირებულია მსოფლიო ეკონომიკაში, მაგრამ რადგან აქვს აქტიური კავშირები აზიურ ქვეყნებთან, ზრდის ტემპებით გაუტოლდება აზიურ ქვეყნებს. Goldman Sachs-ის კვლევით, ასეთი სვლით, აფრიკის სამხრეთში 40 წელიწადში ერთ სულ მოსახლეზე (და არა მთლიანი მოცულობა) მთლიანი შიდა პროდუქტი იქნება მეტი, ვიდრე რუსეთში, ბრაზილიაში, ჩინეთში, ან ინდოეთში. გასათვალისწინებელია, რომ აფრიკის სამომხმარებლო ბაზარი არის დაახლოებით 1 მლრდ ადამიანი. მ.შ. ძვირადღირებული საქონლის მყიდველები – 50-150 მლნ ადამიანი; საშუალო მყიდველობითუნარიანი – 350-600 მლნ ადამიანია [მეტი ვიდრე ინდოეთში. (ინდოეთის ბაზარი სულ 1,1 მლრდ ადამიანს მოიცავს)]. ექსპერტები კომპანიებს ურჩევენ სწორედ ამ უკანასკნელ სეგმენტზე ორიენტირებას. აფრიკის შემთხვევაში მართალია საუბარია კონტინენტზე და არა ქვეყანაზე, მაგრამ ასევე ჩინეთი და ინდოეთიც შედგება მრავალი განსხვავებული რეგიონული, ეთნიკური და კულტურული ჯგუფისგან. შესაბამისად, კომპანიების დაინტერესება აფრიკისადმი ბუნებრივია. მაგალითად: ირლანდიური კომპანია Diageo აფრიკაში წარმატებით ყიდის ლუდს სახელწოდებით Guinness. კომპანიის ხელმძღვანელობა აცხადებს რომ აპირებენ აფრიკის ბაზარზე მეტად გამყარებას. აგრეთვე, აფრიკაში წარმატებით ფუნქციონირებენ: Coca-Cola, Unilever, Novartis, ასევე ჩინური და ინდური კომპანიები. ამ კომპანიებს ნაციონალურ ბაზრებზე მუშაობის დიდი გამოცდილება აქვთ.

ექსპერტებს განვითარებული ქვეყნების კრიზისიდან გამოსვლის ფაზების პროგნოზირებისას, აქვთ განსხვავებული ვარაუდები, იქნება ეს მყისიერი შემობრუნება, ნელი ტემპით გაუმჯობესება, თუ გაუმჯობესება-კრიზისების კასკადი, თუმცა ყველა თანხმდება, რომ განვითარებადი ქვეყნები და „ახალი გიგანტები“ ყოველი კრიზისის შემდეგ იქნებიან მეტად ძლიერები, მოხერხებულები და „მწვანეები“.

გლობალური ორიენტაციის საკითხებთან ერთად, მნიშვნელოვანია, შიდაორგანიზაციული სტრატეგიების განსაზღვრა, რომლებიც ახდენენ ორიენტირების უზრუნველყოფას. აქ მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ორგანიზაციული სისტემის სტრუქტურის გაუმჯობესება. თანამედროვე სამყაროში, გლობალურ ეკონომიკაში ჩართული კომპანიების მმართველობით სისტემას ძირითადად აქვს მატრიცული სახე, რაც მიუხედავად იმისა, რომ მის წინამორბედ სტრუქტურებს ჯობნის რთული სისტემების წარმართვაში, ახასიათებს საერთო ბიუროკრატიული სისტემების მახასიათებლები და ამასთან ერთად მინიმუმ ორმაგი დაქვემდებარების პრინციპი, რაც ნიშნავს, რომ კომპანიის ყოველ წევრი მინიმუმ ორი პირის წინაშე პასუხისმგებელია. ეს სისტემა, ასე თუ ისე, ამართლებს არაცვლად, სტაბილურ გარემოში, თუმცა წარუმატებელია მაშინ, როცა აუცილებელია ცვლად გარემოსთან ადაპტირება, შემოქმედებითი, არასტანდარტული გადაწყვეტილებების მიღება.

წარმატებული ლიდერები განუსაზღვრელობების პირობებში ორიენტირებულები ხდებიან არა სისტემის სქემაზე, არამედ გადაწყვეტილებებზე, ეფექტურობაზე, შესრულებასა და შედეგიანობაზე. ამისათვის, ისინი ახდენენ მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებების იდენტიფიცირებას და ზრუნავენ გადაწყვეტილების შესრულების ხარისხზე. კარგად ჩამოყალიბებულმა მატრიცამ შესაძლებელია ხელი შეუწყოს გადაწყვეტილების მიღების პროცესს. **Bain & Company** 2011 წლის ყველაზე წარმატებული საკონსულტაციო ფირმა გთავაზობს მატრიცული მმართველობითი სისტემის გაუმჯობესების შემდეგ პრინციპებს:

1. კომპანიამ უნდა შეძლოს უმნიშვნელოვანესი გადაწყვეტილებების და ღირებულებების იდენტიფიცირება. მათი მიკვლევა შესაძლებელია იმის გარკვევით, თუ რა ფინანსურ შედეგთან და ხარჯთან არის დაკავშირებული ესა თუ ის გადაწყვეტილება;

2. თანამშრომლების გაერთიანება პრიორიტეტების და პრინციპების ირგვლივ. კომპანიამ პერსონალი უნდა ჩააყენოს საქმის კურსში, თუ რა კონტექსტში უწევთ გადაწყვეტილების მიღება;

3. P&L (Profit&loss ანუ მოგება-დანაკარგების) შესაძლებლობების ანალიზი უნდა გახდეს მატრიცის განმსაზღვრელი ორიენტირი;

4. ნათლად უნდა იყოს გადმოცემული გადაწყვეტილების მიმღებთა როლები: უნდა დაკონკრეტდეს – ვინ იღებს გადაწყვეტილებას, ვინ განაგებს რესურსებს, ოპერაციულ გზას და შედეგებს.

5. შემუშავებული იქნას გადაწყვეტილების მიღების პროცესის დიზაინი, რომელიც მატრიცის განსხვავებულ ნაწილებს უყრის თავს მიზნის ირგვლივ.

6. კომპანია უნდა დარწმუნდეს, რომ ინფორმაცია ზუსტია, მათი ნაკადები – გამჭვირვალე, მხარდამჭერი სისტემები კი – გამართული;

7. აქტუალურია მომავალზე, პროფესიონალიზმზე ორიენტირებული („Will & skill Orientation“) პერსონალის განვითარება ორგანიზაციაში.

8. უნდა მოხდეს საერთაშორისო თანამშრომლობის მხარდაჭერა. უნდა გაიზომოს და დაჯილდოვდეს მთლიანი შედეგები, ამოცანები და არა მისი ცალკეული ნაწილის შესრულება.

9. აუცილებელია ლიდერების მხარდაჭერა სტიმულირება სწორი ქმედებებისათვის.

10. კულტურის მხარდაჭერა.

საკონსულტაციო კომპანიების მიერ მთავარი აქცენტები კეთდება ადამიანური რესურსების გონებრივი პოტენციალის გამოყენებაზე. მაკ კინზის საკონსულტაციო კომპანიის (McKinsey&Company) კვლევებში დასახელებულია ოთხი მიზეზი, რომლის გამოც ორგანიზაციებში საღი აზრის ჩახშობა ხდება. ესენია: ჩვეულებრივი სიგნალებით დაუინტერესებლობა; ყურადღების დეფიციტით გამოწვეული არეულობა; კორპორაციათა ქვაკუთხედების: კოორდი-

ნაციისა და მხარდაჭერის დეფიციტი; კომპანიის მიერ დიადი, გაურკვეველი, თამამი მიზნების დასახვა. ამავე კომპანიის რჩევით, აუცილებელია პერსონალი ფლობდეს ინფორმაციას ორგანიზაციის შესაძლებლობების შესახებ და თუ რა მიმართულებით შეძლებენ ღირებულებების დამატებას; კომპანიამ პასუხისმგებლობა უნდა აიღოს პერსონალის ინდივიდუალურ განვითარებაზე და პერსპექტივაზე; აუცილებელია შეფასების სისტემების გამართულობა, რათა ინფორმაციები რეალობის შესახებ იყოს დროული და ობიექტური; მნიშვნელოვანია აუდიტის, ეფექტიანობის შეფასების სისტემების გამართულობა, კოორდინაციის და მხარდაჭერის უზრუნველყოფა;

ბოსტონის საკონსულტაციო ჯგუფი წარმატების განმსაზღვრელ შიდა ფაქტორად მიიჩნევს ხანგრძლივადიანი განვითარების სტრატეგიის შემუშავებას – ორიენტაციის აღებას არა ბრძოლაზე არამედ ტალანტების შექმნაზე. შესაბამისად, მათი რეკომენდაციით კომპანიაში მნიშვნელოვანია: ა) შეიქმნას და განახორციელდეს ტალანტების შექმნის სტრატეგია და მათგან „ამონაგების“ მონიტორინგი; ბ) ლიდერები ორიენტირებულნი იყვნენ ტალანტების მხარდაჭერაზე, განსაკუთრებით საყურადღებოა საშუალო რგოლის მენეჯერებისადმი ყურადღება, რადგან ისინი ახდენენ ინფორმაციის ფილტრაციას, ყველა ტიპის გადაწყვეტილების განხორციელების უზრუნველყოფას; გ) ტალანტების მოძიება და აზრთა სხვადასხვაობის, მრავალფეროვნების უზრუნველყოფა; დ) ტალანტების განვითარების დაჩქარება; ე) მათი მოზიდვა და სოციალიზაცია – „შემოერთება“; ე) ტალანტებისათვის მიმზიდველი კულტურის შექმნა.

პოსტკრიზისული კონტექსტუალური გადაწყვეტილებები განსაზღვრავს ბიზნეს სუბიექტების წარმატებას. შესაბამისად, აქტუალურია, ორიენტაციათა სწორი განსაზღვრა და მათი უზრუნველყოფის ღონისძიებების მხარდაჭერა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Teresa Amabile and Steven Kramer: How leaders kill meaning at work, **Mc Kinsey & Company January 2012**
2. Paul Rogers and Jenny Davis-Peccoud: Decision Insights: Networked organizations: Making the matrix work, **Bain & Company 2011**
3. Ананд Раман: Опасные стратегии «новых гигантов», Глобализация, **Harvard Business Review –** Расия Октябрь, 2009 ст. 77-88
4. Jean-Michel Caye and Karin Hinshaw: Make Talent, Not War – From Serendipity to Strategy, **The Boston Consulting Group December, 2011**

Ekaterine Gulua
PhD in Economics,
Assistant Professor, TSU

The Post-Crisis Contextual Decisions in Business Organisations

Summary

The post-crisis contextual decisions in business organisations include foreseeing two main aspects:

1. Taking the right orientations;
2. Making decisions to support determined orientations;

According to the advice of experts the following circumstances should be taken into account during making contextual decisions:

1. It's better to refuse investing in the West and find the ways of company development in developing countries.
2. Management principles and methods need to be changed.
3. Influences and absorption processes are expected from “new giants”.
4. Cooperation with “new giants” becomes useful for transnational corporations.

5. The role and importance for competitiveness in the market of "green" technologies are growing.

6. Africa is becoming the arena of competition for "new giants".

What Bain & Company recommends must be considered: 1. Identify drive value in the business and which decisions are keys to unlock it. 2. Consolidate people around priorities and principles. Give people the context they need to make decisions. 3. Make P&L possibility to the matrix's dominant determinant. 4. Form clear decision roles: who decides, who rules input, operations and output. 5. Design decision processes that bring different parts of the matrix together. 6. Ensure consistent, transparent information flows, and support systems which secure them. 7. Develop people with the "will and skill" needed. 8. Support crossboundary collaboration. Measure and reward managers on overall performance, not just their piece. 9. Foster a leaders with right behaviors. 10. Support a performance culture.

Mc Kinsey & Company tries to convince that it is important to notice: insignificant signals; strategic attention to lack of disorder, corporate keystone kops; badly designed huge, frightening, difficult goals'.

According to the advice of Boston Consulting Group, companies must support to: talent management strategy and returns tracking; new contextual leadership models; talent sourcing and diversity; talent development acceleration; a culture to attract talents.

ლეილა მამულაშვილი

გორის სასწავლო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

გიორგი ყაზიშვილი

გორის სასწავლო უნივერსიტეტის მოწვეული სპეციალისტი

საერთაშორისო მარკეტინგის სპეციფიკა და სირთულეები

საერთაშორისო მარკეტინგი მოწოდებულია გადაწყვიტოს თანამედროვე მსოფლიოს სამეურნეო პროცესის მრავალი გლობალური პრობლემა. გასული საუკუნის 90-იან წლებში მსოფლიოში მოხდა მასშტაბური ეკონომიკური, პოლიტიკური და სოციალური ცვლილებები, რომლებიც აგრძელებენ თავის მოქმედებას მსოფლიო მეურნეობასა და მის ხარისხობრივ მახასიათებლებზე.

საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ეკონომიკური პროცესები მნიშვნელოვან ცვლილებებს იწვევენ საერთაშორისო მარკეტინგის განვითარებაში, ახდენენ რა მისი ახალი, უფრო მრავალსახოვანი ფორმების ფორმირებას. იცვლება არა მარტო მსოფლიო, არამედ მისი მსოფმხედველობაც.

თანამედროვე საერთაშორისო მარკეტინგის, მათი ქვესისტემების და ურთიერთქმედების განვითარებაზე უდიდეს გავლენას ახდენს მთელი რიგი ფაქტორთა სისტემა. სახელდობრ:

- მსოფლიო სოციალისტური სისტემის დაშლა, მრავალი ახალი სახელმწიფოს წარმოშობა, რომელთაც ბოლომდე განსაზღვრული არ აქვთ საკუთარი პოლიტიკა და ინტერესები;

- აღმოსავლეთ ევროპასა და დსთ-ს ქვეყნებში პოლიტიკური და ეკონომიკური კრიზისი, რომელიც მრავალ რეგიონში სამხედრო-პოლიტიკურ ფორმაში იზრდება (მდგომარეობა ბალკანეთში, კავკასიაში), მსოფლიო საფინანსო-საკრედიტო სისტემის კრიზისი;

- ტექნოლოგიური რევოლუცია;

- ენერგორესურსების, ეკოლოგიური და გაყიდვების პრობლემების გამწვავება;

- ნაციონალური მეურნეობების და მათი ეკონომიკური პოლიტიკის ურთიერთდამოკიდებულების გაძლიერება;

- ქვეყნებს შორის სისტემათაშორისი უთანხმოებების გადალახვა, რაც კონკურენციის მთავარ ფაქტორად აღიარებაში ვლინდება და უზრუნველყოფს შიდამეურნეობრივი განვითარების წონასწორობას.

თანამედროვე საერთაშორისო მარკეტინგის გლობალური განვითარების მნიშვნელოვან ელემენტს წარმოადგენს კონკურენციის გამწვავება. საწარმოები ხვდებიან კონკურენციის ისეთ პირობებში, როგორც მათ არასოდეს ახსოვთ. თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაცია გადამწყვეტ ფაქტორს წარმოადგენს საერთაშორისო მარკეტინგის განვითარებაში.

საერთაშორისო მარკეტინგის განვითარებაში მრავალი პრობლემაა, ისევე როგორც მრავალი კრიტიკაა მისი მისამართით. არსებობს მოსაზრება, რომ ის უარყოფითად მოქმედებს მომხმარებელთა კეთილდღეობაზე მაღალი ფასების, პროდუქციის თავსმოხვევის მეთოდის გამოყენების, უხარისხო ან გამოყენებისათვის არაუსაფრთხო პროდუქციის გაყიდვის, მიმოქცევაში დაუფეგმავი საქონლის გამოშვების პრაქტიკის გამოყენების და ასევე მომსახურების დაბალი დონის გამოყენების ხარჯზე.

მარკეტინგული საქმიანობის გამოცდილება ადასტურებს, რომ საერთაშორისო მარკეტინგს პრინციპულ და სტრუქტურულ გეგმებში არა აქვს რაიმე ძირეული განსხვავება მარკეტინგისაგან ეროვნულ ბაზარზე. სირთულე მდგომარეობს იმაში, რომ აქ რთულია საბაზრო ინფორმაციის მიღება, მოქმედებს შედარებით მრავალი რაოდენობის ფაქტორი, ტენდენცია და საბაზრო საქმიანობის სუბიექტი. რომელიმე ერთ ქვეყანაში შემუშავებული ქმედებები და მიდგომები შეიძლება სრულიად გამოუყენებელი იყოს სხვა ქვეყნისათვის.

მწარმოებლებისათვის უცხო ბაზარზე სულ უფრო ხშირად დგება მრავალი პრობლემა, რომელიც პრაქტიკულად დამახასიათებელია თითქმის ყველა ქვეყნისათვის. მათ რიცხვს მიეკუთვნება შემდეგი:

- ქვეყანაში პოლიტიკური არასტაბილურობა. მთავრობის და ეკონომიკასთან დაკავშირებული პოლიტიკის ხშირი ცვლა ხელს უშლის უცხოელი მწარმოებლების საინვესტიციო და საწარმოო საქმიანობას მოცემულ ქვეყანაში. უცხოელი მწარმოებლების საკუთრება შეიძლება ნებისმიერ დროს ნაციონალიზირებულ იქნას და ა.შ.

- ეკონომიკური განვითარების არასტაბილურობა, რომელსაც თან ახლავს წარმოების დაქვეითება, მაღალი ინფლაცია და ეროვნული ვალუტის დაბალი გაცვლითი კურსი;

- საკმაოდ მნიშვნელოვანია მრავალი ქვეყნის საგარეო ვალეები და აქედან გამომდინარე მათი დაბალი გადახდისუნარიანობა;

- არასასურველი, მცისე სამთავრობო მოთხოვნები უცხოურ კაპიტალთან მიმართებაში: მაგ. შიდა პარტნიორის დიდი წილის მოთხოვნა ერთობლივ საწარმოებში, ფირმის ხელმძღვანელობაში წარმომადგენლის ყოლა, ტექნოლოგიური და სხვა საიდუმლოებების გადაცემის მოთხოვნა, მოგების გატანაზე შეზღუდვების არსებობა.

- ტარიფები და სხვა საბაჟო შეზღუდვები, რომელსაც ხშირად იყენებენ მთავრობები სამამულო წარმოების მხარდასაჭერად, შიდა სტანდარტები იმპორტირებულ საქონელზე, სხვა სპეციალური მოთხოვნები და შეზღუდვები.

- ეკონომიკური გარემოს კორუმპირებულობა, ქრთამის მოთხოვნა, კოოპერაციის შესაძლებლობების მიცემისათვის არალეგალური დათმობები, რაც ხელს უშლის მოცემულ ქვეყანაში საქმიან აქტიურობას ბაზარზე.

პრაქტიკულად ყველა ეს ფაქტორი გვხვდება მრავალი ქვეყნის საერთაშორისო მარკეტინგის პრაქტიკაში.

სხვაგვარადაა მარკეტინგული საქმიანობა აშშ-ში, სადაც სტაბილური პოლიტიკური და ეკონომიკური განვითარების პირობებია, ნაკლებადაა ომის დამანგრეველი შედეგები და კრიზისები. სხვაგვარადაა საქმე დასავლეთ ევროპულ ქვეყნებში, იაპონიაში, ინდუსტრიულ სახელმწიფოებში. განსხვავებები ახასიათებს იაპონიაში მარკეტინგის სტრატეგიასა და ტაქტიკას. მრავალი უცხოელი ექსპორტიორისათვის თავისებურად ეგზოტიკურს წარმოადგენს ფინეთის შიდა ბაზარი, სადაც ყველაზე ძვირადღირებული ბინები, ავტომობილები, ავეჯი და კვების პროდუქტებია. ფასების დონის ზრდის დინამიკა კი საგრძნობად უსწრებს წინ შრომის ანაზღაურებაზე ყოველგვარ დანამატს. ფინეთის ბაზრის მარკეტინგი ექსპორტიორებისათვის საიდუმლოებას წარმოადგენს. მიუხედავად ტურიზმისა და მოგზაურობისაკენ ფინელების სწრაფვის ზრდისა, ფასები მასზე საგრძნობლად იკლებს. მოთხოვნის ტემპების მიხედვით

ქვეყანა ბოლო ათწლეულში დამაჯერებლად იკავებს ერთ-ერთ პირველ ადგილს მსოფლიოში, ცხოვრობს ვალეზით, და ამასთან ერთად აქვს ყველაფერი აუცილებელი.

საერთაშორისო მარკეტინგის მნიშვნელოვან ასპექტს წარმოადგენს მისი როლი მენეჯმენტში. ის გამოიყენება საწარმოო საქმიანობის ინტერნაციონალიზაციის კონცეფციის შემუშავებისას, რომელიც აღნიშნული პროცესის მართვის საფუძველს წარმოადგენს.

შესაძლებელია გამოვყოთ 3 ასპექტი, რომელმაც საერთაშორისო მარკეტინგის დამოუკიდებელ მიმართულებად გამოყენებამდე მიგვიყვანა:

- შიდა მარკეტინგთან შედარებით ვრცელი ინფორმაციის გამოყენების აუცილებლობა;
- ინფორმაციის მიღების მნიშვნელოვანი სირთულე;
- არატრადიციული და საკმაოდ მაღალი რისკები.

რაც შეეხება საერთაშორისო მარკეტინგულ კვლევებს, საერთაშორისო მარკეტინგის მკვლევარები ასრულებენ იგივე ოპერაციებს, რასაც შიდა ბაზრებზე მომუშავე მკვლევარები, დაწყებული პრობლემის გამოვლენითა და კვლევის გეგმების შედგენით და დამთავრებული შედეგების ანალიზითა და ჩატარებული სამუშაოების შესახებ ანგარიშებით.

მიუხედავად ამისა, ისინი ხშირად აწყდებიან სირთულეებს. საერთაშორისო მარკეტინგის მკვლევარები (განსხვავებით ქვეყნის შიგნით მომუშავე მკვლევარებისაგან, რომელთაც მუშაობა უწყვეტ ამ ქვეყნის ფარგლებში საკმაოდ ერთგვაროვან ბაზრებთან) მუშაობენ სხვადასხვა ქვეყნის ბაზრებთან, რომლებიც არსებითად განსხვავდებიან ეკონომიკური განვითარების, კულტურის დონით, ტრადიციებითა და სამომხმარებლო ქცევის მოდელებით. მეორადი ინფორმაციის შეგროვება აქ სირთულეებთანაა დაკავშირებული, კიდევ უფრო მეტი პრობლემებია პირველადი ინფორმაციების შეგროვებისას. მაშინაც კი, როცა მეორადი ინფორმაცია ხელმისაწვდომია, საჭირო ხდება მისი შეგროვება მრავალრიცხოვანი წყაროებიდან, რაც ართულებს მისი სისტემატიზაციისა და შედარების პროცესს.

ხარისხიანი მეორადი ინფორმაციის უკმარისობის გამო საერთაშორისო მკვლევარები ხშირად იძულებულნი ხდებიან დაკმაყოფილდნენ პირველადი მონაცემების შეგროვებით, მაგრამ აქაც თავს იჩენს ისეთი პრობლემები, რომლებსაც ისინი არ აწყდებიან თავიანთი ქვეყნის შიგნით. მაგალითად: სიმწლე იქმნება შესაფერისი შერჩევის შედეგაში. განვითარებულ ქვეყნებში მკვლევარებმა ამისათვის შეიძლება ისარგებლონ სატელეფონო ცნობარებით, მოსახლეობასთან მიმოწერის მონაცემებითა და ინფორმაციის სხვა წყაროებით. ზოგიერთ ქვეყნებში ასეთი ინფორმაცია ან არ არსებობს, ან არასარწმუნოა.

ქვეყნების კულტურაში განსხვავება საერთაშორისო მკვლევარებს დამატებით პრობლემებსა და სიმწლეებს უქმნის. მთავარი დაბრკოლება ენაა. მაგალითად: ანკეტები უნდა შეიქმნას ერთ ენაზე, შემდეგ გადაითარგმნოს იმ ქვეყნის ენაზე, სადაც ჩატარდება კვლევა. შემდეგ აუცილებელია ანალიზისათვის პასუხები ითარგმნოს ორიგინალის ენაზე. ყოველივე ეს კი მნიშვნელოვნად ზრდის კვლევის ხარჯებსა და შეცდომების დაშვების ალბათობას.

საგულისხმოა ისიც, რომ სხვა ქვეყნების რეალიების და უცხო ენების უცოდინრობა ხშირად ხდება მარკეტინგული კურობების მიზეზი. არც ისე დიდი ხნის წინ ხუმრობის ერთ-ერთი საშუალება იმპორტულ პროდუქციაზე ქართული წარწერების წაკითხვა იყო. უცხოელი მწარმოებლების მიერ პროდუქციის ეტიკეტებზე დამახინჯებული ქართული თარგმანის არაერთი შედეგრი იუმორისტულ გადაცემებში ხვდებოდა.

გაცილებით რთული სიტუაცია იქმნება მაშინ, როდესაც ხდება მრავალმნიშვნელოვანი ინგლისური სიტყვების თარგმნა სხვა ქვეყნის ენებზე- განსაკუთრებით ჩინურსა და ესპანურზე, რადგან მრავალმნიშვნელობა ამ ენების სიტყვებს და ეროვლიფებსაც ახასიათებთ. მაგალითად, კომპანია Colgate-palmolive -მა ამერიკულ ბაზარზე გამოიტანა ახალი კბილის პასტა Cue, მოგვიანებით კი ამერიკელებმა გაიგეს, რომ იგივე სახელს პოპულარული ფრანგული პორნო-ჟურნალი ატარებდა. კომპანია Pepsi-მ სიტყვა-სიტყვით თარგმნა ჩინურ ენაზე თავისი მთავარი სარეკლამო დევიზი - „იცხოვრე პეპსის თაობასთან ერთად“ (Come Alive With the Pepsi Generation). ჩინელები შოკირებულნი იყვნენ. ეროვლიფების ასეთი თანმიმდევრობა საშინელო აზრს გამოხატავდა: „პეპსი საფლავებიდან წამოაყენებს თქვენს წინაპრებს“.

Coca-Cola საკმაოდ დიდხანს ვერ იგონებდა თავისი ბრენდის ვარიანტს ჩინური ბაზრისთვის. ჩინურ ენაზე სიტყვათა შეხამება კოკა-კოლა ნიშნავს “უკბინე ცვილის თავკომბალას”. კომპანიამ თავისი დასახელების ბევრი ვარიანტი განიხილა და საბოლოოდ შეარჩია “koku-kole”, რაც ჩინურად ნიშნავს “ზედნიერება პირში”.

ყიდვის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების პროცესი განსხვავებულია სხვადასხვა ქვეყანაში, რაც ართულებს საერთაშორისო მარკეტინგული კვლევის ჩატარებას. სხვადასხვა ქვეყნის მომხმარებლებიც განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან მარკეტინგულ კვლევებთან მიმართებაში. ერთნი სიამოვნებით პასუხობენ კითხვებზე, სხვები თავს არიდებენ პასუხებს. მაგალითად, აღმოსავლეთის ზოგიერთ ქვეყანაში ხალხს ეკრძალება უცხოელებთან გამოლაპარაკება. ზოგიერთ ქვეყანაში მკვლევარების შეკითხვებს საკმაოდ პირადულად მიიჩნევენ. მაგალითად, მრავალ ლათინოამერიკულ ქვეყანაში ადამიანებს უჭირთ საუბარი თავის არჩეული შამპუნის, დეზოდორანტის ან პირადი ჰიგიენის სხვა საშუალებების შესახებ. ზოგიერთ რესპოდენტს კი წერა-კითხვის უცოდინარობის გამო არ შეუძლია პასუხი გასცეს შეკითხვებს. ზოგიერთი კი მცდარ ინფორმაციას იძლევა.

მიუხედავად ამ პრობლემებისა, საერთაშორისო მარკეტინგის ზრდა იწვევს საერთაშორისო მარკეტინგული კვლევების რაოდენობის სწრაფ ზრდას. მსხვილ ფორმებს არჩევანი არა აქვთ, ისინი იძულებულნი არიან ჩაატარონ ასეთი კვლევები. მართალია, საერთაშორისო კვლევები დაკავშირებულია დიდ ხარჯებთან და პრობლემებთან, მაგრამ მათზე უარის თქმით გამოწვეული დანაკარგები უფრო დიდია.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ ქართულმა კომპანიებმა საკმაოდ დიდი სიფრთხილე უნდა გამოიჩინონ ახალ ბაზრებზე შესვლისას. ამა თუ იმ ქვეყნის ბაზარზე შესვლისას გასათვალისწინებელია მრავალი ფაქტორი, სახელდობრ, ეკონომიკური, სამართლებრივი, დემოგრაფიული, რელიგიური, კულტურული და ა.შ. ამასთან აუცილებელია ბრენდინგის დაგეგმვა ადგილობრივი ფილოლოგების მონაწილეობით. წინააღმდეგ შემთხვევაში შესაძლებელია უარყოფითი შედეგების მიღება, რაც საკმაოდ სარისკოს წარმოადგენს. საქართველოში ბიზნესის სფეროში განხორციელებული რიგი უმნიშვნელოვანესი რეფორმების ფონზე, ჩვენს ქვეყანას გააჩნია პოტენციალი კიდევ უფრო აქტიურად ჩაერთოს საერთაშორისო მარკეტინგის სფეროში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Ф. Котлер, Г. Армстронг, Д. Сондерс, В. Вонг, Основы маркетинга, М., 2003
2. სამეცნიერო, ანალიტიკურ-პრაქტიკული ჟურნალი “ბიზნესი და კანონმდებლობა”, აპრილი-მაისი, 2011
3. <http://www.jourclub.ru/7/324>
4. <http://www.cfin.ru/press/marketing/1998-5/08.shtml>
5. <http://www.ibl.ru/konf/130510/63.html>

Leila Mamulashvili

Associate Professor of Gori Teaching University

George Kazishvili

Gori Teaching University

Features and Difficulties of International Marketing

Summary

The work concerns the international marketing, its features and difficulties.

The international marketing is invoked to solve several global economic problems of the modern world. Social-political and economic processes condition considerable changes in international marketing development by introducing further varied forms. The ongoing process of changes takes place not only in the world but also in its ideology. Aggravation (intensification) of competition is one

of the most principle elements for the development of modern international marketing. Enterprises have to face and answer such challenges of competition they have never met before. The globalization of modern world economics is regarded as a decisive factor in the international marketing development process.

According to the long-term marketing experience, in principle and structural plans the international marketing does not differ radically from the one at the national (local) market. The main complication is to gain information in regards with the market; several kinds of factors, trends and subjects of marketing activities have an influence as well. While some approaches and activities are introduced and developed successfully in one country, they may not work so effectively in another one.

The Georgian companies have to act with caution while entering new markets that requires considering a number of various economic, legal, demographic, religious and cultural factors. Besides, it is inevitable to plan branding with local philologists' participation in order to avoid further ineligible results and risks. A number of significant reforms, implemented in Georgia, affirm that our country has a real potential to get further more actively involved in the international marketing sphere.

ა. ქიტაშვილი-კვაჭანტირაძე

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი, ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ნ. სესაძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი, ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

რეგიონული მარკეტინგი და მისი მმართველობითი ასპექტები

საქართველოში მიმდინარე საბაზრო რეფორმების ძირითადი სიმძიმე რეგიონებზე მოდის, რადგან მათზეა დამოკიდებული სახელმწიფოს საერთო ეკონომიკური და სოციალური განვითარების დონე. რეგიონული მართვის მექანიზმი მუდმივ ადაპტაციას განიცდის საბაზრო გარემოსთან და საბაზრო მოთხოვნებზე ორიენტაცია ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრინციპია. რეგიონული მარკეტინგი ითვალისწინებს რეგიონისა და რეგიონის სუბიექტთა ინტერესების სფეროს. ის ემსახურება ახალ იდეათა ფორმირებას, რომლებიც უნდა შეესაბამებოდეს რეგიონის განვითარების სტრატეგიულ ამოცანებს და ხელი შეუწყოს რეგიონული ბაზრის სუბიექტთა მოზიდვას და ჩართვას მისი განვითარების საქმეში.

სახელმწიფოს ცნობადობა თუ რეიტინგი ნამდვილად არ არის ახალი მიგნება. თუმცა სახელმწიფო ბრენდინგის პოლიტიკა ახლებური ინტერპრეტაციაა პოსტსოციალისტური ქვეყნებისთვის. მაგ. უყო დრო, როდესაც გვერქვა „წითელი იმპერიის“, ნაწილი, ასევე „მზიური საქართველო“, ჩვენი ჩრდილოელი მეზობლისთვის, თუმცა ეს იყო გასული საუკუნის 90-იან წლებამდე, დღეს საქართველოს სახელმწიფო ბრენდინგის პოლიტიკა არის რეგიონული მარკეტინგის კონკრეტული ინსტრუმენტი თანამედროვე გლობალურ გეოპოლიტიკაში, რაზეც პირდაპირ კავშირშია ქვეყნის საერთაშორისო ბიზნესში ჩართვის და ევროინტეგრაციის შესაძლებლობები. თანამედროვე მარკეტინგული კონცეფციით, ქვეყანა -ბრენდი განისაზღვრება არა მარტო რეალური პოლიტიკით, არამედ რეალური მარკეტინგული ძალისხმევით, განსაკუთრებით პიარ აქციებით. ამ საქმეში უდიდესი როლი ენიჭება რეგიონულ მარკეტინგს, რომელზეც არანაკლებად არის დამოკიდებული რეგიონის კონკურენტუნარიანობის ზრდა, ვიდრე მხოლოდ საერთაშორისო გარიგებებზე და ინვესტიციებზე.

თუ საქართველოს მაკროეკონომიკურ პარამეტრებს და სხვადასხვა რეიტინგულ პოზიციებს გადავხედავთ, ვნახავთ, რომ ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის მიხედვით, საქართველო მხოლოდ 90-ე ადგილზეა (მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის რეიტინგით) მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მონაცემებზე დაყრდნობით, საქართველო 2009-2011 წლებში, ინფრასტრუქტურის განვითარების დონით 72-ე ადგილზეა, მაკროეკონომიკური

სტაბილურობის თვალსაზრისით 117-ე, ჯანმრთელობის დაცვისა და დაწყებითი განათლების თვალსაზრისით 78-ე, უმაღლესი განათლებისა და პროფესიული მომზადების კუთხით 84-ე, სასაქონლო ბაზრების ეფექტიანობით 74-ე, შრომის ბაზრის ეფექტიანობის მიხედვით საქართველო მე-17 ადგილზეა, ფინანსური ბაზრების სირთულით 95-ე, ტექნოლოგიური მზადყოფნით მე-100, ბაზრის ზომით 101-ე, ბიზნესის განვითარებით 113-ე, ინოვაციებით კი 119-ე ადგილზე. [2] ე.ი. საქართველოში არის პოტენციალი ეკონომიკური ზრდისა და კონკურენტუნარიანობის დონის ამაღლებისა.

ტრადიციულად ქვეყნის კონკურენტუნარიანობა განისაზღვრება სარესურსო პოტენციალით, წარმოების ტექნიკურ-ეკონომიკური მაჩვენებლებით, ინფრასტრუქტურის განვითარებით და ა.შ. ამ მხრივ საქართველოში ბევრი რამ არის მოსაწესრიგებელი. თუმცა, დღევანდელ ვირტუალურ და გლობალურ ეპოქაში უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ეროვნული ეკონომიკის აქტივების სტრუქტურაში არამატერიალური აქტივებს, ანუ ბრენდებს. ბრენდი შეიძლება განვსაზღვროთ, როგორც საზოგადოებრივი ცნობიერების მანპულირების ტექნოლოგია, რომელიც გამოიყენება როგორც კომპანიების, ისე ცალკეული რეგიონების, ქვეყნების თუ ცალკეული პიროვნებების მიერ, გააჩნია თანამედროვე მარკეტინგული კონცეფციის თუ რომელ დონეზე განვიხილავთ მას, მიკრო, მეზო თუ მეგა დონეზე.

თანამედროვე პირობებში საქართველოს ეკონომიკური სუბიექტების წინ დგება საინვესტიციო მიზიდველობისა და მათი იმიჯის ამაღლების, ასევე განვითარების პრიორიტეტული მიმართულებების გამოყოფისა და საერთაშორისო თანამშრომლობის პროგრამების შემუშავების პრობლემები. ამ მხრივ რეგიონების ეკონომიკურ განვითარებაზე ზრუნვა რეგიონული მარკეტინგის უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა. ეს უკანასკნელი ქმნის ბაზას რეგიონში ეკონომიკური საქმიანობის განვითარებისა და ეფექტიანი საბაზრო მექანიზმების რეალიზებისათვის, როგორც მეზო, ისე მაკრო დონეზე. რეგიონული მარკეტინგის სუბიექტები არიან საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ძალაუფლების ორგანოები, საბიუჯეტო ორგანიზაციები, სამრეწველი, სავაჭრო, საფინანსო-საკრედიტო და სხვა, საკუთრების განსხვავებული ფორმისა და საქმიანობის ორგანიზაციები და სხვა.

რეგიონული მარკეტინგი ეკონომიკურ ურთიერთობებს სხვადასხვა ასპექტში განიხილავს:

- „ზოგადად რეგიონი, როგორც პროდუქტი“, ე. ი. მოვახდინოთ მისი, როგორც რეგიონის იმიჯის ფორმირება, საინვესტიციო მიმზიდველობა, გავაფართოოთ კვალიფიციური სამუშაო ძალის მოზიდვის არეალი და ა.შ.

- „რეგიონული ბიზნესი და წარმოება, როგორც პროდუქტი“ – ამ მხრივ დიდი მნიშვნელობა ენიჭება პრიორიტეტული რეგიონული დარგების განვითარების ხელშეწყობის მიზნით რესურსების გადანაწილებას, როგორც ფედერალურ ისე რეგიონულ დონეზე, მხარდამჭერი საფასო პოლიტიკის გატარებას, პრიორიტეტული საწარმოებისა და დარგებისათვის, რეგიონისთვის შესაბამისი საბაზრო ინფრასტრუქტურის ფორმირება, კვალიფიციური სამუშაო ძალისა და მოსახლეობის დაკავების მიზნით.

- „რეგიონის ინტელექტუალური პოტენციალი, როგორც საქონელი“

- „ტურისტული პოტენციალი, როგორც პროდუქტი“

თანამედროვე პირობებში რეგიონებს მოეთხოვებათ ერთ მხრივ შედარებით უმაღლესი ინტერესებისა და მოთხოვნილებების, ხოლო მეორე მხრივ საკუთარი შესაძლებლობებისა და მათი გადაჭრის გზების ძიება. ყოველივე ამის შედეგად იქმნება რეგიონის უნიკალური ინფორმაციული რესურსი, რომელიც შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც ტერიტორიის კონკურენტული უპირატესობა.

რა თქმა უნდა რეგიონული მარკეტინგის კონცეფციაც ორიენტირებული უნდა იყოს მიზნობრივი ჯგუფების მოთხოვნილებებზე და ყველა კატეგორიის მომხმარებელთა პოტენციურ მოთხოვნილებების ოპტიმალურ დაკმაყოფილებაზე.

ლოკალური (რეგიონული) სოციალურ-ტერიტორიული იდენტიფიკაციის პრობლემა ძალიან აქტუალურია გახდა საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლასთან ერთად. ამ მხრივ საქართველოს დიდი პოტენციალი აქვს. საქართველო წარმოადგენს რადიკალურად განს-

ხვავებული რეგიონების ერთობლიობას. საქართველოს რეგიონების სამრეწველო, სარესურსო და საინვესტიციო პოტენციალი მკვეთრად განსხვავებულია და ეს განსხვავება სულ უფრო გაღრმავდება თუ ფედერალური ცენტრის მხრიდან არ მოხდება ცენტრალიზებულ მხარდაჭერი ღონისძიებების გატარება, განსაკუთრებით ფინანსური თვალსაზრისით.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში რეგიონებს მოეთხოვებათ შესწავლა და შეფასება როგორც შიდა რეგიონული ინტერესების და მოთხოვნილებების, ისე მეორე მხრივ მათი დაკმაყოფილების შესაძლებლობებისა. სამეცნიერო-ეკონომიკურ ლიტერატურაში კარგად ნაცნობი, SWOT ანალიზის შედეგად მიღებული რეკომენდაციები დიდ როლს თამაშობს ტერიტორიის ბრენდინგისა და პოზიციონირების საქმეში. სამეცნიერო-პრაქტიკური კვლევებისა და პროგნოზირების საფუძველზე რეგიონების მიზნობრივი კომპლექსური პროგრამების შემუშავება და რეალიზაცია, რეგიონული მარკეტინგის მთავარი ამოცანაა.

რეგიონების პოზიციონირება მჭიდროდ არის დაკავშირებული იდენტიფიკაციის ცნებასთან და კონკურენტუნარიანობასთან. რეგიონის კონკურენტუნარიანობის ქვეშ ცხადია განიხილება გლობალურ ეკონომიკურ სივრცეში მისი როლი და ადგილი. კონკურენტუნარიანი რეგიონი უზრუნველყოფს მოსახლეობის ცხოვრების მაღალ დონეს და რეგიონის პოტენციალის ეფექტიანი რეალიზების შესაძლებლობებს. რეგიონული მარკეტინგის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ტექნოლოგია არის „პროდუქტის“ პოზიციონირება, ე.ი. რეგიონის პოზიტიური და სამომავლოდ პერსპექტიული მხარეების წარმოჩენა, კონკრეტული რეგიონის პროფილის ფორმირება აუცილებელია მოხდეს პერსპექტიული დარგების, სფეროების თუ ბიზნესის სტრატეგიული ერთეულების დონეზე, რომლებიც გრძელვადიანი კონკურენტული უპირატესობებით გამოირჩევიან. რეგიონულ მარკეტინგში ასევე წამყვან ტექნოლოგიას წარმოადგენს -რეკლამა. რეგიონის პოზიტიური სახის თუ იმიჯის ფორმირება და გავრცელება ხდება სარეკლამო სააგენტოების მიერ. რეგიონის იმიჯის ფორმირებაში გამოყენებადი მარკეტინგული ინსტრუმენტებია ასევე, სიმბოლოები ლოგო, სამარკო ნიშანი, აქციები, სტატეიები და პუბლიკაციები ჟურნალ-გაზეთებში, სპორტული და საქველმოქმედო ღონისძიებების სპონსორობა, გამოფენა-გაყიდვები და რეგიონული ფასდაკლებები. რეგიონულ მარკეტინგში ტერიტორიის ბრენდინგის საქმეში დიდი როლი აკისრია ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებს, როგორც მუნიციპალურ, ისე რეგიონულ და ფედერალურ დონეზე. მთავარია ასევე იმის გათვალისწინება თუ რეგიონის წინწაწვეის მიზნით რომელ მარკეტინგულ ინსტრუმენტს გამოვიყენებთ, რა მასშტაბებს და სიხშირეს მივმართავთ ეფექტიანი მარკეტინგული კომუნიკაციური ღონისძიებების გასატარებლად. რეგიონული მარკეტინგის ლუის უელსის მიხედვით რეგიონების PR- ტექნოლოგიებს მიეკუთვნება:

- რეკლამა სპეციალიზებულ გამოცემებში;
- ინფორმირება საინვესტიციო შესაძლებლობებზე
- ბიზნეს სუბიექტთა პრეზენტაციები;
- საინვესტიციო გამოფენებში მონაწილეობა.

რეგიონული მარკეტინგის უმნიშვნელოვანესი ელემენტია ინფრასტრუქტურის მარკეტინგი, რადგან თავად ინფრასტრუქტურა არის რეგიონის განვითარების ბაზისი. რეგიონის მყარი და საიმედო ენერგომომარაგება, განათლების დონე, სხვადასხვა საყოფაცხოვრებო კომუნიკაციების უსაფრთხოება, ცხოვრების საერთო დონის ხარისხი, და სხვა არის ის აუცილებელი ფაქტორები რომლებზეც მნიშვნელოვანწილადაა დამოკიდებული ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებლები, მათი უარყოფითი ნიშნული კი საერთოდ შეუძლებელს ხდის რეგიონის განვითარებას და ეკონომიკურ ზრდას.

ემპირიულ კვლევებზე დაყრდნობით რეგიონული მარკეტინგის ძირითადი მიზნები შეიძლება იყოს:

- რეგიონის სამრეწველო და მომსახურების სფეროს საწარმოთა კონკურენტუნარიანობის ამაღლება;
- ინვესტიციების მოზიდვა და ახალ საწარმოთა შექმნა;
- რეგიონის ცნობადობის დონის ამაღლება.

რეგიონული მარკეტინგის ყველაზე გავრცელებულ სტრატეგიებს მიეკუთვნება: პრიორიტეტული დარგების გავითარების სტიმულირების სტრატეგია;

მცირე ბიზნესის ხელშეწყობა და სტიმულირება;
საინვესტიციო პროექტების სტიმულირების სტრატეგია;
თითოეული აღნიშნული სტრატეგიის სამოქმედო პროგრამა დიფერენცირდება შემდეგ სტრატეგიებად:

- დიფერენცირების სტრატეგია, რომლის საფუძველზეც შესაძლებელი ხდება რეგიონის უნიკალურობის და კონკურენტული უპირატესობების გამოვლენა, რომელიც უზრუნველყოფს საბაზრო წილის ზრდას.

- ფოკუსირების სტრატეგია, რომელიც ორიენტირებულია ბაზრის ცალკეულ , მცირე სეგმენტზე;

- ბაზარზე შეღწევის სტრატეგია, რომელიც ითვალისწინებს ახალ მიზნობრივ ბაზრებზე გასვლას;

- კოოპერაციული სტრატეგია, რომელიც ითვალისწინებს ბიზნეს სუბიექტთა ერთობლივ მარკეტინგულ ძალისხმევას, მაგალითად, ერთობლივი სარეკლამო მიმართვის შემუშავებას საერთო ინტერესების შემთხვევაში, მაგალითად „ქართული ღვინო“, „ შირაქის ეკოლოგიური პროდუქტი,“

ამრიგად, „დამზადებულია საქართველოში,“ დიდი გამოწვევა უნდა გახდეს საქართველოს ეკონომიკური აღორძინებისა და წინსვლის გზაზე. მართალია მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის შედეგებმა და მისი დამლევის გზების ძიებამ გამოკვეთა მსოფლიოში ძირითადი მარკეტინგული ფუნქციების განხორციელების თანამედროვე დინამიკა და თვისებრივი მახასიათებლები, თუმცა მარკეტინგი ისეთი მეცნიერული მსოფმხედველობაა, რომელიც მუდმივ ანალიზსა და ახლებურ, სიტუაციურ, ხედვას ითვალისწინებს. რეგიონების წინაშე დადგა დამოუკიდებელი სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის, რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკისა და მარკეტინგული პროგრამების განხორციელების აუცილებლობა. ამ მხრივ უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება სახელმწიფოს მხრიდან რეგიონული ეკონომიკის განვითარების ხელშეწყობას და შესაბამისი საინვესტიციო პოლიტიკის გატარებას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Муниципальный маркетинг Морозова Г.А 2009
2. ნ ხადური, საქართველოს ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ანალიზი და პერსპექტივები, <http://pfd.ge/files/Economic>
3. Маркетинг для государственных и общественных организаций [Текст] / пер. с англ. под ред. С.Г. Бопук. – СПб.: Питер, 2008
4. Панкрухин А.П.Муниципальное управление: маркетинг территорий.– М.: Логос, 2002
5. Сачук Т.В. К вопросу о сущности территориального маркетинга // Проблемы современной экономики. – 2005

Aida Kvachantiradze

GTU. Associated Professor, Academic Doctor of Economics

Neli Sesadze.

GTU. Associated Professor, Academic Doctor of Economics

Territorial marketings the management tool

Summary

The resume In article image of the country is shovn that, it is set of The emotional and rational representations following from comparison of all signs of the country, a private experience and the hearings influencing creation of a certain image. All listed factors allow to build at once at the mention of the name the whole chain of associations in relation to the given country. Image of the country (as well as region, and other territories) exists at several levels Of comprehension – household, social and economic business, financial,etc. He comes under influence from outside first of all psychological,

political and business factors and represents result of their interaction. Moreover, image of the country closely co-operates with images of the national companies, leading branches and trade marks.

Ioseb Masurashvili

Doctor of Economics, Professor TSU

Experience Singapore's Intercultural Management for Georgia

USA and Georgian Presidents' Meeting on January 30, 2012¹, clearly showed that in Georgia, according to the correct path of reform and these reforms should be continued in order to achieve better economic conditions. For this reason, in my opinion the benefits of Singapore's experience in Georgia.

Singapore is the world's largest center for processing of petroleum products, and semiconductor manufacturing. Many experts believe that the Singapore - the best place for doing business. The country is highly developed market economy and financial infrastructure, because it is located more than 3,000 offices world's largest companies².

Consider the main reasons for a prosperous economy and entrepreneurship in Singapore:

1. The presence of a favorable economic environment and attractive investment climate in the country. There is a preferential tax legislation in relation to small business, which is aimed at attracting foreign capital and investment. Also there is no fee for the transfer of profits, provided guarantees of investment money into the economy, etc.

2. The basis of small business in Singapore is to provide various services: trade, transport, communications, financial, tourist and others. These services provide jobs for the majority of the population of up to 70-80%. Most Singaporeans do self-employed, some of own shares and other securities of various companies. Thus, the middle class in Singapore is about 80% of the total population.

3. Created suitable conditions for opening small businesses and for direct action, as described in the legislation and are subject to strict enforcement. Special incentives are designed for small and medium-sized businesses who start their own business.

According to research conducted by CNN Time Warner Group, Singapore is ranked the 5th place on small business development³.

Small and medium enterprises in Singapore are in the same group. Thus the main criterion is the number of employed workers in the enterprise, which should not exceed two hundred. This group is divided into two categories. The first category deals with the organization and development of restaurant, hotel, tourism, construction and other services. Small businesses in Singapore is subject to strict standards of maintenance and upgrading of tourist facilities. Therefore, Singapore is annually visited by no less than 6 million tourists.

The second category of small businesses engaged in the production and use of innovation. Singapore's economy is aimed at cooperation between enterprises and their integration into special unions. This is done for the efficient allocation of labor and to achieve better results in implementing new technologies and new products.

In Singapore, there are about 140 000 small and medium-sized enterprises, representing about 90 percent of all enterprises in the country. Small businesses provide jobs for a significant portion of the

---

¹ <http://www.c-spanvideo.org/program/304021-2>.

² <http://www.kwintessential.co.uk/intercultural/management/singapore.html>.

³ Chia Lin Sien. Singapore's Urban Coastal Area Strategies for Management. Association of Southeast Asian Nations/United States Coastal Resources Management Project, International Center for Living Aquatic Resources Management. Manila. 1992.p 34.

employed population, providing a gain of about 5-6 percent per year¹.

Such a development of small business would have been impossible without state support. The Singapore government is interested in promoting the development of small and medium enterprises with a view to their international competitiveness. Support small business in Singapore is engaged in a specially designed agency «Spring», which is engaged in developing and implementing various programs to promote small business. The agency consists of the following areas:

- The development of entrepreneurial skills of small businesses;
- providing consulting, accounting and consulting services to entrepreneurs;
- helping businesses related to the specifics of their work;
- monitoring the quality of services and manufactured goods;
- improving the structure of small business;
- Training for management of small businesses.

Singapore introduced a huge number of concessional loan programs that include special loans, credit insurance, the provision of subsidies. For small businesses, the number of workers which is not more than 10 people who are special preferential access to credit. Generally, the banking system lending in Singapore is supported and controlled by the state, permanently reducing interest rates on loans.

The Singapore government finances in heavily training and skills development, which are employed in small businesses. For this function the state and some private schools.

Singapore - a city-state located on an island in Southeast Asia. The area is 710.2 km² square Singapore. The area is gradually increasing thanks to reclamation area, operating since 1960. The territory includes the main island of Singapore and 58 smaller islands that lie along its coast.

Singapore - the second country in the world by population density. The population is 5 million people, over the past 5 years it has increased by 600 thousand people. Most of the population are Chinese - 77%, Malays - 14%, came from India - 8%. The national language is Malay, the official language (among others three) - the English language. Since independence, the administration is actively using the English language. Many of the ads, newspapers and publications printed in English and Chinese.

The city is located almost on the equator, so the temperature variations in climate are minimal. The average January temperature is 1 ° below the average temperature in June (respectively the coldest and hottest months). The climate is equatorial. The precipitation is always a lot. The lowest temperature in the city was +19,4 ° C, the highest - +36,0 ° C. Scorching heat is relatively rare, and cooling is also not the case.

In the years 1824-1963, Singapore was the possession of Great Britain, in 1963-1965 - was a member of the Federation of Malaysia. August 7, 1965 in the conflict Singapore was expelled from the Federation of Malaya, and August 9, 1965 received official independence.

From 1959 to 1990, during the reign of Lee Kuan Yew, Singapore, devoid of resources, could solve many domestic problems and made the leap from third world countries to developed country with high living standards. At the time of independence, Singapore was a small poor country, which had to be imported, even fresh water and building sand. Neighbouring countries have been set up unfriendly, and a third of the population sympathized with the Communists. Themselves and their teammates, Lee Kuan Yew described as "a group of bourgeois who received an English education leaders."²

Economic Development Strategy of the Government's Lee Kuan Yew was based on the transformation of Singapore's financial and trading center of Southeast Asia, as well as attracting foreign investors.

Today, Singapore - a highly developed market economy and low taxation, which play an important role multinational corporations. Singapore is ranked among the East Asian tigers for a quick jump in the economy to the level of developed countries. Gross national product per capita - one of the

---

¹ Basant Kapur. Singapore studies. National University of Singapore. Centre for Advanced Studies. 2009. p.72.

² Management of Success: Singapore Revisited. Terence Chong. ISEAS. Singapore. 2010. p.42.

highest in the world (2008- \$ 39 million). Unemployment - 2.2% inflation - 2.3%.

The country has developed the production of electronics (as many well-known European, American and Japanese companies, and Singapore, such as Flextronics), shipbuilding and financial services sector. One of the largest manufacturers of CD-drives. Are carried out extensive research in biotechnology. Singapore Raffles Holding owns an international network of hotels Swissotel.

Singapore - the third largest (after Houston and Rotterdam), the world center of oil refining. Singapore port is one of the largest ports in the world, and in many ways holds the first place. Since 2008, Singapore held the night phase of Formula 1. Grand Prix of Singapore in 2008 was the first ever Formula 1 night stage.

Advantages of Singapore economy: a favorable investment climate, competitive environment, leading in the ratings of economic freedom, a highly educated and disciplined people, strongly raised the level of welfare, lack of corruption.

Weaknesses Singapore economy: dependence on water from Malaysia. Imports of almost all food and energy. Shortage of specialists. Deficit areas.

Economists have many states consider Singapore an ideal place for business. This country has an excellent financial infrastructure, political stability and legal system of world-class. It is no accident there are more than 3500 branches of the leading companies in the world, and more than 120 multinational corporations have their offices here.

Singapore has tax regime with a system of incentives aimed at attracting international investors: tax-free transfer of profits and repatriation of capital, investment guarantees, tax exemptions on interest on bank deposits to foreign nationals temporarily residing in the country, relief from double taxation. In general, everything is done to attract investment from abroad.

The basis of the Singapore economy is the provision of various services (transport, handling, storage, communications, trade, services, goods for processing and re-export, finance, tourism, recreation, etc.).

In the service sector employs about 70% of the population.

Many people somehow involved in entrepreneurial activity.

Thus, approximately 75% of Singaporeans own shares of various companies.

Small and medium enterprises in Singapore, merged into a single group. The main criterion for them is the number of employees. It should not exceed 200 people. Involved firms and companies in this category in various spheres of activity.

With a certain degree of conditionality all small and medium-sized enterprises can be divided into two types. The first includes firms and companies engaged in various kinds of service. It's - restaurant, hotel, retail business, a business that provides transportation, as well as dealing with construction, repair, hairdressing business, trade, etc. Incidentally, Singapore - one of the few countries in the world in the service set specific standards. And very hard. They relate to absolutely everything. Style of service, equipment and tools, staff development, resettlement areas. Largely thanks to the highest level of service annually visited Singapore 6-8 million tourists. This is a very high figure. After all, the country's population does not exceed 5 million¹.

The second type of small and medium-sized businesses include firms and companies engaged in production, including the use of modern technology. More positive role in the development of these enterprises is, in particular, conducted by the state policy of cooperation. It involves the integration of such companies in the group and provide them with the most modern technology. The idea is quite simple and effective: one small or medium enterprises often can not afford to run a new high-tech production at the proper level. But a group of such companies to do this much easier. They share the entire production chain and ultimately achieve very good results, including in the field of genetics, immunology, ecology, biotechnology, production of components for the electronics industry.

In Singapore, there are about 130 000 small and medium businesses. This is - 92% of all enterprises in

---

¹ <http://www.singstat.gov.sg/pubn/pubn.html>.

the country. They account for about 35% of value added products and over 25% of Singapore's GDP. In addition, 7% increase in employment in the year also provides small and medium businesses. Not surprisingly, the government strongly supports the development of this sector of the economy¹.

The Singapore government is trying to make their businesses under the category of small and medium-sized, internationally competitive, as in this country are convinced uncompetitive uncompetitive entrepreneur makes the entire state.

To support small and medium enterprises in Singapore created a single agency in the country Spring. It carries about 100 different programs of assistance to entrepreneurs. Agency consists of five departments of Spring. The first deals with the development of entrepreneurial capacity of small and medium-sized businesses, including branding and management improvement. Second - the provision of services required by entrepreneurs for their activities. This includes consulting, accounting, monitoring, and similar services. Employees third control help managers of enterprises according to their specific industry. The fourth management agency focused on issues of quality and standardization. The fifth - on matters of corporate development, including improvement of the structure of enterprises and training.

Special privileges are granted to small and medium enterprises that are just starting your business. In Singapore, developed and implemented in the life of dozens of different programs concessional lending to small and medium businesses. This issue of special loans and credit insurance, and the distribution of subsidies. For small and medium-sized enterprises reduced interest rates. Thus, when obtaining a loan for up to 4 years the rates of 5% per annum, and in obtaining long-term loan - 6.5%. Special preferential loans provided to micro, staff does not exceed 10 people.

Credit and banking system of Singapore, the leading role being played in the state, has about 700 different in status and nature of the activities of financial institutions, including 122 commercial banks (including 116 - Foreign), 7 and 146 financial insurance companies. At the same time Singapore has no public debt².

The State covers 90% of the cost of training and retraining of personnel, working in small and medium enterprises. The country has for this purpose and public educational institutions, and private. Moreover, the company can own to invite the firm for the required training specialist (including from abroad), and then submit an invoice for his services to the state. Of course, the choice of such a teacher should be justified.

In Singapore, there is a fairly active social organization ASME (Association of Small & Medium Enterprises), bringing together representatives of small and medium businesses. ASME conducts negotiations with the government, organized business for entrepreneurs clubs, meetings, trainings.

Control over the activities of small and medium-sized businesses made in two directions. First, government agencies conduct an annual monitoring of this sector in order to determine what businesses need equipment upgrades, which - update computer software, which - retraining of staff. In other words, the special committee identify the needs of entrepreneurs in order to provide further its assistance. Second, representatives from various regulatory agencies are constantly monitoring for compliance for small and medium-sized businesses of all necessary for a specific industry standards and regulations. In general, officials in Singapore - it's a different story. Briefly we can only say that bribery officer of any rank (including the master control of the business) is excluded in this country almost 100%. Singapore officials categorically forbidden even to visit the restaurants together with entrepreneurs, as well as to take from them any gifts.

Singapore is the most European city in Asia. This was aided by the British administration in colonial times. As a consequence, the legislation is based on British common law, and English is one of the official languages. Features of offshore legislation give Singapore a significant advantage in the opening of registration of firms and companies.

---

¹ <http://www.singstat.gov.sg/pubn/pubn.html>.

² Edgar H. Schein. Strategic pragmatism: the culture of Singapore's Economic Development Board. Massachusetts Institute of Technology. 2010. p. 91.

Singapore has created one of the last two decades of economic miracles and wonder it is called the "Switzerland of Asia." One of the biggest reserve funds accumulated per capita is in Singapore. Business in Singapore (mostly offshore), which opened in different areas of the economy, has a robust economic status, is simple to operate and no roads, which makes the registration of offshore in Singapore reasonably profitable.

To date, Singapore has taken a firm place in the world economy. The banking system in Singapore is a leader in the world. Singapore's leading banks are ABN AMRO, Citibank, DBS, HSBC, OCBC Bank, Standard Chartered and UOB. Central bank is the Monetary Authority of Singapore (MAS), which determines monetary policy, regulates banks and financial institutions and issue the currency. The activities of commercial banks licensed in Singapore and reports to the Banking Act. Economic development of Singapore demonstrates the reliability and efficiency of that jurisdiction to register a company or buying offshore.

- Singapore is the second most competitive economy, World Competitiveness Yearbook 2007 and the seventh most competitive economy Global Competitiveness Report 2007-2008.

- World Competitiveness Yearbook 2007, published by the International Institute for Management Development (IMD), is Singapore as the second most competitive economy in the world. Competitiveness is based on four categories of measurement of economic performance, government efficiency, business efficiency and infrastructure. From the perspective of small countries (population 20 million), Singapore is the most competitive small economies in the world¹.

- The Global Competitiveness Report 2007-2008 by World Economic Forum (WEF) ranked seventh in Singapore its Global Competitiveness Index (GCI), and ninth in the rankings of business competitiveness (BCI).

- Singapore's economy is 87.4 percent free, according to the legacy of 2008, making it the second freest economy in the world. Its overall score is slightly higher than in the past year, reflecting improvement in the evaluation of five of the 10 economic freedoms. Singapore ranks second out of 30 countries in the Asia-Pacific region, and its overall score is much higher than the regional average. Singapore is a world leader in all 10 areas of economic freedom.

- 26000 international companies based in Singapore. Of these, 60% of the 7,000 foreign MNCs regional activities in Singapore.

- One third of companies with Asian headquarters FT500 chosen Singapore.

Singapore has signed numerous free trade agreements (FTAs) in recent years and currently has the most comprehensive free trade agreement (FTA) network in Asia. agreements were signed with key economies such as the United States (U.S.), Japan, Australia, New Zealand, members of the European Association of Commerce for free (Switzerland, Iceland, Liechtenstein and Norway), China, Jordan (the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), China-frame), Chile (under the Trans-Pacific Agreement on Strategic Partnership Economic), Korea, India and Panama. Aziatsko-Pacific Economic Cooperation (APEC) With the focus on innovation and R & D, manufacturing sector in Singapore is growing GDP contribution over the past decade. By 2018, the industry plans to double the output of production and value-added, while maintaining its one-quarter of GDP².

Exports, particularly in electronics and chemicals, and services provide the main source of income for the economy, allowing it to acquire natural resources and commodities, which he has not. Major trading partners: France, Germany, Great Britain, Indonesia, Malaysia, Thailand, Japan, Hong Kong, Korea, Taiwan, China, Saudi Arabia, the United States and Australia.

Reforms in Georgia are very similar to Singapore's economic development situation. So let us hope that we will achieve similar results in the Georgia Business and Economic Development.

---

¹ Gavin Peebles, Peter Wilson. Economic growth and development in Singapore: past and future. Edward Elgar. Massachusetts. 2002. p.28.

² Management of Success: Singapore Revisited. Terence Chong. ISEAS. Singapore. 2010. p.42.

სინგაპურის ინტერკულტურული მენეჯმენტის გამოცდილება საქართველოსთვის

რეზიუმე

2012 წლის 30 იანვრის ამერიკის და საქართველოს პრეზიდენტების შეხვედრამ და ამ შეხვედრაზე ამერიკის პრეზიდენტის შეფასებებმა მსოფლიოს აჩვენა რომ საქართველო რეფორმების სწორ გზაზეა და ეს უნდა გაგრძელდეს უკეთესი ეკონომიკური მდგომარეობის მისაღწევად. მსოფლიო საფინანსო-ეკონომიკურმა კრიზისმა კი თავის მხრივ თვალნათლივ დაგვანახა, რომ აზიის მენეჯმენტის გამოცდილება ყურადსაღები არის და რადიკალურად თუ არა ნაწილობრივ მაინც განსხვავდება ამერიკული მენეჯმენტისგან. 2008-2011 წლების კრიზისმა გამოავლინა ამერიკული კორპორაციული მართვის სუსტი ადგილები. ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია სინგაპურის ინტერკულტურულ მენეჯმენტის გამოცდილებაზე და მის შედეგებზე. 2011 წლის მონაცემებით Doing Business ინდექსის მიხედვით სინგაპურს პირველი ადგილი ეჭირა მსოფლიოში. ქვეყნის ხელისუფლება მონდომებულია რომ მცირე და საშუალო საწარმოები მსოფლიოში კონკურენტუნარიანი გახადოს. სინგაპური მსოფლიოში მეორე ადგილზეა ყველაზე მჭიდროდ დასახლებული მოსახლეობის მიხედვით. და მსოფლიოში მესამე ადგილზე არის ნავთობგადამამუშავებელი მრეწველობის მიხედვით. სინგაპურის ეკონომიკის უპირატესობაა: საინვესტიციო გარემოსთვის სასურველი პირობები, მაღალკონკურენტული პირობები, ეკონომიკურ რეიტინგებში წამყვანი ადგილები, მაღალგანვითარებული და დისციპლინირებული მოსახლეობა, სწრაფად გაზრდილი კეთილდღეობის დონე, კორუფციის არ არსებობა. თუმცა სუსტი ადგილებიც აქვს სინგაპურის ეკონომიკას: დამოკიდებულება მაღალი-ზიდიდან შემოტანილ წყალზე, თითქმის ყველანაირი საკვების და ენერჯის იმპორტი, სპეციალისტებისა და ტერიტორიის დეფიციტი. მრავალი ქვეყნის ეკონომისტი თვლის, რომ სინგაპური იდეალური ადგილი არის ბიზნესის წარმოებისთვის. ეს ქვეყანა ფლობს უნიკალურ საფინანსო ინფრასტრუქტურას, პოლიტიკურ სტაბილურობას და მსოფლიო დონის სამართლებრივ სისტემას. დღეისათვის საქართველოში მიმდინარე რეფორმები ანალოგიურია თავის დროზე სინგაპურში განვითარებული ცვლილებებისა და იმედი ვიქონიოთ, რომ ეს ყოველივე სასურველ შედეგს გამოიღებს ჩვენს ქვეყანაშიც.

ნანა ფირცხელავა

ქართულ-უკრაინული საერთაშორისო აკადემია,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

პროგნოზიკული მარკეტინგი და flash-mob -ის ტექნიკა, როგორც სარეკლამო კომუნიკაციის სახესხვაობა

ამჟამად ჩვენი ქვეყანა ძალიან დინამიურად ვითარდება ყველა სფეროში, ვითარდება ეკონომიკური, პოლიტიკური და სოციალური ინსტიტუტები. რეკლამა ბოლო დრომდე წარმოადგენს ყველაზე მნიშვნელოვან ტიპს მარკეტინგულ საქმიანობაში. თუმცა თანამედროვე მედია სივრცე იმდენად გაჯერებულია სარეკლამო შეტყობინებებით, რომ ყველა ერთიანდება ერთ მთლიანობაში და აღქმისათვის გაუგებარი ხდება. იკარგება შეტყობინების ძირითადი არსი. ერთ დღეში დიდი ქალაქის მაცხოვრებლები იღებენ 500-დან 2000-მდე სარეკლამო შეტყობინებას სრულიად განსხვავებული წყაროებიდან. იმისათვის, რომ მივაღწიოთ მომხმარებელამდე, რეკლამის სპეციალისტები დიდი ხანია აწარმოებენ ნამდვილ ომს აუდიტორიის ყურადღების

მისაპყრობად. ცოტა ხნის წინ საბრძოლო მოქმედებაში შემოღებულ იქნა მასობრივი დამარცხების იარაღის ახალი სახე-პროვოკაციული მარკეტინგი.

დღეისათვის საკმარისი არ არის „ხარისხიანი“, „საინტერესო“, სარეკლამო მიმართვა. საჭიროა რაღაც ახალი, რაც არ იყო ადრე და რომელიც იწვევს ნამდვილ რეზონანს საზოგადოებაში და ბრწყინვალეობას მომხმარებლის თვალში. აუცილებელია არაორდინალური გადაწყვეტილება. ამაში დევს არჩეული თემის აქტუალობა. სარეკლამო ბაზარი განუხრელად იზრდება, მაგრამ ძალიან გაჯერებულია რეკლამებით, იმისათვის, რომ გამოვასწოროთ ბაზარზე მდგომარეობა, აუცილებელია ახალი მეთოდები. ასეთი მეთოდი შეიძლება იყოს პროვოკაციული მარკეტინგი და flash-mob.

პროვოკაციული მარკეტინგი არის ღონისძიებების განსაკუთრებული ტიპი ან თუნდაც კომპანიის საბაზრო პოზიციონირება, რომელიც განსხვავდება სტანდარტული სარეკლამო ტექნოლოგიებისაგან, განსაკუთრებით უჩვეულო გადაწყვეტილებებით. ზოგიერთი ექსპერტი კი გამოყოფს პროვოკაციულ მარკეტინგს, როგორც რეკლამის განსაკუთრებულ სახეს. პროვოკაციული მარკეტინგის ძირითადი მიზანია გაყიდვების დონის გაზრდა. მეორადი მიზნის ხარისხში გამოდის ბრენდის ცნობიერების გაზრდა, რომელიც უზრუნველყოფს მომხმარებლის ლოიალურობას გამოეყოს კონკურენტების მასას.

ტრადიციული მარკეტინგისგან განსხვავებით, სადაც არსებობს მკაფიო საზღვრები რეკლამის ძირითად მატარებლებსა და უკვე შემუშავებული ძირითადი ტერმინების მკაფიო განმარტებებს შორის, პროვოკაციულ მარკეტინგში საზღვრები ტექნოლოგიებს შორის ჯერჯერობით საკმაოდ ბუნდოვანია და ტერმინები იშვიათად ურთიერთგამომრიცხავი.

პროვოკაციული მარკეტინგის მეთოდები ემყარება ემოციურ თამაშებს, მიმღების შემოქმედებითი წარმოსახვის სტიმულირებას. პროვოკაციული მარკეტინგის არც ერთი პროექტი არ იმეორებს წინას.

ფსიქოლოგების თვალსაზრისით რეკლამა მოჭარბებულია. ეს ინფორმაცია ხშირ შემთხვევაში არ არის სიახლისა და სარგებლიანობის მატარებელი. პროვოკაციული მარკეტინგი რეკლამას გამოხატავს „ახალი ცოდნის“ ფორმაში. როგორც ემოციურ თამაშში მონაწილე, მომხმარებელი თვითონ აღმოაჩენს სარეკლამო შეტყობინების დაშიფრულ მნიშვნელობას. ის სიამოვნებით უყვება მეგობრებს და ამცნობს ამ საოცარი მოვლენის შესახებ. ინფორმაცია, რომელიც მიღებულია ასეთი საშუალებით, მეხსიერებაში რჩება მთელი წლის განმავლობაში. პროვოკაციული მარკეტინგის შედეგია კავშირების ფენომენალური სიღრმე და მეორადი მოცვა ვირუსული ეპიდემიის მასშტაბებთან შედარებით.

პროვოკაციული მარკეტინგის მეთოდი ეფუძნება ყველა პროექტის აბსოლუტურ სიახლეს. წარმატება არ შეიძლება განმეორდეს. ეს ორმაგად სწორია პროვოკაციული კომპანიებისათვის. თითოეული კონცეფციიდან ქმნის განსხვავებულ კონკრეტული პროექტს სამიზნე აუდიტორიისთვის. ჩვენ შევისწავლით მომხმარებლის ფსიქოლოგიას და ვქმნით მოულოდნელ სიტუაციებს, რომელშიც ბრენდი იპყრობს მათ ცნობიერებას ნათელ ფორმაში, ახალი სასიცოცხლო გამოცდილებით.

პროვოკაციულ მარკეტინგში არ არის და არ შეიძლება იყოს სტანდარტული მექანიზმი, მაგრამ განსაზღვრულ ნაწილში შეიძლება ვილაპარაკოთ პროვოკაციული მარკეტინგის ხერხებზე.

Sexvertising – გამოყენების ინტერესების თვალსაზრისით, სარეკლამო ან პროვოკაციული შოუს ხარისხში, აგებულია სექსუალური მოტივების ექსპლუატაციაზე. ადამიანთა უმეტესობა ფიქრობს სექსზე, ასე, რომ ის ყოველთვის იყო და იქნება ძლიერი სარეკლამო ინსტრუმენტი.

Sexvertising – ეს არის საქონლის ან მომსახურების დაწინაურება სექსუალური შეტყობინებების მეშვეობით. არსებობენ სტერეოტიპები, რომ ასეთი თემები გამიზნულია ახალგაზრდებისათვის, მაგრამ ეს შეცდომაა, თინეიჯერები ყველაზე მარტივი და ხელმისაწვდომი აუდიტორიაა, ასე, რომ მარკეტოლოგისათვის არაა პრობლემა იპოვოს მათთან საერთო ენა. მაგრამ არსებობენ ძალზე რთული ჯგუფები, პრაქტიკულად „შეუვალნი“ სტანდარტული რეკლამისათვის. ასეთ ჯგუფში შედგება შესაძლებელია Sexvertising-ის მეშვეობით. ეს არის უნივერსალური ჩონჩხი, რომლის მეშვეობითაც ეს ადამიანები შეამჩნევენ ნებისმიერ პროდუქტს.

სტრატეგიის სკანდალი-ბრენდის დაწინაურების სტრატეგია, რომელიც გამოწვეულია სკანდალის შოკისმომგვრელი მოქმედებით. კარგად დაგეგმილი და საქმის ცოდნით დადგმული სკანდალი საშუალებას იძლევა მივაღწიოთ სამიზნე აუდიტორიებს შორის მაღალ გამომხაურებას და ამით შევინარჩუნოთ სიტუაციის კონტროლი. პროვოკაციული მარკეტინგის უპირატესობა ტრადიციულ რეკლამასთან შედარებით შთამბეჭდავია. პირველ რიგში ღონისძიების შემუშავების საბოლოო ეფექტი გაცილებით მცირეა. მეორე, წარმატების დროს აქცია ბევრად უფრო ეფექტურია, ვიდრე ტელევიზორში რეკლამა. მესამე, აქციის თვითმხილველნი თვითონ ხდებიან აქციის მონაწილეები და იკავებენ აქტიურ პოზიციას. მეოთხე, პროვოკაციის ეფექტურობა შეიძლება გავზარდოთ სხვადასხვა არხების გამოყენებით. პროვოკაციული მარკეტინგის კონკრეტული სახე სწორად ორგანიზებული ღონისძიებების დროს გამოიწვევს ძლიერ ზემოქმედებას ან ერთ ან მეორე მიზნობრივ ჯგუფზე და პირიქით, პროვოკაციული მარკეტინგს, ყველა დადებით მხარეებთან ერთად, აქვს უამრავი უარყოფითი მხარე. გარდა ამისა, ექსპერტების აზრით, პროვოკაციული რეკლამა არ მოგვემს 100%-იან შედეგს თუ არ შევათავსებთ ტრადიციულთან.

flash-mob-ის ტექნიკა წარმოადგენს პარტიზანული მარკეტინგის მეთოდებს შორის ერთ-ერთ ძირითადს. flash-mob -ეს არის წინასწარ დაგეგმილი მასიური აქცია, რომელშიც ადამიანთა (მობერების) დიდი ჯგუფი მოულოდნელად ჩნდებიან საჯარო ადგილას, რამდენიმე წუთის განმავლობაში ასრულებენ აბსურდული შინაარსის წინასწარ შეთანხმებულ მოქმედებას და ამის შემდეგ ერთდროულად სწრაფად იშლებიან სხვადასხვა მიმართულებით, თითქოს არაფერი მომხდარა. flash-mob პრაქტიკულად შეუძლებელია ინტერნეტის გარეშე, რამდენადაც ვებ-ის მეშვეობით მიმდინარეობს მზადება და აქციის კოორდინაცია.

flash-mob-ის ფსიქოლოგიური პრინციპი მდგომარეობს იმაში, რომ მობერები ქმნიან გაუგებარ, აბსურდულ სიტუაციებს, მაგრამ იქცევიან ისე, თითქოს მათთვის ეს სრულიად ნორმალური და ბუნებრივია. სერიოზული სახეები, არავინ იცინის, ყველა ჯანმრთელად გამოიყურება და ფხიხელია.

flash-mob ეს არის წარმოდგენა, რომელიც გათვლილია შემთხვევით მაყურებელზე და რომელთაც იპყრობთ განსხვავებული გრძნობები. სრულიად გაუგებრობა, ინტერესი და თითქმის ხელისშემშლის შეგრძნება.

flash-mob-ის იდეოლოგია ემყარება პრინციპს: flash-mob არ არის რელიგია, არაა პოლიტიკა, არაა ეკონომიკა, ასევე flash-mob არ შეიძლება იყოს გამოყენებული ანგარების მიზნით.

სინამდვილეში გამოდის, რომ PR-სპეციალისტებს, რომლებიც ფიქრობენ როგორ აწარმოონ სერიოზული სარეკლამო კომპანია მინიმალური ფინანსური დანახარჯებით, გადაწყვეტილება უკარნახეს თვით მოზარდებმა, რომლებიც ასე მასიურად არიან ამ საქმიანობით დაკავებულნი. ამჟამად, ეს ყველაფერი აირია. მობერები დადიან განურჩევლად ყველა აქციაზე, ასეთნაირად ისინი თავს იმკვიდრებენ, შეუძლიათ შეიგრძნონ თავიანთი აუცილებლობა ვიღაცისთვის. ისინი დადიან და ასე ეხმარებიან როგორც თავიანთ თავს, ისე პიარჩიკებს, რომელიმე საქონლის და მომსახურების წინ წაწევაში, თავიანთგან დამოუკიდებლად და კატეგორიულად უარყოფენ ამას.

თითქმის გაჩენისთანავე flash-mob გავიდა იმ ჩარჩოებიდან, რომელშიც იყო ჩაფიქრებული. flash-mob, როგორც „საფართო კულტურა“, იყოფა ორ ნაწილად. X-mob-ის, (მოდელირებულია, როგორც სოციო-საკომუნიკაციო სივრცე და სისტემა) და social-mob, (თამაში მასიური ცნობიერების სტერეოტიპებთან). გარდა ამისა, flash-mob-ის მიმდევრები აღიარებენ ისეთ ოფიციალურ სახესხვაობებს, როგორცაა: mob-art (მხატვრული მიმართულების აქციები), I-mob-(flash-mob ინტერნეტის ქსელში), auto-mob (მოდრაობის საშუალებების მონაწილეობით), bookcrossing-(flash-mob, რომლის მიზანია ამა თუ იმ წიგნის პოპულიზაცია ან, როგორც ასეთი, კითხვის პოპულიზაცია), long-mob (flash-mob, რომელიც გათვლილია სოციუმზე ზემოქმედების რეალიზაციის ხანგრძლივობაზე), polit-mob და socio-mob-(აქციები სოციალური და პოლიტიკური ელფერებით). ისინი გვევლინებიან საზოგადოებრივი აზრის გამოხატვის უფრო მარტივ, ოპერატიულ და უსაფრთხო საშუალებებად ან სხვადასხვა პრობლემებზე ყურადღების მისაპყრობად მიტინგებისა და დემონსტრაციებისაგან განსხვავებით. თუმცა სრულიად

გასაგებია, რომ flash-mob, როგორც კულტურული მოვლენა, ამით არ შემოიფარგლება.

როგორც მხატვრული მეთოდი, flash-mob ხასიათდება და გვაძლევს საშუალებას გამოვყოთ სხვა სუბ-კულტურებისაგან, პირველ რიგში, მისი სტიქიურობით. პარტიზანული მარკეტინგის მოწმეებისათვის მისი მონაწილეები ჩნდებიან არსაიდან და უჩინარდებიან. მეორე-მასიურობა, შეუძლებელია ზუსტად განვსაზღვროთ მონაწილეების რაოდენობა. flash-mob რომ გამოვიდეს, ძირითადი კრიტერიუმი არის ასეთი, ის უნდა იყოს შესამჩნევი. ის არის ათი ან რამდენიმე ათასი ადამიანი, სიტუაციიდან გამომდინარე. მესამე-პერსონის უარყოფა. ისტორიაში არ რჩება აქციაში მონაწილეებისა და ავტორების სახეები. მეოთხე-დოკუმენტაციის უარყოფა. დოკუმენტაცია ატარებს აუცილებელ ემპირიულ ხასიათს და ნადგურდება აქციის ჩატარებისთანავე. flash-mob ცდილობს განთავისუფლდეს ისტორიისაგან და იმ სინამდვილისაგან, რომელიც ასე შერწყმულია თანამედროვე ხელოვნებასთან. მეხუთე-პროცესი პროცესისთვის. თითქმის პოსტმოდერნიზმმა გააშიშვლა თანამედროვე კულტურის კრიზისი, აჩვენა მისი ჩიხში შესვლა, მისი შეუძლებლობა შექმნას რაიმე პრინციპულად ახლი. flash-mob გამოდგა უფრო ღრმა, ვიდრე პოსტმოდერნიზმი, მასში არ შეიძლება იყოს ირაციონალურობა, რომელიც ასე თან ახლავს პოსტმოდერნიზმს, რადგანაც მასში არ შეიძლება იყოს რაიმე საერთო.

პოსტმოდერნიზმმა გააშიშვლა კულტურის კრიზისი, თითქოს და მეტი შეუძლებელია, მაგრამ flash-mob-ს ჩვენ სხვა სიბრტყეში გავყავართ. თუ ადრე ხელოვნებად ითვლებოდა, როცა ერთეულები ქმნიდნენ მასებისთვის, ეხლა flash-mob-ში მასები ქმნიან შემთხვევითი ერთეულებისთვის. ამის თვალსაჩინო მაგალითია ინტერნეტი. თამაშები, როდესაც ინტერნეტის მომხმარებლებში ცნობილი ნაწარმოებები იყოფა პერსონაჟებად, რომლებიც თავიანთ ალტერნატიულ ისტორიებს წერენ. „ჰარი-პოტერის“ „ხალხური თარგმანი“, ლიტერატურული ლაბორატორიები, როცა უცნობი ავტორები წერენ თითო თავს, რამდენიმე გვერდს ან თითო აბზაცს ან ფორუმები, სტუმრობა, ჩატები ბოლოსდაბოლოს. ყველაფერი ეს გათვლილია მასიურობაზე და დროებითობაზე. flash-mob ამსხვერვებს კულტურულ ნიშნებს, თუმცა ეს სიკვდილი არაა, ეს დაბადებაა, ანუ, უფრო სწორად, დაბადება კი არა საწყისებთან დაბრუნებაა უფრო მაღალ დონეზე.

ხშირად პარტიზანულ მარკეტინგს ურევენ პროვოკაციულ მარკეტინგთან, რაც არ არის სწორი. ეს ორი სისტემა ერთმანეთისაგან განსხვავდება ამოცანებით და ბიუჯეტის სიდიდით. თავიდან პარტიზანული მარკეტინგი ჩაფიქრებული იყო, როგორც პატარა ფირმებისათვის გადარჩენის საშუალება, რომლებიც ვალდებულნი იყვნენ კონკურენცია გაეწიათ დიდი კომპანიებისთვის. პარტიზანული მარკეტინგის ამოცანაა-„იაფად და ბრაზიანად“ დაიყვირო. ამავე დროს პროვოკაციული მარკეტინგის ღონისძიებების მთავარი მიზანია წარმატებული აქცია, ხოლო ბიუჯეტი შეიძლება იყოს მრავალმილიონიანი.

პარტიზანულობა ეს არ არის სტრატეგია, ეს უფრო მეტად ტექნიკაა. ამდგვარი აქციები შეიძლება გააკეთო შენივე ძალებით, დიდი სააგენტო ძალების მომსახურების გარეშე. პარტიზანები-ესენი ისეთი ნიჭიერი მავნებლები არიან, რომლებსაც შეუძლიათ იაფად და გონებადამხვილურად ავნიონ კონკურენტებს. მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ მომდერლის „Jamiroquai“ გამოსვლა „Tyborg Grin“ ფესტივალზე. კონკურსის ბოლოს სცენაზე, რომელიც მთლიანად იყო მოფენილი Tyborg-ის რეკლამით, პირველი რგოლიდან ვიღაცამ ისროლა ქუდი „ТИНЬКОФ“-ის ლოგოთი. ცნობილი მომდერალი არის ორიგინალური თავსაბურავების ფანატი, რომელმაც, რა თქმა უნდა, აიღო ეს ქუდი. ათეულმა კამერამ დაიწყო ამ ხულიგნობის გადაღება. ფულის ხარჯვა სამი ცენტია, შედეგი კი კოლოსალური. დიახ, ასეთი იაფიანი „ბომბებით“ შეიძლება კონკურენტების დამარცხება, მაგრამ პარტიზანები ყოველთვის ჩრდილში რჩებიან და ვერასოდეს იგებენ ღია ომში. ხოლო პროვოკაციული მარკეტინგი, ის უკვე არის სტრატეგია, რომელზედაც შეიძლება ააშენო ბრენდის ყველა კომუნიკაცია.

ამრიგად, პროვოკაციული მარკეტინგი შეიძლება იყოს აქტუალური ბაზარზე საქონლის გამოჩენის სტადიაზე ან მისი პოზიციის დაკემის სტადიაზე. სხვა სტადიებზე საკმარისი იქნება პარტიზანული მეთოდები საქონლის წინწაწევისთვის.

პროვოკაციული მარკეტინგი ეს არის საქმიანობის სახე, რომელიც მიმართულია საქონლის, მომსახურების და ზოგიერთი კომპანიის ბაზარზე პოზიციონირებაზე, როგორც არასტანდარტული.

Flash-mob ეს არის წინასწარ დაგეგმილი მასიური აქცია, რომელშიც ადამიანების დიდი

ჯგუფი მოულოდნელად ჩნდება საზოგადოებრივ ადგილას, რომელშიც რამდენიმე წუთის განმავლობაში აკეთებენ წინასწარ დაგეგმილ აბსურდული შინაარსის მოქმედებებს და მეორე, ერთდროულად ჩქარა იშლებიან სხვადასხვა მიმართულებით.

პარტიზანული და პროვოკაციული მარკეტინგის სხვაობა ძირითადად გამოიხატება ბიუჯეტში. პარტიზანული მარკეტინგი თავიდანვე იყო ჩაფიქრებული, როგორც დაბალბიუჯეტური კომპანიის პრობლემების გადასაწყვეტად, ხოლო პროვოკაციული კი შეიძლება ღირდეს მილიონები.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ფ. კოტლერი., კ. კელერი მარკეტინგის მენეჯმენტი, თბ., 2008
2. www.markeing.spb.ru
3. www.flash-mobber.ru
4. www.reklamist.com.ua

Nana Pirtskhelava

”Guma-Maridiani+”

Academic Doctor of Economics

Provocation marketing and a technics of a flash-mob, as a kind of advertisement communication

Summary

The article is about on a provocative and a partisan marketing, on a flash-mob. It is showed difference between a provocative and partisan marketing. The difference between provocation and partisan marketing is in his task and his size of budget. The provocative marketing may be the actual on produce of production or stage of a comedown its position. Other stages will be enough of partisan methods for the product’s rises.

Also, in the article is different kind of flash-mob. Flash-mob divided into two parts: x-mob and social-mob. The followers of a flash-mob recognize of flash-mob, such as a mob-art, i-mob, auto-mob, polite-mob and socio-mob.

ნარგიზა ქარქაშაძე

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

საერთაშორისო კომპანიების მარკეტინგული სტრატეგიები საქართველოს ბაზარზე

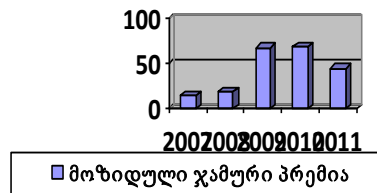
(კომპანია ალდაგი ბისიას მაგალითზე)

საქართველოს სადაზრვეო ბაზარზე სულ ფუნქციონირებს 15 საერთაშორისო სადაზრვეო კომპანია, რომელთა შორისაა „ალდაგი ბისიაი“. „ალდაგი“ პირველი სადაზრვეო კომპანიაა საქართველოს ბაზარზე, რომელიც დაარსდა 1990 წელს და მას შემდეგ ინარჩუნებს უპირობო ლიდერის პოზიციას. 2006 წლის ბოლოს „ალდაგის“ აქციების 100% კომპანია „ბისიაიმ“ შეიძინა. 1998 წელს დაარსებული „ბისიაი“ ერთ-ერთ ყველაზე სწრაფად მზარდი კომპანია გახლდათ, რომლის აქციების 100%-ის მფლობელი „საქართველოს ბანკია“. 2005 წელს ორივე კომპანიამ მნიშვნელოვანი შესყიდვა განახორციელა: „ალდაგმა“ შეისყიდა სადაზრვეო კომპანია „სელბი“, ხოლო „ბისიაიმ“- „ევროპის“. 2006 წელს ორი კომპანია გაერთიანდა და ბაზარზე ყველაზე მსხვილი კომპანია გაჩნდა.

საქართველოს ფინანსური მონიტორინგის სამსახურისა და დაზრვევის ზედამხედველობის დეპარტამენტის 2007 წლის 12 თვის მონაცემებით, სადაზრვეო კომპანია „ალდაგი

ბისიაი” ლიდერი კომპანიის პოზიციაზეა. 2007 წლის 12 თვის მონაცემების თანახმად ”ალდაგი ბისიას” მიერ მოზიდულმა ჯამურმა პრემიამ 41,843,576 ლარი შეადგინა, ხოლო ანაზღაურებულმა ზარალმა 11,626,037 ლარი. 2009 წლის განმავლობაში კომპანიის მიერ მოზიდულმა პრემიამ 68 მილიონი ლარი, ხოლო ანაზღაურებულმა ზარალმა 48 მილიონი ლარი შეადგინა. სადაზღვევო კომპანია „ალდაგი ბისიაი“ საერთო სადაზღვევო ბაზრის წილის 19% ფლობს. სადაზღვევო კომპანია ალდაგი ბისიაი ჰოსპიტალური სექტორის განვითარების პროექტში ჩაერთო, რომლის ჯამური საინვესტიციო ღირებულება დაახლოებით 8 მლნ. აშშ დოლარს შეადგენს. 2010 წლის განმავლობაში „ალდაგი ბისიას” მიერ მოზიდულმა პრემიამ 69,753,730 მილიონი ლარი შეადგინა, ხოლო ანაზღაურებულმა ზარალმა 33,147,804 ლარი.

2011 წლის სამ კვარტლის მიხედვით ბაზრის წილმა 19%-შეადგინა, როცა მაგალითად, იმედი L-ის შეადგენს -17%, ხოლო გამომუშავებული პრემია კი ამ პერიოდისათვის -45,482 მლნ. ლარია ბაზრის მიერ მოზიდული მთლიანი პრემიის -234 მლნ ლარის 19,4%. ოფიციალური მონაცემებს თანახმად ”ალდაგი ბისიაი” საქართველოს ტერიტორიაზე მოქმედ 13 სადაზღვევო კომპანას შორის კვლავ ლიდერი კომპანიის პოზიციაზეა და საერთო სადაზღვევო ბაზრის წილის 35%-ს ფლობს. მოზიდული ჯამური პრემიების რეიტინგი მოცემულია ნახ.1-ზე

ნახ.1 მოზიდული ჯამური პრემიების რეიტინგი

შენიშვნა: 2011 წლის მონაცემები არის 3 კვარტლის მიხედვით.

2006 წელთან შედარებით კომპანიის ინდივიდუალურ მომხმარებელთა რიცხვიც გაიზარდა 150 ათასიდან 250 000 ათასს მიაღწია, ხოლო კორპორატიული ორგანიზაციების რაოდენობა 1426-ს შეადგენს. სადაზღვევო კომპანია ”ალდაგი ბისიაი” თანამშრომლობს 185 პარტნიორ ორგანიზაციასთან, რომლებიც კომპანიის სადისტრიბუციო ქსელს წარმოადგენენ;

2006 წლიდან ფუნქციონირება დაიწყო კომპანიის კუთვნილმა ” ჩემი ოჯახის კლინიკამ”, რომელშიც სამი ცენტრალური და ერთი რეგიონალური ფილიალია გაერთიანებული, ასევე, ქირურგიული კლინიკა ქუთაისში. კლინიკებში დაზღვეულების ჯანმრთელობის მდგომარეობის მუდმივ მონიტორინგს მაღალკვალიფიციური ექიმები ახორციელებენ. გარდა ამისა, მომხმარებელს სხვადასხვა სამედიცინო პროვაიდერ კლინიკებშიც შეუძლიათ სამედიცინო მომსახურებით სარგებლობა, მათი რაოდენობა ქვეყნის მასშტაბით 421-ს შეადგენს. [1]

სადაზღვევო კომპანია „ალდაგი ბისიაი“ პირველი იყო ქართულ სადაზღვევო ბაზარზე, რომელმაც ინდივიდუალური სადაზღვევო პროდუქტების გაყიდვა დაიწყო. 2006 წლიდან ნებისმიერ კერძო პირს საშუალება აქვს შეიძინოს ავტოდაზღვევა, სამედიცინო დაზღვევა, სამოგზაურო დაზღვევა, ქონების დაზღვევა, სიცოცხლის დაზღვევა, საპენსიო დაზღვევა.

სადაზრვევო კომპანია ალდაგი ბისიას მუშაობის ძირითად პრინციპებს წარმოადგენს:

- მაღალი ხარისხის სადაზღვევო მომსახურება;
- მოქნილი სატარიფო პოლიტიკა;
- სადაზღვევო შემთხვევის ეფექტური დარეგულირება.

სს „სადაზღვევო კომპანია ალდაგი ბისიაი“-ს მთელი ქვეყნის მასშტაბით აქვს 279 გაყიდვის წერტილი. თბილისში აქვს 2 ოფისი, ერთი იმერეთში, ხოლო რეგიონული წარმომადგენლობები აქვს 3, ამასთან საქართველოს ბანკის ფილიალებსა და სერვის ცენტრებში 8 წარმომადგენლობა გააჩნია. ასევე მის მფლობელობაშია 214 სამოგზაურო სააგენტო, 21 ავტოცენტრი, 26 უძრავი ქონების სააგენტო, 4 სამედიცინო დაწესებულება

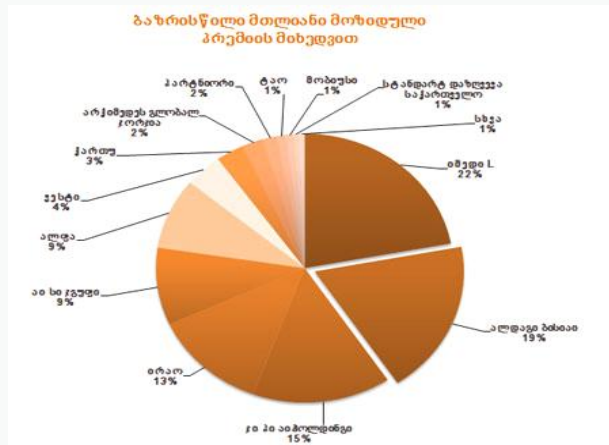
ბაზარზე თავისი წილის გაფართოების მიზნით კომპანია ატარებს სხვადასხვა აქციას, ასეთია

2011 წლის გრანდიოზული აქცია ჯიპებისათვის „მოემზადეთ ზამთრისათვის“. სტატისტიკური მაჩვენებლებით ზამთრის პერიოდში დაახლოებით 10%-ით მატულობს ავარიული შემთხვევები. სწორედ ამიტომ სადაზღვევო კომპანია „ალდაგი ბისიამ“, ავტომფლობელთათვის ახალი საზამთრო აქცია დაიწყო. აქციის ფარგლებში მსურველებს შესაძლებლობა ეძლევათ ჯიპები გამორჩეულად დაბალ 3,8% დააზღვიონ და ისარგებლონ ავტოდაზღვევის სრული პაკეტით. აქციაში „მოემზადე ზამთრისათვის“ ჩართვა შეუძლია ნებისმიერ მსურველს, ვისი ავტომობილებიც 2003 წელს ზემოთ არის გამოშვებული. თუმცა ქალბატონებისათვის ეს შეზღუდვა არ მოქმედებს.

სადაზღვევო კომპანიების ბაზრის წილობრივი მაჩვენებლები მთლიანი მოზიდული პრემიის მიხედვით მოცემულია ნახ.2-ზე (2010 წლის მონაცემები).[2]

ყველაზე დივერსიფიცირებული პორტფელი უჭირავს ალდაგი ბისიას, მხოლოდ 41% მოდის ჯანმრთელობის დაზღვევაზე, დანარჩენი არის სხვა სახის დაზღვევები (უბედური შემთხვევის დაზღვევა -4%, სიცოცხლის დაზღვევა -4%, ქონების დაზღვევა -15%, საავიაციო რისკების დაზღვევა -4%), იმ დროს როცა სხვა კომპანიების ანალოგიური მაჩვენებლები შეადგენს: იმედი L -72%, ჯიპიაი ჰოლდინგი -63%, ალფასი -96%, აისი ჯგუფი -68%, ირაოსი -82%.

იმისათვის, რომ კომპანიამ შეამციროს რისკის დონე, ახდენს გადაზრევას. მისი მაჩვენებელი შეადგენს 21,4%. ის გადამზღვეველთა რეიტინგში მე-4 ადგილზეა. მას უსწრებენ კომპანია „უნისონი“ - 94,8%-ით, ჩარტის ევროპა ს.ა. საქართველოს ფილიალი - 37%-ით, „პარტნიორი“ - 36,8%-ით.

რისკის იდენტიფიკაცია, ანალიზი და კონტროლი ალდაგი ბისიას რისკის მართვის პოლიტიკის სამ მთავარ პრინციპს წარმოადგენს. მათ მიაჩნიათ, რომ კლიენტისაგან მაქსიმალურად ამომწურავი და დეტალური ინფორმაციის მიღება პირველი ნაბიჯია რისკების ეფექტური შეფასებისათვის. ყოველ სპეციალურ შემთხვევას კომპანია გულდასმით განიხილავს, რადგანაც მათ საერთაშორისო გადამზღვევებს საშუალება ჰქონდათ ინდივიდუალურად შეისწავლონ თითოეული საკითხი. სადაზღვევო კომპანიის სტაბილურობას მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს მისი გადაზღვევის პოლიტიკა. ამ მიმართულებით კომპანია მკაცრად იცავს პრინციპს ითანამშრომლოს მაქსიმალურად საიმედო გადამზღვეველებთან, მიუხედავად იმისა, რომ მძლავრ და ცნობილ გადამზღვევ პარტნიორებთან თანამშრომლობა ხშირად შეიძლება კომპანიის გადაზღვევის ხარჯის გაზრდაში აისახოს.

მსოფლიოს წამყვან გადამზღვევებთან თანამშრომლობამ ხელი შეუწყო ალდაგი ბისიას პარტნიორ ანდერაიტერებს უფრო დიდი სიზუსტით განახორციელონ გადაზღვეული რისკების მართვა და გაამარტივონ ურთიერთობები თავიანთ ინდივიდუალურ და კორპორატიულ კლიენტებთან. გარდა ამისა კომპანიის ფინანსური მდგომარეობის გაძლიერებამ საშუალება მისცა უფრო აქტიურად მიიღონ მონაწილეობა რისკების ათვისებაში სხვადასხვა სადაზღვევო პროდუქტების მიხედვით.

კომპანიის პერსონალური რისკების დაზღვევის ბაზრის წილი მოზიდული პრემიის მიხედვით შეადგენს -13%, ქონებრივი რისკების კი 39%. 2011 წლის 3 კვარტლის მიხედვით გადაზღვევის პრემია შეადგენს 8,403 ათას ლარს, ხოლო მოზიდული პრემია შეადგენს 45,040 ათ.ლარს. 2006 წლიდან ფუნქციონირება დაიწყო კომპანიის კუთვნილმა " ჩემი ოჯახის კლინიკამ", რომელშიც სამი ცენტრალური და ერთი რეგიონალური ფილიალია გაერთიანებული, ასევე ქირურგიული კლინიკა ქუთაისში. კლინიკებში დაზღვეულების ჯანმრთელობის მდგომარეობის მუდმივ მონიტორინგს მაღალკვალიფიციური ექიმები ახორციელებენ. გარდა ამისა, მომხმარებელს სხვადასხვა სამედიცინო პროვაიდერ კლინიკებშიც შეუძლიათ სამედიცინო მომსახურებით სარგებლობა, მათი რაოდენობა ქვეყნის მასშტაბით 421-ს შეადგენს.

კომპანიის სასაქონლო პოლიტიკა მდგომარეობს სხვადასხვა სახის მომსახურების შეთავაზებაში „აღდაგი ბისიას“ ბრენდის ქვეშ. 2006 წელს კომპანიამ გამოიტანა საცალო სადაზღვევო ბრენდი „ჩემები“, საკუთარი პირველი სამედიცინო კლინიკების ქსელის „ჩემი ოჯახის კლინიკის“ გახსნით. 2008 წელს კი კომპანიამ „სადაზღვევო კომპანია-რჩეული ბრენდის“ ჯილდო მიიღო. ასევე მიიღო ბიზნესის ნაციონალური ჯილდო და დასახელდა 25 საუკეთესო ბიზნესმენტა და კომპანიათა შორის.

„დაეზღვიე როცა გჭირდება“ - ამ პრინციპით აღდაგი ბისიამ მომხმარებელს ინოვაციური პროდუქტები, მედიქ ქარდი და მედიქ ქარდ ბეიბი შესთავაზა, რომელთა ანალოგიც სადაზღვევო ბაზარზე არ არსებობს. კომპანიამ მომხმარებელთა უკეთ მომსახურების მიზნით ქუთაისში ახალი მომსახურების ცენტრი გახსნა, სადაც შესაძლებელია ყველა სახის სადაზღვევო სერვისის მიღება. ამასთან მან 2006 წელს პირველად გამოიტანა ბაზარზე ინდივიდუალური დაზღვევა. აღნიშნულთან დაკავშირებით კომპანიამ გახსნა VIP მომსახურების სერვის კლუბი, რომელიც შეიქმნა სპეციალურად მათთვის ვისთვისაც მნიშვნელოვანია ინდივიდუალური მიდგომა. ამით კიდევ უფრო გაიმყარა მისი წილი ბაზარზე. აღდაგი ბისიას ინდივიდუალური დაზღვევის პროგრამის ფარგლებში არსებული მომსახურებები შემუშავებულია თანამედროვე ოჯახის ყველა შესაძლო მოთხოვნის გათვალისწინებით. ასევე ის პირველი კომპანიაა, რომელმაც 2010 წელს პირველი აგროდაზღვევის პოლისი გახსნა.

სადაზღვევო ბაზრის საფუძვლიანმა შესწავლამ განაპირობა აღდაგი ბისიას სადაზღვევო პროდუქტების მიმზიდველობა როგორც უნიფიცირებული პროდუქტებით ისე მოქნილი სატარიფო სისტემით.

მომხმარებელთა მომსახურების უკეთ დაკმაყოფილების მიზნით სადაზღვევო კომპანია აღდაგი ბისიამ მასშტაბური სააგენტო ქსელი შექმნა, რომელიც ასეულობით ადამიანის დასაქმებას ითვალისწინებს. ბაზრის ლიდერებში პროდუქტების მიხედვით აღდაგი ბისიას პირველი პოზიცია უკავია, მეორეზეა იმედი L.

კომპანიის ფასწარმოქმნა დაფუძნებულია მომხმარებელთა შესაძლებლობებზე. მომსახურების პაკეტს და ფასების ფართო არჩევანი საშუალებას იძლევა ხელმისაწვდომი გახადოს სადაზღვევო მომსახურება. ასევე უდიდესი მნიშვნელობა აქვს დისტრიბუციას მოცემულ ბაზარზე, ამიტომ აღდაგი ბისიას თავისი მომსახურების ცენტრები განთავსებული აქვს საქართველოს ბანკის ფილიალებში და აღდაგი ბისიას ოფისებში: თბილისში-2; ფოთში -1; ბათუმში -1; ქუთაისში -1.

კომპანიის მომსახურების სტრატეგიის მნიშვნელოვანი ნაწილია თითოეული მომხმარებლისადმი ინდივიდუალური მიდგომა. მათი ინტერესების და მოთხოვნების გათვალისწინება საშუალებას აძლევს შექმნას სპეციალური (არასტანდარტული) სადაზღვევო პროდუქტები, რაც უფრო კონკურენტულს ხდის კომპანიის მომსახურებას. კომპანიის სტრატეგია ითვალისწინებს მომხმარებელთა მოთხოვნებს, ტრადიციებს, სოციალურ პასუხისმგებლობას, თანასწორობისა და სამართლიანობის პრინციპის დაცვას, მარალი დონის სადაზღვევო პროდუქტების შეთავაზებას და მომსახურების ხარისხის მუდმივ სრულყოფას.

ასევე კომპანიისათვის მნიშვნელოვანია ისეთ ბიზნეს პარტნიორებთან თანამშრომლობა, რომელთა იმიჯი ნდობის მაღალ მაჩვენებელთან არის ასოცირებული. რადგანაც საბაზრო ეკონომიკა გულისხმობს სხვადასხვა რისკების არსებობას, დაკავშირებული პოლიტიკურ,

ეკონომიკურ, საკანონმდებლო აქტების, საგადასახადო პოლიტიკის ცვლილებასთან, ამიტომ საერთაშორისო სადაზღვევო კომპანიების სტრატეგიებიც იცვლება. საქართველოს ბაზარზე გასვლის სტრატეგიის საფუძველში დევს სადაზღვევო პროდუქტის და მომსახურების მაღალ ხარისხი და ეფექტური მარკეტინგული პოლიტიკა, ადაპტირებული საქართველოს პირობებთან, თანამშრომლობა ადგილობრივ საწარმოებთან და ორგანიზაციებთან. ამასთან თითოეულ კომპანიას აქვს თავისი სიახლე, რომელიც ეხება პროდუქტს და მომსახურების გაწევას, მარკეტინგულ პოლიტიკას და ფასწარმოქმნის პოლიტიკას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. <http://www.bci.ge/index.php?m=69>
2. <http://www.bci.ge/index.php?m=70>
3. <http://www.bci.ge/index.php?m=71>

Nargiza Karkashadze

A.Cereteli Kutaisi State Universiti,
Academic Doctor of Economic

International marketing strategies of companies in the market at Aldagi

Summary

The article in the international marketing strategies of companies in the market the company's role and importance of insurance.

The company also provides financial matsveneblebi particularly attracted Dynamics Prize 2007 - 2011, which is clearly seen in the insurance company's revenue growth. Also shown in the company's revenue schedule which shows the company's financial growth. The article says the company is listed commodity pricing policy. It is noted that the importance of taoba Risk Insurance Company of and what strategies to implement the above with respect to the position shown in the company gadamzghvevelta.

The implementation of marketing strategies to support and help given amastan the company will always hold a leadership position in the insurance.

ინეზა ზოიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

კულტურათაშორისი დამოკიდებულებები გლობალიზაციის პროცესში

გლობალიზაცია ზოგიერთი გაგებით გულისხმობს სამყაროს გარდაქმნას ერთ მთლიან სივრცედ მიუხედავად მისი ეთნიკური, ეროვნული, სახელმწიფოებრივი და სხვა იდენტობებისა. აქედან გამომდინარე გლობალიზაციის პროცესისათვის ძირითად მახასიათებლებად იქცნენ: ინტერნაციონალიზაცია, რაც ნიშნავს, რომ ხალხი და კულტურა, მათი საქმიანობა შინაარსობრივად დაახლოებულია ერთმანეთთან. ცვლილებები ერთ ქვეყანაში მყისვე აისახება მასზე ათასობით კილომეტრით დაცილებულ ქვეყნებზე; დეტერიტორიალიზაცია, რაც გულისხმობს ეროვნული სახელმწიფოს როლის და მნიშვნელობის შემცირებას და საერთაშორისო ინსტიტუტების გააქტიურებას. ამიტომ გლობალიზაცია აუცილებელ ფაქტორად გულისხმობს კულტურათაშორისი მიდგომების, მცირე ლოკალური კულტურების ადგილისა და როლის განცობიერებას გლობალურ პროცესებში.

კულტურის არსის მდგრადობა ძირითადად ჩვენის აზრით განპირობებულია იმით, რომ

ის არის ეთნიკური ჯგუფის ან ერის უნიკალურობის ამსახველი ძირითადი ღირებულებების და ცხოვრების წესის, ტრადიციების და ნორმების ერთობლიობა.

სხვადასხვა მიმართულების საქმიანობაზე თავისებურად აისახება კულტურის გავლენა. მაგალითად, ეკონომიკა ეფუძვნება წარმოების პროცესის ელემენტებს: მიწას, ნედლეულს, სამუშაო ძალას, კაპიტალს, ტექნოლოგიებს და ინფორმაციას. ამასთან, მისი ყურადღების მიღმა რჩება ამ ელემენტების დაკავშირების წესი, რომელზეც გავლენას ახდენს ამა თუ იმ კულტურის შიგნით არსებული ზოგადკულტურული მსოფლმხედველობრივი სისტემა ე.წ. ღირებულებები.

უნივერსალიზმის (ზოგადი წესები, რაც მისაღებია გლობალურ სამყაროში მოქცეული საზოგადოებისათვის) და პარტიკულარიზმის (განსაკუთრებული, გამონაკლისის) შეთავსება.

დასავლეთი და აღმოსავლეთი წარმოგვიდგება ორი განსხვავებული კულტურული სივრცის სახით. თავისთავად ეს დაყოფა, რა თქმა უნდა, პირობითია, რადგან არც ერთი მათგანი არ წარმოადგენს ეთნიკური (და, შესაბამისად, კულტურული) თვალსაზრისით ერთგვაროვან სივრცეს, თუმცა განსხვავებები ამ ორ სამყაროს შორის ძალიან დიდია წარმოების და ცხოვრების წესის უნივერსალიზაციას ძირითადად ამერიკელებს მიაწერენ, ხოლო დასავლეთისაგან განსხვავებით იაპონიას სოციალური წესრიგის აბსოლიტურად განსხვავებული პოზიცია აქვს. იაპონელები არ ეთანხმებიან უნივერსალურ პრინციპებს, რადგანაც მიაჩნიათ, რომ მოვლენა მაშინ არის მისაღები, როცა მას გააჩნია სხვა ცხოვრებისათვის მნიშვნელოვან ელემენტებზე შერწყმის უნარი.

კულტურათშორისი სხვაობა ადამიანის დროსთან მიმართებაშიც მქადავდება. მაგალითად, დასავლეთის მკვიდრნი დროს ცხოვრებას არსებით რესურსად განიხილავენ, ისინი თვლიან, რომ ის ეფექტურად მომჭირნეობით უნდა იყოს გამოყენებული, ამერიკელები ძირითადად აწმყოზე და ახლო მომავალზე არიან ორიენტირებულნი, ეს ნათლად ჩანს ისეთ მაგალითებზე, როგორიცაა თანამშრომელთა ატესტაცია ის ა.შ.შ-ში ექვს ან თორმეტ თვეში ერთხელ ტარდება. მის საპირისპიროდ იაპონელები დროის გრძელვადიან პერსპექტივაზე არიან ორიენტირებულნი, აღსანიშნავია, რომ ისინი ატესტაციას ათ წელიწადში ერთხელ ატარებენ. არის ქვეყნები, რომლებშიც ადამიანთა ყურადღება მხოლოდ წარსულზეა ორიენტირებული. ამგვარ კულტურებში უმნიშვნელოვანეს ღირებულებას ტრადიციების დაცვა წარმოადგენს.

გამომდინარე აქედან, გლობალიზაციის პროცესში გამოყოფენ სამ მიმართულებას – ამერიკანიზაცია, ევროპიზაცია და იაპონიზაცია. იაპონია, რომელიც გარკვეულ გეოგრაფიულ გარემოში და საზღვრებში იქცა ლიდერ ქვეყნად, ახდენს საკუთარი კულტურის რეკლამირებას და გავრცელებას. გეორეგიონალიზაცია კულტურის ნიშნით გამოირჩეხავს ძალდატანებას, იმპერიულ ზრახვებს.

მეცნიერთა განმარტებით გლობალიზაციის პირველ ეტაპზე უნდა დაიწყოს არა ერთიანი, უნივერსალური იდეისათვის შეკავშირება, არამედ უნდა მოხდეს განსხვავებულ პოლიტიკურ, კულტურულ, რელიგიურ და ნაციონალურ ჯგუფთა გაერთიანება, რომლებიც წინ აღუდგებიან ლოკალურ ფასეულობებზე თავდასხმას, რომლებიც მოცემულ სიტუაციაში ყველაზე მნიშვნელოვანია. თუმცა შეიძლება ითქვას, რომ გლობალურმა კულტურამ განსხვავებული შედეგები მოუტანა სხვადასხვა საზოგადოებებს. G გლობალიზაცია შედარებით უარყოფითად აისახა ისეთი საზოგადოებებისათვის, რომლებიც ნაკლებად არიან უზრუნველყოფილი მატერიალური თვალსაზრისით, რასაც ჩვენი აზრით კულტურის განვითარებისა და პოპულარიზაციისათვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. მცირე კულტურები ხშირად დგებიან დილემის წინაშე: ან მატერიალური მინიმუმის უზრუნველყოფა, ან კულტურის სახის შენარჩუნება. საინტერესოა ის ფაქტი, რომ ხშირ შემთხვევაში ორიგინალურ კულტურაზე გავლენას ახდენს არა გლობალური კულტურა, არამედ ეკონომიკა, ანუ ტრანსნაციონალური კორპორაციები; რამდენადაც გლობალიზაციის პროცესი წარმართება სამი მიმართულებით: ეკონომიკა, პოლიტიკა და კულტურა. სამივე მათგანი ერთმანეთზე გადაჯაჭვული. კულტურა განსაზღვრავს პოლიტიკისა და ეკონომიკის მართვის წესებს, თავად პოლიტიკა და ეკონომიკა ზემოქმედებას ახდენს კულტურაზე.

გამომდინარე აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომ გლობალიზაციის დადებითი და უარ-

ყოფითი ეფექტები ლოკალურ, ეროვნულ კულტურებზე აისახება იმის მიხედვით, თუ რამდენად შესწევთ ლოკალურ კულტურებს უნარი მათთვის სასარგებლოდ გამოიყენონ ეს პროცესები, მოახერხონ საკუთარს, ორიგინალურის წინ წამოწევა, არ აითქვიფონ გლობალურ კულტურაში და მოახერხონ ლოკალიზება. გლობალიზაციის პროცესში ქმნის კულტურას, რომელიც უზრუნველყოფილია პოლიტიკური და, პირველ რიგში, ეკონომიკური საშუალებებით; ამიტომ გლობალური კულტურის გამოწვევებზე ადეკვატური პასუხის გასაცემად კულტურამხოლოდ ისტორიული მახასიათებლებით ან ორიგინალობით არ არის საკმარისი, საჭიროა ამ კულტურის მატერიალური უზრუნველყოფაც.

მაგალითად, დასავლეთის ძლიერი ეკონომიკის ქვეყნებიდან მომდინარე გლობალიზაციის პროცესები საკმაოდ თავისებურად აისახა აღმოსავლეთის ერთ-ერთ განვითარებულ და განსხვავებული კულტურის მქონე ქვეყანაში -იაპონიაში. მხედველობაში გვაქვს ის, რომ მართალია, XIX საუკუნის იაპონური კულტურა ისევე იაპონურია, მაგრამ პოლიტიკური და ეკონომიკური ზემოქმედების გამო, იგი განსხვავდება XVIII საუკუნის იაპონური კულტურისაგან. გარე ზეწოლის შედეგად მან განიცადა ტრანსფორმაცია; დემოკრატიზაცია და მოდერნიზაცია ანუ იაპონურ კულტურას აღმოაჩნდა ის უნარი, რომ გარედან მოსული მისთვის უცხო ელემენტები გადააქცია იაპონურად და დაუქვემდებარა საკუთარ კულტურას. მართალია, იაპონურმა კულტურამ ამ პროცესების შედეგად განიცადა ზეგავლენა, მაგრამ ეს ითვლება უფრო მოდერნიზებად, ვიდრე ზეგავლენად, რაც განვითარების ეტაპებად შეფასდა. აღნიშნულ პროცესებში კი შეიძლება ოთქვას, რომ დიდი როლი ითამაშა როგორც ეკონომიკურმა უზრუნველყოფამ, ასევე იაპონური კულტურის ორიგინალობამ და ისტორიამ.

როდესაც ვსაუბრობთ კულტურის ეკონომიკურ უზრუნველყოფაზე და მხოლოდ ამ შემთხვევაში მის გადარჩენაზე, ჩნდება კითხვა: იმ ქვეყნების ეკონომიკურ შესაძლებლობებს, საიდანაც სათავეს ითებს გლობალიზაცია (ევროპა, ამერიკა) ძნელად თუ გაუწევენ კონკურენციას და წინააღმდეგობას სხვა საზოგადოებები; ხომ არ ნიშნავს ეს იმას, რომ ეკონომიკურად ნაკლებად განვითარებული საზოგადოებები გლობალიზაციის პროცესში განწირულნი არიან კულტურული გაერთვაროვნებისა და კულტურული იმპერიალიზმის გავლენისათვის. მაგალითად, გლობალიზაციის მიერ მოტანილმა ახალმა რეალობამ დიდი გავლენა იქონია აფრიკის განვითარებადი ეკონომიკის ქვეყნებზე, მათ ტრადიციებზე. მოხდა ღირებულებების გადაფასება და რღვევა. საფრთხე შეექმნა თვითმყოფადობას, რაც რატომღაც მიუღებელია საზოგადოებისათვის.

ჩვენის აზრით, ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ის, რომ გლობალიზაცია თავად სთავაზობს საზოგადოებებს ეკონომიკური განვითარებისათვის ხელშეწყობას. ტრანსნაციონალური კორპორაციები, საერთაშორისო ორგანიზაციები და ფონდები, რომელთაც გარკვეული მიზნებით უწევთ კონკრეტულ ქვეყანაში მოღვაწეობა და გარკვეულწილად ხელს უწყობენ ადგილობრივი კულტურის ცალკეული ელემენტების გლობალიზებას. ასევე, გარკვეული დაფინანსებების შემდეგ ცალკეული ლოკალური კულტურები ხდებიან ცნობადი და პოლულარული მსოფლიო საზოგადოებებში, რომლის გარეშე ორიგინალური და საზოგადოებრივი განვითარებისათვის მოთხოვნადი კულტურებიც კი იკარგებიან. გვარდა ამისა, კულტურას ორიგინალობის შენარჩუნებასთან ერთად სჭირდება განვითარებაც, რაც გლობალურ პროცესებში ჩართვის გარეშე შეუძლებელია. ეკონომიკური უზრუნველყოფა და გლობალიზაციის პროცესებში ჩართვა ხელს უწყობს ლოკალური კულტურების პოპულარიზაციას, იმის გათვალისწინებით, რომ მასობრივი კულტურის გავრცელება არ ხდება ცალმხრივად ანუ ხშირ შემთხვევაში დიდი შინაარსის მატარებელი ორიგინალური, მაგრამ მსოფლიო საზოგადოებებისათვის უცნობი კულტურები ხდება პოპულარული.

ამრიგად, გლობალიზაცია ადვილად მისაღებია იმისათვის, ვისაც არ გააჩნია საკუთარი, უკვე მკაცრად ჩამოყალიბებული, თვითმყოფადი კულტურა. მაგრამ ის, ვინც ამგვარი კულტურის წარმომადგენელია, ეწინააღმდეგება ამ პროცესს. გლობალიზაციის გამოწვევებმა განაპირობა სხვადასხვა საზოგადოების ლოკალიზება კულტურული ნიშნით. საზოგადოებათა შორის ახლო და მუდმივმა ურთიერთობებმა უფრო ნათელყო მათ შორის არსებული განსხვავებები,

რამაც განაპირობა საკუთარი კულტურის მახასიათებელთა სისტემატიზაცია და მკვეთრად განსაზღვრა.

გლობალიზაციის მიზანს წარმოადგენს მულტიკულტურული მსოფლიო საზოგადოების შექმნა, ვფიქრობთ, ეს მისაღები იქნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ დომინანტი სახელმწიფოების მხრიდან ამ პროცესებში გათვალისწინებულ იქნება მცირე საზოგადოებებისა და კულტურების ინტერესებიც.

Ineza Zoidze

The associate professor
Shota Rustaveli Batumi State University

Cross-cultural relations in the Globalization process

Summary

Effects of globalization are reflected in the local national cultures according to their abilities to adjust the current processes to their interests . Independence of small cultures directly depends on ability to preserve their own originality and not to merge with global culture.

Globalization process creates culture which is provided by political and economical means. Therefore only historical lines or originality can't be adequate answers to the calls of global culture, material support is also necessary for national cultures to be developed. The dominating states should from his side take into consideration the interests of less developed societies in order the last ones haven't got under the influence of the cultural imperialism and haven't adopt blindly the features of dominant countries and loose their original national face .

ნაირა ჯვინაძე

შოთა რუსთაველის თეატრისა და კინოს სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

გლობალური ინფორმაციული ტექნოლოგიები და მენეჯმენტი კულტურის სფეროში

მე-20 საუკუნის დასასრულს და 21-ე საუკუნის დასაწყისში ფაქტიურად ახალი ცივილიზაცია წარმოიქმნა. იგი მულტიკულტურას, გლობალიზაციასა და ახალ ინფორმაციულ ტექნოლოგიებში გამოიხატება.

სულ რაღაც რამდენიმე წელში ყოფაში შემოვიდნენ და თანამედროვე კულტურის აუცილებელ ელემენტებად იქცნენ პერსონალური კომპიუტერები და მულტიმედია, ვიდეო და ლაზერები, ვირტუალური რეალობა და გოლოგრაფია, ჰიპერტექსტი და ინტერნეტი, მედიადიზაინი და სხვა. რადიოს 38 წელი დასჭირდა (აღმოჩენიდან), რომ ყოლოდა 50 მლნ მომხმარებელი, ინტერნეტმა კი ამავე რაოდენობას 4 წელიწადში მიაღწია.

თავისი სიტყვა თქვა ინფორმაციულმა ტექნოლოგიებმა შემოქმედებით საქმიანობაში, კულტურის სფეროს ორგანიზაციასა და მართვაში. ელექტრონული და ციფრული ტექნოლოგიის წყალობით შესაძლებელი გახდა ტრადიციული ინფორმაციის პრაქტიკულად ყველა სახის—ტექსტი, ფოტო და ვიდეო გამოსახულება, ფერი, ხმა, ანიმაციები—ერთიან ტექნოლოგიაში და ერთ მატარებელში თავმოყრა. ამან არტეფაქტების შენახვის, ტრანსლაციასა და ინფორმაციის (ტექსტური: მხატვრული, სპეციალური, სამეცნიერო, ტექნიკური, საცნობარო, მმართველობითი და ა. შ; ილუსტრაციული: ფოტოგრაფია, რეპროდუქცია, მხატვრული დიზაინი და ა. შ) ტირაჟირების ახალი შესაძლებლობები წარმოიშვა.

თავის მხრივ, ინტერნეტი ამ ინფორმაციას ხელმისაწვდომს ხდის სადღეღამისოდ, მსოფლიოს

ყველა კუთხიდან და უახლოესი კოსმოსიდან. ამასთან, ამ ინფორმაციის მოძიება, მიწოდება და შესწავლა ტრადიციულ მეთოდებთან შედარებით უფრო ოპერატიულად ხდება.

კულტურის სფეროში ამ სიახლეს დაეფუძნა მომსახურების მოხმარების ახალი ფორმები და მათი მიღების მეთოდები—ეკრანული კულტურა, ელექტრო გალერიები, ელექტრონული კომერცია და სხვა.

გაჩნდა შემოქმედების ახალი სამსახურიც. ეს არის არა მხოლოდ ვიდეო—არტი, მედია—არტი და მედია—დიზაინია, არამედ ის შესაძლებლობები, რომლებიც ინტერნეტმა და მულტიმედია მისცა ადამიანს თვითპრეზენტაციისათვის.

სრულიად სხვა აზრი შეიძინა არა მხოლოდ ხელოვნებამ და მხატვრულმა ნაწარმოებმა, არამედ ავტორობამ, ექსპოზიციამ, ექსპერტიზამ.

ახალი ინფორმაციული ტექნოლოგიების მეშვეობით წაიშალა განსხვავება მასობრივ კულტურასა და ავანგარდულს შორის, კლასიკურ ხელოვნებასა და ანდენგრაუნდს შორის, შეიქმნა მათი არსებობის და გავრცელების რაღაც საერთო ფორმები.

იმ დრომ, როცა ჩვენს ქვეყანაში კულტურის სფეროს მუშაკები, და საერთოდ ადამიანები, თანამედროვე ინფორმაციულ ტექნოლოგიებს—კომპიუტერებს, ინტერნეტს, ელექტრონულ ფოსტას და ა. შ.; აღიქვავენ ძვირადღირებულ ეგზოტიკად და ენთუზიაზმით არ ხვდებიან მის დანერგვას, სწრაფად დაიხია უკან. დღეს უკვე ადარავის უკვირს ელექტრო ფოსტა. მისი მეშვეობით კავშირი ადვილია, სწრაფია და იაფია, კომპიუტერის მოხმარება კი—მისი მექანიზმის სიმარტივის გამო—ყველა ადამიანს შეუძლია.

ამ, სიკეთეს თავის თავზე და თავის სამსახურში გრძნობენ კულტურის მუშაკებიც: პროგრამული უზრუნველყოფა მათ ეხმარება სწრაფად შეავსონ ფონდები, ინტერნეტის მეშვეობით ერთი მუზეუმი ეცნობა მეორე მუზეუმის ფონდებს, ერთი ბიბლიოთეკა ადვილად ახერხებს მეორესთან წიგნების გაცვლას და ა. შ.

მუშაობისა და მომსახურების ფორმები. თანამედროვე ინფორმაციული ტექნოლოგიების ეპოქაში ახლებურად იცვლება კულტურის მიწოდების ფორმები, ანუ მისი მიწოდება მომხმარებლისათვის ხდება ახლებურად—კომპიუტერების მეშვეობით. მსოფლიოში პერსონალურ კომპიუტერებზე ყველა ადამიანს როდი მიუწვდება ხელი. ამიტომ იქმნება კომპიუტერიზებული ბიბლიოთეკები. ასე რომ, ტრადიციულმა ბიბლიოთეკებმა სახე იცვალა. იქ არა მხოლოდ წიგნების გაცემა და წიგნებზე მუშაობა ხდება, არამედ მკითხველთა კომპიუტერული მომსახურებაც—დამოუკიდებლად ან ბიბლიოთეკის მეშვეობით.

იგივე ეხება მუზეუმებსაც, საგამოფენო დარბაზებს, გალერიებს. დამთვალიერებლებს მისაღებშივე შეუძლია კომპიუტერში გაეცნოს მუზეუმის, საგამოფენო დარბაზის წყობას, ექსპონატების განლაგებას, აირჩიოს მისთვის საინტერესო დარბაზი და შემდეგ იგი დაათვალიეროს. მუზეუმში იყიდება კომპაქტდისკებიც, რომელიც რომელიმე შემოქმედის ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე მოგვითხრობს და ა. შ.

რეკლამა და public relations (PR). ინტერნეტში წარმოდგენილი ბიზნეს—ინფორმაციის 84% რეკლამასა და PR—ინფორმაციას უკავია. როგორც წესი, ორგანიზაციების, დაწესებულებების და ფირმების ვებ—საიტზე განთავსებულია ტრადიციული ინფორმაცია და, კერძოდ: ცნობები ფირმის შესახებ, სამუშაოს ხასიათი და შედეგები, პერსპექტიული პროგრამები და პროექტები, სარეკლამო მასალები. ამის ყველაზე მარტივი გადაწყვეტა ის არის, რომ მომზადდება პუბლიკაცია, გამოიცემა ბროშურები, გაკეთდება ვიდეო და ფოტოსიუჟეტები, დამზადდება მათი ელექტროვერსია და გამოიფინება იგი ქსელში.

განათება. ინტერნეტი მსოფლიოში არსებულ მრავალფეროვან კულტურულ სამყაროში თავისუფლად შესვლის საშუალებას იძლევა. ელექტრონულ ქსელში მსოფლიო „საზღვრების გარეშე.“ მისი კულტურის მრავალფეროვნების შეცნობა თითოეულს ჩვენთაგანს ინტერნეტით შეუძლია. ასევეა საგანმანათლებლო დაწესებულებები. ოდესღაც მათ ინტერნეტის სარგებლობის ხარჯები არ ჰქონდათ, მაგრამ ამჟამად ვერც სკოლები, კოლეჯები, ვერც უნივერსიტეტები თუ ბიბლიოთეკები ამას გვერდს ვერ აუვლიან. ისინი არ უნდა ჩამორჩენ თანამედროვეობას და ინტერნეტის სარგებლობის ხარჯებიც უნდა გაითვალისწინონ ბიუჯეტში

და ვებ—გვერდებიც იქონიონ. ამის გარეშე ისინი თანამედროვე მსოფლიო კულტურულ დიალოგში მონაწილეობას ვერ მიიღებენ.

პარტნიორობა. ელექტრონული კომუნიკაცია რეგიონთაშორის და საერთაშორისო მასშტაბით პარტნიორული ურთიერთობის დადგენის შესაძლებლობას იძლევა. ქვემოთ მოგვაქვს ზოგიერთი ევროპული საიტების დასახელება და მიმოხილვა, რომელთა მეშვეობით შეიძლება კულტურის სფეროს ორგანიზაციებთან თანამშრომლობა:

1. **Ingrid.bracht@stadt.dueseldorf**. დიუსელდორფის ცენტრალური ბიბლიოთეკის ეს საიტი გვიჩვენებს თუ საკუთარი კომპიუტერული პროგრამების შემუშავებაში რამდენი ფანტაზიის და შემოქმედების გამოვლენის უნარი აქვთ 9-დან 15-წლამდე ასაკის ბავშვებს.

2. **www.vakwijer.kennisnet.nl**. ამ საიტზე, რომელიც გვიჩვენებს ნიდერლანდების ბიბლიოთეკების და საგანმანათლებლო ორგანიზაციების პროექტს, მოცემულია სკოლების სასწავლო პროგრამები და საშინაო დავალების კითხვები. ბიბლიოთეკების ცენტრალური სამსახური კრებს და ამუშავებს შესაბამის და შესატყვის ინფორმაციას, არჩევს და აფორმებს საჭირო პროგრამულ უზრუნველყოფას. მას „გზამკვლევი“ ეწოდება..

3. **www.deshin.net**. ეს არის საძიებო სისტემა უმცროს კლასელთათვის (**despin** ნიშნავს ხოჭოს). კატალოგი ალფავიტით არის დალაგებული, რის შედეგადაც მოსწავლეები ადვილად პოულობენ საჭირო ინფორმაციას, მაგალითად, ალგებრისათვის „ა“ ალფავიტის კატალოგში, გეოგრაფიისათვის-„გ.“ ალფავიტის კატალოგში და ა. შ. ასე რომ, მოსწავლეები ეჩვევიან არა მხოლოდ კომპიუტერთან მუშაობას, არამედ სწავლობენ საჭირო ინფორმაციის მოძიებასაც.

4. **www.mijnstemhel.nl**. ნიდერლანდების ბიბლიოთეკების ასოციაციის ამ საიტზე ბავშვები და მოზარდები ათავსებენ მათ საყვარელ წიგნებზე რეცენზიებს. რეცენზიებს ისინი წერენ იმ მარტივი კითხვების მიხედვით, რომელიც ინტერნეტშია განთავსებული. საიტის სხვა მომხმარებლებს შეუძლიათ კომენტარი გაუკეთონ ამ რეცენზიებს. 3-წლის განმავლობაში 6-12 წლამდე ბავშვებმა 10000-ზე მეტი რეცენზია დაწერეს, გარდა იმისა, რომ ეს პროგრამა აჩვენებს ბავშვებს კითხვას, იგი ასტიმულებს მათ აქტიურობას აზრის დამოუკიდებლად ჩამოყალიბებაში

5. **www.kennisnet.nl**. ეს არის ჰოლანდიის 45 ბიბლიოთეკის, მუზეუმის და არქივების ციფრობრივ ფორმატში გამოხატული კულტურული მემკვიდრეობა. ინფორმაცია საგანმანათლებლო პაკეტებად არის დაყოფილი.

6. **www.Lmal.org.uk**. ეს არის ლონდონის არქივის საბჭოს, მუზეუმის სამმართველოს და საბიბლიოთეკო საქმის განვითარების მართვის ერთობლივი პროექტი.

7. **www.culture.nl**. ამ ამ საიტზე მოცემულია ჰოლანდიის ქალაქ ბრედის კულტურაში ცხოვრების შესახებ ინფორმაცია. იგი ამ ქალაქის სავიზიტო ბარათს წარმოადგენს.

8. **www.mwmev.nrw.de**. ამ საიტზე შეგიძლიათ იპოვოთ პირობები კრედიტის მისაღებად გერმანიის ჩრდილო რეინვესტვაგიის მიწაზე კულტურის სფეროს განსავითარებად (მთელ გერმანიაში ეს არის ერთადერთი ამ ტიპის პროექტი).

9. **e-mail: henk.midelveld@obd.nl**. ამ საიტს მართავს ერთ-ერთი ადამინი—ხენკ ვიდელ-ფელდი, რომელიც ინგლისურ ენაზე იძლევა კონსულტაციებს და ინფორმაციას კულტურის სფეროში, სამედიცინო სფეროში, სადაზღვევო სფეროში და სხვა სფეროებშიც.

რესურსების მოზიდვა. კულტურის სფეროში მთავარი რესურსი არის ინტერესების ერთობლიობა, მათი აქტივიზაცია, აქტუალიზაცია და მობილიზაცია. თანამედროვე ინფორმაციული ტექნოლოგიები და უპირველეს ყოვლისა ინტერნეტი, ამის კოლოსალურ საშუალებას იძლევა. სხვადასხვა ქვეყნის წარმომადგენლები ერთობლივ პროდუქტებს კულტურის სფეროში ელექტრონული ფოსტის დახმარებით ქმნიან (თავიდან ისინი ასე ეცნობიან ერთმანეთს).

იგივე ეხება კულტურის სფეროში საჭირო დონორების მოძიებას და პოვნეს. დონორი---ფონდები თავის შესახებ არა მხოლოდ ინფორმაციას ავრცელებენ, არამედ გვატყობინებენ გრანტის სამანდატო სფეროებს და განაცხადის წარდგენის ფორმაც კი.

ასე რომ, ინტერნეტი და ელექტრონული ფოსტა რესურსების გლობალურ ქსელში ჩართვის საშუალებას იძლევა. თუ გვინდა, რომ ჩვენით დაინტერესდნენ, უნდა წარვუდგინოთ

ჩვენი თავი. ჩვენს მაგივრად ამას არავინ არ გააკეთებს.

თანამედროვე პირობებში კულტურული საქმიანობა უდიდესი საკუთარი პოტენციალის მქონე სოციალურ—ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების განუყოფელ ნაწილად აღიქმება. ამიტომ მეტად მნიშვნელოვანია კულტურული ცხოვრების თვითგანვითარების ორგანიზაციული და ეკონომიკური პირობების ფორმირება, საზოგადოების კულტურული პოტენციალის შენახვა და განვითარება, საზოგადოებრივი საქმიანობის სხვა სფეროებთან მისი დაკავშირება და მისთვის სოციალური პასუხისმგებლობის და კულტუროლოგიის ხასიათის მიცემა.

ქვეყნის კულტურული პოლიტიკის ფორმირების და რეალიზაციის ეფექტიანობა დიდად არის დამოკიდებული კულტურული საქმიანობის ინფორმაციული ინფრასტრუქტურის განვითარების დონეზე. იგი არის იმ მოქმედებების და მექანიზმების ურთიერთდაკავშირებული კომპლექსი, რომელიც უზრუნველყოფს კულტურის პროცესის მონაწილე თა რესურსების და ძალისხმევის გაერთიანებას მათ მიერ წარმოებული პროდუქციის და მომსახურების გასაწევად. ინფორმაციული ინფრასტრუქტურა კულტურასა და ხელოვნებაში საერთაშორისო და რეგიონთაშორისო თანამშრომლობაზე ახდენს გავლენას. იგი, როგორც კულტურული პოლიტიკის ინსტრუმენტი, საშუალებას იძლევა გაანალიზდეს კულტურის და ხელოვნების როლი საზოგადოების განვითარებაში, განისაზღვროს სტრატეგიული პრიორიტეტები, დაიგეგმოს კულტურული საქმიანობა, განხორციელდეს ამ სფეროს პროექტები. კულტურისა და ხელოვნების ინფორმაციული უზრუნველყოფა გულისხმობს კულტურის ორგანიზაცია—დაწესებულებათა მაღალ ინფორმატიზაციის დონეს და ერთიანი სივრცის შექმნას, რომელიც ხელმისაწვდომი იქნება, როგორც კულტურისა და ხელოვნების წარმომადგენლებისათვის, ისე მათ მიერ შექმნილი პროდუქტების მომხმარებლებისათვის. ამ მიმართებაში ელექტრონული ინფორმაციული რესურსების, კერძოდ, ინტერნეტის ეფექტური გამოყენება ინფორმაციული მომსახურების ამოცანათა შორის პირველი როგის ამოცანათ მოიაზრება.

ამ საკითხში სამაგალითოდ გამოგვადგება რუსეთის ქალაქი სანკტ—პეტერბურგი. ამ ქალაქში 170 მუზეუმი, 40 გალერეა, 1270 ბიბლიოთეკა, 50 თეატრი, 100-ზე მეტი საკონცენტრო დარბაზი და კლუბი მუშაობს. მათ შორის 170 ორგანიზაცია ექვემდებარება კულტურის კომეტიტეტს, ხოლო დანარჩენი ფედერალურ ან საოლქო დაქვემდებარებაში არიან.

კულტურის და ხელოვნების სფეროში ქ. სანკტ—პეტერბურგში არსებულ ორგანიზაციათა სიმრავლის მიუხედავად 2003 წელს მათ შორის დამოუკიდებელი საიტი მხოლოდ 30-ორგანიზაციას ჰქონდა. დღემდის, რაღა თქმა უნდა, მათი რიცხვი გაიზარდა, მაგრამ ორგანიზაციებს ამ გზაზე გარკვეული წინააღმდეგობები ხვდებათ. მათ შორისაა: საიტზე ინფორმაციის მუდმივი განახლების საჭიროება, რაც გარკვეულ ხარჯებს უკავშირდება (მცირე სიდიდის კლუბებს, მუზეუმებს ამის გაკეთება არ შეუძლიათ), საიტები იქმნება სტიქიურად, არ არსებობს შექმნის დოკუმენტი, ინფორმაცია სხვადასხვა მისამართზეა გაბნეული, რაც აძნელებს მის მონახვას და ა. შ.

ამის გარდა, ინტერნეტის ქსელში ქალაქ სანკტ—პეტერბურგის კულტურის და ხელოვნების სფერო ერთ მთელად კი არ არის წარმოდგენილი, არამედ ურთიერთდაკავშირებულ, რაღაც დაყოფილ ელემენტებად. ამიტომ, როგორც საერთაშორისო, ისე რეგიონთაშორისო დონეზე სანკტ—პეტერბურგის კულტურის წარმომადგენლების მიერ ინტერნეტ—ტექნოლოგიების გამოყენების ეფექტიანობა შემცირებულია, და, თვით ინტეგრირებული ინფორმაციული სივრცის შექმნის ამოცანაც არ სრულდება. ამიტომ, ამ ქალაქში დღის წესრიგში დგას, განურჩევლად უწყებრივი დაქვემდებარებისა, კულტურის და ხელოვნების ყველა ორგანიზაციის ინფორმაციული რესურსების ინტეგრაცია. ასეთი ინტეგრაცია გამოიწვევს:

- კულტურის ცალკეული ორგანიზაციის ინტერნეტ—ტექნოლოგიების ეფექტიანობის ამაღლებას;
- ერთიანი, ინტეგრირებული და ხელმისაწვდომი ინფორმაციული სივრცის შექმნას;
- ქალაქის კულტურული ცხოვრების მონიტორინგს;
- ქალაქის კულტურული ცხოვრების ინფორმაციის ინტეგრირებას რეგიონის, ქვეყნის და მსოფლიო დონეზე.

ამ ამოცანების გადასაწყვეტად ჯერ კიდევ 1999 წელს სანკტ-პეტერბურგის კულტურის სფეროში შეიქმნა საიტი: სანკტ-პეტერბურგი-1703-2003 (ჰტტპ://წწ.300. შპბ.რუ). ამ საიტზე მოცემულია სანკტ-პეტერბურგის წარსული (300 წლის), აწყო და მომავალი. ამ საიტმა მნიშვნელოვნად აამაღლა სანკტ-პეტერბურგის იმიჯი და განუმტკიცა მას კულტურის სფეროში საერთაშორისო სტატუსი. სასურველია ასეთი საიტი ჰქონდეს ქ. თბილისსაც.

იმ პრობლემების რიცხვში, რომლებიც დღეს დგას საქართველოს კულტურის სფეროში, შედის:

1. თანამედროვე კომპიუტერული ბაზით უზრუნველყოფა;
2. ინტერნეტში ჩართვა;
3. კულტურის მუშაკთა მიერ ახალი კომპეტენციის—ინფორმაციული ტექნოლოგიების დაუფლება;
4. მონაცემთა ინფორმაციული ბაზის შემუშავება;
5. ინფორმაციის ახალი მატარებლების (მულტიმედიის) გამოყენება;
6. ლოკალური და რეგიონული ინფორმაციული ელექტროქსელის შექმნა;
7. ინფორმაციულ-მარკეტინგული ცენტრების შექმნა;
8. რეგიონული ელექტრონული ინფორმაციული რესურსების შექმნა, მათი სამართლებრივი დაცვა.

Naira Ghvedashvili

Shota Rustaveli Theatre and Film State University,
Associate Professor

Summary

Global informational technologies and management in the field of culture.

The efficiency of formation and realization of cultural politics of the country is greatly depended on the level of development of informational infrastructure of cultural activities. It is an interrelated complex of the mechanism and activities that ensures the unification of effort and resources of the participants of the process of culture, in order to ensure product manufacturing and services. Informational infrastructure in culture and art has an influence on international and interregional cooperation. It, as the instrument of cultural politics gives opportunity to analyze the role of culture and art in development of society, to determine strategic priorities, to plan cultural activities, to implement the projects of this sphere.

თემურ მიმინოშვილი

ივ. ჯავახიშვილის სახ. თსუ-ს დოქტორანტი

ბიზნესის სახელმწიფო მხარდაჭერის თანამედროვე ფორმები

თანამედროვე ეკონომიკური სისტემა ბიზნეს სუბიექტების ერთობლიობაა და შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში მაქსიმალურ მონაწილეობაზეა ორიენტირებული. ბიზნეს სუბიექტების ნორმალურად ფუნქციონირებისათვის აუცილებელია გარკვეული ინსტიტუციური სტრუქტურების, ნორმებისა და წესების არსებობა. დღეს ფორმები გლობალური ბაზრის პირობებში მკაცრ კონკურენტულ ბრძოლაში არიან ჩაბმულნი, რაც დამატებით სიმწელებსა და პრობლემებს ქმნის ეროვნული და მსოფლიო ბაზრის სუბიექტებთან ურთიერთობებში. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ბიზნეს მხარდაჭერის თანამედროვე ფორმების შერჩევას სახელმწიფოები განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ. სახელმწიფოსა და ბიზნეს შორის ურთიერთობების შინაარსი, პრინციპები და მათი რეალიზაციის ფორმები მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული. სახელმწიფოს მხრიდან ბიზნესის დახმარების მნიშვნელოვანი მიმართულებებია:

- ფინანსური და სარისკო კაპიტალის ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა;
- მატერიალურ-ტექნიკური საშუალებების იჯარით მიღებისა და შეღავათიანი პირობებით შესყიდვის ოპტიმალური პირობების შექმნა;
- საინფორმაციო სისტემებით სარგებლობის უზრუნველყოფა და მონაცემთა ბაზებზე წვდომა;

- საკონსულტაციო მომსახურების მიღება დაბეგრვის, დაზღვევის, დაგეგმვის, მარკეტინგის საკითხებში და სხვ.

ბიზნესის მხარდაჭერის სხვადასხვა ფორმაში მონაწილეობას ხელისუფლების ყველა დონე უნდა დეზულობდეს (უმადლესი სახელმწიფო დონიდან მუნიციპალური მმართველობის დონემდე).

მსოფლიოში დაგროვილია ბიზნესის მხარდაჭერი მნიშვნელოვანი გამოცდილება. გასათვალისწინებელია, რომ თითოეულ ქვეყანაში მხარდაჭერი ფორმების განხორციელება დამოკიდებულია განვითარების ეროვნულ და ისტორიულ თავისებურებებზე, შემუშავებულ საკანონმდებლო ღონისძიებებზე. ყოველივე აღნიშნული მიმართული უნდა იყოს ბიზნესმენტთა აქტივობის ხელშემწყობი პირობების შექმნაზე.¹

ბიზნესის მხარდაჭერი ფორმების შერჩევა დამოკიდებულია, უპირველეს ყოვლისა, ქვეყნის ეროვნულ ტრადიციებზე, ბიზნესის მართვის კულტურაზე, პრიორიტეტული დარგების სტრუქტურასა და განვითარების თავისებურებებზე და სხვ.

ბიზნესის მხარდაჭერის ოპტიმალური ფორმების გასაანალიზებლად დავეყრდენით საქართველოს ახალგაზრდა ეკონომისტთა ასოციაციის კვლევის მასალებს, რომლის თანახმადაც საქართველოში გამოკითხულ საწარმოთა 42%-ის გამოცდილება 5 წელს არ აღემატება. ეს იმაზე მიუთითებს, რომ ქვეყანაში ბიზნესის მართვის კულტურა და ტრადიციები ჯერ კიდევ არ არის ჩამოყალიბებული. ამას ისიც ემატება, რომ საქართველოში არსებული ბიზნესგარემო და შესაბამისად კანონმდებლობა არასტაბილურია და კვლავაც განვითარების საწყის ეტაპზეა. ამასთან, გამოკითხული კომპანიების 73%-ის აზრით, ბიზნესგარემო საქართველოში მნიშვნელოვნად გაუარესდა. მიუხედავად რესპოდენტების უმრავლესობის მოსაზრებისა ბიზნესგარემოს გაუარესებაზე, კომპანიების 63%-მა საგადასახადო კოდექსის პრაქტიკაში მოქმედება საშუალოდ შეაფასა.² შესაბამისად, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ბიზნესგარემოს ნეგატიური შეფასება ძირითადად პოსტკონფლიქტური და გლობალური ფინანსური კრიზისითაა გამოწვეული.

კვლევებით ისიც დადასტურდა, რომ რესპოდენტთა 73% ვერ ახერხებს საკუთარი ბიზნესის გაფართოებას ფინანსურ სახსრებზე ხელმისაწვდომობის არქონის გამო. ამ შემთხვევაში იგულისხმება როგორც საფინანსო ინსტიტუტები, ინვესტორები, ასევე თავისუფალი საკუთარი სახსრები. როგორც წესი, კრიზისამდე მცირე საწარმოები განვითარებას საკუთარი რეინვესტიციის ხარჯზე ახერხებდნენ, რაც დღეს უკვე განსაკუთრებულად პრობლემატური გახდა. ხშირად მათ საოპერაციო თანხებიც კი არ გააჩნიათ.

მცირე და საშუალო ბიზნესისათვის ყველაზე აქტუალური და მნიშვნელოვანი პრობლემაა გაყიდვები. მათ, როგორც წესი არ მიუწვდებთ ხელი სადისტრიბუციო სისტემებზე, არ აქვთ შესაბამისი მარკეტინგული და გაყიდვებთან დაკავშირებული ცოდნა და უნარ-ჩვევები. ამასთან, საშუალო და დაბალშემოსავლიანი მოსახლეობის მყიდველობითუნარიანობის შემცირება, რაც, თავის მხრივ, კრიზისითაა მოწვეული, პირდაპირ მოქმედებს სწორედ მცირე და საშუალო ბიზნესზე.

ფინანსურ სახსრებზე ხელმისაწვდომობის თვალსაზრისით რესპოდენტთა აბსოლუტური უმრავლესობისათვის კრიტიკულია კრედიტის საპროცენტო განაკვეთი. უნდა აღინიშნოს, რომ ბანკებმა თითქმის შეწყვიტეს კრედიტების გაცემა. ამასთან, ფინანსური სექტორი, ყოველთვის უპირატესობას მსხვილ ბიზნესს ანიჭებდა და თითქმის არასოდეს აფინანსებს დამწყებ მცირე კომპანიებს. შესაბამისად, მცირე და საშუალო ბიზნესისათვის ხელმისაწვდომია მხო-

¹ მცირე და საშუალო ბიზნესი საქართველოში, თბილისი, 2009, გვ. 48.

² საქართველოს ახალგაზრდა ეკონომისტთა ასოციაციის კვლევის მასალები, თბილისი, გვ. 41.

ლოდ მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები, რომლებსაც თავის მხრივ საკმაოდ მაღალი საპროცენტო განაკვეთი აქვთ – 30% და მეტი.

ბიზნესის სახელმწიფო მხარდაჭერის ფორმად შეიძლება მივიჩნიოთ დახმარება კადრების გადამზადებაში. რესპოდენტთა 27%-სათვის სასურველი ადამიანური რესურსების მოძიება პრობლემატური საკითხია.¹ ეს კიდევ ერთხელ მიუთითებს საქართველოში არსებული ბიზნეს-გარემოს ერთ-ერთ მტკივნეულ პრობლემაზე – ნაკლებად განვითარებულ შრომის ბაზარზე. არაერთმა კვლევამ გამოავლიანა, რომ კადრების პრობლემა ძალიან აქტუალურია მსხვილი კომპანიებისათვისაც. შესაბამისად, მიუხედავად უმუშევრობის მაღალი მაჩვენებლისა, მცირე და საშუალო სექტორშიც არის მოთხოვნა სხვადასხვა პროფესიებისა და ხელობების კვალიფიციურ პერსონალზე.

ბიზნესის სახელმწიფოს მხრიდან მხარდამჭერი ფორმების შესახებ საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ შემუშავებულია გარკვეული რეკომენდაციები. თუმცა, ცალკე კვლევას საჭიროებს კერძო სექტორი იმის შესახებ, თუ რა მიმართულებითაა საჭირო ამ სექტორის მხარდაჭერა, ვინ უნდა იყოს მხარდამჭერები. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ერთიანი პოლიტიკის გატარება როგორც სახელმწიფოს, ასევე საერთაშორისო ორგანიზაციების მხრიდან. აღნიშნული უზრუნველყოფს ბიზნესის წინაშე მდგარი პრობლემების ოპერატიულად მოგვარებას. მიზანმიმართული ღონისძიებების განხორციელებისათვის კი აუცილებელია, ზუსტად მოხდეს პრობლემების იდენტიფიკაცია და რანჟირება.

მცირე და საშუალო ბიზნესის პრობლემების კვლევამ აჩვენა, რომ გამოკითხული კომპანიების თითქმის 60% ბიზნესის საქმიანობის პროცესში ხელისშემშლელ ფაქტორად ბაზარზე გაყიდვებს ასახელებს. მეორე მნიშვნელოვანი პრობლემაა ფინანსურ სახსრებზე ხელმსაწვდომობა. რაც შეეხება სახელმწიფოს ან/და სხვა მესამე პირების მხრიდან ბიზნესში ჩარევას, რესპოდენტების თითქმის სრული უმრავლესობის მიერ იგი დასახელებულია როგორც ყველაზე ნაკლებად პრობლემატური საკითხი.² ეს ორ მნიშვნელოვან საკითხზე მიანიშნებს: სახელმწიფოს ჩარევა ბიზნესში შემცირდა ან/და ჩაჯდა კანონმდებლობის ფარგლებში.

თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ გარკვეული პრობლემები განსაკუთრებულად მწვავეა მცირე კომპანიებისათვის, მაგალითად, საგადასახადო ჯარიმების მოცულობა, ადმინისტრაციული ბარიერები და სხვა.

სახელმწიფოს მხრიდან ბიზნესის მხარდამჭერი ფორმების გამოვლენა იმ პრობლემების შემეცნებას ეფუძნება, რომლებიც განსაკუთრებულად აქტუალურია ფირმებისათვის. თანამედროვე ეტაპზე ძირითადად შემდეგი პრობლემებია გამოკვეთილი:

- საკანონმდებლო ბაზის ხშირი ცვლილება და რთულად აღსაქმელი ტერმინოლოგია;
- დაუსაბუთებელი შეღავათების სისტემა;
- მცირე ბიზნესის განვითარების ხელშემწყობი პოლიტიკის არარსებობა;
- რთული ხელმისაწვდომობა ფინანსურ რესურსებზე, განსაკუთრებით შეღავათიან კრედიტებზე;
- შიდა და საერთაშორისო გასაღების ბაზრებზე შეღწევის რთული ბარიერები და სხვ.

დასახელებული პრობლემების შესაბამისად სახელმწიფომ გადამწყვეტი როლი უნდა შეასრულოს სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების მოწესრიგებაში ბიზნესის მხარდამჭერი ოპტიმალური ფორმების შერჩევის გზით. ამით შესაძლებელი გახდება ბიზნესის ინფრასტრუქტურის, სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტების შექმნა, მათი ეფექტიანი ფუნქციონირებისათვის სათანადო პირობების უზრუნველყოფა.

ბიზნესის სახელმწიფო რეგულირება, როგორც ეკონომიკის ნორმალური ფუნქციონირებისა და განვითარებისათვის ორგანიზაციული, სამართლებრივი და პოლიტიკური უზრუნველყოფის სისტემა, საჭიროა მოიცავდეს:

- სახელმწიფოსა და ბიზნეს შორის შორის ურთიერთკავშირის მექანიზმს;

¹ ბიზნეს-გარემო საქართველოში, თბილისი, 2008, გვ. 31.

² მცირე და საშუალო ბიზნესი საქართველოში, თბილისი, 2009, გვ. 62.

- ბიზნესის ფუნქციონირებისათვის ხელსაყრელი მაკროეკონომიკური გარემოს შექმნის ზოგად მიზნებს;
- ბიზნეს ინსტიტუტების საქმიანობის ნორმატიულ-სამართლებრივ უზრუნველყოფას;
- ინფრასტრუქტურული, სამეცნიერო, საკადრო უზრუნველყოფის ფორმებსა და საშუალებებს;
- საგარეო-ეკონომიკური ბიზნეს საქმიანობის რეგულირებისა და მხარდაჭერის სტრუქტურებს;
- კომპანიების საქმიანობის ორგანიზაციულ-ეკონომიკური გარემოს მხარდაჭერას;
- ხელსაყრელი სოციალური გარემოს ჩამოყალიბებას და სხვ.

ბიზნესის სახელმწიფო მხარდაჭერის ფორმები შესაძლებელია იყოს პირდაპირი და არაპირდაპირი. პირველი ჯგუფი მოიცავს საფინანსო, ეკოლოგიურ, სანიტარულ და სხვა ფორმებს, ხარისხის კონტროლს და სხვ. ირიბი მხარდაჭერა ხორციელდება სახელმწიფოს მიერ ფისკალური პოლიტიკის საშუალებით. ფისკალური პოლიტიკა წარმოადგენს ბიზნესზე არაპირდაპირი ზეგავლენის საშუალებას სახელმწიფო ხარჯების, სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტის, სახელმწიფო ვალის, ტრანსფერტების, საგადასახადო განაკვეთებით მანიპულირების საშუალებით.

ეროვნული ეკონომიკაში ბიზნესის მხარდაჭერის თვალსაზრისით მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ახალი კონკურენტუნარიანი სექტორების პირდაპირი სახელმწიფო მხარდაჭერა, პირობების შექმნა უცხოური ინვესტიციების მოდინებისათვის, ასევე, მსოფლიო დონის სტანდარტების გამოყენება, ფინანსური და საგადასახადო შეღავათების დაწესება კომპანიებისათვის, რომლებიც ინვესტირებას ახალ ტექნოლოგიებში ახდენენ და სხვ. ამ კონტექსტში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მეცნიერებისა და განათლების, მეწარმეების, მენეჯერების მომზადებისა და გადამზადების სისტემის სახელმწიფო მხარდაჭერა. წარმოებასთან და მომსახურების სფეროსთან განათლების სისტემის მჭიდრო ურთიერთკავშირის უზრუნველყოფა, საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროს, პირველ რიგში ეკონომიკის ინფორმატიზაციის ინფრასტრუქტურის შექმნა.

განვითარებულ ქვეყნებში სახელმწიფო შესაბამისი პროგრამების საშუალებით აქტიურად მონაწილეობს ეკონომიკის მოდერნიზაციაში სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების სახით. ისეთ ინდუსტრიულ ქვეყნებში, როგორებიცაა აშშ, დიდი ბრიტანეთი, იაპონია, გერმანია, შვედეთი და სხვ., სამთავრობო მხარდაჭერის მნიშვნელოვანი ნაწილი მოდის სამრეწველო კვლევებზე. ამასთან, კვლევებში სახელმწიფო ინვესტიციები მიემართება, პირველ რიგში, ამ პრობლემებით დაკავებულ უნივერსიტეტებსა და ინსტიტუტებში. მიჩნეულია, რომ ასეთი სტრუქტურები ყველაზე სწრაფად და მეტად გრძობენ სამეცნიერო კვლევების კომერციული წარმატების პერსპექტივებს.

ბიზნესის სახელმწიფო მხარდაჭერის ეფექტიანობა განპირობებულია იმით, რომ გავლენა მოახდინოს ინოვაციურ პროცესზე და მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანოს სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარებაში. ინოვაციებზე კონცენტრაცია და ფინანსური მხარდაჭერა იწვევს სახელმწიფოსათვის აუცილებელი მეცნიერებატევადი დარგების განვითარებასა და შესაბამისად კონკურენტუნარიანი სახელმწიფო მნიშვნელობის პროდუქტების წარმოებას. აღნიშნული მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს საერთაშორისო კონკურენტულ გარემოში ეროვნული ეკონომიკის უპირატესობის უზრუნველსაყოფას. ამასთან, შესაძლებელი ხდება ისეთი პოლიტიკის გატარება, რომელიც მოწოდებულია ერთმანეთთან დააკავშიროს განათლების სისტემა და მეცნიერული კვლევები ბიზნესთან, წაახალისოს ეკონომიკური სუბიექტების მოტივები ბიზნესის საქმიანობაში.

ბიზნესის მხარდაჭერის ფორმები შეიძლება განხორციელდეს სახელმწიფო მართვის ადმინისტრაციულ მეთოდების საშუალებით. მათი გამოყენება შემდეგი მიმართულებებით მიმდინარეობს:

- სახელმწიფოს პირდაპირი კონტროლი მონოპოლიურ დარგებზე (ტრანსპორტი, კავშირგაბმულობა, ენერგეტიკა და სხვ.);

- არაელასტიკური მოთხოვნის პროდუქტებზე იმ ბაზრების რეგულირება, რომელიც განეკუთვნება სახელმწიფო მონოპოლიას, ფასების დაგეგმვის, სააქციზო გადასახადების, ხისტი განაკვეთების შემოღებისა და სხვათა საშუალებით;
- ბიზნესის საქმიანობის განხორციელებისათვის სტანდარტების დაწესება და მათ შესრულებაზე კონტროლი;
- მოსახლეობის დაუცველი ფენებისათვის საზოგადოებაში მიღებული მინიმალური დონის განსაზღვრა;
- ეროვნული ინტერესების დაცვა საერთაშორისო ურთიერთობების სფეროში და ა.შ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. აქუბარდია თ., ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირება და ეკონომიკური პოლიტიკა, თბილისი, 2005
2. ბიზნეს–გარემო საქართველოში, თბილისი, 2008
3. თ. ვაშაკიძე, ინოვაციური მცირე საწარმოების მხარდაჭერა ევროკავშირში <http://www.inovdev.ge/uploads/files/95282T.Vashakidze.pdf>
4. მცირე და საშუალო ბიზნესი საქართველოში, თბილისი, 2009
5. საქართველოში მიმდინარე სახელმწიფო რეფორმების გავლენა მცირე და საშუალო ბიზნესზე, საქართველოს ახალგაზრდა ეკონომისტთა კვლევის მასალები, თბილისი, 2009–2010
6. Georgian Business Today #3, 2008. ასოციაცია

Temur Miminoshvili
TSU, Doctoral student

Modern Forms of Business State Support

Summary

The article reviews the modern economic system as business subjects community and their participation landmarks in international distribution of labor are evaluated. It is noted that existence of certain institutional structures, norms and rules are necessary for normal functioning of business subjects.

In conditions of the global market the firms are engaged in strict competitive struggle that creates additional constraints and problems in relations with subjects of national and the world market. Owing to above the states pay the special attention to selection of special forms to business support. The article explains the content, principles of relations between the state and business and their implementation forms. The state studies important trends of assistance to business. It has been justified that all levels of authority should take part in various forms of business support activities – beginning from supreme authorities up to municipal bodies.

The article analyzed references worked out by international organizations concerning business supportive forms from the side of the state and there has been stated that the promotion forms to the private sector require separate examination. From the point of support to business in national economy the direct state encouragement to new competitive sectors, creation of environment suitable for foreign investments into national economy are rather important too. The forms of support to business from the side of authorities may represent direct and collateral shapes The article characterizes the components of the separate forms.

მცირე ბიზნესის კონკურენტუნარიანობის შესაძლებლობები

მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარე გლობალიზაციის პროცესები შთამბეჭდავია თავისი მასშტაბებითა და დინამიზმით. ექსპერტები გლობალიზაციას განიხილავენ როგორც მსოფლიო ეკონომიკის რესტრუქტურისაციას, რომელიც ხორციელდება განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და სოციალურ-კულტურულ ცვლილებათა ნებაყოფლობით განვითარებით. ამ პროცესში განსაკუთრებით დიდია იმ ქვეყნების წვლილი, რომლებმაც მიაღწიეს წარმოების მაღალ ტექნოლოგიებს, ტემპებს და ცდილობენ გლობალური კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნებას. ასეთ პირობებში, ერთი შეხედვით, პარადოქსულადაც კი შეიძლება მოგვეჩვენოს მრავალ სახელმწიფოთა მთავრობებისა და საერთაშორისო ორგანიზაციათა უცვლელი ინტერესი მცირე საწარმოთა ზრდის შესაძლებლობებისადმი. მარტივი ხედვა იქნებოდა თუ ამის მიუხედავად ჩავთვლიდით ბოლო ათწლეულებისათვის ტიპური ტენდენციების გაგრძელებას, როცა სოციალურ-ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების მიერ მცირე ეკონომიკის მხარდაჭერა აუცილებლობად მიიჩნეოდა.

მცირე მეწარმეობის თანამედროვე შეფასება განსხვავებულია ხარისხობრივი ასპექტით: მცირე და საშუალო საწარმოები აღიარებულია სამეურნეო სტრუქტურის მნიშვნელოვან ნაწილად, რომელიც ამაღლებს მის მოქნილობას, ადაპტიურობას, სადაც სამუშაო ძალის მნიშვნელოვანი რაოდენობის მოზიდვის ხარჯზე უზრუნველყოფა სოციალური სტაბილურობა. ბოლო პერიოდამდე მცირე საწარმოებს სწავლობდნენ მხოლოდ საშინაო ბაზრებზე მათი როლით, მაგრამ ეროვნულ ეკონომიკათა მსოფლიო სამეურნეო პროცესებში ჩართულობის გადრმავება და მათი გლობალიზაცია ცვლის თამაშის წესებს მისი ყველა მონაწილესათვის. ქვეყანის და მითუმეტეს ფირმის დონეზე მიღებული გადაწყვეტილებები მძლავრად განიცდის საგარეო ზემოქმედებას, როცა შეუძლებელია იმ ტენდენციათა იგნორირება, რომლებიც ყალიბდება ეროვნულ საზღვრებს გარეთ.

საქართველოში მცირე ბიზნესის ეფექტიანად ფუნქციონირების პრობლემის აქტუალობა განისაზღვრება დასაქმების დაბალი დონით, ექსპორტის მაღალი ხვედრითი წილით, შიდა ბაზრის საკუთარი პროდუქციით გაჯერების დაბალი მაჩვენებლებით.

უნდა აღინიშნოს, რომ მცირე ბიზნესი, წარმოადგენს რა ნებისმიერი ეკონომიკის სრულყოფილებიან სუბიექტს, უნდა გამოხატავდეს ძირითად საბაზრო ტენდენციებს. მცირე საწარმოები, მათი თავისებურებების გამო ფლობენ მნიშვნელოვან ინოვაციურ, ეკონომიკურ და სოციალურ-პოლიტიკურ პოტენციალს, გამოდის რა სახელმწიფოს სოციალურ-პოლიტიკური და ეკონომიკური სტაბილურობის მძლავრ ფაქტორად.

მიუხედავად ბოლო წლებში მიმდინარე ცვლილებებისა გლობალურ და ლოკალურ ბაზრებზე, ასევე საინფორმაციო და კომუნიკაციური ტექნოლოგიების განუხრელი განვითარებისა, საქართველოში მცირე ბიზნესის გავითარების თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი სტრუქტურული და ეკონომიკური ცვლილებები ჯერ კიდევ არ შეინიშნება.

მკვლევართა დიდი ნაწილი, რომლებიც სწავლობენ მცირე მეწარმეობის პრობლემებს, ეძებენ ამ პრობლემათა "ფესვებს" ისეთ გარე ფაქტორებში, როგორცაა ადმინისტრაციული ბარიერები, საკანონმდებლო ბაზის არასტაბილურობა, ფინანსებზე შეზღუდული ხელმისაწვდომობა. მცირე ბიზნესის თავისებურებათა შორის მკვლევარები გამოყოფენ დამოუკიდებლობას და მცირე საწარმოთა ორიენტაციას ნახევრადპროდუქციულ მოდელზე, მმართველობითი ტექნოლოგიების, ასევე საინფორმაციო, კონსალტინგური და საგანმანათლებლო უზრუნველყოფისა და საერთო ინფრასტრუქტურის განუვითარებლობას.

მცირე ბიზნესის არსებული მიდგომების პრობლემები იმაში მდგომარეობს, რომ ყურად-

ღება გამახვილებულია ახალი მცირე საწარმოების სტიმულირებაზე, მაშინ როცა უკვე მოქმედ სამეწარმეო სუბიექტთა განმტკიცებასა და განვითარების საკითხს სათანადო ყურადღება არ ეთმობა. ამავ დროს ძირითადი პრობლემა მდგომარეობს ახლად შექმნილი მცირე საწარმოების დაბალ კონკურენტუნარიანობასა და არაეფექტურობაში, რაც არ ქმნის მათი გრძელვადიანი ფუნქციონირებისა და მნიშვნელოვანი ეფექტების მიღების საფუძველს.

მცირე ბიზნესის განვითარების ტენდენციებისა და არსებულ ბიზნეს გარემოზე მათი შეხედულებების შეფასებისათვის ჩვენს მიერ ჩატარდა კვლევა, რომელმაც მოიცვა აჭარის რეგიონის 200-მდე მცირე საწარმო, რომელთა რიცხვშიც შედიოდა, როგორც საწარმოო ისე მომსახურების სფეროში ფუნქციონირებადი საწარმოები, თუმცაღა უნდა აღინიშნოს მეორეს უპირატესობა (80%) პირველთან (20%) შედარებით.

კვლევის შედეგები ცხადყოფს, რომ ჩვენს მიერ გამოკითხულ საწარმოთა 8,5% ფუნქციონირებს ერთ წელზე ნაკლები ვადით, 3-დან 5 წლამდე – 47,2%, ხოლო 5-დან 10 წლამდე კი – 44,3%. ჩვენს აზრით, რომ მხოლოდ საწარმოთა დაფუძნების სიმარტივემ ვერ გადაწყვიტა ბიზნეს სუბიექტთა რაოდენობრივი და სამეწარმეო საქმიანობაში მოსახლეობის ჩართულობის ზრდის საკითხი.

რაც შეეხება ბიზნეს გარემოს, უნდა აღინიშნოს, რომ მეწარმეთა 15,3% თვლის, რომ ბოლო ერთი წლის განმავლობაში სამეწარმეო შესაძლებლობები უმნიშვნელოდ გაუარესდა, 42,3% თვლის რომ უმნიშვნელოდ გაუმჯობესდა მეწარმის სასარგებლოდ, მეწარმეთა 19,2% თვლის, რომ სამეწარმეო შესაძლებლობები გაიზარდა, ხოლო 23,2%-ის აზრით ბიზნეს გარემო მნიშვნელოვნად გაუარესდა.

უნდა აღინიშნოს, რომ საინტერესო განსხვავებები არსებობს საზღვარგარეთის ქვეყნებში მცირე მეწარმეობის არჩევის მოტივებსა და საქართველოსა და ყოფილ პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში არსებულ იმავე საკითხს შორის. საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში უმუშევრობა არ არის ძირითადი, გადამწყვეტი ფაქტორი ინდივიდუალური ბიზნესის სფეროსაკენ ადამიანების ლტოლვისა. ეს უფრო ნაკარნახევია გრძელვადიანი, მყარი მოტივებით, შრომითი ფასეულობების უფრო ახლებურად გააზრებით. განვითარებულ ქვეყნებში სულ უფრო იზრდება წვრილ, არაკორპორირებულ ფერმათა რიცხვი, რომლებშიც შრომის ანაზღაურების გარეშე მომუშავე ოჯახის წევრებთან, ან დაქირავებულ მუშაკთა გვერდით თვითონ მესაკუთრეებიც მუშაობენ, რომელთა მიერ მიღებული შემოსავალი ამ საწარმოებში დაბანდებული კაპიტალის მეშვეობით, ზოგჯერ კი მხოლოდ საკუთარი შრომისა და მეწარმეობრივი ნიჭის უკუგებით მიიღება. თუ განვითარებულ ქვეყნებში შრომის მოტივაცია ძირითადად “მიმზიდველი” ფაქტორებით განისაზღვრება, განვითარებად ქვეყნებში გადამწყვეტია “იძულებითი” ფაქტორები, რომელთა მიხედვითაც მცირე ბიზნესით თავის დასაქმების მოტივია სამუშაოს ვერ შოვნა, ან კიდევ ოჯახის რჩენის მიზნით მეტი შემოსავლის მიღება.

მსგავსივე სურათი მივიღეთ ჩვენს მიერ ჩატარებული გამოკითხვის შედეგებით: მეწარმეთა 19,9%-ს უნდოდა, რომ მეტი შემოსავალი ჰქონოდა, 35,7%-მა სამუშაო ვერ იშოვა, 32,5%-ს სურდა თავისი საქმისა და საკუთარი იდეების განხორციელება, ხოლო 11,9% თვლის, რომ მისი წინანდელი საქმიანობა უპერსპექტივო იყო. ამასთან მეწარმეების ძირითადი ნაწილი საქმიანობის სახეს ირჩევს, რომელშიც აქვს გამოცდილება.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში გარკვეული ძვრებია ბიზნესის განვითარებასთან დაკავშირებით და ხელისუფლებაც ეტაპობრივად შეიმუშავეს მცირე მეწარმეობის მხარდაჭერის მექანიზმებს, მეწარმეები მაინც ვერ ხედავენ გაფართოების პერსპექტივებსა და შესაძლებლობებს. მათი უმრავლესობა 80,2% არ აპირებს საქმიანობის გაფართოებას, ამის მიზეზად ასახელებენ არსებულ პირობებს და აქვთ მოლოდინი უკეთესი ბიზნეს გარემოს შექმნისა, თუმცაღა 19,8% მოპოვებული აქვს რესურსები საქმიანობის გასაფართოებლად.

ჩვენს მიერ განხორციელებული გამოკვლევებითაც ჩანს, რომ მეწარმეებისათვის დღესაც აქტუალურია ისეთი ხელისშემშლელი ფაქტორები, როგორიცაა: ფინანსებზე ხელმისაწვდომობა, კრედიტის მაღალი საპროცენტო განაკვეთი, ხელისუფლების მხრიდან ბიზნესის ინტერესების დაუცველობა, მაღალი საგადასახადო განაკვეთები. მტკივნეულ საკითხს წარმოადგენს

ასევე ბაზრის დაუცველობა ფალსიფიცირებული პროდუქციისაგან და საკუთრების უფლების დაუცველობა. მეწარმეები თვლიან, რომ მათი ბიზნესის წარმატებული განვითარებისათვის ზემოთ აღნიშნულ პრობლემებთან ერთად არანაკლები მნიშვნელობა აქვს მოსახლეობის მსყიდველობითუნარიანობას. აქედან გამომდინარე ზოგადად ბიზნესისათვის მნიშვნელოვანია მოსახლეობის კეთილდღეობა, რომელზეც ჯაჭვურად არის მიბმული ბიზნესის გაფართოების შესაძლებლობები.

ყველა ეს ფაქტორი სხვადასხვა ხარისხით გავლენას ახდენს მცირე ბიზნესის შედეგიანობაზე, თუმცა შესაძლებელია სხვა მიზნის წარმოჩენაც, რომლითაც აიხსნება საქართველოს ეკონომიკაში მცირე ბიზნესის პოტენციალის მიუღწევლობის მიზეზები. ეს არის მცირე ბიზნესის სუსტი ინტეგრაცია საბაზრო სფეროში. ე.ი. ფაქტიურად მცირე ბიზნესი, რომელსაც აქვს მოქნილობისა და საბაზრო გარემოსთან სწრაფი შეგუების უნარი, საქართველოს რეალობაში პრაქტიკულად არ რეაგირებს საგარეო პირობების ცვლილებაზე, რის შედეგადაც, ბუნებრივია უთმობს ადგილსა და პოზიციებს საშუალო და მსხვილ კომპანიებს.

თანამედროვე საბაზრო ტენდენციათა ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ბოლო ათწლეულებში მიმდინარეობს გლობალიზაცია და კონკურენციის გაძლიერება ბაზარზე. ამ ფონზე გადარჩენისა და განვითარებისათვის მსხვილი კომპანიებიც ცდილობენ რისკების გაზიარებისა და საკუთარი კონკურენტული უპირატესობების გამყარებისათვის შექმნან ან შევიდნენ ურთიერთობათა ქსელებში. ეს იწვევს ქსელური კონკურენციის ახალი ტიპის წარმოშობას. ასეთ პირობებში მცირე მეწარმე სუბიექტებმა, რომელთაც აქვთ რესურსული შეზღუდულობა, სერიოზულად უნდა გადახედონ ტრადიციულ მიდგომებსა და შეიარაღდნენ ბიზნესის ორგანიზაციის და მენეჯმენტის ახალი ფორმებით.

რესურსების შეზღუდულობის პირობებში მცირე ბიზნესს სხვა კომპანიებისა და ბაზრის სუბიექტების, მათ შორის სახელმწიფოს აქტიური მარეგულირებელი მექანიზმების გარეშე არსებობა. სწორედ ამიტომ მეწარმეები ცდილობენ ქსელურ გაერთიანებათა შექმნას, რომლებიც ერთმანეთთან ინდივიდუალურ ურთიერთობებს ამყარებენ. მცირე ბიზნესი თავისი მოქნილობის წყალობით წარმატებულად ინტეგრირდება ბიზნეს გარემოში, ეხამება საბაზრო ცვლილებებს და თანამშრომლობს პარტნიორებთან, მაშინ როცა მსხვილ საწარმოებს ამისათვის სჭირდება ხანგრძლივი შეთანხმებები და სპეციალური მმართველობითი პროცედურები.

ასეთ ურთიერთობათა ჩამოყალიბების სურათი უცხოეთსა და საქართველოში სხვადასხვაგვარია ინსტიტუციონალური და სხვა სახის განსხვავებათა გამო, რაც ართულებს განვითარებული ქვეყნების გამოცდილების პირდაპირ გამოყენებას. საქართველოში მცირე მეწარმე სუბიექტთა ურთიერთობების დიდი ნაწილი ეფუძნებოდა მსხვილ სახელმწიფო საწარმოებთან ისტორიულ კავშირებს ან კიდევ საწარმოს ხელმძღვანელთა არაფორმალურ კავშირებს. ამიტომაც მხოლოდ 2000-იანი წლების დასაწყისიდან შეიძლება საუბარი საბაზრო ურთიერთობათა ფორმირებაზე მცირე ბიზნესში, რომელიც ჯერ კიდევ საჭიროებს სრულყოფასა და განვითარებას. თანამედროვე პირობებში მცირე ბიზნესის ჩამოყალიბების ეტაპის დასრულება მოითხოვს მისი დარგობრივი სტრუქტურის რაციონალიზაციის, რეგიონული დისპროპორციების გათანაბრებას, ეკონომიკის ამ სექტორის ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებას.

ამრიგად მცირე ბიზნესის წარმატება მნიშვნელოვნად განისაზღვრება საბაზრო სივრცეში მისი ინტეგრირების უნარით, რისთვისაც საჭიროა ეფექტიანი ურთიერთქმედება ბაზრის მრავალრიცხოვან სუბიექტებთან. ინტეგრირების ფაქტორები შეიძლება იყოს ბაზრის შესწავლა, კომუნიკაციები, საინფორმაციო სისტემები, ბაზრის სხვა სუბიექტებთან სასარგებლო ურთიერთობათა ჩამოყალიბების უნარი, ცვლილებებისათვის მზადყოფნა და სხვა. სახელმწიფო ორგანოებმა და მეწარმეებმა ყურადღება უნდა გაამახვილონ ინტეგრირების ფაქტორთა გაძლიერებაზე, რომლებიც ფაქტიურად წარმოადგენს დამაკავშირებელ კვანძს საბაზრო გარემოს გარე პირობებსა და შიდა ფაქტორ-რესურსებს შორის. მცირე მეწარმეობის ორგანიზაციულ-ეკონომიკური მექანიზმის ეფექტიანი განვითარებისათვის საჭიროა მეთოდოლოგიური და ორგანიზაციული პრინციპების შემუშავება და პრაქტიკაში დანერგვა. ეს საქართველოში არსებულ

მცირე ბიზნესს საშუალებას მისცემს გახდეს უფრო კონკურენტუნარიანი და შეძლოს თავისი სოციალურ-ეკონომიკური პიტენციის რეალიზება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. რ. ასათიანი, ს. ასათიანი „ბიზნეს-მენეჯმენტი და გლობალური კონკურენცია“, „ტექნიკური უნივერსიტეტი“. თბ. 2009
2. გ. თოდუა „გლობალიზაცია როგორც თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკის საყოველთაო არსი“ - ჟ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, 1-ლი ნომერი. თბ. 2011
3. თ. შენგელია- „გლობალური ბიზნესი“, გამომც. ახალი საქართველო. თბ. 2010
4. თ. შენგელია – „საერთაშორისო მენეჯმენტი“. თბ., 2012

Leila Tsetskhladze

Batumi Shota Rustaveli State University
Doctoral Student. Teacher

Opportunities of Competitive Small Business

Summary

The article deals with a discussion of the characteristic features and possibilities of small Enterprises in the raising of competitive surroundings. The small enterprises have the full-rights together with the other subjects of economics and expresses the tendencies of the basic market. In spite of the current great changes in the global and local markets, also in the development of the informational and communicational technologies , there are no significant changes in the economical and structural development of small business.

There is also discussed the ways of small business's integration into the market space in this article. Based on the LTD 's data I have investigated the factors which will strengthen the small business and it will become the competitive and will be able to realize it's social - economical potential.

დევი შონია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

მარკეტინგის ევოლუციის შესახებ: მარკეტინგ 3.0 - პროდუქტებიდან მომხმარებლებისაკენ და შემდგომ – ადამიანის სულიერებისაკენ (გილიპ კოტლერის მიხედვით)

უკანასკნელ პერიოდის ეკონომიკურ და ბიზნეს-ლიტერატურაში როგორც მეცნიერების, ასევე სხვადასხვა ფორმების მენეჯერების მხრიდან, ხშირად ვხვდებით მოსაზრებებს იმის თაობაზე, რომ მარკეტინგის კონცეპტები თანამედროვე ეტაპზე არაფრის მაქნისია და უძველესი, რომ მარკეტინგული ხერხები და მეთოდები არ მუშაობენ ისე როგორც ადრე და ა. შ.

რა თქმა უნდა ეს მოსაზრებები მცდარია და უსაფუძვლო, ხოლო მათ ავტორებს უბრალოდ ვერ გაუგიათ ის, თუ განვითარების რა ეტაპზე იმყოფება დღეს მარკეტინგი, რა მიდგომები, ხერხები და მეთოდებია საჭირო ფორმების მოქმედებისათვის ამა თუ იმ ბაზარზე დღეს.

ბიზნესში მარკეტინგის აქტუალურობის გარშემო აზრთა სხვადასხვაობა სიახლეს ნამდვილად არ წარმოადგენს. არა მხოლოდ დღეს, არამედ უკანასკნელი რამოდენიმე ათწლეული წლის მანძილზე მარკეტინგი იყო ერთ-ერთი ყველაზე მღელვარე თემა ბიზნესში. ეს

მდეღვარება გამოწვეული იყო იმით, რომ მარკეტინგი მუდმივად იცვლებოდა გარემოში მიმდინარე ცვლილებებისადმი შეწყობის შეგეგად. კაცობრიობის ცხოვრების სხვადასხვა ეპოქის თავისებურებებზე დამოკიდებულებით გამოწვეული უწყვეტი ცვლილებები მარკეტინგულ კონცეფციებში აისახა.

1990–იანი წლების დასაწყისიდან ინტერნეტმა, როგორც მარკეტინგის მძლავრმა დამატებითმა ინსტრუმენტმა, ინფორმაციის დეფიციტი მხოლოდ მოგონებად დატოვა. მომხმარებლები გახდნენ მეტად ინფორმირებულები და შეიცვალნენ კიდევაც. ამ ცვლილებების გამოსაყენებლად მარკეტოლოგებმა მთელს მსოფლიოში გააფართოვეს მარკეტინგის კონცეფცია და უკვე ყურადღების ცენტრში მოექცა ადამიანური ემოციები. მარკეტოლოგებმა შემოიღეს ახალი კონცეფციები: **ემოციური მარკეტინგი, შთაბეჭდილებების მარკეტინგი, ბრენდის (სავაჭრო მარკის) კაპიტალი ანუ ბრენდის ფასეულობა მომხმარებლების თვალში**. ეს იმიტომ, რომ მოთხოვნის წასახალისებლად უკვე არ იყო საკმარისი მხოლოდ კლიენტების შეგნებაზე ზემოქმედება პოზიციონირების კლასიკური მოდელის დახმარებით. ამჯერად უკვე აუცილებელი გახდა ადამიანის სულში ჩაწვდომა და მისი შეხებაც.

უკანასკნელი 6 ათწლეულის განმავლობაში მარკეტინგი თავისი იმ ვერსიიდან, რომელშიაც მთავარი ადგილი დათმობილია პროდუქტზე (მას უწოდებენ **მარკეტინგ 1.0**–ს), გადავიდა ვერსიაზე სადაც ყურადღების ცენტრში დგას მომხმარებელი (მას უწოდებენ **მარკეტინგ 2.0**–ს). დღეს კი მარკეტინგი ისევ იცვლება. ცვლილებები ხდება გარემოში მიმდინარე ცვლილებების საპასუხოდ. კომპანიები აფართოვებენ თავიანთი ინტერესების სფეროებს. თუ მათ თავიდან აინტერესებდათ მხოლოდ პროდუქტები და შემდგომ – მომხმარებლები, დღეს უკვე კაცობრიობის პრობლემებიც.

როდესაც ჩვენ გადავდივართ მექანიკური მსოფლიოდან ციფრულ მსოფლიოზე (ინტერნეტი, კომპიუტერები, მობილური ტელეფონები და სოციალური ქსელები), ეს პროცესები თავისთავად ახდენენ არსებით ზეგავლენას მწარმოებლებისა და მომხმარებლების ქცევაზე, რაც თავისთავად მოითხოვს მარკეტინგის მამტაბურ გადახედვას.

თანამედროვე მარკეტინგში ახალი მიმართულება, ეს არის – **მარკეტინგ 3.0**. მასში ძლიერი აქცენტი კეთდება მარკეტოლოგის შესაძლებლობებზე, შეიგრძნოს ადამიანის ის განგაში და სურვილები, რომელიც ეფუძნება შემოქმედებას, კულტურას, ტრადიციებს და ბუნებასთან კავშირს.

მარკეტინგ 3.0 – ეს არის ეტაპი, როდესაც კომპანიები მომხმარებელზე ორიენტაციიდან გადადიან ადამიანის მიმართ ორიენტაციაზე. როდესაც რენტაბელურობა განიხილება კორპორაციულ პასუხისმგებლობასთან ერთად.

მარკეტინგ 3.0 – კომპანიას განიხილავს არა როგორც დამოუკიდებელ, ცალკე აღებულ ორგანიზაციას, რომელიც მუშაობს კონკურენტულ მსოფლიოში, არამედ როგორც ლოიალური პარტნიორების თანასაზოგადოებას. ამ საზოგადოებაში შედიან მოსამსახურეები, გამავრცელებლები, გამყიდველები, მომწოდებლები. თუ კომპანია თავის პარტნიორებს ირჩევს დეტალურად, თუ ყოველი მხარის მიზნები ემთხვევა ერთმანეთს, თუ დაჯილდოვება, წახალისება ნაწილდება სამართლიანად და წარმოადგენს კარგ სტიმულს მუშაობისათვის, მაშინ კომპანია თავის პარტნიორებთან ერთად ხდება კონკურენტული ბაზრის ძლიერი მოთამაშე. ეს კი დღეს შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ კომპანიას და მისი გუნდის წევრებს ააქვთ საერთო **მისია, ხედვა და ფასეულობები** (1).

მარკეტინგ 3.0–ის უმთავრესი არსიც იმაში მდგომარეობს, თუ როგორ უნდა მიიტანოს კომპანიამ თავისი **მისია, ხედვა და მიზანი** ყოველ დაინტერესულ მხარესთან. ორგანიზაცია მოგებას ღებულობს თავისი კლიენტებისა და პარტნიორებისათვის სამომხმარებლო ღირებულების შექმნით. კომპანია თავის მომხმარებლებს სტრატეგიულ ამოსავალ პუნქტად უნდა განიხილავდეს, მათში ის უნდა ხედავდეს არა უბრალო მყიდველებს ან კლიენტებს, არამედ სრულყოფილ ადამიანებს თავიანთი მოთხოვნილებებითა და სურვილებით.

მეცნიერების აზრით, მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის პირობებში მარკეტინგ 3.0 წარმოადგენს ყველაზე სწორ მიდგომას მომხმარებლებისადმი, რამდენადაც ისინი დღეს,

როგორც არასდროს, უფრო ძლიერ გრძნობენ სწრაფი სოციალური, ეკონომიკური, ეკოლოგიური ცვლილებებისა და არასტაბილურობის ზეგავლენას. დღევანდელ მსოფლიოში დაავადებები ხდება პანდემია, იზრდება სიღარიბის მაშტაბები, ირღვევა გარემო. კომპანიები რომლებიც იყენებენ მარკეტინგ 3.0-ს, ადამიანებს სთავაზობენ ამ პრობლემების გადაწყვეტას და მათ ჩუქნიან იმედს, თითოეული ადამიანის სულში სიღრმისეული შეღწევით.

იმისათვის რომ უკეთესად გავიგოთ მარკეტინგ 3.0, განვიხილოთ ის სამი ძალა, რომლებმაც მოახდინეს მისთვის საქმიანი გარემოს ფორმირება. ეს არის **მონაწილეობის, გლობალიზაციის პარადოქსების და შემოქმედებითი საზოგადოების** ახალი ერა. ჩვენ უნდა გავიგოთ როგორ შეიცვალნენ მომხმარებლები ამ სამი ძალის ზემოქმედების შედეგად და როგორ გახდნენ შედარებით გახსნილები თანამშრომლობისათვის, ასევე კულტურული და სულიერები. ყოველივე ამ ცვლილების შეცნობა დაგვეხმარება მარკეტინგ3.0-ის, როგორც ერთობლივი კულტურული და სულიერი პროცესის უკეთ გაგებაში.

უკანასკნელი ასწლეულის ტექნიკურმა პროგრესმა მნიშვნელოვნად შეცვალა მომხმარებლები, ბაზრები და მარკეტინგი. 2000 წლის დასაწყისიდან საინფორმაციო ტექნოლოგიები შეიჭრა ძირითად ბაზრებზე. ისინი ისე განვითარდნენ, რომ მათ – **ახალი ტალღის ტექნოლოგიებს** უწოდებენ. ახალი ტალღის ტექნოლოგიები წარმოადგენენ **მარკეტინგ3.0-ის** დაბადების მთავარ მიზეზს. ახალი ტალღის ტექნოლოგიები იძლევა ცალკეული ადამიანებისა და ადამიანთა ჯგუფების გაერთიანების, მათი ურთიერთქმედების შესაძლებლობას. ეს ტექნოლოგიები შედგება ოთხი ძირითადი ძალისაგან: **იაფფასიანი კომპიუტერები, მობილური ტელეფონები, ინტერნეტი და პროგრამული უზრუნველყოფა**. ტექნოლოგიები შესაძლებლობას აძლევენ ცალკეულ პიროვნებებს აწარმოონ თვითგამოხატულება და ითანამშრომლონ სხვა ადამიანებთან. ახალი ტალღის ტექნოლოგიების წარმოშობამ საფუძველი ჩაუყარა მონაწილეობის ერის დასაწყისს. ამ ერაში ადამიანები ქმნიან და მოიხმარენ **სიახლებს, იდეებს და გართობას**.

იმის მიუხედავად, რომ სოციალური მედია ხდება გამოხატულებითი, კლიენტებზე მაინც ძლიერ ზეგავლენას ახდენენ ცალკეული მომხმარებლების გამოცდილებები და მოსაზრებები. მცირდება კორპორატიული რეკლამის ზეგავლენა მყიდველობითი ქცევის ფორმირებაზე.

სოციალური მედიის სიიაფის და მისი ობიექტურობის გამო, სწორედ მას უკავშირდება მარკეტინგული კომუნიკაციების მომავალი. მეგობრებს შორის კავშირი სოციალურ ქსელებში კომპანიებს აძლევს იმის საშუალებას, რომ უფრო ღრმად შეისწავლონ და გაიგონ საკუთარი ბაზარი. ამ მონაცემებით ისინი შექმნიან თავიანთი მომხმარებლების და მოსამსახურეების **პროფილს** (პორტრეტს), ურთიერთობის შედარებით ეფექტური ხერხების შესამუშავებლად.

მომხმარებლების მხრიდან თანამშრომლობისადმი მზარდმა ტენდენციამ, ზეგავლენა მოახდინა ბიზნესზეც. მარკეტოლოგებს უკვე არა აქვთ სრული კონტროლი თავიანთ ბრენდებზე, რადგანაც ისინი მომხმარებლების კოლექტიურ საბაზრო უფლებებთან ერთად არიან კონკურენციაში.

ჩვენს დროში კომპანიებმა უნდა **ითანამშრომლონ მომხმარებლებთან**, მოუსმინონ მათ და დააფიქსირონ მათი მოსაზრებები ბაზრის სიღრმისეული გაგების მიზნით. თანამშრომლობის თანამედროვე ფორმა გულისხმობს იმას, რომ მომხმარებლები თვითონ თამაშობენ გადაწყვეტ როლს სამომხმარებლო ღირებულების შექმნაში მწარმოებლებთან ერთად.

როგორც ვხედავთ, მარკეტინგი ევოლუციის შედეგად მთავარ მიზნად ისახავს მომხმარებლების მოწვევას **მონაწილეობის მისაღებად** კომპანიის მიერ პროდუქტებისა შემუშავებაში.

მარკეტინგ 3.0-ის ფორმირებაზე ზეგავლენის მომხდენი მეორე ძლიერი ძალა – **გლობალიზაცია**, რომელიც თავის მხრივ განპირობებულია ასევე ტექნოლოგიური განვითარებით. ტექნოლოგიებმა შესაძლებელი გახადეს ინფორმაციის გაცვლა მთელს მსოფლიოში. სატრანსპორტო საშუალებებმა გაადვილა ვაჭრობა და სხვა ფიზიკურ გაცვლა. ტექნოლოგიის მსგავსად გლობალიზაცია აღწევს ყველასთან და მსოფლიოს ყველა კუთხეში, ქმნის რა ურთიერთდაკავშირებულ ეკონომიკას. გლობალიზაცია ასევე ხდება და წარმოადგენს გამაწონასწორებელ ძალას. სწორი ბალანსის ძებნაში გლობალიზაცია ხშირად ქმნის

პარადოქსებს. ეს პარადოქსები არა ერთია, არამედ ათეულობით. მაგ: გლობალიზაციას შეუძლია გახადოს ეკონომიკა ღია, მაგრამ არა პოლიტიკა, შესაბამისად პოლიტიკური არეალი დღემდე რჩება ნაციონალური; გლობალიზაციას მიყვავართ ეკონომიკური ინტეგრაციისაკენ, მაგრამ ვერ ახდენს ქვეყნების გათანაბრებას ეკონომიკური განვითარების ხარისხის მიხედვით; გლობალიზაცია ქმნის კულტურას არა ერთფეროვანს, არამედ მრავალფეროვანს და ა. შ.

ყოველივე ეს ცვლის მომხმარებელთა ქცევას გლობალიზაციის ეპოქაში და მიმდინარე ტენდენციების გამოსავლენად მეტად მნიშვნელოვანი ხდება მარკეტინგ 3.0. ტექნოლოგიებით გამოწვეული გლობალიზაციის პარადოქსები (განსაკუთრებით სოციალურ-კულტურული) ზეგავლენას ახდენენ არა მხოლოდ ქვეყნებზე და კორპორაციებზე, არამედ ცალკეულ ადამიანებზეც. ადამიანებმა შეიგრძნეს ის, თუ რა რთულია ერთდროულად იყო გლობალური მსოფლიოს და საკუთარი ქვეყნის მოქალაქე. ადამიანის თავში იკვეთება და ერთმანეთთან კონფლიქტშია სხვადასხვა ფასეულობები, რაც მას სიმშვიდეს არ აძლევს.

დღეს ადამიანები ერთიანდებიან ისეთი სოციალური პრობლემების გარშემო, როგორცაა სიღარიბე, უმუშევრობა, უსამართლობა, გარემოს დაბინძურება და ა. შ., ისინი ვერ იქნებიან გულგრილები ამ პრობლემების მიმართ. ამ შემთხვევაში გლობალიზაცია ჩვენს ცხოვრებაზე რატომღაც დადებით ზეგავლენას ახდენს.

გლობალიზაციის პარადოქსების ძირითადი ეფექტი არის იმაში, რომ კომპანიები ამჯერად ერთმანეთს კონკურენციას უწევენ საკუთარი მიზნების, ურთიერთობებისა და მიმართულებების დემონსტრირების შესაძლებლობებში.

კულტურულ მარკეტინგის მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია მარკეტინგ 3.0-ში. ის იძლევა პასუხებს მოქალაქეების საჭიროებებზე და სურვილებზე. კომპანიებმა, რომლებიც ეწევიან მარკეტინგ 3.0-ს, უნდა იცოდნენ ბიზნესთან ახლოს მდგომი საზოგადოებრივი საკითხები.

საზოგადოებრივ ინტერესებს მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია მარკეტინგის ახალ განმარტებაშიც, კერძოდ მარკეტინგის ამერიკული ასოციაციის 2008 წლის ფორმულირებაში. მოვიყვანოთ ციტატა: – **„მარკეტინგი წარმოადგენს საქმიანობას, ინსტიტუტებისა და პროცესების ერთობლიობას – მომხმარებლების, კლიენტების, პარტნიორებისა და მთლიანად საზოგადოებისათვის ფასეულის შექმნაზე, განაწილებაზე, რეალიზაციაზე, წინადადებების გაცვლაზე“**(4). ამ განმარტებაში სიტყვა „საზოგადოების“ წყალობით აღიარებულია, რომ მარკეტინგის ზეგავლენა მნიშვნელოვნად სცდება კომპანიებსა და ცალკეულ ადამიანებს შორის კერძო ურთიერთქმედებებს. ეს განმარტება უჩვენებს მარკეტინგის მზადყოფნას – გადაჭრას საზოგადოების კულტურული პრობლემებიც. ე. ი. მარკეტინგ 3.0 არის მარკეტინგი, სადაც კომპანიის ბიზნეს-მოდელში კულტურულ საკითხებს ენიჭება პირველი ადგილი.

მესამე ძალა, რომელმაც უზრუნველყო მარკეტინგ 3.0-ის განვითარება – არის **შემოქმედებითი საზოგადოების** წარმოშობა და განვითარება. თანამედროვე საზოგადოებაში ადამიანები არ შემოიფარგლებიან მხოლოდ პირველყოფილი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებითა და გამორჩენით, ისინი ისწრაფვიან თვითრეალიზაციისაკენ, არიან ემოციურები და გახსნილები თანამშრომლობისათვის.

აბრახამ მასლოუს პირამიდაში მოთხოვნილებების იერარქია იწყება საბაზო მოთხოვნილებებიდან, შემდგომ მოდის უსაფრთხოების, საზოგადოებრივი მიკუთვნების, პატივისცემისა და თვითრეალიზაციის მოთხოვნილებები. მეცნიერი შენიშნავს, რომ შედარებით მაღალი დონის საჭიროებების დაკმაყოფილება შეუძლებელია მანამ, სანამ არ მოხდება ქვემოთ განლაგებული მოთხოვნილებების დამყოფილება. ამასთან მეცნიერი **დანიელ ზოხარი** თავის ნაშრომში „**სულიერ კაპიტალზე**“ ამბობს, რომ მასლოუს თვითონ არის შემოქმედებითი მუშაკი, რომ სიკვდილის წინ მან სინანული გამოთქვა ადრე ნათქვამზე და დაიწყო მტკიცება იმის, რომ: პირამიდა უნდა გადაბრუნდეს ძირით ზევით. მაშინ ადამიანების მთავარ მოთხოვნილება გახდება მოთხოვნილება თვითრეალიზაციაზე(5).

უდაოა, რომ შემოქმედ პიროვნებებს ჯერათ მასლოუს შებრუნებული პირამიდის. მეცნიერები და ხელოვნების ადამიანები ხშირად უარს ამბობენ მატერიალურ კეთილდროებაზე შემოქმედებითი თვითრეალიზაციის სასარგებლოდ. მათ სჭირდებათ ის, რასაც ფულზე ვერ

იყიდი. მათი არსებობის არსი არის ბედნიერება და სულიერი რეალიზაცია, ხოლო მატერიალური კეთილდღეობა მათთან ხშირად მოდის ბოლოს, როგორც – საჩუქარი შემოქმედებითი და სულიერი მიღწევებისათვის. **სულიერი მოთხოვნილება** – უძლიერესი მოტივია ადამიანისათვის, რამდენადაც უზრუნველყოფს მისი შემოქმედებითი შესაძლებლობების გამოვლენას და განვითარებას(6).

მეცნიერების აზრით, თანამედროვე საზოგადოება სულ უფრო მეტად სულიერი რესურსების და არა მატერიალური კეთილდღეობის ძიებაშია. ამ მზარდი ტენდენციის შედეგად საზოგადოებაში მომხმარებლები ეძებენ არა მარტო საქონელსა და მომსახურებას, რომელიც აკმაყოფილებს მათ საჭიროებებს, არამედ ასევე შთაბეჭდილებებსა და ბიზნეს მოდელებს, რომლებიც მათ სულიერ მხარეს შეეხება. ფსიქოლოგიური და სულიერი უპირატესობები სინამდვილეში წარმოადგენენ ადამიანის უმთავრეს მოთხოვნილებებს, და უფრო ძლიერი, განმსხვავებელი უპირატესობის შექმნა კომპანიებისათვის უზრალოდ შეუძლებელია. მარკეტინგ 3-ის რეგოლუციური სიახლე ეს არის – ბიზნეს მოდელი ფასეულობების საფუძველზე.

დღეისათვის კომპანიების მთავარი პრობლემა არის ის, თუ როგორ შეიტანონ ეს საკითხები თავიანთ ბიზნეს-გეგმებში, როგორ მოუძებნონ ადგილი სულიერ მოტივაციას კომპანიის **მისიაში**, **ხედვაში** და **ფასეულობებში**(7). ბევრ კომპანიას მექანიკურად ააქვს მიწერილი მაღალი სამოქალაქო ღირებულებები მისიაზე, ხედვაზე და კოპორაციულ ფასეულობებზე. მეცნიერების აზრით, მარკეტინგ 3.0-ს არა აქვს არანაირი ურთიერთობა ასეთი სახის პიართან. მარკეტინგი 3.0 ნიშნავს იმას, რომ კომპანიები თავიანთ კორპორაციულ კულტურაში აშენებენ ფასეულობებს ორგანულად. შემოქმედი ადამიანებივით, კომპანიებიც უნდა ფიქრობდნენ თავიანთი მატერიალური მიზნების პარალელურად – თვითრეალიზაციაზე. მათმა უნდა გაიგონ რას წარმოადგენენ ისინი და რატომ არიან ამ ბიზნესში, როგორი სურთ რომ გახდნენ და ეს ყველაფერი გაწერონ მისიაში, ხედვაში და ფასეულობებში. რაც შეეხება მოგებას, კომპანიისათვის ის უნდა გახდეს ადამიანების კეთილდღეობაში მომხმარებლების მხრიდან კომპანიის დიდი წვლილის შეფასების შედეგი. ეს არის სულიერი, ანუ ადამიანურ სულიერებაზე დაფუძნებული მარკეტინგი, რომელიც მარკეტინგ 3.0-ის მესამე ფუნდამენტალური ნაწილია.

ამრიგად, მარკეტინგ 3.0 – არის ის ახალი ერა (ეპოქა), როდესაც მარკეტინგული პრაქტიკა ექვემდებარება მომხმარებლების ურთიერთობებისა და ქცევების ძლიერ შემოქმედებას. ეს არის კლიენტზე ორიენტაციის შედარებით უფრო სრულყოფილი ფორმა, რომელიც მოითხოვს მომხმარებლებისადმი ერთობლივ, კულტურულ და სულიერ მარკეტინგულ მიდგომას. მარკეტინგის ხასიათი იცვლება იმის მიხედვით, თუ რამდენად უფრო იხრებიან მომხმარებლები კულტურული და სულიერი თანამშრომლობისაკენ.

ექსპერტების ვარაუდით, 2010 წლის შემდგომ მომხმარებლები უფრო ფრთხილნი იქნებიან თავიანთი შემოსავლების ხარჯვაში. ნაკლებად სავარაუდოა დაბრუნდეს ცხოვრების სტილი – „**იყიდე დღეს, გადაიხადე ხვალ**“. მომხმარებლებს ურჩევნიათ ის, რომ დააგროვონ მეტი „შავი დღისთვის“, ვიდრე დახარჯონ დღეს. თუ სამომხმარებლო ხარჯები დარჩება დაბალ დონეზე, ეკონომიკური ზრდაც ნელი იქნება. კომპანიების მარკეტოლოგებს როგორც არასდროს, მოუწევთ მთელი ძალ-ღონით მუშაობა იმისათვის, რომ მომხმარებლები გამოეთხოვონ თავიანთ ფულს.

მეცნიერების აზრით, ახალ ათწლეულში მარკეტინგ 1.0 და 2.0 კიდევ არ დაკარგავს თავის მნიშვნელობას. მარკეტინგი დღემდე ეყრდნობა სეგმენტაციის, მიზნობრივი სეგმენტის შერჩევის, პოზიციონირების, 4P-ის შემუშავების, პროდუქტისათვის ბრენდის აგების კონცეფციებს. ამასთან ერთად, საქმიან გარემოში მიმდინარე ცვლილებები (ეკონომიკური დაცემა, კლიმატური პრობლემები, ახალი სოციალური მედია, მომხმარებლების საბაზრო ძალაუფლება, ახალი ტალღის ტექნოლოგიები და გლობალიზაცია) გააგრძელებენ გამოწვევას მარკეტინგულ პრაქტიკაში.

ახალი მარკეტინგული კონცეფციები საქმიან გარემოში ცვლილებებზე რეაქციის შედეგად წარმოიშობა. დღეს მომხმარებლების ნდობა შეიმჩნევა უფრო ჰორიზონტალური მიმართუ-

ლებით, ვიდრე ვერტიკალური. დღემდე მარკეტინგული კონცეფციები ძირითადად იყო ვერტიკალური. მომხმარებლების ნდობის დასაბრუნებლად კომპანიების მარკეტოლოგებმა უნდა მიიღონ, როგორც ამას მეცნიერები უწოდებენ – „კლიენტების ნდობის ახალი სისტემა“ – ჰორიზონტალური სისტემა.

კომპანიებმა კომერციული წარმატებისთვის უნდა გაიგონ, რომ კლიენტები სულ უფრო მეტად აფასებენ ერთობლივ შემოქმედებას, თავიანთ თანამეგობრობას და მკაფიოდ გამოხატულ პერსონაჟებს.

დღეისათვის ზოგიერთი ფირმა მუშაობს „ათასწლეულის მიზნების“ მიღწევაზე. ეს არის ის რვა მიზანი, რომელზეც 2000 წლის სექტემბერში გაეროს „ათასწლეულის სამიტზე“ შეთანხმდა მსოფლიოს 189 ლიდერი ორგანიზაცია(8). ეს მიზნებია: უკიდურესი სიღარიბისა და შიმშილის აღმოფხვრა; დაწყებითი განათლების საყოველთაოდ გახდომა; ტენდერული თანასწორობის მიღწევა; ზავშთა სიკვდილიანობის შემცირება; დედების ჯანმრთელობის გაუმჯობესება; სპიდის, მალარიისა და სხვა დაავადებებზე გამარჯვება; ეკოლოგიური პასუხისმგებლობის დანერგვა; გლობალური პარტნიორობის შექმნა განვითარებისათვის.

„ათასწლეულის მიზნები“ დაიწყო როგორც სახელმწიფოთაშორისი ინიციატივა, თუმცა კორპორაციებმა მასში ნახეს კომერციული მხარე და ბევრი მათგანი განვითარებად ყვეყნებში ამ მიზნების რეალიზაციით ეწევა საქმიანობას. ეს კორპორაციები აჩვენებენ იმას, თუ როგორ უნდა შეცვალონ მსოფლიო უკეთესობისაკენ და როგორ მოაქვს ფულადი და არამატერიალური უკუგება მათთვის ასეთ კეთილშობილ საქმიანობას. ფილიპ კოტლერის წიგნში(1) მოყვანილია პრაქტიკული მაგალითები მოხსენებიდან – „ბიზნესი განვითარებისათვის: ბიზნეს-გადაწყვეტილებები განვითარების მიზნების მხარდასაჭერად ახალ ათასწლეულში“(9), სადაც ილუსტრირებულია კავშირი მარკეტინგ 3.0 – სა და ათასწლეულის მიზნებს შორის.

თავის ფუნდამენტალურ ნაშრომში – მარკეტინგ 3.0 - პროდუქტებიდან მომხმარებლებისაკენ და შემდგომ(1) – ადამიანის სულიერებისაკენ, ფილიპ კოტლერი განიხილავს რა მარკეტინგის ევოლუციის ამ მეტად მნიშვნელოვან საკითხებს, ამბობს, რომ „მარკეტინგსა და ფასეულობებს შორის კავშირის შექმნა გადის სამ ეტაპს. პირველ ეტაპზე მარკეტინგი და ფასეულობები უკუპროპორციულ დამოკიდებულებაშია. მეორე ეტაპზე მიმდინარეობს დაბალანსება, ხოლო მესამე ეტაპზე კი მიმდინარეობს ინტეგრაცია“. მეცნიერი აღნიშნავს, რომ მან აღმოაჩინა მარკეტინგისა და ფასეულობების გამაერთიანებელი ათი უდაო პრინციპი. კომპანიების მაგალითზე ის ახდენს ამ პრინციპების ილუსტრირებასაც. ეს პრინციპებია:

პრინციპი 1: გიყვარდეს შენი მომხმარებლები, პატივი ეცი შენს კონკურენტებს;

პრინციპი 2: იყავი მგონობიარე ცვლილებების მიმართ და მზად შეცვლისათვის;

პრინციპი 3: გაუფრთხილდით თქვენს სახელს და ნათლად აჩვენეთ თქვენი არსი;

პრინციპი 4: მომხმარებლები მრავალნაირია; პირველ რიგში ყურადღება გაამახვილეთ იმ მომხმარებლებზე, რომლებსაც შეგიძლიათ მოუტანოთ მეტი სარგებლი;

პრინციპი 5: ყოველთვის შესთავაზეთ კარგი პროდუქტი სამართლიან ფასად;

პრინციპი 6: იყავით ყოველთვის 293მისაწვდომი მომხმარებლებისათვის და გაავრცელეთ კარგი ინფორმაცია;

პრინციპი 7: მოიზიდეთ თქვენი მომხმარებლები, შეინარჩუნეთ ისინი, ხელი შეუწყვეთ მათი ბიზნესის განვითარებას;

პრინციპი 8: თქვენი ბიზნესის სახის მიუხედავად, ჩათვალეთ რომ თქვენ მუშაობთ მომსახურების ფეროში;

პრინციპი 9: მუდმივად სრულყავით თქვენი ბიზნესი ხარისხის, ხარჯების ეფექტიანობისა და დროული მიწოდების კრიტერიუმების მიხედვით;

პრინციპი 10: შეაგროვეთ ყველა მნიშვნელოვანი ინფორმაცია, მაგრამ საბოლოო გადაწყვეტილება მიიღეთ ბრძნულად და მოზომილად.

ფ. კოტლერის აზრით: – „დღეისათვის ორგანიზაციის ქმედებები და ფასეულობები სულ უფრო ღია ხდება საზოგადოებისათვის. სოციალური ქსელების განვითარებამ შესაძლებელი გახადა და გაამარტივა არსებული კომპანიების, პროდუქტებისა და ბრენდების, მათი ფუნქციონ-

ნაღური მახასიათებლებისა და საზოგადოებაზე გავლენის განხილვა. მომხმარებლების ახალი თაობა სინამდვილეში დაინტერესებულია საზოგადოებრივი საქმეებითა და პრობლემებით. კომპანიებმა უნდა გაიაზრონ და რაც შეიძლება სწრაფად გადავიდნენ ადრე საიმედო მარკეტინგ 1.0 და მარკეტინგ 2.0 დან მარკეტინგ 3.0-ის ახალ სამყაროში“.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Айвен Сетиаван, Филир Котлер, Хермаваи Картаджаиа. Маркетинг 3.0: от продуктов к потребителям и далее – к человеческой душе. (пер. с английского). Из-во «Эксмо» 2011
2. Шерингтон М. Незримые ценности бренда. (пер. с английского). Из-во «вершина» 2006
3. Зуев М. Интернет-маркетинг 3.0. Нет русской рулетке! Из-во «Питер» 2011
4. «Американская маркетинговая ассоциация формулирует новое определение маркетинга» - пресс-релиз Американской маркетинговой ассоциации, 14 января 2008
5. Zohar D., Marshall I. Spiritual Capital: Wealth We Can Live By. – San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, 2004
6. Davis M. The New Culture of Desire: Five Radical New Strategies that Will Change Your Business and Your Life. – New York: Free Press, 2002
7. Barrett R. Liberating the Corporate Soul: Building a Visionary Organization.- Butterworth – Heinemann, 1998
8. „ათასწლეულის მიზნებზე“ იხ. ვებ-გვერდი: www.un.org/millenniumgoals/
9. Churet C., Oliver A. Business for Development: Business Solutions in Support of the Millennium Development Goals. 2005

Devi Shonia – Sokhumi State University
Associated Professor,
Academic Doctor of Economics

About Evolution of Marketing: Marketing 3.0 – from Products to Customers and then to Human Spirituality

Summary

Differences of opinion around importance of marketing in business is not novelty. Marketing today is one of the most actual topic in business. Its actuality is conditioned by continuous changes caused by dependence on features of life in different epoch.

As a result of adapting to a changing environment during the last 60 years marketing concepts undergone significant changes, which had been reflected in the well known marketing concepts .

As a response of current changes, marketing today is still changing. Companies are widening the spheres of their interests: from the beginning they were interested only in products (marketing 1.0), then – customers (marketing 2.0), and today they are interested in problems of humanity.

Marketing 3.0 – is a stage, when companies pass from customers’ orientation to orientation in relation to human being, when racing towards profitability is considered as similar to corporative responsibility.

Development of Marketing 3.0 – is conditioned by three importance factors. These are: technologies, globalization and creative society. Appearance of a new wave of technologies laid the basis of beginning of the participation epoch.

In this epoch people create and take advantage of the novelties, ideas and entertainment. The paradoxes, which appeared as a result of globalization, changed customers’ behavior.

Today, for the purpose of success it is not enough to influence only on clients’ awareness, supporting the classic model of positioning. At present, it is necessary to look deep in human’s soul, to touch it. Forming of creative society changed Maslow’s pyramid of demands and human spirituality moved to the first plan.

Marketing 3.0 considers a company not as an independent, separate organization, which works in competitive world, but a combined society of loyal partners. Company and its team should have common mission, vision and values.

Marketing 3.0 considers how the company have to bring its mission, vision and goal to each interested party. Organization receives profit by creating consumer price for its customers and partners.

Modern company should consider its customers as strategic starting point. It should see in them not only simple buyers or clients, but perfect people with their demands and wishes.

If the companies wish to achieve commercial success, they should understand, that the clients increasingly appreciate joint creativity, their cooperation and clearly expressed characters.

აკაკი მიქაბერიძე

ივ. ჯავახიშვილის სახ. თსუ-ს ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დოქტორანტი, დეკანის მოადგილე

ცოდნის ფორმირებისა და მართვის თავისებურებების შესახებ

გლობალიზაციის თანამედროვე ეტაპზე ადამიანის საქმიანობის ყველა სფეროში წარმატების წინაპირობად იქცა კრეატიული კონკურენტუნარიანი ცოდნა. ამიტომაც, ცალკეული ქვეყნის გლობალური კონკურენტუნარიანობის შეფასების ერთ-ერთი მთავარი კრიტერიუმი გახდა მის საზღვრებში დაგროვილი ცოდნის დონე, ის ინტელექტუალური პოტენციალი, რომელიც უზრუნველყოფს ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების დაჩქარებას. ცოდნის მაღალი დონე მიიღწევა განათლების სისტემის სრულყოფით, სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობის სტიმულირებით, ახალგაზრდების შემოქმედებითი უნარების გამოვლენით, გონებრივი შრომის მუშაკთა ხვედრითი წონის ზრდით და ყოველივე ამის შედეგად, საზოგადოების ზოგადი და სპეციალური ცოდნის დონის ამაღლებით.

ცნობილი ამერიკელ მეცნიერის - პიტერ დრუკერის აზრით, «ცოდნა არის ყველაფერი». ერთი შეხედვით მოცემული ფორმულირება ძალიან მარტივია, მაგრამ მის შინაარსში აკუმულირებულია ცოდნის დიდი როლი და მნიშვნელობა მსოფლიო ცივილიზაციის განვითარებაში. ცოდნა ისტორიულად არსებობდა, არსებობს და კვლავაც იარსებებს. მაგრამ, იმ ადრეულ საუკუნეებსა და დღევანდელობას შორის ის განსხვავებაა, რომ დღეს მსოფლიო დგას ცოდნის საზოგადოების ფორმირების კარიბჭესთან, რომლის სიმბოლო მაღალი განათლების მქონე ადამიანია, მაშინ კი, განათლებული, გონებრივი შრომის ადამიანი იმდენად იშვიათი იყო, რომ მხოლოდ საზოგადოების «ძვირფას სამკაულად» აღიქმებოდა. ამჟამად მსოფლიოში გონებრივი შრომის მუშაკები მთელი შრომითი რესურსების მესამედს შეადგენენ. მეცნიერები ვარაუდობენ, რომ 15-20 წლის შემდეგ მათი წილი შრომისუნარიანი მოსახლეობის 2/3 გახდება. არავინ იცის, როგორ გაგრძელდება ეს პროცესი შემდეგში, რა კავშირში იქნება ცოდნა და მცოდნე ადამიანი ეკონომიკასთან, პოლიტიკასთან, ადამიანურ ფასეულობებთან. დღეს ცხადია მხოლოდ ერთი «უკანასკნელი ორი ათეული წლის განმავლობაში მოხდა საზოგადოებრივ – ეკონომიკური განვითარების პარადიგმის რადიკალური შეცვლა, მსოფლიოში ჩამოყალიბდა ახალი მიმართულება – ცოდნის ეკონომიკა. დღევანდელი სწრაფი გლობალიზაციის პირობებში მაღალი ტემპებით ვითარდება ის ქვეყანა, რომელსაც შესწევს უნარი სწრაფად მოიპოვოს ინფორმაცია მსოფლიოში დაგროვილ ცოდნაზე და მისი პრაქტიკული რელიზაციის საფუძველზე უზრუნველყოს კონკურენტუნარიანი საქონლისა და მომსახურების წარმოება. ცოდნა ცვლის ეკონომიკას, ტექნოლოგიას, ადამიანს და სოციუმს არენაზე.[1]». XXI საუკუნის საწყის ეტაპზე ყალიბდება ცოდნის საზოგადოება, მსოფლიო არენაზე გამოდის ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკა, რომელიც კარდინალურად განსხვავებული და ეფექტიანი იქნება წინა საუკუნის ეკონომიკასთან შედარებით.

ცოდნის კატეგორია მრავალწახნაგოვანია. სხვადასხვა მეცნიერებაში – ბიოლოგიაში, ეკონომიკურ თეორიაში, კიბერნეტიკაში, ფილოსოფიაში და ა.შ., ამ ტერმინის შინაარსი არაერთგვაროვანია. ზოგჯერ ცოდნაში იგულისხმება თავმოყრილი და დაჯგუფებული მონაცემები, ზოგჯერ მათი მიღების პროცედურები, ზოგჯერ სხვადასხვა თეორიული კონცეფცია და ა.შ.

ცოდნის პირველი განმარტება ანტიკური დროის ფილოსოფოსებმა მოგვცეს. ცოდნის შესახებ პირველი კონცეფციის ჩამოყალიბებაც ძველ ბერძენ ფილოსოფოსს პლატონს ეკუთვნის. მართალია, მას შემდეგ ამ კონცეფციამ ბევრი ცვლილება განიცადა, მაგრამ ცოდნასთან მიმართებით პლატონის მიერ გამოყენებული ტერმინების ნაწილი დღესაც გამოიყენება.

საყურადღებოა, რომ ცოდნის უნივერსალური განმარტება დღესაც არ არსებობს. ყველაზე უფრო ლაკონურად და აბსტრაქტულად მისი განმარტება მოგვცა ფრიც მახლუპმა: «ცოდნა არის რეალურ ან სავარაუდო სამყაროს ნაწილებზე წარმოდგენის ნებისმიერი ფორმა [2]».

ცოდნა მქდავდება ცხოვრებისა და საქმიანობის ნორმებში, წესებსა და პროცესებში, ინახება დოკუმენტებსა და არქივებში. ცოდნის შექმნით რაღაც იცვლება და თვითონაც ხდება რაღაცის შექმნის მიზეზი, ანდა უფრო ეფექტიანი ქმედების განხორციელების პირობა. ცოდნა მოიცავს როგორც თეორიულ, ისევე პრაქტიკულ შემეცნებას, აგრეთვე, ყოველდღიური ქცევის წესებს, ეყრდნობა ინფორმაციას და მისგან განსხვავებით, აუცილებლად უკავშირდება კონკრეტულ ადამიანს, როგორც მის შემქმნელს. ჩვენი აზრით, ვიწრო გაგებით ცოდნა არის მონაცემებისა და ინფორმაციის ფლობა, რასაც განეკუთვნება რწმენა და მორალური ფასეულობები, იდეები და გამოგონებები, თეორიები, წესები, დამოკიდებულებები, ცნებები, წარსულის გამოცდილება და ა. შ.

ყველაზე მიღებულია ცოდნის დაყოფა ფორმალიზებულ და არაფორმალიზებულ ცოდნად. ფორმალიზებულია ის ცოდნა, რომლის კოდიფიცირება და ერთი ადამიანიდან მეორე ადამიანზე გადაცემა ფორმალური, სისტემური ენის მეშვეობით შეიძლება. ფორმალიზებულ ცოდნის ნიმუშებს შესაძლებელია შეეხო, ნახო, მოუსმინო და მოხერხებულად მართო. კომპანიებში ცოდნის 20% ფორმალიზებულ ცოდნას მიეკუთვნება. ასეთ ცოდნას შეიცავს მოხსენებები, მითითებები, წერილები, სურათები, მონაცემთა ბაზები, ვიდეო და აუდიო ჩანაწერები და სხვა მატერიალური ფორმები. იყველა აღნიშული ცოდნის ნიმუში, ანუ არტეფაქტია. განსხვავებით ფორმალიზებული ცოდნისაგან, არაფორმალიზებული ცოდნა პრაქტიკით შეიძინება და ერთი ადამიანიდან მეორეზე მისი გადაცემა ნაწილობრივ შეიძლება. არაფორმალიზებული ცოდნა ადამიანის მეხსიერებაშია, ქვეცნობიერშია, ამიტომ, მისი გამოვლენა რთულია, ხშირად კი შეუძლებელიც. მას მიეკუთვნება უნარი, ინტუიცია, გამოცდილება, შეხედულება და სხვა. არაფორმალიზებული ცოდნა რომ არ დაიკარგოს, საჭიროა მისი სწრაფი ფორმალიზება, ანუ ჩაწერა.

ამერიკელი მეცნიერი ე. პალანუი ფორმალიზებულ ცოდნას აშკარა ცოდნად, ხოლო არაფორმალიზებულ ცოდნას ფარულ ცოდნად მიიჩნევს [3], ზ. მილნერი კი მათ ყოფს სახეობებად და ასკვნის, რომ აშკარა ცოდნა არის ის ცოდნა, რომელიც ზუსტად არის განსაზღვრული და შენახული, ფარული კი არის ის ცოდნა, რომელიც ძნელად ფორმალიზდება და ინახება [4]. კარლ ვიიგი კი ცოდნას შემდეგ 4 კატეგორიად ყოფს [5]: იდეალისტური ცოდნა, სისტემური ცოდნა, პრაქტიკული ცოდნა, ავტომატური ცოდნა. იდეალისტურ ცოდნაში იგი გულისხმობს საერთო მსოფლმხედველობას, მიზნებს და ცნებების სისტემას, სისტემურ ცოდნაში – სისტემების, სქემების და მეთოდების ცოდნას, პრაქტიკულ ცოდნაში – გადაწყვეტილების მიღების ცოდნას, ხოლო ავტომატურ ცოდნაში – ცოდნას, რომელსაც ვიყენებთ ყოველგვარი ლოგიკური მსჯელობის გარეშე. ლეკლერომი კი გვთავაზობს ცოდნის 5 კატეგორიად კლასიკაციას: ინტელექტუალური ცოდნა, განვითარებული ცოდნა, კულტურაში ასახული ცოდნა, ჩაშენებული ცოდნა, კოდირებული ცოდნა.

ამ მოკლე მიმოხილვიდან ნათლად ჩანს, რომ ცოდნის არსის გაგებასა და მისი სახეობების კლასიფიკაციაში მკვლევარებს შორის ჯერ კიდევ არაა ერთიანი აზრი ჩამოყალიბებული. დაახლოებით ანალოგიური მდგომარეობაა ცოდნის მართვის შინაარსის გაგების მხრივაც. მკვლევართა ერთი ნაწილი თვლის, რომ ცოდნის მართვა ფაქტობრივად შეუძლებელია, შესაძლებელია მხოლოდ ქცევის მართვა. ადამიანები ჩართულები არიან საქმიან პროცესებში და ცდილობენ გამოიყენონ ქცევითი აქცენტები. მათ უმრავლესობას კი მიაჩნია, რომ ქცევა არის

შეცნობის ყველაზე კომფორტული ჩარჩო იმ ურთიერთობის გაგებისათვის, რომელიც მყარდება საქმიან პროცესებსა და ცოდნის ნაკადებს შორის. ჩვენი აზრით, ყველაზე მისაღებია ცოდნის მართვის ისეთი განმარტება, სადაც იგი მიჩნეულია როგორც ცოდნის შექმნის, გამოვლენის, შენახვისა და ეფექტიანი გამოყენების პირობების ფორმირების პროცესი.

ცოდნის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან თავისებურებას წარმოადგენს ის, რომ იგი საკმაოდ ძვირადღირებული საქონელია. იმ შემთხვევაში, როცა ცოდნა ყიდვა-გაყიდვის ობიექტად იქცევა, იგი ისეთივე საქონელია როგორც მატერიალური საქონელი და მომსახურება. ცოდნის თავისებურებაა ისიც, რომ იგი ადამიანის პირველადი მოხმარების საქონლისაგან განსხვავებით, უფრო გვიან ჩაერთო საქონელგაცვლით ურთიერთობებში. დღევანდელი ინოვაციური ეკონომიკის პირობებში ცოდნა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი საქონლის როლში გამოდის, რადგან მის გარეშე შეუძლებელია კონკურენტუნარიანი საქონლის წარმოება. გავრცელებული აზრი, იმის შესახებ, რომ ცოდნის მწარმოებელია მხოლოდ განათლებისა და მეცნიერების დარგები, ჩვენი აზრით არასწორია. ცოდნა იწარმოება აგრეთვე ისეთ დარგებში, როგორიცაა: ხელოვნება, კულტურა, რელიგია და სხვ.

ცოდნის როგორც სპეციფიკური საქონლის თავისებურებები, შეიძლება ჩამოყალიბდეს შემდეგნაირად:

- ჩვეულებრივი საქონელი იქმნება ადამიანის შრომის შედეგად ბუნებრივი რესურსების გარდაქმნით, ხოლო ცოდნა იქმნება ადამიანის ნიჭით, ინტელექტით, გონებით, აზროვნებისა და შემეცნების უნარით და ა. შ.;
- ჩვეულებრივი საქონელი გამყიდველიდან მყიდველზე გადადის სამუდამოდ, ხოლო ცოდნა გაყიდვის შემდეგაც გამყიდველთან რჩება და მას მისი გამოყენების საშუალება ეძლევა;
- ჩვეულებრივი საქონელი მისი გამოყენების პროცესში თანდათანობით კარგავს სამომხმარებლო თვისებებს, ცვდება და ბოლოს ამორტიზდება. ცოდნა კი მისი გამოყენების პროცესში არა თუ არ ცვდება, არამედ, პირიქით, სულ უფრო ვითარდება, ივსება, მდიდრდება და წარმოშობს ახალ ცოდნას;
- მატერიალური დოვლათისაგან განსხვავებით, ცოდნის ექსპორტირება უფრო ნაკლები დანახარჯებითაა შესაძლებელი;
- ჩვეულებრივი საქონლისაგან განსხვავებით, ცოდნა საყოველთაო, მასობრივი მოხმარების საქონელია;
- ჩვეულებრივი საქონლისაგან განსხვავებით ცოდნის გასაჩუქრება, არენდით გაცემა, დაგირავება და კონფისკაცია შეუძლებელია;
- ცოდნა, როდესაც იგი ორიგინალურ ხასიათს ატარებს, მონოპოლიური თვისებისა და მონოპოლიური ფასით იყიდება, განსხვავებით ჩვეულებრივი საქონლისაგან.

ცოდნის ნიმუშები (არტეფაქტები) მუდმივად მოძრაობს და ქმნის ცოდნის ნაკადებს, რაც მოიცავს განსაზღვრულ პროცესებს, ღონისძიებებს, აქტიურობებს, რომლის მეშვეობითაც მონაცემები, ინფორმაცია, ცოდნა გადადის ერთი მდგომარეობიდან მეორეში. ცოდნის ძირითადი მოდელი ცოდნის ნაკადებს განიხილავს აქტიურობის 4 ძირითად ფაზაში: ცოდნის შექმნა, შენახვა, გადაცემა და გამოყენება.

- **ცოდნის შექმნა.** მოიცავს საქმიანობას, დაკავშირებულს ცოდნის ახალ სისტემას შესვლასთან. ასევე ცოდნის განვითარებას, აღმოჩენას და მოპოვებას.
- **ცოდნის შენახვა.** მოიცავს ყველა იმ საქმიანობას, რომელიც იცავს და ინახავს ცოდნას, და ნებას გვრთავს ერთხელ შეცნობილი სამუდამოდ დარჩეს მეხსიერებაში. იგი ასევე მოიცავს ისეთ აქტიურობებს, რომელიც სისტემის შიგნით უნარჩუნებს ცოდნას სიცოცხლისუნარიანობას.
- **ცოდნის გადაცემა.** ცოდნის ნაკადებთან დაკავშირებულ აქტიურობებს ეხება, რომელიც ერთი მიმართულებიდან მეორისკენ მიედინება. ის მოიცავს კომუნიკაციას, თარგმნას, საუბარს, დახმარების გაწევას და სხვა.
- **ცოდნის გამოყენება.** გულისხმობს ისეთ აქტიურობებს და ღონისძიებებს, რომელიც

დაკავშირებულია გადაწყვეტილების მიღებასა და საერთოდ შრომით პროცესში ცოდნის გამოყენებასთან.

ცოდნის ნიმუშების უმრავლესობა ბუნდოვანია, დიდი ნაწილი კი ინერტული. მათ არ შეუძლიათ მოქმედება ადამიანის ანდა ადამიანთა ჯგუფების (ორგანიზაციის) გარეშე. სწორედ ადამიანები არიან ქმედითი აგენტები, ისინი მოქმედებენ და გვიმყლავენებენ ქცევებს ცოდნის ნაკადების ფარგლებში. უნდა აღვნიშნოთ, რომ ცოდნის მეცნიერება განიხილავს აგენტების სამ სახეობას: ინდივიდუალურს, ავტომატიზებულს და ორგანიზაციულს. მათ შორის ყველაზე აქტიური ინდივიდუალური აგენტია (ადამიანი), რომელიც მოქმედებს როგორც აქტიური ძალა, რათა რაიმე ცვლილება მოახდინოს. ტერმინი «ინდივიდუალური» არ გულისხმობს მხოლოდ ერთპიროვნულ ქცევას, ის არის კომპლექტი ადამიანთა ქცევებისა, რაც შეიძლება ყველა ინდივიდს განსხვავებული ჰქონდეს. მხოლოდ ინდივიდუალურ აგენტს აქვს უნარი უზრუნველყოს ცოდნის შექმნა – განვითარების, შენახვის, გადაცემისა და გამოყენების ყველა ასპექტი დანარჩენი ორი აგენტისაგან დამოუკიდებლად, მათი ჩარევის გარეშე. ავტომატურია ის აგენტები, რომელთაც შეუძლიათ ცოდნის არტეფაქტების დაგროვება, გადაცემა და გამოყენება. ორგანიზაციული აგენტები შეიძლება მოიცავდეს დანარჩენ ორ აგენტს, რადგან ორგანიზაციული აგენტი მთელ ორგანიზაციას მოიცავს. ორგანიზაციის ფასეულობათა სისტემა ქმნის ძლიერ საფუძველს ორგანიზაციული აგენტების სიცოცხლისუნარიანობისთვის. ორგანიზაციის ფასეულობათა სისტემა გავლენას ახდენს ორგანიზაციის წევრთა, როგორც ინდივიდთა, ასევე ჯგუფების ქცევაზე. პრინციპები და პრაქტიკა, რომელიც ქმნის ორგანიზაციის ფასეულობებს, არასდროს არ არის კოდიფიცირებული, ის ბუნებრივად ყალიბდება.

ცოდნის ნაკადების მართვა არის მენეჯმენტის თანამედროვე და მეტად სწრაფად განვითარებადი მიმართულება. იგი მოიცავს ცოდნის ტრანსფორმაციის ზემოთგანხილულ ოთხივე საფეხურზე მიმდინარე პროცესების მენეჯმენტს. ცოდნა ფასეული რესურსია. თანამედროვე კომპანიები უფრო და უფრო ცდილობენ ათვისონ ახალი ცოდნა და მაქსიმალურად გამოიყენონ იგი. ეს ნაკარნახევია:

- საბაზრო მოთხოვნების სწრაფი და არაპროგრამირებადი ცვლილებებით.
- გლობალური კონკურენციით, რომელიც კომპანიებიდან ისეთ ნოვატორობას მოითხოვს, რაც შეიძლება მიღწეულ იქნეს მხოლოდ უახლესი ცოდნის სრული გამოყენებით;
- ინდივიდუალური მომხმარებლების სპეციფიკური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების აუცილებლობით და ა. შ.

კომპანიები ცოდნას ადრეც იყენებდნენ, მაგრამ იგი ამჟამად მათი გადარჩენისა და განვითარების ძირითად საშუალებად იქცა. კომპანიები, რომლებიც გლობალურ სივრცეში ოპერირებენ და რომლებიც ასეთი მასშტაბების გამო, ურთულეს პრობლემებს აწყდებიან, მათ გადაჭრას მხოლოდ ცოდნის, ახალი გამოცდილების, ინოვაციების გამოყენებით ახერხებენ. ამ საკითხებს ჯერჯერობით ნაკლებ ყურადღებას უთმობენ შიგა ბაზარზე მომუშავე ფირმები. დღეს თუ არა ხვალ, ყველა კომპანიას, განუსაზღვრელად იმისა, გარე თუ შიგა ბაზარზე იმუშავენ, დაჭირდება უახლესი ცოდნის ათვისება, გამოყენება და მართვა, რომლის წინაშე ორი ამოცანა დგას: 1. ცოდნის გამოყენება მწარმოებლურობის ასამაღლებლად; 2. ინოვაციური სიახლეების ახალი პროდუქტების და მომსახურების შექმნა. პირველმა ამოცანამ მიიღო სახელწოდება - «გაკეთე ის, რაც საჭიროა», მეორემ კი - «გამოიგონე თვითონ». პირველი ცოდნა გამიზნულია გამოყენებისთვის, მეორე ცოდნა კი - კვლევებისთვის, ანუ ცოდნიდან ახალი ცოდნის შექმნისთვის. როგორც ერთ, ასევე მეორე შემთხვევაში, ამ პროცესებს მაკრო და მიკროდონეზე სათანადო მართვა სჭირდება. ცოდნის მეცნიერების სფეროს ბევრი თეორიტიკოსი და პრაქტიკოსი ფიქრობს, რომ ინოვაციებზე ორიენტირებულ ცოდნას და მის მართვას უფრო დიდი ღირებულება აქვს, ვიდრე მწარმოებლურობასა და ეფექტიანობაზე ორიენტირებულ ცოდნას. ამის მიუხედავად, პროდუქტების უმრავლესობა უფრო მეტად ამ უკანასკნელზეა ორიენტირებული, ეს იმას ნიშნავს, რომ კომპანიები მოკლევადიან ეფექტებზე უფრო მეტად ზრუნავენ, ვიდრე გრძელვადიანზე რასაც, მათ ინოვაციები მისცემს.

ცოდნის მართვისადმი ყველაზე ეფექტიანია ის მიდგომა, რომელიც ცოდნის ყველა კომპონენტის – ორგანიზაციული, ადამიანური და ტექნოლოგიური – ინტეგრირებას ახდენს. ადამიანური ფაქტორი (ქცევა, ფასეულობები, კავშირების დონე და სხვა) განსაზღვრავს ცოდნის მართვის დონეს. ნებისმიერი ინიციატივა, რომელიც ამ ფაქტორს ანგარიშს არ უწევს განწირულია. ცოდნის მართვის ფუნქციის ცენტრალური ამოცანაა მოწინავე გამოცდილების მუდმივი ძიების გზით დამატებითი რესურსების გამოვლენა და გამოყენება. ჩვეულებრივად კომპანია იყენებს ცოდნის ისეთ სახეობებს, როგორცაა: პროფესიული ცოდნა, მუშაკთა პრაქტიკული გამოცდილება, შემოქმედებითი გადაწყვეტილებები და სხვა. კომპანია რომ გახდეს ცოდნაზე დაფუძნებული, მან უნდა შექმნას ცოდნის უწყვეტი სპირალი, რომელიც მუდმივად უნდა ახლდებოდეს და ახალ-ახალ დონეზე ადიოდეს. ამ საკითხის ეფექტიანი გადაწყვეტა უკავშირდება კომპანიაში უწყვეტი სწავლების პრაქტიკის დანერგვას. ეს საკითხი უნივერსალურ დონეზეა გადაწყვეტილი იაპონურ კომპანიებში.

ცოდნის მართვის უნივერსალური მოდელი ჯერჯერობით არ არსებობს. არსებობს მხოლოდ მისი საბაზო პრინციპები. მეცნიერება ცოდნის შესახებ, მისი ეკონომიკა, მართვა, ორგანიზაცია ამჟამად იკმნება და დიდი მანძილია ამ მეცნიერების ფუნდამენტალურ და-ლაგებამდე. ეს მოხდება მაშინ, როდესაც ჩამოყალიბდება ცოდნის საზოგადოება, ცოდნაზე დაფუძნებული სოციალური წყობა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ი.მესხია. ბიზნესის საფუძვლები. თბ., 2011 გვ. 78
2. Machlup F. Knowledge, Its Creation, Distribution and Economic Significance. Vol. in. – Princeton: PrincetonUniversity Press,1984
3. Polanyi M. The Tacit Dimension. – LiRontlidge and Kegen, 1966
4. Б.З. Милнер. Теорияорганизации, М. ИНФТА , 2009,с. 361-362
5. Wiig K. Knowledge Management Foundation.- Arlington: Schema Press, 1993
6. <http://www.odi.org.uk/resources/docs/170.pdf>
7. <http://www.km-forum.org/KM-Characterization-Framework.pdf>
8. <http://www.systems-thinking.org/kmgmt/kmlinking.pdf>

Akaki Mikaberidze

Doctoral student , Deputy Dean
Faculty of Economics and Business of TSU

Regarding Knowledge Formation and Management Peculiarities

Summary

On the current stage of globalization creative competitive knowledge became a prerequisite for achieving success in every field a person has to work in. Because of this, one of the main criteria for evaluating global competitiveness of a definite country is the level of the knowledge accumulated within its frames and the intellectual potential which ensures growth of the country's economic and social development.

In terms of current innovative economics knowledge serves as especially important product. One of the significant peculiarities of knowledge is that it is rather expensive. Another peculiarity of knowledge is that compared with other products of primary consumption it became involved in commodity circulation rather late.

It's noted in the paper that there is no universal model of knowledge management as yet. There exist only some basic principles. The science of knowledge, its economics, management and organization is just being created and it is still a long way till it is fundamentally settled. This will happen only when the knowledge society and knowledge-based social order is formed.

ადამიანური რესურსების მართვა ტურიზმის ინდუსტრიაში

თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში მიმდინარე ტექნოლოგიური და ინფორმაციული ძვრები ძლიერ გავლენას ახდენს ეკონომიკის ცალკეული დარგების განვითარებაზე. პრაქტიკულად, ნებისმიერი სახეობის ბიზნეს-სუბიექტი აქტიურად გადადის ინფორმაციული ტექნოლოგიებისა და მაღალტექნოლოგიური მოწყობილობების გამოყენებაზე. ამასთან დაკავშირებით საწარმოებსა და ფირმებში, მათ შორის, ტურისტულ ორგანიზაციებში, საკადრო უზრუნველყოფისა და ადამიანური რესურსების მართვის საკითხი ერთ-ერთი საკვანძო მიმართულება ხდება. იგი გამოდის ამ სფეროში ბიზნესის წარმატების ძირითად კრიტერიუმად. ტურისტულ ორგანიზაციებში კადრების მართვის მეშვეობით ხდება მომსახურებისათვის საჭირო ხელსაყრელი გარემოს შექმნა, პერსონალის შრომითი პოტენციალის რეალიზაცია, უნარჩვევების განვითარება, ადამიანების თვითრეალიზაციისათვის საჭირო პირობების შექმნა, რაც ერთი მხრივ, უზრუნველყოფს ბიზნესის ეფექტიანობის ზრდას, ხოლო, მეორე მხრივ, მაღალკვალიფიციური პერსონალის ფორმირებასა და განვითარებას.

კვალიფიციური პერსონალი ტურიზმის ინდუსტრიის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი შემადგენელი ელემენტია. პერსონალის სწორი მენეჯმენტი პირდაპირ განსაზღვრავს ნებისმიერი ორგანიზაციის წარმატებას. ტურისტული ბიზნესის შედარებით მსხვილ სუბიექტებს გააჩნიათ ადამიანური რესურსების მართვის სამსახური, რაც ფოკუსირებას ახდენს პერსონალის შერჩევაზე, მართვასა და მათ შემდგომ განვითარებაზე. შედარებით მცირე ორგანიზაციის ხელმძღვანელები ითავსებენ ადამიანური რესურსების მართვის მენეჯერის ფუნქციებს სხვა საქმიანობასთან ერთად.

ტურისტულ საწარმოში (ორგანიზაციაში) პერსონალის მართვის მიზნია, როგორც საწარმოს (ორგანიზაციის) კონკურენტუნარიანობის ამაღლება, ასევე შრომისა და წარმოების ეფექტიანობის გადიდება და მაქსიმალური მოგების მიღება.

ტურისტული ორგანიზაციის ადამიანური რესურსების მართვა მისი ერთიანი პოლიტიკის ორგანულ შემადგენელი ნაწილია, რომელიც მოიცავს ისეთ კომპონენტებს, როგორცაა: *დაგეგმვა, პერსონალის შერჩევა და რეკრუტინგი, განვითარება, პერსონალის სწავლება*.

ტურისტულ ბიზნესში ადამიანური რესურსების მართვის პირველი და უმნიშვნელოვანესი ეტაპია პერსონალზე მოთხოვნილების განსაზღვრა ანუ დაგეგმვა იმისა, თუ პერსპექტივაში დროის მოცემული მომენტისათვის რა რაოდენობის, როგორი სტრუქტურის და კვალიფიკაციის პერსონალზე იქნება მოთხოვნილება ტურიზმის ცალკეული სახეობების და ინფრასტრუქტურის ჭრილით. ეს საკმაოდ რთული და შრომატევადი სამუშაოა იქიდან გამომდინარე, რომ ტურისტულ ფირმებში პერსონალზე მოთხოვნილება დროთა ვითარებაში იცვლება სხვადასხვა საგარეო და საშინაო ფაქტორის ზემოქმედებით. საერთოდ, მოთხოვნილება შრომით რესურსებზე განისაზღვრება მომსახურებაზე მოთხოვნით და შრომის მწარმოებლურობის დონით. მენეჯმენტის თეორიასა და პრაქტიკაში პერსონალზე მოთხოვნილების განსაზღვრისათვის გამოიყენება სხვადასხვა მეთოდი. ტურიზმის მნეჯმენტში ძირითადად გამოიყენება *ეკონომეტრიკული მეთოდი და ექსტრაპოლაციის მეთოდი*.

ეკონომეტრიკული მეთოდის საშუალებით სამუშაო ძალაზე მოთხოვნილება განისაზღვრება მომავალში, რომელიც კონკრეტული წლისათვის მოთხოვნის მოსალოდნელი დონიდან გამომდინარე. ასეთი მიდგომა გულისხმობს ტურისტული ინდუსტრიის განვითარების პროგნოზირებას და შრომის მწარმოებლურობის მიღწეული დონისა და ნორმატივებიდან გამომდინარე, პერსონალზე მოთხოვნილების სიდიდის განსაზღვრას. ექსტრაპოლაციის მეთოდით პერსონალზე მოთხოვნილების დაგეგმვა გულისხმობს წინა რეტროსპექტულ პერიოდში კადრებზე მოთხოვნილების ჩამოყალიბებული ტენდენციების მექანიკურ გადატა-

ნას საპროგნოზო პერიოდისათვის. გარდა ამ ორი მეთოდისა, შეიძლება აგრეთვე გამოყენებულ იქნეს ისეთი მეთოდები, როგორცაა: ექსპერტული შეფასების, ანალოგის, სისტემური მიდგომისა და სხვ. ჩვენი აზრით, ყველაზე საიმედო და ზუსტი გეგმური პარამეტრების ფორმირებისათვის, მიზანშეწონილია არსებული მეთოდების კომპლექსური გამოყენება და მიღებული შედეგებიდან ექსპერტული შეფასების გზით ოპტიმალური ვარიანტის შერჩევა.

ტურისტულ ინდუსტრიაში პერსონალის მართვის მეორე მნიშვნელოვანი ელემენტი პერსონალის რეკრუტირება, რაც ნიშნავს ტურისტული საწარმოსათვის პოტენციური თანამშრომლების შერჩევას და მოზიდვას. რეკრუტირების მთავარი ამოცანაა იმ სამუშაოს, ცოდნისა და უნარების აღწერა, რასაც უნდა ფლობდეს პრეტენდენტი. პერსონალის შერჩევა უნდა დაეფუძნოს გარკვეულ კრიტერიუმებს. სამუშაოზე მიღებისას საჭიროა შესწავლილ იქნეს კანდიდატის უნარები, მისი სამუშაო გამოცდილება, პროფესიონალური შესაძლებლობები. ამ მიზნით შეიძლება გამოყენებულ იქნეს რეკომენდაციები, ინტერვიუ, ტესტირება, საგამოცდო ვადით სამსახურში მიღება და სხვა. პერსონალის შერჩვისას განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს მისი პროფესიონალიზმის დონეს. უპირატესობა უნდა მიენიჭოს კონტაქტურ, შრომისმოყვარულ მენეჯერებს, რომლებსაც შეუძლიათ კლიენტთან ურთიერთობაში კეთილი განწყობის შექმნა.

ტურისტულ ბიზნესში პერსონალის მართვა ხასიათდება გარკვეული თავისებურებებით, რაც განპირობებულია იმით, რომ ტურისტული საქმიანობა თავისი შინაარსით არის ადამიანებთან მუდმივი მუშაობა. ერთი მხრივ, ეს არის კლიენტებთან – ტურისტული მომსახურების მომხმარებლებთან მუდმივი ურთიერთობა, მეორე მხრივ, ტურისტულ ფირმაში დასაქმებული ადამიანური რესურსების მართვა. ეს ასპექტები ერთმანეთთან მჭიდროდაა დაკავშირებული, რადგანაც ტურისტული ფირმის პერსონალისა და მენეჯერების მუშაობის ხარისხი უშუალოდ აისახება ტურპაკეტის შემსყიდველი კლიენტის კმაყოფილების დონეზე. ამიტომაც, ტურისტულ ბიზნესში განსაკუთრებულ როლს თამაშობს მენეჯმენტის პროფესიონალიზმი, რისი დონეც განისაზღვრება შემდეგი ფაქტორებით:

- მართვის ნებისმიერი რგოლის მენეჯერის პროფესიონალური მომზადებით;
- პერსონალის პროფესიონალიზმით;
- იმ ორგანიზაციული და სოციალურ-ეკონომიკური პირობების არსებობით (შრომის პირობები, ხელფასი). რომელშიც შესაძლებელია პროფესიონალიზმის გამოვლენა, მისი პრაქტიკული რეალიზაცია;
- მომუშავეთა შემოქმედებითი ინიციატივის სტიმულირებით;
- კლიენტის მოთხოვნილების დაკმაყოფილებაზე პერსონალის ორიენტაციით.

კვალიფიციურმა მენეჯერმა თავის საქმიანობაში უნდა იხელმძღვანელოს კანონის მოთხოვნებით. ის სიღრმისეულად უნდა ფლობდეს კანონმდებლობას არა მხოლოდ ტურიზმის სფეროში, არამედ სამართლებრივ აქტებს – კონცეფციებს, საერთაშორისო ნორმატივებს, სხვა კანონქვემდებარე დოკუმენტებს. გარდა ამისა, ტურისტული მენეჯერი კარგად უნდა ფლობდეს თანამედროვე ინფორმაციული ტექნოლოგიების, მათ შორის ინფორმაციის ყველაზე სწრაფი წყაროს – ინტერნეტის გამოყენებას.

პერსონალის სწორად შერჩევა უმნიშვნელოვანესია ტურისტული ორგანიზაციისათვის, რათა უკეთ იქნეს დაკმაყოფილებული მომხმარებელთა მოთხოვნები. მენეჯერები კონკრეტულ ვაკანსიაზე გადაწყვეტილების მიღების პროცესში განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებენ პიროვნების ისეთ მახასიათებლებზე, როგორცაა: კომუნიკაბელურობა, პუნქტუალურობა, მეგობრულობა, ინიციატივიანობა და ა.შ. უმეტეს შემთხვევაში, ტურიზმის ინდუსტრიაში მომუშავე მენეჯერები უპირატესობას ანიჭებენ ახლადდასაქმებული ადამიანის გადამზადებას, მიუხედავად იმისა, რომ მას შეიძლება ჰქონდეს გარკვეული პროფესიული უნარები. ეს ყველაფერი კეთდება იმისათვის, რომ დასაქმებულის შრომა გახდეს უფრო მწარმოებლური. ახლადდასაქმებულ ადამიანს, პირველ რიგში, უნდა გააჩნდეს პასუხისმგებლობის გრძობა სამუშაო ადგილთან მიმართებით და მზაობა იმისა, რომ განვითარდეს და მიიღოს უფრო მეტი ცოდნა.

ტურიზმის ინდუსტრიაში მართვის ყველა დონეზე ხდება პერსონალის შერჩევა, დაწყებული პრეზიდენტიდან, დამთავრებული დაბალი რგოლით. არსებობს შერჩევის სხვადასხვა მეთოდი, რომელთაგანაც ძირითადია ორი – შიგა ძებნა (Internal Search) და გარე ძებნა (External Search).

შიგა ძებნას ადგილი აქვს იმ შემთხვევაში, როდესაც ორგანიზაციის მენეჯერები დარწმუნებული არიან, რომ ისინი მართვის ზედა რგოლის პოზიციისათვის შეარჩევენ კანდიდატს ორგანიზაციის შიგნით. ინფორმაციის მიწოდება პერსონალისათვის შესაძლოა მოხდეს სხვადასხვა გზით, მაგალითად უშუალო ხელმძღვანელობის მხრიდან, ინტერნეტით, ჟურნალ-გაზეთებით და სხვა.

შიგა შერჩევას და ძებნას გააჩნია გარკვეული უპირატესობები:

- დასაქმებულთა მორალური სულისკვეთების ამაღლება;
- ვაკანსიის ინიცირება შეიძლება მოხდეს ძალიან სწრაფად;
- გადაწყვეტილების მიღების სისწორე, გამომდინარე იქიდან, რომ შერჩეული კანდიდატის შესახებ ორგანიზაცია უკვე ფლობს ინფორმაციას;
- სატრენინგო თანხების და დროის დაზოგვა;
- ტალანტების წახალისება, რომლებიც მოტივირებულნი არიან დარჩნენ ორგანიზაციაში.

მიუხედავად ამ უპირატესობებისა, შიგა შერჩევას აქვს გარკვეული სუსტი მხარეებიც. კერძოდ, მან შეიძლება გამოიწვიოს იდეების სიმცირე ორგანიზაციაში, გამომდინარე იქიდან, რომ შერჩევა ხდება მხოლოდ მომუშავეთა ბაზაზე. გარკვეული უკმაყოფილება შეიძლება გამოიწვიოს კოლექტივში ამა თუ იმ პიროვნების დაწინაურებამ.

პერსონალის მართვის სისტემამ უნდა მოიცვას შემდეგი სტადიები: ფორმირება, გამოყენება, სტაბილიზაცია და საკუთრივ მართვა.

პერსონალი შედგება იმ ადამიანებისაგან, რომელთაც უწევთ პირდაპირი და უშუალო კავშირი მომხმარებლებთან. პრაქტიკულად ყველა მმართველობითი გადაწყვეტილება უკავშირდება იმ ადამიანებს, რომლებიც მუშაობენ მართვის სხვადასხვა რგოლში. გადაწყვეტილების უმეტესობა ხორციელდება ორგანიზაციის ერთიანი პოლიტიკის ფარგლებში.

ტურისტულ ბიზნესში დასაქმებულ ადამიანური რესურსების აქტივობაზე გავლენას ახდენს შიგა და გარე ფაქტორები: გარე ფაქტორებია: შერჩევა და სელექცია; ტრენინგი და განვითარება; კომპენსაცია და შეფასება; პროტექცია და კომუნიკაცია.

შერჩევა და სელექცია მოიცავს გარკვეულ ტაქტიკას და პროცედურას, რათა მოზიდულ იქნეს აპლიკანტები ორგანიზაციისთვის ვაკანტურ ადგილებზე და მათ შორის შეირჩეს საუკეთესო.

ტრენინგი და განვითარება გულისხმობს ახალი თანამშრომლების მომზადებას, რომ მათ უკეთ გაართვან თავი დაკისრებულ სამუშაოს. მნიშვნელოვანი ფაქტორია უკვე გამოცდილი თანამშრომლების მხრიდან გამოცდილების გაზიარება, რაც ხელს შეუწყობს მომავალში ორგანიზაციის მოქნილობას კონკურენტებთან, ცვალებად გარემოსთან მიმართებით.

კომპენსაცია და შეფასება – პერსონალმა დროულად უნდა მიიღოს კუთვნილი თანხა ხელფასის სახით, აუცილებელია მოტივაციის ფულადი წახალისების სისტემის დანერგვა, რომ პერსონალი იყოს მოტივირებული და წარმატებას მიაღწიოს კონკრეტულ სამუშაო ადგილას.

პროტექცია და კომუნიკაცია – დაცვა და უსაფრთხოება უმნიშვნელოვანესია პერსონალისათვის. პრაქტიკაში არსებობს უამრავი საკანონმდებლო რეგულაცია, რომელიც განსაზღვრავს აღნიშნულ საკითხებს.

ტურისტულ ბიზნესში ადამიანური რესურსების მართვაზე მოქმედი გარე ფაქტორების შესახებ უნდა აღინიშნოს ასევე: *კანონმდებლობა* – *საკანონმდებლო აქტები*, რაც განსაზღვრავს პერსონალის დაქირავებას, მათ უფლებებს; *მომხმარებელთა მოთხოვნილებები* – იდენტიფიცირება იმ მოთხოვნილებების, რაც გააჩნიათ მომხმარებლებს ტურიზმის და მასპინძლობის ინდუსტრიაში; *სემინტაცია*, ანუ განსაზღვრა იმ პროდუქციის თუ სერვისის, რომელიც

შიდღება გავიტანოთ ბაზარზე დროის კონკრეტულ მონაკვეთში; *დემოგრაფიული მახასიათებლები* - ახალგაზრდების წილი მოსახლეობაში, რომელიც არის მნიშვნელოვანი მამოძრავებელი ძალა ნებისმიერი ტურისტული ორგანიზაციისთვის; *ცხოვრების დონე* - მოსახლეობის კეთილდღეობა, შემოსავლები, რაც მნიშვნელოვანია, როგორც ნებისმიერი ქვეყნის, ასევე საერთაშორისო ბაზრისათვის. რაც უფრო განვითარებულია ქვეყანაში ტურიზმისა და მასპინძლობის ინდუსტრია, მით უფრო მეტი მოთხოვნაა სამუშაო ძალაზე, რაც დადებითად აისახება მოსახლეობის დასაქმებაზე; *პროფესიული გაერთიანებები* - ორგანიზაციაში დასაქმებულები შიდაგაერთიანებულნი იყვნენ სხვადასხვა პროფესიულ კავშირში, რომელიც იცავს დასაქმებულთა ინტერესებს.

ტურისტულ ბიზნესში ადამიანური რესურსების მართვაზე მოქმედებს შემდეგი ძირითადი ფაქტორები: *ორგანიზაციის პოლიტიკა*, რომელსაც შეუძლია დიდი გავლენა მოახდინოს პერსონალზე. მსჯელობაა იმაზე, რომ კარგად ორგანიზებულ ტურისტულ ფირმაში დასაქმებულები მაღალ შრომით წარმატებებს აღწევენ; *გრძელვადიანი და მოკლევადიანი გეგმები*, რომელიც განსაზღვრავს პერსონალის შერჩევას, სელექციას, ტრენინგს და შემდგომ განვითარებას; *ოპტიმალური მმართველობითი გადაწყვეტილება და გამოცდილება* - ადამიანური რესურსების მართვის მენეჯერებისათვის მნიშვნელოვანია სწორი მმართველობითი გადაწყვეტილების მიღება, რომელიც შიდაგაერთიანება იყოს დაკავშირებული პოლიტიკასთან, პროცედურებთან ადამიანური რესურსების შერჩევასთან და ა.შ.

ტურიზმის ინდუსტრიაში მენეჯერები ფართოდ იყენებენ პერსონალის მოზიდვის მეთოდს, რომელიც საკმაოდ კარგი გზაა, რომ აპლიკაციების იდენტიფიცირება მოხდეს და მათ შორის შეირჩეს ორგანიზაციისათვის მისაღები კანდიდატურა. როდესაც ორგანიზაცია მიმართავს გარე ძეგლის მეთოდს, იგი იყენებს სხვადასხვა სტრატეგიას, რომელიც მოიცავს *რეკლამას, საზოგადოებრივ და კერძო სააგენტოებს, საგანმანათლებლო დაწესებულებებს*.

რეკლამა კვალიფიციური პერსონალის შერჩევის ყველაზე ფართოდ გავრცელებული მეთოდია. განცხადება შესაძლებელია განთავსდეს ინტერნეტში, ჟურნალ-გაზეთებში. ეს ყველაფერი დამოკიდებულია კონკრეტულ ვაკანსიაზე. რეკლამა, რომლის განთავსება ხდება ინტერნეტში, ადგილობრივ ან საერთაშორისო ჟურნალ - გაზეთებში, უნდა მოიცავდეს დეტალურ ინფორმაციას დასაქმებელის მხრიდან მოთხოვნილი კვალიფიკაციის კრიტერიუმების შესახებ. თანამედროვე პირობებში კომპანიებს გააჩნიათ საკუთარი ვებგვერდები, სადაც განთავსებენ ინფორმაციას ვაკანსიებთან დაკავშირებით.

ტურიზმის მენეჯერებს კარგად აქვთ გაცნობიერებული დასაქმების სააგენტოების როლი და მნიშვნელობა, ვინაიდან ის ეხმარება მოსახლეობას სამუშაო ადგილის ძიებაში. დასაქმების სააგენტოებს გააჩნია საკუთარი მონაცემთა ბაზა, სადაც რეგისტრაციას გადის პოტენციური კანდიდატი. პერსონალის მოზიდვის საქმეში ფართოდ გამოიყენება კერძო დასაქმების სააგენტოები. კერძო სააგენტოების მომსახურება არის ფასიანი. მათ მიერ ხდება დამატებითი სერვისების შეთავაზება, როგორცაა სამუშაო ადგილების რეკლამა, აპლიკანტების შერჩევა და ა.შ. ისინი იღებენ ასევე გარკვეულ პასუხისმგებლობას თუ აპლიკანტი არ გაამართლებს დამსაქმებლის მოლოდინს. მაღალი რანგის პოზიციებზე აპლიკანტის შესარჩევად კერძო დასაქმების სააგენტო ძალიან ეფექტიანია. რამდენადაც მას სწრაფად შეუძლია იდენტიფიკაცია აპლიკანტის კონკრეტულ თანამდებობასთან დაკავშირებით.

საგანმანათლებლო დაწესებულებების უმეტესობა ეხმარება საკუთარ სტუდენტებს სამუშაო ადგილების ძიებაში. აპლიკანტებისათვის აუცილებელია უმაღლესი განათლების დიპლომი, სპეციფიკური ტრენინგები. ტურიზმის მენეჯერებს შეუძლიათ შეარჩიონ დამამთავრებელი კურსის ნიჭიერი სტუდენტები. ასევე კოლეჯები, ტექნიკური და პროფესიული სკოლები პოტენციური კანდიდატების მოძიების ძალიან კარგი საშუალებაა.

თანამედროვე ტურისტულ ორგანიზაციებში ადამიანური რესურსების გადამზადებისათვის ხშირად იყენებენ ტრენინგებს. თანამედროვე პირობებში, განსაკუთრებით მასპინძლობის ინდუსტრიაში, ხშირად იცვლება სამუშაოს ხასიათი და პირობები, ამიტომ აუცილებელია პერსონალის მომზადება სხვადასხვა მიმართულებით. ტრენინგი არის ძალიან

კარგი საშუალება იმისათვის, რომ ადამიანმა მიიღოს უფრო მეტი ცოდნა, შეიძინოს გარკვეული უნარები, რომ უკეთ გაართვას თავი კონკრეტულ სამუშაოს. ტრენინგები ტარდება როგორც ახლად დაქირავებული, ასევე ორგანიზაციაში უკვე მომუშავე პერსონალისათვის. ეფექტიან ტრენინგს გააჩნია გარკვეული უპირატესობები.

ტურისტულ ფირმაში დასაქმებული პერსონალი იმაღლებს რა თავისი კვალიფიციური მომზადების დონეს, იღებს მეტ ინფორმაციას, რაც არის საფუძველი იმისა, რომ მათ უკეთ გაართვან თავი სხვადასხვა ამოცანას და შესაბამისად გაზარდონ შრომის მწარმოებლურობა.

ამრიგად, ტურისტულ ბიზნესში საკვანძო ადგილი განეკუთვნება ადამიანური რესურსების მართვას. იგი ქმნის ხელსაყრელ გარემოს შრომითი პოტენციალის რეალიზაციისათვის, ავითარებს უნარებს, ადამიანები ღებულობენ სიამოვნებას და საზოგადოებრივ აღიარებას მათი პროფესიული საქმიანობისა და მიღწეული წარმატებებიდან.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. International Tourism: A Global Perspective, WTO, 2002, WTO Tourism Education and Training Series, Editor: Chuck Y. Gee, Eduardo Fayos-Sola
2. Human Resource Management in the Hospitality Industry, Michael J. Boella, Steven Goss-Turner. 2005
3. HUMAN RESOURCE MANAGEMENT FOR THE HOSPITALITY AND TOURISM INDUSTRIES Dennis Nickson 2007
4. www.wttc.org/
5. www.unwto.org/index.php
6. www.dotr.gov.ge

Valeri Arghutashvili

Doctoral student, Assistant to the Dean
Faculty of Economics and Business of TSU

Human Resource Management in Tourism Industry

Summary

Current technological and informational changes of the globalized world have a great influence on the development of different fields of economics. Practically all business organizations begin to use different information technologies and high-tech equipment. With regards to the above mentioned, the issue of human resource management is becoming of key importance in enterprises and firms, including tourism organizations.

It is stated in the paper that management of personnel in tourism industry is characterized with definite characteristics conditioned by the fact that proceeding from its nature, tourism business means constant interaction with people. On the one hand, this is regular relationship with customers of tourism services and on the other hand management of human resources employed in tourism companies.

It is concluded, that human resource management is of key importance in tourism business. It creates advantageous environment for realization of labor potential, develops skills, people get pleasure and public recognition as a result of their professional activities and successes.

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახალმწიფო უნივერსიტეტის პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის დირექტორი, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,

ვახტანგ ბურდული

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პაატა გუგუშვილი ეკონომიკის ინსტიტუტის განყოფილების გამგე, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი

**საერთაშორისო ბიზნესის გავლენა საინვესტიციო აქტიურობაზე
მცირე ქვეყანაში**

1. გლობალიზაციის თანამედროვე ეტაპზე კიდევ უფრო გაიზარდა საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების როლი. საერთაშორისო ბიზნესი ამ ურთიერთობებში მონაწილეობს ორი ძირითადი მიმართულებით: საერთაშორისო ვაჭრობა (ექსპორტი-იმპორტი) და კაპიტალის (ინვესტიციების) გატანა. ორივე ეს მიმართულება სულ უფრო მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს საინვესტიციო საქმიანობაზე. ქვეყნების ეკონომიკის ღიაობა თანდათანობით ფართოვდება, რაც ასახავს პოულობს როგორც საერთაშორისო ვაჭრობის, ისე კაპიტალის გატანის მასშტაბების ზრდაში (როგორც საფინანსო, ასევე პირდაპირი ინვესტიციების სახით). ამასთან, საერთაშორისო გადაზიდვების ღირებულების შემცირებამ და ინფორმაციულ-სატელეკომუნიკაციო საშუალებების სწრაფმა განვითარებამ საერთაშორისო ურთიერთობების ხელსაყრელი პირობები შექმნეს.

2. ტრანსფორმირებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში ინვესტიციები, უპირველეს ყოვლისა, მიმართული უნდა იყოს მიზანშეწონილი ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფაზე. ამისათვის საჭიროა მათი ისეთი განთავსება, რომ უზრუნველყოფილი იყოს მაღალი დონის საწარმოო და სოციალური ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბება, ექსპორტზე ორიენტირებული და იმპორტჩანაცვლებადი საწარმოების ჩამოყალიბება და განვითარება, მრეწველობაში პროდუქციის გადამუშავების მაღალი სტადიის (დონის) მიღწევა, ინოვაციების დანერგვა, ინტელექტუალური საკუთრების შექმნა [1, გვ. 68-89; 2, გვ. 86-94]. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები რეციპიენტი ქვეყნისათვის ყველაზე ხელსაყრელია მაშინ, როდესაც ისინი დაკავშირებულია თანამედროვე ტექნოლოგიებისა და დანერგვასთან, რაც ზრდის ეროვნულ საწარმოო შესაძლებლობებს. გაუმართლებელია პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა არსებული საწარმოების შესასყიდად თუ გათვალისწინებული არ იქნება მათი მოდერნიზაცია, ან ისეთი საწარმოების მიყიდვა უცხოელებზე, რომლებშიც ადგილობრივი მეწარმეები ეფექტიანად მოქმედებენ. მრეწველობაში, იმპორტის ჩანაცვლების ან ექსპორტის მოცულობის ზრდის მიზნით პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა ხშირად უფრო ეფექტიანია, ვიდრე ადგილობრივი მეწარმეების მიერ შესაბამისი ტექნოლოგიების შესყიდვა. ამასთან, ადგილობრივ ბიზნესმენებს ხშირად უჩნდებათ ქვეყანაში განლაგებული უცხოური საწარმოების შემენის შანსი. მაგრამ მიზანშეუწონელია ისეთი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა ან საქონლის იმპორტის წახალისება, რომლებსაც შეუძლიათ ჩაახშონ ადგილობრივი მეწარმეების ინვესტიციური და ინოვაციური აქტიურობა. ამასთან ადგილობრივი ბიზნესი განვითარებად ქვეყნებში ყველაზე მნიშვნელოვან წარმატებებს მაშინ აღწევს, როდესაც ეწევა საინვესტიციო ინოვაციურ საქმიანობას. ამაზე მეტყველობენ სამხრეთი კორეის, ჩინეთის, თურქეთისა და სხვა ქვეყნების მაგალითები.

3. საქართველოში თანამედროვე საინვესტიციო პოლიტიკა ძალიან ხელსაყრელია ინვესტორთათვის, მათ შორის უცხოელ ინვესტორთათვის. კერძოდ, ქვეყანაში ჩატარდა მრავალი რეფორმა, მიმართული საინვესტიციო გარემოს ლიბერალიზაციისაკენ: შემოღებულია ლიბერალური საგადასახადო და საბაჟო პოლიტიკა; შემცირდა გადასახადების რაოდენობა; გაუქმდა საიმპორტო ტარიფები პროდუქციის დაახლოებით 90%-ზე; ლიბერალიზებულია ბიზნესის ლიცენზირების და ნებართვის სისტემა; პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის მიზნით მიღებულია კანონი "თავისუფალი ინდუსტრიული ზონების შესახებ"; ჩატარდა

ტექნიკური რეგულირების სისტემის რეფორმა; შემოდებულია ლიბერალური შრომის კოდექსი და სხვა. ამის შედეგად სწრაფად ვითარდება საწარმოო და სოციალური ინფრასტრუქტურის დარგები, ელექტროენერგეტიკა (ახალი ჰეს-ების აშენებაში აქტიურ მონაწილეობას ღებულობს უცხოური ბიზნესი), ზოგიერთი ტრადიციული დარგი, აშენდა ქარხნები უცხოური ბიზნესის მონაწილეობით, მათ შორის რამდენიმე მაღალტექნოლოგიებზე დაფუძნებული ამწყობი ქარხანა. ქვეყნის მთავრობის ძალისხმევით შედეგად თანდათანობით უფრო ადვილი ხდება განვითარებული ქვეყნების ბაზრებზე ქართული ტრადიციული პროდუქციის შეღწევის შესაძლებლობები. ამასთან, წარმოების ინვესტიციური აქტიურობის გაძლიერებაში არის შეფერხებებიც, რომლებიც, კერძოდ, დაკავშირებულია საერთაშორისო სავაჭრო და კაპიტალის მიგრაციის სფეროში ურთიერთობების ნაკლოვანებებთან.

4. ინვესტიციურ აქტიურობაზე მოქმედი უაროფითი გარემოებებია:

პირველი, ზოგიერთი სახის საბოლოო მოხმარების იმპორტირებული პროდუქცია ქვეყანაში შემოდის იაფ, ხშირად დემპინგურ ფასში. იმპორტულ პროდუქტზე დემპინგური ფასები ქვეყნის ეკონომიკისათვის სასარგებლოა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც შესაბამისი პროდუქციის წარმოება არ არსებობს და მისი წარმოების დაწყება, ე. ი. იმპორტის ჩანაცვლება, დიდი დანახარჯების გამო მიზანშეუწონელია [4]. სხვა შემთხვევებში დემპინგური ფასები მოახდენენ ინვესტიციური აქტიურობის შეზღუდვას.

მეორე, კვების მრეწველობაში ბოლო პერიოდში გაჩნდა ბევრი პოსტსაბჭოური ქვეყნისათვის დამახასიათებელი ტენდენცია, როდესაც ხდება ნატურალური ნედლეულის შეცვლა უფრო იაფი იმპორტული მცენარეული ნედლეულით (მაგალითად, რძის პროდუქტების იაფფასიანი პალმის და სხვა ტროპიკული ზეთებით, ხორცის პროდუქტებში გადაჭარბებით ხმარობენ სოიოს და სხვა სუროგატებს). ამის შედეგად გადამამუშავებელი წარმოების მეწარმეები უფრო მეტ მოგებას ღებულობენ, გარკვეულ მოგებას ღებულობენ იმპორტიორები, მაგრამ მკვეთრად შემცირდა წარმოება სოფლად, განსაკუთრებით, მეცხოველეობის სექტორში.

3. საკმარისი ტემპებით არ ხორციელდება მაღალ ტექნოლოგიებზე დაფუძნებული საწარმოების განვითარება. მართალია მოხდა რიგი ამწყობი ქარხის დაარსება, მაგრამ არ ხერხდება საკმარისი ოდენობით გადამამუშავების მაღალი სტადიის მქონე საწარმოების დაარსება, რისთვისაც, განსაკუთრებით, მცირე ქვეყანაში საჭიროა შესაბამისი საერთაშორისო ბიზნეს-წრებთან საწარმოო კოოპერაციის დამყარება და ეროვნული ინოვაციური ქსელის განვითარება.

4. გლობალიზაციის თანამედროვე პირობებში რთულდება მცირე ქვეყნებში ტრანს-ეროვნული კორპორაციების პირდაპირი რეალური ინვესტიციების მოზიდვა, მიუხედავად ხელსაყრელი ინსტიტუციური და მაკროპრუდენციალური პირობებისა.

5. საინვესტიციო აქტიურობის ზრდის ზოგიერთი შესაძლებლობის გამოუყენებლობა დაკავშირებულია გლობალიზაციის თანამედროვე ეტაპზე საერთაშორისო ბიზნესის სფეროში (როგორც ვაჭრობაში, ასევე კაპიტალის გატანა) მიმდინარე ცვლილებების მიმართ ქვეყნის ბიზნეს-წრების ადაპტაციის სირთულეების გამო. ეს ცვლილებები მიმდინარეობს როგორც საერთაშორისო ვაჭრობაში, ისე კაპიტალის მოძრაობაში.

კერძოდ, სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის მიღწევების ქვეყნებს შორის სწრაფი დიფუზიის შედეგად ხდება ბევრი განვითარებადი ქვეყნის ჩაბმა თანამედროვე ეკონომიკურ ურთიერთობებში, რის გამოც გაიზარდა მათი მხრიდან როგორც იმპორტის მოცულობა, ასევე მათ მიერ განვითარებულ და სხვა ქვეყნებში ექსპორტის განხორციელების შესაძლებლობანი. ზოგიერთი განვითარებადი ქვეყნის ეკონომიკური შესაძლებლობების ასეთ ზრდაში მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ვაშინგტონის კონსესუსმა, მიუხედავად იმისა, რომ ამჟამად მის ზოგიერთ განაწესს როგორც განვითარებულ, ასევე განვითარებად ქვეყნებში ხშირად აკრიტიკებენ, რადგან მათმა შემოდებამ, ერთის მხრივ, უზრუნველყო, საერთაშორისო ვაჭრობისა და კაპიტალის გადანიწილების საფუძველზე, განვითარებადი ეკონომიკების სწრაფი ზრდა, მეორეს მხრივ, კი გახდა ერთ-ერთი მიზეზი განვითარებულ და განვითარებად ქვეყნებში კრიზისების წარმოშობისა [3].

უფრო სწრაფად იზრდება კაპიტალის (ინვესტიციების) საერთაშორისო გატანა, უპირველეს ყოვლისა, ტრანსეროვნული კორპორაციების საწარმოების სხვადასხვა ქვეყანაში დაარსე-

ბით. ასეთი "შედწევა" მიმღები, განსაკუთრებით, გარდამავალი ეკონომიკის მქონე და განვითარებადი ქვეყნებისათვის ძალიან სასარგებლოა, რადგანაც ტრანსეროვნული კორპორაციების ფილიალებთან ერთად შემოდის ახალი საწარმოო ტექნოლოგიები, იხსნება კაპიტალის რესურსების გამოყენებისა და, რაც მთავარია, ცნობილი ბრენდებისა და გამანაწილებელი გასაღების ქსელების გამოყენების შესაძლებლობა. მაგრამ ტრანსეროვნული კორპორაციების მოზიდვისათვის კონკურენცია ქვეყნებს შორის სულ უფრო მწვავე ხდება. ამიტომ, საერთაშორისო ვაჭრობის სფეროში ეროვნულ ბაზრებზე შედწევის პირობების შეთანხმება სახელმწიფოებს შორის ხდება (მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის მოთხოვნების გათვალისწინებით). პირდაპირი ინვესტიციების განხორციელების მიზნით კი სახელმწიფომ უნდა მოახდინოს პირობების შეთანხმება კვაზისუვერენტან - ტრანსეროვნულ კორპორაციასთან [6, გვ. 8]. იმისათვის, რომ მოიწვიოს სასურველი უცხოური ინვესტორი და, საერთოდ, ეროვნული ბიზნესის საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობა გააძლიეროს, სახელმწიფო იძულებულია გაუწიოს კონკურენცია სხვა სახელმწიფოებს კომპანიების დაბეგვრის სფეროში, შრომის კანონმდებლობის, ბუნების დაცვის ნორმებისა და მეურნეობის რეგულირების ბევრ სხვა ასპექტებში.

ამასთან, გასათვალისწინებელია ის, რომ ამჟამად ტრანსეროვნული კორპორაციები უპირატესობას აძლევენ საწარმოების განლაგებას, უპირველეს ყოვლისა, მსხვილ განვითარებად ქვეყნებში (ჩინეთი, ინდოეთი და სხვა), სადაც დიდი მოცულობის შიდა ბაზრების არსებობის გარდა არის სხვა ხელსაყრელი პირობებიც (იაფი მუშა ძალა, რომელიც ამ ქვეყნებში განპირობებულია საკვებ პროდუქტებზე მცირე ფასებით; მრავალი განსაკუთრებული ეკონომიკური ზონის არსებობა; შენობების გათბობის საჭიროების არარსებობა და სხვა; ამასთან ჩინეთი, ინდოეთში, არგენტინა, თურქეთი, სხვა განვითარებადი მსხვილი ქვეყნები, განვითარებული ქვეყნების მსგავსად, ბოლო პერიოდში ხმარობენ მრავალ ანტიდემპინგურ და სხვა საერთაშორისო სავაჭრო ორგანიზაციის მიერ დაშვებულ ზომას, თავისი შიდა ბაზრების ისეთი არასასურველი იმპორტისაგან დასაცავად, რომელიც ხელს უშლის ქვეყანაში წარმოებული პროდუქციის რეალიზაციას [4, გვ. 144]). ევროპის განვითარებულ ქვეყნებში ფართოდაა გავრცელებული საერთაშორისო კოოპერაციის ისეთი ფორმა, როგორცაა ლიცენზირებადი პროდუქციის გამოშვება. ასევე გახშირდა ტრანსეროვნული კორპორაციების მიერ კვანძებისა და დეტალების წარმოების შეკვეთა გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში.

6. გლობალიზაციის პირობებში განვითარებად ქვეყნებში ძალიან სწრაფად ვითარდება ინოვაციური ბიზნესი, რომლის შექმნის ინიციატორად ხშირად გამოდის სახელმწიფო. ინოვაციური ბიზნესის ყველაზე შორსმჭრეტელი ნაირსახეობაა ისეთი საერთაშორისო ცენტრების შექმნა, რომლებშიც მონაწილეობს სხვადასხვა ქვეყნის კაპიტალი (ბიზნესი), მეცნიერები და ა. შ. ასეთმა ცენტრებმა ეკონომიკურ ლიტერატურაში მიიღეს სახელწოდება "ინტერნაციონალური გარემო". ისინი არსებობენ რაც განვითარებულ და ზოგიერთ განვითარებად ქვეყანაში.

7. საქართველოში სასურველია საერთაშორისო ბიზნესის ისეთი სახეების მოზიდვა, რომლებიც მოახდენენ იმპორტის ჩანაცვლებას ან აწარმოებენ საექსპორტო პროდუქციას (ტრანსეროვნულ კორპორაციებს აქვთ ცნობილი ბრენდები და გასაღების საერთაშორისო ქსელები) და ამასთან არ შელახავენ ეროვნული ბიზნესის ინტერესებს. ეს უნდა იყოს უპირატესად მაღალ ტექნოლოგიებზე დაფუძნებული ბიზნესი. მსოფლიო და შიდა ბაზრებზე კონკურენტუნარიანობის უზრუნველსაყოფად უნდა ხდებოდეს ასევე ინოვაციურ საქმიანობაში ინვესტიციების წახალისება, როგორც ეროვნულ კომპანიებში სპეციალური დანაყოფების ჩამოყალიბებით, ასევე შესაბამისი პროფილის განსაკუთრებული ეკონომიკური ზონების დაარსებით, მათში ეროვნული და უცხოური კომპანიების საქმიანობის დაშვებით.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, საქართველოში ბიზნესის განვითარებისათვის შექმნილია ხელსაყრელი საინვესციო გარემო, რის შედეგად მიღწეულია ზრდის საკმაოდ მაღალი ტემპები. მაგრამ, მსოფლიო სასაქონლო და კაპიტალის ბაზარზე კონკურენციის გამწვავების პირობებში სახელმწიფომ თავის თავზე უნდა აიღოს ინიციატივა მიზანშეწონილი ინვესტიციების განსაზღვრაში და მათი განხორციელების ხელშეწყობაში, უცხოური ინვესტიციების არჩევაში, ე. ი. საინვესტიციო სტრატეგიის ჩამოყალიბებაში (როგორც ეს ხდება სამხრეთ კორეაში, ჩინეთში და

მრავალ სხვა ქვეყანაში) და ტრანსეროვნულ კორპორაციებთან პირდაპირი მოლაპარაკებების გზით დაინტერესონ თავიანთი ფილიალების განთავსებაში ან ადგილობრივი მეწარმეების ჩართვაში მათი საწარმოების ტექნოლოგიურ ციკლებში.

საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობებთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი ასპექტია არასასურველი იმპორტისაგან ადგილობრივი მეწარმეების დაცვა. ამისათვის მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის მიერ დაშვებულია ანტიდემინგური ზომების, კომპენსაციური ბაჟებისა და სხვა დასაცავი ზომების გამოყენება (ძირითადად დროებით, ზოგიერთის კი - მუდმივად), ასევე რეგულირების არასატარიფო ზომების გამოყენება (მაგალითად, სტანდარტების, ტექნიკური შეზღუდვების) [5]. ასეთი ზომების გამოყენება საჭიროა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც იმპორტი უშლის ხელს ადგილობრივი წარმოების ფუნქციონირებას ან განვითარებას. მაგალითად, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების დასაცავად შეიძლება ხორცის და რძის პროდუქტების მწარმოებლებისათვის მცენარეული შემცველების გამოყენებაზე გარკვეული შეზღუდვების დაწესება, როგორც ეს მიღებულია დასავლეთში.

8. მასანადამე, ქვეყანაში ინვესტიციური აქტიურობის მდოგამარეობაზე დიდ გავლენას ახდენს საერთაშორისო ვაჭრობაში და კაპიტალის გატანაში ჩაბმული ბიზნესი. ქვეყანაში ინვესტიციური აქტიურობის ზრდის მისაღწევად საჭიროა მიზანშეწონილი იმპორტის (რომელიც უშლის ხელს ადგილობრივი წარმოების ფუნქციონირებასა და განვითარებას) შეკავება და ზოგიერთი სახის იმპორტისა (ძირითადად, აქტუალური მაღალი ტექნოლოგიების) და ასევე ექსპორტის წახალისება. ქვეყანაში წარმოების მოცულობის ზრდის მხარდასაჭერად საჭიროა, უპირველეს ყოვლისა, იმპორტჩანაცვლებად და ექსპორტზე ორიენტირებულ დარგებში ეროვნული და მიზანშეწონილი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის წახალისება. ამისათვის საჭიროა მთავრობის მიერ შესაბამისი პრიორიტეტული მიმართულებებისა (დარგების) და სავარაუდო ინვესტორების არჩევა და მათთან შესაბამისი მოლაპარაკებების გაწევა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Abesadze R., Burduli V. Innovative Activities and their Coordination under Advancing Globalization. – The Caucasus & Globalization. CA&CC Press. SWEDEN. Vol. 3, Issue 4, 2009
2. Burduli V. The Potential of Higher Investment Activity in Georgia. – The Caucasus & Globalization. CA&CC Press. SWEDEN. Vol. 2, Issue 4, 2008
3. Ананьин О., Хаиткулов Р., Шестаков Д. Вашингтонский консесус: пейзаж после битв. – МЭиМО, 2010, № 12
4. Гадыршин И. Возможности снижения антидемпинговых мер в ходе экономической интеграции. – Общество и экономика. 2011. №7
5. Турбан Г. В. Развитие международной торговли и рост протекционизма. – Вісник Донецкого національного університету. Сер. В: Економіка і право, Вип. 2, Т. 2, 2010
6. Шишков Ю. Государство в эпоху глобализации. – МЭиМО, 2010, №1

Ramaz Abesadze

Doctor of Economic Sciences, Director of Paata Gugushvili Institute of Economics of Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

Vakhtang Burduli

Doctor of Economic Sciences, Chief of Department, Paata Gugushvili Institute of Economics of Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

Some aspects on Impact of International Business to Investment Activity

Summary

In the article the growth of role of international business (trade and migration of capitals) are shown. The investment environment in Georgia is defined, its advantages promoting the growth of investment activity are shown. Some shortcomings of regulation of international trade and use of

foreign capital hampering achievement of more high investment activity are noted. The advantages giving to developing countries of opportunity of development of international trade and distribution of branch of transnational corporations are shown. The basic directions of investment activity in Georgia on basis of modernization of production taking into account of necessity of distribution in country of branch of transnational corporations, import of high and traditional technologies for modernization of local business, increase of export and rationalization of import are defined. The role of State regulation of mentioned processes is discussed.

თამარ გამსახურდია

გრიგოლ რობაქიძის უნივერსიტეტის ბიზნესისა
და მართვის სკოლის სრული პროფესორი,
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი

ინვესტიციების დაჩქარებისა და ზრდის მემშვეობით რეგიონალურ და გლობალურ ბაზრებზე ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის უზრუნველსაყოფად პრიორიტეტული ღონისძიებების დასახვა

ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის შეფასება შესაძლებელია საერთაშორისო რეიტინგების მემშვეობით. ბიზნესგარემოს კვლევის ანალიზისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ოთხი რეიტინგია: "Doing Business", გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი, ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი და დემოკრატიულობის თვალსაზრისით ქვეყნების თავისუფლების ინდექსი.

აღსანიშნავია, რომ განსხვავებულ უმთავრესად კვლევების განსხვავებული მეთოდოლოგია იწვევს: კვლევების ერთი ნაწილი – მაგალითად, მსოფლიო ბანკის ბიზნესის წარმოების სიადვილის ინდექსი, ან Heritage Foundation-ისა და Fraser Institute-ის კვლევები. ისინი ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად იკვლევენ ეკონომიკურ თავისუფლებას – ლიბერალურ გარემოს აფასებენ, GCI კი ამ კომპონენტებთან ერთად, დამატებით ეკონომიკურ ცვლადებსაც ზომავს. მაგალითად, ინსტიტუტები, კონკურენცია ბაზარზე, ფინანსური, სასაქონლო და შრომის ბაზრების ეფექტიანობა, ინოვაცია და ტექნოლოგიური შხაობა კერძო სექტორში, განათლების ხარისხი.

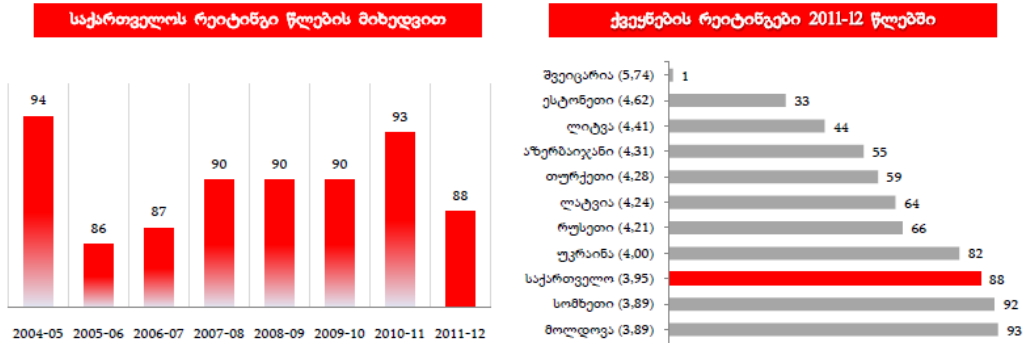
ერთი მხრივ, ეს მიდგომა სწორია. როცა საქმე ქვეყანას, როგორც კომპლექსურ ეკონომიკურ სისტემას ეხება, აქ ლიბერალური გარემო, მაგალითად, ბიზნესის კეთების კუთხით, მხოლოდ სურათის ერთი ფრაგმენტია. საჭიროა სხვა ცვლადების გათვალისწინებაც. თუმცა, მეორე მხრივ, რამდენად მართებულია მეთოდოლოგია, რომელიც ერთ ინდექსში აერთიანებს კომპლექსურ ეკონომიკურ სისტემას.¹

გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი (GCI), რომელიც 2005 წლიდან მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მიერ „გლობალური კონკურენტუნარიანობის ანგარიშის“ ფარგლებში გაიანგარიშება. ამ ინდექსის მიხედვით, საქართველოს სხვა საერთაშორისო კვლევებთან შედარებით დაბალი ქულები აქვს.

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმი კონკურენტუნარიანობას განმარტავს როგორც იმ ინსტიტუტების, პოლიტიკისა და სხვა ფაქტორების ერთობლიობას, რომლებიც ქვეყნის პროდუქტიულობის დონეს განსაზღვრავს. პროდუქტიულობის დონე, თავისმხრივ, ეკონომიკაში ჩადებული ინვესტიციებიდან მიღებული მოგების დონეს განაპირობებს. ეს ეკონომიკური ზრდის მთავარი მამოძრავებელია. ამდენად, კონკურენტუნარიანად ითვლება ის ეკონომიკა, რომელიც დროთა განმავლობაში სწრაფად იზრდება.

¹<http://georgianamerica.com/geo/news/>.

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის უახლესი, 2011-2012 წლის გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსის მიხედვით, საქართველო 142 ქვეყანას შორის 88-ე, ევროპაში კი – 38-ე ადგილზეა. 2004-2005 წწ-ის გამოკვლევებში საქართველოს – 94-ე ადგილი ეკავა; 2005-2006 წწ. – 86-ე ადგილი, 2006-2007 წწ. – 87-ე ადგილი; 2007-2010 წლამდე პერიოდში კი 90-ე ადგილი ეკავა (იხილეთ ქვევით წარმოდგენილი საქართველოს და სხვა ქვეყნების რეიტინგები გარკვეულ წლებში).

„მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის“ გლობალური კონკურენტუნარიანობის რეიტინგი შედგენილია 127 მახასიათებლის მიხედვით ყველა ქვეყანას თითოეული მახასიათებლის მიხედვით ენიჭება კონკრეტული ქულა. აღნიშნულ რეიტინგში საქართველოს პოზიციის გაუმჯობესებაზე გავლენა იქონია შემდეგმა კომპონენტებმა და ქვე-ინდექსებმა¹.

კომპონენტები:

ძირითადი მოთხოვნები – საქართველოს პოზიცია გაუმჯობესდა 9 ადგილით და 95-ე პოზიციიდან 86-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა. აღნიშნულ კომპონენტზე გავლენა იქონია საქართველოს პოზიციის გაუმჯობესებამ შემდეგ ქვე-ინდექსებში:

ინსტიტუციური მშენებლობა – გაუმჯობესდა 6 ადგილით და 69-ე პოზიციიდან მე-60 პოზიციაზე გადმოინაცვლა

ინფრასტრუქტურა – გაუმჯობესდა 5 ადგილით და 73-ე პოზიციიდან 68-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა

ეფექტიანობის მასტიმულირებელი ფაქტორები – გაუმჯობესდა 5 ადგილით და 94-ე პოზიციიდან 89-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა. კომპონენტზე გავლენა იქონია საქართველოს პოზიციის გაუმჯობესებამ შემდეგ ქვე-ინდექსებში:

უმაღლესი განათლება და ტრენინგები - გაუმჯობესდა 2 ადგილით და 90-ე პოზიციიდან 88-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა

საფინანსო ბაზრის განვითარება - გაუმჯობესდა 9 ადგილით და 108-ე პოზიციიდან 99-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა

ბაზრის სიდიდე - გაუმჯობესდა 1 ადგილით და 107-ე პოზიციიდან 106-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა

ინოვაციები და განვითარება – გაუმჯობესდა 4 ადგილით და 121-ე პოზიციიდან 117-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა. აღნიშნულ კომპონენტზე გავლენა იქონია საქართველოს პოზიციის გაუმჯობესებამ შემდეგ ქვე-ინდექსებში:

ბაზრის განვითარება - გაუმჯობესდა 1 ადგილით და 111-ე პოზიციიდან 110-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა

ინოვაცია - გაუმჯობესდა 7 ადგილით და 125-ე პოზიციიდან 118-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა ძირითადი მოთხოვნები – საქართველოს პოზიცია გაუმჯობესდა 9 ადგილით და 95-ე პოზიციიდან 86-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა;

¹www.weforum.org .Global Competitiveness Report 2011-2012

ეფექტიანობის მასტიმულირებელი ფაქტორები – გაუმჯობესდა 5 ადგილით და 94-ე პოზიციიდან 89-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა;

ინოვაციები და განვითარება – გაუმჯობესდა 4 ადგილით და 121-ე პოზიციიდან 117-ე პოზიციაზე გადმოინაცვლა.

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის კვლევის შეფასებით, ქვეყანა, სომხეთთან და აზერბაიჯანთან ერთად, ფაქტორებზე დამოკიდებული ეკონომიკიდან ეფექტიან ეკონომიკაზე გადასვლის ეტაპზეა.

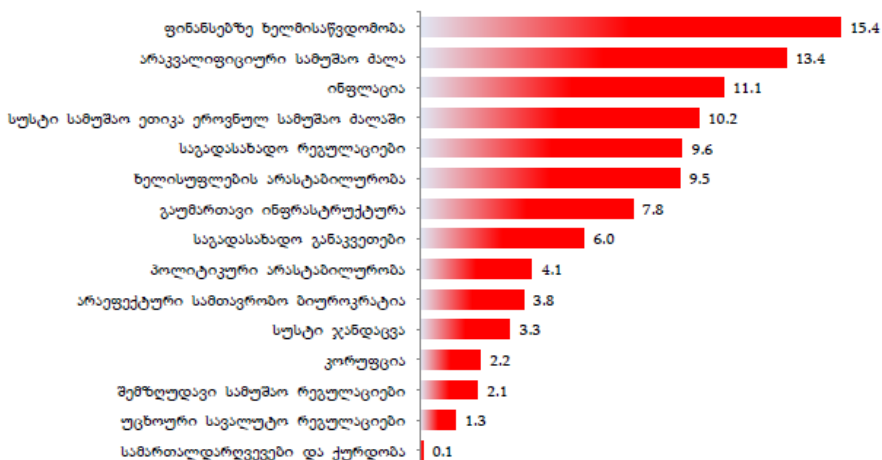
ამრიგად, ცალკეულ პუნქტებში საქართველო 142 ქვეყანას შორის ლიდერ პოზიციაზეა. ესენია: ეკონომიკაში სახელმწიფო რეგულირების სიმსუბუქე, მცირე გადასახადები, დაბალი საბაჟო ტარიფები, ბიზნესის მარტივი რეგისტრაცია და სხვა.

გლობალური კონკურენციის ინდექსი და საქართველო

წყარო: World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2011-2012

ბიზნესის კეთების ძირითადი პრობლემები

„გლობალური კონკურენტუნარიანობა 2011-2012 წელს» ანგარიშში ასევე ხაზგასმულია ის მნიშვნელოვანი პრობლემატიკური საკითხები, რომლებიც ბიზნესის კეთებას აფერხებს საქართველოში. საქართველოს დაბალი რეიტინგი მიენიჭა საკუთრების უფლების დაცვის სფეროში და ის 120-ე პოზიციაზეა, საბანკო საპროცენტო სარგებელი – 129, მთლიანი ეროვნული რეზერვები – 135. რეიტინგებში საქართველოს პოზიციები ცალსახად ადასტურებს, რომ ასევე ცუდი მაჩვენებლებია განათლების სისტემის განვითარების დონის – 116, მეცნიერული კვლევებისა და ტრენინგების ხარისხის დონის – 115, მენეჯმენტის სწავლების დონის – 115 მიხედვით.

ქვემოთ მოცემულია საქართველოში მოქმედ ბიზნეს-საწარმოებთან ჩატარებული გამოკითხვის შედეგები.¹ კვლევების ჩატარებისას გამოკითხვაში მონაწილეობდა 112 ქართული კომპანიის მენეჯერი, რომლებმაც გამოკვეთეს პრობლემატიკური საკითხები. ხაზი უნდა გაესვას ისეთ ფაქტორებს, როგორცაა ფინანსების წვდომა, ასევე სამუშაო ძალის ადეკვატური განათლება. ძალიან მნიშვნელოვანია ინფლაცია, რაც ბიზნესის მხრიდან რეგულირებას არ ექვემდებარება.²

კვლევა ადასტურებს, რომ საქართველოს ეკონომიკური ზრდისთვის გადამწყვეტია უფრო ლიბერალური ზომების გატარება ისეთი მიმართულებებით, როგორებიცაა:

კონკურენცია ბაზრებზე – როგორც მომწოდებლების, ასევე მომხმარებლების ხარისხობრივად და თვისობრივად მაღალი დონე; თავისუფალი ბაზრის შესაბამისი ინსტიტუტების გამყარება; ტექნოლოგიური, კვლევითი და საგანმანათლებლო სფეროების ხელშეწყობა კერძო სექტორში.

მაკროეკონომიკურ ბლოკში სასურველია ბიუჯეტის დეფიციტის ბალანსირება და საპროცენტო სპრედის დასტაბილურება. ამ საკითხების მიხედვა, მთლიანი პოტენციალის ამაღლების მიზნით, დიდ უკუგებას მოგვცემდა.

უმაღლესი განათლების ბლოკში ადგილობრივი კვლევითი რესურსების განვითარების, მენეჯმენტის სკოლების რაოდენობის და ხარისხის ამაღლებისთვისაა ყურადღება მისაქცევი.

სასაქონლო ბაზრების ეფექტიანობის ბლოკში, ბაზარზე ადგილობრივი კონკურენციის ნაკლებობა საკმაოდ დიდ გადახრას იწვევს. ამ მხრივ პრიორიტეტული უნდა იყოს თავისუფალი ბაზრის კიდევ უფრო ხელშეწყობა და სახელმწიფოს მხრიდან მაქსიმალური თავისუფლება, როგორც შიდა, ისე უცხოური ინვესტიციებისთვის.

ბიზნესის დახვეწილობის ბლოკში – მთავარი ჩავარდნა არის ადგილობრივი მიმწოდებლების თვისობრივად და რაოდენობრივად დაბალი დონე.

ინოვაციის ბლოკში კომპანიების დანახარჯების წილი კვლევაზე და ინოვაციაზე, მთლიანი კვლევითი სისტემის დაბალი ხარისხი, ტექნოლოგიური სიახლეების დანერგვის დაბალი დონე.

კვლევის შედეგად გამოვლენილი ნეგატიური მხარეები გამოსასწორებელია, რისთვისაც საქართველო პერსპექტივაში საშუალო განვითარების ქვეყანა უნდა გახდეს, ამისათვის კი საჭიროა 5000-6000 დოლარიან მშპ-ს მიღწევა. ეკონომიკური განვითარების ეს მინიმალური დონე, უზრუნველყოფს სოციალური პროგრამების განხორციელებას, მეცნიერებისა და განათლების განვითარებას. ეკონომიკური განვითარების ამ დონეზე გამოიკვეთება, თუ როგორი იქნება საქართველოს ეკონომიკის როლი და ფუნქციები გლობალურ ეკონომიკაში, რომელი დარგები გახდება წამყვანი. ყოველივე აღნიშნული დიდი ოდენობის უცხოურ ინვესტიციებს მოითხოვს.

მსოფლიო ბანკის ჯგუფის საინვესტიციო კლიმატის საკონსულტაციო სამსახურმა (ICAS) მთავრობის თხოვნით, განახორციელა საქართველოს აგრობიზნესისა და სამრეწველო სექტორების კონკურენტუნარიანობის წინასწარი ანალიზი, რათა განსაზღვრულიყო ის დარგები, სა-

¹გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო 2011.

²თ.ჯანაშია, ბიზნეს ინიციატივა საქართველოს რეფორმებისთვის ორგანიზაციის გენერალური დირექტორი. <http://www.presage.tv/?m=bp&AID=6855>

დაც საქართველოს საუკეთესო შესაძლებლობა ექნებოდა ყოფილიყო კონკურენტუნარიანი და მოეზიდა ინვესტიციები. ჩატარებულმა კვლევამ ცხადყო¹, რომ: *პირველი*, საქართველოში, ბევრ დარგში, წარმოებისთვის ხელსაყრელი პირობებია, მაგრამ ადგილობრივი მეწარმეებისა და/ან საერთაშორისო ინვესტორებისთვის ეს შესაძლებლობები უბრალოდ უცნობია და შედეგად, რაც უფრო მეტი ადამიანის გათვითცნობიერება მოხდება აღნიშნულ შესაძლებლობებში დაეხმარება დონორებს და ბიზნეს-ორგანიზაციებს საკუთარი მხარდაჭერის ყველაზე იმედის მომცემი სექტორებისკენ მიმართვაში; *მეორე*, იდენტიფიცირებულია პრიორიტეტული დარგები, რომელთათვისაც აუცილებელია კოორდინირებული დარგობრივი სტრატეგიების შემუშავება და ამოქმედება. ესენია: ხილი და ბოსტნეული, ღვინო, სამშენებლო მასალები, ტანსაცმელი და მედიკამენტები; *მესამე*, აუცილებელია პრიორიტეტების განსაზღვრა სხვა სექტორებისთვის, კერძოდ, საინფორმაციო ტექნოლოგიების, ლოჯისტიკური მომსახურებისა და ტურიზმისათვის.

ყოველივე აღნიშნული განაპირობებს ინვესტიციების მოზიდვას, ექსპორტის და დასაქმების ზრდას, როგორც სამრეწველო ასევე არასამრეწველო სექტორებშიც.

Tamar Gamsakhurdia

Grigol Robakidze University School of Business and Management,

Full Professor,

Doctor of Economic Sciences

The accelerating growth through investments in regional and global markets to ensure the competitiveness of the priority measures set

Summary

The article discusses the Global Competitiveness Index (GCI), which since 2005 by the World Economic Forum "Global Competitiveness Report" shall be calculated in the framework. According to this index, the other international studies with a relatively low scores.

The World Economic Forum study estimates that the country, Armenia and Azerbaijan, along with the factors depend on the economy of the effective transition stage.

Discussed in the article which points to lead Georgia (the economy of the state regulation of lightness, low taxes, low tariffs, the business is registered, etc.) and which points to the problematic situation (property rights, banking interest rates, gross national reserves, the education system development, scientific research and training, the quality of teaching and management level). The Global Competitiveness Report based on the analysis of the problematic trends to improve ratings.

ლილია ღუდუშაური

ივ.ჯავახიშვილის სახ. თბილისის

სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

თანამედროვე საბანკო სისტემის განვითარების გლობალური ტენდენციები და მართვის ძირითადი პრობლემები

თანამედროვე ბანკს, საბანკო სისტემის განვითარების გლობალური ტენდენციების, ახალი ფინანსური პროდუქტებისა და ტექნოლოგიური ინოვაციების მზარდი ნაკადის, მკაცრი

---

¹საქართველოს სამრეწველო სექტორის დარგობრივი კონკურენტუნარიანობის მიმოხილვა ყველაზე იმედის მომცემი საწარმოო სექტორების იდენტიფიკაცია და პრიორიტეტული ღონისძიებების დასახვა ინვესტიციების დაჩქარებისა და ზრდის მიზნით: საქართველოს მთავრობისთვის წარსადგენი წინასწარი რეკომენდაციები. მომზადებულია მსოფლიო ბანკის ჯგუფის საინვესტიციო კლიმატის შესახებ საკონსულტაციო მომსახურების განყოფილების (ICAS) მიერ.

ბანკთაშორის კონკურენციისა და ფინანსური მომსახურების ბაზრის მუდმივი ცვალებადობის პირობებში, გადარჩენის აუცილებლობა აიძულებს სერიოზულად გადახედოს თავისი საქმიანობის თითოეულ ასპექტს, მათ შორის, უპირველეს ყოვლისა, მართვის სისტემასა და საბანკო ტექნოლოგიებს.

საბანკო სისტემის განვითარების გლობალურ ტენდენციებს შორის აღსანიშნავია შემდეგი:

- **საბანკო მომსახურებათა რაოდენობის ზრდა.** ბოლო წლებში საკმაოდ გაიზარდა საბანკო პროდუქტებისა და მომსახურების სპექტრი, რაც ძირითადად გამოწვეულია: კონკურენციის მკვეთრი ზრდით; ტექნოლოგიური ცვლილებებით საბანკო სფეროში; მომსახურებათა განხორციელების პრინციპულად ახალი ფორმების(ინტერნეტის) დანერგვით; ფინანსურ საკითხებში კლიენტთა ინფორმირებულობის მნიშვნელოვანი ამაღლებით;

- **კონკურენციის ზრდა,** რაც ძირითადად გამოწვეულია ფაქტორთა ორი ჯგუფით:

- ა) *საერთო ფაქტორებით:* საკრედიტო სფეროს გამჭვირვალობა ახალი ტექნიკისა და ტექნოლოგიების დანერგვის გამო;

- ბ) *შიდასაბანკო ფაქტორებით:* სუბიექტივიზმი მართვაში; კვალიფიციური კადრების დენადობა; მენეჯმენტში ხელმძღვანელის პირადი ინტერესების პრიორიტეტი; ნეგატიური გავლენისადმი შემგუებლობა;

- **დერეგულირება საბანკო სფეროში.** საბანკო სფეროში დერეგულირების ტოტალური ტალღა დაიწყო აშშ-ში მე-20 ს.-ის 80-იან წლებში, რაც საბანკო სისტემაზე სახელმწიფოს ზეგავლენის შემასუსტებელი საკანონმდებლო ბაზის შექმნაში გამოიხატა. ანალოგიური განხორციელდა სხვა განვითარებულ ქვეყნებშიც. დღეისათვის დერეგულირების შედეგად მთელს მსოფლიოში საბანკო სისტემა სულ უფრო ნაკლებად არის რეგულირებადი სახელმწიფო სტრუქტურების მიერ და უპირატესად საბაზრო მაქანიზმებით ხელმძღვანელობს;

- **რესურსების ღირებულების ზრდა.** დერეგულირების პროცესი კონკურენციის ზრდასთან ერთად იწვევს პასიური ოპერაციების(ანუ რესურსების მოზიდვის) ღირებულების ზრდას. ყოველივე ამის გამო ბანკების უმრავლესობისთვის საოპერაციო დანახარჯების შემცირება ფინანსური მომსახურების განხორციელების კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნების ძირითად საშუალებას წარმოადგენს;

- **ტექნოლოგიური რევოლუცია.** მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარება, განსაკუთრებით კომპიუტერულ და ტელეკომუნიკაციურ საშუალებათა სფეროში, სრულიად ახალი მრავალფეროვანი საბანკო ტექნოლოგიების შემუშავება-დანერგვის პროცესს უზრუნველყოფს;

- **კონსოლიდაცია და გეოგრაფიული ექსპანსია.** ახალი ტექნიკისა და ტექნოლოგიების დანერგვის მაქსიმალური ეფექტი, ჩვეულებრივ, მიიღწევა ტრანსნაციონალურ ფინანსურ სტრუქტურებში. ამიტომ ბოლო პერიოდში ბანკები სულ უფრო აქტიურად ცდილობენ ფილიალების, განყოფილებებისა და ჰოლდინგური კომპანიების შექმნას. გარდა ამისა, ადგილი აქვს ბანკების გაერთიანებისა და ერთი ბანკის მიერ მეორის შთანთქმის პროცესებს. მწვავედება კონკურენციული ბრძოლა ახალი კლიენტურის მოზიდვის მხრივაც, რის გამოც ახალი საბანკო მომსახურებით ნაკლებად გაჯერებული რაიონების ათვისება ინტენსიურად მიმდინარეობს;

- **საბანკო საქმიანობის გლობალიზაცია.** გეოგრაფიული ექსპანსია და კონსოლიდაცია იწვევს ზოგიერთი საბანკო სტრუქტურის ცალკეული ქვეყნისა და ზოგჯერ კონტინენტის ფარგლებს გარეთ გასვლას. ყალიბდება უზარმაზარი ტრანსნაციონალური ბანკები მრავალათსიანი მომსახურე პერსონალითა და მრავალმილიარდიანი აქტივებით;

- **საბანკო რისკების საერთო ზრდა.** ეკონომიკური პროცესების არასტაბილურობა, აგრეთვე სახელმწიფო რეგულირების შესუსტება და კონკურენციის გამძაფრება საბოლოო ჯამში იწვევს საბანკო რისკების მკვეთრ ზრდას.

საბანკო სისტემის განვითარების ზემოაღნიშნული გლობალური ტენდენციები ახალ პრობლემებს იწვევს, რაც საკრედიტო-საფინანსო ორგანიზაციებს უბიძგებს მაქსიმალურად გაითვალისწინონ განვითარების თანამედროვე ტენდენციები და წარმოქმნილი პრობლემების გადასაწყვეტად კონცენტრაცია ძირითადად ორ სფეროზე: მენეჯმენტსა და საბანკო ტექნოლოგიებზე განხორციელონ.

საბანკო მენეჯმენტის პრობლემების გადასაწყვეტად მიზანშეწონილია შემდეგი ღონისძიებების განხორციელება:

- უპირველეს ყოვლისა, ბანკებისა და საკრედიტო ორგანიზაციების მართვა მენეჯმენტისა და საბანკო ტექნოლოგიების არა მხოლოდ თეორიული, არამედ პრაქტიკული გამოცდილების მქონე მაღალკვალიფიციური კადრების მიერ;

- მართვის ისეთი სისტემის ჩამოყალიბება, რომელიც გაითვალისწინებს ბანკზე მოქმედ ყველა ფაქტორს. ანუ ბანკის მართვის საფუძველს უნდა წარმოადგენდეს სისტემური კომპლექსური მიდგომა, რომელიც საკრედიტო ორგანიზაციას განიხილავს არა მარტო რთულ სისტემად, თავისი შინაგანი საორგანიზაციო სტრუქტურით, განვითარებისა და ფუნქციონირების სპეციფიკური კანონზომიერებებით, არამედ როგორც ეკონომიკურ სუბიექტს, რომელზედაც გავლენას ახდენს მრავალი გარე ფაქტორი და, რომელიც უფრო გლობალური ეკონომიკური და სოციალური სისტემების განუყოფელი ნაწილია;

- ბანკის განვითარების ძირითადი სტრატეგიის განსაზღვრა და გარე ფაქტორთა მიმართ მისი შემდგომი ადაპტაცია;

- ბანკის მართვის სისტემის გარდაქმნის პროცესში ბანკის სხვადასხვა დონის თანამშრომელთა აქტიური ჩართვა. თუმცა ეს, რასაკვირველია, არ გულისხმობს მათ გადაჭარბებულ დამოუკიდებლობასა და თავისუფლებას მართვის პროცესში, რასაც შეიძლება საკმაოდ სავალალო შედეგები მოჰყვეს;

- ბანკის სამუშაოთა ტექნოლოგიების კონტროლი და საჭირო შემთხვევაში კორექტურის განხორციელება;

- ბანკის მუშაკთა პროფესიული მომზადების დონის ამაღლება, მათ მიერ მართვის ინფორმაციული სისტემების (Management Information System) ათვისება და პრაქტიკული გამოყენების უზრუნველყოფა.

უნდა აღინიშნოს, რომ ბანკის ხელმძღვანელობისა და მენეჯერების პროფესიული კვალიფიკაცია და პრაქტიკული გამოცდილება, როგორც წესი, ბანკის მართვის სისტემის ეფექტიანი ფუნქციონირების საფუძველს წარმოადგენს.

რაც შეეხება საბანკო ტექნოლოგიების სრულყოფას, ამ მხრივ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია:

- კლიენტთა მომსახურების ქმედითი სისტემის აგება როგორც ცალკეული ოპერაციების, ასევე მთლიანად ბანკის მასშტაბით;

- ოპერაციების(მაგ., პლასტიკური ბარათების, კლიენტების ინტერაქტიული მომსახურების ან სხვ.) რეალიზაციის საშუალებათა, მათ შორის ტექნიკურ საშუალებათა, სრული კომპლექსით უზრუნველყოფა;

- ბანკის უახლესი ავტომატიზებული სისტემებით უზრუნველყოფა;

- მართვის ინფორმაციული სისტემების დანერგვა;

- თანამედროვე საგადასხდელი საშუალებების გამოყენება;

- საფილიალთაშორისო ურთიერთობათა რეალიზაციის სისტემის სრულყოფა;

- ტელეკომუნიკაციების უახლესი სისტემის აქტიური გამოყენება;

- კონტროლის განხორციელების თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვა;

- ბანკის ინფორმაციული უსაფრთხოების ქმედითი სისტემით უზრუნველყოფა.

უნდა აღინიშნოს, რომ უახლესი საბანკო ტექნიკისა და ტექნოლოგიების ათვისება, დანერგვა და რაციონალური ფუნქციონირება ბანკის საქმიანობის წარმატების უმნიშვნელოვანესი საწინდარია.

Modern trends in the global banking system development and management of the main problems

Summary

Development of new global trends in the banking system causes problems, why in the world of credit - financial institutions endeavor to consider the development of contemporary trends and problems arising mainly in two areas of concentration: management and implementation of banking technology.

The article discusses the current stage of global development trends in the banking sector and banks' management of the main directions for solving problems.

ნატო კაკაშვილი

ივ. ჯავახიშვილის სახ.თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასისტენტ-პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

სადაზღვევო სისტემა საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში

სადაზღვევო დაცვის განსახორციელებლად შეიძლება გამოყენებული იქნას დაზღვევის მრავალი სახეობა, დაზღვევის მთავარი თავსებულება არის ყოველგვარი რისკების გათვალისწინება საერთაშორისო ოპერაციების განსახორციელებლად, აგრეთვე საზღვარგარეთის ქვეყნების კანონპროექტების და ნორმატიული აქტების სპეციფიკის გათვალისწინება, სადაზღვევო უზრუნველყოფა.

სადაზღვევო ინვესტიციები პოლიტიკური რისკებისაგან საზღვარგარეთული ინვესტიციების დასაცავად ხორციელდება. დამზღვევებად აქ გვევლინება სახელმწიფო სტრუქტურები და საერთაშორისო ფინანსური ორგანიზაციები. წამყვანი ადგილი ამ სადაზღვევო ორგანიზაციებში განეკუთვნება ამა თუ იმ სახელმწიფოს დამზღვევ ორგანიზაციებს, რომლებიც წარმოადგენენ გარანტს ნაციონალური ინვესტორებისათვის, ამასთან შესაძლო დანაკარგი თანხები გამოიყოფა სახელმწიფო ბიუჯეტიდან. სააგენტო ადგენს დაზღვევის პირობებს, სადაზღვევო თანხის სიდიდეს და ტარიფებს, აგრეთვე ახდენს სტატისტიკურ აღწერას განხორციელებულ ოპერაციებზე, განახორციელებს ობიექტების ექსპერტიზას, იცნობს ინვესტორთა მონაცემებს და მათ ინვესტირებულ თანხებს. ხშირად სადაზღვევო ოპერაციები ხორციელდება სახელმწიფოებს შორის თანხმობით, ინვესტორისა და ინვესტიციის მიმღებ სახელმწიფოს შორის.

მსოფლიოს წამყვან სააგენტოებს შორის უნდა აღინიშნოს კერძო კორპორაციების საზღვარგარეთული ინვესტიციები (აშშ), „Гермес“ (გერმანია), ექსპორტის და იმპორტის სავაჭრო სამინისტრო (იაპონია), ექსპორტისა და იმპორტის საკრედიტო გარანტიების ეკონომიკის სამინისტრო (დიდი ბრიტანეთი), „Корфак“ (საფრანგეთი). კიდევ ერთი სადაზღვევო კომპანია, რომელიც იცავს დაზღვეულ ინვესტიციებს რისკებიდან, ესაა მრავალდარგობრივი სააგენტო-ინვესტიციების გარანტიით (МИГА) დაფუძნებული 1985წ. სეულის კონვენციით.

МИГА წარმოადგენს სააქციო საზოგადოებას, რომლის აქციონერია 100-ზე მეტი სახელმწიფო, რომლებმაც იყიდეს აქციები იმ პროპორციით, რამდენიც მათ გააჩნიათ მსოფლიო ბანკში. МИГА-ს ამოცანაა წახალისოს განვითარებადი ქვეყნების ინვესტიციები დამატებითი გარანტიით და აღმოუჩინოს დახმარება საინვესტიციო კლიმატის გასაუმჯობესებლად ქვეყანას,

რომელიც ღებულობს საინვესტიციო კაპიტალს.

МИГА-ს წარმოდგენილ სადაზღვევო დაცვით სისტემაში ჩადებულია ხელშეკრულება მხარეებს შორის, რომლებსაც წარმოადგენს МИГА (დამზღვევი) და საზღვარგარეთელი ინვესტორი (დაზღვეული). ამასთან აუცილებელი პირობაა МИГА-ს ქვეყნის წევრობა, რომელშიც განთავსებულია ინვესტორი და ქვეყანა, რომელიც იღებს ინვესტიციას.

ინვესტორების ქონების დაზღვევის დაცვის საშუალება ეძლევათ კერძო სადაზღვევო კომპანიებს, მაგ. სადაზღვევო კომპანია AIG (აშშ)¹.

საქართველო IFC-ის წევრი 1995 წელს გახდა. IFC -ის ინვესტიციებმა საქართველოში თითქმის 500 მილიონი აშშ დოლარი შეადგინა სხვადასხვა სექტორის 36 პროექტში. გარდა ამისა, IFC-ის ინვესტიცია გაზრდის დაზღვეულთა ფინანსურ დაცვას და კიდევ უფრო შეუწყობს ხელს ადგილობრივ სადაზღვევო სექტორში გადახდების გამჭვირვალობას. გარდა ამისა, IFC თავისი საკონსულტაციო პროექტის ფარგლებში მუშაობს საქართველოს საგადასახადო სისტემის რეფორმირების მიმართულებით, რაც მცირე ბიზნესის განვითარებას შეუწყობს ხელს. IFC -ის საკონსულტაციო პროექტი კომპანიებს ასევე სურსათის უვნებლობის სტანდარტების ამაღლებაში ეხმარება. ჯანსაღი სადაზღვევო სისტემის ჩამოყალიბება ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულებაა საქართველოში².

მსოფლიოს წამყვანი სადაზღვევო ბროკერი – ფრანგული „გრას სავუა“ (Grass Savoye), რომელმაც საქართველოში ფილიალი გახსნა, მსოფლიოს წამყვანი ბროკერების ათეულში შედის და მსოფლიოს 40 ქვეყანაში აქვს ფილიალი. „გრას სავუა“ გასული საუკუნის დასაწყისში დაარსდა და დღეს საფრანგეთში ყველაზე მსხვილ კომპანიას წარმოადგენს თავის სფეროში. საქართველოში ფილიალის გახსნით „გრას სავუა“ მოემსახურება მთლიანად რეგიონს – სომხეთსა და აზერბაიჯანსაც. ადგილობრივ ბაზარს კი ისეთ მომსახურებებს შესთავაზებს, როგორცაა გადაზღვევა, კადრების კვალიფიკაციის ამაღლება და შიდა პროცესების გამართვა, ახალი სადაზღვევო პროდუქტების განვითარება და დანერგვა, რისკ მენეჯმენტი და სადაზღვევო პროგრამების შემუშავება.

სადაზღვევო ინდუსტრია, საფინანსო სექტორის სხვა ინსტიტუტების მსგავსად, სახელმწიფო ზედამხედველობას ექვემდებარება, რომელსაც ეროვნული ბანკი ახორციელებს საქართველოში. ამ ზედამხედველობის არსი და მიზანია გადახდისუნარიანობის უზრუნველყოფა სხვადასხვა მეთოდით. სადაზღვევო სექტორის საქმიანობა სადაზღვევო ზედამხედველთა საერთაშორისო ასოციაციის სტანდარტებით რეგულირდება.

უცხოური კაპიტალის მონაწილეობა საქართველოს სადაზღვევო სექტორში არ არის მცირე. სადაზღვევო კომპანია "იმედი L"-ში 34%-ით არის წარმოდგენილი ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკი, "არქიმედეს გლობალ ჯორჯიაში" - საერთაშორისო საფინანსო კორპორაცია. ორ სადაზღვევო კომპანიაში - "ირაოსა" და "ჯიპიაი ჰოლდინგში" მნიშვნელოვანი ან უპირატესი წილი ეკუთვნის ვენის სადაზღვევო ჯგუფს. "ალდაგი ბისაის" 100% ეკუთვნის "საქართველოს ბანკს", რომელიც, თავის მხრივ, ლონდონის ბაზარზე წარმოდგენილი კომპანიაა და უცხოური კაპიტალითაა ინვესტირებული.

პოლიტიკური რისკებიდან ინვესტიციების დაცვის ობიექტები შეიძლება იყოს ისეთი ინვესტიციები, როგორცაა:

- ა) აქციები, სხვა ფასიანი ქაღალდები და მონაწილეობის უფლება;
- ბ) პირდაპირი ინვესტიციები; მაგ. (საამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოები და სხვა.)
- გ) საკუთრების უფლება; მაგ. (უძრავი ქონება; სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვება;)
- დ) ქონებრივი უფლება; მაგ. (ლიცენზირება) ე) კრედიტები და სამართალი.

სადაზღვევო რისკებს წარმოადგენს მოვლენები, რომლებიც წარმოიშობა ხელისუფლები-საგან, მართვისგან, სხვა სახელმწიფო წარმონაქმნებიდან, მოსახლეობის მხრიდან. ხელშეკრულებაში გათვალისწინებულია ქვეყნის პოლიტიკური და ეკონომიკური მდგომარეობა, მისი

¹ Ю. А. Сплемухов, Е. Ф. Дютиков, Страхование М. 2007

² www.Commersant.ge

ფინანსური შესაძლებლობები, შიდა პროდუქციის მოცულობა, სესხის დროული დაფარვა, ინფლაციის დონე, დაზღვევის კონკრეტული სუბიექტი და ობიექტი, ინვესტიციის რაოდენობა, ობიექტის გეოგრაფიული მდგომარეობა, დაზღვევის ვადა. ზემოთ ჩამოთვლილი ფაქტორები განსაზღვრავენ დაზღვევის მართებულობას. დაზღვევა შეიძლება წარმოებდეს შემდეგი მოვლენების გათვალისწინებით: კანონმდებლობის შეცვლით, რომლებსაც შეუძლიათ ხელი შეუშალონ ინვესტორებს ინვესტიციის განხორციელებაში ადრე მიღებული გეგმის მიხედვით; ნორმატიული აქტების მიღებით; რომლებიც ხელს შეუშლიან ინვესტორს გამოიყენოს ჩადებული კაპიტალი, ან მიღებული მოგება; მოახდინოს საწარმოს ნაციონალიზება, რომელიც შეიქმნა ინვესტორის მონაწილეობით; საწარმოს ჩამორთმევა, მიწის მფლობელის უფლება; კანონის მიღება, როცა შეიძლება ნაწილობრივ ან მთლიანად წარმოებული პროდუქციის კონფისკაცია, რომელშიც ჩადებულია დაზღვეული კაპიტალი; კანონის მიღება, რომელიც გააუარესებს ინვესტორის ფინანსურ მდგომარეობას იმასთან შედარებით, როგორც გათვალისწინებული იყო ინვესტიციამდე; ნორმატიული აქტი, რომელიც შელახავს ინვესტორის უფლებებს შევიდეს იმ წარმოებაში, რომელშიც ჩადებულია თანხები; სამხედრო მოქმედებები, სამოქალაქო მღელვარება, რომლებიც ზიანს მიაყენებენ ინვესტორის ინტერესებს.

საექსპორტო კრედიტების დაზღვევა წარმოადგენს კრედიტების დაზღვევის განსაკუთრებულ სახეს. საექსპორტო კრედიტის დაზღვევა იძლევა საქონლის რეალიზაციის თანხის მიღების გარანტიას, მიღებული კრედიტის სახის მეშვეობით განისაზღვრება მისი თავისებურება.

საექსპორტო კრედიტების დაზღვევის ხელშეკრულება აგრეთვე დამოკიდებულია მიწოდების ობიექტზე. სტანდარტული საქონლის, საერთო მოხმარების საგნების მიწოდება ხდება ტიპური შეთანხმებით ერთი წლით. სადაზღვევო დაცვა ტექნიკურ პროექტებზე საზღვარგარეთ, რომლებსაც აქვთ მასიური ხასიათი და მაღალი ფასები ხორციელდება დიდი დროით, ცალკეული ხელშეკრულების დაცვა ხორციელდება კონკრეტულ შეთანხმებაზე.

განასხვავებენ აგრეთვე საექსპორტო კრედიტების დაზღვევის ორ სახეს: პოლიტიკურ და კომერციულ რისკებს. უმეტესად ცნობილია საექსპორტო კრედიტების დაზღვევის პოლიტიკური რისკები. სადაზღვევო თანხების გადასახადი ამ შემთხვევაში მეტია, ვიდრე სადაზღვევო პრემია. ამიტომ ასეთი სადაზღვევო ხელშეკრულება ხორციელდება სპეციალიზირებულ დაწესებულებებთან და საზოგადოებებთან, რომლებიც ეკუთვნიან სახელმწიფოს და რომელშიც სახელმწიფოს აქვს კონკრეტული აქციების პაკეტი. რაც საშუალებას იძლევა დანაკლისი ანაზღაურდეს სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯზე. პოლიტიკური რისკების დროს სადაზღვევო კომპანიები განსაზღვრავენ რისკის ხარისხს თითოეულ ქვეყანაში. ეს აუცილებელია, რათა განისაზღვროს სადაზღვევო თანხის ტარიფები და რაოდენობა. თუ ქვეყანაში არასტაბილური მდგომარეობაა სადაზღვევო ტარიფების ფასი კლებულობს, დაზღვეული ტარიფები კი იმატებს. კომერციულ რისკებში იგულისხმება კერძო მყიდველის გადახდისუუნარობა - გადაიხადოს თანხა განსაზღვრულ დროში, მაშინ, როდესაც საქონელი გაგზავნილია მის მისამართზე. ასეთი სახის დაზღვევა ხდება სახელმწიფოსგან დამოუკიდებლად. ასეთი ხელშეკრულების დადების დროს მზღვეველი ვალდებულია წარმოადგინოს ყიდვა - გაყიდვის ხელშეკრულება, ექსპორტ - იმპორტის ლიცენზია, ოფიციალური ნებართვა და საბუთები, რომლებსაც გასცემენ ექსპორტიორი და იმპორტიორი ქვეყნები. დამზღვევი სწავლობს სამომავლო კონტრაქტს და იღებს გადაწყვეტილებას დაზღვევის რისკის გათვალისწინებით.

გემთმფლობელების დაზღვევის პასუხისმგებლობა ითვალისწინებს სხვადასხვა სახის ფორმებს. საზღვაო ტრანსპორტის მფლობელების დაზღვევა, მათი დანაკლისის ანაზღაურება წარმოიშვა დიდ ბრიტანეთში XIX ს-ში. აღნიშნული დაზღვევის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ დამზღვევმა უნდა გაითვალისწინოს გემთმომოსვლის საერთაშორისო კონვენცია და იმ ქვეყნის კანონპროექტები, რომლის პორტშიც შედის ეს საზღვაო საშუალებები.

1. გემთმფლობელების და გადამზიდავების სამართლებრივი ნორმები რეგულირდება საერთაშორისო კონვენციებით. როგორც: ბრიუსელის და აფრიკის კონვენცია, ვიბსის წესი, ჰამბურგის წესი. ბრიუსელის კონვენცია, რომელიც ცნობილია როგორც „ჰააგის წესი“ ძალაში შევიდა 1924წ. 2 ივნისიდან. ვიბსის წესი ძალაშია 1978წ. 6 დეკემბრიდან, ჰამბურგის წესი 1992წ.

1 ნოემბრიდან. გადამზიდავები ვალდებული არიან გემთმფლობელის წინაშე. 1974 წლის აფრიკის კონვენციის თანახმად ადამიანის და ტვირთის გადაზიდვა ზღვით რეგულირდება საერთაშორისო საზღვაო ორგანიზაციის ეგიდით და წარმოადგენს გაეროს მთავარ რეზოლუციას. გადამზიდავი პასუხს აგებს ადამიანის სიცოცხლეზე, ტვირთის დაზიანებაზე თუ ეს ყველაფერი მოხდა გადამზიდავის გაუფრთხილებლობით¹.

გემთმფლობელების სადაზღვევო ხელშეკრულების თავისებურებები მდგომარეობს შემდეგში:

1. გემთმფლობელების დაზღვევის ერთი ფორმაა მათი უზრუნველყოფა ტვირთების გაფუჭების შემთხვევაში მესამე პირის მიერ. ეს არის ქვეყნისთვის ძირითადი მოთხოვნა, რომელიც ეძლევა მფლობელს, როცა ის იმყოფება ამ ქვეყნის ტერიტორიულ წყლებში ან პორტებში;

2. მოცემული დაზღვევის უზრუნველსაყოფად დამზღვევი უნდა ფლობდეს ფართო კავშირებს მსოფლიოს ნებისმიერ პორტში, რათა დროულად განიხილონ ნებისმიერი მდგომარეობა, რაც შეეხება ამ დაზღვევას და ხელშეკრულებას;

3. ხელშეკრულების პირობები ხშირად შეიცავს დამზღვევის ვალდებულებას წარადგინოს ფინანსური გარანტიები თუ გემი იქნება დაპატიმრებული. ამიტომ დამზღვევი, რომელიც ანხორციელებს დაზღვევას, უნდა ფლობდეს საერთაშორისო რეპუტაციას იმისთვის, რომ მათი სადაზღვევო პოლისი მიღებული იქნეს ფინანსურ გარანტიად.

გემთმფლობელები ქმნიან ურთიერთდაზღვევის დაცვის კლუბებს. დღესდღეობით მსოფლიოში არსებობს ასეთი 70 კლუბი. ამ კლუბების 90% ქმნიან საერთაშორისო წრეებს და ერთიანდებიან „ПН ЭНД АИ“ კლუბში.

დაზღვევის პირობების უზრუნველყოფა ყველა დამზღვევს უნიფიცირებული აქვს. სადაზღვევო ობიექტი შედის დამზღვევის ინტერესების სფეროში. ისინი საერთაშორისო ნორმებით ვალდებული არიან აანაზღაურონ ზარალი, რომელიც მიადგება გემთმფლობელს მესამე პირიდან. სადაზღვევო ხელშეკრულება ფორმდება წერილობით, დამზღვევის განცხადებით. სადაზღვევო ტარიფის ზომები განისაზღვრება: დაზღვეული რისკებით, გემის დაზღვევის ტარიფით, მათი მონტაჟით, სარეგისტრაციო კლასით, ასაკით, ცურვის რაიონით, გადასაზიდი ტვირთის დახასიათებით, ეკიპაჟის გამოცდილებით და სხვა ფაქტორებით. წლიური სადაზღვევო პრემია განისაზღვრება სატარიფო დანაყოფის გამრავლებით, რომელიც გამოიხატება ფულად ერთეულში გემის ტვირთაშეიბიდან გამომდინარე. ხელშეკრულების პერიოდში თუ გემი გამოვა მწყობრიდან 30 დღით მაინც, დაზღვეულს უნაზღაურდება გაწეული ხარჯების 95%. დაზღვევის ხელშეკრულება იდება 30-ამდე სხვადასხვა გარემოებით, რომელიც დამოკიდებულია გემის ექსპლუატაციასთან. საზღვაო ნაოსნობის კოდექსი განსაზღვრავს, რომ გემთმფლობელი ვალდებულია დააზღვიოს: 1) გემზე მომუშავე ეკიპაჟის ხელფასები და სხვა საჭირო გასავლები, აგრეთვე მათი რეპორტაციისთვის საჭირო თანხები; 2) გემზე მომუშავე ეკიპაჟის სიცოცხლე და ჯანმრთელობა. ამას გარდა გემის მფლობელი ვალდებულია დააზღვიოს და გარანტიად დაუდგეს ფინანსურ ორგანიზაციებთან.

ავტოგადმზიდავების და ექსპედიტორების პასუხისმგებლობის დაზღვევა ხდება ნებაყოფლობით და ის გავრცელებულია მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში. საქმე იმაშია, რომ ტვირთის მფლობელები ტვირთის გადამზიდავებისაგან ითხოვენ ფინანსურ გარანტიებს, კომპენსაციებს ტვირთის შესაძლო გაფუჭებისათვის ტრანსპორტირების დროს. ასეთ გარანტიას წარმოადგენს სადაზღვევო პოლისი. ავტოგადმზიდავების, ექსპედიტორების პასუხისმგებლობის დაზღვევა იდება ერთი წლის ვადით და უზრუნველყოფს სადაზღვევო დაცვას ტვირთის გადატანაზე. აღნიშნული დაზღვევა აქტუალურია იმ გადამზიდავებისათვის, რომლებიც ასრულებენ საერთაშორისო რეისებს და გააჩნიათ წიგნაკი საერთაშორისო საგზაო გადაზიდვების (МДП ან TIR Cornets), რომლებიც აადვილებენ სახელმწიფო საზღვრების გადაკვეთას, სადაც გადის სატრანზიტო გზა.

საბაჟო პასუხისმგებლობის დაზღვევა ხორციელდება საბაჟო კოდექსის დადგენილი

¹ Ю. А. Сплемухов, Е. Ф. Дютиков, Страхование М. 2007

ნორმებით. საბაჟო დაზღვევის ვალდებულება ითვალისწინებს ვალდებულებებს დამზღვევი იურიდიული პირის მიმართ, რომლის საქონელიც არის დაზღვეული. ის ვალდებულია საქონლის გადაზიდვებზე და მათ ჩაბარებაზე. წინააღმდეგ შემთხვევაში ის ვალდებულია გადაიხადოს ყველა ჯარიმა და დანაკლისი თანხა, რომელსაც ითვალისწინებს საბაჟო კანონები.

გამოყენებული ლიტერატურის სია:

1. შათირიშვილი ჯ. კაკაშვილი ნ. სადაზღვევო საქმე თბ., 2008
2. Ю. А. Сплемухов, Е. Ф. Дютиков, Страхование М. 2007
3. Insurance: Principles and Practice. David Bland. Patron Her Majesty the Queen The Chartered Insurance Institute.
4. www.Commersant.ge

Nato Kakashvili

Assistant Professor of Tbilisi State University,

Insurance system of international economic relations

Summary

Insurance protection may be used for many types of insurance. The main feature of insurance is to take into account any risks of international operations, as well as foreign countries take into account the specific nature of the draft laws and normative acts, the insurance provision. Political risks and investment insurance to protect foreign investments is carried out. State agencies and international financial organizations to act as insurers. It should be noted among the world's leading agencies and private corporations overseas investitsiebi (United States), "Gempes" (Germany), export and import trade of (Japan), loan guarantees, export and import of the Ministry of Economics (UK), "Cofas" (France). Another insurance company that protects the insured from the risks investitsiebs, a Multi-Agency - investitsiebis guarantee (Miga) Convention, 1985, the Seoul-based World Bank initiative.

Miga is a joint stock company, whose shareholders are the 100 - more than the state, those who bought shares in proportion as they have the World Bank. The aim is to encourage developing countries to further guarantee Miga -investitsiebi investment and provide support to improve the climate in the country, which makes investment capital.

Титоренко Анна Михайловна

Гомельский государственный технический университет им. П.О. Сухого,
старший преподаватель,

Жуковец Инна Сергеевна

Гомельский государственный технический университет им. П.О. Сухого

Основные проблемы международных инвесторов в Республике Беларусь

Инвестиционная политика международного бизнеса предполагает поиск объектов вложения инвестиций, что в свою очередь зависит от инвестиционного климата страны-реципиента инвестиций.

Проблема иностранных инвестиций в Республике Беларусь актуальна прежде всего тем, что доход от инвестиций достаточно высокий, но в то же время боязнь потерять вложенные средства останавливает инвесторов. Белорусский рынок - один из самых привлекательных для иностранных инвесторов, однако он также и один из самых непредсказуемых. При этом иностранные инвесторы ориентируются, прежде всего, на инвестиционный климат Республики Беларусь, который определяется независимыми экспертами и служит для указания на эффективность

вложений в той или иной стране.

Иностранные инвестиции в Республику Беларусь характеризуется следующими данными (таблица 1).

Таблица 1. О поступлении иностранных инвестиций в Республику Беларусь, тыс. долл. США [2]

Виды экономической деятельности	Поступило за январь-сентябрь 2011 г.				Справочно поступило за январь-сентябрь 2010 г.
	всего	в том числе			
		прямые	Порт-фель-ные	прочие	
Республика Беларусь	12 614 608,3	8 825 507,7	1 926,3	3 787 174,3	6 339 187,2
в том числе: Сельское хозяйство, охота и лесное хозяйство	20 393,1	15 816,3	–	4 576,8	13 829,2
Рыболовство, рыбоводство	234,6	234,6	–	–	429,2
Промышленность	3 237 611,9	643 372,2	122,0	2 594 117,7	1 435 352,2
Строительство	72 036,6	58 104,2	–	13 932,4	32 146,0
Торговля, ремонт автомобилей, бытовых изделий и предметов личного пользования	4 255 053,9	3 669 822,6	7,2	585 224,1	1 211 239,5
Гостиницы и рестораны	14 202,3	7 480,5	–	6 721,8	4 834,0
Транспорт	4 043 238,7	3 944 880,4	1,4	98 356,9	3 297 116,4
Связь	315 859,2	146 266,7	1,3	169 591,2	132 119,6
Финансовая деятельность	129 570,8	24 166,0	10,0	105 394,8	70 388,1
Образование	218,6	218,6	–	–	0,1
Здравоохранение и предоставление соц. услуг	1 301,4	1 042,5	–	258,9	2 121,7

За январь-сентябрь 2011 г. в реальный сектор экономики (кроме банков) иностранные инвесторы вложили 12,6 млрд. долларов США инвестиций, что в 2 раза больше, чем за январь-сентябрь 2010г.

Основными инвесторами организаций республики были субъекты хозяйствования России (47,8% от всех поступивших инвестиций), Соединенного Королевства (21,3%), Кипра (7,8%), Австрии (6%).

Наибольшие суммы иностранных инвестиций поступили в организации торговли (33,7% от всех поступивших инвестиций), транспорта (32,1%), промышленности (25,7%).

Валовое поступление прямых иностранных инвестиций составило 70% от всех поступивших иностранных инвестиций. По сравнению с январем-сентябрем 2010 г. валовое поступление прямых иностранных инвестиций увеличилось в 2,3 раза. Основной формой привлечения прямых инвестиций были долговые инструменты (88,5% от общего объема прямых инвестиций). Задолженность за товары, работы, услуги в объеме валового поступления прямых иностранных инвестиций за январь-сентябрь 2011 г. составила 7,5 млрд. долларов США, что в 2,1 раза больше, чем за январь-сентябрь 2010 г.

За январь-сентябрь 2011 г. наибольшие суммы иностранные инвесторы вложили в организации г. Минска (78%). На организации Гомельской области приходилось 7,8% валового поступления иностранных инвестиций, Минской области – 5,2%.

Наибольшие суммы валовых прямых иностранных инвестиций были направлены в организации транспорта (44,7% от всех прямых инвестиций), торговли (41,6%), промышленности (7,3%).

Значительные объемы прямых иностранных инвестиций с учетом задолженности за товары, работы, услуги поступили от резидентов России (56% от общего объема прямых инвестиций). От резидентов Соединенного Королевства поступило 27,5% валового объема прямых инвестиций, Украины – 3,3%, Кипра – 3,1%.

Прочих иностранных инвестиций (не от прямого инвестора) получено 3,8 млрд. долларов США, или в 1,6 раза больше, чем за январь-сентябрь 2010 г. На их долю приходилось 30% от всего валового поступления иностранных инвестиций.

Нельзя не признать тот факт, что в настоящее время инвестиции являются неотъемлемой частью современного общества. Инвестиции – это вложения капитала с целью дальнейшего извлечения прибыли, причем вложения эти, как правило, связаны с некоторой степенью риска.

Недостаточный уровень притока иностранных инвестиций в Республику Беларусь связан со следующими проблемами:

1. Провалы законодательства. Любая инвестиция – это чья-либо собственность, нуждающаяся в законодательной защите государства. Нестабильность законодательства, наличие большого количества нормативных актов по одному и тому же вопросу настораживают иностранных инвесторов.

2. Жесткая система налогообложения. Нельзя уклониться и от налогового вопроса, ведь налоговый климат является одним из определяющих факторов привлекательности страны. Налоговый климат непосредственно влияет на рентабельность инвестиционного проекта, срок его окупаемости. Чем жестче налоговая система, тем хуже эти показатели, а вместе с тем, и низкая степень заинтересованности инвестора. Абсолютная величина налогов, сложность и запутанность налоговой системы, таможенных процедур – проблемы, с которыми приходится сталкиваться инвесторам в Республике Беларусь.

3. Пассивность приватизационных процессов. Медленное проведение программы приватизации порождает недостаточность объектов для инвестиций. В сфере приватизации остается острым вопрос о частных правах на собственность.

4. Непрестижность страны на международной арене. Недостаточная включенность Республики Беларусь в международные структуры, такие как ВТО, ЕС, негативный имидж за рубежом снижают возможность привлечения иностранного капитала.

5. Чрезмерный контроль. Излишнее количество контролирующих органов, а также число проверок, которые они осуществляют и величина штрафных санкций, назначаемых по итогам этих проверок, вызывают недовольство и незаинтересованность инвесторов.

7. Недостаток квалифицированно составленных бизнес-планов инвестиционных проектов. Данное обстоятельство «тормозит» процесс привлечения иностранных инвесторов. С целью увеличения и грамотного составления бизнес-планов необходимо привлекать квалифицированных специалистов [1].

Несмотря на ряд существующим проблем, требующих скорейшего разрешения, нельзя не отметить тот факт, что Республика Беларусь уже сделала большой шаг к улучшению инвестиционной привлекательности, став одним из наиболее перспективных рынков в Европе.

Список использованной литературы

1. Демченко А.Г. Сборник интересных статей по проблемам привлечения иностранных инвестиций в РБ// А.Г. Демченко // «Инвестиции», 2011. – / Режим доступа: <http://articles.ru/problem/> - Дата доступа: 28.10.2011

2. Информационный портал Министерства статистики и анализа Республики Беларусь [Электронный ресурс] /Национальный статистический комитет Республики Беларусь . – / Режим доступа: <http://belstat.gov.by/homep/ru/indicators/pressrel/finvestment.php> - Дата доступа: 29.01.2012
3. Титоренко А.М. Модернизация экономики путем улучшения инвестиционного климата (на примере Республики Беларусь) // Модернизация экономики и общества: правовые, социально-управленческие, культурологические и информационные аспекты: Материалы Междунар. науч.-практ. Интернет-конф. / редкол.: Ю. Н. Дорожкин, И. В. Фролова, Д. Р. Пескова. - Уфа : БАГСУ, 2011. – С.25-30

Titorenko Anna

Gomel State Technological University. Teacher

Djukovec Inna

Gomel State Technological University

Basic problems of international investors in Republic of Belarus

Summary

The investment policy of international business supposes the search of objects of investment of investments, that in same queue depends on the investment climate of country.

The problem of foreign investments in Republic of Belarus is actual foremost that a profit from investments is high enough, but at the same time dread to lose the inlaid facilities stops investors. The conducted analysis of receipt of investments rotined that the volume of receipt of investments on the whole had been increased more than in 2 times. The most sums of foreign investments acted in organization of trade (33,7% from all actings investments), transport (32,1%), industry (25,7%).

However, investment potential remains high enough and the insufficient level of influx of foreign investments in Republic Byelorussia is related to the row of problems. To these problems behave: lacks of legislation, system of taxation, passivity of privatization processes, of unprestige of country in the international arena, control and other.

In spite of row existing problems, requiring the quickest permission, it is impossible not to mark circumstance that Republic of Belarus already did a stride to the improvement of investment attractiveness, becoming one of the most perspective markets in Europe.

ხათუნა ბარბაქაძე

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

კორპორაციების კაპიტალიზაციის მართვის თეორიული ასპექტები

კაპიტალიზაცია არის ეკონომიკური მოვლენა, როდესაც საუბარია კაპიტალიზაციაზე, მხედველობაშია კომპანიის საკუთარი კაპიტალის გაზრდა. ამასთან, აქცენტი ძირითადად გადატანილია სააქციო საზოგადოებებზე, რომელთა აქციებიც არის თავისუფალ მიმოქცევაში. ამ შემთხვევაში კაპიტალიზაციის შეფასება ხდება აქციების საკურსო ღირებულების საფუძველზე. ეს არის ბაზარზე კაპიტალიზაციის მიმართ არსებული ყველაზე გავრცელებული მიდგომა, რომელიც გადმოღებულია განვითარებული ქვეყნების პრაქტიკიდან. ამის გამო, მას გააჩნია გამოყენების საკმაოდ შეზღუდული სფერო. კაპიტალიზაციის ზრდის მექანიზმიდან გამომდინარე, შეიძლება მისი სამი ფორმის გამოყოფა: რეალური კაპიტალიზაცია; მარკეტინგული ანუ სუბიექტური კაპიტალიზაცია და საბაზრო, ანუ ფიქტიური კაპიტალიზაცია. კაპიტალიზაციის ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი ფორმა, როგორც წესი, აისახება კომპანიების ბალანსში დაფინანსების საკუთარი წყაროების ზრდის სახით, მაგრამ მათ გააჩნიათ წარმომშობის

განსხვავებული წყაროები და ინიცირების განსხვავებული ხერხები.

რეალური კაპიტალიზაცია. ეფექტურად მოქმედ საწარმოს პრაქტიკულად ყოველთვის აქვს სამეურნეო საქმიანობის დადებითი ფინანსური შედეგი. მოგება, უფრო ზუსტად კი მისი რეინვესტირებული ნაწილი, განსაზღვრავს საწარმოს ღირებულებას და იწვევს საკუთარი კაპიტალის გაზრდას. მაღალი კაპიტალიზაცია მიუთითებს, რომ საწარმოს შესწევს შემოსავლების გენერირების, რესურსების ეფექტურად გამოყენების და ასევე, ბიზნესის გაფართოების უნარი, რაც, თავის მხრივ, წარმოადგენს მომავალი მომგებიანობის საფუძველს.

ამავე დროს, სხვა თანაბარ პირობებში, დაფინანსების საკუთარი წყაროების ზრდა ნიშნავს პასივის გაზრდას და ბალანსის წარმოების ძირითადი წესის შესაბამისად, განაპირობებს საწარმოს აქტივის გაზრდას. საწარმოს საქმიანობის, სტრატეგიის და შექმნილი მიმდინარე პრობლემებიდან გამომდინარე, გაზრდა ეხება, როგორც ბრუნვისგარეშე, ასევე, საბრუნავ აქტივებს, ან ერთდროულად ორივეს. თუკი საფინანსო-სამეურნეო საქმიანობის შედეგად საწარმო ახდენს მოგების რეინვესტირებას და მას წარმართავს ბრუნვისგარეშე აქტივების (უპირველეს ყოვლისა, შრომის საშუალებების) და საბრუნავი აქტივების (შრომის საგნების ან მარაგების ნაწილში) შესავსებად, მაშინ ადგილი აქვს რეალურ კაპიტალიზაციას, რომელიც გამოიხატება ქონების რეალური ღირებულების ზრდით. უმეტეს შემთხვევებში, კარგი ფინანსური სტრატეგიის მქონე საწარმოები საკუთარი კაპიტალის ნამატის ინვესტირებას ახორციელებენ გრძელვადიანი ხასიათის აქტივებში – ბრუნვისგარეშე აქტივები.

მოცემულ შემთხვევაში კაპიტალიზაცია წარმოადგენს საფინანსო-სამეურნეო საქმიანობის ბუნებრივ შედეგს, არის ეკონომიკურად ობიექტური და ინიცირდება დაფინანსების წყაროების, ანუ ბალანსის პასივის მხრიდან. რეალური კაპიტალიზაცია იწვევს კომპანიის, როგორც ფინანსური მდგრადობის განმტკიცებას, ასევე, მისი საკრედიტო რეიტინგის მომატებას, მარკეტინგული მიზნიდველობისა და საბაზრო ღირებულების გაზრდას.

მარკეტინგული ანუ სუბიექტური კაპიტალიზაცია – წარმოადგენს აქტიური მარკეტინგული პოლიტიკისა და სარეკლამო კამპანიის შედეგს, რომლებიც ხელოვნურად ზრდიან საწარმოს საბაზრო ღირებულებას, რის გამოც ხდება საწარმოს საბაზრო ღირებულების მოწყვეტა მისი რეალური ღირებულებიდან. ამ შემთხვევაში, სხვა თანაბარი პირობების არსებობისას, აქტივების გაზრდა შეიძლება მოხდეს შემდეგი ოპერაციების ხარჯზე:

- ბალანსში საქმიანი რეპუტაციის ღირებულებითი შეფასების (გუდვილის) ასახვა;
- სავაჭრო მარკის, ბრენდის საბაზრო ღირებულების გაზრდა;
- ნოუ-ჰაუს ასახვა აღრიცხვაში და შესაბამისად ბალანსში;
- უფლებების შექმნა ინტელექტუალური საქმიანობის შედეგებზე.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, საწარმოს ქონების გაზრდა ბალანსში შეიძლება აისახოს სხვადასხვა შემთხვევებში, კერძოდ: დამატებითი კაპიტალის გაზრდა დაბალანსდეს პასივში; ფინანსურ შედეგებზე დაყრდნობით. რითაც გაიზრდება გაუნაწილებელი მოგება; საწესდებო კაპიტალის გაზრდა დადგენილი წესით და შესაბამისი რეგისტრაციით.

დამატებითი კაპიტალი, გაუნაწილებელი მოგება და საწესდებო კაპიტალი, თავის მხრივ, ზრდიან “საკუთარი კაპიტალს”. მოცემულ შემთხვევაში კაპიტალიზაცია ინიცირებულია შიგა მენეჯმენტით – აქტივების, უპირველეს ყოვლისა კი, არამატერიალური აქტივების მხრიდან. ღირებულებითი შეფასებები ამ შემთხვევაში ატარებენ ხელშეკრულებით ანუ სუბიექტურ ხასიათს. ქონების გაზრდა ხელშეკრულებითი შეფასებების ხარჯზე, საწესდებო კაპიტალის ხელახალი რეგისტრაციის ფასადაც კი, მნიშვნელოვან წილად წარმოადგენს სუბიექტურ ოპერაციას. ასეთი სახის ოპერაციები საშუალებას იძლევა ფორმირებული იქნას კომპანიის „წარმომადგენლობითი” ბალანსი, მაგრამ იმის გათვალისწინებით, რომ არამატერიალური აქტივები მიეკუთვნებიან მაღალრისკიან აქტივებს, ასეთი კაპიტალიზაცია შეიძლება გაქრეს პოლიტიკური სიტუაციის ან საბაზრო კონიუქტურის მცირედი ცვლილებების შემთხვევაში. საკუთარი კაპიტალის გაზრდა საწესდებო ფონდის გაფართოების ხარჯზე ასეთ ოპერაციებს ანიჭებს გარკვეულ სტაბილურობასა და სამართლებრივ ფორმას, მაგრამ ის წარმოადგენს საწარმოს განვითარების ექსტენსიურ გზას და არ ადასტურებს მისი პოტენციალის გამოყენების ეფექტია-

ნობას. კაპიტალიზაციის ასეთ სახესხვაობას ეწოდება სუბიექტური ანუ მარკეტინგული კაპიტალიზაცია, ვინაიდან მისი ბუნება სუბიექტური ხასიათის მატარებელია, ხოლო კაპიტალიზაციის ეს ფორმა, როგორც წესი, გამოიყენება მარკეტინგული მიზნებისათვის.

სუბიექტური (მარკეტინგული) კაპიტალიზაცია ბოლო დროს ძალიან პოპულარულია რადგან, საქმიანი რეპუტაცია გადამწყვეტ როლს თამაშობს კომპანიის ღირებულების ფორმირებაში. კაპიტალიზაციის მიმართ ასეთმა მიდგომამ განაპირობა ტერმინის – „რეპუტაციის კაპიტალიზაცია“ – გამოჩენა, საქმიანი რეპუტაცია წარმოადგენს რეალურ აქტივს, რომელიც ქმნის ღირებულებას. პრაქტიკულად ნებისმიერ საწარმოს შეუძლია მცირე სახსრებით გაზარდოს კაპიტალიზაცია და ჩამოაყალიბოს “წარმომადგენლობითი” ბალანსი, რაც, თავის მხრივ, განაპირობებს კაპიტალიზაციის სუბიექტური (მარკეტინგული) ფორმის აქტივიზაციას ბაზარზე.

საბაზრო ანუ ფიქტიური კაპიტალიზაცია. საბაზრო ეკონომიკის განვითარებულ ქვეყნებში, სადაც ფართოდ არის გავრცელებული საკუთრების სააქციო ფორმა, აქციების თავისუფალი მიმოქცევა და საწარმოს საბაზრო ღირებულება განისაზღვრება აქციების კოტირების გზით, უფრო მისაღებია კაპიტალიზაციის გაგება რიჩარდ კოხის განმარტებით. რ. კოხი თვლის, რომ კაპიტალიზაცია – ეს არის „კომპანიის საბაზრო ღირებულება, რომლის აქციებიც კოტირებულია საფონდო ბირჟაზე“ და წარმოადგენს აქციის საბაზრო ფასისა და კომპანიის აქციების საერთო რაოდენობის თანაფარდობას¹. აქციებისა და სააქციო საზოგადოების საბაზრო ღირებულების გაზრდა ამ შემთხვევაში მთლიანობაში აისახება ბალანსის აქტივში, ფინანსური დაბანდებების გადაფასების სახით და დაბალანსდება პასივში დამატებითი კაპიტალით.

კაპიტალიზაციის გამოვლინების მოცემულ ფორმას აშკარა მსგავსება გააჩნია სუბიექტურ (მარკეტინგულ) კაპიტალიზაციასთან. მაგრამ ამ შემთხვევაში კაპიტალიზაციის ინიცირება ხდება არა შიგა მენეჯმენტის მიერ, არამედ იმ გარეშე საბირჟო სტრუქტურების მიერ, რომლებიც ახორციელებენ აქციათა კოტირებას. როგორც ცნობილია, საბირჟო ვაჭრობების შედეგები მიიღება ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორების ერთობლივი ზემოქმედებით, მაგრამ სუბიექტური ფაქტორების მოქმედება მინიმუმირებულია საზოგადოებრივი აღიარებით.

კაპიტალს, რომელიც წარმოდგენილია შემოსავლის მომტან ფასიან ქაღალდებში, ეწოდება ფიქტიური ანუ საფონდო კაპიტალი. ვინაიდან კაპიტალიზაციის მოცემული ფორმა მიიღება საფონდო ოპერაციების შედეგად, ამიტომ მას ეწოდება ფიქტიური კაპიტალიზაცია. ფიქტიური ანუ საბაზრო კაპიტალიზაციის განვითარება განპირობებულია საფონდო ბაზრის აქტივიზაციით. მაგრამ ის დამახასიათებელია მხოლოდ მსხვილი ბიზნესისათვის, რომელიც ჩამოყალიბებულია საკუთრების სააქციო ფორმის საფუძველზე.

კაპიტალიზაციის გამოვლინების ჩამოთვლილ ფორმებთან ერთად შეიძლება ისეთი ცნებების გამოყოფა, როგორცაა „ქონების კაპიტალიზაცია“ და „ხარჯების კაპიტალიზაცია“.

ქონების კაპიტალიზაცია გამოვლინდება კაპიტალური ხასიათის ქონების აბსოლუტური და შეფარდებითი გაზრდით. კაპიტალური ხასიათის ქონებაში იგულისხმება ბრუნვისგარეშე აქტივები, რომლებიც წარმოადგენს ყველაზე მიმზიდველ უზრუნველყოფას ნებისმიერ ფინანსურ ტრანზაქციაში და კომპანიის რეალური ქონების ყველაზე მნიშვნელოვან შემადგენელ ნაწილს. ბრუნვისგარეშე აქტივების ყველაზე პერსპექტიულ და მართვად ნაწილს წარმოადგენს არამატერიალური აქტივები. მათ მიეკუთვნება მარკეტინგული სტრატეგია, კლიენტთა ბაზა, ბაზრის მონიტორინგის მეთოდოლოგია და მარკეტინგული კვლევის შედეგები, ნოუ-ჰაუ, მაღალი რეპუტაციისა და კვალიფიციური პერსონალის, ასევე მყიდველებთან გრძელვადიანი კავშირების არსებობა და მრავალი სხვა. არამატერიალური აქტივების ღირებულებითი შეფასება და მათი ასახვა ბუხჰალტრულად არის ქონების კაპიტალიზაციის მისაღები ინსტრუმენტი.

ხარჯების კაპიტალიზაცია ნიშნავს მიმდინარე ხარჯების ნაწილის გადაყვანას კაპიტალური ხასიათის ხარჯებში. ხარჯების კაპიტალიზაციის კლასიკური მაგალითი შეიძლება იყოს რეკლამის ხარჯები, რომლებიც მიეკუთვნება მიმდინარე ხარჯებს, მაგრამ ასეთი დანახარჯების შედეგად იქმნება ბრენდი, რომლის ღირებულებაც შეიძლება მილიარდობით დოლარად

¹ Кох Р. Менеджмент и финансы от А до Я. СПб.: Питер, Равновесие-Медиа 2004. 496 с.

შეფასდეს. ბრენდი წარმოადგენს არამატერიალურ აქტივს და კომპანიის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან კონკურენტულ უპირატესობას. მაგრამ მისი ღირებულებითი შეფასებები და დროში მათი ცვალებადობის ტენდენციები არ ჯდება ბუზჰალტრულ აღრიცხვაში არამატერიალური აქტივების ასახვის ტრადიციულ წესებში. ასე, მაგალითად, არამატერიალური აქტივები არის ამორტიზირებადი, ანუ ახლად შექმნილ პროდუქტში/მომსახურებაში მათი ღირებულების გადატანა ხორციელდება ნაწილ-ნაწილ, ამორტიზაციის დანარიცხების გზით. არამატერიალური აქტივის გამოყენების ვადის გასვლის შემდეგ მისი ღირებულება ნულიფიცირდება. ბრენდმა კი დროთა განმავლობაში შესაძლებელია არა მარტო არ დაკარგოს თავისი ღირებულება, არამედ გაზარდოს კიდევაც. წარმოადგენს რა არამატერიალურ აქტივს ზემოთ ჩამოთვლილი ყველა ნიშნის მიხედვით, ბრენდი საჭიროებს შეფასებისა და გადაფასების განსაკუთრებულ პროცედურას. მხოლოდ ამ შემთხვევაში იქნება შესაძლებელი ხარჯების კაპიტალიზაცია, რომლის შედეგადაც შესაძლებელი გახდება ბრუნვისგარეშე აქტივების ღირებულების გაზრდა, მათ შემადგენლობაში ბრენდის ასახვის გზით.

უნდა აღინიშნოს, რომ კაპიტალიზაციის ინსტრუმენტები საქმიანობის სხვადასხვა სფეროში არასაკმარისად არის შესწავლილი. ამ მხრივ, ყველაზე უფრო შესწავლილია კაპიტალიზაცია მრეწველობაში, ვიდრე მომსახურებაში.

კაპიტალიზაციის პრაქტიკული გამოცდილების გამოკვლევა, მისი ყოველმხრივი ანალიზი და თეორიული განზოგადება მნიშვნელოვანია ბაზრის ყველა მონაწილისათვის: საწარმოებისათვის, ასევე მათი პარტნიორებისათვის და აქციონერებისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ა. ინგოროყვა, გ. ცაავა. ფინანსური მენეჯმენტი. თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა. ტ I და ტ II. თბილისი 2011
2. Брейли Р. Майерс С. Принципы корпоративных Финансов. ЗАО «Олимп-Бизнес». М. 2009;
3. А. З. Бобылева. Финансовый Менеджмент. Проблемы и решения. Издательство „дело“. М. 2008
4. Кох Р. Менеджмент и финансы от А до Я. СПб.: Питер, Равновесие-Медиа 2004

Khatuna Barbakadze

Associate Professor of TSU,
Academic Doctor

Management of Capitalization of Corporations: Theoretical Aspect

Summary

Capitalization is an economic phenomenon. When it comes to capitalization, we mean increasing the company's own capital. In addition, the focus is mainly made on joint-stock companies, which have shares in free circulation. In this case, capitalization is evaluated on the base of rate value of shares. This is the most common approach towards capitalization on the market, taken from the practice of developed countries. For this reason, it has a very limited field of application. According to the methods of increasing the capital, we can group them into: real capitalization, marketing or subjective capitalization and market or fictitious capitalization. As a rule, all the above-mentioned types of capitalization are reflected in the balance of companies according to the growth of their sources of funding. But they have different sources of origin and different methods of initiation.

Study of practical experience of capitalization, its analysis in all the directions and theoretical generalization is important for all market players: for enterprises, their partners and shareholders.

სახელმწიფო და საკუთრებითი ურთიერთობების ზოგიერთი საკითხი

საყოველთაოდაა აღიარებული, რომ სახელმწიფო არის მშვიდობისა და კანონიერების დაცვის გარანტი. ცნობილია ისიც, რომ სახელმწიფომ ეს ფუნქციები წინა წყობილებისაგან მიიღო მემკვიდრეობად, რომ სახელმწიფოს შექმნამდეც საზოგადოება თავის ტერიტორიას, წევრებსა და საკუთრებას ხელთ არსებული რესურსებითა და შესაძლებლობებით იცავდა. სახელმწიფოებრიობის განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე იცვლება ტექნოლოგიები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ურთიერთობების კანონების შემუშავებასა და აღმასრულებელი მექანიზმების ჩამოყალიბებაში. მცირე საზოგადოებები ნებითა თუ ძალადობით ერთიანდებიან და ქმნიან სახელმწიფოდ წოდებულ ერთიანობას. მათ დიდ ნაწილს ამოძრავებს ერთიანი მისწრაფებები.

სახელმწიფოს მთავარი ფენომენი ისაა, რომ ის პირველივე დღიდან ქმნის სოციალური სემანტიკის საფუძველს და მესაკუთრეების ინსტიტუტს. თანამედროვე სახელმწიფო კაპიტალიზმის, საბაზრო პრინციპების მთავარი მამოძრავებელი მექანიზმია. ის არ ეფუძვნება ექსპლოატაციას, საზოგადოება ცხოვრობს დადგენილი კანონების რეჟიმით, საზოგადოებრივად სასარგებლო პროცესის, მ. შ. საკუთრების მემკვიდრეობის უფლებით.

გასულ საუკუნეებთან შედარებით დღეისათვის სახელმწიფოს ძალაუფლება ეკონომიკური დარგებისადმი სულ უფრო საზოგადოებრივ ძალაუფლებად გადაიქცევა და კიდევ უფრო კონკრეტულ ხასიათს ღებულობს.

ფაქტიურად დღეს სახელმწიფო აღარაა მწარმოებელი, მოვაჭრე, მომსახურე, გადამზი-დავი, სამედიცინო სფერო და სხვა. ამ საკითხებს პრაქტიკულად ახორციელებს მესაკუთრე, მესაკუთრეთა ჯგუფი. რომლების საქმიანობასა და ურთიერთობებს ახორციელებენ დადგენილი კანონებისა და ნორმების ფარგლებში.

ამასთან, აღნიშნულს სახელმწიფო თავისი სახელმწიფოებრივი ძალაუფლების გაფართოებისათვის გამოიყენებს და საზოგადოებას დამთმობ, შემრიგებლურ ხასიათს უვითარებს. ყოველივე ამას კი ხალხის კეთილდღეობისათვის აუცილებელ ფაქტორად აღიარებს.

საზოგადოების მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების ორივე ხერხი- ეკონომიკური და პოლიტიკური – მიმართულია საკუთრების ინსტიტუტისაკენ. სწორედ პოლიტიკური საშუალებებია მთავარი ეკონომიკური შესაძლებლობების გამანაწილებელი.

საკუთრება, როგორც ეკონომიკური კატეგორია არ შეიძლება იყოს უცვლელი ფორმით. იცვლება როგორც საკუთრების ფორმები, ასევე ურთიერთდაკავშირებული სტრუქტურები. მათ შორის განსხვავებას აქვს არაერთი თავისებურება. ერთი თავისებურება მისაღებად თვლის საკუთრების ფორმების ურთიერთგადასვლას, მეორე კი უარყოფს. მაგალითად, ოჯახური საკუთრება შეიძლება გადავიდეს ერთობლივიდან წილობრივზე და პირიქით. საკუთრების ამ სახის ობიექტი შეიძლება იყოს ერთობლივი გამოყენების. ხოლო მეორენი კი ინდივიდუალური სარგებლობის. არის შემთხვევები, როდესაც საკუთრების სახეებს შორის განსხვავება დაიყვანება ურთიერთსაწინააღმდეგო მდგომარეობამდე, რის გამოც საკუთრების გადასვლა მეორე სახეში შეუძლებელია და ფაქტიურად საქმე გვაქვს საკუთრების ფორმის დაშლასთან. ამ პროცესს შეიძლება ვუწოდოთ არა გადასვლა, არამედ ტრანსფორმაცია და ის ხორციელდება პრივატიზაციით ან ნაციონალიზაციით. ტრანსფორმაციის ორივე პროცესი უკანასკნელი 100 წლის განმავლობაში საქართველოს სინამდვილეში რეალობაა და მისი შედეგები ნათელია.

საკუთრების ფორმებისა და სახეების განვითარება იმთავითვე განისაზღვრება საარსებო საშუალებების წარმოების ხერხებით. საკვები ღირებულების მქონე ლანდშაფტი დიდი ხნის განმავლობაში იყო გარკვეული ეთნიკური ჯგუფების საერთო სარგებლობაში. მისი კერძო

საკუთრებაში გადასვლა მოხდა პირადი წარმოების დამკვიდრებით, ანუ მაშინ, როცა ცალკეულმა ოჯახებმა, გვარებმა, თუნდაც პიროვნებებმა შეძლეს ან გადაწყვიტეს დამოუკიდებლად საქმიანობა. ნიშანდობლივია, რომ ასეთი საფუძვლები პირველ რიგში ჩამოყალიბდა ვაჭრობასა და მეწარმეობაში. სწორედ ამ სფეროებშია დღეს კერძო საკუთრების ძირითადი ნაწილი. ცივილიზაციის სხვადასხვა ეტაპზე სხვა სფეროებში კერძო საკუთრების ხვედრითი წილი მნიშვნელოვნად განსხვავდება.

საკუთრებითი ურთიერთობები ეკონომიკური კატეგორიის თვისებებს ავლენს მხოლოდ მაშინ, თუ მას განვიხილავთ მითვისების ურთიერთობებთან ერთად. მითვისებით ურთიერთობებში პირველ რიგში მოვიაზრებთ ღირებულების ფლობის ფორმას. სწორედ ეკონომიკურ ურთიერთობებში კონკრეტულად უნდა განისაზღვროს საკუთრებისა და ფლობის სიტუაცია და ამ სიტუაციიდან მიღებული ან მისაღები შედეგი.

მითვისება ჩვენი აზრით ეს არის მრავალფეროვანი, რთული სოციალურ-ეკონომიკური პროცესი. ნიშანდობლივია, რომ ეს პროცესი კიდევ უფრო რთულდება მწარმოებლური ურთიერთობების განვითარებასთან ერთად, რაც გლობალიზაციის პროცესის ერთ-ერთი მთავარი შემადგენელი ნაწილია. მითვისებითი ურთიერთობები შეიცვო და გამრავალფეროვნდა წარმოების, გაცვლისა და განაწილების პროცესების მასშტაბების ზრდასთან ერთად.

დღეისათვის მითვისება კიდევ უფრო რთული სტრუქტურაა, რადგანაც საზოგადოებისათვის მითვისების სასტარტო მომენტი დაკავშირებულია საზოგადოებრივ მიზნებთან, ინტერესებთან და მისი საფუძველია წარმოება. სხვადასხვა სოციალური ფენისათვის შრომის პროდუქტებისა და შემოსავლების მიწოდება ხდება ეკონომიკური სისტემის ცალკეულ სტრუქტურებიდან, სადაც შემოსავალი ასოცირდება პროდუქტებში, შრომის ანაზღაურებაში. პენსიაში, სოციალურ დახმარებაში., მოგებაში, ინფრასტრუქტურის მოწყობაში და ა. შ.

იმის გათვალისწინებით, რომ შრომა ქმნის საკუთრებას და საკუთრების ფასს საკუთარი შრომის პროდუქტი ამავე დროს წარმოადგენს მითვისების საწყის საშუალებას. მითვისება ამ შემთხვევაში ვლინდება ორმაგი ქმედებით: უშუალოდ შრომით და ბაზარზე საკუთარი შრომითი პროდუქტის გაცვლით. რაც შეეხება ზოგადად საკუთრების ღირებულების შექმნისათვისის ემსახურება დაქირავებულ შრომას და მოზიდულ, ნასესხებ კაპიტალს ანუ საკუთარი შრომის პროდუქტის საკუთრება გადადის სხვისი შრომის პროდუქტის საკუთრებაში. სწორედ ასეთ შემთხვევაში მითვისების საწყისი საშუალება არის სასაქონლო ურთიერთობა, რომლის საფუძველზეც ვითარდება თანამედროვე მსხვილი წარმოება- სასაქონლო ურთიერთობები და შემოსავლის განაწილება.

სასაქონლო ბაზარზე მთავარ სუბიექტებად ითვლებიან საქონლის (ღირებულების) მესაკუთრეები. სასაქონლო ურთიერთობებისა და საქონელგაცვლის კანონები იქ პროდუქციის (ღირებულების) შექმნაში მონაწილეთა დასწრებას არ ავალდებულებს და სურვილის შემთხვევაშიც კი შეუძლებელია, ბაზარზე წარმოების პირობების მესაკუთრე განიხილებას აუცილებელ სუბიექტად, ხოლო სამუშაო ძალა, როგორც სამუშაო კაპიტალის კუთვნილების შექმნილი პროდუქტი – მისი ნაყოფი.

თანამედროვე ეკონომიკური ურთიერთობები ადასტურებს, რომ ფლობა არ გულისხმობს მთლიან საკუთრებას და საკუთრების ობიექტი არ ფიგურირებს, როგორც აუცილებელი მითვისების საშუალება, ის მოიაზრება როგორც წარმოების პირობა. სწორედ საკუთრებისა და განაწილების ასეთი უკიდურესად რთული ბუნება კიდევ უფრო ზრდის სახელმწიფოს როლსა და ფუნქციას საზოგადოების მოთხოვნილების დაკმაყოფილების საქმეში.

ბევრ ქვეყანაში გამოიყენება პრივატიზაციის ალტერნატიული მექანიზმები, რომლებიც არბილებს წინააღმდეგობების ხარისხს, განსაკუთრებით გარდამავალ პერიოდში, სოციალ-ეკონომიკური პრობლემების გადაჭრაში საზოგადოებრივი მოთხოვნილების კვალობაზე. ერთ-ერთ ასეთ მექანიზმს ისტორიულად წარმოადგენს სახელმწიფოსა და კერძო სექტორის პარტნიორობა (ს. კ.პ). ეს ურთიერთობა კიდევ უფრო აქტიური ხდება, მაშინ როცა სახელმწიფოს აქვს სურვილი, მაგრამ უძნელდება გადაჭრას საზოგადოებრივი მოთხოვნილების მნიშვნელოვანი ნაწილი. მეორე მხრივ კი ბიზნესი დაინტერესებულია ასეთი საინვესტიციო ობიექტებით.

სახელმწიფოსა და კერძო სტრუქტურების კონკრეტული მონაწილეობა, ასევე მათი ურთიერთობების პრობები შეიძლება იყოს სპეციფიკური. ეს პროცედურა განისაზღვრება შესაბამისი ხელშეკრულებით ან სხვა ნორმატიული აქტით.

პარტნიორული ურთიერთობები შეიძლება მოიცავდეს ინტელექტუალური, მომსახურების, საწარმოო, საფინანსო და სხვა სფეროებს. ასევე, შეიძლება მოიცავდეს საზოგადოების გარკვეულ ფენებს, ცალკეულ რეგიონებს.

პარტნიორული ურთიერთობების ეფექტური ფორმისა და მეთოდების დადგენა პირველ რიგში გულისხმობს საპარტნიორო სფეროს სპეციფიკის გათვალისწინებას. ასევე მკვეთრი ზღვარის გავლებას პარტნიორობასა და პრივატიზაციის არსის გაგებაში.

პარტნიორული ურთიერთობები ჩვენი აზრით განსხვავებულია დამოუკიდებელი ეკონომიკური კატეგორიისაგან. ის პირველ რიგში დაფუძნებულია მხარეების ხელშეკრულებით პირობაზე, მოწოდებულია კონკრეტული მიზნის მიღწევისათვის და წარმოადგენს ერთგვარ ფორმალურ კოოპერატიულ წარმონაქმნს. მის ძირითად თავისებურებად მიგვაჩნია:

- ასეთი სახის პროექტები იქმნება კონკრეტულ სფეროებზე;
- პროექტის მთავარი დაფინანსების წყაროა კერძო ინვესტიცია;
- პროექტის მონაწილეთა შორის მოვალეობის განაწილების სპეციფიკური მოდელი;
- პროექტის ინტერესების განსაზღვრაში დომინირებს საზოგადოებრივი ინსტიტუტები;
- კონკურენტული გარემოს თავისუფლების გარანტია.

სახელმწიფო-კერძო პარტნიორული ურთიერთობების პროექტი ბევრ ქვეყანაში, მათ შორის ძლიერი ეკონომიკის ქვეყნებშიც კი, მოქმედებს წარმატებულად. ჩვენი ქვეყნისათვის მნიშვნელოვანია რეალურად შეფასდეს სახელმწიფოს იურიდიული საფუძვლები ამ მიმართულებით. კერძო სექტორზე უარყოფითად არ უნდა იმოქმედოს იმ ფაქტორმა, რომ სახელმწიფო ეკონომიკის მთავარი რეგულატორია, რომ ის წარმოადგენს საზოგადოების ინტერესებს და იცავს მომხმარებელს. ამასთან გასათვალისწინებელია, რომ ნებისმიერი პროექტი რომელსაც სახელმწიფო მხარდაჭერა გააჩნია, ორიენტირებულია საბიუჯეტო თანხების ხარჯვის შემცირებაზე და ითვალისწინებს სახელმწიფოს ბიუჯეტში შენატანების გაზრდას. აღნიშნული ორიენტირები არ უნდა გადაიქცეს კერძო ინვესტიციის ეფექტიანობის ამაღლების მუხრუჭად.

მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია ევროკავშირის ქვეყნების გამოცდილება ამგვარი პროექტების შემუშავებაში. ისინი ძირითადად ეფუძნება ინოვაციური და ინვესტიციური პოლიტიკის ეფექტიანობის ამაღლებას სოციალური ეკონომიკის განმტკიცებას, მასშტაბური სოციალური პროექტების რეალიზაციას. სწორედ მიზნის მიღწევის საფუძველს წარმოადგენს პროცესუალური ნორმები, ნორმატიულ-სამართლებრივი რეგულირების უწყებრივი აქტები, რომლებიც პარტნიორულ ურთიერთობებს მოაქცევენ ფორმალურ და ლეგალურ ჩარჩოებში. მათი მოქმედების პრინციპები კი წარმოადგენენ სახელმწიფოებო პრობების, განსაკუთრებით კი მფლობელის ინტერესების დაცვის მექანიზმებს.

ეკონომიკური სფეროები, რომლებიც მიმართულია საბაზრო პრინციპების განმტკიცებისაკენ, პირველ რიგში საკუთრებით ურთიერთობებთან გააჩნიათ ცვალებადი ხასიათი. კერძოდ, საკუთრება მნიშვნელოვნად „მოდრავია“. საწარმოები გადადიან ხელიდან ხელში, მკვიდრდება ახალი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმები და სხვა. მეორე ის რომ საკუთრების სამართალი სუსტადაა პერსონიზირებული. მნიშვნელოვანი ფაქტორია, ის რომ საკუთრებითი ურთიერთობების ცვლილებებთან შედარებით დაგვიანებით მიმდინარეობს მეურნეობრივი, ინსტიტუციონალური და სამართლებრივი სფეროების გარდაქმნა. ხშირ შემთხვევაში ეკონომიკური და პოლიტიკური არასტაბილურობა ამახინჯებს საკუთრების ფორმასა და შინაარსს.

სწორედ ამიტომაც საკუთრებითი ურთიერთობების ფორმების და სტრუქტურის არსის განსაზღვრისას მიდგომები პირველ რიგში უნდა იყოს ეკონომიკურად დასაბუთებული და იურიდიულად გაფორმებული, ხოლო შედეგიანობის თვალსაზრისით საზოგადოების ინტერესებზე გათვლილი, მოტივირებული ინვესტიციების ეფექტიანობაზე.

Some Questions of State and Property Interrelations

Summary

The present paper underlines that from the beginning of the civilization the man strives for the right of the property and choice. The Property is the phenomenon that changes according to as the forms as the varieties or the structures of interdependence. In the beginning the development of the property is determined with improvement of the methods of manufacture of means of subsistence.

It is proved in the paper that property relationships show the properties of the economical category when they are discussed as the form of ownership of values. That process is complicated and acquires the various characters together with the development of the productive relationships, which is the one of the component parts of the process of globalization.

The paper presents some argued proposals about the forms and possibilities of consolidation of the positions of the proprietors on the market, improvement of the productive conditions, development of the collaboration of the state and private property. The paper discusses the one of the important factor about the changes of the property relationships, which takes part lately in the transformation of the economic, institutional and legal spheres. That process often hampers the development of the property and disfigures its economic essence.

იზოლდა ჭილაძე

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

მსოფლიოს ერთიანი ვალუტის პრობლემური საკითხები

მეცნიერები თვლიან, რომ ტერმინი – „ფული“ – ქართულში, ეტიმოლოგიურად დაკავშირებულია ბიზანტიურ „ფოლისთან“, რომელიც სპილენძის სამონეტო ერთეული იყო. კარგადაა ცნობილი ფულის წარმოშობის ისტორია. რომ, მისი გამოყენების აუცილებლობა გამოწვეული იყო სხვადასხვა სახის საქონლის ერთმანეთზე გაცვლის გაადვილების მოთხოვნით და რომ ფულის ფუნქციას სხვადასხვა დროს სხვადასხვა სახის საქონელი ასრულებდა: ცხვარი, ცხენი, ხარი, ხორბალი და ა.შ. ზოგჯერ ქვის კენჭებიც კი. ბოლოს შეიქმნა ბრინჯაოს, სპილენძის, ვერცხლის და ოქროს მონეტები.

ფული იმავდროულად ამა თუ იმ ხალხის კულტურული განვითარების ნაწილია. ითვლება, რომ მონეტები პირველად გამოჩნდა ძვ.წ. მეშვიდე საუკუნეში ჩინეთისა და ძველი ლიდიის სამეფოებში. მათზე დატანილი იყო ღირებულების აღმნიშვნელი ნიშნები (წინა მხარეს ავერსი ერქვა, უკანა მხარეს – რევერსი). საქართველოშიც თითქმის იმავე პერიოდში იჭრებოდა „კოლხური თეთრი“ (ძვ.წ. მეექვსე საუკუნე). ხოლო ახ.წ. VI-XIII საუკუნეების საქართველოს მონეტების უნიკალური კოლექცია შეუგროვებია მიხეილ ბარათაშვილს, იგივე, მიხეილ ბარათოვი, რომელიც 1839-1843 წლებში ამიერკავკასიის საოლქო საბაჟოს უფროსი ყოფილა. მის მიერ 1844 წელს ქართულ, რუსულ და ფრანგულ ენებზე გამოცემული იქნა წიგნი „ნუმისმატიკის ფაქტები ანუ ძველნი ფულნი საქართველოს სამეფოსანი“. იგი პირველი წიგნია ქართულ ნუმისმატიკაში და მიხეილ ბარათაშვილი ქართული ნუმისმატიკის ფუძემდებლად ითვლება.

მსოფლიოში, შემდეგ გამოჩნდა ვექსილები, რითაც ადამიანებმა თანდათან აღმოაჩინეს, რომ შეიძლება ქაღალდის ფულიც დაებეჭდათ, რომელიც უფრო მოხერხებული იქნებოდა.

ქალაღდის ფული პირველად დაიბეჭდა ჩინეთში მეცხრე საუკუნის დასაწყისში. ევროპაში იგი 1661 წელს გამოჩნდა, როცა სტოკჰოლმში, კერძო საემისიო ბანკმა დაბეჭდა პირველი ოფიციალური ბანკნოტები. იქამდე ევროპაში ვექსილს იყენებდნენ. ქალაღდის ფული თანდათან მთელ მსოფლიოში გავრცელდა. სხვადასხვა სახელმწიფოში მას პერიოდულად ბეჭდავდნენ და გარკვეულ - დროს უკან იღებდნენ. ამის მიზეზი ის იყო, რომ როცა მთავრობას ბევრი ფული სჭირდებოდა, ბანკნოტებს დიდი რაოდენობით ბეჭდავდა, რაც მალე ჰიპერინფლაციას იწვევდა და იძულებული ხდებოდნენ ფული უკან ამოეღოთ.

ქალაღდის ფულს ოქროს შემცველობა გააჩნდა. 1971 წლამდე ქალაღდის ფულის მფლობელებს უფლება ჰქონდათ იგი ბანკში, ნებისმიერ დროს, ოქროზე გადაეცვალა. არსებობდა ოქროს სტანდარტი, რაც იმას ნიშნავდა, რომ ბანკის საცავში იმდენი ოქრო უნდა ყოფილიყო, რა რაოდენობის კუპიურებიც იყო ემისირებული. 1971 წელს, საერთაშორისო შეთანხმების თანახმად, ოქროს სტანდარტი გაუქმდა. შესაბამისად, ოქროზე გადაცვლის უფლებაც გაუქმდა. აქედან მოყოლებული, ქალაღდის ფული არც ერთი სახის ლითონზე აღარაა მიბმული და მთელ მსოფლიოში თავისუფლად ბრუნავს. დღეისათვის მრავალი მეცნიერის მიერ შექმნილია ფულის სხვადასხვა თეორიები (სმითი, რიკარდო, კეინსი, ჰეინე, მანდელი, საპირი და სხვ.).

დაახლოებით ბოლო ორმოცდათი წლის განმავლობაში მსოფლიო ფინანსურ კრიზისი თანდათან ღრმავდებოდა. მეცნიერებმა დაიწყეს ფიქრი ერთიანი მსოფლიო ვალუტის შემოღების შესახებ. ნობელის პრემიის ლაურეატმა ეკონომიკის დარგში, რობერტ მანდელმა, რომელსაც „ევროს“ მამას უწოდებენ, შექმნა თეორია **ოპტიმალური სავალუტო ზონების შემოღების შესახებ**. იგი ამტკიცებს, რომ ერთიანი ვალუტა მხოლოდ იმ ქვეყნებს გამოადგებათ, რომელთაც დაახლოებით ერთნაირი ეკონომიკური მაჩვენებლები აქვთ. მან ჩამოაყალიბა სტანდარტული მაკროეკონომიკური მოდელი, რომელმაც მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ევროს შემოღებაში.

ევრო შემოღებული იქნა როგორც სააღრიცხვო ვალუტა 1999 წლიდან. ბანკნოტები და მონეტები კი 2002 წლიდან. ამჟამად ევროს ზონაში შედიან ქვეყნები: საფრანგეთი, გერმანია, ავსტრია, ბელგია, ფინეთი, საბერძნეთი, ირლანდია, იტალია, ლუქსემბურგი, ნიდერლანდი, პორტუგალია, ესპანეთი და ესტონეთი, ლუქსემბურგი, მალტა, სლოვაკეთი, სლოვენია.

ევროპის ცენტრალურ ბანკს ერთპიროვნული უფლება აქვს განსაზღვროს მონეტარული პოლიტიკა. მისი ფუნქციებია: ევროზონის სავალუტო პოლიტიკის შემუშავება; ევრობანკნოტების ემისია და წევრ ქვეყნებში გავრცელება; მთავარი საპროცენტო განაკვეთის დადგენა; ევროზონის ქვეყნების ოფიციალური გაცვლითი რეზერვების შენახვა და მართვა.

მაგრამ, ბოლო წლების ევროს კრიზისმა, მისი მომხრეებიც საგონებელში ჩააგდო. ძალზედ საინტერესოდ მიგვაჩნია ევროპელი ეკონომისტის, ჟან საპირის შეხედულებები, რომელსაც ევროპის ამჟამინდელი კრიზისიდან გამოსვლის ერთადერთ გზად **ერთიან ვალუტაზე უარის თქმა** მიაჩნია. იგი ამტკიცებს, რომ „ევრო კვდება“ და წერს: „ამას ჯერ კიდევ ცოტა ხნის წინ წინასწარმეტყველებდნენ. მაგრამ, ძალიან კარგად გვესმის, რომ ჩვენი ხელმძღვანელობის სიჯიუტემ და უუნარობამ, ორგანიზებულად მოახერხოს ერთიან ვალუტაზე უარის თქმა, შეიძლება გაურკვეველობაში ნახტომისათვის გავგწიროს. **უნდა ავითვისოთ სუვერენულ ერებს შორის კოორდინაციის პრინციპები**. სწორედ ეს არის დემოკრატიის საფუძველი. 2011 წლის ზაფხულისასათვის ევროს კრიზისმა ტრაგიკული ხასიათი შეიძინა. ჟან საპირი ხაზს უსვამს, რომ რა არგუმენტებიც არ უნდა მოიტანონ ევროს დამცველებმა, თვალსაჩინოა, რომ ერთიანმა ევროპულმა ვალუტამ, რომელთანაც ამდენი იმედი იყო დაკავშირებული, ვერცერთი ვერ გაამართლა. უფრო მეტიც, **მონეტარული კოორდინაციის პრინციპიც შეიძლება მოკვდეს** – წერს იგი.

მიუხედავად მრავალი სახის ღონისძიებებისა, ევროპამ საიმედო შედეგები ვერ მიიღო. დღეს მსოფლიო ფულადი რეზერვის 64% აშშ დოლარში ინახება (ადრე 80-90%-ის ნაცვლად), 27% - ევროში. ჩინეთს 2 ტრილიონი დოლარი გააჩნია, რუსეთს - 350 მილიარდი.

საერთო ევროპულმა ვალუტამ ვერ გაამართლა. მან ახალი პრობლემები წარმოშვა, რაც ეკონომიკის განვითარების კანონზომიერებს ეწინააღმდეგება. ევროპა პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ჩიხში შეჰყავს „ევროს“, ვინაიდან ფულის არსებობას არა მხოლოდ ეკონომიკური, არამედ პოლიტიკური და კულტურული მხარეები გააჩნია.

დღეისათვის ფული სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის, იურიდიული და პოლიტიკური ხასიათის დოკუმენტია, რომელიც ობიექტურად ასახავს ქვეყნის ისტორიას და თავისუფალია მემატრიანის სუბიექტური ტენდენციურობისაგან. ამდენად, ისტორიისათვის უმნიშვნელოვანესი და ერთ-ერთი ყველაზე სანდო წყაროა. ამრიგად, ეროვნული ვალუტების გაუქმება პირველ რიგში კულტურული თვალსაზრისითაა გაუმართლებელი.

ევროს კრიზისი მოსალოდნელი იყო. ვთვლით, რომ ევროს ან სხვა მსგავსი ერთიანი ვალუტის შემოღება არაკანონზომიერია. ჩვენი თვალსაზრისის დასაბუთებისათვის, დავიწყებთ იმით, რომ პირველ რიგში ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვაოთ ცნებები: „მსოფლიო ფული“ და „ერთიანი მსოფლიო ვალუტა“. პირველი აუცილებლობაა და გარდაუვალია. მეორე კი გაუმართლებელი და არაკანონზომიერია.

ადრე აღვნიშნეთ, რომ დღეს ქალაქის ფული ძვირფას ლითონთან აღარ არის მიბმული და ოქროს სტანდარტისაგან თავისუფალია. ისმება კითხვები: თუკი ქალაქის ფული არც ერთ ლითონზე მიბმული არაა და საკუთარი ღირებულება არ გააჩნია, ასეთი მნიშვნელოვანი როლის შესრულება როგორ შეუძლია? სხვა სახის საქონლის ღირებულება როგორ უნდა გაზომოს? ამკარაა, რომ ქალაქის ფული რაღაც ღირებულების წარმომადგენელი უნდა იყოს. ამის გარეშე საქონელმომოქცევის საშუალებად არა თუ ქალაქის ფული, ოქროც ვერ გამოდგებოდა. დავასახელოთ ერთი მარტივი ჭეშმარიტება: რატომ იცვლება ერთი სახის საქონელი მეორეზე (მას დღეს ბარტერულ გაცვლას ვუწოდებთ). დავუშვათ, ერთი კილოგრამი შაქარი რამდენ კილოგრამ ხორბალზე შეიძლება გაიცვალოს? რა განაპირობებს მათ თანაფარდობას? (სიმარტივისათვის მოთხოვნა-მიწოდებას იგნორირებას ვუკეთებთ). ესენია: დრო, დახარჯული შრომის ინტენსივობა და საქონლის თანდაყოლილი სამომხმარებლო ღირსება. ეს სამივე ერთად, უხილავად (აბსტრაქტულად) ქმნის საზოგადოებრივ ღირებულებას, რომლის შესაბამისად უხილავად ყალიბდება „რაღაც ღირებულებითი ერთეული“, რომლის ხილული წარმომადგენელია სწორედ ქალაქის ფული (გნებათ ელექტრონული ფული). ვფიქრობთ, ეს აბსტრაქტული ბუნება ჰქონდა ფულს ყოველთვის, მაშინაც კი, როცა იგი ოქროს მონეტების სახით ან ქვის კენჭების სახით არსებობდა. რაც უფრო მაღალი ხარისხის ბუნებრივი რესურსებია ქვეყანაში, მაღალკვალიფიციურია შრომა და ნაკლები დრო სჭირდება მაღალხარისხიანი საქონლის დასამზადებლად სხვა ქვეყნებთან შედარებით, მით უფრო მეტი საზოგადოებრივი ღირებულებების შემცველია ამ ქვეყნის „უხილავი ღირებულებითი ერთეული“ ანუ ფული. მით უფრო მყარი და ძლიერია ფინანსური მდგომარეობა ქვეყანაში. მაშასადამე, ფული წარმოიშობა და არსებობს აბსტრაქტულად, როგორც კი საქონლის დამზადება და გაცვლა იწყება. მას ხელით ვერ შეეხები. იგი უხილავი ღირებულებითი ერთეულია. ვალუტა კი არის მოჭრილი მონეტები ან დაბეჭდილი ქალაქის ბანკნოტები, რომლითაც იმას ვაღწევთ, რომ ხილულად არსებული დოვლათი ავსახოთ აბსტრაქტულად არსებულ ღირებულებით ერთეულებში, რომლის წარმომადგენელია დაბეჭდილი ფული ანუ ვალუტა. რაც უფრო შეესაბამება დაბეჭდილი ფულის ერთეული უხილავად არსებულ ღირებულებით ერთეულს, მით მყარია ვალუტა და დაბალია ინფლაცია. ანუ დაბეჭდილი ფულის მასა ხელს უწყობს ეკონომიკის სტაბილურობას. და პირიქით. დაბეჭდილი ფულის მეშვეობით ღირებულების გაცვლა არა მხოლოდ ქვეყნის შიგნით, არამედ ქვეყნებს შორისაც ხდება. ქალაქის ფული რომ მართლაც უხილავად რაღაც ღირებულებითი ერთეულის წარმომადგენელია, განსაკუთრებით კარგად ჩანს სხვადასხვა ქვეყნის ქალაქის ბანკნოტების გაცვლის დროს, როცა მათი გასაცვლელი კურსის ანუ ფარდობითი განსხვავებულობა ცხადი ხდება. მაშასადამე, ქალაქის ფული ანუ ფულის ნიშანი მის ქვეყანაში უხილავად, მაგრამ რეალურად შექმნილი „მწარმოებლურობის“ ანუ ეკონომიკური ნაღვანის ხარისხის ერთეულის ხილული წარმომადგენელი და საზომია. რამდენადაც მაღალგანვითარებული, ჰუმანური და კულტურულია ერი, მით უფრო მაღალი მსყიდველობითი ძალა გააჩნია მის საერთო ეკონომიკურ ნაღვანის (ძალისხმევის) ერთეულს ანუ ფულს და პირიქით. ამიტომ, აუცილებელია ყველა ქვეყანას საკუთარი ფულის ნიშანი ანუ ვალუტა გააჩნდეს, რათა ქვეყანაში შექმნილი ღირებულება (ფიზიკური და გონებრივი ძალისხმევა) სამართლიანად გადაიცვალოს სხვა

ქვეყნების მიერ შემქნილ ღირებულებაზე (ფიზიკურ და გონებრივ ძალისხმევაზე).

მომავალში, კაცობრიობის განვითარება თუ კანონზომიერი და პროგრესული კურსით წარმართება და რაიმე არ შეწყვეტს მის არსებობას, თანდათან ყველა ერის (შესაბამისად სახელმწიფოს) ეკონომიკური და კულტურული განვითარების დონე ერთმანეთს მიუახლოვდება. შესაბამისად, მსოფლიოს ყველა სახელმწიფოში ეკონომიკური განვითარების დაახლოებით ერთნაირი მაჩვენებლები ჩამოყალიბდება, მაშინ ყველა სახელმწიფოს ეროვნულ-ეკონომიკური ნაღვანის (მწარმოებლობის) ღირებულებითი ერთეული თავისთავად, ევოლუციური განვითარების შედეგად, ერთმანეთს გაუტოლდება და წარმოიქმნება მსოფლიო ფული. მიუხედავად იმისა, რომ ყველა ქვეყანას საკუთარი ეროვნული ვალუტა (ანუ ფულის ნიშანი) ექნება. ეს იქნება ეპოქა, როცა ყველა სახელმწიფოს ეროვნულ ვალუტა ერთმანეთს გაუტოლდება.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ერთიანი მსოფლიო ვალუტის დაბეჭდვა მცდარი კურსია. არაკონზომიერია. ერთიანი ვალუტა მსოფლიო ფულის ჩამოალიბება-წარმოშობის ევოლუციურ, ბუნებრივ პროცესებს შეაფერხებს. იგი წარმოშობს მრავალ გადაუჭრელ პრობლემას, კერძოდ: უარყოფს მსოფლიოს დემოკრატიული განვითარების კონცეფციას; ზღუდავს სახელმწიფოთა სუვერენიტეტს; გააქრობს ეროვნულ და შესაბამისად, საერთაშორისო პასუხისმგებლობებს, რითაც საყოველთაო ნიჰილიზმს დაამკვიდრებს; პერმანენტულ ხასიათს მისცემს მსოფლიო ეკონომიკურ კრიზისებს. ყოველივე ამის შედეგად მსოფლიო მოექცევა საყოველთაო ფინანსური და უნდობლობისა და ქაოსის „ჯადოსნურ წრეში“, საიდანაც გამოსვლა სულ უფრო შეუძლებელი გახდება. ევროს არსებობის პრაქტიკული შედეგების ანალიზით, მეცნიერ-ეკონომისტები მართლაც საგანგაშო დასკვნებს აკეთებენ, რის შესახებაც ადრე მოკლედ ვისაუბრეთ. მაგრამ, არცერთს ჯერ გააზრებული არა აქვთ განსხვავება „მსოფლიო ფულსა“ და „დაბეჭდილ ერთიან ვალუტას“ შორის.

მაშასადამე, მსოფლიო ფულის არსებობას ერთიანი მსოფლიო ვალუტის შემოღება არ ჭირდება. მსოფლიო ფული კაცობრიობის პროგრესული და ცივილური განვითარების კანონზომიერი პროდუქტი უნდა იყოს, რომელიც ერთიანი ფულადი ნიშნების დაბეჭდვას ვერ შეეგუება. ერთიანი ვალუტის შემოღება მეტად ხელოვნური, უხეში და შეიძლება ითქვას, საშიში ხასიათის ჩარევა იქნება, რაც პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და კულტურულ განვითარებას ყველგან შეაფერხებს და რასაც უკვე ევროს გამოცდილებაც ადასტურებს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბარათაშვილი მ., ნუმიზმატიკის ფაქტები ანუ ძველნი ფულნი საქართველოს სამეფოსანი. 1844
2. კაპანაძე დ., ფული ძველ საქართველოში. თბ., 1950
3. ლ. კეინსი, დასაქმების, პროცენტისა და ფულის ზოგადი თეორია. (რუსულ ენაზე). 1948
4. დ. რიკარდო, პოლიტიკური ეკონომიის და დაბეჭდვის საფუძვლები. თარგმანი ინგ
5. სამუელსონი, ნორდჰაუსი, ეკონომიქსი (სახელმძღვანელო), თარგმანი ინგლისურ., თბ., 1992
6. სმითი ა., კვლევა ხალხის სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ. რუსულ ენაზე. 1962
7. ეროვნული ბანკის ჟურნალები - www.nbg.gov.ge
8. KeinePol, Экономический образ мышления. перевод с англ. 1991
9. internet.ge/index.php/
10. <http://gewold.ge/ekonomika/294-katekonomika/2656-2011-09-20-13-57-57>

Izolda Chiladze
Associated Professor of TSU,
Academic Doctor of Economics

Problematic Issues of the World Sole Currency

Summary

The Article reviews difference between conceptions “world money” and the “world sole currency”. The money is the unit of invisible common value which is created as a result of reasonable and natural contribution (of total production), through efforts. Currency (coins, notes) is a quantity meter of this unit with invisibly existed value or actual money, its symbol.

The world money will be created when units with invisible value issued by all states will be equated by themselves or as a result of evolutionary development. Correspondingly, any kind of national currency will be of the same value. Therefore, the world money doesn't mean the sole currency of world. Creation of world sole currency is rather dangerous act since will be raised many problems which are impossible to solve. In particular, it negates the conception of world democratic development, restricts sovereignty of the states; will destroy national spirit and correspondingly international responsibility there by will introduce overall nihilism; will make permanent feature to the world economic crises; the world will turned to be found within financial “magical circle” of overall distrust and chaos. It will be impossible to find the way out.

Therefore, to our opinion there is no need to introduce the world currency for existence of world money. The world money will be logical product of progressive and civil development of humanity, which will not put up with bank-notes printing. Introduction of the sole currency will be artificial, rude and dangerous interference, this will make impediments to economic and cultural development everywhere, this has been proved by “Euro” experience.

David Sikharulidze
PhD. Associated Professor
Shota Shaburishvili
PhD. Associated Professor

The motivation of FDI and Host Economy Productivity Effect (in case of Georgia)

Two of the most important and most researched questions in international economics are what determines foreign direct investment (FDI), and what effects FDI has on the economies of host countries. The motivations and driving forces for FDI vary from country to country and between industries. Generally, CEE is becoming increasingly targeted by higher value added production in industries such as electronics and the automobile industry that are characterized by clusters, proximity to end-producers and high demands on quality control. CEE are targets for market-seeking investments and more dispersed industries such as textiles and food-processing but also the service sector. In other words, locations with markets that are less integrated into the EU and geographically more remote from industrial centers tend to attract investments that are more of a local or regional type rather than being part of highly specialized global production chains with a large degree of intra-industry trade between countries. Transport costs, trade barriers and a lack of implementation of quality standards in line with international and EU norms are, therefore, all limiting factors to this type of investment to countries like Georgia.

In recent times, in transition countries, such as Georgia FDI have played crucial role to the development. It is generally assumed that Georgia is becoming an attractive location for investments based on the increased volume of investments until 2005. But since 2008 the volume of FDI have sharp

dropped (by 2.1 times) as compared to a year before due largely to ebbed interest of investors towards Georgia following the world financial crisis (see table 1).

FDI in Georgia by Economic Sectors 1000 USD¹

Table 1

sectors	2007	2008	2009	2010
Total	2 014 841,6	1 563 962,4	658 400,6	553 056,1
of which:				
Agriculture, fishing	15 527,9	7 844,3	22 326,9	10 574,1
Industry	398 240,9	207 327,9	139 805,1	90 785,4
Energy sector	362 581,1	294 864,8	-2 130,6	20 879,7
Construction	171 891,8	56 725,3	105 218,8	-2 846,1
Hotels and restaurants	242 075,9	181 939,2	37 542,3	3 450,6
Transports and communications	416 694,7	422 690,0	98 432,0	193 866,2
Real estate	30 543,9	277 837,7	147 410,3	84 375,8
Other services ¹	140 730,7	101 225,5	51 580,2	61 245,1
Financial sector ²	136 914,5	8 519,4	49 663,4	89 507,5
Not stated ³	99 640,2	4 988,2	8 552,2	1 217,9

Essential changes were seen in the sectoral structure of FDIs in 2009 with the shares of industry and construction showing an impressive growth (by 2 and 2.9 times, respectively). A sharp increase was also observed in the share of investments in the banking sector (by 5.5 percentage points). The termination of investments in the energy sector led to the decrease in its share by 19.1 percentage points. A significant drop was seen in the FDIs in transport and communications (by 6.8 percentage points) whilst investment flows in other service sectors shrank by 1.7 percentage points.

FDI in Georgia by sectors in 2008-2009²

Diagram 1

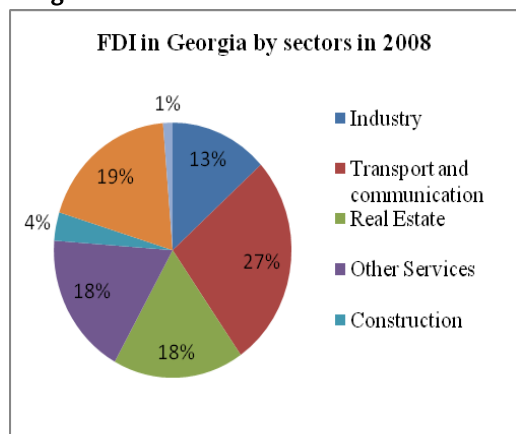
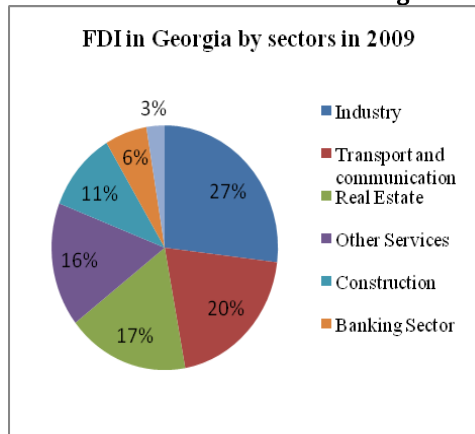

Diagram 2

In order to assess the potential for investment and the policy options for attracting more investment, it is important to understand the motives of companies that are investing in Georgia. In other words, one has to look at the micro-foundations of FDI flows as the total and aggregate figures are

¹ National Statistics office of Georgia. <http://geostat.ge/index.php?action=page&p-id=134&lang=eng>

² National Statistics office of Georgia. <http://geostat.ge/index.php?action=page&p-id=134&lang=eng>

often misleading and give rise to incorrect policy prescriptions. It is important to note, for example, that most of the investment since 2003 can be attributed to the exceptional influence of the construction of the BTC pipeline and, more recently, the construction of the gas pipeline. The international consortia involved estimate that they contributed 75 percent to these inflows in 2005 with the prospect of a 60 percent share in 2006 and 50 percent in 2007. This is also reflected in Chart 1 which illustrates that the pipeline investments were a key determinant in the ranking of source countries until 2008.

Another factor to consider when analysing the structure of investments in Georgia is the fact that they are driven by privatisations in network industries (telecom, energy generation and distribution, ports, oil terminal, media), real estate (hotels) and basic industries or resource extraction (ferrous metals, magnesite, fertilisers, copper, cement). Investment infows from privatisation are by nature a one-off occurrence except when they lead to substantial follow-up investments. Real estate, basic industries and resource extractions contribute relatively little to the economy as they do not increase productive 65 capacities and, especially in the case of resource extraction, have limited employment and spillover effects in the economy as a whole. Investment in real estate and network industries positively impact on the infrastructure of the country but contribute little in terms of production and exports.

It is often assumed that FDI brings benefits to host economies through productivity spillovers from multinational enterprises. Spillovers may occur directly through backward and forward linkages with indigenous firms, through the licensing of a particular technology, through supplier networks or subcontracting arrangements, or indirectly as knowledge becomes public and spillovers are assimilated by the domestic sector (See table 2). Second, labour mobility may generate technology or knowledge spillovers, as employees moving from the foreign-owned to the domestic sector transfer firm-specific knowledge (Blomsterm and Kokko, 1998). There is also the possibility of indirect productivity effects on local firms arising from foreign affiliates increasing the host country's knowledge of and access to specialised intermediate inputs (Rodriguez-Clare, 1996)

Table 2. Impact of FDI on host economy

Indirect spillover effects	Direct effect
Foreign affiliates produce informal and intangible effects with an impact on the domestic economy (e.g. technology transfer, management skills, training effects, competition and demonstration effects).	<ul style="list-style-type: none"> • Foreign firms create links with the domestic economy through employment and the establishment of assets and infrastructure. • Value chain linkages with local suppliers (procurement) and other companies.

One of the primary motivations for developing countries such as Georgia to attract foreign direct investment (FDI) is to obtain advanced technology from developed countries and then base on this to establish domestic productivity capability. But one of the key issue that policy-makers face is: what kind of FDI attract and efficiently locate in Georgian economy for dynamic economic growth?

Answer of this question is our study which purpose is to analyze foreign direct investment (FDI) motivation and its effects on host countries (in case of Georgia) domestic productivity. We will examine the effects of FDI into the Georgia on domestic productivity and find that different types of FDI have substantially different productivity spillover effects.

The purpose of this paper is to develop a conceptual link between the motivation and spillover effects of FDI, and to test whether FDI motivated by different factors does indeed have different effects on the domestic productivity of a host economy.

We will focus on Three groups of FDI with potentially different spillover effect on host economy. (market-seeking FDI, perhaps in middle-income developing economies); reducing its costs (efficiency-seeking FDI, perhaps in lower income developing countries); accessing key factor inputs (resources-seeking FDI, perhaps in a country with abundant raw materials); or acquiring new technologies to improve productivity (created-asset-seeking FDI, perhaps in developed economies). The same driver

that has an impact on different TNCs might well lead to radically different motives and strategies, resulting in divergent locations being chosen for FDI by each TNC. (UNCTAD).

Recently, the competition to attract foreign direct investment has become one of the priorities of policy makers in developing countries. In economies where domestic private investment is very low and where foreign capital is crucial to increase production/productivity and transfer technology, policy makers provide different forms of Strategy to attract FDI. It is also well documented that to tap the expected benefits from FDI there is a need for a minimum threshold level of absorptive capacity, which includes human and physical capital, and suitable policies to allow host countries to capture the benefits from FDI (Reis (2001), Richardson (1998), Dunning and Narual (1996)).

The goal of host countries is to capture as much of the value created by TNC as possible. But it depends to a certain extent on the government policy and TNC strategy. The fewer the linkages between the TNC and the local economy and the more difficult it is to find what is needed in the host country, the more the TNC will import goods or services. In other words, with appropriate policies, the local economy may increase its share in the local production/value chain.

In order to assess the potential for investment and the policy options for attracting more investment, it is important to understand the motives of companies that are investing in Georgia. Based on this study there will be displayed the types of FDI and their impact on Georgia's economy. The results and recommendations of this study allow policy-makers develop effective FDI strategy that provide to attract such type of FDI that improve positive impact on the local economy.

FDI brings benefits to host economies through productivity spillovers from multinational enterprises. FDIs coming in host country have different motives and thus their impact on host economy is different. According the Dunning's (1993) we will measure the impact of FDI. Table 3 summarises the anticipated impact of different types of FDI (Market seeking, resource seeking, efficiency seeking) on domestic productivity.

Market seeking FDI can bring new technologies, providing technological assistance to their local suppliers and customers, and are training workers who may subsequently work in domestic firms (Kokko 1994). Moreover, the advanced technology that these imported intermediate goods may contain could spill over into the domestic economy, along the lines of the endogenous growth model of Bayoumi et al. (1999). In addition, foreign firms may have a wealth of knowledge on access to world markets which the host country does not have, or could only acquire slowly, and which provides local suppliers with income-generating possibilities. Finally, the additional competition induced by foreign firms might also force domestic firms to become more efficient, forcing them to innovate.

On the other hand foreign firms may simply push domestic firms out of the market as they are more technologically advanced. Even a partial crowding out might be a problem as it is not evident whether the foreign-owned firms are as beneficial for domestic technological progress as similarly successful domestic ones. First, foreign firms might use domestic upstream and downstream production networks to a much lesser extent than domestic firms. Thus, a partial crowding out in one stage might choke off investment and thereby potential income and technology generation at other stages. Second, there are some indications that research and development activities in multinational enterprises remain heavily concentrated in their headquarters (Dunning 1998). Thus, a partial crowding out of some activity by a foreign affiliate might reduce technology enhancing research and development activity in the host country. However, market seeking FDI involve a higher level of embeddedness inside the host context in this way reinforcing contacts between MNEs and local firms and thus inducing a greater spillover potential. Nevertheless, they are also those that are less involved in foreign markets, because, by definition, they mainly have a domestic market orientation. For these reasons, a non significant result is expected. Moreover, in the long run, the host countries' balance of payments is likely to deteriorate through the repatriation of funds since market-seeking FDI often does not generate export revenues, especially if the protection of local markets discriminates against exports. Hence, the growth impact of this type of FDI should be weaker than the growth impact of efficiency-seeking FDI.

Resource-seeking FDI in the primary sector tends to involve a large up-front transfer of capital, technology and know-how, and to generate high foreign exchange earnings. On the other hand, resource-seeking FDI is often concentrated in enclaves dominated by foreign affiliates with few linkages to the local product and labour markets. Furthermore, its macroeconomic benefits can easily be embezzled or squandered by corrupt local elites. Rather than enhancing economic growth, resource-seeking FDI in the primary sector might lead the country into some kind of “Dutch Disease”

Moreover, this type of FDI provides a greater demonstration effect because of the greater MNEs’ engagement in trade networks, both inside export and import markets. Finally, even in the case of export platform, different mechanisms are at work: the first is that, as pointed out by Ruane and Southerland (2005), the level of linkages with firms is low and, for this reason, the level of knowledge transfer may be lower as well.

Efficiency-seeking FDI in some parts of manufacturing draws on the relative factor endowment and the local assets of host economies (UNCTAD, 1998, chapter IV). This type of FDI is more likely to bring in technology and know-how that is compatible to the host countries’ level of development, and to enable local suppliers and competitors to benefit from spillovers through adaptation and imitation. Additionally, the world market orientation of efficiency-seeking FDI should generate foreign-exchange earnings for host economies. As a result, one would expect a relatively strong growth impact of FDI in industries that attract efficiency-seeking FDI.

We will begin by developing a conceptual taxonomy of motivation for FDI, building on the theoretical and empirical literature. FDI motivations have been analyzed mainly at a theoretical level with scarce studies searching for the possible impacts that different types of FDI may have on receiving countries. Theoretical literature deals with the topic of FDI motivation both through the use of formal models of international trade and the use of an international business approach. As a matter of fact two different classifications of FDI motivations have been put forward: the first, following the former approach, entails the difference between horizontal and vertical FDI. The early models describing these types of investment are those by Helpman (1984) and Markusen (1984). A horizontally integrated multinational corporation (MNC) is one where a similar stage of production is replicated in a foreign country. In this case the decision is usually one of exporting or investing since the identical product is being produced in both the home and the foreign country. The second type is the vertically integrated MNC. Successive stages of production are physically separated and located in different countries. Trade between affiliates is then a necessary outcome as intermediate goods are transferred from one stage of production to the next across national boundaries.

Table 3 FDI motivation and its impact on host economy

	Capital formation	Human resource development	Linkage	Technology	Export Growth
Market seeking FDI	+	+	+ /-	+/-	-
Resource seeking FDI	+	0	+/-	+	+
Efficiency seeking FDI	+	+	+/-	+	+

+ Positive impact; - Negative impact; 0 zero impact

The motivation for the horizontally integrated firm is market access. It has the final product that it wishes to sell, but needs to overcome barriers into the foreign market. In this case the establishment of a foreign affiliate could be to bypass tariffs, transport costs or administrative barriers. These costs would usually be sufficient enough to offset the benefits of scale economies from producing in one location.

Once established the firm exports headquarter services, or intermediate products to the affiliate, which uses them as inputs to make the final product. In the host economy, the establishment of the affiliate will increase employment, technology transfer and experience growth effects from the injection of capital (Markusen, 1995).

Another possible strategy for the horizontally integrated MNC could be to deter entry by other firms, or for strategic considerations. In this case, the standard industrial organization issues about strategic entry come into play, with the only exception that one player is a foreign company. Nevertheless, the net effect on the host economy remains the same.

The vertically integrated multinational on the other hand is usually motivated by efficiency seeking behavior, such as access to cheaper inputs, or location specific inputs such as natural resources. In this case, the footloose nature and site specific nature of the investment would lead to the simultaneous import and export of goods and services to the host economy. A formal model of multinational corporations by Markusen (1995) can be used to illustrate these points.

By employing this theoretical framework, Beugelsdijk et al. (2008) distinguish between the effect of vertical and horizontal FDI on the overall level of growth of receiving countries. They find that developed countries are positively influenced especially by horizontal FDI rather than by vertical FDI. They motivate this result by proposing the theoretical argument according to which, as Lall (1980) points out, effects are greater if MNEs are more embedded inside the local context because of the higher possibilities to interact with local firms. Instead, as investigated in the paper by Kokko (1994), MNEs that invest in the so called “enclave” industries are not deemed to produce positive spillover effects. According to the international business literature, these two motivations go both under the heading of asset exploiting motivations.

According to the taxonomy put forward by Dunning (1993), mainly three asset exploiting categories have been singled out: market seeking, resource seeking and efficiency seeking.

Differentiated by major motivations of FDI

Table 4

Relating to resource-seeking FDI	Relating to Market-seeking FDI	Relating to efficiency seeking FDI
Raw materials	Market size	Productivity adjusted labour costs
Complementary factors of production (labor)	Market growth	Sufficiently skilled labour
Physical infrastructure	Regional integration	Business related services
		Trade policy

Source: Adapted from UNCTAD (a, 1998: Table IV.1)

Market-seeking FDI is by far the most common type of strategy for developing- country TNCs in their process of internationalization. This is confirmed by the UNCTAD global survey, with 51% of responses referring to market-seeking as the most significant motive for FDI. Market-seeking investment is attracted by factors like host country “ market size, per capita income and market growth. For firms, new markets provide a chance to stay competitive and grow within the industry as well as achieve scale and scope economies. Traditionally, market size and growth as FDI determinants related to national markets for manufacturing products sheltered from international competition by high tariffs or quotas that triggered “tariff-jumping” FDI (UNCTAD, 1998, 107). Apart from market size and trade restrictions, MNEs might be prompted to engage in market-seeking investment, when their main suppliers or customers have set up foreign producing facilities and in order to retain their business they need to follow them overseas (Dunning, 1993, 58).

Efficiency-seeking FDI is an important motive, but its prevalence varies considerably among developing-country TNCs, especially in terms of their country or region or origin and industry. In the UNCTAD global survey, 22% of responses indicated this as a strategic motive. Most of the companies for which efficiency-seeking FDI is important are in three main industries electrical and electronic products, garments and IT services. TNCs operating in East Asia are mostly consider efficiency to mean low-cost labour. In some cases for TNCs efficiency means primarily the synergies to be gained through

the international integration production and service activities, rather than „low-cost” inputs.

The international location of efficiency-seeking investments depends on the nature of the product and the particular type of global production network in which it is located (UNIDO 2004, Hines et al 2000, Schmitz 2005). There are two main types of such networks:

buyer-driven and producer-driven. In the first type, large buyers control branding, marketing and access to final markets and strive to organize, coordinate and control the value chain in industries such as agro-industries, garments, footwear, furniture and toys (Gereffi and Memedovic 2003, Kaplinski et al. 2003). These industries are quite well spread in developing countries and generally do not need to be located close to related firms, such as suppliers, especially at the lower value added end of activities. In contrast, in producer-driven production networks, key companies own crucial technologies and other firm-specific advantages, and take responsibility for the productivity and quality of other firms in the network, especially suppliers. Typical industries include electronics and automobiles (Humphrey and Memedovic 2003), and industry clusters are an important aspect of producer-driven global production networks. In both types of networks, developing-country TNCs are typically suppliers or intermediate producers.

Resource seeking

Overall, resource-seeking FDI is rated to be of moderate significance in the UNCTAD global survey, with 13% of responses stressing its importance as a major motive for investing overseas. Historically, the most important host country determinant of FDI has been the availability of natural resources, e.g. minerals, raw materials and agricultural products.

Even when it was prominent as an FDI determinant, the presence of natural resources by itself was not sufficient for FDI to take place. Comparative advantage in natural resources usually gave rise to trade rather than to FDI. Investment took place when resource-abundant countries either lacked the large amounts of capital typically required for resource-extraction or did not have the technical skills needed to extract or sell raw materials to the rest of the world. In addition, infrastructure facilities for getting the raw materials out of the host country and to its final destination had to be in place or needed to be created (UNCTAD, 1998).

Bibliography

1. Beugelsdijk S., Smeets, R. and Zwinkles, R. (2008) The impact of horizontal and vertical FDI on host's country economic growth, *International Business Review*, 17, 452-472
2. Blomström, M. and Kokko, A. (1998), *Multinational Corporations and Spillovers*, *Journal of Economic Surveys*, 12, 247-277
3. Dunning, J. H. (1977), *Trade, Location of Economic Activity and the Multinational Enterprise: a search for an eclectic approach*, London, Macmillan
4. Dunning, J.H. (1979) Explaining changing patterns of international production: in defence of an eclectic theory, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 41, 269-95
5. Dunning, J. H. (1993) *Multinational Enterprises and the Global Economy*, Wokingham: Addison-Wesley
6. Georgian-European Policy and Legal Advice center (GEPLAC). *Georgian Economy Review*. 2009.
7. Helpman, E. (1984) A simple theory of international trade with multinational corporations, *Journal of Political Economy*, 92, 451- 471
8. Kokko, A. (1994) Technology, market characteristics and spillovers, *Journal of Development Economics*, 43, 279-293
9. Markusen, J.R. (1984) Multinationals, multi-plant economies, and the gains from trade, *Journal of International Economics*, 16, 205-226
10. Markusen, J.R. and Maskus, K. (2002) Discriminating among alternative theories of the

multinational enterprise, Review of International Economics, 10, 694-707

12. Michael Shmidt. Foreign direct Investment to Georgia: Can Active Investment Promotion Policies make a difference? GEPLAC. Georgian Economic Trend. Quarterly review January 2007
13. Rodriguez-Clare, A. (1996) 'Multinationals, linkages and economic development', American Economic Review 86(4): 852-873
14. World Investment Report 2006 FDI from Developing and Transition Economies: Implications for development. Chapter IV Drivers and Determinants. United Nation. New York, 2006
15. Nunnenkamp Peter and Julius Spatz. FDI and economic growth in developing economies: how relevant are host-economy and industry characteristics. United Nations. New York and Geneva 2004

ქეთევან მდინარაძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
ნანა მდინარაძე
აკადემიური დოქტორი

სამედიცინო დაზღვევის განვითარების ისტორია და დღევანდელი მდგომარეობა საქართველოში

ქვეყანაში მიმდინარე რეფორმები და ცვლილებები მიმართულია მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური მდგარდობის ხელშეწყობისაკენ. ადამიანთა საქმიანობა და ზოგადად საზოგადოებრივი ცხოვრება მუდმივად დაკავშირებულია სიცოცხლის, ჯანმრთელობისა და ქონების დაკარგვის რისკთან. საბაზრო კონიუნქტურის ცვლილება ხშირად ვერ უზრუნველყოფს წინასწარ დაგეგმილი შედეგების მიღებას. ამდენად, საბაზრო ეკონომიკა განვითარებული სადაზღვევო საქმის გარეშე წარმოუდგენელია.

დაზღვევა წარმოადგენს ეკონომიკურ ურთიერთობათა განსაკუთრებულ სფეროს, როცა მიზნობრივი ფულადი ფონდების ფორმირებისა და გამოყენების გზით წარმოებს სხვადასხვა მოვლენებით გამოწვეული შემთხვევებისაგან იურიდიული და ფიზიკური პირების ინტერესების დაცვა.

განსაკუთრებული სფეროა სამედიცინო დაზღვევის ბაზარი, რომელიც დაკავშირებულია რისკთან და გაურკვეველობასთან. ყველა ადამიანი იცის, რომ არსებობს ავად გახდომის რისკი და მასთან დაკავშირებული დანახარჯები. ამასთან, არავინ იცის როდის ან რით გახდება ავად და რა მოცულობის სამედიცინო დახმარება დასჭირდება. ამიტომ მიმართავს სამედიცინო დაზღვევას.

ადამიანი, რომელიც სადაზღვევო ორგანიზაციისაგან ყიდულობს სამედიცინო დაზღვევის მომსახურებას, ყიდულობს იმის გარანტიას, რომ სადაზღვევო შემთხვევისას – სხეულის დაზიანების, ჯანმრთელობის გაუარესების დროს ეს არ იქნება მისთვის (ოჯახისათვის) ფინანსურად და ფსიქოლოგიურად კატასტროფული, გამანადგურებელი მოვლენა, რომ მას ექნება შესაძლებლობა იმპურნალოს და აღიდგინოს ჯანმრთელობა, შეინარჩუნოს შრომისუნარიანობა.

დაზღვევისთვის დამახასიათებელია რამდენიმე არსებითი თავისებურება:

- დაზღვევა დაკავშირებულია ფულად-გადანაწილებით ურთიერთობებთან, რომელიც განპირობებულია სადაზღვევო რისკის არსებობით;

- დაზღვევისთვის დამახასიათებელია მობილიზებული სადაზღვევო გადასახდელების დაბრუნებითობა.

სადაზღვევო საქმიანობას განვითარების ხანგრძლივი ისტორია აქვს. ჯერ კიდევ უძველესი დროიდან მოქმედებდა გარკვეული წესები, რომლებიც არეგულირებდა სოციალური და სამედიცინო დახმარების გაწევას. ჩვ.წ.აღ-მდე IV ათასწლეულში ძველ საბერძნეთში იქმნებოდა

სპეციალური ფონდები, სადაც დაგროვილი თანხებით შესაძლებელი ხდებოდა სამედიცინო დახმარების გაწევა ავადმყოფებზე და ღარიბ ფენებზე. ძველ ეკვიპტეში არსებობდა ქვისმთლელთა ურთიერთდახმარების ფონდები. ძველ რომში სხვადასხვა პროფესიულ ჯგუფებში (ე.წ. კოლეგიები), ფართოდ იყო გავრცელებული ურთიერთდახმარება. წესის მიხედვით, კოლეგიაში გაწევრიანებისას, ახალ წევრს უნდა გადაეხადა ერთდროული, ხოლო შემდეგ ყოველთვიური გადასახადი. კოლეგიების სალაროები ხმარდებოდა გარდაცვლილთა დაკრძალვასთან და რელიგიური დღესასწაულების ჩატარებასთან დაკავშირებული ხარჯების დაფარვას.

შუა საუკუნეებში, დასავლეთ ევროპის მონასტრებთან არსებული საავადმყოფოებისათვის სისტემატურად გროვდებოდა გარკვეული შესაწირი. მსგავსად ამისა, საქართველოში, დავით აღმაშენებლის მეფობის დროს (XI ს.), სასწრაფოების წამლებითა და სამედიცინო ინვენტარით მომარაგება ხდებოდა სამეფო ხაზინის ხარჯზე. მნიშვნელოვან როლს თამაშობდნენ რელიგიური ინსტიტუტები. ეკლესია უზრუნველყოფდა მოსახლეობის სოციალური დახმარების სხვადასხვა ფორმების დანერგვას, რომლებიც დაფუძნებული იყო ქრისტიანული თანასწორობის უნივერსალურ პრინციპებზე.

XV ს-ის ბოლოს ჩამოყალიბდა პირველი სადაზღვევო ამხანაგობები, რომლებიც ბანკებთან და ბირჟებთან ერთად ახალი საზოგადოებრივ-ეკონომიკური ფორმაციის განუყრელი ნაწილი გახდა. 1699 წელს შეიქმნა სიცოცხლის დაზღვევის ფონდები, რომელიც ქვრივებისა და ობლების დაზღვევას ახორციელებდა. სიცოცხლის დაზღვევის სამშობლოდ მიიჩნევენ ინგლისს, ინგლისში დაფუძნდა სიცოცხლის დაზღვევის სადაზღვევო კომპანია «Equitable Society». აღნიშნული კომპანიის დაარსების შემდეგ სიცოცხლის დაზღვევის კომპანიების რიცხვი მნიშვნელოვნად გაიზარდა. 1830 წლისათვის ინგლისში უკვე 35 მსხვილი სადაზღვევო ორგანიზაცია ფუნქციონირებდა. ევროპის კონტინენტზე სიცოცხლის დაზღვევის საზოგადოებები ჩამოყალიბდა საფრანგეთში (1819 წ.), ავსტრიაში და ბელგიაში (1824 წ.), გერმანიაში (1828 წ.) და ა. შ.

მოგვიანებით ჩამოყალიბდა მეწარმეთა სადაზღვევო სალაროები. საწარმოში დასაქმებულთა ჯანმრთელობის დაცვის მიზნით მეპატრონე ხელშეკრულებით იწვევდა ექიმს, რომლის ანაზღაურება სადაზღვევო სალაროების მეშვეობით ხორციელდებოდა. თანხების დიდი რაოდენობით დაგროვების გზით ზოგ საწარმოებთან მძლავრი საავადმყოფოები შენდებოდა.

გერმანია არის პირველი ქვეყანა, სადაც 1845 წელს პირველად შემოღებულ იქნა სავალდებულო სამედიცინო დაზღვევის კანონი, რომელიც სამედიცინო დაზღვევას ავალდებულებდა გარკვეული პროფესიების (მაგრამ არა ყველას) და სპეციალობის პირებს.

გერმანიის კანცლერმა ოტო ფონ ბისმარკმა (1815-1898) 1881 წელს წარმოადგინა დასაქმებულთა და მათი ოჯახების ავადმყოფობისაგან სავალდებულო დაზღვევის პროგრამა და შესაბამისად შემოღებულ იქნა სავალდებულო ჯანმრთელობის დაზღვევის შესახებ სახელმწიფო კანონი. იგი მიზნად ისახავდა უბრალო მუშების ჯანმრთელობის გაუმჯობესებას, რომელთაც თვლიდნენ პოტენციურ ჯარისკაცებად. მას შემდეგ ჯანდაცვის ორგანიზაციის სისტემას, რომელსაც საფუძვლად უდევს დაზღვევის პრინციპები უწოდებენ “ბისმარკის” სისტემას.

შემდგომ წლებში სავალდებულო ჯანმრთელობის დაზღვევის პრინციპები გავრცელდა საწარმოო შემთხვევებსა და ინვალიდობასთან დაკავშირებულ რისკებზე. 1884 წელს მიღებულ იქნა კანონი უბედური შემთხვევების დროს ჯანმრთელობის დაზღვევის შესახებ, 1889 წელს ინვალიდთა და ხანდაზმულთა ჯანმრთელობის დაზღვევის შესახებ, ხოლო 1927 წელს უმუშევართა დაზღვევის შესახებ. მაგალითად, მსგავსი კანონები შემოღებულ იქნა ინგლისში (1911 წელს), საფრანგეთში (1930 წელს). ამ კანონების მიხედვით სადაზღვევო შენატანების ფორმირებაში დაქირავებულების გარდა მონაწილეობას იღებდნენ დამქირავებლები, მეწარმეები, ფაბრიკების, მანუფაქტურების მფლობელები, რომლებიც 25-დან 40 პროცენტამდე სადაზღვევო შენატანებს იხდიდნენ. დაქირავებულებისა და დამქირავებლების გარდა, სადაზღვევო ფონდების დასაფინანსებლად სახელმწიფომაც დაიწყო მონაწილეობის მიღება სუბსიდიებისა და დოტაციების სახით, შემუშავდა ჯანმრთელობის დაცვის ეროვნული პროგრამები. სოციალური დაცვის სისტემამ, რომელიც უზრუნველყოფდა მოსახლეობის საყოველთაო ხელმისაწვდომობას და უნივერსალობას სოციალური დაზღვევის სახელწოდება მიიღო.

სოციალური დაზღვევისა და უზრუნველყოფის შესახებ კანონების შემოღების
წლები სხვადასხვა ქვეყნებში

ცხრილი 1

ქვეყანა	უბედური შემთხვევის დაზღვევა	ავადმყოფობის დაზღვევა	საპენსიო დაზღვევა	უმუშევრობის დაზღვევა	ოჯახის დაზღვევა	ჯანმრთელობის დაცვა
გერმანია	1884	1883	1889	1927	1954	1880
კანადა	1930	1971	1927	1940	1944	1972
საფრანგეთი	1898	1930	1905	1959	1932	1945
იტალია	1898	1928	1919	1919	1963	1945
დიდი ბრიტანეთი	1887	1911	1908	1911	1945	1948
შვეცია	1901	1910	1913	1934	1947	1962
აშშ	1930	-	1935	1935	-	-
ესპანეთი	1900	1931	1921	1932	1939	1978

საქართველოში სადაზღვევო საქმიანობა შესაბამისი სადაზღვევო კანონმდებლობით რეგულირდება. ისევე როგორც ყველა სფეროში, სადაზღვევო ბიზნესშიც უმაღლესი მარეგულირებელი კანონი საქართველოს კონსტიტუციაა, ამას მოსდევს საერთაშორისო ხელშეკრულებები და შეთანხმებები. გარდა ამისა, სადაზღვევო ბიზნესი 4 ძირითადი კანონით რეგულირდება, ესენია: -საქართველოს კანონი დაზღვევის შესახებ;

-საქართველოს კანონი არასახელმწიფო საპენსიო დაზღვევისა და უზრუნველყოფის შესახებ;

-საქართველოს კანონი სამედიცინო დაზღვევის შესახებ;

-საქართველოს კანონი პარლამენტის წევრის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის სავალდებულო დაზღვევის შესახებ.

აღნიშნული კანონების საფუძველზე საქართველოს ეროვნული ბანკი ახორციელებს ზედამხედველობას სადაზღვევო ბაზარზე. საქართველოს ეროვნული ბანკის მიზანია სადაზღვევო ბაზრის განვითარების ხელშეწყობა, სადაზღვევო საქმიანობის გამჭვირვალობისა და საიმედოობის უზრუნველყოფა, სადაზღვევო კომპანიების გადახდისუნარიანობის კონტროლი. ამ მიზნით ეროვნული ბანკი გასცემს და აუქმებს სადაზღვევო საქმიანობის ლიცენზიებს, აწარმოებს სადაზღვევო ბროკერების რეგისტრირებასა და რეგისტრაციის გაუქმებას, ადგენს სადაზღვევო კომპანიებისათვის მინიმალური კაპიტალის და სხვა მოთხოვნებს, იღებს შესაბამის ნორმატიულ აქტებს დაზღვევის ზედამხედველობასთან დაკავშირებულ საკითხებთან მიმართებაში, ამოწმებს მზღვეველების საქმიანობას, აწესებს სანქციებს იმ სადაზღვევო კომპანიების მიმართ, რომლებიც არღვევენ საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილ მოთხოვნებს, ახორციელებს მზღვეველის დროებითი ადმინისტრაციის, ლიკვიდაციისა და გაკოტრების საქმის წარმოების პროცესს.

საქართველოში დაზღვევას სულ რამდენიმე წლის წინ ჩაეყარა საფუძველი და მიმდინარე ეტაპზე მუდმივად ხორციელდება სადაზღვევო სისტემის სრულყოფა და საერთაშორისო სტანდარტებთან მიახლოება. დღეისათვის საქართველოში სადაზღვევო კომპანიები მომხმარებელს სთავაზობენ მომსახურებას დაზღვევის ისეთი პროდუქტებით როგორცაა სიცოცხლის დაზღვევა, სამედიცინო დაზღვევა, უბედური შემთხვევის დაზღვევა, ქონების დაზღვევა და სხვ.

სადაზღვევო ბაზრის სტრუქტურა დაზღვევის სახეობების მიხედვით
2007-2010 წლების მონაცემებით (მლნ.ლარი)

ცხრილი 2

	დაზღვევის სახეობა	2007		2008		2009		2010		2011 (9 თვის მონაცემები)	
		მოზიდული პრემია	წილი ბაზარზე %	მოზიდული პრემია	წილი ბაზარზე %	მოზიდული პრემია	წილი ბაზარზე %	მოზიდული პრემია	წილი ბაზარზე %	მოზიდული პრემია	წილი ბაზარზე %
1	სამედიცინო (ჯანმრთელობის) დაზღვევა	45,1	38,0	161,1	59,3	247,3	68,6	245,8	68,0	168,2	63,9
2	ქონების დაზღვევა	21,0	18,0	33,1	12,2	30,0	8,2	35,1	9,7	32,2	12,3
3	სატრანსპორტო საშუალებათა დაზღვევა	17,3	15,0	27,6	10,1	28,0	7,6	27,1	7,5	21,2	8,1
4	სიცოცხლის დაზღვევა	5,1	4,1	12,6	4,6	9,6	2,7	10,0	2,7	11,5	4,4
5	უბედური შემთხვევის დაზღვევა	3,0	2,3	3,9	1,4	4,3	1,2	3,2	0,8	2,3	0,9

სადაზღვევო კომპანიათა მიერ სამედიცინო დაზღვევის გაყიდვებით მიღებულმა შემოსავლებმა 2010 წლის მონაცემებით 245,8 მლნ. ლარი შეადგინა (სადაზღვევო ბაზარზე მიღებული მთლიანი შემოსავლის 68 პროცენტი), რაც 5,5-ჯერ აღემატება 2007 წლის ანალოგიურ მაჩვენებელს. 2010 წლის მონაცემებით საქართველოში სამედიცინო დაზღვევის პოლისის მფლობელთა (დაზღვეულთა) საერთო რაოდენობა 1 733 479-ს აღემატება, რაც მოსახლეობის 38 პროცენტს შეადგენს. ა.შ.შ-ში 1998 წელს მოსახლეობის 84 პროცენტს გააჩნდა სხვადასხვა სახის ჯანმრთელობის დაზღვევა, 25 პროცენტს ჰქონდა სახელმწიფოს მიერ დაფინანსებული ჯანმრთელობის დაზღვევა, მოსახლეობის 60 პროცენტს კი ჯანმრთელობის კერძო დაზღვევა.

ჯანმრთელობის დაზღვევის ბაზარზე არსებულ კომპანიათა შორის წამყვანი პოზიცია უკავიათ შემდეგ კომპანიებს: «შპს სადაზღვევო კომპანია ალფა», «საერთაშორისო სადაზღვევო კომპანია იმედი L International», «სადაზღვევო კომპანია ჯი პი აი ჰოლდინგი», «სადაზღვევო კომპანია აი სი ჯგუფი», «სადაზღვევო კომპანია ალდაგი ბი სი აი». 2011 წლის 9 თვის მონაცემებით მათი წილი მოზიდული სადაზღვევო პრემიის საერთო მოცულობის 75.5 პროცენტს შეადგენს.

სადაზღვევო ბაზრის ანალიზი ცხადყოფს, რომ ჯანმრთელობის დაზღვევის მიმდებარაოდენობა სულ უფრო იზრდება. ზრდის ასეთ დინამიკის თანმხლები საფრთხეებიდან ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია დაზღვეულთა უფლებების შელახვისა და დაზღვეულთა მიერ საკუთარი უფლებების დაუცველობის საფრთხე. სხვადასხვა ექსპერტული შეფასებით ასეთი შემთხვევების რაოდენობა წელიწადში 5000 აღემატება, ამიტომ მნიშვნელოვანია ამ სფეროს სახელმწიფოს მხრიდან მხარდაჭერა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს კანონი ეროვნული ბანკის შესახებ
2. <http://heconomic.wordpress.com/2010/07/07/tengiz-verulava-6>

3. Pablo Gottret, George Schieber, Health Financing Revisited, World Bank, 2008
4. Современное состояние и проблемы обязательного медицинского страхования/Страховое дело, М.2005
5. www.geostat.ge

Ketevan Mdinardze

GTU Associate Professor, Doctor of Economic Sciences

Nana Mdinardze

Doctor of Sciences

The History of Medical Insurance and Contemporary Situation in Georgia

Summary

The paper analyzes the essence of insurance, the history of its development and current state. Insurance inherently has an important social function, as far as it protects the interests of individuals and legal entities. The article focuses on medical (health) insurance. Insurance in Georgia was based a few years ago, and on the current stage a lot is done to improve the system and to approach international standards. The analysis of insurance market shows that the number of health insurance beneficiaries continues to increase. According to 9 months data of 2011, the number of the medical insurance policy holders exceeded 1 351 thousand, besides the premiums received by insurance companies totally make 168.1 million. In addition, the health insurance market is a specific field, as it is related to risk and uncertainty and, therefore, it is important for the government to support this field.

Ковальчук Александра Сергеевна

аспирант ОНУ им. И.И.Мечникова

Роль валютного курса в формировании международной конкурентоспособности стран СНГ

На сегодняшний день проблема выявления роли валютного курса в экономической политике государств приобрела довольно особую актуальность, как в мировой, так и в экономике стран СНГ. Важность данного вопроса напрямую связано с необходимостью внедрения мероприятий, направленных на оптимизацию выбора режимов обменного курса и их влияния на конкурентоспособность.

Проблема валютного курса и валютной политики освещается в работах ведущих зарубежных и отечественных экономистов. Изучение русской монетарной политики занимались такие ученые, как С.Дробишевский, В.М.Гильмундитов, П.Кадочников, М.Куликов, А.Улюкаев, Г.Фетисов, К. Юдаева. Анализ казахской валютной политики возможно найти в трудах таких ученых, как Д.Акишев, М.Илмаз, А.Канта и Окенбаева. Среди ученых, которые исследовали белорусскую валютную политику и ее влияние на конкурентоспособность можно выделить О.Ч.Кирвель, А.Н.Лузгину.

Проанализируем влияние валютного курса на экономику России, Казахстана и Беларуси. Воздействия валютного курса на Российскую Федерацию возможно распределить на влияние на внутренний и внешний рынки. Цены на внешних рынках выступают как экзогенные для российской экономики, а спрос - абсолютно эластичным. На внутренних рынках ситуация определяется главным образом характеристиками отечественной экономики и мерами экономической политики. Итак, факторы, которые обуславливают изменение обменного курса, одновременно влияют на величину и структуру спроса на внутренних рынках. Правительство не имеет возможности регулировать доступ иностранных конкурентов на внешние рынки, тогда как

внутренний рынок должен быть защищен мерами тарифной и нетарифной политики. Эта особенность характерна для большинства транзитивных экономик: страна экспортирует в основном сырьевые товары, а импортирует готовую продукцию [1, с. 19].

Для оценки тенденций во внешней конкурентоспособности российской продукции, мы рассчитали динамику доли экспорта и импорта товаров по отношению к ВВП. Рост физического объема экспорта 2006-2008гг., как правило, опережал общие темпы роста ВВП. Анализ данных динамики доли экспорта и импорта в ВВП России, а также доли углеводородов в экспорте в 2005 - 2010гг. позволяет утверждать, что российская экономика достаточно открытая (табл.1). Отношение экспорта товаров в ВВП России в 2005 - 2010 гг. составило в среднем 29%, импорта товаров в ВВП - в среднем 17% (табл.1). В структуре российского экспорта преобладают сырьевые товары, и основная доля российского экспорта товаров приходится на экспорт углеводородного сырья и продуктов его переработки. При этом, если ВВП в долларовом выражении в 2008г. вырос по отношению к 2005г. в 1,2 раза, а 2009-2010 в 1,46 раза, экспорт товаров - почти в 2 раза, то экспорт углеводородов с 2005-2008 также вырос в 2 раза, а с 2009-2010г. только в 1,4 раза. В результате чего доля углеводородов в общем товарном экспорте увеличилась с 61% в 2005 году до 63% в 2010 году.

Таблица 1.

Доля экспорта и импорта товаров РФ по отношению к ВВП в 2005-2010гг.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ВВП*, млрд. дол.	750,9	1022,3	1354,3	1404,9	1282,6	1474,4
Экспорт товаров, млрд. дол.	243,8	303,6	354,4	471,6	303,4	400,1
Импорт товаров, млрд. дол.	125,4	164,3	223,5	291,9	191,8	248,7
Доля экспорта по отн. к ВВП, %	0,32	0,30	0,26	0,34	0,24	0,27
Доля импорта по отн. к ВВП, %	0,17	0,16	0,17	0,21	0,15	0,17

Источник: [2] и собственные расчеты автора

Увеличение доли углеводородов в экспорте товаров из России происходило за счет роста объемов поставок, кроме 2008 года, когда резко возросли мировые цены на энергоносители. Объемы экспорта нефти с 2005г. по 2010г. почти не изменились (с 252,5 млн. т до 250,7 млн. т), в то время как экспорт нефтепродуктов за указанный период выросла на 37,2% (с 97, 1 млн. т до 133,2 млн. т) [3]. Объемы химической и металлургии на протяжении этих лет почти не снизились и составили 6% и 16% соответственно. Так, более 85% приходится на экспорт сырья и экспортсырьевая направленность российской экономики за рассматриваемый период только усилилась, что говорит о наличии «голландской болезни».

Можно сказать, что ключевым фактором для экономики России является конъюнктура рынка энергоносителей. Поскольку более 60% экспорта страны приходится на долю углеводородов, то это обуславливает высокую зависимость российской экономики от цен на энергоносители. Рост цен на мировых рынках способствует увеличению объема экспортной выручки в иностранной валюте, которые необходимо конвертировать в рубли. Это влияет на уровень инфляции через валютный курс. Также колебания обменного курса непосредственно влияют на импортные цены, поскольку существует практика номинирования цен в иностранной валюте, в частности в долларах США, что также отражается на уровне инфляции. Поэтому зависимость индекса потребительских цен в российской экономике от колебаний номинального курса очень высока.

Высокий уровень инфляции в значительной мере влияет на экономический рост и на конкурентоспособность страны. Снижение уровня инфляции остается серьезной проблемой для

России и главной целью монетарной политики, поскольку инфляция существенно влияет на ликвидность банковской и финансовой систем, и таким образом регулирует деловую активность в обществе.

На протяжении 2005-2010 годов годовая инфляция в России составляла не менее 9% [4]. Это значительно больше, чем в странах Центральной и Восточной Европы, которые тоже проходили транзитивный период, так в Чехии среднегодовой уровень инфляции составляет 2,5%, в Венгрии 5%, в Польше 2,8%, в Болгарии 6,5%, в Румынии 6,2% [5]. Опираясь на опыт этих стран ЦВЕ возможно дать рекомендации по внедрению более гибкого валютного курса и режима инфляционного таргетирования, которые позволяют нивелировать внешние шоки и способствуют ценовой стабильности. Но переход к инфляционному таргетированию требует отказ от поддержки курса национальной валюты, которая действует на сегодняшний момент. А с этим увеличится волатильность валютных курсов. Это может привести к негативным последствиям, поскольку до этого момента основным ключевым фактором стабильности для экономических субъектов был валютный курс. Поэтому это требуется дополнительное время для перестройки ментальности экономических субъектов. Со временем по мере стабилизации инфляции и повышение доверия к отечественной валюте, степень влияния номинального курса на цены снизится, как в большинстве других стран. Но процесс перехода к плавающему курсообразованию будет очень медленное.

В Казахстане наблюдается похожая структура экономики с российской экономикой, где преобладает экспортносировина направленность и импорт готовой продукции. В структуре экспорта занимают 78% экспорт углеводородов и почти 13% приходится на продукцию металлургической отрасли. В Казахстане, как и в России эти отрасли экономики прежде зависят от стабильности валютного рынка и финансового сектора в целом. Итак, как и в России валютный курс и уровень потребительских цен оказывают значительное влияние на экономику и внешнюю конкурентоспособность Казахстана.

Укрепление тенге рассматривается как эффективный инструмент для ослабления инфляции. Но значительное укрепление валюты может нанести ущерб конкурентоспособности экспортеров, особенно экспортеров нефти и нефтепродуктов. В этот кризисный период основной целью была стабильность валютного курса. В 2009 году правительство создало программу, которая способствовала стабилизации банков, экономического роста и занятости. Режим обменного курса классифицировался как фиксированный к доллару с четкими границами. Девальвация тенге в феврале 2009 года помогли стабилизировать давление рынка. Девальвация в феврале 2009 года была необходима для повышения конкурентоспособности отраслей конкурирующих с импортом.

Национальный банк Казахстана принимал попытки перейти к плавающему валютному курсу и впоследствии перейти к режиму инфляционного таргетирования. Но в 2009 году, правительство Казахстана в связи с девальвационными ожиданиями принял решение об установлении коридора валютного курса, что делает невозможным внедрение инфляционного таргетирования. Казахстан не имеет целевого показателя обменного курса или инфляции, поэтому наблюдаются широкие колебания в поведении валютного курса и инфляции. Казахстан имеет предпосылки для успешного внедрения инфляционного таргетирования. Деятельность НБК в отличии от других стран СНГ более прозрачна, и отражается в квартальном отчете. Но, несмотря на это, что требует доработки для успешного внедрения режима, а именно: завершить работу по модели прогнозирования ежеквартальной инфляции; формализовать прогнозы и включение их в обзоры монетарной политики и корректировки политики по прогнозам; взаимодействие между рынками и монетарной политикой и политическими мероприятиями; позволить обменному курсу тенге свободно плавать [6]. Поскольку для Казахстана обменный курс играет важную роль, то в настоящее время необходимо вести монетарную политику, которая бы использовала обменный курс, как цель, которая будет постоянно пересматриваться и корректироваться с учетом потребностей платежного баланса или целевого показателя инфляции.

Экономика Беларуси отличается от экономики России и Казахстана. В отличие от этих

стран, Беларусь - это страна импортоориентованная. Основной проблемой для Беларуси в 2006-2011 годы является внешнеторговый дефицит. Дефицит текущего счета начал особенно быстро начал расти с 2006 года, с 1,5 млрд. дол. в 2006 году до 7,4 млрд. дол. в 2010 году. По его объему значительно повлияли изменения условий торговли энергоресурсами в 2007 году и глобальный экономический кризис 2008 года. Большинство экономистов считает, что именно валютный курс является важным фактором влияния на объемы и структуру экспорта и импорта. В 2008 году проведена валютная политика способствовала решению ключевых задач социально-экономического развития страны.

В после кризисный период национальный банк перешел к более жесткой кредитной политике, что имеет решающее значение для внешней устойчивости. Эти краткосрочные меры принесли свои результаты. Так импорт в 2009 году сократился примерно на 30%. Но чистая внешняя позиция активов показывает, что дальнейшее существование гибкого валютного курса возможно без основных коррекций. Учитывая важную роль номинального обменного курса в формировании общественных ожиданий, правительство решило, что нынешний режим обменного курса будет служить стране и в ближайшем будущем. Но необходимо опять переходить к более гибкому обменному курсу с коридором колебаний ± 10 процентов [7].

В 2010 году национальный банк Беларуси принял обязательства по снижению инфляции до 5 процентов. Для сдерживания уровня инфляции, НБРБ будет устанавливать ставки рефинансирования с точки зрения не только фактических, но и ожидаемых темпов инфляции. Так в апреле 2011 года ставка рефинансирования увеличилась с 12% до 13% [8]. Валютный курс привязан к корзине валют с гибкостью вокруг центрального паритета для сохранения внешней стабильности. Действие гибкого режима обменного курса позволит Беларуси нивелировать шоки, возникающие в реальном секторе, к которым экономика Республики Беларусь очень чувствительна.

Для этого потребуется переход к инфляционному таргетированию и независимый центральный банк от правительства страны, который будет способен осуществлять надежную денежно-кредитную политику. Но, несмотря на рекомендации белорусских экономистов, дефицит торгового баланса не уменьшается. В 2010 году он приобрел критической отметки 7,4 млрд. дол. При низких валютных резервах приобретает развитие валютный кризис в 2011 году. Это спровоцировало девальвационные и инфляционные ожидания и панику населения. За апрель 2011 года валютные депозиты населения снизились в эквиваленте почти на 459 миллионов долларов, или на 9,9%. Для преодоления дефицита наличной валюты НБРБ 11 мая отменил рекомендательные ограничения по установлению банками курсов сделок по купле-продаже иностранной валюты с населением, которые раньше составляли 2% от официального курса.

Так на решение НБРБ белорусские банки отреагировали ростом курса покупки доллара США с 3090-3122 до 3990 белорусских рублей за один доллар, евро - с 4450-4490 до 5740-5770 белорусских рублей, российского рубля - со 111-112,4 до 142-143 белорусских рублей. Таким образом, уровень девальвации составил 30%. Межбанковский и внебиржевой рынки тоже отреагировали на решение НБРБ. В результате безналичный обменный курс белорусского рубля вырос в среднем до 5 тысяч белорусских рублей за доллар при официальном курсе чуть более 3 тысяч, то есть девальвация белорусского рубля на этом рынке превысила 65%. Таким образом, в Беларуси сложились как минимум три официально признанных обменных курса: курс Нацбанка - 3 тысячи белорусских рублей за доллар, в пунктах обмена валют - 4 тысячи белорусских рублей за доллар, внебиржевой - 5 тысяч белорусских рублей за доллар. Но кризис, разразившийся на валютном рынке Беларуси вызвал рост цен на импортные товары на 12-15%, и неожиданные перебои с поставками импортных товаров, среди которых также товары первой необходимости. На конец 2011 года девальвация белорусского рубля составила почти 300%, а инфляция на декабрь 2011 года составила 208,7% (к декабрю 2010) [9].

Валютный кризис в Беларуси неосредственно влияет на уровень цен и инфляционные ожидания. Поэтому для экономики Беларуси можно рекомендовать переход к инфляционному таргетированию для стабилизации внутренних цен. Но внедрение режима инфляционного

таргетирования в Беларуси сталкивается с рядом проблем таких как, высокая зависимость экономики от внешнего сектора, высокий уровень долларизации и нестабильность взаимосвязи между экономическими показателями, которые характеризуют поведение экономических агентов. Поэтому в ближайшее время нет предпосылок введения режима инфляционного таргетирования в Беларуси.

Итак, можно сделать вывод, что стабильность внутренних цен и волатильность валютного курса играет в формировании внешнего равновесия и внешней конкурентоспособности важную роль, для стран СНГ. Выявлено, что для России, Казахстана и Беларуси основным фактором инфляции является валютный курс, из-за поддержки курса национальной валюты,. Итак, мы считаем, что странам СНГ необходимо перейти к более гибкому формированию стоимости национальной валюты, и постепенно переходить к режиму инфляционного таргетирования и стабильности цен, поскольку высокий уровень инфляции остается серьезной проблемой для стран СНГ, а это в свою очередь влияет на экономический рост и конкурентоспособность страны, поскольку их экономика чувствительна к изменению цен на мировых рынках, что непосредственно влияет на стоимость национальной валюты.

Список использованных источников

1. С.Дробышевский, П. Кадочников, С. Синельников - Мурылев Некоторые вопросы денежной и курсовой политики в России в 2000-2006 годах и на ближайшую перспективу// Вопросы экономики.-2007.-№2.- с.4-24
2. Росстат. Национальные счета. [Электронный ресурс]. - Режим доступа:- <http://www.gks.ru/free-doc/new-site/vvp/tab2a.xls>
3. Экспорт Российской Федерации нефтепродуктов. [Электронный ресурс]. - Режим доступа:- [Электронный ресурс]. -Режим доступа:- <http://www.cbr.ru/statistics/print.aspx?file=credit-statistics/crude-oil.htm&pid=svs&sid=vt1>
4. Основные экономические показатели 2005-2011. Центральный Банк РФ. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://cbr.ru/statistics/print.aspx?file=macro/macro10.htm&pid=macro&sid=oepr>
5. Consumer prices (MEI) [Электронный ресурс]. - Режим доступа:- <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MEI-PRICES>
6. M. Yilmaz, Y. Oskenbaev, A. Kanat Demand for money in Kazakhstan: 2000-2007//Romanian Journal of Economic Forecasting. - 2010. - №1.-117-128p.
7. Лузгина А.Н. Особенности экономической политики Республики Беларусь в условиях мирового экономического кризиса //Преодоление финансово-экономического кризиса : опыт Германии и Беларуси: материалы междунар. науч.-практ. конф., Минск, 19 окт. 2010г. / Фонд им. Фридриха Эберта. [и др.] – Минск : И. П. Логвинов, 2010. – 186 с.
8. Кирвель О.Ч. Особенности валютной политики Республики Беларусь в период преодоления валютно-финансового кризиса //Преодоление финансово-экономического кризиса : опыт Германии и Беларуси: материалы междунар. науч.-практ. конф., Минск, 19 окт. 2010 г. / Фонд им. Фридриха Эберта. [и др.] – Минск : И. П. Логвинов, 2010. – 186 с.
9. Индексы потребительских цен в Республике Беларусь в декабре 2011г. [Электронный ресурс]. - Режим доступа:-<http://belstat.gov.by/homep/ru/indicators/prices-countries/main.php>

The role of the exchange rate in the formation of an international competitiveness of the CIS

Summary

This article describes the influence of exchange rate to the competitiveness of the CIS countries' economies. The article analyzes the structure of the economies of Russia, Kazakhstan and Belarus. It is proved that the exchange rate is an important factor in the competitiveness of these countries because the main factor of inflation in these countries is the exchange rate. Thus, the CIS countries need access to a more flexible form of the exchange rate regime for leveling the external shocks, and gradually move to inflation targeting regime and price stability, as high inflation remains a serious problem for the CIS countries, which in turn affects economic growth and competitiveness of the country because her economy is sensitive to changes in world prices, which directly affects the value of the currency. But the introduction of inflation targeting regime in the CIS countries faced with several problems such as high dependence on the external sector, high levels of dollarization and the instability of the relationship between economic variables that characterize the behavior of economic agents.

ელგუჯა კონჯარია

ქუთაისის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ფინანსურ ურთიერთობათა განვითარების თანამედროვე პრობლემები

გლობალიზაცია არის ურთიერთობათა სისტემა, რომლის ფარგლებშიც მსოფლიოს წმყვან მოთამაშეთა ჯგუფს შეუძლიათ ისეთი პრინციპების ინიცირება და მათზე ამა თუ იმ სახის გავლენის მოხდენა, რომლებიც საბოლოო ჯამში განაპირობებენ საზოგადოებრივი განვითარების ტენდენციებს მსოფლიო მასშტაბით. თანამედროვე მსოფლიოში ფინანსების გლობალიზაცია მჭიდრო კავშირშია პროდუქტებისა და მომსახურების გლობალიზაციასთან.

მე-20 საუკუნის მიწურულს ფინანსურ გლობალიზაციის განვითარებაზე განსაკუთრებული როლი ითამაშა საერთაშორისო ფინანსურმა კრიზისმა რომლის ეპიცენტრი სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნებში დაფიქსირდა და შემდგომი განვითარება ბრაზილიასა და რუსეთში ჰპოვა. თავის მხრივ ეს კრიზისი განაპირობა შემდეგმა ფაქტორებმა:

1. კაპიტალის მოძრაობის ლიბერლიზაციის მანკიერმა პრაქტიკამ, რომელმაც ეროვნული ეკონომიკის მთელი რიგი დარგები ჩაკეტა უცხოური ინვესტიციებისათვის.

2. განუვითარებელი ინფრასტრუქტურის პირობებში საფონდო ბაზრის მეტისმეტმა გახსნილობამ გამოიწვია ეკონომიკის კრიმინალიზაცია.

3. ეკონომიკაში სახელმწიფოს დესტრუქციულმა როლმა. სამხრეთ - აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნების ეკონომიკის განვითარების მოდელი, დანარჩენი ქვეყნებისაგან განსხვავებით ხელისუფლების ბიზნესთან შერწყმის თავისებურებებით ხასიათდებოდა. მათი განვითარების სტრატეგია ითვალისწინებდა სამრეწველო პოლიტიკის პრიორიტეტების განსაზღვრაში სახელმწიფოს ლიდერობას, კერძო ბიზნესისადმი ფინანსური სახსრებით ხელშეწყობას, ადგილობრივი ოლიგარქიული ჯგუფების ინტერესების დაცვას და პროტექციონიზმს.

ჩამოთვლილი ფაქტორები იმაზე მიუთითებს, რომ სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნების ფინანსური კრიზისის ძირითადი საფუძველია შინაგანი მიზეზები, გარე ფაქტორებმა კატალიზატორის როლი შეასრულა. ფინანსურმა კრიზისმა საერთაშორისო მასშტაბები შეიძინა ეროვნული ფინანსური ბაზრების, უპირატესად რეგიონული ბაზრების ურთიერთდამოკიდებულებების საფუძველზე.

სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში ფინანსური არამდგრადობის რეგიონულმა მასშტაბებმა არსებითი ზეგავლენა მოახდინა მსოფლიო სასაქონლო და ფინანსური ბაზრების კონიუქტურაზე. ბევრმა რეგიონმა ფინანსური კრიზისის ნაკლები დანაკარგებით დააღწია თავი, მაგრამ რუსეთის ფინანსური ბაზარი დაინგრა, რამაც თავის მხრივ ახალი სეისმური ტალღები წარმოშვა, რომელსაც არ შეიძლება უარყოფითი გავლენა არ მოეხდინა პოსტსოციალისტური ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაზე.

თანამედროვე მსოფლიო ფინანსური ფორმულირება მოიცავს ინსტიტუტებს, ბაზრებს და მეთოდებს, რომელთა მეშვეობით სახელმწიფოთა მთავრობები, იურიდიული და ფიზიკური პირები ახორციელებენ თავიანთ ეკონომიკურ და ფინანსურ საქმიანობას. იგი არის ეკონომიკური ურთიერთობების ერთგვარი ერთობლიობა, რომლის საფუძველზე განისაზღვრება, როგორც მსოფლიო ფინანსური სისტემის მოწყობის პრინციპები, ასევე თვით ეროვნული და საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების ამოცანები და ფუნქციები.

გასული საუკუნის მიწურულს დაწყებულმა ფინანსურმა კრიზისმა, რომელმაც XXI საუკუნის ზღურბლსაც გადმოაბიჯა დღის წესრიგში დააყენა ახალი ფინანსური სისტემის ფორმირების აუცილებლობა.

ფინანსების გლობალიზაციის მოქმედ იურიდიულ პირებს წარმოადგენდნენ ბირჟები, ბანკები, მთავრობები, ცენტრალური ბანკები, ზედამხედველობები, მსესხებელი და კაპიტალის მიმღებები, ინვესტორები, საინფორმაციო ტექნიკის მწარმოებლები და საინფორმაციო უზრუნველყოფა, შერეული საწარმოები, ლოჯისტიკასა და საინფორმაციო ტექნოლოგიებში და სხვა.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკის ფინანსური რესურსებით უზრუნველყოფა უპირატესად ფინანსური ბაზრის მეშვეობით წარმოებს. ფინანსური ბაზარი ფულად ურთიერთობათა სისტემაა, რომელიც ფინანსურ რესურსებზე მოთხოვნა-მიწოდების საფუძველზე დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების გადანაწილების პროცესში ყალიბდება.

ფინანსური სფეროში გლობალიზაციის პროცესმა გამოიწვია არა მარტო ფულადი რესურსების უდიდესი მასის განთავსება გლობალურ ფინანსურ ბაზრებზე, არამედ შეცვალა მსოფლიო ეკონომიკაში ფულის ფუნქციები. ფული გადაიქცა საქონლად, ხოლო ვალუტის კურსის დაწესებაში სპეკულაციამ მიიღო შედარებით მომგებიანი საბაზო ოპერაციის ფორმა. ამასთან საყურადღებოა ის გარემოებაც, რომ გლობალიზაციამ მოიცვა მსოფლიო ეკონომიკურ სისტემაში მატერიალური, ფინანსური, ადამიანური და სხვა რესურსების სამეურნეო მიზანმიმართულების მიხედვით განთავსება. ე.ი. ამ რესურსების კონცენტრაცია უნდა მოხდეს იმ რეგიონებში, სადაც შეიძლება მათი ეფექტიანი მოპოვება.

გასულ საუკუნეში დაწყებულმა გლობალიზაციის პროცესმა, უპირველეს ყოვლისა, მთლიანად მოიცვა მსოფლიოს ფინანსური ბაზრები, რომელმაც ამ უკანასკნელთა მექანიზმებისა და სტრუქტურების ტრანსფორმაცია მოითხოვა. მეორე მხრივ, თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიების დანერგვისა და კავშირგაბმულობის სისტემის განვითარებით გამოწვეულმა რევოლუციურმა გარდაქმნებმა ფინანსურ ბაზრებზე გაამწვავა კონკურენციული ბრძოლა. ეს უკანასკნელი აიძულებს ტრადიციულ ინსტიტუტებს (ბირჟებს, კომერციულ ბანკებს, სადაზღვეო კომპანიებს და ა. შ) თავიანთ საქმიანობაში შეიტანონ სერიოზული კორექტივები, განსაკუთრებით ისეთ მიმართულებებში, როგორცაა: 1. ტექნიკური შესაძლებლობების და სავალუტო რეგულირების ლიბერალიზაციის ინტერნაციონალიზაცია, რომელიც ბირჟებსა და ბანკებს აიძულებს გადალახონ ეროვნული საზღვრები და საგარეო ბაზარზე გადაიტანონ თავიანთი მომსახურება; 2. ბირჟების, ბანკების, სადაზღვეო კომპანიების მიერ კლიენტების მომსახურების უნივერსალიზაცია; 3. ელექტრონული ვაჭრობის სისტემის გამოყენების ტექნოლოგიზაცია; 4. კომერციალიზაცია როგორც კომპიუტერული ტექნოლოგიის დანერგვის შედეგი.

მე-20 საუკუნის ბოლო ოც წელიწადში მსოფლიო ფინანსურმა სისტემამ უდიდესი ცვლილებები განიცადა. სწრაფი ტემპებით წარმართა საფინანსო შუამავლობიდან ფინანსების ეკონომიკური ცხოვრების წარმართველ ძალად გადაქცევა. უმსხვილესი ფინანსური ინსტიტუტები სწრაფად იპყრობენ საერთაშორისო ეკონომიკურ სივრცეებს, განსაკუთრებით განვითარებადი

ქვეყნების ეკონომიკას და იქ გადამწყვეტ პოზიციებს იკავებენ.

თანამედროვე გლობალური ეკონომიკა ფაქტობრივად ფინანსური ეკონომიკა, რაც ეყრდნობა იმ ღრმა ცვლილებებს, რომელსაც ადგილი აქვს მსოფლიო მეურნეობის წიაღში ტრანსფორმაცია ეროვნულ მეურნეობებში, ადამიანთა შორის ურთიერთობებსა და მსოფლიო ეკონომიკურ ინტეგრაციაში.

რა იყო ის პრობლემები რომლებიც ხელს უშლიდნენ საქართველოს ეროვნული ეკონომიკის აღმასვლას?

ეკონომიკური კავშირების მოშლა, რუსეთის ხელისუფლების იმპერიული ზრახვებისაკენ კვლავინდებური ლტოლვა, ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევა და ადმინისტრაციულ მბრძანებლური სისტემის გადმონაშთების არსებობა, 400 ათასიანი ლტოლვილთა შენახვა. აი პრობლემათა წრე, რომლებიც ართულებდა საქართველოში საბაზრო ეკონომიკის წარმატებით განხორციელებას.

დამოუკიდებელი სახელმწიფოს მშენებლობის საწყის ეტაპზე ეკონომიკური ცვლილებების მოშლამ, ჰიპერინფლაციამ, კორუფციის ფართო მასშტაბებმა, სუსტმა საგადასახადო ადმინისტრირებამ გამოიწვია სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების გაუგონარ დონემდე შემცირება. ამასთან ქვეყანას 1995 წლამდე დამტკიცებული ბიუჯეტი არ გააჩნდა. გასული საუკუნის 70-იან წლებამდე ფინანსური სისტემა აგებული იყო კვლავწარმოებითი პროცესების ექვივალენტურ გაცვლაზე, ამის შემდეგ დაიწყო მსოფლიო ფინანსების ტრანსფორმაცია.

თავისი განვითარების მე-3 ათასწლეულში კაცობრიობა შევიდა კოლოსალური ცვლილებებისა და უდიდესი სოციალური ექსპერიმენტების განხორციელების ეპოქაში.

ქვეყნის ფინანსური სისტემის ტრანსფორმაციისა და გარდაქმნის გზები და საშუალებები, რამდენამდე სასიკეთოდ შეიცვალა უკანასკნელ წლებში ქვეყანაში შემუშავებულ იქნა სოციალურ-ეკონომიკურ ურთიერთობებში წინა პერიოდში წარმოქმნილი წინააღმდეგობების დაძლევისა და საზოგადოების წევრთა ჰარმონიული განვითარების უზრუნველყოფის პროგრამა, რომელმაც ხელი შეუწყო საბაზრო ეკონომიკის ფორმირება – განვითარებას, ურომლისოდაც შეუძლებელია ეკონომიკური ზრდისა და განვითარების საბაზრო წინა პირობები.

ფინანსურ ურთიერთობათა პრობლემებიდან მნიშვნელოვანია საერთაშორისო ვაჭრობასთან მიმართებაში სავალუტო კურსის მერყეობის პრობლემა. ადგილი ჰქონდა ერთ პოლუსზე ვალუტის მკაცრად ფიქსირებულ კურსს, ხოლო მეორეზე მოქნილ ან მცურავ კურსს, თუმცა 1978 წლის 1 აპრილიდან ძალაში შევიდა იამაიკის სავალუტო სისტემა, რომელმაც ოქრო გამოდევნა საერთაშორისო ანგარიშსწორებიდან და მსოფლიო ფულად ერთეულად კონვერტირებადი ეროვნული ვალუტა შემოიღო. მეორე მნიშვნელოვან მომენტს წარმოადგენდა საერთაშორისო სავალუტო ფონდის წევრი ქვეყნების მიერ სავალუტო კურსის რეჟიმის შერჩევა და მცურავი სავალუტო კურსის დაკანონება. ეკონომიკისა და განსაკუთრებით ფინანსების გლობალიზაციის ობიექტურმა გარემოებებმა განაპირობა ევროკავშირის ქვეყნების მიერ ვალუტათა კურსის მერყეობით შექმნილი პრობლემებიდან თავის დაღწევის მიზნით ერთიანი ვალუტის-ევროს შემოღება.

მსოფლიო ფინანსურ სისტემაში გლობალიზაციის პროცესის ზემოქმედებამ ყველაზე მეტად შესამჩნევი გახდა საბანკო – საკრედიტო სფეროს საქმიანობაში კომერციულ ბანკებს შორის ახლო წარსულში დამახასიათებელი სტაბილურობის კარჩაკეტილობისა და სიმშვიდის ნაცვლად მწვავე კონკურენციული ბრძოლა გაჩაღებული არა მარტო კაპიტალის განთავსებისა და ფინანსური ზეგავლენის მისაღწევად არამედ უტყუარი საინფორმაციო მონაცემების ხელში ჩასაგდებად. გლობალიზაციის პირდაპირ შედეგად უნდა მივიჩნიოთ ისეთი პროცესების აღზევა, როგორცაა გამოუყენებელ დანაზოგთა შემცირება, მეანაზრეთა ქცევაში კომერციალიზაციისა და აქედან გამომდინარე, რისკისადმი კეთილგანწყობილი დამოკიდებულება, დანახარჯების ზრდა, საინფორმაციო ტექნოლოგიების განვითარებაში რევოლუციური ძვრები საფონდო ბაზრების განვითარება, კაპიტალზე დიდი მოთხოვნილება, მწვავე კონკურენცია და ა. შ.

საბანკო სისტემაში მომხდარი ცვლილებები და ახალი ფორმების შექმნა დროის მოთხოვნა გახდა. საბანკო საქმემ რევოლუციური გარდაქმნები მოითხოვა, თუმცა ეს უკანასკნელი შეზღულ-

დულია ხვალინდელი დღის სტრატეგიული რისკით. თუ ცვლილებებს ექნება არასწორხაზოვანი წინასწარ გაუთვალისწინებელი ხასიათი, მოსალოდნელია ახალი პრობლემები, ბანკები ბრძოლაში წარმატებებს მაშინ აღწევენ, როცა სამოქმედოდ გზას გაუსწიან, როგორც ახალს ისე უკვე ძველ, დავიწყებულ წესებსაც, რომ აიცდინონ დანახარჯების ზრდა და დაბალ რენტაბელურობა.

ფინანსურ ურთიერთობებში არ არსებობს წარმატებებისაკენ მიმავალი ერთნაირი გზა და ერთიანი პროგრესული სტრატეგია. სხვადასხვა ქვეყნების ნაციონალური ფინანსური სისტემები განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან და მომავალშიც მიუხედავად გლობალიზაციისა განსხვავებული იქნებიან. იმისათვის, რომ განვითარებად ქვეყნებში გლობალიზაციის მეთოდები ეფექტიანად ფუნქციონირებდეს, აუცილებელია დაცული იქნეს საერთაშორისო ქცევის განსაზღვრული ნორმები.

21-ე საუკუნის გარიჟრაჟზე მსოფლიო ფინანსურმა ბაზარმა ღრმა ტექნიკური ცვლილებები განიცადა ფინანსური ინსტრუმენტების, წარმოებული ინსტრუმენტებისა და მეთოდების მეშვეობით. იმისათვის რომ ეკონომიკის გლობალიზაციისაგან მივიღოთ მაღალი ეფექტიანობა, განვითარებად ქვეყნებში აუცილებელია დაცული იქნეს საერთაშორისო ქცევის განსაზღვრული ნორმები. ჯერ ერთი, მიღწეული უნდა იქნეს ინფორმაციის გახსნილობა და გამჭვირვალობა და მეორე, ლიკვიდირებულ უნდა იქნას უკანონო ვაჭრობა და მფარველობა ფარული კავშირების მეშვეობით, აღმოსაფხვრელია სხვა დანარჩენი ფორმის კორუფცია. ამასთან აღსანიშნავია რომ ეკონომიკისა და ფინანსების გლობალიზაციამ კაცობრიობასაც მნიშვნელოვანი წარმატებები მოუტანა, რომელთაგან ყველაზე მეტად ხელშესახებია ქვეყნების დიდ ნაწილში ეკონომიკური ზრდა, მაღალი შრომის ნაყოფიერება და მოწინავე ტექნოლოგიების დანერგვა. ამასთან გლობალიზაციამ ხელი შეუწყო მსოფლიოში კონფლიქტების მაშტაბების შემცირებას და საერთაშორისო კორდინაციის გაძლიერებას. აღსანიშნავია ისიც, რომ გლობალიზაციის პროცესი არ ნიშნავს თამაშს ნულოვანი შედეგით: მას შეუძლია ნებისმიერ ქვეყანას სარგებლობა მოუტანოს, თუმცა ზოგს მეტი, ზოგს ნაკლები იმის და მიხედვით, ისინი თუ როგორი ეფექტიანობით გამოიყენებენ გლობალიზაციის საგნობრივ რეალურ შესაძლებლობებს. ამასთან, გლობალიზაციას შინაგანად გააჩნია რისკის მრავალმხრივი შესაძლებლობა, რომელიც დაკავშირებულია ეკონომიკის არასტაბილურობასა და უთანაბრო განვითარებასთან.

ეკონომიკის და მისი ღერძის-ფინანსურ ურთიერთობათა მზარდი გლობალიზაცია მსოფლიოს თანამედროვე ეკონომიკური და სოციალური განვითარების დონე ახალ ამოცანებს წარმოუშობს კაცობრიობას და თითოეულ სახელმწიფოს. ასეთ სიტუაციაში თუ ქვეყანას არ ექნება მწყობრი სტრატეგია და პერსპექტივების ხედვის უნარი, მოსალოდნელია მრავალნაირი გამოუსწორებელი შედეგები. ერთადერთი ვისაც შეუძლია ნათლად განჭვრიტოს ხვალინდელი დღე, ჩამოაყალიბოს მიზნების იერარქია და მათი განხორციელების თანმიმდევრობა, არის სახელმწიფო ხელისუფლება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. მოვსესიანი ა. ოგნივეცი ს. მსოფლიო ეკონომიკა, თმ., თბილისი, 2004, (I და II ნაწილი).
2. ბეკი უ. რა არის გლობალიზაცია. 2003
3. მესხია ი. კვარაცხელია ვ. გლობალიზაცია და ეკონომიკური თავსებადობის საკითხისათვის. ჟურნ. სოციალური ეკონომიკა, თბილისი 2008

Elguja Konjaria

Associated Professor of Kutaisi University

Globalization Of Financial Relations And The Problems of Its Development

Summary

The world economy today is indivisible from globalization. Globalization could be defined as a process that breaks national borders, renews national economics, culture, technology, enterprise. To

define simply globalization means changes going on in one country to other countries.

Globalization of finances is the world economics and financial relations integrate market, which has no borders. In the modern world financial, global is tightly linked with the material wealth and service globalization.

It is notable that with the level of globalization financial System goes ahead of entire real economic.

The process of globalization is highly contradictory and it is followed along with advantages as well with negative effects.

Among them one of the important things is that globalization strengthens its positions, promises the prosperity of the world's leading economics, and brings down under depression weak and uncouple economy, it concentrates great wealth of the world's relationship system at one point, poverty and non-stability –to another point.

The problem of investment relationship in a country is tightly connected with finances. Finance is a special sphere.

Today the real governance of the world is accumulated not in money, but in financial sphere.

In fact, the world's economy is governed not by money, but by its substitutions including turn over of bonds, share and other banknotes, which create the importance of rapid development of national financial market.

The process of globalization in a financial sphere caused not only setting up the great resources of money on global financial market, but also changed the functions of money in a world economy.

In any country the precondition of the assimilation of the country's economical potential is the full development of the financial market, otherwise it is impossible to accumulate the financial resources in a country and use them purposefully.

So, the increasing global of economics and financial relationship, the level of modern economical and social development sets new tasks to the mankind and each country. In this case, if the country does not have a proper strategy and the ability of seeing the prospective, many uncorrected results can be expected.

Despite the great interest of the economical problems in a process of globalization, these processes with their results in many respects and peculiarity are not studied properly.

გიორგი აბუსელიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

კომერციული ბანკების რესურსებით უზრუნველყოფა და რისკების რეგულირება გლობალური ეკონომიკური რეცესიების პირობებში

თანამედროვე ეტაპზე საქართველოს ეკონომიკაში სისტემური ხასიათის მნიშვნელოვანი გარდაქმნები მიმდინარეობს. ამასთან, თავიანთი საქმიანობის სპეციფიკით ბანკები მრავალ-მხრივ კრიზისული, ძნელად პროგნოზირებადი და ხშირად ურთიერთგამომრიცხავი პროცესების ცენტრში აღმოჩნდნენ.

კომერციული ბანკის წარმატება დიდწილადაა დამოკიდებული იმ ფაქტორების გათვალისწინებით, რომლებიც საკრედიტო პოტენციალის სახსრების მოზიდვაზე ახდენენ გავლენას. საბანკო პოლიტიკის ეფექტიანობა მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია საკრედიტო პოტენციალის სახსრების ფორმირებაზე, რომლის განმსაზღვრელ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად ბანკების ფინანსური რესურსების მდგრადობა და მისი ზრდის დინამიკა გვევლინება. საბანკო სისტემაში როგორც ცნობილია თანხების მოზიდვა ხორციელდება წყაროებიდან, რომლებშიც მთავარ როლს თამაშობენ: კომერციული ბანკების საკუთარი სახსრები, მოსახლეო-

ბის სხვადასხვა ფენების დანაზოგები, ორგანიზაციებისა და ფონდების სახსრები.

ბანკების ერთ-ერთი მთავარი ფინანსური კაპიტალი ვადიანი დეპოზიტებია. დეპოზიტების 90%-ზე მეტი კი ფიზიკური პირების ანაბრებზე მოდის. მთლიან დეპოზიტებში ვადიანი ანაბრების წილი ბოლო დროს 42%-დან 37%-მდე შემცირდა, რაც განპირობებულია რამდენიმე მიზეზით. ჯერ ერთი, ანაბრებზე არსებული საპროცენტო განაკვეთი ინფლაციის ხარჯზე მთლიანად ქრება, გარდა ამისა, პოლიტიკური დესტაბილიზაციის მოლოდინი საბანკო სექტორზე მყისიერად რეაგირებს.

კომერციული ბანკების საკრედიტო პოტენციალის სახსრების წყაროებში ეროვნული ბანკის კრედიტებს განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს. აღნიშნული წყაროების სპეციფიკა მდგომარეობს შემდეგში:

ა) ეროვნული ბანკის კრედიტები არის ემისიის სახსრები, ფულადი მასის მოცულობის რეგულირებისა და საბანკო სისტემის ლიკვიდობის ძირითადი ინსტრუმენტი;

ბ) ეროვნული ბანკის მიერ, რეფინანსირების წესით კომერციული ბანკისათვის გაიცემა კრედიტები.

ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის, კრედიტის გაცემის მიზანია, კომერციული ბანკის საკრედიტო პოტენციალის წყაროების იმ ნაწილის ანაზღაურება, რეფინანსირება, რომელიც ბანკების კომიტენტების ზემოთ მითითებულ კრედიტებშია ამოქმედებული. კომერციული ბანკების მიერ, ეროვნული ბანკების კრედიტების გამოყენების შესაძლებლობა, მეურნეობის განვითარების ამა თუ იმ ეტაპზე, ქვეყნის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკით განისაზღვრება. სებ-ის მონეტარული პოლიტიკის კიდევ ერთი ინსტრუმენტის – მინიმალური სარეზერვო მოთხოვნების საშუალებით ხდება საბანკო სესხებისა და დეპოზიტების დინამიკაზე ზემოქმედება. 2007 წ. მაისში განხორციელდა დარეზერვების წესის ცვლილება. გაუქმდა განსხვავებული სავალდებულო რეზერვების ნორმები და 13%-იანი ერთიანი ნორმა იქნა შემოღებული. აქვე შევნიშნავთ, რომ აგვისტოში საომარი მოქმედებების შედეგად მნიშვნელოვანი ცვლილება მოხდა, 2008 წლის 2 ოქტომბრიდან მინიმალური სარეზერვო მოთხოვნის ნორმა 13%-დან 5%-მდე შემცირდა. ამ ცვლილებამ კომერციულ ბანკებს საშუალება მისცა:

ა) უფრო ეფექტიანად ემართათ ლიკვიდური სახსრები და არ დაეგროვებინათ ნამეტი თანხა საკორესპონდენტო ანგარიშებზე;

ბ) კიდევ ერთი ინსტრუმენტის ამოქმედების – 2007 წლის დეკემბრიდან კომერციულმა ბანკებმა აქტიურად დაიწყეს სებ-ის ერთდღიანი სესხებით სარგებლობა. ერთდღიანი სესხები განკუთვნილია საბანკო სისტემისადმი ლიკვიდობის მისაწოდებლად და საბანკო სტაბილურობის შესანარჩუნებლად. მიუხედავად იმისა, რომ გასულ წლებში მთავარ ამოცანას ფულად-საკრედიტო ინსტრუმენტებით საბანკო სისტემიდან ზედმეტი ლიკვიდობის ამოღება წარმოადგენდა და ამ მიზნისათვის ძირითადად სადეპოზიტო სერთიფიკატები გამოიყენებოდა, ერთდღიანი სესხები უფრო ეფექტიანს ხდიდა სადეპოზიტო სერთიფიკატებით ჭარბი ლიკვიდობის ამოღებას. საჭიროების შემთხვევაში, კომერციულ ბანკებს შეეძლოთ დაევირავებინათ თავიანთ მფლობელობაში არსებული ფასიანი ქაღალდები და მიეღოთ ერთდღიანი სესხი. შესაბამისად, კომერციულ ბანკებს სებ-ის ფასიან ქაღალდებში სახსრების განთავსების მეშვეობით, მოულოდნელი ლიკვიდობის დეფიციტის პრობლემის წარმოქმნისას მისი სწრაფი მოგვარების შესაძლებლობა ჰქონდათ. ეს კიდევ უფრო ზრდიდა სადეპოზიტო სერთიფიკატებით კომერციული ბანკების დაინტერესებას.

2007 წლის 22 აგვისტოს 1224 და 1225, ასევე 2007 წლის 31 დეკემბრის 1346 ბრძანებების «საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს სახაზინო ვალდებულებათა რეპო ოპერაციების შესახებ» და «საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის ერთდღიანი კრედიტების გაცემის შესახებ» დებულებებში შეტანილი იქნა ცვლილებები, რაც ითვალისწინებდა სადეპოზიტო სერთიფიკატებისა და ობლიგაციების გამოყენების პერსპექტივას კრედიტის უზრუნველყოფის საშუალებად.

გლობალური ეკონომიკური რეცესიების პირობებში კომერციული ბანკების ფინანსური რესურსების გასაუმჯობესებლად საჭიროა სახსრების ვადიანი სტრუქტურის ანალიზი, რომე-

ლიც საშუალებას მოგვცემს ჩატარდეს წონასწორობის ანალიზი და ამით შეფასდეს საკრედიტო პოტენციალის სახსრების ვადიანი ტრანსფორმაციის არალიკვიდობის რისკის ხარისხი.

ბოლო პერიოდში ფინანსური მომსახურების სფეროში მიმდინარე გლობალიზაციის პროცესი, რომელიც ფინანსური ტექნოლოგიების სირთულის ზრდის პარალელურად მიმდინარეობს, ბანკების საქმიანობას სულ უფრო მრავალფეროვანს და რთულს ხდის.

საბანკო სისტემის სტაბილურობის უზრუნველყოფის მიზნით კომერციული ბანკების საქმიანობის რეგულირებაში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ბანკების კაპიტალიზაციის დონეს, ბანკების მიერ რისკების მართვისა და დივერსიფიკაციის საკითხებს, კორპორაციული მართვის პრინციპების დანერგვას, შიდა კაპიტალის სისტემების სრულყოფის დაჩქარებას.

საბანკო სისტემის საიმედოობისა და ფინანსური მდგრადობის განმსაზღვრელი პირობების განხილვამ ქვეყნის ეკონომიკის თავისებურებების გათვალისწინებამ, საზღვარგარეთის განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნების დაგროვილი გამოცდილების საფუძველზე) საშუალება მოგვცა დავასკვნათ, რომ ბანკების ფინანსური მდგრადობა, რომელიც კორექტირებულია თავისი საიმედოობის მიხედვით, შეიძლება სხვადასხვანაირი იყოს, ამიტომ იქმნება ობიექტურად მიზანშეწონილობა საიმედოობის განსაზღვრის დროს, რომ შემოღებულ იქნეს „მდგრადობის ხარისხის“ ცნება, ამ ხარისხის სამი ვარიანტით: ა) მდგრადობა უცვლელი სტაბილური პარამეტრების პირობებში; ბ) მდგრადობა ბანკის ოპერაციების მოცულობების შემცირების შემთხვევაში და გ) მდგრადობა ბანკის საქმიანობის მუდმივად მზარდი მასშტაბების შემთხვევაში (აქტივების და რენტაბელობის ზრდა); მეორე, საბანკო სისტემის საიმედოობისა და მდგრადობის უზრუნველყოფა გულისხმობს არა მარტო ამა თუ იმ ბანკის მესაკუთრეთა ინტერესების დაცვას, არამედ ამასთანავე კლიენტებისა და მენაბრეების დაცვას, მთლიანად საზოგადოების ინტერესებიდან გამომდინარე, ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მიდგომის საფუძველზე, ქვეყნის საბანკო სისტემის საქმიანობის სტაბილიზაციისა და განმტკიცების აუცილებლობას; მესამე, საბანკო სისტემის ფინანსური მდგრადობა, როგორც კომერციული ბანკების მნიშვნელოვანი პირობები განხილული უნდა იქნეს არა მხოლოდ „ეკონომიკური წონასწორობის“ შესაფასებლად, არამედ საბაზრო ეკონომიკაში მათი ფუნქციონირების დინამიკაში. ამასთან, ეს დინამიური მდგრადობა მნიშვნელოვანია არა მარტო კონიუნქტურის გაუარესების, საქმიანი აქტივობის დაცემის პირობებში, არამედ ქვეყნის ეკონომიკური აღმავლობის პროცესშიც. რა თქმა უნდა, ყველაზე საუკეთესო მესამე ვარიანტია და თუ მას შევარჩევთ, აუცილებელია კომერციული ბანკის მმართველობამ ბანკის საქმიანობის განვითარების გრძელვადიან, სტრატეგიულ გეგმაში წინასწარ გაითვალისწინოს იგი და პარალელურად მოსალოდნელი თითოეული ვარიანტის პირობებში აუცილებელი რეზერვების შექმნით, მოახდინოს საბანკო სისტემის საიმედოობისა და მდგრადობის უზრუნველყოფა.

ყოველივე ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე, ჩვენი აზრით, ეროვნულმა ბანკმა საბანკო სისტემის საიმედოობისა და მდგრადობის უზრუნველყოფისა და ბანკების გარეთ არსებული ფულადი მასის საბანკო არხებში მოქცევის მიზნით, აუცილებელია: 1. შეიმუშაოს დეპოზიტების დაზღვევის სისტემის მოწყობისა და ფუნქციონირების პრინციპები, და, 2. სრულყოს კომერციული ბანკების მიმართ მინიმალური საზედამხედველო კაპიტალის მოთხოვნების შესრულებისა და მათ მიერ, ღია სავალუტო კრედიტის ლიმიტის დაცვის კონტროლის მექანიზმის მოქმედება. ყოველივე თავის მხრივ, საბოლოო ჯამში საბანკო საქმიანობაში ლიკვიდობის რეგულირებას გააუმჯობესებს.

Providing banks with commercial resources and regulating risks in global recession conditions

Summary

On the modern stage, in financial or economic crisis conditions, for social and economic development of Georgia, one of the important objectives is to study the issues of providing commercial banks with financial resources. And it is also conditioned by the fact that revealing sustainability providing factors in the development of banking system and the ways of introducing them in practice, gives us opportunity to use this system thoroughly as an important basis in order to reach economic stability. We mean to highlight the condition that transformations, in the sphere of banking system sustainability, are discussed as systemic part of the whole economic transformation.

We think that the National Bank, in order to take banking system trustworthiness and money existing out of the banks within bank channels, should work out deposit insurance system organization and functioning principles, and improve minimal controlling capital requirement fulfillment towards banks and open currency credit limit protecting action of control by them.

მზევინარ ნოზაძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ბანკთაშორისი გადახდების ელექტრონული სისტემები

XX-XXI საუკუნეების გასაყარზე მსოფლიომეურნეობრივი კავშირების გლობალიზაციამ და ინტერნაციონალიზაციამ, განვითარებულ და განვითარებად ქვეყნებს შორის ფულადი ნაკადებისა და ინვესტიციების გადაადგილებამ, გლობალური გადახდების მკვეთრმა ზრდამ განაპირობა საერთაშორისო ფინანსური და საგადასახდელო სისტემების როლის გაზრდა.

ნებისმიერ ეკონომიკურ სისტემაში არსებობს გადახდების წარმოების აუცილებლობა, რომელიც გადაკვეთს ქვეყნის ეროვნულ საზღვრებს. შიდა გადახდებისათვის გამოიყენება ოფიციალური საგადასახდელო სისტემები, ანგარიშსწორების ცენტრები და ა.შ. მათგან განსხვავებით, საგადასახდელო სისტემები, რომელიც გამოიყენება საერთაშორისო გადახდებისათვის, ეფუძნება ორმხრივ საკორესპონდენტო ურთიერთობებს. გლობალურ საგადასახდელო სისტემასთან კავშირ-ურთიერთობებისათვის ეროვნულ საგადასახდელო სისტემას მოეთხოვება მაღალი საიმედოობის საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობა.

საბანკო ოპერაციების ადრე მოქმედი სისტემები მოიცავდა: საბანკო ურთიერთობებს და ანგარიშსწორების სისტემებს. მათ შორის განსხვავება მდგომარეობდა იმაში, რომ საბანკო ურთიერთობების სისტემის ჩარჩოებში ხორციელდებოდა მხოლოდ საანგარიშსწორებო დოკუმენტების გადაგზავნა და შენახვა. ანგარიშსწორების სისტემის ფუნქციები უშუალოდ უკავშირდებოდა ანგარიშსწორებაში მონაწილე ბანკებს შორის ურთიერთმოთხოვნებისა და ვალდებულებების განხორციელებას.

ბანკთაშორისი გადახდების თანამედროვე ელექტრონულ სისტემის პირველ ჯგუფს მიეკუთვნება SWIFT-ფინანსური ტელეკომუნიკაციების მსოფლიო ბანკთაშორისი საზოგადოება; მეორეს—FedWire ამერიკის ფედერალური სარეზერვო სისტემის ქსელი, CHIPS ნიუ-იორკის ანგარიშსწორების პალატის საერთაშორისო საგადასახდელო სისტემა, CHAPS ლონდონის ანგარიშსწორების პალატის ავტომატიზებული სისტემა. გარდა ამისა,

ევროკავშირში მოქმედებს ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოების ორი რეგიონალური სისტემა TARGET და EURO I.

FedWire წარმოადგენს სატელეკომუნიკაციო და საკლირინგო სისტემას. მისი დახმარებით აშშ-ის ფინანსურ ორგანიზაციებს შეუძლიათ განახორციელონ ფულადი სახსრებისა და ფასიანი ქაღალდების, აგრეთვე ელექტრონული შეტყობინებების გაგზავნა და მიღება ქვეყნის ფარგლებში. ამ სისტემაში ჩართულია ფედერალური სარეზერვო ბანკი და მისი ყველა განყოფილება, აშშ-ის ხაზინა, აგრეთვე 9 ათასი საკრედიტო ორგანიზაცია როგორც ონ-ლაინ, ასევე ოფ-ლაინ რეჟიმში.

CHIPS წარმოადგენს აშშ-ის ელექტრონულ სისტემას, რომელიც ფუნქციონირებს 1970 წლიდან და მიეკუთვნება საკლირინგო პალატის ნიუ-იორკის ასოციაციას. მან შეცვალა კლირინგის სისტემა, რომელიც ეფუძნებოდა ოპერაციების ხელით შესრულებას. გადახდები, რომელიც ხორციელდება CHIPS-ის მეშვეობით, დაკავშირებულია პირველ რიგში საერთაშორისო ხასიათის ბანკთაშორის ოპერაციებთან და ევროდოლარებით ფასიანი ქაღალდების მიმოქცევასთან. სისტემის მონაწილე ბანკებისათვის მინიმალური კაპიტალი შეადგენს 250 მილიონ დოლარს. მონაწილე ბანკებს აუცილებლად უნდა ჰქონდეთ განყოფილება ნიუ-იორკში, რომელიც აკავშირებს ერთმანეთთან ანგარიშსწორებაში მონაწილე ბანკებს.

CHAPS დიდი ბრიტანეთის კლირინგით ანგარიშსწორების სისტემაა. სისტემის მუშაობას ხელს უწყობს CHAPS-ის კომპანია—Gearing company limited, რომელიც შეიქმნა 1984 წელს. სისტემა ერთმანეთთან აკავშირებს 14 ბანკს, ინგლისის ბანკს და ანგარიშსწორების 400-ზე მეტ მონაწილეს. ბანკები, რომლებიც იღებენ ამ სისტემის მეშვეობით ფულის გადაგზავნაზე შეტყობინებას, ვალდებული არიან გადაურიცხონ სახსრები შესაბამის მხარეს შეტყობინების მიღების დღესვე.

TARGET-ი კლირინგის სისტემაა, რომელიც ახორციელებს ფულის გადაგზავნას ევროში. მისი ძირითადი ამოცანაა უზრუნველყოს ფულადი სახსრების ნაკადების მოძრაობა მთლიანად ევროზონაში, შემდეგი პირობების დაცვით: მინიმალური ფასი, მაღალი საიმედოობა და ოპერაციების განხორციელების მცირე დრო. სისტემა TARGET-ის უნიკალური თავისებურება მდგომარეობს შემდეგში—მისი მომსახურება ხელმისაწვდომია ევროკავშირში შემავალი იმ ქვეყნებისთვისაც, რომლებმაც უარი თქვეს ევროზე და უპირატესობა მიანიჭეს ეროვნულ ვალუტებს. ეს შესაძლებელი გახდა იმის გამო, რომ TARGET-ის სისტემაში მანაწილეობა აუცილებელი იყო ყველა იმ ქვეყნისათვის, სადაც მიმოქცევაში იქნებოდა ევრო.

EURO I წარმოადგენს საგადასახადო სისტემას, განკუთვნილს ევროში ანგარიშსწორებებისა და გადახდებისათვის ევროკავშირის კომერციულ ბანკებს შორის. ის აძლევს თავის მონაწილეებს ფართო შესაძლებლობებს თანამედროვე სატელეკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურის ბაზაზე განახორციელონ საგადასახდლო პროცესები. კლირინგი ხორციელდება ევროპის ცენტრალური ბანკის სპეციალური ანგარიშსწორების ანგარიშების მეშვეობით. სისტემის თითოეული მონაწილის მოთხოვნებისა და ვალდებულებების ანგარიშსწორება წარმოებს კომპიუტერული სისტემის მეშვეობით, რომელსაც მართავს SWIFTI-ის საზოგადოება. მას მომსახურებას უწევს აგრეთვე სატელეკომუნიკაციო სისტემა, რომელიც გვევლინება საპროცესინგო აგენტის როლში.

რაც შეეხება საქართველოს საბანკო სფეროს საგადამხდელო სისტემის ინფრასტრუქტურას, იგი მოიცავს ორ დამოუკიდებელ სემენტს: ა) საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ ორგანიზებულ საგადამხდელო სისტემებს; ბ) კერძო საგადამხდელო სისტემებს. ეროვნული ბანკის მიერ ორგანიზებული საგადამხდელო სისტემები ბანკთაშორის და სხვა სამინისტროებსა და უწყებების (მათ შორის უცხოური კომპანიების) ორგანიზებული ანგარიშსწორების სისტემაა. კერძო (კომერციული) საგადამხდელო სისტემები კომერციული ბანკების შიდასაბანკო საგადამხდელო საანგარიშსწორებო—საკლირინგო საქმიანობაზე სპეციალიზებული საბანკო და არასაბანკო საკრედიტო დაწესებულებების, ბანკთაშორის სავალუტო ბირჟის, ფასიანი ქაღალდების ორგანიზებული ბაზრის და სხვა კომპანიების საგადამხდელო სისტემაა.

აღნიშნულ პროცესებში როგორც უცხოეთის, ასევე საქართველოს საბანკო სისტემის

მიხედვით თვალსაჩინო ადგილს იკავებს ფინანსური ტელეკომუნიკაციების მსოფლიო ბანკთაშორისი საზოგადოება SWIFTI (society for worldwide interbank financial telecommunication). მოცემულ სისტემაში ჩვენი ქვეყანა 1996 წლიდან ჩაერთო და ახლა, თითქმის მასში ყველა მსხვილი ბანკია გაერთიანებული.

სვიფტი (SWIFTI) არის მძლავრი კომპანია, რომელიც საერთაშორისო მასშტაბით ახორციელებს ანგარიშსწორების ოპერაციებს სრულად ავტომატზე მონაცემთა დისტანციური გადაცემის სისტემის მეშვეობით.

(SWIFTI)-ის სისტემაში მონაწილეობა იძლევა საშუალებას სწრაფად დამუშავდეს და გადაეცეს ინფორმაცია ნებისმიერ ბანკს ნებისმიერ ადგილას კომპიუტერული ქსელის მეშვეობით. ინფორმაცია გადაეცემა კოდირებული სიმბოლოებით, რომელიც არის უნიფიცირებული, რაც მნიშვნელოვნად ამარტივებს საბანკო ურთიერთობებს. იგი უზრუნველყოფს ოპერატიული, სანდო, კონფიდენციალური და დაცული ინფორმაციის გაცვლას.

SWIFTI-ი სააქციო საზოგადოებაა. დღეისათვის მის აქციებს მსოფლიოს 90 ქვეყნის დაახლოებით 3500-მდე ბანკი და საფინანსო ორგანიზაცია ფლობს. მისი წევრი შეიძლება გახდეს ნებისმიერი ბანკი, რომელსაც კანონმდებლობით საერთაშორისო ოპერაციების შესრულების უფლება აქვს. ამ სისტემაში, გარდა წევრი-ბანკებისა, ასოცირებული წევრები და ფინანსური ინსტიტუტებიც არიან.

SWIFT-ში გაწევრიანებისათვის გარკვეული პროცედურების გავლა საჭირო. პირველად სისტემაში გაწევრიანების მსურველი ბანკი აფორმებს საჭირო დოკუმენტებს და აგზავნის დირექტორთა საბჭოში. ეს დოკუმენტი შეიცავს ძირითად ინფორმაციას ბანკის, მისი წესდების, ასანაზღაურებელი ხარჯებისა და სხვათა შესახებ. დოკუმენტების განხილვისა და თანხმობის შემთხვევაში, ბანკს პირველი თანხის შეტანისა და ერთი აქციის შეძენის უფლება ეძლევა. აქციის ფასი შეადგენს 10 000 ევროს, ასოცირებული წევრისათვის კი 5000-ს. გარდა ამისა, აუცილებელია ერთი აქციის შესყიდვა, რომლის ღირებულება 14 000 ევროა.

დღეისათვის SWIFT-ის სისტემაში ჩართულია 6,5 ათასზე მეტი ბანკი და 189 ქვეყნის საკრედიტო და საფინანსო ინსტიტუტები. სპეციალისტების შეფასებით, ყოველდღიური გადარიცხვების ჯამური ღირებულება 5 ტრილიონ დოლარს შეადგენს.

მიუხედავად მნიშვნელოვანი უპირატესობებისა, ამ სისტემას გააჩნია რიგი ნაკლოვანებები:

- სისტემა დამოკიდებულია ტექნიკურ პრობლემებზე;
- მსხვილი დანახარჯები.

2009 წელს საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა მუშაობა დაიწყო საბანკო სექტორში ანგარიშების ნორმების სტანდარტიზაციისათვის. არსებული მდგომარეობის შესწავლის შემდეგ სებ-მა მოქმედ კომერციულ ბანკებთან ერთად, საქართველოს ბანკების ასოციაციის მხარდაჭერით, გადაწყვიტა ერთიანი საერთაშორისო საბანკო ანგარიშების ნომრების (IBAN) შემოღება. აღნიშნულის თაობაზე საქართველოს ეროვნულ ბანკსა და კომერციულ ბანკებს შორის გაფორმდა მემორანდუმი, რომლის თანახმად 2010 წლის მაისიდან მხარეები შესაბამის საბანკო ანგარიშებს გახსნიან IBAN-ის ფორმატში.

საბანკო ანგარიშების ნომრების IBAN სტანდარტი შეიმუშავა „საბანკო სტანდარტების ევროპის კომიტეტმა“, ხოლო მოგვიანებით, აღიარებული იქნა საერთაშორისო სტანდარტების ორგანიზაციის ISO 13616:1997-ის მიერ, ამჟამად რეგულირდება ISO 13616:2007 სტანდარტის შესაბამისად. ISO 13616:2007-ის მიხედვით IBAN ანგარიშების ფორმატების რეგისტრაციას აწარმოებს საერთაშორისო ბანკთაშორისი ფინანსური ტელეკომუნიკაციების საზოგადოება (SWIFTI), რომელიც არეგისტრირებს სახელმწიფოების მიხედვით ანგარიშების ნომრების ფორმატებს. სარეგისტრაციო მოთხოვნების მიხედვით, IBAN ფორმატის რეგისტრაციის ფორმა შესაძლებელია წარადგინოს შესაბამისი ქვეყნის ცენტრალურმა ბანკმა, ან ეროვნული სტანდარტიზაციის დაწესებულებებმა.

სებ-მა მოთხოვნების შესაბამისად უზრუნველყო IBAN ფორმატის სარეგისტრაციო ფორმის მიხედვით საერთაშორისო ბანკთაშორისი ფინანსური ტელეკომუნიკაციების

სისტემაში (SWIFTI) წარდგენა. შემუშავებული ფორმატის მიხედვით IBAN ანგარიშები საქართველოს მასშტაბით წარმოდგენილია 22 სიმბოლოთი. IBAN-ის ანგარიშის ნომერი გამოიყენება ქვეყნის შიგნით და ქვეყნის გარეთ გადარიცხვების დროს.

2011 წლის 3 მაისიდან საქართველოს საბანკო სისტემა IBAN-ს მიუერთდა. IBAN ანგარიშის ნომრის მისაღებად საკმარისია კომერციულ ბანკში ანგარიშის გახსნა, ან უკვე გახსნილი ანგარიშისათვის IBAN ანგარიშის ნომრის მოთხოვნა. IBAN ანგარიშების ფორმატი 22 სიმბოლოსაგან შედგება, რომელიც მოიცავს ქვეყნის კოდს, საკონტროლო გასაღებს, ბანკის კოდს და 16 სიმბოლოსაგან შემდგარ ანგარიშის ნომერს.

საბანკო ანგარიშების IBAN ფორმატით გამოყენების თაობაზე ურთიერთშეთანხმების მემორანდუმი საქართველოს ეროვნულ ბანკსა და მოქმედ კომერციულ ბანკებს შორის 2010 წლის 4 თებერვალს გაფორმდა.

IBAN ანგარიშის ნომრის მისაღებად საკმარისია კომერციულ ბანკში გახსნილი ანგარიში, ან უკვე გახსნილი ანგარიშისათვის IBAN ანგარიშის ნომერი.

საქართველოს საბანკო სექტორში IBAN ანგარიშების გამოყენება რიგ შემთხვევებში შეამცირებს უცხო ქვეყნიდან თანხის გადმორიცხვის საკომისიოს, ასევე მცირდება რისკები–მინიმუმამდეა დაყვანილი ანგარიშების შეცდომით მითითების ალბათობა. 2011 წლის 3 მაისიდან საქართველოს საბანკო სისტემა IBAN-ს მიუერთდა. IBAN-ის ანგარიშების ნომრები გამოიყენება 48 სახელმწიფოში საქართველოს ჩათვლით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბერიძე რ. საბანკო მენეჯმენტი. გამომც. უნივერსალი, თბ; 2009;
2. ჯოლია გ. საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები. თბ; 2008;
3. www.nbg.ge;
4. www.worldbank.org;
5. www.banker.ru.

Mzevinar Nozadze

Georgia Technical University

Associated Professor, Academic Doctor of Economics

Electronic Systems of Interbank Payment

Summary

Globalization and internationalization of world industrial links, movement of currency streams and investments between developed and developing nations and drastic increase of international payments conditioned the increased role of international financial and payment systems.

Payment systems applied in international payments are based on bilateral corresponding relations between banks.

SWIFT – international financial telecommunication system belongs to the first group, FedWire – American Federal Reserve System; CHIPS – international payment system of New York Reimbursement Chamber; CHAPS–Automatized system of London Chamber of Reimbursement belong to the second Group.

SWIFT occupies noticeable place in the mentioned processes according to foreign and Georgian banking systems. Our country was included in the given system in 1996 and now almost all major Georgian banks are involved in it. In 2009 the Georgian National Bank (GNB) began conducting activities for standartisation of account norms within the banking system. In accordance with requirements the GNB ensured submission of IBAN format registration forms to SWIFT. From May 3, 2011 Georgian banking system joined IBAN. IBAN account numbers are being used in 48 nations

including Georgia.

Гелашвили М.Р.

Ассоциированный профессор Сухумского
Государственного университета. Заместитель декана факультета экономики и бизнеса.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГРУЗИИ

На современном этапе развития экономики весьма актуален вопрос правильной разработки и реализации инвестиционной макроэкономической политики. Усиление инвестиционной деятельности, теоретические и методологические проблемы повышения ее эффективности приобретают особую остроту. Реструктуризация экономики и изменение форм собственности, широкие преобразования в системе экономических отношений кардинально меняют механизм решения вышеуказанных проблем как на макро-, так и на микроуровне, что в свою очередь обуславливает необходимость нового подхода к управлению инвестиционными процессами, определению их влияния на экономическую и социальную эффективность, к прогнозированию и стимулированию этих процессов.

Для повышения эффективности инвестиционной политики странам необходимо обеспечить рациональное распределение инвестиций по отраслям национальной экономики исходя из экономических приоритетов, целенаправленности инвестиционного цикла, повышения активности инвестиционных процессов, усиления связи инвестиционных и инновационных процессов и т. д. Возможности повышения эффективности экономики в Грузии пока невелики, но они увеличиваются в основном за счет иностранного капитала, поэтому вопрос эффективного использования этих средств особо актуален. К сожалению, на сегодняшний день инвестиционные процессы в отдельных сферах национальной экономики протекают очень хаотично.

Исходя из специфики развития страны, принципиально важно определить место и роль инвестиционной активности в условиях рыночного механизма регулирования. Актуален вопрос изучения инвестиционной активности как фактора экономического роста, ускорения научно-технического прогресса. Одним из ключевых вопросов реформы, проводимой в стране, является определение макроэкономической эффективности инвестиционной активности. От нее зависит решение многих проблем – от разработки стратегии экономического и социального развития страны, до социально-экономического развития и повышения эффективности работ первичных звеньев экономики: предприятий, фирм, ассоциаций.

В условиях рыночных отношений проблемы дальнейшего развития экономики должны связываться с повышением уровня жизни населения, их занятости, а также с решением ряда других социально-экономических проблем. При нынешних ограниченных ресурсных возможностях достижение высокого уровня развития производительных сил зависит от того, насколько быстро включаются в хозяйственный оборот новые факторы. Предпочтение при этом отдается инвестиционной активности. Реформы показали, что экономическая политика страны должна учитывать общенациональные и внешнеэкономические характеристики развития, тенденции, закономерности экономического роста, использования инвестиционного потенциала исходя из объективных условий государства. На нынешнем этапе развития экономики очевидно следует более решительно трансформировать традиционно сложившуюся схему финансового обеспечения инвестиционного проекта, которая базировалась: на бюджете, на собственных средствах в виде амортизации и прибыли, а также на заемных средствах. В этих условиях необходимо привлекать иностранные инвестиции.

Инвестиции, как и все экономические ресурсы ограничены. Поэтому как для любой экономической системы, так и для всех хозяйственных субъектов особое значение имеет удовлетворение потребности в инвестиционных ресурсах.

В настоящее время для национальной экономики Грузии объективно необходимыми являются иностранные инвестиции. Их нужно рассматривать как возможность ускорения научно-технического прогресса, расширения и модернизации производственного аппарата, внедрения современных методов совершенствования организации производства, подготовки высококвалифицированных кадров.

Вместе с тем нельзя не разделить опасения тех лиц, которые считают что неконтролируемое, неорганизованное привлечение иностранных средств создает определенную опасность для национальной экономики.

В период перехода к рыночной экономике, по нашему мнению, необходимо государственное регулирование инвестиционных процессов на макроуровне. Правительство должно заботиться о создании здорового инвестиционного климата в стране.

Инвестиционная деятельность в Грузии регулируется как общим государственным законодательством, так и системой специальных нормативных актов.

Принципиальное значение имеют такие законы, как Конституция Грузии, Гражданский и Налоговый кодексы, законы об акционерных обществах, о собственности, о приватизации, о внешнеэкономической деятельности, о тарифном контроле и валютном регулировании и др.

В нашей стране также приняты специальные законы, постановления, нормативные акты, которые регулируют непосредственно инвестиционный процесс. К ним следует отнести Закон «О государственной поддержке инвестиций» от 30.06.2006 года. Данный закон определяет правовые, экономические и социальные условия инвестиционной деятельности; объекты и субъекты инвестиционной деятельности, защиту прав, интересов и имущества субъектов инвестиционной деятельности вне зависимости от формы собственности. Государственную поддержку инвестиции и инвестиционной деятельности оказывает Национальное инвестиционное агентство. Оно является представителем государства в отношениях с инвесторами.

Суть создания агентства направлена на повышение роли государственной инвестиционной и структурной политики, стимулирование процесса привлечения иностранных инвестиций, создание благоприятного инвестиционного климата и дальнейшего развития инициативы частных инвесторов по реализации высокоэффективных инвестиционных проектов.

В целом, государственное регулирование осуществляется:

- В соответствии с государственными инвестиционными программами;
- Введением системы налогов с дифференцированием налоговых ставок и льгот;
- Предоставлением финансовой помощи и различных льгот на развитие отдельных территорий и регионов страны;
- Проведением финансовой и кредитной политики, политики ценообразования;
- Контролем за соблюдением государственных норм и стандартов и др.

За последние годы правительство Грузии делает довольно внушительные шаги для улучшения бизнес среды в стране. В 2005 году был принят новый налоговый кодекс, что позволило резко сократить количество налогов, которым облагались как бизнес, так и отдельные индивиды; с помощью нового налогового кодекса сократились категории и тарифные ставки экспорт-импорта, что естественно способствует развитию торговли. Широко применяется данная практика либерализации при лицензировании, выдачи разрешений и в сферах трудового регулирования. На сегодняшний день в сфере торговли и трудового регулирования в мировом масштабе Грузия имеет довольно либеральную законодательную базу.

Судя по проведенным инвестиционным масштабам за последний период, можно предполагать, что Грузия для инвесторов является всё больше привлекательным. В структуре отраслевого инвестирования доминирует сфера обслуживания. Для правильного определения инвестиционного потенциала и разработки адекватной политики для привлечения большего количества капитала, очень важным является анализ мотивации тех компаний, которые инвестируют свой капитал в страну, т. е. должны изучить основы прямых иностранных

инвестиции. Например, нужно отметить, что начиная с 2003 года большая часть капитала инвестировалась в нефтепровод – Баку-Тбилиси-Джейхан, позднее в строительстве Юго – Закавказского газопровода. В 2005 году удельный вес международных консорциумов в инвестиционные потоки в страну составил – 75%-ов, в 2006 году – 60%, а в 2007 году – 50%. За 2000-2007 годы удельный вес в прямые иностранные инвестиции различные страны имеют следующую последовательность:

Таблица 1.

Удельный вес в прямые иностранные инвестиции (2000-2009 гг)

страны	Объем (млн. дол.)	уделеный весь %
США	319	22
Объединенное королевство	298	20
Азербайджан	172	12
Нидерланды	146	10
Турция	140	9
Острова Вирджиний	62	4

После серьезного инвестиционного спада (военная ситуация 2008 года), с 2009 года основные инвестиционные потоки направлены в недвижимость (строительство гостиниц), в добывающую промышленность, в сетевую индустрию. За 2009 год объем иностранных инвестиции составил 1 миллиард 563 миллион долларов. Также нужно отметить, что значительный объем инвестиций приходит за счет осуществления приватизации. А как известно приватизационные потоки имеют одноразовый эффект, если не последует за ними инвестиционная активность.

Инвестиционная активность определяет темпы и динамику инвестиционной деятельности и зависит от экономических, политических и социальных процессов, протекающих в стране. При помощи этой экономической категории можно судить как об инвестиционном климате страны в целом, так и об условиях инвестирования.

В условиях рыночной экономики основное требование инвестиционной политики заключается в обеспечении связи всех интересов участников инвестиционного проекта с рыночными условиями с учетом потребительского спроса. Для этого, кроме государственных инвестиций, нужно использовать и все остальные формы финансирования.

Для привлечения международного капитала в обязательном порядке необходимо:

- Создать в стране политически и экономически стабильный инвестиционный климат, чего нужно достичь за счет устранения политической нестабильности, экономического кризиса, коррупции, бюрократизма и т. д.

- Привести в соответствие с мировыми стандартами юридические и законодательные акты процесса инвестирования; создать прочную законодательную базу, которая обеспечит определенные гарантии и стимулы привлечения международного капитала. В улучшении инвестиционного климата большую роль играет частое изменение «правил игры», чем отсутствие каких-либо льгот;

- Привести в соответствие банковскую и денежно-кредитную систему, осуществить концентрацию банковского дела, большое значение при этом имеет создание инвестиционных фондов, сети лизинговых компаний. Для приведения инвестиционных потребностей в соответствие с конкретной социально-экономической ситуацией надо внести либо высокий налоговый тариф, либо, наоборот – низкий, либо установить дифференцированный налог с инвестиции, либо определить условия освобождения от его уплаты.

Литература:

1. Гелашвили М. Р. «Макроэкономическая эффективность инвестиции». Тб., 2006.
2. Squire I. Tak H. G. "Economic Analysis of project". World Bank, Baltimor, London. 2001.
3. Сборник статистических данных. Тб., 2009.

Gelashvili Madona

Associate Professor of Sokhumi State University,
Doctor of Economics,
Deputy Dean of Faculty of Economics and Business

State Regulation of Investment Activities

Summary

At the modern stage of reformation of economic relations working out and realization of proper investment policy is actual. For the purpose of rising of effectively of the investment policy it is needed: rational division of investments according to the branches, sectors, economy priorities, holding proper investment cycle, raising investment activities, also interconnection of investment and innovative processes and etc. In this sphere, abilities of economic effectiveness are little by now, but they are growing, especially at the expense of attracting the foreign capital. Investments as other economic resources are limited. That's why satisfaction of economic demands is one of the most difficult problem to be solved for any economic system, all the economic subjects. From this point of view it is very important to discuss the state regulation questions of investment activities and formation of uninterrupted investment climate and its support.

Investment activity determines tempos and dynamics of investment activities and it depends on the economic, political and social processes taking place in the country and by which we can discuss as the investment climate as the conditions of investing in the country.

დარეჯან მესხიშვილი

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

საქართველოს საგადასახადო სისტემა ეკონომიკის გლობალიზაციის პირობებში

ქვეყნის საგადასახადო სისტემა, საგადასახადო პოლიტიკის ნაწილია, საგადასახადო პოლიტიკა კი – ფინანსური პოლიტიკისა. ასე რომ, ქვეყნის საგადასახადო პოლიტიკა ფინანსური პოლიტიკის შესაბამისია. როგორც ფინანსურ პოლიტიკას, ისე საგადასახადო პოლიტიკას, საფუძვლად უდევს ქვეყნის ეკონომიკისა და სოციალური სფეროს განვითარების სტრატეგიული მიმართულებები და მიზნები. ანუ, ჯერ მუშავდება ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმა და ამის შემდეგ საგადასახადო პოლიტიკა.

იმის დასადგენად, თუ რამდენად ჰარმონიზებულია საქართველო მსოფლიო საგადასახადო პოლიტიკასთან და რამდენად შეუწყობს იგი ხელს საქართველოში მსოფლიო ეკონომიკური წესრიგის დამყარებას, მეტად აქტუალურია საქართველოს დღევანდელი საგადასახადო სისტემის შესწავლა და მისი მომავლის განსაზღვრა.

ქვეყნის საგადასახადო სისტემის ძირითადი ბირთვი გადასახადებია. საგადასახადო სისტემის ყველა დანარჩენი ელემენტი – გადასახადის წყარო, გადასახადის ობიექტი, გადასახადის სუბიექტი, საგადასახადო სარგო, გადასახადის განაკვეთი და სხვ. – მიმართულია ერთი მიზნისკენ, რომ ქვეყნის ბიუჯეტში გადასახადები შევიდეს იმ მოცულობით, რაც ქვეყანას სჭირდება და თანაც დროულად.

გადასახადები წარმოადგენს ფიზიკური და იურიდიული პირების მიერ სავალდებულო გადასახდელებს, რომლებსაც ისინი იხდიან ბიუჯეტში. დიდი ქართველი ფინანსისტი ვ. ჩანტლაძე წერდა: „გადასახადი, უპირველეს ყოვლისა არის განაწილებისა და გადანაწილების გზით მიღებული შემოსავლისა და სიმდიდრის წილი, რომელიც სახელმწიფო ხელისუფლების

გარკვეულ მოთხოვნილებებს აკმაყოფილებს [1]. ეს მოთხოვნილებებია: სახელმწიფო სტრუქტურების შენახვა, თავდაცვის გაძლიერება, ინფრასტრუქტურის ობიექტების (გზები, ხიდები, ტყე-პარკები და ა.შ.) შექმნა-შენახვა, სოციალური უზრუნველყოფის ხარჯების გაწევა და ა.შ. და ცხადია, რომ ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმაში ამ მიმართულებით რაც უფრო მეტი ღონისძიებები დაიგეგმება, მით მეტი იქნება გათვალისწინებული ბიუჯეტში მათ დასაფინანსებლად საჭირო ხარჯები და, შესაბამისად, გაიზრდება გადასახადები. ისიც ცხადია, რომ, თუ გვინდა ქვეყანა განვითარდეს და გაძლიერდეს, ამ ღონისძიებების წრეც, მასშტაბიც და, შესაბამისად, დაფინანსების მოცულობაც გაიზრდება. ეს გამოიწვევს გადასახადების გაზრდასაც.

საგადასახადო სისტემაზე ეფუძნება მთელ რიგ პრინციპებს. იმის მიუხედავად, რომ ამ სფეროში მომუშავე მეცნიერები და პრაქტიკოსები ამ პრინციპების რაოდენობისა და სახეების შესახებ ცალსახა აზრისა არ არიან, მათ შორის მაინც ფიგურირებს ხუთი პრინციპი: სამართლიანობა (თანასწორობა), სარგებლიანობა, ეფექტიანობა, სიმარტივე და განსაზღვრულობა. ამ პრინციპებს აღიარებდა ადამ სმიტი [2] და ამ პრინციპებს აღიარებენ თანამედროვე მეცნიერებიც – დ. ჩერნიცი [3], ლ. იაკობსონი [4], რ. კაკულია [5] და სხვ. ეს ნიშნავს, რომ ნებისმიერი ქვეყნის, და მათ შორის საქართველოს, საგადასახადო სისტემა ისე უნდა იყოს აგებული, რომ იცავდეს ამ პრინციპებს. ცნობილია, რომ საზღვარგარეთის მაღალგანვითარებული ქვეყნების საგადასახადო სისტემებიც ამ პრინციპებზეა აგებული. სხვა შემთხვევაში ისინი განვითარების ამ დონეს ვერ მიაღწევდნენ. რაც შეეხება საქართველოს საგადასახადო სისტემას, ცხადია საქართველოს საგადასახადო კოდექსიც აღიარებს ამ პრინციპებს, მაგრამ თეორიული აღიარება ერთია და პრაქტიკული სხვა.

პირველი – საგადასახადო კოდექსი საქართველოს პარლამენტმა 1997 წელს მიიღო. ქვეყნის განვითარებისთვის ურთულეს და უმნიშვნელოვანეს ეტაპზე, რამაც უზარმაზარი როლი შეასრულა საქართველოს როგორც ეკონომიკურ, ასევე პოლიტიკურ ცხოვრებაში. თუნდაც ის რას ნიშნავს, რომ მან ერთად მოუყარა თავი საგადასახადო სისტემის აქამდე სხვადასხვა საკანონმდებლო აქტებში გაბნეულ ცალკეულ ნაწილებს, მაგრამ მას ჰქონდა სერიოზული ნაკლოვანებები, რომელთა „გამოსწორება“ 1997-2003 წლებში გამოცემული 70-ზე მეტი საკანონმდებლო ცვლილებით განხორციელდა, თუმცა ამ ცვლილებებმა ისე შეცვალა და დაამახინჯა აღნიშნული კოდექსი, რომ თუკი რაიმე იყო მისაღები მისი პირველი ვარიანტიდან, ისიც კი აღარ დარჩა.

ყოველივე ამან განაპირობა ის, რომ იმ საგადასახადო კოდექსს, რომელიც არც სამართლიანი იყო, არც მარტივი და არც განსაზღვრული, კრიტიკა არ დაჰკლებია. კოდექსის არალიბერალურობის გამო ბიზნესმენებიც უკმაყოფილებას გამოთქვამდნენ. ამის შემდეგ, ახალმა მთავრობამ 2004 წელს დიდი ზარ-ზეიმით მიიღო ვითომდა ყველაზე ლიბერალური საგადასახადო კოდექსი. დღევანდლამდე ამ კოდექსშიც 70-ზე მეტი ცვლილება განხორციელდა, ამასთან არსებულ ფინანსთა სამინისტროს დადგენილებებს ხომ თვლა არა აქვს. სხვა ქვეყნების საგადასახადო კოდექსებიდან განსხვავებით საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მოცულობა ნორმალურია, განაკვეთების მიხედვით ის ლიბერალური კოდექსია და ამ მხრივ საქართველოს პრობლემა არა აქვს, მაგრამ ნორმატიული აქტების მოცულობის მიხედვით (რომელიც თურმე ორი საკმაოდ მძიმე ტომია) საქართველო მსოფლიოს ერთ-ერთ ჩამორჩენილ ქვეყანასაც კი უსწრებს. ჩვენი აზრით, საგადასახადო სფეროში ჩვენი ჩამორჩენილობა არ შეიძლება ნორმატიული აქტებისა და კოდექსის მოცულობით შევაფასოთ, რადგან თვით დიდი ბრიტანეთის საგადასახადო კანონმდებლობა 10 ტომია და 9521 გვერდისაგან შედგება. ეს ის ქვეყანაა, რომელიც დაბეგვრის მეცნიერული თეორიის სამშობლოდ ითვლება. მთავარია ამ ტომებში გადამხდელისთვის საინტერესო მუხლები რამდენად ნათლად, არაორაზროვნად და ბიზნესის განვითარებისთვის ხელშემწყობად არის წარმოდგენილი.

ექსპერტთა ნაწილი, ასევე უზრალო გადამხდელებიც კი ადვილად ამჩნევენ, რომ მოქმედ საგადასახადო კოდექსში უამრავი ბუნდოვანი მუხლია ჩადებული, რომლებსაც შემოსავლების სამსახურის თანამშრომლები საკუთარი ინტერპრეტაციით კითხულობენ. ეს არცაა გასაკვირი,

რადგან საგადასახადო ინსპექტორები ფისკალური აგენტები არიან და ისინი ცდილობენ, ბიუჯეტის სასარგებლოდ გაატარონ ღონისძიებები. ამიტომ მათი დამოკიდებულება სუბიექტურია და როცა კოდექსი ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევა, ისინი სწორედ ასე იქცევიან. რადგან მათი დამკვეთი სახელმწიფოა, დავალება ისე უნდა შესრულდეს, რომ დამკვეთი კმაყოფილი დარჩეს. ამ დროს კი ბიზნესი ზარალდება.

ამრიგად, იმის გამო, რომ საქართველოს საგადასახადო კოდექსში არ არის დაცული სიმარტივისა და ცალსახად განსაზღვრულობის პრინციპები, ეს იწვევს მეწარმეობის (ბიზნესის) შეზღუდვას. მეწარმეობის განვითარების სტიმულირება კი საგადასახადო კოდექსის ერთ-ერთი ძირითადი ფუნქციაა (ფისკალური და ბაზრის დაცვის ფუნქციებთან ერთად).

2004 წლის საგადასახადო კოდექსის მიღებით საქართველოში მოქმედი 21 გადასახადი 6-მდე შემცირდა, მაგრამ დარჩა ფარული გადასახადები. **Price water house Coopers** -ისა და მსოფლიო ბანკის მიერ მომზადებული ანგარიშით – **Paying Taxes 2009**, რომელიც ყვავილების ქოთნების წარმოება-გაყიდვის დაბეგვრის ანალიზის შედეგად დაიწერა, აღმოჩნდა, რომ ასეთი საწარმო საქართველოში ექვსი კი არა ოცდაათი სახის გადასახადს იხდის, გადასახადის მოცულობა კი კომერციული მოგების 38,6%-ია. გადასახადების გასაფორმებლად და გადასახდელად მათ წელიწადში 387 საათი, ანუ 48 სამუშაო დღე ეხარჯებათ [6], ისმის კითხვა: როგორაა ჩვენი საგადასახადო კოდექსი ლიბერალური, როცა ჩვენი გადამხდელები 30 სახის გადასახადს იხდიან და ამაზე წელიწადში 387 სთ-ს ხარჯავენ, ჩამორჩენილი მაროკოს გადამხდელები კი 28 სახის გადასახადს იხდიან და 385 სთ-ს ხარჯავენ, ერთობლივი გადასახადის განაკვეთი კი თუ ჩვენთან 38,6%-ია, მაროკოში – 40,7%-ს შეადგენს [7]. ამ დროს მაროკოს საგადასახადო მოდელი ითვლება მკაცრ მოდელად, საქართველოსი კი – ლიბერალურად. და ეს ხდება იმიტომ, რომ ოფიციალურად საქართველოში მხოლოდ და მხოლოდ 6 გადასახადია დაწესებული, რაც სრულიადაც არ ზღუდავს საქართველოს ხელისუფლებას საგადასახადო კანონის „გაუგებარი ადმინისტრაციული ნაწილით“ ახდევინოს მეწარმეებს უფრო მეტი ფული, ვიდრე ისინი ამას მაღალი გადასახადების შემთხვევაში გადაიხდიდნენ. ასე რომ, საქართველოში ამჟამად მოქმედი საგადასახადო კოდექსი არც მარტივია და არც განსაზღვრული.

რაც შეეხება საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მიერ გადასახადის სამართლიანობისა (თანასწორობისა) და სარგებლიანობის პრინციპების დაცვას, ამის შესახებ სარგებლიანობის პრინციპი გვამცნობს, რომ ადამიანები გადასახადს იმ სარგებლისთვის უნდა იხდიდნენ, რომელიც მათ მიიღეს სახელმწიფო სტრუქტურების მომსახურებიდან. ეს იმას ნიშნავს, რომ ის ადამიანები, ვინც სახელმწიფოსაგან მეტ სარგებელს იღებენ, მეტ გადასახადსაც უნდა იხდიდნენ. ცხადია, მანამ, სანამ იარსებებს სახელმწიფო, რომელიც ქმნის საზოგადოებრივ სიკეთეს და ამით ემსახურება მთელ თავის ხალხს, ეს პრინციპიც იარსებებს. მაგრამ ეს პრინციპი მარტო თეორიულად კი არ არსებობდეს, არამედ პრაქტიკულადაც უნდა ხორციელდებოდეს. საქართველოში ეს პრინციპი მხოლოდ თეორიულ დონეზეა დეკლარირებული, პრაქტიკულად კი გადასახადის გადამხდელები არ არიან დაყოფილი დიდ და მცირე გადასახადის გადამხდელებად. ჩვენი აზრით, შემოღებული უნდა იქნეს საშემოსავლო დეკლარაციები, რომელსაც შეავსებს საქართველოს ყველა ოჯახი, შემდეგ ამ დეკლარაციების მიხედვით უნდა მოხდეს ოჯახების შემოსავლების რანჟირება მდიდარ, საშუალო და ღარიბ ოჯახებად (ეს უნდა გაკეთდეს ქალაქებისა და სოფლების ჭრილში). ცხადია, მოსახლეობის მდიდარი ნაწილი სახელმწიფოსაგან მეტ სიკეთეს იღებს, საშუალო და ღარიბ მოსახლეობასთან შედარებით.

სარგებლიანობის პრინციპი უკავშირდება სამართლიანობის პრინციპს. სამართლიანობის პრინციპის არსი ისაა, რომ გადასახადის გადამხდელი დაიბეგროს მისი ეკონომიკური შესაძლებლობების მიხედვით. სამართლიანობის პრინციპი განიხილება ჰორიზონტალური და ვერტიკალური ჭრილით. ჰორიზონტალური სამართლიანობა საქართველოს საგადასახადო კოდექსით დაცულია, ანუ ყველა ერთნაირი გადახდისუნარიანი გადამხდელი ერთნაირი მოცულობის გადასახადს იხდის, მაგრამ არ არის დაცული ვერტიკალური სამართლიანობის

პრინციპი. ეს იმას ნიშნავს, რომ იმ გადამხდელებმა, რომლებსაც მეტი გადასახადის გადახდა შეუძლიათ (იმიტომ რომ მეტი აქვთ შემოსავლები), მეტიც უნდა გადაიხადონ ქვეყნის ბიუჯეტში.

ასეა საზღვარგარეთის მაღალ განვითარებულ ქვეყნებში და ასე უნდა იყოს ჩვენთანაც. ამისათვის როგორც ფიზიკურ პირთა საშემოსავლო გადასახადი, ისე კორპორაციების მოგების გადასახადი უნდა გაეზარდოს პროგრესული, ანუ გადასახადის გადამხდელს შემოსავლების ზრდასთან ერთად გავუზარდოს გადასახადის განაკვეთებიც, რომელიც საქართველოში ამჟამად ყველასთვის ერთნაირია.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ საქართველოში მოქმედ წინა საგადასახადო კოდექსში ფიზიკურ პირთა საშემოსავლო გადასახადი პროგრესული სქემით იყო აგებული - 200 ლარამდე იხდიდნენ დასაბეგრი შემოსავლის 12%-ს, ანუ 24 ლარს, 201-დან 350 ლარამდე - 24 ლარს და პლუს 200 ლარს ზევით შემოსავლის 15%-ს და ა.შ. ჩვენი აზრით, რომ ის სქემა უფრო სამართლიანიც იყო, მისაღებიც და, რაც მთავარია, ჯდება იმ ჩარჩოში, რაც მსოფლიოშია მიღებული.

ასეთივე აზრის ვართ მოგების გადასახადზე. მოგების გადასახადს იხდიან ფირმები. საქართველოში მისი განაკვეთი ჯერჯერობით ყველასთვის 15%-ია. მნიშვნელობა არა აქვს ფირმის სიდიდეს - მსხვილი ფირმა იგი, საშუალო, თუ მცირე. მართალია, ფირმის ზომა საქართველოში მოგების სიდიდით კი არ განისაზღვრება, არამედ ბრუნვის მოცულობით და დასაქმებულთა რაოდენობით, მაგრამ დიდ ბრუნვას სხვა თანაბარ პირობებში (ერთნაირი მენეჯმენტი, ერთნაირი ინფრასტრუქტურა, ერთნაირი ბაზრები და კონკურენცია და ა.შ.) უფრო მეტი მოგებაც მოაქვს, ვიდრე მცირეს. ამიტომ, მოგების გადასახადის ერთნაირი განაკვეთის შემთხვევაში ზარალდებიან მცირე და საშუალო ფირმები. მცირე სექტორის განვითარების გარეშე კი ვერც სიღარიბეს შევამცირებთ და ვერც ქვეყანას გავამდიერებთ. თუ ფირმების მოგების გადასახადის რანჟირებას ისევე მოვახდენთ, როგორც ეს საზღვარგარეთ ხდება, ანუ პროგრესული შკალით, მაშინ მსხვილ, ძლიერ ე.ი. მდიდარ ფირმებს უფრო მაღალი განაკვეთი უნდა დაუწესოს, საშუალო ფირმებს - საშუალო სიდიდის განაკვეთი, ხოლო მცირე (სუსტ) ფირმებს - დაბალი განაკვეთი.

ამ რეკომენდაციით, რა თქმა უნდა, არ ვაპირებთ მსხვილი ფირმების, ანუ მდიდრების „დაჩაგვრას“, ჩვენი რეკომენდაციის შორს გამიზნული შედეგი იქნება საგადასახადო ბაზრის გაფართოება, რასაც გამოიწვევს მცირე და საშუალო მეწარმეებისთვის გადასახადების საერთო აბსოლუტური მოცულობა ანუ არც ბიუჯეტი დაზარალდება და არც მდიდრები „დაიჩაგრებიან“, ღარიბები კი - გამოძლიერდებიან და გამდიდრდებიან.

საქართველოს საგადასახადო პოლიტიკის ეს მოდელი გარკვეულწილად მიუახლოვდება დასავლეთის მოდელს და მოხდება მასთან ჰარმონიზაცია. თუმცა, ჩვენ არც ვფიქრობთ და არც მოვუწოდებთ ვინმეს ამ სფეროში უცხოური გამოცდილების პირდაპირ გადმოტანას. საქართველოს საგადასახადო პოლიტიკა უნდა დაეფუძნოს ადგილობრივ პირობებს და მიმართული იყოს ფართო საგადასახადო ბაზისა და დაბალი განაკვეთების მქონე სისტემის ჩამოყალიბებისაკენ, რადგან ასეთი სისტემა ქვეყანას საშუალებას მისცემს გააუმჯობესოს კონტროლი საკუთარი და უცხოური კაპიტალის განაწილებაზე და დაიცვას თავისი საგადასახადო ბაზა.

2010 წლის 17 სექტემბერს საქართველოს პარლამენტმა დაამტკიცა ახალი „საგადასახადო კოდექსი“, რომელიც ძალაში შევიდა 2011 წლის 1 იანვრიდან. ამ კოდექსის მიღებისას ყველა ერთნაირად აღნიშნავდა, რომ იქნებოდა გამარტივებული, არაორაზროვანი, მკაცრად განსაზღვრული და გაწერილი საგადასახადო პოლიტიკა, თუმცა სულ საპირისპირო აღმოჩნდა. ახალ საგადასახადო კოდექსში კანონმდებლების მთელი აქცენტი გადატანილია მთავრობის, ფინანსთა სამინისტროს, შემოსავლების სამსახურისა და სხვა დარგობრივი უწყებების მიერ შემუშავებულ „შესამუშავებელ ინსტრუქციებსა და მეთოდურ მითითებებზე“. ეს კი ყველას მოეხსენება რა მდგომარეობასაც შექმნის. ამასთან მიგვაჩნია ხშირი ცვლილებები და დამატებები არაა გამართლებული „საგადასახადო კოდექსში“, მაგრამ აუცილებელია გაგრძელდეს

საგადასახადო კანონმდებლობის შემდგომი სრულყოფა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ვ. ჩანტლაძე. ფინანსური მეცნიერების საფუძვლები. თბ., 1995, გვ. 82;
2. А. Смит. Исследование о природе и причина богатство народов. СОЦЭКТИЗ, М. 1935, с.185;
3. Д. Черник. Налоги Рыночной Экономии. 1997, с.34-37;
4. Л. Якобсон. Экономика общественного сектора, Основы теории государственных. Финансов. М. 1996, с. 129;
5. რ. კაკულია. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის თეორიისა და პრაქტიკის პრობლემები. თბ., 2003, გვ. 499;
6. გ. ღანიშვილი. ყველაზე ლიბერალურს ისევ მიუბრუნდნენ. ჟ. „საქართველოს ეკონომიკა“, N5, 2010, გვ. 13;
7. მსოფლიოს ყველაზე მოქნილი საგადასახადო სისტემები. ჟ. „საქართველოს ეკონომიკა“, N12, 2007, გვ. 49.

Darejan Meskhisvili
Academic Doctor of economics

Georgia's Tax System under Economic Globalization

Summary

The paper studies basic principles of tax system. Though the scientists and practitioners of this field don't have unambiguous idea regarding the number and types of these principles, still five principles can be clearly identified: justice (equality), benefits, effectiveness, simplicity and definiteness. These principles were recognized by Adam Smith and these principles are recognized by modern scientists as well.

The article analyses the current taxation system in Georgia and compares it with the European ones. At first sight the system seems to be liberal, as the amount of declared taxes is small, but unofficial burden of taxpayers exceed this amount several times. The tax system of Georgia recognizes, but practically it does not preserve the simplicity of taxes (definiteness), the benefits and the principles of justice.

The paper suggests to tax income of individuals and profit of companies according to progressive scale.

ასმათ გულორდავა

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

ფირმების კონკურენტუნარიანობის პრობლემები ფინანსური კრიზისის პირობებში

მსოფლიო ფინანსური კრიზისი – ერთ-ერთი ყველაზე სერიოზული მოვლენაა, რომელიც უკვე რამდენიმე საუკუნეა აღელვებს კაცობრიობას, ეს პრობლემა პრაქტიკულად ყველას ეხება. სამუშაო ადგილების შემცირება, ფასების საშუალო დონის ზრდა, დაგვიანებული ხელფასები, სტიპენდიები, პენსიები, შემცირებული მოგება, და ა.შ. უკანასკნელი მსოფლიო ფინანსური კრიზისი 2008 წლის სექტემბერში დაიწყო და ყველა ქვეყანაში გამოიწვია ძირითადი ეკონომიკური მაჩვენებლების ძლიერი გაუარესება, გლობალური რეცესია.¹

¹ <http://en.wikipedia.org/wiki/Late-2000s-recession>

მსოფლიო კრიზისის მიზეზები შემდეგი ფაქტორებით არის გამოწვეული: 1. შექმნილია საერთაშორისო ვაჭრობისა და კაპიტალის დისბალანსი; 2. ზოგიერთ ქვეყანაში აშშ დოლარის გაუფასურებამ 2002–2008 წლებში გამოიწვია მისი გამოყენების შემცირება (როგორც სარეზერვო ვალუტა) და გადასვლა სხვა საერთაშორისო ვალუტაზე, რამაც სხვადასხვა სფეროში გამოავლინა კრიზისი და ეკონომიკის არასტაბილური მდგომარეობა, ფასების ანომალური წარმოქმნა სასაქონლო ბაზრებზე; 3. საკრედიტო ბაზრის გადახურების შედეგად წარმოიქმნა იპოთეკური კრიზისი; 4. ნავთობზე მაღალმა ფასებმა გამოიწვია ე. წ. საფონდო ბირჟის გადახურება.¹ როგორც ვხედავთ, 2008 წლის გლობალური ფინანსური კრიზისი გამოწვეული იყო ეკონომიკური ვარდნის რამდენიმე მნიშვნელოვანი ინდიკატორით, კერძოდ ენერგომატარებლებზე მაღალი ფასებით, რამაც თავის მხრივ სასურსათო საქონელზე ფასების მომატება და გლობალური ინფლაცია გამოიწვია; საკრედიტო კრიზისით, რომლის გამო რამდენიმე უმსხვილესი ბანკი გაკოტრდა ან მოხდა მათი ნაციონალიზაცია.

ფირმების კონკურენტუნარიანობის პრობლემები უნივერსალურ ხასიათს ატარებენ და მასზე, ცხადია, გავლენას ახდენს მსოფლიო ფინანსური კრიზისი. იმაზე, თუ რამდენად წარმატებით შეიძლება გადაწყდეს ამ პრობლემების მოგვარება, ძალიან ბევრია დამოკიდებული ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკურ და სოციალური განვითარების დონეზე.² ფირმის კონკურენტუნარიანობა საბაზრო ეკონომიკის მნიშვნელოვანი ატრიბუტია. ნებისმიერი სამრეწველო ფირმის წინაშე რამდენიმე მნიშვნელოვანი საკითხი დგას გადასაჭრელად, მათ შორის არის კონკურენტუნარიანობის პრობლემები, რაც მოითხოვს მიკრო თუ მაკრო დონეზე კონკრეტული მექანიზმების გაანალიზებას. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ცენტრალური ადგილი უჭირავს პროდუქტის კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფის ამოცანას, რომელიც გულისხმობს პროდუქტის მახასიათებელთა (ხარისხი, ფასი, სერვისი) მთლიანობას, რაც განაპირობებს საქონლის უპირატესობას ბაზარზე და მის გასაღებას კონკურენციის პირობებში.³ წარმატებული ბიზნესისათვის ერთ–ერთი მნიშვნელოვანი მამოძრავებელი მექანიზმი არის ფირმის კონკურენტუნარიანობა. ფირმის კონკურენტუნარიანობა შესაძლებლობას გვაძლევს აღვწეროთ მისი განვითარების დინამიკა და ადაპტაცია საბაზრო კონკურენციის პირობებში.

ამკარაა, რომ მსოფლიო კრიზისის პირობებში კონკურენტუნარიანობა იზრდება, რადგან წარმოების მიღწეული დონის შენარჩუნებისათვის მოთხოვნის შემცირებას მივყავართ შემოსავლების შემცირებასთან და ფირმა ცდილობს შეინარჩუნოს არსებული წარმოების დონე. სიტუაციის მკვეთრი ცვლილება იწვევს ფირმის ინტეგრაციას ან საწარმოს დიფერენციაციას, რაც, ასევე, ხელს უწყობს კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას, რომელიც კრიზისამდე არსებობდა.

ეკონომიკაში კონკურენციის რამდენიმე სახეობა განიხილება: 1. პირდაპირი (დარგის/ზრუნდის), როდესაც კონკურენცია ხდება ერთი და იმავე დანიშნულების პროდუქტებს შორის (მაგალითად, კონკურენცია ღვინის წარმოების სფეროში); 2. არაპირდაპირი, როდესაც კონკურენცია შემცვლელ პროდუქტებს შორის მიმდინარეობს (მაგალითად, კარაქსა და მარგარინს შორის); 3. საბიუჯეტო, რომელიც თავისი არსით ყველაზე ფართოა და მოიცავს ყველა სფეროს, სადაც მომხმარებელმა შეიძლება დახარჯოს შემოსავლები.⁴ კონკურენციის ცნების ეკონომიკური ასპექტი მეცნიერთა უმეტესობის მიერ ახსნილია, როგორც მეტოქეობა უფრო მომგებიანი პირობების მისაღებად. მეცნიერთა ნაწილის მოსაზრებით კი კონკურენცია წარმოიშვება მაშინ, როდესაც ორი ან მეტი პირი იბრძვის წარმატებისათვის და აღნიშნულის მიღწევა ყველასათვის ხელმისაწვდომი არ არის.⁵

¹ [http://ru.wikipedia.org/wiki/Мировой_финансовый_кризис_\(2008—2011\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Мировой_финансовый_кризис_(2008—2011))

² <http://www.rusnauka.com/11-EISN-2010/Economics/63492.doc.htm>

³ ერქომაიშვილი გ. , ხარაიშვილი ე. , ფირმის ეკონომიკა, თბილისი, 2011, გვ 115

⁴ ხარაიშვილი ე. , კონკურენციისა და კონკურენტუნარიანობის პრობლემები საქართველოს აგროსასურსათო სექტორში, თბილისი, 2011, გვ 19

⁵ George I. Stigler, *The New Palgrave Dictionary of Economics*, Second Edition, 2008.

კონკურენციის პრობლემების შეფასების პროცესში აქტუალური გახდა კონკურენტუნარიანობის საკითხების კვლევა. კონკურენტუნარიანობის შესახებ არსებულ გამოკვლევებში ეკონომისტების ყურადღება ყველაზე მეტად გამახვილებულია ფირმის კონკურენტუნარიანობის ანალიზზე. ძირითადი დასკვნის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ მაკროეკონომიკური პირობების ანალიზითა და საერთაშორისო ვაჭრობის მაჩვენებლით შესაძლებელია ფირმის კონკურენტუნარიანობის ხარისხის დადგენა.

კონკურენტუნარიანობა კომპლექსური და მრავალმხვრივი ცნებაა და მისი შეფასება აუცილებელია კონკურენციის სახეობებისა და ეკონომიკური სუბიექტების დონეთა მიხედვითაც, ასევე მსოფლიოში მიმდინარე კრიზისული სიტუაციების პირობებში. მიკრო დონეზე კონკურენტუნარიანობა აუცილებელია შეფასდეს პროდუქტის, ფირმის, ცალკეული ქვედანაყოფების მიხედვით; მეზოდონეზე – ვერტიკალურად და ჰორიზონტალურად ინტეგრირებული საწარმოებისა და ფირმების, დარგობრივი კორპორაციული გაერთიანებების, დარგების მიხედვით, მაკრო დონეზე – ქვეყნის, რეგიონული სამეურნეო კომპლექსის მიხედვით.¹

მსოფლიო კრიზისის პირობებში ფირმების კონკურენტუნარიანობის პრობლემებზე საინტერესო გამოკვლევები ჩაატარა ამერიკელმა ეკონომისტმა მ. პორტერმა, მან არსებულ სიტუაციაში ახალი მოთხოვნები გათვალისწინა კონკურენციისა და კონკურენტუნარიანობის შესწავლის დროს. ფირმის კონკურენტუნარიანობის უკეთ შეფასებისათვის მ. პორტერმა შეიმუშავა ახალი, რმბის, მოდელი. ექსპერტების აზრით აღნიშნული მოდელი ეფექტიანია. მ. პორტერის რომბი შეიძლება შემდეგნაირად წარმოვიდგინოთ: ა) სტრატეგია, ბ) ინვესტიცია, გ) ინოვაცია, დ) ფაქტორები, ე) მოთხოვნა, ვ) წარმოება.²

მსოფლიო კრიზისის პირობებში კონკურენტუნარიანობის პრობლემის შეფასება

ფაქტორები, რომლებიც აძლიერებენ კონკურენციას და კონკურენტუნარიანობას	ფაქტორების მოქმედება მსოფლიო კრიზისის პირობებში
1. ბაზრის გლობალიზაცია	ქვეყნები ცდილობენ შეზღუდონ გლობალური კონკურენცია
2. კონკურენტების რაოდენობის ცვლილება	ფირმების რაოდენობა მცირდება
3. ლიდერთა ცვლილება	ლიდერის ცვლილების ალბათობა იზრდება
4. პროდუქციაზე მოთხოვნის ცვლილება	მოთხოვნა კლებულობს
5. გაყიდვების და ფასების რყევა	ფასის მკვეთრი ცვლილება და გაყიდული პროდუქტის რაოდენობის შემცირება
6. ერთიდან მეორე პროდუქტზე გადასვლის შესაძლებლობა	გადასვლა ხორციელდება უფრო მისაღებ პროდუქციაზე
7. ბაზარზე შესვლისას მაღალი ბარიერი	ბარიერი იზრდება
8. დიდი დანახარჯები ბაზრიდან გასვლისას	მოგების შემცირება
9. ინფლაციის პროცესი	ინფლაცია იზრდება
10. ინოვაციური განვითარება, ახალი ტექნოლოგიების შემუშავება	ახალი ტექნოლოგიები იზრდება

მ. პორტერის კვლევის შესაბამისად გლობალური კრიზისის გათვალისწინებით მსოფლიო ალმასის ბიზნესში პრე-კრიზისური კონკურენციის დროს საშუალოდ $P=3,5$ (P – კონკურენციის დონე), რაც კონკურენციის საშუალო დონეს შეესაბამება. მსოფლიო კრიზისის პირობებში ეს მაჩვენებელი იზრდება და $P=4,3$ შეადგენს, რაც ძლიერ კონკურენციას

¹ ხარაიშვილი ე. , კონკურენციისა და კონკურენტუნარიანობის პრობლემები საქართველოს აგროსასურსათო სექტორში, თბილისი, 2011, გვ. 20.

² Портер М. . Конкуренция, 2002.

შეესაბამება.¹

ამრიგად, მსოფლიო ფინანსური კრიზისი გავლენას ახდენს ფირმების კონკურენტუნარიანობის დონეზე. აღნიშნულიდან გამომდინარე აუცილებელია ფირმების კონკურენტუნარიანობის დონის შეფასება და მასზე მოქმედი ფაქტორების ანალიზი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ერქომაიშვილი გ., ხარაიშვილი ე., ფირმის ეკონომიკა, თბილისი, 2011.
2. ხარაიშვილი ე., კონკურენციისა და კონკურენტუნარიანობის პრობლემები საქართველოს აგროსასურსათო სექტორში, თბილისი, 2011.
3. George I. Stigler. The New Palgrave Dictionary of Economics, Second Edition, 2008
4. Портер М. Конкуренция, 2002.
5. <http://en.wikipedia.org/wiki/Late-2000s-recession>
6. [http://ru.wikipedia.org/wiki/Мировой-финансовый-кризис-\(2008—2011\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Мировой-финансовый-кризис-(2008—2011))
7. <http://www.rusnauka.com/11-EISN-2010/Economics/63492.doc.htm>
8. <http://rough-polished.com/ru/analytics/32129.html>

Asmati Gulordava

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University,
Doctoral Student

The problems of firm's competitiveness during the global financial crisis

Summary

This article describes a scientific research of the firm's competitiveness during the world financial crisis. The factors causing the global financial crisis are analyzed and the important indicators of the economic downturns are estimated.

This material's analysis revealed a correlation between the firm's competitiveness and the global financial crisis. The problems of the firm's competitiveness are discussed by the conception of the competition and according to the species.

This article presents „rhomb” model according to the Porter's analysis and firm's competitiveness is also evaluated during the global financial crisis; also the factors, which enhance the competition and the competitiveness are identified, the impact of these factors are well- founded.

The global financial crisis and the firm's competitiveness were studied; also in conclusion there are the ways of the competitiveness rise.

დალი მაგრაქველიძე

საქართველოს საერთაშორისო ურთიერთობათა
სასწავლო უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,

ბიზნეს-გეგმის ანალიზის როლი საინვესტიციო გადაწყვეტილებების მიღებაში

გლობალიზაციის პირობებში სახელმწიფოს საინვესტიციო პოლიტიკის ძირითადი

¹ <http://rough-polished.com/ru/analytics/32129.html>

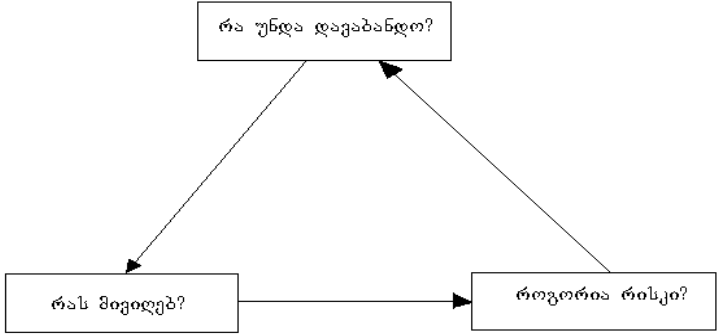
მიზანი და ამოცანა არის დიდი კონკურენციის პირობებში უცხოელი და ადგილობრივი ინვესტორების ამა თუ იმ საინვესტიციო პროექტით დაინტერესება. ამ კუთხით საინტერესოა ის, თუ რის საფუძველზე იღებენ ინვესტორები საინვესტიციო პროექტების დაფინანსების შესახებ გადაწყვეტილებას.

ნებისმიერი ინვესტორის გადაწყვეტილება ყოველთვის ეფუძნება საინვესტიციო პროექტის ბიზნეს-გეგმის პირადად ჩატარებული ანალიზის შედეგებს. ეს ნიშნავს, რომ პროფესიონალ ინვესტორს შეუძლია მოიწვიოს ბიზნეს-გეგმის ანალიზისათვის ნებისმიერი ექსპერტი და კონსულტანტი, მაგრამ მათი აზრის გათვალისწინებასთან ერთად მას უნდა ჰქონდეს საკუთარი შთაბეჭდილება, რომელიც ექმნება მოცემული დოკუმენტების პირადად გაცნობის შედეგად. ფაქტობრივად ბიზნეს-გეგმის შემუშავების დასრულების, საპროექტო ციკლის წინასაინვესტიციო ფაზის დამამთავრებელ ეტაპს წარმოადგენს ინვესტორთან შესაბამისი ხელშეკრულების დადება, რომელიც ადგენს ურთიერთვალდებულებებს, პასუხისმგებლობებს და ამარებს მხარეთა მონაწილეობას საინვესტიციო პროექტის რეალიზაციისას ეკონომიკური შედეგების განაწილებაში. ამასთან ინვესტორი ცდილობს მიიღოს პასუხი შემდეგი თანმიმდევრობით დასმულ კითხვებზე. რა უნდა ჩავდო? რას მივიღე? როგორია რისკი? ნახ.1-ზე ნაჩვენებია მოცემული ძირითადი კითხვების ერთობლიობა, რომლებიც ქმნიან სამკუთხედს რომლის წვეროებზეც თანმიმდევრობით მოძრაობს ინვესტორის აზრები.

პროფესიონალი ინვესტორის ინტერესების სტრუქტურა კონკრეტული ბიზნეს-გეგმის ანალიზის დროს გამოიხატება კითხვებით, რომელზედაც მას სურს მიიღოს პასუხები.

დაიტერესების შემთხვევაში ძირითადი კითხვების სამკუთხედიდან ინვესტორი გადადის კითხვების სისტემაზე.

ქვემოთ მოყვანილ ნახ.2-5-ზე კითხვების სახით ნაჩვენებია იმ ინტერესთა სტრუქტურა, რომელიც ტიპურია გრძელვადიან საინვესტიციო კრედიტის გამოყოფი პროფესიონალი ინვესტორისათვის და კრედიტორისათვის. ნახატის ურთიერთდაკავშირებული საერთო ელემენტები შეიცავენ მიმდევრობით დასმულ კითხვებს, რომელზედაც ინვესტორს სურს მიიღოს პასუხი ბიზნეს-გეგმის განხილვის დროს. უნდა აღინიშნოს, რომ პროფესიონალი ინვესტორი ეს ცალკე აღებული ადამიანი კი არაა, არამედ პროფესიონალური ორგანიზაციაა, რომელიც პროექტში ინვესტირებით აკეთებს ფულს. მასში არიან ხელმძღვანელები, სპეციალისტები, კონსულტანტები და ექსპერტები. ბიზნეს-გეგმის განალიზებისას ყველაზე რთული კითხვები ექნებათ კონსულტანტებს და ექსპერტებს, რომლებიც პასუხის მიღების შემდეგ სერიოზულ გავლენას მოახდენენ ხელმძღვანელების აზრზე დ მათ გადაწყვეტილებაზე.

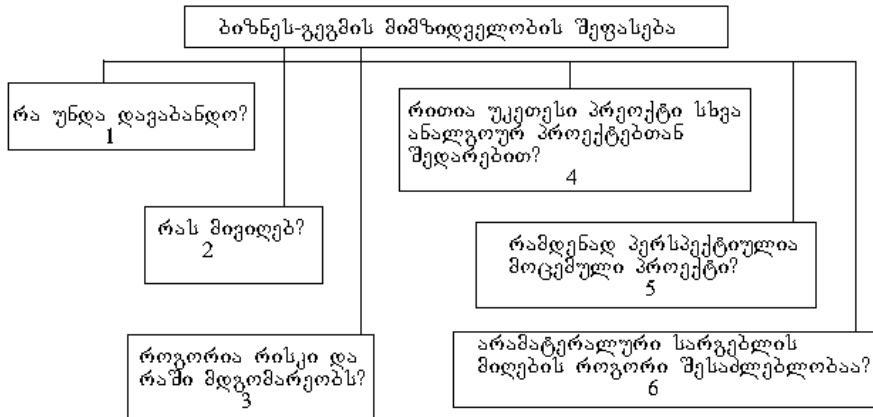
ნახ.1. ინვესტორის საკვანძო კითხვების სამკუთხედი

ინვესტორის კითხვების სისტემა, რომელიც ნაჩვენებია ნახ. 2-5-ზე წარმოადგენს სამდონიან სტრუქტურას. პირველი დონის ზოგიერთ კითხვაზე პასუხის გასაცემად იძებნება

მოცემული კითხვის შემადგენელ ან ცალკეულ ელემენტებზე პასუხები მეორე დონეზე, ხოლო მეორე დონის კითხვებზე პასუხის გასაცემად გამოიყოფა მესამე დონეში შემავალი ან შემადგენელი კითხვები. ამ სტრუქტურის თითოეულ კითხვას მითითებული აქვს თავისი ნომერი.

აანალიზებენ რა ბიზნეს-გეგმას ინვესტორის ექსპერტები და კონსულტანტები ყოველ კითხვაზე პასუხს ეძებენ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ წინა პასუხები დამაკმაყოფილებელი იყო. მაგალითად, რა აზრი აქვს პროექტის შემდგომ განხილვას, თუ ინიციატორებს სურთ იმაზე მეტი თანხის მიღება, ვიდრე ინვესტორებს შეუძლიათ გაიღონ. ან რა საჭიროა რისკის შეფასება, თუ ინვესტორს არ აწყობს დაბანდებით მისაღები შედეგი.

აქედან გამომდინარეობს მნიშვნელოვანი დასკვნა, რამდენადაც ჩამოთვლილი კითხვები ასახავს ინვესტორის ფაქტობრივ ინტერესებს, ამდენად წარმოდგენილი ბიზნეს-გეგმიდან მათზე პასუხის მიღების შესაძლებლობა წარმოადგენს მისი მომზადების ხარისხის შეფასების კრიტერიუმს.

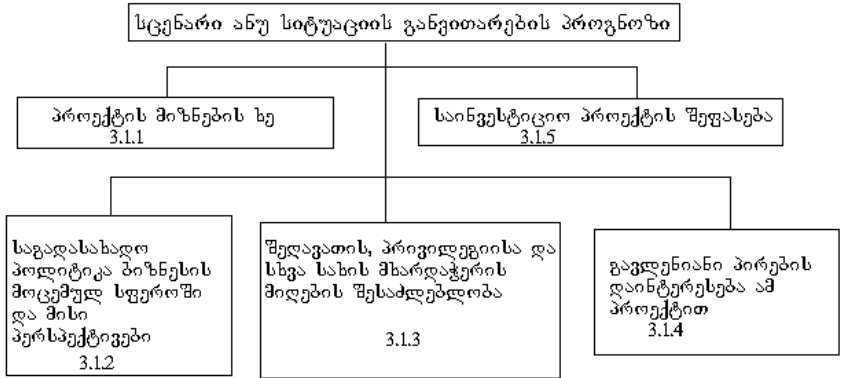
ნახ.2. ძირითადი კითხვები, რომელიც აინტერესებს პროფესიონალ ინვესტორს.

ნახ.3. პროექტის რისკიანობის შეფასების ორი ძირითადი მიმართულება.

შესაბამისად, ბიზნეს-გეგმის შემდგენებმა და სხვა მონაწილეებმა კარგად უნდა იცოდნენ არა მარტო ის კითხვები, რომელზე პასუხსაც ეძებს ინვესტორი, არამედ მისთვის სასურველი

პასუხებიც. ინვესტორთან საქმის დაჭერის დროს აუცილებლად უნდა გვესმოდეს მისი ინტერესები და ვიცოდეთ მისი საქმეების მდგმარეობა. ეს ადვილი არაა, მაგრამ ჩვენ დროში ძალიან სასარგებლო. რამდენადაც, თუ ბიზნეს-გეგმაში ინვესტორი დაინახავს თავის ინტერესების გათვალისწინებას და მათი დაცვის შესაძლებლობას, მაშინ ის თვითონ წამოვა მოლაპარაკებაზე, აღიარებს რა ამით ბიზნეს-გეგმის ხარისხიანობას.

ნახ. 4. სიტუაციის შესაძლო განვითარებისას ინვესტორის ყურადღების ობიექტები

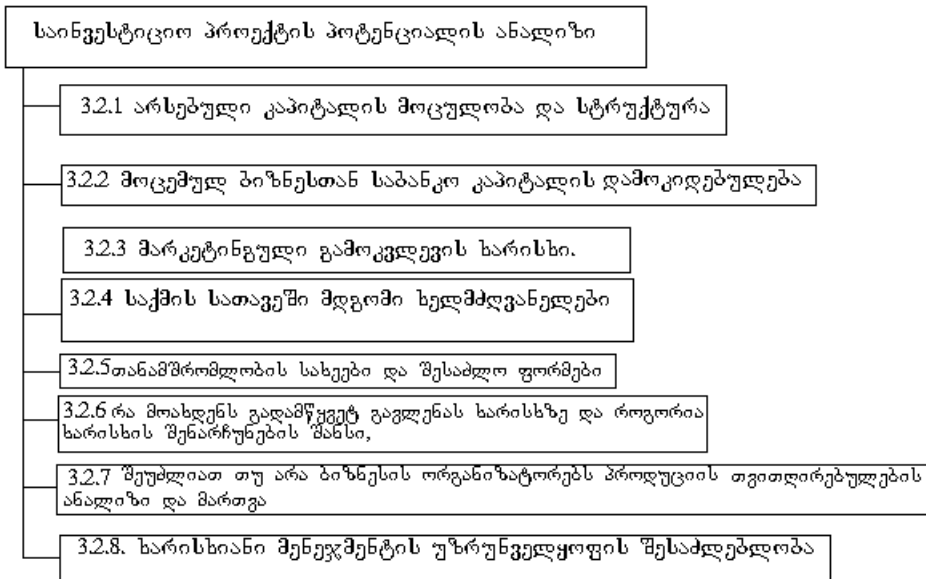
რისი გაგება სურთ პროფესიონალ ინვესტორებს, როდესაც ზემოთ აღნიშნულ კითხვებს სვავენ? მოკლედ განვიხილოთ მნიშვნელოვანი ასპექტები, რომლებიც ბიზნეს-გეგმის ანალიზის დროს აინტერესებს ინვესტორს.

ზემოთ განხილული ძირითადი კითხვების სამკუთხედიდან ცხადი ხდება, რომ თუ ინვესტორს შეუძლია მოთხოვნილი თანხის გაღება და ხედავს პროექტის რეალიზაციიდან მოგების წილის აუცილებელ მიღებას, მაშინ მისთვის გადამწყვეტი ხდება შემდეგ კითხვაზე პასუხის მიღება, რომელიც ნაჩვენებია ნახ.2-ზე ნომრით 3. როგორია რისკი და რაში მდგომარეობს? ამ კითხვის პასუხზე იქნება დამოკიდებული ინვესტორი გაიღებს ფულს თუ არა, და შეძლებენ თუ არა ბიზნეს-გეგმის შემდგენები მიაღწიონ მისი გამოყოფის მისაღებ პირობებს.

იმისათვის რომ ინვესტორმა, უფრო სწორად მისმა ექსპერტმა, შეძლოს რისკის შეფასება, მას მოუწევს გამოკვლევა აწარმოოს ორი მიმართულებით, რომელიც მოცემულია ნახ.3-ზე. იმ სამუშაოების შემადგენლობა, რომლის შესრულებაც მოუწევს, გაშლილია ნახატებზე 4 და 5.

ნებისმიერ ქვეყანაში პროექტის რეალიზაციისათვის, მათ შორის ახალი ბიზნესის ათვისებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს საინვესტიციო გარემოს. ბიზნეს-გეგმის შეფასებისას პროფესიონალი ინვესტორი აუცილებლად გაითვალისწინებს იმ რეალურ საინვესტიციო გარემოს, რომელიც მოცემული პროექტის რეალიზების რეგიონშია შექმნილი. თუ საინვესტიციო გარემოზე ბიზნეს-გეგმის შემდგენების და ინვესტორის შეხედულებებს შორის მნიშვნელოვანი სხვაობაა, შესაძლოა პროექტმა ვერ მიიღოს ფინანსური მხარდაჭერა, როგორ კარგადაც არ უნდა იყოს შედგენილი და წარმოდგენილი.

ზემოთ ჩამოთვლილ კითხვათა ჯაჭვზე პასუხის მიღება ინვესტორს მოცემულ პროექტის დაფინანსებაში მონაწილეობის რისკიანობის შეფასების საშუალებას აძლევს. ამასთან აუცილებელია მხედველობაში ვიქონიოთ, რომ რისკიანობა ფასდება სხვა შესაძლო ან უკვე რეალიზებულ პროექტებთან შედარებით. ამასთან, ეს არ ნიშნავს, რომ თუ ინვესტორს არ აქვს ამ დროისთვის მიზიძველი პროექტებიდან არჩევანი, ის აუცილებლად ჩადებს ფულს პროექტში, თუ მას მასში რაიმე არ მოეწონება. ამიტომ შემდგენებმა უნდა დაიცვან შემდეგი მნიშვნელოვანი წესი. ბიზნეს-გეგმის ჩამოყალიბებაში არაფერია წვრილმანი, ყველაფერი მნიშვნელოვანია და მოითხოვს საფუძვლიან დამუშავებას. ბიზნეს-გეგმა ისე უნდა იყოს შედგენილი, რომ ინვესტორს მისი უხარისხობის ან ზედმეტი გაუზარებელი ინფორმაციის გამო არ გაუქრეს მისდამი ინტერესი.

ნახა. ინვესტიციების ობიექტის შეფასების ძირითადი მიმართულებები

ამრიგად, ბიზნეს-გეგმის შემდგენებს მკაფიო წარმოდგენა უნდა ჰქონდეთ საინვესტიციო ბაზარზე რეალური სიტუაციის შესახებ, და კარგად ესმოდეთ, როგორ წარმოუდგენია ის ინვესტორს, სხვა შემთხვევაში ძნელი იქნება დიალოგის წარმოება ინვესტორის მხრიდან სახსრების გამოყოფის პირობებზე. როგორც წესი, საინვესტიციო ბაზარზე რეალური ფაქტორების გათვალისწინებით თავისუფალი კაპიტალი მოძრაობს დაბანდების ხელსაყრელი ობიექტებისაკენ. ასეთ ფაქტორებს შორის შეიძლება აღინიშნოს, მაგალითად, ეკონომიკური ზრდის ტემპი, ქვეყნის ან დარგის კონკურენტუნარიანობა, ამ რეგიონში რისკების ინტეგრალური შეფასება და ა.შ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Москвин В.А.. Управление рисками при реализации инвестиционных проектов. М.: "Финансы и статистика", 2004.
2. Липсиц И.В. Бизнес-план -основа успеха. М.: Машиностроение, 1993.

Dali magrakvelidze

Teaching University of International Relations of Georgia,
Assistant-Professor.
Academic Doctor of Economics

The role of the business-plan for getting investor interested in the investment project

Summary

The article discusses that in terms of globalization the main goal and task of state investment policy must be to interest foreign and native investors in investment projects. In this regard, it is interesting how the investors are making decisions about financing investment projects.

Any investment decision is based on the investment project business-plan analysis result which are made by investors. In addition, the investor tries to answer the following questions in order. How to access? what I will gain? what is the risk?

Evaluating the business-plan the professional investor will take into account real investment climate, which is given in the region of project realization.

The creators of business-plan should have an clear idea about real situation on the investment market, and have clear understanding on how an investor can imagine it, otherwise it will be difficult to dialogue about the conditions of allocation of the finances from the investor.

Usually, in the investment market the free capital flows to a profitable objects for the investment considering a number of factors. Such factors may include, for example, economic growth rate, competitiveness of the country or industry, the assessment of the risks in this region, etc.

მარინე ხუბუა

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

საერთაშორისო ფინანსური ანგარიშგება

საერთაშორისო ანგარიშგების შექმნის მიზანია ინვესტორთა დაცვა. ეს დაცვის მექანიზმი ხელს შეუწყობს გადაწყვეტილების მისაღებად საჭირო ინფორმაციების თავმოყრას, რაც საბოლოოდ მეწარმეთა ეკონომიკურ მდგომარეობაზე აისახება. თავის მხრივ, ინვესტორებს უნდა შეეძლოთ ყიდვა-გაყიდვების, ან აქციების დაბანდების სფეროში სწორი გადაწყვეტილებების მიღება. რადგან, აქციები კაპიტალისტურ ბაზრებზე (ბირჟებზე) გამოიყენება, საერთაშორისო ანგარიშგება, თავის მხრივ, კაპიტალისტურ ბაზარზე ორიენტირებულ ანგარიშგებადაც იწოდება. მეწარმეები თავისი ეკონომიკური საქმიანობისათვის შესაბამის კაპიტალს საჭიროებენ. ამისათვის საჭიროა მესაკუთრის მხრიდან კერძო კაპიტალის ან კრედიტორის მხრიდან უცხოური კაპიტალის მოზიდვა. სააქციო საზოგადოებებისათვის თვითდაფინანსება მიზანშეწონილად ითვლება, რადგან აქციებს, როგორც ფასიან ქაღალდებს უვადო ხელშეკრულება და ცვალებადი საპროცენტო განაკვეთი გააჩნიათ. გარდა ამისა, შესაძლებელია აქციების ბირჟაზე ისე ფორმით დაბანდება, რომ ამან ფართო მასშტაბები მიიღოს. კაპიტალის ზრდა მრავალი ინვესტორის მოზიდვითაა შესაძლებელი.

აქციების შესყიდვისას ინვესტორებს ესაჭიროებათ გარკვეული ინფორმაციები მეწარმეთა წარმატების შესახებ. თუ ინვესტორი მსოფლიო მასშტაბით ინვესტიციის ჩადებას გეგმავს, მოგებას კი ეროვნული ინსტრუქციების მიხედვით ელის, შეუძლებელს ხდის მეწარმეთა მონაცემების ზუსტ განსაზღვრას. თუ ანგარიშგების სტანდარტიზაცია საერთო, სტანდარტული ანგარიშგების ინსტრუქციების მიხედვით მოხდება, ინვესტორი დაზოგავს დროს და ხარჯებს.

2002 წელს ევროკავშირის მიერ მიღებული დადგენილების თანახმად დამტკიცდა, რომ 2005 წლიდან კაპიტალისტურ ბაზარზე ორიენტირებული მეწარმეები კონცერნებისთვის საჭირო წლიური ანგარიშს საერთაშორისო საფინანსო სტანდარტების (IFRS) მიხედვით ჩააბარებენ. ბირჟაზე არაორიენტირებული კონცერნებისთვის საერთაშორისო საფინანსო სტანდარტების სწორად გამოყენებისათვის მათ შესაძლებლობა უნდა მიეცეთ ცალკეული გადაწყვეტილების მიღებისას საერთაშორისო საფინანსო სტანდარტების (IFRS) გამოყენებისათვის გარკვეული პირობები დააწესონ.

საერთაშორისო ინსტრუქციების გამოყენების აუცილებლობას თვითონ ბირჟებიც საჭიროდ მიიჩნევენ. ბირჟა პირდაპირ მოითხოვს მეწარმეებისათვის სტანდარტების ფარგლებში საერთაშორისო ინსტრუქციების გამოყენების დაწესებას. საერთაშორისო საფინანსო სტანდარტებთან (IFRS) ერთად მათ შესაძლებლობა ეძლევათ გამოიყენონ ის ამერიკული სტანდარტებიც (US-GAAP), რომელიც სავალდებულოა ნიუ-იორკის ბირჟისთვის.

ინვესტორთა აზრით, საერთაშორისო ანგარიშგების ინსტრუქციების მიღება შემდეგი მიზეზებითაა განპირობებული:

დროისა და ხარჯების ეკონომია ანგარიშგების სტანდარტიზაციის მიხედვით:

საერთო ინსტრუქციების გამოყენება მისაღებია არა მარტო ევროპელი, არამედ ყველა

მეწარმისათვის მსოფლიო მასშტაბით. თუ ინვესტორს სურს ინვესტიციების ფართო მასშტაბით დაბანდება, მან უნდა გადახედოს სხვა მეწარმეთა კონტრაქტებს და ერთმანეთს შეადაროს ისინი.¹

AGAG1- გერმანია	AG2 - აშშ	AAG3 - ავსტრალია
G1 = 100. 000 (HGB)	G2 = 120. 000 (US-GAAP) ოპტიმალური - მანამდე	G3 = 90. 000 (AAS)

სტანდარტიზაცია საერთაშორისო საფინანსო სტანდარტების (IFRS) გამოყენების მიხედვით – საერთო ბალანსი + შეფასება

AGAG1- გერმანია	AG2 - აშშ	AG3 - ავსტრალია
G1 = 130. 000 (IFRS) ოპტიმალ. - შემდეგ	G2 = 125. 000 (IFRS)	G3 = 90. 000 (IFRS)

სურათი 1. სტანდარტიზაციის ფუნქცია საერთაშორისო ანგარიშგების მიხედვით

ზემოთ მოცემული სურათის მიხედვით კარგადაა ასახული, თუ როგორ იცვლება საერთაშორისო სააქციო საზოგადოებების (AG) რანგობრიობა გერმანიის, ამერიკისა და ავსტრალიის ქვეყნებში საერთაშორისო საფინანსო სტანდარტების (IFRS) გამოყენების შემდეგ, მაშინ, როცა შეფასება მოგების გათვალისწინებით ხდება. თავდაპირველად, აშშ-ს სააქციო საზოგადოებების მომგებიანობა (AG2) გერმანიის სააქციო საზოგადოებათა (AG1) მომგებიანობას აღემატებოდა. სტანდარტიზაციის შემდეგ კი – ვითარება პირიქით იცვლება. A გერმანულ სოციუმში მომგებიანობის შემცირების მიზეზად სავაჭრო-საკანონმდებლო უსაფრთხოების პრინციპის გამოყენება ითვლება. ეს ის პრინციპია, რომელსაც საერთაშორისო არენაზე ნაკლები მნიშვნელობა ენიჭება.

სტანდარტიზაციის ფუნქციის არსებითი წინაპირობაა ბალანსირებისა და შეფასების საარჩევნო უფლების უარყოფა. რაც მეტია მეწარმეთათვის საარჩევნო უფლება, რომელსაც თოთოეული მეწარმე განსხვავებულად იყენებს, მით ნაკლებად ხდება მეწარმეთა მიერ მიღწეულ წარმატებათა შედარება. ამ დროს კლებულობს საერთაშორისო ანგარიშგების სარგებელი და შესაბამისად, სტანდარტიზაციის სარგებელიც. ამიტომ, საჭიროა საარჩევნო უფლებებზე უარი ითქვას.

მთლიანობაში, ბალანსირებისა და შეფასების ერთიან ინსტრუქციებს მეწარმეთა წარმატებათა შედარების აუცილებლობამდე მაინც მიყვავართ. ამ მატერიალური მიზეზებთან ერთად ყურადღება უნდა მიექცეს საერთაშორისო საფინანსო ანგარიშგების ინსტრუქციებისათვის (IFRS) საჭირო ფორმალურ ასპექტებსაც.

საერთაშორისო წლიური გადაწყვეტილებები ინგლისურ ენაზე გამოიცემა და სხვა ენაზე აღარ ითარგმნება. დანახარჯის განსაზღვრა, სქემის გაშიფვრა და ეტიკეტებისთვის ინსტრუქციის სწორად განთავსება ხელსაყრელს ხდის ცალკეული საწარმოსა და საფინანსო ბიუჯეტის (ბალანსის) შედეგები ერთმანეთს შევადაროთ. ეს შედეგები შესაძლებელია სხვადასხვა კომპონენტებს მოიცავდეს. საერთაშორისო დონეზე შედარებისას ვიღებთ ერთიდაიგივე სახის საქონელს. მეწარმეთა წარმატებების შედარება აუმჯობესებს მეწარმეთა ანალიტიკურობას.

საერთაშორისო საფინანსო სტანდარტების განვითარება თავდაპირველად

¹ Buchholz, R. Internationale Rechnungslegung, Berlin (2007) S.5

საერთაშორისო სტანდარტების კომიტეტში (International Accounting Standards Committee-IASC) დაიწყო. ეს კომიტეტი (IASC), როგორც კერძო სამართლებრივი გაერთიანების კანონიერი ფორმა 1973 დაარსდა. მოგვიანებით კი, კერძოდ 2001 წლის მარტში, შეიქმნა მემკვიდრე ორგანიზაცია – IASCF (IASC Foundation), ერთიანი ფონდითა და იურიდიული სტატუსის მქონე რეზიდენციით დელავარში (USA).

საერთაშორისო საბუღალტრო სტანდარტების საბჭო (International Accounting Standards Boards-IASB) 2001 წლიდან მუშაობას შეუდგა და მისი ამოცანაა:

- ინტერპრეტაციებისა და სტანდარტების დამტკიცება
- კონტაქტების დამყარება ეროვნული ანგარიშგების მქონე ინსტიტუციებთან, ე. წ.

სტანდარტთა ქსელებთან.

საერთაშორისო საბუღალტრო სტანდარტების საბჭო (IASB) ისეთი დიდი მნიშვნელობა აქვს საერთაშორისო ინსტრუქციების განვითარებაში, რომ ხშირად ამ სახელწოდებას მთელი ორგანიზაციების შემცველ სახელწოდებათაც მიიჩნევენ.

- კონცერნების ანგარიშგების საბუღალტრო აღრიცხვის განვითარება;
- ანგარიშგების ინსტრუქციების სფეროში კონსულტაციების გაწევა;

საერთაშორისო საფინანსო სტანდარტების ინსტრუქციები დაწვრილებითი ხასიათისაა და ცალკეული შემთხვევებისათვისაა განკუთვნილი.

ბიზნესმენი ვალდებულია გეგმაზომიერად გაანაღდოს კაპიტალი. ინსტრუქციაში არ არის მითითებული არც განაღდების მეთოდი და არც მისი მოხმარების ხანგრძლივობა.

საერთაშორისო საფინანსო სტანდარტების ინსტრუქციების მიხედვით კაპიტალი (ინვესტიცია) სამ ძირითად ჯგუფად იყოფა და შესაბამისად, სპეციალური სტანდარტის მიხედვით განიხილება. არაგეგმაზომიერი განაღდებისათვის საჭიროა ყურდღება მიექცეს IAS 36 (Impairment of Assets)-ს.

- IAS 16 (property, Plant and Equipment): ინსტრუქციები ძირითადი კაპიტალისათვის;
- IAS 38 (Intangible Assets): ინსტრუქციები არამატერიალური ქონების ღირებულებისათვის;

- IAS 39 (Financial Instruments – Recognition and Measurement): ინსტრუქციები საფინანსო ინსტრუმენტებისათვის.

კონტინენტალურ-ევროპული (Code Laws) სისტემა ეხება ისეთ საკანონმდებლო სისტემას, რომლის კანონებიც სხვადასხვა შემთხვევებს ითვალისწინებენ და საყოველთაო ხასიათისანი არიან. მათი უპირატესობა ინსტრუქციათა ლაკონურობაში გამოიხატება, ნაკლი კი-მის ინტერპრეტაციაში. სავაჭრო-საკანონმდებლო ორგანოები შეძლებისდაგვარად არეგულირებენ მათ.

საერთაშორისო საფინანსო სტანდარტები ანგლოსაქსონურ (Case Laws) სისტემადაც მიიჩნევა. აქაც საქმე ეხება ცალკეულ შემთხვევაზე ორიენტირებულ ქმედებებს, რომლებიც სპეციალური შემთხვევებისთვის გამოიყენება. მისი უპირატესობაა მდგომარეობის ზედმიწევნითი განხორციელება (მაგ. დაწვრილებითი ფორმა), ნაკლი კი მდგომარეობს პერმანენტულ გამოვლენებში. ქვემოთ მოცემული სურათი თვალსაჩინოდ ასახავს მდგომარეობის უპირატესობებსა და ნაკლს.

	A კონტინენტალ-ევროპული სისტემა (Code Law)	ანგლოსაქსონური სისტემა (Case Law)
სარგებელი	მშოკლე ფორმით ფორმულირება	ვრცელი ფორმით ფორმულირება
ნაკლოვანებები	ინტერპრეტაციის აუცილებლობა	მოცულობის სიდიდე

საერთაშორისო საფინანსო სტანდარტები არ მიეკუთვნებიან წმინდა ანგლოსაქსონურ სისტემას (Case Law), რადგანაც სტანდარტებს დასადგენად ჩარჩო სამუშაო წინასწარვეა შემუშავებული, ანგარიშგების საფუძვლებში კი ეს არ გვხვდება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბუღალტრული არღიხვის საერთაშორისო სტანდარტების შესავალი, თბ. 1997.
2. Buchholz, R. (IFRS): Grundzüge des Jahresabschlusses nach HGB und IFRS, 3. Aufl., Munchen, 2005.
3. Buchholz, R. Internationale Rechnungslegung, Berlin 2007.
4. Grafer, H./Schedl, G. (Konzernrechnungslegung): Grundzüge der Konzernrechnungslegung, 9.Aufl., Berlin 2005.
5. Kirsch, H. (Rechnungslegung): Einführung in die internationale Rechnungslegung nach IFRS, 3. Aufl., Herne, Berlin 2006.

M.Khubua

Sochumi State University Associated Professor,
Academic Doctor of economics.

International Financial Accountability

Summary

In this article is also considered the primary reasons for mutual accounts, function of standards, joint instructions of balancing and evaluation (IFRS) and necessary **formal aspects**, Continental-European and Anglo-Saxon systems of Financial accounts. All this will facilitate the investors in the sphere of buying and selling, or shares investment to make a good decisions. From the point of view of International accounts, it is called oriented account on capitalistic market.

ვასილ კიკუტაძე

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

სალიზინგო აქტივების სეკიურიტიზაციის მართვა

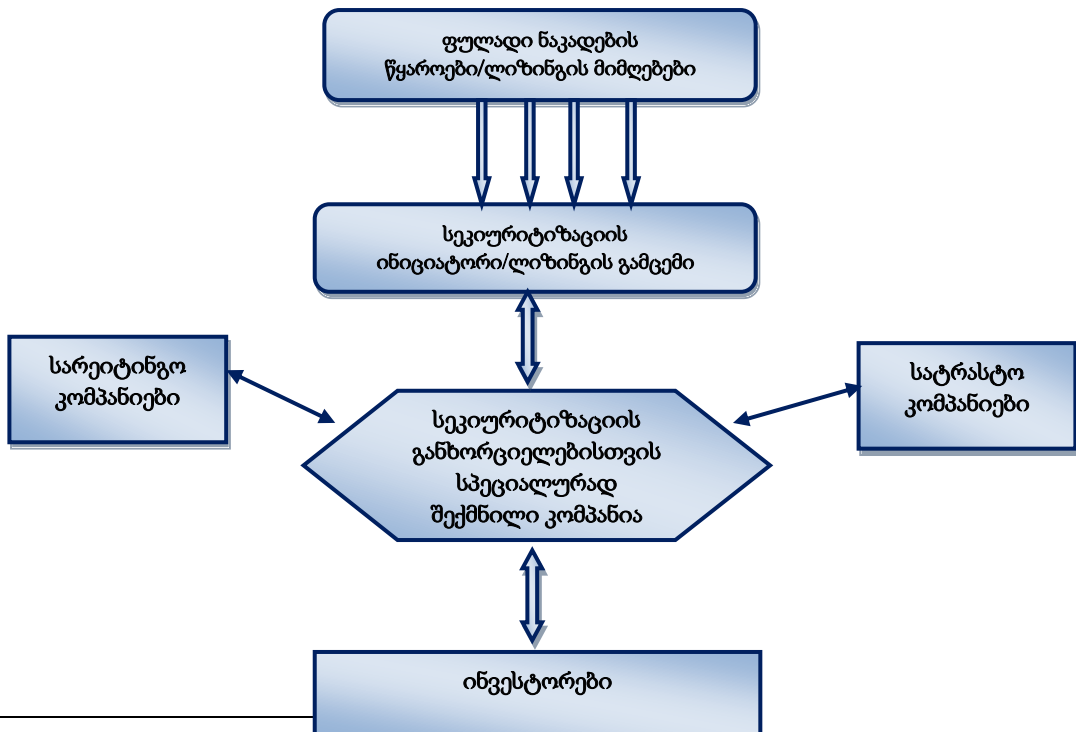
სალიზინგო აქტივების სეკიურიტიზაციის პროცესი XX საუკუნის 80-იანი წლებიდან აშშ-ში დაიწყო, ხოლო შემდეგ დასავლეთ ევროპის ზოგიერთ ქვეყანაში გავრცელდა. 1985 წლის მარტში აშშ-ში კომპიუტერების მწარმოებელმა კომპანია “Sperry” (Sperry Lease Finance Corporation) პირველად განახორციელა 192 მლნ. აშშ. დოლარის ღირებულების სალიზინგო აქტივების (კომპიუტერული ტექნიკის) სეკიურიტიზაცია. სეკიურიტიზაცია (securitization) ინგლისური წარმოშობის ტერმინია და არალიკვიდური აქტივების ფასიან ქაღალდებად გარდაქმნას ნიშნავს, ეს ისეთი ინსტრუმენტია, რომლის გამოყენებითაც ხორციელდება კომპანიის არალიკვიდური აქტივების უზრუნველყოფა ფინანსური რესურსებით. აქტივების სეკიურიტიზაციის მექანიზმის გამოყენება შესაძლებლობას იძლევა გაუმჯობესდეს კომპანიის საფინანსო-ეკონომიკური მაჩვენებლები, მოხდეს კომპანიის აქტივებთან დაკავშირებული რისკების ნაწილის ინვესტორზე გადატანა და განხორციელდეს დამატებითი კაპიტალის მოზიდვის თვისობრივად ახალი მექანიზმების ფორმირება. დღეისათვის აქტივების სეკიურიტიზაცია ტრადიციული საბანკო კრედიტების სერიოზულ ალტერნატივად განიხილება.

სალიზინგო აქტივების სეკიურტიზაცია შეიძლება განხილული იქნეს, როგორც ერთი ან რამდენიმე ლიზინგამცემის მიერ სალიზინგო კონტრაქტიდან მოსალოდნელი მომავალი ფულადი შემოსულობების საფუძველზე ახალი ფასიანი ქაღალდების პორტფელის ფორმირების პროცესი. ფასიანი ქაღალდების უზრუნველყოფასთან დაკავშირებით არსებობს ორი განსხვავებული პოზიცია, კერძოდ, საჭიროა თავიდანვე დაზუსტდეს თუ რომელი აქტივების მიხედვით გამოდის ფასიანი ქაღალდები ბაზარზე: მხოლოდ სალიზინგო გადასახდელების მოცულობის მიხედვით თუ ლიზინგით გაცემული ქონების ღირებულების მიხედვით? დამატებითი ფინანსების მოზიდვა შესაძლებელია მაშინ, როდესაც ლიზინგამცემი მესამე პირს მიჰყიდის სალიზინგო გადასახდელების ამოღების უფლებას, მაგრამ იტოვებს ლიზინგით გადაცემულ ქონებაზე საკუთრების უფლებას. აღნიშნული სქემა შეესაბამება ოპერატიული ლიზინგის პირობებს, რომელიც არ გულისხმობს ლიზინგის ობიექტის მესაკუთრის ცვლილებას სალიზინგო ხელშეკრულების ვადის გასვლის შემდეგ და მაშინაც, როდესაც საქმე გვაქვს ფინანსური ლიზინგთან, რომლის დროსაც სალიზინგო გარიგების ვადის ამოწურვის შემდეგ უმეტეს შემთხვევაში იცვლება სალიზინგო ქონების მესაკუთრე. ამრიგად, სალიზინგო აქტივების სეკიურტიზაციის პროცესი შეიძლება გულისხმობდეს არა მარტო სალიზინგო გადასახდელების გადაცემას მესამე პირისთვის, არამედ ამ პირისთვის ქონების მიყიდვასაც, რომელიც შემდგომ გამოყენებულ იქნება ფასიანი ქაღალდების გამოშვების უზრუნველყოფისათვის. აშშ-ში სარეიტინგო სააგენტოები თვლიან, რომ აქტივების სეკიურტიზაციის ჩატარებისას სალიზინგო კონტრაქტების სუფთა გაყიდვა ხდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც მესამე პირზე გადადის სალიზინგო გადასახდელების და ლიზინგით გაცემულ ქონებაზე საკუთრების უფლება. შესაბამისად სეკიურტიზაციისას მთავარ ასპექტს წარმოადგენს მოზიდულ ფინანსებსა და სალიზინგო გადასახდელების ნაკადებს შორის თანაფარდობის არსებობა. როდესაც სალიზინგო კომპანიები ერთდროულად იღებენ მონაწილეობას რამდენიმე სალიზინგო გარიგებაში და ახალი კონტრაქტების გასაფორმებლად ექმნებათ ნაღდი ფულის დეფიციტი, ისინი მიმართავენ სალიზინგო აქტივების სეკიურტიზაციას. სალიზინგო აქტივების სეკიურტიზაციის პროცესი შეიძლება დაიყოს გაკვეთლ ეტაპებად, კერძოდ პირველი ეტაპზე - სალიზინგო კომპანია (აქტივების სეკიურტიზაციის ინიციატორი) ახდენს სალიზინგო აქტივების აკუმულირებას სეკიურტიზირებად პულში (*pool of assets*). სალიზინგო გარიგებაში მოვალის სახით გამოდის ლიზინგის მიმღები, რომელიც პასუხისმგებლობას იღებს გრაფიკის შესაბამისად სალიზინგო გადასახდელების გადახდაზე; მეორე ეტაპზე - სალიზინგო კომპანია ყიდის სალიზინგო აქტივების პულს სპეციალურ იურიდიულ პირზე Special Purpose Vehicle (SPV), რომელმაც უნდა განახორციელოს აქტივების სეკიურტიზაცია; სალიზინგო კონტრაქტების ყიდვამდე წარმოებს აქტივების ლიკვიდურობის შეფასება სარეიტინგო სააგენტოების დახმარებით, კერძოდ ფასდება - ლიზინგის მიმღებთა ფინანსური მდგრადობა, ლიზინგის გამცემის რეპუტაცია, სალიზინგო პორტფელის და არსებული საბაზრო პირობების ბალანსირების ხარისხი. თუ სალიზინგო კონტრაქტების შესყიდვისას არ ხდება ლიზინგის ობიექტის მესაკუთრის ცვლილება, მაშინ SPV გვევლინება სატრასტო კომპანიის როლში; მესამე ეტაპზე - სპეციალური იურიდიული პირი SPV ახდენს გადაცემული აქტივების სტრუქტურირებას, ახორციელებს საკუთარი ფასიანი ქაღალდების ემისიას (ობლიგაციების ან აქციების სახით), რომლებიც უზრუნველყოფილია სალიზინგო კონტრაქტების მიხედვით განსაზღვრული სალიზინგო გადასახდელების სიდიდით. სპეციალური იურიდიულ პირს (SPV) შეუძლია საკუთარი ფასიანი ქაღალდების უზრუნველყოფისათვის შეისყიდოს აქტივები რამდენიმე სალიზინგო კომპანიიდანაც; მეოთხე ეტაპზე - ინვესტორი ყიდულობს სპეციალური იურიდიული პირის (SPV) მიერ გამოშვებულ უზრუნველყოფილ ფასიან ქაღალდებს და იღებს გარკვეულ შემოსავლებს; მეხუთე ეტაპზე - ფინანსური კაპიტალის ბაზარზე ფასიანი ქაღალდების განთავსების შემდეგ სპეციალური იურიდიული პირი (SPV) ახდენს ფასიანი ქაღალდების მომსახურებას მთელი პერიოდის განმავლობაში და ანაწილებს დებიტორულ დავალიანებაზე შემოსულობებს ინვესტორების სასარგებლოდ, რის შემდეგაც მთელ გამომუშავებულ სახსრებს

გადასცემს სეკიურტიზაციის ინიციატორს – სალიზინგო კომპანიას. სალიზინგო აქტივების სეკიურტიზაციის ზოგადი სქემა შემდეგნაირად გამოიყურება (იხ. სქემა #1).

სეკიურტიზაციის შედეგად ინვესტორისთვის მცირდება რისკი, რადგან ახალ კომპანიას გააჩნია სალიზინგო გადასახდელებით უზრუნველყოფილი აქტივების განსაზღვრული მოცულობა, ინვესტიციები ხორციელდება კონკრეტული, კარგად შემოწმებული სალიზინგო გარიგებების მიხედვით, რომელთა მიხედვითაც ხდება სალიზინგო გადასახდელების გადახდა, ხოლო ლიზინგის გამცემი სეკიურტიზაციის ხარჯზე იღებს დამატებით სახსრებს უფრო დაბალი პროცენტული განაკვეთით (საბანკო საკრედიტო განაკვეთთან შედარებით), რომლებიც შეიძლება გამოყენებული იქნენ ახალი საინვესტიციო პროექტების დასაფინანსებლად. სეკიურტიზაციის პროცესი შეიძლება ასევე გულისხმობდეს ინვესტორების დამატებითი დაცვის უზრუნველყოფას სალიზინგო გადასახდელების დაგვიანებისგან და ლიზინგის მიმღებთა პოტენციური გადახდისუუნარობისგან.

მსოფლიოში სალიზინგო აქტივების სეკიურტიზაციის მოცულობის მიხედვით 2002 წლისთვის ყველაზე მაღალ მაჩვენებლებს ამერიკულმა კომპანიებმა: „CIT Group“; „John Deere Credit“; „Navistar Financial“ და „CNH Capital“ მიაღწიეს შესაბამისად - 7,634; 2,929; 2,437 და 2,423 აშშ მილიარდი დოლარით. 2008 წლისთვის აშშ-ში სალიზინგო აქტივების სეკიურტიზაციის ბაზარი წარმოადგენდა ყველაზე აქტიურ სალიზინგო ბაზარს მსოფლიო მასშტაბით. განხორციელებული სალიზინგო გარიგებების ყოველწლიურმა მოცულობამ 70 მილიარდ აშშ დოლარს მიაღწია. შესაბამისად იმ დროისათვის სალიზინგო ოპერაციების სალიზინგო აქტივების სეკიურტიზაციის ხარჯზე ფინანსირების მასშტაბებმა მთლიანი სალიზინგო გარიგებების ღირებულების მოცულობის 34%-ი შეადგინა. ევროპაში 1996 წლის თებერვალში კონცერნ „Volkswagen“-მა „Volkswagen AG“-ის „Deutsche Bank“-ის და „CS Firt Boston Effectenbank AG“-ის ჯგუფებთან ერთად პირველად განახორციელა სალიზინგო აქტივების სეკიურტიზაცია. 2000 წლისთვის ევროპაში სალიზინგო აქტივების სეკიურტიზაციის მოცულობამ დაახლოებით 11,88 მილიარდ დოლარს მიაღწია, რამაც სეკიურტიზებული აქტივების საერთო ღირებულების 13.2 % შეადგენდა¹.

¹ В. Д. Газман, ЛИЗИНГ (Статистика развития), М, 2008.

ინტერნეტ რესურსები:

1. <http://accounting-financial-tax.com>
2. <http://www.qfinance.com>
3. <http://www.ifc.org/>
4. <http://www.leasingideas.com/>
5. <http://www.csileasing.com/>
6. <http://www.leasefoundation.org/>
7. www.sifma.org)

Vasil Kikutadze

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University Associatd Professor,
Doctor of economics.

Management of leasing assets securitization

Summary

The process of securitization of leasing assets has begun since XX century 80-ies in USA, and then spread to some countries of Western Europe. The usage of assets securitization's mechanism allows improving company's financial-economic indicators, moving part of company's assets related risks on the investor and to carry out formation of qualitatively new mechanisms of attracting additional capital. As a result of securitization the risk reduces for the investor, because new company has a defined amount of leasing taxes guaranteed assets. Investments are fulfilled by specific, well-examined leasing transactions, according to which lease payments are paid, and the leaser gets additional recourses with a lower percentage rate (compared to bank loan rate), which can be used to finance new investment projects. In the world practice securitization is used for a large size of financing. In addition, the more is pull number of securable assets, securitization gets more profitable, because operating costs provided by company consists a smaller share of transaction.

ლამარა ბერიძე

ილია ჭავჭავაძის სახელობის საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტის
სრული პროფესორი, ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

რეგიონული საინვესტიციო-ინოვაციური პოლიტიკის შემუშავების საკითხები

საქართველოს რეგიონული განვითარების სტრატეგიის მნიშვნელოვან მიმართულებას ინოვაციების, ახალი ტექნოლოგიებისა და მეწარმეობის სტიმულირება წარმოადგენს. ეს გულისხმობს: საფინანსო სექტორის სტიმულირებას ინოვაციებზე ორიენტირებული პროექტების მხარდასაჭერად; კომპლექსური სამთავრობო პროგრამის შემუშავებას ექსპორტზე ორიენტირებული მეწარმეობის სტიმულირების მიზნით; საგადასახადო შეღავათებს ქვეყნის რეგიონებში განხორციელებულ ინვესტიციებთან მიმართებაში და სხვა.

ეკონომიკური განვითარებისა და უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად აუცილებელია ცოდნის ეკონომიკაზე, ინოვაციებსა და ახალ ტექნოლოგიებზე ორიენტირებული რეგიონული ეკონომიკური სტრატეგიის შემუშავება, რაც ქვეყანას შესაძლებლობას მისცემს გამოიყენოს მისი შედარებითი უპირატესობები, განავითაროს პრიორიტეტული დარგები და აამაღლოს მისი კონკურენტუნარიანობა.

რეგიონული საინვესტიციო და საინოვაციო სტრატეგიის ძირითად მიმართულებებს წარმოადგენს:

- ახალი ტექნოლოგიებისა და მეწარმეობის განვითარების ხელშეწყობა;

- რეგიონული საინოვაციო პოლიტიკის ბენეფიციარების შექმნა;
- რეგიონული საინოვაციო ცენტრების შექმნის ხელშეწყობა;
- საინფორმაციო-საკონსულტაციო ცენტრების შექმნის ხელშეწყობა;
- კლასტერულ დაგეგმარებაზე დამყარებული ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობა;
- პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ქვეყნის რეგიონებში მოზიდვის სტიმულირება;
- ექსპორტის ხელშეწყობა და ექსპორტზე ორიენტირებული მცირე და საშუალო ბიზნესის წახალისება;
- რეგიონის ბრენდის ჩამოყალიბების ხელშეწყობა – რეგიონული წარმოშობის საქონელსა და მომსახურებაზე მომხმარებელთა ნდობის მოპოვება წარმოშობის ადგილზე აქცენტირებითა და რეგიონის საინვესტიციო მიმზიდველობის ამაღლებით.

აღნიშნული მიმართულებებით კონკრეტული წინადადებებისა და რეკომენდაციების შემუშავების მიზნით გასათვალისწინებელია სასტარტო მდგომარეობა რეგიონებში, რომლისთვისაც დამახასიათებელია შემდეგი ფაქტორები და პირობები:

- რეგიონული მმართველობის ინსტიტუციური სისუსტე;
- რეგიონული პოლიტიკის (სტრატეგიების), მიზნების, ინსტრუმენტების და ამოცანების ბუნდოვანი ხედეა;
- რეგიონული განვითარების სტრატეგიების უქონლობა და შესაბამისი ინიციატივების არათანმიმდევრულობა;
- ინოვაციებზე ორიენტირებული საჯარო ინიციატივებისა და პოლიტიკის, მათ შორის, ინოვაციური სისტემის სტრატეგიული დაგეგმვის არქონა;
- სტიმულებზე დაფუძნებული ინოვაციური პროგრამებისა და ადგილობრივი სამეწარმეო გარემოს ხელშეწყობის პროექტების და ინიციატივების ნაკლებობა;
- რეგიონული და ეროვნული კვლევა-განვითარების ინფრასტრუქტურის მოშლილობა, შესაბამისი ხარჯების დაუფინანსებლობა;
- ცოდნის კომერციალიზაციის მინიმალური დონე;
- უცხოური ინვესტიციების მოზიდვაში, ასევე, ადგილობრივ სამეწარმეო სუბიექტთა და შემოსულ ინვესტორთა შორის კავშირების წახალისებაში რეგიონული (ადგილობრივი) ადმინისტრაციების აქტიურობის დაბალი დონე.

უცხოური ინვესტიციების დადებითი ზეგავლენა ქვეყნისა და მისი რეგიონების პროდუქტიულობასა და საინოვაციო სისტემებზე განუზომელია, თუმცა ხშირ შემთხვევაში, მისი ეფექტი უფრო ძლიერია მოწინავე ქვეყნებისათვის, ვიდრე ნაკლებად განვითარებული ქვეყნებისათვის. უცხოური ინვესტიციებისთვის დამახასიათებელი ექსტრა-ფინანსური სარგებელი, ტექნოლოგიური დიფუზია და კავშირების სტიმულირება უცხოურ და ადგილობრივ ფირმებს შორის, ზრდის ინოვაციურ ძალისხმევას. აღსანიშნავია, რომ მხოლოდ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები ეფექტიანია მიმღები ქვეყნის მიერ ტექნოლოგიის ათვისების მაღალი დონის პირობებში.

მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის ფონზე განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკის ორიენტაციის გაძლიერება ქვეყნის შიდა რესურსების ეფექტიანად გამოყენებაზე. დღის წესრიგში დგას სწორი რეგიონული პოლიტიკის შემუშავება და განხორციელება საინვესტიციო საქმიანობის გააქტიურების, ბუნებრივი რესურსების სამეწარმეო საქმიანობაში ჩართვის, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნისა და მოსახლეობის დასაქმების, სოციალური და დემოგრაფიული პრობლემების მოგვარების მიზნით.

ყოველივე ეს შეუძლებელია სათანადო საინვესტიციო ბაზის შექმნის გარეშე. სამამულო და უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის სტიმულირება და ეფექტიანად გამოყენება ცენტრალური და ადგილობრივი ხელისუფლების უპირველეს ამოცანას წარმოადგენს. რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მყარი საინვესტიციო ბაზის ჩამოყალიბება მრავალმხრივი, კომპლექსური ამოცანაა და მისი გადაჭრა შეუძლებელია რეგიონული მმართველობისა და თვითმმართველი ორგანოების აქტიური საქმიანობის გარეშე. ეს

საქმიანობა გამოხატულებას ჰპოვებს რეგიონული სტრატეგიის, რეგიონული საინვესტიციო პროგრამებისა და სხვა კომპლექსური დოკუმენტების შემუშავებასა და განხორციელებაში. საინვესტიციო პოლიტიკის წარმატებით განხორციელების აუცილებელი პირობაა ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემოს შექმნა, რაც უპირველეს ყოვლისა, ზოგადად, ეკონომიკურ და პოლიტიკურ სიტუაციაზე არის დამოკიდებული.

საქართველოს საერთაშორისო იმიჯი გავლენას ახდენს რეგიონების შესაძლებლობაზე ინვესტიციების მოზიდვის კუთხით. ქვეყნის რიგი რეგიონი გამოირჩევა მაღალი რესურსული შესაძლებლობებითა და მინიმალური საინვესტიციო რისკით. ამიტომ, აქტუალურად დგას საკითხი როგორც მთლიანად ქვეყნის, ისე ცალკეული რეგიონის საინვესტიციო მიმზიდველობის შეფასების შესახებ. ეფექტიანმა საინვესტიციო პოლიტიკამ უნდა უზრუნველყოს ხელსაყრელი გარემოს შექმნა როგორც სახელმწიფო, ისე კერძო ინვესტიციებისათვის.

ქვეყნის ან მისი რეგიონის საინვესტიციო გარემოს (კლიმატის) ცნების ქვეშ უნდა გვესმოდეს ეკონომიკურ, სოციალურ, პოლიტიკურ, სამართლებრივ და კულტურულ პირობათა განზოგადებული დახასიათება, რაც უზრუნველყოფს მის მიმზიდველობას.

საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესების გზებზე გვესახება:

- რეგიონების საინვესტიციო პოლიტიკის განსაზღვრა;
- საგადასახადო და სატარიფო პოლიტიკის სრულყოფა;
- საინვესტიციო ინფრასტრუქტურის მდგომარეობა და განვითარება;
- ინვესტიციების გარანტიები და დაზღვევა.

ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემოს ჩამოყალიბების უზრუნველსაყოფად მნიშვნელოვანია რეგიონის საინვესტიციო პასპორტის შედგენა.

საინვესტიციო პასპორტი მოიცავს ღონისძიებათა იმ წრეს, რომელიც ითვალისწინებს რეგიონის ეკონომიკის რეალურ მოთხოვნებს და ხელს უწყობს მისი განვითარების სტრატეგიის რეალიზაციას. საინვესტიციო წინადადებები შემუშავდება მეურნეობის ცალკეული დარგების ჭრილში და მოიცავს მონაცემებს განსახორციელებელი საქმიანობის შინაარსის, მატერიალური რესურსების, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის, ფინანსური სახსრების (საკუთარი და მოზიდული) და მოსალოდნელი შედეგის შესახებ.

პასპორტის შემუშავების მიზანია მხარის საინვესტიციო პოტენციალის განსაზღვრა და საინვესტიციო წინადადებების მომზადება, რათა უზრუნველყოფილ იქნას:

- ადგილობრივი ბუნებრივი, მატერიალური, შრომითი და ფინანსური რესურსების სრული და ეფექტიანი გამოყენება;
- საინვესტიციო საქმიანობის სტიმულირება, ქვეყნის შიდა და გარე ურთიერთობების განვითარება და გაღრმავება;
- დეპრესიულ ტერიტორიულ ერთეულებში შექმნილი კრიზისული ვითარების დაძლევა და მათი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტიმულირება;
- სოციალური ინფრასტრუქტურის განვითარება;
- გარემოს დაცვა, ეკოლოგიური წონასწორობის დაცვა, აღდგენა და შენარჩუნება.

აუცილებელია რეგიონებში მეწარმეობის ხელშეწყობი სახელმწიფო ინსტიტუტებისა და ინფრასტრუქტურის შექმნა. არასრულყოფილი ფინანსური ბაზრების პირობებში უნდა იქნას გამოყენებული მცირე საწარმოთა სახელმწიფო დაფინანსების მექანიზმები. ამასთან, სახელმწიფო დაფინანსების დროს ზუსტად უნდა განისაზღვროს პროექტების შეფასებისა და შერჩევის საიმედო კრიტერიუმები.

მცირე ბიზნესის დაკრედიტების დროს რისკისა და საგარანტიო მოთხოვნის შემცირება შეუძლებელია საკრედიტო-საინფორმაციო მომსახურების დონის ამაღლების გარეშე. ამისათვის ყოველმხრივ უნდა წავახალისოთ საწარმოთა კრედიტუნარიანობის შემსწავლელი და სხვა საკრედიტო ინფორმაციის მომწოდებელი სააგენტოების შექმნა და განვითარება.

შესაბამის პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებსა და პროგრამებში მნიშვნელოვანი ადგილი უნდა დაიკავოს ფინანსური ინსტრუმენტების ჩამოყალიბებამ ადგილობრივ და ეროვნულ დონეზე. უნდა შემუშავდეს ხელშეწყობის ადგილობრივი პროგრამები, მაგალითად, კრედიტის

გარანტირების სქემები, რომლებიც გახდის მას მეწარმეებისათვის ხელმისაწვდომს.

ყურადღებას გავამახვილებთ ტურიზმზე, რადგან იგი წარმოადგენს ინვესტიციების მოზიდვის, ინოვაციური სამეწარმეო საქმიანობის განვითარების მნიშვნელოვან სტრატეგიულ მიმართულებას. რეგიონებში ტურიზმის განვითარების გრძელვადიანმა პროგრამამ უნდა მოიცვას:

1. რეგიონში ტურიზმის განვითარების მდგომარეობის დახასიათება: ბუნებრივ-გეოგრაფიული და კულტურულ-ისტორიული პირობები; სანედლეულო-რესურსული პოტენციალი: მინერალური და რეკრეაციული რესურსები; ტურისტული ნაკადების დახასიათება; ტურისტული ფორმები და სააგენტოები; სასტუმრო მეურნეობა და განთავსების სხვა საშუალებები; ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა; კადრების მომზადება (უმაღლესი დაწესებულებები, სასწავლო ცენტრები და სხვ.); რეკლამა, საგამომცემლო საქმიანობა;

2. რეგიონში ტურიზმის განვითარების წინადადებები: ნორმატიულ-სამართლებრივი ბაზის ჩამოყალიბება; რეგიონის დადებითი ტურისტული იმიჯის შექმნა; ტურიზმის ინფრასტრუქტურის განვითარების ღონისძიებები;

3. ტურიზმის კლასტერის ჩამოყალიბების ხელშეწყობის ღონისძიებები.

სახელმწიფო მხარდაჭერა რეგიონული ტურისტული სისტემების – კლასტერების ჩამოყალიბების სფეროში უნდა განხორციელდეს შემდეგი მიმართულებებით:

- ტურისტულ საწარმოთა კოოპერირების, გაერთიანებისა და ინტეგრაციის პროცესების ხელშეწყობა;

- ტურისტული წინადადებების კონკურენტუნარიანობისა და ტურისტული ინფრასტრუქტურის ობიექტების ხარისხის ამაღლება, ქალაქმშენებლობის და დასახლებების სივრცითი მოწყობის მახასიათებლების გაუმჯობესება;

- ტურისტული ბიზნესის საწარმოთა საქმიანობაში, აგრეთვე, მომსახურების სტანდარტიზაციის პროცესში ტექნოლოგიური ინოვაციების გამოყენების წახალისება;

- ერთობლივი ტურისტული პროექტების გატანა საგარეო ბაზრებზე ტელეკომუნიკაციური მარკეტინგის გამოყენებით;

- მოცემული რეგიონისათვის დამახასიათებელი საქონლის წარმოების სტიმულირება და ა. შ.

ამგვარი მიდგომა ტურიზმის განვითარებისადმი საშუალებას გვაძლევს გავაძლიეროთ ურთიერთკავშირები ტერიტორიულ და ეკონომიკურ დონეზე, მიღწეულ იქნას თანხმობა ტურისტული მომსახურების წარმოების ერთიანი პროცესის მონაწილეებს შორის.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს რეგიონული განვითარების 2010-2017 წწ. სახელმწიფო სტრატეგია. თბილისი, 2010
2. ევროსაბჭოს პროექტი: კონფლიქტის შემდგომი გადაუდებელი ქმედება კულტურული გარემოსა და საზოგადოების სოციალური და ეკონომიკური რევიტალიზაციისათვის გორის მუნიციპალიტეტში (საქართველო). პროექტის კომპონენტი: გორის მუნიციპალიტეტის ადგილობრივი და რეგიონული მდგრადი განვითარების პროგრამა. თბილისი – სტრასბურგი, 2010.
3. ლ. ბერიძე, ვ. ხმაღამე. ინოვაციური მეწარმეობის ხელშეწყობის რეგიონული პროგრამის შემუშავების მეთოდური საკითხები. «ინოვაციები ბიზნესში» (პრობლემები, პერსპექტივები, გამოწვევები). საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალები. გამომცემლობა «უნივერსალი», თბილისი, 2010.
4. ლ. ბერიძე. საწარმოს საინვესტიციო მენეჯმენტის სრულყოფის საკითხები. «ეკონომიკური პოლიტიკა და ბიზნეს-პროცესების მართვა» - საერთაშორისო კონფერენციის მასალები. თბილისი, 2011.

Elaboration of Regional Investment-Innovative Policy Issues

Summary

In the context of the World Financial Crises strengthening economic orientation of the country through efficient use of domestic resources is vital. Development of a well designed regional investment policy is in the agenda. The policy should contain: tax and tariff polices; assessment of investment infrastructure and development perspectives; Investment guarantees and insurance; Harmonization of legal basis.

The following issues have to be considered in designing investment friendly processes: Possibility to select investment object (access to the information on location of property, general plan on spatial development; regional development programmes); Drafting an investment project (urban plan, detailed planned project, project agreement, investment project business plan, etc); registration of property rights; project financing; tax issues, including capital repatriation rules

Investment passport contains data and characteristics of investment potential of the region (Region, municipality). The purpose of the passport is to assess the potential of the region and prepare investment proposals.

Investment proposals are prepared for different fields of economy and contain information about: description of activity/intervention, inputs, creation of new job places, financial resources (own sources and external), expected results.

Regional passport on Tourism should encompass the following: Natural and geographic issues, cultural and historic issues, description of touristic routs, touristic firms and agencies; hotels and hostels, transport and communication; education centers; advertisement, publishing;

The regional tourism development programme shall have the following structure:

Goals and objectives

Programme management

Development of normative and legal basis

Creation and development of touristic attractions

Attracting investments

Creation of positive image of the region

Improving the quality of touristic services

Development of touristic infrastructure

Programme management costs

Programme performance indicators

Crosscutting nature of the tourist industry and its territorial localization determines the necessity to use the "cluster approach".

The indication of the existence of the touristic cluster and the level of its development are determined by the following: territorial location of recreational companies; unique touristic resources; existence of touristic organizations providing touristic products; necessary infrastructure for touristic business; strong contacts among those companies that are oriented on recreational services; the ability of the touristic firms to attract tourists with high demand on quality of service; existence of governmental and civic sector that promote tourism developments.

State should promote regional touristic clusters in the following direction:

Promotion of cooperation, amalgamation and cooperation among touristic companies

Improving competitiveness of touristic applications and touristic infrastructure; improving

spatial and urban planning

Promoting innovative services in the area of tourism and general service provision

Tapping international markets with joint touristic projects through telecommunication marketing

Promoting production of traditional ways of production

The above approach will give the possibility to enhance connections in the regional and economic context building the consensus among the actors operating in the touristic sector.

მიხეილ ჩიკვილაძე

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

გადასახადებისა და დაბეგვრის ზოგიერთი ასპექტები

დაბეგვრის სისტემა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ბერკეტია ქვეყნის ხელში, სახელმწიფოსა და გადასახადის გადამხდელებს შორის ურთიერთობის რეგულირებისათვის. ამასთან ძალზე იშვიათია ცოდნის ისეთი სფერო, რომელიც იწვევს იმდენ კამათს, აზრთა იმდენ წინააღმდეგობრივ სხვადასხვაობას, როგორც დაბეგვრა, საგადასახადო სისტემა.

გამოჩენილი ფრანგი განმანათლებელი – შარლ ლუი მონტესკიე აღნიშნავდა, რომ “არაფერი არ საჭიროებს იმდენ სიბრძნესა და ჭკუას, როგორც განსაზღვრა იმ ნაწილისა, რასაც ართმევენ ქვეშევრდომებს და რასაც უტოვებენ მათ”.

დაბეგვრის სფერო არის ერთ-ერთი, მუდმივად შეუთანხმებელი საკითხი ხელისუფლებასა და გადამხდელებს შორის, ამავდროულად ეს ის სფეროა, სადაც თითქოს ყველამ ყველაფერი იცის და სადაოც არაფერი უნდა იყოს.

აზრი იმის შესახებ, რომ მაღალი გადასახადები ცუდია, დაბალი გადასახადები კარგი აღიარებს ყველა ხელისუფალი და ყველა გადამხდელი, მაგრამ რა ზომისაა “მაღალი” და “დაბალი” ამა თუ იმ ეკონომიკისათვის, კონკრეტული გადამხდელისათვის, ასევე თითქმის არავინ იცის, გადასახადის გადახდა კი, როგორც წესი არავის მოსწონს.

ცნობილი ინგლისელი ეკონომისტი, დაბეგვრის თეორიის ერთ-ერთი ფუძემდებელი – უილიამ პეტი აღნიშნავდა “ადამიანებს ყველაზე მეტად აღიზიანებს ის, რომ ისინი იხდიან უფრო მეტ გადასახადებს, ვიდრე მათი მეზობლები”, “კარგი გადასახადი არ არსებობს”, ამბობდა ბრიტანეთის ყოფილი პრემიერ-მინისტრი უინსტონ ჩერჩილი, ხოლო კანადელი პოლიტიკოსი თომას უაითი კი ასე ხუმრობდა – “დაბეგვრის სფეროში ჩემი გამოცდილება – ის კი ძალზე ფართოა – მოწმობს, რომ არსებობს მხოლოდ ერთი პოპულარული გადასახადი – ის, რომელსაც იხდიან სხვები.

გადასახადების გადახდა არავის მოსწონს, მაგრამ მის აუცილებლობას ასევე თითქმის ყველა აღიარებს.

ისტორია არ იცნობს არც ერთ სახელმწიფოს, რომელმაც გადასახადების გარეშე შეძლო არსებობა.

გადასახადის გადახდა აუცილებელია, სვალდებულოა – ეს ყველამ იცის, მაგრამ რამდენი უნდა იყოს ის – თითქმის არავინ, რაც დღემდე კამათის თუ დისკუსიის საგანია, ამიტომაც ასე ხშირად ექვემდებარება საგადასახადო კანონმდებლობა ცვლილებებს.

ეკონომიკისა და კანონმდებლობის თვალსაზრისით ისეთ სტაბილურ ქვეყნებშიც კი, როგორც ამერიკის შეერთებული შტატებია, გასული საუკუნის ბოლოს, სულ რაღაც ათ წელიწადში საგადასახადო კანონმდებლობის ორი უმნიშვნელოვანესი, სიღრმისეული რეფორმა განხორციელდა, აღარაფერს ვამბობთ საქართველოზე, სადაც უკანასკნელი 14 წლის განმავლობაში

სამჯერ შეიცვალა საგადასახადო კოდექსი, რომლებშიც ყოველწლიურად, ათეულობით, თუ არა ასეულობით ცვლილებები შედიოდა და ამჟამადაც შედის, რაც როგორც სუბიექტურ, ისევე ობიექტურ მოვლენებს უნდა მიეწეროს, ყოველივე ეს გადასახადის გადამხდელს, მეწარმეებს, ძალზე ძვირად უჯდება. მათთვის საგადასახადო კოდექსი და გადასახადის გადახდის ვალდებულება არასასიამოვნო ემოციებსა და რაც მთავარია კონკრეტული ქმედებების სურვილს იწვევს. გადამხდელი ხშირად ცდილობს თავი აარიდოს გადასახადს, მისთვის საგადასახადო კანონმდებლობის დრმა ცოდნა ძალზე გართულებულია და თითქმის აზრს კარგავს. ასე ყალიბდება დაბეგვრისადმი ნიჰილისტური, ინდიფერენტული დამოკიდებულება მთელ საზოგადოებაში – როგორც სახელისუფლებო წრეებში, ისე გადასახადის გადამხდელებში.

ამ ფონზე უაღრესად მნიშვნელოვანია დაბეგვრის თეორიული საფუძვლების და მოქმედი საგადასახადო სისტემის ფუნქციონირების პრაქტიკის დრმა ანალიზი.

მნიშვნელოვანი როლი უნდა მიეკუთვნოს დაბეგვრის (გადასახადების) ფისკალური, მარეგულირებელი (მასტიმულირებელი, მადემასტიმულირებელი) ფუნქციების ანალიზს, აღნიშნული ფუნქციების გამოყენება მიმართული უნდა იქნეს სახელმწიფოსათვის აუცილებელი ფინანსური რესურსების ფორმირებისა და მათ აკუმულირებაზე ბიუჯეტსა და ფულადი სახსრების სხვა ცენტრალიზებულ ფონდებში, აგრეთვე დაბეგვრის გავლენაზე ეკონომიკის განვითარების ტემპების დაჩქარებასა და ეკონომიკის სტრუქტურულ ცვლილებებზე, სამეწარმეო საქმიანობის განვითარებასა და საინვესტიციო აქტიურობაზე, მოხმარების სტიმულირებაზე, საგადასახადო შეღავათების მეშვეობით, ეკონომიკის ამა თუ იმ სფეროს, დარგის (მცირე ბიზნესი, ტურიზმი, საინვესტიციო საქმიანობა, დასაქმება და სხვ) განვითარების ხელშეწყობასა და სტიმულირებაზე.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საგადასახადო პოლიტიკის ძირითადი ამოცანების (სახელმწიფოს აუცილებელი ფინანსური რესურსებით უზრუნველყოფა, ქვეყანაში ეკონომიკური ურთიერთობის რეგულირება) გატარებისას მეცნიერულ დონეზე იქნეს შესწავლილი ზღვარი, რომლის ზემოთ გადასახადების ზრდა არასასურველია, ზღვარი, რომლის ზემოთ გადასახადის ზრდა საშიშია და ბოლოს ზღვარი, რომლის ზემოთაც კატასტროფაა მოსალოდნელი. ყველა ეს ზღვრები ნათლადაა განსაზღვრული ეკონომიკური თეორიით და ისტორიული პრინციპებით, რომელთა პრაქტიკაში გაუთვალისწინებლობა დადებით შედეგებს ვერ მოგვცატანს.

გარდაუვალ და სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან ამოცანას წარმოადგენს საგადასახადო სისტემის მართვის სრულყოფა, ვინაიდან “არ არსებობს ისეთი სფერო, რომელიც უფრო ნაკლებად ექვემდებარებოდეს სიახლეებს, ვიდრე საფინანსო მართვის სფერო და არ არსებობს ისეთი სფერო, რომელშიც ყოველი წარუმატებელი ექსპერიმენტი ისე სწრაფად არ გამოავლენდა თავის დამღუპველ გავლენას, როგორც ექსპერიმენტები ფინანსების სფეროში”.

საგადასახადო სისტემის მართვა, თავის მხრივ უნდა მოიცავდეს – საგადასახადო პოლიტიკის განხორციელების მიზნით ქვეყანაში საგადასახადო ურთიერთობებზე სპეციალური სახელმწიფო აპარატის მიერ მიზანმიმართულ ზემოქმედებას, კანონმდებლობით განსაზღვრული წესებისა და მეთოდების გამოყენებით.

უმნიშვნელოვანესია საგადასახადო დაგეგმვის (მაკრო და მიკრო დონეზე) ოპტიმალური განხორციელებით ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლების საერთო მოცულობისა და სტრუქტურის განსაზღვრის პროცესი, როგორც მაკრო დონეზე, რომელიც მოიცავს ფედერალურ, რეგიონალურ, ადგილობრივ თვითმმართველობის, ასევე მიკრო დონეზე საწარმოების და ფიზიკური პირების მიერ განხორციელებული საქმიანობის სახის, კანონმდებლობით გათვალისწინებული დაბეგვრის სავარაუდოდ დონის განსაზღვრას.

ხშირად საგადასახადო კანონმდებლობაში სათანადო ყურადღება არა აქვს დათმობილი დაბეგვრის ოპტიმიზაციის როლსა და ადგილს, არადა, დაბეგვრის ოპტიმიზაცია, როგორც საგადასახადო დაბეგვრის ძირითადი ნაწილი, წარმოადგენს საწარმოების საგადასახადო გადასახდელების შემცირების მიმართულებით (მოქმედი კანონმდებლობის ფარგლებში) ჩასატარებელ ღონისძიებებს, ამიტომ საგადასახადო დაბეგვრის ოპტიმალური ვარიანტის მიღება წარმოუდგენელია საგადასახადო ტვირთის (წნეხის) გაანგარიშების გვერდის ავლით,

ვინაიდან საგადასახადო ტვირთი სხვა არაფერია თუ არა ქვეყნის ჯამური საგადასახადო შემოსავლების ფარდობა მთლიან შიდა პროდუქტთან, გამოხატული პროცენტებში, აქედან გამომდინარე ძალზე მნიშვნელოვანია ქვეყნის ჯამური საგადასახადო შემოსავლებისა და მთლიანი შიდა პროდუქტის რეალური მონაცემების ანალიზი, ეს ანალიზი კი ცალკეულ შემთხვევებში დისკუსიის საგანი ხდება და ურთიერთგამომრიცხავ სტატისტიკურ მაჩვენებლებთან გვაქვს საქმე, რაც ყოველად მიუღებელია.

ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლების ობიექტური მონაცემების გაანგარიშებისას მთავარია საგადასახადო ტვირთის მაჩვენებლებზე მოქმედი ძირითადი ფაქტორების კერძოდ, საგადასახადო ადმინისტრაციისა და საგადასახადო დისციპლინის დონეების, ეკონომიკის სტრუქტურის, მშპ-ს გაანგარიშების სიზუსტის, ღრმა ანალიზი, რაც შემდგომ სრულყოფას მოითხოვს.

ამრიგად, საბაზრო ეკონომიკის პირობებში შესამჩნევად იზრდება გადასახადების, როგორც ეროვნული ეკონომიკის რეგულირების როლი და მნიშვნელობა, ამიტომ ერთი რამ უდავოა და ჭეშმარიტი, ის სახელმწიფო ხელისუფლება მიაღწევს ეროვნული ეკონომიკის აღმავლობას, რომელიც ცდილობს მეწარმეობის სტიმულირებას ოპტიმალური საგადასახადო რეჟიმით.

Mikheil Chikviladze

Iv. Javachishvili Tbilisi State University,
Associated Professor

Subject: Some aspects of tax and taxation

Summary

Thus, taxes are the key economic method of management, providing the close links among common-state interests and the commercial interests of entrepreneurs and economic units of the different forms.

The relations among the state or local budget and entrepreneurs and enterprises of all forms of ownership is carried out through taxes, taxes provides regulation of foreign economic affairs as well.

Withdrawal of economics from the crisis situation of transitional period requires solving of such key problems as: stabilization of financial systems of a state and regions (territorial units), fastening of structural transformation in economics, stirring up of economic affairs, stimulation of development of entrepreneurship, growth of manufacturing and raising its effectiveness.

Exactly therefore, creating of the effective tax system is considered as one from the key problems of common social-economic policy of Georgia today.

History of humanity always used to pay the special attention to those problems of taxation, which includes the following notable issue: what is more acceptable for a country – accumulation of funds in a state budget through fiscal methods, or stimulation of entrepreneurial activity and reaching to enhancement of tax base through decreasing of taxes.

The one thing is unquestionable and true, those state governments attempting to stimulate entrepreneurship through normal taxation will reach to development of national economics, “development of entrepreneurship and stabilization of state expenses will be developed in such rate as taxes are being decreased. This is the only way to reach the real outcome from the onerous tax pressure”.

განვითარებული ქვეყნების გათანაბრებითი ფინანსური პოლიტიკა

ტერიტორიულ ჭრილში მოსახლეობის ცხოვრების დონეში ობიექტური განსხვავება განპირობებულია რეგიონების ეკონომიკური, ბუნებრივ-კლიმატური, ბუნებრივ რესურსული და ინფრასტრუქტურული თავისებურებით, რაც წარმოადგენს ობიექტურ საფუძველს ფინანსური გათანაბრებითი პოლიტიკის გატარებისათვის. ამასთან რეგიონებს შორის განსხვავებას აქვს გარკვეული დადებითი მომენტები და შეაქვს დინამიზმი მათ ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ განვითარებაში. ნებისმიერი სახელმწიფო ცდილობს, რომ რეგიონებში არ დაუშვას მწვავე კრიზისული სოციალური, ეკონომიკური, ეკოლოგიური და სხვა სახის მოვლენები, რომელიც გახდება მიზეზი ტერიტორიული დიფერენციაციის. ამ ამოცანების გადაწყვეტისათვის გამოიყენება ჰორიზონტული და ვერტიკალური ფინანსური გათანაბრება.

ფინანსური გათანაბრება წარმოადგენს სოციალურად ორგანიზირებულ სისტემურ ქმედებას, რომელიც უზრუნველყოფს რეგიონის ეკონომიკის მყარი და უსაფრთხო განვითარებას და აქვს მთავარი ორიენტირი, მოსახლეობის ცხოვრების დონისა და ხარისხის ამაღლება. ფინანსური გამოთანაბრება, ფინანსურ სახსრებს გადაადგილებს ცენტრალური ბიუჯეტიდან რეგიონების ტერიტორიული ერთეულების ბიუჯეტში. ფინანსური გათანაბრება სხვადასხვა ფორმაში და ინტენსივობის სხვადასხვა ხარისხით არსებობს ბევრ ქვეყანაში. ფინანსური გათანაბრება აუცილებელია მკაფიოდ გავმიჯნოთ საგადასახადო შემოსულობების განაწილების სფეროში, განსაკუთრებული უფლებამოსილებისგან, იმიტომ რომ სამართლებრივი თვალსაზრისით ის არ არის ორიენტირებული გადასახადების აკრეფვის გზით მიღებულ შემოსავალზე. ფინანსური გათანაბრება ლოგიკურად მიყვება გადასახადების აკრეფვისაგან შემოსავლების განაწილებას, მისი ფუნქციაა - საგადასახადო შემოსულობების საკმაოდ უხეში განაწილება შეავსოს ფინანსური განაწილების უფრო ზუსტი და ფაქიზი სისტემით. საგადასახადო შემოსულობების განაწილება და ფინანსური გათანაბრება ერთად უნდა იყოს გარანტი სახელმწიფოს ცალკეული რეგიონების საკმარისი ფინანსური უზრუნველყოფისთვის.

გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში გათანაბრებითი ტრანსფერის არსებობას აქვს სრულიად განსხვავებული საფუძვლები და ამავდროულად აღიქმება როგორც დროებითი მოვლენა, რომელიც მოქმედებს მხოლოდ 2020 წლამდე. 1995 წლიდან გათანაბრებითი ტრანსფერის შემოღება განპირობებული იყო გერმანიის გაერთიანებით და უკავშირდებოდა შემოერთებული მიწების სუსტ ფინანსურ შესაძლებლობებს.

გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში ფედერალური მიწები წარმოადგენენ დამოუკიდებელ დონეებს, რომელთაც აქვთ საკუთარი უფლებები და მოვალეობები. ფედერალური მოწყობის შესაბამისად მუნიციპალიტეტები ითვლება ფედერალური მიწების შემადგენელ ნაწილად. ფედერალურ მიწებს ძირითადი კანონით მათზე დაკისრებული ფუნქციების შესასრულებლად აქვთ საკმარისი ფინანსური რესურსები, რომელთა განკარგვა ხდება თავისუფლად და დამოუკიდებლად.

ფედერაციის და ფედერალური მიწების ფინანსური უზრუნველყოფის ძირითადი საკითხები რეგულირდება ძირითადი კანონით. შესაბამისი კონსტიტუციურ-სამართლებრივი მდგომარეობა შეიძლება დავეყთ ოთხ სტადიად:

1. უპირველეს ყოვლისა, ერთობლივი საგადასახადო შემოსულობები ნაწილდება ორ სახელმწიფო დონეს შორის – ფედერაცია და ფედერალური მიწების ერთობლიობა, აგრეთვე ხორციელდება ბიუჯეტთაშორისი ტრანსფერები მუნიციპალიტეტების სასარგებლოდ, რომელიც ავსებს მათ შემოსავალს (ვერტიკალური განაწილება)

2. შემდეგ ფედერალური მიწების ერთობლიობის საგადასახადო შემოსავლები მიემაგრება ცალკეულ ფედერალურ მიწებს (ჰორიზონტალური განაწილება)

3. მესამე სტადიაზე ხორციელდება გათანაბრება ფინანსური თვალსაზრისით სუსტ და ძლიერ ფედერალური მიწების შორის (მიწათშორისი ფინანსური გათანაბრება ან მიწათშორისი საბიუჯეტო რეგულირება).

4. შემდეგ სუსტი ფინანსური პოტენციალის მქონე ფედერალური მიწები დამატებით ღებულობენ სახსრებს ფედერალური ბიუჯეტიდან (დამატებითი ფედერალური ტრანსფერი) კონკრეტული სამართლებრივი გაფორმება ცალკეული სტადიების ხორციელდება მარტივი (არაკონსტიტუციური) საკანონმდებლო ნორმების საფუძველზე.

საგადასახადო შემოსულობების ვერტიკალური განაწილება - ძირითადი კანონით რიგი განსაკუთრებული მნიშვნელობის გადასახადებისაგან შემოსავალი მიდის როგორც ფედერაციაში ისე ფედერალურ მიწებში, ხოლო ნაწილობრივ მუნიციპალიტეტებში. გადასახადების სხვა სახეები კონსტიტუციის თანახმად მთლიანად მიდის ან ფედერაციის ან ფედერალურ მიწის ან მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტში. ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ მნიშვნელოვანია მიწათშორისი ფინანსური გათანაბრება (მიწათშორისი საბიუჯეტო რეგულირება). მიწათშორისი ფინანსური გათანაბრების შედეგად (მიწათშორისი საბიუჯეტო რეგულირება) გრძელდება ფედერალური მიწების შემოსავლებს შორის სხვაობის შემცირება. ფინანსური თვალსაზრისით სუსტი ფედერალური მიწები ღებულობენ გათანაბრებით (საკოპენსაციო) ტრანსფერს, რომელიც უნდა მისცეს ფინანსური თვალსაზრისით ძლიერმა ფედერალურმა მიწებმა.

მიწათშორისი ფინანსური გათანაბრება იძლევა გარანტიას, რომ ფინანსური თვალსაზრისით სუსტი ფედერალური მიწები აგრეთვე ფლობდნენ საკმარის ფინანსურ სახსრებს ფუნქციების შესასრულებლად და საკუთარი სახელმწიფოებრიობის რეალიზაციისათვის. ფედერალური მიწების შემოსავლების შემდგომი დაახლოების გზით უნდა იქნეს უზრუნველყოფილი ფედერაციის მთელ ტერიტორიაზე ცხოვრების თანაბარი პირობები. მეორე მხრივ, მიწათშორისი ფინანსური გათანაბრებით არ უნდა იყოს გაუქმებული საკუთარი ფინანსური პასუხისმგებლობა და ფედერალური მიწის საკუთარი სახელმწიფოებრიობა. ამიტომ ფედერალურ მიწებს შორის შემოსავალში სხვაობა მხოლოდ მცირდება, მაგრამ არასოდეს მთლიანად არ გამოთანაბრდება.

დღეისათვის განსაკუთრებული საჭიროებისათვის ფედერალურ დამატებით ტრანსფერს ღებულობენ აღმოსავლეთგერმანული ფედერალური მიწები და მიწა ბერლინი განსაკუთრებული დატვირთვის დაფარვისათვის, დაკავშირებული ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაცია მშენებლობასთან, რომელიც მემკვიდრეობით ერგოთ გერმანიის გაყოფით, აგრეთვე მუნიციპალიტეტების ძალზე მწირი ფინანსური პოტენციალის გათანაბრებისათვის. ეს სახსრები შეადგენს დღეისათვის საერთო ჯამში 10 მილიარდ ევროს ყოველწლიურად და აქვთ არსებითი მნიშვნელობა ფედერალური მიწა-მიმდებებისთვის. ის არის ¹II სოლიდარობის პაქტის ელემენტი, რომლის დახმარებით უნდა იქნეს აღმოფხვრილი გერმანიის გაყოფის შედეგები. განსაკუთრებული საჭიროებისათვის ფედერალური დამატებითი ტრანსფერები ნაბიჯ-ნაბიჯ 2019 წელს იქნება გაუქმებული.

საფრანგეთში არსებობს სამ დონიანი ადგილობრივი ხელისუფლება, რომელიც მოიცავს 26 რეგიონს, 100 დეპარტამენტს და 36 763 მუნიციპალიტეტს. ისეთი ფედერალური სახელმწიფოსგან განსხვავებით, როგორც გერმანია, კონსტიტუცია არ განსაზღვრავს ადგილობრივი ხელისუფლების საშემოსავლო და ხარჯვით კომპეტენციას. კონსტიტუცია მინიშნებას აკეთებს იმ შესაბამის კანონებზე, რომლებიც არეგულირებენ ადგილობრივი ხელისუფლების ფინანსურ და ეკონომიკურ კომპეტენციას. კონსტიტუციის 72-2 მუხლი

ამბობს: - ადგილობრივ მთავრობებს შეუძლიათ გამოიყენონ კანონით განსაზღვრული საგადასახადო შემოსავლები;

- ადგილობრივი ხელისუფლების ძირითად რესურსს წარმოადგენს კანონით განსაზღვრული საკუთარი წყაროებიდან მიღებული შემოსავლები;

- კანონის შესაბამისად, ცენტრალურიდან ადგილობრივ ხელისუფლებაზე ხარჯვითი კომპეტენციის გადაცემას თან უნდა სდევდეს საკუთარი შემოსავლების ზრდას;

- გათანაბრების მექანიზმი განსაზღვრულია კანონით.

ესპანეთში დეცენტრალიზაციის პროცესი დაიწყო 1978 წლიდან, მას შემდეგ რაც მიღებული იქნა ახალი კონსტიტუცია. 2002 წელს ჯანდაცვის მომსახურების მთლიანად ადგილობრივ ორგანოებზე გადატანამ ესპანეთი აქცია ევროპის ერთერთ ყველაზე დეცენტრალიზებულ ქვეყანად. კონსტიტუცია უზრუნველყოფს ადგილობრივი ხელისუფლების ფინანსურ ავტონომიას. ადგილობრივი ბიუჯეტები ყოველწლიურად მტკიცდება ცენტრალური ბიუჯეტის დამტკიცებასთან ერთად. კონსტიტუციაში ჩამოთვლილია ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოების შემოსავლების წყაროები: 1. მთლიანად ან ნაწილობრივ განაწილებული ცენტრალური ზიარი გადასახადები; 2. ადგილობრივი ორგანოების საკუთარი გადასახადები; 3. ტერი; 4. ტერიტორიათაშორისი საანგარიშგებო ფონდის მეშვეობით განხორციელებული ტრანსფერები; 5. საკუთარი ქონებიდან და საწარმოებიდან მიღებული შემოსავლები; 6. საკრედიტო ოპერაციებიდან მიღებული შემოსავლები.

სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ადგილობრივ ბიუჯეტებში განხორციელებული ტრანსფერები უზრუნველყოფენ სახელმწიფოს მიერ გასაწევი მომსახურების ხარჯების დაფარვას. ტრანსფერები გამიზნულია რეგიონებს შორის გამოთანაბრებაზე. ადგილობრივი ორგანოები ასევე იღებენ სპეციალურად გამიზნულ ტრანსფერებს, რათა უზრუნველყოფილი იქნას ჯანდაცვასა და განათლებასთან დაკავშირებული მინიმალური ხარჯების დაფინანსება.

აშშ-ს ფინანსურ-მმართველობითი სისტემა არც თუ ისე დეცენტრალიზებულია და მაღალ ავტონომიას ანიჭებს ადგილობრივ ხელისუფლებას. შტატები საკუთარი ხარჯების დაახლოებით სამ მეოთხედს საკუთარი წყაროებიდან ფარავენ. შტატები აწესებენ გადასახადებს, განკარგავენ სახელმწიფო ფინანსებს და გააჩნიათ პირდაპირი წვდომა ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე. შტატების ბიუჯეტი არ მოწმდება და არ მტკიცდება ფედერალური მთავრობის მიერ. რაც შეეხება ფედერალურ ტრანსფერებს და დახმარებებს, შტატები უფრო მეტად დამოკიდებული არიან შტატების დახმარებებზე, ვიდრე ფედერალურ გრანტებზე. სხვადასხვა მმართველობით დონეებს შორის ფინანსური ურთიერთობა შემდეგი ფორმებით ხორციელდება:

- გათანაბრებითი სქემები. შტატების უმრავლესობა სარგებლობს სკოლების ფინანსური გათანაბრების სისტემით, რისი მეშვეობითაც ხდება საჯარო სკოლების სუბსიდირება.

- გრანტები გლობალური პროექტებისთვის და ფედერალური გრანტები. გრანტები პროექტებისთვის გაიცემა კონკურენციის პირობებში ფედერალური დააწესებულებების (მაგალითად, განათლების დეპარტამენტი ან ტრანსპორტის დეპარტამენტი) განაცხადების საფუძველზე. ფედერალური გრანტები წარმოადგენენ შტატებზე გაცემულ ტრანსფერებს. ფედერალური დააწესებულებები შტატებიდან და ადგილობრივი მმართველობითი ორგანოებიდან ითხოვენ გრანტების ათვისების და გამოყენების გეგმას. მთლიანობაში, აშშ-ში არის 700 სხვადასხვა საგრანტო პროგრამა.

- ფედერალური დახმარება. შტატებზე და სხვა ადგილობრივ მმართველობით ორგანოებზე ფედერალური დახმარება მოიცავს გრანტებს, სესხებს და საგადასახადო სუბსიდირებს. დახმარების მიმღები ძირითადი სფეროებია ტრანსპორტი, განათლება, სოციალური მომსახურება, ჯანდაცვა და სხვა.

- შტატების დახმარება. შტატების დახმარება ნაწილდება ადგილობრივ ორგანოებზე გათანაბრებითი ფორმულის მეშვეობით.

ფისკალური დეცენტრალიზაციის ხარისხით გამორჩეული ქვეყანაა კანადა, სადაც პროვინციებს დიდი საგადასახადო და ხარჯვითი ავტონომია გააჩნიათ და ადგილობრივი

ორგანოების საქმიანობაში ფედერალური მთავრობის ჩარევა მინიმალურია. ფინანსური ურთიერთობები დარეგულირებულია ფედერალურ-ადგილობრივი ფისკალური მოწყობის აქტით. პროვინციებზე მიცემულ ტრანსფერებს განსხვავებული ფორმები აქვთ. 1867 წელს მიღებულ კონსტიტუციაში მოცემულია დებულება გათანაბრების, როგორც უმთავრესი ტრანსფერის შესახებ. გათანაბრებითი ტრანსფერი. ეს არის ვერტიკალური ტრანსფერი პროვინციებზე ფედერალური მთავრობიდან, რომელიც გამოიანგარიშება თითოეულ პროვინციაში ერთ სულ მოსახლეზე არსებული შემოსავლების დონის გათვალისწინებით. ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სატრანსფერო სისტემა ეხმარება პროვინციებს ჯანდაცვის, განათლების და სოციალური უზრუნველყოფის მიზნით როგორც ნაღდი ფულით, ასევე საგადახადო ტრანსფერებით. ფორმულაზე დაფუძნებული ტერიტორიული დაფინანსება არის ფედერალური მთავრობის წლიური უპირობო ტრანსფერი ჩრდილოეთის ტერიტორიების მთავრობებზე, რაც ეხმარება ადგილობრივ ხელისუფლებას სახელმწიფო მომსახურების ხარისხის გაუმჯობესებაში.

იაპონიაში არის ორ დონიანი ადგილობრივი ხელისუფლება, რომელიც მოიცავს პრე-ფექტურებს და მუნიციპალიტეტებს. მიუხედავად იმისა, რომ ადგილობრივ ხელისუფლებას შეუძლია დააწესოს და ამოიღოს გადასახადები, ამ პროცესის მართვა ძირითადად მაინც ცენტრალიზებულია და ადგილობრივი ხელისუფლების შემოსავლები დიდადაა დამოკიდებული ცენტრალური ხელისუფლებიდან მიღებულ დახმარებებზე. ადგილობრივი წყაროებიდან მიღებული შემოსავლები მთლიანი ადგილობრივი შემოსავლების 35-40 პროცენტს შეადგენს. ადგილობრივ ხელისუფლებას აქვს კანონით განსაზღვრული უფლება კაპიტალური დანახარჯების და სახელმწიფო საწარმოების ხარჯების დასაფარად გამოუშვას ფასიანი ქაღალდები (ობლიგაციები). მუნიციპალიტეტები ამას უთანხმებენ პრეფექტურებს, რომლებიც თავის მხრივ ათანხმებენ სახელმწიფო მართვის, საშინაო საქმეების, ფოსტისა და ტელეკომუნიკაციების სამინისტროსთან. გარდა ამისა, ადგილობრივი მთავრობები ცენტრალური ხელისუფლებიდან პირდაპირ იღებენ გრანტებს და შემოსავლებს ზიარი გადასახადებიდან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Hudson Wade. Economic security for all. 1977. – p. 57-65.
2. Creation and development of clusters. Warsazawa, pazdziernik, 2010.
3. Bundesministerium der Finanzen: Финансовое выравнивание.
4. (бюджетное регулирование) в федеративном государстве. Berlin. 2009.
5. Bundesministerium der Finanzen: Финансы муниципалитетов в Германии. Berlin. 2009.
6. www.internet.ge/v2/index.php?action=news&category=4&news=65724.
7. [//www.bec.ge/images/doc/tsentraluri%20khelisuflebis%20mier%20adgilobrivi](http://www.bec.ge/images/doc/tsentraluri%20khelisuflebis%20mier%20adgilobrivi).
8. <http://www.kazanfed.ru/actions/konfer5/doklad5/>.

Gela Svirava

Sh. Meskhi State University of
Zugdidi D. Doctor of Economics, Full Professor

Maia Chania

Sokhumi State University,
Doctor of Economics, Assistant Professor

Equalizing Financial Policy in the Developed Countries

Summary

Objective distinctions of the living standard among the population of a country is conditioned by the economical, natural-climatic, natural resource balancing and infrastructural peculiarities, which

represent objective basis in order to perform the financial equilibration policy. At the same time the differences of the regions have specific positive features by providing the dynamism in their economical, social and cultural development. Any country tries not to permit acute crisis in the social, economical and ecological fields of the regions or other kind of the occurrences which will became the cause of the territorial differentiation. In order to solve the problem the vertical and horizontal financial equilibrations are used. In the field of the distribution of the tax incomes the financial equilibration must be strictly dissociate from, the peculiar responsibilities because from the standpoint of the law it is not oriented on the income obtained from the tax collecting. The financial equilibration logically follows the distribution of the income obtained during the tax collecting, its function is – to change the tax incomes quite rough distribution with the much more acute and neat system. Tax income distribution and financial equilibration together must be a guarantee of the country for the separate regions' sufficient financial ensuring.

დავით ბიძინაშვილი

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
გორის სასწავლო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი

გლობალური ეკონომიკური კრიზისის დაძლევის მიმართულებები

სულ ცოტა ხანი გავიდა 2008 წლიდან და ბევრი ანალიტიკოსი უკვე საუბრობს ახალ გლობალურ ფინანსურ კრიზისზე.

არსებობს მოსაზრებაც, რომ გლობალური კრიზისი ფაქტიურად უკვე მიმდინარეობს, რასაც არ შეიძლება დავეთანხმოთ. მიუხედავად პრობლემების მთელი სიმწვავისა, კრიზისი ჯერჯერობით ატარებს ლოკალურ ხასიათს. გლობალურ კრიზისზე საუბარი მართებული იქნება, როდესაც ადგილი ექნება რეცესიას მსოფლიოს წამყვან ეკონომიკებში.

საერთოდ ისტორიას არ ახსოვს, რომ შემდეგი გლობალური კრიზისი დაიწყოს წინა კრიზისიდან ასეთ ცოტა ხანში. კრიზისიდან გამოსულ ეკონომიკებს ეტყობა აქვთ საკმაო მდგრადობა, მიუხედავად გადაუჭრელი პრობლემებისა, და ეს მდგრადობა მათ უნდა ეყოს გაცილებით მეტი დრო ვიდრე სამი წელი. ჩვენ შემთხვევაში ეს დაკავშირებულია იმასთან, რომ კომპანიათა უმრავლესობამ, განსაკუთრებით ეს ეხება უდიდეს კომპანიებს, კრიზისის განმავლობაში შეძლო განთავისუფლება ზარალიანი აქტივებისგან და ახლა მათი ფინანსური მდგომარეობა ბევრად უკეთესია, ვიდრე ეს იყო კრიზისამდე.

ევროპის ქვეყნები შეთანხმდნენ, რომ ევროზონის გადასარჩენად საერთაშორისო სავალუტო ფონდში 150 მილიარდი ევრო გადარიცხონ.

ევროკავშირის ფინანსთა მინისტრები იმედოვნებდნენ, რომ ფინანსური დახმარების ფონდში 200 მილიარდი ევროს სახსრებს მოიზიდავდნენ, თუმცა ევროპელების ოპტიმიზმს საფუძველი დიდი ბრიტანეთის გადაწყვეტილებამ გამოაცალა – მათ განაცხადეს, რომ შეთავაზებულ ფინანსურ სქემაში ლონდონი მონაწილეობას არ მიიღებს.

ევროკავშირის წევრი ქვეყნების ფინანსთა მინისტრების 2011წლის 19 დეკემბრის შეხვედრაზე გაირკვა, რომ ფონდში ყველაზე დიდი მოცულობის ფინანსურ დახმარებას გერმანია და ესპანეთი გაიღებენ. არსებული მონაცემებით, გერმანია 41,5 მილიარდს გადარიცხავს, საფრანგეთი – 31,4 მილიარდს, იტალია კი 23,5 მილიარდს გაიღებს. ბრიტანეთი ფონდისთვის თანხების გადარიცხვის საკითხს 2012 წლის დასაწყისისთვის მოაგვარებს.

საერთაშორისო სავალუტო ფონდის განცხადებით, ფონდისთვის ფულის გამოყოფას ის ქვეყნებიც აპირებენ, რომლებიც ევროზონაში არ შედიან, მათ შორის: პოლონეთი, ჩეხეთი, დანია და შვედეთი. ევროზონის ქვეყნები, რომლებმაც უკვე გამოიყენეს საერთაშორისო ფინანსური დახმარება – საბერძნეთი და ირლანდია – ახალ ფინანსურ სქემაში მონაწილეობას ვერ მიიღებენ.

რაც შეეხება ბრიტანეთის ხელისუფლებას, მას სურს, რომ საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ზრდა უფრო ფართო პროცესის ნაწილი გახდეს, რომელშიც ჩართული იქნება დიდი ქვეყნების ოცეული. "ბრიტანეთი ყოველთვის მზად არის, განიხილოს საერთაშორისო სავალუტო ფონდისთვის დამატებითი რესურსების გამოყოფის საკითხი. ამასთან, განვიხილავს უნდა მოჰყვეს გლობალური შეთანხმება და ფონდმა გლობალური როლი უნდა შეასრულოს," - განაცხადა დიდი ბრიტანეთის ფინანსთა მინისტრმა ჯორჯ ოსბორნმა.

ოფიციალური ინფორმაციით, ბრიტანეთის ხელისუფლება გადაწყვეტილებას სსფ-ში თავისი ფინანსური წვლილის შეტანის შესახებ 2012 წლის პირველ ნახევარში მიიღებს. თუმცა ბრიტანეთის სახაზინო სამსახურიდან ანონიმური წყაროები Reuters-თან საუბარში ამბობენ, რომ ბრიტანეთი აღნიშნულ ფინანსურ სქემაში მონაწილეობაზე უარს იტყვის.

2011 წლის ნოემბერში G20-ის სამიტზე გაირკვა, რომ "დიდი ოცეულის" ქვეყნები შეთანხმდნენ, საჭიროების შემთხვევაში, საერთაშორისო სავალუტო ფონდს დამატებითი სახსრებით დაეხმარონ. ევროზონის მიმართ დახმარების სურვილი რუსეთის ფედერაციის პრეზიდენტმა დიმიტრი მედვედევმაც გამოთქვა.

ამავე დროს, ევროკავშირის ფინანსთა მინისტრების განცხადებამ, საერთაშორისო სავალუტო ფონდის სპეციალური ფონდისთვის დამატებითი სახსრების გამოყოფის შესახებ, ევროპის ცენტრალური ბანკის პრეზიდენტს მარიო დრაგის უფლება მისცა, ბრიუსელში ევროს გადარჩენის ოპტიმისტური პროგნოზი გაეკეთებინა. მისი თქმით, ევრო არსებულ კრიზისს გადალახავს. თუმცა, ევროპის ცენტრალური ბანკი ასევე გვაფრთხილებს იმ რისკების გაზრდის შესახებ, რომლებიც ევროზონის სტაბილურობას თან ახლავს. უკიდურეს შემთხვევაში, შესაძლებელია, გლობალური კრიზისი განმეორდეს. გარდა ამისა, ევროპის ცენტრალური ბანკის მიერ გავრცელებულ განცხადებაში ნათქვამია, რომ ბანკი უკიდურესად შემფოთებულია ევროპელი ლიდერების უუნარობით, რომლის გამოც სახელმწიფო ვალისა და საბიუჯეტო პრობლემების მოგვარება არ ხერხდება.

2011 წლის 8-9 დეკემბერს ბრიუსელში გამართულ სამიტზე ევროკავშირის ქვეყნების ლიდერები შეთანხმდნენ, რომ ევროპის ფინანსური დახმარების ფონდში თანხების გადახდას დააჩქარებდნენ, რათა ფონდის სახსრები 500 მილიარდ ევრომდე გაეზარდათ. ოქტომბერში საბერძნეთისთვის მეორე ტრანსფერის გადაცემის შემდეგ ფონდის სახსრები 300 მილიარდ ევრომდე შემცირდა და, შესაბამისად, 2012 წლის ზაფხულში ფონდის სახსრები 200 მილიარდი ევროს ოდენობით უნდა შეივსოს.

საერთაშორისო სავალუტო ფონდის (სსფ) პრეზიდენტმა კრისტინ ლაგარდმა შვეიცარიის ქალაქ დავოსში მიმდინარე მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის (26-28 იანვარი, 2012წ.) დაწყების წინ ევროზონის სტაბილიზაციის მისაღწევად გასატარებელ გადაუდებელ ზომებზე ისაუბრა. კერძოდ, ლაგარდმა მოუწოდა ევროპის ქვეყნებს, გაზარდონ ევროპის ფინანსური სტაბილურობის ფონდი, რათა მსოფლიომ 1930 წლის ანუ "დიდი დეპრესიის" განმეორება თავიდან აიცილოს. ეს იდეა ევროპის უმსხვილესი ეკონომიკის მქონე ქვეყანამ გერმანიამ არაერთგზის უარყო. "გვჭირდება დაცვის სისტემის გაძლიერება," - განაცხადა ლაგარდმა. ამის შესახებ "ბლუმბერგი" იუწყება.

ევროზონის სახელმწიფოთა შორის ერთერთი ყველაზე დიდი ვალის მქონე ქვეყნის იტალიის მთავრობამ ეკონომიკის ლიბერალიზაციის ამბიციური პროგრამა დაამტკიცა.

ვალის კრიზისში მყოფი მეორე ევროპული ქვეყანა საბერძნეთი, იტალიისგან განსხვავებით, წარუმატებლობის კალიდოსკოპს კვლავ ატრიალებს. საბერძნეთის მთავრობასა და კომერციულ ბანკებს შორის გამართული მოლაპარაკებები დავალიანების 50%-ის შესაძლო ჩამოწერის შესახებ, კვლავ კრახით დასრულდა. ეს გარიგება ერთ-ერთია იმ პირობათაგან, რომლის განხორციელების შემდეგაც ათენელებმა მომდევნო, საგანგებო ტრანში საერთაშორისო სავალუტო ფონდისა და ევროკავშირისგან უნდა მიიღონ. თუ სესხის გამოყოფა არ მოხდება, მაშინ საბერძნეთმა შესაძლოა, დეფოლტი გამოაცხადოს და ევროკავშირიდან გავიდეს.

საბერძნეთის მინისტრთა კაბინეტსა და კერძო კრედიტორებს შორის შაბათს გამართული მოლაპარაკებები ვალის რესტრუქტურისაციის შესახებ, უშედეგოდ დასრულდა.

მთავრობასთან მოლაპარაკებებში მონაწილეობდა კრედიტორთა წარმომადგენელი ჩარლზ დალარა, რომელიც საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტს (IIF) ხელმძღვანელობს. ეს ორგანიზაცია საბერძნეთის კერძო კრედიტორების უმრავლესობის გაერთიანებას წარმოადგენს. საბერძნეთის ფინანსთა მინისტრმა ევანგელოს ვენიძელოსმა კრედიტორებთან ორი შეხვედრა გამართა. მოლაპარაკებებში ასევე მონაწილეობდა საბერძნეთის პრემიერ-მინისტრი ლუკას პაპადიმოსი. კრედიტორებთან შეთანხმების მიღწევის შემთხვევაში საბერძნეთი შეძლებდა, საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტებიდან ათობით მილიარდი ევროს ახალი სესხები მოეპოვებინა. საქმე ის არის, რომ გასული წლის 26 ოქტომბერს ევროკავშირის სამიტზე საბერძნეთისთვის წარდგენილი მოთხოვნებიდან ქვეყნის მთავრობასა და კერძო კრედიტორებს შორის ვალის ჩამოწერაზე შეთანხმების მიღწევა დღემდე საკვანძო საკითხად რჩება. ამ მოთხოვნის შეუსრულებლობის შემთხვევაში საბერძნეთი მეორე ტრანშს ვერ მიიღებს და იძულებული გახდება, დეფოლტი გამოაცხადოს, ამ შემთხვევაში ევროს გაუფასურება გარდაუვალი იქნება.

საბერძნეთის პირველი დახმარების პაკეტი, 110 მილიარდი ევროს ოდენობით, 2010 წლის შემოდგომაზე დაამტკიცეს. 2011 წლის ოქტომბერში ამ ქვეყნამ განაცხადი გააკეთა დახმარების მეორე პაკეტზე - 130 მილიარდი ევროს მოცულობის თანხაზე. მაგრამ ეს დახმარება საკმარისი არ იქნება, - წერს "უოლ სტრიტ ჯორნალი" ევროპის ოფიციალურ პირებზე დაყრდნობით. როგორც ისინი აცხადებენ, "მოსალოდნელია, რომ საბერძნეთის კრიზისიდან გამოსაყვანად უფრო მეტი ფულის დახარჯვა დაგჭირდეს". მიუხედავად იმისა, რომ დაფინანსების მეორე პაკეტის საკითხი ღიად რჩება, მისი დამტკიცების განხილვა დროში მაინც გაიწეა. ამასობაში ათენმა 2012 წლის მარტში სახელმწიფო ობლიგაციების ვალის დასაფარად 14,5 მილიარდი ევრო უნდა გადაიხადოს, თუმცა საბერძნეთს ეს ფული არ გააჩნია.

ამასობაში, იტალიის მთავრობამ ეკონომიკის ლიბერალიზაციის ამბიციური პროგრამა დაამტკიცა. ეს არის ანტიკრიზისული გეგმის მეორე ეტაპი. პირველი კი მოიცავს მიმდინარე წელს ხარჯების მკაცრ შემცირებას 30 მილიარდი ევროს ფარგლებში. რომის მიზნის განხორციელება - შეამციროს გიგანტური სახელმწიფო ვალი, რომელიც მთლიანი შიდა პროდუქტის მიმართ 120%-ს შეადგენს, ეკონომიკური ზრდის გარეშე შეუძლებელია.

მონტის კაბინეტის პროგრამა ითვალისწინებს ადმინისტრაციული ბარიერების მოხსნას, განსაკუთრებით მცირე ზომის კომპანიებისთვის და რიგი ტრადიციული "დახურული" პროფესიების ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფას - მაგალითად, როგორც არის ტაქსის მძღოლი, ფარმაცევტი, იურისტი, ადვოკატი, ნოტარიუსი.

ევროზონის ქვეყნებს შორის იტალიას ყველაზე დიდი სახელმწიფო ვალი აქვს, რომელიც 1,9 ტრილიონ ევროს ანუ შშპ-ს 120%-ს შეადგენს.

ევროპის ვალის კრიზისის დამღევის "მერკოზისეული" (გერმანიის კანცლერი ანგელა მერკელი+საფრანგეთის პრეზიდენტი ნიკოლა სარკოზი) გეგმა მხარდამჭერებს "არატრადიციულ" პარტნიორებში ეძებს.

შეერთებული შტატები და დიდი ბრიტანეთი ამ ეტაპზე საერთაშორისო სავალუტო ფონდში დამატებითი საკრედიტო შენატანების გადარიცხვაზე უარს აცხადებენ. ამიტომაც ფონდი აპირებს, დახმარებისთვის სამხრეთ ამერიკისა და შორეული აღმოსავლეთის ქვეყნებს მიმართოს. დიდი კეთილშობილებით არც ევროზონის გარეთ მყოფი ევროპის დანარჩენი ქვეყნები გამოირჩევიან.

მაგალითად, ჩეხეთს ეთაკილება ევროპის ფინანსური სტაბილურობის ფონდში პოლონეთთან შედარებით ორჯერ მეტი თანხის ჩარიცხვა და საკრედიტო შენატანის შემცირებას აპირებს. ახალი ალიანსის შექმნის "მერკოზისეულ" იდეას ბევრი სკეპტიკურად უყურებს. საქმე ის არის, რომ ახალი ევროპული შეთანხმება რთული მოთხოვნების შესრულებას ითვალისწინებს - მათ შორის არის მკაცრი საბიუჯეტო წესების (საჯარიმო სანქციების) დანერგვა, რომლებიც ევროპის ქვეყნებს ნაციონალური ბიუჯეტის დამოუკიდებლად განკარგვის უფლებას შეუზღუდავს.

ევროპაში ფინანსური კრიზისის გადაჭრის ყველაზე მნიშვნელოვანი მონაწილე საერთაშორისო სავალუტო ფონდი (სსფ) საკუთარი რეზერვების 1 ტრილიონი დოლარის გაზრდის ინიციატივით გამოვიდა. გაზრდილი კაპიტალი გლობალური ეკონომიკის შედეგების შესაძლო

გაუარესებასთან ბრძოლას მოხმარდება. სსფ აპირებს, ძირითადი სახსრები ჩინეთიდან, ბრაზილიიდან, რუსეთიდან, ინდოეთიდან, იაპონიიდან და ნავთობის ექსპორტიორი ქვეყნებიდან მიიღოს. საერთაშორისო სავალუტო ფონდი იმედოვნებს, რომ დისკუსია G20-ის ქვეყნების ლიდერების შეხვედრაზე გაიმართება, რომელიც 25-26 თებერვალს არის დაგეგმილი. მანამდე სსფ განიხილავს ევროპის ფინანსური სტაბილურობის ფონდის კაპიტალის გაზრდის შესაძლებლობას, რომელიც ახლა 385 მილიარდ დოლარს შეადგენს. 2011 წლის ნოემბერში G20-ის სამიტზე გაირკვა, რომ "დიდი ოცეულის" ქვეყნები შეთანხმდნენ, საჭიროების შემთხვევაში, საერთაშორისო სავალუტო ფონდს დამატებითი სახსრებით დაეხმარონ.

საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების მთავარი მიზანია, განახორციელოს სათანადო ანტიკრიზისული ზომები და დღეს ყველა ამ ორგანიზაციის ხელმძღვანელი თანხმდება, რომ აუცილებელია გადაუდებელი კოლექტიური ძალისხმევის გამოჩენა, რომელიც ევროზონის დავალიანების კრიზისის ალაგმვისა და ასევე მსოფლიოს რეალური ეკონომიკის შემოსავლების შემცირებისკენ იქნება მიმართული. "ევროპის ქვეყნებისთვის მიცემული დაპირება, რომ სსფ-ს წევრები საკუთარ ფინანსურ შენატანს გაიღებენ, კვლავ ძალაშია," - განაცხადა 18 იანვარს საერთაშორისო სავალუტო ფონდის პრეზიდენტმა კრისტინ ლაგარდმა.

ჩეხეთი აპირებს, ევროპის ვალის კრიზისთან ბრძოლის მიზნით საერთაშორისო სავალუტო ფონდში თავისი დამატებითი ფინანსური შენატანი შეამციროს. ამის შესახებ ქვეყნის პრემიერ-მინისტრმა პიოტრ ნეჩასმა განაცხადა. გასული წლის ბოლოს ევროკავშირის 17 ქვეყანა შეთანხმდა, რომ საერთო ძალისხმევით სსფ-ს საკრედიტო რესურსებს 150 მილიარდი ევროთი (დაახლოებით, 192 მილიარდი დოლარი) შეავსებდნენ, მათგან ჩეხეთის რესპუბლიკას 3.5 მილიარდი ევროს შენატანი უნდა განეხორციელებინა. პრემიერმა სინანული გამოხატა იმ ფაქტის გამო, რომ ჩეხეთის შენატანი მოცულობით 2.2-ჯერ მეტია, ვიდრე პოლონეთის. მისი თქმით, სსფ-ში დამატებით 3.5 მილიარდი ევროს გადარიცხვა "პრაქტიკულად შეუძლებელია", ამიტომ შენატანი გაცილებით ნაკლები უნდა იყოს. ამ საკითხზე საბოლოო გადაწყვეტილებას 25 იანვარს ჩეხეთის მთავრობის მორიგ სხდომაზე მიიღებენ.

საერთაშორისო სავალუტო ფონდმა 18 იანვარს წევრ-სახელმწიფოებს მიმართა წინადადებით, კრიზისთან ბრძოლის ფარგლებში საკრედიტო რესურსები 500 მილიარდი დოლარით გაიზარდოს. ამავე დროს, საერთაშორისო სავალუტო ფონდმა ევროკავშირის წინაშე პირობა დადო, რომ ამ ეტაპზე 192 მილიარდ დოლარს მოიზიდავს, მაშინ როცა დასახული ამოცანის გადასაჭრელად აუცილებელია, ფონდში 300 მილიარდი დოლარი ჩაირიცხოს.

საერთაშორისო სავალუტო ფონდი იმედოვნებდა, რომ მხარდაჭერას, პირველ რიგში, განვითარებულ ქვეყნებში მოიპოვებდა. მაგრამ მათგან ზოგიერთს - კერძოდ, შეერთებულ შტატებსა და დიდი ბრიტანეთს ფონდის იდეა არ მოეწონათ. ამის გათვალისწინებით, ევროპის ქვეყნები ვალის კრიზისთან პირისპირ ბრძოლაში, პირველ რიგში, საკუთარი საკრედიტო რესურსების იმედად დარჩნენ.

დახმარებაზე უარს არ აცხადებენ ტოკიო და მოსკოვი. იაპონიამ დაადასტურა თავისი განზრახვა, საჭიროების შემთხვევაში დამატებითი წვლილი შეიტანოს საერთაშორისო სავალუტო ფონდში. ადრე გავრცელებული ინფორმაციით, რუსეთიც ასევე მზად არის, ფონდში დამატებით 10-20 მილიარდი დოლარი ჩაირიცხოს.

რაც შეეხება ბრიტანეთის ხელისუფლებას, მას სურს, საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ზრდა უფრო ფართო პროცესის ნაწილი გახდეს, რომელშიც ჩართული იქნება დიდი ქვეყნების ოცეული. "ბრიტანეთი ყოველთვის მზად არის, განიხილოს საერთაშორისო სავალუტო ფონდისთვის დამატებითი რესურსების გამოყოფის საკითხი. ამასთან, განხილვას უნდა მოჰყვეს გლობალური შეთანხმება და ფონდმა გლობალური როლი უნდა შეასრულოს," - განაცხადა დიდი ბრიტანეთის ფინანსთა მინისტრმა ჯორჯ ოსბორნმა.

ოფიციალური ინფორმაციით, ბრიტანეთის ხელისუფლება სსფ-ში თავისი ფინანსური წვლილის შეტანის შესახებ გადაწყვეტილებას 2012 წლის პირველ ნახევარში მიიღებს. თუმცა ბრიტანეთის სახაზინო სამსახურიდან ანონიმური წყაროები "როიტერთან" საუბარში აღნიშნავენ, რომ ბრიტანეთი აღნიშნულ ფინანსურ სქემაში მონაწილეობაზე უარს იტყვის.

ბრიუსელის სამიტზე, 8-9 დეკემბერს, ევროკავშირის ქვეყნების ლიდერები შეთანხმდნენ, სამომავლოდ თავიანთ სახელმწიფოებში ინტეგრირებული ფისკალური პოლიტიკა გაატარონ, რათა ვალის კრიზისი თავიდან აიცილონ და ევრო გაუფასურებას გადაურჩეს. თუმცა, ევროკავშირმა ვერ მოახერხა, ერთსულოვნებისთვის მიეღწია სამოკავშირეო შეთანხმების საკითხში, რომელიც ბლოკის ქვეყნებს ეკონომიკების რეგულირების მეტ უფლებას მისცემდა. ამ საკითხში მთავარ მოწინააღმდეგედ დიდი ბრიტანეთი გამოვიდა, რომელმაც ფინანსური რეგულაციების შესახებ ევროკავშირის ნებისმიერ გადაწყვეტილებაზე ვეტოს უფლება მოითხოვა.

მკაცრი საბიუჯეტო წესების დანერგვა ითვალისწინებს, სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტი მთლიან შიდა პროდუქტთან მიმართებით 0,5%-ის დონეზე შეიზღუდოს, რათა ევროპამ ვალის კრიზისის შემდგომ გავრცელებას ხელი შეუშალოს. ახალი ალიანსის შექმნის იდეას ბევრი სკეპტიკურად უყურებს. საქმე ის არის, რომ ახალი ევროპული შეთანხმება რთული მოთხოვნების შესრულებას ითვალისწინებს, მათ შორის: სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტის მთლიან შიდა პროდუქტთან მიმართებით 0,5%-ის დონეზე შეზღუდვას, დეფიციტის "ჭერის" მშპ-სთან 3%-იანი ზღვრის გადალახვის შემთხვევაში საჯარიმო სანქციებს, აგრეთვე, ეროვნული ბიუჯეტების წარდგენას ევროკომისიის წინაშე, რომელიც ბიუჯეტში შესწორებების შეტანის უფლებას იტოვებს.

საერთაშორისო ინვესტორები ამერიკის შეერთებული შტატების ბაზრებს უფრო დიდ ნდობას უცხადებენ, ვიდრე ევროპის ან აზიის უმსხვილესი ქვეყნებისას.

"ბლუმბერგის" მიერ გამოკითხული ინვესტორების შეფასებით, მიმდინარე კრიზისის პირობებში ამერიკის ეკონომიკა ბევრად სტაბილურად ვითარდება. გამოკითხულთა დაახლოებით 48%-ის პროგნოზით, 2012 წელს შეერთებულ შტატების ბაზარი მსოფლიოს ლიდერი გახდება. პოპულარობის მიხედვით მეორე ადგილს ბრაზილიისა და ჩინეთის ბაზრები გაიყოფენ, თუმცა ამ ქვეყნების "ფანები" უფრო მცირერიცხოვანნი არიან, ვიდრე ამერიკის.

ბაზრის მონაწილეები ევროპის ვალის კრიზისით კვლავ შემფოთებულნი არიან. გამოკითხულთა 48%-მა, მიმდინარე წელს ინვესტიციების განთავსების თვალსაზრისით, ევროზონა ყველაზე ცუდ რეგიონად დაასახელა. ამასთან, ინვესტორების 67%-ის პროგნოზით, უახლოეს მომავალში ევროპაში ეკონომიკური მდგომარეობის ნებისმიერი გაუმჯობესება დროებითი იქნება და კრიზისი კვლავ გაღრმავდება.

ამერიკის ბაზრების მიმართ ყველაზე დიდი ოპტიმიზმი გამოკითხულთა შორის თავად ამერიკელებმა გამოხატეს და მათი რაოდენობა 53%-დან (წინა კვარტლის კვლევით) 62%-მდე (ბოლო კვლევით) გაიზარდა. ევროზონაში გამოკითხულთაგან ყოველმა მეოთხემ ყველაზე სანდოდ ასევე შეერთებული შტატები დაასახელა. მიუხედავად ამისა, ინვესტორების 81%-ს სჯერა, რომ ევროკავშირს მიმდინარე წელს კოლაფსი არ ელოდება, ხოლო 64%-ის აზრით, ევროპის ფინანსური სექტორის კატასტროფა გამორიცხულია.

როგორც ვხედავთ ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით შეგვიძლია აღვნიშნოთ, რომ:

- მარეგულირებელმა ორგანოებმა დაკარგეს კონტროლი ფინანსურ ბაზრებზე, რის შედეგადაც აქ გამოჩნდა უამრავი საეჭვო ღირებულების ფასიანი ქაღალდი, ხოლო ფინანსური ინსტიტუტები ფართოდ ჩაეზნენ სხვადასხვა სარისკო ოპერაციებში.

- პროტექციონისტურმა პოლიტიკამ შეიძლება შეაფერხოს მსოფლიო ეკონომიკური გაჯანსაღება და მიმდინარე კრიზისის დამთავრების შემდეგ დაასუსტოს წამყვანი ინდუსტრიული დარგები.

- სხვადასხვა ქვეყნის მთავრობების მიერ მიღებული ანტიკრიზისული ღონისძიებები შეიცავენ პროტექციონიზმის ელემენტებს.

- კრიზისის პერიოდში გაიზარდა სახელმწიფოს ჩარევა ეკონომიკაში, რამაც შეიძლება ხელი შეუშალოს ეკონომიკის ნორმალურ ფუნქციონირებას.

- მსოფლიოს ბევრ, მათ შორის ევროპულ ქვეყანაში, საქართველოს ეკონომიკური მაჩვენებლები უნდა ჩაითვალოს დიდ მიღწევად, თუმცა ამან არ უნდა მოგვცეს თვითდამშვიდების უფლება. სამწუხაროდ, ჯერჯერობით, საქართველოს ეკონომიკას აქვს

ბევრი ფუნდამენტალური სისუსტე, რომელმაც შეიძლება ყოველგვარი მსოფლიო კრიზისის გარეშე იჩინოს თავი.

მომავალმა ფინანსურმა კრიზისმა, თუ მან მიიღო განსაკუთრებით მწვავე ხასიათი, შესაძლოა გამოიწვიოს, საერთოდ მთელი მსოფლიო ეკონომიკური წესრიგისა და ეკონომიკური პარადიგმის ცვლილება. მოსალოდნელია პროტექციონიზმის მკვეთრი ზრდა, მსოფლიოს დაყოფა სავაჭრო-ეკონომიკურ და სავალუტო ბლოკებად. იმედი ვიქონიოთ, რომ მსოფლიოს წამყვან ეკონომიკებს ექნებათ საკმარისი რესურსები, რათა აცილებული იქნას სიტუაციის ასეთი განვითარება.

ჩვენი ოპტიმიზმი იმასთან დაკავშირებით, რომ არ ვთვლით მოსალოდნელად გლობალურ კრიზისს უახლოეს წლებში, რა თქმა უნდა ფარდობითია. ის სრულებით არ ნიშნავს, რომ სათანადოდ არ უნდა შევაფასოთ ის საფრთხეები, რომლებიც არის მსოფლიო ეკონომიკის წინაშე.

ჩვენ ქვეყნას, რა თქმა უნდა, ძალიან ცოტა შეუძლია მოსალოდნელი გლობალური კრიზისის თავიდან ასაცილებლად. ერთი რამ რაც შეგვიძლია ახლა გავაკეთოთ, გავანალიზოთ შესაძლო საფრთხეები და ვიფიქროთ იმაზე, რისი გაკეთება შეგვიძლება იმ შემთხვევაში, თუ ვითარება განვითარდება ცუდი სცენარის მიხედვით. ყოველ შემთხვევაში დრო ჯერჯერობით არის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. <http://economy.ge>
2. <http://geostat.ge>
3. <http://mof.ge>
4. <http://nbg.gov.ge>
5. <http://found.ge>
6. <http://cge.ge>

Davit Bidzinashvili
Gori Teaching University,
Full Professor

The World's Political and Financial elite is trying to find a solution to the global economic crisis

Summary

A little time has passed since 2008 and many analysts are already talking about a new global financial crisis.

Economy has come out of recession, but there are several problems in the world's largest economics, which causes fair concerns of analysts. Despite the failure of pessimism is unjustifiable. There's still enough time and resources to challenge these problems. There is an assumption that the global crisis is fact, which we can't agree. Despite all the problems, the crisis has local nature. Talking about global crisis will be right when the recession will be the world's leading economics.

So history doesn't remember of the next global crisis before the crisis to begin in such short period. Economics coming from crisis seems to have enough resistance, in spite of unsolved problems, and that sustainability should be enough time for more than three years. In our case it is connected with the fact that the majority of companies, especially big companies could gain liberation from unprofitable assets and during the crisis, and now their financial situation is much better than it was before the crisis.

European countries agreed to transfer 150 billion euro to the International Monetary fund to save eurozone.

EU finance ministers hoped that they would attract 200 billion euro to the financial aid fund, though UK decision undermined the basis of optimism of Europeans. They declared that London wouldn't take part in the proposed financial scheme.

On EU finance ministers meeting in 19 december 2011, it was clear that Germany and Spain would have the largest amount of financial support. Reportedly, Germany will transfer 41.5 billion, France-31,4 billion, and Italy- 23,5 billion. British will resolve the issue of transferring funds, for the beginning in 2012.

According to the declaration of International Monetary Fund, the countries: Poland, Czech Republic, Denmark and Sweden, which don't belong to the Eurozone are going to allocate money for the Fund. Eurozone countries which have already used international financial aid Greece and Ireland, won't be able to participate in the new financial scheme.

As for the British authority, he wants the International Monetary Fund to be grown in the wider part of the process, which involves big countries too. „Britain is always ready to discuss the question about additional resources for International Monetary Fund. In addition a global agreement should be led to the discussion, And the fund should play global role,“-declared British Finance Minister George Osborne.

In November 2011, on G20 summit it was clear „Big Twenty“ countries consent to help to the International Monetary Fund, if necessary.

Russian President Dimitri Medvedev has expressed his wish to help to Eurozone.

At the same time, the EU finance minister's statement, about the International Monetary Funds, allowed the European Central Bank President Mario Draghi to make optimistic forecast for surviving euro. He said that euro overcomes the current crisis.

However, the European Central Bank warns us about the risks accompanying to Eurozone's stability. At least, it's possible to prevent the global crisis. In addition the European Central Bank said in the statement that the bank is extremely concerned about the inability of European leaders, for what the state debt and budget problems are not resolved.

The International Monetary Fund President Kristin Lagarde spoke about immediate measures to achieve Eurozone stabilization, before the beginning of the World Economic Forum in Davos, the city of Switzerland (26-28 January, 2012). In particular, Lagarde urged European countries to increase the European Financial Stability Fund To avoid the repetition of 1930 year or „Great Depression“

Italian government, the country in great debt between Eurozone states, approved ambitious economic liberalization programme.

The second European country Greece, begin in debt crisis, different from Italy, is still in unsuccessfulness. Negotiations between Greece government and Commercial banks about held of 50% debt, ended in failure, The deal is one of the terms of the implementation that Athenians should take next tranche from the IMF and EU. If the loan isn't going to happen, than Greece may withdraw from the EU to declare default.

Regulatory authorities lost control of financial markets, for what doubtful value things appear, but financial institutions are widely involved other risky operations.

Protectionist politics may derail global economic recovery and weakening leading industrial sectors after finishing the crisis.

The anti-crisis measures taken by government or various countries contain elements of protectionism.

State intervention in the economy grew during crisis, which may interfere with the normal functioning of the economy.

In many countries of the world, especially in European countries, Georgian economic indicators should be considered a great achievement, though it mustn't give us right to be calm.

Unfortunately, so far, Georgian economy has much fundamental weakness, which may emerge without any global crisis.

Future financial crisis, if it receives urgent nature, may cause whole world economic order and economic paradigm change. Protectionism increases is expected, and world trade division and monetary blocks. Let us hope that the world's leading economies will have sufficient resources in order to avoid such developing situation.

Our optimism, that we don't consider future global crisis, is relative. It doesn't mean that we

mustn't appreciate dangers facing world economy.

რამაზ ფუტყარაძე

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

გლობალიზაცია და საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარების ტენდენციები

თანამედროვე ეტაპზე მსოფლიოში მიმდინარე გლობალიზაციის პროცესები, თავისუფალი ვაჭრობა თვისობრივად ახალი გამოწვევების წინაშე აყენებს საერთაშორისო თანამეგობრობას, კერძოდ როგორც განვითარებულ ისე განვითარებათ ქვეყნებს. აღსანიშნავია, რომ მთლიანობაში იზრდება საერთაშორისო ვაჭრობის მოცულობა, მაგრამ ასევე შესაბამისად იცვლება კონკრეტული ქვეყნების ჩართულობა საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობებში.

თანამედროვე საერთაშორისო ბიზნესი და ვაჭრობა ერთიანი გლობალური ეკონომიკური სისტემაა, რომელშიც მონაწილეობს მოსახლეობა, სახელმწიფოები, ინტეგრაციული გაერთიანებები, ტრანსნაციონალური კომპანიები და ბანკები, სადაზღვევო კომპანიები, საერთაშორისო და რეგიონული ეკონომიკური ორგანიზაციები და ა.შ. ყველა საერთაშორისო ეკონომიკის მონაწილე დაკავშირებულია ერთმანეთთან სხვადასხვა სავაჭრო-ეკონომიკური, საფინანსო, სავალუტო-საკრედიტო და საანგარიშსწორებო ურთიერთობებით.

ეკონომიკის გლობალიზაციის პირობებში სულ უფრო გადამწყვეტი როლი ენიჭება საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარების მიმართულებებსა და ტენდენციებს, რაც თავის მხრივ დიდ გავლენად ახდენს როგორც ცალკეული ქვეყნის, ასევე მსოფლიო ეკონომიკისა და ბიზნესის განვითარებაზე.

მსოფლიოში XXI საუკუნის დასაწყისში ორასზე მეტი სახელმწიფოა, მათ შორის არ მოიძებნება ისეთი სახელმწიფო, რომელსაც სხვა სახელმწიფოებთან სავაჭრო-ეკონომიკური, პოლიტიკური, კულტურული და სხვა სახის თანამშრომლობა არ ჰქონდეს. სახელმწიფოთაშორისი თანამშრომლობა ყოველდღიურად ვითარდება და ფართოვდება. მსოფლიოს არცერთ სახელმწიფოს საგარეო ეკონომიკური კავშირების გარეშე არ შეუძლია მდგრადი ეკონომიკური განვითარების უზრუნველყოფა. სხვა სახელმწიფოებთან თანამშრომლობა სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია თვით აშშ-ის, ჩინეთის, იაპონიის, გერმანიის და მით უფრო ისეთი პატარა სახელმწიფოსათვის, როგორც საქართველოა.

აღსანიშნავია, რომ **2010 წელს მსოფლიო მშპ-ის მოცულობა გაიზარდა 3.6%-ით** წინა წელთან შედარებით, მაშინ როცა 2009 წელს მსოფლიო მშპ-ის მოცულობა შემცირდა 2,4%-ით. გამოიკვეთა ერთი მნიშვნელოვანი ტენდენცია განვითარებული ქვეყნების მშპ-ის (და არა მარტო მშპ) მოცულობა იზრდება უფრო ნაკლები პროცენტით, ვიდრე განვითარებადი ქვეყნების. გლობალიზაციის პროცესები აშკარად ხელს უწყობს მთლიანობაში აზიის განვითარებას, 2010 წელს ჩინეთის მშპ-ის ზრდა 300%-ით აღემატებოდა საშუალო მსოფლიო მაჩვენებელს. ჩინეთის მშპ-ის მოცულობა ბოლო პერიოდში იზრდება 9%-ით და მეტით. 2010 წელს მსოფლიო საქონლის ექსპორტის მოცულობა გაიზარდა 14,5%-ით, ხოლო იმპორტის მოცულობა 13,5%-ით (იხ. ცხრილი ¹¹) და შესაბამისად მსოფლიო საქონლის ექსპორტის მოცულობამ 15238 მლრდ აშშ დოლარი, ხოლო იმპორტმა 15376 მლრდ აშშ დოლარი შეადგინა. მსოფლიოს 30 ქვეყანაზე მოდის მსოფლიო ექსპორტის 82.3% და იმპორტის 82.7%. მსოფლიოში დოლარამდე, ხოლო იმპორტის - 2177 აშშ დოლარამდე.

ევროკავშირი მსოფლიოში რჩება საქონლის ¹¹ ექსპორტიორ და იმპორტიორ გაერთიანებად. 2010 წელს მისმა ექსპორტმა 1787 მლრდ აშშ დოლარი (მსოფლიო ექსპორტის 15%), ხოლო იმპორტმა 1977 მლრდ აშშ დოლარი (მსოფლიო იმპორტის 16.5% (Extra-EU (27)

შეადგინა. ასევე ევროკავშირზე მოდის მსოფლიო მომსახურების ექსპორტის 24.5% (684 მლრდ აშშ დოლარი) და იმპორტის 22.1% (598 მლრდ აშშ დოლარი). ევროკავშირში ყველაზე მაღალი მშპ-ის ზრდა დაფიქსირდა გერმანიაში, ხოლო შემცირება წინა წლებთან შედარებით საბერძნეთში, ირლანდიაში, პორტუგალიაში, ესპანეთსა და იტალიაში. თუ ჩვენ მხედველობაში მივიღებთ ევროკავშირის წევრი ქვეყნებს შორის ვაჭრობას ევროკავშირის წილი საერთაშორისო ვაჭრობაში მნიშვნელოვნად გაიზარდა

ცხრილი ¹¹

მსოფლიო მშპ-ისა და სასაქონლო ვაჭრობის განვითარების მიმართულებები (წლიური პროცენტული ზრდა, 2008-2010 წწ.)

	მშპ			ექსპორტი			იმპორტი		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010
მსოფლიო	1.4	-2.4	3.6	2.2	-12	14.5	2.2	-12.8	13.5
ჩრდილოეთ ამერიკა	0.1	-2.8	3.3	2.1	-14.8	15	-2.4	-16.7	15.7
აშშ	0.0	-2.6	2.8	5.8	-14	15	-3.7	-16.4	14.8
ევროპა	0.5	-4	1.9	0.2	-14.1	10.8	-0.6	-14.2	9.4
ევროკავშირი	0.5	-4.2	1.8	0	-14.5	11.4	-0.9	-14.2	9.2
აფრიკა	4.8	2.1	4.7	1.2	-4.2	6.5	14.6	-5	7
აზია	2.8	-0.2	6.3	5.5	-11.2	23.1	4.7	-7.5	17.6
ჩინეთი	9.6	9.1	10.3	8.5	-10.5	28.4	3.8	2.9	22.1
ინდოეთი	6.4	5.7	9.7	14.4	-6.8	19.9	17.3	-1	11.2
იაპონია	-1.2	-6.3	3.9	2.2	-24.8	27.5	-1	-12.2	10.0

მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე, განვითარებადი და გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებისათვის უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს განვითარებულ ქვეყნებთან სავაჭრო-ეკონომიკურ თანამშრომლობას, ვიდრე განვითარების იგივე დონის ქვეყნებთან. ამას უპირატესად განაპირობებს ამ ქვეყნების მზარდი ტექნოლოგიური და ფინანსური დამოკიდებულება განვითარებულ ქვეყნებზე. განვითარებადი და გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებისათვის უაღრესად მნიშვნელოვანია უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა, რომელიც ამ ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების და მათი მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრირების ერთ-ერთ ძირითად საფუძველს წარმოადგენს.

თანამედროვე ეტაპზე ქვეყნებს შორის ურთიერთდამოკიდებულება იზრდება ინტეგრაციული პროცესების განვითარების საფუძველზე. სწორედ ინტეგრაციული პროცესები წარმოადგენს ქვეყნების ურთიერთდამოკიდებულების ზრდის საფუძველს. ქვეყნებს შორის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების ყველა მიმართულებით თანამშრომლობის გაღრმავება წარმოადგენს მათი ეკონომიკური განვითარების ამალგების ერთ-ერთ უმთავრეს საშუალებას, რასაც ნათლად ადასტურებს ევროკავშირის ქვეყნებს შორის მრავალწლიანი თანამშრომლობის ისტორია და თანამედროვე ეტაპზე მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარე ინტეგრაციული პროცესების გაღრმავების პროცესი.

აღსანიშნავია, რომ სახელმწიფოთა შორის ეკონომიკური თანამშრომლობას, მათ შორის საერთაშორისო ვაჭრობას ხელს უწყობს საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციები და ინსტიტუტები, რომლებიც სწორედ ქვეყნებს შორის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების კოორდინირებისა და ხელშეწყობის მიზნით არიან შექმნილი. საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციები ეკონომიკის გლობალიზაციის პირობებში მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ მსოფლიოში სავაჭრო წესრიგის დამყარებაში. ისინი მხარს უჭერენ თავისუფალი ვაჭრობის ფუნდამენტალურ პრინციპებს. საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარებას ხელს უწყობს სხვადასხვა ზომით: ვაჭრობის მსოფლიო ორდგანიზაცია, საერთაშორისო სავაჭრო პალატა,

¹ World Trade Report 2011. World trade organization, Geneva, WTO, 2011. P.22-24.

გაეროს ვაჭრობისა და განვითარების კონფერენცია და სხვა. საერთაშორისო ორგანიზაციები სხვადასხვა საშუალებებით დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა როგორც საგარეო, ისე საშინაო ეკონომიკურ პოლიტიკაში ერევან. ზუნებრივია, რომ სახელმწიფოთაშორისი ეკონომიკური თანამშრომლობის გაღრმავებით, საერთაშორისო ვაჭრობის ლიბერალიზაციით, პირველ ყოვლისა, დაინტერესებული და შესაბამისად მოგებულიც არიან განვითარებული ქვეყნები, მაგრამ სავაჭრო კავშირების გაღრმავება, ექსპორტის გაზრდა თუ დივერსიფიკაცია შედის ასევე განვითარებადი და გარდამავალი ქვეყნების ინტერესებში.

საერთაშორისო ვაჭრობის ტენდენციებისა და მიმართულებების განსაზღვრისათვის საჭიროა სანდო სტატისტიკური მონაცემები. აღსანიშნავია, რომ პირველი სანდო სტატისტიკური მონაცემები 1830 წლით თარიღდება. საერთაშორისო ვაჭრობის მოცულობა 1870-1913 წლებში ყოველწლიურად დაახლოებით 3.4%-ით იზრდებოდა. 1913 წლის შემდეგ ვაჭრობაზე უარყოფითად იმოქმედა ტარიფების ზრდამ, რაოდენობრივმა შეზღუდვებმა და ომებმა. რის შედეგადაც ვაჭრობის მოცულობის ზრდა 1913-1950 წლებში ყოველწლიურად საშუალოდ 1%-ს არ აღემატებოდა რაც 1973 წლამდე გაგრძელდა 1973 წლიდან 80-იანი წლების შუამდე ვაჭრობის ზრდის ტემპი მე-19 საუკუნის მიწურულის მაჩვენებლამდე დაეცა, რაც წელიწადში მხოლოდ 3.6%-ს შეადგენდა. „პირველ მსოფლიო ომის ომის დაწყებამდე წამყვანი ექსპორტიორები იყვნენ დიდი ბრიტანეთი და გერმანია, რომელთა ექსპორტის მოცულობა ორჯერ აღემატებოდა აშშ-სა და საფრანგეთს“¹.

დროთა განმავლობაში იცვლება საერთაშორისო ვაჭრობის დინამიკა და მიმართულებები. XX საუკუნის ბოლოს მსოფლიო იმპორტის 28% მოდიოდა ამერიკაზე, 44% - ევროპაზე, აფრიკაზე - 2% და აზიაზე - 26%, ხოლო მსოფლიო ექსპორტის 21% მოდიოდა ამერიკაზე, 47% - ევროპაზე, აფრიკაზე - 2% და აზიაზე - 30%.

თუ ომისშემდგომ პერიოდში კაპიტალისტური სამყაროს ლიდერის როლში აშშ გამოდიოდა, ამჟამად ჩამოყალიბდა სამი ძირითადი ცენტრი: აშშ, დასავლეთ ევროპა და იაპონია. ამასთან სულ უფრო ძლიერდება ბრძოლა გასაღების ბაზრებისათვის, კაპიტალის გამოყენების სფეროებისათვის, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის წამყვან დარგებში უპირატესობის მისაღწევად². მიგვაჩნია, რომ ახალი ტექნოლოგიების ფლობა, ასევე ფინანსური და ადამიანური რესურსები მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ქვეყნის ლიდერობას საერთაშორისო ვაჭრობაში. თანამედროვე ეტაპზე განვითარებულ ქვეყნებზე მოდის ტექნოლოგიების გაყიდვების 80%-ზე მეტი.

XX საუკუნის 90-იან წლებში საერთაშორისო ვაჭრობის მოცულობამ 5-ჯერ უფრო სწრაფად იზრდება ვიდრე მსოფლიო წარმოება. 15 ქვეყანაზე მოდიოდა მსოფლიო ექსპორტის 70%-ზე მეტი. განვითარებად ქვეყნებს კი მსოფლიო ვაჭრობაში მცირე წილი ეჭირათ. განვითარებული ქვეყნების წილი საერთაშორისო ვაჭრობაში მერყეობს დაახლოებით 70-80%-ის ფარგლებში და მათი საგარეო-სავაჭრო რეჟიმი ხასიათდება სრული ლიბერალიზაციით. მსოფლიოს უმსხვილესი ექსპორტიორი და იმპორტიორი ქვეყნებია აშშ, გერმანია, იაპონია, ჩინეთი, საფრანგეთი და გაერთიანებული სამეფო. აშშ-ს გააჩნია მაღალი უარყოფითი სავაჭრო ბალანსი, მაგრამ აშშ-ს უცხოეთში გააჩნია უმსხვილესი “მეორე ეკონომიკა” ტნკ-ების სახით, რომლებსაც მნიშვნელოვანი ადგილი უკავიათ საერთაშორისო ვაჭრობაში.

თანამედროვე ეტაპზე მსოფლიოში მხოლოდ 3 ქვეყანაა რომელთა, როგორც საქონლის ექსპორტის, ისე იმპორტის მოცულობა აღემატება 1 ტრლნ აშშ დოლარს, ეს ქვეყნებია ჩინეთი, აშშ და გერმანია. 2010 წლის მონაცემების მიხედვით მსოფლიოს საქონლის უმხვილესი ექსპორტიორ ქვეყნებს წარმოადგენენ ჩინეთი (მსოფლიო ექსპორტის 10.4%), აშშ (მსოფლიო ექსპორტის 8.4%), გერმანია (მსოფლიო ექსპორტის 8.3%), იაპონია (მსოფლიო ექსპორტის 5.1%), ნიდერლანდები (მსოფლიო ექსპორტის 3.8%). მსოფლიო საქონლის უმხვილესი ექსპორტიორი ქვეყნებია აშშ (მსოფლიო იმპორტის 12.8%), ჩინეთი (მსოფლიო იმპორტის 9.1%), გერმანია

¹ ჰერსტი პ., ტომპსონი გ., გლობალიზაცია, კრიტიკული ანალიზი, თბ., 2005. გვ. 29.

² ყორღანაშვილი ლ., საერთაშორისო სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები, თბ., 1997. გვ. 7.

(მსოფლიო იმპორტის 6.9%), იაპონია (მსოფლიო იმპორტის 4.5%) და საფრანგეთი (მსოფლიო იმპორტის 3.9%).

აღსანიშნავია, რომ აშშ თანამედროვე მსოფლიოს ერთ-ერთი ლიდერია თავისი სავაჭრო-ეკონომიკური და პოლიტიკური პოტენციალით, თითქმის ყველა ძირითად მიმართულებით. აშშ მსოფლიოს უმსხვილესი ქვეყანაა საქონლითა და მომსახურებით საგარეო ვაჭრობაში. აშშ-ის საქონლის ექსპორტმა 2006 წელს შეადგინა 904.4 მლრდ აშშ დოლარი და მოდიოდა მსოფლიო ექსპორტის 8.7%, მას უსწრებდა გერმანია, რომლის ექსპორტია 969,9 მლრდ. აშშ დოლარი და მასზე მოდიოდა საქონლის მსოფლიო ექსპორტის 9.3%. აშშ-ის საქონლის იმპორტმა შეადგინა 1732.4 მლრდ აშშ დოლარი, მსოფლიო იმპორტის 16.1%, ხოლო გერმანიის იმპორტია 773.8 მლრდ აშშ დოლარი მსოფლიო იმპორტის 7.2%. აღსანიშნავია, რომ გერმანია მოსახლეობის ერთ სულზე როგორც ექსპორტის, ისე იმპორტის მოცულობით უსწრებს აშშ-სა და სხვა მაღალგანვითარებულ ქვეყნებს. ასევე გერმანიას გააჩნია სტაბილური დადებითი საგარეო სავაჭრო ბალანსი და ქვეყანაში ყოველი მეოთხე სამუშაო ადგილი ექსპორტზეა დამოკიდებული, ასე რომ ათ მილიონზე მეტ სამუშაო ადგილს ქმნის მხოლოდ ექსპორტი. აშშ-ის ექსპორტის სტრუქტურაში ჭარბობს მზა სამრეწველო პროდუქცია, განსაკუთრებით მანქანათმშენებლობის პროდუქცია. კანადაზე მოდის აშშ-ის ექსპორტის 23.4%, მექსიკაზე – 13.5%, იაპონიაზე – 7.2%, დიდი ბრიტანეთზე – 4.7%, გერმანიაზე – 4% და ა. შ. ხოლო აშშ-ის იმპორტის 17.4% მოდის კანადაზე, ჩინეთზე – 12.5%, მექსიკაზე – 10.5%, იაპონიაზე – 9.3%, გერმანიაზე – 5.3% და ა. შ.

საერთაშორისო ვაჭრობაში მნიშვნელოვნად იზრდება ჩინეთის როლი და მნიშვნელობა. 2006 წელს ჩინეთი მესამე ადგილზე იყო წარმოდგენილი საერთაშორისო ვაჭრობაში როგორც ექსპორტის ისე იმპორტის მოცულობით. ჩინეთს ექსპორტის ზრდამ 2006 წელს წინა წელთან შედარებით შეადგინა 28% (აშშ 10%, გერმანია 7%), ხოლო იმპორტის ზრდამ 18% (აშშ 14%, გერმანია 8%). ამრიგად შესაძლებელია უახლოეს პერიოდში ჩინეთმა ასევე იმპორტის მოცულობით გადაინაცვლოს პირველ ადგილზე აშშ-ს. ჩინეთში იაფფასიანი პროდუქციის ექსპორტი ქვეყნიდან ჭარბი მოსახლეობის გადინებასაც უწყობს ხელს. საინტერესოა ჩინეთის ექსპორტ-იმპორტის გეოგრაფიული სტრუქტურა, 1999 წელს ჩინეთის იმპორტის (ჰონკონგისა და ტაივანის მონაცემების გარეშე) 15.4% მოდიოდა ევროკავშირის, 13.3% - NAFTA-ს, 0.2% - ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის, 3.2% - დსთ-ს, 1% - MERCOSUR, 9% - ASEAN-ს და 58% სხვა ქვეყნებზე. ხოლო ჩინეთის ექსპორტის 15.5% მოდიოდა ევროკავშირის, 23.2% - NAFTA-ს, 1% - ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის, 1.1% - დსთ-ს, 0.8% - MERCOSUR, 6.2% - ASEAN-ს და 52.1% სხვა ქვეყნებზე. ბოლო წლებში ჩინეთის სავაჭრო ურთიერთობებში იზრდება განვითარებული ქვეყნების წილი, 2004 წელს ჩინეთის ექსპორტის 21.1% მოდიოდა აშშ-ზე, 17.4% - ჰონ-კონგზე, 13.6% - იაპონიაზე, 4.6% -სამხრეთ კორეაზე, 4 % - გერმანიაზე და ა. შ. თანამედროვე ეტაპზეც ჩინეთის საგარეო ვაჭრობის გეოგრაფიული სტრუქტურა მნიშვნელოვნად არაა შეცვლილი.

ცხრილი ¹²¹

მსოფლიოს საქონლის უმსხვილესი ექსპორტიორი და იმპორტიორი ქვეყნები 2010 წ.

მლრდ. აშშ დოლარი

1	ქვეყანა	ექსპორტი	%	1	ქვეყანა	იმპორტი	%
1	ჩინეთი	1,578	10.4	1	აშშ	1,968	12.8
2	აშშ	1,278	8.4	2	ჩინეთი	1,395	9.1
3	გერმანია	1,269	8.3	3	გერმანია	1,067	6.9

¹ World Trade Report 2011. World trade organization, Geneva, WTO, 2011. P.33-34.

4	იაპონია	770	5.1	4	იაპონია	693	4.5
5	ნიდერლანდები	572	3.8	5	საფრანგეთი	606	3.9
6	საფრანგეთი	521	3.4	6	გაერთ. სამეფო	558	3.6
7	სამხრეთ კორეა	466	3.1	7	ნიდერლანდები	517	3.4
8	იტალია	448	2.9	8	იტალია	484	3.1
9	ბელგია	411	2.7	9	ჰონგ-კონგი	442	2.9
10	გაერთ. სამეფო	405	2.7	10	სამხრეთ კორეა	425	2.8
11	ჰონგ-კონგი (ჩინეთი)	401	2.6	11	კანადა	402	2.6
12	რუსეთი	400	2.6	12	ბელგია	390	2.5
13	კანადა	387	2.5	13	ინდოეთი	323	2.1
14	სინგაპური	352	2.3	14	ესპანეთი	312	2.0
15	მექსიკა	298	2.0	15	სინგაპური	311	2.0
16	ტაიპეი (ჩინეთი)*	275	1.8	16	მექსიკა	311	2.0
17	საუდის არაბეთი	254	1.7	17	ტაიპეი	251	1.6
18	ესპანეთი	245	1.6	18	რუსეთი	248	1.6
19	არაბეთის გაერთიანებული სამხრეთი	235	1.5	19	ავსტრალია	202	1.3
20	ინდოეთი	216	1.4	20	ბრაზილია	191	1.2
21	ავსტრალია	212	1.4	21	თურქეთი	185	1.2
22	ბრაზილია	202	1.3	22	ტაილანდი	182	1.2
23	მალაიზია	199	1.3	23	შვეიცარია	176	1.1
24	შვეიცარია	195	1.3	24	პოლონეთი	174	1.1
25	ტაილანდი	195	1.3	25	არაბეთის გაერთიანებული სამხრეთი	170	1.1
27	შვედეთი	158	1.0	27	ავსტრალია	165	1.0
28	პოლონეთი	156	1.0	28	შვედეთი	148	1.1
29	ავსტრალია	152	1.0	29	ინდონეზია	132	0.9
30	ჩეხეთი	133	0.9	30	ჩეხეთი	126	0.8
	ჯამი 30 ქვეყანა	12,541	82.3		ჯამი 30 ქვეყანა	12,712	82.7
	სულ მსოფლიო	15,238	100,0		სულ მსოფლიო	15,376	100,0

გლობალიზაციის მასშტაბების ზრდა საერთაშორისო ვაჭრობის სტრუქტურაში მნიშვნელოვნად ზრდის მომსახურების სექტორის წილს. მსოფლიოში მომსახურებით ვაჭრობაში ასევე მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია განვითარებულ ქვეყნებს. განვითარებულ

* New Taipei or Chinese Taipei

* ჰონკონგისა და ტაივანის მონაცემების გარეშე

ქვეყნებიდან მომსახურების ექსპორტის მოცულობა უფრო ჩქარი ტემპით იზრდება, საქონლის ექსპორტთან შედარებით. 2006 წელს მსოფლიო მომსახურების ექსპორტმა შეადგინა 2415,0 მლრდ აშშ დოლარიდან, 2010 წელს 3665 მლრდ აშშ დოლარამდე გაიზარდა, ხოლო მომსახურების იმპორტმა 2006 წელს 2345,0 მლრდ აშშ დოლარიდან 2010 წელს 3505 მლრდ აშშ დოლარამდე გაიზარდა (იხ. ცხრილი 13).

მსოფლიო მომსახურების უმსხვილესი ექსპორტიორი ქვეყნებია, აშშ (მსოფლიოს ექსპორტის (14.1%) და იმპორტის (10.1%), გერმანია (6.3% და 7.3), გაერთიანებული სამეფო (6.2% და 4.5%), ჩინეთი, პირველად მოხვდა ხუთეულში (4.6% და 5.5%), საფრანგეთი (3.8% და 3.6%) და იაპონია (3.8% და 4.4%). აღსანიშნავია, რომ 20 განვითარებულ ქვეყანაზე მოდის მსოფლიო მომსახურების ექსპორტის და იმპორტის უდიდესი ნაწილი.

ცხრილი 13¹

მსოფლიოს მომსახურების უმსხვილესი ექსპორტიორი და იმპორტიორი ქვეყნები 2010 წ.

(მლრდ. აშშ დოლარი და წილი მსოფლიო ექსპორტ-იმპორტთან)

1	ქვეყანა	ექსპორტი	%	1	ქვეყანა	იმპორტი	%
1	აშშ	515	14.1	1	აშშ	358	10.2
2	გერმანია	230	6.3	2	გერმანია	256	7.3
3	გაერთ. სამეფო	227	6.2	3	ჩინეთი	192	5.5
4	ჩინეთი	170	4.6	4	გაერთ. სამეფო	156	4.5
5	საფრანგეთი	140	3.8	5	იაპონია	155	4.4
6	იაპონია	138	3.8	6	საფრანგეთი	126	3.6
7	ესპანეთი	121	3.3	7	ინდოეთი	117	3.3
8	სინგაპური	112	3.0	8	ნიდერლანდები	109	3.1
9	ნიდერლანდები	111	3.0	9	იტალია	108	3.1
10	ინდოეთი	110	3.0	10	ირლანდია	106	3.0
11	ჰონგ-კონგი (ჩინეთი)	108	2.9	11	სინგაპური	96	2.7
12	იტალია	97	2.6	12	სამხრეთ კორეა	93	2.7
13	ირლანდია	95	2.6	13	კანადა	89	2.6
14	სამხრეთ კორეა	82	2.2	14	ესპანეთი	86	2.4
15	ბელგია	81	2.2	15	ბელგია	76	2.2
16	შვეიცარია	76	2.1	16	რუსეთი	70	2.0
17	ლუქსემბურგი	68	1,9	17	ბრაზილია	60	1.7
18	კანადა	66	1.8	18	ჰონგ-კონგი (ჩინეთი)	51	1.5
19	შვედეთი	64	1.7	19	ავსტრალია	50	1.4
20	დანია	58	1.6	20	საუდის არაბეთი	49	1.4
	სულ მსოფლიო	3,665	100,0		სულ მსოფლიო	3,505	100,0

მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის პირობებში ვაჭრობის ძირითადი ტენდენციები და განვითარების მიმართულებების მოკლე მიმოხილვა გვიჩვენებს, რომ

¹ World Trade Report 2011. World trade organization, Geneva, WTO, 2011. P.35-36.

განვითარებული ქვეყნების წილი საერთაშორისო ვაჭრობაში მნიშვნელოვნია. მაშინ როცა მსოფლიოს მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი ცხოვრობს განვითარებად და საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ ქვეყნებში. განვითარებადი ქვეყნების საექსპორტო პოტენციალში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს რესურსების ექსპორტს. მართალია ძირითადი რესურსების მარაგი თავმოყრილია განვითარებად ქვეყნებში, ხოლო გამოიყენება განვითარებულ ქვეყნებში. განვითარებულ ქვეყნებს გააჩნიათ უზარმაზარი შემოსავალი რესურსების იმპორტიდან, ვიდრე მათ მწარმოებელ და ექსპორტიორ ქვეყნებს. ამრიგად გლობალიზაციის პირობებში მთელი რიგი რესურსების ფასი მსოფლიო ბაზრებზე უფრო ნაკლებად იზრდება, ვიდრე მზა პროდუქციის ფასი. ამიტომ განვითარებული ქვეყნებისათვის რესურსებით ვაჭრობა, მათი ექსპორტი არამომგებიანია, რაც მნიშვნელოვნად ართულებს საერთაშორისო ვაჭრობაში მათი როლისა და ადგილის გაზრდას.

ამრიგად გლობალიზაციის პროცესი იძლევა შესაძლებლობას განვითარებადი ქვეყნების განვითარებისა და მათი საერთაშორისო ვაჭრობაში ჩართულობის ზრდისა. ბოლო პერიოდში განვითარებულ ქვეყნებში არსებული რიგი პრობლემები ვფიქრობთ კავშირშია აზიაში ეკონომიკურ განვითარებასთან, რადგან მზარდი ექსპორტი აზიიდან განვითარებულ ქვეყნებში ზრდის უმუშევრობას, ქვეყნებში სოციალურ-ეკონომიკურ პრობლემებს და სხვ. ჩინეთი წარმოადგენს მსოფლიოს 11 ექსპორტიორ ქვეყანას რაც არსებითი გლობალური გამოწვევაა საერთაშორისო თანამეგობრობის, მაგრამ მთელი რიგი მაჩვენებლებით, ასე მაგალითად, ერთ სულ მოსახლეზე მშპ-ის მოცულობით ჩინეთი განვითარებულ ქვეყნებს მნიშვნელოვნად ჩამორჩება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საერთაშორისო ბიზნესი. ლექციების კურსი (რედაქტორი პროფ. თ. შენგელია) თბ., „უნივერსალი“, 2011.
2. აბრალავა ა. ეროვნული ეკონომიკა და გლობალიზაცია. თბ., 2005.
3. ეთერია ე. გლობალიზაცია და ეროვნული ეკონომიკა: თეორია და პოლიტიკა. თბ., „უნივერსალი“, 2009.
4. ფუტკარაძე რ. საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარების მიმართულებები გლობალიზაციის პირობებში. ჟურნალი „საქართველოს ეკონომიკა“ 15. 2007.
5. ფუტკარაძე რ. საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები: პრობლემები და პერსპექტივები. თბ., „უნივერსალი“, 2010.
6. ჰერსტი პ., ტომპსონი გ. გლობალიზაცია, კრიტიკული ანალიზი. თბ., 2005.
7. მექვაბიშვილი ე. ეკონომიკის გლობალიზაცია: მიმართულებები, გამოწვევები, პერსპექტივები. თბ., 2009.
8. მესხია ი. საერთაშორისო ვაჭრობა. თბ., 2011.
9. შენგელია თ. გლობალური ბიზნესი. თბ., „ახალი საქართველო“, 2011.
10. ყორღანაშვილი ლ. საერთაშორისო ეკონომიკისა და ბიზნესის აქტუალური საკითხები. თბ., „უნივერსალი“, 2009.
11. Altmann, Jörn/Kulesa, Margaliete (Hrsg.): Internationale Wirtschaftsorganisationen. Ein Taschenlexikon. Stuttgart 1998.
12. Der Handel zwischen der EU und USA. Eurostat. Statistik kurz gefasst. Aussenhandel 6-2/2001. Gipfel EU-USA. Eurostat. Pressemitteilung, 47/2009-3.April, 2009.
13. Die EU in der Welt. Die Außenpolitik der Europäischen Union. Europäische Kommission, Luxemburg, 2007.
14. Die europäische Integration: eine Idee wird Wirklichkeit / Heinrich Neisser. Innsbruck: Press, 2008.
15. Die europäische Integration: eine Idee wird Wirklichkeit / Heinrich Neisser. Innsbruck, 2008.
16. Die Europäische Union in der Weltwirtschaft / Ulrike Braun und Peter Trapp, 2004.

17. International Trade statistics. World trade organization, Geneva, WTO, 2010.
18. World Trade Report 2008. Trade in a Globalizing world. Geneva, WTO, 2008.
19. World Trade Report 2010. World trade organization, Geneva, WTO, 2010.
20. World Trade Report 2011. World trade organization, Geneva, WTO, 2011.

Ramaz Putkaradze,
Associated Professor of the TSU,
Academic Doctor of Economics

Globalization and the International Trade Development Trends

SUMMARY

The current processes of globalization being spread over the world and the free trade, create the new challenges for the countries of the international community. The volumes of the international trade is increasing, but an involvement of the states in the international trade and international business is changing, as well.

In 2010, a volume of the world export increased by 14,5%, while the import – by 13,5% and, made respectively 15238 billion USD and 15376 billion USD. 82,3% of the total world export and 82,7% of the world total import of goods fall on 30 countries. The world per capita export index increased up to 2197 USD, and the import index – up to 2177 USD. In 2010, the volume of the world GDP increased by 3,6% in comparison with the previous year.

On the current stage, there are only three countries in the world, which import and export exceed 1 trillion USD. These countries are China, USA and Germany. According to the data of the Year 2010, the world major exporter countries are: China (with 10,4% of the world export), USA (8,4%), Germany (8,3%), Japan (5,1%) and the Netherlands (3,8%), while the major importers are: USA (with 12,8% of the world import), China (9,1%), Germany (6,9%), Japan (4,5%) and France (3,9%)

The process of globalization of the business makes it possible to increase a progress and involvement of the developing countries in the international trade. During the last period a significant tendency is observed, evidencing that the export-import in the developing countries are increasing with higher rates than in the developed countries

*ГРИБИНЧА А. И.
Молдова. Международный Независимый Университет Молдовы,
доктор экономических наук, профессор*

*ДАНИЛЮК А. Ф.
Молдова. Международный Независимый Университет Молдовы,
преподаватель*

РОЛЬ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ КООПЕРАЦИИ В РАЗВИТИИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА МОЛДОВЫ И ГРУЗИИ

В данной статье авторы предлагают, в преддверии Международного Года Кооперации, определить её роль и сущность в развитии сельского хозяйства двух государств – Республики Молдова и Грузии, которых объединяют общие проблемы и задачи по улучшению

экономической и социальной среды, предложат пути становления сельскохозяйственного сектора экономики совместными усилиями. В ситуации, когда у страны нет достаточных валютных ресурсов для пополнения дефицита продовольственных продуктов, становится необходимым ускоренное развитие аграрной сферы. Это утверждение не может вызывать споров. Остается лишь искать кратчайшие пути осуществления этой политики и то, как достичь увеличения производства местной продукции, оптимального соотношения в общей продукции доли растениеводства и животноводства и т.д.

Мировое кооперативное движение формировалось в течение более чем 150 лет и представляет сегодня массовое жизнеспособное социально-экономическое движение, объединяющее свыше 800 миллионов человек [8].

Кооперативы имеются во всех государствах. Они объединяются в национальные и международные союзы. Самый крупный из них — Международный Кооперативный Альянс (МКА). Это крупнейшая неправительственная организация. В 1946 году МКА получил консультативный статус при ООН, а теперь он в числе других организаций имеет высший консультативный статус в Совете экономического и социального развития ООН (ЭКОСОС) и является членом Комитета ООН по содействию и развитию кооперативов (КОПАК). Основные цели МКА — содействовать международному кооперативному движению, представлять и защищать интересы кооперации в мире, развивать экономические и другие связи между членами МКА, пропагандировать кооперативные ценности и принципы, отстаивать демократию, социальный прогресс, мир и безопасность во всем мире.

Потребительская кооперация Молдовы и Грузии прошла трудный путь, на котором познала подъемы и спады, связанные в первую очередь с отношением к ней властей, в силу сложностей переходного периода конца 80-90-х годов XX века она утратила многие политические и экономические позиции. Однако, несмотря на всё, она выстояла, проявила свою жизнённость, усилиями работников потребительских обществ и союзов, кооперативных предприятий удалось сохранить единство и целостность, непрерывность традиций и взаимодействия, значительную материально-техническую базу.

Так, накануне радикальных реформ в 1991 году, потребительская кооперация Молдовы и Грузии представляла собой мощную, экономически крепкую организацию с развитой материально-технической базой, квалифицированными кадрами.

По мнению авторов, всё это - достаточные предпосылки к активному развитию потребительской кооперации на единой идеологической, политической, экономической и организационной основе [5].

Потребительская кооперация Молдовы является одной из крупнейших систем, осуществляющих торговую, заготовительную, производственную деятельность, оказывающих социальные и бытовые услуги населению, производящих сельскохозяйственную продукцию. Потребительская кооперация Молдовы насчитывает более 140 лет истории, обладает огромными традициями и большим человеческим потенциалом

Но изменение политического строя, всеобщий экономический кризис, охвативший страну, поворот страны к рыночной экономике вызвали огромные потери в потребкооперации, многие кооперативные организации оказались без собственных оборотных средств. Были нарушены налаженные хозяйственные связи. Накапливались огромные долги и убытки, объемы деятельности многократно сокращались. Начавшаяся массовая приватизация, господство хаоса и спонтанности поставили систему на край гибели. Потребкооперация утратила более половины своей материальной собственности. Существенную роль в деле сохранения потребкооперации Молдовы сыграло принятие в 2000 году Закона «О потребительской кооперации», который при всех его недостатках, определив правовой и социально-экономический статус организаций потребительской кооперации, дал возможность сохранить систему [3].

За годы своего существования кооперативы в Молдове зарекомендовали себя как

конкурентоспособные предприятия, не менее эффективные, чем иные рыночные структуры. В основе процветания кооперативной формы деятельности лежит забота о членах, а не личная выгода. Благодаря своей гибкости кооперативы отвечают постоянно меняющимся потребностям людей даже в сложной экономической, социальной и политической обстановке.

В условиях глобализации молдавская кооперативная модель достойно выдерживает испытание на прочность. На первое место в кооперативах выходит социальная сфера деятельности: предоставляется помощь малоимущим слоям населения, создаются новые рабочие места, в работу активно вовлекаются женщины и молодежь. Откликаться на нужды людей – без этого кооператор не оправдывает своего гордого имени. Парикмахерские, пункты проката и мастерские по ремонту бытовой техники, сепараторы и зернодробилки, услуги предприятий общественного питания – это уже не отдельные эпизоды в работе потребсоюзов.

По мнению авторов, потребительская кооперация, созданная народом и служащая народу для удовлетворения насущных потребностей, должна каждодневно стремиться создавать все условия для роста благосостояния людей, особенно самой обездоленной части – сельского населения.

Проводимые исследования показали, что важную роль в повышении доходов селян играет расширение у них закупок сельскохозяйственных продуктов, лекарственно-технического сырья, дикорастущих плодов и ягод. Поставлена задача, и она должна неукоснительно решаться, чтобы вся произведенная и предлагаемая населением продукция была закуплена (см. рис. 1, табл. 1). Особое внимание уделяется организации закупок и переработки молока, выпечке хлеба и булочных изделий в домашних условиях, особенно в глубинных населенных пунктах.

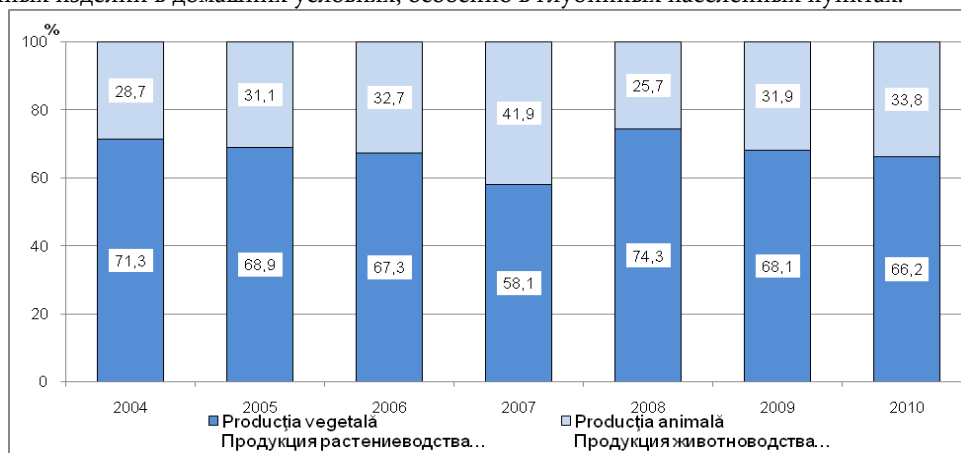

Рисунок 1. Отраслевая структура производства сельскохозяйственной продукции в хозяйствах всех категорий Республики Молдова (сопоставимые цены)

Источник: Статистический ежегодник Республики Молдова, www.statistica.md [4].

Широкое распространение должно получить использование надомного труда, особенно для обеспечения работой инвалидов, домохозяек, престарелых, как например фасовка и упаковка различных товаров. Должны активно приниматься меры по внедрению малых производств, в том числе мельниц, крупорушек, зернодробилок, цехов по сепарированию молока, производству гвоздей, столярных и других изделий.

Таблица 1. Отраслевая структура производства сельскохозяйственной продукции в хозяйствах Республики Молдова (проценты; сопоставимые цены)

ПРОДУКЦИЯ	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.
Продукция сельского хозяйства - всего	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Продукция растениеводства	67,3	58,1	74,3	68,1	66,2
Зерновые культуры	18,4	9,5	24,6	18,4	18,8
Сахарная свекла (фабричная)	3,2	2,1	2,5	1,0	2,3
Табак	0,4	0,4	0,3	0,4	0,6
Подсолнечник	7,2	3,8	6,9	5,9	7,3
Картофель	6,5	4,5	4,6	4,9	4,9
Бахчевые культуры	9,3	5,8	7,3	7,6	7,4
Фрукты, орехи и ягоды	3,9	4,0	4,2	4,0	3,9
Виноград	11,6	19,4	15,6	18,7	12,1
Кормовые культуры и прочие	6,8	8,6	8,3	7,2	8,9
Продукция животноводства, в том числе:	32,7	41,8	25,7	31,9	33,8
Продукция выращивания скота и птицы –	16,7	22,1	12,9	16,7	18,9
всего:					
Крупный рогатый скот	2,8	3,2	2,0	2,4	2,2
Свиньи	8,4	11,5	5,7	7,8	9,7
Овцы и козы	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4
Птица	4,8	6,4	4,5	5,7	6,2
Молоко	10,6	13,3	9,1	10,7	10,2
Яйца	4,4	5,4	3,0	3,8	4,0
Шерсть	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Источник: Молдова в цифрах. Статистический справочник - Кишинэу, 2011 [4].

Если говорить о сельском хозяйстве Грузии, то оно является важнейшим сектором национальной экономики, в котором трудоустроено около половины всего трудоспособного населения страны. Большинство сельских жителей владеют небольшими земельными участками, которые они обрабатывают, в основном, чтобы прокормить свои семьи. Труд крестьян не организован, а произведенной ими сельскохозяйственной продукции недостаточно для удовлетворения потребностей внутреннего рынка, и он сильно зависим от импорта (см. табл. 2,3). Согласно официальной статистике, в аграрном секторе наблюдается тенденция к снижению урожайности и продуктивности. Эта тенденция отражается в уменьшении доли аграрного сектора в ВВП: в 2000 году она составляла 20,6 %, в 2008 году – 8,9 %, в 2009 – 8,1 %, а в 2010 году – 7,3 % [10].

Таблица 2. Отраслевая структура производства сельскохозяйственной продукции в хозяйствах Грузии (проценты; сопоставимые цены)

ПРОДУКЦИЯ	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010
Фрукты всего	153.3	227.5	157.6	181.2	124.1
Из них:					
Яблоко	32.8	101.3	41.5	80.7	21.1
Груша	22.5	19.6	16.4	11.1	13.7
Айва	1.1	1.5	1.2	2.2	0.5
Слива	12.8	16.3	12.6	6.3	6.7
Вишня	4.8	5.5	4.0	4.0	3.0
Абрикосы	0.5	0.3	0.7	0.2	0.8
Персики	5.3	8.2	13.7	17.6	6.9
Кислые сливы	24.3	18.6	18.0	6.9	11.9
Фундук	3.9	11.8	6.2	8.2	6.1
Орехи	23.5	21.2	18.7	21.8	28.8

Субтропические фрукты	21.2	22.1	23.7	21.4	22.4
Ягоды	0.6	1.1	0.9	0.4	0.8
Другие фрукты	0.0	0.0	0.0	0.4	1.4
Виноград	162.5	227.3	175.8	150.1	120.7
Всего цитрусовых	52.2	98.9	55.2	93.6	52.1
Из них:					
Мандарины	48.4	93.6	51.6	90.5	48.6
Апельсины	1.9	3.7	1.9	1.5	1.4
Лемон	1.9	1.6	1.7	1.6	2.1
Чай	6.6	7.5	5.4	5.8	3.5

Источник: Статистический ежегодник Грузии. Государственный департамент статистики Грузии, 2011 [10].

Таблица 3. Животноводческое производство в хозяйствах Грузии (в 2006-2010 г.г.)

Год/Продукция	МЯСО в убойном весе (тыс.т)	МОЛОКО (тыс.т)	ЯЙЦА (тыс. шт.)	ШЕРСТЬ (тыс.т)
2006	83.3	606.1	249.2	2.0
2007	73.0	624.8	438.1	2.2
2008	57.3	645.8	437.5	1.9
2009	54.3	551.4	430.6	1.8
2010	56.4	587.7	444.5	1.7

Источник: Статистический ежегодник Грузии. Государственный департамент статистики Грузии, 2011 [10].

По данным Продовольственной организации ООН (FAO), в 2003-2009 годах, производство аграрной продукции на душу населения в Грузии сократилось на 29 %, что является худшим показателем среди 194 стран мира. Этот показатель в странах Балтии вырос на 38,7 %, в Белоруссии на 64 %, в Молдове на 16 %, в Азербайджане на 32 %, в Армении на 89 %. Грузия перешла из 5-ой в 6-ую группу стран, которые разделены на 7 групп, по показателям обеспечения населения продовольствием. В эту же группу входят бедные страны Африки, в то время как у Грузии есть биоресурс для питания 10-12 млн человек [9].

В отчете европейских экспертов от 2010 года, говорится, что положение сельского хозяйства в Грузии тревожное [12]. У правительства нет концепции аграрной политики и стратегии развития сектора. В 2010 году производство сельскохозяйственной продукции в Грузии вновь сократилось. Факторами, вызвавшими такой результат, Евросоюз назвал отсутствие последовательности в аграрной политике, плохо развитый сервис на селе, ограниченность кредитов, устаревшую технику, отсутствие помощи фермерам и др.

Грузинский крестьянин находится сегодня в тяжелом положении [12]. Можно смело утверждать, что существующая в грузинском селе кризисная ситуация в основном вызвана пассивной или негативной ролью правительства в аграрных вопросах. Продовольственные потребности Грузии удовлетворяются в основном с помощью импорта (в 2009 году было ввезено продовольственной продукции на 947 млн. долл. США, тогда когда в начале 2000-х годов эта цифра не превышала 200-500 млн долл. США. Особенно тревожно, что коэффициент самообеспечения продовольствием находится значительно ниже критической отметки (0,5), и зависимость от импорта перманентно возрастает. И это в тех условиях, когда на мировых рынках происходит рост цен на продовольствие и делаются тревожные прогнозы о возможности обострения продовольственных проблем в мире [9].

Сложившееся положение вынуждает молодежь покидать село и мигрировать в города или за рубежом. Думается, что действующие методологические подходы не дают полную картину в вопросе установления реальных размеров занятости и безработицы на селе, так как в них не отражаются неполная, частичная занятость и скрытая безработица [9]. Такая ситуация, высокий уровень безработицы в городах и проблематичность получения работы в них, делают реальной перспективу оттока значительной части населения села из страны.

Бывший посол и глава представительства ЕС в Грузии, Пэр Эклунд, в своей статье, посвященной потенциалу и проблемам сельского хозяйства Грузии, писал, что «преодоление проблем мелких, фрагментных хозяйств в Грузии возможно с помощью сельскохозяйственных кооперативов. И это самая быстрая альтернатива развития» [1]. По его мнению, именно таким способом европейский агроэкономический сектор развился настолько, что, несмотря на малые и фрагментные хозяйства, сейчас считается самым продуктивным и эффективным сектором в мире.

Авторы разделяют мнение консультанта «Группы аграрного развития» Николоза Зазашвили, который отметил, что в Грузии крестьяне имеют земельные участки размером, по большей части, менее 1 га. Большинство из них не могут независимо приобретать сельскохозяйственную технику. Проблемой является и реализация полученных продуктов. Существование мелких хозяйств по отдельности в значительной степени препятствует развитию сельского хозяйства. По мнению авторов, для объединения фермеров необходима воля и поддержка со стороны государства, упорядочивание правовой базы и целенаправленное использование инвестиций [2].

Во многих странах мира кооперативы занимают важное место в сельскохозяйственном и мелком промышленном производстве, в области сбыта, снабжения, кредита, в предоставлении различных услуг. В настоящее время нет такой страны, в которой не функционировал бы тот или иной вид кооперации.

Кооперативная система основана на таких ценностях, как взаимопомощь, взаимная ответственность, демократия, равенство и солидарность [3]. Опираясь на традиции своих основателей, члены кооперативных организаций верят в этические ценности, среди которых честность, открытость, социальная ответственность и забота о ближних.

Кооперативы Молдовы и Грузии действуют во всех сферах. Они занимаются переработкой и сбытом сельхозпродукции, кредитованием, страховым и банковским делом, жилищным строительством, транспортом, производством товаров, торговлей, оказывают самые разнообразные социальные услуги. Однако, можно отметить одну тенденцию: в основном организации потребительской кооперации этих государств сконцентрированы в сельскохозяйственном и производственном секторах.

Реализация деятельности потребительской кооперации происходит в основном в сельских районах страны, т.к. она имеет социальную направленность и меньшие, по сравнению с рыночными организациями, цены на товары и услуги [8].

По утверждению авторов, потребительская кооперация оказывают целый ряд услуг. Так, если говорить о сельской местности, хотелось бы акцентировать внимание на основных из них: сельскохозяйственные услуги - получают все большее значение в связи с развитием крестьянских (фермерских) и личных подсобных хозяйств. К таким услугам относятся: вспашка земли, обработка садов, ветеринарные услуги, ремонт сельскохозяйственной техники.

Услуги производственной деятельности: забой скота и птицы; переработка зерна; производство колбасных изделий; сушка овощей и плодов; переработка семян подсолнечника, осуществляются из сырья заказчика (например, пайщика-товаропроизводителя) на основе договора с потребительским обществом. Также, в настоящее время в общем объеме платных услуг потребительской кооперации около 30% занимают услуги рынков, основными видами таковых являются: транспортные услуги, услуги по хранению сельскохозяйственных продуктов, предоставление мест для торговли, выдача напрокат инвентаря, разруб мяса, хранение продукции

[11, с. 121-123].

На основе анализа опыта развитых стран, авторы утверждают о необходимости разработки совместной модели и стратегии аграрной политики Молдовы и Грузии, которые должны быть обращены, с одной стороны, на оптимальное увеличение средних размеров сельских хозяйств, с другой стороны - должны ограничивать возникновение крупных производств и землевладений. Во время распределения земли, преимущество должно отдаваться жителям села и имеющим опыт аграрного производства.

Аграрная политика должна быть направлена на консолидацию мелких и средних землевладений, возникновение крестьянских и фермерских кооперативов, ассоциаций. Также необходимо создание комплексных региональных проектов преодоления сельских проблем и их государственное финансирование.

Авторы данной статьи разрабатывают ряд проектов, направленных на развитие экономики Республики Молдова и международных отношений, предложенных на рассмотрение, как национальным ведомствам, так и организациям, представляющим интересы ЕС. В области сельского хозяйства был разработан проект «Изучение проблематики и необходимой адаптации аграрного сектора Республики Молдова с учетом перспективы вхождения в ЕС», также были предложены к рассмотрению и ждут своего воплощения проекты, касающиеся инноваций, экономических промоциональных стратегий, окружающей среды, индустриальной политики и развития туризма.

По мнению авторов, правительства Молдовы и Грузии должны создать Транснациональный Совет по Развитию Аграрного Сектора, в котором объединятся ведущие специалисты сектора, достойные представители домашних хозяйств (крестьяне, фермеры), агробизнеса, власти, независимые эксперты обоих государств. Главной целью данного Совета должна стать разработка аграрных моделей обеих стран и соответствующих стратегий, установление проблем на уровне регионов и стран, разработка национальных долгосрочных программ по их преодолению.

Государство должно активно поощрять финансирование институтов и научных центров, ведущих агротехнологические исследования, у которых будут опытно-демонстрационные станции в регионах, где будет происходить испытания новых сортов, их отбор и районирование, проведение селекционных работ. Нужно поэтапно развивать районные центры по техническому и информационно-консультационному обслуживанию села, которые будут обслуживать все типы хозяйств.

Государственная политика должна поощрять внедрение эффективных культур и сортов, новых технологий, увеличение продуктивности и урожайности сельских кооперативных хозяйств. Она должна стимулировать объединение мелких хозяйств в кооперативы, также, создание и развитие производственных, снабженческих, сбытовых кооперативов. Эти объединения могут облегчить их членам получение кредитов, совместные закупки сельскохозяйственной техники, семян и других материалов, реализацию произведенной продукции и т.д.

В регионах должна развиваться сеть сельскохозяйственного обучения, начиная от сельских школ, где учащиеся будут овладевать знаниями по ряду аграрных производств, и кончая специализированными профессиональными техникумами, научными, учебными институтами. Необходимо подготовить и переподготовить квалифицированных агрономов, ветеринаров и зоотехников, которые будут ориентированы на помощь домашним хозяйствам, на нужды мелких и средних производителей.

Авторы полагают, что благодаря совместным согласованным действиям, так называемого Кооперативного Союза Республики Молдова и Грузии (и не только в области сельского хозяйства), кооперативное движение способно сыграть основную роль и в формировании социально-ориентированной экономики национального и международного уровня.

Выводы и предложения. Руководство кооперативных систем Молдовы и Грузии, проявив стойкость и преданность своему делу, профессионализм, новаторство, должно не только сохранить кооперацию, но и выработать кооперативную идеологию, выдвинув на первое место идею борьбы с бедностью, за социальное благополучие людей. Авторы утверждают, что реализация данного направления позволит потребительской кооперации этих государств поднять свой авторитет среди населения и органов власти, повысить эффективность социально-экономической деятельности и позволит занять в национальной экономике и мировом кооперативном сообществе достойное место, соответствующее ее потенциалу.

В настоящий момент гражданское общество и деловой мир активно занимаются созданием новых моделей развития отношений. Руководство кооперативных организаций Молдовы и Грузии также должно совместно заняться решением проблемы собственного управления, возможного роста. Необходимо расширять горизонт внешних экономических связей, привлекать инвесторов, обмениваться и внедрять инновационные технологии в свою деятельность. Стратегия развития и инициативы должны исходить от собственной структуры общих ценностей и принципов таким образом, чтобы улучшить облик национального кооперативного движения на всех уровнях.

По мнению авторов, необходимо разработать и провести благоприятную для сельскохозяйственных кооперативов фискальную политику, которая станет сильным импульсом в развитии национальной экономики Молдовы и Грузии. Также, должны быть хорошо подобраны тренинг-программы, которые помогут разъяснить сельским жителям, что вступая в кооператив, они вносят не свое имущество, а свой труд. Таким образом, больше дохода будет получено не от сдачи сырья, а от продажи переработанной продукции.

Необходимо всесторонне изучать опыт соседних и зарубежных стран, в частности, относительно того, как там происходит создание кооперативов, их администрирование, и какова государственная политика в этом направлении. Однако, для эффективной имплементации его следует адаптировать к реальности Молдовы и Грузии.

Литература:

1. Гогохия Р. *Смешанная экономическая система: сущность, модели, тенденции развития*, Тбилиси, 2004
2. Жвания Тина. *Вместе мы - сила!* В: газета «Business Time Georgia», 07.12.2011
3. Закон Республики Молдова «О потребительской кооперации». В: Monitor Oficial al R. Moldova № 154-156, 14.12.2000 г
4. *Молдова в цифрах*. Статистический справочник – Типография Академии Наук, Кишинэу, 2011 <http://www.statistica.md/>
5. Наговицина Л.П. *Увеличение численности пайщиков - основной итог социальной работы и главный резерв экономического развития кооперативной организации*. В: газета "Кооператор Сибири", СибУПК – Сибирь, 30.04.2011
6. Пер Эклунд. *Жизнь в Грузии напоминает мне танго*. В: он-лайн версия делового журнала «Business Time Georgia», Тбилиси, 14.10.2010 www.btime.ge
7. Продовольственная и сельскохозяйственная Организация Объединенных Наций www.fao.org/countryprofiles/index.asp?lang=en&iso3=GEO
8. Разомасова Е.А. *Состояние и перспективы сервисной деятельности в потребительской кооперации Российской Федерации*. Лекция по предмету «Актуальные проблемы потребительской кооперации»/ Е.А. Разомасова, - СибУПК, Новосибирск, 2006, - 15 с.
9. Ревшвили К *вопросу установления неполной занятости и скрытой безработицы в сельских домохозяйствах*, Тбилиси, 2010
10. *Сельское хозяйство Грузии в 2010 г.* Департамент по статистике, Тбилиси, 2010

11. Теплова Л.Е. *Основы потребительской кооперации. Учебное пособие/* Л.Е. Теплова: Москва - Вита-Пресс, 2001 г.
12. European Commission, high representative of the european union for foreign affairs and security policy. *Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2010 Country report: Georgia*, Brussels, 25/05/2011

Gribincha A.

Moldova International Independent University.
Doctor of science. Professor

Daniluk A.

Moldova International Independent University

The role of consumer cooperation in the development of agriculture in moldova and Georgia

Summary

Cooperatives, as economic enterprises and as self-help organizations, play a meaningful role in uplifting the socio-economic conditions of their members and their local communities. Over the years, cooperative enterprises have successfully operated locally owned people-centered businesses while also serving as catalysts for social organization and cohesion.

The mission of consumer cooperation in rural areas is achieved by satisfaction of the needs of people of high quality goods and services, providing employment for people, forming of monetary income of the rural population, economic and social development of territories, the educational activity. The development of co-operatives was considerable in the various sectors but the rural agricultural organizations and the worker and consumer systems witnessed the strongest growth.

It is important to reach a high level of competition of cooperative objects, to perfect the tax system and the organization of work with small and medium-sized contracts of cooperation. The solution to all these questions will improve the living standards of rural inhabitant's complicated socio-economic conditions.

Макогон Ю.В. - Донецкий национальный университет, директор Донецкого филиала Национального института стратегических исследований, д.э.н., профессор

СОСТОЯНИЕ И ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ ТОРГОВОГО ФЛОТА УКРАИНЫ В ЗОНЕ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

В последние десятилетия в судоходном мире произошли крупные подвижки. Из числа традиционных морских держав, на первый взгляд, выпали Германия, Франция, Италия, Дания, а другие — США, Россия, Англия — переместились с первых строчек на последние. Секрет этих подвижек известен: судовладельцы экономически развитых стран, скрываясь от высоких местных налогов и для экономии на эксплуатационных издержках регистрируют свои суда в государствах, где налоги ниже, а рабочая сила дешевле (подставные флаги регистрации).

Германская, американская или иная судоходная компания учреждает за мизерную плату свою офшорную компанию в стране так называемой «открытой регистрации»

(см.табл.1). Традиционно — это Панама и Либерия, а в последнее время к ним добавились Багамы, Мальта, Кипр, Сингапур и др., готовые хоть и немного, но заработать на морском бизнесе. Подставная компания регистрирует суда действительного собственника под флагом «своего» государства, причем нередко, из соображений коммерческой безопасности, на каждую такую компанию приходится по одному судну.

Бегство под подставные флаги, или как это именуется в английском языке под «удобные флаги» (flag of convenience) в последнее десятилетие приняло настолько массовый характер, что вызвало нешуточную обеспокоенность в среде стран — экономических лидеров. Среди мер по предотвращению бегства судов под удобные флаги стало учреждение в судоходных странах дублирующих вторых международных регистров. Флаг этого регистра дает налоговые льготы и является своеобразной оффшорной зоной в границах ведущих морских держав. Такие международные регистры созданы в Норвегии и Дании.

Таблица 1.

Распределение тоннажа мирового морского флота по отдельным странам (флагам) в конце XX века

Страна (флаг)	Число судов	Тоннаж	
		Млн брт	Млн двт
Панама*	4 835	89,3	136,2
Либерия*	1 600	58,7	95,7
Греция	1 200	25,1	43,2
Багамские Острова*	1 070	24,9	38,3
Кипр*	1 535	23,0	36,1
Мальта*	1 315	22,6	37,5
Норвегия	1 170	22,0	33,9
Сингапур	970	18,5	29,0
Япония	3 510	16,9	24,4
Китай	2 050	14,9	22,4
США	375	9,8	12,9
Россия	1 755	9,5	12,0
Филиппины	935	8,7	13,3
Великобритания	460	7,3	9,9
Сент-Винсент *	885	7,2	10,9
Южная Корея	740	7,0	10,6
Индия	390	6,6	11,0
Турция	1 150	6,6	7,4
Германия	630	6,5	7,7
Италия	1 325	6,2	8,0
Дания	1 100	5,9	7,3

Различные страны по-разному подходят к «торговле» возможностью плавать под своим флагом. К примеру, в Панаме или Либерии никого не интересует национальная принадлежность судовладельцев, процедура регистрации максимально упрощена и для судов среднего класса не превышает 15 тысяч долларов и незначительных ежегодных взносов. В Украине также существует организация под названием «Главный регистратор флота», предоставляющая право плавания под украинским национальным

флагом, которая тоже берет плату за выдачу комплекта документов. Порядок регистрации, размеры взносов, а самое главное, таможенное оформление судов под флагом Украины — определяются законодательством Украины, точное выполнение которого, увы, никак не стимулирует пополнение национального флота.

Тенденции развития морской отрасли свидетельствуют о постепенном превращении Украины из морской державы в «страну у моря». От некогда самого большого в мире Черноморского пароходства остались одни воспоминания. Сложные времена переживают и другие национальные судоходные компании. Экономический кризис повлиял также на работу портов. За 2009 год грузооборот портов Украины сократился на 21% — до 80 млн. тонн. Конечно, проще всего было бы свалить все на кризис, если бы за это же время грузооборот российских портов не увеличился на 8% — до 368,6 млн. тонн, а грузооборот портов Южного бассейна, составляющих главную конкуренцию украинским портовикам, — вообще на 14%, до 134,8 млн. тонн (табл.2).

Таблица 2

Грузооборот по видам транспорта в 1990-2008 гг. (млрд.ткм)

ГОД	ВСЕГО	Железно- дорожный	Автомобильный	Морской	Речной	Трубо- проводный	Авиационный
1990	1039,3	474,0	79,7	265,6	11,9	208,0	0,1
1995	544,0	195,8	34,5	123,1	5,7	184,9	0,0
2000	394,1	172,8	19,3	8,6	5,9	187,5	0,0
2001	394,0	177,5	18,5	10,1	3,7	184,2	0,0
2002	411,3	193,1	20,6	8,8	4,2	184,2	0,4
2003	457,5	225,3	24,4	9,9	4,7	192,7	0,5
2004	480,1	234,0	28,8	9,3	5,6	202,1	0,3
2005	473,6	224,0	35,3	9,6	6,3	198,1	0,3
2006	494,6	240,8	40,6	12,1	6,3	194,5	0,3
2007	510,2	262,5	46,6	12,9	5,7	182,1	0,4
2008	507,7	257,0	54,9	11,3	4,5	179,6	0,4

В процессе развития национального морского транспорта в условиях жесткого внешнего влияния и ограниченности инвестиционных ресурсов высветился ряд проблем, которые ранее сдерживали развитие экономической самостоятельности предприятий, но не были решающими в процессе управления экономическим ростом. В настоящее время четко прослеживается ряд негативных явлений в механизме управления становлением новых стран как морских держав. Важнейшей закономерностью экономического развития является неравномерность роста выпуска по годам исследуемого периода и существенное различие темпов экономического роста по отдельным группам стран.

Эта особенность усложняет планирование развития судоходного комплекса, обслуживающего соответствующие транспортно-экономические связи. При этом следует иметь в виду, что темпы роста морской торговли превышают прирост промышленной продукции. В этих условиях принципиальной задачей судовладельцев становится использование интенсивных форм наращивания провозной способности с целью сохранения приемлемой эффективности функциональной деятельности флота. Существенной проблемой следует считать недостаточность темпов обновления

объектов производственной инфраструктуры, что отрицательно отражается на обеспечении непрерывности производства и обращения товаров. Оптимизация темпов развития торговых портов влияет на ускорение прироста эффективности производственного сектора страны.

Таблица 3.

Обработка грузов морскими и речными портами (тыс.т)

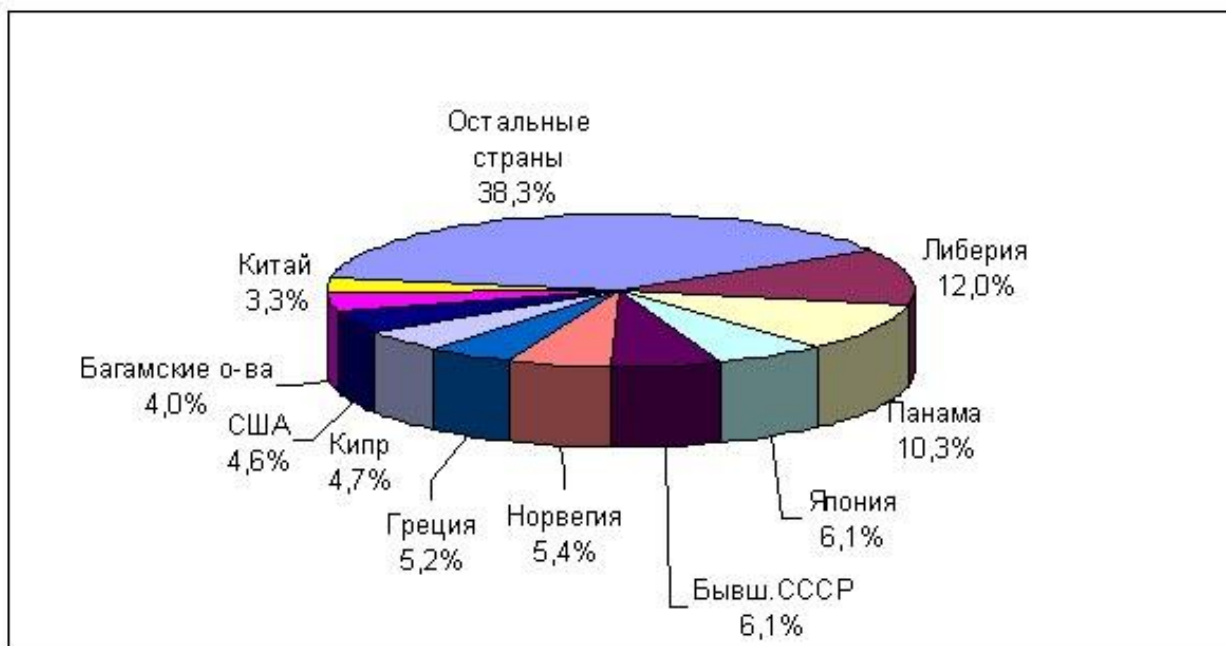
	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Морской транспорт										
Всего обработано грузов, тыс.т	53210	91943	98658	120601	126962	131761	138986	140610	157919	16959
экспорт	21916	42704	49310	62197	56171	65436	70698	68391	63860	76261
импорт	4270	6840	7404	7605	10955	11675	13331	15231	18784	21139
транзит	24461	37351	37120	45715	55147	50004	50556	53198	69167	66286
внутрен	2563	5048	4824	5084	4689	4646	4401	3790	6108	5909
Речной транспорт										
Всего обработано грузов, тыс.т	17338	7462	7257	8053	9828	12359	13157	16903	18553	14522
экспорт	1634	1870	2029	2810	1919	2576	2076	2370	2660	2072
импорт	340	848	852	764	817	656	708	879	946	991
транзит	67	68	163	90	77	90	57	89	179	191
внутрен	15297	4676	4213	4389	7015	9037	10316	13565	14768	11268

Важнейшими средствами повышения эффективности функциональной деятельности являются активное использование макроэкономических рычагов и создание региональных источников финансирования инвестиционных программ морских транспортных предприятий. О приоритетности оптимизации времени и сохранности доставки товаров морскими путями свидетельствует характер развития контейнерных перевозок. Контейнерные технологии доставки грузов, несмотря на их высокую капиталоемкость, интенсивно развиваются. При формировании стратегии государственной поддержки предприятий национального морского транспорта следует учитывать, что результаты их деятельности зависят от максимума участия в обслуживании единых грузопотоков. При этом грузооборот флота и портов отражает лишь степень развития производственного потенциала и его конкурентоспособность. Транспортная составляющая в стоимости товара формируется всей совокупностью флота, портов и сервисных организаций.

Следовательно, необходим механизм, обеспечивающий относительно равноценное использование производственного потенциала всех структурных подразделений морского транспорта страны. При его разработке важно иметь в виду важнейшую роль предприятий морского транспорта в формировании платежного баланса независимо от организационно-правовых форм собственности. Для

достижения адекватности состояния транспортной системы и грузопотоков необходимо привлечение инвестиций грузовладельцев в развитие флота и портов, расширение их участия в формировании корпоративного капитала предприятий. При развитии национального морского транспорта необходимо учитывать не только макроэкономические задачи и потребности, но и условия, и параметры развития конкурирующих подразделений. В этом отношении существенное влияние на характер и область деятельности украинских портов оказывает порт Констанца. Его развитие поддерживается международными финансовыми группами, в том числе ЕБРР. Порт интенсивно развивался в то время, когда наши порты решали проблемы ограниченности наличности и инвестиционных ресурсов. Этим обусловлено различие грузооборота портов.

Характер развития мирового торгового флота и его распределение по флагам обуславливается динамикой внешнеторговых операций ведущих стран мира (рис. 1). Ежегодно на внешний рынок вывозится четверть промышленной продукции. Одновременно крупные промышленные концерны расширяют капитальные вложения на территории всех развитых и большинства развивающихся стран. Таким образом, формируется сложный фактор, корректирующий тенденцию роста провозной способности мирового торгового флота. В этом же аспекте морской флот Европейского Союза, после его расширения, превратился в лидера Международной морской организации как по тоннажу, так и по степени влияния на мировом фрахтовом рынке. Приведенные факты и условия отражают необходимость более строгого подхода к выбору альтернативных вариантов развития производственного потенциала морского транспорта Украины, необходимость перехода к активной морской политике, предусматривающей систему мер эффективного развития торгового флота.

Рис. 1. Распределение мест в мире по тоннажу судов

Сегодня на европейских маршрутах «short sea» судоходства работает более 10 тыс. судов грузоподъемностью от 500 до 10 тыс. тонн под флагами разных стран. Ежегодно они совершают почти 456 тысяч заходов в порты. Самое большое число судов, занятых

в «short sea» судоходстве, ходит под флагом Германии — 1302, на втором месте суда Норвегии — 1090, третье место занимает Турция — 993 судна. Самый большой сегмент в структуре этого флота занимают универсальные суда, обеспечивающие перевозку генеральных грузов. В 2009 году их доля составляет 46,1 %. Следом с большим отрывом (5,3 %) идут комбинированные танкеры для перевозки химических и нефтяных грузов. Остальные типы судов занимают более низкие позиции. Самые крупные суда, которые сегодня используются в европейских морях на коротких маршрутах, — это танкеры и газовозы, чья грузоподъемность в среднем колеблется от 6 до 10 тыс. тонн, и контейнеровозы — более 8 тыс. тонн. За последние пять лет флот «short sea» судоходства увеличился более чем на 400 судов, при этом вырос общий тоннаж на 4 млн тонн и составил в 2009 году в целом 37,6 млн тонн. Грузоподъемность усредненного «short sea» судна сегодня составляет 3,6 тыс. тонн. Таким образом, по оценкам специалистов, эффективность флота выросла за пятилетний период на 10 %. Несмотря на положительные изменения, старение флота остается острой проблемой «short sea» судоходства в Европе. Более того, несмотря на значительное обновление флота, общая ситуация стала хуже. Наши исследования показали, что пять лет назад этот сектор судоходства обслуживал флот, в котором суда старше 20 лет составляли 52 %, старше 25 лет — 37 %, старше 30 лет — 20 % и, наконец, старше 35 лет — 9 %. В 2009 году эти показатели выглядят соответственно: 50 %, 38 %, 24 %, 12 %. Если рассматривать структуру судов, то самая неблагоприятная ситуация складывается для балкерного флота. Например, 69 % балкеров старше 25 лет. Среди ролкеров 56 % судов отработали четверть века. На третьем месте по этому показателю универсальные суда — 43 %. Но универсальные суда составляют почти половину в структуре «short sea» флота, поэтому по числу старых судов именно этот сектор выходит в лидеры. Если в целом европейское «short sea» судоходство обслуживает 3932 судна старше 25 лет, то 2070 из них являются универсальными и перевозят генеральные грузы.

Рис. 2. Карта портов Европы

Европейское объединение морских кластеров как орган, вовлеченный в развитие «short sea» судоходства и объединяющий компании, занятые судоходством, судостроением, портовой деятельностью, поставкой морского оборудования, готово выйти с такой важной инициативой на соответствующее европейское руководство. Существующие министерства (ведомства) – осколки прошлого морского проекта были не в состоянии обеспечить разработку и реализацию нового Морского проекта на протяжении уже 14 лет. Для успешной реализации нового Морского проекта для Украины мне думается, что необходимо введение должности вице-преьера по морским вопросам, который бы координировал вопросы работы морехозяйственного комплекса страны, включая и судостроение, и морской транспорт, и рыбное хозяйство, и развитие морских побережий. Также необходимыми звеньями в структуре управления должны быть Комитет ВР по морским делам и Морская коллегия при Президенте Украины. Самые широкие полномочия при реализации Морского проекта следует предоставить самоуправляющимся объединениям субъектов национальной морской индустрии вплоть до организации процесса лицензирования отдельных видов морехозяйственной деятельности.

Перспективы «малого» флота.

Проведем анализ морских перевозок в регионах Азовского, Черного и Средиземного морей, где украинские судовладельцы оперируют в основном судами смешанного плавания грузоподъемностью до 5000 тонн. В последние годы объемы перевозок в регионе возрастают (в год на 10—15 %), особенно по таким массовым грузам, как зерновые, металлопрокат, удобрения... В то же время существенно обостряется положение с флотом судов смешанного плавания, используемых на перевозках. Их общее количество — примерно 300 единиц грузоподъемностью от 3 до 5 тыс. тонн. Однако большинство из указанных судов построено в 1970—80 гг., и их возраст уже достиг 25—30 лет. С учетом физического и технического износа происходит списание около 20—25 подобных судов ежегодно, и такая прогрессирующая тенденция сохранится. Вот почему в нашем регионе уже на данном этапе возникает нехватка тоннажа, которая может быть восполнена только за счет судов нового поступления. Активное использование судов типа «река — море» проекта «Балтийский» и «Волго-Балт» на перевозках в регионе Азовского, Черного и Средиземного морей началась в бывшем СССР в настоящее время Балто-Черноморская ось с 1961 года. Эти суда по своим технико-эксплуатационным характеристикам оказались очень удачными. Была принята программа их интенсивного строительства и пополнения такими судами речных парокhodств. Заказы на их сооружение, помимо судоверфей Украины и России, размещались также на судоверфях Чехии, Румынии, Португалии и Финляндии. Финансирование их строительства осуществлялось государством централизованно за счет госбюджета.

Из всего вышесказанного напрашивается вывод: ситуация с воссозданием морского флота Украины — тупиковая на ближайшие годы. Для решения этой задачи в будущем потребуется сформировать такие базисные предпосылки:

- разработать концептуальную программу создания морского флота Украины;
- заложить правовые основы государственного регулирования внешнеторговых контрактов, в том числе и их транспортных условий («СИФ» — экспорт и «ФОБ» — импорт);
- создать в Украине, предпочтительно в Одессе, единый фрахтовый центр — фрахтовую биржу.

Основными функциями фрахтовой биржи должны быть формирование банка данных и системы информационного электронного обмена заявками на тоннаж и грузы; котировка ставок на перевозки и тоннаж; оформление сделок на отфрахтование судов как на отдельные рейсы, так и на тайм-чартерные; котировка ставок и предложений по контейнерным перевозкам.

Задача создания национального морского флота, его обновления и пополнения может быть решена в Украине путем принятия и реализации конкретной государственной программы строительства флота и его соответствующего бюджетного финансирования. Если рассматривать необходимость строительства флота для относительно ограниченного региона перевозок в зоне ЧЭС (Азовского, Черного и Средиземного морей), как это предложено в статье, то можно попытаться схематично оценить затратную часть такой программы. Вероятная нехватка тоннажа в регионе к 2010 году может составить 200—250 судов (в пересчете на суда дедвейтом 5000 тонн). Если исходить из программы-минимум, то есть постройки хотя бы 100 единиц судов, то при строительной стоимости такого судна примерно 6,5 млн долларов потребуется 650—700 млн долларов. Украинские судовладельцы не в состоянии инвестировать такие средства. На это необходимо политическое решение руководителей государства, трансформированное в бюджетные ассигнования на перспективную программу строительства судов для национального морского флота. Тем более, что в составе морского флота Украины должны быть и большегрузные и специализированные суда для океанских направлений перевозок. Следует также принять во внимание, что окупаемость подобных судов на перевозках в нашем регионе обеспечивается в пределах 6—7 лет, т. е. возврат средств государственного кредитного финансирования программы постройки судов находится в оптимальных пределах, с финансово-экономической точки зрения. При этом речь не идет о монопольной государственной структуре судоходных компаний. Флот, построенный в соответствии с такой программой бюджетных ассигнований, может быть передан на условиях бербоут-чартера в структуры как государственных, так и частных судоходных украинских компаний. Такая практика успешно применялась в ряде стран, в том числе и в бывшем СССР.

Необходимо разработать и принять «Морскую доктрину Украины» — фундаментального государственного документа, который бы стал основой для разработки стратегических программ развития торгового флота и ВМС Украины, программ национального судо- и кораблестроения. Кроме того, судостроители считают необходимым создать при президенте совещательный орган — координационный совет по вопросам развития морской индустрии Украины для координации общих направлений государственной политики и национальной концепции развития морской индустрии и соглашений по развитию стран Черноморского бассейна и отстаивания преференций для стран ЧЭС в ЕС.

Вопросы развития украинского судостроения волнуют не только большое количество людей, которые работают в этой сфере, но и широкий круг людей, небезразличных к судьбе одной из наиболее развитых отраслей народного хозяйства, что досталось Украине в наследство от СССР. К сожалению, сегодня состояние этой отрасли в Украине очень тяжелое, и говорить о сильных конкурентных позициях Украины как морского государства в мире нецелесообразно. За последние десять лет позиции судоходных компаний Украины были потеряны не только на международных, но и на внутренних линиях. Сам же морской флот значительно устарел — большинство судов уже не отвечают требованиям международных конвенций. Более 92% грузов, которые

обрабатываются в украинских портах, транспортируются иностранными судами. Отечественные верфи в основном простаивают или работают на заграничного заказчика. Среди сравнительных преимуществ, имеющихся в Украине для активного развития судостроения и выхода на одни из первых позиций на мировом рынке, можно назвать высокий научный потенциал судостроительного комплекса Украины, наличие собственной сырьевой базы, необходимых производственных мощностей и квалифицированных кадров. Многопрофильность производства, ориентация на мировой рынок, возможность изготавливать конкурентоспособную на мировом рынке продукцию говорят о том, что сегодня (при благоприятной конъюнктуре мирового судостроительного рынка) Украина должна не потерять шанс сохранить и развить накопленный судостроительный потенциал. Судостроительная промышленность Украины после образования независимого государства унаследовала мощный промышленный потенциал: восемь прекрасно оснащенных, высоко прибыльных судостроительных заводов, которые составляли около 30% судостроения бывшего СССР. На этих заводах в предыдущие годы за счет механизации технологических процессов повышалась производительность труда, снижалась себестоимость судов, росла чистая прибыль. Заводы имели оборотные средства выше норматива, что позволяло им обеспечивать уплату налогов и заработной платы, расширять и технически переоснащать производство, развивать социальную сферу, строить жилье. Однако необходимо отметить, что 65% продукции судостроительных предприятий составляли военные корабли, которые строились по госзаказам. Потому вопросы финансирования строительства судов перед судостроительными заводами не стояли вообще. После 1992 года, когда строительство кораблей было практически остановлено, выяснилось, что большинство украинских судовладельцев (исключением может быть разве что Blasco) не имеют средств для строительства необходимых им судов на отечественных судостроительных заводах, которые одновременно потеряли и военные, и гражданские заказы. Выход из такого положения виделся в строительстве судов на экспорт, тем более, что украинские судостроительные предприятия строили экспортные суда на 10-12% дешевле, чем некоторые заграничные фирмы, и заказчиков было достаточно. Невзирая на то, что заграничные заказчики занижали контрактную цену судов на 15-20% от мировых цен, объясняя это риском вложения средств в промышленность Украины, строительство судов на экспорт все равно оставалось достаточно рентабельным. Риск инвестирования в украинскую экономику был результатом непоследовательной налоговой политики (ставки, которые часто изменяются, механизмы начисления и уплаты налогов, отсутствие стабильных налоговых льгот для иностранного инвестора); многочисленных бюрократических препятствий на пути реализации инвестиционных проектов; неподготовленности большинства предприятий к инвестированию, отсутствию грамотного инвестиционного планирования; хронической убыточности большинства отечественных судостроительных заводов.

Производственные мощности судостроительных предприятий Украины на данное время загружены в среднем на 25-30%. Сегодняшнее состояние морского и речного украинского торгового флота характеризуется целым рядом негативных тенденций:

- сокращение количества торговых судов, в том числе под национальным флагом;
- уменьшение валютных поступлений, полученных от работы флота, и, соответственно, сокращения налоговых отчислений;
- активное старение флота, что, в свою очередь, приводит к ограничению количества мероприятий отечественных судов к иностранным портам.

Снижение объемов участия украинского флота в перевозках внешнеторговых грузов, что приводит, кроме потери прибылей, к усилению зависимости Украины от мирового фрактового рынка и увеличения импорта транспортных услуг.

Судоходство открывает пути к источникам сырья и энергии, делает возможными рациональное разделение труда и сотрудничество в мировом масштабе, что составляет материальную основу человеческой жизни и благосостояния. Поэтому морской транспорт является ныне насущной потребностью человеческого общества. Это можно проиллюстрировать следующими цифрами. В настоящее время около 42 тыс. морских судов общей грузоподъемностью почти 800 млн. т перевозят на большие расстояния свыше 4 млрд. т грузов, что составляет подавляющую часть товаров мировой торговли. В то время как население земного шара удвоится примерно через тридцать лет, а потребление энергии увеличится вдвое лет через двадцать, объем морских перевозок грузов по прогнозам экспертов возрастет в два раза уже через десять лет. Это означает, что средние темпы роста мирового торгового флота будут опережать темпы увеличения выпуска промышленной продукции, и общая грузоподъемность ежегодного пополнения флота должна составлять около 50 млн. т.

Возрастающие потребности в транспорте дают разносторонние импульсы развитию транспортной техники, что само по себе ведет к увеличению объема производства и товарообмена. Поэтому можно исходить из того, что высокие темпы развития морской транспортировки грузов, особенно массовых, будут иметь стабильный характер. Средний ежегодный прирост объема морских перевозок грузов будет увеличиваться. Этот прирост для сырой нефти и нефтепродуктов будет несколько выше, а для сухих массовых и генеральных грузов — ниже.

Потенциальные возможности украинского судостроения позволяют ему занять, по крайней мере, седьмое место в рейтинге судостроительных держав мира. Следует отметить, что морской комплекс Украины не является безнадежно развалившимся — потенциал отрасли, который сохранен, вселяет надежду. Сейчас все зависит от руководства государства, которое должно провести реформирование и реструктуризацию судостроительных предприятий, а также принять законодательные акты, направленные в поддержку отечественного судостроения. Сегодня в Украине могут быть созданы благоприятные условия для привлечения инвестиций в судостроительную отрасль за счет списания с предприятий долгов, возвращения им возможностей создания оборотных средств, предоставления ряда налоговых и таможенных льгот (примером эффективности этих мероприятий является Blasco) путем внедрения специального экономического режима функционирования судостроительной промышленности. Потребности в увеличении объемов грузоперевозок в мире постоянно растут и создают реальные возможности последующего развития водного транспорта — на это все время обращают внимание в странах ЕС. Поэтому Украина может своевременно обратить внимание на эти тенденции и начать активную реструктуризацию в отрасли судостроения.

Украинские порты находятся в состоянии глубокого кризиса. В прошлом году в большинстве из них произошло рекордное падение объемов перевалки. Так, грузооборот Ильичевского морского торгового порта упал на 7%, Николаевского — на 10, Одесского — на 14, Ренийского — на 22, Херсонского — на 28, Мариупольского — на 35, а Усть-Дунайского — на 76%. Негативная тенденция в целом продолжилась и в этом году. Например, грузооборот Ильичевского морского торгового порта Украины в январе—феврале 2011 г. снизился на 24,2, а Херсонского — на 27,1%. По данным Госкомстата, общий грузооборот украинских

портов в 2010 году составил 170 млн. тонн, что на 1,9% меньше, чем в 2009-м. Экспорт за 2010 год составил 61 млн. тонн — на 1,4% меньше, чем в предыдущем году. Транзит через порты снизился на 8,8%, а каботаж вообще — на 37,5%.

Сегодня Украина сама плодит себе конкурентов, поскольку у международных компаний нет гарантий, что груз будет доставлен в срок. По мнению эксперта Центра политического и экономического анализа Ирины Кавы, из-за технической отсталости украинских портов приблизительно четверть грузов, которые они могли бы перевалить, в прошлом году ушли в три порта конкурента — Новороссийск (Россия), Констанцу (Румыния) и Варну (Болгария) — эти страны входят в ЧЭС.

Надо отметить, что причин, по которым грузы обошли Украину, несколько. Прежде всего — технологическая отсталость. В Украине построены универсальные порты, лишь с некоторыми специализированными комплексами. Тогда как в мире, напротив, строится множество специальных комплексов в портах. Украинские порты в недостаточной степени обеспечены пропускной способностью железной дороги. Они соответствуют стандартам 60-70-х годов прошлого века и испытывают серьезные трудности с обработкой судов грузоподъемностью свыше 80 тыс. тонн, которые являются на сегодня наиболее экономичными для перевозки массовых грузов. Перегрузочная техника портов в основном универсальная (портальные краны), имеет крайнюю степень изношенности (60-90%) и не отвечает современным требованиям к размерности, грузоподъемности и производительности.

Система управления морскими портами представляет собой симбиоз государственно-частного подхода, сочетающий недостатки обеих систем и практически не обладающий их достоинствами. При кажущихся значительных объемах средств, генерируемых государственными портами, реинвестируется лишь малая часть. И главное — в Украине действуют отсталое морское и таможенное законодательство, средневековые правила пересечения границы судами, коррупция во всех органах государственного контроля перемещения грузов с генерацией прибыли вверх по иерархическим вертикалям. По оценкам Центра политического и экономического анализа, в нашей стране перегружается не более 15% от потенциального объема транзита. Однако главная проблема — в отношении государственной власти, не воспринимающей значимость частного бизнеса в современных реалиях. Если между развитыми странами, на которые мы равняемся, за привлечение инвестиций в экономику идет борьба, у нас ментальность такова, что Украина делает одолжение, разрешая инвестору работать, — утверждают эксперты.

Для того чтобы порты развивались, они должны каждые пять лет обновлять свою перегрузочную технику, потому что конкуренция требует высокой интенсивности использования оборудования. Регулярно надо вести работы по дноуглублению. Ведь к нам должны заходить большие суда. Порты могут развиваться только за счет капиталовложений. Этих капиталовложений последние три года попросту не было. Порты не инвестировали в свою деятельность.

Итак, главные цели, стоящие сегодня перед портами, — увеличение пропускной способности железных и автодорог, создание благоприятной системы управления и государственной регуляторной атмосферы. Крайне важна также реконструкция причальных, оградительных сооружений и каналов, техническое перевооружение перегрузочного оборудования и расширение внутренней железнодорожной сети.

Состояние судостроительной отрасли в Украине очень тяжёлое, и говорить о сильных конкурентных позициях Украины как морского государства в мире нецелесообразно. За последние десять лет позиции судоходных компаний Украины были потеряны не

только на международных, но и на внутренних линиях. Сам же морской флот значительно устарел. Отечественные верфи в основном простаивают или работают на заграничного заказчика. Среди сравнительных преимуществ, имеющихся в Украине для активного развития судостроения и выхода на одни из первых позиций на мировом рынке, можно назвать высокий научный потенциал судостроительного комплекса Украины, наличие собственной сырьевой базы, необходимых производственных мощностей и квалифицированных кадров. Многопрофильность производства, ориентация на мировой рынок, возможность изготавливать конкурентоспособную на мировом рынке продукцию говорят о том, что сегодня (при благоприятной конъюнктуре мирового судостроительного рынка) Украина должна не потерять шанс сохранить и развить накопленный судостроительный потенциал.

Морской потенциал Украины является совокупностью природных ресурсов и созданных человеческой деятельностью приобретений, которые используются в процессе морской деятельности в интересах народа Украины. Морского транспорта, отрасли судостроения и судоремонта, морского природоохранного комплекса, научной и экспериментально-исследовательской базы; системы морского образования, Военно-Морских Сил Вооружённых Сил Украины и Морской охраны Государственной пограничной службы Украины и в интересах всего мирового сообщества. Направленность государственной морской политики должна способствовать дальнейшему укреплению позиций Украины как морского государства, созданию благоприятных условий для достижения целей и решения задач развития морской деятельности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Макогон Ю.В. Сотрудничество Украины на евразийском экономическом пространстве в причерноморской зоне / Макогон Ю.В. // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Україна в умовах глобальної конкуренції: стратегія випереджаючого розвитку». Донецьк: ДРУК-ІНФО, 2010.- С. 365 – 367.
2. Макогон Ю.В. Проблемы развития морского хозяйства Украины / Макогон Ю.В. // Шляхи удосконалення управління на морському транспорті в сучасних умовах: Матеріали міжнародної науково-технічної конференції. 4 – 5 червня 2010.- Маріуполь: АМІ ОНМА, 2010. – С. 24 – 43.
3. Макогон Ю.В. Трансграничное украино-российское сотрудничество: формы, направления, перспективы: Монография / Макогон Ю.В. - Донецк: Юго-Восток, 2010. – 419 с.
4. Макогон Ю.В. Украина – держава морская: Монографія [Ю.В. Макогон, А.Ф. Лысый, Г.Г. Гаркуша, А.В. Грузин; под ред. Ю.В. Макогон]. – Донецк: Изд-во „Ноулидж” (донецкое отделение), 2010. – 391 с.
5. Коваленко В. Украинское Причерноморье как базовая точка для южного вектора. – www.dialogs.ua
6. Колесников А. Перспективы для транзита: Порты Украины – 2000 -№1. Украина как транзитное государство: Каталог «Импортеры и экспортеры Украины» - 2000.- С. 47-98.
7. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015pp.) «Шляхом європейської інтеграції»/Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. досліджень, Ін-т економ. прогнозування НАНУ, Мін-во економіки та з питань європ. інтеграції України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004.-С.36-47

8. <http://www.map.asmap.ru>
9. <http://www.newsland.ru>
10. <http://www.yester-day.ru/prehistory.htm>

Makogon Y.
Doneck National University.
Doctor of Economic Sciences Professor

Condition and development possibilities of merchant marine of Ukraine in the Black Sea economic cooperation zone

SUMMARY

The article is devoted to the estimation of Condition and development possibilities of merchant marine of Ukraine in the Black Sea economic cooperation zone. The state maritime policy orientation should promote the further strengthening of positions of Ukraine as maritime state, favorable conditions creation for the purposes achievement and the problems decision of maritime activity development.

Keywords: maritime potential, BSEC, merchant marine, sea transport

ლალი ჩაგელიშვილი-აგლაძე
გურამ თავართქილაძის სასწავლო უნივერსიტეტის
სრული პროფესორი,
ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი

ტურიზმის ბიზნესის ინფრასტრუქტურის განვითარების თანამედროვე ტენდენციები

საქართველოს ტურიზმის განვითარება დაფუძნებულია როგორც ქალაქის, ასევე რეგიონების (მთიანი რეგიონები) ტურისტულ პოტენციალზე, სადაც ხაზგასმით გვინდა ავღნიშნოთ კულტურული და რელიგიური ტურიზმის რესურსული პოტენციალი. თანამედროვე მოთხოვნებიდან გამომდინარე კულტურული ტურიზმი მისი თანმდევი ასპექტები (ეკოტურიზმი) და რელიგიური ტურიზმი მოიცავენ არა მხოლოდ ქვეყნის რაიმე ცალკე აღებულ ტერიტორიას, არამედ მთლიანად მთელს რეგიონს, რომლის პრობლემათა კომპლექსური შესწავლა იძლევა იმ მიზანმიმართულ შედეგს, რაც ინტეგრაციის მრავალფეროვნებასა და გლობალიზაციაში თვითდამკვიდრებისა და თვითმყოფადობის შენარჩუნებასთანა დაკავშირებული.

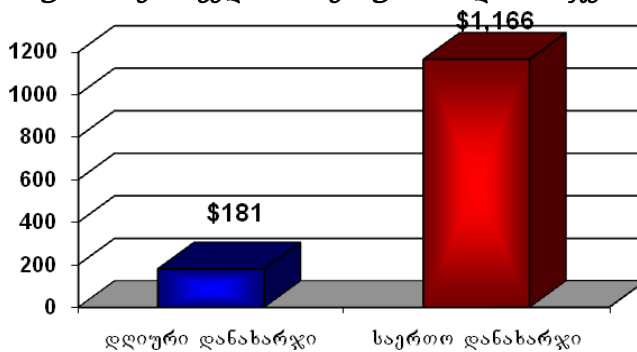
ტურიზმის პრობლემების კვლევისას და მეტად მნიშვნელოვანია მისი ინფრასტრუქტურის შესწავლა. ამ მიმართულებით საყურადღებოა გარემოს დაცვა, კულტურული ძეგლებისა და კულტურის ობიექტების, სპორტის, ჯანდაცვის, განათლების, სოფლის მეურნეობის, გადამამუშავებელი მრეწველობის, ტრანსპორტის ინდუსტრიის, გასართობი და სანახაობრივი ინფრასტრუქტურის, სასტუმროს მეურნეობის, კვების მრეწველობის, საინფორმაციო საკომუნიკაციო სფეროს, საგადასახადო სისტემისა და სხვა მიმართულებების შესწავლა, რათა მათი კომპლექსური კვლევის შედეგად ყალიბდება ის

მოდელი, რომელიც უზრუნველყოფს დარგის მდგრადი განვითარების კონცეფციას.

საქართველო დიდი კულტურისა და სულიერი მემკვიდრეობის ქვეყანაა. არსებული ტურიზმის პოტენციალის გამოყენება ხელს შეუწყობს ადგილობრივი მოსახლეობის შემოსავლების ზრდას, სამუშაო ადგილების შექმნასა და მთლიანად ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გაუმჯობესებას. USIAD-ის მიერ დაფინანსებული საქართველოს დასაქმებისა და ინფრასტრუქტურის ინიციატივის (GEII) პროგრამის ერთ-ერთი მთავარი მიზანი ტურიზმის განვითარება და მცირე ბიუჯეტზე დაფუძნებული სოფლის ტურიზმის სტარტეგიების განხორციელებაა GEII პროგრამის ფარგლებში შერჩეულ თემებში: კახეთის, სამცხე-ჯავახეთის, ქვემო და შიდა ქართლისა და აჭარის რეგიონში. საქართველოს სოფლებში ამჟამად მიმდინარე ტურისტული განვითარების მდგომარეობიდან გამომდინარე საქართველოს დასაქმებისა და ინფრასტრუქტურის ინიციატივის ფარგლებში მიმდინარე პროექტები ითვალისწინებენ სოფლის მოსახლეობისათვის დამატებითი შემოსავლის წყაროს უზრუნველყოფას ახალი სერვისების გაცნობითა და ახალ ბაზარზე გასვლის გზით. თემები მზად არიან საკუთარი შესაძლებლობები გამოსცადონ ახალ ბიზნესში, რომელიც მათთვის შემოსავლის დამატებით წყაროს ნიშნავს. GEII-ის ტურიზმის სტარტეგია ითვალისწინებს ყოველი დაინტერესებული პირის დახმარებას ტურიზმის განვითარების გეგმის შედგენაში, თემებში სრული “ტურისტული პროდუქტის” შექმნას, ტურისტული მომსახურების უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბებას და რეგიონებისათვის ხელშეწყობას სათანადო ბაზრის შესაქმნელად..

2009 წელს ჩატარებული მარკეტინგული კვლევის საფუძველზე, რომლის დროსაც გამოიკითხა 1000 უცხოელი ტურისტი, სხვა მრავალ საკითხთან ერთად შესწავლილ იქნა მათ მიერ მოგზაურობის დროს გაწეული დანახარჯები მომსახურების ცალკეული სახეების მიხედვით (სასტუმროში ცხოვრება, კვება, გართობა, ქვეყნის შიგნით მგზავრობა, სუვენირების შეძენა), მგზავრობის თანხის გარდა.

სურ.15 საქართველოში მოგზაურობის დანახარჯები

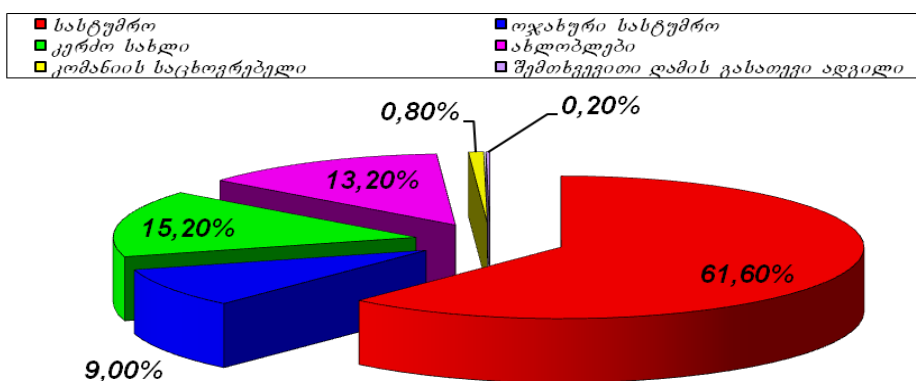

	საშუალო დანახარჯი	საშუალო დანახარჯი დღეში	აარაფერი დაუხარჯავთ
სასტუმროში ცხოვრება	554,6 აშშ დოლარი; მთლიანი დანახარჯის 41,7%	54,6 აშშ დოლარი	19,0%
კვება	231,8 აშშ დოლარი; მთლიანი დანახარჯის 17,4%	21,9 აშშ დოლარი	19,2%
გართობა	159,9 აშშ დოლარი; მთლიანი დანახარჯის 12,0%	10,3 აშშ დოლარი	25,8%
ქვეყნის შიგნით მგზავრობა	193,6 აშშ დოლარი; მთლიანი დანახარჯის 14,5%	10,1 აშშ დოლარი	22,1%
სუვენირების შეძენა	191,2 აშშ დოლარი;	15,5 აშშ	20,6%

თუ შევადარებთ 1998-2003 წლებში ქვეყანაში ჩამოსული სტუმრების დანახარჯებს ერთ ტურისტზე გაანგარიშებით, დავინახავთ, რომ ამ წლებში თითოეული ტურისტი ქვეყანაში ტოვებდა საშუალოდ 208-239 ლარს, ხოლო ზემოდ ნახსენებმა მარკეტინგულმა გამოკვლევამ გვიჩვენა, რომ აღნიშნულმა საშუალო დანახარჯებმა ქვეყანაში ყოფნის პერიოდში შეადგინა 1164 აშშ დოლარი (1862 ლარი), ხოლო მთელი წლის განმავლობაში – 1051 მლნ. აღნიშნული კვლევის მიხედვით, ქვეყანაში შემოტანილი იქნა 1,2 მლრდ. აშშ დოლარი (1,9 მლრდ ლარი).

საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის დეპარტამენტის მონაცემებით, 2006 წლისათვის საქართველოში ფუნქციონირებდა 374 სასტუმრო 20488 ადგილით და 4732 დასაქმებულით.

სასტუმროების მესამედი ფუნქციონირებდა თბილისში (123 ერთეული), თუმცა სასტუმროების რიცხვის ზრდა შესამჩნევი იყო გურიაში (375%), რაჭა-ლეჩხუმში და ქვემო სვანეთში (333%), სამცხე ჯავახეთსა (252%) და კახეთში (233%).

2011წლის I კვარტლის მდგომარეობით, კი წლის მდგომარეობით კი დარგის წილი მშპ-ში 2.3%-ს შეადგენს; სასტუმროებისა და რესტორნების ბრუნვის მოცულობა 88.5 მლნ. ლარია, 2010 წლის ამავე პერიოდთან შედარებით ეს მაჩვენებელი 30.5%-ითაა გზრდილი. რაც შეეხება 2006-2009წლებში სასტუმროებისა და რესტორნების ბრუნვის მოცულობის დაბალ მაჩვენებელს ის ძირითადად ეკონომიკური კრიზისისა და 2008 წელს რუსეთ-საქართველოს ომის შედეგია.

ასევე ზრდის ტენდენცია შეინიშნება ბრუნვის წილში საწარმოთა ზომის მიხედვით მთლიან ბრუნვაში. 2011 წლის I კვარტლის მონაცემებით მსხვილი საწარმოების ბრუნვი წილი მთლიან ბრუნვაში შეადგენდა 71.2%-ს; საშუალო საწარმოების ბრუნვი წილი 10.4 % იყო, ხოლო მცირე საწარმოთა ბრუნვის წილი მთლიან მოცულობაში 18.4 პროცენტით დაფიქსირდა.

რაც შეეხება გაწეულ მომსახურებას, მიუხედავად იმისა, რომ 2003 - 2010 წლების პერიოდში მისი მაჩვენებელი იზრდება (68.1 მლნ.ლარი-313.8მლნ.ლარი), ცვლილებას წინა პერიოდთან შედარებით, კლების ხასიათი აქვს. ეს განსაკუთრებით შეიმჩნევა რეგიონებში, სადაც ძირითადად ოჯახური ტიპის სასტუმროებია, რომელთა მომსახურების ცვლილებაზე დიდ ზეგავლენას ახდენს კვალიფიციური კადრის დეფიციტი და რეგიონული საკანონმდებლო ასპექტები.

დასკვნა

სტუმარმა რომ კომფორტულად იგრძნოს თავი და, ტურიზმიდან შემოსავლებსაც სტაბილური ხსიათი ქონდეთ, ხელისუფლების მიერ მისი პრიორიტეტად გამოცხადება საკმარისი არ არის. ისეთი დარგისათვის, როგორც ტურიზმია, საჭიროა სწორი პოლიტიკის შემუშავება და ძლიერი ინფრასტრუქტურის შექმნა, რომელიც კვალიფიციური კადრებით

დაწყებული, ეკონომიკის სამრეწველო და მომსახურების სექტორების ამოქმედებასა და განვითარებას გულისხმობს.

საერთაშორისო ბაზრებზე პოზიციონირებისათვის, რეგიონული კონკურენტუნარიანობის ამღლებისათვის ფართოდ გამოიყენება სტრატეგიული ალიანსების ფორმა, რომელთაგან ტურიზმის სფეროსათვის პრიორიტეტს კლასტერულ სტრატეგიას ვანიჭებთ.

კლასტერული სტრატეგიის მიხედვით, ეკონომიკური განვითარება არის კოლაბორაციული, ერთიანი პროცესი, სადაც ჩართულია სახელმწიფო სხვადასხვა დონეზე, კომპანიები, სასწავლო და სამეცნიერო ინსტიტუტები და კერძო სექტორის ორგანიზაციები. კლასტერს შეუძლია მიიღოს ზომები კონკურენტუნარიანობის ასამღლებლად.

აღნიშნული ძალზე მნიშვნელოვანია პირველ რიგში იმის გათვალისწინებით, რომ ტურიზმის სფეროს განვითარება და მისი მდგრადობა სწორედ მის ძლიერ ინფრასტრუქტურაზე დამოკიდებული, რაც ეკონომიკის სხვადასხვა დარგების ფუნქციონირებისა და განვითარების გარეშე შეუძლებელია. კლასტერი კი უზრუნველყოფს ინფრასტრუქტურის პრობლემათა სწრაფ რეაბილიტაციას. მეორეც, ეკონომიკური კრიზისების ციკლორობის დროს, არ შეიძლება ქვეყანა და რეგიონი მხოლოდ ტურისტულ რესურსზე იყოს ორიენტირებული. როგორც ცნობილია კრიზისების დროს ეცემა მოთხოვნა დასვენებასა და მოგზაურობაზე; მსოფლიო მოსახლეობა ცდილობს თავისი შემოსავლები პირველადი მოთხოვნის საქონელზე გადაანაწილოს. აქ კი, კარგად ორგანიზებულ კლასტერს შეუძლია ძალების გადაანაწილება ეკონომიკური სფეროების მიხედვით და რეგიონული რესურსების მაქსიმალური მობილიზება სოციალური ტვირთის შემსუბუქებასათვის, რათა რეგიონის მოსახლეობამ უმტკივნეულოდ ან ნაკლები დანაკარგებით შეძლოს ეკონომიკური კრიზისის პერიოდის დაძლევა.

ყოველივე აღნიშნულის გათვალისწინებით, ქვემოთ მოყვანილია კლასტერის სქემა (სურ.1), სადაც წარმოდგენილია ტურიზმის სფეროში ფუნქციურად დაკავშირებული ყველა სუბიექტი, რომელთა სიახლოვეც კლასტერულ გაერთიანებაში უზრუნველყოფს რეგიონის კონკურენტულ უპირატესობას. წარმოდგენილი მოდელის რეალიზაცია ხელს შეუწყობს საქართველოს ეკონომიკის სამეწარმეო პოტენციალის მკვეთრ ზრდას, რეალური სექტორის (ტრანსპორტი, საინფორმაციო კომუნიკაციები, საბანკო სექტორი, ვაჭრობა კვების მრეწველობა, აგრარული სექტორი, სამშენებლო ინდუსტრია, დასქმება და სხვ.) განვითარება.

ამგვარი სტრატეგიის რეალური აქმოქმედებით შესაძლებელია დარგის მდგრადობის უზრუნველყოფა, გარემო ცვლილებებისადმი სწრაფი ადაპტაცია, მოქნილობა და მაღალი სოციალურ-ეკონომიკური შედეგების მიღწევა არა მარტო დარგობრივ ჭრილში არამედ ქვეყნის მასშტაბით.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Бауман З. Текучая современность. СПб: «Питер», 2008.
2. Котлер Ф. – Конкуренция, Питер 2007
3. Литвяк Б.И., Александров В.В. Интеграция оздоровительного и экологического туризма в особо охраняемом эколого-курортном регионе Российской Федерации Кавказские Минеральные Воды. М., «Академия естествознания», «Фундаментальные Исследования», 2004, №5, с. 67-68.
4. *Петрасов И.* Концепция устойчивого развития применительно к мировому туризму 2007.
5. *Черняева Т. И.* Туризм как потребление: тренды виртуализации и конструирование туристического ландшафта // Философские науки. 2007. №7.
6. www.geopub.narod.ru
7. www.wto.org

Modern Tendencies for Development of Infrastructure of Tourism Business Summary

Tourism is a sphere which needs to create the right policy and a strong infrastructure. This means to have a skillful staff and to put the sector of economy manufacturing and service in motion for well-being of visitors and for a stable income from business. Only to declare Tourism as a sphere of priority is not enough. In international market the form of strategic alliances is effectively used for positioning and increasing regional competitiveness. Among the form if alliances Caster strategy is very important. According to Cluster strategy economic development is a collaborative process where companies, educational establishments and organizations of private sectors are involved in different levels. Cluster can take measures to increase competitiveness.

Борздова Татьяна Васильевна

Государственный институт управления и социальных технологий Белорусского государственного университета, кандидат технических наук, заведующий кафедрой управления недвижимостью

Устюшенко Наталья Андреевна

Государственный институт управления и социальных технологий Белорусского государственного университета, преподаватель кафедры управления недвижимостью

БИЗНЕС И ОБРАЗОВАНИЕ: ОПЫТ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Происходящие в Республике Беларусь процессы либерализации, приватизации и активного развития других сторон рыночной экономики изменяют отношение специалистов и руководителей хозяйствующих субъектов к теории и практике управленческой деятельности в современных условиях, что вызывает увеличение спроса на так называемое **бизнес-образование**. Бизнес-образование представляет собой образовательную деятельность по подготовке профессиональных менеджеров, выполняющих функции управления на предприятиях и в хозяйственных организациях, работающих в условиях рыночной экономики [1].

В настоящее время в Республике Беларусь четко определилась тенденция осознания необходимости обучения, прежде всего, в отечественных учебных заведениях, так как в этом случае в полной мере учитываются особенности ведения белорусского бизнеса в условиях становления Единого экономического пространства России, Казахстана и Беларуси, а также развития интеграционных процессов со странами СНГ и ЕС.

Сотрудничество реального бизнеса и образовательных учреждений будет способствовать продвижению инновационных процессов в экономике и формированию контингента специалистов, успешно работающих в условиях глобализации мировой экономики. С одной стороны, бизнес должен понимать, что без достойного образования нельзя добиться успеха. И поэтому бизнес должен инвестировать в это образование:

- выработать конкретные рекомендации по содержанию учебных планов и программ;
- практики должны идти в аудиторию и сами вести практические занятия.

С другой стороны, это позволит самим специалистам накапливать и свой научный уровень ради содержательных обобщений и выводов.

Проблема развития и повышения качества бизнес-образования в Республике Беларусь является особенно актуальной, так как более половины белорусских управленцев и предпринимателей имеют техническое образование, в то время как современная управленческая деятельность требует людей, имеющих рациональный склад мышления, способных к планированию и организации производственного процесса с минимальными издержками [1].

В Республике Беларусь бизнес-образование, в основном, идет по **следующим направлениям**:

- получение второго высшего (экономического) образования;
- обучение по различным программам магистерской подготовки;
- повышение квалификации через систему курсов (краткосрочных или долгосрочных), мастер-классов, тренингов и др.

При реализации бизнес-образования требуется его практическая направленность, связанная с эффективным ведением бизнеса, а для этого требуются знания в области маркетинга, управления персоналом, управления финансами, управления недвижимостью, общего и специального законодательства, информационных технологий и т.д.

Учреждение образования «Государственный институт управления и социальных технологий Белорусского государственного университета» (далее ГИУСТ БГУ) осуществляет подготовку специалистов по специальности «Менеджмент» по трем его основным направлениям: «Управление персоналом», «Менеджмент недвижимости» и «Менеджмент финансовый и инвестиционный». Это осуществляют три кафедры:

- кафедра экономики и управления бизнесом;
- кафедра управления недвижимостью;
- кафедра управления финансами.

Кроме того, в ГИУСТ БГУ предоставляется возможность получения второго высшего экономического образования по указанной специальности, а также возможность обучения в практико-ориентированной магистратуре по трем направлениям.

Основными задачами ГИУСТ БГУ в области подготовки управленческих кадров по приоритетным направлениям рыночной экономики являются следующие:

- формирование и широкое развитие устойчивых связей учебного процесса с реальным бизнесом, практикой;
- привлечение для преподавания опытных управленцев-практиков и практикующих экономистов;
- создание, апробация и распространение инновационных образовательных технологий. Прежде всего, это разработка тренинговых систем, деловых игр и т.д., а также внедрение элементов дистанционного обучения;
- развитие международного сотрудничества.

Решая указанные задачи, каждая из ведущих кафедр ГИУСТ БГУ, обеспечивающих подготовку специалистов по специальности «Менеджмент», уже сегодня продвинулась вперед.

В направлении международного сотрудничества ГИУСТ БГУ заключил договора о международном сотрудничестве с Черкасским национальным университетом имени Б. Хмельницкого (Украина) и Естественно-гуманистическим университетом в г. Седльце (Польша), в рамках которых уже сегодня проводятся научные конференции, обмен преподавателями и студентами.

Профессор Невиак Свен-Олаф (Германия) в 2010 году провел для студентов кафедры экономики и управления бизнесом мастер-класс «Эффективное бизнес-планирование».

В рамках недели «Приглашенный зарубежный профессор» в феврале 2012 г. в институте польскими преподавателями будут проведены два мастер-класса:

- «Использование рекламной кинопродукции в маркетинге»;
- «Фондовая биржа: технический и фундаментальный анализ».

Устанавливается сотрудничество с кафедрой оценки и управления собственностью

Финансового университета при Правительстве Российской Федерации.

Заключен ряд партнерских соглашений с ведущими предприятиями, активно работающими на рынке недвижимости нашей страны, и уже начата реализация некоторых программ по развитию у студентов практических навыков профессиональной деятельности на основе глубокой теоретической подготовки, полученной в ВУЗе, и анализа опыта специалистов, практикующих в сфере недвижимости. В частности, в 2011 году заключены два партнерских договора между кафедрой управления недвижимостью ГИУСТ БГУ и группами риэлтерских компаний [2].

В рамках реализации программы «От столичного студента к столичному специалисту» студентами и преподавателями кафедры управления недвижимостью ГИУСТ БГУ совместно со специалистами одной из групп компаний в соответствии с договором о партнерстве подготовлен и проведен в сентябре 2011 года **Республиканский семинар «Перспективы развития риэлтерского бизнеса»**. Главная задача семинара заключалась во взаимодействии студентов и сотрудников кафедры со специалистами, имеющими опыт практической деятельности в области оценки и управления недвижимостью. Для этого к работе семинара были привлечены специалисты ведущих агентств недвижимости Республики Беларусь.

На протяжении летних месяцев студенты старших курсов ГИУСТ БГУ специальности «Менеджмент» направления «Менеджмент недвижимости» вели активную работу по сбору и анализу материалов, позволяющих на основе объективных данных составить представление о развитии риэлтерской деятельности в Беларуси и за рубежом; составить рейтинг агентств недвижимости; выявить основные проблемы в риэлтерской деятельности; выработать рекомендации и предложения по повышению эффективности работы участников рынка недвижимости, как в столице и в отдельных регионах нашей страны, так и за рубежом. Результаты проведенной работы в виде докладов, презентаций, видео- и аудиозаписей были представлены к обсуждению на семинаре.

Дальнейшее сотрудничество со специалистами агентств недвижимости продолжится посредством проведения совместных круглых столов с периодичностью раз в два месяца на протяжении всего учебного года. Уже определены основные темы обсуждения. Первый мастер-класс **«Клиентинг в риэлтерском бизнесе»** состоялся в ноябре 2011 года.

Такое тесное сотрудничество профессионалов и студентов несомненно будет способствовать повышению квалификации и востребованности выпускников на рынке труда.

Другой группой компаний с целью развития у студентов специальных навыков, позволяющих представлять себя как квалифицированного специалиста, разработан **бизнес-курс «Формула успеха»**, призванный раскрыть уникальность и потенциал студента как личности, как бизнесмена, как лидера. Он представляет собой курс личностного роста, построенный на гармоничном сочетании теоретических и практических занятий: формулировании теоретических положений и решении практических кейсов и игр на основе анализа заданных ситуаций.

Занятия бизнес-курса «Формула успеха» проходили с октября по декабрь 2011 года с периодичностью 2 раза в неделю. На занятиях сочетались интенсивные групповые тренинги и индивидуальная работа с каждым студентом, детально прорабатывались действия студентов, осуществлялась работа над ошибками, формировались установки на совершенствование. Топ-менеджеры группы риэлтерских компаний поделились опытом и своими секретами успеха, оценили перспективы и возможности роста каждого студента. По итогам занятий все студенты получили **сертификаты** об успешном окончании бизнес-курса профессионального роста, а для студентов, набравших максимальные баллы в процессе обучения, специалисты подготовили рекомендации на работу.

Для чтения отдельных курсов, например, «Оценка недвижимости», «Основы риэлтерской деятельности», «Прогнозирование и планирование социально-экономических процессов», «Кадровый аудит» приглашаются специалисты-практики: директор ЗАО «ИПМ-Консалт оценка», действительный член Экспертно-консультационного совета по оценочной деятельности при

Государственном комитете по имуществу Республики Беларусь, заместитель директора риэлтерского агентства, заместитель директора НИЭИ при Минэкономике Республики Беларусь, Первый главный редактор журнала «Кадровая служба», шеф-редактор журнала «Справочник кадровика».

Для повышения уровня образования в области управления персоналом, недвижимостью и финансами, а также в качестве альтернативы второму высшему образованию в ГИУСТ БГУ в 2009 году была открыта магистратура. Магистерские программы, рассчитанные на 1,5-годичное обучение, позволяют значительно углубить первоначальное и получить второе высшее экономическое образование, востребованное в современных структурах бизнеса и в учреждениях государственного управления; позволяют получить практические навыки принятия управленческих решений. Данная подготовка магистрантов носит более теоретический, научно-исследовательский характер. Магистрантам предоставляется возможность подготовки и сдачи экзаменов кандидатского минимума. Итогом обучения является защита магистерской диссертации, после чего возможно обучение в аспирантуре с целью написания и защиты диссертации на соискание степени кандидата экономических наук.

В 2012 году в ГИУСТ БГУ предполагается открытие новых учебных магистерских **практико-ориентированных** программ «Управление недвижимостью», «Управление финансами организации» и «Технологии управления персоналом». В период своего обучения студенты смогут приобрести знания, как теоретического характера, так и практической направленности и практического применения экономических методов и инструментов в рамках современной ситуации, складывающейся на соответствующем рынке. Завершится обучение также защитой магистерской диссертации.

Таким образом, все вышесказанное приблизит образование к реалиям современной экономической ситуации. Кроме того, мы надеемся, что эти меры приведут к повышению у студентов интереса к самому процессу обучения, что в будущем поможет им стать высококвалифицированными специалистами, им востребованными на рынке труда в условиях мировой рыночной системы.

ЛИТЕРАТУРА

1. “Круглый стол по актуальным проблемам развития бизнес-образования: Рабочие материалы”. Минск, 27 апреля 2011 г. 34 с.
2. Борздова, Т.В. Направления эффективной подготовки специалистов по управлению недвижимостью в ГИУСТ БГУ /Т.В. Борздова // Ценообразование на рынке недвижимости: материалы международной науч.-практ. конф. – Минск: ГИУСТ БГУ, 2011. – С. 76-78.

Bordzova T.
Belorussian state university.
Institute of management and social technologies.
Candidate of science
Ustiushenko N.
BSU. Institute of management and social
technologies.

BUSINESS END EDUCATION: EXPERIENCE OF THE REPUBLIC OF BELARUS

Summary

The ongoing processes of liberalization, privatization and other active development of market economy in the Republic of Belarus are changing attitude of business specialists and managers to the theory and practice of management in modern conditions, which causes an increase the demand for so-

called business education.

The article aims to identify main problems of education and university training according to needs of business and the modern economic level in the Republic of Belarus on the basis of world experience. Lack of practical orientation of training program in Colleges is the main problem of education of professionals in the Republic of Belarus. The article is devoted to analysis of measures to address the problem held in the State Institute of Management and Social Technologies in Belarusian State University. The paper deals with the basic tasks of the State Institute of Management and Social Technologies in Belarusian State University in the field of management training in priority areas of market economy. Cooperation of the real business and educational institutions would promote innovative processes in the economy and the formation of experts who could work successfully in a globalizing world economy. Also the article considers the Institute activities including an international cooperation to forge the partnerships between scientific, educational establishments and enterprises of all forms of ownership in the Republic of Belarus.

ნინო ლაზვიაშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

თამარ ბერიძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

საქართველო და სატრანსპორტო დერეფნები გლობალიზაციის პირობებში

რეგიონალიზაციის ტენდენციამ დღეს მსოფლიოში ფართო მასშტაბები შეიძინა. მსოფლიო და რეგიონები ქმნიან საუკეთესო საფუძველს სახელმწიფოთაშორისი თანამშრომლობისათვის. პოლიტიკურ, საზოგადოებრივ და ეკონომიკურ სფეროში. ეს პროცესი ხელს უწყობს სახელმწიფოთა ინტეგრაციას თითოეული სახელმწიფოსთვის სუვერენული უფლებამოსილების შენარჩუნების პირობებში¹.

გეოპოლიტიკა, თანამედროვე ხედვით, სახელმწიფოთა საგარეო პოლიტიკის ახლებურად გაგებული თეორიისა და პრაქტიკის ერთობლიობაა, რომელიც გეოგრაფიული ფაქტორის, ეროვნული ინტერესების, პოლიტიკური და ეკონომიკური პრიორიტეტების, პოლიტიკური პროცესებისა და საერთაშორისო კრიზისების რეგულირების კომბინირებულ ანალიზს ეფუძნება².

ამ ახალი აზროვნებით, ქვეყნის სტრატეგიული განვითარება კიდევ უფრო მეტ აქტუალობას იძენს. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გრძელვადიან სტრატეგიულ მიზანს წარმოადგენს ეროვნული სახელმწიფოებრიობის განმტკიცება და მოსახლეობისთვის განვითარებული ქვეყნების შესატყვისი ცხოვრების რეალური გარანტიების შექმნა, რაც მიიღწევა დამოუკიდებლად ფუნქციონირებადი და მსოფლიო კავშირურთიერთობებში ინტეგრირებული სისტემის ჩამოყალიბებით.

ამჟამინდელ პრიორიტეტებს თუ გავითვალისწინებთ, მათ, ახლო მომავალში, უპირველეს ყოვლისა, უნდა უზრუნველყოფნ ქვეყნის ეკონომიკის დაჩქარებული განვითარება და არსებული სიღარიბის დაძლევა. ქვეყნის ენერგორესურსებით უზრუნველყოფის, ეროვნული წარმოებისა და საშინაო ბაზრის როლის ამაღლების, ინვესტიციების

¹ ლ.იზორია. თანამედროვე სახელმწიფო, თანამედროვე ადმინისტრაცია. შპაიერი (გერმანია), 2008წ., გვ.122

² ა.გეგეშიძე – გეოპოლიტიკა თბ., 1999, გვ.32, გვ.41

მოზიდვისათვის ხელსაყრელი გარემოს ჩამოყალიბების, საქსპორტო პოტენციალის ამაღლების, ტურიზმის განვითარების, სოციალური პრობლემების გადაწყვეტისა და სხვა პრიორიტეტების რეალიზაციაში განსაკუთრებული როლი განეკუთვნება ტრანსპორტისა და კომუნიკაციების სექტორის განვითარებას უდიდესი საერთაშორისო პროექტებით, რომელიც ამ ეტაპზე თავად არის ქვეყნის ეკონომიკური წინსვლის უმნიშვნელოვანესი გარანტიც და პრიორიტეტიც.

ზემოაღნიშნული სტრატეგიული მიზნებისა და პრიორიტეტების რეალიზაცია შესაბამისი ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებასა და მის თანმიმდევრულ განხორციელებას მოითხოვს. ხოლო ბოლო პერიოდში კავკასიის რეგიონში განვითარებული გეოპოლიტიკური მოვლენები არსებითად ცვლის ტვირთებისა და მგზავრთა ნაკადების ტრადიციულ სქემებსა და მიმართულებებს. შესაბამისად, ქვეყნის ეკონომიკური ზრდა გარკვეულწილად დამოკიდებულია საქართველოს ტერიტორიაზე გამავალი ევრაზიის სატრანსპორტო დერეფნის ქმედითობაზე, მისი მეშვეობით სატრანსპორტო ტვირთნაკადების მოზიდვის უზრუნველყოფაზე და ამის შედეგად ქვეყნის სარკინიგზო და საავტომობილო ტრანსპორტის, შავი ზღვის ნავსადგურების გამოყენების ეფექტიანობის ამაღლებაზე. აქედან გამომდინარე, მეტად მნიშვნელოვანია საავტომობილო გზების გამტარუნარიანობა. ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების განსაკუთრებულ პრიორიტეტულ მიმართულებად მიჩნეულია საავტომობილო გზების რეაბილიტაციისა და მოდერნიზაციის საპრეზიდენტო პროგრამით დასახულ ღონისძიებათა განხორციელება. განსაზღვრულია საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივი დანიშნულების საავტომობილო გზების ძირითადი მარშრუტები, მათი რეაბილიტაციისა და მოდერნიზაციის შესრულების ვადები და საორიენტაციო ღირებულებები. შეიძლება ითქვას, რომ ამ პროგრამით გათვალისწინებული სამუშაოების მნიშვნელოვანი ნაწილი წარმატებით განხორციელდა.

მეორე მხრივ, ტრანსპორტისა და კომუნიკაციების დარგის, როგორც მომსახურე ინფრასტრუქტურის დარგის განვითარება, მნიშვნელოვნად არის განპირობებული ეკონომიკის სხვა დარგების, საგარეო-ეკონომიკური კავშირების და სოციალური სფეროს განვითარებით.

ახალი ეკონომიკური პოლიტიკისათვის დამახასიათებელია რეფორმების აქტიური დინამიკა საბაზრო ეკონომიკის დასავლურ სტანდარტებთან მიმართებაში. სწრაფად ხდება საქართველოს ინტეგრირება გლობალურ ეკონომიკაში. ისეთი უმნიშვნელოვანესი პროექტების განხორციელება, როგორცაა ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენის, ბაქო-თბილისი-ერზრუმის გაზსადენის და ყარსი-ახალქალაქი-თბილისი-ბაქოს სარკინიგზო მაგისტრალის მშენებლობა, რომელიც ევროპას ყაზახეთთან და ჩინეთთან დააკავშირებს, მიუთითებს ამ სუბიექტების ინტერესებზე ქვეყნის სტრატეგიულ ორიენტაციას.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საქართველოს დამოკიდებულება ენერგომატარებლებთან მიმართებაში პოლიტიკურ მნიშვნელობას იძენს. ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენი, სამხრეთ კავკასიის გაზსადენი კასპიის საზღაოებს დასავლეთ ევროპასთან აკავშირებს ბოსფორის სრუტის გარეშე, დასავლეთ ევროპას რუსეთის გვერდის ავლით ამარაგებს და ამით ამთავრებს რუსეთის მონოპოლიას ამ რეგიონში. ევროპისა და აზიისაკენ მიმავალი მილსადენი ხელს უწყობს კასპიის ზღვის რეგიონის საწარმოო სიმძლავრეების ზრდა-განვითარებას, ხოლო თურქმენეთი, ყაზახეთი, აზერბაიჯანი და თურქეთი საქართველოს სტრატეგიულ პარტნიორებად გვევლინებიან.

აღნიშნული პროექტები ცენტრალურ აზიას, სამხრეთ კავკასიასა და ევროპას ერთიან ენერგოქსელში რთავს, რაც საშუალებას იძლევა, ჩამოყალიბდეს სამი რეგიონის ერთიანი ენერგობაზარი.

აღმოსავლეთ-დასავლეთის ერთიანი ენერგეტიკული დერეფანი – “ბაქო-თბილისი-ერზრუმის სამხრეთ კავკასიური გაზსადენი” – საქართველოს მონაკვეთზე გადის გარდაბნის, მარნეულის, თეთრიწყაროს, წალკის, ბორჯომისა და ახალციხის რაიონების ტერიტორიაზე. სამხრეთ-კავკასიური გაზსადენით იქმნება რეალური პირობები ქვეყნის ენერგეტიკული უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად. პროექტის თანახმად, სატრანსპორტო გადასახადის

სახით, საქართველო უფასოდ მიიღებს ტრანსპორტირებული გაზის მოცულობის 5 %-ს, ანუ წელიწადში 1,5 მილიარდ მ3 გაზს.

გარდა ამისა, სპეციალური ფასით საქართველოს შეუძლია შეისყიდოს 8,8 მილიარდი მ3 ბუნებრივი აირი. ანუ მთლიანად, საქართველო უფასოდ მიიღებს და სპეციალურ ფასში შეიძენს 58,8 მილიარდ კუბურ მეტრ ბუნებრივ გაზს.

საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოების უზრუნველყოფას ხელს შეუწყობს გაზის მიწისქვეშა საცავების მშენებლობაც (2 საცავი – თითოეული 2,5 მილიარდი კუბური მეტრის მოცულობით), სადაც ქვეყანა ზაფხულში დააგროვებს ზამთარში მოსახმარებელი გაზის მარაგს. ამ პროექტში ენერგეტიკული საცავების შექმნა ენერგეტიკული უსაფრთხოების უმნიშვნელოვანესი პირობაა. იგი, პირველ რიგში, ესაჭიროება თბოელექტროსადგურებს, რომლებიც მაზუთის რეზერვებს იყენებენ და მისი შენახვა დიდ ხარჯებთან არის დაკავშირებული.

თბოსადგურების ეფექტიანი ფუნქციონირებისათვის სასურველია მაზუთთან ერთად ბუნებრივი გაზის გამოყენება 1:1 პროპორციით. ამასთან, მხოლოდ მაზუთის საწვავზე თბოსადგურების მუშაობისათვის ამჟამად არ არის შესაბამისი პირობები. ეს იქნება ტექნოლოგიური თუ ეკოლოგიური თვალსაზრისით – ერთ შემთხვევაში იზრდება სათბობის ხვედრითი ხარჯი, მეორე შემთხვევაში კი გარემო ბინძურდება გოგირდის ანჰიდრიდით.

უპირველეს ყოვლისა, გადასაწყვეტია გაზის საჭირო მოცულობის საკითხი. სხვა ქვეყნების გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ენერგეტიკული უსაფრთხოების ჩვეულებრივი სტრატეგია გულისხმობს გაზის მარაგის შექმნას 1-2 თვიანი პერიოდისათვის. ევროკომისიის ტასისის პროგრამის მონაცემებით [5], სტრატეგიული კუთხით საჭირო გაზის მოცულობა საქართველოში იანვრის თვეში 250, ხოლო მაის-ივნისში 50-60 მლნ კუბური მეტრია.

ევროკომისიის ტასისის პროგრამის ფარგლებში, აგრეთვე მოხდა ბუნებრივი გაზის საცავის მოცულობის გაანგარიშება. ამ გაანგარიშების თანახმად, სადაც გათვალისწინებულია საცავის კომბინირებული საჭიროებანი (მოთხოვნილება და უსაფრთხოება), 2020 წლისათვის გაზის შენახვის სეზონური საჭიროება 520 მლნ. მ3-ია, თუმცა უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად შესაძლებელია გაზის მოცულობა 770 მლნკუბურ მეტრს შეადგენს. ამ შემთხვევაში ქვეყნის მოთხოვნილება გაზზე 2.3 მლრდ კუბური მეტრია. აქედან, შესაძლებელია კომბინირებული მოცულობა მხოლოდ 960 მლნკუბურ მეტრს უტოლდება.

გაზსადენის მაგისტრალის საშუალებით საქართველოს მოსახლეობას შეეძლება მოიხმაროს “შაჰდენიზის” იაფი ბუნებრივი გაზი, უფრო ძვირი წყაროების ნაცვლად. ასეთი ჩანაცვლებისას ოთხწევრიანი ოჯახის წლიური ეკონომია შეადგენს 750 ლარს, ხოლო მიმდინარე პერიოდისათვის მხოლოდ ელექტროენერგეტიკის გენერაციაში საქართველოს დანაზოგი წელიწადში შეადგენს 24, 2015 – 95, 2020-118 მლნ ლარს.

თბილისის საყოფაცხოვრებო სექტორში სავარაუდო დანაზოგი, “შაჰ-დენიზის” ბუნებრივი აირის გამოყენების შემთხვევაში, შეადგენს 222, ხოლო მთლიანად საქართველოში – 421 მლნ ლარს წელიწადში. პროექტის სრული სიმძლავრით ამოქმედების პირობებში, როდესაც საქართველოს მოსახლეობა გათბობისათვის დაიწყებს ამ საბადოს გაზის გამოყენებას, წელიწადში, სავარაუდოდ დაიზოგება 1 მილიონი კუბური მეტრი მოცულობის ხე-ტყე, ეს კი, ხე-ტყის საბაზრო ფასის გათვალისწინებით, 300 მილიონი ლარის დანაზოგია. ამასთან, უზრუნველყოფს ქვეყანაში არსებული ტყის მასივების გადარჩენასაც.

აღნიშნულ პროექტებში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ეკოლოგიურ და სოციალურ ფაქტორებს. შესაბამისი ღონისძიებების გატარებით მინიმუმამდეა დასული ნეგატიური ზემოქმედებები გარემოზე.

საფუძველი ჩაეყარა კიდევ ერთი პროექტის განხორციელებას. აზერბაიჯანმა, თურქეთმა და საქართველომ მიიღო გადაწყვეტილება “ყარსი-ახალქალაქი-თბილისი-ბაქო” სარკინიგზო მაგისტრალის მშენებლობაზე, რომელიც იქნება დამაკავშირებელი ხაზი ევროპისა ყაზახეთსა და ჩინეთთან. პროექტის ძირითადი ინიციატორი და დამფუძნებელი აზერბაიჯანია, რომელსაც ხელი მოეწერა თბილისში 2007 წლის თებერვალში.

ყარსი-ახალქალაქი-თბილისი-ბაქო სარკინიგზო მაგისტრალის მშენებლობით (ეს საკითხი პირველად განიხილებოდა 1960 წელს) თურქეთი შეიმუშავა საკვანძო სატრანზიტო ქვეყნის სტატუსს აზიასა და ევროპას შორის. მოგვიანებით ამ პროექტს ყაზახეთი და ჩინეთიც შეუერთდა. პროექტი დასრულების შემდეგ განიხილება, როგორც თანამედროვე აბრეშუმის გზა, რომლითაც მომავალი ადამიანი ყაზახეთის გავლით შეძლებს შანხაიში ან ჰონკონგში ჩასვლას. აღნიშნული პროექტით, რომელიც “მარმარაის პროექტს” მიემატება, ბრიტანეთიდან წამოსული მატარებელი თურქეთის გავლით შეუჩერებლად ჩავა ჩინეთში. ეს სარკინიგზო მაგისტრალი ამოქმედების შემდეგ ყოველწლიურად 20 მლნ ტონა ტვირთს გადაზიდავს.

ტრასევა - ევროპა-კავკასია-აზიის სატრანსპორტო დერეფნის განვითარება მოითხოვს საავტომობილო გზების მოდერნიზაციას, რეკონსტრუქციას, რკინიგზის და საჰაერო ტრანსპორტის განვითარებისათვის ხელშეწყობას. ამ მარშრუტზე შეინიშნება გადაზიდვების ზრდა, რაც მიუთითებს გადამზიდვების სერიოზულ დაინტერესებაზე ამ პროექტისადმი. ევრაზიული დერეფნის ეფექტიანი ფუნქციონირება მნიშვნელოვნად არის დაკავშირებული საზღვაო ტრანსპორტისა და ნავსადგურების განვითარებასთან. ამ პროექტის განხორციელებას უკავშირდება აგრეთვე ახალი კოსმოსური კომუნიკაციების შექმნის პროექტების შემუშავება-განხორციელება.

შეიქმნა ახალი საინფორმაციო მაგისტრალი საქართველოს ტელეკომუნიკაციების პროვაიდერ, “კავკაზუს ონლაინსა” და აშშ-ში რეგისტრირებულ Tyco Telecommunication -ს შორის გაფორმებული კონტრაქტის საფუძველზე, რომელიც ითვალისწინებს ზღვის ფსკერზე 1100 კმ-იანი ოპტიკურ-ბოჭკოვანი სისტემის მშენებლობას. აღნიშნული პროექტით საქართველოს ფოთის შავი ზღვის ნავსადგური უკავშირდება ბულგარეთის ქალაქ ვარნას [7]. ეს სისტემა ქართულ ბაზრებს თანამედროვე ზღვისქვეშა ოპტიკურ-ბოჭკოვანი კაბელით პირდაპირ დააკავშირებს დასავლეთ ევროპასთან. მას შესაძლებლობა ექნება, თითო წყვილი ბოჭკოვანი კაბელის მეშვეობით 6410 გიგაბაიტის სიგრძის ტალღები გაატაროს. სისტემის მთლიანი გამტარუნარიანობა 1,3 ტერაბიტს მიაღწევს. მიუხედავად იმისა, რომ ეს საინფორმაციო მაგისტრალი ძირითადად საქართველოს მოემსახურება, მისი ეფექტი შეიძლება მთელი კასპიის რეგიონში გავრცელდეს. ეს პროექტი კიდევ ერთხელ ადასტურებს იმას, რომ საქართველო არის დამაკავშირებელი ქვეყანა ევროპასა და კასპიის რეგიონს შორის.

ამჟამად აქტიურად იხილება საკითხი ბაქო-თბილისი-ერზერუმის გაზსადენის თურქმენულ და ყაზახურ მწარმოებლებთან მიერთების შესახებ ტრანსკასპიური გაზსადენის „ნაბუკოს“ მეშვეობით, რომლის პერსპექტივები ჯერ კიდევ დასაზუსტებელია. „ნაბუკოს“ განხორციელების ახალი შესაძლებლობები გამოვლინდა 2011 წლის 4 მარტს, როდესაც თურქეთის პარლამენტმა სამთავრობოთაშორისო შეთანხმების რატიფიკაცია მოახდინა. ეს დოკუმენტი ლეგალურ საფუძველს უქმნის ხუთი ქვეყნისათვის (ავსტრია, ბულგარეთი, უნგრეთი, რუმინეთი, თურქეთი) საერთო სატრანსპორტო რეჟიმის ამოქმედებას (3300 კმ სიგრძის მაგისტრალი). ასევე განხილვის სტადიაშია „ბიპის“ (British Petroleum) მიერ წარმოდგენილი ბაქო-თბილისი-ერზერუმის გაზსადენის გაგრძელების პროექტი, რომელიც თურქეთის დასავლეთი ნაწილიდან ბულგარეთისა და რუმინეთის გავლით 1300 კმ-იანი მაგისტრალის მშენებლობას ითვალისწინებს. ყველაზე მომგებიანი საქართველოსათვის „ნაბუკოს“ პროექტის განხორციელება იქნება, რის შედეგადაც ქართული მხარე 30 მლრდ კუბურ მეტრს ბუნებრივ აირს მიიღებს. „ბი-პის“ პროექტის შემთხვევაში კი მხოლოდ 10 მლრდ-ს [9]. თუმცა ნებისმიერი პროექტის რეალიზაცია მნიშვნელოვნად წაადგება ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებას.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები უმთავრესად ინფრასტრუქტურის (ენერგეტიკა, მილსადენები, ტრანსპორტი) განვითარებას ხმარდება, რაც კარგია ბიზნესგარემოს გასაუმჯობესებლად. საქართველომ შემდგომშიც უნდა გამოკვეთოს სამოქმედო ორიენტირები. ეს კი ნიშნავს, რომ ქვეყანამ უფრო ზუსტად განსაზღვროს თავისი ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ნ. ლაზვიაშვილი, ს. სანაძე, საქართველოს ეკონომიკური განვითარების პროგნოზული პარამეტრები 2020 წლამდე პერიოდისათვის ტრანსპორტის დარგის დეტალური დამუშავებით, თბ. 2006.
2. ლ. იზორია. თანამედროვე სახელმწიფო, თანამედროვე ადმინისტრაცია. შპაიერი (გერმანია), 2008
3. ა.გეგეშიძე – გეოპოლიტიკა თბ., 1999
4. ივან სამსონი, საქართველოს ეკონომიკის პერსპექტივები საშუალოვადიან პერიოდში, “საქართველოს ეკონომიკური ტენდენციები”, თბ., გვ. 69-70, 2008.
5. ევროკომისია, ტასისის პროგრამა “ანგარიში 2005-2020 წლებისათვის გაზის მოთხოვნილების პროგნოზზე”, გვ. 63-66. 2002 წლის ოქტომბერი.
6. IMF, 2006. Georgia: Poverty Reduction Strategy Paper Progress Report, October 2006, IMF Country Report # 06/360 Available at: www.imf.org.
7. Main Economic Events. Georgian Economic Trends, Quarterly Review, October 2007
8. Human Development Report, 1998, New-York, Oxford 1998, გვ. 68-75.
9. <http://www.onlinenews.ge/index.php?id=14424&lang=geo>

Nino Lazviashvili

Georgian Technical University, Associated Professor

Tamar Beridze

Georgian Technical University, Associated Professor

Georgia and transport corridors in globalization conditions

Summary

The country's strategic development has become more and more actual under the modern conditions. Social – economic development long-term strategic goal of Georgia is the strengthening of national State System, and the creation of real life for the population like in developed countries. Which will be achieved independently functioning and forming an integrated system in the World Union relationships.

The realization of International projects foresee the bringing of large-scale investment resources in Georgia. The creation of bringing investments favorable environment is possible with the maintaining of liberal tax system and by providing more transparency in privatization process. Direct Foreign investments mainly infrastructure (energy, pipelines, transport) used for development, which is good to improve the business environment.

ნინო გრიგოლაია

საქართველოს საერთაშორისო ურთიერთობათა
სასწავლო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

თავისუფალი ვაჭრობა თუ პროტექციონიზმი

პროტექციონიზმის მომხრეებსა და თავისუფალი ვაჭრობის დამცველებს შორის დიდი ხანია მიმდინარეობს კამათი. მე-20 საუკუნეში მოხდა პროტექციონისტული იდეოლოგიის და პრაქტიკის მნიშვნელოვანი გაძლიერება და დღეს ის წარმოადგენს საერთაშორისო

ეკონომიკური ურთიერთობების მნიშვნელოვან ელემენტს. რაშია ამ ორი პრინციპის მიზიდველობა და რა კრიტიკულ არგუმენტებს გვთავაზობენ მათ საწინააღმდეგოდ ოპონენტები. თავისუფალი ვაჭრობა ქვეყნებს შორის საქონლისა და მომსახურების შეუზღუდავ მიმოსვლას ნიშნავს. ის ფაქტი, რომ თავისუფალი ვაჭრობა მონაწილე ქვეყნების კეთილდღეობას ამაღლებს, ჯერ კიდევ დევიდ რიკარდომ (1772-1823) შეფარდებითი უპირატესობის თეორიით დაასაბუთა. რიკარდომ აჩვენა, რომ ამა თუ იმ ქვეყნებისათვის იმ პროდუქციის წარმოებაზე სპეციალიზაცია მომგებიანი, რის წარმოებაშიც ეს ქვეყანა, მის სავაჭრო პარტნიორთან შედარებით, ფარდობით უპირატესობას ფლობს. მიუხედავად ამისა, ამა თუ იმ ინდუსტრიული ქვეყნის მთავრობა მაინც პროტექციონისტურ ღონისძიებებს მიმართავს, რაც როგორც წესი, შიდა მწარმოებლების უცხოელი კონკურენტებისაგან დაცვას ისახავს მიზნად. მის ძირითად ინსტრუმენტებს საბაჟო გადასახადები და შიდა მწარმოებლებისადმი განკუთვნილი სუბსიდიები მიეკუთვნება.

თავისუფალი ვაჭრობის პრინციპი აღმოცენდა და ვითარდებოდა, როგორც რეაქცია სახელმწიფოს პროტექციონისტულ ღონისძიებებზე. ბუნებრივია, ეს პრინციპი პროტექციონიზმის კრიტიკასთან ერთად შეიცავს თავისუფალი ვაჭრობის უპირატესობების მტკიცებულებებს.

პროტექციონალიზმის კრიტიკა უმთავრესად მიმდინარეობდა ეროვნული ეკონომიკის უცხოური კონკურენციისაგან დაცვის პოლიტიკის ნეგატიური ასპექტების გამოსავლენად. ასეთი პოლიტიკის შედეგები აშკარაა და ისინი გვიჩვენებენ პროტექციონიზმის დანახარჯებს.

პირველი, პროტექციონიზმი გრძელვადიან პერსპექტივაში ძირს უთხრის ეროვნულ წარმოებას, რამდენადაც ასუსტებს მსოფლიო ბაზრის მხრიდან ზეწოლას, რომელიც აუცილებელია სამეწარმეო ინიციატივების განვითარებისათვის. პროგრესისკენ, ინოვაციებისკენ სწრაფვის ნაცვლად წინა პლანზე გამოდის სურვილი იმისა, რომ არ დაკარგონ არსებული ვითარებით მოპოვებული უპირატესობები და შემოსავლები. პროტექციონისტული ბარიერები, ხშირად განისაზღვრება არა საერთო ეროვნული ეკონომიკური ინტერესებით, არამედ წარმოადგენს ძლიერი კერძო ინტერესების ზეწოლის შედეგს, რომლებიც სარგებლობენ პოლიტიკურ და საპარლამენტო წრეებში ლობისტური მხარდაჭერით;

მეორე, პროტექციონიზმი საზიანოა მომხმარებლების თვალსაზრისითაც, რადგანაც მათ უნდა გადაიხადონ მეტი საქონელსა და მომსახურებაზე, ამასთან არა მარტო იმპორტირებულ საქონელზე, რომელიც ექვემდებარება საბაჟო გადასახადით დაბეგვრას, არამედ ეროვნული წარმოების საქონელზეც, რომლის წარმოება და რეალიზაცია ხდება ფასწარმოქმნის არაკონკურენტულ სისტემაში;

მესამე, პროტექციონიზმი წარმოშობს ჯაჭვური რეაქციის რისკს, რამდენადაც ცალკეული დარგების დაცვის შემდეგ, ადრე თუ გვიან დგება სხვა დარგების დაცვის საკითხი;

მეოთხე, ეროვნული წარმოების დაცვა უცხოური კონკურენციისაგან საბოლოოდ მათ ითრევს პროტექციონისტულ ხაფანგში, თუკი წარმოების გაფართოებისათვის იყო „გაცემული ყავარჯნები“, შემდეგ საკმაოდ მწელია მათი მოხსნა რისკის გარეშე. ამდენად, პროტექციონიზმის დანერგვა, როგორც დროებითი ღონისძიებისა, შეიძლება გახდეს ეროვნული ეკონომიკური პოლიტიკის გრძელვადიანი შეუცვლელი ატრიბუტი;

მეხუთე, პროტექციონიზმის პოლიტიკა აძლიერებს სახელმწიფოთაშორის დაპირისპირებას და პოტენციურ საფრთხეს უქმნის საერთაშორისო სტაბილურობას და უსაფრთხოებას. ის ასუსტებს სახელმწიფოთაშორის კავშირებს, აფერხებს შრომის საერთაშორისო განაწილებას, წარმოების სპეციალიზაციის და კოოპერირების განვითარებას და გაღრმავებას, ამავდროულად იწვევს სახელმწიფოთაშორის მტრობას და უნდობლობას.

თავისუფალი ვაჭრობის უპირატესობა საკმაოდ მრავალმხრივია და დადასტურებულია, როგორც თეორიით, ასევე პრაქტიკით.

პირველი, თავისუფალი ვაჭრობა ზრდის ვაჭრობაში ჩართული ერების კეთილდღეობას, რამდენადაც ქმნის წარმოების საერთაშორისო სპეციალიზაციისა და გაცვლის შესაძლებლობას, შედარებითი უპირატესობების საფუძველზე. კეთილდღეობის ზრდა ხდება საერთაშორისო

ვაჭრობიდან მიღებული უპირატესობის ხარჯზე.

მეორე, თავისუფალი ვაჭრობა აადვილებს კონკურენციის განვითარებას, და ხელს უწყობს ნოვატორობას არა მარტო ადგილობრივ მწარმოებლებს შორის, არამედ სხვა ქვეყნებთან მიმართებაშიც. ეს საბოლოო ჯამში კი იწვევს გამოშვებული პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებას;

მესამე, თავისუფალი ვაჭრობა ქმნის ბაზრის გაფართოების და შესაბამისად, წარმოების საერთაშორისო კონცენტრაციის და საქონლის მასიური წარმოების შესაძლებლობას, რაც ხელსაყრელია მომხმარებლისათვის;

მეოთხე, თავისუფალი ვაჭრობა საფუძვლად უდევს ქვეყნებს შორის საწარმოო რესურსების განაწილების ოპტიმიზაციას და ასეთი საერთაშორისო კომბინაცია მნიშვნელოვნად ამძლეებს მათი გამოყენების ეფექტიანობას.

თავისუფალი ვაჭრობის მომხრეთა მოძრაობა წარმოიშვა ინგლისში მე-18 საუკუნის ბოლოს და დაკავშირებული იყო იქ მიმდინარე სამრეწველო რევოლუციასთან. მათი ზეწოლით მეცხრამეტე საუკუნის 20-იან წლებში ინგლისში ჩატარდა საბაჟო სისტემის რეფორმა. მე-20 საუკუნის მეორე ნახევრიდან თავისუფალი ვაჭრობის პრინციპები გამოჩნდა საფრანგეთის, რუსეთის და სხვა ქვეყნების სავაჭრო პოლიტიკაში.

მე-20 საუკუნეში, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, თავისუფალი ვაჭრობის განვითარების ბარიერის დაძლევა ხელი შეუწყო მსოფლიოს ქვეყნების უმრავლესობის უპრეცედენტო ეკონომიკურ და სოციალურ განვითარებას და უპირველეს ყოვლისა მათ, რომლებიც უფრო ღრმად წავიდნენ საგარეო ვაჭრობის ლიბერალიზაციის მიმართულებით (თავისუფალი ვაჭრობის ზონების, საბაჟო კავშირების, რეგიონალური ბაზრების შექმნა). ამის საპირისპიროდ ქვეყნები, რომლებიც დაადგინენ ავტოკრატიის, საკუთარი ეკონომიკის უცხოური კონკურენციისაგან დაცვის გზას, იძულებულნი იყვნენ დროდადრო შეეცვალათ კურსი და განეხორციელებინათ საგარეო ეკონომიკური კავშირების მეტ-ნაკლებად მოქნილი რეფორმები, მიმართული საგარეო ვაჭრობის სახელმწიფოს მხრიდან გადაჭარბებული ჩარევისაგან განთავისუფლებისაკენ.

პროტექციონიზმს ზემოთ მოყვანილ ნაკლოვანებებთან ერთად გააჩნია, მთელი რიგი უპირატესობები, რომლებიც ხდიან საგარეო ვაჭრობის სამთავრობო კონტროლის პოლიტიკას მიზნიდევლს მთელი რიგი ქვეყნებისათვის. უმთავრესი მიზეზი საგარეო ვაჭრობის შეზღუდვისა არის ის ფაქტი, რომ ცალკეული ქვეყნების მთავრობები ფიქრობენ არა მთელი კაცობრიობის, არამედ ეროვნული ინტერესების კატეგორიებით. პროტექციონიზმის სასარგებლოდ ჩვეულებრივ სახელდება როგორც სოციალურ-პოლიტიკური, ასევე ეკონომიკური არგუმენტები.

პროტექციონიზმის სოციალურ-ეკონომიკური უპირატესობა მდგომარეობს შემდეგში:

პირველი, ქვეყნის სახელმწიფოებრივი უსაფრთხოების შენარჩუნება, რომელიც პროტექციონისტურ ღონისძიებებზე უარის თქმის შემთხვევაში დგება საფრთხის წინაშე, ეკონომიკის ვიწრო სპეციალიზაციის გამო. ეს უკანასკნელი ქვეყანას აყენებს მაღალი რისკის ქვეშ, არამარტო ომის შემთხვევაში, არამედ საერთაშორისო ურთიერთობების გამწვავების პერიოდშიც. ამიტომ ქვეყანამ უნდა განავითაროს წარმოების სტრატეგიული მიმართულებები, პირველ რიგში სოფლის მეურნეობა და კვების მრეწველობა, აგრეთვე ეროვნული თავდაცვისათვის აუცილებელი დარგები (მეტალურგია, ქიმიური წარმოების ზოგიერთი სახეები და სხვა);

მეორე, მისი დახმარებით ზოგიერთი სოციალური კლასისა და საქმიანობის სახეების (მაგალითად, გლეხობის, ტრადიციული ნაციონალური რეწვის) შენარჩუნება, თავიდან ააცილებს ქვეყანას დეპრესიას და დაცემას.

მესამე, ცალკეული პოლიტიკური მიზნების მიღწევის შესაძლებლობა სხვა ქვეყნებთან მიმართებაში. მაგალითად, სერბიის წინააღმდეგ ეკონომიკური სანქციები იყო ერთ-ერთი ინსტრუმენტი ზეწოლისა, რათა მას შეეცვალა თავისი კურსი ბოსნიასთან მიმართებაში.

პროტექციონისტული ღონისძიებების დაცვის ეკონომიკური არგუმენტები, რომელშიც

არის რაციონალური მარცვალი, ძირითადად დაიყვანება მისი გამოყენებით რეალური შემოსავლის ზრდის მოსაზრებებამდე.

პირველი არგუმენტი-იმპორტის გადასახადების დახმარებით ქვეყანას შეუძლია გააუმჯობესოს ვაჭრობის პირობები და შედეგად მიიღოს ეკონომიკური მოგება. მაგრამ ეს შესაძლებელია მხოლოდ იმ სიტუაციაში, როცა მოთხოვნა საქონელზე უფრო ელასტიკურია, ვიდრე მისი მიწოდება, მაშინ ფასების ზრდა ძირითადად მოდის მწარმოებელზე, ხოლო საბაჟო გადასახადიდან მიღებული შემოსავლები ავსებს სახელმწიფო ბიუჯეტს.

მეორე არგუმენტი-პროტექციონისტური ღონისძიებები იცავენ მრეწველობას მისი აღმოცენებისა და ზრდის ეტაპზე. პირველმა ეს არგუმენტი წამოაყენა ა. ჰამილტონმა(აშშ) მე-18 საუკუნის ბოლოს და განავითარა ფ. ლისტმა მე-19 საუკუნეში თავის ცნობილ ნაშრომში „პოლიტიკონომიის ეროვნული სისტემა“ (1841წ). ფ. ლისტმა ჩამოაყალიბა საზოგადოების ევოლუციის გზა პირველყოფილი წყობილებიდან აგროსამრეწველო-სავაჭრო საზოგადოებამდე, როცა საზოგადოება გახდა „კომპლექსური“ და „ნორმალური“. პროტექციონიზმი არის ინსტრუმენტი ამ ეტაპის მიღწევის, რომელიც იცავს ეროვნული ეკონომიკის ახალ აღმოცენებულ დარგებს. მაგრამ ფ. ლისტის აზრით, პროტექციონიზმი გამოყენებულ უნდა იქნეს მხოლოდ მრეწველობაში, უნდა იყოს დროებითი (იმ დრომდე, სანამ საწარმო მოიკრებს ძალას და დამოუკიდებლად შეძლებს უცხოელ მეწარმეებთან ეფექტურ კონკურენციას) და ზომიერი.

თუმცა გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ასეთი წარმოებების დაცვა პრაქტიკაში საკმაოდ რთულია. პირველი არ არის ნათელი მრეწველობის რომელი დარგები და რატომ უნდა დავიცვათ, რამდენადაც ძალიან რთულია განვასხვავოთ ნამდვილად ეკონომიკური არგუმენტები პოლიტიკური მოტივებისაგან, რომლებიც ძალიან ხშირად გამოხატავენ მძლავრ კერძო ინტერესებს. მეორე არავინ იცის როდის უნდა შეწყდეს პროტექციონიზმი და ეს ნიშნავს, რომ არსებობს რისკი შენარჩუნდეს პროტექციონისტული პოლიტიკა მრავალი ათწლეულის განმავლობაში, ხშირად საუკუნეც კი. ცნობილია, მაგალითად, რომ ამერიკელებმა ჯერ კიდევ მე-18 საუკუნეში შემოიღეს იმპორტირებულ სამრეწველო საქონელზე მთელი რიგი გადასახადები, რომლებიც შენარჩუნებულია დღემდე და ბოლოს, ეროვნული ბაზრის დაცვა ზოგჯერ აძლევს გადარჩენის შესაძლებლობას იმ საწარმოებს, რომლებსაც ასეთი დაცვის არარსებობის შემთხვევაში არ ექნებოდათ გადარჩენის არანაირი შანსი. ეს კი ნიშნავს, რომ ქვეყანაში შენარჩუნებული იქნებოდა რესურსების არაეფექტიანი განაწილების სიტემა.

მესამე, ეკონომიკური არგუმენტი პროტექციონიზმის დაცვისა, ამტკიცებს მის როლს ეროვნული რესურსების გამოყენების ზრდაში. ჯ. კეინსი თვლიდა, რომ ეკონომიკურ სისტემას არ შეუძლია ავტომატურად გამოიწვიოს სრული დასაქმება. ამასთან, ექსპორტის ზრდა და იმპორტის შეზღუდვა პროტექციონისტული ღონისძიებებით დადებით გავლენას მოახდენს დასაქმებაზე, რამდენადაც გაზრდის ერთობლივ მოთხოვნას ეროვნული წარმოების პროდუქციაზე. მაგრამ ამ პოლიტიკის წარმატება ნაკლებად სავარაუდოა, თუკი მას გამოიყენებს არა ერთ ქვეყანა, არამედ რამდენიმე. საკუთარი ექსპორტის სტიმულირება სხვა ქვეყნებიდან, იმპორტის შემცირების ხარჯზე, ადრე თუ გვიან შექმნიდა ჩიხურ სიტუაციას, რამდენადაც ეს ნიშნავს ყოველგვარი ვაჭრობის შეწყვეტას. შემოთავაზებული სქემა შესაძლებელია მხოლოდ ერთ შემთხვევაში - როცა ქვეყნის ექსპორტი, რომელიც ატარებს ასეთ პოლიტიკას, სარგებლობს მაღალი მოთხოვნით სხვა ქვეყნების მხრიდან. მაგრამ გრძელვადიან პერიოდში ასეთი პოლიტიკა უზრუნველყოფს მხოლოდ ერთი ქვეყნის წარმატებას სხვა ქვეყნების ხარჯზე და საბოლოოდ მათ ეკონომიკურ დაუსტებას და შეამცირებს მათ იმპორტის მოცულობას.

პროტექციონიზმის დაცვის მეოთხე ეკონომიკური არგუმენტი დაკავშირებულია ეკონომიკური სირთულეების მქონე დარგებში კრიზისის შემსუბუქების პოლიტიკასთან. მოთხოვნისა და მიწოდების არსებითმა ცვლილებებმა, როგორც შიდა ასევე საგარეო ბაზრებზე, შეიძლება მძიმე დარტყმა მიაყენოს მთელ რიგ დარგებს. ასეთი დარტყმა მიიღო მაგალითად, ინგლისში ბამბის მრეწველობამ 1970 წელს. ამ პერიოდში იმპორტის შეზღუდვამ შეამსუბუქა კრიზისი, მისცა რა დიდი დრო დარგს რესტრუქტურისაციისათვის და წარმოების

უმტკივნეულოდ შემცირებისათვის.

მეხუთე არგუმენტი ეხება პროტექციონიზმის გამოყენებას მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევაში: საგადამხდელო ბალანსის კრიზისი; სხვა ქვეყნების შემზღვეველი პოლიტიკის „საპასუხოდ“ ტარიფების დანერგვა; ადგილობრივი მწარმოებლების დაცვა „არაკეთილსინდისიერი“ უცხოელი კონკურენტებისაგან; და სხვა.

ეს არის პროტექციონიზმის მხარდამჭერების მთავარი არგუმენტები. თუკი მას შევადარებთ თავისუფალი ვაჭრობის მომხრეთა არგუმენტებს, მივალთ შემდეგ დასკვნამდე: თავისუფალი ვაჭრობის მომხრეები ამოდიან გრძელვადიანი ინტერესებიდან, ეფუძნებიან თავისუფალი ვაჭრობიდან გლობალური მოგების მიღებას, იმ დროს როცა პროტექციონიზმი მოქმედებს სიტუაციის ზეწოლიდან გამომდინარე და ხელმძღვანელობს მხოლოდ მოკლევადიანი ნაციონალური ინტერესებით. ამავე დროს არ შეიძლება ვთქვათ, რომ ამა თუ იმ ქვეყნისათვის პროტექციონიზმი ყოველთვის საზიანოა, თავისუფალი ვაჭრობა ყოველთვის სასარგებლოა ან პირიქით. ვ. პარეტო გვიჩვენებს დავსვით პრობლემა სხვაგვარად: „ვიცი თუ რა მოცემული ქვეყნის ყველა სოციალური და ეკონომიკური პირობები, შეგვიძლია განვსაზღვროთ, ამ ეტაპზე ამ ქვეყნისათვის უფრო შესაფერისია- თავისუფალი ვაჭრობა თუ პროტექციონიზმი“

გამოყენებული ლიტერატურა

1. თოდუა გ., ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორია, თბ., 2004
2. მექვაბრიშვილი ე., სახელმწიფო და ეკონომიკა, თბ., 1995
3. მოვსესიანი ა, ოგნივეცეს, მსოფლიო ეკონომიკა, თბ., 2004
4. Блауг М., Экономическая мысль в ретроспективе, М., 1994

Nino Grigolaia`

TEACHING UNIVERSITY OF INTERNATIONAL
RELATIONS OF GEORGIA.

Academic Doctor of Economics, Associated Professor

Free trade or protectionism

SUMMARY

Among the supporters of protectionism and defenders of free trade, have long-time the debate. In the 20th century here was a significant strengthening of protectionist ideology and opractice and to day it is an important element of international economic. Free trade between the countries imply unconditional movement of goods and services which means that it enlases the welfare of he participating countries, aim of protectionism is defensive domestic producers from foreign competitors. Is main instruments are customs taxes and subsidies for domestic producers.

Of supporters of free trade rising from long-term interests, they based to receive the global profits from free trade. At a time when the protectionism actuating of the situation and leads only to shot-term national interest. Either we can not say dangerous that the protectionism is always dangerous this or that country.

We know this country's socio-economic conditions and we can define this stage more suitable for this country-free trade or protectionism.

თავისუფალი ტურისტული ზონების როლი საქართველოს ტურისტულ ბიზნესში

მსოფლიო ტურიზმის განვითარებასთან ერთად ჩვენს ქვეყანაში იზრდება მოცემული დარგის ეფექტური განვითარების გზები, როგორც სახელმწიფოს ასევე მეწარმეების მხრიდან. თანამედროვე პერიოდში საქართველოს ბიზნეს სექტორსა და ეკონომიკაში ტურიზმი ყველაზე უფრო დინამიურად განვითარებულ დარგია. თუმცა ჯერაც არ წარმოადგენს მაღალშემოსავლიან ინდუსტრიას და ქვეყნის ბიუჯეტის შევსების მნიშვნელოვან წყაროს.

მსოფლიო ტურიზმისა და მოგზაურობების საბჭოს შეფასებით უახლოესი ათწლეული საქართველოს ტურისტულ ინდუსტრიაში ინვესტიციების ბუმით აღინიშნება და ტურიზმის ბიზნესის წარმატებულად “კეთების” ასპექტში ლიდერ პოზიციას დაიჭერს.

სინამდვილეში, არსებული პოტენციალის მეცნიერულად დასაბუთებული და ეფექტური გამოყენების შედეგად, სტუმართმძღებისადმი საქართველოს ტრადიციული დამოკიდებულებისა და საერთაშორისო გამოცდილების შესაბამისად, ადგილობრივ ტურისტულ და საკურორტო ცენტრებს შეუძლიათ თანამედროვე დონეზე უზრუნველყონ ადგილობრივი და უცხოელი ტურისტების მომსახურება.

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ საქართველოში მოცემული დარგის სახელმწიფო რეგულირების სისტემა ჯერ კიდევ ჩამოყალიბების პროცესშია და ექსპერიმენტის ხასიათს ატარებს. სწორედ ამიტომ, თუკი არსებითი პრობლემები არ იქნა დროულად გადაჭრილი, შეიძლება პროგნოზები არც გამართლდეს.

საქართველოს ტურისტული ინდუსტრიის განვითარება გარკვეულწილად დამოკიდებულია სახელმწიფო რეგულირების ეფექტურობაზე, ბიზნესის მხარდაჭერაზე, მათ შორის დახვეწილი საინვესტიციო პოლიტიკის ფორმირებაზე. ქართველი და უცხოელი ინვესტორებისათვის მომგებიანი უნდა იყოს ფულის ჩადება იმ ბიზნესში, სადაც დაცულობის გარანტიას სახელმწიფო საკუთარ თავზე იღებს.

მსოფლიო გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ტურისტული დარგის მიმართ მდგარი რიგი პრობლემები, რეგიონებისა და მთლიანად ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების შესაბამისად, შეიძლება გადაწყდეს თავისუფალი ეკონომიკური ზონების შექმნით. ეს უკანასკნელი კი ქმნის ხელსაყრელ საინვესტიციო რეჟიმს აქ ჩართული ორგანიზაციებისათვის.

საერთაშორისო ეკონომიკური კრიტერიუმებით თავისუფალი ტურისტული ზონები იქმნება:

- ქვეყნისათვის ხელსაყრელი საინვესტიციო და სამეწარმეო კლიმატის შესაქმნელად;
- ქვეყნისათვის კონკურენტუნარიანი ტურისტული პროდუქტის

უზრუნველსაყოფად;

- ქვეყნისათვის ტურისტული ინდუსტრიის ინოვაციური განვითარების

მიმართულებით გადაყვანის ხელშესაწყობად;

- ტურისტული მომსახურების ხარისხის ასამაღლებლად საერთაშორისო

სტანდარტებამდე;

- ინოვაციური და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარებისათვის;
- ტურისტული მომსახურების ექსპორტის მოცულობის ზრდისათვის;
- თავისუფალ ტურისტულ ზონაში მცხოვრები მოსახლეობის ცხოვრების დონის

ამაღლებისა და დასაქმების უზრუნველსაყოფად;

➤ მცირე სამრეწველო პოტენციალის მქონე დეპრესიული რეგიონების განვითარების სტიმულირებისათვის.

საქართველოს კანონში “თავისუფალი ტურისტული ზონების განვითარების ხელშეწყობის შესახებ” (5.05.2011 N 4647) განსაზღვრულია შემდეგი: “ეს კანონი ადგენს პირობებს თავისუფალ ტურისტულ ზონებში სასტუმროების მშენებლობისა და ფუნქციონირებისათვის, ასევე საგადასახადო და სხვა შეღავათებს.”

არსებული კანონი ითვალისწინებს შეღავათების სისტემას ქობულეთის, ანაკლიისა და განმუხურის თავისუფალ ტურისტულ ზონებში. საინტერესოა ის ლგოტები, რომელიც გათვალისწინებულია აღნიშნული კანონით. კერძოდ, ინვესტორი თავისუფლდება ქონებისა და მოგების გადასახადისაგან 15 წლის ვადით, ასევე მშენებლობის ნებართვის მოსაკრებლის გადახდის ვალდებულებისაგან.

მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს მხრიდან განხორციელებული ინფრასტრუქტურული პროექტები, რაც საგზაო კომუნიკაციების, სასმელი წყლების, სანიაღვრე კოლექტორების და სხვა დამხმარე ინფრასტრუქტურის უფასოდ გადაცემას ითვალისწინებს. 2010 წლის შემოდგომაზე თავისუფალი ტურისტული ზონის განსავითარებლად, ქობულეთის ფიჭვნარის ტერიტორიაზე სასტუმროების ასაშენებლად 11,3 ჰა მიწის ნაკვეთი გამოიყო, რომელზეც დაგეგმილია 30 სასტუმრო კურპუსის მშენებლობა. განსაზღვრულია სასტუმრო კორპუსების სამი ტიპი.

თუმცა ის გარემოებები, რაც შემდგომში თან სდევდა აღნიშნულ პროცესს ანალიზს საჭიროებს. კერძოდ, იმ კომპანიებს, რომლებმაც თავდაპირველად პროექტში მონაწილეობის ინტერესი გამოხატეს და ქობულეთში სასტუმროების მშენებლობა უნდა დაეწყოთ, რვა კომპანია გამოეთიშა. 27 სასტუმროდან კი მხოლოდ 3 მშენებლობაა დაწყებული. ინვესტორების ძირითადი ნაწილი აჭარაში რეგისტრირებული კომპანიები არიან: “ცქიფო”, “ოქროს სტანდარტი”, გოგი გოგიტიძე, ნუგზარ გამყრელიძე, გროგოლ გაფრინდაშვილი, “პლატინიუმ რეალ ისთეითი”, “რუსაჯ”.

მართალია სახელმწიფოს მხრიდან შავიზღვისპირეთის სანაპირო ზოლში თავისუფალი ტურისტული ზონის ჩამოყალიბება ქვეყანაში ტურიზმის პრიორიტეტულობაზე მეტყველებს, თუმცა პროექტის დაგეგმვისას მთელ რიგ ფაქტორთა წყებებია გასათვალისწინებელი. სანაპირო ზონის მიზნობრივი მენეჯმენტის განხორციელებისათვის აუცილებელია სისტემური კვლევის საფუძველზე სამეცნიერო-პრაქტიკული დასკვნების ოპტიმალური რეალიზაცია. პირველ რიგში გასათვალისწინებელია აქ არსებული ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსების ეფექტურობის განსაზღვრა, რისი გაუთვალისწინებლობაც რიგ შემთხვევაში სავალალო შედეგამდე მიგვიყვანს.

ფიჭვნარის ტერიტორიაზე თავისუფალი ტურისტული ზონის შექმნა დადებით ეკონომიკურ ეფექტთან ერთად რიგ პრობლემებს წარმოშობს. როგორც ცნობილია აქ არსებული რელიქტური ფიჭვის კორომები (რომლისგანცაა წარმოქმნილი სახელწოდება “ფიჭვნარი”) ზღვის ბრიზებთან ურთიერთქმედებაში აყალიბებს მიკროკლიმატს, რომელიც გულ-სისხლძარღვთა რიგი დაავადებების პროფილაქტიკისათვის გამოიყენება. სწორედ აღნიშნული ზონა ითვლება კარდიოლოგიური პროფილის საკურორტო ადგილად. ახლა კი, ფიჭვნარში ნაპირიდან 140 მეტრში ანუ უშუალოდ ფიჭვების კორომებთან აგებული განთავსების სისტემები ბარიერულ როლს შეასრულებს ფიტოცინიდებით მდიდარი ფიჭვნარისა და ზღვის ბრიზების შეზავებით შექმნილი მიკროკლიმატის ჩამოყალიბებაში. სავარაუდოდ მართალია განთავსების სისტემები საზღვაო ტურიზმისათვის კარგია, თუმცა მოცემული ადგილის კურორტოლოგიური პროფილი – “კარდიოლოგიური კლიმატური კურორტი” დაირღვევა.

მართებულად მიგვაჩნია სახელმწიფო პოლიტიკა შავიზღვისპირა სანაპირო ზოლის ტურისტული თვალსაზრისით მაქსიმალურად ათვისების თაობაზე (იმ პირობებში, როდესაც ჩვენ აფხაზეთის სანაპირო ზოლს ფაქტიურად ვერ ვაკონტროლებთ). ეს ტერიტორია მართლაც მაქსიმალურად უნდა იქნას დატვირთული ტურისტული ინფრასტრუქტურით, თუმცა აქაც პრაგმატული სამეცნიერო გათვლების საფუძველზეა მიზანშეწონილი პროექტების შედგენა.

აღნიშნულ პროექტში მონაწილეობას უნდა იღებდეს ქალაქდაგეგმარებითი (ლანდშაფტების სივრცობრივი დაგეგმარება) და ეკოლოგიური სამსახურები, რომელთა ექსპერტულ შეფასებებზე დაყრდნობით უნდა განხორციელდეს პროექტების დაგეგმვა.

მართალია საქართველოს შავი ზღვისპირა სანაპირო ზოლი ტურისტული თვალსაზრისით ვარგისი ტერიტორიების სიმცირით გამოირჩევა, თუმცა რეზერვები აქაც არსებობს. იგივე ქობულეთის რაიონის სანაპირო ზოლი: ბობოყვათი-მწვანე კონცხის მონაკვეთში ტურისტული ინფრასტრუქტურის თვალსაზრისით აუთვისებელია. აქ არსებულ განთავსების სისტემებში ჩასახლებული აფხაზეთიდან იძულებით გადაადგილებული პირები 2006-2007 წწ გაყვანილ იქნენ. მოტივაცია ტერიტორიის ტურისტული თვალსაზრისით ათვისება იყო. თუმცა ფაქტი სახეზეა-5 წლის შემდეგაც ამ ზონაში არც ერთი მსხვილი განთავსების სისტემა არ შესულა ექსპლუატაციაში. მიზანშეწონილად მიგვაჩნია სწორედ ამ ტერიტორიის თავისუფალ ტურისტულ ზონაში მოქცევა.

დამატებით სამეცნიერო-კვლევითი დასკვნების რეალიზაციას საჭიროებს ასევე ანაკლია-განმუხურის სანაპირო ზოლში არსებული ტურისტული ინფრასტრუქტურის მშენებლობის პროცესი. აქ გასათვალისწინებელია ის გარემოებები, რომ მშენებლობები სანაპირო დიუნებზე მიმდინარეობს და რელიეფი საინჟინრო-გეოლოგიური თვალსაზრისით მეტად რთულია. მიმდებარე ტერიტორიაც ჭარბტენიან ეკოსისტემებს (ჭაობებს) უკავია, რომელიც თავად კოლხეთის ეროვნული პარკის შემადგენლობაში შედის.

ინვესტორების დამოკიდებულება ინფრასტრუქტურული პროექტების მიმართ განსხვავებულ სურათს გვიჩვენებს მდ. ენგურის ორივე მხარეს. თუკი ანაკლიის სანაპირო ზოლში რამოდენიმე სასტუმრო აშენდა და სხვა პროექტების რეალიზაციაცაა დაგეგმილი, განმუხურის მიმართულებით ეს პროცესი ნელი ტემპით იძვრის. მიზეზი კი კონფლიქტის ზონის სიახლოვეა. მიუხედავად იმისა, რომ თავისუფალი ტურისტული ზონა დიდ შეღავათიან პაკეტს სთავაზობს ინვესტორს, ისევე როგორც ჩვეულებრივ სხვა ბიზნესის პროექტებისას რისკების ანალიზის შედეგი გადამწყვეტი ხდება.

ზემო სვანეთის შემთხვევაში მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს მხრიდან განხორციელებული ინფრასტრუქტურული პროექტები: საერთაშორისო სტანდარტების მქონე ზუგდიდი-მესტიის საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია, დაბა მესტიაში კულტურული ცენტრის ჩამოყალიბება, მესტიის აეროპორტის აგება, სამთო-სათხილამურო ცენტრის მშენებლობა საბაგირო გზებითურთ. ამ ღონისძიებებმა მნიშვნელოვნად გაზარდა სვანეთში ტურისტთა (მათ შორის უცხოელთა) მაჩვენებელი და გახანგრძლივდა ტურისტული სეზონიც.

თუმცა აქაც საყურადღებოა დიდი ჰესების (ხუდონი, ნენსკრა) მშენებლობის შემდეგ ადგილობრივი მიკროკლიმატის ცვლილების საკითხი, რომელიც გარკვეულწილად გავლენას იქონიებს აქ არსებული სამთო-სათხილამურო ტურიზმის მომავალზეც. ამიტომაც ამ შემთხვევაშიაც ჰესების მშენებლობის შესაბამისად მიზანშეწონილია ტერიტორიის ეკოლოგიური მოდელირების შექმნა.

მიუხედავად ზემოთ აღნიშნული შენიშვნებისა მიგვაჩნია, რომ საქართველოს სინამდვილეში თავისუფალი ტურისტული ზონების შექმნა ტურისტული ინდუსტრიის განვითარებისა და დეპრესიული რეგიონების ეკონომიკური აღმავლობისათვის წინგადადგმული ნაბიჯია. მომავლშიც კარგი იქნება თუკი დეპოპულაციის მქონე მთიან რეგიონებშიც შეირჩევა მაღალი ტურისტული ატრაქტივობის მქონე ზონები და მიზნობრივი სივრცობრივ-დაგეგმარებითი მენეჯმენტის შესაბამისად ჩამოყალიბდება ახალი თავისუფალი ტურისტული ზონები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს კანონი “თავისუფალი ტურისტული ზონების განვითარების ხელშეწყობის შესახებ” (5.05.2011 N 4647)
2. Барзыкин Ю.А., Силагадзе И.Р. Роль и значение особых экономических зон туристско-

- рекреационного типа для экономики страны .М.: 2009
3. Вавилова Е.В. Основы международного туризма. – М.: Гардарики, 2005
  4. Козырев В.М. Туристская рента: методические рекомендации. – М.: Финансы и статистика, 1998.
  5. <http://www.rosez.ru/analitika/analitika-05.html>
  6. <http://www.rosez.ru/index.html?news-id=492>

M.Gvinjilia
Full Professor of
Georgian Shota Rustaveli Theatre and Cinema University,
full Professor

The role of free touring zones in Georgian touring business

Summary

World experience shows that a number of problems in the field of tourism in regions and on the whole in accordance with the country's social and economic development can be solved by creation of free economic zones.

Georgian touring industry development depends on effectiveness of state regulation; business supporting and formulation of invest policy between them. The law on free touring zones provides for the system of benefits in the foreshore of Kobuleti, Anaklia and Ganmukhuri. It is very important infrastructure projects carried out from the government.

Despite great economic benefits of free touring zones making up project management without coordination with ecological and city planning services it presents braking circumstances in the process of exploitation of touring-recreation recourses. The main task is the formation of analogical zones for the progress of touring business in Georgia. with the purpose of eco-touring skills development existing on routes.

Давыденко Елена Леонидовна

Белорусский государственный
университет, доктор экономических наук, профессор

Тенденции развития международной торговли товарами ИКТ-сектора мировой экономики

Международный рынок информационно-коммуникационных технологий до 2009 г. развивался стремительно и являлся одним из наиболее динамичных секторов современной экономики. С 2003 г. его темпы прироста составляли в среднем 9 % и превышали рост мировой экономики в целом (4 %). Однако в период мирового экономического кризиса произошло снижение общемировых затрат на ИКТ на 4,5 % и рынок сократился до 3,2 трлн. долл. в 2009 г. [1].

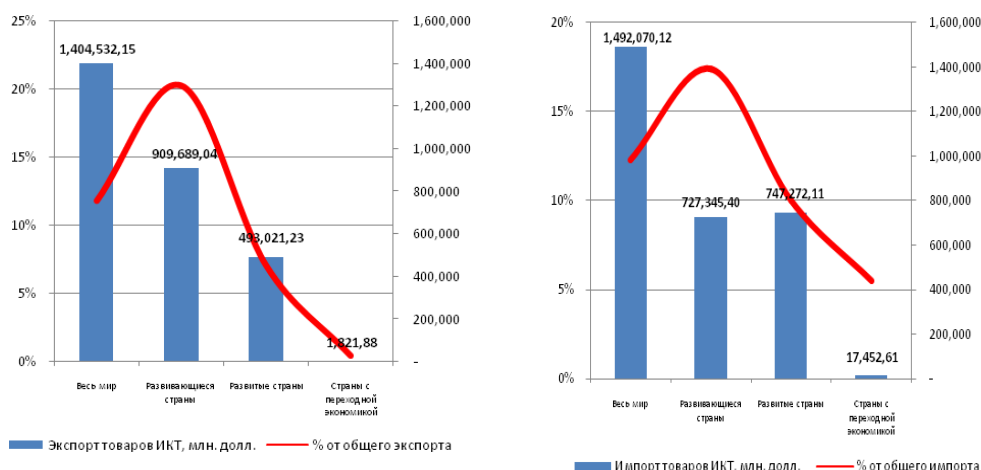
Регион БРИК, доля которого в потреблении ИКТ составляет почти 13 %, являлся драйвером позитивного развития рынка: в 2009 г. спрос в этих странах вырос на 4,9 %. Изменение региональной структуры международного рынка обусловлено тем, что в развитых странах спрос на ИКТ практически достиг точки насыщения, а развивающиеся страны все чаще заявляют о себе не только в качестве поставщиков, но и потребителей ИКТ-товаров и услуг. Динамика международного рынка ИКТ и его сегментов представлена в таблице 1:

Таблица 1 – Динамика международного рынка ИКТ и его сегментов

Период	ИКТ-рынок	Коммуникации	ИТ-услуги	Аппаратное обеспечение
2009 г., трлн. долл.	3,223	1,892	0,998	0,333
темпы прироста, %	-4,50%	-3,40%	-3,50%	-12,50%
2010 г., трлн. долл.	3,394	1,988	1,053	0,353
темпы прироста, %	5,30%	5,10%	5,50%	6%

Примечание – Источник: [2, 4].

По данным ЮНКТАД, в 2008 году мировой экспорт товаров ИКТ составил 1,636 трлн. долл., а в 2009 экспорт сократился до 1,404 трлн. долл. В структуре экспорта лидируют развивающиеся страны – они обеспечивают 0,909 трлн. долл. мирового экспорта, тогда как по объемам импорта развитые и развивающиеся страны практически равны. Страны с переходной экономикой в 2009 году экспортировали лишь 1,82 млрд. долл., а импортировали товаров ИКТ на сумму 17,45 млрд. долл.. Такая статистика свидетельствует о том, что странах с переходной экономикой недостаточно развито собственное производство товаров ИКТ и внутренний спрос удовлетворяется, главным образом, за счет импорта (см. рис. 1):

Рисунок 1 – Торговля товарами ИКТ, млн. долл. (2009)

Примечание – Источник: <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx>

Китай является крупнейшим экспортером товаров ИКТ, а Индия – крупнейшим экспортером компьютерных и информационных услуг. Восточная Европа, Мексика все больше заявляют о себе в качестве производителей и растущих рынков продукции ИКТ-сектора. Страны Азии играют все более важную роль в производственных сетях товаров, которые являются важными компонентами сборки и реэкспорта, при этом значительно возросла роль Китая как центра производства и привлечения сторонних ресурсов. В 2008 г. объем экспорта товаров ИКТ Китая лишь ненамного отставал от совокупного объема экспорта Соединенных Штатов, 27 стран ЕС (за исключением внутриевропейской торговли) и Японии. Новые регионы поставок появляются по мере продолжения поиска менее затратных условий и реорганизации глобальных инновационных сетей и цепочек поставок.

Глобальный экспорт товаров ИКТ, составляющий 12 процентов мировой торговли товарами в 2009 году, все больше характеризуется доминированием Азии. На Азиатские страны приходится 66,3 процента мирового экспорта товаров информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в 2009 году (по сравнению с 63,8 процента в 2008 году), около одной трети мирового экспорта товаров ИКТ в настоящее время экспортируется из Китая и Гонконга [6]. Такой рост доли Азиатских стран в мировом экспорте ИКТ поддерживает последние выводы о том, что мировой финансовый кризис привел к значительным сдвигам в мировой торговле ИКТ-товарами в сторону Азии.

Семь из десяти крупнейших экспортеров товаров ИКТ находятся в Азии. Китай является самым крупным поставщиком товаров ИКТ (порядка 356 млрд. долл. в 2009 году), затем Гонконг (142 млрд. долл.), третье место занимают США (113 млрд. долл.) [6]. ИКТ товары имеют большое значение для многих развивающихся стран. Ориентация на продукты ИКТ наиболее ярко проявляется в случае с Гонконгом и Китаем, где такие товары представляют около 40 процентов всего экспорта. Другими странами, в которых ИКТ товары составляют 30 или более процентов экспорта, являются Сингапур (33,9 процента), Тайвань (33 процента), Малайзия (36,5 процента) и Филиппины (36,4 процента) [7].

Хотя экспорт товаров ИКТ упал в 2009 году в результате финансового кризиса, спад был особенно заметен среди ряда европейских стран. Например, экспорт товаров ИКТ в Португалии и Финляндии сократился более чем на половину, в Ирландии - на 36 процентов, и более чем на 20 процентов в Чехии, Франции, Германии и Швеции [6].

С другой стороны, некоторые страны в период финансового кризиса смогли нарастить экспорт товаров ИКТ. Индийский экспорт увеличился на 244 процентов, экспорт Малайзии - на 18 процентов [7]. Кроме того, снижение экспортных объемов Китаем, Гонконгом, Филиппинами, Республикой Корея, Таиландом было относительно небольшим.

В импорте товаров ИКТ США возглавляют список, затем идут Китай и Гонконг. Крупнейшими импортерами ИКТ-товаров в 2009 году являлись Соединенные Штаты Америки (231 млрд. долл.), Китай (220 млрд. долл.), Гонконг (150 млрд. долл.), Германия (78 млрд. долл.), Сингапур (66 млрд. долл.), Японии (63 млрд. долл.), Нидерланды (52 млрд. долл.), Великобритания (48 млрд. долл.), Мексика (46 млрд. долл.) и Республика Корея (42 млрд. долл.) [6].

Среди основных импортеров, снижение более чем на 35 процентов было зарегистрировано в Финляндии, Ирландии, Португалии, России и Испании. С другой стороны, в Индии наблюдался быстрый рост импорта товаров ИКТ (20 млрд. долл.), что позволило ей занять 17 позицию в мировом рейтинге импортеров [6]. Страны, в которых товары ИКТ представляют наибольшую долю в совокупном импорте, расположены в Восточной и Юго-Восточной Азии. Несколько стран Латинской Америки также показывают высокую зависимость от импорта товаров ИКТ, в том числе Коста-Рика (17 процента), Мексика (20 процентов) и Парагвай (26 процентов) [6].

Место Китая в международной торговле товарами ИКТ

Китай является главным мировым экспортером товаров ИКТ и занимает вторую позицию в структуре мирового импорта. Наибольший объем экспорта Китая приходится на вычислительные машины и устройства для обработки данных, т.е. компьютеры (101,58 млрд. долл. или 28,5% всего экспорта товаров ИКТ). Также значительную долю экспорта составляют телефонные аппараты, в том числе, мобильные (86,47 млрд. долл. или 24,3%). На части и комплектующие приходится около 10% экспорта товаров ИКТ, на мониторы и проекторы - 7,5% экспорта [7].

Таких успехов в производстве и международной торговле высокотехнологичными товарами ИКТ индустрии Китай достиг благодаря тому, что китайское руководство подошло к развитию научно-технического прогресса и информатизации самым основательным образом. С начала 1980-х гг. в стране принимаются многочисленные государственные программы развития и внедрения

высоких технологий. Программа «Факел», реализация которой началась в 1988 году, является основной программой создания индустрии высоких и новейших технологий. Программа нацелена на развитие национальной науки и техники и одновременно скорейшее внедрение в производство передовых отечественных разработок. Финансирование программы предполагает использование государственных ассигнований только по ряду направлений, в то время как основные инвестиции поступают из негосударственных источников. Тем самым правительство стимулировало развитие частного сектора экономики, что привело к взрывному росту негосударственных и совместных предприятий по высоким технологиям.

Ведущую роль в развитии китайской компьютерной индустрии играют тайваньские компании, заинтересованные в перенесении собственного производства на континент по причине меньших налогов и затрат на оплату труда. Крупные тайваньские производители ноутбуков (First International Computer, Compaq, Acer, и др.) во второй половины 1990-х гг. наладили производство комплектующих и частичную сборку в Китае. Эти компании лоббировали законы, позволяющие наладить полное производство ноутбуков на континенте, что было запрещено тайваньским законодательством из-за политических противоречий между Тайванем и Китаем. Участие тайваньских компаний в создании китайских ИТ-производств является весьма существенным фактором для экономики Китая. С Тайваня на материк также перемещаются центры по выпуску микросхем, карманных компьютеров, смартфонов и другие высокотехнологичные производства [5].

Японские компании с 2001 г. начали переносить свои производственные линии в Китай из Таиланда, Сингапура, Малайзии, Индонезии и Филиппин. В результате в этих странах были закрыты десятки тысяч рабочих мест. В 2002 г. компания NEC перевела свое производство ПК из Малайзии в Китай, в 2001 г. в Сингапуре и Малайзии были закрыты заводы Hitachi, выпускающие электронно-лучевые трубки, а производство переведено в Китай. В декабре 2002 г. компания Samsung Electronics решила последовать за тайваньскими и японскими ИТ-производителями и наладить производство ноутбуков в Китае.

Научно-исследовательские организации и высокотехнологичные производства в Китае концентрируются в специально создаваемых с конца 1970-х гг. особых экономических районах с благоприятным режимом в отношении зарубежных инвесторов, включая льготный визовый режим для иностранных граждан, а также с особым законодательством, стимулирующим иностранные инвестиции. Администрации специальных экономических зон наделены самыми широкими полномочиями в области введения льготного налогообложения предприятий, ценообразования, трудового законодательства. Дополнительно в 1984 г. Китай открыл для внешних инвестиций 14 приморских городов, включая самый густонаселенный город страны Шанхай. В этих городах, как и в специальных экономических зонах, действует особое законодательство.

По примеру других азиатских стран с начала 1990-х гг. в КНР создаются специальные хай-тек зоны для концентрации научных организаций и высокотехнологичных производств на единой территории. Хай-тек зоны являются территорией, по большей части, закрытой для иностранного участия в силу военного характера многих научно-технических проектов в сфере ИТ. Однако организационная структура, а также территориальное расположение хай-тек зон по существу на единой территории со свободными экономическими зонами, на практике способствует усилению контактов китайских ученых из хай-тек зон с организациями и фирмами свободных экономических зон.

Таким образом, успех в экономике Китая был обеспечен не только за счет создания технопарков и центров технологий, но, прежде всего, за счет правильного и своевременного проведения реформ, начатых еще в 80-х годах прошлого столетия. Экономические условия хозяйствования субъектов подтвердили тот факт, что они являются основой развития любой страны, любого государства, независимо от социально-экономической формации.

Литература

1. Анализ тенденций развития ИКТ и их применение в социально-экономической сфере. Часть 1. // Журнал «Инфобизнес» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://old.ibusiness.ru/analytics/30608/>. – Дата доступа: 05.10.2011.
2. Доклад Партнерства для статистического измерения информационно-коммуникационных технологий в интересах развития: статистика информационно-коммуникационных технологий // International Telecommunication Union [Электронный ресурс]. – 2010. – Режим доступа: <http://www.itu.int/ITU-D/ict/partnership/material/2009-19-ICT-R.pdf> – Дата доступа: 19.05.2011.
3. Информационные и коммуникационные технологии. Перспективы информационных технологий ОЭСР 2008. Резюме на русском языке // Организация экономического сотрудничества и развития [Электронный ресурс]. – 2010. – Режим доступа: <http://www.oecd.org/dataoecd/51/53/42206476.pdf> – Дата доступа: 16.11.2011.
4. Ковалев, М. М., Развитие экспорта ИТ-услуг в посткризисной перспективе / М.М. Ковалев, О. И. Лаврова // Веснік сувязі. – № 3. – 2010. – С.21-25.
5. Ткачева, Н.В. Информационные стратегии стран Восточной Азии в условиях рыночных реформ / Н.В. Ткачева. – М.: РИП-холдинг – 2003. – 57 с.
6. UNCTADstat database [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://old.ibusiness.ru/analytics/30608/>. – <http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS=referer=&sCS=ChosenLang=en><http://old.ibusiness.ru/analytics/30608/>. – Дата доступа: 09.09.2011.
7. Comtrade database [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://comtrade.un.org/db/http://old.ibusiness.ru/analytics/30608/>. – Дата доступа: 19.10.2011.

Davidenko E.

Belorussian State University.

Doctor of Economic science. Professor

The tendencies to develop international trade of ICT goods – sector of world economics

S U M M A R Y

This article contains a complex approach to the analysis of contemporary trends of development of international ICT market. Quantitative and qualitative changes in the international market and international trade of ICT goods were identified in recent years, the spatial configuration of the global ICT industry was presented. It is noted, that manufacture of ICT goods has cyclic character. There was a reduction of market ICT during a world economic crisis of 2009. Manufacture of the communication equipment has suffered especially seriously. It is revealed, that the general tendency for manufacture of ICT goods is displacement of manufacture in a direction of the countries with lower costs. The basic center of business activity in this sphere is Asian-Pacific region (especially China) now. Internal consumption has become a major factor of development of manufacture of ICT goods in these countries. The greatest volume of export of China is computers and devices for data processing, telephone sets, including, mobile. It is marked, that as a result of far-sighted economic policy has been constructed the newest hi-tech manufactures in China, which products gather from the Chinese accessories completely.

Marina Bykova

Odessa National Economic University,
teacher

Viktor Kovalevskyy

Odessa National Economic University,
Associate Professor

Modern tendencies of world's wine market for the purposes of Ukrainian producers

The paper considers the current situation and tendencies of viticulture and wine making in the world. Also there are identified the main problems of viticulture and wine making subcomplex of Ukraine.

Key words: agro-industrial complex, viticulture, wine making, world wine market, wine materials.

Viticulture and wine making in Ukraine is an important industry of agro-industrial complex. Occupying insignificant specific gravity in the area of agricultural lands (from 0,9% in the Nikolayev and Kherson areas, to 4,4% - in Crimea), this industry substantially influences on the level of the socio-economic development of regions.

The products of viticulture and wine making have an exceptional value for upgrading life of population in Ukraine. Also viticulture and wine making are an important budget making of agro-industrial complex of Ukraine. In accordance with the expounded the world market of wine and state of viticulture in Ukraine are actual, as enable to find out the problems of industry functioning and develop ways of activation of manage mechanisms.

Problems of development and effective functioning of viticulture industry were examined in labors of A.M. Avidzbi, G.G.Valuyko, S. G. Cheremisina, V.V. Mityaev, V.O. Safonova and others. The purpose of the article is an analysis of modern world wine market and estimation of development viticulture in Ukraine. According to the purpose, it is necessary to solve the following problems: to analyze the dynamics of basic viticulture indexes, to outline the problems of development Ukrainian viticulture industry in the context of its integration into the world wine market.

Viticulture is a difficult, labour intensive and fragile process – one incorrect decision could result some destructive processes. For example after the soviet antialcohol measures, which were held in 1985, even in 25 years it is impossible to improve viticulture in Ukraine.

Activities in the viticulture and wine making are highly dependent on natural resources: solar energy, climate, water, soils and the successful integration of these elements with ecological processes. Therefore, protection, and preservation of these natural assets through environmentally sustainable practices are imperative for the long-term viability of vitivinicultural activities.

According to Global economic vitiviniculture data wine production in 2010 in the EU, like that of 2007 and 2008 is one of the lowest wine productions in the last fifteen years, did not even reach 2009 levels (it was 157,0 mhl in 2010 and 162,6 mhl in 2009).

With regards 2010 production, significant developments were seen in particular in Spain (it was 36,1 mhl, that more than in 2007 to 3,85%), France (45,7 mhl, that more than in 2007 to 0,7%), Italy (48,6 mhl, that more than in 2007 to 5,6%), Portugal (71,3 mhl, that more than in 2007 to 17,4%) while in Germany, Austria, Hungary, Slovenia, Cyprus and other, the fall was significant.

For the main southern hemisphere companies, the USA and Switzerland, at 70,6 mhl the production level achieved in 2010 record a moderate fall compared with 2009 and 2008 production levels which recorded 71,8 and 72,1 mhl respectively.

Only Brazil records a fall in its wine production for the second consecutive year, recognising however that the trend in grape juice production in this country is clearly improving.

As a result of EU vine pull schemes and extensive vine pulls in the former Soviet Union area under vines started to decline. The main EU countries concerned were Spain (expected vineyard reduction close to 28 mha), Italy (9 mha), France (6 mha), Hungary (just over 2 mha) and Portugal (less than 1000 ha).

The overall growth rates of planted areas in the southern hemisphere and the USA has slowed compared to rates observed around 2000; except in Chile, areas may even experience a decline. Indeed, Argentina could experience a decrease in its vineyard of almost 10 mha (to 218 mha in 2011 compared with 228 in 2010); Australia, where the industry's situation is still a concern, the fall of 6 mha recorded between 2009 and 2010 could continue. New Zealand and South Africa would continue to experience a slow decrease in areas planted with vines.

Due in particular to the worldwide economic crisis, global consumption in the first fifteen Member States of the EU only declined by 0.2 mhl in 2010 to reach 119,6 mhl compared with 119,8 mhl in 2009, 125,7 in 2008 and 128,3 mhl in 2007.

In the USA an initial assessment recorded a stabilization in 2010 demand (27.1 mhl) similar to its 2009 level, a stabilization considered as an initial indicator of an increase in consumption by volume (reminder: 2008 consumption at almost 28 mhl).

While consumption in New Zealand maintains a high level in 2010, that of Chile recovered quite significantly returning to its pre-crisis level (+0.5 mhl / 2009) after two years of stagnant demand [2].

So, 2007-2011 period was characterized by a sharp drop in world wine production, especially in EU due to its schemes and extensive vine pulls and we see that the area under vines started to decline.

Another important line of wine world market is an issue in natural ecologically safe wine products, with high quality and dietary property. In spite of high cost, products of this category are in increasing demand in Australia, Hungary, Germany, Spain, Italy, Russia, USA and others.

In the CIS countries the basic areas of vineyards are concentrated on the south. These areas in the CIS occupy over 75 %. Odessa, Nikolayev, Kherson, Zakarpatskay areas and the Autonomous Republic of Crimea are the areas mainly engaged in viticulture in Ukraine. On the whole they produce 90 % of wine in the country.

Disposing exceptionally favorable soil and climatic terms for high-quality wine production, the viticulture is in crisis in Ukraine. Since 1970, areas under vineyards have permanent decreased. According to the Statistical Committee of Ukraine the Ukrainian areas of vineyards have diminished almost at three times [5]. According to the Institute of Viticulture and Winemaking n.a. V.E. Taiirov the productivity of the wine planting is lower than the natural fertility of soil and potential possibilities of plants could provide [3]. Thus the world viticulture has a leading place in the economy.

Modern state of vine in Ukraine is characterized by reduction of general area and diminishing of croppage (Table. 1).

Table. 1

Dynamics of viticulture and wine making indexes in Ukraine

Indexes	1990	1995	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2010, % to 1990
Wine production for one person, kg	16	8	10	9	8	9	10	9	- 43
Gross harvest, thousands of tons	835,7	457,3	513,8	442,6	359,7	415,3	468,7	407,9	-51
Productivity from a 1 ha, centners	58,3	33,2	51,7	54,9	50,5	58,6	66,0	60,3	+3,4
Planting area, thousands of ha	143,3	137,7	99,4	80,6	71,2	70,9	71,0	67,6	-52,8

[5]

According to the above the area under vineyards diminished on 52,8% in the last few years. If in

1990 it was 143,3 hectares, it grew short a to 67,6 hectares in 2010. For example, in Crimea area under vineyards was about 23,8 thousand hectares in 2010, and was more than 53,7 thousand hectares in 1990, in Odessa the vine planting area was 28,0 hectares in 2010, while it was 55,1 hectares in 1990 year. Diminishing of the area resulted in reduction of harvest.

Gross harvest was 407,9 thousand tons in 2010, while it was 835,7 thousand tons in 1990. The production of wine materials grew short. The productivity of culture in 2010 in comparison to 1990 grew on 3,4 % (60,3 c/ha). However, this index is twice lower than potential. It is possible to mark the negative dynamics of production of wine materials: the volumes of wine materials processed were 417,7 thousands of tons in 2010, that was less than in 2009 [1].

According to Ukrainian statistics, the funding ratio of the vine is 73,7%, while of the grain is 144,1%, of milk and dairy products are 106,4%. Production capacities are used incompletely: lines of vine processing – on 42,6 %; capacities of wine storage – on 63,7 % [5].

In particular, these state of problems are explained largely by the unbalanced economic policy in this industry, and also by un readiness and insolvency of effective work in the market conditions, in a hard internal and especially external competitive environment.

So at this time for the world market of wine are typical the following tendencies: at first, there is a decline of under vineyards areas; secondly, there is a world decline in the wine production, while Portugal has a considerable growth (17,4% in 2010 as compared to 2007), less growth has Italy (5,6% in 2010 as compared to 2007., France (0,7% in 2010 as compared to 2007); in the third, world market of wine is high quality oriented product, which is engaged in ecological agriculture.

Consequently, vine viticulture industry is a perspective constituent of Ukrainian agro-industry. In spite of some favorable factor for production a high-quality wine, there are some negative tendencies:

- nonperfect legislative base;
- reduction of under vineyards areas (from 143,3 thousand ga in 1990 to 67,6 thousand ga in 2010);
- low productivity of plantations;
- diminishing of volumes of vine processing in some areas of Ukraine.

Thus, the current Ukrainian viticulture does not assist to develop domestic vine making and needs to make some providing measures for its development.

Bibliography

1. Cheremisina S.G. the Comparative estimation of the modern state of industries of viticulture and vine making of Ukraine and countries of Evropy / S. G. Cheremisina, A. G. Kalenova // Agroinkom. – 2011. –№1. P. 5-11. - [Electronic resource]. – Available from: <http://www.iae.kiev.ua>
2. Global economic vitiviniculture data, 2010. - [Electronic source]. – Available from: <http://www.oiv.int/oiv/info/enconjoncture>
3. Mityaev V.V. The condition and tendencies of development of the competitive situation on grape and wine market of the Crimea / V.V. Mityaev // Economy of the Crimea. - 2008. - №24. - P. 94-98. - [Electronic resource]. – Available from: <http://www.nbu.gov.ua/portal/soc-gum/Ekonk/2008-24/026-mityaev.pdf>
4. Program of Ukrainian viticulture and vine making development by 2025.- [Electronic resource]. – Available from: <http://www.minagro.gov.ua/page/?7531>
5. Statistical Committee of Ukraine. - [Electronic resource]. – Available from: <http://www.ukrstat.gov.ua>

ბაბულია მღებრიშვილი -
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასისტენტ პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

საქართველოს სავაჭრო ურთიერთობები უმსხვილეს პარტნიორ ქვეყნებთან

საქართველოს უმსხვილეს სავაჭრო პარტნიორ ქვეყნებში მოწინავე პოზიციები ბოლო პერიოდში სტაბილურად სამ ქვეყანას, - თურქეთს, უკრაინასა და აზერბაიჯანს, - უკავია.

სავაჭრო ურთიერთობები თურქეთთან საქართველომ, როგორც დამოუკიდებელმა სახელმწიფომ, გასული საუკუნის 90-იან წლებში დაამყარა საქართველოს რესპუბლიკასა და თურქეთის რესპუბლიკას შორის სავაჭრო და ეკონომიკური თანამშრომლობის შესახებ დადებული ხელშეკრულების საფუძველზე (ქ. თბილისი, 30.07.92). შემდგომ პერიოდში ორმა ქვეყანამ ხელი მოაწერა 120-ზე მეტ ხელშეკრულებასა და შეთანხმებას, რომელთაც ხელი შეუწყეს მეზობელ სახელმწიფოებს შორის სავაჭრო და ეკონომიკური ურთიერთობების შემდგომ განვითარებასა და გაღრმავებას. დიდი ხნის ისტორია აქვს საქართველოს სავაჭრო და ეკონომიკურ თანამშრომლობას უკრაინასა და აზერბაიჯანთან. საბჭოთა ხელისუფლების წლებში აღნიშნულ ქვეყნებთან ურთიერთობა მოკავშირე რესპუბლიკების რანგში ხორციელდებოდა, ხოლო საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ დამოუკიდებელი სახელმწიფოების რანგში დამყარდა. მოკავშირე რესპუბლიკების ერთმანეთზე გადაჯაჭვული მეურნეობების არსებობას საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ეკონომიკური და პოლიტიკური საფუძველი გამოეცალა. ბალტისპირეთის ქვეყნების გამოკლებით, ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებთან თანასწორუფლებიანობის პრინციპებზე დამყარებული ურთიერთობები საქართველომ დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის (დსთ) ჩარჩოებში 2008 წლამდე გააგრძელა. საქართველოს დსთ-დან გამოსვლის შემდეგ სავაჭრო და ეკონომიკური ურთიერთობები უკრაინასა და აზერბაიჯანთან განსხვავებულ ფაზაში გადავიდა და განვითარდა.

ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში თურქეთი, უკრაინა და აზერბაიჯანი ათ უმსხვილეს სავაჭრო პარტნიორ ქვეყანაში პირველ-სამ ადგილს ინაწილებს, გამონაკლისია 2007 წელი. ამასთან, აღნიშნულ პერიოდში თურქეთი სტაბილურად ინარჩუნებს პირველ ადგილს, თუმცა მისი ხვედრითი წონა სავაჭრო ბრუნვის მთლიან მოცულობაში 2007-2011

წლებში არაკანონზომიერად იცვლებოდა, ჯერ 14 %-დან 18,4 %-მდე ამაღლდა, შემდეგ კი თანდათანობით შემცირდა. მაგრამ, მაინც 2011 წელს 2007 წელთან შედარებით ეს მაჩვენებელი მნიშვნელოვნად გაიზარდა. 2011 წელს თურქეთის წილმა სავაჭრო ბრუნვის მთლიან მოცულობაში 1500,2 მლნ ლარი შეადგინა, რაც 1,7-ჯერ აღემატება 2007 წლის შესაბამის მაჩვენებელს. განსხვავებულ ხასიათს ატარებს სავაჭრო ბრუნვაში უკრაინისა და აზერბაიჯანის ხვედრითი წონების ცვლილება ჩვენს მიერ საანალიზოდ აღებულ პერიოდში. 2007 წელს ათ უმსხვილეს სავაჭრო პარტნიორ ქვეყანაში უკრაინა მეოთხე იყო (8,1%), აზერბაიჯანი კი მეხუთე (6,9%). ამ წელს საქართველოსთან სავაჭრო ბრუნვის მოცულობის მიხედვით ათ უმსხვილეს პარტნიორ ქვეყანას შორის მეორე იყო რუსეთი (10,4%), მესამე კი გერმანია (9,7%). 2008-2011 წლებში მდგომარეობა მკვეთრად შეიცვალა. აზერბაიჯანის სავაჭრო ბრუნვა საქართველოსთან სწრაფი ტემპით გაიზარდა და 2007 წლის 443,5 მლნ დოლარის ნაცვლად 2011 წელს 1036,7 მლნ დოლარი შეადგინა, ე. ი. გაიზარდა დაახლოებით 2,3-ჯერ. მაგრამ, აზერბაიჯანის სავაჭრო ბრუნვის მაჩვენებელი საქართველოსთან 2007-2011 წლებში აღმავალი გზით სტაბილურად არ იცვლებოდა. თუ 2008 წელს 2007 წელთან შედარებით აზერბაიჯანის სავაჭრო ბრუნვის მოცულობა საქართველოსთან 443,5 მლნ დოლარიდან 811,9 მლნ დოლარამდე გაიზარდა, ე. ი.

თითქმის გაორმაგდა, 2009 წელს მდგომარეობა შეიცვალა: აზერბაიჯანის სავაჭრო ბრუნვა საქართველოსთან 542,1 დოლარამდე შემცირდა, 2010 და 2011 წლებში კი კვლავ გაიზარდა. ანალოგიურად იცვლებოდა საქართველოსთან უკრაინის სავაჭრო ბრუნვის მაჩვენებელიც.

სამივე უმსხვილეს პარტნიორ ქვეყანასთან საქართველოს აქვს მისთვის არახელსაყრელი სავაჭრო ბალანსი. 2007-2011 წლებში არც ერთხელ არ დაფიქსირებულა დადებითი სალდო. მდგომარეობას ისიც ამწვავებს, რომ თურქეთსა და უკრაინასთან უარყოფითი სალდო 2007-2011 წლებში გაიზარდა. განსაკუთრებით არახელსაყრელი სავაჭრო სალდო აქვს საქართველოს თურქეთთან. თუ 2007 წელს უარყოფითმა სავაჭრო სალდომ თურქეთთან 556,1 მლნ დოლარი შეადგინა, 2011 წლისთვის ეს მაჩვენებელი თითქმის გაორმაგდა და 1044,8 მლნ დოლარს მიაღწია. უკრაინასთან უარყოფითი სავაჭრო სალდო არ გაზრდილა დიდი ტემპით. 2011 წელს საქართველოს უარყოფითი სავაჭრო სალდო უკრაინასთან 117,4%-ით გაიზარდა და 564,4 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა. თურქეთისა და უკრაინისგან განსხვავებით უარყოფითი სავაჭრო სალდოს მაჩვენებელი აზერბაიჯანთან შემცირდა და 2011 წელს 2007 წლის მაჩვენებლის მხოლოდ 75,5% შეადგინა.

იმპორტის ექსპორტზე გადაჭარბება და უარყოფითი სავაჭრო ბალანსის ზრდა, გარკვეულწილად, ექსპორტ-იმპორტის რეგულირების დღეს არსებული მექანიზმით არის გამოწვეული. საქართველოს სატარიფო პოლიტიკა იმპორტზე ხელს უწყობს მეზობელი ქვეყნების დაინტერესებას საქართველოს ბაზრით. 2006 წლის 1 სექტემბრიდან გაუქმებულია საიმპორტო ტარიფები პროდუქციის დაახლოებით 90%-ზე. უნდა ითქვას, რომ ექსპორტის სატარიფო პოლიტიკაც უწყობს ხელს მისი მოცულობის გაზრდას, მაგრამ სხვა ქვეყნების ბაზრებზე შეღწევა არ არის ადვილი. საქართველოს კანონმდებლობით ექსპორტი განთავისუფლებულია საბაჟო გადასახადისგან და არ იბეგრება დღგ-თი. კანონმდებლობით საგარეო ვაჭრობაში არ გამოიყენება არასატარიფო შეზღუდვები (კვოტირება, ლიცენზირება და სხვ.), გამონაკლისია ჯანმრთელობის, უსაფრთხოების და გარემოს დაცვის აუცილებლობის შემთხვევები. ამასთან ერთად, საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილია სასაქონლო ჯგუფები, რომლებზეც გამოიყენება რეგულირებადი იმპორტი (ე.ი. ლიცენზიის ან ნებართვის მიცემის აუცილებლობა) და ექსპორტი. საქართველოს ეკონომიკის მდგრადი განვითარების მისაღწევად საჭიროა ქვეყნების მიხედვით ექსპორტის დივერსიფიკაციის განხორციელება მზა პროდუქტების ხარჯზე. მაგრამ, როგორც უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნების მონაცემების ანალიზი გვიჩვენებს, ექსპორტი არ არის დივერსიფიცირებული ამ მიმართულებით.

სავაჭრო ბრუნვის დინამიკა ათი უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნის მიხედვით 2007-2011 წლებში

	2007		2008		2009		2010		2011		ცვლილება 2007-2011წ %-ებში
	ბრუნვა მლნ. აშშ დოლარი	%-ად ჯამ-თან	ბრუნვა მლნ. აშშ დოლარი	%-ად ჯამ-თან	ბრუნვა მლნ. აშშ დოლარი	%-ად ჯამ-თან	ბრუნვა მლნ. აშშ დოლარი	%-ად ჯამ-თან	ბრუნვა მლნ. აშშ დოლარი	%-ად ჯამ-თან	
თურქეთი	899,7	14,0	1203,4	15,4	1013,4	18,4	1104,7	16,5	1500,0	16,2	166,7
უკრაინა	519,8	8,1	791,9	10,2	502,3	9,1	662,2	9,9	846,8	9,2	162,9
რუსეთი	669,1	10,4	456,2	5,8	306,7	5,6	314,0	4,7	426,3	4,6	63,7
აზერბაიჯანი	443,5	6,9	811,9	10,4	542,1	9,9	708,1	10,6	1036,7	11,2	233,8
გერმანია	622,2	9,7	530,4	6,8	324,4	5,9	361,8	5,4	529,6	5,7	85,1
აშშ	352,9	5,5	460,3	5,9	260,7	4,7	354,0	5,3	389,3	4,2	110,3
ბულგარეთი	243,4	3,8	232,3	3,0	235,1	4,3	193,8	2,9	349,2	3,8	143,5
არაბთა გაერთ. ემირატები	233,4	3,6	288,1	3,7	-	-	187,0	2,8	266,4	2,9	114,1
ჩინეთი	215,0	3,3	307,3	3,9	180,6	3,3	358,6	5,4	553,6	6,0	257,5
თურქმენეთი	176,2	2,7	-	-	-	-	-	-	-	-	-
იტალია	-	-	200,9	2,6	151,0	2,7	-	-	-	-	-
კანადა	-	-	-	-	131,4	2,4	-	-	-	-	-
სომხეთი	-	-	-	-	-	-	205,8	3,1	282,1	3,1	-
დანარჩენი პარტ. ქვეყნები	2072,1	32,1	2517,8	32,3	1852,1	33,7	2228,5	33,4	3066,7	33,2	148,0
სულ	6447,3	100	7800,6	100	5410,0	100	6678,5	100	9246,9	100	143,4

წყარო: ცხრილი შედგენილია სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მასალების საფუძველზე

2007-2010 წლებში სასაქონლო ჯგუფების მიხედვით საქართველოდან თურქეთში ექსპორტის ანალიზით დადგინდა, რომ ექსპორტის მთლიან მოცულობაში 65-80% ხუთმა სასაქონლო ჯგუფმა დაიკავა. 2007 წელს საქართველოდან თურქეთში 171,8 მლნ აშშ დოლარის პროდუქცია გაიტანეს. 2010 წლისთვის ეს მაჩვენებელი 125,7 %-ით გაიზარდა და 216 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა. 2007-2008 წლებში საქართველოდან თურქეთში ექსპორტირებული პროდუქციიდან ძირითადი შავი ლითონების, ალუმინისა და სპილენძის ნარჩენები და ჯართი იყო, რაც, ბუნებრივია, ხელს ვერ შეუწყობდა საქართველოს ეკონომიკის განვითარებას. 2009-2010 წლებში მდგომარეობა გარკვეულწილად შეიცვალა. ალუმინის და სპილენძის ნარჩენები და ჯართი ჩანაცვლდა ელექტროენერგიით და მინერალური და აზოტოვანი სასუქებით, რაც დადებით მოვლენას წარმოადგენს. მარტო შავი ლითონების ნარჩენებსა და ჯართზე 2007 წელს მთელი ექსპორტის 48,7% მოდიოდა, დანარჩენ პროდუქტებზე კი 28,3%. 2010 წლისთვის მდგომარეობა მხოლოდ უმნიშვნელოდ შეიცვალა. ექსპორტის მთლიან მოცულობაში შავი ლითონების ნარჩენებისა და ჯართის წილი 41,2%-მდე, დანარჩენი პროდუქციისა კი 27,1%-მდე შემცირდა.

ექსპორტში უკეთესი სასაქონლო სტრუქტურა საქართველოს აზერბაიჯანთან აქვს. აზერბაიჯანში ექსპორტირებულ პროდუქციაში ხუთი უმსხვილესი სასაქონლო ჯგუფის წილი არაკანონზომიერად იცვლებოდა. თუ 2007 წელს ეს მაჩვენებელი 75,4% იყო, 2009 წელს ის 42,7%-მდე შემცირდა, 2010 წლისთვის კი გაიზარდა და 71,5%-ს მიაღწია. 2007-2008 წლებში აზერბაიჯანში ექსპორტირებულ ხუთ უმსხვილეს სასაქონლო ჯგუფში ძირითადია სამრეწველო საწარმოებში წარმოებული პროდუქცია (ცემენტი, სამკურნალო საშუალებები, ეთილის სპირტი და სპირტიანი სასმელები, მინერალური წყლები). ანალოგიური მდგომარეობაა 2009-2010 წლებშიც, თუმცა ექსპორტირებული პროდუქციის სტრუქტურა შეიცვალა. ხუთ უმსხვილეს საექსპორტო სასაქონლო ჯგუფში 2007-2009 წლების მსგავსად კვლავ შედიოდა მსუბუქი ავტომობილები და სამკურნალო საშუალებები. სამედიცინო სპირტი, მინერალური წყლები, შავი ლითონის მილები და მილაკები ჩანაცვლდა საფრენი აპარატებით, პირუტყვით, ნახშირბადიანი ფოლადისგან დამზადებული წნელებით.

საქართველოსთვის ხელსაყრელია უკრაინაში ექსპორტირებული პროდუქციის სასაქონლო სტრუქტურაც. 2007-2010 წლებში საქართველოდან უკრაინაში გატანილ პროდუქტებში წამყვანი ადგილი სამრეწველო საწარმოებში შექმნილ პროდუქციას ეკავა. ასეთი იყო ეთილის სპირტი და სპირტიანი სასმელები, მინერალური წყლები, ყყურძნის ნატურალური ღვინოები, რკინიგზის ლოკომოტივები.

სამი უმსხვილესი იმპორტიორი ქვეყნიდან,-თურქეთი, აზერბაიჯანი, უკრაინა,- საქართველოსთვის ყველაზე მსხვილი მომწოდებელი თურქეთია. საქართველოში თურქეთიდან იმპორტირებულ პროდუქციაში დიდი ხვედრითი წონით ბიზნეს-პროდუქტებია წარმოდგენილი. 2007-2010 წლებში თურქეთიდან საქართველოში იმპორტირებულ სასაქონლო ჯგუფებში შედიოდა პლასტმასის მილები, მილაკები და შლანგები, შავი ლითონების მეტალოკონსტრუქცია, პოლიმერული მასალებისგან დამზადებული წნელები, ღერბები და ფასონური პროფილები, სამეურნეო-საყოფაცხოვრებო და სანიტარულ-ჰიგიენური დანიშნულების ქაღალდი, მერქან-ბურბუშელის ფილები, სამკურნალო საშუალებები, ცემენტი. ცხადია, სხვადასხვა წელს ხუთი უმსხვილესი სასაქონლო ჯგუფის შედგენილობა და სტრუქტურა განსხვავებული იყო. ასე მაგალითად, მერქან-ბურბუშელის ფილები საქართველოში თურქეთიდან მხოლოდ 2007-2008 წლებში შემოიტანეს, ნავთობი და ნავთობპროდუქტები მხოლოდ 2008 წელს, ცემენტი კი 2009-2010 წლებში. ხუთი უმსხვილესი სასაქონლო ჯგუფის წილი იმპორტირებულ პროდუქციაში დიდი არ არის-სულ 11,1%-ს შეადგენს. ეს იმის მაჩვენებელია, რომ თურქეთიდან საქართველოში იმპორტირებული პროდუქცია მაღალ დონეზეა დივერსიფიცირებული და მრავალი დასახელების საქონელს მოიცავს.

ბიზნეს-პროდუქტები ჭარბობს აზერბაიჯანიდან საქართველოში იმპორტირებულ პროდუქტებშიც. განსაკუთრებით დიდი რაოდენობით შემოდის ნავთობი და

ნავთობპროდუქტები, ნავთობის აირები და აირისებრი ნახშირწყლები. თურქეთისგან განსხვავებით აზერბაიჯანიდან იმპორტირებულ პროდუქციაში ხუთი უმსხვილესი სასაქონლო ჯგუფის წილი ექსპორტის მთლიან მოცულობაში 2007-2010 წლებში 79-დან 86%-მდე ფარგლებში მერყეობს. მაშასადამე, აზერბაიჯანიდან საქართველოში იმპორტირებული პროდუქტები ნაკლებად დივერსიფიცირებულია.

უკრაინიდან საქართველოში იმპორტირებული პროდუქტები საკმაოდ მრავალფეროვანია. ხუთი უმსხვილესი სასაქონლო ჯგუფის წილი იმპორტის მთლიან მოცულობაში 2007-2010 წლებში 25-35%-ის ფარგლებში მერყეობს. ამასთან, ხუთ უმსხვილეს სასაქონლო ჯგუფში თითქმის თანაბარი ხვედრითი წილით არის წარმოდგენილი ბიზნეს-პროდუქტები და სამომხმარებლო პროდუქტები. დანარჩენ იმპორტირებულ პროდუქტებში შედის შედეგებული რძე (2007წ-10,2 მლნ აშშ დოლარი, 2010წ-3,5 მლნ აშშ დოლარი), სამკურნალო საშუალებები (2007წ-8,6 მლნ აშშ დოლარი, 2010წ-10,5 მლნ აშშ დოლარი), სხვა საკვები პროდუქტები (2007წ-6,4 მლნ აშშ დოლარი, 2010წ-6,38 მლნ აშშ დოლარი) და ა. შ.

ამრიგად, საქართველოს სამ უმსხვილეს პარტნიორ ქვეყანასთან,-თურქეთთან, აზერბაიჯანთან და უკრაინასთან,- სავაჭრო ურთიერთობების შესწავლამ დაგვანახვა, რომ ეს ურთიერთობები ემყარება სათანადოდ მომზადებულ სამართლებრივ ბაზას, რომელიც აღნიშნული ქვეყნების ურთიერთდახმარებისა და თანასწორუფლებიანობის პრინციპების გათვალისწინებით არის დამუშავებული. ანალიზის შედეგად გამოვლინდა:

1. თურქეთი სავაჭრო ბრუნვის მიხედვით ყველაზე მსხვილი პარტნიორი ქვეყანაა საქართველოსთვის. შეიძლება ითქვას, რომ მან რუსეთი ჩაანაცვლა. ეს არის ბუნებრივი მოვლენა. ნებისმიერი ქვეყანა საერთაშორისო ვაჭრობას, პირველ რიგში, მეზობელ ქვეყნებში აწვითარებს. რუსეთთან დამაბულმა პოლიტიკურმა ურთიერთობამ ხელი შეუწყო საქართველო-თურქეთის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობის განვითარებასა და გაღრმავებას.
2. სავაჭრო ბრუნვის მოცულობის მხრივ უკანასკნელი ოთხი წლის მანძილზე მეორე ადგილზე აზერბაიჯანი, ხოლო მესამე ადგილზე უკრაინაა, თუმცა ორივე ქვეყნის წილი სავაჭრო ბრუნვაში სტაბილურად ზრდის ტენდენციით არ ხასიათდება.
3. საანალიზოდ აღებულ პერიოდში საქართველოს თურქეთთან, აზერბაიჯანთან და უკრაინასთან აქვს უარყოფითი სავაჭრო სალადო. ამასთან, უარყოფითი სავაჭრო სალადო თურქეთთან და უკრაინასთან იზრდება, აზერბაიჯანთან კი შემცირდა.
4. ჯერჯერობით საქართველოსთვის არახელსაყრელია ექსპორტის სტრუქტურა თურქეთთან; ექსპორტის მთლიან მოცულობაში კვლავ ჭარბობს შავი და ფერადი ლითონების ნარჩენები და ჯართი.
5. ექსპორტი არ არის დივერსიფიცირებული სამივე უმსხვილეს პარტნიორ ქვეყანასთან.
6. იმპორტი არ არის დივერსიფიცირებული აზერბაიჯანთან.

ანალიზის შედეგად გაკეთებულმა დასკვნებმა მიგვიყვანა შემდეგი წინადადებების წამოყენებამდე:

1. უარყოფითი სავაჭრო სალადო თურქეთთან აუცილებლად უნდა შემცირდეს. ამისთვის საჭიროა იმ პროდუქციის იმპორტის მინიმუმამდე დაყვანა, რომლის წარმოების შესაძლებლობაც საქართველოშია. მხედველობაში გვაქვს სოფლის მეურნეობის პროდუქცია, რაც, თავის მხრივ, მოითხოვს სოფლის მეურნეობის პრიორიტეტულ დარგად გამოცხადებასთან ერთად მეწარმეებისთვის შესაბამისი სამთავრობო სტრუქტურების აქტიურ მხარდაჭერას.
2. ექსპორტის დივერსიფიკაციის უზრუნველსაყოფად არ არის საკმარისი საზღვარგარეთ საექსპორტოდ გასატანი პროდუქციის არსებობა, იმავდროულად აუცილებელია საერთაშორისო მარკეტინგის მეთოდების გააქტიურება საზღვარგარეთ მომხმარებელთა ბაზრების ჩამოსაყალიბებლად.
3. ცალკეულ შემთხვევაში მიზანშეწონილად მიგვაჩნია პროტექციონიზმის პოლიტიკის

გატარება. საჭიროა, ჩვენი აზრით, აგრეთვე, ლიბერალური საიმპორტო პოლიტიკის გამკაცრება. საიმპორტო ტარიფების გამოყენებით უნდა შეიზღუდოს საქართველოში იმ პროდუქტების შემოტანა, რომლებიც ადგილზე იწარმოება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. <http://www.economy.ge/?category=23&lang=geo>
2. <http://www.geostat.ge>
3. <http://www.turkeu.mfa.gov.ge/index.php?lang-id=GEO&sec-id=292&info-id=1355>
4. <http://www.mfa.gov.ge/index.php?sec-id=265&lang-id=GEO>
5. <http://www.mfa.gov.ge/index.php?sec-id=369&lang-id=GEO>

Babulia Mgebrishvili,

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University,
Assistant Professor,
Academic Doctor of Economics

Georgia's Trade Relations with the Largest Partner Countries

Summary

The article addresses Georgia's trade relations with the three largest partner countries in recent period: Turkey, Azerbaijan and Ukraine. The dynamics of trade turnover, export and import ratio and structure are analyzed on the basis of rich statistical materials. The relevant conclusions were drawn from the analysis. Namely, the work discusses that Turkey has effectively replaced Russia in foreign trade turnover that was caused by the tense relationship between Russia and Georgia; the structure of export is not expedient for Georgia with Turkey - waste of ferrous and non-ferrous metals and scrap metals predominate in the total volume of trade. The trade balance of Georgia for analysis with three countries is negative; export is not diversified with the three largest partner countries. The assortment of production imported from Azerbaijan to Georgia is limited. In the view of the author of the work, the negative trade balance, first of all, with Turkey must be reduced. For this it is necessary to minimize the export of this production, which is produced in Georgia, or it can produce it itself. In the work such production is considered agricultural production. In the opinion of the author of the work, for differentiation of export it is necessary to apply actively the international marketing methods and governmental structures must assist entrepreneurs in this matter. The author of the work considers that for further development of Georgian economy it is desirable in case of necessity to pursue the policy of protectionism and tighten the liberal import policy to a certain degree.

Уханова Инна Олеговна

Одесский национальный экономический университет,
старший преподаватель

Становление и функционирование технологических парков в развитых экономических системах

В современных условиях очевидно, что традиционные подходы к стимулированию развития экономики и обычные источники экономического роста себя исчерпали и являются неактуальными. Поэтому в последние годы в мире активно разворачивается процесс становления инновационных факторов экономического развития, среди которых ведущее место занимают технологические парки.

Технопарки – это структуры, которые объединяют научно-исследовательские организации и производственные предприятия и обеспечивают быстрое внедрение результатов НИОКР в промышленность, а также коммерциализацию научных разработок. Основная задача технопарков – содействие развитию и внедрению в жизнь новых технологий.

На сегодня в развитых странах функционирует более 500 таких структур и эта цифра имеет постоянную тенденцию к увеличению. Безусловно, что большинство технопарков создано и функционирует в США, странах Западной Европы, Японии, Китае. По некоторым подсчетам, в США функционирует более 160 технопарков (что составляет около 30% общего количества во всем мире), в Германии насчитывается более 60 структур такого типа, в Китае – около 50, в Великобритании – более 40, во Франции – 30, Японии – 20 [7].

В США, Японии, странах Западной Европы и других немало научных работ посвящено вопросам появления, становления и развития технопарков. Среди трудов зарубежных ученых необходимо отметить исследования Ш.Тацуно, К.Мотокаши (Япония); А.Андерсона, Д.Гибсона, В.Оуэна (США); И.Дальтона (Великобритания); Г.Лакруа (Франция); Е.Шгандта (Германия); Г.Верлиет (Бельгия).

Прежде всего, следует подчеркнуть, что процесс создания технологических парков при переходе к инновационному типу экономики в высокоразвитых странах мира происходил в условиях глобализации мировой экономики, усиления международной конкуренции, использования новейших технологий в производстве конкурентоспособной продукции. Поэтому в качестве основной цели выделялось обеспечения быстрой реализации научных разработок, которые становятся инновациями.

Технологические парки на сегодня рассматриваются в качестве основного фактора создания и развития инновационной экономики. В процессе развития инновационного типа экономики в стране, технологические парки значительно усиливают конкурентоспособность на мировом уровне, переводят производство на новый тип, повышают инновационную составляющую в экспорте. Неотъемлемым требованием развития технопарков является существующий научно-технический потенциал, наличие квалифицированной рабочей силы и рынка венчурного капитала, удобное экономико-географическое положение [2, с.54-57].

Мы можем отметить, что в основу создания технологических парков возложена координация деятельности таких звеньев, как наука, государственный сектор, производство, частные компании, местные и региональные органы управления. Целесообразным считается подчеркнуть, что технологические парки в высокоразвитых странах мира это, прежде всего, инновационные организации, которые формируются вокруг крупных научных центров. Поэтому в высокоразвитых странах мира технологический парк – это комплекс исследовательских институтов, лабораторий, опытных заводов, создаваемых на заранее подготовленных территориях вокруг больших университетов с развитой инфраструктурой [3, с.57-61]. Технологические парки в таких странах являются зонами экономической активности, которые способствуют функционированию инновационной экономики.

В своей практической деятельности они опираются на результаты научных и технологических исследований и имеют разветвленные связи с промышленными предприятиями, исследовательскими учреждениями как на общегосударственном, региональном, так и на международном уровнях [1, с.32]. Технологические парки в развитых странах возникают благодаря тем условиям, которые создаются для их функционирования. Как показывают зарубежные исследования, парки в высокоразвитых странах мира бывают трех типов:

а) научные парки в узком смысле, занимающиеся исключительно исследованиями;
б) исследовательские центры, в которых нововведения доводят до стадии технического прототипа;

в) инкубаторы (в США) и инновационные центры (в Западной Европе), в рамках которых университеты "дают приют" новым компаниям, предоставляя им за умеренную плату землю, лабораторное оборудование [4, с.24-25].

По состоянию на 2006 год в США функционировало более 160 научных и технологических парков, а из 25 крупнейших университетов 23 имеют научные парки, где созданы сотни компаний и тысячи рабочих мест. Динамика прироста технопарков США демонстрирует диаграмма 1.

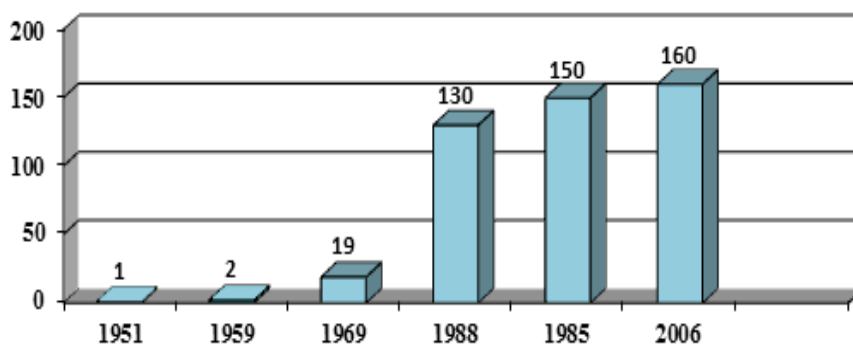

Диаграмма 2.1. Динамика роста технопарковых структур США [6, 7].

Следует отметить, что особенностью американских технопарков является их тесная связь с университетами и государственными исследовательскими центрами. При этом используются несколько моделей взаимоотношений, когда университеты создают технопарк как свое внутреннее структурное подразделение, самостоятельную структуру, как совместное предприятие вместе с государственной структурой.

Что касается стран Западной Европы, то с точки зрения хронологии появления технопарков, западноевропейские страны, можно разделить на 3 группы:

первая - до 1980 г. (Великобритания, Франция, Бельгия);

вторая - после 1980 г. (ФРГ, Нидерланды, Швеция, Финляндия);

третья - технопарки, формируемые во второй половине 80-х гг. (Швейцария, Австрия, Норвегия, Испания, Португалия, Дания и Италия) [7].

Распределение технопарков в Западной Европе представлено на диаграмме 2.

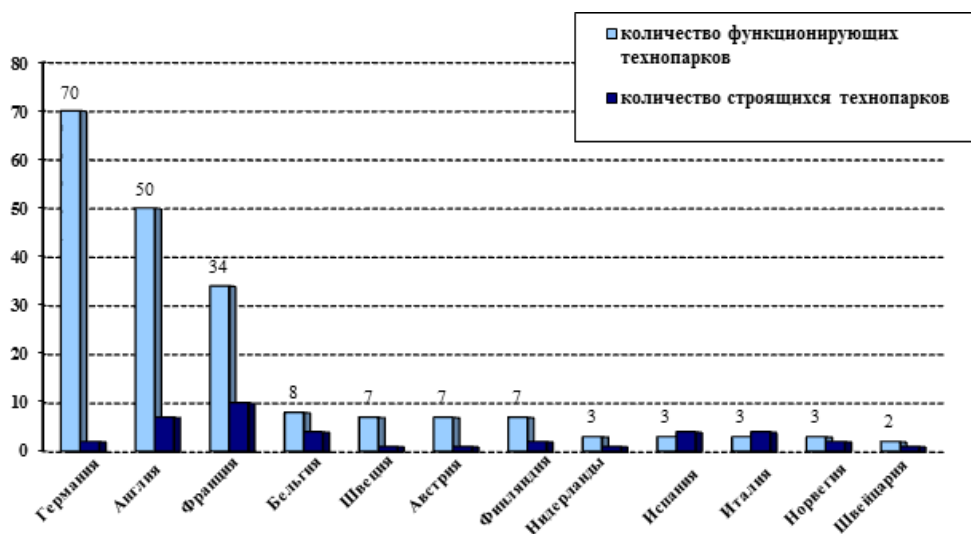

Диаграмма 2.2. Количество технопарков в странах Западной Европы [5, 6, 7].

В настоящее время в Европе, как правило, учредителями технопарков становится научный институт или университет, а также региональные власти, которые со своей стороны обеспечивают земельный участок и создание необходимой инфраструктуры. Несмотря на то, что в Европе научно-технологические парки стали появляться позже американских, они также выступили в роли генераторов создания в промышленности новых рабочих мест, направленных на внедрение новейших достижений науки и техники.

Сегодня европейская инновационная структура насчитывает более 1,5 тысячи разнообразных инновационных центров, в том числе более 260 научно-технологических парков, которые характеризуются более коротким сроком становления, так как в Западной Европе при внедрении технологических и исследовательских парков уже был накоплен опыт создания таких структур и проработанные программы и бизнес-планы.

Японская модель научно-внедренческих территорий предполагает строительство совершенно новых городов, так называемых «технополисов». Они сосредотачивают научные исследования в передовых отраслях, обеспечивающих непрерывное воспроизведение инноваций, соединения фундаментальных научных исследований и прикладных разработок, внедрение их в практику, тем самым, они являются интенсивной формой интеграции науки и производства.

Японские технопарки - это крупные объединения-технополисы, которые спонсирует государство. Непременным условием эффективного взаимодействия всех научных учреждений и компаний в регионе является оперативный обмен информацией. В каждом технополисе, под руководством местных властей, разработаны планы развития, образованы координационные центры и органы содействия. Кроме того, план предусматривает договоренность с национальными банками о выделении льготных кредитов. В течение пяти лет с момента принятия программы в отраслях высокой технологии действует система ускоренной амортизации, что дает компаниям возможность списывать в первый год до 30% стоимости оборудования и 15% стоимости зданий и сооружений.

Классификация технопарков в высокоразвитых странах мира четко определяется территориями, на которых они возникают. Идея территориального принципа была заложена в основу создания технопарка «Силиконовая долина». Она впоследствии была распространена при создании других технологических парков. Они учреждались на базе ведущих университетов, а затем объединяли на определенной территории научные учреждения, промышленные предприятия, различные маркетинговые и информационные центры [3, с.201-206].

Технопарковые структуры - это самая доступная на сегодня форма коммерческой

реализации новых научно-технических разработок в странах с развитой рыночной экономикой. Поэтому за последние годы технологические парки в этих странах стали одной из наиболее эффективных организационно-экономических форм интеграции науки и производства. На взгляд экономистов Е. Ахромкина и Д. Ключина, общей чертой при создании и развитии технологических парков в высокоразвитых странах мира является то, что в этом процессе большая роль принадлежит государству. Трудно найти такой технопарк, при создании которого не использовалась бы государственная помощь. Однако следует подчеркнуть, что технопарки отличаются некоторыми особенностями участия государства в законодательной, информационной и финансовой поддержке. Экономическая политика большинства высокоразвитых стран мира в отношении технологических парков включает следующие виды правительственной поддержки:

- льготное финансирование отдельных проектов парков,
- предоставление субсидий,
- налоговые и кредитные льготы,
- выдача государственных заказов на инновационную продукцию,
- льготный механизм регистрации и др.

В развитых странах технологические и научные парки играют важную роль в развитии инфраструктуры науки и технологий. В большинстве таких стран инновационные центры были созданы для улучшения и налаживания процесса взаимодействия между научно-техническим сектором и рынком, а также того чтобы создать новые возможности для финансирования инновационной научно-технической деятельности.

Такие структуры в развитых странах рассматриваются как один из наиболее важных и успешных инструментов инновационной политики, ориентированной на механизмы распространения инноваций. При этом делается акцент на применение существующих ноу-хау и технологий в промышленности вместо стимулирования развития более сложных исследований.

Стратегический курс технопарков в инновационной экономике основан на их потенциальной способности стимулировать и поддерживать инновационных процесс, ускорять необходимый обмен технологиями и информацией между различными элементами научно-технической инфраструктуры. Кроме этого, технопарки также играют важную роль в преодолении естественных различий и коммерческих барьеров, которые всегда будут существовать между исследователями и предпринимателями.

Спектр услуг, предоставляемых инновационными центрами Западной Европы, стран Азии и в США достаточно разнообразен. Вследствие проведенного исследования деятельности технологических парков, можно заключить, что в большинстве случаев технопарки предоставляют вполне определенный набор услуг:

- трансферт (передача) технологий;
- внедрение новых технологий и результатов исследований из научно-технического сектора в промышленность;
- помощь в бизнесе: коммерческие компании, предоставляющие услуги по определенным вопросам, связанным с технологиями можно рассматривать как специализированные организации, работающие в научно-техническом секторе;
- распространение технологий;
- поиск технологий: заключается в исследовании национального и международного рынка с целью приобретения перспективных технологий, которые могут быть использованы компаниями данного региона.

Многие технологические и научные парки предоставляют малым и средним предприятиям услуги, направленные на защиту их изобретений и права интеллектуальной собственности, связанные с патентованием и получением лицензии. Эта функция часто реализуется на национальном уровне, где можно эффективно использовать имеющиеся базы

данных [6].

Таким образом, в силу специфики своей деятельности и наличия широкого спектра контактов с региональной промышленностью, парки играют важную роль в реализации многих коммерческих инициатив в своем регионе. Например, оценка региональных планов технологического развития, бизнес-парков, привлечение иностранных капиталовложений, проведение семинаров.

В современной рыночной экономике наука, научно-технический потенциал общества становятся основным фактором экономического развития, не менее, а часто и более важным, чем такие факторы, как размер территории, природные богатства и численность народонаселения. Острая конкурентная борьба на мировых рынках показывает, что победителями оказываются страны и корпорации, не просто обладающие мощным научно-техническим потенциалом, но и умеющие наиболее эффективно его использовать, то есть трансформировать новые научные идеи и открытия в коммерческую продукцию, с меньшими затратами проходящие цикл наука-производство-сбыт. Опыт индустриально развитых стран показывает, что эффективным инструментом, позволяющим решать эти задачи, являются научные парки и технологические парки.

Список использованной литературы:

1. Гуржий А.М., Каракай Ю.В., Петренко З.О., ін. Інноваційна діяльність в Україні: Монографія. — К.: УкрШТЕІ, 2007. — 144 с.
2. Избранные вопросы современного менеджмента для малых и средних предприятий / Под ред. Р. Мюллера, В. Соловьева. — Киев, Украина; Дрезден, ФРГ; "ДЕМУР", 1999. — 284 с.
3. Стеченко Д.М. Інноваційні форми регіонального розвитку: Навч. посіб. — К.: Вища школа, 2002. — 254 с.
4. Ревуцький С. Основні передумови та загальні риси розвитку технологічних парків у високорозвинених країнах світу "Теорія і практика інтелектуальної власності", № 1, 2009.
5. De Proft, A. 2006. Presentation at symposium on "Synergies in Regional and National Policies in the Global Economy." Leuven, Belgium. September.
6. Hauschildt J., R.H. Steinkuhler, The Role of Science and Technology Parks in NTBF Development 1994-2001
7. Gallaher, M. P., A. N. Link, and J. E. Petrusa. 2006. Innovation in the U.S. Service Sector. London, UK: Routledge.

Ukhanova I.

Odesa national economical university. Teacher

The establishment and operation of tecnologi parks in the advanced economies

Summary

The article reveals basic information about the establishment and operation of technology and science parks in developed countries such as USA, Europe, and Japan. Science and technology research parks are seen increasingly as a means to create dynamic clusters that accelerate economic growth and international competitiveness. A concept that is now 60 years old, research parks are widely believed to encourage greater collaboration among universities, research laboratories, and large and small companies, providing a means to help convert new ideas into the innovative technologies for the market. In this way, research parks are recognized to be a proven tool to create successful new companies, sustain them, attract new ones—especially in the science, technology, and innovation

sector— and make existing companies more successful through the use of R&D. Today, countries as diverse are among those undertaking substantial national efforts to develop research parks of significant scale and scientific and innovative potential. Indeed, to the extent that research parks are effective, they have the potential to shift the terms of global competition, not least in leading technological sectors.

თამარ ლაზარიაშვილი

ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასისტენტ-პროფესორი

აგრარული პროდუქტების ექსპორტ-იმპორტის როლი საერთაშორისო ვაჭრობაში

აგრარული სექტორი წარმოადგენს საქართველოს ეკონომიკის ერთ-ერთ ყველაზე პერსპექტიულ სექტორს ეროვნულ ეკონომიკაში წვლილის შეტანის, საგარეო ვაჭრობიდან მიღებული წმინდა შემოსავლის, დასაქმებისა და სიღარიბის შემცირების თვალსაზრისით. ნებისმიერი ქვეყნის მსოფლიო ბაზარზე გასვლა და მისი საერთაშორისო ვაჭრობაში მონაწილეობა შრომის საერთაშორისო დანაწილებიდან გამომდინარეობს, რასაც თავის მხრივ საფუძვლად უდევს ამა თუ იმ ქვეყნის შედარებითი უპირატესობები. საქართველოს ოდითგანვე აქტიური საგარეო-ეკონომიკური, უმთავრესად სავაჭრო ურთიერთობები ჰქონდა როგორც ახლო აღმოსავლეთის სახელმწიფოებთან, ისე ევროპისა და აზიის ქვეყნებთან.¹

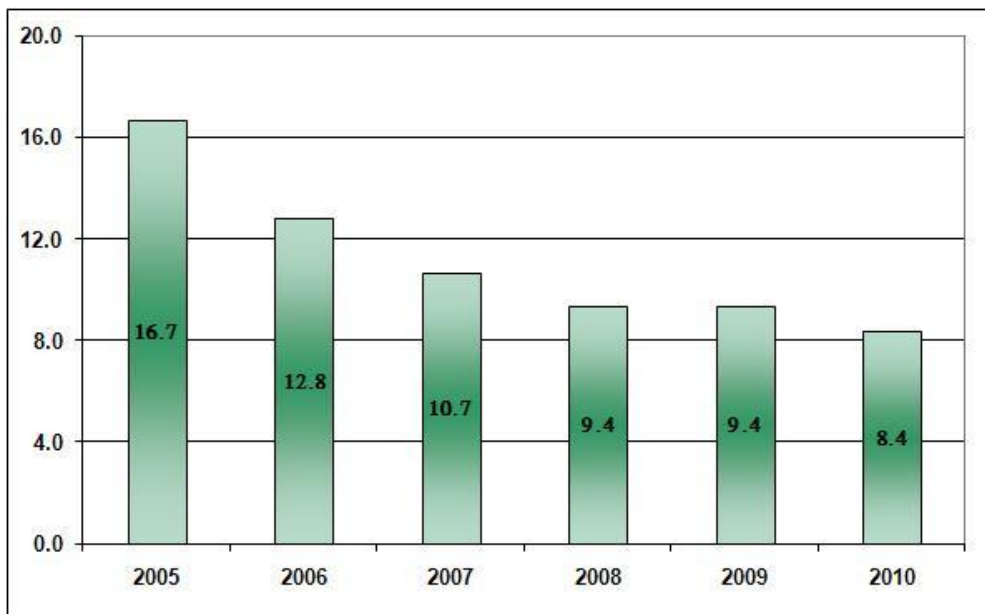
ქვეყნის ეკონომიკის წინაშე მდგარ ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საკითხს წარმოადგენს საექსპორტო დანიშნულების პროდუქციის წარმოება და როგორც ძველ ტრადიციულ ბაზარზე პოზიციების აღდგენა, ასევე გასაღების ახალი ბაზრების მოძებნა. სოფლის მეურნეობა, როგორც ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მგრძობიარე დარგი, ერთნაირად მოითხოვს მომხმარებლის, მწარმოებლის, ფერმერის, მეცნიერის, მკვლევარისა თუ სახელმწიფოს ერთობლივ ძალისხმევასა და მხარდაჭერას. ცალსახაა, რომ ამ მხრივ განსაკუთრებული მნიშვნელობა მაინც სახელმწიფოს ენიჭება. იმის გათვალისწინებით, რომ საქართველოს მცირე ბაზარი გააჩნია, უმნიშვნელოვანესია ქვეყანაში არსებობდეს მაქსიმალურად გააზრებული მიდგომა სოფლის მეურნეობის განვითარებასთან დაკავშირებით. აუცილებელია ისეთი მარეგულირებელი აქტების შემუშავება, რომლებიც მაქსიმალურად უზრუნველყოფს ქვეყნის ამ უმნიშვნელოვანესი დარგის სამართლებრივი გარემოს ჩამოყალიბებას და განვითარებას არსებული უმდიდრესი მემკვიდრეობისა და ტრადიციების გათვალისწინებით.

საქართველოს მოსახლეობის დაახლოებით ნახევარი სოფლად ცხოვრობს, თუმცა ამ სექტორში წარმოებული პროდუქტის წილი, ქვეყნის მშპ-ში მხოლოდ 8%-ს შეადგენს და შიდა მოთხოვნა მხოლოდ მეხუთედით არის დაკმაყოფილებული. აღსანიშნავია ისიც, რომ საქართველოს აგროსექტორის წილი არა მარტო მშპ-სთან მიმართებაში მცირდება (როდესაც რეალური მშპ მზარდია), არამედ მისი მოცულობა წლიდან-წლამდე კლებულობს, მაგ: 1997 წელს თუ აგრო სექტორი 1,5 მლრდ ლარს შეადგენდა, ბოლო ხუთ წელიწადში ეს ციფრი თითქმის განახევრებულია. საქართველოს სასურსათო სექტორი დღეისათვის ვერ უზრუნველყოფს იმ რაოდენობის პროდუქტების წარმოებას, რაც დააკმაყოფილებდა მოსახლეობის როგორც კვების ფიზიოლოგიური ნორმებით გათვალისწინებულ, ასევე გადახდისუნარიან მოთხოვნასაც. 2010 წელს 2003 წელთან შედარებით შემცირებულია უმეტესი პროდუქტების მოხმარების დონე, დაბალია თვითუზრუნველყოფის მაჩვენებლები სტრატეგიული მნიშვნელობის პროდუქტებზე. ქვეყანაში სურსათის დეფიციტი არ აღინიშნება, რადგან ბალანსის შევსება იმპორტული პროდუქტებით ხდება. პროდუქტების პირველად

¹ ჯავახიშვილი ი., მასალები საქართველოს ეკონომიკური ისტორიისათვის, ნაწ. II, თბილისი, 1935., გვ., 708.

წარმოებაში, ასევე გადამუშავებაში ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის 15% იწარმოება, ხოლო სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულია მოსახლეობის თითქმის ნახევარი¹. ცხადია, დისბალანსი წარმოებასა და მოხმარებას შორის დიდია. ამის გამო Mმოსახლეობის კვების პროდუქტებზე მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად იმპორტზე სავალუტო რესურსების დიდი ნაწილი იხარჯება. 2010 წლის მონაცემებით სურსათისა და სოფლის მეურნეობის იმპორტმა 995 მლნ დოლარი შეადგინა, მაშინ, როდესაც ექსპორტი მხოლოდ 260 მლნ დოლარი იყო. როგორც მონაცემებიდან ჩანს, იმპორტის მოცულობამ ექსპორტს 4-ჯერ გადააჭარბა² მართალია, სოფლის მეურნეობის სექტორი ნაკლებად განვითარებულია, მაგრამ ის კვლავ წარმოადგენს საქართველოს ეკონომიკის ერთ-ერთ ყველაზე პერსპექტიულ სექტორს. ეროვნულ ეკონომიკაში წვლილის შეტანის, საგარეო ვაჭრობიდან მიღებული წმინდა შემოსავლის, დასაქმებისა და სიღარიბის შემცირების თვალსაზრისით მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო პერიოდში სოფლის მეურნეობის სექტორის წარმოება კლების ტენდენციით ხასიათდებოდა, ბოლო ცხრა წლის განმავლობაში მისმა საშუალო წილმა ეროვნულ ეკონომიკაში 20 პროცენტი შეადგინა (დიაგრამა 1).

სოფლის მეურნეობის წილი მშპ-ში, % დიაგრამა 1.

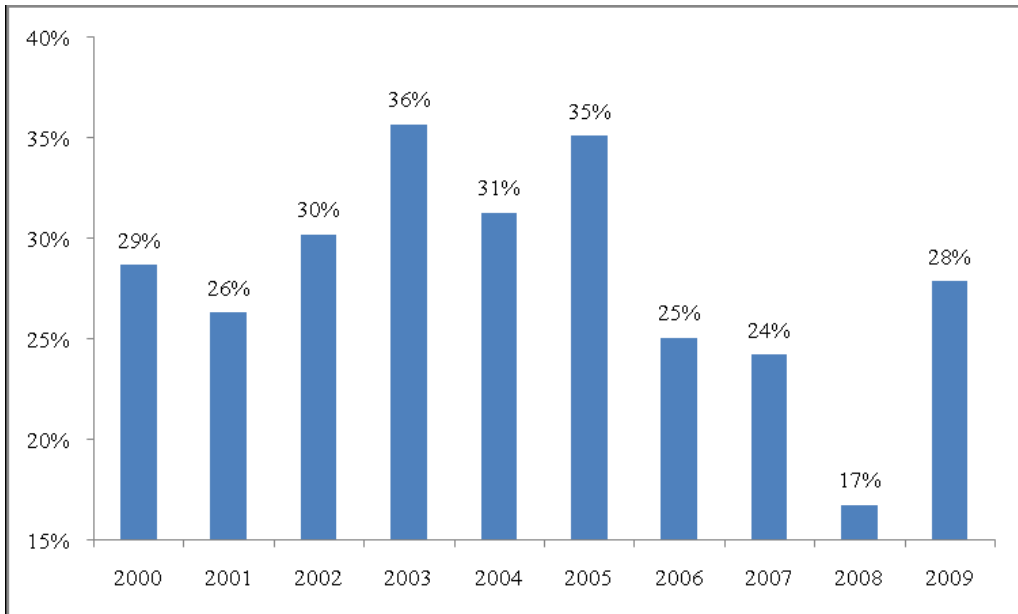
2000–2009 წლებში სოფლის მეურნეობის პროდუქციისა და სურსათის ექსპორტიდან შემოსავალი 84 მლნ. აშშ დოლარიდან 316.5 მლნ აშშ დოლარამდე გაიზარდა და საშუალოდ ექსპორტიდან მიღებული მთლიანი შემოსავლების დაახლოებით 28 პროცენტი მოდიოდა მასზე (იხ. დიაგრამა 2). ბოლო წლებში გამოიკვეთა მნიშვნელოვანი დამახასიათებელი ტენდენცია: საქართველოს საგარეო ვაჭრობაში იმპორტის დომინანტი პოზიცია და ექსპორტის შევიწროება ყოველწლიურად მკვეთრად გამოხატულ ხასიათს ატარებს. ასეთ გარემოში სახელმწიფო ეკონომიკური პოლიტიკის პრიორიტეტი უნდა იყოს მოხმარებაზე უარყოფითი შოკის თავიდან აცილება. აუცილებელია საშუალო და გრძელვადიან პერიოდებში ქვეყნის ეკონომიკის რეორიენტაცია მოხმარებიდან და იმპორტიდან დაზოგვასა და ექსპორტზე. ასეთი პოლიტიკის

¹ საქართველოს ეკონომიკური საფრთხეებისა და მთავრობის კრიზისიდან დაცვის სტრატეგიის ანალიზი და რეკომენდაციები, ანგარიშები, ანალიზი, რეკომენდაციები, №16, თებერვალი, 2009, გვ. 22

² www.geostat.ge

გატარებაში განსაკუთრებული როლი ტრადიციულმა და ქვეყნის ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალის მქონე დარგებმა უნდა შეასრულონ. კონკურენტუნარიანი პროდუქტების წარმოებით ქვეყანას შეუძლია დიდი მოცულობის სავალუტო რესურსების დაზოგვა და საერთაშორისო ბაზრებზე ადგილის დამკვიდრება. მიუხედავად იმისა, რომ ექსპორტი დსთ-სა და ევროკავშირის ბაზრებზე ზრდის ტენდენციით ხასიათდებოდა, საერთო დინამიკა დსთ-ს ბაზარზე კლებას განიცდიდა, ხოლო ევროკავშირის ბაზარზე ზრდის ტენდენციით გამოირჩეოდა.

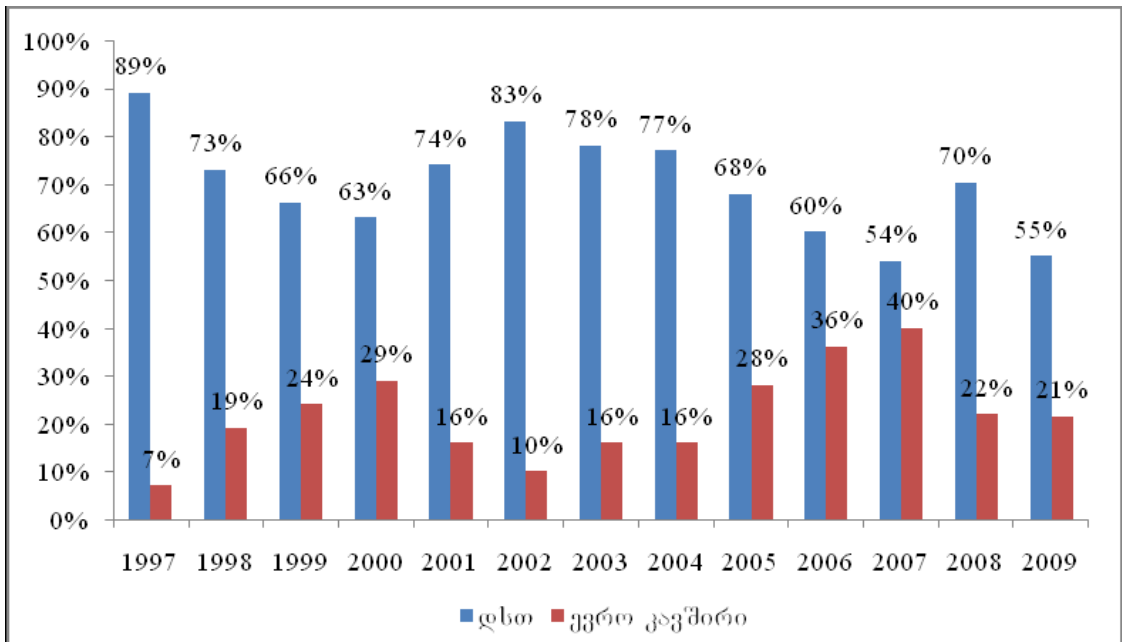
სოფლის მეურნეობის პროდუქტებისა და სურსათის წილი მთლიანი ექსპორტიდან მიღებულ შემოსავლებში, %

(დიაგრამა 3). დსთ-ს წევრ ქვეყნებს შორის ყველაზე დიდ საექსპორტო ბაზრებს წარმოადგენდა უკრაინა და ყაზახეთი, რომლებმაც ნაწილობრივ ჩაანაცვლეს პროდუქციის ექსპორტი რუსეთში. რუსეთის მიერ ექსპორტის აკრძალვამდე, საქართველოს სოფლის მეურნეობის ექსპორტის დაახლოებით 50% რუსეთის ბაზარს მიეწოდებოდა ძირითადად ღვინო და სხვა ალკოჰოლური სასმელები. ევროკავშირის სავაჭრო პარტნიორ ჯგუფში ექსპორტის ყველაზე დიდი ბაზარი გერმანია იყო. ძირითადი ექსპორტირებული პროდუქცია იყო თხილი, მინერალური წყალი, ღვინო და ალკოჰოლური და არალკოჰოლური სასმელები. ექსპორტის მსგავსად, სოფლის მეურნეობის პროდუქტებისა და სურსათის ძირითადი იმპორტიორები დსთ-სა და ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოები იყვნენ. ბოლო პერიოდში მთლიანი იმპორტის დაახლოებით 42% შემოდიოდა

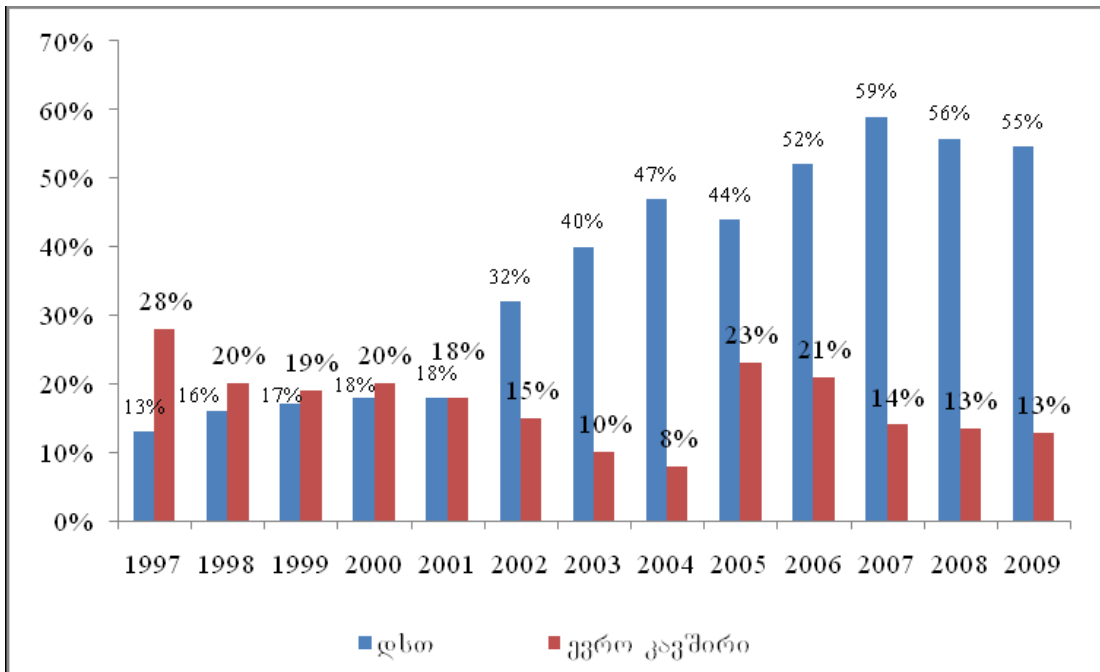
სოფლის მეურნეობის პროდუქციის და სურსათის მთლიანი საექსპორტო მიწოდებების წილი დსთ-სა და ევროკავშირის ბაზრებზე %

დსთ-დან, ხოლო დაახლოებით 16% ევროკავშირიდან. დსთ-დან მოწოდებულ იმპორტს მზარდი ტენდენცია ახასიათებდა, ხოლო ევროკავშირიდან კლებადი (იხ.დიაგრამა 4).

ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები იყვნენ თურქეთი, უკრაინა, ყაზახეთი, რუსეთი და ბრაზილია, ხოლო ძირითადი იმპორტირებული პროდუქტი და სურსათი, მარცვლეული, ფქვილი, სხვადასხვა სახის ხორცი, შაქარი, ტკბილეული და სიგარეტი. სოფლის მეურნეობის პროდუქტებისა და სურსათის ექსპორტისა და იმპორტის მასშტაბი ზრდადი ტენდენციით ხასიათდებოდა, მაგრამ იმპორტს უფრო მაღალი ზრდის დინამიკა ახასიათებდა. ძირითად საექსპორტო ბაზარს დსთ-სა და ევროკავშირის წევრი ქვეყნები წარმოადგენენ. იმეორედავად კრიზისიდან გამოსვლის პროცესის მერყეობისა, საქართველოს მრავალფეროვანი კლიმატური პირობები და ბუნებრივი რესურსები იძლევა სხვადასხვა სახის სასოფლო სამეურნეო კულტურის, საქმიანობისა და კონკურენტუნარიანი სექტორის განვითარების შესაძლებლობას.

სოფლის მეურნეობის პროდუქტებისა და სურსათის მთლიანი იმპორტის წილი დსთ-სა და ევროკავშირის ბაზრებიდან %

აგრარული სექტორის განვითარება უნდა განხორციელდეს იმპორტის ჩანაცვლების პოლიტიკის გატარების გზით. ხელშემწყობი პოლიტიკისა და შესაბამისი ინსტიტუციური და სამართლებრივი გარემოს პირობებში, ადგილობრივ მწარმოებლებს ექნებათ საკმარისი შესაძლებლობა, რომ წარმატებულად ჩანაცვლონ იმპორტი. იმპორტის ჩანაცვლების პოლიტიკა უნდა გატარდეს შემდეგი ღონისძიების გზით:

- ფერმერთა მარკეტინგული ჯგუფების ჩამოყალიბებისთვის ხელშემწყობი გარემოს შექმნა;
- სოფლად არასასოფლო-სამეურნეო შესაძლებლობების შექმნისთვის მხარდაჭერა;
- ხელისშემწყობი საინვესტიციო გარემოს შექმნა საკონსოლიდაციო ცენტრების ჩამოყალიბებისა და საერთაშორისო საცალო ვაჭრობის კომპანიების ადგილობრივი ბაზრით დაინტერესების მიზნით;
- სურსათის უვნებლობის, ვეტერინარიისა და მცენარეთა დაცვის მარეგულირებელი ინსტიტუტებისა და კანონმდებლობის ჰარმონიზაცია;
- სტატისტიკური მონაცემების შეგროვების გაუმჯობესება და ბაზრის საინფორმაციო სისტემის შექმნა.

Export-Import Role of Agrarian Products in International Trade

Summary

One of the most important issue in the state economy is production of export commodities and reinstatement of position like in the old traditional market and searching for new sale markets. Sector of food-products at present doesn't provide enough quantity of products which could have met the customers demands of envisaged as for physiological norms and solubility rate.

Compared with 2003 year in 2010 consumption rates of the most products have been diminished, the self-provision indexes are also extremely low for products with strategic heft. There is no deficit of products are observed in the country since the balance is filled by imported products.

Despite structural problems existed in Georgia, while last period production of agrarian products confirmed existence of real export potential. Through yielding of competitive products the state may save high capacity of currency recourses and be introduced in the international market. The foremost role should be fulfilled by traditional branches and those having potential of natural recourses. Development of agrarian sector should be implemented through policy of substitution of import.

In conditions of promotion policy and appropriate institutional and legal environment the local entrepreneurs will have appropriate opportunities for successful substitution of import.

Онофрей Игорь Викторович

Одесский национальный экономический университет,
соискатель

Моделирование транспортного (портового) кластера в Одесской области на базе государственного предприятия "Одесский морской торговый порт"

Для того, чтобы преуспевать на конкурентном глобальном рынке, любой компании необходимо представлять себе затраты в своей экономической цепочке в целом, и при этом сотрудничать с остальными участниками такой цепочки в интересах управления затратами и максимизации доходов. На практике, это означает переход предприятий от учета затрат только в своих организациях к оценке затрат всего экономического процесса в целом, в котором даже самая крупная компания является при этом всего лишь звеном. В условиях краткосрочных контрактов и связей, слабой коммуникации и недостаточной координации между поставщиками и потребителями в рамках одного экономического процесса, обеспечение управлением затратами всей цепочки невозможно. Такую возможность дает организация предприятий – участников обозначенной цепочки – в структуру, которая называется „кластер“.

В наиболее общем смысле, кластером называют группу однородных взаимосвязанных экономических объектов (корпораций, отраслей или предприятий). Сегодня в эпоху глобализации международного бизнеса наиболее употребляемым и точным по своей смысловой нагрузке определением понятия „кластер“ можно считать определение Майкла Портера: „Кластеры – это географически сконцентрированные группы взаимосвязанных компаний, специализированных поставщиков, поставщиков услуг, фирм в соответствующих отраслях“.

Среди участников кластеров можно выделить предприятия и организации, принимающие непосредственное участие в производстве и реализации готового продукта или услуг, предприятия, формирующие инфраструктуру производства и реализации готового продукта или услуг, научно-исследовательские и образовательные организации и учреждения, организации рыночной инфраструктуры (например, аудиторские, консалтинговые, кредитные, страховые и лизинговые услуги, логистика, торговля, операции с недвижимостью). Также к участникам можно отнести организации инновационной инфраструктуры (бизнес-инкубаторы, технопарки, промышленные парки, региональные центры инновационного развития), а также организации поддержки развития инфраструктуры малого и среднего предпринимательства (такие как венчурные фонды, центры передачи технологий, центры и агентства по развитию предпринимательства, регионального развития, привлечения инвестиций, отечественные финансовые учреждения, агентства по поддержке экспорта товаров, фонды поддержки предпринимательства, фонды содействия кредитованию, инвестиционные фонды, закрытые паевые инвестиционные фонды, привлекающие инвестиции для субъектов малого и среднего предпринимательства и другие).

Ядром новых кластеров могут быть крупные производственно-экономические системы. Центром потенциального Одесского морского кластера может стать государственное предприятие „Одесский морской торговый порт”, равно как и впоследствии другие крупные морские порты Одесской области на Украине. Следует выделить, что нормативный шаг на пути к практической реализации данной идеи уже нашел свое отражение в принятии при моем непосредственном участии 26 августа 2011 года Одесским областным советом „Положения об Одесском транспортом кластере“.

Создание полноценного функционирующего кластера в данном случае подразумевает не столько и не только инвестиции в техническую модернизацию производств и бизнеса, сколько изменение самого характера и организации взаимодействия между участниками цепочки, входящими в обозначенный кластер.

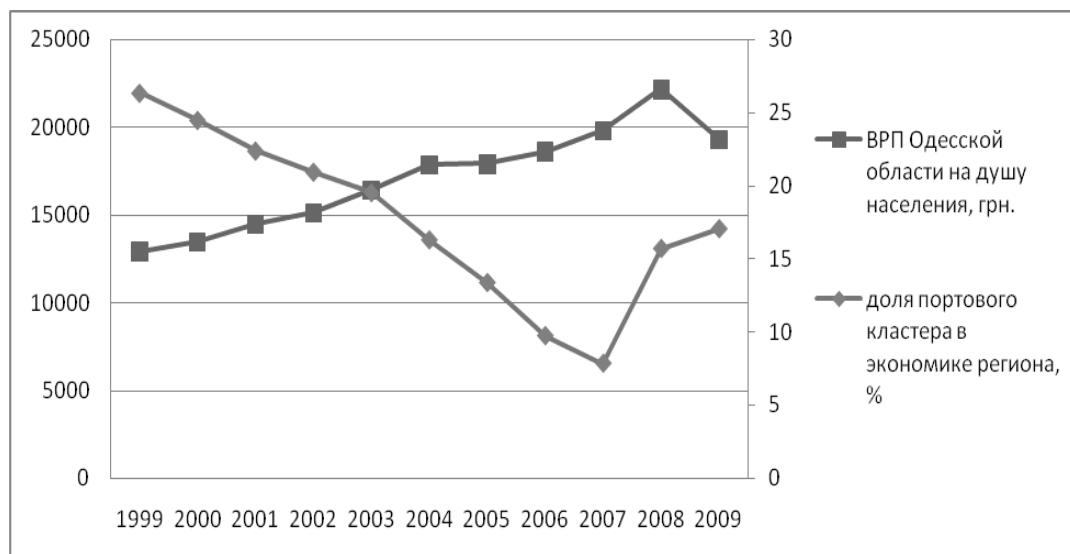
От создания кластера, когда процесс перейдет из нормативной сферы непосредственно к его практической реализации, выиграют не только его участники, но и экономика Одесской области в целом, а, следовательно, и экономика целого региона.

Для оценки ожидаемого эффекта от формирования Одесского морского (или иначе – транспортного) кластера мной была создана экономико-математическая модель, которая позволила определить, какая доля валового регионального продукта Одесской области генерируется транспортировкой грузов через государственное предприятие „Одесский морской торговый порт” [1].

Основная идея модели заключается в том, что экономическая система Одесской области является одновременно и подсистемой экономики Украины. На практике, этот вывод означает, что во многом колебания в рамках основной системы определяют и состояние ее подсистемы. В таком случае, государственное предприятие „Одесский морской торговый порт“ является элементом экономической системы Одесской области. Порт функционирует не обособленно от прочих ее элементов, а с одной стороны формирует затраты своих клиентов, с другой же является источником дохода для своих работников и обслуживающих его предприятий. Последние, в свою очередь, также расходуют получаемые средства, генерируя доход третьих компаний. Вся эта цепь оставляет свой „след“ в траектории развития экономической системы Одесской области.

Валовой региональный продукт (далее – ВРП) Одесской области в расчете на душу населения, характеризующий эффективность ее экономики, из-за наличия экономических связей с прочими регионами Украины, единой валютной, финансовой, правовой систем и так далее, имеет тесную связь с ВРП прочих регионов страны. Связь эта во многом определяется территориальными диспропорциями в региональном развитии на Украине, которые сохраняются на протяжении многих лет.

Проведенные тесты с использованием критериев Фишера и Стьюдента свидетельствуют о значимости построенной модели и ее параметров. В рамках разработанной модели вариация объема реализации услуг государственным предприятием „Одесский морской торговый порт“ объясняет 89 процентов вариации ВРП Одесской области на душу населения в национальной валюте. Ввиду того, что государственное предприятие „Одесский морской торговый порт“ функционирует в условиях монополистической конкуренции и обладает достаточно индивидуальной тарифной политикой, следует принять выдвинутую ранее в статье гипотезу о степени влияния государственного предприятия „Одесский морской торговый порт“ на экономику Одесской области (см. График 1).

График 1. Значимость ГП ОМТП в 1999-2009 гг. в экономике Одесской области

При этом анализ параметров модели позволяет сделать вывод о том, что увеличение объема реализованных портом услуг на 1 грн. приводит к росту ВРП Одесской области на 7 грн. 73 коп. [расчет произведен на основе данных из источников 2-4].

Для прогноза возможных результатов и выделения масштаба кластера был применен сценарный подход.

Если рассматривать сценарий возвращения к наибольшему грузообороту государственного предприятия „Одесский морской торговый порт“ в 2008 г., то по сдержанной (пессимистичной) оценке в результате проведенных расчетов увеличение грузооборота порта в кластере на 1 тыс. тонн ведет к увеличению валового регионального продукта Одесской области на 200 тыс. 980 грн.

Также при пессимистичной оценке, то есть итоговом минимальном уровне реализации кластерного проекта, в результате проведенных расчетов было установлено, что для повышения уровня валового регионального продукта Одесской области от текущего уровня на 1 % необходимо увеличить текущий грузооборот порта на 2 млн. 296 тыс. тонн.

Все эти задачи являются достижимыми. Их воплощению может способствовать Одесский (морской портовый) транспортный кластер.

Я предлагаю уникальную экономико-математическую модель оценки эффективности инвестирования средств в создание кластера в рамках экономики региона. Открывается возможность оценить не только прибыльность инвестиций в рамках отдельного предприятия, но и эффект от вложений в кластер в масштабе конкретного региона или группы населенных

пунктов, то есть учесть социально-экономический эффект от государственной инвестиционной политики в целом.

С использованием данной модели становится возможной адекватная оценка активов кластера как единой производственной системы с учетом внешних эффектов, которая, безусловно, выше, чем стоимость отдельных предприятий. Применение этой модели позволит определить наиболее эффективный вариант вложения государственных средств.

Предлагаются уникальные, основанные на анализе международного опыта в создании и развитии кластеров, модель и методика построения организационной структуры, обеспечивающей реальную связь между целями создания и функционирования кластера и его организационной структурой через функциональные связи между его участниками и внешними контрагентами. Подобная структура предполагает создание кластеропренера – особой некоммерческой организации, обеспечивающей эффективное представление реальных интересов участников кластера, в том числе и представителей частного капитала, перед государством. Наличие кластеропренера позволит комбинировать регулирование, осуществляемое по отраслевому принципу соответствующими Министерствами и ведомствами, с территориальным регулированием, что повысит его эффективность.

Предлагаемая модель уже прошла апробацию в ГП „Одесский морской торговый порт“, который является самым крупным и успешным морским портом Украины. ГП „ОМТП“ обеспечивает 19 % валового регионального продукта Одесской области. На базе порта была рассмотрена возможность создания Одесского морского транспортного кластера.

Построение такой экономической кластерной структуры, исходя из уже имеющейся нормативной базы, оговоренными методами и создание необходимых соответствующих механизмов внутри нее, позволит достичь следующих прогнозных результатов:

- рост валового регионального продукта Одесской области на душу населения на 5 % только лишь как эффект от включения в кластер порта – общий эффект, в случае создания кластера, был бы больше;
- рентабельность порта в кластере увеличится до 171 %, то есть почти в 2 раза;
- доход порта в кластере увеличится на 36 %;
- издержки порта уменьшатся на 14 %;
- ожидается рост инвестиций в основной капитал порта в 1,85 раз.

Предлагаемая методика и модели являются универсальными и могут быть применены к созданию кластеров в различных отраслях, в том числе судостроении, химической, металлургической, угольной промышленности и других.

Список использованных источников

1. Официальный сайт государственного предприятия „Одесский морской торговый порт“. – [Электронный источник], режим доступа: www.port.odessa.ua
2. Официальный сайт Государственного комитета статистики Украины. – [Электронный источник], режим доступа: www.ukrstat.gov.ua
3. Статистические данные Одесского морского торгового порта 1999–2009 гг.
4. Данные диспетчерского отчета Одесского морского торгового порта.

Onofrei I.

Odessa National University of Economics,
Doctoral Student

**Transport cluster modelling in Odessa district on base of production
„Odessa sea trade port”**

Summary

The cluster-concept is frequently used to analyse the competitive advantages of countries. Countries are specialised in a few clusters of economic activities. The competitiveness of a cluster depends on the behaviour of firms inside the cluster and the interaction between these firms and the whole sectors of the domestic economy.

Given article considers modelling the seaport or so-called “Odessa Transport Cluster” and observes its impact on the efficiency of foreign economic activity of the Odessa region, Ukraine. In the given article the model is connected with the State enterprise “Odessa Commercial Sea Port”. It should be noted that the issue of efficiency of foreign economic activity of individual industrial enterprises is nowadays covered quite extensively. But still up to now there was no research which could examine in details the mechanisms and mathematic models for improving the efficiency of foreign economic activity in the region.

In this research paper, the main task is to describe and disclose the impact of the Odessa port on the efficiency of foreign economic activity in the region using created model.

The received results can be used on seaports, at logistical and other branch enterprises, as well as for the creation of the maritime seaport clusters anywhere.

Based on the received data some conclusions are also made about the effectiveness of these mechanisms for the Ukrainian transitive economy in the globalisation era.

The model mentioned in this article is universal; therefore it can be used for calculations on increase of efficiency of foreign economic activity of regions.

Keywords: foreign economic activity, modelling of economic processes, the State Enterprise “Odessa Commercial Sea Port”, Odessa Transport (Maritime Seaport) Cluster.

Tamar Taralashvili

Tbilisi State University,
Doctoral student

Prospects of Deep and Comprehensive Free Trade Agreement between the European Union and Georgia

Trade is an engine for growth and development. Trade opening leads to poverty reduction, offers big variety of products, creates jobs, promote investment and leads for innovations, increased trade enhances income of citizens and improve their life. Trade connects people all around the world, makes ties between nations and contributes to political, economic and social stability.

The European Union is promoter of open and free trade and wants to ensure that access to markets is facilitated for all. That's why the EU negotiates comprehensive Free Trade Agreements, known as FTAs with many countries all around the world. FTAs have lots of opportunities. Countries which set FTA with the EU open new markets for goods and services, increases investment opportunities, makes exported and imported products cheaper by eliminating customs duties, traders operate with common rules on technical, sanitary and phyto-sanitary standards, set regulations on intellectual property rights.

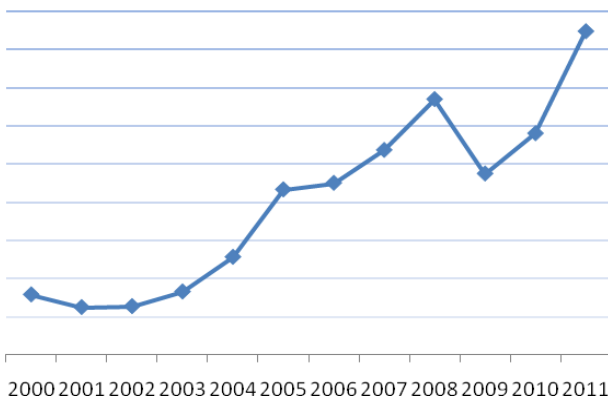
Relations between the EU and Georgia started in 1992 just after Georgia regained its sovereignty in the wake of the break-up of the Soviet Union. The main legal framework of EU-Georgia relations is Partnership and Cooperation Agreement (PCA) (in force since July 1999). In 2004 Georgia was included in European Neighbourhood Policy (ENP) and in 2006 was adopted ENP Action 5 years plan to fulfil provisions of PCA and support Georgia's further integration in social and economic structures of the EU. In 2009 the EU launched Eastern Partnership (EaP) to support socio-economic and political reforms in Georgia and further integration. In 2010 were launched negotiations for an EU-

Georgia Association Agreement, signed Visa Facilitation and Readmission Agreements and the Common Aviation Agreement, initialized bilateral agreement on Mutual Protection of Geographical Indication of Agricultural Products (wine, spirit) and other Foodstuff. Georgian authorities are committed to timely conclude this agreement.

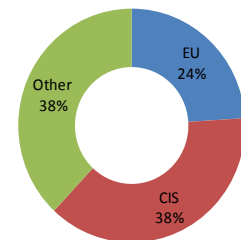
Access the EU market is not an easy task. Despite somewhat favorable trade conditions with Europe (a number of positive preconditions for achieving better results are already in place, namely, GSP+ etc.) trade between the EU and Georgia remains limited, with a clear need for diversification, especially when it comes to Georgia exports. Georgia has negative trade balance with the EU and there are several reasons including low quality of Georgian products, lack of knowledge about the ways how to reach the EU market, sanitary and phytosanitary problems, that's why it can't use all gains from existed preferences.

The EU is the second largest trade partner of Georgia after CIS countries. Georgia's trade with the EU countries rises from year to year. But in comparison with CIS countries Georgia's share of trade with the EU is still small; it takes 24% of total trade, when CIS countries take 38%.

Georgia's trade dynamic (2000-2011)

EU and CIS trade share with Georgia

Source: National Statistics Office of Georgia¹

Despite the fact that Georgia's 70% of trade is with non-EU countries, the EU is an important market for Georgia's exports and its importance has been growing over time. To ensure Georgia's continuous economic growth and development, diversification of its export markets is essential. This implies expansion of its export volume to strategically important European markets.

Within EU's main imports partner Georgia takes 82's place and within export partners 78's place. While for Georgia EU27 is the first exports and imports partner. The EU mostly imports from Georgia mineral fuels and mining products – 73.2%, while agricultural products take only 17.9% of total import.² What points that Georgia's export is not enough diversified and has problems in accessing the EU market.

Georgia under the EU's Generalised System of Preferences (GSP) that removed customs duties for some Georgian exports to the EU market, benefits from the EU special arrangement for sustainable development and good governance (GSP+), offering a particularly advantageous access to the EU market without or reduced custom duties and almost tariff free. However, it is important to note that GSP+ does not remove the necessity for Georgian products to comply with technical and phyto-sanitary

¹ <http://geostat.ge/index.php?action=page&p-id=137&lang=eng>

² <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc-113383.pdf>

criteria established by the EU. This is the main reasons why Georgia can't use GSP+ preferences.

Georgia has achieved sufficient progress with the necessary reforms and has fulfilled a set of conditions to be able to proceed further in gradual economic integration with the EU internal market"- said Commissioner for Enlargement and European Neighborhood Policy Stefan Fule.

The EU has interest in seeing stability, better governance and economic development at its Eastern borders. At the same time Georgia wants to intensify their relations with the EU.

Standard free trade agreements foresee mutual opening of markets for goods and services, and because between EU-Georgia trade tariffs are almost eliminated, agreement under consideration within European Neighborhood Policy (ENP) Action Plan is called Deep and Comprehensive Free Trade Agreement (DCFTA). It covers a wide specter of trade-related issues which are partially opening the EU internal market to Georgia, having big impact on all sectors of production. Deep and comprehensive free trade agreement will help Georgia to become more competitive and enjoy the benefits of the EU Single Market.

Aim of agreement is to enhance political stability and deepen economic integration of Georgia with the EU. The free trade areas are expected to diversify export and open the EU market of 500 million consumers, what is essential to improve foreign direct investment inflows, bring jobs and long term growth and development to Georgia.

The EU Commission has outlined the nature and the advantages of a deep and comprehensive Free Trade Agreement in its Communications on "strengthening the ENP" of 4 December 2006 - COM(2006)726, where action points for trade, investment and economic integration were:

- pursuit of a "deep and comprehensive FTA" approach for all ENP partners, including "behind the border" elements and liberalization of trade flows among partner countries, with a certain level of asymmetry if appropriate;
- enhanced support for reforms and efforts to improve trade and economic regulatory environment and the investment climate;
- strengthened economic integration and cooperation in key sectors.¹

And on "a strong ENP" of 5 December 2007 - COM(2007)774 - and, in particular, in its non-paper on the "ENP — a path towards further economic integration", is stated:

Tailor-made deep and comprehensive free trade agreements (DCFTAs), including measures to reduce non-tariff barriers through regulatory convergence, are the keys to increased economic integration with ENP partners. A DCFTA should cover substantially all trade in goods and services between the EC and the ENP partner as well as strong legally-binding provisions on the implementation of trade and economic regulatory issues.²

To reach DCFTA with the EU Georgia should process institutional and economic reforms, adopt new legislation and regulation rules of quality for Georgian products to make them closer to the EU standards, what will help to access the EU single market. Georgia need long term development model. Country has problems with high unemployment, poverty, inflation, budget deficit and high foreign debt and export needs diversification. But during last years Georgia has made a certain progress in regulatory harmonization with the EU. In many areas, Georgian legislation is already rather close to that of the EU, but adopting law is not enough; implementation of statutory laws and obligations remains a problem in many areas like competition policy, intellectual property rights, product standards, and food safety. Necessary harmonization is hard process, but from Georgia is not required to adopt *acquis communautaire*³ (EU legislation) with thousand pages, what is important to become EU member.

Georgia is striving to adopt EU high standards, with regulated market and free trade. Support

---

¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0726:FIN:EN:PDF>

² <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07-774-en.pdf>

³ <http://www.eurofound.europa.eu/areas/industrialrelations/dictionary/definitions/acquiscommunautaire.htm>

SMEs development by minimizing taxes, protecting private property, adopting liberal labor legislation, build appropriate social, political and economic environment, what need time and effort.

Benefits accrued from DCFTA, will be great. Tariffs will be abolished for almost all products, non-tariff barriers will be reduced, and on top of this both sides will address regulatory barriers. This will create real prospective to raise movement of goods, capital and services. Predictable legal and institutional environment will increase attractiveness of Georgia as country for investment, change whole domestic policy and business environment. Compliance with the EU trade related standards will help not only trade with the EU but with other important partners of Georgia. Would significantly improve competitiveness of Georgia's products, build better investment climate and make attractive to foreign direct investments (FDIs). All this would create a positive impact on Georgia's socio-economic development and contribute to the modernization of country economy.

DCFTA will lead not only for market development, increasing by trade flows between the EU and Georgia, but will also raise consumer protection, product quality, protection of intellectual property rights and furthermore will process gradual approximation of legislation and standards. Becoming more standardized country will raise Georgia's export abilities and cause economy growth and development.

So, Deep and Comprehensive Free Trade Agreement between the EU and Georgia is feasible, because Georgia already benefits from the EU GSP+ and on the other hand has made a certain progress in regulatory harmonization with the EU. Of course, there is still a lot to be done to complete DCFTA, but it is also obvious that this is long process of negotiation and reforms.

References:

1. <http://eeas.europa.eu/eastern/docs/com08-823-en.pdf>
2. <http://eeas.europa.eu/delegations/georgia/eu-georgia/political-relations/index-en.htm>
3. <http://www.eurofound.europa.eu/areas/industrialrelations/dictionary/definitions/acquiscommunautaire.htm>
4. <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07-774-en.pdf>
5. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0726:FIN:EN:PDF>
6. <http://geostat.ge/?action=page&p-id=136&lang=eng>
7. <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc-113383.pdf>
8. <http://www.eugbc.net/files/13-47-626862-FinalReport-EU-GeorgiaFTA-May2008-EC.pdf>

ლელა გულედანი

თსუ-ს ეკონომიკისა და ბიზნესის
ფაკულტეტის დოქტორანტი

გლობალური კრიზისი და ახალი სავაჭრო რეგულაციები

„პროტექციონიზმი დააზარალებს გლობალურ მატებას“ - აცხადებს ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის გენერალური დირექტორის მოადგილე ვალენტინა რუგვაბიზა, ჰონკონგის უნივერსიტეტში გამოსვლისას 2011 წლის 4 ნოემბერს. მან ასევე განაცხადა რომ პროტექციონისტული სავაჭრო ზომების მიღება დღევანდელ პირობებში იქნება ძალიან დიდი შეცდომა, რომელიც ცალსახად მოიტანს გლობალური ამატების დანაკარგებს. მან ასევე აღნიშნა, რომ ჰონკონგისა და ჩინეთის გავლენა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაზე ძალიან დიდია, რადგანაც ეს ქვეყნები ლიდერობენ მსოფლიო სავაჭრო პროცესებში [1].

მსოფლიოში დადგა გლობალური ეკონომიკური უმოქმედობისა და გაურკვევლობის პერიოდი. ფინანსური კრიზისიდან სწრაფად გამოსვლაზე საუბარი შეიძლება ითქვას რომ

ნადრევი. იზრდება უმუშევრობის მაჩვენებელი და გლობალური მატება შენელებულია.

2010 წელს სერთაშორისო ვაჭრობის ზრდამ გამოიწვია სიტუაციის გაჯანსაღება დანაზოგების გაჩენასა და განვითარებაში. 2010 წელს მსოფლიო ვაჭრობა გაიზარდა 14.5%-ით, ხოლო ექსპორტ-იმპორტის მაჩვენებელმა განვითარებულ ქვეყნებში გადააჭარბა კრიზისამდელი პერიოდის 2010 წლის მაისის მაჩვენებელს. ასეთი სწრაფი მატება გამოიწვია სამხრეთში ვაჭრობის ძლიერმა განვითარებამ 2010 წლის პირველ ნახევარში. თუმცა სურათი ნაწილობრივ მქრალი იყო.

სუვენერული ვალებისა და ვაჭრობის ნელმა ზრდამ ბოლო თვეებში და არამდგრადმა ფისკალურმა დეფიციტმა შეცვალა საერთაშორისო ნდობა. ამას მოჰყვა რეაგირება ხალხის მხრიდან. გასული რამდენიმე კვირის განმავლობაში ჩვენ ყველა გავხდით მომსწრე საპროტესტო გამოსვლებისა ქუჩაში. გაჩნდა იმედგაცრუებისა და უნდობლობის გრძნობა ეროვნული და საერთაშორისო სისტემების მიმართ, ზოგიერთი კომენტატორი ამ პროცესებს უწოდებს „გლობალურ ზამთარს“, რომელიც ძალიან მალე დადგა „არაბული გაზაფხულის“ შემდეგ. ნათელი ხდება, რომ ეს თავზარი მსოფლიოს ერთ-ერთ ნაწილში შეიძლება გადაიზარდოს გლობალურ მოძრაობაში. ჩვენ ვცხოვრობთ კომპლექსურ და თუ შეიძლება ასე ითქვას უწყსრიფო ეკონომიკურ სივრცეში. მსოფლიოს სრული რეალობა არის ერთი, სადაც მულტილატერალიზმი არის არასანდო და სარისკო. სწორედ ასეთი კრიზისის დროს გლობალური თანამშრომლობა ხდება სასწრაფო და გადაუდებელი.

ვაჭრობა რეგიონალური და გლობალური ზრდის ყველაზე მნიშვნელოვან მამოძრავებელ ძალად რჩება. ქვეყნების, განსაკუთრებით კი აზიური ქვეყნების გამოცდილებამ, გვაჩვენა რომ მსოფლიო ზრდაში ვაჭრობას მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს. 2008 წლის კრიზისების დროს აზიური დანაზოგები მსოფლიო ზრდის საფუძველია. ხოლო გამოჯანსაღების პოლიტიკის ინსტრუმენტად აზია იყენებს ღია ბაზრებსა და ვაჭრობას. საპირისპირო ქმედებებს - ბაზრების დახურვას, ბარიერების აღმართვასა და პროტექციონიზმის დანერგვას - შეეძლო მოეტანა დრამატულად განსხვავებული დარტყმა და გავლენა მსოფლიო ეკონომიკურ პროცესებზე. მსოფლიო უნდა გამოვიდეს ფინანსური კრიზისიდან, უნდა გაიზარდოს სათანადოდ დანაზოგები, რათა მიღწეულ იქნას ფისკალური კონსოლიდაცია, რომელიც საჭიროა უმუშევრობის დონის დასაწევად. პროტექციონიზმი კი როგორც ასეთი არ არის გამოსავალი ამ გლობალური ზრდის პრობლემებისა.

ჩინეთის, სიჩუანის პროვინციის დედაქალაქში ყოფნისას ოქტომბერში, მსოფლიო ვაჭრობის ორგანიზაციის დირექტორმა პასკალ ლამიმ [2] ყურადღება გაამახვილა მსოფლიო ვაჭრობის მნიშვნელობაზე. მან განაცხადა რომ საჭიროა პროტექციონისტული ტენდენციების თავიდან აცილება. მისი სიტყვებით რომ ვთქვათ მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის მთავარი ამოცანაა ფხიზლად ყოფნა. ღრმად რომ შევხედოთ საკითხს, იზოლაციურ ტენდენციებს აქვს შენელებული რეაქციები ტურბულენტურ პერიოდში, რომელსაც ჩვენ ველოდებით. საკვების კრიზისის პერიოდში, რომელიც მოსალოდნელია უახლოეს მომავალში, შეიძლება მოხდეს ის, რომ ქვეყნებმა უზრუნველყონ მხოლოდ თავიანთი მოსახლეობა საკვებით. ასევე სამუშაო ადგილების უზრუნველყოფა იქნება ლიმიტირებული სამუშაოს მაძიებელთათვის. ეს არ არის საუკეთესო რეაქცია, როგორც ეკონომიკური ასევე გლობალური პარტნიორული თვალთახედვიდან. მიუხედავად ამისა, არსებული საერთაშორისო ვაჭრობის ინსტრუმენტები და გამჭვირვალე პროცესები მნიშვნელოვნად გვაზღვევს პროტექციონიზმისაგან. ასევე ნათელია რომ დღეს მსოფლიოს სჭირდება უფრო ძლიერი გლობალური სავაჭრო სისტემა, რათა პირისპირ შეხედოს თანამედროვე გამოწვევებს. დადგა აუცილებლობა იმისა, რომ დოჰას განვითარების პროგრამის ძველი წესები განახლდეს. პროტექციონიზმის სურათი არის შემაწუხებელი კრიზისის პერიოდში, ამისთვის 2008 წლის ბოლოს მსო-მ შექმნა სავაჭრო ზომების მონიტორინგის სისტემა. დაამტკიცა ახალი სატარიფო ბარიერები და ახალი სავაჭრო ზომები, განსაკუთრებით ანტიდემპინგური ხასიათის. წევრმა ორგანიზაციებებმა 2009-2011 წლებში წარმატებით აარიდეს თავი პროტექციონისტულ მიმდინარეობებს. ბოლო 6 თვის განმავლობაში ეს ტენდენციები შეინიშნება დიდი ოცეულის შეხვედრებში, რაც აისახა კიდევ

2011 წლის ოქტომბრის ანგარიშში დიდი ოცულის სავაჭრო ზომების შესახებ. იზრდება აღქმა იმისა, რომ სავაჭრო პროტექციონიზმი ზოგიერთ ქვეყანაში წინა პლანზე იწევა, როგორც პოლიტიკური რეაქცია მიმდინარე ადგილობრივი ეკონომიკური სიძნელეების მიმართ. ეს სიძნელეები ხშირად მოიცავს სავალუტო კურსისა და მაკროეკონომიკური წონასწორობის მერყეობას. პროტექციონიზმი აზარალებს გლობალურ ზრდას და აწესებს არაკონკურენციულ მრეწველობას.

ნათელ სურათს და გამჭვირვალობას ქმნის სასაზღვრო პრაქტიკა. ტრადიციული სასაზღვრო შეზღუდვები რა თქმა უნდა გაკონტროლდეს. მსოფლიოში 40% პროდუქციის ნაწილები იწარმოება სხვადასხვა ქვეყნებში და რა თქმა უნდა შეზღუდვები ერთ ქვეყანაში აისახება ფასის ეფექტურობაზე შიდა მოთხოვნის შესაბამისად.

აუცილებელია კოორდინირებული ქმედება სტრუქტურული პრობლემების მიმართულებით, რომელიც შეეხება უმუშევრობას, სტატიკურ მატებას და არასტაბილურ ფინანსურ ბაზარს. პროტექციონიზმი კი არის მოკლევადიანი საშუალება გრძელვადიანი პრობლემების მოსაგვარებლად.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციამ მოუწოდა ქვეყნებს თავი შეიკავონ პროტექციონისტული რეფორმების პოლიტიკისაგან. მსო ამზადებს წესებს რომელიც დაეხმარება ქვეყნებს ღარიბ მეზობელ ქვეყანებთან დავების შეწყვეტაში და თანამშრომლობის გაძლიერებაში. ერთ-ერთი საუკეთესო გზა გამოიცეს ახალი წესების წიგნი, რომელიც 16 წელია, ურუგვაის რაუნდის შემდეგ არ განახლებულა. დოჰას განვითარების პროგრამა იმყოფება გამოუვალ მდგომარეობაში. ამის გამომწვევი მიზეზებიდან არის 2 ძირითადი: ბოლო 10 წელია მიმდინარეობს გეოპოლიტიკური ცვლილებები, რაც ახდენს მსო-ს მოლაპარაკებების პარალიზებას და ავიწროებს იმის შესაძლებლობას რომ მოაწესრიგოს უცებ გაჩენილი გლობალური სავაჭრო პრობლემები, რაც ნიშნავს იმას რომ ქვეყანას ვერ ახერხებს რეგიონალური მოლაპარაკებების გზით ამ პრიორიტეტების გამოყენებას. მსო-ს წევრი ქვეყნები ვერ ახერხებენ მოლაპარაკებებს რათა შექმნან ახალი ბაზრების ხელმისაწვდომობა, გააუმჯობესონ არსებული წესები და შემოიღონ ახალი რეგულაციები.

სხვა ასპექტი, რომელიც ხელს უშლის მსო-ს მუშაობას პროტექციონიზმი. თანმიმდევრული მოლაპარაკების რაუნდიც შესაბამისად მიმართულია ტარიფებისა და კვოტების შემცირებისკენ, რომელიც აბრკოლებს თავისუფალ და პატიოსან ვაჭრობას. დისკუსიები ფოკუსირებულია რეგულაციური გარემოსკენ. მსო-ს მიზანი, რომელიც რჩება იგივე, ვაჭრობა უნდა გახდეს მსოფლიოს მდგრადი განვითარების წინაპირობა, სიღარიბის დაძლევისა და განვითარებადი ქვეყნების უკეთესი ინტეგრირების საშუალება. კანონმდებლობა უნდა გადაისინჯოს პრაგმატიზმისა და კომპრომისების გათვალისწინებით. ის უნდა იყოს მოქნილი და მიმართული იყოს გლობალური კეთილდღეობის მხარდაჭერისკენ. მნიშვნელოვანია სავაჭრო ხელშეკრულებები, რომელიც იდება ყენევაში, გლობალური ვაჭრობის სისტემამ უნდა გაზარდოს კაპიტალის მოძრაობა. წერტილი უნდა დაესვას დამახინჯებული ტარიფებისა და სუბსიდიების შემოღებას. ყურადღება უნდა გამახვილდეს სავაჭრო რეგულაციების გარემოზე. საერთაშორისო სტანდარტები არის აუცილებელი ინსტრუმენტები იმისთვის, რომ არ მოხდეს ვაჭრობის პოტენციური დანაკარგი, რომლითაც საზოგადოება სარგებლობს. ასევე აქცენტი უნდა გაკეთდეს ბაზრის სეგმენტაციისა და რეგულაციებზე. საჭიროა ვაჭრობაზე მსჯელობის მომწიფება, რათა გლობალური ღირებულების ჯაჭვში უკეთესად გავითვალისწინოთ მისი როლი. სმიტის მერკანტილიზმისა და რიკარდოს შეფარდებითი უპირატესობის, კრუგმანის დანაზოგების გადანაცვლების ცხრილის მსგავსად, მიმართული გეოგრაფიული ფრაგმენტაციის ახალი განზომილებისაკენ საჭიროებს მოძრაობას „საქონლით ვაჭრობის“ თეორიიდან ახალი „ვაჭრობა დავალებების“ პარადიგმაში.

ასევე დღის წესრიგში დგას პრეფერენციული ვაჭრობის შეთანხმების ახალი მიდგომის შემუშავებაზე. მსო - ს გამოცდილებით პრეფერენციული სავაჭრო ხელშეკრულების ჩარჩოებში, მთლიანი ვაჭრობის მხოლოდ 16% სრულდება. მთავარი პრობლემა არის ის, რომ

რეგულაციური ვალდებულებები უმეტესწილად მიმდინარეობს მსო-ს წესების მიღმა და ამას იწვევს ბაზრის სეგმენტაციას. კონკურენციის პოლიტიკა, სავაჭრო ტექნიკური ბარიერები, მომსახურება, ინტელექტუალური საკუთრება, ინვესტიციების სიდიდე საჭიროებს სავაჭრო პრეფერენციული შეთანხმების წესების უფრო ღრმა საკანონმდებლო არქიტექტურას. 21-ე საუკუნის ბიზნესი, რომელიც ხასიათდება საზღვრების მზარდი გადაკვეთით უნდა მოექცეს სხვადასხვაგვარი წესების, რეგულაციების, სტანდარტებისა და ვალდებულებების კომპლექსურ ჯაჭვში, რომელიც აუცილებლად საჭიროებს პროგრამის ჰარმონიზებას და მრავალფეროვნებას.

მულტილატერული ვაჭრობისა და ასეთი სავაჭრო შეთანხმებების შემოღების დაჩქარება აუცილებელი ხდება, რომლის წესებიც რეგიონალურ დონეზე იქნება მიღებული და საჭიროებს ამბიციურ რეგულაციურ პროგრამას.

საერთაშორისო წარმოების ქსელის წარმოშობა წახალისებს უფრო ღრმა ინტეგრაციას ქვეყნებს შორის. პროგრესი კომუნიკაციასა და ინფორმაციულ ტექნოლოგიაში, ასევე ხელახლა დაფიქრება ქვეყნის წარმოშობის ეკონომიკური კონცეფციებზე მიგვიყვანს წარმოების პროცესის ფრაგმენტაციამდე, რომელიც არის ძირითადი პლატფორმა განვითარებადი ქვეყნების ინტეგრაციისა მულტილატერულ სავაჭრო შეთანხმებებში. დღეს ჩვენ ვართ მოწმეები გლობალური წარმოების ფენომენისა.

დღესდღეობით მრეწველობის პროცესი წარმოების დასრულებამდე დანაწევრებულია ნაწილებად და მიმოფანტულია სხვადასხვა ქვეყნებში, რომელიც საექსპორტოდ იწყობა ერთ რომელიმე ქვეყანაში. აქედან გამომდინარე პროდუქციის მთლიანი ღირებულება იმ ქვეყანაში საიდანაც არის ექსპორტირებული საბოლოო სამომხმარებლო დანიშნულების ადგილამდე მოგვცემს გაზვიადებულ იდეას ვაჭრობის მნიშვნელობის შესახებ ამ ქვეყნის შიგნით. ღირებულების ჯაჭვის ასეთ გეოგრაფიულ ფრაგმენტაციას მსო-მ უწოდა „დამზადებულია მსოფლიოში“. ამის მაგალითებია: აიპოდი, ჯინსები. მაგალითად, „Air Bus“ კონსორციუმი არის ერთობლივად რამდენიმე ქვეყნის მფლობელობაში - საფრანგეთი, გერმანია, ბრიტანეთი, ესპანეთი. „ფრთები“ არის დიდი ბრიტანეთიდან, ფიუზელაჟი და კუდი გერმანიიდან, კარები ესპანეთიდან და პილოტის კაბინა არის საფრანგეთის და იწყობა საფრანგეთში. ეს მოიცავს 1500- ზე მეტ მიმწოდებელს და 27 ქვეყანას.

დღეს საერთაშორისო ვაჭრობა არ არის განცალკევებული გლობალური წარმოების ქსელისაგან და ვაჭრობის ეს ახალი კონტექსტი „დამზადებულია მსოფლიოში“ საჭიროებს ახალი საზომების შემოღებას, რომლის მეთოდოლოგიის შემუშავებაც მუშაობს მსო.

ჩვენ ვნახეთ რომ საწარმოო ქსელების განვითარებამ და ევოლუციამ ხელი შეუწყო ეკონომიკურ ზრდას და დასაქმებას აზიაში. სამწუხაროდ ისტორიულად, ყველა ქვეყანას არა აქვს შესაძლებლობა ისარგებლონ იმ უპირატესობით, რომელსაც საერთაშორისო ვაჭრობა გვამლევს ქვეყნის განვითარებისათვის. გონკონგში, მსო-ს მე-6 მინისტერიალზე, 2005 წელს, მსო-ს ვაჭრობის მხარდაჭერის გლობალური ინიციატივა დაეხმაროს განვითარებად ქვეყნებს, რათა ამ ქვეყნებში შეიქმნას ვაჭრობასთან დაკავშირებული საჭირო ინფრასტრუქტურა და მსო-ში გაწევრიანების შედეგად ისარგებლონ პრივილეგიებითა და გაეფართოონ ვაჭრობა. ვაჭრობის მხარდაჭერის ცენტრალური ნაწილია კერძო სექტორი. კერძო სექტორი არის ვაჭრობასთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი სეგმენტი, რომელსაც შეუძლია რეალური და მდგრადი გავლენა მოახდინოს ქვეყნის განვითარებაზე.

პატარა მწარმოებლისთვის ბაზრის მასშტაბების გაზრდა, განვითარებადი ქვეყნების პარტნიორობა ამ მწარმოებლებთან და მოვაჭრეებთან დაეხმარება მათ უკეთესად განავითარონ საწარმოო ტექნოლოგიები, საბაზრო ცოდნა და გადაზიდვის ნოუჰაუ (ხერხები), რაც საბოლოოდ ღირებულების ჯაჭვის ამადლების მთავარი ფაქტორია.

გრძელვადიან ტენდენციაზე უწყვეტი ეკონომიკური მატება მოითხოვს ტექნოლოგიურ პროგრესს. ტექნოლოგიისა და ცოდნის გადაცემა-გადატანა აძლევს საშუალებას კომპანიებს აწარმოონ უფრო ეფექტური და გარემოსთან მჭიდროდ დაკავშირებული პროდუქცია და მომსახურება, მას მიყვავართ მრეწველობაში ინტელექტუალური და სოციალური კაპიტალის განვითარებისკენ. კერძო სექტორის ფირმების დაფუძნებამ და ტექნოლოგიურმა ინოვაციებმა

შეუძლია ქვეყანას მოუტანოს პროდუქტიულობისა და შემოსავლების ზრდა. პროდუქციაზე და მომსახურებაზე მოთხოვნის ზრდა გაზრდის მოგების მოტივაციას და ბიზნესისთვის ჩნდება ახალი შესაძლებლობები და ახალი მომხმარებლები.

საბოლოოდ ბიზნეს საზოგადოების როლმა შეიძლება ითამაშოს ტექნოლოგიური ნოუ-ჰაუს შეტანის როლი. ტექნოლოგიის ტრანსფერი ჩამაგრებულია იმპორტში, რომელსაც შეუძლია მშობლიური ქვეყნის ინოვაციისა და ტექნოლოგიების სტიმულირება. იგივე შეიძლება ითქვას ექსპორტზე. სწავლება კეთებით - ადამიანური რესურსების კაპიტალის უნარჩვევების განვითარებაზე ძალიან კარგად მოქმედებს.

უფრო გამჭვირვალე წესები და რეგულაციები, ეფექტური და შესაფერისი ინფრასტრუქტურა ქვეყნებს შიგნით და რეგიონებს გარეთ აძლევს საშუალებას საქონელსა და მომსახურებას იყოს ვაჭრობაში ჩაშვებული. ყველაფერი ეს არის აუცილებელი მხოლოდ მაშინ თუ კი ბიზნესი ვაჭრობს კონკურენცილ გარემოში და საქონელი და მომსახურება მიიღწევა მომხმარებლამდე საჭირო ფასში, საჭირო დროსა და საჭირო ხარისხით. სახელწიფო და ბიზნესი უნდა თანამშრომლობდნენ, რათა მოხდეს ბიზნესის კეთების ღირებულების დაწევა. პარტნიორობა მრეწველობას, ბიზნესს მომსახურებასა, საერთაშორისო ლოჯისტიკასა და სახელმწიფოს შორის შეუძლია გააუმჯობესოს კონკურენტუნარიანობა.

საერთაშორისო ვაჭრობის რეალური სურათის გათვალისწინებით უნდა მოხდეს შესაბამისი გადაწყვეტილებების მიღება, რომელშიც დიდ როლს ჩინეთი და ჰონგკონგი ითამაშებს. ჰონგკონგი ყოველთვის იყო საიმედო მხარდამჭერი მულტილატერული სავაჭრო სისტემისა. ჰონგკონგის გავლენა ამ სისტემაზე, არის შედეგი და ფაქტი იმისა, რომ ის ლიდერია. ამიტომ მისი წვლილი სახელმწიფო მოლაპარაკებებში, ვაჭრობის ფასილიტაციის დისკუსიებში დიდია.

გლობალური ღირებულების ჯაჭვში ინტეგრაცია არის მნიშვნელოვანი ასპექტი ჰონგკონგისა და ჩინეთის განვითარების. მსო - ს ინიციატივა „დამზადებულია მსოფლიოში“ დაგვეხმარება უკეთესი მონიტორინგი ვაწარმოოთ ჰონგკონგის წვლილზე ღირებულებასა და კონკურენტუნარიანობასთან დაკავშირებით. მსო იმედოვნებს რომ შეძლებს დახვეწოს ეს მეთოდოლოგია.

და ბოლოს მულტილატერალიზმი პირისპირ დგას გამოწვევების წინაშე. მსო-მ უნდა მოახდინოს იდენტიფიცირება საკვანძო საკითხების, რათა გადადგას შემდეგი ნაბიჯი.

Lela Guledani

TSU, Faculty of Economics
and Business. Doctoral Student

Global Crisis and New Trade Regulations

Summary

Today is a time of stark global economic uncertainty. Recovery from the financial crisis has been uneven and some may say that proclamations of a quick recovery were premature. Persistent unemployment remains and global growth has slowed. Rising sovereign debt problems and unsustainable fiscal deficits in many developed economies bruising international confidence.

And yet it is precisely in times of crisis that global cooperation becomes imperative.

Trade remains one of the most important engines of national, regional and global growth.

Protectionism, however, is not the answer to these global growth problems we are collectively experiencing. This is where the WTO has traditionally provided countries with a commitment device and an insurance policy for locking in policy reform and arresting protectionist tendencies

One of the best ways to support this role is to ensure an updating of the WTO rule book. Sixteen years

after the conclusion of the Uruguay Round these global rules badly need updating. WTO – s purpose is the same, development must remain at the centre and using trade as a platform to promote greater sustainable development, poverty reduction and better integration of developing countries in the multilateral trading system is an absolute. Today, manufacturing processes are broken down into separate parts and spread across different countries before the finished product is assembled for export into one of those countries

The global trading system needs to expand its remit. The unfinished business of tariff peaks and distorting subsidies, amongst other issues, needs to be completed, but we have to turn our attention to non-tariff barriers and the regulatory environment of trade. International standards are indispensable instruments of promoting safety and generating efficiencies but with the growing proliferation of standards there is a potential loss to trade, especially to the business community.

This geographical fragmentation of the value chain is behind what the WTO has termed 'Made in the World'. There are many examples of this notion of 'Made in the World' — from the iPods which are assembled in factories all around the world to the jeans whose components are manufactured all over the globe.

International trade today is inseparable from global production networks and in this new context of trade in tasks and Made in the World, the WTO is spearheading the development of a new measurement of trade flows based on value added. Having a more accurate measurement of the value of trade transactions and trade flows will be an important element of a more evidence-based national and international dialogue on the role of trade in growth and development.

გამოყენებული ლიტერატურა

ვმო-ს ყოველწლიური ანგარიშები;

www.wto.hr

www.wto.org

www.library.wt.org

ალექსანდრე შარაშენიძე

ივ. ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის დოქტორანტი

ქალაქების კონკურენტუნარიანობის მნიშვნელობა გლობალიზაციის პირობებში

ქალაქების მნიშვნელობა მსოფლიო ეკონომიკაში იზრდება. მსოფლიოს ურბანიზაცია უპრეცედენტო სიჩქარით მიმდინარეობს. 1950 წელს მსოფლიოს მოსახლეობის მხოლოდ 29% ცხოვრობდა ქალაქის ტიპის დასახლებებში. გაეროს პროგნოზით ეს მაჩვენებელი 2050 წლისათვის 69%-ს მიაღწევს. 2000 წელს მსოფლიოს 30 უდიდესი ქალაქიდან 16-ს 10 მილიონზე მეტი მაცხოვრებელი ყავდა, გაეროს პროგნოზით 2025 წლისათვის ქალაქს მსოფლიოს 30 უდიდესი ქალაქიდან მხოლოდ ერთს ეყოლება 10 მილიონზე ნაკლები მოსახლე.¹ გლობალიზაციის პირობებში ქალაქები სულ უფრო და უფრო ურთიერთდაკავშირებული ხდებიან, კაპიტალისა და მოსახლეობის მიმოცვლა მათ შორის მარტივად ხდება, რაც ამწვავებს

---

¹ World Urbanization Prospect: The 2009 Revision, File 11 a. The 30 largest Agglomeration Ranked by Population Size at each Point in time, United Nation Secretariat: Department of Economic and Social Affairs.

მათ შორის კონკურენციას კვალიფიციური სამუშაო ძალისა და კაპიტალისა მოსაპოვებლად.

ქალაქებს შორის, უფრო მართებულად სხვადასხვა ქალაქის ხელისუფალთ შორის კონკურენციის ისტორია იმდენად ძველია, რამდენადაც თავად ქალაქების არსებობის ისტორია. ერთმანეთს კონკურენციას უწევდნენ ჯერ კიდევ ძველი საბერძნეთის ქალაქები საგარეო ვაჭრობის სფეროში რეგიონში დომინანტი პარტნიორის სტატუსის მოსაპოვებლად. ქალაქები იბრძოდნენ გამხდარიყვნენ საქარავნო გზების, შემდგომ რკინიგზებისა და ნავთობსადენების საკვანძო პუნქტები, ქალაქის ფუნქციების გამრავლაფეროვნებასთან ერთად კონკურენციის მიმართულულებივც დაიქსაქსა, გაიზარდა კონკურენტუნარიანობის შეფასების კრიტერიუმების რიცხვიც. მაგრამ ცენტრალიზირებული ეროვნული სახელმწიფოების მიმართველობის ფორმამ, რომელიც მე-20 საუკუნის მანძილზე დომინირებდა მსოფლიოში და გარკვეულ ადგილებში კვლავაც შემორჩა, ქალაქებს ცენტრალური მთავრობებისგან მხოლოდ ადმინისტრაციული ფუნქციები დაუტოვა, ქალაქებს შორის კონკურენცია თითქმის მხოლოდ ცენტრალური მთავრობის ბიუჯეტიდან დოტაციებისთვის ბრძოლამდე დავიდა. გლობალიზაციის პროცესმა დააჩქარა დეცენტრალიზაცია, რამაც თანამედროვე ქალაქებს მისცა მეტი შესაძლებლობა გახდნენ რეგიონის გამოკვეთილი ლოგისტიკური ცენტრები, სადაც კონკურენცია პირველად მნიშვნელობას იძენს. შესაბამისად გაიზარდა ქალაქების კონკურენტუნარიანობის –ქალაქის ეკონომიკური სიძლიერისა და პოტენციალის შეფასების მნიშვნელობამ. ქალაქებს შორის კონკურენცია განსხვავდება ფორმებს შორის კონკურენციისგან. ქალაქების პირველადი მიზანი არ არის ბაზარზე გასატანი პროდუქციის წარმოება და აქტივებზე მოგების მაქსიმიზაცია. ნებისმიერი მოცემული ქალაქისთვის მეორე ქალაქი წარმოდგენს მისი ფორმების მიერ წარმოებული პროდუქციისათვის გასაღების ბაზარს, ამისათვის თანამშრომლობა ისევე საჭიროა, როგორც კონკურენცია.

ქალაქის ხელისუფლებას კანონით აქვს მინიჭებული განსაზღვრულ ტერიტორიის საზღვრებში ადმინისტრაციული ფუნქციები. რისკის მომტანი ქმედებები, როგორც წესი, მკაცრადაა შემოსაზღვრული. ახალი მოთამაშეების შემოსვლა იგივე პასუხიმგებლობის სივრცეში დაუშვებელია. ურბანული ლიდერობა განისაზღვრება პოლიტიკურ ჭრილში და არა მოგების მაქსიმიზაციის დონის მიხედვით. თუმცა, რომ მიუხედავად იმისა, რომ ადგილობრივი ხელისუფლების პირდაპირი ფუნქცია არ არის მოგების მაქსიმიზაცია, იგი გადამწყვეტ როლს თამაშობს ქალაქის შემოსავლების ზრდაში, ახდენს რა ფორმებისათვის სამოქმედო გარემოს გაუმჯობესებას, ინფრასტრუქტურისა კეთილმოწყობას, სატრანსპორტო ტერმინალებისა და სავაჭრო ადგილების მოწყობას, ინოვაციების ხელშეწყობას, ინვესტიციების მოზიდვას, ასევე საკუთარი მოქალაქეებისათვის კარგი საცხოვრებელი პირობების შეთავაზებას, კვალიფიციურებული სამუშაო ძალის გადინებისგან თავის არიდების მიზნით, უსაფთხოების უზრუნველყოფას და ა. შ.. აღნიშნული იწვევს მათი მოგების გაზრდას, რაც შესაბამისად აისახება საგადასახადო შემოსავლებსა და ქალაქის ბიუჯეტში.

ქალაქის ხელისუფლების უფლებამოსილება კანონმდებლობითაა შემოფარგლული და გარკვეულ ჩარჩოებს მიღმა მყიდვია, მაშინ როცა ტერიტორიის ეკონომიკურ აქტივობასა და ქალაქთან ეკონომიკურად დაკავშირებულ მოსახლეობას მოქნილობა ახასიათებს. რაც უფრო დინამიურია ეკონომიკური აქტივობა, მით უფრო ნაკლებია თანხვედრა ქალაქის ოფიციალურ-დაკანონებულ საზღვრებსა და ქალაქთან ასოცირებულ ეკონომიკურ არეალთან. გლობალიზაცია განაპირობებს ქალაქის ეკონომიკისათვის საზღვრების მოშლას, მის გაშლას ლოგისტიკურ ცენტრებში, გლობალური ქსელის ჩამოყალიბებას. დიდი მეტროპოლია – მრავალბირთვიანი ტერიტორიული ერთეული – შეიძლება მოიცავდეს კლასტერებს, რომლებიც არსებული გეოგრაფიული არეალის კლასტერებზე მეტად ურთიერთქმედებენ მსოფლიოს სხვა გეოგრაფიული არეალის კლასტერებზე. ეს მოვლენა განაპირობებს ქალაქების ეკონომიკის ხასიათის განსაზღვრაში უზუსტობებს. ამას თან ერთვის ისიც, რომ ქალაქის ეკონომიკური აქტივობების ნაწილის სტატისტიკურად არ ასახვის გამო არაფორმალური რჩება. ეს ნაწილობრივ გამოწვეულია იმით, რომ როგორც წესი ქალაქის ეკონომიკური მონაცემების შეგროვება იშვიათად ხდება ქალაქის დონეზე. ასე თუ ისე ქალაქის ხელისუფალნი მაინც

პასუხისმგებელი არიან მოცემულ ტერიტორიაზე არსებულ ეკონომიკური აქტივობებზე.

კონკურენტუნარიანობის წარმატებისა და წარუმატებლობის კრიტერიუმებს კონცეფცია განსაზღვრავს. ქალაქის ეკონომიკის განმსაზღვრელი უამრავი ფაქტორი არსებობს. ფოკუსირება უმრავლეს შემთხვევაში ადგილობრივი ხელისუფლების ტრადიციულ კრიტერიუმზე - მოსახლეობის კმაყოფილებაზე ხდება. შემდეგი საკითხია კონკურენტთა ჯგუფი. პრაქტიკაში ქალაქები უფრო ვიწრო სფეროში უწევენ კონკურენციას, ვიდრე ერთიანი ქალაქის მცნებაა. ქალაქები იბრძვიან იყვნენ ფინანსური, სატრანსპორტო (აეროპორტი, საზღვაო პორტი, რკინიგზა და ა.შ.) კულტურული, სპორტული, სამედიცინო, უმაღლესი განათლების ცენტრები და ა.შ.. კონკურენტთა ჯგუფი ყველა შემთხვევაში სხვადასხვაა. კონკურენტობადი სექტორის გამოვლენა საშუალებას გვაძლევს უფრო ზუსტად გამოვავლინოთ კონკურენტუნარიანობის განმსაზღვრელი ფაქტორები და კონკურენტთა ჯგუფი (რომლებთან შედარებითაც უნდა გაიზომოს ესა თუ ის მაჩვენებელი).

ყველა შემთხვევაში კონკურენცია მიმდინარეობს რესურსებისათვის, კვალიფიციერებული სამუშაო ძალისა და კაპიტალისათვის, რომელთაც ინოვაციებისკენ მიყვავავრთ. ვინაიდან რესურსების მობილურობის ხარისხი ძალზე გაზრდილია, ამიტომ მათი თავმოყრა ხდება იქ სადაც უკეთესი პირობებია. ამიტომ, ქალაქთა შორის კონკურენციას აქამდე არნახული მასშტაბები აქვს. ქალაქები გამოწვევათა ნაკრების წინაშე დგანან, ერთის მხრივ, მათზე ზემოქმედებს ფინანსური რესურსების/კაპიტალის მიმწოდებლები, რომელთაც სხვადასხვა ინტერესთა ჯგუფები წარმოადგენენ- თავად ქალაქის მოქალაქეები, დონორები და ინვესტორები, ხოლო მეორე მხრივ, მომხმარებლების მხარე - კვლავ მოსახლეობა და ხელისუფლება. მოსახლეობის რიცხვი და მიგრაციის დონე უშუალოდაა კავშირში საკუთრივ ქალაქის შემოსავლებსა და უფრო მაღალი სახელისუფლებო იერარქიული საფეხურიდან მისაღებ შემოსავლებზე. ამ ორ ძალას შორის მართებული ბალანსის მოღწევისას გასათვალისწინებელია კონკურენტთა სტრატეგიები.

ქალაქში არსებულ რესურსებზე ერთმანეთს კონკურენციას უწევენ სხვადასხვა ინტერეს-ჯგუფები,¹ ისინი თავის მხრივ ურთიერთქმედებენ ერთმანეთსა და ქალაქის კონკურენტუნარიანობაზე:

მოქალაქეები ქალაქის მამოძრავებელ ძალას წარმოადგენენ თითოეული მათგანი საკუთარ მომავალზე ზრუნავს, ქალაქმა უნდა შეუქმნას მათ შესაფერისი პირობები, წინააღმდეგ შემთხვევაში ისინი კონკურენტ ქალაქებში მოახდენენ ემიგრაციას;

არსებული ფორმების დახმარებით ქალაქს განპირობებული აქვს მოქალაქეებისთვის სამუშაო ადგილები და საგადასახადო შემოსავლები;

ახალი ფორმები განაპირობებენ ახალ კაპიტალს ინვესტიციებისათვის, შესაბამისად ახალ სამუშაო ადგილებსა და შემოსავალს;

ინვესტორები გარკვეულ წილად მოგებისა და ზარალის ბალანსს წარმოადგენენ;

დონორები - პოტენციური რესურსების წყაროა;

ხელისუფლება- ქალაქში წარმოდგენილი სხვადასხვა დონის ადგილობრივი, რეგიონული ეროვნული ხელისუფლებების განშტოებებია;

ერთობლიობაში ეს ინტერესთა ჯგუფები ქალაქის კონკურენტუნარიანობას განაპირობებენ, ინტერესთა ჯგუფების თავისებურების მიხედვით ხდება იმ ქალაქისთვის შესაფერისი ნიშის განსაზღვრა გლობალურ ეკონომიკაში, რასაც წინ უძღვის ქალაქის განვითარების სტრატეგიული მიმართულების განსაზღვრა და შესაბამისი ღონისძიებების გატარება.

ქალაქის კონკურენტუნარიანობის შეფასება წარმოდგენს მისი ეკონომიკის სიძლიერის მაჩვენებელს. ზოგადად წარმატებული ქალაქის მცნების განსაზღვრა რთულია, „ეკონომიკა კონკურენტუნარიანია თუ მისი მოსახლეობა სარგებლობს ცხოვრების მაღალი, მზარდი და

¹ Citizen Today, February 2011, Ernst&young

მდგრადი სტანდარტებით¹ ამ განსაზღვრებას თუ დავეყრდნობით, მაშინ ქალაქის ეკონომიკის სიმძლიერის ქვაკუთხედი მოსახლეობის კეთილდღეობა ყოფილა, ყველა ქალაქი თავისი შესაძლებლობების მიხედვით ახდენს არსებული რესურსებისა და კონკურენციის მიზნების შეჯამებას. კონკურენციას, იქნება ეს ინფრასტრუქტურული პროექტები, ინოვაციური ბიზნესის წახალისება, თუ ინვესტორებისა და მაღალკვალიფიციური კადრების მოზიდვა, გლობალური მასშტაბები აქვს. ქალაქების გლობალურ კონკურენციას, როგორც ზოგადად კონკურენციას პროგრესისკენ მივყვართ - მისი შედეგია ეკონომიკის გაძლიერება, შემოსავლების ზრდა და ცხოვრების სტანდარტის ამაღლება. თუმცა, მას თან სდევს უარყოფითი მოვლენები. ეკონომიკის გაძლიერების პარალელურად ცალკეული ინტერესთა ჯგუფების კიდევ უფრო გაღარიბება, რაც სოციალურ უთანასწორობის გამძაფრებას იწვევს. ეკონომიკურად ძლიერი სუბიექტების მიერ უფრო სუსტი სუბიექტების მათ ნების საწინააღმდეგოდ შთანთქვა. გლობალიზაციის შეუქცევად პორცესში როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი მოვლენების აცილება შეუძლებელია.

ქალაქების სწორად დაგეგმილი სტრატეგიის პირობებში შესაძლებელია უარყოფითი შედეგების მინიმიზაცია და დადებითის მაქსიმიზაცია. ეს კი სცდება მხოლოდ ქალაქის ადგილობრივი დონის ხელისუფლების კომპეტენციას და ეროვნულ მასშტაბებს იღებს.

A. Sharashenidze
Tbilisi state university,
Doctoral student

Summary

The Article presents Importance of competitive Cities for the Welfare of Citizens. The difference of features of Competitiveness is analyzed according examples of Cities and Firms.

The study assesses criteria of success and failure of competitiveness concerning related concept. The main Focus is dedicated on different stakeholders of competitiveness.

The City Competitiveness Concept is considered in frame of terms modern globalization. Specific Proposals for Improving of City Competitiveness are made.

სიმონ გელაშვილი
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
სრული პროფესორი,
ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი

სტატისტიკური პროგნოზირების როლი თანამედროვე საერთაშორისო ბიზნესში

თანამედროვე საერთაშორისო ბიზნესში ზოგადად პროგნოსტიკა და, კერძოდ კი, სტატისტიკური პროგნოზირება მნიშვნელოვან როლს ასრულებს. ამ შემთხვევაში ეს ძირითადად ორი სახით ვლინდება: თეორიულ-მეთოდოლოგიური და გამოყენებითი. ორივე მათგანის წარმატებით განხორციელებაზე დამოკიდებულია სასურველი შედეგების მიღება საერთაშორისო ბიზნესის კონკრეტულ შემთხვევებში.

სტატისტიკური პროგნოზირება ვიწრო გაგებით შეგვიძლია განვიხილოთ, როგორც კარგი ინსტრუმენტი, რომელიც ხელს უწყობს მენეჯერებს უკეთ იმსჯელონ მოვლენათა სამომავლო განვითარებაზე. მსოფლიოში ამჟამად არსებულ სწრაფად ცვალებად ბიზნეს

¹ Study on the factors of Regional Competitiveness

Euro Commission- <http://ec.europa.eu/regional-policy/sources/docgener/studies/pdf/3cr/competitiveness.pdf>

გარემოში ეს ნიშნავს წარმატებას ან მარცხს. სამომავლო გაყიდვების, ინვესტიციების ან სხვა მნიშვნელოვანი ეკონომიკური და ბიზნეს მაჩვენებლების დაგეგმვისას მხოლოდ პირად ინტუიციას დაყრდნობა არარაციონალურია. ასეთ შემთხვევებში სტატისტიკური და სხვა რაოდენობრივი მეთოდების გამოყენება გაცილებით ეფექტურია¹. განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ გამოვიყენებთ სპეციალურ პროგრამულ უზრუნველყოფას, რომელთა უმრავლესობა სწორედ სტატისტიკური და სხვა რაოდენობრივი მეთოდების ფართო ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფის მიზნით შეიქმნა. ერთ-ერთი ბოლო კვლევის მიხედვით², ამჟამად პროგნოზირების პროცესის 80 პროცენტი სტატისტიკური და სხვა რაოდენობრივი მეთოდების გამოყენებით ხორციელდება. მაგალითად, ასეთი პროგრამული პაკეტი ForecastX, რომელსაც ერთვის ტექსტობრივი მასალები რაოდენობრივი მეთოდების კონცეფციების მიმოხილვით და მათზე დაყრდნობით პროგრამის გამოყენების შესახებ. როგორც პროგრამა, ასევე მისი მოხმარების ინსტრუქციები მომხმარებელზე ორიენტირებული და მარტივად გამოყენებადია. ინსტრუქციების დაკვირვებით შესწავლით და პროგრამასთან გარკვეული გამოცდილების მიღების შემდეგ შესაძლებელია საკმაოდ ზუსტი საპროგნოზო მაჩვენებლების გაანგარიშება. მაგრამ ამ შემთხვევაშიც კი აუცილებელია ერთი შენიშვნის გაკეთება: მთლიანად რაოდენობრივ მეთოდებსა და კომპიუტერულ პაკეტზე დაყრდნობამ, მიღებული შედეგების შინაარსობრივი განალიზების გარეშე, შეიძლება შეცდომამდე მიგვიყვანოს. ბოლო წლების განმავლობაში საერთაშორისო ბიზნესის პროგნოზირებაში სტატისტიკური მეთოდების უპირატესი გამოყენება განპირობებულია შემდეგი გარემოებებით: სტატისტიკურ მონაცემთა ფართო ხელმისაწვდომობით და სათანადო პროგრამული პაკეტების გამოყენების გაადვილებით³. აქვე აუცილებელია აღინიშნოს, რომ მიუხედავად ამგვარი ტენდენციისა, თვისებრივ ანალიზს და შინაარსობრივ ინტერპრეტაციებს თავისი როლი არ დაუკარგავთ.

განვითარებულ ქვეყნებში ბოლო 15–20 წლის განმავლობაში პროგნოზირების მეთოდების მცოდნე კადრებზე მოთხოვნა განუწყვეტლივ იზრდება⁴. მაგალითად, კომპანია „ლევი სტრაუსმა“ პროგნოზირების დეპარტამენტი 1995 წელს გახსნა და უკვე ოთხი წლის შემდეგ ამ კომპანიაში 30 სრული დატვირთვის თანამშრომელი მუშაობდა მხოლოდ პროგნოზირების საკითხებზე. მაგრამ ხშირ შემთხვევაში კადრების უმრავლესობას არა აქვს პროგნოზირების მეთოდების შესახებ ფორმალური განათლება. კომპანიები მათ უხდებიან ათასობით დოლარს, რათა დაესწრონ სპეციალურ ტრენინგებს და შეიძინონ ცოდნა პროგნოზირების სტატისტიკური და სხვა მეთოდების შესახებ. ამ მიზნით პროგნოზირების საერთაშორისო ინსტიტუტი ატარებს „პროგნოზირების სამიტებს“, სადაც პროფესიონალები გამოთქვამენ თავიანთ იდეებს, მონაწილეობას იღებენ დისკუსიებსა და სამუშაო შეხვედრებში (იხ. www.forecasting-summit.com). 2005 წელს ლენ ტემმენის ხელმძღვანელობით პროგნოზირების საერთაშორისო ინსტიტუტმა დაიწყო ასევე პრაქტიკაზე ორიენტირებული ჟურნალის „გამოყენებითი პროგნოზირების საერთაშორისო ჟურნალი“-ის გამოცემა. ჟურნალის მიზნობრივ აუდიტორიას წარმოადგენენ ანალიტიკოსები, მენეჯერები და ამ მიმართულების სტუდენტები და დოქტორანტები. პროგნოზირების საერთაშორისო ინსტიტუტის მიერ ჩატარებული ყოველწლიური კვლევის მიხედვით, ამერიკულ კომპანიებში სრული შტატიტ მომუშავე პროგნოზირების სპეციალისტების რიცხვი წლიდან წლამდე იზრდება.

¹ J. Holton Wilson and Deborah Allison-Koerber, “Combining Subjective and Objective Forecasts Improves results”, *Journal of Business Forecasting* 11, no. 3 (Fall 1992), pp. 12–16.

² Chaman Jain, “Benchmarking Forecasting Models”, *Journal of Business Forecasting* 26, no. 4 (Winter 2007–08), p. 17.

³ Barry Keating et al., “Evolution in Forecasting: Experts Share Their Journey”. *Journal of Business Forecasting* 25, no. 1 (Spring 2006), p. 15.

⁴ Chaman L. Jain “Explosion in the Forecasting Function in Corporate America”, *Journal of Business Forecasting*, Summer 1999, p 2

მაგალითისათვის ავიღოთ ერთ-ერთი უმსხვილესი კომპანია ამერიკის შეერთებულ შტატებში **AT&T**, რომელიც მომხარებელს სთავაზობს ხმოვან საავიაციო კომუნიკაციებს, უკაბელო გზით მონაცემთა გადაცემას ინტეგრირებული, ქვეყნის მასშტაბით მოწყობილი ქსელის მეშვეობით და სხვ. კომპანიამ მიზნად დაისახა გაუმჯობესებინა გაყიდვების ავტომატური პროგნოზირების პროცესი, რომელიც მის სერვისზე მოთხოვნის პროგნოზირებას გულისხმობდა. ამ მიზნის მისაღწევად კომპანიამ ერთ-ერთ ძირითად ამოცანად დაისახა ტექნიკური საშუალებების უფრო ეფექტური გამოყენება. პროგნოზირების პროცესის გაუმჯობესებისათვის ძირითად მარკეტინგულ ფაქტორებთან კავშირში, კომპანიამ გადაწყვიტა გამოეყენებინა ჯონ გალტის პროგრამა **Forecast Wizard** (პროგნოზების ოსტატი). ამ პროგრამის მეშვეობით განხორციელდა სხვადასხვა სიტუაციების ვიზუალიზაცია და სამომავლო, ანუ პროგნოზული მაჩვენებლების გაანგარიშება, რამაც კომპანიის მოგება მნიშვნელოვნად გაზარდა.

მსოფლიოში კარგად ცნობილი ერთ-ერთი უდიდესი ტრანსნაციონალური კომპანია „კოკა-კოლა“ ფართოდ იყენებს ასევე სტატისტიკური პროგნოზირების მეთოდებს. ამ კომპანიის კორპორატიული მარკეტინგის კვლევის დეპარტამენტის მენეჯერმა კაროლ მონიმ 1989 წლის სექტემბერში ფილადელფიაში, პროგნოზირების საერთაშორისო ასოციაციის მეოთხე ყოველწლიურ კონფერენციაზე გამოსვლისას თავის მოხსენებაში „რატომ გვჭირდება პროგნოზირება?“ განაცხადა: „პროგნოზის გამოყენებისას ამა თუ იმ შემთხვევაში უპირველესად საკუთარ თავს უნდა ვკითხოთ, თუ რატომ უნდა დავაყენოთ პროგნოზირება პირველ ადგილზე. უპირველეს ყოვლისა, ისეთი ძალები როგორცაა კონკურენცია, ბაზრები, სოციალური პრობლემები, გარემოს დაცვის საკითხები, ზეგავლენას ახდენს ფირმების საქმიანობაზე. მეორე - ამ ყველაფერზე დაყრდნობით პროგნოზული შეფასებები მთავარი ფაქტორია ბიზნესის სტრატეგიის არჩევისას. მესამე, პროგნოზის არარსებობა ნიშნავს უცვლელი გარემოს მოლოდინს, ან მოლოდინს იმისას, რომ მოვლენათა განვითარების შემდგომ ყოველთვის გვექნება საკმარისი დრო მოქმედებისათვის. თანამედროვე ეტაპზე ყველა ფირმას ჭირდება მისი ბიზნესისათვის სპეციფიკური პროგნოზირების შიდა მექანიზმის განვითარება. ჩვენ მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეგვიძლია დავინახოთ მომავალი პერსპექტივები, თუ ახლანდელ დროში მის შესახებ თუნდაც ნაწილობრივი წარმოდგენები გვექნება. სამომავლო ცვლილებების ინდენტიფიცირება პროგნოზირების ძირითადი ასპექტია. ამასთან, ამ ცვლილებებისადმი სწორი მოლოდინი საჭირო რესურსების გამოძებნის საშუალებას იძლევა.“

გადაწყვეტილებები ბიზნესში ყოველთვის დამოკიდებულია გარკვეული სახის ფაქტორების (ცვლადების) სამომავლო მნიშვნელობების განსაზღვრაზე. საერთაშორისო ბიზნესის მონაწილე ფირმების თითქმის ყველა ფუნქციონალური დანაყოფი იყენებს გარკვეული სახის პროგნოზებს, მაგალითად:

1. ბუღალტრები საგადასახადო დაგეგმვისას ეყრდნობიან ხარჯებისა და შემოსავლების პროგნოზებს;
2. ადამიანური რესურსების მართვის დეპარტამენტი ეყრდნობა სამომავლო პროგნოზებს ამა თუ იმ კვალიფიკაციისა და რაოდენობის კადრების საჭიროების შესახებ, ასაყვანი თანამშრომლების შესახებ გადაწყვეტილებების მიღებისას;
3. ფინანსების ექსპერტები ეყრდნობიან პროგნოზებს აქციებისა და ნაღდი ფულის ნაკადების შესახებ, რათა შეინარჩუნონ კომპანიის ლიკვიდობა;
4. წარმოების მენეჯერები იყენებენ სხვადასხვა პროგნოზს პროდუქციის წარმოებისათვის საჭირო ნედლეულისა და მასალების შესახებ;
5. მარკეტინგის მენეჯერები სარეკლამო ბიუჯეტის განსაზღვრისას ეყრდნობიან პროგნოზებს პროდუქციის გაყიდვების შესახებ და ა. შ.

ქვემოთ მოტანილი მონაცემები ასახავს პროგნოზირების კვლევის შედეგების გამოყენების პროცენტულ განაწილებას ბიზნესის ფუნქციონალურ დანაყოფებში ¹:

¹ Chaman Jain, "Benchmarking Forecasting Processes," Journal of Business Forecasting, 26, no. 4 (Winter 2007-08), p.12.

მარკეტინგი/ლოჯისტიკა/გაყიდვები – 29 %, წარმოება – 27 %, პროგნოზირების დეპარტამენტი – 19 %, ფინანსები – 7 %, სტრატეგიული დაგეგმვა – 6 %, სხვა – 12 %.

პროგნოზირების სტატისტიკური და სხვა რაოდენობრივი მეთოდების მნიშვნელობა საერთაშორისო ბიზნესის პროგნოზირების პროცესში აღნიშნული იქნა არაერთი პრაქტიკოსის მიერ. მაგალითად, ჩარლზ ჩეისი ხელმძღვანელობდა პროგნოზირების სამმართველოს კომპანია „Jonson & Jonson“-ში, ამჟამად კი ბიზნესთან ურთიერთობის მენეჯერია **SAS** ინსტიტუტში. მისი შეფასებით, „პროგნოზირება მეცნიერებისა და ხელოვნების ნაკრებია. ბიზნესის მსგავსად 20/80-ზე წესი მასზეც ვრცელდება. პროგნოზირების 80 პროცენტი სტატისტიკური და სხვა რაოდენობრივი მეთოდების გამოყენებით, ხოლო დანარჩენი 20 პროცენტი კი შინაარსობრივი ანალიზის გზით მიმდინარეობს“.¹

მაშასადამე, პროგნოსტიკის მეთოდოლოგია თავისი 80 პროცენტით არის სტატისტიკური აპარატი, ხოლო 20 პროცენტი – სუბიექტური (ექსპერტული) შეფასებებია. სტატისტიკური მეთოდების გამოყენება უმეტესად ემყარება დროით მწკრივებს. ეკონომიკისა და ბიზნესის ცვლილებების ამსახველი დროითი მწკრივები მოიცავს ცალკეულ კომპონენტებს, რომელთა ცალ-ცალკე, ინდივიდუალურად განხილვა აუმჯობესებს მთლიანი ტრენდის უკეთ გამოვლენას და აქედან გამომდინარე, პროგნოზირების პროცესს. ეს კომპონენტებია: გრძელვადიანი ტრენდი, სეზონური მერყეობები, ციკლური ცვლილებები და არარეგულარული, შემთხვევითი ცვლილებები. აღნიშნული კომპონენტების არსებობის გამოვლენისათვის შესაძლებელია გამოყენებული იქნას დროითი მწკრივების დეკომპოზიციის მეთოდი, რომელიც ითვალისწინებს ერთიანი დროითი მწკრივის დეკომპოზიციას და შემდგომ მის კვლავ გაერთიანებას. ამ მეთოდის გამოყენებას შედარებით დიდი ხნის ისტორია აქვს, მაგრამ მიუხედავად ამისა, დღემდე საკმაოდ ხშირად გამოიყენება. მის ფართოდ გამოყენებას სამი მიზეზი განაპირობებს: პირველი, ბევრ შემთხვევაში ამ მოდელის გამოყენება საკმაოდ კარგ, რეალურ პროგნოზს იძლევა; მეორე, ეს მოდელი შედარებით მარტივია გამოყენებისათვის და ასევე მარტივია მისი გამოყენების შედეგად მიღებული შედეგების ინტერპრეტაცია; მესამე, დროითი მწკრივების დეკომპოზიციის შედეგად მიღებული შედეგები მოსახერხებელია მენეჯერებისათვის, რადგან უმრავლეს შემთხვევაში ისინი სწორედ ამ სახით წარმოდგენილ მონაცემებს იყენებენ.

პროგნოზირების სხვადასხვა მეთოდით მიღებული შედეგების აგრეგაციისა და კომბინირების საკითხებს არაერთი კვლევა მიემდგვნა. პროგნოზირების სხვადასხვა შედეგის გაერთიანების იდეა თავდაპირველად წამოყენებულ იქნა ბეიტსისა და გრანგერის მიერ ჯერ კიდევ 1969 წელს². მათი სტატიის გამოქვეყნების შემდეგ ამ სტრატეგიამ საკმაოდ ფართო მხარდაჭერა და გამოყენება ჰპოვა. საკითხის მნიშვნელობაზე ისიც მეტყველებს, რომ საკმაოდ პრესტიჟულ ჟურნალს, როგორცაა „პროგნოზირების საერთაშორისო ჟურნალი“, აქვს სპეციალური განყოფილება „პროგნოზების კომბინირება“. 1992 წლის დეკემბერში პროგნოზირების საერთაშორისო ჟურნალში გამოქვეყნდა სტატია, რომელშიც განხილულია პროგნოზირების შედეგების კომბინირების საკითხები. ასეთი მიდგომის ძირითადი მიზანია უფრო ზუსტი პროგნოზის მიღება. კვლევის მიხედვით, გამოკითხული ექსპერტების 83 პროცენტი თანხმდებოდა, რომ პროგნოზირების შედეგების კომბინირება გაცილებით უკეთეს შედეგს იძლეოდა, ვიდრე მხოლოდ ერთეულობითი, ცალკე აღებული ინდივიდუალური პროგნოზები³.

ამ მიდგომის სრულყოფა განხორციელდა ასევე ჩვენს მიერ 1998 წელს სადოქტორო

¹ Charles W. Chase, Jr., “Forecasting Consumer Products”, Journal of Business Forecasting 10, no.1 (Spring 1991), p.2

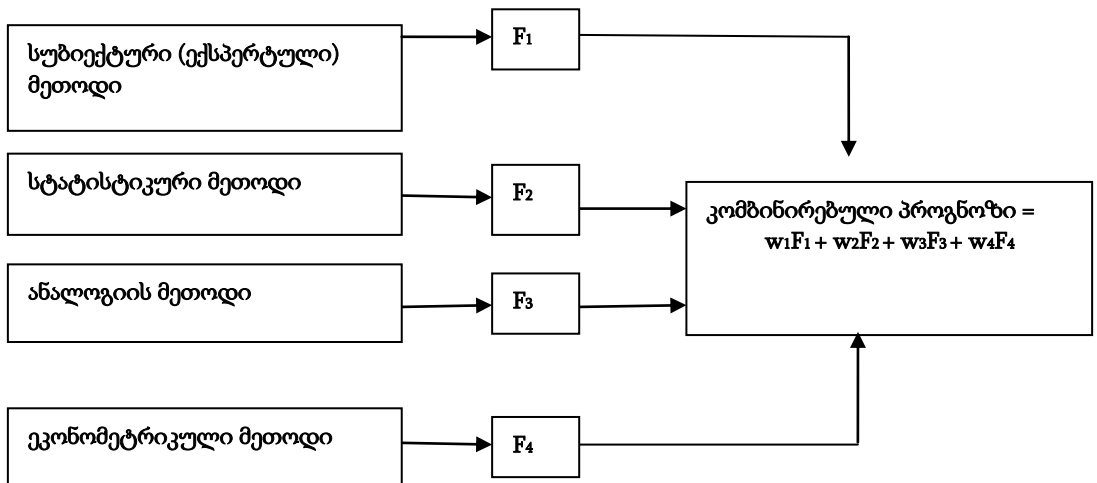
² J. M. Bates and C.W. Granger, “The Combination of Forecasts,” Operational Research Quarterly 20, no. 4 (1969), pp. 451-468.

³ Fred Collopy and J. Scott Armstrong, “Expert Opinions about Extrapolation and the mystery of the Overlooked Discontinuities,” International Journal of Forecasting 8, no. 4 (December 1992), pp. 575-582.

დისერტაციაში „საბაზრო პროცესების სტატისტიკური პროგნოზირების მეთოდოლოგია“ და შემდგომი წლების მეცნიერულ ნაშრომებში (იხ. თანდართული სია). ამ იდეის მხარდამჭერი ემპირიული მასალა და კვლევები წლიდან წლამდე იზრდება. ამის ნათელი დადასტურებაა თუნდაც 2004 წელს ფ. ლისა და გ. ტკაცხის მიერ გამოქვეყნებული სტატია, სადაც აღნიშნული იყო, რომ „პროგნოზირების სხვადასხვა მეთოდის გამოყენებით მიღებული შედეგების კომბინირება იძლევა გაცილებით ზუსტ შედეგებს, რაც დადასტურებულია არაერთი პრაქტიკული შემთხვევით“¹. ასევე, რობერტ ვინკლერის და რობერტ კლემენის მიერ ჩატარებული გამოკვლევების მიხედვით, იგივე შედეგები შეიმჩნევა პროგნოზირების სუბიექტური მეთოდებით მიღებული შედეგების კომბინირების დროსაც. ამ უკანასკნელის დროს დამატებითი ექსპერტული პროგნოზების აგრეგაცია მზარდ უკუგებას იძლევა². ხოლო დევიდ ჰენდრი და მაიკლ კლემენტი ამ ასპექტით ერთ დამატებით ფაქტორს გამოყოფენ – „ყველა შემთხვევაში პროგნოზირებაში კომბინირება გაცილებით უკეთეს შედეგებს იძლევა, ვიდრე პროგნოზირების ცალკე აღებული ერთი რომელიმე მეთოდი.“³ აქვე უნდა გარკვევით აღვნიშნოთ, რომ მეთოდების კომბინირება არ არის პროგნოზის გაუმჯობესების ასპროცენტული გარანტია, მაგრამ კომბინირებით მიღებული შედეგების საშუალო შეცდომა ინდივიდუალური პროგნოზის შეცდომაზე ნაკლები იქნება. არაადეკვატური საპროგნოზო მოდელის შერჩევის შემთხვევაშიც კი მიღებული შედეგების კომბინირება გაცილებით უკეთესი შედეგის მომცემია. აქვე დაისმის ასეთი ლოგიკური კითხვა: რა სახის მეთოდებისა და პროგნოზების კომბინაცია შეიძლება სასურველი შედეგის მისაღებად? ჩვენი პასუხი ასეთია: რეალურ შემთხვევებში პროგნოზირების მეთოდების კომბინირებისას გამოიყენება როგორც მარტივი, ისე გაცილებით უფრო რთული სტატისტიკური და სუბიექტური მეთოდები და ამასთანავე, როგორც ერთფაქტორიანი, ისე მრავალფაქტორიანი მოდელები.

ქვემოთ მოცემული ზოგადი სქემა ასახავს პროგნოზირების სხვადასხვა მეთოდის კომბინაციას და მიღებულ შედეგს:

სქემა 1. პროგნოზირების სხვადასხვა მეთოდის კომბინაცია

მნიშვნელოვანი შენიშვნა: ამ შემთხვევაში პროგნოზირების შედეგების გაუმჯობესება

¹ Funchun Li and G. Tkacz, “Combining Forecasts with Nonparametric Kernel Regressions,” Studies in Non Linear Dynamics and Econometrics 8, no. 4 (2004), Article 2; www.bepress.com/snede/vol8/iss4art2.

² Robert L. Winkler and Robert T. Clemen. “Mutiple Experts vs Multiple Methods: Combining Correlation Assessments,” Decision Analysis 1, no 3. (September 2004), pp. 167-176.

³ David F. Hendy and Michael P. Clements, “Pooling of Forecasts”, Econometrics Journal 5 (2002), pp. 1-26.

კომბინირების გზით ხდება ოპტიმალური წონების შერჩევით; განსხვავებული პროგნოზების წონების (w) ჯამი უნდა იყოს ერთის ტოლი.

ამგვარი დივერსიფიცირებული პროგნოზირების მეთოდების კომბინირება განსაკუთრებით მიზანშეწონილია თანამედროვე საერთაშორისო ბიზნესის პროგნოზირების პროცესში, როდესაც შედარებით ფართოდ გამოიყენება მრავალგვარი სტატისტიკური და სხვა სახის ინფორმაცია. იგი საშუალებას იძლევა მონაცემთა სხვადასხვა წყაროზე დაყრდნობით მიღებული იქნას მიუკერძოებელი და შედარებით ოპტიმალური პროგნოზი შესასწავლ მოვლენათა მომავალი განვითარების შესახებ.

საერთაშორისო ბიზნესის პროგნოზირების პროცესში წარმოქმნილი მეთოდოლოგიური, ინფორმაციული, ტექნოლოგიური და სხვა დაბრკოლებების კვლევისას გაირკვა, რომ კომპიუტერული პროგრამების მიერ გაკეთებული პროგნოზირების შედეგების ბრმად გამოყენება არ არის ყოველთვის სასურველი შედეგის მომცემი. ზემოთ ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ მიუხედავად სტატისტიკური და სხვა რაოდენობრივი მეთოდების ფართოდ გამოყენებისა, თვისებრივი (შინაარსობრივი) ანალიზი აუცილებელია პროგნოზირების პროცესში. ამასთან ერთად, ჩვენი და სხვა მრავალი მკვლევარის გამოცდილებით თუ ვიმსჯელებთ, შეიძლება ითქვას, რომ სტატისტიკური მეთოდების გამოყენებით მიღებული პროგნოზირების შედეგები სანდოობით ხშირად (მაგრამ არა ყოველთვის) ჯობნიან ხარისხობრივი მეთოდებით მიღებულ პროგნოზირების შედეგებს. მიუხედავად ამისა, თვით საუკეთესო კომპიუტერულ პროგრამასაც კი არ შეუძლია ზუსტად გაითვალისწინოს ისეთი გარემოებები, როგორცაა მაგალითად, წარმოების ზრდა, მარკეტინგული სიტუაციები, ინფლაცია და სპეციფიკური ეკონომიკური ცოდნა, რომელსაც ნებისმიერი პროფესიონალი ფლობს. პროგნოზირების საუკეთესო შედეგების მისაღებად აუცილებელია ორივე – სტატისტიკური და ხარისხობრივი მეთოდების გამოყენება, ასევე მათი სწორი შეფასება და საჭიროების შემთხვევაში კომბინაცია.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გელაშვილი ს. საბაზრო პროცესების სტატისტიკური პროგნოზირების მეთოდოლოგია. დისერტაცია ეკონ. მეცნ. დოქტორის სამეცნ. ხარისხის მოსაპოვებლად. თბ., 1998.
2. Gelaschwili, S. Anwendung der Spieltheorie bei der Prognose von Marktprozessen. Universitätsverlag Potsdam, 1999.
3. Gelaschwili, S. Einführung in die Statistische Modellierung und Prognose. Universitätsverlag Potsdam, 2007.
4. J. Holton Wilson and Deborah Allison-Koerber, "Combining Subjective and Objective Forecasts Improves results", Journal of Business Forecasting 11, no. 3 (Fall 1992).
5. Chaman Jain, "Benchmarking Forecasting Models", Journal of Business Forecasting 26, no. 4 (Winter 2007-08).
6. Barry Keating et al., "Evolution in Forecasting: Experts Share Their Journey". Journal of Business Forecasting 25, no. 1 (Spring 2006).
7. Chaman L. Jain "Explosion in the Forecasting Function in Corporate America", Journal of Business Forecasting, Summer 1999.
8. Charles W. Chase, Jr., "Forecasting Consumer Products", Journal of Business Forecasting 10, no. 1 (Spring 1991).
9. J. M. Bates and C.W. Granger, "The Combination of Forecasts," Operational Research Quarterly 20, no. 4 (1969).
10. Fred Collopy and J. Scott Armstrong, "Expert Opinions about Extrapolation and the mystery of the Overlooked Discontinuities," International Journal of Forecasting 8, no. 4 (December 1992).
11. Funchun Li and G. Tkacz, "Combining Forecasts with Nonparametric Kernel Regressions," Studies in Non Linear Dynamics and Econometrics 8, no. 4 (2004), Article 2.
12. Robert L. Winkler and Robert T. Clemen. "Multiple Experts vs Multiple Methods: Combining

Correlation Assessments,” Decision Analysis 1, no 3. (September 2004).

13. David F. Hendy and Michael P. Clements, “Pooling of Forecasts”, Econometrics Journal 5 (2002).

14. www.forecasting-summit.com

Simon Gelashvili

Ivane Javakhishvili

Tbilisi State University, Faculty of Economics
and Business, Full Professor

The Role of Statistical Forecasting in Modern International Business

Summary

Preferential use of modern statistical methods in forecasting of international business mainly due to the following circumstances: a wide range of available statistical data and the existence of relevant software packages. Modern forecasting methodology of its 80 percent is the statistical toolbar, while 20 per cent - the subjective (expert) estimation method. The last 15-20 years, demand for the staff trained in forecasting methods is constantly increasing, especially in transnational companies. But in many cases the majority of staff has no formal education about the forecasting methods. Researching methodological, informational, technological and other barriers arising in the process of International Business Forecasting, it became clear, that forecasting results made by computer programs are not always blindly giving the desired result. Prognosis is particularly appropriate in a diversified combination of methods, widely using variety of statistical and other information. It allows obtaining relatively unbiased and efficient forecast of future development on the study of phenomena. In forecasting of real cases can be used combination of simple methods, much more complex statistical and subjective methods, and at the same time one factor and multifactorial models.

ქეთევან მარშავა

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თსუ ეკონომიკური
სტატისტიკის კათედრის სრული პროფესორი,
ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი

მთლიანი შიდა პროდუქტისა (მშპ) და მისი კომპონენტების საერთაშორისო შედარებები – მშპ-ის ანალიზის მნიშვნელოვანი მიმართულება

ეროვნული ანგარიშების სისტემის (eas-ის) სტრუქტურა ითვალისწინებს ფასებისა და ფიზიკური მოცულობის მაჩვენებლების ანალიზისათვის გამოსადეგი, კონცეპტუალურად შეთანხმებული ერთიანი კომპლექსის შედგენის შესაძლებლობას. ამოცანა მდგომარეობს ურთიერთდაკავშირებული მაჩვენებლების გაანგარიშებაში, რაც ინფლაციის, ეკონომიკური ზრდისა და მისი დინამიკის სისტემატური, დეტალური ანალიზის ჩატარებასთან ერთდ იძლევა საერთაშორისო შესადარისობის პრობლემების გადაწყვეტის საშუალებას.

საერთაშორისო მაკროეკონომიკური შესადარისობის ძირითადი მიზანია სხვადასხვა ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტისა და ეროვნული ანგარიშების სხვა აგრეგატების გადაყვანა ერთიან ვალუტაში მათი პირდაპირი შესადარისობის უზრუნველსაყოფად. ამ მიზნისათვის სავალუტო კურსის გამოყენება ვერ უზრუნველყოფს გაანგარიშების შედეგების სიზუსტეს, რადგან ოფიციალური სავალუტო კურსით არ ხდება მშპ-ში შემავალი ყველა სახის ოპერაციის შეფასება და მათზე გავლენას ახდენს აგრეთვე ისეთი ფაქტორები, რომელთაც არა აქვთ

პირდაპირი კავშირი წარმოებული საქონლისა და მომსახურების მოცულობების შედარებებთან (კაპიტალის საერთაშორისო ნაკადი, ვალუტის მიწოდებასა და მოთხოვნას შორის თანაფარდობა და ა.შ.). გარდა ამისა, სავალუტო კურსის გამოყენება, რომელიც საშუალებას იძლევა შეფასდეს სხვადასხვა ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტი შესადარის ვალუტაში, არ ახდენს განსხვავებათა ნიველირებას შესადარი ქვეყნების ფასების დონეებში. ამიტომ თანამედროვე საერთაშორისო სტატისტიკაში მშპ-ის მაჩვენებლების შედარება ხორციელდება ვალუტის ე.წ. მსყიდველობითი უნარის პარიტეტების (mup) მეშვეობით.

გარკვეული თვალსაზრისით mup ფასების დინამიკის ინდექსების სივრცობრივი ანალოგიაა: ფასების დინამიკური ინდექსები, უფრო ზუსტად, მათი შეზღუდული სიდიდეები, თუ დროის პერიოდში ზრდადობით იქნა აღებული, ზომავს ერთი და იმავე ვალუტის მსყიდველობითი უნარის ცვლილებას დროში, mup სხვადასხვა ვალუტის მსყიდველობითი უნარების სხვაობას ზომავს სივრცობრივად. შესაბამისად, mup თავისებური სივრცობრივი დეფლატორია. მისი დახმარებით ეროვნული ღირებულებითი მაჩვენებლები დაიყვანება გარკვეულ «რეალურ» ფულად საზომამდე.

mup-ის გამოყენება mSp-ის შედარებებისათვის ერთდროულად ორი ამოცანის გადაჭრის საშუალებას იძლევა:

- გადაფასდეს ეროვნული ვალუტა შესადარ სავალუტო ერთეულებში;
- აღმოიფხვრას ფასების დონეებში არსებული სხვაობის ზეგავლენა.

mup-ის დახმარებით, ეროვნულიდან შესადარის ვალუტაში გადაანგარიშებულ მაჩვენებლებს ხშირად «რეალურ მოცულობებს» უწოდებენ. ტერმინი «რეალური» გამოიყენება mSp-ის საერთაშორისო შედარებების კონტექსტში იმისათვის, რომ ინახოს გაცვლითი სავალუტო კურსის მიხედვით გადაანგარიშებების შედეგებისგან განსხვავება, რომელიც «ნომინალურ მოცულობად» იწოდება.

Mmup-ის გაანგარიშება საკმაოდ რთულია როგორც თეორიულად, ისე პრაქტიკულად. ის მოითხოვს ფასების, წარმოებული და გამოყენებული პროდუქციის მოცულობაზე მონაცემთა დიდი მასივის მოპოვებასა და დამუშავებას.

ამ გაანგარიშების საფუძვლს წარმოადგენს საქონელ-წარმომადგენლების მეთოდი, რომლის არსი მდგომარეობს შემდეგში:

- შესადარის ქვეყნების მშპ-ებს ყოფენ რამდენიმე სასაქონლო ჯგუფად, რასაც

სპეციალურ ლიტერატურაში «უმცირესი სასაქონლო ჯგუფები» ეწოდება, მათი რიცხვი ძირითადად მერყეობს 150-დან 300-მდე. უმცირესი სასაქონლო ჯგუფები იქმნება მხოლოდ მშპ-ს გადასაფასებლად შესადარ ვალუტაში და ეკონომიკური ანალიზის მიზნით, შესაძლებელია მათი გაერთიანება უფრო ფართო ანალიტიკურ ჯგუფებში. ამრიგად, მთლიანი შიდა პროდუქტი, შედარების მიზნით, იყოფა ძირითად კომპონენტებად (მოხმარება, დაგროვება და ა.შ.), ანალიზურ ჯგუფებად და უმცირეს სასაქონლო ჯგუფებად.

- თითოეული უმცირესი სასაქონლო ჯგუფისათვის მოინახება 4-6 ფასით იდენტური

ან ანალოგიური საქონელ-წარმომადგენელი (თითოეულ შემთხვევაში საქონელ-წარმომადგენელთა რიცხვი დამოკიდებულია მათი ფასების ინდექსის დისპერსიის სიდიდისგან).

- თითოეული უმცირესი სასაქონლო ჯგუფისათვის საქონელ-წარმომადგენლების

ფასებს შორის თანაფარდობის დახასიათების მიზნით, გაიანგარიშება ფასების ინდივიდუალური ინდექსები.

- წინა ეტაპის გაანგარიშებების შედეგების მიხედვით თითოეული უმცირესი

სასაქონლო ჯგუფისათვის ანგარიშობენ ფასების ინდივიდუალური ინდექსების საშუალო ინდექსს. ამისათვის გამოიყენება მარტივი საშუალო გეომეტრიულის ფორმულა. ამ ფორმულის გამოყენება განპირობებულია ინფორმაციის არარსებობით საქონელ-წარმომადგენელთა წონების შესახებ. საშუალო გეომეტრიულის გამოყენება უზრუნველყოფს ინდექსების წინაშე დასმულ მნიშვნელოვან მოთხოვნას – ინდექსის სიდიდის დამოუკიდებლობას საბაზისო ქვეყნის შერჩევისაგან. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, საშუალო

ართიმექტიკულის ფორმულის გამოყენების შემთხვევაში, შედარების შედეგი დამოკიდებული იქნებოდა იმაზე, მოცემული ორი ქვეყნიდან რომელს განვიხილავდით როგორც საბაზისოს. ასეთი წესით გაანგარიშებული ფასების საშუალო ინდექსი X სასაქონლო ჯგუფისათვის *mup-ის კერძო შემთხვევა*. ამის საფუძველზე გაიანგარიშება *mup* ანალიზური ჯგუფისათვის და *mSp-ის* კომპონენტებისათვის, ხოლო შემდგომ – მთლიანად *mSp-ს*ათვის. ამისთვის იყენებენ პააშესა და ლასპირესის ინდექსის ტრადიციულ ფორმულებს. მათ საფუძველზე მიიღება *mup-ის* ორ სიდიდე – ერთი მიიღება, როცა ფასების ინდექსის შეწონვისათვის გამოიყენება მონაცემები ერთი ქვეყნის მშპ-ის სტრუქტურის შესახებ, ხოლო მეორე სიდიდე მიიღება, როცა იყენებენ მონაცემებს მეორე ქვეყნის მშპ-ის სტრუქტურის შესახებ.

აღსანიშნავია, რომ პრაქტიკული მიზნებისათვის მოუხერხებელია გაანგარიშების ორი შედეგი, რომლებიც თავისთავად თეორიულად გამართლებული და კანონზომიერია. ამიტომ ინდექსის ცალსახა მნიშვნელობის მისაღებად გამოიყენება საშუალო გეომეტრიულის ფორმულა, ანუ ფიშერის ინდექსი.

შიდა პროდუქტის ღირებულების ინდექსის ფიშერის ფასების ინდექსზე გაყოფით მიიღება ამ ორი ქვეყნის *mSp-ების* ფიზიკური მოცულობების თანაფარდობა.

ცნობილია, რომ ლასპირესის ფორმულის მიხედვით მიღებული ინდექსები იძლევა შედარებით უფრო დიდ სიდიდეებს, ვიდრე პააშეს ფორმულით მიღებული ინდექსები. ეს ფენომენი ცნობილია როგორც «გერშენკრონის ეფექტი».

საერთაშორისო შედარებების სპეციალისტებს შორის დამოკიდებულება გერშენკრონის ეფექტთან არაერთგვაროვანია.

ერთნი თვლიან, რომ «გერშენკრონის ეფექტი», უნდა მოვაცილოთ გაანგარიშების შედეგს, რადგანაც მას აქვს ცნობილი უზუსტობანი. ამ მიზნისათვის ისინი გვთავაზობენ ინდექსების ისეთ ფორმულას, რომელშიც ქვეყნები მათი სიდიდის მიუხედავად თანაბარი «წონისაა.» (ფიშერის ფორმულაში აღმოფხვრილია «გერშენკრონის ეფექტი» რადგან შესადარი ქვეყნების მაჩვენებლები ერთი და იმავე წონებითაა მოცემული).

სხვა სპეციალისტები თვლიან, რომ «გერშენკრონის ეფექტი» გამოსახავს მოვლენების რეალურ ეკონომიკურ ბუნებას და ინდექსის ფორმულამ, რომელიც გამოიყენება შედარების დროს, არ უნდა აღმოფხვრას ეს ეფექტი. ისინი გვთავაზობენ საშუალო საერთაშორისო ფასების გამოყენებას, რომელთა სიდიდეზე სხვადასხვა ქვეყანა სხვადასხვა გავლენას (მათი მშპ-ის სიდიდეზე დამოკიდებულებით) ახდენს.

განხილულ პროცედურაში მნიშვნელოვანი ეტაპია საქონლის შერჩევა იდენტური ფასებით.

განსხვავებენ საქონელ-წარმომადგენლის შერჩევის ორ ძირითად პრინციპს:

- შერჩეული საქონლის რეპრეზენტატულობა, ე.ი. მოცემული ქვეყნის ხარჯების სტრუქტურისათვის მათი დამახასიათებლობა.

- პარტნიორი ქვეყნების საქონელ-წარმომადგენელთან შესადარისობა.

ზოგ შემთხვევაში ძნელია ამ ორი პრინციპის შეთავსება, რამდენადაც რეპრეზენტატული საქონელი შეიძლება არ იყოს შესადარისი, ხოლო შესადარისი საქონელი მოცემული ქვეყნისათვის არადამახასიათებელი იყოს. ამიტომ პრაქტიკაში სხვადასხვა კომპრომისს მიმართავენ.

იმ შემთხვევაში, როცა ორი საქონელი თვისებრივი მახასიათებლებით არ არის შესადარი, მიმართავენ ფასებში შესწორების შეტანის პროცედურას ხარისხობრივი სხვაობის გასათვალისწინებლად. თუმცა მისი გამოყენების არეალი ძალიან შეზღუდულია. რთული საქონლისათვის ფასებში კორექტირების შესატანად გამოიყენება *რეგრესიული ანალიზის მეთოდები*.

რეგრესიული ანალიზის მეთოდი გულისხმობს რეგრესიული განტოლების შედგენას, რომელშიც დადგენილია რთული კავშირები საქონლის მნიშვნელოვან პარამეტრებსა და მათ ფასებს შორის. თუმცა ბევრ შემთხვევაში, საქონელ-წარმომადგენლის ფასში შესწორება ხდება ტექნიკურ-ეკონომიკური პარამეტრების მცოდნე, ექსპერტებთან კონსულტაციის საფუძველზე.

სპეციალურ ლიტერატურაში ამ მეთოდმა მიიღო *Hgედონური ინდექსის* სახელი.

ანალოგიური საქონელ-წარმომადგენლის ფასებით შერჩევის პროცესი გულისხმობს საქონელის დეტალურ აღწერას, რაც იძლევა შიდა ბაზარზე საქონელ-წარმომადგენელთა იდენტიფიკაციის საშუალებას.

სასაქონლო-წარმომადგენელთა შესაფასებლად გამოიყენება საშუალო ფასები მთლიანი ეკონომიკისათვის, რაც უზრუნველყოფს შესაბამისობას ფასების ინდექსსა და *eas*-ში მიღებული *mSp*-ის შეფასების მეთოდებს შორის.

გაანგარიშების განხილული პროცედურა გამოიყენება *მშპ-ისა და მუპ-ის პირდაპირი წყვილადი შედარების დროს*, ე.ი. შეპირისპირებაში, რომელიც განხორციელდება ამა თუ იმ ქვეყნების წყვილისათვის.

საერთაშორისო შედარებებში გამოყენებული ინდექსების მიმართ წაყენებული ძირითადი მოთხოვნები ჩამოყალიბებულია, ინდექსების ე.წ. აქსიომატურ თეორიებში ლოგიკური დებულებების სახით:

- დამახასიათებელი წონების მოთხოვნა;
- ტრანზიტულობის მოთხოვნა;
- საბაზისო ქვეყნის დამოუკიდებელი შერჩევის მოთხოვნა;
- ადიტიურობის მოთხოვნა;
- ფაქტორული სინჯის მოთხოვნა

საერთაშორისო შედარებების თეორიაში მიღებულია ერთმანეთისგან განვასხვავოთ პირდაპირი წყვილადი შეპირისპირება და მრავალმხრივი შეპირისპირება, რომლებიც ქვეყნების გარკვეული ჯგუფისათვის ერთდროულად ხორციელდება.

მრავალმხრივი შედარების თავისებურება მდგომარეობს არა მხოლოდ იმაში, რომ ის ტარდება ქვეყნების ჯგუფისათვის, არამედ იმაშიც, რომ ინფორმაცია ქვეყნების მიერ გამოშვებული და გამოყენებული პროდუქციის რაოდენობისა და ფასების შესახებ განიხილება და მუშავდება როგორც ერთიანი სისტემა, რათა მიღებულ იქნეს ურთიერთდაკავშირებული ინდექსების სისტემა, რომელმაც უნდა დააკმაყოფილოს რიგი ანალიზური ხასიათის მოთხოვნა.

მრავალმხრივი შედარების მეთოდებს განეკუთვნება: *კვშ-ის მეთოდი; გირი-კამისის მეთოდი; უოლშის მეთოდი; ჯირარდის მეთოდი, ცენტრალური ქვეყნის მეთოდი.*

ყველა ქვეყნის მაჩვენებლის გადაყვანა საერთაშორისო ფასებში იძლევა ისეთი ინდექსების მიღების საშუალებას, რომლებიც ტრანზიტული, ადიტიურია და აკმაყოფილებს საბაზისო ქვეყნის არჩევის დამოუკიდებლობის მოთხოვნას.

ფასების კორექტირება საქონლის ხარისხობრივი განსხვავებების გათვალისწინებით განსაკუთრებით რთულია მშენებლობაში, სადაც რთულია მოინახოს აბსოლუტურად იდენტური სამშენებლო ობიექტები. ამიტომ პრაქტიკაში მიღებულია *სტანდარტიზებული სამშენებლო ობიექტების მეთოდი.*

ძალიან რთულია აგრეთვე *შინამეურნეობების მომსახურე სახელმწიფო მმართველობის ორგანოებისა და ზოგიერთი კომერციული ორგანიზაციის არასაბაზრო მომსახურების შედარების პრობლემა*: არასაბაზრო მომსახურება უფასოა და, მაშასადამე, აქ არ არის ფასები, რომელთა შეპირისპირება დაეხმარებოდა შესაბამისი *mup*-ის განსაზღვრაში. ამიტომ არასაბაზრო მომსახურების შეპირისპირებისათვის გამოიყენება სხვადასხვა მიდგომა.

როგორც წესი, *კოლექტიური მოხმარების არასაბაზრო მომსახურება* (საერთო მმართველობა, უშიშროება, მეცნიერება და სხვ.) შეუპირისპირდება ერთმანეთს მათი ღირებულების შესადარ ფასებში გადაფასების დახმარებით *დანახარჯების ელემენტების მიხედვით* (შუალედური მოხმარება, შრომის ანაზღაურება, ძირითადი კაპიტალის მოხმარება და ა.შ.). გადაფასებისათვის გამოიყენება *ფასების ინდექსები და ტარიფები დანახარჯების შესაბამის ელემენტებზე.*

ინდივიდუალური მოხმარების არასაბაზრო მომსახურების პროდუქციის (განათლება, ჯანმრთელობა და ა.შ.) შედარება ზოგჯერ *ვიზიკური ინდიკატორების დახმარებით ხდება*: ერთი ქვეყნის მომსახურების ღირებულებაზე მონაცემები ეროვნულ ფასებში მრავლდება

კოეფიციენტზე, რომელიც გამოსახავს ორივე ქვეყნის ზოგიერთი მაჩვენებლის თანაფარდობას ფიზიკურ ერთეულებში (ექიმების რიცხვი, სტუდენტების რიცხვი, საწოლების რიცხვი საავადმყოფოებში და ა. შ.). ასეთი მეთოდის საშუალებით მიიღება მეორე ქვეყანაში არასაბაზრო მომსახურების ღირებულება პირველი ქვეყნის ფასებში და, პირიქით.

ორივე მიდგომა იძლევა არასაბაზრო მომსახურების ფიზიკური მოცულობის ინდექსის განგარშების საშუალებას.

არასაბაზრო მომსახურების შეპირისპირების მეთოდებმა და განსაკუთრებით *ელემენტების მიხედვით დანახარჯების გადაფასების მეთოდმა* შეიძლება მოგვცეს დამაკმაყოფილებელი შედეგი, თუ შრომისმწარმოებლურობის დონეები შესადარ ქვეყნებში დაახლოებით ერთნაირია. თუ ისინი ძალიან განსხვავდება ერთმანეთისგან, მაშინ ამ გაანგარიშებებში შეიტანება შესწორებები შრომისმწარმოებლურობის დონეების განსხვავების მიხედვით.

თეორიულ-მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით, არასაბაზრო მომსახურებაში შრომისმწარმოებლურობის გაზომვა საკმაოდ რთული ამოცანაა. ამიტომ ეკონომიკის ამ დარგებში შრომისმწარმოებლურობაში განსხვავების ზომად ხშირად გამოიყენება მაჩვენებელი, რომელიც ახასიათებს შრომისმწარმოებლურობის დონეებში თანაფარდობას მთლიანად ეკონომიკაში. ზოგიერთ შემთხვევაში შრომისმწარმოებლურობის დონეებში განსხვავების მაჩვენებლად გამოიყენება შრომის კაპიტალშეიარაღების შეფარდებითი მაჩვენებელი.

საყოველთად მიღებულია, რომ არასაბაზრო მომსახურების შეპირისპირების შედეგები მრავალ შემთხვევაში პირობითია და ნაკლებად საიმედო, ვიდრე საქონლისა და მომსახურების შეპირისპირების შედეგები.

საერთაშორისო შედარებების საფუძველზე მიღებული მშპ-სა და მუპ-ის მონაცემების ანალიზის ძირითად მიმართულებას წარმოადგენს ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების შედარებითი დონეების (მშპ მოსახლეობის სულადობაზე გაანგარიშებით), საბოლოო მოხმარების დონის, სხვადასხვა მიზნისათვის მშპ-ის გამოყენების სტრუქტურის, შრომის მწარმოებლურობის დონეების გამოვლენა.

მუპ-ის მაჩვენებელი თავიდანვე გაიანგარიშება მშპ-ის მონაცემთა შესადარისობის უზრუნველსაყოფად. მაშასადამე, მათი ანალიტიკური ფასეულობა ნაკლებია მთლიანი შიდა პროდუქტის მონაცემებთან შედარებით. თუმცა ეს მონაცემებიც არ არის ინტერეს მოკლებული ქვეყნებს შორის ფასების სტრუქტურასა და დონეებში განსხვავების შესწავლის თვალსაზრისით. ერთ-ერთი მაჩვენებელი, რომელიც გამოიყენება ამ სფეროში *მუპ-იდან სავალუტო კურსის გადახრის ინდექსია*. სტატისტიკოსების მიერ გამოვლენილია ამ ინდექსის სიდიდის კანონზომიერი დამოკიდებულება მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით მთლიან შიდა პროდუქტის სიდიდესთან: რაც უფრო ნაკლებია მთლიანი შიდა პროდუქტი მოსახლეობის ერთ სულზე (აღს დოლარებში), მით უფრო დიდია ოფიციალური სავალუტო კურსის გადახრა მსყიდველობითი უნარის პარიტეტებიდან. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, რაც უფრო ღარიბია ქვეყანა, მით უფრო დაწეულია ოფიციალური სავალუტო კურსი ვალუტის რეალურ მსყიდველობით უნართან შედარებით.

Ketevan Marshava

Iv. Javaxishvili Tbilisi state university,
full Professor

Wip and its components international compairs – Wip analysis important directions

Summary

Following topics are discussed In article “International Comparisons of Gross Domestic Product and its Components – Significant Direction of GDP analysis”: Essence of international macroeconomic

comparativeness, methods of calculation of parities of purchasing power of currency (PPP); tasks to be solved by the parity of purchasing power of currency; problems of data comparison.

It is substantiated the complexity of calculation of the parity of purchasing power, from both - theoretical and practical points of view.

The article describes the procedure of direct twinning and multilateral comparison of GDP and PPP and its significant stages; Main directions of analysis of GDP and PPP data, based on international comparisons .

მერაბ ხმალაძე

ივ.ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის დოქტორი

კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზის სტატისტიკური მეთოდების განვითარება

კორელაციური კავშირის სიმჭიდროვის გაზომვა და რეგრესიის განსაზღვრა სტატისტიკის მნიშვნელოვან საკითხს წარმოადგენს. საერთოდ კი მოვლენებს შორის არსებული კავშირების შესწავლა მეცნიერების უმთავრესი ამოცანაა.

თავდაპირველად, მოვლენებს შორის კავშირი შეისწავლებოდა სტატისტიკური ცხრილების დახმარებით. კვლევის ცხრილურ მეთოდთან ერთად თანდათანობით ვითარდებოდა ამ კავშირის შესწავლის მათემატიკურ-სტატისტიკური მიმართულება, რომელმაც მიგვიყვანა კორელაციის თეორიის შექმნამდე.¹

მათემატიკურ-სტატისტიკური მეთოდების გამოყენებას სხვა მეცნიერებების მიერ განაპირობებს ამ მეცნიერებების მოთხოვნები. ასეთ მეცნიერებას თანდაპირველად წარმოადგენდა ბიოლოგია.

კორელაციის მეთოდის აღმოჩენა ეკუთვნის ინგლისელ ბიოლოგს **ფრენსის გალტონს** (ჩარლზ დარვინის ბიძაშვილი – 1822-1911), XIX საუკუნის ბოლოს (1883 წ.). თავის შრომებში ის იკვლევდა შთამომავლობითობას, ბიოლოგიური მეცნიერების მნიშვნელოვან პრობლემას.

ამ თეორიის განვითარებაში ასევე დიდი როლი მიუძღვის ინგლისელ სტატისტიკოს-მათემატიკოსს **კ.პირსონს**. ამ უკანასკნელს ეკუთვნის არა მარტო მოვლენებს შორის კორელაციური კავშირების იდეის წინ წამოწევა, არამედ ამ კავშირის სიმჭიდროვის ხარისხის განმსაზღვრელი მაჩვენებლების გაანგარიშების განვითარება.

მაგრამ, ფ.გალტონის, როგორც მეცნიერის, უდიდესი დამსახურება ისაა, რომ ის პირველი შეუდგა კორელაციური კავშირების აზრის ახსნას და შეეცადა მათი გაზომვის ხერხების შემოთავაზებას.²

კორელაციის შესწავლის გზაზე გალტონმა პირველი ნაბიჯები გადადგა 1877 წელს წაკითხულ ლექციაში "ადამიანის შთამომავლობითობის ტიპიური კანონები." ამ ლექციაში მან პირველად განიხილა კორელაციური დამოკიდებულების მაჩვენებელი, რომელსაც უწოდა **"რეგრესია,"** ხოლო შემდგომში სახელი შეუცვალა და უწოდა **"რეგრესია."** აღნიშნული ლექცია არ გამოქვეყნებულა. მხოლოდ 1888 წელს გამოქვეყნებულ ნაშრომში – "კორელაცია და მისი გაზომვა ანტროპოლოგიურ მონაცემებზე დაყრდნობით," მან დეტალურად გადმოსცა აღნიშნული თემის წინაპირობები, ეცადა კორელაციის აზრის ახსნას და კონკრეტულ მაგალითზე აჩვენა კავშირის სიმჭიდროვის გაზომვის ხერხები. ამავე ნაშრომში გალტონმა პირველად შემოიტანა ტერმინი "კორელაცია," თუმცა მას უწოდებდა **კორელაციას**.

¹ Н.Л. Дружинин. Развитие основных идей статистической науки. М., 1979, с. 172-173.

² ნ.კ. დრუჟინინი. იქვე, გვ. 175.

ორი ცვალებადი ორგანო (იგულისხმება ადამიანის ორგანოები) წერდა გალტონი, იმყოფება კორელაციაში, თუ ერთის ცვლილება იწვევს მეორის მეტ-ნაკლებად ცვლილებას საშუალოდ იმავე მიმართულებით. ის თვლიდა, რომ ადამიანის სხეულის ორი ორგანოს ასეთ ერთდროულ ცვლილებას იწვევდა მათზე მოქმედი საერთო მიზეზები. უფრო მეტი, გალტონი აღნიშნავდა, რომ შვილების შთამომავლობითობის მახასიათებელი საშუალოდ უახლოვდება მშობლების იმავე მახასიათებლის საშუალო მნიშვნელობას. მაგრამ თუ ეს მახასიათებლები გადაიხრება როგორც მშობლების, ისე შვილების მხრიდან, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ეს გადახრები გამოწვეულია ერთი და იგივე მიზეზებით. აღნიშნულ მოვლენას ის უწოდებდა "რეგრესიის კანონს."

ის ფაქტი, აღნიშნავდა გალტონი, რომ თანაფარდობა ადამიანის სიმაღლესა და იდაყვის ძვლის სიგრძეს შორის არის 100/37-თან, არ ნიშნავს, რომ თუ იდაყვის ძვლის სიგრძე საშუალოდ გაიზრდება 1/12-ით, მაშინ ადამიანის სიმაღლეც საშუალოდ გაიზრდება 1/12-ით.

ფ. გალტონმა გაზომა კორელაციური კავშირის სიმჭიდროვე მარცხენა იდაყვის ძვლის სიგრძესა და სიმაღლეს შორის 348 მამაკაცის მაგალითზე. მიღებული შედეგები მოათავსა ცხრილში. შედეგად აღმოჩნდა, რომ ადამიანის სიმაღლეს და იდაყვის ძვლის სიგრძეს შორის არსებობს კავშირი. კორელაციური კავშირის სიმჭიდროვის მაჩვენებელმა (კოეფიციენტმა) შეადგინა 0,8, რაც მაღალი მაჩვენებელია. მეორენაირად ეს კოეფიციენტი ნიშნავს, რომ ადამიანის ზრდა საშუალოდ ერთი დიუმიტ, იწვევს იდაყვის ძვლის ზრდას 0,25 დიუმიტ.

ამის შემდეგ გალტონმა ცვლადებს შეუცვალა ადგილები და დაადგინა კორელაციის კოეფიციენტი იდაყვის ძვლის სიგრძესა და ადამიანის სიმაღლეს შორის. კოეფიციენტი აღმოჩნდა იმდენივე, რამდენიც პირველ შემთხვევაში – 0,8. რეგრესია აბსოლუტურ მაჩვენებლებში ტოლია 2,5-ის, რაც ნიშნავს, რომ ძვლის ზრდა საშუალოდ ერთი დიუმიტ იწვევს სიმაღლის ზრდას საშუალოდ 2,5 დიუმიტ. გალტონთან კორელაციის კოეფიციენტი იმავდროულად წარმოადგენს რეგრესიის კოეფიციენტს. თანამედროვე თეორია ასეთ გაიგივებას არ აკეთებს, თუმცა ისინი დაკავშირებულნი არიან ერთმანეთთან.

აქ უკვე მივედით მოვლენებს შორის ურთიერთკავშირის ფილოსოფიურ და კორელაციურ ბუნებასთან. საქმე ისაა, რომ მიზეზობრივ-შედეგობრივი კავშირების ფილოსოფიურ-კორელაციური ბუნება გაცილებით რთულია, ვიდრე ის ერთი შეხედვით შეიძლება მოგვეჩვენოს. გარკვეული პირობების შეცვლისას მიზეზმა და შედეგმა შეიძლება შეიცვალოს ადგილები. შეიძლება არსებობდნენ მიზეზები, ჩვენთვის უცნობი, რომლებიც შეიძლება მოქმედებდნენ როგორც მიზეზზე, ისე შედეგზე, ან მხოლოდ ერთ რომელიმეზე.

ზემოთქმულთან დაკავშირებით ცნობილ ამერიკელ სტატისტიკოსებს, **დ. იულს** (1871–1951) და **მ. კენდელს** თავის სახელმძღვანელოში, "სტატისტიკის თეორია," მოაქვეთ შემდეგი გაანგარიშებები: განტოლება *a* გვეუბნება, რომ შვრიის ფასების ინდექსის ზრდას ერთი პუნქტით (1%-ით), თან ახლავს კვების პროდუქტების ფასების ზრდა საშუალოდ 0,527 პუნქტით (0,527%-ით). ანალოგიურად განტოლება *b* გვეუბნება, რომ კვების პროდუქტების ფასების ინდექსის ზრდას ერთი პუნქტით, თან ახლავს შვრიის ფასების ინდექსის ზრდა საშუალოდ 0,885 პუნქტით.

უაღრესად მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, წერენ იული და კენდელი, რომ რეგრესიის განტოლებები არ გვეუბნებიან, განპირობებულია მიზეზობრივად თუ არა ერთი რაოდენობრივი ნიშნის ვარიაცია მეორე რაოდენობრივი ნიშნის ვარიაციით. ყველაფერი, რაც ჩვენთვის ცნობილია, ეს ისაა, რომ ორივენი ვარიანტები ერთდროულად და რამდენადაც გვიჩვენებენ რეგრესიის განტოლებები, ან კვების პროდუქტების ფასები ახდენენ გავლენას შვრიის ფასებზე, ან პირიქით, ან მათი საერთო ვარიაცია შეიძლება იყოს რაიმე მიზეზის შედეგი, რომელიც მოქმედებს ორივე ნიშანზე. ეს მხოლოდ ერთი მაგალითია იმ სიმკვლეებისა, რომლითაც გაჯერებულია კორელაციისა და რეგრესიის თეორია – კერძოდ, სირთულეები

შედეგების ახსნა-განმარტებისას მიზეზობივი ფაქტორების თვალსაზრისით.¹ ამიტომ, გვაფრთხილებენ იული და კენდელი, **სტატისტიკოსი მიღებული კორელაციის კოეფიციენტების ახსნა-განმარტებისას უნდა იყოს უაღრესად ფრთხილი.**²

როგორც სტატისტიკის ისტორიკოსები აღნიშნავენ, გალტონი იყო ემპირიკოსი, არ იცოდა, რომ კორელაციის შესწავლისას გნოსეოლოგიური საფუძველია ალბათური ხასიათის მატარებელი მოვლენები. მას ასევე არ აინტერესებდა პრობლემის მათემატიკურ-სტატისტიკური დასაბუთება, რომელიც გააკეთეს მას შემდეგ სხვა მჭვნიჭრჭმძე. მჭვრჭმ ის იყო პირველი, ვინც წინა პლანზე წამოსწია აღნიშნულ პრობლემას და ამით უდავოა მისი დამსახურება სტატისტიკის და მათემატიკური სტატისტიკის წინაშე.

კორელაციის პრობლემის დამუშავებაში თავისი წვლილი შეიტანა გერმანელმა ფსიქოლოგმა **გუსტავ თეოდორ ფეხნერმა** (1801–1887). ორ ცვლადს შორის კავშირის სიმჭიდროვის გასაზომად მან შემოგვთავაზა ფორმულა, რომელიც ცნობილია ფეხნერის კორელაციის კოეფიციენტის სახელწოდებით.

კორელაციის თეორიის შემდგომი განვითარება მოხდა სხვა საფუძველზე. ამ საფუძველს წარმოადგენდა **ნორმალური კორელაციის კონცეფცია**, რომელიც ეყრდნობოდა ნორმალური განაწილების კანონს. არანორმალური განაწილების შემთხვევაში არსებობს **არანორმალური კორელაცია**. კ. პირსონის ცდებიდან გამომდინარე, ნორმალურ და არანორმალურ კორელაციის კოეფიციენტებს შორის ზოგადად არსებობს თანხვედრა.

უნდა აღინიშნოს, რომ ნორმალური განაწილება საზოგადოებრივ მოვლენებში არც ისე ხშირად გვხვდება. ნორმალურ განაწილებას აქვს დიდი ისტორიული მნიშვნელობა. პირველი ნაშრომები კორელაციაში, თითქმის გამონაკლისის გარეშე, ეყრდნობოდნენ ასეთ განაწილებებს. მაგრამ როდესაც აღმოჩნდა, რომ კორელაციის კოეფიციენტის თვისებები შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ნებისმიერი ფორმის განაწილებისათვის, ნორმალურმა განაწილებამ დაკარგა არსებითი მნიშვნელობა.³

კორელაციის ისტორიას სათავე დაუდო წყვილადი კორელაციის გაზომვამ, რის შემდეგაც დღის წესრიგში დადგა მრავლობითი კორელაციის საკითხი. პირველობას ამ დარგში აკუთვნებენ **ფ. ჯეგორტსს** (1845–1926).

ჯეგორტსმა გალტონის მონაცემებზე დაყრდნობით 1892 წელს დაადგინა, რომ მრავლობითი კორელაციის კოეფიციენტი მარცხენა იდაყვის ძვლის სიგრძესა და ორ ცვლადს შორის, როგორცაა ადამიანის სიმაღლე და ფეხის წვივის სიგრძე, შეადგენს 0,415. რა თქმა უნდა, ჯეგორტსის მეთოდი არ იყო სრულყოფილი, ამიტომ მრავლობითი კორელაციის პრობლემას **კარლ პირსონმა** უწოდა "ჯეგორტსის პრობლემა." მრავლობითი კორელაციის საკითხებზე მუშაობდნენ დ. იული და კ. პირსონი. კორელაციის მათემატიკური თეორიის განვითარებაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა რუსმა მათემატიკოსმა **ა. ჩუპროვმა**.

აქ უნდა აღვნიშნოთ შემდეგი გარემოება. ტრადიციული სტატისტიკური მეცნიერება ეყრდნობოდა ფილოსოფიურ საწყისებს, ლოგიკურ-ფილოსოფიურ თეორიულ ანალიზს და მას შემდეგ რიცხვით მეთოდს. მათემატიკის გამოყენებამ რიგ მეცნიერებებში და მათ შორის სტატისტიკაში, წარმოშვა მათემატიკური მიმართულება. შესაბამისად, შეუძლებელია ამ ორ მიმართულებას შორის არ აღმოცენებულყოფი დაპირისპირება, რაც ყველაზე მკვეთრად გამოჩნდა კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზის მნიშვნელობის შეფასებისას.

აღნიშნულ პრობლემასთან დაკავშირებით რუს სტატისტიკოს **ა ჩუპროვს** გაკეთებული აქვს მეტად საინტერესო ანალიზი. ის წერს:

¹ Дю Юл, М. Кендел. Теория статистики. М., 1960, с. 266-267. ესაა ამ სახელმძღვანელოს მეთოთხმეტე გამოცემა. პირველი გამოცემა მოხდა 1911 წელს. მიეკუთვნება მათემატიკურ სტატისტიკას.

² დ. იული, მ კენდელი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 273. იული და კენდელი თავის ნაშრომებში ასევე განიხილავენ კორელაციის მამების და შვილების სიმაღლეებს შორის, ძროხის ასაკსა და წველადობას შორის და ა.შ. (იხ.: გვ. 238-243).

³ დ. იული, მ კენდელი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 279.

– ზოგიერთი ე.წ. "მათემატიკური" სტატისტიკის წარმომადგენლები განაწილების მრუდის და კორელაციური ზედაპირების განტოლებებში ხედავენ უმაღლეს მიღწევას, რომელიც ხელმისაწვდომია სტატისტიკოსისათვის. მეორე მხრივ, საკმაოდ არიან სტატისტიკოსები, რომლებიც ამგვარ გამოთვლებში ხედავენ მოყვარულთა მეცნიერულად უნაყოფო თავშექცევას, ითამაშონ ფორმულებით და მათემატიკური სიმბოლოებით.¹

– ფაქტობრივად, ზემოთაღნიშნულმა მიმდინარეობებმა გამოიწვია ზოგ ქვეყნებში (მაგალითად გერმანიაში) შორს მიმავალი მტრობა, სტატისტიკოს-მათემატიკოსებს და სტატისტიკოს არა-მათემატიკოსებს შორის, რომელიც დღეისათვის სერიოზულად უშლის ხელს სტატისტიკის წარმატებას. ისტორიულად და ლოგიკურად ახალი "მათემატიკური" ხერხები მჭიდროდ უკავშირდებიან სტატისტიკოს საზოგადოებათმცოდნეების გამოგონილ მეთოდებს, წარმოადგენენ მათ ბუნებრივ განვითარებას და დაზუსტებას. იმ იდეების საფუძველებს, რომლებიც წარმოდგენილია კორელაციის თანამედროვე თეორიაში, ჩვენ ვპოულობთ არა-მათემატიკური სტატისტიკის წარმომადგენელთა შრომებში.²

– სტატისტიკოსმა არა-მათემატიკოსებმა მოამზადეს ნიადაგი სტატისტიკოს-მათემატიკოსებისათვის არა მხოლოდ იმით, რომ ძირითადად მიმდინარეობდა შორის იმ თავისებური კავშირის შემჩნევის რიგი ხერხები, რომელთანაც დაკავშირებულია სტატისტიკური კვლევა. არა ნაკლები მნიშვნელობა აქვს იმ გარემოებას, რომ მათი შრომების შედეგად უფრო ცხადი გახდა ამ კავშირების კონტურები, რითაც შეიქმნა მათი შესწავლის ხერხების დამუშავების შესაძლებლობა. დასაწყისში საკითხი ისმოდა შემდეგნაირად: შეინიშნება თუ არა შესასწავლ მოვლენებს შორის კავშირი. ყველაზე დიდი, რასაც კითხულობდნენ, მოვლენებს შორის კავშირი პირდაპირია თუ პირიქით (უკუკავშირი). ამის შემდეგ დაისვა საკითხი მოვლენებს შორის კავშირის სიმჭიდროვის ხარისხის გაზომვაზე. "ეს ნიშნავდა პირველ გადამწყვეტ ნაბიჯს მოვლენათა შორის კავშირის სტატისტიკური შესწავლის ხერხების იმ რაციონალიზაციის გზაზე, რომელიც აისახა კორელაციის თანამედროვე "მათემატიკურ" თეორიაში."³

Merab Khmaladze

**Iv. Javakhishvili Tbilisi State University
Associated Professor, Doctor of Economics**

Development of statistical methods of correlation–regression analysis

Summary

Measuring the degree of coupling between the processes of business is an important problem in the theory of statistics. Initially, the connection between the processes studied by means of statistical tables and balance sheets. In parallel, mathematical-statistical study of the direction of bonds. The invention belongs to the correlation method angliyskomu biologist Francis Galton, and in the measurement of the degree of connection between the phenomena of much of the credit belongs to mathematics and statistics angliyskomu Karl Pearson. In the development of this method played an important role such scholars as George U. Yule, Maurice G. Kendall, Gustav T. Fechner, A. Chuprov and others.

¹ А.А. Чупров. Основные проблемы теории корреляции. М., 1928. с. VI.

² იქვე, გვ. 1.

³ ა.ა. ჩუპროვი. დასახ. ნაშრომი, გვ. 11-12.

Применение эконометрического моделирования на рынке недвижимости

Каждая наука проходит сложный путь зарождения и выделения в самостоятельную область знания. Эконометрика — не исключение. Первоначальные попытки количественных исследований в экономике относятся к XVII в. Однако, официальной датой рождения эконометрики как науки можно считать 29 декабря 1930 г., когда по инициативе И. Фишера, Р. Фриша, Я. Тинбергена, Й. Шумпетера, О. Андерсона и других ученых на заседании Американской ассоциации развития науки было создано эконометрическое общество, на котором норвежский ученый Р. Фриш дал новой науке название – «эконометрика».

Зарождение эконометрики является следствием междисциплинарного подхода к изучению экономики. Эта наука возникла в результате взаимодействия и объединения в особый «сплав» трех компонент: экономической теории, статистических и математических методов. Помимо этого, на современном этапе развития науки одним из важнейших факторов развития эконометрики стало развитие компьютерных технологий и специальных пакетов прикладных программ.

В журнале «Эконометрика», основанном в 1933 г. Р. Фришем, он дал следующее определение эконометрики: «Эконометрика - это не то же самое, что экономическая статистика. Она не идентична и тому, что мы называем экономической теорией, хотя значительная часть этой теории носит количественный характер. Эконометрика не является синонимом приложений математики к экономике. Как показывает опыт, каждая из трех отправных точек - статистика, экономическая теория и математика — необходимое, но недостаточное условие для понимания количественных соотношений в современной экономической жизни. Это - единство всех трех составляющих. И это единство образует эконометрику» [1, 18с.].

Современный взгляд на эконометрику отражен в следующем определении: «Эконометрика – научная дисциплина, объединяющая совокупность теоретических результатов, приемов, методов и моделей, предназначенных для того, чтобы на базе экономической теории, экономической статистики и математико-статистического инструментария придавать конкретное количественное выражение общим (качественным) закономерностям, обусловленным экономической теорией» [2, 25с.].

Основной проблемой эконометрики является построение эконометрических моделей для анализа и прогноза реальных экономических процессов и явлений. При этом под эконометрической моделью, как правило, понимается вероятностная модель, описывающая изменения во времени экономических величин под воздействием изменений некоторых параметров. Параметры эконометрической модели, характер взаимосвязей и сила взаимосвязей определяются статистическими методами [3, 34с.].

В странах с рыночной экономикой эконометрическое моделирование широко применяется в различных сферах экономической деятельности, как в экономике страны в целом, так и в отдельно взятых организациях. Эконометрическое моделирование также применяется и на рынке недвижимости, где с его помощью могут быть решены следующие задачи [4]:

- Определение общественно необходимого прироста жилищного фонда;
- Определение объёма жилищного строительства, которое может быть обеспечено государством;
- Определение объёма строительства жилья, которое может быть обеспечено частным сектором;
- Определение социально-экономической эффективности жилищной политики,

выявление сценариев развития рынка.

Решение данных задач является неотъемлемой частью жилищной политики любого, государства, особенно с социально ориентированной экономикой, которым является Республика Беларусь.

Жилищное строительство – важнейшая составляющая государственных приоритетов социально-экономического развития Беларуси. Решение проблемы наращивания темпов жилищного строительства имеет многоцелевой результат: удовлетворение потребностей общества в жилье, создание нормальных и безопасных условий жизнедеятельности, снятие социальной напряженности в обществе. Именно поэтому жилищная реформа рассматривается как составная часть комплекса мер по стабилизации и выводу экономики из кризиса, определение наилучшего пути реформирования является ключевой задачей государства.

Эконометрика предлагает оптимальный способ нахождения такого пути – построение эконометрических моделей рынка жилой недвижимости Республики Беларусь. Это эффективный, наглядный и недорогой метод, который позволяет в короткие сроки показать динамику рассматриваемых показателей и спрогнозировать варианты возможных последствий, возникающих вследствие изменения тех или иных параметров. Оперативность получения результатов при использовании эконометрических моделей позволяет максимально быстро принимать решения по их корректировке, что является весьма ценным в современных условиях.

Эконометрическое моделирование удобно использовать как на уровне частных компаний осуществляющих любую хозяйственную деятельность (в том числе в сфере недвижимости) так и на уровне государства для макроэкономического прогнозирования и планирования национальной экономики.

Список использованной литературы:

1. Эконометрика: Учебник. / Под ред. И.И.Елисейевой. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 340с.
2. Айвазян С.А. , Мхитарян В.С. Прикладная статистика и основы эконометрики / С.А. Айвазян, В.С. Мхитарян. – М. Юнити, 1998. – 1024 с.
3. История экономических учений: Учебное пособие. / Под ред. А. Автомонова, О. Ананьина, Н. Макашевой. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 321с.
4. Трифонов Н.Ю., Шимановский С.А. Моделирование рынка недвижимости в переходной экономике // Проблемы прогнозирования и государственного регулирования социально-экономического развития. Мат-лы 3-й межд. научн. конф., Минск, 10-11 окт. 2002г. Т.3 – Мн.: НИЭИ Минэкономики Респ. Беларусь, 2002. – С.203-205.

Prokhorova O.

Belorussian state university

The usage econometrical modeling in the property market

Summary

The birth of econometrics is the result of an interdisciplinary approach to the study of economics. This science is the result of the interaction and integration of three components: economic theory, statistical and mathematical methods. In addition, at the present stage of scientific development one of the most important factors in the development of econometrics has been the development of computer technology and specialized software packages. Econometrics - a scientific discipline that combines a set of theoretical results, techniques, methods and models, designed to ensure that on the basis of economic theory, economic statistics, and mathematical and statistical tools to give a specific quantification of the

general (qualitative) patterns, caused by economic theory. In market economies, econometric modeling is widely used in various spheres of economic activity in the economy as a whole and in individual organizations. Econometric modeling is also used in the property market. Tasks that solves the econometric modeling of the real estate market:

- Identification of socially necessary growth of the housing stock;
- Identification of housing, which can be achieved by the State;
- Identification of housing, which can be achieved by the private sector;
- Identify the socio-economic efficiency of housing policy, the identification of scenarios for the development of the market.

ნადეჟდა კვატაშიძე

ივ.ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

გლობალიზაცია და ფინანსური ანგარიშგების სტანდარტიზაცია

გლობალიზაციის პროცესები, ეკონომიკის, პოლიტიკისა და საზოგადოებრივი ურთიერთობების ინტერნაციონალიზაცია მსოფლიო ბაზრის ფორმირების მნიშვნელოვანი ფაქტორია. იქმნება ტრანსნაციონალური კორპორაციები, ევროპაში კი – ერთიანი ეკონომიკური სივრცე თავისი ვალუტით. კაპიტალის ბაზარი ეძებს ახალ ინვესტიციებს და ითხოვს ხარისხიან და გამჭვირვალე ინფორმაციას, რათა შემცირდეს ინვესტორების რისკი კომპანიების ფინანსური მდგომარეობის შეფასებისას. სხვადასხვა ქვეყნების ადგილობრივი კომპანიები ფინანსურ ანგარიშგებას ამზადებდნენ, როგორც წესი, ქვეყანაში დაგროვილი გამოცდილებით, ტრადიციებით, მოქმედი ბუღალტრული სკოლების წესებით, იურიდიული და საგადასახადო კანონმდებლობით, რომელიც არ იყო გამჭვირვალე, შესადარისი და ხშირად საიმედოც კი.

სხვადასხვა წესებით მომზადებული ფინანსური ანგარიშგება ინვესტორებს გარკვეულ სირთულეებს უქმნიდა. საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტებს ადგილობრივი ბიზნესის ფინანსური მდგომარეობის ობიექტური შეფასება მხოლოდ მაშინ შეუძლიათ, როდესაც ფინანსური ანგარიშგება მომზადებულია მსოფლიოს ეკონომიკურ სისტემაში მიღებული სტანდარტიზირებული დაშვებებით და წესებით.

კაპიტალის ბაზრის გლობალიზაცია მოითხოვდა ერთიანი (სტანდარტული) სააღრიცხვო სისტემის შექმნას და ამიტომ ტრანსნაციონალური კორპორაციების მოთხოვნით დაიწყო ფინანსური ანგარიშგების მომზადებისა და წარდგენის სტანდარტიზაცია. აღნიშნულის მიზანი იყო კომპანიის შესახებ ინვესტორებისათვის საიმედო და ობიექტური ინფორმაციის მიწოდება, რაც შეამცირებდა ინფორმაციის გაუმჭვირვალობასთან დაკავშირებულ რისკს.

აღრიცხვის სტანდარტების შემუშავება დაიწყო 10 ქვეყნის ბუღალტერთა პროფესიული ორგანიზაციების შეთანხმებით – გერმანიის, საფრანგეთის, ჰოლანდიის, მექსიკის, იაპონიის, ბრიტანეთის, ირლანდიის, ავსტრალიის, კანადის და აშშ-ს. შედეგად 1973 წელს 29 ივნისს დაფუძნდა არასამთავრობო, დამოუკიდებელი კერძო პროფესიული ორგანიზაცია – ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების კომიტეტი – ბასსკ (International Accounting Standards Committee - IASC). ბასსკ-ის მიზანი იყო პრინციპულად ახალი შინაარსის ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების – ბასს (International Accounting Standards - IAS) შემუშავება და მათი პროპაგანდა. თავისთავად ეს იყო ევოლუციური მოვლენა და იგი შეიძლება შეფასდეს მსოფლიოს სააღრიცხვო პოლიტიკის სტანდარტიზაციის პირველ ნაბიჯად.

1983 წელს ბუღალტერთა პროფესიული ორგანიზაციები გაერთიანდნენ, ჩამოაყალიბეს

ბუღალტერთა საერთაშორისო ფედერაცია (IFAC) და გახდნენ კომიტეტის წევრები. 1984 წელს ამერიკის ერთ-ერთმა უმსხვილესმა კომპანიამ «General Electric»-მა წარადგინა როგორც ამერიკული სტანდარტებით, ასევე ბასს-ით მომზადებული 1983 წლის ფინანსური ანგარიშგება.

ბასს-ი მჭიდროდ თანამშრომლობდა ფასიანი ქაღალდების კომისიის საერთაშორისო ორგანიზაციასთან (International Organization of Securities Commissions - IOSCO), რის შედეგადაც 1987 წელს შეიმუშავეს ერთ-ერთი პროექტი, რომელიც მოითხოვდა, რომ საფონდო ბირჟების ლისტინგში მოხვედრის მსურველ კომპანიებს ფინანსური ანგარიშგება უნდა წარედგინათ არა ეროვნული სტანდარტებით, არამედ ბასს-ით მომზადებული.

1990-იან წლების მეორე ნახევარში ბასს-ები იკავებენ მნიშვნელოვან ადგილს მსოფლიოს უმსხვილეს ბაზრებზე. 1998 წლის დეკემბერში კომიტეტმა დაასრულა ძირითადი სტანდარტების შემუშავება და მათ ეწოდათ ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტები – ბასს (IAS). 2001 წლის აპრილში ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების კომიტეტი რეორგანიზებულ იქნა ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების საბჭოს ფონდად (International Accounting Standards Board foundation - IASB) – ახალი წესდებით და ამოცანებით. საბჭომ დაიწყო აქტიური სამუშაოები და 50 დიდ ქვეყანას შესთავაზა ბასს-ზე გადასვლის ან ეროვნული სტანდარტების ბასს-თან დაახლოების გეგმა. ამას წინ უძღოდა ევროკავშირის (EC) მოთხოვნა, რომ ევროკავშირის წევრი ქვეყნების ანალოგიურ სტანდარტებს შორის არ უნდა იყოს წინააღმდეგობები, ანუ უნდა იყვნენ ერთმანეთთან ჰარმონიაში. ხოლო კომპანიებისათვის, რომელთა აქციები იყიდებოდა ევროპის ფასიანი ქაღალდების ბირჟებზე, ვალდებულნი იყვნენ 2005 წლიდან კონსოლიდირებული ფინანსური ანგარიშგება მოემზადებინათ ბასს-ით.

2002 წლის 29 ოქტომბერს¹ ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების საბჭომ და აშშ-ის ფინანსური აღრიცხვის სტანდარტების საბჭომ (The Financial Reporting Standards Board - FRSB) ხელი მოაწერეს შეთანხმებას, რომელიც ითვალისწინებდა ერთობლივი პროექტის დაწყებას, ორივე საბჭოს მიერ გამოცემული სტანდარტების კონვერგენციის (დაახლოების) მიზნით – აშშ-ში მოქმედი აღრიცხვის სტანდარტებისა (US GAAP) და ფასს-ის (IFRS) დაახლოება. კონვერგენცია ნიშნავდა ორივე მხარის მიერ მაღალი ხარისხის, ურთიერთთავსებადი ბუღალტრული აღრიცხვის სტანდარტების შემუშავების ვალდებულების აღებას. ახალ სტანდარტებს ეწოდა ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტები –D ფასს (International Financial Reporting Standards - IFRS). ეს სტანდარტები შესაფერისი უნდა ყოფილიყო ადგილობრივი და უცხოური კომპანიების ფინანსური ანგარიშგების მოსამზადებლად. შეთანხმებაში განისაზღვრა ორი ძირითადი მიზანი:

- შესაბამისობაში მოყვანათ არსებული ბუღალტრული აღრიცხვის სტანდარტები, რაც შეიძლება მოკლე დროში;
- შეენარჩუნებინათ სტანდარტების შესაბამისობა და თავსებადობა კონვერგენციის პროცესის დამთავრების შემდეგ.

2006 წლის თებერვალში ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების საბჭომ და აშშ-ის ფინანსური აღრიცხვის სტანდარტების საბჭომ გამოაქვეყნეს ურთიერთშეთანხმების მემორანდუმი, სადაც განსაზღვრეს მოკლევადიანი და გრძელვადიანი პროექტები. კონვერგენციის სამუშაოთა მეორე ეტაპის გეგმა შეთანხმდა 2008 წლის ნოემბერში, რომლის თანახმად აშშ-ის ფასიანი ქაღალდების საფონდო ბირჟების კომისიას (Securities and Exchange Commission) გადაეცა ფასს-ზე გადასვლის წინასწარი გეგმა, რითაც კომპანიებს 2010 წლიდან მიეცემოდათ საშუალება ფინანსური ანგარიშგება წარედგინათ არა ამერიკული სტანდარტებით (US GAAP-ით), არამედ ფასს-ით (IFRS-ით). თავდაპირველად ასეთი უფლება მიეცა 20 უმსხვილეს ტრანსნაციონალურ კომპანიას². სპეციალისტები ვარაუდობენ, რომ 2014

¹ <http://www.valuebasedmanagement.net/organizations-iasb.html>

² ჟურნალი „ბუღალტრული აღრიცხვა“, 2010, № 11, გვ. 8-9.

წლისათვის პრაქტიკულად ყველა ამერიკული კომპანია გადავა ფასს-ის გამოყენებაზე.

მიჩნეულია, რომ ამით კონვერგენციამ ასახა აშშ-ის კონგრესისა და ფინანსური წრეების ამერიკის ბირჟებზე უცხოური კომპანიების აქციების გაყიდვის მიზანსწრაფვა. კონვერგენციის შედეგია ის, რომ კომპანიების ფინანსური ანგარიშგება უფრო ორიენტირებულია ინფორმაციის გარეშე მომხმარებელზე; საფონდო ბირჟების ლისტინგში შემავალი კომპანიები ვალდებული არიან ფინანსური ანგარიშგება წარადგინონ ფასს-ის მიხედვით. კონვერგენციის შედეგებმა გაზარდა ფასს-ის პოპულარობა და ვარაუდობენ რომ უახლოეს მომავალში მსოფლიოს ქვეყნის უმრავლესობაში იქნება გამოყენებული.

დღეისათვის არსებობს ფასს-ის გამოყენების შემდეგი ფორმები³:

- ფასს-ის, როგორც ეროვნული სტანდარტის გამოყენება (კვიპროსი, ქუვეიტი, ლატვია, მალტა, პაკისტანი, ტრინიდადა, ტაბაგო, ხორვატია, საქართველო);
- ფასს-ის, როგორც ეროვნული სტანდარტის გამოყენება, სტანდარტის არარასებობის შემთხვევაში ეროვნული სტანდარტის გამოყენებით (მალაზია, პაპუა-ახალი გვინეა);
- ფასს-ის, როგორც ეროვნული სტანდარტის გამოყენება, ზოგიერთ შემთხვევაში ეროვნული სტანდარტების შესაბამისად მათი მოდიფიკაციის შესაძლებლობებით (ალბანეთი, ბანგლადეში, ბარბადოსი, ზამბია, ზიმბაბვე, კენია, კოლუმბია, პოლონეთი, სუდანი, ტაილანდი, ურუგვაი, იამაიკა);
- ფასს-ზე დაფუძნებული ეროვნული სტანდარტები, დამატებითი განმარტებებით (ჩინეთი, ირანი, სლოვენია, ტუნისი, ფილიპინები);
- ფასს-ზე დაფუძნებული ეროვნული სტანდარტები, ზოგიერთი სტანდარტი ფასს-ზე მეტად დეტალიზირებული (ბრაზილია, ინდოეთი, ირლანდია, ლიტვა, მავრიტანია, მექსიკა, ნამიბია, ნიდერლანდები, ნორვეგია, პორტუგალია, სინგაპური, სლოვაკეთი, თურქეთი, საფრანგეთი, შვეიცარია, სამხრეთ აფრიკა);
- ფასს-ზე დაფუძნებული ეროვნული სტანდარტები, ეროვნული და საერთაშორისო სტანდარტის შედარების დებულებით (ავსტრალია, დანია, იტალია, ახალი ზელანდია, შვედეთი).

ამჟამად ბასსს-ის⁴ გამგეობის (Trustees of the IFRS Foundation) სტრუქტურა შემდეგია: 1) ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების საბჭო – ბასსს (International Accounting Standards Board - IASB); 2) ფასს-ის საკონსულტაციო საბჭო (IFRS Advisory Council); 3) ფასს-ის ინტერპრეტაციის კომიტეტი (The IFRS Interpretations Committee).

სტანდარტების საბჭო, მსოფლიო ეკონომიკაში მომხდარი ცვლილებებისა და ბუღალტრული აღრიცხვის თეორიაში მიღწევების გათვალისწინებით, ახორციელებს არსებული სტანდარტების გადასინჯვას და ახალი სტანდარტების გამოქვეყნებას, ასევე სააღრიცხვო პროცედურებისა და ფინანსური ანგარიშგების წარდგენის წესების სრულყოფას და ჰარმონიზაციას. ასევე, საბჭო უზრუნველყოფს სტანდარტების ეფექტური გამოყენებას სხვადასხვა ქვეყნებში.

დღეისათვის ბასსს-ს წევრია 104 ქვეყანა. საბჭო თანამშრომლობს ისეთ საერთაშორისო ორგანიზაციებთან, როგორცაა ევროკავშირი, გაერთიანებული ერების კომიტეტის ექსპერტთა ჯგუფი, მსოფლიო ბანკი, ევროპის განვითარებისა და რეკონსტრუქციის ბანკი, საერთაშორისო სავაჭრო პალატა, ფასიანი ქაღალდების კომისიის საერთაშორისო ორგანიზაცია და სხვა.

ფასს-ი არის სააღრიცხვო სისტემა – მუდმივად განახლებადი ბუღალტრული აღრიცხვის წარმოებისა და ფინანსური ანგარიშგების მომზადების წესების მარეგულირებელი სისტემა, რომელიც ფუნქციონირებს საერთაშორისო დონეზე. ის წარმოდგენილია **ფინანსური ანგარიშგების მომზადებისა და წარდგენის კონცეფციით** (Framework for the Preparation and

³ <http://www.webkursovnik.ru/kartgotrab>

⁴ <http://www.ifrs.org/The+organisation>

Presentation of Financial Statements) და ამ კონცეფციაზე დაფუძნებული **ფინანსური ანგარიშგების სტანდარტებით**.

ფინანსური ანგარიშგების მომზადებისა და წარდგენის კონცეპტუალური საფუძვლები არის წესების, დაშვებებისა და მიდგომების ერთობლიობა და მოიცავს შემდეგ ასპექტებს:

- ფინანსური ანგარიშგების მიზანი;
- ფინანსური ანგარიშგების ინფორმაციის ხარისხობრივ მახასიათებლები და მისი ზოგიერთი შეზღუდვები;
- ფინანსური ანგარიშგების კომპონენტებისა და ელემენტების აღიარების პრინციპები;
- ფინანსური ანგარიშგების ელემენტების შეფასების პრინციპები;
- კაპიტალისა და კაპიტალის შენარჩუნების კონცეფცია.

მიჩნეულია, რომ ფასს-ის გამოყენებას აქვს მიკრო და მაკროეკონომიკური სტიმული. მიკროეკონომიკური სტიმულს მიეკუთვნება:

- ინვესტორისათვის კომპანიის ღირებულების საიმედო შეფასება;
- უცხოური კაპიტალის ბაზარზე გასვლა და მოზიდული კაპიტალის ღირებულების შემცირება;
- მმართველობითი გადაწყვეტილებების მისაღებად ინფორმაციის უფრო ეფექტური გამოყენების შესაძლებლობები.

მაკროეკონომიკურ სტიმულს მიეკუთვნება:

- კომპანიების გამჭვირვალობა და შედეგად საზღვარგარეთ ბიზნესის იმიჯის გაუმჯობესება;
- სტატისტიკური ინფორმაციის ხარისხის გაუმჯობესება და მისი შესადარისობის შესაძლებლობა;
- უცხოური ინვესტიციების შემოდინება ქვეყანის ეკონომიკაში;
- ქვეყნის ეკონომიკის ინტეგრაცია მსოფლიოს ეკონომიკურ სისტემაში.

მსოფლიო ეკონომიკის მზარდი გლობალიზაცია მოითხოვს ფინანსური ანგარიშგების სტანდარტიზაციას, მის წარდგენას "ბიზნესის საერთაშორისო ენაზე", ანუ ფასს-ით. ფასს-ის გამოყენება უზრუნველყოფს მთელ მსოფლიოში ფინანსური ანგარიშგების სრულყოფას და ჰარმონიზაციას, საწარმოთა ფინანსური ანგარიშგების ინფორმაციის გამჭვირვალობის და საიმედოობის ზრდას. შედეგად ფინანსური ანგარიშგების ინფორმაციის მომხმარებლებს (ინვესტორებს, აქციონერებს, კრედიტორებს და სხვა) ეძლევათ სხვადასხვა კომპანიების ფინანსური ანგარიშგების შედარებისა და გადაწყვეტილებების მიღების საშუალება.

ფასს-ის გამოყენება უზრუნველყოფს მთელ მსოფლიოში ფინანსური ანგარიშგების სრულყოფას და ჰარმონიზაციას, საწარმოთა ფინანსური ანგარიშგების ინფორმაციის გამჭვირვალობის და საიმედოობის ზრდას. შედეგად ფინანსური ანგარიშგების ინფორმაციის მომხმარებლებს (ინვესტორებს, აქციონერებს, კრედიტორებს და სხვა) ეძლევათ სხვადასხვა კომპანიების ფინანსური ანგარიშგების შედარებისა და გადაწყვეტილებების მიღების საშუალება.

Globalization and Standardization of Financial Reporting

Summary

As a result of economy globalization investors need comparable and reliable financial information for reducing credit risks regarding investment objects. This needs financial reporting standardization, which means preparation and presentation of financial statements according to international standards (IFRS).

IFRS ensures completeness and harmonization of financial reporting through around the world; it increases transparency and reliability of entities financial information. This gives opportunity to financial statement consumers (investors, shareholders, creditors, etc.) to compare various companies' financial statements and make decisions.

დავით ჯალაღონია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი,
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დეკანი
იური პაპასქუა
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

საფინანსო და საგადასახადო აღრიცხვა: პრობლემები და მათი დამლევის პერსპექტივები

სახელმწიფო ბიუჯეტში ფულადი საშუალებების მოზიდვის ფორმების სრულყოფის მიზნით აუცილებელია საგადასახადო პოლიტიკის მარეგულიერებელი კანონების დახვეწა და მათი განუხრელი დაცვა. გადასახადების გამოანგარიშებისა და ადმინისტრირების ინსტრუმენტს, როგორც წესი, წარმოადგენს ბუღალტრული აღრიცხვა. ბიზნესის ინტერესებიდან გამომდინარე, ცივილიზებულ სამყაროსთან ერთად საქართველოშიც, ბუღალტრული აღრიცხვის წარმოება სავალდებულოა საერთაშორისო სტანდარტების (ბასს-ის) მოთხოვნათა საფუძველზე. როგორც ცნობილია, ბასს-ი ეყრდნობა საერთაშორისოდ აღიარებულ კონცეფციებს და ამ კონცეფციების საერთო ინტერპრეტაციებს. პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ ეკონომიკური განვითარების დონის, საგადასახადო კულტურის და ტრადიციების გათვალისწინებით, ცალკეულ ქვეყნებში, მათ შორის საქართველოში, გადასახადების ადმინისტრირების მიმართ დაწესებულია განსხვავებული რეგულაციები. მიგვაჩნია, რომ ასეთი რეგულირების საფუძველი უნდა იყოს არგუმენტირებული და ეფუძნებოდეს მეთოდოლოგიურ გათვლებს, ამასთან, უნდა იცავდეს ბიზნესის ინტერესებს. თუმცა უნდა შევნიშნოთ, რომ ქართულ ბიზნესში საგადასახადო ადმინისტრირების პრაქტიკა, დასაბეგრი ბაზის განსაზღვრა და ბასს-ის მოთხოვნები ერთმანეთს არ ემთხვევა. შესაბამისად, ადგილი აქვს ორ მიდგომას:

- შემოსავლებისა და ხარჯების ფორმირებას სააღრიცხვო (საფინანსო) მიზნებისათვის;
- შემოსავლებისა და ხარჯების ფორმირებას საგადასახადო მიზნებისათვის.

ბასს-ით შემოსავლებისა და ხარჯების აღიარება ხდება სრული მოცულობით ყოველგვარი შეზღუდვების გარეშე, თუ კი სამეურნეო ოპერაცია პასუხობს შემოსავლებისა და ხარჯების აღიარების კრიტერიუმებს. საქართველო საგადასახადო კოდექსით (სსკ) კი:

- შემოსავლებისა და ხარჯების ფორმირება ხდება ნებადართული გამოქვითვების გათვა-

ლისწინებით;

- შემოსავლების და ხარჯების აღიარება ხდება საკასო ან დარიცხვის მეთოდით.

სწორედ ეს – ნებადართული გამოქვითვები (შეზღუდვები) ქმნის ფინანსურ და საგადასახადო მოგებას (აღრიცხვას) შორის ძირითად განსხვავებას. სააღრიცხვო (საფინანსო) და საგადასახადო მოგებებს შორის სხვაობებს გააჩნია **მუდმივი** და **დროებითი** ხასიათი.

მუდმივი სხვაობების შემთხვევაში სააღრიცხვო (საფინანსო) და საგადასახადო მოგებას შორის წარმოშობილი მუდმივი სხვაობების კომპენსაცია არ ხდება მომავალ საანგარიშგებო პერიოდებში. მაგალითად, არ გამოიქვითება ჯარიმებისა და საურავების სახით გადახდილი თანხები. ნორმის ზევით აღიარებული საპროცენტო ხარჯები, წარმომადგენლობითი ხარჯები, ქველმოქმედების მიზნით გაცემული შეწირულობანი და ა.შ. აქ მნიშვნელოვანია არა მუდმივი სხვაობების წარმოშობი ხარჯების შინაარსობრივი მხარე, არამედ ის მეთოდოლოგიური ბაზა, რომლის მიხედვითაც გაიანგარიშება მათი სიდიდე. ანუ, ის თუ რა მეთოდოლოგიური საფუძველი უდევს, მაგალითად, სსკ-ით განსაზღვრულ გამოსაქვითი წარმომადგენლობითი ხარჯის 1 (ერთ) პროცენტთან ნიშნულს? (რატომ არ შეიძლება ის მეტი ან ნაკლები იყოს), ან კიდევ, რითაა მოტივირებული ქველმოქმედების მიზნით გაცემული შეწირულობის 8 (რვა) პროცენტთან შეზღუდვა, რას ეფუძნება მივლინების სადღე-ღამისო, ან კიდევ მგზავრობა-ღამისთევისათვის განსაზღვრული თანხების დადგენილი ნორმები და ა.შ. ცხადია, რომ სსკ-ით ასეთი შეზღუდვების შემოღების აუცილებლობა ნაკარნახევია გადამხდელის მიერ გადასახადის შემცირების (თავის არიდების) მუდმივი მოტივაციით. თუმცა მიგვაჩნია, რომ აღრიცხვის დღევანდელი ტექნოლოგიების და სამეურნეო პროცესებზე მკაცრი ეკონომიკური კონტროლის პირობებში, შესაძლებელია მისი მინიმინაცია, ხოლო საგადასახადო კოდექსის შემდგომ სრულყოფასთან, გადასახადის გადამხდელთა საგადასახადო კულტურის ამღლებასთან ერთად კი - სრული აღმოფხვრაც.

დროებითი სხვაობების შემთხვევაში, სააღრიცხვო (საფინანსო) და საგადასახადო მოგებას შორის წარმოშობილი დროებითი სხვაობების კომპენსაცია, მუდმივი სხვაობებისაგან განსხვავებით, ხდება მომავალ საანგარიშგებო პერიოდებში. მისი წარმოშობა განპირობებულია სააღრიცხვო (საფინანსო) და საგადასახადო მიზნით შემოსავლებისა და ხარჯების სხვადასხვა საანგარიშგებო პერიოდებში აღიარების გამო. ანუ, დროებითი სხვაობები წარმოიქმნება მაშინ, როდესაც საანგარიშგებო პერიოდის საგადასახადო შემოსავლებიდან არაა გამორიცხული ამავე პერიოდის სააღრიცხვო (საფინანსო) ხარჯი. იგულისხმება, რომ მისი გამოქვითვა მოხდება მომავალ საანგარიშგებო პერიოდში. მათ მიეკუთვნება რემონტის ხარჯი, ცვეთის ხარჯი და ა.შ.

ზოგიერთი დროებითი სხვაობა წარმოიშობა მაშინ, როდესაც რაიმე შემოსავალი ან ხარჯი ჩართულია ერთი საანგარიშგებო პერიოდის საბალანსო მოგებაში, ხოლო საგადასახადო მოგებისთვის ისინი გაითვალისწინება სხვა საანგარიშგებო პერიოდში. ამგვარი დროებითი სხვაობები ცნობილია ქრონომეტრული სხვაობის სახელწოდებით.

ყველა დროებითი საგადასახადო სხვაობა წარმოშობს გადავადებულ საგადასახადო ვალდებულებას და გადავადებულ საგადასახადო აქტივს. აქედან გამომდინარე, ბუღალტრული აღრიცხვის პრაქტიკაში და ნორმატიულ სივრცეში დამკვიდრდა ცნებები: გადავადებული საგადასახადო ვალდებულება და გადავადებული საგადასახადო აქტივი.

ბასს-ით, გადავადებული საგადასახადო ვალდებულება არის დასაბეგრი დროებითი სხვაობით გამოწვეული, მომავალ საანგარიშგებო პერიოდებში გადასახდელი მოგებიდან გადასახადის თანხა.

გადავადებული საგადასახადო ვალდებულება წარმოიქმნება მაშინ, როდესაც სააღრიცხვო (საფინანსო) მოგება მეტია საგადასახადო მოგებაზე. ეს კი ბუღალტრულად ნიშნავს იმას, რომ დასაბეგრი დროებითი სხვაობის შემთხვევაში, ანუ როდესაც დროებითი სხვაობის წარმოქმნა უკავშირდება გადავადებულ საგადასახადო ვალდებულებას, სხვაობის თანხით იზრდება (ემატება) მომავალი საანგარიშგებო პერიოდში საგადასახადო მოგების (საგადასახადო ზარალის) თანხა; **მაგალითად**, საპროცენტო შემოსავალი საბალანსო მოგებაში გაითვალისწინება დროის პროპორციულად. მაგრამ საკასო მეთოდის გამოყენებისას მისი ჩართვა

საგადასახადო მოგებაში შეიძლება მაშინ, როდესაც ფული რეალურად აისახება საწარმოს ანგარიშზე (სალაროში ან ბანკში). დარიცხვის მეთოდით აღიარებული (ბალანსში დებიტორული დავალიანების სახით ასახული) საპროცენტო შემოსავლის საგადასახადო ზაზა ნულის ტოლია, რადგან აღნიშნული შემოსავალი გავლენას არ ახდენს საგადასახადო მოგების თანხის სიდიდეზე, ვიდრე არ მოხდება ფულის მიღება.

ბასს-ის მიხედვით, გადავადებული საგადასახადო აქტივი არის მოგებიდან გადასახადების ის ნაწილი, რომლის დაბრუნებაც უნდა მოხდეს მომავალ საანგარიშგებო პერიოდებში. გადავადებული საგადასახადო აქტივი წარმოქმნება მაშინ, როდესაც სააღრიცხვო (საფინანსო) მოგება ნაკლებია საგადასახადო მოგებაზე. ეს კი ბუღალტრულად ნიშნავს იმას, რომ დასაბეგრი დროებითი სხვაობის შემთხვევაში, ანუ როდესაც დროებითი სხვაობის წარმოქმნა უკავშირდება გადავადებულ საგადასახადო აქტივს, სხვაობის თანხით მცირდება (აკლდება) მომავალი საანგარიშგებო პერიოდის საგადასახადო მოგების (საგადასახადო ზარალის) თანხა.

უნდა აღინიშნოს, რომ თითქოსდა, ერთი შეხედვით, ამ მარტივ და თეორიულად ყველა-სათვის გასაგებ ეკონომიკურ კატეგორიებს, რეალურად საფუძვლად უდევს გაანგარიშების რთული მეთოდიკა. ფაქტობრივად, სამეწარმეო სუბიექტებს უხდებათ საგადასახადო და ფინანსური (სააღრიცხვო) ბუღალტერიის ცალ-ცალკე წარმოება. ეს ხდება იმიტომ, რომ პირველი ექვემდებარება ადმინისტრატიულ კონტროლს, და შესაბამისად, გამოვლენილ დარღვევა-ნაკლოვანებებზე მკაცრია პასუხისმგებლობაც: ჯარიმები, სანქციები, საურავები, ქონებაზე ყადაღის დადება, აუქციონები, სისხლის სამართლის აღძვრა და ა.შ., მეორე კი ჰაერივით სჭირდება პარტნიორებს, არსებულ და პოტენციურ ინვესტორებს, მომწოდებლებს, კრედიტორებს, რათა მათ სამმართველო გადაწყვეტილების მისაღებად დროულად მიღონ რეალურ ფაქტებზე დაფუძნებული საიმედო, აღქმადი, შესაბამისი და შესადრისი ინფორმაცია.

«ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების რეგულირების შესახებ» საქართველოს კანონის მე-10 მუხლის 1-ლი პუნქტის თანახმად, «კერძო სამართლის იურიდიული პირი (მცირე საწარმოსა და არაკომერციული იურიდიული პირის გარდა) ვალდებულია ბუღალტრული აღრიცხვა და ფინანსური ანგარიშგება აწარმოოს ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებისა და ბუღალტრული აღრიცხვის დროებითი სტანდარტების შესაბამისად», რაც პირველყოვლისა, ნიშნავს ბუღალტრული აღრიცხვის ფუძემდებლური პრინციპების, მათ შორის, დარიცხვის პრინციპის სავალდებულო გამოყენებას. ეს უკანასკნელი გულისხმობს სამეწარმეო სუბიექტის მიერ შემოსავლების აღიარება-ასახვას აქტივის (საქონლის ფლობასთან დაკავშირებული რისკებისა და სარგებლის) მყიდველზე გადაცემის, ან მომხმარებლისთვის მომსახურების გაწევის მომენტში. ამავდროულად, მოქმედი საგადასახადო კოდექსის თანახმად, სამეწარმეო სუბიექტი (გადასახადის გადამხდელი) ვალდებულია სწორად და დროულად აღრიცხოს შემოსავლები და ხარჯები დოკუმენტურად დადასტურებულ მონაცემთა საფუძველზე დარიცხვის მეთოდის გამოყენებით და მიაკუთვნოს იმ საანგარიშგებო პერიოდს, რომელშიც მოხდა მათი მიღება და გაწევა იმგვარად, რომ ცხადად აისახოს დასაბეგრი შემოსავალი (მოგება);

როგორც აქედან ჩანს, ბასს-ისა და საგადასახადო კოდექსის მიხედვითაც შემოსავლებისა და ხარჯების აღიარების პრინციპები ემთხვევა ერთმანეთს – ორივე შემთხვევაში დასაბეგრი მოგება (შემოსავალი) უნდა განისაზღვროს დარიცხვის მეთოდის შესაბამისად, თუმცა საგადასახადო მიზნებისთვის დასაბეგრი შემოსავალი (მოგება) იანგარშება როგორც სხვაობა კალენდარული წლის განმავლობაში მიღებულ ერთობლივ შემოსავალსა და ამ პერიოდისთვის საგადასახადო კოდექსით გათვალისწინებულ გამოქვითვების თანხებს შორის. ამასთან, გამოსაქვითი ხარჯების (ცვეთა, საქველმოქმედო, წარმომადგენლობითი, მივლინების, კრედიტისთვის გადახდილი ან/და გადასახდელი საპროცენტო, რემონტის და სხვა ხარჯები) მიმართ სსკ-ით დაწესებულია გარკვეული ნორმები და შეზღუდვები. ამასთან ერთად, ხარჯები, რომლებიც არ არის დაკავშირებული ეკონომიკურ საქმიანობასთან, გართობის ხარჯები, საეჭვო ვალები, საგადასახადო ჯარიმები, სანქციები, საურავები, მოგების ან საშემოსავლო

გადასახადის გადახდისგან განთავისუფლებული შემოსავლების მიღებასთან დაკავშირებული ხარჯები და სხვა, მიზნობრიობის მიუხედავად, საერთოდ არ ითვლება გამოსაქვით ხარჯად. აქ ნათლადაა გამოხატული გადასახადის ადმინისტრირების უზენაესობა გადამხდელთა ინტერესებთან მიმართებაში, რაც გადასახადის არსშიც კარგად იკვეთება: გადასახადი არის ბიუჯეტში სავალდებულო, უპირობო ფულადი შენატანი, რომელსაც იხდის გადასახადის გადამხდელი, გადასახის აუცილებელი, არაექვივალენტური და უსასყიდლო ხასიათიდან გამომდინარე. თუმცა უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ სახელმწიფოს ინტერესების უპირატესობის გამოვლენაში არის ლოგიკა და საგადასახადო მიზნებისთვის, დარიცხვის მეთოდის პრინციპები და გამოსაქვითი ხარჯების შეზღუდვებიც ეყრდნობა საყურადღებო (შემოსავლების მობილიზაციისა და ადმინისტრირების არსებული მექანიზმის გამამართლებელ) არგუმენტებს. დასტურად ძნელად წარმოსადგენია, ვთქვათ, მივლინების ხარჯებში ან წარმომადგენლობით ხარჯებში წინასწარ განსაზღვრული ნორმების გარეშე გადასახადის გადამხდელმა, ამ ხარჯების ხელოვნური გაზრდის გზით, არ იფიქროს დასაბეგრი მოგების ზაზის შემცირებაზე.

როგორც ჩანს, დარიცხვის მეთოდის პრინციპი თანხვედრია სახელმწიფოს ინტერესებთანაც, რამდენადაც ის ქმნის გარკვეულ გარანტიებს შემოსავლების მობილიზაციის კუთხით. თუმცა იგივე პრინციპი საგადასახადო მიზნების რეალიზაციისას მეწარმეს უქმნის გარკვეულ პრობლემას. საქმე იმაშია, რომ საგადასახადო მოგება ფაქტობრივად არ ემთხვევა (ხოლო იშვიათი გამონაკლისის გარდა, ის ყოველთვის აღემატება) ფასს-ზე დაყრდნობით განსაზღვრულ სააღრიცხვო მოგებას. სახელმწიფო ყველა შემთხვევაში, თუნდაც მცირედი შეუსრულებლობით, მაგრამ მაინც მიიღებს შემოსავლებს და გადამხდელის მხრიდან ვალდებულების შეუსრულებლობაც კი, მისდამი მკაცრი ადმინისტრირების მექანიზმის გამოყენების პირობებში, გარკვეულწილად მეტი შემოსავლის მიღების საწინდარი იქნება. რაც შეეხება გადასახადის გადამხდელს, მას ამ შემოსავლების მიღებისას, როგორც უკვე ითქვა, შესაძლებელია წარმოექმნას პრობლემები.

საგადასახადო და ფინანსურ აღრიცხვას შორის განსხვავებების არსებობას ბასს-ი 12 – „მოგებიდან გადასახადები“ აღიარებს, და შესაბამისად, განსაზღვრავს მოგებიდან გადასახადების ბუღალტრული აღრიცხვის წესებს. ამ წესებში მნიშვნელოვანია მიმდინარე და მომავალი პერიოდის საგადასახადო დაბეგვრის შედეგების ასახვა, რომელიც გამოწვეულია: საწარმოს ბალანსში აღიარებული აქტივების (ვალდებულებების) საბალანსო ღირებულების ამოღებით (გადახდით) მომავალში და საწარმოს ფინანსურ ანგარიშგებაში აღიარებული მიმდინარე სამეურნეო ოპერაციებითა და სხვა მოვლენებით.

წარმოდგენილი ანალიზის საფუძველზე მიგვაჩნია, რომ საჭიროა მოხდეს საგადასახადო და ფინანსურ აღრიცხვას შორის განსხვავებების დაძლევა (დაახლოება), თუმცა ისიც ცხადია, რომ აღნიშნული პროცესი ხანგრძლივ მეცადინეობას საჭიროებს და დასაშვებია მისი ეტაპობრივად გადაწყვეტა.

პირველყოფილსა, საჭიროა მენტალური ბარიერის გადალახვა. უნდა განვეწყოთ, რომ საწყის ეტაპზე შესაძლებელია საგადასახადო და ფინანსური აღრიცხვის დაახლოება, ხოლო შემდგომ ეტაპებზე მათი ჰარმონიზაცია. ამასთან ერთად, სხვა ქვეყნებში არსებული პრაქტიკის გათვალისწინებით შესაძლებელია განსხვავებების მოხსნა ისე, რომ საბიუჯეტო შემოსავლების მობილიზება არ შეფერხდეს. შეიძლება ითქვას, რომ მეწარმე სუბიექტისთვის მოგების მიღების მოტივაცია იმდენად მაღალია, სახელმწიფოს მხრიდან კი, შიდა და გარე კონტროლის მექანიზმები, იმდენად ძლიერი, რომ დანახარჯის ნებისმიერი სახე (მათ შორის ისეთიც, რომლებზეც დადგენილია შეზღუდვები) არ გასცდეს გონივრულ ზღვარს. ამასთან, მიგვაჩნია, რომ განსხვავების მოხსნით შესაძლებელი იქნება ბევრად მეტი ეკონომიკური ეფექტის მიღება. არანაკლებ მნიშვნელოვანია ცალკეული პირობითად მუდმივი და დროებითი განსხვავების გამომწვევი ფაქტორის (შეზღუდვის) ანალიზი, საერთო შედეგებში მისი გავლენის ვექტორის (დადებითი და უარყოფითი მხარის) წარმოჩენა და პერსპექტივის განსაზღვრა.

დასახული მიზნის ფაქტობრივად განხორციელების დამასრულებელი ეტაპი უნდა გახდეს მოცულობითი და საპასუხისმგებლო ცვლილებების შეტანა აღნიშნული საკითხის მარე-

გულიერებელ მოქმედ ნორმატიულ აქტებში. ცვლილებებისა და დამატებების მიღების პრაქტიკა არსებობს. ამ შემთხვევაში კი აუცილებელია საკითხისადმი კომპლექსური მიდგომა. აქედან გამომდინარე, შესამუშავებელია შესაბამისი საგადასახადო პოლიტიკა, რომელშიც განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმობა გადამხდელისა და ადმინისტრირების ინტერესების დაბალანსებას, საგადასახადო კანონმდებლობის გამარტივებას და ეკონომიკის განვითარებაზე ორიენტირებას. ვფიქრობთ, შედარებით მარტივია დროებითი განსხვავებების დამღვევაში კომპრომისების მიღწევა, რამდენადაც აქ დროში მცირედი დაგვიანებით წონასწორობა ისედაც ბალანსდება. გადავადებულ საგადასახადო ვალდებულებას ბიუჯეტი ყველა შემთხვევაში ღებულობს. ამიტომ მიგვაჩნია, რომ დაახლოების პროცესი სწორედ აქედან დაიწყოს.

მუდმივი (პირობითად მუდმივი) განსხვავებების წარმომქმნელი შეზღუდვების შერბილება (ან შუალედურ ვარიანტზე შეთანხმება) აუცილებელია და ამ მიმართულებით აქედანვე უნდა გადაიდგას ნაბიჯები. მთავარია ის, რომ ფინანსურ და საგადასახადო აღრიცხვას შორის განსხვავების დამღვევის მეთოდოლოგიის შემუშავებისას არაა აუცილებელი საერთაშორისო შეთანხმებების რევიზია და თანაც, ის მიღწევაა სხვა ქვეყნებისაგან დამოუკიდებლად;

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი;
2. საქართველოს კანონი «ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების რეგულირების შესახებ»;
3. ბასს 12 - მოგებიდან გადასახადები;
4. ACCA, წიგნი 2.5, თავი 10, გადავადებული გადასახადები, ბაგ, 2008;
5. www.mof.ge
6. ჯალაღონია დ. ბუღალტრული აღრიცხვა საერთაშორისო სტანდარტებით, ნაწ. I, თბ. 2011

David Jalagonia –

Full Professor of Sokhumi State University,
Dean of the Faculty of Economics and Business

Yuri Papaskua

Academic Doctor of Economic

Financeial and Tax Reporting: Problems and Prospects of their Overcoming

Summary

Article studies and analyses the issues related to the theoretical and methodological aspects of emerging of the deferred tax obligations and deferred tax assets. The authors argue that due to difference between tax and financial reporting established by the legislative acts the discrepancies cause problems to the entrepreneurial subjects. Restrictions set by the Tax Code for recognition of certain economic operations as the costs and necessity of preparation of the financial statements by the method of accruals and hence, requirement of recognition of the deferred taxes in realization of the fiscal purposes cause many complications. That is, the profit expressed in tax terms actually is not equal (and with the rare exceptions it always exceeds) to the profits calculated based on the International Financial Reporting Standards (price-based).

How reasonable is existence of such difference? Does it serve to the goals of economic development of the country? What are its positive and negative outcomes? it is possible to harmonize tax reporting with financial reporting?

Article offers the authors' opinion about prospects of overcoming of the mentioned problems.

Понятие и виды электронного бизнеса

*Через десять лет останутся два вида компаний:
те, которые представлены в Интернет, и те,
которые вне бизнеса...*

Б.Гейтс

Широко используемые современные информационные и коммуникационные технологии качественно преобразовали национальную экономику. Сегодня одним из важнейших и определяющих факторов развития экономики является включение традиционного бизнеса в технологическую цепочку Интернета, так как влияние сети Интернет проявляется не только на уровне интересов предприятий и организаций, но и в макроэкономическом пространстве.

Активная экономическая деятельность в сети Интернет или с использованием ее возможностей привела к возникновению нового понятия – «электронный бизнес».

Существуют различные подходы к определению понятия «электронный бизнес».

Электронный бизнес (E-business) - это предпринимательская деятельность, основанная на использовании информационных и телекоммуникационных технологий, обеспечивающих взаимодействие субъектов экономической деятельности в компьютерных сетях, с целью получения прибыли.

По мнению Старовойтовой Т.Ф., электронный бизнес представляет собой любой вид экономической деятельности, который организация осуществляет посредством сети Интернет. Электронный бизнес – это преобразование ключевых бизнес-процессов с применением Интернет-технологий, позволяющее достичь высшей производительности. Электронный бизнес – это использование Интернета, цифровых коммуникаций и информационных технологий для поддержки процессов покупки и продаж. Электронный бизнес – это непрерывная оптимизация, улучшение качества продукции, услуг и производственных связей организации через применение цифровых технологий и использование Интернета. Электронный бизнес – это новые технологии работы, которые позволяют компании достичь конкурентного преимущества за счет улучшения обслуживания своих клиентов и оптимизации бизнес-отношений с партнерами [1, с. 6-7].

Наиболее точным, на наш взгляд, определение электронного бизнеса предложено Кличменя Л.С. Так, автор определяет электронный бизнес как деловую активность с преобразованными бизнес-процессами за счет применения информационных технологий в целях обеспечения более высокой экономической эффективности деятельности [2, с. 7].

Электронный бизнес по признаку «объект управления» можно классифицировать на производственный (виртуальные предприятия, коммерческий электронный бизнес, прочие виды деятельности сферы материального производства) и непроизводственный (финансовый электронный бизнес, дистанционное обучение, прочие виды деятельности, в процессе которых материальные блага не создаются [1, с. 9].

Однако, сегодня новая экономика формирует новые модели взаимодействия субъектов рынка – модели электронного бизнеса:

-B2B - бизнес для бизнеса (Business-to-Business) - e-business, ориентированный на бизнес-партнера (модель электронного бизнеса как взаимодействия компаний между собой с помощью компьютерных сетей);

-B2C - бизнес для потребителя (Business-to-Consumer) - e-business, ориентированный на конечного пользователя (основу бизнес - модели B2C составляет розничная торговля, т.е.

взаимодействие компаний с потребителями в сети Интернет);

-**C2C** - потребитель для потребителя (Consumer-to-Consumer) - e-business, ориентированный на конечного пользователя (модель продажи товаров и услуг одного потребителя другим потребителям, т.е. взаимодействие потребителей с потребителями в сети Интернет);

-**B2A** - бизнес для администрации (Business-to-Administration) - e-business, ориентированный на взаимодействие компаний с административными органами.

В настоящее время отсутствует единая, четкая классификация электронного бизнеса. Попытаемся ее составить. Так основными видами электронного бизнеса являются: торговые площадки; интернет-магазины; финансовые услуги; инвестиционные фонды; интернет-маркетинг; рекламный бизнес; разработка программного обеспечения и цифровых товаров; MLM или сетевой маркетинг; партнёрские программы; WEB-мастеринг.

Торговая площадка (модель B2B - электронная площадка) - это портал, на котором пользователи имеют возможность осуществлять весь комплекс торгово-закупочных мероприятий: искать товары по каталогам, проводить on-line переговоры, заключать сделки, осуществлять оплату и т.д. Торговые площадки, как правило, предназначены для оптовых сделок. Разновидностями торговых площадок являются биржа, аукцион, каталоги товаров и услуг.

Интернет-магазин - это (модель B2C - розничная торговля) сайт, на котором выложены товары, размещена реклама с целью продвижения товара, форма для заказа товара, указаны способы оплаты товаров. В Интернет-магазине пользователи могут выбрать товар, оформить заказ, осуществить оплату товара через электронные платежные системы или иным способом, указанном на сайте продавца. В Интернет-магазинах, как правило, применяются прямые продажи, т.е. организация продаж товаров производителя непосредственно конечному потребителю. Торговый портал Shop.by содержит исчерпывающую информацию об интернет-магазинах Беларуси, а также ссылки на интернет-магазины.

К финансовым услугам в Интернете относятся услуги, предоставляемые электронными платежными системами (WebMoney, Easy Pay, «Яндекс. Деньги» и PayPal), Интернет-банкинг, Онлайн - трейдинг.

Электронные платежные системы предназначены для обеспечения платежных операций в сети Интернет. С помощью этих систем можно оплатить домен или хостинг для сайта, коммунальные услуги, мобильную связь, кабельное и спутниковое телевидение, рекламные услуги, покупку в электронном магазине, различные платные услуги, предоставляемые коммерческими Web-сайтами и т.д.

Интернет-банкинг - предоставление банком услуг клиентам через глобальную сеть Интернет. Интернет-банкинг позволяет пользователям Интернета управлять своим банковским счетом через Интернет. Интернет-банкинг - это более совершенная модификация системы «Клиент-Банк».

Торговля онлайн или Интернет-трейдинг позволяет клиентам самостоятельно работать через Интернет на некоторых биржах и мировых инвестиционных и финансовых рынках, например, FOREX (Foreign Exchange Market). Интернет-трейдинг предоставляет возможность самостоятельно совершать сделки на биржах и финансовых рынках в режиме реального времени через Интернет, используя специальное программное обеспечение (торговый терминал), установленное на компьютер клиента.

Инвестиционные фонды. Инвестиции - это вклады под проценты. В российском сегменте Интернет существует множество инвестиционных фондов, которые под определенный процент предлагают взять займы деньги на определенный промежуток времени. Инвестиционные фонды в Беларуси могут начать работать только в 2013 году, когда, возможно, закончится создание необходимой для этого нормативной базы. Такие планы содержатся в Мероприятиях по реализации Программы развития рынка ценных бумаг Республики Беларусь на 2011 - 2015 годы [3].

Интернет-маркетинг - это самостоятельный вид деятельности, который относится к

электронному бизнесу. В связи с тем, что электронный бизнес и электронная коммерция осуществляются в глобальной сети Интернет, в которой находятся огромное количество сайтов и миллионы потенциальных клиентов, то основная задача владельцев сайтов и порталов сделать их узнаваемыми и посещаемыми. Интернет-маркетинг включает в себя медийную рекламу, контекстную рекламу, поисковый маркетинг – SEO (search engine optimization), продвижение в социальных сетях – SMO (Social media optimization) и SMM (social media marketing), прямой маркетинг с использованием email, RSS (Rich Site Summary) и т. п., вирусный маркетинг, партизанский маркетинг.

Реклама как вид электронного бизнеса основана на предоставлении места на страницах сайта компании для размещения платных ссылок на Web-сайт заказчика. К Интернет-рекламе относятся: баннерная реклама; контекстная реклама и имиджевая реклама.

Одним из популярных и распространенных видов электронного бизнеса является разработка цифровых товаров: программного обеспечения, электронных книг e-book, журналов и т.д.

Multi level marketing (MLM) or Network marketing - многоступенчатый или многоуровневый маркетинг означает доставку товаров или информационных продуктов, или услуг от производителя к потребителю с помощью многоуровневой структуры, состоящей из дистрибьюторов. MLM или сетевой маркетинг (Network marketing) - это внемагазинная форма ведения розничной торговли.

Суть MLM или сетевого маркетинга сводится к тому, что, продвигая товары или услуги, торговые представители компании предлагают покупателям тоже стать торговыми представителями этой компании. В некоторых проектах MLM вводят ограничения ширины первой линии (бинарные маркетинговые планы и т.д.) сети. Торговые представители для продвижения товаров используют свои сайты и применяют прямой маркетинг или E-mail маркетинг. В Беларуси наиболее раскрученными проектами MLM являются: Grawe, Amway, Forex, Vision, Фаберлик, Орифлейм и другие.

Партнерские программы - это деловое сотрудничество бизнесменов, когда бизнесмены для достижения коммерческих целей на определенных условиях привлекают бизнес - партнеров. Например, Teletrade.by, Oz.by, Anion.by и другие.

Web-мастеринг предполагает создание сайтов, веб-программирование, разработку веб-дизайна, продвижение сайтов. В Республике Беларусь существует множество коммерческих организаций, осуществляющих разработку веб-дизайна, сайтов, с последующим их продвижением («АйТи Медиа», «Art of Web», «Центр интернет-маркетинга», «Megagroup – интернет решения», «Медиа-агентство «Спираль» и другие.).

Разновидностями электронного бизнеса можно назвать также информационный бизнес в Интернет (периодические Интернет – издательства, новостные сайты и т.д.), услуги сервис-провайдеров (поставщики сетевых услуг, поставщики хостинга, доменов), предоставление услуг (дистанционное обучение, сетевые библиотеки, электронное здравоохранение, Интернет - консалтинг и т.д.); игровой бизнес в сети (виртуальные казино, букмекерские конторы, тотализаторы, лотереи); биржи труда (агентства по трудоустройству); Интернет-франчайзинг; Интернет-лизинг и другое.

Грабауров В.А. указывает на иные виды электронного бизнеса: электронный менеджмент, электронные научно-исследовательские работы и опытно-конструкторские работы и др. [4, с. 91-101].

Список использованной литературы

1. Старовойтова, Т.Ф. Электронный бизнес и коммерция: ответы на экзаменац. вопросы / Т.Ф. Старовойтова. - Мн.: ТетраСистемс, 2009. - 144 с.

2. Климченя, Л.С. Электронная коммерция : учеб. пособие для вузов / Л.С. Климченя. – Мн.: Выш. шк., 2004. – 191 с.
3. Программы развития рынка ценных бумаг Республики Беларусь на 2011 - 2015 годы: утв. Постановлением Совета Министров и Национального Банка Республики Беларусь от 12 апреля 2011 года №482/10 // Консультант Плюс: Беларусь. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО «Юр.спектр». – Минск, 2011
4. Грабауров, В.А. Электронный бизнес : учеб. пособие для вузов / В.А. Грабауров. - Мн.: Бел. гос. эконом, ун-т, 2007. – 211 с.

Alashkeich V.

Vitebsk State University of P. Masherov

Concept and kinds of electronic business

Summary

Keywords: electronic business, kinds of electronic business, models of electronic business.

The Object of research is electronic business. The concept and kinds of electronic business act as an object of research. The aims of research are the analysis and generalisation of concept and kinds of electronic business.

Research methods were: general scientific, special legal, modern methods of research.

Scientific novelty of research is that the author generalises the big theoretical material in an investigated problematics. The author allocates kinds of electronic business. The information-innovative and electronic economy is considered as the environment of development of electronic business in Belarus.

Results of the research are introduced and used in educational process of law faculty of «Vitebsk state university named after P.M.Masherov» by the teacher during reading the course of «the Information law of Belarus», by students during the preparation of term papers, scientific works and theses on an investigated problematic.

მერაბ ჯულაყიძე

საქართველოს პარლამენტის ეკონომიკურიპოლიტიკის კომიტეტი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

წარმოების და მომსახურების სფეროთა უკუგების მოდელირება ბიზნესში

თავისუფალი ეკონომიკური სისტემა შედგება წარმოების და მომსახურების სფეროებისაგან. **წარმოების** სფერო აერთიანებს გადამამუშავებელ მრეწველობას, მომპოვებელ მრეწველობას, მშენებლობას, სოფლის მეურნეობას. **მომსახურების** სფერო შედგება საბითუმო და საცალო ვაჭრობისაგან, საფინანსო, სადაზღვევო, სატრანსპორტო, კომუნალური, აუდიტორული, საბირჟო მომსახურებისაგან, ასევე საგანმანათლებლო, სამეცნიერო და ორგანიზაციული მომსახურებისაგან. მათი მნიშვნელობა არ განისაზღვრება ქვეყნის ეკონომიკაში ხვედრითი წილით. ორივე სექტორი ერთმანეთს ავსებს და ერთი მთლიანის ორგანულ ნაწილს წარმოადგენს. საქონლის ყიდვა-გაყიდვისთვის მწარმოებლებს ესაჭიროებათ მომსახურე ფირმები, ხოლო სერვისული ფირმები თავის მხრივ საჭიროებენ სასიცოცხლოდ აუცილებელი საქონლის წარმოებას.

ნებისმიერი ბიზნესის საფუძველი არის **წარმოება**, რომელიც მატერიალური რესურსების საქონლად და მომსახურებად გარდაქმნის პროცესს ნიშნავს. წარმოების პროცესის არსი

გამომდინარეობს კონვერსიიდან - როცა რესურსები თანმიმდევრულად გარდაიქმნება პროდუქციად. წარმოების საბოლოო მიზანი არის მოგების მიღება. კაცობრიობის მთელი ისტორიის მანძილზე ადამიანები ცდილობდნენ მოემუხებნათ მეწარმეობითი საქმიანობის პროდუქტიულობის ამაღლების გზები, რომლის ქვეშ იგულისხმება ყველა წარმოებითი რესურსის მაქსიმალური უკუგება დანახარჯთა მინიმუმაციის პირობებში. ორი საუკუნის წინ მომხდარი საწარმოო პროცესის ტექნოლოგიური სრულყოფა **პირველი სამრეწველო რევოლუციის** სახელით არის ცნობილი. მისი ეტაპებია: მექანიზაცია, სტანდარტიზაცია და კონვეიერული წარმოების დანერგვა. შემდეგ თვისობრივად ახალი ეტაპი გახდა ხელით შრომის ავტომატურით ჩანაცვლების პროცესი და ერთგვაროვანი პროდუქციის მასობრივად წარმოება. **მეორე სამრეწველო რევოლუცია** არის წარმოების ეფექტიანობის ამაღლება საწარმოო ტექნოლოგიის, წარმოების პროცესის გაუმჯობესების, მატერიალური რესურსების სრულყოფის, პროდუქციის ხარისხის ამაღლებისა და ადამიანურ ურთიერთობათა სრულყოფის გზით. თანამედროვე წარმოების ყველაზე სრულყოფილი დონე ინტეგრირებულია კომპიუტერულ სისტემაში, როცა დაპროექტების, კონსტრუირების და წარმოების ყველა კომპონენტი ერთიან კომპიუტერულ ქსელშია გაერთიანებული. ამჟამად, დრეკადი საწარმოო სისტემების დანერგვა და ვიწრო სპეციალიზებული საწარმოების შექმნა წარმოადგენს პროგრესული წარმოების განვითარების საფუძველს, როდესაც ერთი სახეობის პროდუქციის წარმოებიდან მეორეზე გადასასვლელად ამ პროცესის კომპიუტერული მართვა არის საჭირო. საწარმოო სფერო მომსახურების სფეროსთან შედარებით უფრო მოქნილი და ცვალებადია. წარმოების დონე იცვლება ეკონომიკის საერთო მდგომარეობის შესაბამისად. საწარმოო სფეროს ყველაზე მსხვილ დარგს გადამამუშავებელი მრეწველობა წარმოადგენს. მის წილად ერთობლივი პროდუქტის 23% მოდის, დანარჩენი წარმოების წილი მხოლოდ 5%-ია. განვითარებული და პოსტინდუსტრიული ქვეყნები სულ უფრო დიდ პოტენციალს ფლობენ გადამამუშავებელი მრეწველობის განვითარებისათვის. მათ შეუძლიათ გამოვიდნენ როგორც მიმწოდებლის როლში, ასევე შეუძლიათ აითვისონ ახალი ტექნოლოგიები ბუნებრივი რესურსების გადამამუშავებისათვის. ბოლო წლების სამეცნიერო მიღწევათა უმრავლესობა სათავეს მცირე ფირმებიდან იღებენ, რომლებიც არიან ბიოტექნოლოგიების, რობოტოტექნიკის, კომპიუტერული წარმოების სფეროებში. ეკონომიკური ციკლის ცვლილებას ყველაზე მეტად მშენებლობა ექვემდებარება. ეს დარგი ყველაზე მეტად რეაგირებს საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებაზე. თუ საპროცენტო განაკვეთი მაღალია, მშენებლობის მოცულობა ეცემა და პირიქით. 3-4 წლის წინ ეს დარგი არახელსაყრელ მდგომარეობაში აღმოჩნდა მსოფლიო ფინანსური კრიზისის გამო. ასევე გაუჭირდა მომპოვებელ მრეწველობას. იგი რენტაბელობის დონის ცვალებადობით ხასიათდება, რომელიც ეკონომიკის საერთო დონეზეა დამოკიდებული. რადგან მომპოვებელი მრეწველობა რესურსტევად წარმოებას მიეკუთვნება, ბაზარზე კონკურენცია ძირითადად ფასების მიხედვით ხდება. ამჟამად **მომსახურების** სფერო ეკონომიკური საქმიანობის 72%-ს შეადგენს. გასული საუკუნის 70-იანი წლებიდან მომსახურების სფერო იმდენად სწრაფად იზრდებოდა განვითარებულ სამყაროში, რომ მოთხოვნა მას ვერ ეწეოდა. მომსახურების სფეროს სხვადასხვა დარგები ერთნაირად არ იზრდება: გაცილებით ნელი ტემპით იზრდება ვაჭრობა. ფინანსური სექტორის ზრდის მიუხედავად მათ ბოლო პერიოდში უხდებთ ეკონომიის რეჟიმზე გადასვლა, რაც გამოწვეულია ფინანსური კრიზისით. შესუსტებულმა სახელმწიფო რეგულირებამ უარყოფითად იმოქმედეს ავტოტრანსპორტისა და საკომუნიკაციო ქსელის განვითარებაზე. ეს დარგები კაპიტალტევადნი არიან და პრივატიზაციის შედეგად მათ მეპატრონეებად უმეტესად მსხვილი კომპანიები ჩნდებიან. საყოფაცხოვრებო მომსახურება შრომატევადია და მასში დასაქმებულთა რიცხვი მატულობს. ჩქარი ტემპით ვითარდება მომსახურების ისეთი დარგები, როგორცაა განათლება, მედიცინა, სასტუმროები, დასვენების პარკები. ყველაზე დიდი პერსპექტივა ტურიზმს გააჩნია, რომელიც სწრაფად მზარდი და რენტაბელური დარგია.

ეკონომიკური პროგნოზირების სფეროში გამოკვლევების ხასიათი უკანასკნელ წლებში არსებითად შეიცვალა. მისი არსი მდგომარეობს ეკონომიკური პროცესების აღწერის

ისეთი მეთოდების მოძებნაში, რომლებიც უფრო მეტად შეესაბამებინან შესასწავლი მოვლენის შინაგან ბუნებას და დამახასიათებელ თავისებურებებს. მათ პირველ რიგში მიეკუთვნებიან კვლავწარმოების რაოდენობრივი მახასიათებლების მეთოდების სრულყოფა და ეკონომიკური ზრდის ძირითადი ფაქტორების ხარისხობრივი დონის ცვლილება. ამჟამად ბიზნესში ნაკლებად საინტერესოა წარმოების განვითარების ისეთი მოდელები, რომლებშიც შრომა და კაპიტალი გლობალური მაჩვენებლების სახით არის წარმოდგენილი, მათი შინაგანი სტრუქტურისა და დამატებითი ხარისხობრივი მახასიათებლების გარეშე. ამასთან დაკავშირებით დღის წესრიგში დგება წარმოების ფაქტორების შინაგან ბუნებაში ხარისხობრივი ძვრების გაზომვის საკითხი, ასევე გამოსაკვლეფია ძვრები მათ ასაკობრივ სტრუქტურაში და მათი გავლენა ბიზნესის დინამიკაზე. შრომის ფაქტორისათვის ეს იმ გავლენის შესწავლაა, რომელსაც მუშაკთა კვალიფიკაციის ამაღლება და მათი განათლების დონე ახდენს შრომითი დანახარჯების ეფექტიანობაზე. კაპიტალის ფაქტორისათვის - მისი ხარისხობრივი სტრუქტურის გავლენა კაპიტალის დანახარჯების ეფექტიანობაზე.

ეკონომიკური ზრდის მოდელები, რომლებიც მოზიდულ რესურსებსა და წარმოებულ პროდუქციას შორის თანაფარდობას იკვლევენ, მათი განზოგადების პირობებში განიხილავენ ისეთ მნიშვნელოვან პრობლემებს, როგორცაა ტექნოლოგიური პროგრესის გავლენა წარმოების ზრდის ტემპებზე, წარმოების და ტექნოლოგიური პროგრესის ეფექტიანობის გაზომვა.

ნაშრომში განხილულია ეკონომიკური ზრდის მოდელში საერთო საწარმოო ფაქტორების - შრომის და კაპიტალის გარდა მათი ინტენსიფიკაციის ფაქტორების: სამეცნიერო, საგანმანათლებლო და საორგანიზაციო პოტენციალების ჩართვა. საქართველოს ეკონომიკის ფარგლებში შევეცადეთ მთლიანი შიდა პროდუქტის(მშპ) ზრდა აგვეხსნა როგორც ექსტენსიური ფაქტორების - შრომის და კაპიტალის მოქმედებით, ასევე ინტენსიური ფაქტორების - სამეცნიერო-საგანმანათლებლო და ორგანიზაციული პოტენციალების კომპონენტების მოქმედებით, რომლებიც საწარმოო ფაქტორების უკუგებას სახეს უცვლიან. მიდგომის თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ საწარმოო ფუნქციის(სფ) პარამეტრები შეფასებულია საბაზისო პერიოდის ყოველ ხუთწლეულში, ხოლო შემდეგ ამ პარამეტრების დინამიკა ინტენსიფიკაციის შესაბამისი ფაქტორების ზრდით იქნა ახსნილი.

ეკონომიკური ზრდის საფუძველია წარმოების სფეროს გაფართოება. მშპ-ს ფიზიკური მოცულობის გაზრდა უპირველესად შემდეგი ორი ფაქტორის გავლენით ხდება: ცოცხალი შრომა L და კაპიტალი K. ამ ორი ფაქტორის საბოლოო Y გამოშვებასთან კავშირის აღსაწერად ფართოდ გამოიყენება სფ აპარატი. მათგან ყველაზე გავრცელებულია კობ-დუგლასის სფ:

$$Y = a K^\alpha L^\beta \quad (1)$$

სადაც a - პროდუქციის გამოშვების და დანახარჯების თანაფარდობის მაჩვენებელია, α - გამოშვების კაპიტალისგან დამოკიდებულებით ზრდის ელასტიურობის მაჩვენებელია, β - დახარჯული შრომის მიხედვით გამოშვების ელასტიურობის კოეფიციენტი.

უმარტივეს შემთხვევაში, თუ $\beta = 1 - \alpha$ სფ მიიღებს შემდეგ სახეს:

$$\frac{Y}{L} = a \left(\frac{K}{L} \right)^\alpha \quad (2)$$

ამ ფუნქციის სახეს თუ რამდენადმე განვაზოგადებთ, მივიღებთ შემდეგს:

$$\frac{Y}{L} = a \left(\frac{K}{L} - \mathfrak{x} \right)^\alpha \quad (3)$$

სადაც $\frac{Y}{L}$ - მშპ ერთ დასაქმებულზე, ანუ შრომის მწარმოებლურობა, $\frac{K}{L}$ - კაპიტალის ოდენობა ერთ დასაქმებულზე, ანუ კაპიტალშეიარაღება, $\mathfrak{x}$ - ჩვენს მიერ შემოტანილი სიდიდე, რომელიც შეიძლება დავახასიათოთ როგორც კაპიტალშეიარაღების რაღაც საწყისი დონე, რომელზე დაბლა მოცემული ტექნოლოგიური წყობის საწარმოო აპარატი ფუნქციონირებას ვერ შეძლებს. ამ სიდიდის შემოტანის აუცილებლობა განპირობებულია იმით, რომ როგორც გამოკვლევა

აჩვენა, მწარმოებლურობასა და კაპიტალშიარაღებას შორის კანონზომიერი ფუნქციონალური დამოკიდებულების ექსტრაპოლაციისას კაპიტალშიარაღების მცირე მნიშვნელობების მხარეს შესაბამისი მრუდს **ჯერ ერთი**, სავსებით არა აქვს კოორდინატა სათავეში გავლის მისწრაფება, **მეორეც**, საწყისი ანუ საბაზისო კაპიტალშიარაღების წერტილის მდებარეობა დროთა განმავლობაში დიდად არ გადანაცვლდება.

ტექნოლოგიური პროგრესის გათვალისწინებით ფორმულა(1) შეიძლება ასე ჩაიწეროს:

$$Y = a e^{\gamma t} K^\alpha L^\beta \quad (4)$$

სადაც $e^{\gamma t}$ - ავტონომიური(ნეიტრალური) ტექნოლოგიური პროგრესის მამრავლია t დროითი ფუნქციის სახით, γ - ტექნოლოგიური პროგრესის წილი გამოშვების ზრდაში.

დავუშვათ $a = a_0$ მიიღწევა t_0 დროის მომენტში, როდესაც $K=K_0$, $L=L_0$ და ფორმულიდან(1) სვ შეიძლება წარმოვადგინოთ შემდეგი სახით:

$$Y = a (K - K_0)^\alpha (L - L_0)^\beta \quad (5)$$

ჩვენ გავანალიზებთ საქართველოს ეკონომიკის შესაბამისი მაჩვენებლების დინამიკა 1985-2010 წლებში. ეს პერიოდი დაიყო ხუთწლიურებად და ყოველი ხუთწლიანი პერიოდისათვის შეფასდა სვ-ის პარამეტრები. რეგრესიული ანალიზის საიმედობის ხარისხის ამაღლების მიზნით ასევე გამოყენებული იქნა ყოველკვარტალური სტატისტიკური მაჩვენებლები. ასე, რომ ყოველი ხუთი წლის პარამეტრების შესაფასებლად გამოიყენებოდა რეგრესიული მჭკრივის 20 წერტილი.

წარმოების შედეგების ხარისხობრივი ფაქტორებისგან დამოკიდებულების შესაფასებლად პირველ რიგში საჭიროა რაოდენობრივად შეფასდეს სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის პოტენციალები დროის ყოველი პერიოდისათვის. მის განმსაზღვრელ ფაქტორებად ითვლება: სამეცნიერო-ტექნიკური, საგანმანათლებლო და ორგანიზაციული პოტენციალები. ისინი განისაზღვრებიან როგორც დაგროვილი დანახარჯები შესაბამისად: გამოყენებით და ფუნდამენტალურ გამოკვლევებსა და სამუშაოებში, განათლებაში, მართვაში. ამავე დროს გათვალისწინებულ უნდა იქნეს შესაბამისი პოტენციალების ელემენტების დაძველების და მწყობრიდან გამოსვლის დონე. ტექნოლოგიური პროგრესი განიხილება როგორც ნაწილობრივ განივებული შრომასა და კაპიტალში და ნაწილობრივ როგორც ავტონომიური (ორგანიზაციული პოტენციალის გავლენა).

აღვნიშნავთ რა სამეცნიერო-ტექნიკურ პოტენციალს Q_K -თი, საგანმანათლებლო პოტენციალს - Q_L , ორგანიზაციულ პოტენციალს - Q_M , შეიძლება ისინი ასე შევასაოთ:

$$\begin{aligned} Q_K(t) &= \sum_{t^1} Z_K(t^1) e^{\gamma_K(t^1-t)} \\ Q_L(t) &= \sum_{t^1} Z_L(t^1) e^{\gamma_L(t^1-t)} \\ Q_M(t) &= \sum_{t^1} Z_M(t^1) e^{\gamma_M(t^1-t)} \end{aligned} \quad (6)$$

სადაც $Z_K(t^1)$, $Z_L(t^1)$, $Z_M(t^1)$ დანახარჯები t^1 წელს მეცნიერებაზე, განათლებასა და მართვაზე, γ_K , γ_L , γ_M - შესაბამისი დანახარჯების შედეგების დაძველების ტემპები.

მეცნიერებაზე გაწეული დანახარჯების დაძველების ტემპის შესაფასებლად მიღებულია შეფასება $\gamma_K=8\%$ გამოყენებითი გამოკვლევების სამსახურის საშუალო ვადის გაანგარიშების საფუძველზე. განათლებაზე გაწეული დანახარჯების დაძველების ტემპის შეფასება $\gamma_L=2.8\%$ მიღებული იქნა აქტიური შრომითი საქმიანობის საშუალო ხანგრძლივობიდან გამომდინარე, კადრების მომზადებასა და გადამზადებაზე გაწეული დანახარჯების თანაფარდობის მიხედვით, რომელთაგან უკანასკნელი შრომითი აქტივობის პერიოდის მანძილზე თანაბრად არის განაწილებული. მართვაზე გაწეული დანახარჯების დაძველების ტემპის შეფასება $\gamma_M=4\%$ მიღებული იქნა მმართველობითი კადრების ასაკობრივი სტრუქტურის საფუძველზე.

საგანმანათლებლო პოტენციალი ფორმირდება გრძელვადიანი და სისტემატური დანახარჯების დაგროვებით საჯარო, ტექნიკურ და უმაღლეს განათლებაზე, ასევე კადრების კვალიფიკაციის ამაღლებასა და გადამზადებაზე, კაპიტალური დაბანდებები სასწავლო დაწესებულებებში, მასწავლებელთა და მომსახურე პერსონალის შრომის ანაზღაურება, სასწავლო დაწესებულებებში მიმდინარე მატერიალური დანახარჯები, წარმოების პროცესიდან მოსწავლეთა და სტუდენტთა გამოთიშვის კომპენსაცია და სხვა. საგანმანათლებლო პოტენციალი შეიძლება განვიხილოთ როგორც დაგროვილი კაპიტალის ანალოგი, ხოლო განათლებაზე დანახარჯები - როგორც ამ კაპიტალის მშენებლობაზე გაწეული დანახარჯების ანალოგი, რომელიც მოცემულ შემთხვევაში მათში კაპიტალდაბანდების მთლიან თანხას მოიცავს.

სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალი მოიცავს მთლიან დანახარჯებს მეცნიერებაზე, ტექნიკაზე, დაპროექტებასა და სხვა. $\varphi_L \varphi_L$

საორგანიზაციო პოტენციალი მოიცავს დანახარჯებს მართვაზე, საფინანსო სისტემაზე, საზოგადოებრივ მეცნიერებებზე, ხელოვნებასა და სხვა.

შემდგომი გაანგარიშებები ემყარება იმას, რომ სფ-ის ოთხივე პარამეტრი(5) დამოკიდებულია ტექნოლოგიური პროგრესის შესაბამის პოტენციალებზე, რომლებიც განიხილებიან როგორც მატერიალური წარმოების ინტენსიფიკაციის ფაქტორები:

$$a = a \left(\frac{Q_M^t}{L^t} \right); \alpha = \alpha \left(\frac{Q_K^t}{K^t} \right); \beta = \beta \left(\frac{Q_L^t}{L^t} \right); t_0 = t_0(t) \quad (7)$$

დამოკიდებულებების(7) ემპირიული და შინაარსობრივი ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ამათგან პირველ სამს აქვს ექსტრემუმი, რომლებიც ახასიათებენ ინტენსიფიკაციის ფაქტორებსა და შესაბამის საწარმოო ფაქტორებს შორის წარმოშობილ დისპროპორციას პირველთა ჭარბად განვითარების გამო. ამიტომ პირველი სამი დამოკიდებულების გამოსახვის მიზნით გამოყენებული იქნა პარაბოლური, ხოლო მეოთხე დამოკიდებულებისთვის - ჰიპერბოლური ფუნქცია. მეოთხე დამოკიდებულება ხასიათდება მოცემული ტექნოლოგიური ეპოქის საწარმოო ფაქტორების ათვლის ოპტიმალური თარიღის სტაბილიზაციის ტენდენციით.

საწარმოო ფუნქცია(6) ზემოთთქმულის გათვალისწინებით ასე ჩაიწერება:

$$Y = \varphi_M(Q_M, c) (K - K_0)^{\varphi_K(a_K, a)} (L - L_0)^{1 - \varphi_K(a_K, a) + \varphi_K(a_L, b)}, \quad t_0 = \varphi_t \left(\frac{1}{t^1 - t}, d \right) \quad (8)$$

სადაც
$$a = \varphi_M(Q_M, c) = c_0 + c_1 \left[\frac{(Q)_M}{L} \right] + c_2 \left[\frac{(Q)_M}{L} \right]^2, \quad \varphi_M = \left[\frac{(Q)_M}{L} \right]$$

$$\alpha = \varphi_K(a_K, a) = a_0 + a_1 \left[\frac{(Q)_K}{K} \right] + a_2 \left[\frac{(Q)_M}{K} \right]^2, \quad \varphi_K = \left[\frac{(Q)_K}{K} \right] \quad (9)$$

$$\beta = \varphi_M(a_M, b) = b_0 + b_1 \left[\frac{(Q)_L}{L} \right] + b_2 \left[\frac{(Q)_L}{L} \right]^2, \quad \varphi_L = \left[\frac{(Q)_L}{L} \right]$$

$$t_0 = \varphi_t \left(\frac{1}{t^1 - t}, d \right) = d_1 \frac{1}{t^1 - t} - d_2, \quad t = t^1 - \frac{d_1}{d_2 - t_0}$$

ამ განტოლებებში $\left[\frac{(Q)_M}{L} \right]$ -ორგანიზაციული პოტენციალია ერთ დასაქმებულზე

$\frac{Q_K}{K}$ - სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალია 1 ლარის კაპიტალზე

განგარიშებით, $\left[\frac{(Q)_L}{L} \right]$ - საგანმანათლებლო პოტენციალია ერთ დასაქმებულზე, t - მიმდინარე წელია, t_0 -საბაზისო წელი, t^1 - დროის მომენტი, რომლიდან დაწყებული კაპიტალშეიარაღება წყვეტს ზრდას გამოსაკვლევ პერიოდში.

მიღებული მრავალფაქტორული სფ საშუალებას იძლევა დავადგინოთ კაპიტალდაბანდებთა

ეფექტიანობა მეცნიერებაში, განათლებაში და მართვაში და შევადაროთ იგი საწარმოო კაპიტალდაბანდებას. შედეგად ავირჩევთ გაფართოებული დაგროვების ფონდის გამოყენების ოპტიმალური სტრატეგიას.

ავტონომიური ტექნოლოგიური პროგრესით საწარმოო ფუნქციის გამოყენებისას ეკონომიკური ზრდის ანალიზისათვის შეუძლებელია საერთო მაჩვენებლების დასაბუთებული დინამიკის აგება, გართულებულია საწარმოო დარგებში კაპიტალდაბანდებათა ეფექტიანობის განსაზღვრა, ამიტომ აუცილებელია საწარმოო ფაქტორების აღწერა ინტენსიფიკაციის ფაქტორების გათვალისწინებით. ამ მიზნით გამოვიყენებთ აგებულ სფ-ს ენდოგენური ტექნოლოგიური პროგრესით. ამისათვის დასაწყისში აიგება ეკონომიკური დინამიკის ინერციული ვარიანტი, რომლის დროსაც განზოგადებული საწარმოო პოტენციალი Q

$$Q = (K, Q_K, Q_L, Q_M) \quad (10)$$

ინარჩუნებს თავისი ცვლილების არსებულ ტენდენციას:

$$s = s^t, \mu = \mu^t. \quad (11)$$

სადაც $s = (s_K, \sigma_K, \sigma_L, \sigma_M)$ - განზოგადებული დაგროვების ნორმა; $\mu = (m_K, \mu_K, \mu_L, \mu_M)$ - მწყობრიდან გამოსვლის განზოგადებული ნორმა. აქ $s_K = I_p / Y$, $\sigma_K = I_k / Y$, $\sigma_L = I_L / Y$, $\sigma_M = I_M / Y$ - დაგროვების კერძო ნორმები (მშპ-ში საწარმოო კაპიტალურ მშენებლობის ხარჯების წილი - I_p , მეცნიერებაზე ხარჯების წილი - I_k , განათლებაზე ხარჯების წილი - I_L და მართვაზე ხარჯების წილი - I_M), რომლებიც უშუალო საწარმოო ძალებად განიხილება (ინტენსიფიკაციის ფაქტორები), ხოლო

$$s = (s_K + \sigma_K + \sigma_L + \sigma_M) - \text{დაგროვების საერთო ნორმა} \quad (12)$$

$s, s_K, \sigma_K, \sigma_L, \sigma_M$ ეგზოგენურად პროგნოზირებადი სიდიდეებია, რომლის დროსაც დაცული უნდა იქნეს პირობა (12). ეს სისტემური პროგნოზირების მეთოდიკის გამოყენებით მიიღწევა. ზუსტად ასევე თანაფარდობა $\mu = \mu^t$ აღნიშნავს ცვეთის ნორმების m_K, μ_K, μ_L, μ_M ტრენდულ პროგნოზს. მაშინ შემდეგი განტოლებების:

$$\begin{aligned} K^{t+1} &= (1 - m_K) K^t + s Y(t, K^t, Q_K, Q_L, Q_M, L^t) \\ Q_K^{t+1} &= (1 - \mu_K) Q_K^t + \sigma_K Y^t \\ Q_L^{t+1} &= (1 - \mu_L) Q_L^t + \sigma_L Y^t \\ Q_M^{t+1} &= (1 - \mu_M) Q_M^t + \sigma_M Y^t \end{aligned} \quad (13)$$

და შესაბამისი კრებისითი მაჩვენებლების საწყისი მნიშვნელობების საშუალებით გამოითვლება მათი მნიშვნელობები პერსპექტივაში: $K, Q_K, Q_L, Q_M, Y, I_p, I_k, I_L, I_M$.

ცხრილი 1

საქართველოს ეკონომიკის ინტენსიფიკაციის ფაქტორების ზრდის ტემპი (2011=1)

	2015	2020	2025	2030
კაპიტალდაბანდება საწარმოო სფეროში K	1.28	1.47	1.58	1.64
სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალი Q_K	1.65	2.05	2.89	3.55
საგანმანათლებლო პოტენციალი Q_L	1.05	1.39	1.59	1.87
ორგანიზაციული პოტენციალი Q_M	1.10	1.41	1.60	1.81
მთლიანი შიდა პროდუქტი Y	1.21	1.59	1.69	1.98
დანახარჯ. საწარმოო კაპიტალზე I_p	1.11	1.23	1.55	2.03
დანახარჯები მეცნიერებაზე I_k	1.30	1.65	2.25	2.85
დანახარჯები განათლებაზე I_L	1.05	1.29	1.65	1.95
დანახარჯები მართვაზე I_M	1.13	1.41	1.68	1.89

შემდეგი ეტაპი ასეთია: პროცესის ყოველ ნაბიჯზე გადავანაწილებთ დაგროვების საერთო რესურსს ისეთნაირად, რომ მივიღოთ მშპ-ს მაქსიმალური ზრდა. ამისათვის საჭიროა, რომ უკუგების ზღვრული ეფექტიანობა ყოველ პერიოდში ერთნაირი იყოს:

$$\frac{\partial Y}{\partial I_P} = \frac{\partial Y}{\partial I_k} = \frac{\partial Y}{\partial I_L} = \frac{\partial Y}{\partial I_M} \quad (14)$$

ინერციულ ვარიანტში თუ ეს არ შეიმჩნევა, მაშინ რესურსები უნდა გადანაწილდეს მათი გამოყენების იმ მიმართულებით, სადაც უკუგება მეტია.

ამრიგად, შეიძლება მიღწეულ იქნეს ძირითადი მიმართულებების პროპორციების ოპტიმიზაცია როგორც საწარმოო, ისე მომსახურების დარგებში. მიღებული მაჩვენებლები(14) საშუალებას იძლევიან გავიგოთ კაპიტალდაბანდებათა ეკონომიკური ეფექტიანობა მეცნიერებაში, განათლებასა და მართვაში მშპ-ს ზრდის ტემპის თვალსაზრისით. ამიტომ ასეთი გაანგარიშებები გამაგრებული უნდა იყოს სამეცნიერო-საგანმანათლებლო სფეროს განვითარების სოციალური შედეგების სიღრმისეული ანალიზით. მათ რიცხვს შეიძლება მიეკუთვნებოდეს სამეცნიერო გამოკვლევების ზოგიერთი სფეროს გაფართოება, თავისუფალი დროის გადიდება და განათლების ზოგიერთი სახის შესაბამისობა მოსახლეობის მოთხოვნებთან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Merab Julakidze. A Macro model of Georgia's Socioeconomic Development and its use in forming Economic policy. Volume 11, Issue 1, 2010. CA&CC Press Sweden. p.p. 137-144.
2. მერაბ ჯულაყიძე. საქართველოს მშპ-სა და ძირითადი მაკროეკონომიკური აგრეგატების (დაზოგვა, მოხმარება, ინვესტიციები) ანალიზი და პროგნოზი. თეუსუ 2009. გვ.171-190.
3. მერაბ ჯულაყიძე. ადამიანური ფაქტორის როლი ეკონომიკაში. ყოველკვირეული ჟურნალი „ბანკები და ფინანსები“ 21-27 ივლისი 2010. გვ.17.

Merab Julakidze
Parliament of Georgia, Doctor of Economics

Modeling of efficiency production and non-production factors development Summary

Generalization of macroeconomics dynamic model in means of multipliable influence in different directions of technical progress(TP) on economic growth, connection between production(capital, labor) and its intensification on non-production factors(science, education, management). Quantitative estimates of inputs are extremely inadequate characteristics of production potential. In the TP age, qualitative characteristics of inputs and the conditions of their interaction are becoming increasingly important: the technical level, professional qualification of workers, increase in attention to human capital, as well as production organization and management of the economics.

The easiest way to establish the dynamics of parameters required for tracing the contribution of intensification factors to it is to use the spline structure of production functions (PF). Forming a nonlinear spline PF from paths (as in the Cobb-Douglas function) requires introducing a lag that changes from one path to the next. Then the cumulative characteristics of development must be calculated – science, education and management (scientific and technical, education, and organizational capabilities). Comparison of the parameters of the PF obtained with the values of the corresponding capabilities relating to separate path makes it possible to identify the nonlinear correlation between them. We get a PF with three-input TP contribution to the results of economic growth, which makes it possible to present the dynamics of production development in interaction with the nonproduction intensification field.

Кластеры как современная форма организации международного бизнеса

Глобализация мировой экономики способствует усилению конкуренции на мировых рынках и обуславливает качественные изменения в системе организации и управления бизнесом, который должен адаптироваться к постоянно меняющимся условиям и обострившейся конкуренции на международном уровне.

Рисунок – Влияние глобализации мировой экономики на организационно-экономические преобразования в международном бизнесе

Основными тенденциями развития бизнеса в условиях глобализации являются процессы консолидации и интеграции, ведущие к появлению крупных компаний на международном уровне и созданию интегрированных структур внутри страны, а также диверсификация бизнеса крупных компаний и специализация на производстве определенных видов продукции малых и средних предприятий. Перспективным становится объединение предприятий разных по

величине и специализации, что позволяет не только осуществлять их модернизацию, но и диверсифицировать производство, закрепляясь в новых рыночных нишах.

Ведущей тенденцией современного бизнеса является взаимодействие компаний в рамках кластерных структур. Выгоды для бизнеса от участия в кластере во многом зависят от отраслевых особенностей, но обобщенно они могут состоять в повышении эффективности и снижении издержек в текущей деятельности, повышении гибкости и инновационного потенциала при создании новых продуктов, технологий и рынков. Предприятия могут получать подобные выгоды посредством повышения эффективности системы поставок сырья, компонентов и комплектующих, доступа к финансовым ресурсам разного рода, доступности и качества возможностей для проведения НИОКР, доступности специализированных и производительных человеческих ресурсов, построения сети формальных и неформальных отношений для передачи рыночной и технологической информации, знаний и опыта.

Главной особенностью кластеров является их инновационная составляющая. Так, согласно докладу Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) к предпосылкам активизации инновационной деятельности в кластерах относятся:

- комбинирование сходноотраслевых и специализированных кадров в кластерах;
- совместная деятельность, возникающая вследствие объединения дополнительной информации от фирм, занимающихся не сходной деятельностью, и информационных организаций;
- взаимонаправленный учебный процесс и обмен информацией, взаимосвязь и взаимодействие различных субъектов производственной системы или цепочки ценностей;
- создание «новых» комбинаций свободных и разобщенных знаний и навыков [1].

Являясь инновационной формой взаимосвязи и взаимодействия хозяйствующих субъектов, кластер образует потенциал, который превышает простую сумму потенциалов отдельных предприятий. Данный коммуникативно-синергетический эффект возникает в результате инновационного взаимодействия, разделения труда и кооперации, сотрудничества и обмена опытом. Также немаловажными факторами привлекательности кластеров являются координирование усилий по коммерциализации научных исследований и разработок, выработка общей стратегии развития предприятий, входящих в кластер, консолидированное лоббирование интересов участников кластера в органах власти, снижение затрат и повышение качества продукции, услуг за счет эффекта синергии и унификации подходов к качеству, логистике, инжиниринге, информационных технологиях и т.д., а также выход на новые рынки сбыта производимой продукции.

В эффективно функционирующих кластерах ускоряется инновационный процесс, а у участников кластера развиваются такие преимущества, как восприимчивость к инновациям, рационализация бизнеса, опережающий рост производительности и т.д. Кластер включает в себя всю инновационную цепочку от генерации научных знаний и формирования на их основе бизнес-идей до реализации товарной продукции на традиционных или новых рынках сбыта.

Возможности стимулирования инновационного развития в рамках кластерных систем используют практически все ведущие страны мира. Накопленный этими странами опыт свидетельствует, что в формировании национальных инновационных систем использование кластерного подхода оказало важнейшее значение.

Под воздействием процессов глобализации кластеры трансформируются в корпоративные образования межотраслевой направленности, служащие основой для создания транснациональных кластеров. Как показывает опыт стран Европейского союза, многие кластеры со временем выходят на международный уровень. Главным образом это касается международных и трансграничных проектов. Например, стекольный кластер в Верхней Австрии, Баварии (Германия) и Богемии (Чехия), текстильный кластер в Нижней Австрии и Богемии, станкостроительный кластер в Штирии (Австрия) и Словении, биотехнологические кластеры

Эресунн (Дания – Швеция), «БиоДолина» (Германия – Швейцария – Франция), Твенте (Нидерланды – Германия), информационно-телекоммуникационный кластер «Долина Доммель» (Бельгия – Нидерланды) и консалтинговый кластер Венло (Нидерланды – Германия) [2, 3].

В документах Европейского союза указывается о необходимости образования кластеров мирового уровня [4]. Например, французский фармацевтический кластер через университет Луи Пастера осуществляет сотрудничество с канадским кластером «In vivo», действующим в Монреале. Цель такого сотрудничества – найти для компаний указанных кластеров перспективные рынки сбыта в Северной Америке и Европе. В качестве примера также можно привести сотрудничество стран ЕС в сфере биотехнологий. Данное партнерство объединяет 13 европейских биотехнологических кластеров из Бельгии, Дании, Франции, Германия, Венгрии, Италии, Испании, Швеции и Великобритании. В проекте участвует и Израиль.

Таким образом, в мировой практике все больше возникает трансграничных и транснациональных кластеров, которые можно охарактеризовать следующим образом:

– *трансграничный кластер* – добровольное объединение независимых компаний, ассоциированных институтов, других субъектов трансграничного сотрудничества, которые географически сосредоточены в трансграничном регионе (пространстве); сотрудничают и конкурируют; специализируются в различных отраслях, связаны общей технологией и навыками и взаимодополняют друг друга для изготовления совместного продукта или услуги, что в конечном результате дает возможность получения синергических и сетевых эффектов, диффузии знаний и навыков;

– *транснациональный кластер* – сеть производителей, поставщиков, потребителей и других элементов промышленной инфраструктуры двух или более стран, взаимосвязанных в процессе создания добавочной стоимости.

Процессы формирования кластеров наблюдаются практически во всех странах. Зарубежный опыт свидетельствует об отсутствии единых унифицированных механизмов создания кластеров. Поэтому формирование кластеров в каждой стране предполагает разработку собственного механизма их создания и развития.

Рисунок – Основные элементы кластерной политики государства

Для формирования кластеров в национальной экономике необходима разработка кластерной политики и создание соответствующей институциональной среды [5]. Под *кластерной политикой* понимается набор конкретных мероприятий правительства по формированию кластеров в стране, включающий, в том числе принятие решений о создании и (или) укреплении существующих кластеров, а также предусматривающий меры организационного и нормативно-правового обеспечения, инвестиционные и финансово-бюджетные механизмы, информационную и кадровую поддержку.

Достижение успеха при развитии кластеров является совместной задачей бизнеса и органов власти соответствующего уровня, только взаимопонимание и готовность к сотрудничеству между ними гарантируют получение положительных результатов. Важнейшим элементом кластерного принципа развития является установление постоянного диалога всех участников процесса – малых и крупных предприятий, соответствующих властных структур, сервисных и научно-исследовательских организаций, системы профессионально-технического образования, СМИ и др.

Проведенный выше анализ позволяет сделать следующие обобщающие выводы:

– в условиях стремительно развивающейся экономической глобализации с ее жесткой конкуренцией на внешних рынках кластер выступает как новая перспективная уникальная комбинация партнерства предприятий, которая значительно повышает их конкурентоспособность на основе тесного инновационного и социально-экономического взаимодействия;

– кластерные взаимосвязи формируют активное сотрудничество между крупным, средним и малым бизнесом, способствуя тем самым экономическому росту данной отрасли, региона, страны в целом;

– межотраслевые кластеры, являясь частью национальной инновационной системы, способствуют становлению «экономики знаний» и повышению конкурентоспособности национальной экономики.

Зарубежный опыт развития кластеров показал, что в международной практике появилась новая модель развития бизнеса, которая основывается на формировании сети кластеров (трансграничные и транснациональные кластеры), которые обмениваются частью результатов НИОКР, используют сетевой эффект и экономию масштаба для продвижения продукции на новые рынки.

Список литературы

1. Roelandt, J.A. Cluster Analysis & Cluster-based policy in OECD-countries: various approaches, early results & policy implications [Electronic resource] / J.A. Roelandt – Focus Group on industrial clusters, 1998. – Mode of access : <http://www.oecd.org/daf/corporate>. – Date of access : 25.11.2010.
2. PRO INNO EUROPE. European Cluster Conference 2010: Presentations now available // European Commission [Электронный ресурс]. – 2010. – Режим доступа: <http://www.proinno-europe.eu/ecpg/newsroom/european-cluster-conference-2010-presentations-now-available>. – Дата доступа: 11.03.2011.
3. Cluster policy in Europe. A brief summary of cluster policies in 31 European countries Europe Innova Cluster Mapping Project, Oxford Research AS, January 2008. – // Режим доступа: <http://ekstranett.innovasjon Norge.no/Arena-fs/Synthesis-report-cluster-mapping%20-%20final.pdf>. – Дата доступа: 18.09.2011.
4. Communication from the Commission to the European Parliament, the council, the European economic and social committee and the Committee of the regions regional policy contributing to sustainable growth in Europe 2020 SEC(2011) 92 final // European Commission [Электронный ресурс]. – Brussel. – 2011. – Режим доступа: <http://www.ec.europa.eu/regional-policy/sources/docoffic/.../com2011-17-en.doc>. – Дата доступа: 20.11.2011.

5. Рутко, Д.Ф. Опыт Европейского союза по стимулированию инновационной деятельности и его адаптация в Республике Беларусь / Д.Ф. Рутко // Проблемы инновационного развития и креативная экономическая мысль на рубеже веков: А.К.Шторх, С.Ю.Витте, А.А.Богданов. Международная научно-практическая конференция. – Минск: «Право и экономика» 2010. – С. 234-239.

Rutko D.

Academy of Management of Belorussian Republic

Clusters – as a contemporary form of organization of international Business

Summary

In this article considered the main trends in international business development in a globalizing world economy. The main trends in international business development are the processes of consolidation and integration, leading to the emergence of large companies at the international level and the creation of integrated structures in the country, as well as the diversification of the business of large companies and specialize in the production of certain products of small and medium enterprises.

Leading trend of modern business is the interaction between companies within the cluster structures. World experience shows that the clusters formed by a system of close relationships not only between companies, their suppliers and customers, but also the knowledge institutions, including major research centers and universities. In clusters most effectively realized the possibility of coordinating efforts and financial resources to develop new technologies to output them to the market. As part of the cluster it is possible to build a closed process chain – from product development to production and to market. The presence of clusters in the national economy speeds up the process of establishing the factors of competitive advantage through joint investment in technology, information, infrastructure and education.

დავით კბილაძე

საქართველოს დავით აღმაშენებლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ნონა ახვლედიანი

აკაკი წერეთლის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

საერთაშორისო ბიზნეს-გარემოს როლი ბიზნესმენტა ტექტიკურ-სტრატეგიულ გადაწყვეტილებებში ეკონომიკურად განუსაზღვრელობის პირობებში

(ბიზნეს-გარემოს მიმზიდველობის სინთეზური,
ინტეგრალური სტატისტიკური ინდიკატორი)

მსოფლიო გლობალიზაციის პირობებში საერთაშორისო ბიზნეს-გარემო ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი და ზოგჯერ გადაწყვეტიცაა ბიზნესმენტა ქვეყნის ტაქტიკისა და სტრატეგიის შემუშავებაში. ნებისმიერი ბიზნეს-ინვესტორი უმრავლეს შემთხვევაში მნიშვნელოვანი განუსაზღვრელობის წინაშე დგას და არ შეუძლია ცალსახად იმის განსაზღვრა, როგორ მოიქცევა ნებისმიერ კონკრეტულ შემთხვევაში ან კიდევ რა მოელის მის დაბანდებულ ინვესტიციებს. ამიტომაა აუცილებელი წინასწარ იქნას შესწავლილი საერთაშორისო ბიზნეს-გარემო და შედეგები გათვალისწინებულ იქნას გადაწყვეტილებათა მიღებისას. საერთაშორისო ბიზნესში განვითარებული მოვლენები ძირითადად განუსაზღვრელობის ამა თუ იმ ხარისხითაა განპირობებული და არ ხასიათდებიან, როგორც ვთქვით ცალსახა განსაზღვრელობით ანუ სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ისინი არადეტერმინირებული, სტოქასტური, ალბათური მოვლენები და პროცესებია, რომელთა მართვა მხოლოდ ალბათურ გაანგარიშებებს ეყრდნობა, სწორედ ეს განსაზღვრავს ძირითადად ბიზნესმენტა ქვეყნის ტაქტიკასა და სტრატეგიას დროსა და სივრცეში ანუ დროის ცალკეული ქრონოლოგიური თარიღებისა და სივრცის მონაკვეთების მიხედვით.

განუსაზღვრელი ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების კონკრეტული მაგალითები მრავლად გვხვდება ბიზნესმენტა ყოველდღიურ საქმიანობაში და აქედან გამომდინარე მათი ტაქტიკური თუ სტრატეგიული გადაწყვეტილებანი თითქმის ყოველთვის რისკის ამა თუ იმ ხარისხის მატარებელია. მაგალითად, ბიზნესმენი ეწევა ამა თუ იმ სახის საქონლის წარმოების ან მომსახურების შესაბამის საქმიანობას და არ იცის რა მოელის ხვალ და ზეგ მოცემულ ქვეყანაში ან რეგიონში საქონლისა და მომსახურების ჭარბწარმოების შემთხვევაში. ხშირად ისინი ვერ ითვალისწინებენ მომავალში მოვლენებისა და პროცესების განვითარების შესაძლებლობებს და სტიქიურად მხოლოდ ბაზარზე მათი პროდუქციის (საქონლისა და მომსახურების) რეალიზაციის მიხედვით მიმართავენ შეტევითი (თუ სისტემატურად იზრდება რეალიზაცია), თავდაცვითი (თუ რეალიზაცია სტაბილურია), ან უკანდახვეითი (თუ რეალიზაცია მცირდება) სტრატეგიული კურსის გასხორციელებას. ასეთი სტიქიური მიდგომის გამო ბიზნესმენები ხშირად ვერც კი ასწრებენ რეაგირებას განვითარებულ მოვლენებზე და წარმომობილი კრიზისების გამო დიდ მატერიალურ და ფინანსურ ზარალს განიცდიან.

საერთაშორისო ბიზნესში ბიზნესმენები თავიანთი ნებისმიერი საქმიანობის პროცესში ეკონომიკურად განუსაზღვრელობის გამო მეტ-ნაკლები ზომით ყოველთვის გარკვეულ რისკთან არიან დაკავშირებული. ბიზნესმენმა უნდა იცოდეს, რომ მოვლენების განვითარება ეკონომიკასა და ბუნებისმეტყველებაში ორი ფორმის კანონზომიერებას ექვემდებარება. ესენია: 1) დინამიური და 2) სტატისტიკური კანონზომიერებანი. ეს კანონზომიერებანი მოვლენებს შორის ურთიერთკავშირის ფორმების მიხედვითაა განსხვავებული. დინამიკური კანონზომიერებანი, მაგალითად, თან ახლავს მოვლენებს შორის ურთიერთკავშირის ფუნქციონალურ ფორმას, რომლის პირობებში ერთი მოვლენის ან ფაქტორის ან კიდევ ფაქტორთა ჯგუფის ცვალებადობა დროსა და სივრცეში იწვევს მეორე მოვლენის ცვალებადობას ყოველთვის, ყველგან და ყველა პირობებში. ამიტომ ასეთ ურთიერთკავშირებს ბუნებასა და საზოგადოებაში სხვაგვარად სრულ კავშირებს უწოდებენ. ერთი მოვლენის ცვალებადობა იწვევს მეორე მოვლენის ცვალებადობას არა ყოველთვის, ყველგან და ყველა პირობებში, არამედ საშუალოდ, მხოლოდ უმრავლეს შემთხვევაში. მაგალითად, ბიზნესმენი, რომელიც ინვესტირებას ახორციელებს სოფლის მეურნეობაში, არაა გარანტარებული, რომ ყოველთვის ყოველ წელს, ან ყველა დარგში, ან ყველა სახის მიწის ნაკვეთზე, მიიღებს სათანადო მოგებას ანუ ამ შემთხვევაში ინვესტიციების გადიდება არ გამოიწვევს ყველგან და ყველა შემთხვევაში მოგების გადიდებას, ან კიდევ ავიღოთ ბიზნესმენების მიერ ნავთობის ბიზნესში ინვესტირების პროცესი. ბიზნესმენტათვის ამ შემთხვევაში, მაგალითად, ჭაბურღილის გახსნაზე დაბანდებული კაპიტალის შემთხვევაშიც, წინასწარ განუსაზღვრელია რა სიღრმეზე მოუწევს მას ბურღვა, რა მარაგი დახვდება მას მიწის წიაღში, გამოვა თუ არა მოწყობილობა მწყობრიდან ბურღვის დამთავრებამდე და მოუწევს თუ არა ბიზნესმენს ახალი ძვირადღირებული

მოწყობილობის შექმნა, მოუხდება თუ არა მას ახალი მუშახელის დაქირავება, შეიცვლება თუ არა ჭაბურღილის გახსნამდე ნავთობის ფასები და ა.შ. მაგრამ უმრავლეს შემთხვევაში მაინც წარმოჩინდება კანონზომიერება, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ ინვესტიციების გადიდებას საშუალოდ (და არა ცალკეულ ყველა შემთხვევაში) თან მოჰყვება მოგების გადიდება. რასაც ეწოდება სწორედ სტატისტიკური კანონზომიერება. ბიზნესმენმა უნდა იცოდეს, რომ ეკონომიკურ თეორიასა და სტატისტიკას გააჩნია სასარგებლო ინსტრუმენტები, რომელთა გამოყენება მას საშუალებას მისცემს განსაზღვრული ხარისხით მაინც მოხსნას ეკონომიკური განუსაზღვრელობა მის საქმიანობაში და შეამციროს ან გადაანაწილოს ეკონომიკურ განუსაზღვრელობასთან დაკავშირებული რისკები, რითაც შეიქმნება წარმატებული ბიზნესის განხორციელების გარემო ან პირობები. მეტად მნიშვნელოვანია ისეთი მეცნიერული სისტემების შემუშავება, რომელიც ბიზნესმენებს საშუალებს მისცემს სწორად განსაზღვრონ მოსალოდნელი არასასიამოვნო ეკონომიკური სიტუაციები, ამ საფუძველზე შეიმუშაონ ოპტიმალური ქცევის ტაქტიკა და სტრატეგია.

გლობალიზაციის პირობებში **საერთაშორისო** ბიზნესის წარმოებისას დიდ ყურადღება ექცევა სახელმწიფოებრივ ეკონომიკურ სისტემებს, რომლებიც საბაზრო მექანიზმზე დაყრდნობით ზემოქმედებენ ეკონომიკაზე ოპტიმალური ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებით. ამ სისტემამ მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში დაამტკიცა თავისი უპირატესობანი, მაგრამ განსაკუთრებით თავი იჩინა ჩინური ეკონომიკის განვითარების სასაწაულებით. ჩინური მეტად ჩამორჩენილი ეკონომიკა უკანასკნელ ხანებში სასაწაულებრივი ტემპებით იზრდება. და თუ სულ ცოტა ხნის წინ მას ორი ქვეყანა უსწრებდა მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობის მიხედვით წინ (იაპონია, აშშ.), ამჟამად მხოლოდ აშშ-ს ეჯობება ამ მიმართულებით მსოლიოს ბაზარზე. ჩინურ ეკონომიკას არ უგრძენია 2008 წელს განვითარებული მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის შოკების გავლენა და წინანდებურად მთლიანი შიდა პროდუქტის წლიური მატების 10%-იანი ტემპი აჩვენა 2008 წელსაც, მაშინ როდესაც კრიზისმა ძალიან შეარყია ამერიკის ეკონომიკა და მხოლოდ 2%-იანი ტემპით დაკმაყოფილდა. ამჟამად აშშ-ს მშპ-ს წლიური ღირებულება შეადგენს 10 ტრილიონ აშშ. დოლარს, ჩინეთისა -5 ტრილიონ აშშ.დოლარი. თუ გავითვალისწინებთ ზემოთ მოტანილ წლიური მატების ტემპებს მთლიანი შიდა პროდუქტის მიხედვით, აშშ ეკონომიკის განვითარების საპროგნოზო დისკონტირებული მოდელი შემდეგ სურათს იძლევა: $Q_{\text{საპროგ.}}=10,0x(1+0,02)^t$, ხოლო ჩინეთისა $Q_{\text{საპროგ.}}=5,0x(1+0,10)^t$. ამ მოდელებით ამერიკის შეერთებული შტატების მთლიანი შიდა პროდუქტის ღირებულება 10 წლის შემდეგ იქნება: $Q=10,0x(1+0,02)^{10}=10,0x1,02^{10}=12,19$ ტრილიონი აშშ დოლარი, ჩინეთისა $Q=5,0x(1+0,10)^{10}=12,97$ ტრილიონ აშშ დოლარი. ეს იმას ნიშნავს, რომ ბიზნესმენების მიერ შემუშავებული გონივრული ტაქტიკა და სტრატეგია ჩინურ ეკონომიკაში დაცულია მძიმე ეკონომიკური კრიზისული დარტყმებისაგან და ეკონომიკა ვითარდება პროგრესირებადი ტემპებით.

საერთაშორისო ბიზნესში განვითარებული მოვლენების განუსაზღვრელი შედეგების თავიდან აცილების მიზნით შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას ეკონომიკური სტატისტიკის ისეთი მძლავრი მეთოდები, როგორცაა:

საშუალო სიდიდეების, მონაცემთა გრაფიკული გამოსახვის, ვარიაციული, დინამიკური, შერჩევითი დაკვირვების, საინდექსო და სხვა. ამ მეთოდების გამოყენებით დგინდება თუ რამდენად და რა ხარისხითაა განუსაზღვრელი კონკრეტული მოვლენები ბიზნესსა და ეკონომიკაში, როგორია მათი განვითარების ტენდენციები და კანონზომიერებანი დროსა და სივრცეში და ა.შ., აღნიშნული მეთოდები ძალიან ფართოდ გამოიყენება ბიზნესმენტა ქვეყნის ტაქტიკისა და სტრატეგიის შემუშავებისათვის პირველ რიგში ინვესტიციების დაბანდების ეტაპზე, რასაც განსაზღვრავს ძირითადად ბიზნეს გარემო და მისი განვითარების პერსპექტივები მოცემულ ქვეყანასა და რეგიონში. მეორე სფერო ამ მეთოდების ფართოდ გამოყენებისათვის არის თვით საქონლისა და მომსახურების წარმოება. აღნიშნულ ეტაპზე თავს იჩენს წარმოების სხსხ. ფაქტორთა ურთიერთშენაცვლებადობის პროცესში მეწარმეობის უნარიანობა მაქსიმალური ეფექტის მიღებისათვის შესაბამის კონკურენციულ ბრძოლაში.

საერთაშორისო ბიზნეს-გარემო მეტად რთული და მრავალგანზომილებიანი სისტემაა, რომელიც მრავალი ეკონომიკური, სოციალური, ბუნებრივი, პოლიტიკური, იურიდიულ-სამართლებრივი და სხვა სახის ფაქტორით განისაზღვრება, რაც სხვადასხვა სახის გარემოს წარმოქმნის. ასეთია, მაგალითად, სოციალურ-დემოგრაფიული გარემო (მოსახლეობის შობადობა, მოკვდაობა, სიცოცხლისუნარიანობა, მიგრაცია, ემიგრაცია, განათლებისა და ჯანდაცვის დონე, მოსახლეობის ცხოვრების დონე), ბუნებრივი გარემო (მიწა, ნიადაგების ნაყოფიერება სოფლის მეურნეობაში, ნალექების მოსვლის რაოდენობა და რეჟიმი წლის განმავლობაში, ბუნებრივი კლიმატური ფაქტორები, წყლისა და ტყის რესურსები, სასარგებლო წიაღისეულის მარაგები და სხვა), იურიდიულ-სამართლებრივი გარემო (კრიმინოგენური სიტუაცია, ბიზნესის სამართლებრივი დაცულობა, კერძო საკუთრების კანონით გათვალისწინებული სამართლებრივი უფლებები და სხვა), პოლიტიკური გარემო (პოლიტიკური სიტუაცია, მოსახლეობის უკმაყოფილების ხარისხი, გამოსვლები, მანიფესტაციები და სხვა), შრომის გარემო (შრომითი რესურსები, კვალიფიციური მუშახელი, უმუშევრობა, სამუშაო ძალის ღირებულება და სხვა), და სხვა. ძნელია ყველა ამ ფაქტორის ინტეგრირება და ერთ კომპლექსურ მაჩვენებელში გაერთიანება, რომლითაც ბიზნესმენები იხელმძღვანელებენ თავიანთი ტექნიკურ-სტარტეგიული გადაწყვეტილებების მიღებისას. სიმძნელეს ქმნის ის, რომ ეს ფაქტორები თვისებრივად განსხვავებულნი არიან და არ ხასიათდებიან ადიტიურობისა და მულტიპლიკატორობის თვისებებით, რის გამოც არ შეიძლება მათი რაოდენობრიობის შეჯამება ან გამრავლება. ამიტომ ჩვენ ბიზნესმენებს ვთავაზობთ მათ გადაწყვეტილებებში ბიზნეს-გარემოს ინტეგრირებული მაჩვენებლის გაანგარიშების მეთოდოლოგიას, რითაც შეიძლება ყოველ კონკრეტულ სიტუაციაში შეფასდეს ბიზნეს-გარემო რაოდენობრივად. აქ გამოიყენება გაეროს ექსპერტების მიერ ადამიანის პოტენციალური განვითარების ინდექსის შემუშავებისთვის გამოყენებული მეთოდოლოგია, რომლის მიხედვით ხდება თითოეული ფაქტორის სტანდარტიზაცია ანუ ნორმირება და შემდეგ მათი გაერთიანება, სინთეზი ერთ ინტეგრირებულ მაჩვენებელში.

ბიზნეს-გარემოს მიმზიდველობა სინთეზური, ინტეგრირებული, სტატისტიკური მახასიათებლით შესაძლებელია პროფესორ ბიკენტი გაბიძამვილის მიერ შემოთავაზებული ფორმულით გამოვსახოთ: ¹

$$K_{\text{ინტეგრ}} = \frac{\sum_{i=1}^n k_i}{n} \text{ სადაც,}$$

$K_{\text{ინტეგრ}}$ — ბიზნეს-გარემოს მიმზიდველობის ინტეგრირებული კოეფიციენტი;

K_i — i -ური ფაქტორის სუბინდექსი;

n — ფაქტორთა რიცხვი.

თავისთავად სუბინდექსი შეიძლება გაანგარიშებულ იქნას შემდეგი სახის ფორმულით:

$$K_i = \frac{x_i - x_{i \min}}{x_{i \max} - x_{i \min}}$$

სადაც, x_i — i -ური ფაქტორის ფაქტორივი მნიშვნელობაა, რეგიონში ან სხვა რომელიმე ლოკალურ ტერიტორიაზე;

$x_{i \min}$ — i -ური ფაქტორის მინიმალური მნიშვნელობა

$x_{i \max}$ — i -ური ფაქტორის მაქსიმალური მნიშვნელობა

ბიზნეს გარემოზე მოქმედი ფაქტორები და მათი განმსაზღვრელი პარამეტრები ჩვენს აზრით, შეიძლება ასე წარმოვიდგინოთ:

¹ ბიკენტი გაბიძამვილი. „პოპულარული სტატისტიკა ეკონომიკაში, ბიზნესსა და მენეჯმენტში“. თბილისი, 2008. გვ 236

№	ფაქტორის დასახელება	მაჩვენებლის მაქს. მნიშვნელობა	მაჩვ-ის მინიმ.მნიშვნ. ვნ.	სუბინდექსი
1	მშპ.მოსახლეობის ერთ სულზე წელიწადში	5448 აშშ დოლარი	100 აშშდოლარ.	K_1
2	განათლების დონე	100%	0%	K_2
3	ჯანდაცვის დონე (სიცოცხ. საშ. ხანგრძ.)	85 წელი	25	K_3
4	უმუშევრობის დონე	მოწინავე ქვეყნის მაჩვენებელი (%)	0%	K_4
5	სიღარიბის დონე	მოწინავე ქვეყნის მაჩვენებელი (%)		K_5
6	ინფრასტრუქტურის განვითარების დონე (მომსახურების ხვედრითი წილი) მთლიან შიდა პროდუქტში	მოწინავე ქვეყნის მაჩვენებელი	0%	K_6
7	ბუნებრივი სიმდიდრეების ხვედრითი წილი ეროვნულ სიმდიდრეში	მოწინავე ქვეყნის მაჩვენებელი (%)	0%	K_7
8	კანონდარღვევის რაოდენობა მოსახლ. 10000 სულზე წელიწადში	მოწინავე ქვეყნის მაჩვენებელი	0%	K_8
9	კერძო საკუთრ.ხელყოფისშემთხვევაში მოსახლ. 10000 სულზე წელიწადში	მოწინავე ქვეყნის მაჩვენებელი	0%	K_9
10	მოსახლეობის შემოსავლების უთანაბრობის კოეფიციენტი	მოწინავე ქვეყნის მაჩვენებელი	0%	K_{10}

ჩამოთვლილ ფაქტორთა პირველი შვიდი პირდაპირპროპორციულ დადებით გავლენას ახდენს ბიზნეს-გარემოს მიმზიდველობის ხარისხზე. ბიზნესმენს და ინვენსტორს სრულებითაც არ აწყობს ბიზნესის განვითარებისთვის მოსახლეობით დასახლებული ტერიტორია ცხოვრების ძალიან დაბალი დონით. მათ აწყობს ჰყავდეს კანონით დაცული მდიდართა პარტნიორები ქვეყანასა და რეგიონში, აგრეთვე მაღალი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობისა და განათლებული სამუშაო ძალის მოსახლეობა, მაგრამ ამასთან ერთად დაინტერესებულია იაფი სამუშაო ძალითა და ინფრასტრუქტურის (გზების, ტრანსპორტისა და სხვა) განვითარების მაღალი დონით, აგრეთვე უზრუნველყოფს იაფი სამუშაო ძალით. ფაქტორთა ბოლო სამი დასახლება უკუპროპორციულ დამოკიდებულებაშია ბიზნეს-გარემოს მიმზიდველობის ხარისხისადმი. კანონდარღვევათა დიდი რაოდენობა ანუ კრიმინალური სიტუაციის გაუარესება, აგრეთვე, კერძო საკუთრების ხშირი ხელყოფა საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ და მოსახლეობის შემოსავლების და დანახარჯების უთანაბრობის შემცირება ანუ 0-თან მიახლოება აუარესებს ბიზნეს-გარემოს. ამიტომ ბიზნეს-გარემოს მიმზიდველობის ხარისხის კოეფიციენტის გაანგარიშებისათვის, ჩვენი გაანგარიშებით საჭიროა ამ ფაქტორის შესაბამისი სუბინდექსი გამოვაკლოთ ერთს. მივიღებთ კანონმდებლობისა და კერძო საკუთრების დაცვის, აგრეთვე, შემოსავლებისა და დანახარჯების არა უთანაბრობის, არამედ თანაბარგანაწილების კოეფიციენტებს, რომელთა გადიდება პირადპროპორციულია ბიზნეს-გარემოს მიმზიდველობის ხარისხისადმი. საბოლოოდ, ბიზნეს-გარემოს მიმზიდველობის ხარისხის კოეფიციენტი მიიღებს სახეს:

$$K_{\text{ბიზ}} = \frac{\sum_{i=1}^7 Ki + 3 - \sum_{i=1}^3 Ki}{10}$$

ზოგადად, ჩვენს მიერ მიღებული ფორმულა ასეთ სახეს მიიღებს:

$$K_{\text{ბიზ}} = \frac{\sum_{i=1}^m Ki + (n - m) - \sum_{m+1}^n Ki}{10}$$

სადაც, m — ბიზნეს-გარემოს მიმზიდველობის პირდაპირპროპორციული ფაქტორების რიცხვი:

n — ფაქტორების საერთო რიცხვი:

$n - m$ — არაპროპორციული ფაქტორების რიცხვი: ბიზნეს-გარემოს მიმზიდველობის ხარისხის მნიშვნელობა იცვლება 0-დან 1-მდე (პროცენტობით 0-დან 100%).

შეიძლება ითქვას, რომ თუ ამ კოეფიციენტის მნიშვნელობა 0-30%-ის ფარგლებშია, მაშინ ბიზნეს-გარემოს მიმზიდველობის ხარისხი სუსტია, 30-დან 60%-მდე საშუალოდ ზომიერი, ხოლო 60%-ის ზევით, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ძალიან ძლიერია.

David Kbiladze

David Aghmashenebeli University of Georgia, Associated Professor

Nona Akhvlediani

Akaki Tsereteli State University, Associated Professor

International Business – The Role of business in tactical strategic decisions under conditions of uncertainty in the economy (business – the environmental attractiveness of synthetic intergrated statistical indicators)

Summary

The globalization of international business events and not due to the uncertainty about the quality attributive characterized by unilateral or in other words, they are non-deterministic, stochastic, probabilistic events and processes that are managed solely based on probabilistic calculations, it determines the behavior of business tactics and strategies in time and space or time and space to separate sections according to the chronological data. Unspecified adverse developments in international business in order to avoid the consequences of such powerful methods can be used for economic statistics such as average values, variations, dynamic, selective observation, and zip code. These methods shall be determined by how much and what specific events quality unlimited business and economics, what their development trends and regularities in time and space etc. It is difficult to be realized at all those factors into the business, which it operates and a complex figure in the party, which will be guided by their own technical and business strategic decision-making . Creates difficulty is that factors are qualitative and are not characterized other than auditorable multiplications characteristics and therefore cannot be reproduced or summarized. That is why we offer business solutions in their business the integrated rate calculation methodology, which can be assessed in each specific situation of business environment quantitatively . We can say that if this ratio is 30% of the times, then the business the attractiveness of the environment is weak, a 30% to 60% up to moderate, while 60% is at the top, we must assume that it is very strong.

მოსახლეობის აღწერა, როგორც ბიზნესის მდგრადი განვითარების შეფასების საინფორმაციო ბაზა

ბიზნესის პროპორციული და დინამიური განვითარება, მასზე უარყოფითი მოვლენებისა და ფაქტორების ზემოქმედების გავლენის შესუსტება და განეიტრალება შესაძლებელია მეურნეობრიობის სისტემის მდგრადი განვითარების შედეგად.

მდგრადი განვითარების შეფასება მხოლოდ ერთი რომელიმე ეკონომიკური და სოციალური მაჩვენებლით არ არის საკმარისი. საჭიროა ინტეგრალური მაჩვენებლის შემუშავება და გამოყენება, სადაც განზოგადებულად იქნება წარმოდგენილი მაჩვენებელთა მთელი სისტემა, რომლითაც შესაძლებელი იქნება განისაზღვროს მდგრადი განვითარების დინამიკა. მეცნიერ ეკონომისტების გ. ი.ჩუდილინის და მ.ს. ალექსეიჩუკის მიერ შემოთავაზებული იყო ქვეყნის ეკონომიკური სისტემის შეფასების მეთოდიკა ინტეგრალური ინდიკატორების საფუძველზე, რომელიც მშპ, მეპ და ეროვნული შემოსავლის ალტერნატივა იქნებოდა. ეს ინტეგრალური მაჩვენებელი განისაზღვრებოდა, როგორც ეკონომიკური, სოციალური და ეკოლოგიური მაჩვენებლების საშუალო გეომეტრიული. თუ საბაზისო პერიოდის მდგრადობის შეფასების ინტეგრალური მაჩვენებელი მეტია წინა პერიოდის იგივე მაჩვენებელზე, მაშინ ეს ნიშნავს სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის მდგრად განვითარებას, რაც განზოგადებულ ეკონომიკურ და სოციალურ მაჩვენებელთა ზრდაში აისახება.

სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის „ბუნება-ეკონომიკა-საზოგადოება“ განვითარება მდგრადია, თუ ინტეგრალური მაჩვენებლის დონე აღემატება 0,2-ს. ეს ნიშნავს, რომ ქვეყანამ გაუძლო კრიზისს და შემდგომში შესაძლებელია წინსვლის მიღწევა ბიზნეს-საქმიანობის ძირითად სფეროებში მაინც. ამ მდგომარეობის მიღწევა და შენარჩუნება შესაძლებელია მხოლოდ რესურსულ-ინოვაციური ფაქტორების საფუძველზე. ამიტომ უპირველესი ამოცანაა მეურნეობის გადაყვანა რესურსდამზოგავი ტიპის განვითარებაზე, რაც მიგვიყვანს ქვეყნის ეკონომიკური სისტემის პარამეტრების ხარისხობრივ ცვლილებამდე.

ბიზნესის განვითარების მდგრადობის მიღწევა უზრუნველყოფს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სამი მთავარი ფაქტორის - ბუნების, საზოგადოებისა და მეურნეობის წონასწორობის, ხოლო ბიზნესის ეფექტიანობა სრულად არის დამოკიდებული იმაზე, თუ რამდენად მდგრადია სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის შიგნით ფუნქციონალური კავშირები და რამდენად სწრაფად რეაგირებს სისტემის ცალკეული სტრუქტურები გარე ფაქტორებზე.

სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის მთავარი ელემენტია საზოგადოებრივი კვლავწარმოების პროცესი და ამ პროცესის მთავარი სუბიექტი არის ადამიანი, ქვეყნის მოსახლეობა, რომელიც არის შრომითი რესურსებისა და დასაქმების ფორმირების საფუძველი. ამიტომ მოსახლეობა და განსაკუთრებით მისი აქტიური ნაწილი, წარმოადგენს ქვეყანაში ბიზნესის განვითარების მთავარ ფაქტორს. გარდა ამისა, ძირითადად მოსახლეობა არის ბიზნესმენური საქმიანობის შედეგად მიღებული საქონლისა და მომსახურების მომხმარებელი, ხოლო საზოგადოების დემოგრაფიული კონიუნქტურა არის წარმოებისა და სოციალური პოლიტიკის შემუშავებისა და გატარების მთავარი ორიენტირი. თანამედრვე პირობებში რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების რეგულირებისა და დაგეგმვის დროს სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს აქ მიმდინარე დემოგრაფიული პროცესების შესწავლა.

ბოლო წლებში დემოგრაფიული სიტუაცია ერთ-ერთ უმწვავეს პრობლემას და შედის ქვეყნის განვითარების ფუნდამენტური, სტრატეგიული მიზნების რიცხვში. 2002 წლის

საყოველთაო აღწერის მონაცემებით საქართველოში 1989 წლის აღწერის მონაცემებთან შედარებით მოსახლეობის რიცხოვნობის 20,2%-ით შემცირების ფონზე (ცხრ. 1), რომელიც დაკავშირებულ იყო ბუნებრივი სიკვდილიანობის გადიდებასთან და შობადობის დაბალ დონესთან, მოხდა პრაქტიკულად ყველა იმ დემოგრაფიული სტრუქტურებისა და ინსტიტუტების დეფორმაცია, რომლებიც უზრუნველყოფენ საზოგადოების ცხოვრების ადამიანური პოტენციალის კვლავწარმოებას.

ცხრილი 1

საქართველოს მოსახლეობის რიცხოვნობის დინამიკა წლების მიხედვით (ათასი კაცი)

მაჩვენებელი	1989	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	% -ით		
										2002 წ. 1989 წ-თან	2010 წ. 2002 წ-თან	2011 წ. 2002 წ-თან
მოსახლეობის რიცხოვნობა (ათასი კაცი)	5443,9	4355,7	4321,5	4401,3	4394,7	4382,1	4385,4	4436,4	4469,2	80,2	101,8	102,6

წყარო: საქართველოს სტატისტიკური წელიწადული 2010

ცხრილი 1-დან ჩანს, რომ 2005 წლიდან მოსახლეობის რიცხოვნობა გარკვეულად გაიზარდა. კერძოდ, 2010 წელს 2002 წელთან შედარებით 1,8, ხოლო 2011 წელს - 2,6%-ით. რაც ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებითაა გამოწვეული. დემოგრაფიის შეფასებით დემოგრაფიული ტენდენციების ჩამოყალიბების ტემპი არ შენელებულა, არამედ ახლა იკრებს ძალეს. ამასთან ერთად, დემოგრაფიული დანაკარგები არ შემოიფარგლება მხოლოდ რაოდენობრივი მაჩვენებლებით. ბოლო 10 წელიწადში მოსახლეობის რიცხოვნობა იზრდება, მაგრამ ადგილი აქვს ქვეყნის შრომითი პოტენციალის შემცირებას (იხ. ცხ. 2).

როგორც ცხრილიდან ჩანს 2003-2010 წწ. მცირდება დასაქმებული მოსახლეობის ხვედრითი წილი - 2 პროცენტული პუნქტით. იკლებს ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის ხვედრითი წილიც - 4,8 პროცენტული პუნქტით. ამავე დროულად წარმოიშობა სხვადასხვა დისპროპორციები შრომის ბაზაზე.

ცხრილი 2

15-65 წლამდე ასაკის მოსახლეობის ეკონომიკური აქტიურობისა და დასაქმების დონე, %-ში

	მაჩვენებელი	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	ეკონომიკური აქტიურობის დონე	66,2	64,9	64,0	62,2	63,3	62,6	63,6	64,2
2	დასაქმების დონე	58,6	56,7	55,2	53,8	54,9	52,3	52,9	53,8

წყარო: საქართველოს სტატისტიკური წელიწადული 2010.

თუმცა მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ მოცემული სტატისტიკა გვიჩვენებს ქვეყანაში რეზერვების იმ რაოდენობას, რომელიც შეგვიძლია ჩავრთოთ სამეურნეო საქმიანობაში. აღწერის ჩატარების შედეგად გაკეთებული შედარებითი ანალიზი და რეიტინგული შეფასება ზრდის დემოგრაფიული პროგნოზების ხარისხს, აფართოებს შრომის ბაზარზე მიმდინარე პროცესების მართვის შესაძლებლობას, რაც უეჭველად აამაღლებს, ეროვნული ბიზნესის მდგრადობის გადიდების შანსს.

ბიზნესის განვითარების შესახებ მსჯელობისას უნდა გავითვალისწინოთ ის, რომ ამით განისაზღვრება არა მარტო ეკონომიკური სიტუაცია, საწარმოო პოტენციალი, ტექნოლოგიები და

ინფრასტრუქტურა, არამედ მოსახლეობის რიცხოვნობის დინამიკა და სრუქტურა, მისი რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მახასიათებლები. ეკონომიკური აქტიურობის დონე. ხარისხობრივი მახასიათებლის თვალსაზრისით მოსახლეობა „ადამიანური კაპიტალია“, რომელიც ქვეყნის ეროვნული სიმდიდრის და შესაბამისად სახელმწიფოს შემადგენელი ნაწილია, ამიტომ სრული და სწორი წარმოდგენა მისი რაოდენობისა და სტრუქტურის შესახებ ძალზე მნიშვნელოვანია.

დღეს-დღეობით მოსახლეობის შესახებ ერთად-ერთ უფრო სრულ და მრავალმხრივ მონაცემთა წყაროს წარმოადგენს აღწერა. იგი წარმოადგენს სოციალურ-დემოგრაფიული სტატისტიკის ინსტრუმენტს, რომლის მეშვეობითაც სტატისტიკას შეუძლია გამოავლინოს მოსახლეობის დინამიკის გამომწვევი კანონზომიერებები და ფაქტორები. მხოლოდ მისი მეშვეობით შეგვიძლია მივიღოთ საიმედო მონაცემები მოსახლეობის ისეთი მახასიათებლების შესახებ, როგორცაა: ეროვნება, ოჯახის შემადგენლობა, განათლების დონე, საკომუნიკაციო ენა, კონკრეტულ ტერიტორიაზე ცხოვრების ხანგრძლივობა, ბავშვების რიცხოვნობა ოჯახში, საბინაო პირობები და სხვა. სწორედ მოსახლეობის აღწერა წარმოადგენს ინფორმაციის საბაზო წყაროს, რამდენადაც მისი მიმდინარეობის პროცესში ხდება მთელი მოსახლეობის გამოკითხვა და სწორედ ამ მონაცემებს ეყრდნობა ყველა შემდგომი გამოკვლევები.

მაშასადამე, მოსახლეობის აღწერა არის ინფორმაციის ბაზა ქვეყანაში ბიზნესის განვითარების უზრუნველყოფისათვის.

ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის წინაშე დგას მრავალი ამოცანა, რომელთა შორის უმნიშვნელოვანესია ამოცანა, რომელიც უკავშირდება მოსახლეობის დინამიკის განსაზღვრისათვის მონიტორინგის ჩატარებას, თანამედროვე ეტაპზე მოსახლეობის განვითარების სპეციფიკის გამოვლენას, ცხოვრების ძირითადი სფეროების მდგომარეობის შეფასებას, ღონისძიებების პროგნოზირებას ნაკლოვანებათა აღმოფხვრისათვის და ქვეყანაში ბიზნესის განვითარების სტრატეგიის შემუშავებას.

აღწერის შედეგად მიღებული დემოგრაფიული მაჩვენებლების ანალიზი, მნიშვნელოვანია ორი ასპექტით, პირველი იგი არის ადამიანური პოტენციალის განვითარების მახასიათებელი ინდიკატორი, მეორე, იგი ყველაზე ზუსტად ახასიათებს საზოგადოებისა და სახელმწიფო კეთილდღეობის დონეს, სოციალურ სფეროს, პოლიტიკურ წყობას, საერთაშორისო მდგომარეობას, ეკოლოგიურ მდგომარეობას და საბოლოო ჯამში ბიზნესის განვითარებას.

ცხრილი 3

დასაქმებული მოსახლეობის სტრუქტურა, ეკონომიკური საქმიანობის სახეობების მიხედვით, (%-ობით)

	ეკონომიკური საქმიანობის სახეობები	1998	2002	2005	2006	2007
1	სოფლის მეურნეობა, ნადირობა და მეტყვეობა, თევზჭერა	48,5	53,8	54,3	55,3	53,4
2	სამთომოპოვებითი მრეწველობა	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3
3	დამამუშავებელი მრეწველობა	7,3	4,6	5,1	4,7	4,9
4	ელ.ენერგია, გაზი, წყალმომარაგება	1,4	1,4	1,3	1,1	1,1
5	მშენებლობა	1,5	1,9	2,5	3,1	4,2
6	საბითუმო და საცალო ვაჭრობა, ავტომობილების, საყოფაცხოვრებო საქონლის და პირადი სარგებლობის ნივთების რემონტი	9,2	11,7	10,8	9,6	9,9
7	სასტუმროები და რესტორნები	0,9	0,8	0,9	1,0	1,1
8	ტრანსპორტი, სასაწყობო მეურნეობა და კავშირგაბმულობა	4,4	4,3	4,0	4,5	4,2
9	საფინანსო შუამავლობა	0,8	0,4	0,8	0,8	1,0
10	ოპერაციები უძრავი, ქონებით, იჯარა და	2,5	1,1	1,5	1,5	2,0

	კომერციული საქმიანობა					
11	სახელმწიფო მართვა და თავდაცვა, სოც. დაზღვევა	6,6	5,9	4,7	4,5	3,8
12	განათლება	8,3	7,1	7,5	7,6	7,3
13	ჯანმრთელობის დაცვა და სოც. მომსახურ.	4,8	3,4	3,3	3,0	3,5
14	სხვა კომუნალური, სოციალური და პერსონალური მომსახურება	2,8	2,8	2,2	2,4	2,6
15	კერძო საშინაო მეურნეობა დაქირავებული მომსახურებით	0,9	0,4	0,5	0,7	0,7
16	ექსტერიტორიული ორგანიზაციები და ორგანოები	0,2	-	0,2	0,1	0,2

წყარო: საქართველოს სტატისტიკური წელიწადული 2009 წ.

აღწერა წარმოადგენს ერთ-ერთ ძირითად და სრულყოფილ ინფორმაციულ წყაროს მოსახლეობის დასაქმების შესახებ. 2002 წლის აღწერის მონაცემების მიხედვით საქართველოში დასაქმებული მოსახლეობის საერთო რიცხვიდან მხოლოდ - 4,6% - მუშაობდა გადამამუშავებელ საწარმოებში, როცა 1998 წელს ეს მაჩვენებელი 7,3%-ს შეადგენდა. საბითუმო და საცალო ვაჭრობაში, სატრანსპორტო საშუალებების და პირადი მოხმარების საგნების რემონტზე 2002 წელს დასაქმებული მოსახლეობის 11,7 % იყო დასაქმებული, ხოლო 1998 წელს მოცემულ სფეროში დასაქმებული იყო - 9,2 %, რაც მეტყველებს იმაზე, რომ მიმდინარეობს დასაქმებული მოსახლეობის გადანაწილება წარმოების სფეროდან მომსახურების სფეროში. დასაქმებული მოსახლეობის 4,3% მუშაობს ტრანსპორტსა და კავშირგაბმულობის სფეროში, 7,1% - განათლების სფეროში, 3,4% ჯანმრთელობის დაცვის სფეროში, 5,9% - სახელმწიფო მმართველობის სფეროში.

ეკონომიკაში დასაქმებული მოსახლეობის საშუალო ასაკმა შეადგინა 44,1 წელი (იხ. ცხრ. 4) ყველაზე მაღალი 24,7 % დასაქმების დონე შეინიშნება 40-49 წლის ასაკის მოსახლეობაში, მეორე ადგილზეა 30-39 წელი ასაკის მოსახლეობა.

მაშასადამე, ინფორმაცია რომელიც მიღებულია 2002 წლის საქართველოს მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის შედეგად გამოავლინა ნაკლოვანებები ქვეყნის შრომითი რესურსების ბაზარზე, თუმცა მიღებული ინფორმაცია მაინც არ იძლევა სრულ წარმოდგენას საქართველოში შრომის ბაზრის შესახებ. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სრული ინფორმაცია მოსახლეობის დასაქმების შესახებ. მათი განათლების დონის და მისი შემადგენლობის განსაზღვრა. ეკონომიკაში დასაქმებული ყველა პირი უნდა და ჯგუფდეს დასაქმების საერთაშორისო სტანდარტული კლასიფიკატორის შესაბამისად. ასეთი დაჯგუფების საფუძველზე მიღებული ინფორმაცია გამოიყენება დასაქმების სფეროში საერთაშორისო შედარებისათვის. ამასთან, ამგვარი ინფორმაცია სრულად ასახავს შრომის ეროვნული ბაზრის სტრუქტურას, შესაძლებლობას იძლევა გავანალიზოთ ეკონომიკა, როგორც მთლიანად ისე დარგების მიხედვით, აქედან გამომდინარე, შევიმუშაოთ სწორი პოლიტიკა დასაქმების სფეროში, უზრუნველვყოთ ცალკეული პროფესიული ჯგუფების შრომის ანაზღაურების დარგობრივ და ქვეყნის დონეზე შესაბამისობა, მოვახდინოთ პროცესიონალური შერჩევა მუშაკთა სწავლების მიზნით, პროფესიული დაავადებებისა და სიკვდილიანობის ანალიზი და ა.შ.

ეკონომიკაში დასაქმებულთა ასაკობრივი სტრუქტურა 2002 წლის
საყოველთაო აღწერის მიხედვით

მაჩვენებლები	სულ	მათ შორის								
		15-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70 წლის და უფრ.	ასაკი არ მოუთითა	საშ. ასაკი
ეკონომიკაში დასაქმებულები (კაცი)	165257 8	4134 9	27616 8	38488 2	40866 3	25508 8	20375 3	8257 4	104	44, 1
დასაქმებულები ს ხვ. წილი ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით (%- ში)	55,2	2,5	16,7	23,3	24,7	15,4	12,3	5,0	0,0 1	

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის 2002 წლის საყოველთაო აღწერის მონაცემები ტ. II, გვ. 130, ცხ. 17

თანამედროვე დემოგრაფიული, სოციალურ-ეკონომიკური სიტუაცისა და სახელმწიფოსა და საზოგადოების მოთხოვნების ცვლილებებიდან გამომდინარე, ვფიქრობთ, აუცილებელია აღწერის დროს აღწერის ფურცლებში შეტანილი იქნეს რიგი ცვლილებები. ასე მაგ., დღეისათვის აქტუალურია საკითხი მეორე სამუშაოს არსებობის შესახებ, უმუშევართა დემოგრაფიული პორტრეტის, საცხოვრებელი შენობის კეთილმოწყობის შესახებ. ამგვარი ინფორმაციის შემდეგ შესაძლებელი იქნება ზუსტად დადგინდეს რამდენი ადამიანი ცხოვრობს ელემენტარული პირობების გარეშე. აქედან გამომდინარე, სახელმწიფოს ეკოდინება რა რაოდენობის საშუალებებია საჭირო მოსახლეობის საყოფაცხოვრებო პირობების გაუმჯობესებისათვის. მაშასადამე, აღწერის შედეგად შეიქმნება ბაზა მთელი რიგი მიზნობრივი პროგრამების, კონცეფციების, საკანონმდებლო აქტების შემუშავებისა და მიღებისათვის.

შეიძლება დავასკვნათ, რომ მოსახლეობის ყოველი შემდგომი აღწერა წარმოადგენს საინფორმაციო ბაზას აღწერებს შორის პერიოდში ბიზნესის და ზოგადად ეფექტური ფუნქციონირების შეფასებისათვის. განსაზღვრავს ბიზნესის სფეროში ყველაზე პოზიტიური რეფორმების მდგრადობას და მოწოდებულია არსებითად გაზარდოს რეფორმების სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტიანობა. მაშასადამე, აღწერა წარმოადგენს იმ ფაქტორს, რომელიც განსაზღვრავს სოციალურ-ეკონომიკურ სფეროში მიმდინარე გარდაქმნების წარმატებას და შესაბამისად ბიზნესის განვითარების მდგრადობას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Экономическая Статистика, под ред. Ю.Н.Иванова. М.:ИНФРА-М, 2002. – с. 52
2. Социальная Статистика, под ред. И.И. Елисейевой. М.: Финансы и статистика, 2003. – с.25
3. Чудилин Г.И., Алексейчук М.С. Сравнительный анализ устойчивого развития региона на основе интегральной оценки. Пенза, 2008
4. ი. ონიანი, ბ. ხასაია, „სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში“, ქუთ., 2009
5. საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი, 2010
6. საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო-დეპარტამენტის 2002 წლის საყოველთაო აღწერის მონაცემები, ტ. II, ცხ. 17, გვ. 130

Registration of population as an evaluation database for business stable development

Summary

Displaying of business development stable reserves and social and economic efficiency achievement for its motion is depended upon display and substantiation of internal and external factors, in which the great role is depended upon population registration.

In the work is displayed the result of universal registration of population of the year of 2002. There is discussed quantity and dynamics of the population during last ten years, shares of economically active population, level and dynamics of employment according to economic activity, age structure of employed people in economics.

On the basis of analysis of database there is made a report that according to changes of modern demography, social and economic situation and requests of state and society, we think to make changes in general registration of Georgian population: all employed person in economics shall be grouped according to international standard classification of employment; to find information on existence of the second job, demographic portrait; organization of public services and amenities at dwelling buildings. The mentioned data will make information base for evaluation and forecasting the business stable development.

თეა მუნჯიშვილი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის დოქტორი

ლაშა ტაბატაძე

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის,
ასისტენტ-პროფესორი

ინვესტიციური მიმზიდველობის ანალიზი

საქართველოს ეკონომიკის განვითარების ერთერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი ინვესტიციების ზრდაა. საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტის მონაცემებით 2004-2011 წწ. მკვეთრად გაიზარდა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები: 499,1- მლნ. აშშ დოლარი - 2004 წელს. 2008 წელს კი - 1,564 მლნ. აშშ დოლარი. შეინიშნება სხვადასხვა დარგში ინვესტიციების დისბალანსი და არათანაბარი განაწილება. იგი დამოკიდებულია ბაზრის სემენტსა და საწარმოების გაკოტრების რისკზე. ინვესტორებისთვის მომხიბლავი და აქტუალური რჩება სოფლის მეურნეობის, ტურიზმის და ტრანსპორტის დარგები. 2008-2010 წწ. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობის ცვლილების დინამიკა მოცემულია ცხრილში 1, ხოლო ეკონომიკის სექტორების მიხედვით - ცხრილში 2

ცხრილი 1

წლები	მოცულობა მლნ. აშშ დოლარი	ცვილილება % წინა წელთან შედარებით
2008	1564,0	-22,4
2009	658,4	-57,9
2010	814,5	23,7

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოში ეკონომიკის სექტორების მიხედვით

ცხრილი 2

	2007	2008	2009	2010	2011*
სულ	2,014,841.6	1,563,962.4	658,400.6	814,496.6	643,104.5603
მათ შორის:					
სოფლის მეურნეობა, თევზჭერა	15,527.9	7,844.3	22,326.9	8,631.9	9,195.8
მოპოვებითი და დამამუშავებელი მრეწველობა	398,240.9	207,327.9	139,805.1	228,770.5	140,545.1
ენერგეტიკა	362,581.1	294,864.8	-2,130.6	21,877.9	79,163.5
მშენებლობა	171,891.8	56,725.3	105,218.8	4,705.9	31,154.3
სასტუმროები და რესტორნები	242,075.9	181,939.2	37,542.3	17,121.8	14,724.3
ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა	416,694.7	422,690.0	98,432.0	215,116.2	74,272.7
უძრავი ქონება	30,543.9	277,837.7	147,410.3	119,253.0	77,538.0
ჯანმრთელობის დაცვა და სოციალური დახმარება	1,185.8	-14.5	289.1	1,182.4	18,490.3
დანარჩენი მომსახურება ¹	139,544.9	101,240.0	51,291.2	89,212.8	70,665.5
საფინანსო სექტორი ²	136,914.5	8,519.4	49,663.4	107,406.4	123,603.0
უცნობი ³	99,640.2	4,988.2	8,552.2	- 1,217.9	3,752.0

საწარმოს ინვესტიციური მომხიბვლელობა დამოკიდებულია საწარმოს შემოსავალზე. ინვესტიციური გადაწყვეტილების ეფექტიანობა კი - საწარმოს გადახდისუნარიანობაზე, რომლის შეფასებაც ხდება კონკრეტული ფინანსური კოეფიციენტების მნიშვნელობის მიხედვით. საინვესტიციო პროექტის ეფექტიანობის შეფასების ბუღალტრული მიდგომა მოიცავს საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის კომპლექსურ ანალიზს. ქვემოთ მოცემულია ანალიტიკოსთა სხვადასხვა ჯგუფის მიერ მსოფლიო პრაქტიკაში მიღებული საინვესტიციო პროექტის შესაფასებლად გამოყენებული ფინანსური მაჩვენებლები:

1. გადახდისუნარიანობის და ლიკვიდურობის მაჩვენებელი
  - 1.1. აბსოლუტური ლიკვიდურობის კოეფიციენტი $\geq 0,2$
  - 1.2. სწრაფი ლიკვიდურობის კოეფიციენტი - 0,8-1
  - 1.3. მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტი ≥ 1
2. ფინანსური მდგრადობის მაჩვენებელი:
  - 2.1. ავტონომიურობის კოეფიციენტი - 0.3-0.4
  - 2.2. ძირითადი საშუალებების მოცულობა
  - 2.3. ბალანსის ვალუტის მოცულობა
3. შემოსავალი რელიზაციიდან;
4. წმინდა მოგება (PAT);
5. აქტივების ღირებულება (NAV);
6. საწარმოს ფულადი სახსრები (CF);
7. დამატებითი ეკონომიკური ღირებულება (EVA);
8. დამატებითი სააქციო ღირებულება (SVA);

9. და სხვა.

საინვესტიციო პროექტის მიმზიდველობის განსაზღვრის მეორე მეთოდს წარმოადგენს ე.წ. საბაზრო მეთოდი რომელიც მოიცავს შემდეგი მაჩვენებლებს:

- აქციების საერთო შემოსავალი (TSR);
- სააქციო კაპიტალზე დამატებითი საბაზრო ღირებულება (MVA);
- საბაზრო კაპიტალიზაციის თანაფარდობა კაპიტალთან (MBR);
- კაპიტალის საშუალოშეწონილი ღირებულება (WACC).

საქართველოში მოქმედი პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შეფასების მეთოდიკით გამოსაკვლევ ობიექტთა შერჩევის საფუძველია შემდეგი კრიტერიუმები:

- არარეზიდენტი დამფუძნებლის არსებობა;
- ექსპორტ-იმპორტის ოპერაციების შესრულება;
- არარეზიდენტებისგან სესხის აღება ან გაცემა;
- დეპოზიტების არსებობა არარეზიდენტ ბანკებში;
- არარეზიდენტის მიერ საწარმოს საწესდებო ან სააქციო კაპიტალის 10% და მეტის ფლობა;
- არარეზიდენტისთვის გაწეული ან მათგან მიღებული მომსახურება.

მონაცემთა სხვადასხვა ინფორმაციული წყაროების საფუძველზე შესაძლებელია FDI-ის მონაცემთა გაანგარიშება ინფორმაციის წყაროების მიხედვით.¹

ზემოთ მოყვანილი მაჩვენებლებით განისაზღვრება მხოლოდ საწარმოს მიმდინარე ფინანსური მდგომარეობა რაც ინვესტორისთვის ინვესტიციების ეფექტიანობის მომავალი პროგნოზირებისთვის საკმარისი არაა. დივერსიფიკაციის განხორციელების მიზნით ინვესტორი ხშირად ინვესტირებას ახორციელებს ე.წ. გაყოფად პროექტებში, სადაც შემოსავალი მიიღება განხორციელებული ინვესტიციების პროპორციის შესაბამისად: იანგარიშება პროექტის მომგებიანობის ინდექსი, ხორციელდება პროექტების კატეგორიებად დაყოფა მოგებიანობის ინდექსის მიხედვით და წარმოებს ფონდების განთავსება პროექტებში კატეგორიების მიხედვით, ფონდების სრულ ათვისებამდე.

ეფექტურია ორივე მეთოდის ერთად გამოყენება და დამატებითი რისკ ფაქტორების განსაზღვრა. საინვესტიციო პროექტის ეფექტურობის შეფასებაზე მოქმედი ძირითადი რისკ ფაქტორებია: საწარმოო და სამოქალაქო კანონდებლობის არასრულყოფილობის რისკი, დაზღვევის სისტემა, ფინანსური ანგარიშგების ხელმისაწვდომობის რისკი, ფასიანი ქაღალდების ბაზართან დაკავშირებული რისკი, საწარმოს მართვის სისტემის ხარვეზები.

ზემოთ მოყვანილი მეთოდების საფუძველზე ინვესტირების ეფექტურობაზე მოქმედი რისკ-ფაქტორების ლოგიკური კავშირები შეიძლება წარმოდგენილ იქნეს ცხრ 3-ის სახით. მნიშვნელობების მინიჭებისას მხედველობაში იქნა მიღებული მსოფლიო ბანკის მიერ განსაზღვრული რისკ-ფაქტორების შორის არსებული თანაფარდობა.

ინვესტიციურ პროექტზე მოქმედი რისკ-ფაქტორები

ცხრილი 3

საწარმოო და სამოქალაქო კანონდებლობის არასრულყოფილობის ალბათობა $Q = 0.1$	სრულყოფილი კანონდებლობა $R = 0,9$
დაზღვევის სრულყოფილი სისტემის არსებობის ალბათობა $Q = 0.1$	სრულყოფილი დაზღვევის სისტემა $R = 0.9$
ფინანსური ანგარიშგების ხელმისაწვდომობის რისკი	ფინანსური ანგარიშგების ხელმისაწვდომობისა და გამჭირვალობის ალბათობა $R = 0.9$

¹ www.geostat.ge

$Q = 0.1$	
ფასიანი ქალაქების ბაზართან დაკავშირებული რისკი $Q = 0.2$	განვითარებული საფონდო ბირჟის არსებობა $R = 0.8$
საწარმოს მართვის სისტემის ხარვეზები $Q = 0.2$	საწარმო მართვის სრულყოფილი სისტემა $R = 0.8$

ჩვენს შემთხვევაში სისტემა შედგება $n=5$ რისკ-ფაქტორისგან. სისტემის მდგომარეობა "ცუდი" და "კარგი" სულ იქნება $N=120$ საიდანაც $N-1=119$ სისტემა შეიცავს ერთ მაინც ცუდ ვარიანტს. ნებისმიერმა მაჩვენებელმა შეიძლება მიიღოს ორი საწინააღმდეგო მნიშვნელობა „ერთი“ და „ნოლი“. თუ n -ის მნიშვნელობა მისაღებია ავლნიშნოთ R -ით, წინააღმდეგ შემთხვევაში Q ასოთი. სისტემის მდგომარეობათა საერთო რაოდენობა $C_n^m = n! / (m_i! k_i!)$, $i = 1 - n$, ხოლო მაკროეკონომიკური სტაბილურობის რისკის ალბათობა

$$\text{იანგარიშება ფორმულით } P_t\{A(Q)\} = 1 - \prod_{i=1}^n (p_t(R_i)).$$

ლოგიკურ-ალბათური¹ მოდელირების შედეგები ასახულია ცხრილში 3

ცხრილი 3

m_i სისტემის "კარგი" მდგომარეობის რიცხვი რისკ-ფაქტორების რაოდენობის მიხედვით	$k_i=n-m$ სისტემის "ცუდი" მდგომარეობის რიცხვი რისკ-ფაქტორების რაოდენობის მიხედვით	სისტემის საიმედოობის ალბათობის გამონაგარიშების ალგორითმები, თითოეული რისკ-ფაქტორის ალბათობის გათვალისწინებით - $P_t(Y_i)P_t(Y)$
5	0	0.23328
4	1	0.04121
3	2	0.07632
2	3	0.00816
1	4	0.00176
0	5	0.00032

განგარიშების შედეგად მივიღეთ, რომ თუ ავიღებთ ზემოთ აღნიშნულ რისკ-ფაქტორებს, საერთო რისკის ალბათობა თითოეული ფაქტორის მოქმედების წონის გათვალისწინებით იქნება 0.25 %.

$$\sum P_t\{Y(0 \leq m < 5, 0 < k \leq 5)\} = 0.2507$$

ინვესტიციების მიმზიდველობის ანალიზის დროს შეგვიძლია გამოვიყენოთ ლოგიკურ-ალბათური მოდელი. სტატიაში ნაჩვენებია ლოგიკურ-ალბათური მოდელირების მცირე მონაკვეთი. გაკეთებულია ინვესტიციური პროექტის ეფექტიანობის შეფასების პროგნოზი.

ინვესტიციების მიმზიდველობის ანალიზი საკმაოდ რთული და მრავალკომპონენტია თემა. სტატიაში მოკლედაა განხილული ინვესტიციურ პროექტზე მოქმედი რისკ ფაქტორების პროგნოზირების ლოგიკურ-ალბათური მათემატიკური მოდელი. საწარმოს ინვესტიციური მიმზიდველობა ძირითადად განისაზღვრება კონპანიის ფინანსური ანგარიშგების ანალიზის

¹ მუნჯიშვილი თ. ლოგიკურ-ალბათობათა მეთოდით ეკონომიკური რისკების განგარიშებათა ავტომატიზაცია. ჟურ. მეცნიერება და ტექნოლოგიები. 2007, № 7-9, გვ. 11-16.

საფუძველზე საბაზრო და ბუღალტრული მეთოდების გამოყენებით, რომლებიც იძლევიან ინვესტიციური ეფექტურობის მიმდინარე სურათს. დამატებით, ინვესტირების შეფასებისას საწარმოს ფინანსურ მდგარადობაზე მოქმედი რისკ-ფაქტორების გათვალისწინება პროგნოზისტული შეფასების ცდომილების მინიმინზაციას ახდენს.

ლიტერატურა

1. Солженцов Е.Д, Сценарное логико-вероятностное управление риском в бизнесе и технике //Издательский дом « Бизнес-приесса», Санкт-Петербург,2004,216 с.
2. მუნჯიშვილი თ. საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის შეფასების ლოგიკურ-ალბათური მოდელი. თბილისი: თსუ. თსუ-ს შრომები, გამოყენებითი მათემატიკა და კომპიუტერული მეცნიერებები. 2005, #364 (24), გვ. 216-229.
3. მუნჯიშვილი თ. ლოგიკურ-ალბათობათა მეთოდით ეკონომიკური რისკების გაანგარიშებათა ავტომატიზაცია. ჟურ. მეცნიერება და ტექნოლოგიები. 2007, # 7-9, გვ. 11-16.

Tea Munjishvili

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University,
Associated Proffessor

Lasha Tabatadze

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University,
asistant proffesor

The analysis of appeal of investment projects

Summary

Investment attractiveness analysis, we can use logic - Probabilistic model. The article shows the logic - Probabilistic modeling of a small section. Investment project to evaluate the effectiveness of a prediction

Attractiveness of investment analysis is quite complicated .The article briefly reviews the risk factors in predicting the outcome of the investment projects - probabilistic mathematical model. The investment attractiveness of companies is determined based on market analysis, financial reporting and accounting methods, which give the picture of the efficiency of investment. In addition, investments are evaluated based on the company's financial stability risk - factors considered in evaluating prognosis minimizes the error.

ნაზი გვარამია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,

აუდიტის მსოფლიოკონცეფციები და განვითარების ტენდენციები საქართველოს საბანკო სექტორში.

თანამედროვეეტაპზე ეფექტურობის ამაღლების მეთოდები, რომლებიც მიმართულია საწარმოო და ფინანსური ორგანიზაციების ქვესისტემების სრულყოფისაკენ, აღწევენ თავისი შესაძლებლობების მაქსიმუმს და საწარმოთა შემდგომი განვითარება აუცილებლად წარმოქმნის

მათი საქმიანობის ეფექტურობის ამაღლების აუცილებლობას, ცხადია, პერსონალის მართვის თანამედროვე მიდგომებში ხარისხიანი გადაწყვეტილებების მიღების საფუძველზე. შესაბამისად, დღის წესრიგში დგება ორგანიზაციების საქმიანობის შეფასების ახალი ფორმებისა და მეთოდების შექმნისა და აპრობაციის მოთხოვნილება, მათ შორის: შრომითი ურთიერთობებისა და მაჩვენებლების ანალიზის ახალი ხერხებისა აუცილებლობა, რომლებიც არა მარტო ფაქტიური მდგომარეობის ამსახველი იქნება, არამედ უზრუნველყოფს რეკომენდაციების შემუშავებას შრომისა და წარმოების, პერსონალის მართვის ორგანიზაციის საკითხებში; ასევე პრაქტიკული დახმარების აღმოჩენას, რომელიც მიმართული იქნება ორგანიზაციის სოციალურ-შრომითი და ეკონომიკური საქმიანობის ამაღლებისაკენ, შრომითი და მენეჯმენტის სფეროს დამოუკიდებელი ექსპერტების (აუდიტორების) მიერ, ვინაიდან ამ კრიტერიუმების პერიოდული შესწავლის გარეშე შეუძლებელია ორგანიზაციის ეფექტური მართვა.

თანამედროვე ეკონომიკურ ურთიერთობებში აუდიტორული კონტროლი მართვის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ელემენტს წარმოადგენს, ვინაიდან კერძო მეწარმეობის და კაპიტალის ბაზრის მზარდმა განვითარებამ, ეკონომიკური სუბიექტების სწრაფვამ თვითრეგულაციისაკენ, მესაკუთრეთა და კრედიტორთა დაბანდებული სახსრების დაცვის გარანტიის მოთხოვნებმა, წარმოშვა აუცილებლობა ჩამოყალიბებულიყო და განვითარებულიყო აუდიტორული კონტროლის სისტემა, რაც ცხადია თავის მხრივ ეკონომიკურ აღმავლობას უზრუნველყოფს. ყველა სახის აუდიტი წარმოადგენს დიაგნოსტიკური გამოკვლევის განხორციელების სპეციფიკურ სისტემას, რომელიც საშუალებას გვაძლევს გაკეთდეს დასკვნა ორგანიზაციის საქმიანობის ეფექტურობის ხარისხსა და მისი სრულყოფის გზებზე. ცნობილი მეცნიერის, პ.ე. შენდლერის განმარტებით, „აუდიტის არსი მდგომარეობს იმ მიზეზების დიაგნოსტიკაში, რომლებიც წარმოქმნიან ორგანიზაციაში პრობლემებს, მათი არსებითობის და აღმოფხვრის შესაძლებლობების შეფასება და ორგანიზაციისათვის კონკრეტული რეკომენდაციების შემუშავება.“

აღსანიშნავია, რომ თანამედროვე მსოფლიო პრაქტიკა განიხილავს ასევე ცალკე აუდიტს პერსონალის მართვის სფეროში, რაც უკვე შემდგარი მოვლენაა საერთაშორისო დონეზე, მაგრამ შედარებით ახალი პოსტსაბჭოთა სივრცისათვის, მათ შორის საქართველოსათვის. ევროპული ქვეყნების პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ აუდიტი შრომით სფეროში მოიაზრება როგორც „სოციალური აუდიტი“. ფრანგი მეცნიერის, სოციალური აუდიტის ინიციატორის და სოციალური აუდიტის საერთაშორისო ინსტიტუტის პრეზიდენტის რ. ვატიეს აზრით, „სოციალური აუდიტი არის დაკვირვების ხერხების, მართვისა და ხელმძღვანელობის ინსტრუმენტი, რომელიც ფინანსური და ბუღალტრული რევიზიის ანალოგიურად იძლევა საშუალებას, შეფასდეს კომპანიის შესაძლებლობები, წარმოქმნილი სოციალური პრობლემების მართვაში, რაც განპირობებულია პროფესიონალური საქმიანობით.“ ჩრდილოეთ ამერიკის ქვეყნებში გამოიყენება ტერმინი „ადამინაური რესურსების აუდიტი“, რომელიც გულისხმობს ორგანიზაციის პერსონალის მართვის საკითხებში მომსახურების კომპლექსს, ამ სისტემის ვრცლად გადახედვასა და შეფასებაში. თანამედროვე კონცეფციებში ფიგურირებს აგრეთვე ტერმინი „საკადრო აუდიტი“, რომლის მიზანია გამოავლინოს მუშაკთა სუსტი და ძლიერი მხარეები, განვითარების ტენდენციები და ქცევის შესაძლო ვარიანტები, კომპანიებში შეცვლილი სიტუაციების დროს. მეცნიერთა ნაწილი ხშირად იყენებს ტერმინს „პერსონალის აუდიტი“, რომელიც წარმოადგენს ორგანიზაციის საკადრო პოტენციალის დამოუკიდებელი ექსპერტიზის, ანალიტიკური შეფასებისა და საკონსულტაციო მხარდაჭერის სისტემას, რომელიც სამეურნეო-საფინანსო აუდიტთან ერთად შესაძლებლობას იძლევა გამოვლინდეს:

➤ ორგანიზაციის საკადრო პოლიტიკის შესაბამისობა მისი განვითარების მიზნებთან და სტრატეგიასთან;

➤ ნორმატიულ-სამართლებრივ საფუძველზე ფუნქციონირებადი ორგანიზაციის პერსონალის საქმიანობისა და მართვის სტრუქტურების შესაბამისობა;

➤ სხვადასხვა ამოცანების გადაწყვეტის მიმართულებით საკადრო მუშაობის

ეფექტურობა, რომელიც წარმოიქმნება ორგანიზაციის ხელმძღვანელობის, ცალკეული ქვედანაყოფების წინაშე, რაც თავის მხრივ, სოციალური პრობლემების რისკს ზრდის.

ზემოთ აღნიშნული პოზიციებიდან განვიხილოთ საქართველოს კომერციულ ბანკებში აუდიტის შემოთავაზებული სახეების გამოყენების ასპექტები.

როგორც ცნობილია, აუდიტს ყოფენ ორ სახედ: გარე და შიდა აუდიტი. გარე აუდიტი უნდა ჩატარდეს დამოუკიდებელი აუდიტორის მიერ. მისი დამოუკიდებლობა კი განისაზღვრება როგორც საკანონმდებლო, ასევე ეთიკის ნორმებით. აუდიტორის წინაშე არსებული მიზნებისა და ამოცანების მიხედვით გარე აუდიტი იყოფა სავალდებულო და საინიციატივო აუდიტად. სავალდებულო აუდიტი ტარდება იმ შემთხვევაში, როდესაც მისი ვადები და მოცულობა განსაზღვრულია საკანონმდებლო აქტებით. საინიციატივო აუდიტი კი ტარდება ნებისმიერ დროს იმ მოცულობით, რომელიც განისაზღვრება კომერციული ბანკების მოთხოვნით გაფორმებული ხელშეკრულების ფარგლებში.

სავალდებულო აუდიტის ჩატარების დროს აუდიტორის წინაშე დგას ერთადერთი ამოცანა-შესამოწმებელი ბუღალტრული ანგარიშგების არსებითი ასპექტების უტყუარობის შესახებ აზრის ფორმირება და შემდგომ გამოხატვა. ამ პროცესში აუდიტორს შეუძლია გადაწყვიტოს შუალედური ამოცანებიც: კერძოდ, განსაზღვროს კომერციული ბანკების მიერ განხორციელებული გარიგებების შესაბამისობა კანონმდებლობასთან; შეამოწმოს საგადამხდელო-საანგარიშსწორებო დოკუმენტები, საგადასახადო ანგარიშსწორებები და ა.შ. საინიციატივო აუდიტის პროცესში აუდიტორის წინაშე დგას კონკრეტული ამოცანა, რომელიც ემსახურება ხელშეკრულებით განსაზღვრული მიზნის მიღწევას. ასეთი ამოცანები შეიძლება იყოს: კონსულტაციები, ფინანსური მდგრადობის ანალიზი, მიმოხილვითი შემოწმება, ანგარიშსწორებათა შემოწმება და ა.შ. ამ დროს მიღწეული შედეგები შეიძლება იყოს მრავალმხრივი: გამოვლენილ ნაკლოვანებათა აღმოფხვრა, პერსონალის სწავლება, სტრატეგიული დაგეგმვა, აქტივების უზრუნველყოფის შემოწმება და ა.შ.

კომერციული ბანკების სისტემაში ძალზე არსებითია შიდა აუდიტის ინსტიტუტების განვითარება, რომელსაც მიეკუთვნება ბანკების მიერ დანიშნული შიდა აუდიტორები ან შიდა აუდიტორთა ჯგუფები. შიდა აუდიტი ემსახურება ბანკის მესაკუთრეთა ინტერესებს და აქედან გამომდინარე, უნდა იყოს არჩეული აქციონერთა და დამფუძნებელთა კრებაზე. შიდა აუდიტორული სამსახურის ამოცანას წარმოადგენს დაეხმაროს კომერციული ბანკების სხვადასხვა სამსახურების ხელმძღვანელებს ეფექტურად შეასრულონ თავიანთი თანამდებობრივი მოვალეობები. შიდა აუდიტის განყოფილება წარმოადგენს ორგანიზაციის შემადგენელ ნაწილს და ფუნქციონირებს ხელმძღვანელობისა და დირექტორთა საბჭოს მიერ განსაზღვრული პოლიტიკის ჩარჩოებში. შეიძლება დაისვას საკითხი: შიდა აუდიტის ეფექტური ფუნქციონირების პირობებში რამდენად აუცილებელია გარე აუდიტის ჩატარება, ხომ არ გამოიწვევს ეს გარეობა დამატებით არაეფექტურ ფინანსურ ხარჯებს? ცხადია ამ მოსაზრების გასაბათილებლად საკმარისია რამდენიმე არგუმენტის მოტანა.

უპირველეს ყოვლისა, აღსანიშნავია, რომ, „საქართველოს კანონით კომერციული ბანკების შესახებ“ (1996 წ. 23 თებერვალი) საფუძველზე, (მუხლი 27)

➤ თითოეული კომერციული ბანკი და მისი შვილობილი საწარმო ვალდებულია ყოველწლიურად მოიწვიოს გარე აუდიტორი და ეროვნული ბანკის მიერ დადგენილი წესით ჩაატაროს გარეაუდიტორული შემოწმება.

➤ თითოეული კომერციული ბანკი ვალდებულია გარეაუდიტორული შემოწმების დასრულებისთანავე ეროვნულ ბანკს წარუდგინოს შემოწმების სრული ანგარიში და გამოაქვეყნოს ეროვნული ბანკის წესებით განსაზღვრული საფინანსო ანგარიშგება და გარეაუდიტორული დასკვნა.

ამავდროულად, ზემოთ აღნიშნული კანონის (თავი III, მუხლი 16, პუნქტი მე-3) შესაბამისად, აუდიტის კომიტეტის ძირითადი ფუნქციაა ბანკის შიდა და გარე აუდიტორების ფუნქციონირების ხელშეწყობა. აღსანიშნავია ასევე, რომ შიდა და გარე აუდიტს გააჩნიათ არსებითი და კარდინალური განსხვავებები:

➤ შიდა აუდიტორის დამოუკიდებლობა პირობითია, რადგან იგი ექვემდებარება უშუალოდ კომერციული ბანკების ხელმძღვანელობას, მმართველობას ან აქციონერთა კრებას, მაგრამ ნებისმიერ შემთხვევაში შიდა აუდიტორს ხელმძღვანელობის წინაშე გააჩნია ვალდებულება და ფინანსური დაინტერესება, რაც განისაზღვრება შრომითი ხელშეკრულებით და შინაგანაწესით.

აუდიტის კომიტეტი სამეთვალყურეო საბჭოს პერიოდულად აბარებს ანგარიშს თავისი საქმიანობის შესახებ. („საქართველოს კანონი კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“, თავი III, მუხლი 16, პუნქტი მე-2).

➤ შიდა აუდიტის მთავარ ამოცანას წარმოადგენს არა ანგარიშგების სარწმუნოების დასაბუთება, არამედ რესურსების დანაკარგების აღმოფხვრისათვის საკონტროლო ღონისძიებების უზრუნველყოფა.

შიდა კონტროლის ფუნქციები უნდა შესრულდეს არა ეპიზოდურად, არამედ ყოველდღიურად, მხოლოდ ასეთ შემთხვევაშია შესაძლებელი იგი ეფექტური იყოს.

აუდიტი წარმოადგენს შესაბამის თეორიაზე დაფუძნებულ პრაქტიკული საქმიანობის სახეს, ხოლო ნებისმიერ თეორიას კი საფუძვლად უდევს პოსტულატები. 1961 წელს ამერიკელი მეცნიერების რ.კ.მაუეცისა და გ.ა. შარაფის მიერ შემუშავებულ იქნა აუდიტის რვა პოსტულატე, შემდგომში 1982 წელს ტ. ა. ლისა და 1985 წელს დ. კ. რობერტსონის მიერ შემოთავაზებულ იქნა კიდევ ორი პოსტულატე, ხოლო 1993 წელს კი შემუშავებულ იქნა მოცემული პროდუქტების ახალი ვერსია. აუდიტის უკვე შექმნილი თეორია და ზემოთ აღნიშნული პოსტულატები ცხადია არ შეიძლება ჩაითვალოს სრულყოფილად, ვინაიდან თანამედროვე მოთხოვნათა შესაბამისად მუდმივად იხვეწება და იხერგება ინოვაციური მიდგომები. ასე მაგალითად: ჩვენს ქვეყანაში, შიდა კონტროლი, რომელიც რევიზიის სახით ფიგურირებდა, საკმაოდ იყო განვითარებული. ყველა საწარმო წელიწადში ერთხელ ექვემდებარებოდა უწყებრივ რევიზიას. მაგრამ როგორც პრაქტიკამ აჩვენა, კონტროლის არსებულმა სისტემამ ვერ შეძლო დარღვევების აღმოფხვრა. გარდა ამისა, რაც უფრო მკაცრდებოდა კონტროლის სისტემა, მით უფრო იხვეწებოდა ბოროტმოქმედების მეთოდები. აქედან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ შიდა კონტროლის სისტემის სწორი ორგანიზაცია ამცირებს დარღვევების შესაძლებლობებს, მაგრამ ცხადია არ იძლევა მათი აღმოფხვრის გარანტიას. აუდიტორმა უნდა გაითვალისწინოს ის ფაქტი, რომ ორგანიზაციას გააჩნია უფლება დამოუკიდებლად განსაზღვროს სააღრიცხვო პოლიტიკის მთელი რიგი მეთოდები, ამიტომ ცხადია აუდიტის ჩატარებისას აუცილებელია აუდიტორმა იხელმძღვანელოს არა ზოგადი კანონით, არამედ უპირველეს ყოვლისა, შესამოწმებელ პერიოდში ორგანიზაციის სააღრიცხვო პოლიტიკით. ასევე აუდიტორი ვალდებულია დარწმუნდეს იმაში, რომ არ არსებობს მტკიცებულებები შესამოწმებელი ეკონომიკური სუბიექტის განვითარების პერსპექტივაში, შესაძლო სერიოზული ნეგატიური მოვლენების ალბათობის შესახებ.

სამეცნიერო ნაშრომის შესავალ ნაწილში ჩვენ შევეხეთ პერსონალის აუდიტის საკვანძო საკითხებს. მეცნიერთა გარკვეული ნაწილი გამოიყენებს ტერმინს „საკადრო აუდიტი“, „ადამიანური რესურსების აუდიტი“, ევროპული ქვეყნების პრაქტიკიდან კი გამომდინარეობს, რომ აუდიტი შრომით სფეროში მოიაზრება როგორც „სოციალური აუდიტი“, ხოლო პიერ კანდუს, ალენ კურესა და ჯაკ იგალენის შეხედულებით, სოციალური აუდიტი მიზნად ისახავს გაანალიზოს ყოველი რისკის ფაქტორი და წარმოადგინოს რეკომენდაციები მათ შესამცირებლად. ისინი გამოყოფენ სოციალური რისკების ოთხ კატეგორიას:

- კანონისა და შიდა წესების დარღვევის რისკი;
- ორგანიზაციის საკადრო პოლიტიკისა და პერსონალის მოლოდინის შეუსაბამობის რისკი;
- ადამიანური რესურსების არაადეკვატური მოთხოვნილების რისკი;
- სოციალური პრობლემებისადმი უყურადღებობის რისკი.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია საქართველოს კომერციული ბანკების აუდიტორულ საქმიანობაში განვითარდეს და გაღრმავდეს კვლევები თანამედროვე

კონცეფციების შესაბამისად, აუცილებელია დაიხვეწოს არსებული მიდგომები საქართველოს საბანკო სივრცესთან, კანონმდებლობასთან შესაბამისობაში, ამდღედ კომერციულ ბანკებში შიდა აუდიტის ინსტიტუტების ფუნქციონირების ხარისხი, ჯეროვანი ყურადღება უნდა მიექცეს არსებული მეთოდოლოგიის სრულყოფას, რაც თავის მხრივ მოიცავს პერსონალის აუდიტის საკვანძო საკითხებს და მეტად მნიშვნელოვანია, ვინაიდან პერსონალის აუდიტი განიხილება როგორც მმართველობითი აუდიტის შემადგენელი ნაწილი და ამასთან, ზღვარი კომერციული ბანკების მთლიან მართვასა და მისი პერსონალის მართვას შორის პირობითია, ვინაიდან ორივე შემთხვევაში ობიექტად გვევლინება ცალკეული მუშაკი, ჯგუფი, ან მთელი პერსონალი, რაც საშუალებას იძლევა გამოყენებულ იქნას მეთოდოლოგიური მიდგომებისაერთო მმართველობაში, პერსონალის განხილვის პირობებში.

საქართველოში საბაზრო ეკონომიკის თანამედროვე ეტაპზე აუდიტორული საქმიანობის მეთოდოლოგიის სრულყოფით ხელი შეეწყობა ჩვენი ქვეყნის საბანკო სივრცეში აუდიტორული სამსახურების გააქტიურებას, რომლებიც მიზნად ისახავენ კომერციული ბანკების საქმიანობის ეფექტურობის ამაღლებას საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მონტგომერი. აუდიტი (თარგმნილი ინგლისურიდან, საქართველოს აუდიტორული საქმიანობის საბჭო, ნ. ქებაძის რედაქციით). „ფინანსები“, თბ; 1998 წ.
2. საქართველოს პროფესიონალ ბუღალტერთა და აუდიტორთა ფედერაცია. აუდიტისა და მარწმუნებელი მომსახურების საერთაშორისო ოფიციალური დოკუმენტების ცნობარი. თბ; 2004 წ.
3. საქართველოსკანონი კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ. თბ; 1996 წლის 23 თებერვალი.
4. საქართველოს ორგანული კანონი საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ. თბ; 2009 წლის 24 სექტემბერი.
5. ნ.გვარამია. აუდიტის მეთოდოლოგიის სრულყოფის საკითხები საქართველოს კომერციულ ბანკებში. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო, შ. რუსთაველის სახელწიფო უნივერსიტეტი. საერთაშორისო სამეცნიერო პრატიკული კონფერენციის მასალები. თბ; 2010 წ.
6. Жак Ришар. Аудит и анализ хозяйственной деятельности предприятия (перевод с француз. под ред. Л. П. Бельих), Москва, «Аудит» 1997 г.
7. И. Колбасов. Журнал «Аудит»; №10., 2008 г.

Nazi Gvaramia

Sokhumi State University,
Doctor of Economics, Associated Professor

World Concept of Audit and Trends of Its Development in Georgian Bank Sector

Summary

The scientific work presents the world concepts in the sphere of audit on the modern stage, including, of course, the experience of European countries in the mentioned direction. Main aspects of “social”, “staff” and “personnel audit” been already approved in international practice are discussed, risks connected to social audit are highlighted as well as types of audit are described and given in Georgian commercial banks according to applicable law in our country. Besides, the work is about major issues of carrying out inner and outer audit.

The work puts emphasis on the role and importance of audit in modern management systems and this gives an opportunity to make a clear decision in connection with the quality of effectiveness of a company's activity and its perfection. Hence, the scientific work is about the problems of importance of development of inner audit institutions in Georgian commercial banks, and recommendation offers and opinions on perfection of methodology of audit are given, accordingly.

მამულაძე რომანი -

ბათუმის სახელმწიფო საზღვაო აკადემია,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,

პროფესორი

გაბაიძე მერი

ბათუმის სახელმწიფო საზღვაო აკადემია, უფროსი მასწავლებელი

მულტიმოდალური ლოჯისტიკური ცენტრების შექმნის მსოფლიო გამოცდილება და მისი გამოყენების შესაძლებლობები საქართველოში

თანამედროვე ეტაპზე ძნელია მოიძებნოს ქვეყანა, რომელიც არ მონაწილეობდეს მსოფლიო თანამეგობრობაში მიმდინარე გლობალურ პროცესებში. ეკონომიკური თვალსაზრისით ეს პროცესები ძალიან სწრაფი ტემპებით ვითარდება. ამას მოწმობს უკანასკნელი ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისი, რომელმაც მოიცვა მსოფლიოს ყველა ქვეყანა და გამოავლინა როგორც განვითარებადი, ისე განვითარებული ქვეყნების მდგრად განვითარებაში არსებული რიგი ფუნდამენტური პრობლემები.

ფინანსური კრიზისის გადალახვასა და მსოფლიო ეკონომიკური სისტემის “ახალი წესების გარეგანი სახის” ფორმირების მცდელობას მიემდგვნა ე. წ. “დიდი ოცეულის” წევრი ქვეყნების არაერთი სამიტი. თუმცა, მრავალი ექსპერტის აზრით, ამ “წესებს” არ შეუძლიათ მნიშვნელოვნად შეცვალონ ეკონომიკური ურთიერთობათა თანამედროვე სისტემა, რომელსაც გლობალური პრობლემებისა და ინტეგრაციული პროცესების გაღრმავება უდევს საფუძვლად. არსებობს ამ სისტემის უამრავი ელემენტი, რომელთა შორისაც განსაკუთრებულ როლს თამაშობს რეგიონალური და გლობალური მამულები „მულტიმოდალური ლოჯისტიკური ცენტრები“ (მლც), როგორც მსოფლიო მამულებით წარმოების სპეციალიზაციისა და კორპორაციული კავშირების გაღრმავების გამოვლინება. თუკი საფონდო და სასაქონლო ბირჟები წარმოადგენენ მსოფლიო ეკონომიკის შემაკავშირებელ რგოლებს “შინაარსობრივი თვალსაზრისით”, მლც ასრულებენ მათი პრაქტიკული რეალიზაციისა და ტექნიკური მხარდაჭერის ფუნქციას.

საერთაშორისო თანამშრომლობის გლობალიზაციისა და სოციალურ-ეკონომიკური ინტეგრაციის თანამედროვე პროცესები მოითხოვს ეროვნული ეკონომიკების არსებული მოდელების ისეთ კორექტირებას, რომელიც უზრუნველყოს ეროვნული ეკონომიკური პოტენციალის შემდგომ განვითარებას და საერთაშორისო ბაზრებზე კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას. თანამედროვე ეკონომიკაში მიმდინარე ხარისხობრივი ცვლილებები მოწმობს იმაზე, რომ მიმდინარეობს ეკონომიკური ზრდის განმსაზღვრელი ფაქტორებისა და წყაროების მნიშვნელოვანი გადაჯგუფება. ეკონომიკური ზრდის ტრადიციული ფაქტორის - რესურსების შესაძლებლობების შემცირება დღის წესრიგში აყენებს ფართო სპექტრის ინოვაციური პროცესების წინა პლანზე წამოწევის აუცილებლობას, რომლებიც უნდა იქცნენ ეკონომიკური გარდაქმნების განუყოფელ ნაწილად და უმნიშვნელოვანეს რგოლად.

თანამედროვე მსოფლიო მეურნეობის მახასიათებელ თავისებურებას წარმოადგენს საწარმოო პროცესებისა და ტექნოლოგიური ჯაჭვის გლობალიზაცია. სატრანსპორტო ხარჯების შემცირებისა და საქონლის მიწოდების პირობების გაუმჯობესებასთან ერთად მიმდინარეობს

კონკრეტული ვიწრო ტერიტორიული სპეციალიზაციიდან წარმოების გაბნევის პროცესში. ტრანსნაციონალური კორპორაციები ახალი პროდუქციის დიზაინს ამზადებენ თავიანთ შტაბ-ბინებში, მაგრამ ამ პროდუქციის დამზადებასა და აწყობას ახორციელებენ იმ ქვეყნებში, სადაც შესაძლებელია უკეთესი ხარისხის მასალებისა და კომპონენტების შექმნა შედარებით მომგებიან ფასად. სპეციალიზაციის ასეთი ფორმა მჭიდრო კავშირშია ტრანსპორტისა და ლოჯისტიკის სფეროში არსებულ ტენდენციებთან, რაც აღნიშნული დარგის წინაშე აყენებს ახალ ამოცანებს.

თანამედროვე მლც შეგვიძლია დავახასიათოთ როგორც მსხვილი პორტალი, რომლის დანიშნულებაცაა დიდი რაოდენობის ტვირთების გადამუშავება. ერთი მლც-ს ფართობი შეიძლება აღემატებოდეს 1 მლნ მ²-ს, სადაც ხორციელდება არა მარტო ტვირთების შეგროვება და დასაწყობება, არამედ სხვადასხვა რეგიონებზე მათი გადანაწილება. ასეთი კომპლექსის ინფრასტრუქტურა დამოკიდებულია ბიზნესის სპეციფიკაზე, ადგილმდებარეობასა და ძირითად ამოცანებზე. იგი მოიცავს სხვადასხვა ფუნქციონალური დანიშნულების ობიექტებს: საწყობებს, ოფისებს, საბაჟო კონტროლის ზონებს, სამაცივრე დანადგარებს, საშიში ტვირთების შენახვის ზონებს, ავტოტრანსპორტისა და მცირე მექანიზაციის მანქანების მომსახურებისა და რემონტის ზონებს, დასასვენებელ ადგილებს და ა. შ., რითაც შესაძლებელია ტვირთთა გადაცემის ერთ ადგილზე კონსოლიდირება, საქონლის დამუშავების დროის მინიმიზაცია და მომსახურების სპექტრის გაზრდა.

მლც-ის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მახასიათებელია სხვადასხვა სახეობის ტრანსპორტით (საავტომობილო, სარკინიგზო, საჰაერო, საზღვაო) მიწოდებული ტვირთების გადამუშავების შესაძლებლობა. ამიტომაცაა, რომ ასეთი პროექტების განხორციელების ერთ-ერთი წინაპირობა ხელსაყრელი ადგილმდებარეობაა. ის უნდა მდებარეობდეს ლოჯისტიკისთვის სტრატეგიულად მნიშვნელოვან ტერიტორიაზე: პორტებსა და აეროპორტებში, ან მათ მიმდებარე ტერიტორიებზე. განსაკუთრებულ როლს თამაშობს სოციალური ინფრასტრუქტურაც. ლოჯისტიკური პარკის მსხვილ დასახლებულ პუნქტთან განლაგებით, ერთის მხვრივ, მოგვარებულია სამუშაო ძალის პრობლემა, მეორეს მხვრივ, თვითონ კომპლექსი შეიძლება გადაიქცეს სამრეწველო რაიონულ ბირთვად განვითარებული ინფრასტრუქტურითა და სხვადასხვა რეკრაციული ზონებით.

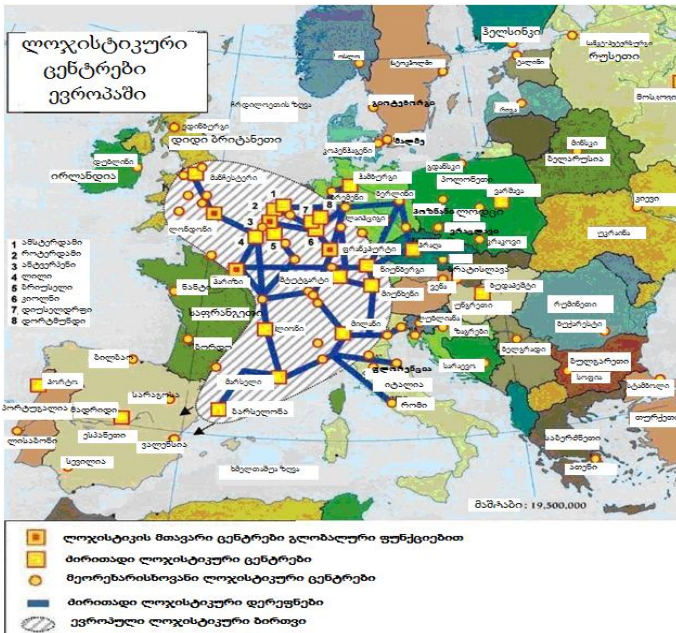
მლც-ების პრაქტიკული ღირებულება მდგომარეობს იმაში, რომ მათ გააჩნიათ განვითარებული სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურა, საწარმოო დანიშნულების ფართობები და მეიჯარეებს სთავაზობენ სხვადასხვა ლოჯისტიკურ მომსახურებას. მლც-ების კიდევ ერთ უპირატესობას წარმოადგენს ტვირთების დამუშავების მცირე დრო, ვინაიდან ყველაფერი კონცენტრირებულია ერთ ადგილზე და საქონელთან ყველა სახის ოპერაციის შესრულება იქვეა შესაძლებელი.

მეიჯარეებისთვის განსაკუთრებით მიმზიდველია ე.წ. დამატებითი ღირებულების მომსახურება (VAL-მომსახურება). ესაა საქონლის გასაყიდად მომზადება-შეფუთვა, მარკირება, ნაკრებების ფორმირება, სტიკერების დაწებება, შეფუთვებში ინსტრუქციების ჩალაგება და სხვა. მსგავსი ტიპის მომსახურება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მსხვილი სავაჭრო ცენტრებისათვის. აქვე შესაძლებელია ტექნიკური მოწყობილობების საამწყობო წარმოების ორგანიზაცია, რაც ასევე მიეკუთვნება დამატებითი ღირებულების მომსახურებას.

ნახატზე წარმოდგენილია მლც-ს ფუნქციების გავითარება-გაფართოების სქემა. საწყის სტადიაზე მლც წარმოადგენს დიდ სასაწყობო ნაგებობას, სადაც გროვდება სხვადასხვა ტვირთები და კონტეინერები, რომლებიც შემდგომ იგზავნება დანიშნულების ადგილზე. განვითარების შემდგომ ეტაპზე მლც-ში სთავაზობენ სხვადასხვა სახის მომსახურებას, ანუ იქმნება დამატებითი ღირებულების პროდუქცია. შემდგომი ორი ეტაპი - ესაა მლც-ის სიმწიფის სტადია - მიმდინარეობს სპეციალური ეკონომიკური ზონების შექმნის პროცესი, რომლებსაც გააჩნიათ კონკრეტული ინდუსტრიულ-ეკონომიკური და ფინანსურ-ინოვაციური ამოცანები.

მლც-ების შექმნის ეტაპს წინ უნდა უსწრებდეს სატრანსპორტო-ლოჯისტიკურ დარგში ევროპისა და აზიის გამოცდილების შესწავლა, ვინაიდან სწორედ ამ რეგიონებს შორის მიმდინარეობს სასაქონლო-სანედლეული ნაკადების ინტენსიური გაცვლა.

ევროპულ სატრანსპორტო-ლოჯისტიკურ სფეროში პირველი პროექტები საზღვაო

პორტების ინფრასტრუქტურაში სავაჭრო და საწარმოო კოოპერაციების განვითარებას უკავშირდება. უკანასკნელ პერიოდში შეიძინევა საზღვაო პორტების ზოგიერთი ფუნქციების გატანა ქვეყნის შიდა ტერიტორიებზე, სადაც იქმნება ლოჯისტიკური ცენტრები, ანუ ე. წ. „მშრალი პორტები“. ეს ტენდენციები უკავშირდება იმ მზარდ პრობლემებს, რომლებიც წარმოიქმნება ქალაქიდან პორტში, და პირიქით, ტვირთების ტრანსპორტირებისას, ასევე ახალი დოკების მშენებლობისათვის საჭირო მაღალ დანახარჯებს. შესაბამისად, იქმნება ხელსაყრელი პირობები „მშრალი

პორტების“, ანუ ლოჯისტიკური ცენტრების მშენებლობისათვის, რომლებსაც ფუნქციონალური თვალსაზრისით შეუძლიათ შეცვალონ საზღვაო პორტები. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ექსპერტების მიერ 2007 წ. ჩატარებული კვლევები ცხადყოფს, რომ ევროპის შიდა რეგიონებში ლოჯისტიკური ცენტრების განვითარებამ ხელი შეუწყო მიმდებარე რეგიონების ეკონომიკურ აღმავლობას და რეგიონალური პროდუქციის გამოშვების ზრდას.

მსხვილი მლც-ების შექმნა ევროპაში დაიწყო არცთუ ისე დიდი ხნის წინ. სულ რაღაც 10-15 წელიწადში მლც-ების მშენებლობის ერთეულმა შემთხვევებმა შეუქცევადი ხასიათი შეიძინა და ის გარდაიქმნა სატრანსპორტო, საწარმოო და სოციალური ინფრასტრუქტურის ძირითად ნაწილად. ევროპაში სატრანსპორტო-ლოჯისტიკური მომსახურების გრძელვადიანი ზრდა შეადგენს 4-8 %-ს, რაც აღემატება მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდის ტემპებს. კონსალტინგური კომპანია McKinsey-ის ექსპერტები 2020 წლისათვის წინასწარმეტყველებენ მსოფლიო ვაჭრობის მოცულობის გაოთხმაგებას, რაც რამდენჯერმე გაზრდის მოთხოვნას ლოჯისტიკურ მომსახურებაზე. ამ ინდუსტრიის ნახევარზე მეტი კონცენტრირებულია სამ ქვეყანაში: გერმანიაში, დიდ ბრიტანეთში და საფრანგეთში.

გერმანია, რომლის ეკონომიკურ აღმავლობას მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი ევროკავშირში ახალი წევრების მიღებამ, გააჩნია ყველაზე დიდი წილი ევროპულ ლოჯისტიკურ ბაზარზე (3 მლნ მ²-ზე მეტი), მას მოჰყვებიან საფრანგეთი და დიდი ბრიტანეთი (საშუალოდ 2,5 მლნ მ²). ჰოლანდიისა და ბელგიის ლოჯისტიკურ ცენტრებზე კი მოდის

ვეროპული ბაზრის დაახლოებით 15 %.

გერმანიაში ლოჯისტიკური ცენტრების მართვას ახორციელებენ სამეთვალყურეო ორგანოები, რომლებსაც ქმნიან პროექტში მონაწილე სხვადასხვა კომპანიები - ინვესტორები ან საინვესტიციო კონსორციუმები, განვითარების კომპანიები, მუნიციპალიტეტები, პროფილური ასოციაციები და კავშირები.

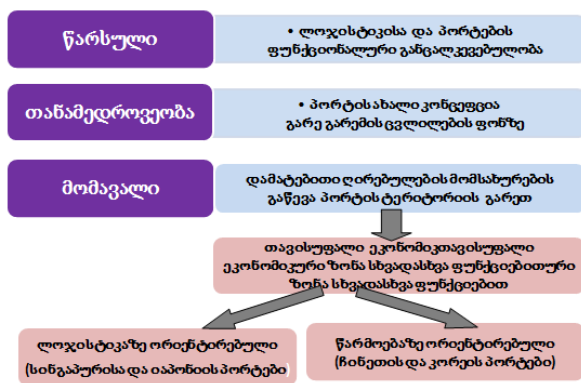
საფრანგეთში თავდაპირველად მსხვილი მღც-ების პროექტებს ახორციელებდა ორი კერძო კომპანია (მოგვიანებით ერთ-ერთი მათგანი შეიძინა ამერიკულმა დოველოპერულმა კომპანიამ Prologis-მა, ხოლო მეორე, რომელიც ფინანსურ სიძნელეებს განიცდიდა, იქნა ნაციონალიზებული). შესაბამისად შეიძლება ითქვას, რომ საფრანგეთისთვის დამახასიათებელია შერეული ტიპის მოდელი.

ესპანეთსა და იტალიაში ლოჯისტიკური ცენტრების მშენებლობას სახელმწიფო ახორციელებს. დღეისათვის ამ ქვეყნებში აქტიურად ვითარდება კერძო ინვესტიციებიც, თუმცა შენარჩუნებულია კვოტირება მმართველ კომპანიებში სახელმწიფოს მონაწილეობაზე. მსგავსი მოდელები წარმატებით მუშაობენ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებშიც.

დიდი ბრიტანეთში არ არსებობენ ისეთი მსხვილი ინტერმოდალური (საკონტეინერო ტერმინალები) ცენტრები, როგორც დამახასიათებელია კონტინენტალური ევროპისათვის. ლოჯისტიკური ცენტრების განვითარება იქ ხორციელდება კერძო ინვესტორების ძალებით, მიუხედავად იმისა, რომ თავდაპირველად ინტერმოდალური ლოჯისტიკური ცენტრების შექმნას ახორციელებდა სახელმწიფო კომპანია „ბრიტანეთის რკინიგზა“.

აზიაში, ისე როგორც ევროპაში, ლოჯისტიკური ცენტრები იქმნება საზღვაო პორტებში, ან მიმდებარე ტერიტორიებზე. აზიაში აღნიშნულ დარგის განვითარების ტენდენციებზე მოწმობს პორტის კონცეფციების ცვლილების თეზისი, რომლის მიხედვითაც მისი ფუნქციები ხდება სპეციალიზირებული.

სქემაზე წარმოდგენილია აზიურ პორტებში კონცეფციების ცვლილება დროსთან მიმართებაში. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ცვლილებების ცენტრი ფართო ფუნქციონალური ამოცანების მქონე მღც-ებია. დღეისათვის აზიის ყველა მსხვილი რეგიონალური და გლობალური პორტი თავისი კონკურენტული უპირატესობის შენარჩუნებას სწორედ ამ კომპონენტის გაფართოებაში ხედავენ. კერძოდ ამ კონტექსტში შეგვიძლია დავასახელოთ ისეთი

პორტები, როგორცაა ბანგკოკი (ტაილანდი), შანხაი და ტიანძინი (ჩინეთი), გვანგაიანი და ბუსანი (კორეა), სინგაპური. ამ პორტებში მოგების გაზრდისა და განვითარების მაღალ დონის მისაღწევად განსაკუთრებული ყურადღება ენიჭება ლოჯისტიკური მომსახურების სექტორის გაფართოებას. უფრო მეტიც, სინგაპური, რომელიც წარმოადგენს სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის წამყვან რეგიონალურ და საერთაშორისო ლოჯისტიკურ ცენტრს,

დამატებითი ღირებულების ლოჯისტიკური ინდუსტრია სტრატეგიულად მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ეკონომიკის დარგებს შორის და იქცა მის ლოკომოტივად. ლოჯისტიკურ ინდუსტრიაში იქმნება მშპ-ს 10% და მასში დასაქმებულია შრომისუნარიანი მოსახლეობის 6%. სინგაპურის მთლიანი საგარეო ვაჭრობა ხორციელდება ლოჯისტიკური ცენტრების გავლით.

აზიაში ლოჯისტიკური ცენტრების, ანუ ხაზების განვითარება განსხვავებულია, იგი დამოკიდებულია ადგილობრივ სპეციფიკაზე, ეკონომიკურ მიზნებსა და ამოცანებზე, სახელმწიფოებრივ მნიშვნელობაზე.

პორტები		ძირითადი ფუნქციები	
სინგაპური		<ul style="list-style-type: none"> • ტვირთების გადატვირთვა, დასაწყობება, გადამუშავება, შეგროვება, კლასიფიკაცია, გამსხვილება, მარკირება, შეფუთვა, კონტროლი და სხვა • წარმოება ნაწილობრივ დასაშვებია 	
ჩინეთი	ჩინეთი	<ul style="list-style-type: none"> • წარმოება • ტვირთების დასაწყობება, გადამუშავება, შეგროვება, გამსხვილება, შეფუთვა, მარკირება, გამოფენა, შერჩევა • ექსპორტ-იმპორტი • საშუამავლო ვაჭრობა • ფინანსები და ლოჯისტიკა 	
	ჰონკონგი	<ul style="list-style-type: none"> • როგორც თავისუფალი პორტი ნებადართულია ყველა ფუნქციის შესრულება, მათ შორის წარმოება, დასაწყობება, გადამუშავება, შეგროვება, კლასიფიკაცია, გამოფენა, შერჩევა და გადატვირთვა 	
	ტაივანი	ინდუსტრიული ზონა	<ul style="list-style-type: none"> • წარმოება • ტვირთების შეკრება (შეგროვება), შეფუთვა, მარკირება, გადამუშავება
		სამეცნიერო-ინდუსტრიული ზონა	<ul style="list-style-type: none"> • კვლევა და განვითარება, წარმოების მხარდაჭერა, მაღალტექნოლოგიური პროდუქტებისა და პროცესების შესწავლა
სპეციალური ზონა		<ul style="list-style-type: none"> • ვაჭრობა, დასაწყობება და ტრანსპორტირება აზია-წყნარი ოკეანის აუზში ლოჯისტიკური ცენტრების მშენებლობისათვის 	
იაპონია	თავისუფალი ეკონომიკური ზონა	<ul style="list-style-type: none"> • ტვირთების დასაწყობება, კლასიფიკაცია, კონტროლი, ტესტირება, გადამუშავება, შეგროვება (შეკრება), მარკირება, შეფუთვა • იმპორტირებული საქონლის გამოფენა 	
	თავისუფალი სავაჭრო ზონა	<ul style="list-style-type: none"> • წარმოება, შეგროვება (შეკრება), გადამუშავება, დასაწყობება, კომპროლი, ტესტირება, ტრანსფორმაცია, შეფუთვა, მარკირება, ექსპორტი და გამოფენა 	
კორეა		<ul style="list-style-type: none"> • დატვირთვა-გადმოტვირთვის ოპერაციები, დასაწყობება, გამოფენა, განაწილება, გადამუშავება, რემონტი და სხვა ფუნქციები 	

შეიძლება ითქვას, რომ მღვ-ების შექმნას როგორც ევროპაში, ისე აზიაში გააჩნიათ როგორც საერთო მომენტები, ისე განსხვავებული მახასიათებლები. ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ ამ რეგიონებში თავმოყრილია ლოჯისტიკურ დარგში მოწინავე გამოცდილება, რაც ვლინდება მრეწველობის, წარმოებისა და სატრანსპორტო-ლოჯისტიკურ სფეროში სპეციალიზაციის პროცესების გაღრმავებაში. გლობალურ მასშტაბში ამ პროცესების გაღრმავება მომავალში დაფარავს მსოფლიოს ყველა რეგიონს.

მღვ-ების შექმნის საკითხი განსაკუთრებით აქტუალურია საქართველოსთვის, ვინაიდან ჩვენი ქვეყნის არა მხოლოდ ეკონომიკური და სოციალური კეთილდღეობა, არამედ უსაფრთხოება და სტაბილურობა მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული ევროპა-კავკასია-აზიის (TRACECA) სატრანსპორტო დერეფნის ეფექტურ ფუნქციონირებაზე. საქართველო მისი ხელსაყრელი ლოჯისტიკური ადგილმდებარეობის საშუალებით ქმნის ბუნებრივ ლოჯისტიკურ ხიდს კავკასიისა და ცენტრალური აზიისათვის, რაც უმნიშვნელოვანესი პირობაა იმისთვის, რომ ქვეყანა იქცეს მთავარ ლოჯისტიკური ცენტრად აღმოსავლეთ-დასავლეთისა და ჩრდილოეთ-სამხრეთის უმნიშვნელოვანეს გზაჯვარედინზე. ეკონომიკური

და სოციალური პროგრესის მისაღწევად ძირითადი პრიორიტეტი უნდა მიენიჭოს დერეფანში მღც-ების შექმნას, რომლებმაც უნდა განაპირობონ რეგიონის ქვეყნების ეკონომიკების დივერსიფიკაცია და მათ ბაზაზე კონკურენტუნარიანი და ინოვაციური დარგების შექმნა. ყოველივე ეს კი იქნება საფუძველი ახალ ეკონომიკურ პირობებში სწრაფი ადაპტირებისა და მსოფლიო სამეურნეო სისტემაში კონკრეტული “ნიშა”-ს დაკავებისათვის.

შემთხვევითი არ არის, რომ საქართველოს მთავრობის სტრატეგიული “ათპუნქტიანი გეგმაში” მოდერნიზაციისა და დასაქმებისათვის (2011–2015) განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა მღც-ების განვითარებას. კერძოდ აღნიშნული გეგმის მეოთხე პუნქტია „ქვეყნის რეგიონულ სავაჭრო და ლოჯისტიკურ ცენტრად ჩამოყალიბება“, ხოლო მე-5 კი „ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება“.

ძლიერი მღც-ების შექმნა იქნება საფუძველი ინვესტიციების მისაზიდად და სამუშაო ადგილების შესაქმნელად, ინვესტორების ინტერესების სფერო კი იქნება არა მხოლოდ რეგიონის ეკონომიკა, არამედ მის მიღმა არსებული ეკონომიკებიც. კავკასიის რეგიონი კი იქნება არა მხოლოდ „დერეფანი“ ტრანზიტისათვის, ასევე „პლატფორმა“ ბიზნესის განვითარებისათვის - საქართველოდან მეზობელ ქვეყნებსა და ფართო რეგიონში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Джеймс Р. Сток, Дуглас М. Ламберт, СТРАТЕГИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ ЛОГИСТИКОЙ, Москва, ИНФРА-М, 2005
2. Доналд Дж. Бауерсокс, Дейвид Дж Клосс, ЛОГИСТИКА Интегрированная цепь поставок. ЗАО «ОЛИМП-БИЗНЕС» Москва, 2001
3. <http://www.government.gov.ge/files/234-33014-795823-PM-10P-Plan-short-final.pdf>
4. <http://translate.google.com/translate?sl=en&tl=ru&js=n&prev=-t&hl=ru&ie=UTF->
5. <http://www.prologis.com/en/about-us/history.html>
6. <http://www.britishrail.com>

Mamuladze Romani

Batumi State Maritime Academy,
Academic Doctor of Economics, Professor

Gabaidze Meri

Batumi State Maritime Academy, Head Teacher

The world experience of creating of combined logistic centers and the possibilities of theirs integration in Georgia

Summary

The modern world economy is characterized by the process of recombination of factors and sources, which determine economic growth. The decrease of resources in the economic growth causes the need of innovations. In such conditions, the vital role is played by combined logistic centers of regional and global scale, which perform practical realization and technical support of economic ties.

The document emphasizes the importance of combined logistic centers, their advantages and functions. European and Asian experience in this sphere is also considered. It is confirmed that the deepening of specialization in industry, manufacture, and transportation is taking place. Combined logistic centers have some similar as well as some different features in Europe and Asia

Georgia has a very convenient location and it is possible for the country to become the main logistic centre at the cross-roads of East-West and North-South. Before creating combined logistic centers it is necessary to integrate the world best experience in the sphere of transport logistics. As a result,

combined logistic centers would be a foundation for quick adaptation of European economic systems and for occupying a special place in the system of world economy.

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 19, : 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30

-მაილ: უნივერსალ ინტერნეტ.გე